ՈՒՐ ՄԻՋՆԱԴԱՐՒ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

I

ՀԱՅԿ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ ИМ. М. АБЕГЯНА

АРМЯНСКАЯ ПОЭЗИЯ ПОЗДНЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ (XVI—XVII вв.)

В ДВУХ ТОМАХ

ТОМ ПЕРВЫЙ

Научно-критический текст,
предисловие и комментарий
АСМИК СААКЯН

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН
1986

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
Մ. ԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՈՒՇ ՄԻ ՋՆԱԴԱՐԻ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆԸ (XVI—XVII ԴԴ.)

ԵՐԿՈՒ ՀԱՏՈՐՈՎ

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

Աշխատասիրությամբ
ՀԱՍՄԻԿ ՍԱՀԱԿՅԱՆԻ

A II 74756

ՀԱՅԿ.ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՖՈՒՆԴԱՄԵՆՏԱԼ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՍԿԱԴԵՄԻԱՅԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1986

ԳՄԴ 84.21
Ու 597

Տպագրվում է ՀՍՍՀ ԳԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Պատասխանատու խմբագիր՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր
Ա. Շ. Մնացականյան

Գիրքը հրատարակության են երաշխավորել գրախոսներ՝ բանասիրական գիտութ. դոկտոր Մ. Թ. Ավդալբեգյանը և բանասիրական գիտութ. թեկնածու Պ. Մ. Խաչատրյանը

Ուշ միջնադարի հայ բանաստեղծությունը (XVI—XVII դդ.): Ու 597 Ընտրանի (2 հատորով) /Աշխատասիրությամբ Հ. Սահակյանի. —Հ.1—.—Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1986—
Վերնախորագր.՝ ՀՍՍՀ ԳԱ, Մ. Աբեղյանի անվ. գրակ. ինս-ուտ.
Հ. 1 /Պատ. խմբ.՝ Ա. Շ. Մնացականյան. 1986.—755 էջ.

Ժողովածուի սույն հատորում ընդգրկված են XVI դ., մասամբ և XVII դ. սկզբի հեղինակների ստեղծագործությունները: Նյութերի մի զգալի մասը այս հրատարակությամբ գիտական և ընթերցող հասարակայնությանն է ներկայացվում առաջին անգամ, մյուս մասը կազմում են նշած հրատարակությունների ճշտված կամ քննական բնագրերը: Առանձին բաժիններում տրվում են բանասիրական դիտողություններ, հեղինակների համառոտ կենսագրականներ, ծանոթագրություններ, ցանկեր և բառարան:
Հասցեագրվում է բանասերներին և ընթերցող լայն շրջաններին:

4702030100
Ու ———————— 88—85
703(02)—86
ԳՄԴ 84.21

© Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1986

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

ԺԶ.—ԺԷ դարերի առավել աչքի ընկնող բանաստեղծների՝ Գրիգորիս Աղբամարցու, Հովասափ Սեբաստացու, Աստվածատուրի, Սարկավագ Բերդակացու, Մուրադ Խիկարի, Մարտիրոս Խարասարցու, Սիմեոն Ապարանցու, Ղազար Սեբաստացու, Ստեփանոս Վարագեցու, Հակոբ Սսեցու, Քոսա Երեցի, Մարտիրոս Ղրիմեցու, Երեմիա Քյոմուրճյանի, Դավիթ Սալաձորցու, Նաղաշ Հովնաթանի և ուրիշների գրական ժառանգությունն իր որոշակի արժեքն ու կարևոր տեղն ունի միջնադարյան հայ գրականության պատմության մեջ: Եվ պատահական չէ, որ հայ բանասերները բազմիցս անդրադարձել են հիշյալ բանաստեղծներին, հրատարակել այս ժամանակաշրջանի տաղասացների երկերի ամբողջական ժողովածուներ՝ համապատասխան բանասիրական ու մատենագիտական, ավելի ուշ նաև գրականագիտական ուսումնասիրություններով[1], կամ առանձին բանաստեղծություններ և այս կամ այն հեղինակին նվիրված կենսագրական-բանասիրական հոդվածներ: Մեկ հեղինակի ամբողջական ժողովածու հրատարակվել է դեռևս 1704 թ.: Նկատի ունենք Գալուստ Հայծակի (Ամասիացի) «Լուսաշավիղը», որը լույս է տեսել Կ. Պոլսում: Իսկ առանձին տաղերի հրատարակությունների հանդիպում ենք ԺԸ դարի առաջին կեսին, օրինակ՝ «Գիրք դպրութեան և տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ ի խրախճանս հայոց բարէյարգից և Տշմարտասիրաց» (Կ. Պոլիս, 1714), «Գրքուկս որ կոչի տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ» (Կ. Պոլիս, 1740) ժողովածուներում կազմողները հոգևոր տաղերի կողքին գետեղել են նաև այս ժամանակաշրջանի բանաստեղծների երգեր, հանախ, նույնիսկ, չհիշատակելով հեղինակների անուններ:

ԺԹ դարի կեսից առանձին բանաստեղծություններ են հրատարակել «Ճոաքաղ», «Լումայ», «Բազմավէպ», «Արարատ», «Հանդէս ամսօրեայ», «Արևելյան մամուլ», «Բիւրակն», մի փոքր ավելի ուշ՝ «Անահիտ», «Սիոն», «Հասկ», «Հայրենիք» և այլ հայագիտական հանդեսներն ու պարբերականները:

---

[1] *Հրատարակվող երկերի առավել ընդարձակ գրականագիտական վերլուծությունն ու գրապատմական գնահատականը տրված է տողերիս հեղինակի «Ուշ միջնադարի հայ բանաստեղծությունը» ուսումնասիրության մեջ (Երևան, 1975):*

Մի շարք տաղեր են հրատարակել Գամառ Քաթիպան՝ «Ազգային երգարան» (Ս. Պետերբուրգ, 1856), Մ. Միանսարյանը՝ «Քնար հայկական» (Ս. Պետերբուրգ, 1868) և Ա. Տկանցը՝ «Հայերգ» (Թիֆլիս, 1882) ժողովածուներում:

Սիմեոն Ապարանցու, Հովհաննես Մակվեցու, Ներսես Մոկացու, Միքայել, Հակոբ և Ստեփանոս Թոխաթցիների, Սիմեոն Լեհացու, Հակոբ Սսեցու և մի քանի այլ հեղինակների տաղեր ու պատմական ոտանավորներ է հրատարակել Գ. Ալիշանը «Սիսուան» (Վենետիկ, 1885), «Այրարատ» (Վենետիկ, 1890), «Կամենից» (Վենետիկ, 1896) և «Հայապատում» (հտ. Բ, Վենետիկ, 1901) աշխատություններում:

Մի շարք բանաստեղծություններ կան Դ. Սրվանձտյանի «Մանանայ» (Կ. Պոլիս, 1876), «Համով-հոտով» (Կ. Պոլիս, 1884) ազգագրական ժողովածուներում և «Ազգագրական հանդեսի» հատորներում:

Բանասերներից առաջինը Կ. Կոստանյանցն էր, որ փորձ արեց հրատարակել այս ժամանակաշրջանի բանաստեղծության ճշմարտավորին չափ ամբողջական ժողովածու: Օգտագործելով մամուլում հրապարակված նյութերի մի մասը և ձեռքի տակ ունեցած մի քանի ձեռագիր տպտրաններ, նա իր «Նոր ժողովածուի» չորս պրակների մեջ (Ա պրակ, Թիֆլիս, 1892, Բ պրակ, Թիֆլիս, 1892, Գ պրակ, Թիֆլիս, 1896, Դ պրակ, Վաղարշապատ, 1903) զետեղեց 23 հեղինակների մենական կամ մի քանի տաղեր, կամ մեկ տաղի տարբեր ընդօրինակումներ՝ մեծ մասին կցելով ծանոթագրություններ, ցույց տալով նախկին հրատարակությունների և իր հրապարակած օրինակների միջև եղած տարբերություններ և ուշագրավ դիտողություններ անելով առանձին երկերի հեղինակային պատկանելության մասին: Կ. Կոստանյանցը հրատարակել է նաև «Գրիգորիս Աղթամարցին և իր տաղերը» (Թիֆլիս, 1898) ժողովածուն, որը, սակայն, առաջինը լինելով, զգալիորեն թերի է:

Ավելի ուշ զգալի թվով բանաստեղծություններ են տպագրվել Տ. Պալյանի «Հայ աշուղներ» (հտ. Ա, Զմյուռնիա, 1911, հտ. Բ, Իզմիր, 1914) և Ա. Զոպանյանի «Հայ էջեր» (Պարիս, 1912) ժողովածուներում:

1981 թ. Բեյրութում Սիմոն Սիմոնյանը հրատարակել է Ստեփանոս Դպշտեցու բանաստեղծությունները («Նորահայտ տաղասաց մը՝ Ստեփանոս Դպշտեցի, ուսումնասիրութիւն և տաղեր»):

Բայց, ինչպես բանասիրության մի շարք այլ բնագավառներում, այստեղ ևս ամենամեծ նախախիզ Ն. Ակինյանինն է: Առանձին հեղինակների երկերն ի մի բերելու և դրանց ճշնական բնագրերը ժողովածուներով հրատարակելու առաջնությունը պատկանում է նրան: Այդ տիպի ժողովածուներ են «Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իր տաղերը» (Վիեննա,

1910), «Մովսես Գ. Տաթևացի հայոց կաթողիկոսն և իր ժամանակը» (Վիեննա, 1938) և «Գրիգորիս Ա. Կաթողիկոս Աղթամարցի» (Վիեննա, 1958) գրքերը:

Մեզ հետաքրքրող հարցի տեսակետից որոշակի արժեք է ներկայացնում Ակինյանի «Հինգ պանդուխտ տաղասացներ» (Վիեննա, 1921) գիրքը, որի մեջ նա հրատարակել է Մինաս Թոխաթցու և Վրթանես Սոնկեցու երկերի մեծ մասը: Նույնը կարելի է ասել «Մատենագրական հետազոտություններ» (հատ. Դ, Վիեննա, 1938) և «Բաղեշի դպրոցը» (Վիեննա, 1952) աշխատությունների մասին, որոնցից առաջինում նա ներկայացրել է մեկական նմուշ Ազարիա Սասնեցու, Կարապետ Բաղիշեցու, Հակոբ Թոխաթցու, Դավիթ Սալաձորցու, Սիմեոն և Հովհաննես Կաֆացիների, իսկ երկրորդում՝ Ներսես Մոկացու և Ներսես Բաղիշեցու ստեղծագործություններից: Բացի դրանից հայագիտական պարբերականներում նա լույս է ընծայել Նիկողայոս Ստամբոլցու, Պարսամ Տրապիզոնցու, Մաղաքիա Դերջանցու, Ստեփանոս Ձիգ Ջուղայեցու, Թադեոս Կողոնեցու, Սիմեոն Լեհացու և մի քանի այլ հեղինակների ոտանավորներ:

Այս շնորհակալ գործում զգալի ավանդ ունեն նաև բանասերներ Մ. Պոտուրյանը, Վ. Թորգոմյանը, Մ. Նշանյանը, Հ. Քյուրտյանը և Ա. Ալպոյանյանը:

Պոտուրյանը «Նավասարդի» և «Բազմավէպի» էջերում հրապարակել է Զաքարիա Գնունեցու, Թաթոս Թոխաթցու, Մարտիրոս Ղրիմեցու և այլ հեղինակների մի շարք բանաստեղծություններ, ինչպես նաև «Մարտիրոս Ղրիմեցին և իր քերթուածները» փոքրիկ ժողովածուն (Բուխարեստ, 1924—30): Թորգոմյանը լույս է ընծայել Երեմիա Քյոմուրճյանի «Ստամպոլոյ պատմութիւնը» երեք հատորով (Վիեննա, հտ. Ա., 1913, հտ. Բ, 1932, հտ. Գ, 1939), իսկ Նշանյանը՝ «Օրագրութիւնը» (Երուսաղեմ, 1939), որի հավելվածում զետեղել է նաև բանաստեղծի գանձերի, ողբերի, տաղերի մեծ մասը, չափածո ուղերձներն ու թղթերը: Երեմիա Քյոմուրճյանի, ինչպես նաև Թաթոս Թոխաթցու, Եղիա Բերկրեցու, Վարդան Տաղասացի և մի քանի այլ հեղինակների զգալի թվով ոտանավորներ է հրատարակել Հ. Քյուրտյանը «Բազմավէպում» և այլ պարբերականներում: Իսկ Ա. Ալպոյանյանը «Գրիգոր Կեսարացի պատրիարք և իր ժամանակը» (Երուսաղեմ, 1936) աշխատության մեջ տեղ է տվել հիշյալ հեղինակի մի շարք տաղերին:

Հայագիտական հանդեսներում ու զանազան պարբերականներում այս ժամանակաշրջանի երգիչների ժառանգության նմուշներ են հրատարակել բանասերներ Ա. Երեմյանը, Ա. Սուրմեյանը, Ա. Զոպանյանը, Տ. Պալյանը, Բ. Կուլեսերյանը, Ն. Պողարյանը (Ծովական) և ուրիշներ: Պո-

դարյանը բազմաթիվ բնագրեր է մեզ բերել նաև Երուսաղեմի ս. Հակոբա վանքի մատենադարանի իր կազմած ձեռագրացուցակում (Երուսաղեմ, հտ. Ա, 1966, հտ. Բ, 1967, հտ. Գ, 1968, հտ. Դ, 1969, հտ. Ե, 1971, հտ. Զ, 1972, հտ. Է, 1974, հտ. Ը, 1977)։ Ոչ մեծ թվով բնագրեր կան նաև այլ ձեռագրացուցակներում։

Համարյա միշտ բնագրերի հրատարակություններն ուղեկցվում են հակիրճ կամ ընդարձակ ծանոթագրություններով և կենսագրական տեղեկություններով՝ հեղինակների մասին։ Ինչ վերաբերում է Ն. Ակինյանին, ապա, պետք է ասել, որ բացի վերոհիշյալ ամբողջական ժողովածուներից, բոլոր մյուս դեպքերում նրա նպատակը ոչ այնքան բանաստեղծությունների հրապարակումն է եղել, որքան բանասիրական նյութի հիման վրա այս կամ այն հեղինակի կյանքի ու գործի համակողմանի ուսումնասիրությունն ու հնարավորին չափ լրիվ մատենագիտություն կազմելը։ Այդ է պատճառը, որ նրա, ինչպես և մեր մյուս նշանավոր բանասերների, աշխատություններր հետագայում մեծապես օգնել են այս ժամանակաշրջանի գրականության հարցերով զբաղվողներին և հենական բնագրեր հրատարակողներին։

ԺԶ—ԺԷ դարերի բանաստեղծական ժառանգությունը հրատարակելու և ուսումնասիրելու ուղղությամբ զգալի աշխատանք են կատարել նաև սովետական գիտնականները։

Առաջինը Նաղաշ Հովնաթանի բանաստեղծությունների հենական բնագրերի ժողովածուն էր, որ ներածական-ուսումնասիրությամբ ու ծանոթագրություններով լույս ընծայեցին Ա. Մնացականյանն ու Շ. Նազարյանը (Երևան, 1951)։ Դրան հետևեց Ա. Մարտիրոսյանի «Մարտիրոս Գրիմեցի» գիրքը (ուսումնասիրություն և բնագրեր, Երևան, 1958)։ Այնուհետև հրատարակվեցին Մ. Ավդալբեգյանի աշխատասիրությամբ՝ «Գրիգորիս Աղթամարցի» (Երևան, 1963), Վ. Գրիգորյանի աշխատասիրությամբ՝ «Հովասափ Սեբաստացի» (Երևան, 1964), Ա. Պոլոխանյանի աշխատասիրությամբ՝ «Ներսես Մոկացի» (Երևան, 1967), Կ. Սուքիասյանի աշխատասիրությամբ՝ «Սիմեոն Ապարանցի» (Երևան, 1976) հենական բնագրերի ժողովածուները՝ համապատասխան ներածական-ուսումնասիրություններով և ծանոթագրություններով։

Սիմեոն Ապարանցու, Ներսես Մոկացու, Հովհաննես Մակվեցու, Եսայի Նչեցու և Հակոբ Թոխաթցիների և երկու աննանուն հեղինակների պատմական ոդրերի հենական բնագրերը՝ ընդարձակ ծանոթագրություններով հրատարակեց Պ. Խաչատրյանը «Հայ միջնադարյան պատմական ոդրեր» գրքի (Երևան, 1969) բնագրերի բաժնում։

Ա. Մնացականյանը Մատենադարանի «Գիտական նյութերի ժողովածուներում», «Բանբեր Մատենադարանի», «Պատմաբանասիրական

հանդես» և ուրիշ պարբերականներում, ծանոթագրություններով հանդերձ, հրատարակել է Հակոբ Ակնեցու, Հակոբ Սսեցու, Նազարեթի, Օմսուզ Ավետիքի, Մելքիսեդեկի, Քոսա Երեցի, Գրիգոր Վանեցու, Զաքարիայի, Նաղաշ և Հակոբ Հովնաթանյանների և մի քանի այլ հեղինակների որոշ ոտանավորներ: Նույն, ինչպես նաև «Էջմիածին», «ԳԱ. Հասարակական բաժանմունքի տեղեկագիր» և այլ պարբերականներում բնագրեր են հրատարակել Աշ. Աբրահամյանը (Ստեփանոս Դաշտեցու հանելուկները, Ստեփանոս Կեղեցու և Վարդան Կաֆացու չափածո տոմարները և այլն), Ս. Քոլանջյանը (Խաչատուր Թոխաթցի), Օ. Եզանյանը (Քուչակ Վանեցի), Հ. Աբրահամյանը (Ստեփանոս Դաշտեցի, Նաղաշ Հովնաթան), Վ. Միքայելյանը (Խասպեկ Խաչատուր, Սիմեոն, Վարդան և Հովհաննես Կաֆացիներ), տողերիս հեղինակը (Երեմիա Քյոմուրնյան, Մարտիրոս Խարասարցի) և ուրիշներ:

Մի քանի բնագրեր է մեջ բերել Հ. Անասյանը «Հայկական մատենագիտություն» աշխատության երկու հատորներում (Երևան, 1959 և 1976).

Եվ, այնուամենայնիվ, այս ժամանակաշրջանի հայ բանաստեղծության մեկ ամբողջական ժողովածուի հրատարակությունը մնում է օրակարգում հետևյալ պատճառներով.

Ա. Ժամանակի բանաստեղծների զգալի մասի երկերը ցարդ անտիպ են և, ցրված լինելով մեր գրչագիր մատյաններում, անծանոթ ընթերցող հասարակայնությանը:

Բ. Առանձին ժողովածուներով չհրատարակված հեղինակների երկերը, բացի Ն. Ակինյանի մի քանի հրապարակումներից, քաղված են մեկ, կամ, լավագույն դեպքում, երկու ձեռագիր աղբյուրներից: Այսինքն՝ այդ հրատարակությունները, չընդգրկելով բոլոր ընդօրինակումները, չեն ներկայացնում երկերի նշգրտված, այլև երբեմն լրիվ բնագրերը:

Գ. Նույնիսկ հիշատակված հրապարակումները զգալի չափով անմատչելի են շատերին, քանի որ գետեղված են զանազան հազվագյուտ պարբերականներում, ժողովածուներում և բանասիրական ուսումնասիրությունների մեջ:

Այժմ, երբ մեր բանասիրությունն ավելի շատ հնարավորություններ ունի հանգամանորեն ուսումնասիրելու անցյալի, այդ թվում՝ ԺԶ—ԺԷ դարերի գրական ժառանգությունը, կարծում ենք ժամանակ է ձեռնամուխ լինելու այդ գործին՝ ի մի բերելու մինչ այժմ հրատարակված նյութերը, գրչագիր մատյաններից հանելու դեռևս չհրապարակված երկերը, օգտագործելով ձեռքի տակ եղած տպագիր և ձեռագիր բոլոր աղբյուրները, նշգրտված քննական բնագրերով ներկայացնելու ժամանակի բանաստեղծներին, որոնց մի մասն, առհասարակ, մինչև օրս չի ներկայացվել:

Այս նպատակով է կազմված սույն ժողովածուն, որը նյութի առատության պատճառով հրատարակվում է երկու հատորով:

Առաջին հատորն ընդգրկում է այն հեղինակների ստեղծագործությունները, որոնք հիմնականում գործել են ԺՉ դարում, թեև դրանց մեջ կան նաև ԺԸ դարից եկող բանաստեղծներ, ինչպես և այնպիսի հեղինակներ, որոնք, հանդես գալով ԺՉ դարում, հասել են ԺԷ դարի առաջին տասնամյակներին: Երկրորդ հատորում զետեղված են ԺԷ դարի բանաստեղծների ստեղծագործությունները: Սակայն այստեղ ևս կան բանաստեղծներ, որոնք հանդես են եկել ԺՉ դարավերջին և այնպիսիք, որոնք ապրել են մինչև ԺԸ դարի առաջին տասնամյակները:

Հեղինակները միմյանց են հաջորդում ժամանակագրական կարգով, իսկ այն դեպքում, երբ հնարավոր չի եղել գտնել կենսագրական որոշակի տեղեկություններ, նրանց ապրած ժամանակաշրջանները որոշելիս նկատի ենք ունեցել կողմնակի կռվաններ, այդ թվում՝ թե որ ժամանակների գրչագրերում են զետեղված նրանց ոտանավորների մեզ հասած ընդօրինակությունները:

Միաժամանակ աշխատել ենք պահպանել առանձին վանական ու բանաստեղծական դպրոցների (Վարագի, Թոխաթի, Կաֆայի) ամբողջականությունը: Այդ պատճառով մասնակի շեղումներ ենք թույլ տվել ժամանակագրական կարգից:

Յուրաքանչյուր հեղինակի երկերը դասավորելիս ոչ միշտ ենք կարողացել նշանակությամբ պահպանել ժամանակագրական կարգը, քանի որ ոտանավորների հորինման ստույգ թվականները, հաճախ, հայտնի չեն:

Ժողովածուն կազմելիս օգտագործել ենք ՀՍՍՀ Մինիատյուրների խորհրդին առընթեր Մեսրոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական ինստիտուտի (Մատենադարան) գրչագրերում պահպանված նյութերը, մեր երկրի սահմաններից դուրս գտնվող ձեռագրատներից առացված սակավաթիվ մանրաժապավենները և բոլոր տպագիր աղբյուրները: Այս ամենի հիման վրա կազմել ենք բանասիրությանն արդեն հայտնի հեղինակների երկերի ճշնական ու հնարավորին չափ նշգրիտ բնագրերը, հրատարակության ենք ներկայացրել ցարդ անհայտ մի շարք հեղինակների, ինչպես նաև ծանոթ հեղինակների դեռևս անտիպ բանաստեղծություններ:

Ժողովածուի մեջ չեն մտել.

Ա. Այն հեղինակները, որոնց ստեղծագործությունների համեմատական բնագրերն արդեն հրատարակված են առանձին ժողովածուներով (Գրիգորիս Աղթամարցի, Հովսեփ Սեբաստացի, Սիմեոն Ապարանցի, Ներսես Մոկացի, Մարտիրոս Ղրիմեցի, Նաղաշ Հովնաթան, Ստեփաննոս Դաշտեցի, Գալուստ Ամասիացի):

Բ. Այն պատմական ողբերը, որոնք հրատարակել է Պ. Խաչատրյանը՝ վերը հիշատակված գրքում:

Գ. Խաչատուր Թոխաթցու «Պատմութիւն Վենետիկ բաղաքին» նորագրական բնույթի չափածո երկը, որի ճշգրիտ բնագիրը հրատարակել է արժանահիշատակ Կ. Մելիք-Օհանջանյանը (տե՛ս «Պատմութիւն Փարէզի և Վենետայի և Պատմութիւն Վենետիկ բաղաքին», Երևան, 1966):

Դ. Զաքարիա Գնունեցու ստեղծագործություններ: Սրանց մի մասը հրատարակել է Ն. Ակինյանը՝ հիշատակված «Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր տաղերը» գրքում: Հինգ ուրիշ տաղ հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը «Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր անտիպ տաղերը» հոդվածին կից (տե՛ս «Բազմավէպ», 1910, էջ 154—160), իսկ «Աղեխսանդրի պատմութեան» համար գրված կաֆաները, այլ ներհնակների կաֆաների հետ միասին, հրատարակության է պատրաստում Հ. Սիմոնյանը:

Ե. Երեմիա Քյոմուրճյանի ողբերը, չափածո ուղերձներն ու թղթերը, գանձերը (բացի մի գանձից) և տաղերի զգալի մասը, որոնք հրատարակել է Մ. Նշանյանը (տե՛ս *Երեմիա Քյոմուրճյան*, «Օրագրութիւն», հավելված):

Զ. Ժողովածուից դուրս են մնացել նաև այն ներհնակները, որոնց ոտանավորներն անցյալի բանաստեղծների ստեղծագործությունների անարվեստ կրկնություններն են: Նույն պատճառով դուրս են թողնված ժողովածուի մեջ ընդգրկված ներհնակների առանձին ոտանավորներ (սրանց մատենագիտությունը տե՛ս «Ցանկեր, բառարան» բաժնում):

Ժողովածուն կազմելիս առաջնորդվել ենք հետևյալ սկզբունքներով.

Ա. Քննական բնագրերի համար հիմք ենք ընդունել հնագույն և առավել ամբողջական օրինակները: Այս սկզբունքից շեղումներ թույլ են տրված միայն այն դեպքերում, երբ հնագույն օրինակները թերի են, աղավաղված, կամ ունեն այնպիսի տարրերություններ, որոնք չեն համապատասխանում բանաստեղծության ոգուն, կամ տարբեր են ձևով: Նման դեպքերում հիմք են ծառայել համեմատաբար ավելի անաղարտ և հին օրինակները: Անհրաժեշտության պահանջով երբեմն բնագրերի մեջ մուծել ենք ո՛չ հիմնական օրինակների առանձին տարբերություններ:

Բ. Երբ ձեռքի տակ ունեցել ենք այս կամ այն ոտանավորի և՛ ձեռագիրը, և՛ դրա հիման վրա հրատարակված օրինակը, վերջինս հաշվի չենք առել:

Գ. Որոշ միջամտություններ ենք արել ինչպես մեկական օրինակներով հայտնի, այնպես էլ բազմաթիվ օրինակների բաղդատությամբ կազմված ճշգրիտ բնագրերում, այդ մասին հիշատակելով տողատակում:

Գ. Օգտագործված ձեռագիր աղբյուրները նշանակել ենք լատինական այբուբենի մեծատառերով, տպագիր աղբյուրներ՝ նույն այբուբենի փոքրատառերով: Երբ լատինական տառերը չեն բավականացրել, օգտագործել ենք նաև հունական այբուբենը:

Դ. Հրատարակելով Ն. Ակինյանի կազմած ճենական բնագրերը, մեր ու նրա պայմանական նշանները միմյանցից տարբերակելու համար, նրա նշանների վրա դրել ենք ապաթարց (*A' B' C'* և այլն): Յուրաքանչյուր դեպքում այդ մասին հիշատակություն ենք արել համապատասխան ծանոթագրության մեջ:

Ջ. Քննական բնագրերի տողատակերը կազմված են հետևյալ բաժիններից.

ա) «Խորագիր»: Այստեղ մեջ են բերված բոլոր խորագրային տարբերցվածները: Քննական բնագրերի համար ընտրված են այն խորագրերը, որոնք ավելի են համապատասխանում ոտանավորի բովանդակությանը, առավել ևս եթե դրանցում հիշատակվում են հերիճակների անունները:

բ) «Բնագրեր»: Այս բաժնում տողերի և բառերի հաջորդականությամբ ցույց ենք տվել յուրաքանչյուր օրինակի տարբերությունները բնական բնագրից, տողակարգի անհամապատասխանությունները, ինչպես նաև մեջ ենք բերել այս կամ այն օրինակում եղած, բայց բուն բնագրին ոչ հարազատ, օտարամույծ տողերն ու տները:

է. Տողատակերը չծանրաբեռնելու համար բանաստեղծությունների աղբյուրները ցույց ենք տվել ծանոթագրությունների մեջ: Ժամանակագրական կարգը շխաթարելու նպատակով ձեռագիր և տպագիր աղբյուրները չենք անջատել միմյանցից և չենք խմբավորել: Երբ չի նշված, թե որտեղ է պահվում ոտանավորի ձեռագիրը, նշանակում է գտնվում է Մաշտոցյան Մատենադարանում:

Ը. Ոտանավորների տողատումներն ու տնատումները կատարել ենք ըստ ժամանակի տպագրական կանոնների:

Թ. Կետադրությունն ու առոգանության նշանները դրված են համաձայն արդի հերականության պահանջների:

Ժ. Ձեռագիր աղբյուրներում հայերեն տառերով նշանակված թվական արժեքները բնական բնագրերում արտահայտված են բառերով: Տողատակում բերված են դրանց տառային համարժեքները:

ԺԱ. Գաղտնավանկ «ր» ձայնավորը պահել ենք միայն այն դեպքերում, երբ դա անհրաժեշտ է եղել տաղաչափական նկատառումներով:

ԺԲ. Բաղաձայնին նախորդող «ու» երկբարբառը, բացառությամբ այն բառերի, որոնց մեջ դրան հաջորդող ձայնավորը նոյնման ժամանակ

ողվել է (տաւիղ-տաւղոյն և ոչ տօղոյն), վեր ենք ածել «օ»-ի: «Աւ»-ը պահել ենք միայն ծայրակապերում:

ԺԳ. Բառասկզբում և ձայնավորից առաջ՝ բառամիջում, ինչպես նաև բառավերջի բաց վանկում սխալ գործածված «օ»-երը դարձրել ենք «աւ» (օրինակ զիրաւունս *փխ.* զիրօունս, աւարտել *փխ.* օարտել, փախաւ *փխ.* փախօ և այլն):

ԺԴ. Ամենուրեք փոքրատառ «եւ»-երը դարձրել ենք «և»:

ԺԵ. Ենթակայական դերբայի «ող», «աւղ», «օղ» վերջավորություններից նախընտրել ենք «ող»-ը:

ԺԶ. Ուղղել ենք «յ» կիսաձայնի գրության հետ կապված սխալները, օրինակ՝ ամենուրեք «ակամա» դարձրել ենք «ակամայ», «կոչեայ» դարձրել ենք «կոչեա», «բարէխօսեայ»՝ «բարէխօսեա» և այլն:

ԺԷ. Հատուկ անուններից բացի մեծատառերով են գրված նաև ազգությունների ու ժողովուրդների անունները և տառերով արտահայտված թվական արժեքները:

ԺԸ. Ժամանակի լեզվի պատկերը ճիշտ ներկայացնելու նպատակով, պահպանել ենք գրաբարի կանոններից թույլ տրված որոշ շեղումներ, որոնք տիպական են այս ժամանակաշրջանի բանաստեղծությունների զգալի մասի համար, օրինակ՝ «ի» ձայնավորով ավարտվող բառերի սեռական հոլովի վերջավորությունը, որն այս ոտանավորներում գրեթե ամենուրեք ոչ թե «ւոյ» է, այլ «ոյ» (հոգոյ *փխ.* հոգւոյ, գինոյ *փխ.* գինւոյ և այլն): Չենք միջամտել նաև այն դեպքերում, երբ բառամիջի «ու»-ն փոխարինված է եղել «ըւ»-ով կամ «ըվ»-ով (լըւեալ *փխ.* լուեալ, թրվին *փխ.* թուին և այլն):

ԲՆԱԳՐԵՐ

* * *

Փառք անեղին աստուածութեան,
Որ անսկիզբն և անվախճան,
էր միշտ և է՛ առանց թուական,
Ջունի սպառումն կատարման։

Ձգեաց զերկինս որպէս վրան
Եւ հաստատեաց առանց հիման,
Եւ պլուսաւորսն բազմազան,
Առանց ուրուք միշտ լնթանան։

Ձհրեշտակս յերկինս եդ փառաբան,
Ձմարդիկ յերկիրս գործական,
Պատճառ լինին աստ շինութեան,
Մինչև մահուամբ ի հող դառնան։

Յորոց և մինն և անպիտան,
Բաղիշեցիս տեղեաւ բնական,
Եւ Կարապետ կոչն իմ անուան,
Ի սուրբ գործոց զուրկ և ունայն։

Քանզի գործովս եմ անարժան,
Եւ զձևն ունիմ աբեղութեան,
Դարձայ մեղաց շտեմարան,
Աստուծոյ ի՞նչ տամ պատասխան։

Ձերգս Դաւթի յոյժ գովական,
Որ և կոչի Սազմոսարան,
Ձհանուրց մանկան սա վարժարան,
Յաստուածային բանս գիտութեան։

Այլ և զաղօթս խորհրդեան,
Փրկչին մերոյ մարմնոյ 'ւ արեան,

16 Տպագրում՝ զիրկ

Ա II 24756

ՀԱՅԿ. ԽՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Պատարագին մեր փրկութեան,
Որ ի խաչին դմեղս եսպան։

Ե՛ւ զաղօթիցն հանրական
Ե՛ւ զքարոզից ժամադրական,
Զոր հայրապետք մեր սրբազան
Վասն աղօթից եդին սահման։

Եղև սա գիծ իմում մատան
Եւ անարեւստ գոլ գրչութեան,
Հռչակաւոր վանս գովական,
Որ եղրդուտ կոչն իւր անուան։

Որ ի սահմանս է Տարօնեան,
Ջնփրատ ունի իւր յանդիման,
Դիմահայեաց արեւելեան
Եւ յահեկէ զՄուշն աւան։

Ի իննտասան թիւն յոբելեան
Եւ աւելորդն երկոտասան,
Յունիս ամսոյն ի յաւարտման,
Եղև ղրաւս գրչական։

Ի ժամանակս չարութեան,
Որպէս պատմէ Աւետարան,
Քանզի բազում անձն մարդկան,
Որ մեռելոցն ցանկանան։

Քանզի բաժակն բարկութեան
Բաբելացոյ ժանդին նման,
Նա՝ մին ազգին Իսրայելեան,
Սա՝ ընդհանուր սեռից մարդկան։

Շահ Իսմայիլ այժմոյս իշխան,
ՅԱրտաւելու քաղքէն ելան
Եւ տիրեցին երկրի լման,
Միջագետաց և Խորասան։

Որ և յայտնի եղ իւր նշան՝
Զխոյրն կարմիր, սուր և երկայն,
Եւ թարկս ունի երկոտասան
Եւ Ղզլպաշ կոչի ազգն այն։

Որք ընդ յառնելն ի մարտ մտան,
ԶԱլանդն արին փախստական,
Զօրքն ամենայն անդ չնչեցան,
Ալանդն յԱմիթ առ պվախճան։

Երբ յապիկին և զօրացան
Եւ բռնութեամբ պիտախթն կալան,
Եւ արձակեալ յոյժ լայնացան
Եւ բարձրացան լերանց նման։

Եւ արևելք խուժաստան
Ազգն Պարսից և Քրդաստան,
Սևոք և ծնունդքն Թորգոմեան
Միահամուռ մահմետական։

Որք որ կամայ և յակամայ,
Զօրէնան իւրեանց պինն ուրացան,
Եւ նորագոյն օրէնս ուսան,
Իսմայելին հնազանդեցան։

Եւ յամենայն կողմանսն որ կան,
Որք ի մօտ ՝ւ ի հեռաստան,
Առին զնորայն նզեալ նշան
Եւ ի յանձինս իւրեանց զգեցան։

Եւ այս են ամք երկոտասան,
Որ միջոցիս այս տիրացան,
Եւ կարգ առեալ պինտ գնան,
Զնջեն զներհակն և տիրանան։

Եւ որք ներհակ կացին ՝ւ կան,
Յիշխանական փառացն անկան։
Բազումք ի սուրս մաշեցան,
Եւ այլք անգիւտ վտարեցան։

Ո՛չ խնայեն յապգս մարդկան,
Եւ ո՛չ նեղեն և թուլանան,
Ո՛չ ողորմին տղայ մանկան
Եւ ո՛չ յալիս ծերոց գթան։

Այլ են բնութեամբ որպէս գազան
Եւ ծարաւիք գոլով արեան,

Զբոլոր աշխարհս պամենայն
Առին յաւար և ի թալան։

Եւ այժմ իջին ի Քրդաստան
Պատեալ զԲադէշ բերին յառման,
Եւ զայլ դղեակսն որ ի շուրջ կան,
Յիսմայելի զօրացն առան։

Նախ քան զգալ զօրաց շահին
Ազգն Մարաց ամբարտաւան,
Զերկիրս բոլոր հրդեհեցին,
Ո՛չ շէն թողին և ո՛չ աւան։

Եւ զկողոպուտ երկիրս առին,
Ջառ և զաւար և զթալան։
Զչորքոտանիս ժողովեցին,
Զիւղ և զմեղր և զցորեան։

Էցին զամրոցս իւրեանց ի լի
Ամբարեցին որպէս մառան,
Ի գալ զորացն Թշնամեաց
Ելեալ ի բերդքն և ամրացան։

Ոչ նայելով զկամսն աստուծոյ
Գործոց իւրեանց եղեն հաւան,
Զբանն Դաւթի մարգարէին
Առ ի յոչինչ համարեցան,

Որ նախատէ միշտ զայնպիսին
Եւ համարի որպէս զանբան,
Եթէ ոչ Տէր պահէ զքաղաք,
Մատնին պահողքն ի դատաստան։

Եւ յորժամ եկ զօրքն շահին,
Եւ ժամանակն էր ձմերան,
Կրկին պատիժ էհաս Հայոց,
Բազումք ի ձիւնն մսեցան։

Ես ոչ կարեմ գրել ի գիրս,
Զպատուհասս, որ դիպեցան,
Զի ամենայն անձն խնդրէր
Մահու տապան և գերեզման։

---

122 Տպագրում՝ ձմռան

Պիտէր այժմոյս երեմիայ,
Շատ ողբասացք և լալական,
Զի ողբային զազգս Հայոց,
Որ յայսպիսի դրունս հասան։

Զգեցին զերկիրս ի պահանջման
Եւ հարկս առնուն առանց սահմանի,
Երկիրս եղև որպէս խոպան
Եւ ամենայն անձն ի դողման։

Այսպէս և մեք եմք ի տանջման,
Ընդ ազգիս Հայոց ինշուառական,
Զի յամէն օր որ լուսանան,
Միշտ պահանջողք կան և զան։

Ոմանք առևալ չեռս ընթանան,
Ոմանք նստեալ առնուն յաման
Եւ ոմանք նոր բերեն նշան,
Ինգրեն ցրեան և զահեկան։

Աշխարհս եղև չոչ ցիր ու ցան
Ի սատցուածոց աղքատացեան,
Ինչր բազմաց գնաց ինալան
Եւ են բազումք, որ զերեցան։

Ի չայսմ ամի ինշուառութեան,
Կամք որպէս նաւ ի չերեմման,
Բնաւ չունիմք հանգստարան,
Այլ հողմահար եմք ի դողման։

Կամք իբր ալի ծովու շարժման,
Տարաբերիմք անկայական,
Իբրև զջուր գետոց հոսման,
Որ վտարևալ չեռս ոչ զառնան։

Համբաւ շահին տարածեցան,
Ի չորս անկիւնս երկրի հասան,
Ի չարևմուտս՝ ի Ֆռանգստան
Եւ չարևելս՝ ի Հնդուստան։

Եւ թագաւորք երկրի զողան,
Կան ի չերկիւղ և ի սասան,

Ընծայաբերք լինին և գան,
Զի ազատման արժանանան։

Ոմանք պատիւ առեալ դառնան,
Ի օր ըստ օրէ յոյժ մեծանան,
Ոմանք յերկաթ ՚ւ ի բանտս եղան,
Կան ի կապան և ի զնդան։

Բազմաց գլուխն յանձանց բարձան,
Տունքն ի հիմանց տապալեցան
Եւ ստացուածքն մարմնական,
Ի թշնամեաց զօրացն առան։

Աղէկսանդրու եղև նման,
Բախտի ծնունդ յաջողաբան,
Զոր իմաստունն եգիպտացի
Դիտեաց զժամն ծննդեան։

Եւ ես զսա նոյնպէս կարծեմ,
Բարի ժամու գոլ ի ծննդեան,
Որով յաղթէ միշտ թշնամեացն
Եւ զհակառակսն առնէ խափան։

Զոր տնօրինիչն ամենայնի,
Ստեղծող գոյիցս աստուածն բան,
Զինչ որ կամի այնպէս առնէ
Եւ մեք լինիմք ի հիացման։

Կամ ըստ մեղաց մերոց յարոյց,
Որով դատէ զամենեսեան,
Սերմանողին պարտ է հնձել,
Զոր սերմանեացն առնուլ զփոխան։

Որպէս ի հնումն Իսրայէլի
Դատէր զաշխարհն Հրէաստան,
Երբ յօրինաց ելանէին,
Մատնէր ի սուր ՚ւ ի գերութեան։

Նոյնպէս այս մեզ հանդիպեցաւ,
Վասն գործոց մեր չարութեան,

---

196 Տպագրում՝ և այս

Որով ունիմք և ոչ պահեմք,
Վասն այն և մեզ պատահեցան:

Զի քրիստոնեայ եմք անուանեալ,
'Ի յայլ վեհագոյն գերաստիճան,
'Ի աշխարհական գործով շրջիմք,
Որպէս զԿայէն եղպայրասպան:

Այս յիրաւի մեզ պատահի,
Արդար է Տէր ի դատաստան,
Որ մերձակայն է իմանայ,
Մտօքն իւրովք լինի հաւան:

Զի որ ի մէնջ է ի ծածուկ,
Նմա յայտնի է և այեան,
Տայ զպատիժ պատուհասին,
Առ հասարակ որդւոց մարդկան:

Ոչ որոշէ զչարսն ի բարեաց,
'Ի յանցաւորացն տայ միայն,
Ամենեցուն արբուցանէ
Մեզ զբաժակն բարկութեան:

Որպէս զանձրև և ըզարև
Առհասարակ ծագէ մարդկան,
Եւ պիտանի բոյսք և անպէտք,
Արբցեն զջուրն յոռոգման:

Կամ որպէս խանձ դիցեն մայրեաց
Հրդեհ ի շամբս եղեգան,
Չորք և դալարք ի միասին
Վառին ի հուր մինչ ի վաղճան:

Այժմիկ աւարտ առնեմ բանիս,
Զի ընթերցողքն ոչ նեղանան,
Կամ անպատեհ բանս խօսին
Խոժոռ սրտիւ և ձանձրանան:

Յինն հարիւր Հայոց թվական,
Վաթսուն երկու թիւն յաւելեան,
Աստ գրեցի սակաւ զայս բան,
Ապագայիցդ ծանուցման:

Ես կարապետ անձն անարժան,
Ոտից ձեր հող եմ և կոխան,
Որք ընթեռնուք և որք լսէք,
Զմեզ յիշման առնէք արժան.

Եւ դուք գրիք ի գիրն անջինջ,
Ի արժան լինիք արքայութեան
Եւ մեք ընդ ձեզ մասն ընկալցուք,
Յորժամ գայ Տէրն ի դատաստան։

2. ԳԱՆՁ ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԻՆ Ի ԳԾՈՂԷ ԱՅՍՄ ԳԱՆՁԱՐԱՆԻՍ, ՅԱՆՄԻՏ ԿԱՐԱՊԵՏԷ ԲԱՂԻՇԵՑԻՈՑ

Առաջիկայ գանձն ասէ

Կամիս ասել՝ գանձ եմ համով,
Ասա դու զիս եղանակով,
Ոտեալ բանիւ շարադրելով,
Ամուլ մտայ ծնունդ գոլով։

Պարզ ի թխթի գրնցա մրով,
Եղանակէ դու զիս ձայնով,
Տուր օրհնութիւն Փրկչին յոլով
Եւ գօրանաս դու աստուծով

Կենդանարար Որդիդ միածին
Ի արարչակից բանդ աստուածային,
Վասն Ադամայ քո նախաստեղծին,
Որ մերկացաւ զփառսն առաջին։

Ըստ յանցանաց քո պատիւրանին,
Ունկընդրութեան բանից բանսարկուին,
Կերան զպտուղն, որ ի մէջ դրախտին
Եւ մերկացան զփառս աստուածային։

Թողին ի բաց զքո տնկած այգին
Ի արտաքսեցան ըստ քո հրամանին,
Դրախտէն ելան ինքն և կին նորին
Ի աշխատանօք զերկիր կոծէին։

Եւ զաւակօք զաշխարհս լցին
Ի ինքեանք մահուամբ յերկրէս գնացին,
Եւ բանսարկուն, որ էհան զնոսին,
Գերի վարեաց զհոգիս նոցին։

Եւ վեց հազար ամ բոլոր կացին
Մէջ գժոխոցն ի խոր խաւարին։
Մինչ գթացեալ քո Հայրդ երկնային
Ի առաքեցեր զՈրդիդ միածին։

Սուրբ աւետեօք հրեշտակապետին,
Բանն աստուած եղև կուսածին։
Բարեխօսութեամբ սրբոցս բղձական.
Զնջեա զմեղս մեր մարմնական։

Արդ բարերար Որդիդ միածին,
Որ գթացար յազգս ադամային
Եւ ընտրեցեր յորդոց մարդկային
Քեզ սպասաւոր և բանից քոյին։

Նախ զմարգարէսն, որ յառաջն էին,
Որք զծնունդ քո գուշակեցին
Եւ զառաքեալսն, որ ի յետ նոցին,
Որք զչարչարանս և զմահ յանձն առին։

Զբոլոր աշխարհս ի քեզ դարձուցին,
Տիեզերեաց զքեզ տէր ծանուցին,
Եկեղեցեաց հիմն արկանէին,
Եւ քահանայս միշտ ձեռնագրէին։

Զհաւատացեալսն բազմացուցին,
Մինչ զբոլոր աշխարհս լցին.
Հայրապետաց գունդք յառաջ եկին
Եւ խնամատար հօտիդ լինէին։

Ժողովրդեան քում քարոզէին,
Զոր և արեամբ գնեցեր ի խաչին,
Յորոց մինն է Կապադովկացին
Ի է համանուն մեր Լուսաւորչին։

Աստուածարան Գրիգոր Սքանչելին,
Ընկերակից Բասիլիոսին,

Վարք հրեշտակաց ունէր ի մարմին
Եւ քարոզէր զքեզ, Տէր մարդկային։

Բարեխօսութեամբ սրբոցս ըղձական,
Ջնջեա զմեղս մեր մարմնական։

Բամիչ բոլոր աստուած բարերար,
Արարածոց սկիզբն և վճար,
Որ ընտրեցեր քեզ հաճոյ արար,
Աստուածաբանն սուրբ և արդար։

Ետուր շնորհ դու աղբիւրաբար,
Որ քարոզէր զքեզ, Տէր բարերար,
Ջհատնումն քո անշփոթաբար,
Որ միացար դու անճառաբար։

Ի յօրինակ մեզ և գաղափար,
Մերում բնութիւն և ոչ թէ օտար.
Սա քարոզէր զքեզ իշխանաբար
Եւ զհերձուածողսն առնէր սա խանգար։

Սա պաղատէր միշտ հանդարտաբար,
Խաղաղութիւն խնդրէր սա, դադար։
Սա աղօթիւք վերկինս բանար
Եւ արտասուէր միշտ անձրևաշար։

Սա սրբութեան դանձն արար տաճար,
Եւ հանապազ, Տէր, առ քեզ կարդայր,
Սա Բարսեղի էր հոգով եղբայր
Ի յանձն իւր կրեաց զնորին հանճար։

Սա արար ճառս համեղաբար
Եւ բանք սորայ է ոպէս շաքար.
Աստուածաբանդ սուրբ և արդար,
Մեզ բարեխօս լեր դու անդադար։

Բարեխօսութեամբ սրբոցս ըղձական,
Ջնջեա զմեղս մեր մարմնական։

Ամենայնի աստուած բաւական,
Որ անսկիզբն ես և անվախճան,
Որ ընտրեցեր ի յորդոց մարդկան,
Զքաջն Գրիգոր սուրբն Աստուածաբան,

Անուանակից և համանման
Լուսաւորչին մեր Պարթևական.
Գնաց յԱթէնս՝ մայրն իմաստութեան
Զգիրս արտաքին ուսաւ զամենայն։

Ինքն և Բարսեղն Կեսարական
Էին յԱթէնս ի միում սեղան,
Բայց Բարսեղ նկն յերկիրն իւրական,
Գրիգոր եկաց ի պաշտօնն ուսման։

Մինչ ելից երեսուն ամ լման,
Ի եղև հասու գործոյն քերական,
Մինչ խոստացան քաղաքն ամենայն
Կացուցանել զնա իւրեանցն իշխան։

Զոր ոչ էառ յանձն բազ վկայն,
Այլ նկն ի յերկիրն իւր սեպհական,
Ալեաց ծովուն երեսս նա հրաման,
Որ ընդ ասելն Հանդարտեցան։

Քաջդ Գրիգոր և Աստուածթարան,
Բարեխօսեա՛ առ անմահ արքայն։
Բարեխօսութեամբ սրբոցս ըղձական
Ջնջեա զմեղս մեր մարմնական։

Պետդ Հանուրց ապգիս Հայկազան,
Գլուխ եղեր պետից վերհական,
Ի Բարսեղէ առեր գաւազան,
Հովվել զհօտն հոռոմական։

Ի Կոստանդնուպօլիսն աննման,
Նստար յաթոռ ամս երկոտասան
Եւ մաքրեցեր զքաղաքն ամենայն,
Ի հերձուածոցն մարդադաւան։

Թագաւորին եղեր սիրական
Եւ իշխանացն ամուր ապաստան,
Գու ընտրեցար ի յորդոց մարդկան,
Ո՛վ Հայրապետ, սուրբ Աստուածթարան։

---

104 Ձեռագրում՝ ...ոմական

Յուլիանեայ եռուր պատասխան,
Ի յամօթ արիր դդիւաբնակ արբայն.
Քրիստոնէից նա ոչ տայր հրաման,
Ուսանելոյ զգիրս իմաստութեան:

Սա արար գիրս նոցա փոխան
Եւ զարտաքինս եցոյց զրաբան,
Մինչ զղջացաւ ուրացող արբայն,
Ի յիւր խորհրդոցն եղև փոշիման:

Բարեխօսութեամբ սրբոցս ըղձական,
Ջնջեա զմեզս մեր մարմնական:

Եւ այս Գրիգոր այրս սքանչացած
Երկոտասան ամ յաթոռն եկաց,
Զբիւզանդիայ քաղաքն մաքրեաց
Ի յամենայն չար հերձուածոցաց:

Պահս Ե ի յաղօթս էր միշտ պարապած,
Ի ողորմութիւն բաշխէր աղքատաց,
Օտարանոցս բազում շինեաց
Եւ հայր լինէր որբոց և այրեաց:

Եկին ոմանք ի յԱղեքսանդրայ
Եւ կամէին զնա ձգել ի փառաց,
Զոր թագաւորն ընդ աչն յոյժ մախաց
Եւ բարկութեամբ եհան յերեսաց:

ԶԱստուածաբանն կրկին պատուեաց
Ի արժան արար զնա բազում փառաց
Եւ յետ սակաւ ինչ ժամանակաց
Սուրբն Գրիգոր կամաւ հրաժարեաց:

Ի Կոստանդնուպօլսէն յառաջեաց
Եւ ի բնիկ գաւառն իւր գնաց,
ՅԱրազիոն գիւղն դադարեաց,
Մինչև վաղճան ևկ ժամանակաց:

Յիշեա և ողորմեացի ննջեցելոցն յուսով յարութեան,
խնդրեմք,
Եւ ևս առաւել զյորդորումն սիրոյ և զգործս
բարեաց պատգևել մեզ խնդրեմք:

Տէր վարդապետ, սուրբ Աստուածարան,
Քրիստոնէից դու զէն և վահան,
Բարձր պարիսպ՝ ամուր ապաստան
Ի նեղութեան մեր լեր օգնական:

Աստուածածին կոյս անապական
Որ սուրբ հոգոյն եղեր բնակարան,
Ղամբարափայլ ջահ անշիջական,
Արփի լուսոյ, աստղ արեգական:

Ի քէն խնդրէ ժողովս ամենայն
Պահել զմեզ անփորձ՝ ւ անսասան,
Շնորհեա մեզ զէն բարձր վահան,
Զչար թշնամին առնել մեզ կոխան:

Եւ հանապազ լեր մեզ օգնական
Կցորդութեամբ սրբոցն ամենայն,
Ցրուեա գխորհուրդն ներգործական,
Որք չարութեամբ զքո ծառայքս որսան:

՝Ի բարեխօս լեր մեզ անխափան
Առ արարիչ անմահից արքայն,
Առցես ընդ քեզ կցորդ՝ ւ օգնական
ԶՅովանէս և զնախնի վկայն:

Սուրբ Գրիգորն Պարթևական
Եւ զքաջ վարդապետն Աստուածարան,
Եկեղեցոյս և ժողովրդեան
Լեր օգնական յաւուր նեղութեան:

Ողորմեաց մեզ Տէր աստուած մեր, ըստ մեծի
ողորմութեան քում:

3. ՂԱԶԱՐՈՒ ԵՐԵԿՈՅԻՆ ԱՍԱ

Ի Կարապետ Բաղիշեցւոյ. Կաֆայ գանձիդ

Կամիս ասել՝ ասա դու զիս,
Արի և քաջ ձայն թէ ունիս,
Բամեալ բանիս ի յատենիս,
Առաջի մեծ սիւնհոգոսիս:

Պնդեալ զքո մէջքդ և զգօտիս
Եւ ապա տուր դուն ձեռքդ ի յիս,
Տեղս ցուրտ չէ՝ մբսիս,
Ի տեսողացդ պատկառիս։

Կենդանատու բանն ի սկզբանէ,
Այն որ Հօր զաշխարհս յօրինէ.
Ներպարունակ բանիւ զարդարէ,
Զյաւիտենից հիմունս արկանէ։

Հանճարազոյգ անդունդս կազմէ,
Իմաստութեամբ ձեղունս յօրինէ,
Քառից բնութեանց զաշխարհս պարփակէ
Եւ յարևելս զեդեմ յօրինէ։
Ի ներհակաց պատկեր նկարէ,

Անճառ բնութիւն իւր հաղորդ առնէ,
Այսօր զմեռեալ մարդն յարուցանէ
Եւ վերստին զնա զարդարէ։
Օրհնեալ աստուածդ նկեալ ի փրկութիւն աշխարհի,
Աղաչեմք։

Անտանելի բանն անհաս խորին,
Որ ի Հօրէ միշտ . . . .
Յոնարհեցուց . . . . ի ստորին,
Պարագրեցաւ յարգանդի կուսին։
Յետ կատարեալ չափու հասակին,
Կամէր լնուլ զօրէնսն ի գրին։

Առաքելոց սրբազան գնդին,
Յայտնէր զեղեալսն առ բարեկամին,
Եթէ ննջեաց Ղազար սիրելին,
Պարտ է երթալ ի Հրէաստանին։

Նոքա զքուն մարմնոյ կարծէին,
Դարձեալ զարթնու, պատասխանէին,
Իսկ նա յայտնեաց զմահն Ղազարին,

---

16 Ձեռագրում՝ տողի վերջն անընթեռնելի
17 Ձեռագրում՝ անընթեռնելի բառ

Նոքա ապշեալ ի վայր մնացին։
Օրհնեալ աստուածդ եկեալ ի փրկութիւն աշխարհի,
Աղաչեմք։

Բարեն Յիսուս, արքայն երկնային
Տէր Ղազարու՝ քում բարեկամին,
Զաեղի առեր ի Բեթաբրէին,
Մինչ ի լնուլ աւուր չորրորդին։

Մարի . . . . .
Զտկարութիւն եղբօրն յայտնէին,
Զանմահդ ի գութ սիրոյ շարժէին,
Զկատարեալ սէրն պաղատէին։
Բեթանիայ երթալ խնդրէին,

Զեռն դնելոյ կենաց կարօտին,
Զկեանքդ ընդ իւրեանս կցորդէին,
Զկենդանութիւն ի քէն խնդրէին։
Օրհնեալ աստուածդ եկեալ ի փրկութիւն աշխարհի,
Աղաչեմք։

Աղբիւր կենաց Բանդ Հայրական,
Երևեցար գառն անմեղական,
Յայտ արարեր գաստն մեռասան,
Եթէ մեռաւ Ղազար սիրական։
Պարտ է երթալ մեզ ի Հրեաստան,

Ի տեսանել զնորայն գերեզման,
Մխիթարել զՄարեմ և զՄարթայն,
Հանդերձ զարմօքն իւրեանց գամենայն։
Յորժամ լուան զանաստ քո հրաման,
Յարեալք յոգիսն զարհուրեցան,

Ասեն, թէ աշխարհն եկայք միաբան,
Զի ընդ նմա մեռցուք ի լման,
Զի լսէին զչարն ընդհանրական,
Զդպրաց խորհուրդն յանդուգն, անարժան։
Օրհնեալ աստուածդ եկեալ ի փրկութիւն աշխարհի,
Աղաչեմք։

Պետն մերժէ զխաւարն մահու,

35 Ձեռագրում՝ անընթեռնելի

Զարթուցանէ զհոգին լուսատու,
Բնթանիայ երթալ յանձն առնու,
Զբնութիւն յայտնէ մարդոյն մահացու։

Տէրն արտասուեայ վասն Ղազարու,
Ընդ Մարթայի ՝ւ ընդ Մարեամու,
Կեանքն յայտնեցաւ խափանիչ մահու
Որ բարութեամբ պաշխարհս լնու։
Գան ընդառաջ տոհմն Ղազարու,

Հանդերձ ողբով, դառնութեան սգոյ,
Լային ընդդէմ բանին աստուածոյ,
Շարժեն ի գութ զարքայն կենսատու։
Օրհնեալ աստուածդ եկեալ ի փրկութիւն աշխարհի,
Աղաչեմք։

Եւ Տէրն մեր ընդ նոսա խօսէր,
Զմարեամեանսն մխիթարէր,
Յորդ արտասուս յաչացն բղխէր,
Զամբոխն ի լայ ընդ ինքն յօրինէր։
Մարեմ, Մարթայ ի ծունկս անկանէր

Եւ զգարշապար Տեառն համբուրէր։
Տէրն նոցա զայս պատասխանէր,
Թէ՝ Յարիցէ ձեր եղբայրն, ասէր։
Ապա զտապան նորա հարցանէր,
Ժողովրդեամբն անդր հասանէր,

Զտեղի առեալ առ Հայր պաղատէր,
Զձեռն ամբարձեալ զմեզ ուսանէր։
Ժողովք բազում անդր հաւաքէր,
Բանից Փրկչին ունկընդիր լինէր։
Օրհնեալ աստուածդ եկեալ ի փրկութիւն աշխարհի
Աղաչեմք։

Տէր . . . . .
Ակնմ որ զեղեալքս պարունակեաց
Ապա ի ձայն բարձր ազաղակեաց
Եւ զՂազարոս յանուանէ կոչեաց.

---

68 Ձեռագրում՝ լնուլ

91 Ձեռագրում՝ անրնթեռնելի

Ղազա՛ր, արի՛, ե՛կ, այսրէն կոչեաց
Եւ նոյնժամայն արտաքս վազեաց,
Երիզապինդ կտաւօքն պատած,
Զոր լուծանել նոցա հրամայեաց:
Ամբոխն ամէն կային հիացած,

Յորժամ տեսին զՂազար յարուցած,
Զարմանային զժողովն ռամկաց
Ի՛ ի տես գային յամենայն դիմաց:
Մարեմ, Մարթայ կային խնդացած,
Քանզի տեսին զեղբայրն յարուցած:

Յիշեա և ևս զա . . . . . .
Էից լուսոյն մայր և բնակարան,
Անկէզ բոցոյն դու շտեմարան,
. . . . . ական,
Մայր Յիսուսի, կոյս անապական:

Մատիր յաղերս առ աստուածն բան,
Բարեխօսել վասն ազգի մարդկան,
Եւս առաւել ազգիս Հայկազեան,
Խաղաղութիւն տալ մեզ վերնական,
Առցես ընդ քեզ կցորդ հաշտութեան,

ԶՅովաննէս և զնախավկայն,
Զսուրբ Գրիգոր ազգիս Հայկազեան,
Զարմ և զաւակ յաղդէ Պարթևեայն:
ԶՂազարու քորքն սրբազան,
Որ զյարութիւն եղբորն ընկալան,

Զմեր ննջեցեալքս, որ ի հող, տապան,
Արժան առնել փառաց հանգստեան:
Եւ զստացողն տառիս մաքրական
ԶՆերսէս անուն բաբուն սրբազան:
Ողորմեա՛ . . . . .

105 Ձեռագրում՝ տողի վերջն անընթեռնելի
108 Ձեռագրում՝ տողն անընթեռնելի

3—1159

4. Ի ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ԲԱՂԻՇԵՑԻՈՑ

Թէ ձայն ունիս քաղցր ու բարակ,
Զգանձերս ասա դու Համարձակ,
Ապա թէ հաստ է և խառնակ,
Յայսկից ի զատ կացիր յերակ։

Զի այս նորա է ախորժակ,
Այնմ, որ ունի քաղցր եղանակ
Եւ ընդ ձայնին ի բանն արագ,
Որով հեգիցն առնէ ճարակ։

Թէ յընթեռնուլն չէ արագ,
Երգն լինի անցեալ ճրագ,
Յայնժամ ժողովն առհասարակ
Ծիծաղելով առնեն կատակ։

Այլ բանն և ձայնն առհասարակ,
Երգոյս պիտի խիստ օժանդակ,
Որպէս ղեզինս միմեանց Համակ,
Լծեալ վարեն երկու կնճակ։

Որով զակօս բանին շիտակ,
Ի գլուխ տանին անխոտորնակ
Եւ կամ թռչնոց դոլ նմանակ
Երկու թևօք թռչին յերակ։

Խ ո ր ա գ ի ր

BD *Անխորագիր* CFG *Խրատ դանձ ասողաց* E *Ի տէր կարապետ վարդապետէ բաղիշեցւոյ*

Բ ն ա գ ի ր

2 FG *Զգանձս*
4 C *Ասկի* G *Ազկի փխ Յայսկից*
5 aCD *նոր է փխ նորա է*
6 CE *Այն* a *չիմ որ*
7 G *ի բան*
8 aD *հիքիցն* BE *հեքիցն*
13 D *ձայն է* F *ձայնն և բանն*
14 B *օժընդակ* C *յօժանդակ* G *յօժընդակ*
16 a *յերկու· ցնջակ փխ կնճակ* F *կնջակ* G *կճնակ*
18 CFG *Հանեն փխ տանին*
20 D *Յերկու*

Այսպէս և դու, ո՛վ ժիր մշակ,
Եթէ ունիս զերկուսն յստակ,
Երգեա վստահ, անփաթեթակ
Եւ զգծողս յիշեա յերակ։

5. ԽՐԱՏ ՏԱՂ ԵՐԳԵԼՈՅ

Ո՛վ սիրելի եղբայր որ ես,
Զայս քեզ խրատ տամ, որ լսես,
Յորժամ գտադդ եղանակես,
Զքուղքն քթով չապականես։

Եւ անոդորմ յետ չի պարկես,
Հանց որ կապին վնաս գործես,
Կամ թէ յանգէտ ձեռս արկանես,
Խոզամարդոց կոխան շինես։

Զոր տաղ կամիս, որ դու ասես,
Զյանկի համարն յառաջքն տես,
Տգիտութեամբ չի չարչարես,
Այլ համարովն գտանես։

Յորժամ որ դաս գգանձն ասես,
Զգրոց լուսանցն չաղտոտես
Եւ կամ թանաս մատդ ու շրչես
Եւ գիմ գրածս ապականես։

Այլ յոյժ սիրով նախանձամես,
Սրբեալ ձեռօք, լաթով բռնես,
Ի հրոյ՝ և ի ջրոյ ի դաս պահես,
Ապա գաստուած դու տեսանես։

Երկու՝ և երեք շորով պատես,
Ո՛ի ի չորային տեղիս գնես,
Ո՛ի ի պատշաճի օրն որ գիտես,
Ապա բերեալ եղանակես։

---

22 aF *Թէ* փխ *եթե* D *յերկուսն*
23 a *երգեալ* BCEFG *անփաթերնակ*
24 D *յերեակ*

Յորժամ կարդաս զբանս և ասես,
Որ ընթեռնուս և որ լսես,
Զկարապետ գրիչս յիշես
Եւ ողորմի դու ինձ ասես:

6. ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՄԵՂԱՑ ԵՒ ՆԱԽԱՏԻՆՔ ԱՆՁԻՆ ԵՒ ՊԱՂԱՏԱՆՔ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս,
կենդանի և կենդանարար,
Զիս կենդանացո հոգով,
Մեռեալ եմ մեղօք չարաչար:

Բանամ զշրթունս ողբով
և գոչեմ ձայն բարառնաբար,
Քեզ խոստովանիմ ցյանցանս
և պատմեմ զամէնն հաւասար:

Գաղտնեաց ծածկագէտ աստուած,
դու գիտես զամէնն հաւասար,
Զինչ յաւազանէն մինչյայս
եմ գործեր, զինչ մեղք կայ ու չար:

Դարձեալ ես մարդկան յայտնեմ
զիմ ծածուկ գործքս չարաչար,
Թող զիս հայհոյեն ամէնն,
ընդհանուր յերկիր հաւասար:

Ձեռագիր

B *Ողբ ի վերայ հոգոյ և ապաշխարութեան Կարապետ վարդապետէ* F *Տաղ Կարապետ վարդապետի Բաղիշեցւոյ* CJ *Ողբ ի նախատինք անձին և ի վերայ մեղաց և պաղատանք առ աստուած (*J *չի*f *և պաղատանք առ աստուած)* K *Ողբ ի վերայ մեղաց և պաղատանք առ աստուած Կարապետ վարդապետէ*

Բնագիր

2 E *հոգւով*
3 L *ողբալով* G *բարձրառնաբար*
4 BK *զանցանս* CDEGHJLM *զամէն*
5 ABEK *զամէն*
6 BCDEHJLM *յօրս փխ յայս* G *օր փխ յայս* K *յաւուրս փխ յայս*
7 AEHK *գործս*
8 CDE *ամէն* G *ամէնքն* JM *ընթհանուր* ADFHJ *երկիր*

Ես եմ արտաքոյ ստեղծուած
և մարդկան բնութեանս եմ օտար,
Որպէս մարգարէն ասէ՝
այս ազգ է, զոր աստուած չարար։

Զի քան զամէն ազգս եմ
յոյժ առատ մեղօք չարաչար,
Զի բոլոր աշխարհս ամէն
չէ գործեր զիմ մեղքն ապիկար։

Է՛ իմ արարիչ աստուած
ընդհանուր չէիցս հաւասար,
Դարձո զիմ չարն ի բարին,
քաջ գիտեմ, որ չէ քեզ դըժար։

Ընդ իմ չարաչար գործոցս
կու քակի սուրբ ուխտ ու տաճար,
Քանզի առաջնորդ կոչիմ
և յետնոցն չեմ հաւասար։

Թէպէտ մեղաւոր եմ ես
և լցեալ մեղօք չարաչար.
Դարձո զիս ի յիմ չարեացս,
մի՛ թողուր գնալ վայրապար։

Ժամանակ է իմ հասեալ,
Տէր, արա չարեացս իմ վճար
Եւ՝ տուր ինձ բնութիւն բարի,
զի շատոց դու զայդ կամեցար։

Ի յիմ չարաչար գործոցս
մի՝ դատեր զիս, Տէր, բարերար,

---

9 BK *բնութեանս օտար (չի եմ)* DEGJ *բնութեամբս եմ* M *յօտար*
10 A *չի ազգ է, զոր աստուած չարար (ջնջված)*
11 A *չի Զի քան զամէն ազգս եմ (ջնջված)* B *յազգս* BCDEGHJKLM *առապեալ փխ առատ*
12 BCKLM *յաշխարհս* GJ *աշխարհքս* GM *զի փխ զիմ* E *մեղքս*
13 H *յընթանուր* J *բնթանուր* AF *էից* DM *էիցս*
14 AF *ի բարի* BCDEHJLM *քեզ չէ* BDHM *դիժար*
18 BCDEGHJKLM *մեղացս (*DGJ *մեղացն) փխ չարեացս*
19 BCDEGHJM *ժամանակն է*
20 CDEHJLM *չի Եւ* K *զայն փխ զայդ*
21 A *չի մի (ջնջված)* FH *դատեր*

Այլ ողորմութեամբդ քով
դու գթա ի յիս սիրաբար։

Լուսալ ի բարի գործոց,
չար գործոցն եղեալ կամարար,
Տէր իմ, արարիչ աստուած,
յիս գթա դու միշտ հայրաբար։

Խաւարն պատեալ է զիս
յամենայն կողմանց հաւասար,
Դու ես արեգակն արդար,
յիս ծագեա ջլոյսդ անդադար։

Մնունդ քո ի սուրբ կուսէն
փրկութեան մերոյ էր պատճառ,
Ադամայ որդոցս ամէն
ճշմարիտ արև ծագեցար։

Կամաւ Հօր և սուրբ Հոգւոյն
ի խաչին դու անշնչացար
Եւ ձայն աւետեաց հնչեց՝
Ադամայ պարտոցն վճար։

Հիմայ զիս կրկին խոցեաց
սատանայ կենօք անյարմար,
Կամի զիս հանել ի քէն
և դիւացն առնել հաւասար։

Զայնիւ մաղթանաց գոչեմ
առ քեզ, Տէր աստուած բարերար,
Հասի՛ր ինձ ի յօգնութիւն՝
քո ծնօղն ի քէդ զէնահար։

---

22 EK *քո* H *քու* փխ *քով* CDEGHJLM *տիրաբար* փխ *սիրաբար*

23 G *Լուր ինձ ողորմած և Տէր, մարդասէր աստուած բարերար։* J *Լուր ինձ ողորմած աստուած, մարդասէր և տէր բարերար։* BCD EFKLM *23—24 չի*

24 GJ *Ողորմեա մեղաւորիս, մի՛ թողուր գնալ վայրապար։*

26 BCDGHJKM *արեգակ*

28 E *որդւոցս*

29 EG *Հոգւոյն*

30 A *Ադամ ... (ջնջված)* AF *պարտեացն*

31 CDEGHJLM *Հիմի* BCDEGHJKLM *կենօքս*

34 CLM *Հասիր յօգնութիւն ինձ* AF *զինահար* BCEGHJKLM *զննէհար*

Ղօղեալ սասանի անձն իմ,
սարսափիմ զինչ զդիւահար,
ի դատաստանի յահէն,
որ մեղօք եմ խիստ չարաչար։

Ճանապարհ բարի Քրիստոս,
ճանապարհս է մութն ու խաւար.
Ճարակն ի քենէ լինի,
ինձ վառեա զլոյս քո զամբար։

Մի՛ ըստ իմ զործոցս առներ
և նենգեր գերոյս չարաչար,
Մի՛ չար հատուցեր չարի,
այլ բարի, զի զայն խօսեցար։

Յիսուս միածինդ Հօր,
ի կուսէն յայրին զու ծնար,
Զծնունդ սուրբ աւազանին
մի՛ առներ ի քեզնէ վտար։

Նոր նորոգոդիդ մերոյ
երկրպագութիւն հաւասար,
Նայեա յաղաչանս մեր
և զթա ի մեզ սիրաբար։

Շնորհաց օթեան սուրբ կոյս,
մեզ միջնորդ լեր զու անդադար,
Վասն մեր բարեխօսեա
զմիածին Որդիդ բարերար։

Ուրախ եմ ի չար առնելն,
բարութեանդ չեղէ կամարար,
Որս եղէ չարին խարմամբ,
մի՛ թողուր Տէր իմ բարերար։

---

35 K *սարսափեմ* J *զէտ* փխ *զինչ*
38 GJ *ի քեզնէ* M *վառեալ* BDGHJK *զամպար*
39 E *նենգել*
40 BCDEGHJLM *հատուսցես* K *հատուսցեն չարին*
43 A չիք *մերոյ երկրպագութիւն* (ջնջված) H *յերկրպագութիւն*
44 A ... *եայ* (չիք *նայ*—ջնջված) CDEGHJKLM *տիրաբար* փխ *սիրաբար*
45—72 BCDEFGHJKLM չիք

Ջարին կցորդ ես եղայ,
յորդորիչ ի չարն ապիկար,
Ջարին դու բարի առնես,
զոր բերնովդ քո խօսեցար։

Պտղոյն ձիթենոյ նման
կորուսի զպատուս անհամար,
Պտղաբերեա զիս հոգով,
զի առնել զկամքդ հաշտարար։

Ջանամ, թէ բարի առնեմ,
չարն գայ, զբարին տայ վտար,
. . . . . .
. . . զքեզ անդադար։

Ոհո, լուսեղէն կամար ես,
ի քէն հայցեմ բարերար,
Ուստ մեզ բարի առնել,
զի չարին եղէ կամարար։

Սուրբ կոյս Մարիամ պայծառ,
միածնի Որդոյ դու տաճար,
Սրտով ի քէն աղերսեմ՝
փարատեա զինչ մեղք կայ ու չար։

Վասն իմ աղաչեա զՏէր,
զի գտայ ես զքեզ ինձ ճար,
Վախեմ, թէ զչարին խաբուիմ
ու՛ երթամ ի խոր ՝ւ ի խաւար։

Տէր իմ, արարիչ աստուած,
ողորմեա Հայոցս հաւատար,
Տեսող ես չարին եղայ,
դէմ բարոյն դարձեր եմ խաւար։

Բամից մարդկան ոչ լուայ,
քարոզչաց ես ասեր եմ չար,
Բամից զիս բարի ասի
և գործովս եմ աղտեղ ու չար։

---

54 A Տողի սկիզբն անընթեռնելի

Ցուպ քո ի ձեռինս ունիմ,
քահանայ կոչեցայ յարմար,
Ցանկութեամբ մեղաց չարին
խաբուեցայ, պղտպս էրի վտար։

Իւծնալ տառապիմ ի մեղս,
չարութեամբ ես եղայ վտար,
Իւսկա չիս բարի արմատ,
դարձ արա ի մեղացս իմ չար։

Փա՞ռք քեզ անծանօթ աստուած,
անծանօթ իր, ծանուցար,
Մօր քո անդադար հայցմամբ
մեզ ուսո լինել բարեբար։

Քեզ փա՞ռք աստուծոյ բանին,
պատիւ տամ քեզ յաւիրժաբար,
Տուր մեզ բնութիւն բարի,
զի օրհնեմք քեզ մեղմաբար։

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԱՅ ՆՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒ ԳԼԽԱՏՄԱՆ, ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴՈՒ ԳՈՅՆ ԱՍԱ

Ինն հարիւր Հայոց թուական,
Յիսուն և հինգ թիւ աւելեան,
Յէջմիածնէն նուիրակք եկան,
Բոլոր աշխարհս Հոռոմոց տան։

Յոլով մեռոն կայ ընդ ինքեան,
Մեծ նամակով և օրհնութեամբ,
Եկեալ հասին Բիւզանդիան,
Որ է Ստամպօլ, սրբոց կայան։

Ով որ տեսաւ զնոսա լման,
Իբր զհրեշտակ ընդունեցան,
Մեծն Յովհաննէս սրբոց նման,
Եպիսկոպոս աղնուական։

Վանք 'ւ անապատք ուրախացան,
Յորժամ տեսին զերեսեան,
Զտէր Սարգիս եպիսկոպոսն
Եւ զԴաւիթ կոյս աբեղայն։

Անուանք նոցա համբաւեցան,
Սուրբ օրհնութիւնքն որ կարդացուան,
Եկեղեցիք բերկրեալ ցնծան
Եւ ժողովուրդս, որ օրհնեցան։

Խորագիր
b *Վասն ս. էջմիածնայ նուիրակներու գլխատման*
Բնագիր
1 b *թվական*
2 a *Յիսուն և եօթն փխ Յիսուն և հինգ* b *ԾԵ*
11 b *Յօհաննէս*
13 b *կարդացւան*

Նւիրկեցին զքաղաքս լման
Եւ նաւեցին քաղաք Կաֆայն,
Կաֆայեցիք խիստ ցնծացան,
Իբր զառաքեալսն տէրունական։

Ելեալ գնացին Ղարա Պօղտան,
Սէյով քաղաք քրիստոնեայք կան,
Ամէնն տեսին, ուրախացան,
Մինչ ի պարոն և ոյթերնայն։

Սէյովացիք զնոսա տեսան,
Խիստ պատուեցին և օրհնեցան,
Իլով քաղաքն յուղարկեցին,
Շատ քրիստոսեայք, որ ի հոն կան։

Իլովացիքն Հրբոր տեսան,
Հանց պատուեցին սրբոց նման,
Զինչ սուրբ Գրիգոր՝ պետ Պարթևեան
Լուսաւորչին Թոռանց նման։

Ցնծան նոքա ի ժողովն այն,
Շուրջառք և զգեստ խիստ պատուական,
Իլով քաղքէն առին, ելան,
Դարձեալ եկին ի Աղքիրման։

Երբ որ հասան ի Աղքիրման,
Խիստ խնդութեամբ բևրկրեալ ցնծան,
Անտի նաւեալ, եկան հասան,
Որ է պօլիս Կոստանդիեան։

Հիւրեր եկին մեզ աննման,
Զինչ զհրեշտակք աբրահամեան,
Ընդ ստամպօլցիք զնոսա տեսան,
Տեառն աստուծոյ շատ գոհացան։

Անդ ժողովուրդք ժողովեցան
Եւ ասացին ամենեքեան,
Թէ մի՛ երթայք դուք միտքան՝
Կաթողիկոսն հղեալ վախճան։

---

25 b Ղարապօղտան
28 ab Սինչի

Յայնժամ նստեալ և խորհեցան,
ԶԴաւիթ ղրկեն ի տեսութեան,
Ընդ որ հասեալ յԱմասիան,
Լուկ մատնեցին զինքն ի յատեան։

Անդ անօրէնք ժողովեցան,
Որդիքն Նեռ և կորստեան,
Պիղծ Յուդայի եղեն նման,
Որ մատնեցին զՏէրն ի յատեան։

Յասմամբ եկեալ զԴաւիթ տարան,
Պարոնորդւոյն դուռն ի տիվան,
Ասին՝ չաշուտ են միաբան,
Սօֆին ղրկել ի Ֆրանկիստան։

Եղին ի բանտ և ի զնտան,
Զինքն մատնեցին ի ըսկէնճան,
Զխեղճ մարմինն ի տաքացան,
Ի չարչարանքն մաշեցան։

Անտի տուեալ ի զօրական,
Վիզն ի զէնճիլ, ձեռն՝ կիլապչան,
ԶԴաւիթ բերին ի մեծ տիվան,
Տարին ձգեցին զափուճոցն օտան։

Լուք զափուճիքն ամենեքեան,
Ի ձի հեծեալ վանքն հասան,
Երբ նուիրակքն զնոսա տեսան,
Զահի հարեալ վերզ դուռ դողան։

Եկեալ տարան զնոսա լման
Ի մեծ վէզիրն Ալի փաշան,
Յայնժամ տեսեալ զերրորդեան,
Ասէ՝ Բերէք վաղն ի տիվան։

Բերին զինքեանք վաղն ի տիվան,
Հաւսար նստին երեք փաշան,
Հարցաքննեն զամենեսեան,
Սուչ մի գտնուն նոցա վերան։

---

56 b Լուք
62 b Պարոն որդոյն

Անտի ելեալ խոնտքար մտան,
Նա էր ասացեալ դիժար Հրաման,
Ասաց. Զգեցէք զափունճոցն օտան,
Մէկ քանի օր տան ըսկենճեան։

Նորա ելեալ ամենեքեան,
Ի խոնդքարէն առեալ Հրաման,
Լուք կացուցին այլ մի տիվան,
Ըմբռնեցին առեալ տարան։

Սուրբ Յովհաննու պէս բանտ տարան,
Ջինչ Քրիստոսի օրն ըմբռման,
Ի չարչարանքն զանազան,
Ասել աւուրս հնգէտասան։

Աւրն էր շաբաթ սուրբ կատարման,
Նահատակացն երրորդեան,
Գլխատեցին զամենեսեան,
Լոյս կիրակի օր յարութեան։

Յովհաննու պէս գլխատեցան,
Կամ Յակոբու առաքելեան,
Որ է մարմինն ի սպանման,
Ջաւուրս երրորդ անթաղ մնան։

Սրբոց մարմինքն որ Հոն կեցան,
Ոչ յհրեսներն թաղշամեցան,
Լոյսն էր իջեալ աստղանման,
Զայն լոյս տեսեալ շատ մսլման.

Յետոյ գնացեալ էմին խօճան
Մօտ մեծ վէզիրն Ալի փաշան,
Իբր գՅովսէփ արա, Արիմաթեան,
Խնդրել զմարմինն տէրունական։

---

90 a *ի Հուտկարէն*
91 a *վի փխ մի*
93 a *Յովաննու*
96 a *հնկէտասան*
98 a *ի երրորդեան*
101 a *Յովաննու*
103 a *ի Սպանիան փխ ի սպանման*
111 ab *Արեմաթեան*

Նա էր տուեալ աղէկ Հրաման.
Գնա՛ թաղէ զամենեսեան,
Զամէն ատէքն արէք լման,
Զինչ ձեր օրէնքն տայ Հրաման։

Իսկ վարդապետք ժողովեցան,
Եպիսկոպոսք Հաւաքեցան
Եւ կրօնաւորք շատ միաբան,
Սրբոց թաղումն գումարեցան։

Երիցանիք խիստ ղանադան,
Մեծ ու կրտսեր աշխարհական,
Ի հոն հասին ամենեքեան
Եւ սուրբ թաղմանն արժանացան։

Բամիւ կանգնեն կարգ կատարման
Եւ կատարեն զամէնն լման,
Պատնեն զմարմինքն միաբան
Եւ սահմանեն ի մի տապան։

Կանայք բազում ժողովեցան,
Լալականներ ողբերգական,
Շատ լացուցին զամենեսեան,
Մինչ սար ու ձոր ի լաց ելան։

Երեք մանկանց սրբոց նման,
Երեքն մի տապան եդան,
Արժանացան սուրբ Հանգստեան,
Դուք այլ կացէք ուրախութեամբ։

Բամիւ զամէնքդ միաբան,
Զձեզ աղաչեմ զամենեսեան,
Ես Յովհաննէս անարժան,
Եմ քահանայ, գործովս ունայն։

Նւիրկերոն օր կատարման
Սակաւ բաներս որ գրեցան,
Ով ոք ասէ ղՀայր մեղայն,
Յիշեալ լիցի յարքայութեան։

---

115 a յատէքն
122 a յաշխարհական
125 b կանգնին

145 Այս գործեցաւ ի մեծ թուական,
Ինն հարիւր թիւն էր լման,
Յիսուն և հինգ թիւ յաւելեան,
Հոկտեմբերի եօթնևտասեան։

---

145 b թվական
147 a Յիսուն և եօթն փխ Յիսուն և հինգ b Ծե
149—152 a ունի շարունակություն, որը հավանաբար զրչի հավելումն է.

Ձեզ աղաչեմ զամենեսեան,
Ո՛վ ընթերցողք, տեարք սրբազան,
Թաղսիրութիւն չանեք, արարիչն աստուած Օրհնէ ձեզ,
Անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր։

ԳՈՎՈՒԹԻՒՆ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄՇԵՑԻՈՑ, Ի ՄԱՂԱՔԻԱՅ ԻԻՐ ԱՇԱԿԵՐՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ, ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴՈՒ ԳՈՅՆ ԱՍԱ

Հայր՝ տնկող այգեստանեաց,
Որդին մշակ է առանց վարձ,
Հոգին ջրող՝ ւ արբուցանող,
Մինչև պտուղն գայ ի հաս։

Եւ ժողովեն չշտեմարանս,
Զորն ի հնձան, զորն ի կարաս,
Ով որ բարի պտուղ լինի,
Յարքայութիւնն է ժողոված։

Նոյնպէս և մեծ րաբունիս,
Քան զարեգակն փայլէ յերկրիս,
Վարուք բարի անուշահոտ,
Յորմէ և, Տէ՛ր, դու հոտոտիս։

Որպէս խայծեալ, հասեալ այգի,
Անուշահամ և բարելի,
Ի ձեռին Տեառն ճմլեալ գինի,
Զծարաւ հոգւոյց բառնայ յերկրի։

Սա՝ աշխարհաւ տարօնեցի,
Գեղչն Ամլորդւոյն է դրացի,
Խնդիր ելեալ կենաց հացի,
Յորմէ հոգւոյն քաղցն բարձի։

Անուն արթուն է և զուարթ,
Ջիմաստութիւնն է զգեցեալ զարդ,
Պայծառ, փայլուն է որպէս զվարդ,
Ի ինքն բերկրի յարազուարճ։

Մականունն է Մշեցի
Որպէս Դաւիթ Ներգինացի,
Մեծն Պօղոս Տարսոնացի,
Որպէս Բարսեղ Կեսարացի։

Սնեալ ի վանքն Գլակայ,
Սրբասնունդ և աբեղայ,
Մինչ սահմաննալ իւր կէտն գայ,
Ելեալ գնայ ի չերզնկայ։

Ի չեկեղեաց գաւառն եկայ
Եւ զմտաց դրունքն եբայ,
Ջիմաստութիւնն ժողովեայ,
Որպէս զմեղու զծաղիկ լերանց։

Աշակերտեալ մեծ րաբունւոյն
Եւ Յոհաննէս կոչեցելոյն,
Որ էր նման մեծ Եսայոյն,
'Ի աստուածաբան առաքելոյն

Կրթեալ չիմաստ բանից նորին,
'Ի Յրէթէոս՝ առ Պօղոսին,
Եւ կամ Գրիգոր՝ առ Յոհաննին
Եւ Աթանաս՝ Աղէկսանդրին։

Մտօքն առատ՝ և աստուածաբան,
Որպէս Գրիգոր և մեծն Յոհան,
Ճշմարտութեամբ է պարսպեալ
Եւ թշնամեացն անգծական։

Եւթնարփեան շնորհօք լցեալ,
Հոգւով սրբով առատացեալ,
Քան զառաջինս գերազանցեալ,
Յետագայիցս լոյս տուեալ։

Իմաստասէր և սա կոչի,
Ջինչ Պղատոն Աթենացի,
'Ի Արիստոտէլ Ստագիրացի
Եւ Պորփիւրոս Փիւնիկեցի։

Իմաստութեամբ է զարդարեալ,
Խորս գիտնոցն սա իջեալ,

Որպէս խորէջք յատուկ ծովուն
Եւ զմարգարիտ ժողովելոյն։

Շիննաց պարիսպ բարձր բրգօք
Եւ մեծամեծ անտաշ վիմօք
Եւ խորագոյն ամուր հիմօք,
Բաշխէ պարգևս որդւոց մարդկան։

Երկու կողմանց կառոյց խորան
Եւ հաստատեաց անդ սուրբ սեղան,
Յորում բաղմի անմահ արքայն,
Բաշխէ պարգևս որդոց մարդկան։

Շիննաց սա շատ եկեղեցի,
Ժամատներ և տեղ դասի,
Սեղան եղիր կենաց հացի,
Յագեցելոց և քաղցածի։

Սեղան դնէ կենաց հացի
Եւ ամենայն բարեօք իւի,
Զկերոզքն առնէ ուրախալի,
Ի ներկայիս ՝ւ յապագայի։

Եւ շատք կերան և յագեցան,
Օր ըստ օրէ նոր քաղցենան
Եւ այլք սուվեալ դիմեն և գան,
Առեալ պարգևք ուրախանան։

Բազումք լսեն ՝ւ ուրախանան,
Խորհուրդ առնեն, թ՝ ինքեանք այլ չան
Եւ դեգերեալ տեղն մնան,
Կենաց հացէն սուված կենան։

ԶԱստուածաշունչն ասաց յառաջ,
Զաշակերտացն զմիտքն եբաց,
Զնրբերն ապա յայտնաբանեաց,
Զմիտս մարդկան լուսաւորեաց։

Մտօքն է սուր և բանիբուն,
Որպէս անդունդք խորք ծովուն,
Միտքն ժողովէ սեռ և տեսակ,
Սեղան դնէ աշակերտնուն։

Սա նմանի արևգական,
Զխաւարն առնէ հալածական,
Զմիտս մարդկան լուսաւորէ
Կենաց բանիւն անմահական։

Նման է սա արուսեկին՝
Արեգական կարապետին,
Պայծառ փայլէ քան զլուսին,
Որպէս յաւուրս տասն ու հնկին։

Եւ քարոզէ յամէն դիմաց,
Թող զաշակերտն կալ ի բաց,
Զորդիս մարդկան կոչէ ի հաց,
Յերկնից խորանն զարդարած։

Զմեղուցեալսն զղջումն ածէ
Եւ զլուսահատսն յուսադրէ,
Յերկնից խորանն հրաւիրէ,
Ընդ հրեշտակաց դասակարգէ։

Քան զարծուի է սրընթաց,
Զմտաց դրունքն ունի ի բաց,
Զխոկումն ունի միշտ առ աստուած,
Եւ անհասիյն վիպասաց։

Անգին ակունք են բանք սորին,
Որպէս զոսկի արաբային,
Պայծառ, փայլուն առնէ զհոգին,
Զհնազանդելոցն և զլսողին։

Նման է սա բուրաստանի
Եւ զանազան պտղով իւի,
Զկերողքն առնէ ուրախալի,
Ի ներկայիս՝ և ապագայի։

Ի մտաց բխէ յոյժ քաղցր աղբեր
Եւ յորդառատ իբրև զգետ,
Բազումք ըմպեն՝ և երթան ի յետ,
Շատ ծարաւիք նոր գան ի հետ։

Նման է սա ցուրտ աղբերի,
Ջտապ ծարաւեացն բարձողի,

Ուրախ առնէ զմիտքն և զհոգի,
Ով այս աղբերս պատահի։

Եւ այս աղբերս է յորդառատ,
Զի զսուրբ Հոգին ունի արմատ,
Որ միշտ բխէ յարագուարճ
Եւ զարբուցնալքն առնէ դուարթ։

Նոր բանք լսեմք օր ըստ օրէ,
Որպէս զՈրդի առ ի Հօրէ,
Զոր սուրբ Հոգին տնօրինէ,
Զտգիտութիւն մեր փարատէ։

Ուղղափառացն է ախոյան
Եւ հաւատովն ուղղադատան,
Որպէս զԳրիգոր Աստուածաբան
Եւ զԿիւրեղ Աղեքսանդրեան։

Է հալածիչ հերձուածողաց,
Երկաբնակ չարափառաց
Եւ գողամիտ կեղծաւորաց,
Զօրէնս թիւր քարոզողաց։

Սա կորուսիչ Սադայելի
Եւ բազմութեան լեգէհոնի,
Այսոց պղծոց ամենայնի,
Խորս անդնդոցն սուզողի։

Հոգովն անբիծ և անարատ,
Մարմնով պայծառ որպէս զվարդ,
Մտօքն սուր և միշտ զուարթ,
Եւ զտեսողնք առնէ ուրախ։

Բանականաւ խոհեմացեալ,
Սրտմտութեամբ արիացեալ,
Ցանկականաւն ողջախոհեալ,
Արդարութեամբ հաւասարեալ։

Տիպն պայծառ քան հրեշտակի,
Որպէս զՄովսէսն հրաշալի
Եւ տեսողացն յոյժ ցանկալի,
Որպէս զԳրիգորն Պարթևի։

Գովութիւնն բարձր է սորին,
Մատոյ մարդկան որ ի ստորին,
Անճառ ՚ւ անհաս է գովք սորին,
Յայտնի յատեան դատաստանին։

Զսա պահեսցէ աջն անեղին,
Որպէս երբեմն գԻսրայէլ հին
Եւ կամ զՅովնան՝ ի փոր կէտին
Եւ զԴանիէլ՝ գուբն առիծին։

Զևրիս մանկունսն ի մէջ հնոցին,
Զմեր Լուսաւուն ի Վիրապին
Նոյնպէս և զսա պահէ յուժգին,
Մինչ սահմանեալ յօրն վերջին։

Բայց երանի է մեր աչացս
Եւ յարաժամ տեսանողացս,
Յիմաստ սորին վայելողացս,
Զի բանք սորին է պարզ փառաց։

Փառք և պատիւ պարգեւողին,
Երրորդութեանն երկնակ անձին,
Ի ներկայիս ՚ւ ապագային
Եւ հանդերձեալն յաւիտենին։

Յինն հարիւր Հայոց թվին,
Վեցեակ տասին երկեակ քառին,
Ի մենաստան սուրբ Յակոբին,
Զի արտաքինքն մեկնեալ պատմին։

Մաղաքիաս Դերջանեցի,
Որ յիշելոց չեմ արժանի,
Զսակաւ բանիկս արտադրեցի,
Զեր սրբութեանդ ընծայեցի։

Ի դասատուն յերկար կացի,
Դառն կենօք վկեանս անցուցի,
Հառաչելով արտասուեցի,
Զի արժանացայց կենաց հացի։

Բայց համբերեմ յայսմ հետէ,
Մինչև առիթ կաթ մի գետէ,

195 ի հոգեբուխ սուրբ աղբերէ,
Զոր յորդառատ մարդկան բաշխէ։

Աղաղակեմ առ Տէր աստուած,
Ողորմութեան դուռն է ի բաց,
Որ չի գրկէ ի փշրանաց,
200 Այլ պարգևէ մեզ հայ կենաց։

Այլ հաւատամ ես սերտ յուսով,
Ով որ դիմէ յաստուած սիրով
Եւ աշխատի ուղիղ ջանով,
Լցեալ լինի ինքն շնորհով։

205 Վառեալ լինի ինքն սիրով
Եւ անդադար սաղմոսելով,
Օրհնէ գաստուած միշտ գովելով,
Լցեալ լինի ինք սուրբ Հոգւով։

Թէ սուրբ կենայ հոգւով մարմնով,
210 Գործս բարիս վաստակելով,
Զգիրքս աստուծոյ միշտ կարդալով,
Առատանայ որպէս գծով։

Եւ հանապազ արթուն կալով,
Սուրբ խորհրդով միտ դնելով,
215 Զբանս իմաստից որոճալով,
Ագբիւրանայ միշտ բխելով։

Զոր ասացի առնէ սիրով,
Յօժար կամօք հետևելով,
Նա զարդարի Հոգւով սրբով
220 Քան զջահ վառի պայծառ լուսով։

Ով ծոյլ կենայ երերալով,
Զօրն և զգիշերն քուն կալով
Եւ զորովայնն պարարելով,
Շուրջ պիտի գայ ինքն լալով։

225 Զբանս աստուծոյ քամահելով,
Զգիրս սրբոց պարսաւելով,
Ատեցութեամբ հեռանալով,
Հոգւովն այրի անշէջ հրով։

Զաւուրս կենաց դատարկ կալով,
Վարդապետաց պարսաւ տալով,
Զարիացեալսն աղճատելով
Եւ զրաբան բանբասելով.

Եւ միշտ գինւով արբենալով,
Հոգւով մտօք յիմարելով,
Զար խորհրդով խաւարելով,
Զաստուած բնաւ մոռանալով։

Եւ զօր մահուն ոչ յիշելով,
Յիմար կուսանց նմանելով,
Բարեաց գործոց հեռանալով
Եւ յաղօթից միշտ ծոյլ կալով։

Այլ գօրացիք դուք աստուծով
Եւ անդադար աղօթելով,
Զգիրս աստուծոյ միշտ կարդալով
Եւ ջահ վառիք անշէջ լուսով։

Որպէս մեղու միշտ ջանալով
Եւ քան զմրջիմ վաստակելով,
Արիուն մտօք յար խոկալով,
Իմաստնանաս դու աստուծով։

Ջուրն ի վերուստ միշտ կաթելով
Ըզմի տեղի հարկանելով,
Զկարծր վիմերն խորհելով,
Նոյնպէս և դու ջանայ սիրով։

Որպէս եղնինս լծելով,
Յերկիր ակօսս բանալով,
Զպնտութիւնն կակղելով,
Բոյսս պէս-պէս արձակելով։

Նոյնպէս և դու ջանա յուսով,
Ջաիւ և զգիշեր վաստակելով,
Զգիրքս աստուծոյ միշտ կարդալով
Զխորս իմաստից բանալով։

Ով որ զայս բանս երգէ սիրով,
Ուշիմ հոգւով միտ դնելով,
Նա զարդարի Հոգւով սրբով,
Յօրժամ որ գայ Տէր մեր ամպով։

1. ԳՈՎԱՆՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ ՈՒՄԵՄՆ ԳՕՍԱՆԷ՝ ՔՕՉԱԿ ՎԱՆԵՑՈՑ, ՕԳՆԵԱ ՀՈԳԻԴ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Աղբիւր կենդանի, Բղխում զանազան,
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական.
Գլուխ կուսանաց, Դասուցն պարծանք,
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Երեսիդ փափագ, Զօրքն վերնական,
Էրանեալ, Ընտիր Թագուհի աննման,
Ժառանգող դրախտին և արքայութեան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Ի փառս լուսոյ Խորհուրդ հիացման,
Ծնօղ Կենդանի Յիսուսի յիշման,

Խորագիր

A *Սուրբ Աստուածածնին գովութիւն ի Քուչակէ ի Հռոկանացոյ* BDEG Hi *Անխորագիր* Fm *Տաղ սուրբ Աստուածածնին է* l *Բանն ղչական երգեալ ի Վանեցի Քօչակէ* n *Տաղ Աստուածածնին* o *Տաղ Աստուածածնի*

Բնագիր

1 D *Աղբէր* Cmo *Բղխումն* i *Բխում* E *1—26 չիf*

2 D *կուս*

3 m *Դու թագ ու փխ Դասուցն* n *Դասուց* CGlo *պարծան*

4 D *սուրբ կուս Մարիամ փխ կոյս անապական*

5 Fm *փափաք*

6 BCDF *Երանեալ* C *Թագուհու* D *Թաքոյոհոյ* Fn *Թագդ (*n *Թաք ու) փխ Թագուհի* o *Թագուհ* CD *նման փխ աննման* G *աննմահ փխ աննման*

7 m *Ժառանգողք*

8 D *Մայր աստուածութեան փխ կոյս անապական*

10 D *Ծնունդ* CDo *Կենդանոյն* F *Կենդանւոյն* BDFGHlmn *իշման փխ յիշման*

Հոգևոր բժիշկ Ձեզ փրկութեան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական։

Ղամբար ճշմարիտ Մեծ ուրախութեան,
Յիսուս նորոգեաց քեզնով զամենայն,
Շնորհիւ քո լցան Որդիք ադամեան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական։

Զարին հալածիչ, Պտուղ բարութեան,
Զահ մաքուր ոսկի, լոյս անանցական,
Ռատ պաղ աղբիւր, Ջուր անմահութեան.
Մեղայ քեզ, մեղայ, կոյս անապական։

Սերովբէ զուտ սուրբ Վերին պետութեան,
Տուն Յիսուս որդոյն և բնակարան,
Բաբուն ի կուսէն, Յաւոյ բաւարան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական։

Իւսեալ ի լուսոյ, մայր ուրախութեան,
Փառալըս մեղօք քև առողջացան,

---

11 BCDFGHIlmno *Համաւոր (D Համայոր)* վխ *Հոգևոր* BCDFGHIlmn *բաժակ* վխ *բժիշկ* Bm *Զեզդ* CFo *Զեռն* GH *Զնորդ*

13 FGHmn *Ղամպար* D *յուրախութիւն*

14 D *Յիսոյս* B *նորոգէ։ և* վխ *քեզնով* gHI *նոր քև* վխ *բևզնով* F *դաչ բևզնով* Im *Յոսկի տուփ խնձոր նորոգումնական։*

15 Fo *Շնորհօք* AGDIo *որք ի քեզ դիման (G դիմեցան D տիպան)* վխ *Որդիք ադամեան* HI *Որդիքն* F *որդիքս ադամեայն*

17 BCDFGHImn *սրբութեան* վխ *բարութեան* i *17—28 չիմ*

18 BGHImn *լուսով* CD *լուս* BGHImn *աննման* վխ *անանցական*

19 BCGIm *Ռաւաղ* վխ *Ռատ պաղ* D *Ռաւ* FIIn *Ռօվախ (H եւ աւաղ n Ռատվաղ)* վխ *Ռատ պաղ* o *Ռաւան* վխ *Ռատ պաղ* AGH *աղբեր* D *ախբուր* F *աղբերս* I *աղբեր* HI *Ջուր և*

21 CDF *Սերոբէ* BDFGHImn *սէր* վխ *զուտ* F *մարդուր* վխ *զուտ* o *չիմ սուրբ* G *Վերապետութեան*

22 D *Տունն։ Յիսոյս որդի* Hlm *որդոյն*

23 Co *Բարունոյն* D *Բարոյն* FHIn *Բարունի* I *չիմ ի* Clo *կուսից* F *կուսիցդ* I *մեղաց* խվ *Յաւոց*

25 CFo *Իւսեալդ* D *ի կուսէն* վխ *ի լուսոյ։ մեծ* վխ *մայր։ յուրախութեան*

26 A *Փառալս* CDFn *Մեռեալքն (n Մեռեալքս)* վխ *Փառալքս* I *Փառեալքն* o *Մեղօքն* վխ *Փառալքս* C *մեղաւ* DE *ի լուսով* վխ *մեղօք* F *մարմնով* վխ *մեղօք* o *մեռեալ* վխ *մեղօք* CDFo *ի քեզ պաղատին փիս եև առողջացան*

Փա՜ռք տամ Քո որդոյն այժմ և յաւիտեան.
Մեղա՜յ քեզ, մեղա՜յ, կոյս անապական։

Դու լալ մեծագին, որ ի Բաղեշխան,
Եաղուբ և զմրուխ և այլ պատուական,
Ակն լուսատու, գանձ արքայական.
Մեղա՜յ քեզ մեղա՜յ, կոյս անապական։

Դու մուշք, որ գովեն խաթայ ու խութան,
Զմուռս և զաւշխ և զկասիան
Եւ այլ ծխանելիք ի պետս սրբութեան.
Մեղա՜յ քեզ, մեղա՜յ, կոյս անապական։

Դու ես Համասիւռս, ծաղկանց ամիրան,
Քաֆուր վարդ պայծառ, Հոտովդ բուրման,
Դու լուսին աշնան, դու արև գարնան.
Մեղա՜յ քեզ, մեղա՜յ, կոյս անապական։

Դրախտն Ադամայ չէր ի քեզ նման,
Բնակողք դրախտին չօձէն խարեցան,

---

27 A *Քեզ փա՜ռք* փխ *Փա՜ռք տամ* DF *Հօր անեղին* (D *Հօրն*) փխ *տամ* n չիf *տամ* o *Հօր* փխ *տամ* GDFo *և որդոյ* n *որդւոյն* BCE *մինչև* (E *յոյժ*) փխ *այժմ* F *ծննդեան* փխ *այժմ և յաւիտեան* o *Հոգոյն* փխ *այժմ* G *Ցնծութիւն հրեշտակաց, բերկրութիւն մարդկային։* Hl տողը չիf

28—110 D չիf

29 A *Բատշխան* BEFmn *Պատաշխան* Co *Բաղշաշխան* GHl *Հապաշտան* (l *Հապաստան*) փխ *Բատշխան*

30 ACo *Ադուբ* B *Բուզմրութ*

31 Eim *Ակզ* GHl *Ակատ* n *Ակ ես* GHlmno *արքայական* F *Դու լուսին աշնան և արև գարնան։*

33 B *Ի քեզ* փխ *Դու* EGHlmn *Զքեզ* փխ *Դու* BEGlmno *մուշկու* (Elmo *մուշկ կու* Gn *միշտկու*) փխ *մուշք որ* AD *խաթայու ի խութան* BG *խաթ անուխութեան* (G *խաթ ու որ խութան*) փխ *խաթայ ու խութան* C *ի* փխ *ու* n *խաթ'ւ ի խթան* o *խաթայի խուզան* F *33—40* չիf i *33—97* չիf

34 BCEGHlmno *Զմուռ* Bmn *տաշխ* Hlm *նաև* փխ *և* (*II*) BCEGHlo *զկասիայն*

35 BCEm *Ու* Co չիf *Եւ* BEGH *ծխանելիք ես* l *ծխելիք ես* Elm *պետք* n *պետք է* փխ *պետս* Eo չիf *ի*

37 C *ծաղկունեաց* Co *պարծան* փխ *ամիրան*

38 An *Քաւուր* Emn *Հոտով և բուրման* Co *Մանուշակ ու վարդ, Հոտդ բուրացման։*

39 CGHlo *Եւ* փխ *Դու*

41 BCEFmno *չէ* GHl *Թէ զերկինքն ասեմ, չէ ի քեզ նման*

42 A *Բնակող* BEGHl *Ժառանգողք* փխ *Բնակողք* ACo *օձիւ* EF *օձէն*

Խաբողքն Եւայի քեզ ոչ մերձեցան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Թէ զերկինքն ասեմ՝ չէ ի քեզ նման,
Հրեշտակքն ի յերկնից յերկիր թափեցան
Եւ քև հողածինք յերկինս վերացան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Ի քեզ պարսպեալ բանն հայրական,
ԶԳաբրիէլ հրեշտակն եղիր պահապան,
Հեռացան ի քէն որդիք կորստեան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Դրախտ լուսեղէն, պտուղ մաքրութեան,
Պտղովդ ապրեցան որք անմահացան,
Գտան առ ի քէն զիր ազատութեան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Յարգանդդ բաւեցեր զՏէրն անբաւական,
Աչերդ է սովոր աստուծոյ տեսութեան,
Կաթամբ սնուցեր զՈրդիդ աննման.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Ծոցդ է անմատոյց խորանի նման,

---

43 C ի քեզ: չիմ՝ ոչ

45—48 GHl չիմ

46 ACEo Հրեշտակք B չիմ ի EFm ի վայր փխ յերկիր

47 Fo Քեզնով փխ Եւ քև n քու փխ քև BDno հողածինքն Co հողածինքս F հողածին C երկինք F քո յերկինք o յերկինք

49 ACE Զքեզ A պարսպեաց F 49—52 չիք

50 o Գաբրիէլ Co քեզ փխ եղիր

51 A Հեռացաւ C Հեռաց A որդին E որդիկք

53 An Դու դրախտ Ano մաքրական

54 AC Պտղով A պարարեցան փխ ապրեցան Fo յաղթեցեր փխ ապրեցան An որ մահացան փխ անմահացան Co բանդ անանցական փխ որք անմահացան F ծննդեամբ կուսական փխ որք անմահացան

55 F Գտաք ի քենէ

57 ABCino Յարգանդ F Յարգանդի Co բնակեցաւ զՀայրն (o բնակեցեր Հայրն) փխ բաւեցեր զՏէրն F տարար զլոյսն փխ բաւեցեր զՏէրն n բաւեցիր F անբաւ

58 ABCEFlm աստուած Himo աստուածատեսութեան

59 BEm Կաթամբդ G սնուց

61 G և փխ է A ի յանմատոյց BC անմատուց m յանմատոյց E քրովբէ աննման փխ խորանի նման Fo խորանին m խորանն ի նման

Գիրկդ սերովբէ կայ ի տարածման,
Միտք ոչ հասանէ զքեզ անհասական.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Ընտրեաց ի կուսէդ ինքն ընտրողական,
Որ կաս և մնաս անունդ յաւիտեան,
Պտուղ Աննայի և Յովակիմայն.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Որք աստ կու կենան՝ քեզնով կու կենան,
Անդէն զքեզ յիշեն, ապայ թէ գնան,
Զքեզ փառաւորեն աշխարհս ամենայն.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Դու ես Արևելք՝ լուսատու մարդկան,
Սիրտդ Արևմուտք՝ մեծ խորհրդական,
Հիւսիս և Հարաւ սնարքդ ի նման.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Աջդ քո՝ Փիսոն յորդոր վայր իջման,
Ահեակդ՝ Գեհոն ի Հապաշստան,
Նայելդ՝ Տիգրիս, Եփրատ գնացման.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

---

62 C Գրելիք o Գրկելիք սրովբէ n Գիրկդ է F Սարսին սերօրէքն և կան ի դողման

63 BElmn հասանեն Co հասանի lmo քեզ F Ի յահէ որդոյ դիւրն աստուածութեան:

65 BEGHlm ընտրեալ: ի լուսոյ փխ ի կուսէդ o ընտրեալ ի կուսից n զքեզ ի կուսից փխ ի կուսէդ l լոյս փխ ինքն C 65—68 չիf F 65—72 չիf

66 o Դու փխ որ BEGHlm կայ և մնայ անուն n դու փխ անունդ o յաւէտ փխ անունդ

67 E Պտուղն B Յովակիմայ G Յովակեմայն

69 BEn Ով GHlm Եւ Go աստէն փխ աստ կու GHl ով որ կան փխ աստ կու կենան A չիf կու n քեզմով GHl քեզնով զօրանան

70 BEGHlm Անդ զքեզ օրհնեն, քեզնով պարծենան: o Յանդէն

71 G Եւ o Քեզ Bm փառաբանեն CHlo փառաւորէ G զաշխարհս m աշխարհ

73 F մեծ երկրական փխ լուսատու մարդկան GHl 73—76 չիf

74 A Յօներդ փխ Սիրտդ Co Ունկդ փխ Սիրտդ F Յարգանդդ փխ Սիրտդ CFo Արևմուտ

75 Bo սնարդ C սնարի

77 GHl Հնտոյ (l Հնդայ) փխ յորդոր A վայր խաղան C յորդ հրախաջան փխ վայր իջման E իջան n Երթայր Վրաստան փխ յորդոր վայր իջման o խրախճան փխ վայր իջման F 77—84 չիf

78 Co Ահեակդ է C Հաբաշստան l Հապաշիստան

79 AGn նայելիքդ C նայելիք o նայելքդ EG'ւ Եփրատ

Աջդ Յովաննէս է վկայութեան,
Ահեակդ՝ Մատթէոս է ճշմարտաբան,
Ղուկաս և Մարկոս դիմացդ՝ ւ ի թիկան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Աջդ՝ առիւծու, ահեակդ է եղան,
Դէմդ մարդոյ է՝ լուսոյ կազմութեան,
Գրկելիքդ՝ արծիւ սաւառնութեան,
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Երբ քո Միածինն գայ ի դատաստան,
Անդր ժողովին աշխարհս ամենայն,
Լեր մեզ բարեխօս վասն փրկութեան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Դու ես աննման, դու ես աննման,
Դու ես աննման, չի կայ քեզ նման,
Ոչ կայ քեզ նման, ոչ ոք գայ նման.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական:

Ես աշըդ Քուչակս, որ կասեն ի Վան,
Ջար վիրօք ի լի և պատարկաբան,

---

81 G *Ովաննէս* Hlo *Յովհաննէս*

82 o և փխ է AGn *ճշմարտութեան* BCEm և *ճշմարտաբան* Hl *ճշմարտական*

83 G *Բան Մարկոս և Ղուկաս* Hl *Մարկոս և Ղուկաս* B *դէմդ և թիկան* Co *դիմացդ ի թիկան* Eo *դէմդ և թիկան* GHl և փխ ւ *ի*

85 A *կերպ առիւծու* EFGHlmno *առիւծոյ* n և *ահեակդ* BEGHlmn չիմ է BG *եղին*

86 BE *եւ դէմդ* GHlmn *եւ դեմդ* Co *Դէմդ քո* F *Երեսդ* փխ *Դեմդ* BCEFGHlmno չիմ է BEGHmn *լուսով* F *խորհուրդ գանազան* փխ *լուսոյ կազմութեան*

87 ACo *Գրկելիք* F *Քամակդ* փխ *Գրկելիքդ* Fn *արծուոյ* ABCDo *վերնոյս ի լման (*C *վերջոյդ ի լրման* B *վեր* փխ *ի* o *վերչորսդ էլրման)* փխ *սաւառնութեան* F *բարձր ես թռչման* փխ *սաւառնութեան*

89 C *եւ* BCEGHlmo *Միածինդ* F *89—96* չիմ n *89—92* չիմ

90 BEm *եւ անդ* C *Անդրէն* o *Յանդէնն* E *աշխարհ*

91 EGHlm *Դու բարեխօսեա* փխ *Լեր մեզ բարեխօս* B *դու* փխ *մեզ* Co *առ անմահ արքայն* փխ *վասն փրկութեան*

93—96 ACGHl չիմ

94 Emn *ոչ* փխ *չի* o *չը կայ*

95 B և *ոչ արքայանման* փխ *ոչ ոք գայ նման*

97 BEin *Աչս* BDEFmn *աշըս* GHli *նուաստ (*i *նաւաստ)* փխ *աշըդ* B *կօչէկն* E *Քեօչէկն* F *Քօչակս* Gl *Քօչակ* im *Քօչէկն* n *Քօչէկս* l *ասեն* o *կասին*

98 lm *մեղոք* փխ *վիրօք* F *Շատ մեղօք* փխ *Ջար վիրօք*

Որդն եմ և փոշի և հող անպիտան.
Մեղա՛յ զեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական։

Տուէք ողորմին՝ ւ ասէք Հայր մեղան,
Աշըղ Քուչակին հոգոյն միաբան,
Որ դուք ալ լինիք ողորմու արժան.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական։

Աշխարհս է նանիր ծաղիկն ի նման,
Որ այսօրս կան և վաղն չի կան,
Տէրն հեռացնէ ի ձէնջ սատանայն.
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական։

2. ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Է, ԸՆՏԻՐ ԵԻ ԱՆՈՑԾ ԵԻ ԳԵՂԵՑԻԿ

Օրհնեալ է Հայրն երկնաւոր, անքննելի և անճառ,
Ինքն արարչին արարածոց, առաջաբանն սկզբնարար։
Օրհնեալ է ծոցածին Որդին՝ վասն փրկութեան հկաւ աշխարհ,
Փրկեաց զհադամ ի դժոխէն իւր ծննդօրըն հաւասար։
Օրհնեալ է շնորհաբաշխ Հոգին՝ շատ է պարգեւք, շատ է հունար,

---

99 An *երգ եմ փխ Որդն եմ* CFo *Մարմինդ է (*F *Մարմնովս ο Մարմինսէ) փխ Որդն եմ* CF *շիմ և* G՝ւ DG *շիմ Հող*

100—108 ACFo *շիմ* CFo *ունեն ևս՝*

Ով տէր ողորմին ասէ Հայր մեղայն,
*Արժանի լինի ինքն ողորմութեան (*F *արքայութեան),*
*Իւրն Հովանի աջըն վերնական (*F *Հայրական).*
Մեղա՛յ քեզ, մեղա՛յ, կոյս անապական։

101 B *ու փխ՝ւ* im *շիմ՝ւ* GHl *101—104 շիմ*

102 B *տոզը շիմ* DEn *Քեօչէկին* im *Քօչէկին*

103 E *այլ* B *ողորմի*

104—108 B *շիմ*

106 GHlm *այսօրն* im *այսօր* Em *չը կան* GHl *ոչնչանան փխ չի կան*

107 GHl *Եւ քև հեռանայ ի մէնջ փխ Տէրն հեռացնէ ի ձէնջ* mn *զսատանայն*

Նոր տպիր

B *Գովասանութիւն գեղեցիկ և պիտանի ի վերայ սուրբ Կարապետին է, ասացեալ Քօչակին շնորհաց սուրբ Հոգոյն ազօթիւք սուրբ մկրտութեան, վասն Տեառն*

Ն ո ր տ պ ի ր

2 A *առաջարան՝ յսկզբնարար* B *սկիսպնարար*

3 B *մերոյ փխ վասն՝ եկն*

4 B *զԱդամ* A *ի դժոխոց*

5 B *պարգև*

Նախն, որ իջաւ գետ Յորդանան մկրտութեան խաթրին համար.
Երկրորդն իջաւ ի վերնատունն, զի առաքեալքն էին գումար,
Վերստին հրով մաքրեց նոցա, մխիթարեց, արեց ճարտար,
Որով երեք ազգ լեզուով քարոզեցին ի վեր ի վար:
Գովելի է սուրբ անունդ, սուրբ Յովհաննէս, հաքիմ ճարտար,

Բեկ ու կոտրած եմ ու հիւանդ, խուլ եմ, համր, խելաց տկար,
Զխուլս ու զհամրս բժշկէ, իմաստնացս, արա ճարտար,
Որ զքեզ գովեմ խիստ զանազան, գեղգեղելով բերեմ յարմար:
Քրիստոս եդիր զքեզ իշխան վերայ շնորհացն, ասաց արդար.
Դու բարեմիտ, առատաձիր, գնա, շնորհէ, որ քեզ պիտնար:

Դու պարգև ես արարածոց, ով մէկ կուզէ, կու տաս հազար,
Ողորմութիւն չի սակաւի, սուրբ Յովհաննէս, շատ կու մնար,
Սուրբ Յովհաննէս մեծ՝ ւ ահագին, որ ի մեծէն փառօք լցար,
Մեղաւոր եմ և անարժան, աստուած ողորմած, բարերար:
Շնորհօք լի ես փառաւոր, այլ սուրբ չկայ քեզ պարապար,

Արքայ քահանայի տոհմէն, դու և ազատ ես անպատճառ,
Հայրդ է Զաքարիայ քահանայ, Եղիսաբէթ մօրէն ծնար,
Երսուն տարի ի Փարան լեռն* հետ հրեշտակաց կերակրեցար,
Ամէն ցաւոց բժիշկ ես դու, ով որ հայիս, կեղնի ճարտար,
Միաքն կանես որդոր աղբիւր, վիրավոր ես, մէկ զին ազար:

---

6 A ի նախն: չիմ որ AB Որդանան B խաղրին
7 B Երկրորդ A վերնատուն B քան դիմար փխ էին գումար
8 A հօրն փխ հրով B մաքրեաց զնոքա, մխիթարեաց A՝ ւ արաց B արաց
9 A Յազգէ ազգ փխ Որով երեք ազգ: բառ լեզուով B փառք լեզուով: ի վայ
10 B Գովել կամիմ զքո փխ Գովելի է սուրբ A հազիմ
11 B և հիւանդ A և խամ փխ համր
12 A Խուլս և զխամս B բժշկեա իմաստնացուր, արար
13 A Որ զանազան գովեմ զքեզ սուրբ Յովհաննէս, գեղգեղելով B սուրբ Յովհաննէս գեղգեղերով A բերեն արմար
14 B Քրիստոս, որ զքեզ իշխան եդիր ի վերայ շնորհացն
15 B առատացար փխ առատաձիր: վիրք ի պիտնարկու փխ որ քեզ պիտնար
16 B չիմ Դու: պարգևս ես յարարածոց որ մէկ ուզէ
17—25 B չիմ
19 A ողորմած է: չիմ բարերար
21 A տոհմէն էս
24 A հեղ մի փխ կեղնի
*) «Փութացաւ ի լեռնէն Փարանու» (Աստվածաշունչ, Բ. Օրենք, ԼԳ 2)

Քաջ և արի վարպետ ես դու, դիս կարդացուր, որ տամ համար,
Ջսիրտս արա թուխտ, զարունս՝ թանաք, ղլեղուս՝ գրիչ, զբերանս՝ կաղմար,
Ջհոգիս՝ ցանկող, զմարմինս՝ տեսող, զմիտքս՝ մկրատ, զվեհլքս՝ փարկալ,
Որ բոլորիմ զբանդ ու ասիմ, չերթամ մնամ հում ու տկար։
Զգովանքդ ասի, յառաջ եկի ի մէջն ծովու քան զնաւավար,

Եկաւ հասաւ ջուրն ի բերանս, խիստ տարակուս եմ և շիւար,
Ոտքս կառնէ խորունկ բանի, կու զարհուրիմ, չեմ իշխնար,
Երազով խօ՛ս, սուրբ Յովհաննէս, ամէնևին մի՛ վախենար։
Զինչ պարգևէր Տէրն ու տըւեր, արէկ ի մօտս, զիմ ուխտն կալ։
Եօթ խորհրդաւոր անուն ունիս, ամէն անունդ է ակն ու գոհար,

Զայս է անունդ քեզ կասեմ, որ ամէն մարդ չի հասկընար,
Զքո անունդ ուրիշ-ուրիշ կարդամ, մէկ մէկու տամ համար։
Առաջի անունդ էր Մարգարէ, որ յարգանդէ խոնարհեցար,
Մարդեղութիւնդ վկայեցիր, դու կատարեալ և անկատար,
Ամենեցուն պարգև ես դու, ով մէկ կուզէ, կու տաս հաղար։

Երկրորդ անունդ է Յովհաննէս, խնդման որդի ու մխիթար,
Աստուածային բաղնիք ես դու, որ բանալով եկիր աշխարհ

---

26 B *Քաչ* A *ու։* չիմ *արի*

27 A *Սիրտս* B *զարիւնս* A *լեզուս։ բերանս*

28 A *Հոգիս* B *ցանկնող* A *մարմինս* B *կամող* փխ *տեսող* A *միտքս։ թերատ* փխ *մկրատ։ խելքս պարկար*

29 B *բոլորեմ* A *զբանս* B և A *չերթայ մնայ։ հրումբ* փխ *հում*

30 A *Գովանք* B *առաջ եկայ* A *մէջայ ծով եմ* փխ *ի մէջն ծովու։ քանց նաւավար*

31 B *Երետ* փխ *եկաւ* A *ես* փխ *խիստ* B *տարակոյս եմ* A *շովար*

32 B *Միտքս կածեմ* փխ *Ոտքս կառնէ։ խորուն ու* փխ *խորունկ բանի։ իշխինար*

33 B *Սուրբ Ովաննէսն եկաւ ինձ երազով, թէ ամենևին մի վախենար։*

34 A *Ինչ պարգև եառուր, նուաստացայ* փխ *Զինչ պարգևէր Տէրն ու տըւեր։ ի մօտ իմ օգնակար* փխ *ի մօտս, դիմ ուխտն կալ*

35 B չիմ *եօթ* A *սուրբ Յովհաննէս, ամէն անունդ է եօթ հոգիար*

36 A *առդը* չիմ

37 A *Զաթ եօթ* փխ *Զքո* B *ուրիշ* (մեկ աճգամ) A *քեզ* փխ *մէկ մէկու*

38 A *անունդ է* B *արգանդէն։ երկպագար* փխ *խոնարհեցար*

39 A *կատարիր* B *39—40* չիմ

41 B *Ովաննէս։ զաւակ* փխ *որդի։ և*

42 B *բաղանիք էր* փխ *բաղնիք ես* A *դուն* B չիմ *որ*

Բացիր զամուլ ծերոյ արգանդն և շնորհաւոր որդի ծնար,
Բացից զքո հօր կապած լեզուն, սուրբ Յովհաննէս անվանեցար։
Երրորդ անունդ է Առաքեալ, հետ ընտրելոցն որ ընտրեցար,

Քրիստոս աստուած քարոզեցիր, հաւատացին հարիւր հազար։
Չորրորդ անունդ է Մկրտիչ, հետ Քրիստոսի մկրտեցար,
Քրիստոս եկաւ ի հարաւոյ, դու ի Փարան լեռնէն եկար։
Իջար ի յափն Յորդանանու, հետ Քրիստոսի դիրար գտար,
Աջըդ լուսոյն խոնարհեցաւ, դու Յորդանան յաջէն օրհնար։

Բարձեր զՔրիստոս գիրկդ անարատ, առիր ի Յորդանան մտար,
Աղաւնակերպ իջաւ Հոգին վերայ Քրիստոսի, ուրախացար։
Ափդ ալ առար ղջուրն ու լցիր, զօրհնեալ Հոգին հոն խօսեցար,
Նախ հայրական ձայն ի յերկնից յերկիրս եկաւ, ուրախացար,
Ափ՝մ ալ առար ղջուր ու լցիր, օրհնեալ Հոգին հոն խօսեցար։

Քրիստոս որդին ի գիրկդ առիր, ի յարգանդէ վկայեցար,
Ափ՝մ ալ առար ղջուրն ու լցիր, ասիր՝ Օրհնեալ Յիսուս արգար։
Քրիստոս գրկիդ մկրտեցիր, յերրորդութենէն մկրտեցար,
Երրորդութիւն ի քեզ բազմաւ, դու ի աթոռ նմանեցար,
Դու սերոբէ, դու քերոբէ, դու լուսեղէն կամար հաւսար։

---

43 A մուլուլ ծեր ու արքայն փխ զամուլ ծերոյ արգանդն B դու շնար փխ շնորհաւոր
44 A քո հօրն B Ովաննէս անուանեցար
45 A Առագել B որ հետ առաքեցար փխ հետ ընտրելոցն որ A վեցար փխ ընտրեցար
46 A քարոզեցիր
47 B Մկրտիչ ես դու, որ հրեշտակէն աւետեցար։
48 B Աստուած, աստուած փխ Քրիստոս եկաւ A հարաւայ B բառնան փխ Փարան
49 B ի ակն փխ ի յափն A ի Յորդանան B Որդանանու
50 A Ով խոնարհեցաւ, դու որդանայ փխ Աջըդ լուսոյն խոնարհեցաւ, դու Յորդանան B Որդանան A աջէն
51 A Բացիր։ առար ի Որդանան։ մկրտեցար փխ մտար
52 A Հոգին աղաւնակերպ իջաւ
53 B չիմ ալ A ջուրն B լցեր A օրհնեալ B օն փխ հոն
54 B Նայ փխ Նախ։ չիմ ի։ կրկին փխ յերկիրս
55 B Ար՝մ էլ A ջուր B լցեր։ հայր, կարդացիր ու ասիր փխ Հոգին հոն խօսեցար
56 A Վեցերորդին փխ Քրիստոս որդին B որ փխ ի
57 B Ար՝մ էլ A առիր ջուրն B լցեր A չիմ Յիսուս
58 B ՁՔրիստոս ղդիրկդ։ դու յերրորդութենէն
59 A չիմ ի։ բազմեցար։ յաթոռ
60 B սերոբէ։ քերոբէ

Հինգերորդ՝ Մարտիրոս, դու որ Հէրովդիայ գլխատեցար,
Ճառ ու յաստաւուրքն է գրած՝ լկտի աղջիկն եղաւ պատճառ,
Հրաշով էհատ պաղն զգլուխ, մարմին գնաց ի ջուր ի վար,
Ծննդենէ մինչև գլխատումն, գլխատմանէ մինչև ի գանձասար,
Նշանաւոր բան շատ ունիս, որ անխալիս է և անհամար։

Վեցերորդ՝ Աւետիք ես դու, որ ի դժոխքն աւետիս տարար,
Ադամ խնդաց՝ և ուրախացաւ ու գուհ էտուր հարիւր հազար։
Հան ես մկրտեցի եկայ զփրկիչն, որ եկեր աշխարհ,
Սուրբ Յովանու ձայնն որ լսեց, դժոխքն ամէն դղրդ էառ։
Նայ Սաթայէլ տարակուսեալ ու վայ էտուր իւր միտքն ի վար,

Փոքրիկն եկեր է զայս կանէ, թէ մեծն գայ, կանէ քար-քար։
Եօթներորդ՝ Կարապետ ես կու, ամէն սրբոց մէջն ես պայծառ,
Աղ ու համ ես անուշ, ու դեղ ու զարդեր՝ նախշ ու նիկար։
Դուն Մարգարէ, դու Յովհաննէս, դու Առաքեալ անվանեցար,
Դու Մկրտիչ, դու Մարտիրոս, դու Աւետիս աւետարար։

Դու Կարապետ ես Քրիստոսի, որ կատարեցիր զամէնն կար,
Զամէն կարգ դու կատարեցիր, սուրբ Կարապետ անվանեցար։
Դու ես հաքիմ, դու ես ճարահ, դու ես սառաֆ, դու ես սմսար,

---

61 B *Մարտիրոս ես* A չիf *դու որ*
62 B *Ճառն ու ի յաստաւուրքն* A *աստաւուրքն։ էն փխ եղաւ*
63—64 B չիf
65 AB *ունիս, սուրբ Յովհաննէս* A*՝և որ անխլիս է* B *անյիմար փխ անհամար*
66 B *Աւետիս ես* A *դժոխացն փխ ի դժոխքն*
67 B *լսեց ու զուարճացաւ փխ խնդաց՝ և ուրախացաւ* A չիf *ու* B *գոհացաւ փխ Գուհ էտուր։* չիf *հարիւր։ հազարից*
68 A *Հանէս* B *Հասես։* A *ի փրկիչ գալոց է փխ եկայ զփրկիչն։ տողը կիսատ է՝* չիf *որ եկեր աշխարհ*
69 B *դղրդայր փխ դղրդ էառ*
70 A չիf *Նայ։ Սադայէլ տարակուսաւ։ ի վայր*
71 B *Ասաց փոքրիկն։ զայտ կենէ։ մեծն որ գայ փխ թէ մեծն գայ։ կենէ քար—քար*
72 B *սաղաւարդ հօր մօր գլխատուր փխ ամէն սրբոց մէջն ես պայծառ*
73 B *համեմ փխ համ։ զարդիք։ նկար*
74 B *Ովաննէս* A *անուանեցար* B *ընտրեցար փխ անվանեցար*
76 B *Դու ես կարապետն։ կարգն փխ կար*
77 B *կատարեցեր*
78 B *հագիմ։ ճռահ։ սարաֆ։ սամսար փխ սմսար*

Դու ես հայող, դու ես տեսնող, դու ես վարպետ, դու ես մեհմար։
Դու ես բաշխող, դու ես շնորհող, դու ես բանիոգ, դու ես սարքար,

Դու ես տվող, դու ես առնող, դու ես խօճայ, դու ես վարրար,
Դու ես փաստաշահ, դու ես վազիր, դու ես տպազ, դու ես դաֆթար,
Դու ես շափուղ, դու ես տուտակ, դու ես շահվար . . . . .,
Դու ես խոնարհ, դու ես հնազանդ, դու ես համբեր, դու ես արդար։
Ջէհէ պունեաթ, ղէհէ աբու, ղէհէ պուսաթ, ղէհէ փարկար,

Ջէհէ թիրեաք, ղէհէ ասլար, ղէհէ շարպաթ, ղէհէ չարար։
Ջէհէ ըոըզ, ղէհէ ըոզվան, ղէհէ սախի, ղէհէ բավսար,
Ջէհէ թուպի, ղէհէ խրման, ղէհէ սալվի, ղէհէ սալվար։
Ջէհէ ղօշալ, վէհէ ղօհրայ, ղէհէ շէմս, ղէհէ ղամար,
Ջէհէ ուստաս, ղէհէ խաթմի, ղէհէ փէժաուր, ղէհէ կահվար

Ջէհէ վմաւնդղ, ղէհէ մուշարիղ, ղէհէ խուրշուար, ղէհէ խաւար։
Աճամու լեզու շատ գովնցի, նայ ամէն մարդ չի հասկանար,

---

79 B *տողը չիմ*

80 B *Դու ես շնորհող, դու ես բաշխող։* A *բան վիս բանիոգ* B *նախորդ տողի կէսի կրկնութիւնը՝ «դու ես տեսող, դու ես վարպետ, դու ես մեհմար»։ չիմ դու ես սարքար*

81 B *աւօղ։ խօճանու վերը վիս վարրար*

82 B *սուլթան վիս փաստշահ։ տիւան վիս վազիր* A *դու ես տաֆտար, դու ես տպազ։* B *տաւտար։ չիմ դու ես ապազ*

83 B *տպազ վիս շափուղ* A *զուտակ* B *շարիւրղ վիս սուտակ։ բսատկն վիս շահվար* AB *տողը կիսատ*

84 B *համբերնս։ դադար վիս արդար*

85 A *պունիաթ* B *նափու վիս աբու։ սարդ վիս պուսաթ։ փէրկէղ վիս փարկար*

86 B *բուսան վիս թիրեաք։ աշրաթ վիս ասրար* A *շարաթ*

87 A *ըզվան վիս ըոզվան։ սախիք վիս սախի* B *զարաար վիս բավսար*

88 B *թօփիս վիս թուպի։ խամանւ։ սալվէս վիս սալվի*

89 A *դաւլալ վիս ղօհալ* B *ղօհրէ* A *չամսու*

90 B *խրմիդէ վիս խաթմի։ փէժաուր* A Dnh *վար վիս կահվար*

85—90-րդ տողերի թարգմանությունը

85 *Ինչպիսի՞ հիմք, ինչպիսի՞ հայր, ինչպիսի՞ տարածք, ինչպիսի՞ կարկին*
86 *Ինչպիսի՞ դեղթափ, ինչպիսի՞ գաղտնիք, ինչպիսի՞ օշարակ, ինչպիսի՞ շաքար*
87 *Ինչպիսի՞ պարեն, ինչպիսի՞ դրամատ, ինչպիսի՞ բաշխող, ինչպիսի՞ դիտակ։*
88 *Ինչպիսի՞ մայրի, ինչպիսի՞ սիգող, ինչպիսի՞ նռան, ինչպիսի՞ արի։*
89 *Ինչպիսի՞ երեակ, ինչպիսի՞ արուսյակ, ինչպիսի՞ արև, ինչպիսի՞ լուսին*
90 *Ինչպիսի՞ վարպետ, ինչպիսի՞ ակունք, ինչպիսի՞ մարգարիտ, ինչպիսի՞ գոհար։*
91 *Ինչպիսի՞ Արամուտք, ինչպիսի՞ Արևելք, ինչպիսի՞ արև, ինչպիսի՞ արևգակ։*
92 B *Աճամ լեզուն AB ես շատ* A *սուրբ Յովհաննէս, նայ* B *հասկնար*

Հայու լեզուվ գովեմ զքեզ, որ հասկանան ամէն հաւսար,
Երկնուց քաղցր ողորմութիւն ցօղաց, յաշխարհս ցրուեցաւ։
Ամէնօրհնեալ Աստուածածին, ամուլ մօրէն լոյս ծագեցար,

Գաբրիէլէ աւետեցար, Ցիսուսն մեզ փրկիչ ծնար,
Սուրբ Յովհաննէս, ամլի որդին քաւոր առար ու հաւնեցար,
Սուրբ աւազանս զքաւորութիւն ի մէջ դրիր ու տէր կոչեցար։
Ով մեղանչէ սուրբ աւազանին, նա Սաթայէլ է, Բելիար,
Այլ նորայ ո՛չ փրկութիւն կայ և ո՛չ դժոխէն ելնելու Ճար։

Ով որ պահէ զքաւորութիւն սուրբ ու մաքուր, իստակ, արդար,
Անքուն որդանցն է հետացեր, ամէն բանէ չի վախենար,
Ով չի պահէ զքաւորութիւն, հետ Քրիստոսի եղեր հակառ,
Յեղուկ և վայ նորայ պիսուն, համ իւր տեղն է դառն ու դիժար։
Աշըխ Քօչակ դու Վաննեցի, սուրբ Յովաննու խմաւտնացար,

Գովար, կնքեր զՏէրն և ղսանամերն, յուսով յերկիւսն ապաւինար։
Ժամ ծնրութեան մի՛ նեղանար, երբ լսելոցդ տիարացար,

---

93 B *Գովեմ զքեզ Հայոց լեզուն* A *սուրբ Կարապետ, որ հասկանան*
94 A *ինքն քաղցր* B *Երկնային բնութիւն քաղցրացաւ, ողորմութիւն ցողեաց աշխարհս։*
95 B *Աստուածամայր։ ծնար փխ ծագեցար*
96 B *Որ Գաբրիէլ* A *Գաբրիէլի* B *հրեշտակէն աւետեցար* A *զՅիսուս*
97 A *ամուլ որդի նայ կնքահայր* B *ընգաւոր փխ քաւոր։ առեր*
98 A *ու կնքահարութիւն փխ զքաւորութիւն* B *չիմ ի*
99 B *մենչէ փխ մեղանչէ։ աւազանն* A *Սագահէլ։ և փխ է*
100 A *Այլն արայ կայ ո՛չ փրկութիւն, ո՛չ դժոխացն էլ, էլ ու Ճար։*
101 A *զկնքահարութիւն փխ զքաւորութիւն* B *ըստակ ու արդար*
102 B *Այն անքուն։ այլ ամէն*
103 B *չիմ Ով։ ոչ փխ չի* A *զկնքահարութիւն փխ զքաւորութիւն*
104 B *նորպիսուն փխ նորայ պիսուն։ համուր փխ համ իւր։ չիմ է։ դժար*
105 B *Քօչակ* AB *ու փխ դու* B *Ովաննու*
106—108 A *չիմ*
107 B *ընկերացար փխ տկարացար*

Սուրբ Ովաննէս, մեծ մկրտիչ, բարեխօսեայց, առողջացար։
Ով որ ասէ զՀայր մեղան, ողորմիս տայ Քօչակին համար,
Զմաքրումն ի Քրիստոսէն առնու, հետ արդարոց լինի հաւասար։
Բերան՝մ ասէք զՀայր մեղան, սուրբ Կարապետ գձեր մուրասն տար։

---

109 B *Բերան մի վխ Ով որ ասէ՝ մէկ ողորմիս տան՝ մեզ վխ Քօչակին*
110 A *Մարրութիւն* B *արդարոցն՝ չիմ լինի*
111 A *առզը չիմ* B *Բերան մի*

ՅՕՀԱՆՆԷՍ ԱՐՃԻՇԵՑԻՈՑ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Արի գնա ի ժամատեղ, որ զգրոց բան լսես,
Թէ քահանայն խրատ մի տայ, զքո մեղքն լաս և ապաշխարես։

Եւ թէ չկրթաս յեկեղեցին և աստուծոյ ծումր ոչ դնես
Ի Քրիստոսի ահեղ դիւան քո ստեղծողին ի՞նչ կու ասես։

Գնա ի դուռն եկեղեցւոյն, որ զգրոց բան լսես,
Հօն զՔրիստոս ու զառաքեալսն ու զմարգարէսն է գրած ի ներս։

ԶԱւետարան երբ որ կարդան, զՔրիստոս յայն տեղ տեսանես,
Մեղանէ երես է՞ր դարձուցեր, ձգեր է սովն ու դսուրն ի ներս։

Շատ աւերնց գեղ ու քաղաք, գայդ վանօրայքդ որ դու դիտես,
Որն է ընկեր դռնէ ի դուռն, որն գնաց յաշխարհ ի ներս։

Տիրամայր Աստուածածին, քո Միածնին բարեխօսես,
Որ ղէդ ցասումն ի յաշխարհէս ու զպատուհասդ վերուցնես։

Ախ Յօհաննէս Արճիշեցի բանդ խրատ որ կու ասես,
Երբ մարդ այդոր ականջ չաներ, դու զգլուխդ յէ՞ր կու ցաւցունես։

---

11 Տպագրում՝ *Միածին*

ՏԱՂ ԵՒ ԳՈՎԱՍԱՆՔ ԱՅԳՈՅ, ԽԱՂՈՂՈՅ ԵՒ ԳԻՆՈՅ

Յայն առաջին ժամանակին,
Որ պպտղաբերքն տնկեցին,
Յառաջ զբաժակն գովեցին,
Քաւիչ մեղաց անուանեցին.

Ա՛յ, լից ու տուր, ա՛յ, լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական:

Պատեցին, բոլորեցին,

Խ ո ր ա գ իր

B *Գովասանք խաղողի ասացեալ է* CδUz *Անխորագիր* E *Տաղ վասն գինոյ ասացեալ* FSβ *Տաղ աղնիւ* G *Տաղ վասն խաղողի* h *Տաղ խաղողոյ* K *Այլ տաղ գեղեցիկ և լաւ* LPQY *Տաղ խաղողի և գինւոյ* MT *Տաղ ուրախութեան* O *Տաղ և գովանք այգոյ* R *Տաղ և գովասանք գինոյ* V *Տաղ ի վերայ այգեաց և ուրախութեան* W *Տաղ ի վերայ խաղողի* X *Տաղ գինոյ* α *Տաղ և գովասանք վասն խաղողոյ և գինոյ ուրախութեան* γ *Տաղ գինու է:*

Բ ն ա գ ի ր

1 ABDEFGδJLMNOQRSTUVYZβγ *Այն* P *Այրն փխ Յայն* Y *յառաջին*

2 C *Երբ փխ Որ* SX *Զոր* γ *չիք Որ* CK *պտղատունքն* α *պտղաբերքն*

3 BEQULαγ *Առաջ* C *Յայնժամ փխ Յառաջ* h *Յառաջն* ChJKLNPQTVWYzβ *գխաղողն* (hNTWY *խաղողն) փխ զբաժակն* Sγ *բաժակն* GhRV *տնկեցին* (R *և տնկեցին*) *փխ գովեցին* LN'ւ *գովեցին*

4 BChδKz *Մեղացն* (δ *Եւ մեղաց* z *Ու մեղաց) դեղ անուանեցին* G *Եւ բարձրագոյն զայն գովեցին:* LOPQY *Եւ տրտմութեան դեղ կոչեցին:* N *Եւ տրտմութեամբ տեղ գոչեցին:* T *Եւ յետ նորայ գովք ասացին*

5—6 Կրկնակի տարբերակներն ամբողջությամբ տե՛ս ծանոթագրության մեջ:

7 C *Շինեցին* MUα *Ա՛յ շինեցին, կատարեցին:* LNPQVY *Պատեալ զայգին բոլորեցին:* W *Զայգին բոլորեցին* T *7—10-րդ* տողերի փոխարեն ունի՝

թարգմանությունը

Աւլայընդայ վարդը ալագ,
Թութուն չխար դիրագ-դիրագ
Մանըմ դօստում քիչիգ Մալագ,
Եաղշի բազայ տօլդլուր, լից:

Զեռքիդ կա մաղ,
Թութուն դուրս կգա կոճղ-կոճղ
Իմ բարեկամ փոքրիկ Մալագ,
Լավ նայիր, լից:

Պայծառ ծաղկօք զարդարեցին,
Ամէն պտղով զայգին լցին,
Ապա զայգուն գովքն ասացին.

Ա՛յ, լից ու տուր, ա՛յ, լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական։

Քո պատերդ է վարդենի,
Շուրջ ու բոլորդ արմաւենի,
Քո ծառ ու տունկդ է նշենի,
Պտուղ բերէ քաղցր ու բարի.

Ա՛յ, լից ու տուր, ա՛յ, լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական։

Քո կոճերն ելէր շիտակ,

---

8 δ *Մրգապայծառ* փխ *Պայծառ ծաղկօք* K *ծաղկով* Oα *ծաղկունք* z *Մրդ պայծառ* փխ *Պայծառ ծաղկօք*

9 Rγ *Զամէնն* AGO *պտղովք* Bz *բարով* K *բարօք* hS *բարեօք* CDLNQPVWY *պտղօք* δ *տնկով* փխ *պտղով* Rγ *կատարեցին* փխ *պտղով զայգին լցրին* E *Նոր տունկ զամէն կատարեցին։* α *Զայգիսն ամէն պտղով լցին։* LNOPVWY *դնա* փխ *զայգին* S *այգին* U *այքն*

10 BδL *տողը չիf* CMP *Յայնժամ* T *Անժամ* ADERγ *զայգոյն* GRS *զգինուն (S գնոյն)* փխ *զայգուն* hKz *զայգոյ* NPVWY *և ետ նորայ* փխ *զայգուն* U *այգուն* α *այգոյն* MUα *գովք* NPVY *զգովքն*

13 PQW *չիf Քո* KR *Այդ քո* z, *է՛ քո* γ *Այս քո* C *պատերն էր* δ *բոլորդ է* փխ *պատերդ է* LR *պատկերդ* K *Թզենի* փխ *վարդենի* z *ԹԹենի* փխ *վարդենի* LPQTVWY *ողջ վարդենի* EFSβ *13—16 չիf* N *13—44 չիf։*

14 ADJLOPRTVWY *Բոլորն ամէնն արմաւենի։* BGh *Տունկդ ու ճղերդ արմաւենի։* QU *Ծառք ու ճղերն արմաւենի։* α *Ծառքն ու ճղերդ բան արմաւենի։* δK *բոլորն* R *նշդարենի* փխ *արմաւենի* γ *զարմաւենի*

15 R *տողը չիf* δ *վեր Քո* δγ *տունկ էր Թզենի (γ ծառդ է Թզենի)* T'ւ *տունկն անուշենի* ADJ *Շուրջանակի էր ձիթենի։* B *Տերեվ շու շան էր վայրենի։* CGM *ծաղիկք շուշանն (G ծաղիկ շուշան) էր վայրենի։* h *Տերև շուշան ու վայրենի։* K *Այդ քո ծաւերդ է խնկենի։* α *ծաղկի շուշանի նման վայրենի։* z *Եւ քո ծառերդ խնկենի։*

16 GM *Եւ բարունակ* փխ *Պտուղ բերէ* γ *և* AJ *Թզի ծառեր և նշենի։* Bh *Ամենքդ ի քո տեսդ ենք գնալի։* C *Ու ամենքն ի քո տեսդ նային։* D *Թզի ծառեր և նռնենի։* MU *Ամէն ի քո տեսդ Հային* α *Բացիկն է քան զէտ վարդենի։*

17—102 *չիf։*

19 MU *Ա՛յ քո* α *Այդ* փխ *Քո* ADhJKOXz *ճղերդ* BMUα *ճղերն* EFLPQRSWUβγ *Քո ուռերդ* V *ճուղերդ է* BG *լայն և* փխ *ելէր* δ *ելեալ* S *եղել* R *ելնի ցեղեր* փխ *ելէր։* K *Այդ քո մեղուշ Թեղ ու բարակ։* z *է՛ քո մեղուն Թել և սպիտակ։* h *19—38 չիf*

Երկայնացէր դերդ բարունակ,
Ճուղք արձակէր մանր ու բարակ,
Խաղողն ի կախ թուխ ՝ւ սպիտակ.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Ջանուշ գինին անապական:

Քո կոճերդ է ի կանգուն,
Ողկոյզն մեծ և քաղցրագոյն,
Պտուղն ի վառ դէմ արևուն,
Քան զկանթեղ մէջ պիշերուն.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Ջանուշ գինին անապական:

Քո ճղերն երկայն ի ման,
Կուզեր կանդեղ է յանդիման,

---

20 BCGMU *երկայնանայ* Fβ *երկայնանար* δz *երկայնացեալ* Kα *էրանացեալ* LPRVWY *երկայն և (*RV *Ջերգայն ու) ձիգ* O *երկայն էլէր* BCEFGRSαβ *գէտ* OVWY *զերթ* δ *քան* Kz *զինչ* δ *զբարունակ* V *պարունագ* α *պարունակ* γ *եւ գեղեցիկ բարի ճարակ* (տողը 22-րդն է):

21 ADEJ *ճիւղք* BCGδMUV *ճղեր* Kz *Ուռեր փխ ճուղք* BFQY *հանէր* G *ձգեր* MUα *հանէ* O *հանել* γ *հանես փխ արձակէր* R *ունի փխ արձակէր* BCFGLUPQRUVYαβγ *հաստ փխ մանր* G և K *շիտակ փխ բարակ:*

22 BCMUα *կուզերն (*α *կըզերն) փխ խաղողն* δ *խաղող բերես* K *ի կա՛ z վերան փխ ի կախ* BFGKLMPQRUVYβ *սև փխ թուխ* S *թուխ* γ *չիմ թուխ* BEGKLMPQVYβ *ու փխ՝ւ* EOURα *չիմ՝ւ* Szγ և *փխ՝ւ* W *հաստ ու բարակ փխ թուխ՝ւ սպիտակ* EM *խսպիտակ*

25 FPQWβ *Քո ճղերդ* R *Քո ճղերն* V *Քո ճուղերդ* O *որդերդ փխ կոճերդ* γ *են փխ է* ER *չիմ ի* DS *կանկուն* D *Պոյ* LRVWY *Միշտ ի կանգուն* BCGδKMUzα *25—28 չիմ*

26 DE *Ողկուզն* R *Կողերն փխ Ողկոյզն* V *Ողկուզեն* γ *Ողկուզէլի* β *ու* γ *չիմ և* DELPQRSVYβγ *փոքրագույն փխ քաղցրագոյն*

27 FLPOYβγ *Պտուղդ* R *Պտուղ* V *Պտուղդ է* EFLPQSVWYβ *ի կախ (*V *ի կախ է) փխ ի վառ* R *վարդ արևագոյն փխ ի վառ* γ *Վառեր եմ* Fβ *արևոյն*

28 E *Զինչ* LPQY *Զերդ* PVW *Զերթ* O *չիմ Քան* γ *Որպէս փխ Քան* Eγ *կանթեղ* V *սկանթեղ* W *ի կանթեղ* DEJPQSWβ *պիշերոյն*

31 α *Այդ քո* C *Քո կոճէրն* δ *ճղերդ էր* z *ճղերն է* C *կան փխ երկայն* δ *աննման փխ երկայն ի ման* α *կանգնման փխ երկայն ի ման* ADEJKMOPQUWz *31—36 չիմ* FLYβ *31—38 չիմ* RSγ *31—42 չիմ*

32 C *Կողնե* δ *ճիւղդ փխ Կուզեր* α *Կղերն* C *ի կախ կան փխ կանդեղ* δ *կանդեղ էր* α *ի կախ դէմ փխ կանդեղ է*

Յանկարծակի լուսդ կու տան,
Ամէն ի քո տեսդ կու գան.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական։

Յամառնայինն ժամանակ,
Այգեպաններն ելան դիտակ,
Աջոյ ձեռին սուր և դանակ,
Ձախոյ ձեռին կթոց, քաղալակ.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական։

Երբ աշունն մոտենայ,
Այգեգործներն ելնուն ու գան,
Ձքեզ քաղելո, ձգեն հնձան,
Յայնժամ կոխեն, ածեն յաման.

---

33 Cα *լուկ լուս (α լոյս)* փխ *լուսդ* δ *Պատուղ բերես գինչ լոյս վաղման։*

34 B *Ամէնքս* C *Ու ամենքն* α *Ամէնն* BG *լուսդ* փխ *տեսդ* B *գանք* δ *Քան գմամէնի լոյս գան ու տան։*

37 BG *Ամառնօրեայ* CX *Ամառնային* α *Ամառնայինն* BG *ժամագիտակ* փխ *ժամանակ* α *ժամանակին* ADEδJKOPQSVWz *37—38 չիմ*

38 C *են լեր* փխ *ելան* MUα *ելնեն* α *ու գան* փխ *դիտակ*

39 CKα *Յաջոյ* U *Աչջ* QUz *ձեռն* G *քթոց, սալակ* փխ *սուր և դանակ* α *ու* փխ *և* ADEδMOS *39—40 չիմ* Fβ-*ում 39—40-րդ տողերը 23—24-րդն են* L-*ում՝ 29—30-րդը։*

40 G *տողը չիմ* F *Ձախու* K *Ձահոյ* U *Ձախօ* LPVWY *կողմանն* փխ *ձեռին* Q *ձեռանն* Uz *ձեռն* BFhYβ *քթոց* J *կդոց* B *ամաո* փխ *քաղալակ* FKUYα *քաղլակ* h *քաղէլկ* Q *քէղլակ* W *քաղլակ*

43 FδYβγ *երբ որ* K *Յորժամ* U *երփոր* E *աշունը* SKRγ *աշունն* L *աշունք* ADJO *մօտենան* Fzβ *մօտենայր* δ *մօտեցան* Y *մօտանայ* γ *մոտընայ* CMNα *43—44 չիմ*

44 BG *Այգեպաններն* δK *Այգեպաններն* FLPQYβ *Այգետէրերն* R *Այգիպան* V *Այգիտիրերն* w *Այգուց տէրերն* z *Այգէպանին* γ *Այգեհողն* B *ելն* փխ *ելնուն* DEFLOPQSVWYzβ *ելնեն* δ *ժողովեցան* փխ *ելնուն ու գան* R *գրեղի գայ* փխ *ելնուն ու գան* γ *ելնան* GS *և* փխ *ու* O *չիմ ու։ Գնան* h *44—48 չիմ*

45 CδMOUα *կթեն (O գթեն)* փխ *քաղեն* K *քաղեմ* R *կարեն ու* փխ *Ձքեզ քաղեն* BCG *ու ձգեն* ADJOX *լնուն* փխ *ձգեն* K *ձգեմ* Q *դնեն* փխ *ձգեն* z *ու ածեն* փխ *ձգեն* B *ամաո* փխ *հնձան* EYz *հնծան* U *հնցան* γ *Քաղեն տանին քեզ ի հնձան։*

46 C *Յանկի* փխ *Յայնժամ* Kα *Ձքեզ* փխ *Յայնժամ* M *Վանկի* փխ *Յայնժամ* LPQVWY *Անտի* N *Անդի* U *Անկի* EδQSz *ըռովախեն (δz բռաւադեն* QS *բռաւադի)* փխ *կոխեն։* FLNPQVWY *ճմլեն* γ *ճմռին* β *կախեն* CFJMNPQSUVXYzβγ *լնուն* K *լնում* D'*ւ ածեն* E *ու լցնուն* δ *առնուն* փխ *ածեն* W *լցեն* DEFJMNUVWXYβγ *աման* α *այլվի բանան* փխ *ածեն յաման* β *ուճի ևս՝*

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Ջանուշ գինին անապական։

Ջքեզ խփեն, այլվի բանան,
Լինիս գինի քաղցրաճաշակ,
Ջքեզ տանեն դեղ ՝ւ ի քաղաք,
Մանկտիք խմեն զքեզ համարձակ.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Ջանուշ գինին անապական։

Անուանեցին զքեզ բաժակ,
Որ դուն ի շուրջ գաս համարձակ,
Յամենայն դեղ ՝ւ ի քաղաք,
Քենով ուրախ կենան յերակ.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Ջանուշ գինին անապական։

Նա ի հու գաս, յետոյ բանան
Ամէնք սիրով ի քեզ կու գան։

49 X *Նեփեմ բերանդ* փխ *Ջքեզ խփեն* Kz *Նեփեմ (z ձեձեն)* փխ *խփեն* S *խմեն* փխ *խխեն* ADJ'ւ *այլվի* B *ու այլվի* EO *այվի* δz *Բողնուն՝ւ երթան* փխ *այլվի բանան* K *բանամ* Q *49—50* չիf R *49—80* չիf

50 hKXz *բաժակ անապական* փխ *գինի քաղցրաճաշակ* BNPVWY *Բաժակ առնեն յանուշահամ։* CFLMUγ *Բաժակ առնուն անուշահամ* δ *ժուկ մի կենան, ելնուն ու գան։*

51 L *Յամենայն* փխ *Ջքեզ տանեն* Fβ *տանին* B *ու* CEhδKMNOPQSUVWzαγ *տողը* չիf Y *51—56* չիf։

52 BCEFGhδKMNOPSUVWXzαβγ *Վանք՝ւ անապատ առնեն բաժակ (*B *ու յանապատ* Fβ *առնուն)։*

55 ADEOS տողը՝ 51-դն է BCGKMUα *Քո անունդ լինի (*C *Քո անունդ էր լի*ր K *է՛ քո անունդ* MU *Ա՛յ քո անուն սկվի* α *Այս քո անունն ելեր)* փխ *Անուանեցին զքեզ* DS *Անվանեցին* γ *Անուանեցաւ* FδLNQVWX *55—60* չիf, β *55—78* չիf h *տողը* չիf։

56 ADEOS տողը՝ 52-դն է h *եւ* փխ *Որ* α չիf *Որ* ChMUγ *դու* K *Որպէս զջուր* փխ *Որ դուն ի շուրջ* S *Ընդունիս* փխ *Որ դուն* α *շուրջ կու գաս* γ չիf ի C *ամարձակ* α *խիստ համարձակ*

57 BCGhJKMPSUzα *ի յայն տեղին, որ դու լինիս (*C *Յայն տեղն* MU *Այնտեղ* z *Որտեղ* K *չի լինիս* MS *չը լինիս* α *չի լինի բաժակ)։* Y *և* փխ *՝ւ* γ *57—60* չիf։

58 BCGhJKMPUzα *Ոչ ժամ լինի, ոչ պատարագ (*B *ի ժամի հաւն* փխ *ժամ լինի, ոչ* C *ժամարձակ ու* փխ *ժամ լինի* Mα *Հոն ոչ ժամ կա* փխ *Ոչ ժամ լինի)։* O *Քեզնով* S *Գինով* փխ *Քենով* Y *Ուրախանան* O *յարակ* S *երակ*

Շատ խռովներ հաշտեցնես,
Շատ սիրելիք կռուեցնես,
Շատ անխելքներ ի խելք բերես,
Եւ շատ խելօք այլ խևցնես.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական:

Թագաւորաց առջև երթաս,
Ո՛չ երկնչիս, ո՛չ վախենաս,
Շատ պարոնայք սպանանել տաս,
Շատ խալիաթ առնուս, գնաս.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական:

Դու ես գունով զէտ մանուշակ,
Կարմիր եաղութ, ակն սուտակ,

---

61 U Դու շատ ADEFGJMUα խռով C խռովք h խռովարար δz կռուած փխ խռովներ K ատելիք փխ խռովներ B Եւ շատ խելօք ալ խլրոցընես: VX 61—66 չիf

62 ADJOQS սիրելի E բուն սիրելիք z հաշտած փխ սիրելիք ABFhMUYα կռվեցնես S կռվեցուցես δ Եւ շատ խելօք հանես: γ Եւ շատ սիրունք կուեցնես

63 SU Տողը չիf h Եւ շատ ACDJKOQSα անխել մարդ BFGhδα անխելք G ի խելս J մարդ ի խելք PV Յամէնայն գեղ և քաղաք: ELNYγ 63—78 չիf

64 CMUα չիf Եւ K Ու փխ Եւ C խելանիք U խելօքաց zα խէլօքներ KMOzα չիf այլ ACDhKMO խելոցնես (C խելրոեցնես O խելառցնես) փխ խևցնես B խևցնիս J խևացնես U խելքն ցրես փխ խեվցնես δ Անգէտ մարդիկ խայտառակէս: PQ Քէնով ուրախ կենան երագ: W Գինով ուրախ կենան երագ: S Տողը չիf

67 U Թագաւորին α Թագաւորեացն ADJ եռջև CKO յառաջ hMU առչևն W յառաջն z առաջ U երդան δ 67—84 չիf PQSV 67—78 չիf

68 Uα երկնչես D'ւ ոչ K վահենաս

69 B պարոնացդ CUα սպանել DOz սպաննել BCKLM դու տաս

70 hKα Շատոց BCGhKMOUXα խլղաթես (C խիլաթել h ղալաթ Kα խալաթ M խելաթես O խասլիաթ U խելադես X խելաթներ) փխ խալիաթ B սա գնուս փխ առնուս C'ւ առնուս GhM առնես U առնու BCX երթաս CMUα դառնաս h և գաս Kz և տաս (z գաս) փխ գնաս

73 C Դու գունով ես α Այլ դու գունովդ ես փխ Դու ես գունով զէտ C չիf զէտ U Ա՛յ դու գունով ես խիստ ճերմակ: BGK 73—78 չիf X 73—102 չիf

74 U տողը չիf C աղութ O էաքուտ z զեաղութ Cα ու յրստակ (α յիստակ) փխ սուտակ

Քեզ քահանայքն են մատռուակ,
Պատարագեն և տան բաժակ.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական։

Սարկաւագներն լսեցին,
Սաղմոսելով ելան եկին,
Զքեզ խնկօք մեծարեցին,
Առեալ տարան յեկեղեցին.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական։

Այլ և ի վեր մեծարեցին
Ի վերայ բեմին բազմեցուցին,
Պատարագի սուրբ սեղանին,
Ի ձեռն սուրբ քահանային.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Զանուշ գինին անապական։

---

75 CU *քահանայք α* եւ *քահանայքն* Uα չիմ են CDJ *մատռակ*

76 U *Պատարաքեն z Պատարագին* Uα չիմ և CUα *ու առնուն (U չիմ ու α առնեն)* փխ *տան*

79 AEJ *Սարկաւակերն* BGNzαγ *Սարկաւագունք* ChMU *Սարկաւագունքն* LS *Սարկաւաքներն* Y *Սարկաւաքերն* BGα *յառաջ եկին* փխ *լսեցին α յորժամ լուան* փխ *լսեցին* Kz *զայն (z զայս) լսեցին* D *79—96* չիմ

80 W *Որոնելով* փխ *Սաղմոսելով* γ *Սաղմոս ասելով* BGh *մեծարեցին* փխ *ելան եկին* C *եկան՝ւ եկին* փխ *ելան եկին* K *ի դէմ եկին z ընդ առաջ գնացին* JLNPQWYα *ելին* V *էլին* AM՝ւ *եկին* E *ու եկին* O *և եկին*

81 BGh *եւ սուրբ խնկօք զարզարեցին։ z եւ քաւիչ զեղ անուանեցին։* KU *խնկով* Lγ *խնկովք* V *խնգօք*

82 BGh *Տարան դրին եկեղեցին։ z Տարեալ բեմին բազմեցուցին։* U *Առին* JPVWYγ *եկեղեցին* U *հեկեղեցին* α *տեղ հանգուցին* փխ *յեկեղեցին։*

83 ACEδJγ չիմ և h *Այլայլ* փխ *Այլ և* K՝ւ փխ *և z Ա՛յ այլվի* փխ *Այլ և ի* γ *ի վերայ* R *երբ որ քեզի պատիւ արին։* MSUα *85—96* չիմ V *85—102* չիմ։

86 GKLNPQWYβ չիմ *Ի* hδz *Սուրբ* փխ *Ի վերայ* BGhδz *սեղնին (Gδz սեղանին* h *սեղան)* փխ *բեմին* Y *բազմացուցին*

87 Fβ *Պատարագն* LNPQY *Ըսպաս դրին* փխ *Պատարագի սուրբ* W *Ապա դրին* փխ *Պատարագի* γ *Պատարագ* BG *Մեղսաբաւիչ պատարագին։* C *Ի սեղանոյ պատարագին։* hδz *եւ Հաշտարար պատարագին։* K *Մեղաց քաւիչ անուանեցին։* γ *մատուցին* փխ *սեղանին* R *87—102* չիմ։

88 W *եկան օրհնեցին* փխ *Ի ձեռն սուրբ* LNPQY *օրհնեալ* փխ *սուրբ* K *Զքեզ Հաղորդ անուանեցին։*

Կենաց բաժակ յանդորրութիւն,
Քաւիչ մեղաց և թողութիւն,
Քրիստոսի մարդասիրին
Փառք և պատիւ և գոհութիւն.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Ձանուշ գինին անապական։

Քո անունդ է Տիրատուր
Եւ իմ անունն՝ Աստուածատուր,
Ձկթխան իլի արա ու տուր,
Թող շատ ապրիս իմ խաչատուր.

Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր
Ձանուշ գինին անապական։

---

91 Fβ *բաժակն* E *որդորութիւն* Fβγ *արգարութեան* δ *Դու պատուղ քաղցր ու բարի*· LNPQY *Բաժակ լինիս կենդանութեան։* BCGKz *91—96* չիf h *91—192* չիf։

92 LNPQWY *ազգի մարդկան փխ և թողութիւն* Fβ *թողութեան* δ *Դոյնդ կարմիր և ծիրանի։*

93 E *եւ Քրիստոսին γ Քրիստոս մարդասէրին։* δ *Պատարագիս չկեղեցին։* LNPWY *Տեառն Յիսուսի մարդեղութեան։* Q *Տէրն ի մարդեղութեան։*

94 LNPQWy *այժմ և յաւիտեան (Q յայսմ՛ւ) փխ և գոհութիւն* δ *Յանցանք մարդկան քեզնով ջնջի։*

97 Kz *է՛ քո* M *Ա՛յ քո α Այդ քո* KM *անունն է* zγ *անուն* SU *խաղօղիկդ փխ Տիրատուր* FδLNPQWyβ *97—102* չիf

98 C *Ու* O չիf *Եւ* Bγ *անուն* CGKOSUz *անունս* J *անունն է* E *Ածատուր* SU *աղնիւ Միքիդ փխ Աստուածատուր*

99 BGαγ *Ձգաւթն* C *Ձբաժակն* E *կթխան* K *Ձկթխայդ* M *Ձգինին փխ Ձկթխան* z *կթղէն* B *էլի փխ իլի* C չիf ի D *իլի* ES *ի լիք* M *ի լնիք* Bγ *ի լինքն* BEGJKMSzγ *և փխ ու* CO չիf *ու* U *Ինքն ելնէ քարաստիւք։*

100 SU *Դող* z *Դու փխ Թող* K *դու փխ շատ* BEOγ *ապրի* U *ապրիք* E *խաչատուրն* Δ *ասող Մանուկիդ փխ իմ խաչատուր* z *ով Թասատուր փխ իմ խաչատուր*

ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՄԱՆԿԱՆՑ, ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԵՐԷՑ Մի ԱՍԵՐ Է

Տեսէք քոյր, եղբայր և մայր,
զի այսօր սուգ եղեր ինձի,
Այնչափ բորբոք կայ սրտիս,
մինչ ի մահս ոչ շիջանի։

Էրէկ ես ուրախ էի,
միթէ տէր էի աշխարհիս,
Այսօր հանց տրտում պատեց,
որ մեռեալ տեսի զիմ որդիս։

Բոտեալ եմ մեղօք իլի,
առաւել քան զծօվն աւազի,
Վասն բազմութեան մեղացս՝
զիմ որդոյս մեռելն տեսի։

Ա՛յ իմ վարդագոյն որդի,
փայլէիր իբրև հայելի,
Այսօր դեղնագոյն եղար,
մի՞թե ցաւդ է խիստ աւելի։

Սրտիդ միջի խոցն ասա,
ճար անեմ, որ խիստ չաւելի,

Խորագիր
d *Ողբ ի վերայ մանկանց Աստուածատուրէ*
Բնագիր
1 ad *ընձի*
2 d *զիջանի*
6 c *որդւոյս*
7 d *եմ փխ իմ*

Վախեմ թէ ձեռացս ելնես,
դիս թողուս մենակ, անորդի։

Տես դիմ արտասուս աչիցս,
որ չկայ քեզ նման որդի,
Ես այլ կու գամ հետ քեզի
կու մտնում ի գերեզմանի։

Ո՛վ արև նման որդի,
լուսափայլ որպէս զօհալի,
Ամէն լոյս առաւօտու
ծագէիր ի մէջ աշխարհի։

Հիւանդ որ զքեզ տեսայ,
խենթացայ ի մէջ ամէնի,
Երբ որ զքեզ այդպէս տեսայ,
թալկացայ, զխելքս թռուցի։

Ա՛յ իմ իմաստուն որդի,
դու նման ես Սողոմոնի,
Այսօր խելքունքդ է գացէր,
չեմ գիտեր վասն ինչ պատճառի։

Ծովածուփ աչերդ քո,
սրատես իբրև զաղաւնի,
Այսօր հանցեղ մթացեր,
որ բնաւ իսկի չի հայիր։

Ա՛յ իմ մէկ հատիկ որդի,
դուն էիր ինձ յիշատակի,
Որդեա՛կ, չի մնացիր ինձի,
զիս թողիր անյիշատակի։

Տարակոյսն զիս պատեց,
թէ որ ո՞ւմն ասեմ ես որդի,
Այլոց ոչ ասեմ որդի,
կամ ո՞վ տայ զիւր որդին ինձի։

---

11 abc աչիչս
18 bcd խելքունքս է
22 cd չի մնայիր
23 abd ուրո՞ւմն c որո՞ւմ

Ո՞ւր գտնեմ նման քեզի,
որ չկայ քեզ նման իսկի,
Դու ես իմ հոգոյս հոգին,
ես քեզ կաթամբ սնուցի։

Ի՞ ա՛յ է այսօր իմ անձինս,
որ մեռաւ սիրական որդիս,
Ես այլ կու մեռնիմ այժմոյս,
չեմ կենար յայս սուտ աշխարհիս։

Բամից դրացեաց միջի
պակսեցաւ իմ նազու որդիս,
Երբ որ ես դռնակս բանամ,
ո՞ւմ ասեմ, թէ ևկ իմ որդի։

Իմ դռնակս ո՛չ բանամ,
այլ չելնեմ յարև աշխարհի,
Իմ տունս ինձ զնտան լինի,
ես ի մէջ որպէս զգերի։

Երբ զիմ նորատունկ այգին
քակտեցին ՚ւ արին խոպանի,
Փլուցին հոգոյս տնակն
ու առին զիմ հոգոյս հոգին։

Էրգս մաղթանօք հայցեմ,
Մարիամ սուրբ Աստուածածին,
Ձիմ որդեակս քեզ յանձին,
զի դու մայր ես աստուած որդոյն։

---

25 d չ'կամ
34 d հոգուոյս։ հոգուոյս
36 ad անձին bc որդոյն

ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՑՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ ՀԱՅՐԱՊԱՏԱՆՔՆ ԵՒ ՔԱՋՈՒԹԻՒՆ

Փառք ու պատիւ արարողին, մեծ գոհութիւն հազար բերան,
Եկէք ամէնքդ ականջ արէք պանդանքն ասեմ Լուսաւորչին։
Լուսաւորչին մարն է Ոգոհի, կողակից է կռապաշտի,
Լուսաւորչին հարն է Անակ, ինք դաս կու տայր կռոց դասին։
Անակ եկաւ չատր լարեց վերայ՝ ան սուրբ գերեզմանին,

Վերայ ան սուրբ գերեզմանին ան Թագէոս առաքելին։
Թէ շուն մտաւ ի յայն տեղին, գառն ընծայեցաւ ի յայն շեղջին,
Անակ ու խոսրով թագաւոր մէկ-մէկի ապգականք էին։
Որդի մի կայր Անակայ, զանունն Գրիգոր կոչէին,
Որդի մի կայր Խոսրովու, զանունն Տրդատ կոչէին։

Հեռանայ թագաւոր մ'եկաւ ի նոքա կռիւ կու գային,
Նոքա ան հնձելին աճուն առին զտղաքն ու փախուցին,
Դէպ յԱրեմուտ աշխարհ եկին, մտան ի բերքն Դայսարին։
Ինչ որ ժամանակ անցաւ, զՏրդատ արքայն վերուցին,
Հանչ քաջ ու փահլաւան էր, որ ուժ ունէր քառսուն եղին։

Խորագիր
b *Յաղագս Հոիփսիմէ կուսին*
Բնագիր
1 A *պատիւն* b *գոհութեամբ*
3 b *չիք է* A *Գոհի փխ Ոգոհի*
4 b *Լուսաւորչի* A *կու տայ*
5 A *վերան փխ վերայ ան*
6 A *Վերան փխ Վերայ ան*
7 b *չիմ ի*
13 b *բերդն* A *Խայսարին*
14 A *տողը չիմ*
15 A պանպանված է տողի միայն վերջը՝ «*խ. եղին*» ձևով։

Դայսաբու քաղաքէն ելան, երգնկու երկիր հկին,
Տրդատ ասաց Լուսաւորչին, թէ՝ երկրպագէ կոց մեծին։
Սուրբ Լուսաւորիչն դայն որ լսեց, խիստ դառնացաւ ինքն իւր սրտին,
Չե՛մ երկրպագեր սատանին, հաւատամ զորդին Միածին,
Մինեմ չարչարանաց դայիլ, երբ ելաւ մեր Տէրն ի խաչին։

Ապա Տրդատ որ դայն լսեց, խիստ դառնացաւ ինքն իւր սրտին,
Կոց դարբիններն եբեր, երկբթէ տատաշ կտրեցին։
Գեղպի սուրբ Գևորգ կասէին, ի հոն կոց տեղանք կային,
Տարին Լուսաւորչին ի հոն, զոտքն ու զձեռքն կապեցին,
Վերայ տատշին թապլեցուցին։

Հապայ զանձն որ կասէին ի յուսի ծառն կախեցին,
Մուրն ու քացախն ու սխտորն պարկովն ի գլուխ ագուցին,
Եօթն օր արին ոտիցն ի կախ, աստուած երևտ Համբերութիւն։
Հոպանխաղացն որ կասէին, լևոնէ լեռ ձոպան կապեցին,
Տարին Լուսաւորչին ի հոն, գինքն ճախրկով Բոցնէին։

Լևառն գար ու գիրկ կանէր՝ Բարով ևկիր մեզ յաբութիւն,
Գիրկ անին ամուր պագնին՝ Դուն արա մեզի Թողութիւն
Ապա խոր Վիրապ եդիր, քառասուն կանգուն հոր փորեցին,
Տարին Լուսաւորչին ի հոն, ի խոր Վիրապն իջուցին,
Ջօձն և զկօվձուձն ժողվեցին, տարին լցին վերայ գլխին։

Ֆրանկիստան, որ կու գովեն, հոն արդար կուսանք կենային,
Կուս մի կայր իւրևանց միջին՝ Հռիփսիմէ անուն կոչէին,
Խիստ աննման ու գեղեցիկ, ինք լայեխ էր Թագաւորին։

---

16 A Դայսարի ու b քաղքէն
17 A Տրդատայ սուրբ Լուսաւորչին կոցն
20 A Լինամ b չեմ մեր
22 b դարբն A իրեր, երկէթէ
23 b Գեղդի A Գարնգ b Գարգ
26 b Հապազանձ փխ Հապայ զանձն
28 A է փխ եօթն
31 b Սառն փխ Լեառն, գարու փխ գար ու, ևկեր
32 A Դու
33 A և փխ քառասուն
34 A Տարան
35 b ու փխ և, լցուցին
37 b իրենց A Հռիփսիմէ (միշտ այսպես) b անուն ասէին
38 A անլման

Թագաւոր մի կայր ֆռանկաց՝ Գաղանիոս կու ձէնէին,
Զվազիրնին ի դուրս հանէր էր, թագուհի կու փնտռէին,

Զերկիր դամէն ի շուրջ եկին, իսկի մէկի մի չհանէին,
Յետքն գտան վՀռիփսիմէն, խիստ հաւնեցան Հռիփսիմին։
Սուրաթն ի թուղթ գրեցին, առին տարին թագաւորին,
Թագաւորն որ զայն տեսաւ, խիստ հաւնեցաւ Հռիփսիմին։
Հռիփսիմէն ասաց. Կուսանք, նկէք փախչինք մէջ գիշերին,

Ի յերիկվնէ չի մտան, հասան քաղաքն ի յանմահին։
Ապա գնացին ի Հոր Վիրապ, ձայն տվին սուրբ Լուսաւորչին,
Հռիփսիմէն ասաց։ Հարիկ, քանի՞ կենաս մենէկակ ի մէջն օձին։
Ասաց. Ես եմ չարչարանաց զայիլ, երբ ելաւ մեր Տէրն ի խաչին։
Ասաց. Մեզ խրատ մի տուր, ո՞րտեղ երթանք օթևանինք։

Ասաց. Քառսուն կուս միասրան գնացէք ի յէջմիածին։
Ընդ գնացին յէջմիածին ու մտան ի մէջ հնձանին,
Մէկ մի ձիով չափառ կանկնեցաւ առջև Տրդատին։
Ասաց. Տրդատ, կռոց թագաւոր, իսկի հոս կուսանք չեկի՞ն,
Կուս մի կայր իրենց միջին, Հռիփսիմէ անուն կոչէին,

Խիստ աննման ու գեղեցիկ, ինք լայխ էր թագաւորին։
Ասաց. Չեզաւ մեկի նասիպ, բարէ՛, թող լինայ Տրդատին։
Գայիանէ ֆռանկաց լեզուն խրատ երես Հռիփսիմէին,
Ասաց. Իմ ապիզ դստրիկ, դու չի խաբվիս պիղծ սատանին։
Տրդատայ դուռն մէկ կայր, լեզուն գիտէր ֆռանկ ազգին,

---

39 A ֆռանկայ։ գաղտնի ոսկու փխ Գաղիանիոս։ չիf կու
40 b Զվազերնին
41 b զաշխարհ փխ զամէն A չիf ի
42 A Հռիփսիմէն
43—44 b չիf
46 A չիf Ի։ Իրիկմնէ
47 b տուին (միշտ այսպես)
48 b ի յօձին
49 A տողը չիf
50 A զորտեղ երդանք օգևանինք
51 b չիf Ասաց A Ե փխ Քառսուն
54 A դատաւոր փխ թագաւոր։ կուսանքն
55 b կար իրենց։ անունն
56 b տողը չիf A անլման
58 A Գարանէ։ ֆռանկայ։ Հռիփսիման
59 b խաբուիս A պեղծ
60 b կար A մեզուն փխ լեզուն

Գնաց, զամզութիւն արեց Տրդատին, թէ.
Տե՛ս, ինչ խրատ կու տայ Գայիանէն Հռիփսիմէ կուսին։
Ոնց ելաւ խօսքն ի բերնէն, Տրդատ եբեր զԳայիանէին,
Շլնին ծակեց Գայիանէին, լեզուն ի ծոծրկէն հանեց,
Տանջանք երետ արդար կուսին։

Զեռքն ըղւեց Հռիփսիմէն, թէ գործէ ինքն չարութիւն,
Հռիփսիմէն յիշեաց զաստուած, յուսացաւ զորդին միածին,
Զեռքն տարաւ զփառչամն էառ, անցոյց ներքև մարմառ սնին,
Տրդատ անկաւ անկից ի կախ, կու չարչարէր ի մէջ դարպասին։
Ապա վազիրնին ի ներս եկին, փէշն ու փառչամն կտրեցին,

Տրդատ անկաւ անկից ի վար, ելաւ նստաւ ի մէջ դարպասին,
Ապա քառսուն կուս միաբան զամէնն ի սուրն քաշեցին,
Պառուկ մի կայր յայն քաղաքէն, հաց կու տանէր Լուսաւորչին,
Ան օրն անոնց խղճովն եղաւ, հաց չի տարաւ Լուսաւորչին։
Ապա մէկալ օրն գնաց, հացիկ տարաւ Լուսաւորչին,

Ասաց. Մայր, դու մէն կիշտացար, հաց չես բերեր Գրիգորին։
Ասաց. Մարիկ, այսօր յէ՞ր ուշացար քաղաքին։
Ասաց. Որդի, տէր Գրիգոր, այսօր կուսանք քարդեցին։
Ասաց. Թէ ֆռանկայ ելան, ի նայ զենեհար եկին։
Ան խողու խող ըլնելուն յեղրմիշ արաւ Հռիփսիմին։

Ոնց ելաւ խօսքն ի բերնէն, Տրդատ խող եղաւ դարպասին,
Ճիչ և աղաղակ բարձին, թռաւ անկաւ ի մէջն ի շամպին։
Մէկ քուր մի կայր Տրդատայ՝ Խոսրովիդուխտ կու կոչէին,

---

61 A արաւ։ չիf թէ
62 A Տես թէ։ Գարանէն։ Հռիփսիմեայ
63 b չիf Ոնց ելաւ խօսքն ի բերնէն A իբեր զԳարանէին b զԳարանէ
64 A Գարանէին b ի ծոծրէն
68 b ձանձն բռնեց փխ զփառչամն էառ
69 b դարպըսին
71 b դարպըսին
72 Ab Հապայ։ զամէն
73 A ան փխ յայն
76 b տողը չիf
77 b է՞ր
79 A Քէմ փխ Թէ
82 A ինկաւ
83 b Մէկ մի քուր կար A Խօսրօվիթուխտ

Հրեշտակ երազին գնաց, խրատ երետ Խոսրովդխտին.
Ծօ, ոչ ռամ, ոչ նախաշ ճար չանէ քո թագաւորին,
Մակար թէ այն մարդն ճար անէ, որ կաղօթէ ինք մենէկակ ի մէջ ի յօձին:
Ապա գնացին ի Խոր Վիրապ, ձայն տվին սուրբ Լուսաւորչին.
Քանի՞ կենաս մէնէկակ ի մէջն ի յօձին:
Ասաց. Ես եմ չարչարանաց ղայիլ, երբ ելաւ մեր Տէրն ի խաչին
Ասաց. Ինձ քթոց տվէք, առաջ վեր տամ զիմ ընկերնին:

Զօձն ու զկոծուծն քթոց-քթոց ի Խոր Վիրապէն ի վեր քարշեցին,
Ապա Հանին Լուսաւորչին, մազն ծածկէր մինչև ի գոտին,
Սրբութիւնով մաքրեսցի, բերին ի դուռն ի տաճարին:
Ձեռն տարաւ զանձն ջնջեաց, մէկ ականջ նշան իթող այն խոզին,
Թող ատ քեզի նշան լինայ, որ չմոռնաս զՏէրն յաթոռին:
Խօշէվան է՞ր դովէր աշէխն Նազարն ու Բասէնէցին,
Աստուած ողորմի ասողաց, լսողացն՝ Հայր մեր որ յերկին:

---

84 A Խօսրօվիթխտին
85 b ռամալ փխ ռամ A չանէք
86 b մեկէնակ
88 b տողը չիf
90 b առջև փխ առաջ
91 b զկովծուծն
92 Ab Լուսաւորիչ A գետն ի փխ գոտին
93 b Սրբութիւն ով
94 A Ձեռքն
96 b գովել աշըխ
97 b լսողաս: չիf որ

ԱՆՋԻՆՔ Ի ԿՈՂՈՆԵՑԻ ԹԱԴԷՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՌ ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ ԻՒՐ ՄԱՂԱՔԻԱ ԴԵՐՋԱՆՑԻ

Ակլէն մինչև ի բէն պրիանքն ուսևալ ևս,
Բանևրս ո՞ւմ ասեմ, երբ գու քաչ պիտևս,
Գրևմ, մեծ բարունի, պիմ գանգատս քեզ,
Դու ևս խոր վիպասան, այլ ո՞ւր երթամ ևս։

Նղէ ևս բան գձնճդուկ միայն ի տանիս,
Ջէրդ մէն կարաւ շրջիմ շիտար ի լերինս,
Էթէ օտար եմ ևս, պարտ է որ ժողովևս,
Ընդ բանս իմաստութեան գփիանդս կերակրևս։

Թևս կիպաւ, քան պարծուի տկար անկայ ևս,
Ժամանևս պիս յաղթիւղ, որ նոր նորոգևս։
Ի յեղջերու նման կուսիս ըմբռնևս,
Լևս գջուրն ի թիւնից, գծարաւս արբուցևս։

Խոր ևս իմաստութևամբ, Համեղ ապրիւր ևս,
Ծարաւ եմ քան գեղջիւր, պիս ընդ՞ր գրկևս,
Կնդրուկ, գմուռ, Հիւրիկ և կինամոն ևս,
Հասար ի յիմ շրթունս, գխորհուրդ յայտնևս։

Ջագասէր Հաւատասան Հաւուն նման ևս,

Խորագիր
A *Ի Թադէոս վարդապետէ առ վարդապետն իւր ասացեալ*
Բնագիր
7 AB *նթէ*
11 A *Ի յրջերոց* AB *կուսիսն* A *ըմբռնիս*
13—16 B *չիմ*
14 A *Իմացիր՝ զեղջերու փխ Ծարաւ եմ քան զեղջիւր*
15 A *հրիկ*
17 AB *ալասան*

Ղամպար կաթիւ արեամբդ ղիս յարուսցես,
Ճչեմ որպէս ծիծառն, ղի նուազեցայ ես,
Մարդասէր սուրբ բժիշկ, զունկդ ինձ խոնարհես։

Յերկոտասան ականց վակաս կապմեալ ես,
Նշան առ իս արա, գէմ դահանակ ես,
Շինես զտունդ ի մայրեաց, սուրբ խոնարհ հաւ ես,
Որպէս զորդիս այրեաց անյարկ մնամ ես։

Ջքնաղ պայծառ գունով քան զսիրամարգ ես,
Պանտխտեցայ ի քէն, կամ քան զտատրակ ես,
Ջեռմեռանդ վառեցաւ սուրբ սէրդ իմ սրտիս,
Ուահ ճառագայթեալ խաւար խորհրդիս։

Սիրով ճաճանչացաւ լոյսդ ի յիմ հոգիս,
Վարդագոյն բարբոքեալ կամի կիզուլ զիս,
Տենչմամբ հայցեմ ի քէն եռակի մէծ ես,
Բաբունոյ նման զտգէտքս ժողովես։

Ցօղով, հիւթ իմաստիւք ճոխ պերճացեալ ես,
Իւսեա զանձրև քո յիս, տոչորեցայ ես,
Փութով շատ խնդրեցի ի սուրբ գրեանքն ես,
Քանզի այբէն եկի, քեզ նման դու ես։

---

20 A բժիշկն։ խոնարհեց
23 B խոնաւ
29 A ճանճացաւ
32 A բաբունու
34 A Իւսոյ

ՃԱՌՍ Ի ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ՀԵՆԵՑՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ԽՆԴՐՈՅ ՄԻՆԱՍ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻՆ, ՎԱՍՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Այսօր տօն է ծննդեան, աւետի՛ս,
Տեառն մերոյ և յայտնութեան, աւետի՛ս։
Այսօր արևն արդարութեան, աւետի՛ս,
Երևեցաւ ի մէջ մարդկան, աւետի՛ս։
Այսօր սուրբ կոյսն անապական, աւետի՛ս,
Մնաւ ևրևր դանմահ արբայն, աւետի՛ս։

Այսօր հրեշտակք յերկնից իջան, աւետի՛ս,
Ընդ մեզ օրհնեն դանմահ արբայն, աւետի՛ս։
Այսօր գժոխքն սարսեցան, աւետի՛ս,
Գունդքն դիւաց յոյժ տրտմեցան, աւետի՛ս։
Այսօր չարքն կարկեցան, աւետի՛ս,
Եւ ադամեանքն ուրախացան, աւետի՛ս։

Աստղն պայծառ և պատուական, աւետի՛ս,
Երևեցաւ ի Հնդուստան, աւետի՛ս։
Մեծ թագաւորք ժողովեցան, աւետի՛ս,

Խորագիր

A Ճառ ծննդեան ասացեալ ի յԱստուածատուր վարդապետէ Հենեցւոյ C Տաղ ծննդեան Քրիստոսի աստուծոյ մերոյ, ասացեալ յԱստուածատուր վարդապետէ D Ի տէր Աստուածատուր Հէնէցի վարդապետի ասացեալ Ճառ ի խնդրոյ Մինաս սարկաւագի, վասն ծննդեան Քրիստոսի E Ասացաւ Ճառս ի յԱստուածատուր վարդապետէ Հենեցւոյ, ի խնդրոյ Մինաս սարկաւագին

Բնագիր

10 C Հալածեցան վխ յոյժ տրտմեցան

Յոլով դպիրք և շատ իշխանք, աւետի՛ս։
Զաստղն տեսին և զարմացան, աւետի՛ս,
Զայն քննեցին և հիացան, աւետի՛ս։

Մովսէս, արի, տես զՍինայ, աւետի՛ս
Եւ զմորենին, որ անկէզ կայ, աւետի՛ս։
Ցնծա, ցնծա, Դաւիթ արքայ, աւետի՛ս,
Հնչեա զքնար քո և խայտա, աւետի՛ս։
Զոր ասացեր նախագուշակ, աւետի՛ս,
Թէ արարչին բերեն ընծայ, աւետի՛ս։

Ի Սաբայէ և յԱրաբայ, աւետի՛ս.
Սուրբ պատարագ բերցին նմա, աւետի՛ս,
Ահա երեք արքայ կու գայ, աւետի՛ս,
Որ երկրին անունն կայ, աւետի՛ս.
Մելքոն, Գասպար և Պաղտասար, աւետի՛ս,
Ի Սաբայէ և յԱրաբայ, աւետի՛ս։

Ունին երեք ազնիւ ընծայ, աւետի՛ս,
Ոսկի, կնդրուկ, զմուռ-Հալւայ, աւետի՛ս։
Ոսկին պատիւ արքայական, աւետի՛ս,
Կնդրուկն զարդ աստուածութեան, աւետի՛ս։
Զմուռն, որ էր անապական, աւետի՛ս,
Նշան թաղման և յարութեան, աւետի՛ս։

Երկոտասան հազար էին, աւետի՛ս,
Յերուսաղէմ քաղաքն եկին, աւետի՛ս։
Ի մէջ աստղին գկոյսն տեսին, աւետի՛ս,
Ունէր և զմեր Տէրն ի գրկին, աւետի՛ս։

---

16 AE *իշխան*
17 E *Աստղն*
19 BCDE *զՍինեայ*
20 E *չիմ՝ Եւ անկէզ որ կայ* C *կեա*
22 ACD *խայտեայ* E *խատա*
25 B *Արաբայ*
28 A *երեքի* C *երեքեան* DE *անուն*
31 B *Ունէին* D *իրեք*
32 ABDE *նմայ փխ հալւայ*
33 D *արքեական*
37 B *Ը փխ հազար*
38 B *քաղաք մտին*
40 C *գՅիսուս ի մէջ գրկին փխ և զմեր Տէրն ի գրկին*

Երուսաղէմ դպրդեցաւ, աւետի՛ս,
Երբ զորոտումն լսեցին, աւետի՛ս։

Յորմէ կալեալ Հերովդէին, աւետի՛ս,
Մխեաց պչար ձևոն ի նոսին, աւետի՛ս։
Մինչև խախտեալ սիւնք դարպասին, աւետի՛ս,
Ի արար բաղում վնաս նոցին, աւետի՛ս։
Ապա սիրով արձակեցին, աւետի՛ս,
Ի Բեդղհէմ եկեալ գնացին, աւետի՛ս։

Խաղային և խայտային, աւետի՛ս,
Զնուագարանն հնչէին, աւետի՛ս։
Ճեմէին և հրճուէին, աւետի՛ս
Եւ ցնծութեամբ պար առնէին, աւետի՛ս։
Տեսին զՅովսէփ և զՄարիամ, աւետի՛ս,
Յահէ նոցա փախուստ առին, աւետի՛ս։

Էջ հրեշտակն աստուածային, աւետի՛ս,
Ի ասայ զպատճառ գալոյ նոցին, աւետի՛ս.
Մի՛ երկնչիր, տաճար բանին, աւետի՛ս,
Յերկրպագել գան Միածնին, աւետի՛ս։
Ապա դարձեալ ի յայրն եկին, աւետի՛ս,
Ուր էր ծնեալ աստուածորդին, աւետի՛ս։

Այսօր Հովիւքն անբան հօտին, աւետի՛ս,
Ընդ հրեշտակաց զՏէրն օրհնէին, աւետի՛ս։
Ունէին զգառն երկրային, աւետի՛ս,

---

41 A *Երուսաղէմ* BD *Յերուսաղէմ*
43 DE *Հերովդէի*
45 B *խաղտեալ* D *խախտեաց*
46 CD *չի՛ի*
48 ADE *Բեդղահէմ*
49 C *խնդային* փխ *խայտային* E *խատային*
50 C *Զնուագարանսըն*
53 ABDE *Յովսէփ և Մարիամ*
54 A *զփախուստան* E *զփախուստ*
56 D *չի՛՛ի*
57 C *զու Մարիամ* փխ *տաճար բանին*
58 B *երկիր պագել*
60 C *Եւ որ ծնեալ։ զաստուած որդին*
62 ABDE *օրհնեցին*
63 E *Ունէ գառն* AE *զերկրային*

Անմահ գառինն ընծայ բերին, աւետի՛ս։
Այսօր զՏէրն արարածոց, աւետի՛ս,
Ի յանբանից մսուր եդին, աւետի՛ս։

Այսօր զՏէրն ամենայնի, աւետի՛ս,
Ի խանձարուրս փաթեթեցին, աւետի՛ս։
Բերեալ զընծայսն մատուցին, աւետի՛ս,
Ի զանազան կերպս տեսին, աւետի՛ս։
Մինչև երեքն ի միասին, աւետի՛ս,
Տեսին զՏէրն նորածին, աւետի՛ս։

Ջթուղթն տուին ընդ ընծայիւն, աւետի՛ս,
Որ էր գրեալ վասն Ադամին, աւետի՛ս։
Ուրախութեամբ երկրպագին, աւետի՛ս,
Եւ խնդութեամբ ելեալ գնացին, աւետի՛ս։

Այս աւետիսն օրհնէմ է

Այս թագաւորս կուսածին, աւետի՛ս,
Զեզ պարգեւէ անճառ բարին, աւետի՛ս։
Զձեր սեղանն զարդարէ, աւետի՛ս,
Որպէս զսուրբ նահապետին, աւետի՛ս։
Այս նորածին Տէր և արքայն, աւետի՛ս,
Օրհնէ զձեզ զամենեսեան, աւետի՛ս։
Սիրելիօք, բարեկամօք, աւետի՛ս,
Եւ զընտանիսն ձեր միաբան, աւետի՛ս։
Ձեր հեռաւորն գայ շուտով, աւետի՛ս,

---

64 C երկնից փխ Անմահ DE գառին
66 B Ի անբանից
67 ABDE զփարթամն փխ զՏէրն C յամենայնի
68 AD Ի խանձարուրն C Ի խանձարուր B փաթէէին
69 A իւր մատուցին
70 E կերպսն
BCDE չիք ենթավերնագիրը
77 ABCD Այսօր փխ Այս
78 B զանճառ
81 C արքայս E արքայ
83 CDE աւետի՛ս, աւետի՛ս
84 B զընդանիս E հաւատար փխ միաբան
85 A հեռուորն C բարով փխ շուտով

Եւ ձեր ոչխարն սուրույով, աւետի՛ս:
Կարասն ձեր լցուի գինով, աւետի՛ս,
Եւ տունս ձեր հազար բարով, աւետի՛ս:
Այսօր մեր Տէրն յերկնից ի վայր, աւետի՛ս,
Խոնարհեցաւ մարդոյս համար, աւետի՛ս:

Օրհնէ զայս տանս տանուտէրն, աւետի՛ս,
Եւ զընտանիքն հաւասար, աւետի՛ս:
Այսօր ծնաւ արքայն երկնից, աւետի՛ս,
Եւ արարիչն բոլորից, աւետի՛ս:
Օրհնէ զերամ քահանայից, աւետի՛ս,

Որ միշտ անփորձ կենան յախտից, աւետի՛ս:
Այսօր ծնաւ Քրիստոս աստուած, աւետի՛ս,
Վասն մարդկան երկրաւորաց, աւետի՛ս:
Օրհնէ զջոկք սարկաւագաց, աւետի՛ս,
Եւ ազատէ ի փորձանաց, աւետի՛ս:

Այսօր ծնաւ Տէրն տէրանց, աւետի՛ս,
Ի փրկութիւն մեղաւորաց, աւետի՛ս:
Զեզ ողորմի և ձեր նախնեաց, աւետի՛ս,
Եւ ամենայն ուղղափառաց, աւետի՛ս:
Տայ ձեր բարեացն լիութիւն, աւետի՛ս,

Եւ ձեր որդոցն առողջութիւն, աւետի՛ս:
Ննջեցելոց ձեր ողորմի, աւետի՛ս,

---

86 C Շատ ապրանք և շատ մալով, աւետի՛ս: E սուրիով
88 BE տունն B Ռ փխ հազար
89 C իջեալ փխ ի վայր
90 C Մարմին առեալ վասն Ադամայ, աւետի՛ս:
95 D զերամք C քահանայիցն
96 BD ախտից C Զսարկաւագունքն հաւասար, աւետի՛ս:
97 C արքայն փխ աստուած
98 D երկրաւորացս
99 D սարկաւագացն C 99—100 չիք
102 C մեղաց մարդկան փխ մեղաւորաց E մեղաւորացս
103 BCDE նախնեացն

Եւ պարգևէ արքայութիւն, աւետի՛ս։
Այսօր մեր Տէրն ողորմեցաւ, աւետի՛ս,
Ի սուրբ կուսէն մարմին զգեցաւ, աւետի՛ս։

Այսօր մեր Տէրն հաշտեցաւ, աւետի՛ս,
Մեղաւորաց ողորմեցաւ, աւետի՛ս։
Այսօր անէծքն մեր լուծաւ, աւետի՛ս,
Գիրն մեղաց մեր ջնջեցաւ, աւետի՛ս։
Այսօր դժոխքն սարսեցաւ, աւետի՛ս,
Եւ սատանայ հալածեցաւ, աւետի՛ս։

Գիտեմ, որ խիստ եք ձանրացեր, աւետի՛ս,
'Ի ի յայլազգացն եք նեղացեր, աւետի՛ս։
Խաթուն մարիկ արի ի վեր, աւետի՛ս,
'Ի ի թոնրեզերըդ մի ննջեր, աւետի՛ս։

Մեր Տէրն այսօր յերկնից իջեր, աւետի՛ս,
Ուրախութիւն մեզ պարգևեր, աւետի՛ս։
Արի գնա յանկիւնն ի վեր, աւետի՛ս,
Գէր-գէր գաթայ և չոր միս բեր, աւետի՛ս։

Խաթուն մարիկ, մի՛ ծուլանար, աւետի՛ս,
Սուտ և հոգցի մի՛ խլանար, աւետի՛ս։
Յաշխարհս քեզ գէմ չի մնար, աւետի՛ս,
Մեք այս ցրտուս չեմք դիմանար, աւետի՛ս։

111—112 D չիf
113 B լուծան
114 B ջնջեցան
115 DE սարսեցան
116 D սատանան E հալեցաւ փխ հալածեցաւ
117 E նեղացեր փխ ձանձրացեր C *117—118* չիf
118 B Եւ այլազգաց D չիf 'Ի E ձանձրացեր փխ նեղացեր
119 C մայրիկ A յարի
120 BCD չիf 'Ի։ թունտրեզերն E թունեզերն C սուտ մի ննջեր
121 D Այսօր մեր Տէրն երկնից C *121—122* չիf
123 A Յարի։ յանկունն BC անկիւնն
124 E գաղայ
125 C մայրիկ
127—128 C չիf
128 D Մենք B ցրտոյն D ցրտոյս

Այսօրս մեծ խորհուրդ ունի, աւետի՛ս,
Արի, մեզ բեր անուշ գինի, աւետի՛ս։
Համեմ՝ և օրհնեմք Տէրն, ամէնի, աւետի՛ս,
Եւ ողորմիս տամք մեք քեզի, աւետի՛ս։
Ընկեր ունիմք մեք բարեանայք, աւետի՛ս,
Բարի մանկունք և սարկաւագք, աւետի՛ս։
Երթամք ուտեմք, որ լիանամք, աւետի՛ս,
Եւ զձեզ օրհնեմք, որ զուրանամք, աւետի՛ս։

---

130 A *Յարի* E *անուշ*
131 CD *չիմ'և*
132 D *մենք* BDE *ձեզի* փխ *քեզի*
133 D *մենք* C *քահանայ*
134 AB *սարկաւարք* C *Սարկաւագունք, բարի մանկունք։*
135 D *ուտենք* C *և* փխ *որ* D *լիանանք*
136 E *չիմ եւ* AB *զուրանայք* C *և ձեր որդիքն* փխ *որ զուրանամք* D *քուրանաք։*

ՏԱՂ ՍԻՐՈՑ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ Ի ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՂԱԶԱՐ ԻՐԻՑՈՒԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Ով՛ աչք, ամ քանի՞ նայիս խոլոռով,
Գաս նստիս, զաչերդ ածես խնճերով,
Երբ որ գաս անցնիս, ճեմես նազերով,
Տանիս ղշունչս ու դխելքս և դհոգիս ճորով։

Ով՛ աչք, ղէտ ճրագ ի յանց ելեալ եմ,
Քո սաստիկ սիրուդ հիւանդացեալ եմ,
Հէքիմ ու բժիշկ զքեզ լըւնալ եմ,
Քո առ իս գալուդ խիստ կարօտնալ եմ։

Խորագիր

B *Տաղ սիրու ի Ղազար իրիցվէ ասացեալ է* C *Տաղ սիրոյ և ազնայիւ* D *Տաղ սիրոյ տէր Ղազարի ասացեալ* EFGr *Անխորագիր* H *Տաղ վասն սիրոյ, Ղազար անուն ումն ասացեալ* δ *Տաղ սիրոյ ասացեալ է* J *Տաղ սիրոյ խիստ գեղեցիկ* K *Այլ տաղ սիրու և լաւ* M *Տաղ սիրոյ ի Ղազարէ ասացեալ* N *Տաղ սիրոյ և ուրախութեան* Ot *Տաղ սիրոյ* P *Տաղ ի վերայ սիրոյ և ուրախութեան* q *Տաղ վասն սիրոյ* s *Տաղ սիրոյ Սաֆարի*

Քննագիր

1 O *հայիս* BG *խոլորով* EFHKMOPq *խոլորով* r *դաղլայով* փխ *խոլոռով* s *1—20* չիf

2 GHKOr *անցնիս (*H *անցնից* Kr *անցնուս)* փխ *նստիս* B *յաչերդ* DM *աչերդ* F *խնճըրով* H *խնճելով* δ *խնճիրով* K *խճերով*

3 BJOP *օր (*J *յօր)* փխ *որ* t չիf *որ* DHO *նստիս* փխ *անցնիս* P *անցնես* Kr *անցնուս* t *ու անցնիս* GJ *ճրմես* q *ճեմիս նազելով* r չիf *ճեմես նազելով*

4 EGO *Տանես* H *Տան* K *Տանուս* P *Առնուս* r չիf *Տանիս* BG *սունչս* CDFMNPr *շունչս* Mqr չիf *ու* ABCDEFδJOPq *խելքս* t *խելքս գլխէս* BDδMNPqt *հոգիս* K *ջօրով* փխ *ճորով* r չիf *ճորով*

5 D *ճիրակ* q *ճիրագի* BDJLMt *անց*

6 ALNr *սիրոյդ* P *հիւանդ եղեալ եմ*

7 ACHKO *Հաքիմ* B *Հադիմ* LK *դու* փխ *ու* ABCFGδKLMNOP *լսնալ եմ* D *լսել եմ* Eq *լսեր եմ* H *լուսալ եմ* t *լիսել եմ*

8 Eq *գալդ ինձ մօտ* փխ *առ իս գալուդ* OP *առ յիս* BM *գալուն* ACFL *կարօտով եմ* Eδq *կարօտեր եմ* Kz *ուրախացեալ եմ* փխ *կարօտնալ եմ*

Ծո՛վ աչք, թէ սիրով դու զիս կու կամիս,
Կամ ուզես երթայ Հասրաթն սրտիս,
Առ ի քո բազկիդ ներքևն դու զիս,
Վարսովդ սրբէ զքրտինքն ճակտիս։

Ծո՛վ աչք, ամ քանի՞ գանկատ այնես դուն,
Արևկ, որ պագնեմ, լուկ երթանք ի տուն,
Սրտիս մի՛ դպչիր՝ աղբօրդ արևուն,
Թէ չէ կու մեռնիմ ի քո շատ սիրուն։

Լուսին՝ ւ արեգակն առ քեզ եկեալ են,
Սիրով ի վարսերդ ի վար կախեալ են,
Ամատեղք զքո ճակատն բոլորեալ են,
Ջէտ Հարբած ի քո սէրդ վառեալ են։

Երևսդ է պայծառ, ճակատդ է ղէտ սաթ,
Ակռադ մարգարիտ, շթունքդ է շարբաթ,

---

9 Eq *զէտ* փխ *թէ* K *դուն* t *կը կամիս*

10 F *Եւ* HO չիմ *Կամ* CHOt *կուզես* FHO *որ երթայ* MP *Հասրէթն* O *Հասրա* Cδr *ի սրտիս* HO *իմ սրտիս* K *ի սրտէս* P *սրտէս*

11 Eq *քո թևին* փխ *ի քո բազկիդ* B *և ներքևն* K չիմ *քո* q *տակն* փխ *ներքևն* r *դիս բազկիդ ներքեվ* փխ *ի քո բազկիդ ներքն դու զիս* t *ձերմակ բազկացդ* B չիմ *դու* Eq *պինդ պահէ զիս* K *եարդուն* փխ *ներքևն դու*

12 C *Վարսերովդ* E *Մազովդ* F *Վարցովդ* G *Վարսերով* q *Մեզերովդ* BNt *քրտունք* EGJKq *զքրտունքն* δ *քրտինքն* FδK *յերեսիս* փխ *ճակատիս* H *ճակտիս* r *Սրբէ զքրտինքն երեսիս։*

13 FδMP *կենաս ի հետուն (*P *անցնիս ի հետուն)* փխ *գանկատ այնես դուն* ABDEGHJLKNOqrt *13—16* չիմ C-ում 13—16-րդ տողերը 1—4-րդն են

14 Fδ *Արէկ մօտեցիր քիչ մի քո գերուն։* MP *Արէկ մօտեցիր աւազ քո գերուն։*

15 FδMP *Տուր պագ՛մ երեսդ* փխ *սրտիս մի դպչիր*

16 MP *ի քո կարօտուն* փխ *ի քո շատ սիրուն* F *Որ կենում ի դուրս սիրու գետերուն։* δ *Որ ել ի բարձունս սիրու գետերուն։*

17 C չիմ՝ *է* t *ու* փխ՝ *և* B *վարեգակն* DEH *արեգակ* δ *յարեգակ* OP *և արեգակ* t *արև* BDHδLOt *եկեալ եմ* r *իջեալ են* փխ *եկեալ են* G *17—20* չիմ

18 E *ի մազերդ* q *ի մազերն* BDEHδJKOPqr *ի վայր* BDHδt *կախեալ եմ*

19 CKO *Աստեղ* δ *Աստղունք* Jt *Աստեղքն* CDEFHδMO *ի քո* HK *քո* JP չիմ *զքո* ACDEHδJLKN *ճակատդ* O *ճակատիս* BDδt *բոլորեալ եմ* r *տողը* չիմ

20 r *յարբած* t *Հարբած* BDEJKqt *սիրուդ* r *սիրոյդ* BDδt *վառեալ եմ*

21 r *պինչդ է* փխ *ճակատդ է* t չիմ *է* s *զէրթ* B *սակ* G *սատ* q *սար* փխ *սաթ* HO *Շապիկդ է շամամ, պուկիկդ է շարպաթ։* K *21—24* չիմ C-ում 21—24-րդ տողերը 37—38-րդն են

22 FHδKO *Ակռանիդ* G *Ակռայ* r *Ակռաներդ* G *շրթունքն* HO *լեզուակդ է* փխ *շրթունքդ է* r *շրթունքդ են* ABLNq *շարպաթ* C *շէրպաթ* HO *նօպաթ* փխ *շարբաթ* M *շարպէթ*

Տո՛ւր պաք՛մ երեսէդ, գէմ չէ դիամաթ,
Թէ չէ կու մեռնիմ, կու մնամ հասրաթ։

Երեսդ կարմիր քան գխայծ խնձոր,
Բերանդ է փոքրիկ, գնչիկդ է բոլոր,
Դեղձան մազդ առեր շլիցդ ոլոր,
Քո սէրդ է արեր գիս շոլոր-մոլոր։

Երեսդ վառի քան ճկայծ կարմիր,
Ինձ՝ քո ծառայիդ, քիչ մի մօտեցիր,
Առնում համբուրեմ, դու ի լուր կացիր,
Սրտով կու սիրեմ, դու հանց իմացիր։

Երեսդ է կարմիր քան գնուռն իլի,
Ունևրդ է կամար, աչուիդ մուգալի,

---

23 CDEFHδMO *պագ՛մ* GJ *պագ մի* s *պագեմ* t *պագ* r *Այտերդ ինձ մօտ բեր* փխ *Տուր պաք՛մ երեսէդ* t *յերեսէդ* C *ամ* փխ *գէմ* DEFδ *քէմ* Gt *գիմ* BDGN *խիյամաթ* EδLq *դիյամաթ* H *ղըյամէթ* J *դիամէթ* M *ղեմէթ* P *ղըյամաթ* t *գոյամաթ*

24 s *չէ մեռանիմ* C *կու մնաս* K *կու մնայ* HMP *հասրէթ*

25 t *Երեսդ է* CGKMPr *վառի (*Kr *ի վառ)* փխ *կարմիր* CH *գկայծ* D *գշայտ* փխ *գխայծ* EHJMqt *գխայտ* GKr *գէտ կարմիր (*Kr *գերթ կարմիր)* փխ *քան գխայծ* P *գկարմիր* փխ *գխայծ* s *25—32* չիf

26 HO *Բերանդ փոքրիկ* G *խապինակ* փխ *փոքրիկ* r *պնչիկդ*

27 CMNq *Դերձան* D *Թուխ* փխ *Դեղձան* Kr *Դեղձուն* D *մազդ է* Kr *ծամդ* Bt *առել է* CFNO *առեր է* Eq *արեր* P *արեր է* ACGLP *շլնեցդ* BD *շլեցդ* Eq *քո վիդդ* փխ *շլիցդ* FM *շլեցդ* Hδ *շլեցդ* Kr *այդ վզիդ* N *շլացդ* O *վզիկդ* AGδLMP *բոլոր* փխ *ոլոր* J *27—40* չիf

28 CM *սէրն է* P *երեսդ* փխ *սէրդ* EG *չիf է* Bt *արել* Kr *ոլոր-մոլոր*

29 HKr *Երեսդ ի վառ* δ *կու վառի* Kr *գէտ* փխ *քան* D *գկաց* δ *խայծ* r *կայծակ* փխ *գկայծ* GLP *29—32* չիf

30 BEHMOq *ծառային* BD *քիչմն* t *քիչ մը* Eq *մօտ կեցիր* O *մօտացիր*

31 EHq *ու պագնեմ* փխ *համբուրեմ* r *ի քեզ հալիմ* փխ *Առնում համբուրեմ* EK *դուն* Eq *ի սուս կեցիր* r *լուռ*

32 ACD *Սիրով* փխ *Սրտով* ABCDEFδKMNqrt *գքեզ (*C *գքեզի* Dt *քեզ)* փխ *հանց*

33 G *չիf է* FHδO *ի վառ է (*HO *ի վառ)* փխ *կարմիր* CG *քանց* DENOs *գնունենի (*s *գնուռի)* փխ *գնուռն իլի* Kr *33—36* չիf

34 D *Ունքվիդ* E *Յունքերդ* sqt *Ունքերդ* t *ևն* փխ *է* G *բարակ* փխ *կամար* B *աչվիդ* CHO *աչքդ է* G *աչուքն* δ *յաչվիդ* B *մուռալի*

Քո տէրտէդ բռնկեր լերդիկս ու կերի,
Հարբած և մաճլուն եմ, քան զհայտարի։

Ես խև եմ դարձեր ի քո շատ սիրուդ,
Հալեր ու մաշեր ի քո կարօտուդ,
Ինձ ճարակ'մ արա քո խաս արևուդ,
Թէ չէ կու մեռնիմ, կրակ է հոգուդ։

Բարակ նայելուդ այլ չեմ դիմանար,
Սիրտս կու ճեղքեմ, արունս քեզ հալալ,
Կամ կերթամ կընկնիմ ես ի ծովն ի վար,
Ինձ ճարակ մ'արա քո հոգուդ համար։

Կամ Եւայ ես դու, կամ հարսն Նոյի,
Կամ Թամար ես դու և կամ Բերսաբի,

---

35 AC տարտէդ δ տեարտէ M սէրն է փխ տէրտէդ O դարտէդ ACEFLMNOPsqt բռներ BD բռնել Gδ չիf բռնկեր EHMOPq սրտիկս փխ լերդիկս G լերդս δ լերդուկս t չիf ու O կայրի

36 s Հարբած եմ BH ու մէճնուն (չիf եմ) DEMNPqt մէճլուն (չիf եմ) G մըճլում δ մէաճլուն Os մաճնուն CGs զէտ փխ քան P ճակատդ զէթ սաթ փխ քան զհայտարի

37 BL խէվ t դարձել BDEOqt սիրուն Kr սիրոյդ G 37—40 չիf Bt-ում 37—40-րդ տողերը 65—68-րդն են s 37—60 չիf

38 BDN Հալել ALMOr և մաշեր եմ BDNt մաշել ALMOr չիf ի BEOt կարօտուն P կարօտոյդ

39 C ճարիկ HO Տուր պագ'մ երեսէդ փխ Ինձ ճարակ'մ արա C վարձք է փխ քո խաս Kr հաս փխ խաս BEJOqt արևուն K արևոյդ

40 D կու մնամ մահրում փխ կրակ է F զարար է փխ կրակ է P ի քո կարօտուտ փխ կրակ է հոգուդ AKLP հոգոյդ B հոգուն EJq քո հոգուն rt հոգւոյդ

41 HO հայելուդ BDt ալ G չըմ Gt դիմանալ Bt-ում 41—44-րդ տողերը 73—76-րդն են

42 F Սրտինս δ Սրտիկս D ճեղգեմ FJMt ճղքեմ G ճեղքիմ BO յարինս CEGHδJMNPOt արիւնս

43 C կերդամ AEMO կ'ընկնեմ FKr ընկնիմ CM ի քարն փխ ի ծովն O ի քարերն P ի սարերն փխ ի ծովն Eq ծովերն H ի քարբերն կրյնիմ փխ կընկնիմ ես ի ծովն AEGJKLNOPqr ի վայր

44 C ճարիկ'մ H ճար մի δ ճար'մ P արէ AGLMN հոգոյդ BDE հոգուն P հոգւոյդ qt հոգւոյն

45 DFδJMqt դուն Fδqt Նոյին BCt-ում 45—48-րդ տողերը 65—68-րդն են Kr 45—77 չիf

46 BDEJqt Եսթեր փխ Թամար F Թարմեն H Սարրա փխ Թամար δ Թամարան O Թարմին DFJ դուն FGδ Բերսաբին O Բերսաբէ t Բերսաբեն

Կամ Ոլիմպիայ, Հռութ Նապլէի,
Քեզ նման չի կայ յազգս Հողածնի։

Կամ Ասանէթ ես, կամ Յուդիթ ես դու,
Կամ Հեղինէ ես, կամ Եսթեր ես դու,
Կամ Փառանձեմ ես, կամ Աշխեն ես դու,
Քեզ նման չկայ, ո՞ւմ նման ես դու։

Քեզ նման չկայ ի յորդիս մարդկան,
Դու պահր ես ծովուն, աչերդ է մէստան,
Բոլորեալ լուսին, տեսք արեգական,
Երբ ի քեզ նայիմ, աչերս ի լոյս գան։

Հա՛յ իմ աննման, խիստ աննման ես,
Ոտիդ մինչև ի գլուխդ գովական ես,
Ջինչ որ կու հագնիս, նայ կու վայելես,
Կարօտ մի՛ թողուր, քո ծերուկդ եմ ես։

Հասրաթ մի՛ թողուր, քո ծառայն եմ ես,

---

47 Bq *Օլիմպիայ* C *Ոլիմիայ* F *Ոլոմպիաս* COP *Ոլոնպիայ* δ *Ուլունպիայ* t *Օլօմպիայ*

48 CEHδL *չկայ* BEHJMNOP *ազգս* ABDFGJLNO *Հողածին* C *ի յայսմ աշխարհի փխ յազգս Հողածնի* δ *քեզ նման ես դուն փխ յազգս Հողածնի* t *Հողծածին*

49 C *Աշխեն փխ Յուդիթ* F *Ուիթիդ* δ *Ուտութ փխ Յուդիթ* M *Յուդիդ։ դուն* ABEGHJLKNOqt *49—52 չիք*

50 Fδ *տողը չիք* MP *Հեղինայ* C *Եսգեր* P *Թևրեսա փխ Եսթեր*

51 CM *Փառանձեմ* δ *Փառանցն* C *Յուդիթ փխ Աշխեն* Fδ *Եսթեր փխ Աշխեն* M *դուն*

52 F *քեզ նման փխ ո՞ւմ նման* P *աննմանն փխ ո՞ւմ նման* δ *Ա՛յ իմ աննման, չկայ քեզ նման։*

53 ABDHJLNt *չի կայ* δJPt *ի որդիս* BHt-ում 53—56-րդ տողերը 49—52-րդն են O-ում 53—56-րդ տողերը 69—72-րդն են

54 BEGJqt *ծով ես պահրին* H *պէհր ես* N *ծով ես պահեր* δ *բնահր* HP *պէհր* CGHδO *ծովու* δq *աչքերդ* t *են փխ է* ABCFGO *մաստան* q *միստան*

55 δ *ես փխ տեսք*

56 HO *հայիմ* Bt *գքեզ փխ ի քեզ* G *աչերդ* BGδ *լուս (չիք ի)* HOt *չիք ի* O *գայ* Այս տողից հետո δ ունի ևս՝ *«Մտօքս խորհիմ, սրտովս ցանկամ»*

57 FδMP *Ա՛յ իմ լոյս երես փխ Հա՛յ իմ աննման* C *57——68 չիք* G *57—160 չիք* 57—60-րդ տողերը 61—64-րդն են

58 Nt *Ոտիդդ* δ *ցգլուխդ* ABDEFδLMNPqrt *Հաւասար ես փխ գովական ես*

59 Eq *նէ* MP *զայն փխ նայ* t *վայել է քեզ (չիք կու)*

60 Bt *մի՛ պահել* DEFHJOq *մի՛ պահեր* Fδ *խղճա, ողորմեա փխ քո ծերուկդ եմ* BDEHJNOPqt *ծառայն (N ծառայդ) փխ ծերուկդ* D *գերին փխ ծերուկդ*

61 N *ծերուկդ փխ ծառայն* BDEFHJMPqt *61—64 չիք*

Մահրամ մի՛ հանևր, բո գևրին եմ ևս,
Ինձ գևղիկ՝մ ապա, բո հիւանդն եմ ևս,
Մևրիս ողորմևա, Տա՛ր իմ լուսիրևս։

Լուսին բո ծծևրդ է ուխտախաչևր,
Խունկ ու մոմ առևր՝ ե ի ուխտ եմ ևկևր,
Ձձևռս ի վևր կալևր, աղօթք եմ արևր,
Շնորհդ է հասևր, ցաւս է փարատևր։

Քու անուշ լեզուէդ ևս խոհ եմ գարձևր,
Խևլբս է մոլորևր ու միտքս է կորևր,
Եմ սարսափմայ ու քունս է հատևր,
Վախևմ, թև լեռևներ բնկնիմ, ի ատևր։

Դու ևս նոնոֆար, ծագիկ ծովային,
Շուշան վայրենի, Տոտ պալատանին,
Անդին մարգարիտ ի մէջ սատաֆին,
Բոլորևալ լուսին, ասող աստուծին։

---

62 s *մի՛ Թողուր* δO *գևրևկն եմ*

63 s չիf *Ինձ՝ գևղիկ մի*

64 O *Տգայիս* փխ *Մևրիս* s *Մևր Մաֆարիս* փխ *Մևրիս* δ *ողորմի* Ns *ա՛յ իմ* NOs *լոյս Երևս*

65 BEOt չիf *է* Ds *էր* փխ *է* AFLNOPq *բխատախաչևր* BEδ *Երախտախաչևր* F *ա՛յ բխատայ խաչևր* Bt *Երախտատ խաչևր։* 65—68-րդ տողերը 53—56-րդն են

66 P *մոմևր* փխ *մոմ առևր՝ե* s *մոմ եմ* Fδ *առևր եմ* t *առևլ ի* Ds չիf՝ BHδ *ու* Eq *քեզ* փխ՝ *ի* M *և* AN *ի յուխտ* B *ևկևլ*

67 ABDEFδLMt *Ձևռս* J *Ձևռքս եմ (*չիf *ի)* NPs *Ձևռս* BEq *տարևլ (*Eq *տարևր)* փխ *կալևր* t *կալևլ ու աղօթք* ABL *արևլ*

68 Oq *Շնորհդ* P *Շնորհր* Bt *հասևլ* s *ցաւս եմ* t չիf *է* B *փարատևլ*

69 BCDEFJδLMNPq *Քո* N *անուշ* Cδ *լևզվէդ* BC *խոհ* Ht *69—96* չիf O *69—76* չիf s *69—72* չիf

70 BEq *Միտքս* փխ *խևլբս* ABDFLP *մոլորևլ* BEq *խևլբս* փխ *միտքս* ABDFL *կորևլ*

71 BEJq *եմ* P *եղևր եմ* փխ B *սարիսխնայ* E *անչ անհյու* փխ *սարսափմայ* δ *բսարսխմայ* P *անչսէմ* q *անչսան* փխ *սարսափմայ* M *սահայ սիմայ։ և* D *սաղդ* աներևևնելի

72 BCN *լևռևներն* M *բնկնիմ լևռևներ* q *բնկնևմ* CEP՝ *ի* FJMNq *ու* փխ *ի* δ *կամ* փխ *ի*

73 FN *նոնոֆար* δ *նինիֆար* s *նօնօֆար* BDEJq *73—76* չիf

75 Fδ *սատաֆս ծովին* փխ *ի մէջ սատաֆին* LP *անտէֆին* N *սատէֆին*

76 MP *Որ գաս ի ցամաք ձևռամբ լողորդին։* s *ի սատնուհդին* փխ *աստղ աստուծին։* s ոնի ևս *ևհատն յի լուսով յատուծո»*

Աչերս է կարօտ քու անուշ տեսուդ,
Սիրտս է տարևկուս քովանց նստելուդ,
Մէկ ափդ երեսիդ, գաղտուկ նայելուդ,
Զլոյս երեսդ բաց, ողորմէ գերուդ։

Երբ զքեզ կու տեսնում սիրտս կու մարի,
Անկրակ բռներ լերդիկս ու կերի,
Շատ ոք ապատեր են զիւրեանց գնրին,
Մէկիկ մի խօսէ, գերիդ ազատի։

Ի՞նչ խրատ կու տաս ա՛յ Հոգու Հանող,
Լէ՛ր ինձ դատաւոր, Ճարտար ու քննող,
Այլ չունիմ Ճարակ 'ւ ոչ եմ Համբերող,
Քո սէրդ է ածեր զիս երկաթի օդ։

Խիստ այլ մի՛ կենար դու չինէ ի փախ,
Որ չի մեռնիմ գնամ, Հառաչես 'ւ ասես ա՛խ
Ես խիստ կու դիտեմ թ՛ուստից ունիս վախ,
Թող երթայ վառի քան զբարկ քացախ։

---

77 O Աչերդ s Աչուերս է BDEFJ *ի քո շատ փխ քու անուշ* C *ի քո տեսնելուդ փխ քու անուշ տեսուդ* δ *ի քո լուս փխ քու անուշ* J *ի քու սուրբ փխ անուշ* s *ի քո աղէկ փխ քու անուշ* N անոյշ P չիf անուշ ALN տեսոյդ DHKOqr *սիրուդ փխ տեսուդ*

78 AL տարակուս CFHδMNOPrs *տարևկոյս* r *քո Հանց փխ քովանց* s *վասն քո փխ քովանց* AL կարօտոյդ *փխ նստելուդ*

79 s չիf *Մէկ* δ յաբդ Kr *ափն* δ յերեսիդ J Հայելուդ K նայելոյդ

80 CDδK լուս s Ջայդ լուս δ յերեսդ O ողորմիր P և ողորմէ ALNr գերոյդ q գերուոյդ s գերուոյս

81 C *Երբ որ* δ *ի քեզ նայիմ փխ զքեզ կու տեսնում* F *կու մայրի* δ *կու այրի* P *կու խոցի փխ կու մարի* BDEJOq *81—96* չիf K *81—132* չիf s *81—84* չիf

82 δ Անկեր է կրակ *փխ Անկրակ բռներ* FδP սրտիկս *փխ լերդիկս* M և δ այրի

83 P Բազումք *փխ Շատ ոք* δ ոք ա C չիf են F ազատևալ են δ ազատեալ *(չիf են)* M ազատել են F դիւրան δ դիւրեան M իւրեանն CFMP գերի

85 M Հոգուս s Հոգուհան աւաղ *փխ Հոգու Հանող* C *85—104* չիf F *85—88*չիf

87 δ և *փխ'ւ* MPs և չեմ *(*Ps ու չեմ*) փխ'ւ ոչ եմ*

88 δ սէրն է δMP արեր *փխ ածեր* s վզիս քան *փխ ածեր զիս* r երկաթէ s զերկաթի

89 F ալ δ յիմէ

90 FMP չ'մեռնիմ δ չ'մեռանիմ s չի գնամ մեռնեմ։ ու ACFGHKLMNrst ա՜հ *փխ ա՜խ* δP վա՜խ

91 Fδ չիf կու δ թէ ուստի P ուստից s թի ուստից

92 Fδ էրի *փխ վառի։ զէտ փխ քան* P զէրթ *փխ քան*

Ձևտ զսիրամարգ կամկարագնաց ևս,
Դունզգուն գեղով պայծառացեալ ևս,
Կաքաւ քաղցրաձայն, հեռուստ կու ձայնևս,
Կամ արևկ առ դիս, կամ տար դիս առ քեզ:

Խորասան դու հին և Հուրմուզ Հնդին,
Մսրայ Արապին և Պաղտատ Պասրին,
Ստամպօլ մեծին և Հռոմ լատին,
Թէ միաբանին, չեն քո տեսուզ գին:

Ա՛յ իմ աննման, չի կայ քեզ նման,
Ո՛չ ի Խորասան, ո՛չ ի Հնդուստան,
Ո՛չ ի Ֆռանգստան, ո՛չ ի Պարսկաստան,
Ո՛չ ի Շամաստան, ո՛չ ի Հայաստան:

---

93 F *զսիրամայրք* δ *սիրամարք հաւքն* Fδ *կամկար կու բայլևս* M *կամկորգնաց ևս* s *կամկար գնայ ևս*

94 A *Դունզգոյն* FM *Դոյնզգոյն* δ *Դույնզգույն* s *Դոյն զգոյն* A *դեղով* δ *փնտրով փխ գեղով* s *գունով փխ գեղով*

96 M *մօտ փխ առ* δLMNPs *իս* (P *յիս*) *փխ դիս*

97 FHδOPs *Խորասանն* B *ու Հինտ փխ դու հին* EJMt *ու Հինդն փխ դու հին* δq *Հինդ փխ դու հին* FHOPs *չիմ դու* L *ու փխ դու* s *խին փխ հին* B *ու Պախտատ Փարսին փխ և Հուրմուզ Հնդին* DJt *և Պաղտատ Փարսին փխ և Հուրզմուզ Հնդին* EM *Պաղտատ Փարսին ու Պախտատ Ֆարսին փխ և Հուրմուզ Հնդին* F *Մյուրմուզ Հնդին* HOP *չիմ և* H *Հուրմուզու* PO *Հըրմուզ* s *Հըրմուզի* O *ու Հնդին*

98 AGδKNPr *Մըսըր* F *Մսիր* qs *Մարաց* (s *Մար*) *փխ Մսրայ* EM *Արապնին* FOq *չիմ և* BDEJMst *Հռոմ Լաչին* (st *Հռոմ Լատին*) *փխ Պաղտատ Պասրին* HOP *Պաղտատայ* F *ի փարսին* HO *վարսին* P *ֆարսին*

99 ABDEFGδJLMNPqrst *Կոստանդին փխ Ստամպօլ* BDEJMqt *Թէոֆոսին* (EJMq *Թէոդոսին*) *փխ և Հռոմ Լատին* HO *Հռոմ և Լատին* δ *Հռոմ ու Լատին*

100 BDEHMOqt *Ա՛յ* DEFHδJMPqs *չկայ* O *չգայ* BHt-ում 101—104-րդ տողերը 49—52-րդն են

101 B *չէ* D *տեսուչ*

102 O *և ոչ Հնդուստան* F *Հնդրստան* H *Հնդաստան* qt *Հունտուստան* s *Յընստան*

103 F *տողը չիմ* ALPt *Պարսկաստան փխ Ֆռանգստան* DEMq *Ֆրանկիստան* δ *Հայաստան փխ Ֆռանգստան* Ns *Շամաստան փխ Ֆռանգստան* HO *՝ւ ոչ* AL *Հայաստան փխ Պարսկաստան* HO *Հէսպէհիստան* (O *Հապաշստան*) *փխ Պարսկաստան* δ *Շամաստան փխ Պարսկաստան* t *Համաստան փխ Պարսկաստան*

104 D *Շահաստան* δ *Քրդաստան փխ Շամաստան* s *Լրհաստան փխ Շամաստան* O *և ոչ* ALs *Ֆռանկիստան փխ Հայաստան* δ *Արապստան փխ Հայաստան* Pt *Ֆռանգըստան փխ Հայաստան* δ—ում են.

Ո՛չ ի Պարսկաստան՝ւ ո՛չ ի Մաբիստան

Մեր Տէրն է բազմեր ի բարձր աթոռին,
Աջովն յօրիներ զպատկեր քոյին,
Ձայնիդ հաւասար չէ տուտի դումբին,
Երևոդ է կարմիր, քան զգոյն վարդին։

Քեզի կու ձայնեմ, դուստր Ջամալայ,
Լուսատու պատկեր յազգէն Արամայ,
Քաղցրահամ աղբիւր բղխեալ յԱդինայ,
Ջուր տուր հիւանդիս, որ կենդանանայ։

Իմ սէրն է դատարկ, բեռնակս է անհակ,
Յոր տուն որ գնամ, դռնակն է անփակ,
Ի քենէ չուզեմ ոչ սագ և ոչ բաթ,
Քո անուշ լեզուէդ կարօտ եմ, հասրաթ։

Ծո՛վ աչք, ամ լսէ դու ղիմ գանգատանիս,
Լեր մխիթարանք իմ այրած սրտիս,
Ջինչ որ ես անկայ բորբոք կրակիս,
Աղաչեմ դաստուած դուն այլ հանդիպիս։

---

105 BDδLt *բազմել* O *յաթոռին* BHt-ում 105—108-րդ տողերը, 201—204-րդն են

106 B *Յաջովն* δOP *Աչովն* BDt *օրինել* CN *յօրիններ է* EFOq *օրիններ* LP *օրիններ է* B *պատկերն* D *զպատկերդ* Fq *պատկեր* δ *զպատկերն*

107 δ *Ձայնիւ* t *Ձայն եա* HO *է փխ չէ* F *տաւտի* P *դուդի* t չիմ *չէ։ տուտին* Dt *խումբին*

108 ABCDEFGδJLMNPqrst *ձերմակն իներքոյ կարմիր վրանին (*ACDL *ձերմակ* F *ի ներքև* P *խորանին)*

109 A *Ջալամայ* Fδ *ձալամայ* P *Ջայլամայ* BDEHqt *109—120* չիմ CO *109—116* չիմ J *109—125* չիմ

110 Fδs *Լուսատիպ* F *ազգէն* s *որդւոյն փխ յազգէն* MNP *յԱրամայ*

111 F *աղբեր* δ *աղբիր* F *եդեմայ* δPs *յեդեմայ* M *յԱդինայ*

112 s *խիւանդիս* F *կենդանանամ* M *կենդանանան*

113 MP *բերնակս է*

114 FδP *Որ* Fδ *դուն փխ տուն* s *տեղ փխ տուն* F *կերթամ փխ գնամ* δ *երթամ* Fδ *նայ դուն է փխ դռնակն է* M *ի փակ փխ անփակ*

115 P չիմ *Ի* Fδ *Քենէ* FδP *չեմ ուզեր* FP *ու* δ'։ *փաք փխ բաթ*

116 L *Քու* N *անոյշ* FMPs *լեզուիդ* δ *լեզվիդ* Fδs *կարօտ ու փխ կարօտ եմ* M *ես եմ խիստ փխ կարօտ եմ*

117 O չիմ *ամ* Cδ չիմ *դու* O *դու լսէ* s *իմ* Ls *գանգատիս* CδNP *գանկատանիս* O *գանկատ սրտիս փխ գանգատանիս* F *117—156* չիմ

118 C *մխիթարիչ* AL *ծարուած* O *լերդիս փխ սրտիս*

119 s *Որ անգէտ եմ ես փխ Ջինչ որ ես անկայ* OP *բորբոքեալ* δ չիմ *կրակիս*

120 ALNOs *դու* δ *ալ*

Հա՜յ իմ գեղուղէշ արմաւենի ծառ,
Նռնենի դրախտ ու սէլվի չինար,
Ակամբ զարդարեալ ես ոսկի խանչար,
Զիս մի սպանաներ, մէտէ՜թ, զէնէհա՜ր։

Շիրին է լեզուդ, որ կու բարբառէ,
Նշտար ընքվներդ զիս կու խոցէ,
Մէկ խօսքդ բոլոր քաղաքի աժէ,
Զէրայ քեզ նման ըսկի ծնեալ չէ։

Մարզերդ փայլուն զէտ ծիծռան թև,
Ուներդ է քաշած զէտ խայեալի թել,
Աչերդ է պայծառ զէտ ոսկի կանթեղ,
Շրթունքդ է բարակ զէտ աղեղան թև։

Քո ծոցդ սիրուն, ճերմակ զէտ բամբակ,
Ծծերդ մէջ ծոցոյդ կախած է զանգակ,
Լոյս ծագէ ծոցոյդ զերդ բարկ արեգակ,
Կիսովդ ես լուսին, կիսովդ արեգակ։

Առանց քեզ հոգի չունիմ ու չեմ կենդանի,
Կրակ կայ իմ սիրտս, անանց կու վառվի,

---

121 q Նայիմ փխ Հա՜յ իմ D գեղաշէն HO գեղեցիկ փխ գեղուղէշ O չիք ծառ AδLMNPs *121—156* չիք BHt-ում՝ 121—124-րդ տողերը 33—36-րդն են

122 B Եւ լեռնէն փխ Նռնենի։ ի դրախտ O չիք Նռնենի

123 O Յակամբ B խանճար

124 Ht սպաններ O սպաներ q սասանիր փխ սպանաներ H հազար փխ մէտէ՜թ O մատա՜թ BO զինահար q չի նիհար փխ զէնէհար

125—148 HO չիք t *125—128* չիք

126 D Նշարւքվքներդ փխ Նշտար ընքվներդ Eq նեշթարգուն երեսդ (q Նիշտարգուն) փխ Նշտար ընքվներդ

127 DE քաղաք մի փխ քաղաքի q քաղաք կու աժէ

128 DEq իսկի

129 BEt Մազերուդ q Մազերդ է BEt փայլումն D զծիծռան E ծիծռկան

130 E Յունքերդ է qt Ունքերդ է Eqt խայալի։ թև փխ թել

131 D Աչվիդ Eq Աչքերդ t են փխ է։ զէթ

132 t են փխ է։ զերթ ազիզ անթև D թել փխ թև

133 K ծոցդ կու սիրեմ BDqt *133—156* չիք

134 E Ծծեր K ի մէջ ծոցուդ կահած է

135 K ծագէ լուսն ի ծոցուդ

136 K Քո մէկ ծիծդ է լուսին ու մէկն՝ արեգակ։

Քեզ ես թուշ եղայ, զօրերս անցուցի,
Լալով ի շուրջ գամ, թէ զինչ տի լինի։

Քո սէրն յիմ սրտիս զէտ սէր Սաղիմայ,
Քրիստոսի գերեզման, որ լոյսն ի հոն կա,
Բոյդ կու նմանի եղեգն ի շամբայ,
Քո հոտդ յիս անոյշ, քան զխնկան կու գայ։

Քո մազերն քնքուշ ապրշում նման,
քո շահէն վզովդ առեր ման ի ման,
Չտեսայ հողածին զաւակ քեզ նման,
Չկայ քեզ ընկեր յաշխարհս Հայաստան։

Ծոցիկդ է ամռան արևուդ նման,
Թող մտնում ի ներս, ես եմ քո ծառայն,
Աշխատանք անեմ, ցանեմ բէհան,
Վախեմ, թէ թողուս, որ դառնամ թառամ։

Այս աստնվորս ով եկեր գացեր,
Ով եարուն անցեր, արևն է մարեր,
Շամամս է կորեր, խնծորս է գնացեր,
Գրկեմ զվզիկդ, հոգիս յիս եկեր։

140-ից հետո K ունի ևս.
Քո սէրդ յիմ սրտիս աղօթի ժամ կա,
Քո ծոցդ զօհար ակն, շամամ կա,
Քո սէրդ նմանի արապն ի Շամայ,
Երբ որ զքեզ տեսնում, նայ կառնում դամղայ։
141 K ոստին ճամբայ փխ սէր Սաղիմայ
142 K գերեզմանն։ լուսն ի յօն կա
143 K Պռկիկդ նմանի փխ Բոյդ կու նմանի
145 K մազիկդ։ ապրիշում r 145—164 չիf
146 K վզիդ
148 K Զալում ես ալյ հայ քեզի զուրբան։
149 O յարևուդ ABEGδJLMNPs 149—156 չիf Kr 149—164 չիf
151 O ըռահան
153 O աստնվորիս։ ով կայ, ով չկայ փխ ով եկեր գացեր
155 O խնծորս գնացեր

Ամ քանի՞ կանչես ողորմ ու լալի,
Երբ ճարակ չի կայ, ոչ ողորմ ունի,
Կրակ է ընկեր լերդիկս ու կերի,
Քո բանն ի աստուած մնաց, ա՛յ գերի։

Քանի՞ ախ ասես, ա՛յ խղճուկ Ղալար,
Քանի որ հասար, իսկի չի հանգար,
Գիշեր ու ցորեկ սիրով վառեցար,
ՋՏէր մեղադ ասա՛, գնա՛ նիստ ի վար։

2. ՆՈՐԻՆ ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ

Ուներ ունիս զալմով քաշած,
Բևրան ունիս շէքրով լցրած,
Ես ո՛չ խմած եմ, ո՛չ հարբած՝
Խելքս ի գլխուս էին տարած։

Աչեր ունիս դու զազելի,
Ով քեզ տեսնու, ղէտ մոմ հալի,
Սրտիկս ի փորս կու մաշի,
Գուն երևսիս ղէտ խոնկ լինի։

---

157 s *Այլ* δ *կանչեմ* HO *157—160* չիք t-ում 157—160-րդ տողերը 85—88-րդն են

158 BD *չի քայ* EδNqs *չկայ* EMP *չեղաւ փխ չի կայ* Fs *ու ոչ* δ *և ոչ* P *չէ փխ ոչ* F *ոչ կու ողորմի* δ *ողորմի* s *չողորմի փխ ողորմ ունի*

159 BDEδJPqt *Անկրակ բռնել (*FδJq *բռներ) փխ Կրակ է ընկեր* P *անկեր* DMPs *սրտիկս փխ լերդիկս* δ *լերդակս* t *լեարդս* Eq *կ'այրի* s *կու այրի* t *չիք ու*

160 F *Իմ փխ Քո* ANPq *յաստուած* F *Հոգի փխ գերի* s *Յոյսդ ի յաստուած արա, Թող սէր աշխարհի։*

161 ALN *ահ* δ *անես փխ ասես* HO *Ա՛մ քանի կանչես փխ Քանի ախ անես։ Ծօ փխ ա՛յ* P *է՛յ փխ ա՛յ* t *Հէ՛յ փխ ա՛յ* Bt *խղճիկ* D *խիղճուկ* Eq *խնդիկ* G *Խազար* Fs *161—164 չիք*

162 G *Գիշեր ու ցորեկ փխ Քանի որ հասար* Bqt *բսկի* ADJLP *չի Հանկար* M *չը Հանգար* HO *Այդ սիրուդ համար դու էՐ խև եղար։*

163 Eδq *ցերեկ* G *Քանի ապրեցար սիրով լափեցար։* HO *Սրտիդ համքեր տուր, գան նիստ ի վար։*

164 BDEδJqt *Տէր։ մեղայ* G *Ասա Տէր մեղայ* P *մեղայն ասէ* AEδJLNP *ի վայր* Mt *նստի վար* q *ոտն ի վայր փխ նիստ ի վար* HO *լալով աղաչեա զաստուած անդադար։*

Ուշիկ, ուշիկ երբ կու քայլես,
Միս ու ոսկորքս կու հալես,
Ես հիանդ եմ, դու հէքիմ ես,
Իմ խոցերուն դեղն դու ես։

Երբ կու քայլես ուշիկ գնա,
Սրտիկս ի փորս կու դողայ,
Խելքս ի գլխուս կելնա կերթայ,
Հեղ մի հայիր, թէ չէ մեռա։

Խելքս գնաց երբ քեզ տեսայ,
Զպատուիրան ես մոռացայ,
Հետև քեզի հետևցայ,
Ամենևին լոյս չի տեսայ։

Ղազարն իսկ դարձեր սիրուդ,
Ջինչ հաւ պուլպուլ վերայ վարդուն,
Այս անցաւոր ախտս աշխարհիս,
Քանի պատիս դէտ անասուն։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Քանի որ տեսնում զքեզ հեռևանց,
Զէտ շամբայ եղեգն ելեր ես կանգնած,
Վարդ ես, մանուշակ ցեղ-ցեղ օրինած,
Լութվ ու քարամով զլուս երեսդ բաց։

Աստուած զարդարեր զքեզ ամեն բարով,
Ուներ է քաշած բարակ դալամով,
Վիզդ շող կու տայ զէտ բարկ արևով,
Կերես, կու լափես անանց կրակով։

Ճակատդ է մէյտան, աչուիդ է կանթեղ,
Քո լեզուդ քաղցր է քան զշաքար ու մեղր,
Քու սէրդ է արեր՝ չեմ դադրիր մէկ տեղ,
Ի քենէ պիտի իմ տէրտէրուն դեղ։

Քանի կու տեսնում, սիրտս կու մարի,
Եւ մէկ օրն ինձի կու թուի տարի,
Քու սէրդ է արեր զիս ծառայ, գերի,
Ոչ կու ազատէ 'ւ ոչ կու ողորմի։

Խորագիր

B *Տաղ սիրոյ և ուրախութեան ամենայն մարդկան* C *Տաղ ուրախութեան ամենայն մարդկան* E *Տաղ վասն սիրոյ*

Բնագիր

1 BC *տեսնեմ*
2 BC *Քան։ զշամպայ* D *շամպի* AD *եղէքն* E *եղէք* BCD *շիտակ* փխ *կանգնած*
3 D *Զէտ վարդ* E *Զէրթ վարդ* BC *վարդ և մանուշակ* BCE *յօրինած*
4 AB *զլոյս* C *լուս* D *լոյս*
5 E *զարդարեր է։* չիմ *զքեզ*
6 D *Ունքվիդ* E *Ընքուիդ* D *զալեմով*
8 BCD *կու լարես* ABCDE *առանց* փխ *անանց*
9 *E Ճակատ է։ մօյտան* BC *աչերդ* E *կանթեղ քո* D *9—12* չիմ
10 BCE չիմ *Քո* E *քանց։ շաքար*
11 BC *Քու սէրդ չի թողուր դադրիմ* փխ *սէրդ է արեր՝ չեմ դադրիր*
12 A *Ինձ* փխ *Ի* BCDE *տարտերուս*
13 E *որ* փխ *կու*
14 E չիմ *Եւ* D *Քո* DE *ընձի* A *տարի կու թվի* B *թըվի*
15 D *Քու սէրն է* A չիմ *զիս։ ծառայ ու գերի*
16 E *կազատես զիս* փխ *կու ազատէ* BCD *և ոչ կ'ողորմի* E *կ'ողորմիս*

Հիւանդ եմ եղեր ի քո շատ սիրուդ,
Այլ չեմ դիմանար ի քո կարօտուդ,
Հալեր եմ, մաշեր զէտ զփայտի փուտ,
Ինձ ճար թէ չանես, նա գոնուս հոգուդ:

Դո՛ւ ես յարեր, դո՛ւ, զիս խև ու մաճլուն,
Ծիշեր ու ցորեկ յաչքս չի գար քուն,
Իմ դարտս ի քենէ, երթամ գանկտիմ ո՞ւմ,
Կերես, կու լափես զիմ սրտիկս դուն:

---

17 DE չիմ՝ ի: անչափ փխ շատ
19 D մաշել AB զփատի D ես ի քո սիրուդ փխ զէտ զփայտի փուտ
20 A թէ ճար չունես C չայնես B հոգոյդ C հոգուդ
21 D Դուն BC արարեր DE դուն զիս CE խէվ D մէճլուն
22 D չ՝գայր E չի կայ փխ չի գար BC աչս DE աչքս
23 BC Սրտիկս փխ Իմ դարտս D տէրտս E յերթամ D ո՞ւմ երթաւ
24 A Կ՝այրես D կու լաբես BCD իմ

ՆՈՐԻՆ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Բաներս քեզ ասեմ, ինձ մտիկ արա,
Քո սալվի բովան պօյիդ եմ ծառայ,
Խոլոռ մի՛ հայիր, գէմ չես հաւալայ,
Պահ մի համբեր տուր, գայ խելքս ի վերայ։

Նոր վարդ ես բացուեր գարնան թուրվանտայ,
Երբ որ ծիծաղիս, ակռադ լուս կու տայ,
Պակունդ է շարպաթ, լեզուդ մանանայ,
Դու շատոր կանես քեզ գերի ծառայ։

Զարդարած կելլուս ցեղ ու ցեղ գունով,
Ոսիյ մինչ ի գլուխդ հաւասարով,
Թէ հազար կենայ և հազար այլ դայ,
Ամէնուն մէջն դու ես աշքարայ։

Մատներդ է մոմէն, դու չես հողեղէն,
Ունեցդ է կամար, աչուիդ՝ թուխ ամպէն,

Տարբերակներ

ADE *Անխորագիր* (AD որպես նախորդ բանաստեղծության շարունակություն) C *Նորին ուրախութեան*

Բնագիր

1—12 E *չիմ*

3 C *խոլոր* AC *քէմ* BC *հաւոլայ*

4 BC *ի վրայ*

6 C *տողը չիմ* D *երբ օր* AB *լոյս*

9 D *Զարդարիս* BCD *կ'ելնես* A *ցեղ օրինաձով փխ ցեղ ու ցեղ գունով* D *ցեղիդ ցեղ*

10 D *Ոսիցդ*

11 D *Թէ փխ և*

12 C *էշքէրէ*

13 DE *մոմէ* BC *ես լուսեղէն փխ դու չես հողեղէն* E *դուն*

14 D *Ընթվիդ* B *աչխա* E *աչվիդ* D *ամպեր*

Երբ հինես քայլես՝ զէտ զհրեղէն,
Ով տեսնու զքեզ, թափի խելացէն։

Միջակ պօյ ունիս, ո՛չ երկան ՝ւ ո՛չ ցած,
Քեզ հալաւ պիտի Յունաց ու Հնդկաց,
Քեզ նման չի կայ ի յայլ աշխարհաց,
Քեզ նման դու ես, որ ես զարդարած։

Ճօճ կու տաս վիզդ զերդ զսիրամարգ,
Ճեմես և քայլես նմա օրինակ,
Երբ տեսնում զքեզ յայլոց մէջ մինակ,
Գեղեցիկ պատկերդ վառած զէտ ճրագ։

Ամէնն քեզ կասեն՝ է՛ պահր ու նիկար,
Մտիկ բանիս դիր, մեծագին ճոհար,
Քանի ՝տի պահես զիս քէնէ ի զար,
Ինձ ճարակ մ՝ արա քո հոգուդ համար։

Հասրաթ մի՛ թողուր, քո ծառան եմ ես,*
Սահրում մի՛ պահեր, քո գերին եմ ես,
Ինձ դեղիկ՝մ արա, քո հիւանդն եմ ես,
Ներիս ողորմեա, ա՛յ իմ լուսերես։

---

16 D *Յով*
17 A *Շնորհօք* փխ *Միջակ* DE *Գեղեցիկ* փխ *Միջակ* BD *երկայն* BDE չիf՝ւ
18 C *ի Յունաց* DE *Ունաց* BCD *և*
19 E *չիքայ* DE *ի այլ* D *աշխարհիս*
21 BCDE *Ճոճ։ վզիդ* BCE *զէտ* E *սիրամարք*
22 DE *ճըմես* D *կու քայլես* E *նման օրինակ* BD *յօրինակ*
23 D *Յերբ։ ի այլոց* C *միջ* D *ի միջին* AE *իջած* փխ *մինակ* E չիf *մինակ*
24 BC *պատկերքդ* ADE *զէտ ճրագ վառած (D զէրտ)*
25 BC *Գովանքս* փխ *Ամէնն* DE *Ամէն* BC *ասեմ* DE *կասեմ* BC *նիկեար*
26 BC *Բանիս մտիկ դիր* E *դիր բանիս* BCDE *ճուհար*
27 BCD *քեզնէ* E *ի քենէ զար*
28 CD չիf *Ինձ* C *հոգոյդ* D *հոգուն* E *հոգոյն*
29—32 BC չիf
30 D *մի՛ հաներ* E *մի՛ թողուր*
31 D չիf *հիւանդն եմ եա*
32 *Ինձի* փխ *Ներիս* DE *ողորմէ* E *հա՛յ* D *լոյս երես*
* Այս և մյուս աստղանիշ տեղերը, երբեմն որոշ տարընթերցվածներով, տե՛ս Ղազար Սեբաստացու «Մով աչք...» ոտանավորում։

Հա՛յ իմ գեղուղէշ արմաւենի ծառ,
Նռնենոյ դրախտ և սալվի չինար,
Ակամբ զարդարեալ ես, ոսկի խանչար,
Զիս մի՛ սպանաներ մատա՛թ զենէհա՛ր:

Մազերուդ փայլումն զէտ ծիծեռան թև*,
Ուներդ է քաշած զէտ խայալի թել,
Աչերդ է պայծառ զէտ ոսկի կանթեղ,
Շրթունքդ է բարակ զէտ աղեղան թև:

Շիրին է լեզուդ, որ կու բարբառէ*,
Նաշտար ընքուներդ զիս կու խոցէ
Մէկ խօսքդ բոլոր քաղաք մի աժէ,
Զէրէ քեզ նման իսկի ծնեալ չէ:

33—44 DE չիք. փոխարենը ունեն Ղազար Սեբաստացու «Ծով աչք...» ոտանավորի 19, 21, 22, 23, 24, 28, 29 և 30-րդ տները:

35 A *Ակամբ* BC *Ակամ*

36 C *մէտէտ*

37 BC *զծիծռան*

38 BC *խայաթի*

42 B *Նաշթար* C *Նաշթաթ* AC *ընքուներդ*

44 BC *Զի* փխ *Զէրէ: քեզի* E ավարտից հետո ունի ևս՝

Կու սիրեմ, կու սիրեմ, իմ սէրն դուն ես,
Քուն եմ, թէ արթուն, իմ սէրն դուն ես,
Երբ դուն իս չես սիրել, ինձ է՞ր չասես,
Աշխարհս վարդով ի լինք, քեմ դուն մենակ չես,
Կերթամ մէկն ալ սիրեմ, հաշվէ, թէ դուն ես:

8—1159

ԴԱՐՁԵԱԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ

Քո սէրդ իմ սրտիս պաղչայ կուլիստան,
Կարծեմ դու մէն ես բազկիդ Շահրիստան,
Դու քաղաք վաստան, պաղչայ բուրաստան,
Չի կայ քեզ նման յաշխարհս Հայաստան։

*Քո մազդ է քնքուշ ապրիշում նման**,
Որ ճերմակ վզիդ առեր մանէման,
Ջահսայ հոդածին զաւակ քեզ նման,
Ջամէնն ես լինամ, հա՜յ քեզի զուրպան։

*Ջծոցդ կու սիրեմ ճերմակ զէտ բամբակ**
Ծծերդ մէջ ծոցիդ կախած է զանկակ,

Խորագիր

AF *Անխորագիր* (A որպես նախորդ տաղի շարունակություն F որպես Ղազար Սեբաստացու տաղի շարունակություն) C *Դարձեալ տաղ սիրոյ է ասացեալ* D *Այլ տաղ սիրոյ ասացեալ*

Բնագիր

1 E *պահչայ* DE *կիւլիստան* F *գուլիստան*
2 F *մէն ունիս փխ մէն ես* C *Շահիստան* DE *Շէհրիստան* F *Շահաստան*
3 ABCDE *վաստան* F *Դու ես քաղաք վօտան* C *պաղչայ* E *պահչայ* BCDEF *կուլիստան (*DE *կիւլիստան* F *Գուլիստան*՝*) փխ բուրաստան*
4 CDF *Ջկայ* F *Հայեստան*
5 F *մազիկդ է* B *ապիրշում* C *ապըրշում* D *էպիրշում* E *էպըրշում*
6 F *Քո շահէն փխ Որ ճերմակ* BCE *վզիկդ* F *մանիման*
7 E *Չի տեսայ*
8 D *Ջամէն* F *Ջալում ես այլ փխ Ջամէնն ես լինամ* BCDE *ա՜յ* BDF *զուրբան*
9 F *Քո ծոցդ* E *զէտ ճերմակ բամբակ*
10 D *Ջծծերդ* E *Ծծերուդ* BCD *ի միջին՝ չիմ ծոցիդ* E *միջին* F *ի մէջ ծոցուդ կախած*

* Ատղանիշ ունեցող տեղերը կան նաև Ղազար Սեբաստացու «Ծով աչ...» ոտանավորում:

Յայթէ լուսն ծոցէդ զէտ բարկ արևգակ,
Մէկ ծիծդ լուսին ու մէկն արևգակ։

Ես հոգի չունիմ ու չեմ կենդանի,
Կրակ կայ սրտիս ՝ւ անանց կու այրի,
Քեզ ես թուշ Նղայ, զօմրիկս անցուցի,
Լալով շուրջ կու գամ, թ՚ինչպես տի լինի։

Քո սէրդ իմ սրտիս աղօթք ՝ւ ի ժամ կայ,
Քո ծոցդ գոհար ակն, շամամ կայ,
Պօյիկդ է նման եղէգն ի շամպայ,
Երբ զքեզ տեսնում, նայ կառնում տալղայ։

Բան մ՚ասեմ, լսէ, լսելիք ունիս,
Քաղցր աչօք հայէ անգին ծառայիս,
Քանի՞ լաց պահես զայս խղճուկ գերիս,
Ջդէ խիղճ ի մտիդ, գէմ աստուած ունիս։

---

11 D *Յաթէ* F *Շագէ* AD *լոյսն* BCDE *յիրմէն (CD իրմէն)* փխ *ծոցէդ* F *ի ծոցուդ* B *զէրտ*
12 F *Քո մէկ ծիծդ է* BCDE *և*
13 F *Ասէ* փխ *ես* E *՝ւ ոչ եմ*
14 C *Կրակ է բոներ* փխ *Կրակ կայ* F *իմ սրտիս* BCDEF *չի՝ւ* F *կու վառի* փխ *կու այրի*
15 BCDE *Քանի քեզ Λ տուշ* BCDE *տիւշ* E *եղեյ զօմրս* F *զօրերս* փխ *զօմրիկս*
16 D *լամ, շուրջ գամ* F *ի շուրջ* A *թէ ինչպես կու լինի* D *թէ հայս ինչպես տի լինի* E *թէ ինչպես պիտի լինի* F *թէ զինչ տի լինի*
17 F *աղօթի ժամ* BCDE *ու ժամ* փխ *՝ւ ի ժամ*
18 F *Ի քո* D *ծոցն* BCE *կուհար* F *գօհար* D *ակ ու շամամ*
19 C *եղէգ* F *Քո սէրդ նմանի արապն ի Շամայ։*
20 F *որ* փխ *զքեզ* AD *տամղայ* F *դաղմայ* փխ *տալղայ*
21 BCDE *Խօսք՚մ* փխ *Բան՚մ* F *21—28 չի՛*
22 E *նայէ*
23 A *խեղճ ու* փխ *խղճուկ*
24 ABD *խեղճ* E *խեղճդ* C *չունիս* փխ *ունիս*

25 Կու սիրեմ զքեզ, իմ սէրն դու ես,
Թէ քուն, թէ արթուն իմ եարն դու ես,
Երբ չես սիրեր զիս, դու ինձ յէ՞ր չասես,
Երթամ մէկ մ՚այլ սիրեմ, հաշւիմ թէ դու ես։

---

25 A *կու սիրեմ, կու սիրեմ։* չիf *զքեզ*

27 B չիf *դու* BCE *ընձիկ* (E *ընձի*) փխ *դու ինձ* D *ինձ ասել է՞ր չես*

28 BCD *Գնամ* փխ *Երթամ* E *Էրթամ* A'ւ *այլ* փխ *մէկ մ՚այլ* BC *մէկ մ՚այլ։ հաշուեմ* D *հաշւէ* E *հաշուվէ դու իմն ես* փխ *հաշւիմ թէ դու ես*

28-րդ տողից հետո *E* ունի հավելյալ 4 տուն, որոնք կան նաև առաջին Անանուն տաղում (4. 6. 9. 10-րդ տները) ավարտից հետո F ունի ես՝

Քո սէրդ յիմ սրտիս զէտ ոստ ի ճամբայ,
Քրիստոսի գերեզմանն, որ լուսն ի յոն կայ,
Պռկիկդ նմանի եղէգն ի շամբայ,
Քո հոտդ յիս անուշ, քան զխնկան կու գայ։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Մեր Տէրն է բազմեր ի բարձր աթոռին,
Աջովն յօրիներ զպատկեր քոյին,
Դէմ քեզ չէ նման դրախտն Եդեմային,
Երբ որ զարդարիս նման ծաւալին։

Կամ եւա ես դու կամ Հարսն Նոյի,
Եւ կամ թէ Սառայ՝ կինն Աբրահամի,
Կամ իւղաբերից կանանցն Երամի,
Կամ թէ Մարիամ՝ քոյրն Ղազարի։

Տարբերակներ

BE *Այլ տաղ սիրոյ և ուրախութեան* C *Տաղ ուրախութեան Ախթամարցու* D *Տաղ սիրոյ խիստ գնդեցիկ* F *Տաղ սիրոյ* G *Տաղ դնդեցիկ սիրոյ* H *Անխորագիր*

Բնագիր

1 E *բազմել* H *բազմեալ* F *յաթոռին*

2 CD *Աչօքն* փխ *Աջովն* A *յօրիներ է* CD *օրինել* EF *օրիններ* CD *զպատկերդ քո* G *քոին*

3 BCEF *Քեզի է նման (*CE *Քեզ է նման* F *Ի քեզ նման)* փխ *Դէմ քեզ չէ նման* G *չեն քեզ* H *Քան զի նման ես* փխ *Դէմ քեզ չէ նման* BCEF *յԵդեմային* D *Եդեմին* H *Եդեմայ դրախտին*

4 BCEF *յեւային* D *արևին* փխ *եւային* H այս և մյուս տուներից հետո կա հետևյալ կրկնակը.

Ո՛հ կասկածեմ թէ հիւծեալ մաշիմ,
Թէ կենդանւոցս ոչ ողորմիս,
Վա՛խ, յետ մահու գոնէ ընկալ զիս։

5 H *Ոչ* փխ *կամ* DEG *Նոյին*

6 F *չիմ եւ* H *Ոչ* փխ *եւ* GH *չիմ կամ* H *Սարրա տիկին* փխ *Սառայ* FH *կին* DEF *Աբրահամին*

7 H *Ոչ* փխ *կամ* C *եւզարներից* H *յիւզարներից* C *կանանց* D *Երամին*

8 BCE *Եւ կամ* H *Եւ ոչ* փխ *Կամ թէ* F *կամ Մարիամ ես* BG *քոյրն* D *Ղազարին* F *Ղազարու*

* Աստղանիշ ունեցող տուներ կան Ղազար Սերաստացու «Ծով ալի՛...» ոտանավորում:

Կամ Ասանէթ ես, կամ Աշխէն ես դու,
Կամ Հեղինէ ես, կամ Եսթեր ես դու,
Կամ Փառանձեմ ես, կամ Յուդիթ ես դու,
Քեզ նման չի կայ, ո՞ւմ նման ես դու։

Կամ Նունէ ես դու, կամ՝ Կատարինէ,
Կամ Վառվառ ես դու, կամ՝ Ուստիանէ,
Կամ ի կուսանացն ես դու Հռիփսիմէ,
Կամ մեծ թագուհի՝ դժխոյն Հեղինէ։

Ելնես ի յամպէն ղէտ գարնան արև,
Գեղեցիկ գունով քան զվարդի տերև,
Մեծ թագաւորայք գան քեզի բարև,
Գիտեմ որ չանցնիր մարդ ի քո վերև։

Քո ծոցդ է բուսեր շատ պազ ու պօստան,
Թևերդ է շարած ոսկի ապրեշան,
Իմ աչացս լոյս, իմ հոգի և ճան,
Ով զքեզ համբուրէ, չի տեսնու վախճան։

---

9 H Ո չ փխ կամ G զԱսանէթ H ոչ փխ կամ B դուն F 9—12 չիմ

10 BCG Հեղինայ H Եսթեր տիկին փխ Հեղինէ ես AG Եսդեր H Հուդիթ փխ Եսթեր C դուն

11 H Ո չ փխ կամ ABCE Փառանձև D Կառանձեմ G Փառանձն H ոչ փխ կամ DGH Օթից (G Ութիթ H Հուդիթ) փխ Յուդիթ BCDE դուն

12 B չ'կայ D չի քայ H ոչ գոյ փխ չի կայ G այլես փխ ո՞ւմ BCDE դուն

13 H Ո չ փխ կամ C Նունի CD դուն H ոչ փխ կամ F Ուստիանէ փխ Կատարինէ

14 H Ո չ փխ կամ C Վառ փխ Վառվառ ես H Վառվառէ կոյս փխ Վառվառ ես։ ոչ փխ կամ BCH Յուստիանէ DG Հռիփսիմէ փխ Ուստիանէ F Կատերինէ փխ Ուստիանէ

15 H Ո չ փխ կամ F սուրբ կուսանացն ես փխ ի կուսանացն ես դու H ոչ փխ կամ DG Ուստիանէ փխ Հռիփսիմէ H սուրբ Հռիփսիմէ

16 H Ո չ փխ կամ BCEFG թագուհին D դժխոյ

17 D Ելլես F Ելես H Ծագես փխ Ելնես E չիմ ի H յամպոյն G զինչ փխ ղէտ

18 DFG ղէտ փխ քան H քանց A տերևէն

19 H Մեծ, մեծ BCE թագաւորաք G թագաւորք H թագաւոր DFG տան փխ դան E ի քեզ

20 A չի անցնիր DF չանցնի G չանցնին՝ մարդիք քո H Ո չ ոք անցանէ քան զքեզ ի վերև։

21 H Ի փխ Քո՝ բուսեալ՝ բօստան

22 G Ի թևքդ է H Դաստակտ է փխ Թևերդ է F ապռչան GH ապրչան

23 D աչացս DE իմ փխ և FG ու H չան

24 H Որ առ քեզ դիմէ փխ Ով զքեզ համբուրէ F քեզ BC տեսնուր F ոչ տեսնէ փխ չի տեսնու H տեսներ

Ջծոցդ ևս բացեր զէտ դրախտի դուռ,
Ի մէջն է բուսեր նարինձ, թուրինճ, նուռ,
Հոտ անուշ կու գայ, զէտ խունկ ու զմուռ,
Ջիմ խելքս տարիր, խև կու գամ ի ժուռ։

Պաղչադ է բուսեր շատ նուռ ու շամամ,
Ի ծիլ՝ւ ի ծաղիկ դևռ չեղեր թամամ,
Շատ ցաւոց դեղ ևս, ջերմուկ ու համամ,
Քեզ եմ խոստացեր, ի յուխտ պիտի գամ։

Ծոցդ նմանի Ագամայ դրախտ,
Մեծ թագաւորի՝ Սողոմոնի թախտ,
Ով զքեզ չէ տեսեր, ժուռ կու գայ անբախտ,
Ով որ համբուրէ, օրերն է անխախտ։

Դու ևս պաղատան նիւթին մեռոնի,

---

25 DG *Քո ծոցդ է բացուեր* H *Ծոցդ բացեր ևս*

26 F *բացեր փխ բուսեր* DFG *շատ նարինճ։ չիմ թուրինճ* DF *ու նուռ* H *Ուր բուսեալքն են ապտծին ու նուռ։*

27 BCDE *Հոտն* G *Հոտդ* H *անոյշ* D *դու գայ* F *կու բայ* H *որպէս փխ զէտ* G *և* H *չիմ ու*

28 F *Իմ* G *ևս առար փխ տարիր* H *տարար* B *խել փխ խև* D *խև եմ։ կամ*

29 F *Պահչադ* H *Պարտէզդ է բուսեալ թուրինջ և շամամ։*

30 E *չիմ ի* CH *չիմ՝ւ* F *Սնդվի ծաղիկդ փխ ի ծիլ՝ւ ի ծաղիկ։ չի եղեր* H *սուրբ հասն աննման փխ դևռ չեղեր թամամ*

31 DF *ցաւոց ևս դեղ* CD *չիմ ու* G *ջերմուկի համամ*

32 D *չիմ եմ։ խոստացել* H *խոստանամ ահա յոտդ քո ուխտ գամ։*

33 H *Ծոցդ է ի բրէ թէ փխ Ծոցդ նմանի* BCEFH *եդեմայ (*CE *յեդեմայ* H *եդեմեան) փխ Ագամայ*

34 ABCDEG *թագաւորին* H *տողը չիմ*

35 D *Զով* DEF *քեզ* G *չէ· քեզ տեսեր* H *Անծանօթն քո համարէ անբախտ։*

36 F *Քեզ փխ Ով* D *յօրերն է* F *օր նորայ փխ օրերն է* D *առաջ փխ անխախտ* H *Իսկ ճանաչողին աւուրքն են անխախտ։*

37 *Այս տողից ետոո* H *ունի ևս՝*

Դու լուծիչ երկանց, բարձող ահերից,
Ծագումն արևու լուսոյն ճշմարտի,
Որով հերքեցաւ խաւարն առաջին,
Օրհնութեամբ զքեզ մեծացուցանեմ։

G ունի ևս՝

Դու ևս պաղատան, ուր շատ կայ դումաշ,
Շատ հասարաթ ունիմ, շատ մարդ կայ ի յաշ,
Առնում ու փախչիմ անցնիմ ի Մարաշ,
Թէ կարնամ բնկնիլ ի ծոցդ է բարաշ։

Երանի այնոր, ով զքեզ ունի,
Հետդ ասէ լսէ կամ ի տուն տանի,
Զդարիպ հեռաւորս արա ընտանի։

Դու կամար ուներ, ծով աչք ու զամարթ
Եւ անուշահոտ դու մուշկ ու ամպար,
Քաւել թէ մեռոն օրհնեն Ախթամար,
Շուրջ ածեն աշխարհս տեսնելու համար։

Տեսդ նման է դրախտն Ադամայ,
Կամ ի Շահրիստան, Մսրա ու Շամայ,
Թէ շուրջ գան, փնտռեն Պաղդատ ու Պասրայ,
Պուռսայ ՝ւ ըՍտամպօլ, Համիթ յԱտրանայ։

Ա՛յ իմ լոյս երես, կարմիր ու ճերմակ,
Աչուիդ խաժումաժ, ուներդ է բարակ,
Ծոցդ լոյս կու տայ, ծծերդ է բամպակ,
Մէկիկն է լուսին և մէկն արեգակ։

---

38 F *ով* փխ *այնոր* DH *38—64* չիմ

40 F *Զարիպ*

41 F *Զկամար ուներ, թուխ աչք ու զամէր։* G *զամպար*

42 G *Կամ։* և փխ *դու* B *մուշք* A *ամբար* F *ամպէր*

44 F *ծուռ* փխ *Շուրջ* BCE *յաշխարհս* FG *զաշխարհս* G *ածեն* փխ *տեսնելու*

45 F *Ծոցդ* փխ *Տեսդ* BEFG *նման* BCEF *յԵդեմայ (*F *Եդեմայ)* փխ *Ադամայ* G *աղվորն Վենայ* փխ *դրախտն Ադամայ*

46 BCEF *Մըսրը* G *Մսի* փխ *Մսրա ու*

47 F չիմ *Թէ։ ժուռ* փխ *շուրջ։ ու բոնեն* փխ *փնտռեն* CF *Պաղտատ* G *Թավրիզ փնտռեն՝ քեզ նման չկայ։*

48 A *Ոչ նման քեզ կայ* փխ *Պուռսայ ՝ւ* BEF *Պուրսայ* BE և AG չիմ *Համիթ* ABE*՝ւ Ատրանայ* F *էտրէնէ* G *ի Յատրանայ*

Այս տողից նետո *G* ունի ևս՝

Ա՛յ սիրուն եղբայրք, զալաթ խօսեցայ,
Աշխարհիս սէրն ամէնն ոչինչ ալ,
Մեզայ Տէրն իմոյ սուրբ Աստուածածնայ,
Որ նա զովել ի մարդ ամէն ցանկայ։

49 E *լուս* G *49—64* չիմ

50 B *Աչիտ* A *ընքուդ է* փխ *ուներդ է*

51 E *լուս* BCE *բամբակ*

52 F չիմ *է*

Լուսին երբ նայիմ, թունս կու Հատնի,
Արեգական լոյս աչուխս խուտուտի,
Ջաչերդ երբ տեսնում, խելքս կու ցրուի,
Ունևրդ երբ նայիմ, սիրտս կու մարի։

Ջուր լից դու սրտիս, որ թէզ՝մ անցանի,
Որ ի լափելուն շուտով խալսի,
Յանկալոյ պատճառ հդար ամենի,
Երբ տեսնում զքեզ, մնամ կենդանի։

---

53 C *Լուսինն* A *կու նայիմ* B *Նայեմ* A *Հատնի փխ Հատնի*

54 BCEF *Արև նայելու փխ Արեգական լոյս* BCE *աչքս* A *կու թացվի փխ խուտուտի* C *խուտուկի* F *խըտըտի*

55 F *Աչերդ* B *երփ* BDEH *կու ցրի*

56 AF *տեսնում փխ նայիմ*

57 BEF *տուր փխ դու* C *սրտիդ* F *չիմ սրտիս* C *ո՛վ Ախթամարցի փխ որ թէզ՝մ անցանի* A *թէզմն* F *թէզ մի*

58 C *ի լաթելոյ* BEF *լարելուն*

59 ABDEFH *Թէ Հարցնէիր, որ զքեզ օրինէի (*F *Շատ փխ Իմ* BEF *Հասուցանեմ քեզ օրինի) խխ Յանկալոյ պատճառ հդար ամենի։*

60 C *Տէր մեզայ ասա դու Տեառն Յիսուսի։* Այս տողից հետո F ունի երեք հատվելյալ տուն, որոնցից առաջինը Վազար Սերաստացու «Մով աչխի» 18-րդ տունն է, երկրորդը՝ Ամաճուն (Ա) տաղի 6-րդ տունը, իսկ երրորդը՝ Ամաճուն (Զ) տաղի 10-րդ տունը։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԽԻՍՏ ԳԵՂԵՑԻԿ

Այբէն մինչև ի քէն գանկատ ունիմ ես,
Բարև չէ՞ր չես ի տար, սուտ խոռվիր ես,
Գիտես որ քո վերայ չար քաշեր եմ ես,
Դու ինձ ո՞նց կու նննգես, գէմ անօրէն չես։

Ես ո՞ւմ երթամ գանկատիմ, իմ ճարս դու ես,
Ջայդ արեգակ երևոդ չիանէ կու պահես,
Երբ գաս առաւօտուն, լուսոյ նման ես,
Ընդ այս կու զարմանամ, թէ ինձ չէ՞ր կու խնայես։

Թողի զքեզ ի բաց, դու զիս թողել չես,

Խորագիր

BDH *Անխորագիր* CB′C′D′FLM *Տաղ սիրոյ* E *Տաղ ի վերայ սիրու* G *Տաղ սիրոյ անուշ*

Բնագիր

1 CDELM *ի քէն, քէնէ* B′CC′D′F *գանգատ* DG *գանկատեմ* ELM *գանկտիմ* BCC′ *անեմ փխ ունեմ* B′ *ունիմ* DEGLM *շիմ ունեմ* B *քեզ փխ ես* D *ես քեզ* H *1—14 շիմ*

2 B′C′DEFM *է՞ր* G *շիմ չէ՞ր* CC′DD′F *տալ* BC *խոռվել*

3 D *վերէդ* C′FM *վրայ* G *շիմ քո վերայ* B′ *չարի փխ չար* D *չար շատ* EM *շատ չար*

4 DL *Դուն* B′ *Համ՞նց փխ ո՞նց* C′ *չէ՞ր փխ ո՞նց* D *նննգես* B′ *մի՞թէ անօրէն ես* D *դու փխ գէմ* L *անհաւատ փխ անօրէն* G *տողը շիմ*

5 B′ *վի՞ր փխ ո՞ւմ* D *ո՞ւր փխ ո՞ւմ* L *յո՞ւմ* D *գանկտեմ* EFGL *գանգատեմ* D′FLM *ճարն*

6 G *շիմ արեգակ։ ինձնէ փխ չիանէ* E *չինէն* L *չիամէ* B′ *չէ՞ր կու պահես* D′L *գատեր ես փխ կու պահես* G *դու չէ՞ր կու պահես*

7 B′C′ *էրր* D′L *է՝ աստղ փխ երբ գաս* EB′C′ *յառաւօտուն* D′L *առաւօտու* G *առաւօտ* B′ *նման կծագես* D *լուսուն*

8 *շիմ թէ* D′L *դու զիս ատես փխ ինձ չէ՞ր կու խնայես* DEFGM *է՞ր* F *շիմ կու*

9 B′C′D′L *Թողում* G *Թողուլ* B′C′D′L *զինչ զիս թողեր ես փխ դու զիս թողել չես* DEGM *թողուլ*

Ժամ է, ինձ ճար արա, թէ չէ կորայ ես,
Իմ տուն, այդ չէ ճաֆայ, զոր դու կու քաշես,
Լաւ քո միտքն չիմանաս, որ տուտն դու ես։

Ղավլ ու երդումդ ո՞ւր է, որ ինձ արևր ես,
Ծոար դու ի զավլէդ, թևթևահաւատ ես,
Կապուտն է մնդ վկայ, որ կու սիրեմ զքեզ,
Հող եմ ես քո ոտիցդ, յորտեղ որ կոխես։

Ջայնիկդ որ լսեցի, ուրախացայ ես,
Ղավլիկ հետ ինձ արիր ու մոռացիալ ես,
Ճարտի քար չեմ ՝ւ երկաթ, որ դիմանամ քեզ,
Միս եմ, կաշի ՝ւ ոսկոր, դիս չէ՞ր կու հալես։

Յառաջ դիս խարեցիր, թէ կու սիրեմ զքեզ,

---

10 D′L *Ժըմնէ ու պէտ արա* փխ *Ժամ է, ինձ ճար արա* D *արէ* D′ *կուրայ* L *մնռայ* փխ *կորայ*

11 B′ *սիրեկան* փխ *տուն* D′L *Իմ կէս ճապան* փխ *Իմ տուն, այդ չէ ճաֆայ* D *դուն* G *տունն ատ* D′L *դինչ է որ կու քաշեմ ես (*L *ինչ է դինչ որ)* փխ *զոր դու կու քաշես* G *որ քաշես (*շիմ *դու կու)*

12 D *սիրան* փխ *միտքն* E *միտքդ* B′C′E *իմանաս* G *իմանայ* D *դուն* D′L *լաւ է, որ դու դիտենաս որ ծուտն դու ես։*

13 B′C′DEMG *խավլ* C *խալվլ* L *Ղավլէ* A *երդումս* D *երթումն* F *երդումն* DL *չունիս ՝ւ երդում, որ կնքած ես (*L *չունիս երդում, որ դու կնքած ես)* փխ *ու երդումդ ո՞ւր է, որ ինձ արևր ես* CEM *արէլ* D *որ հետ ինձ արար* փխ *որ ինձ արևր ես*

14 D′L *ի քո զավլէդ* D *դուն ի զավլէնդ* G *խավլէդ* D′L *խիստ անհաւատ ես* փխ *թևթևահաւատ ես* EG *բևդև հաւատ ես* F *թևթևահոգի ես* փխ *թևթևահաւատ ես*

15 D′HL *Կապուտն ի վեր վկայ արարողն յերկինս։*

16 D *ոտիցն* B′CC′EFGM *որտեղ* DG *կու կոխես* D′HL *Հողիկդ որ դու կոխես, Հոգիս է առ քեզ։*

17 CEM շիմ *որ* DHL *Ջրի քեզ հետ գատիմ դու ես սևերես (*L *երեսս դու ես)։*

18 DE *Ղավլիկդ* D *մոռացա ես* EM *մոռացար զիս* D′HL *Ղամս է իմ, իմ զուսայ մէկ այլ կու սիրես։*

19 DG *Ճարտիկ* D′ *Ճարտու չեմ քար ՝ւ երկաթ* B′ *պողպատ, երկաթ չեմ* փխ *քար չեմ ՝ւ երկաթ* EM *քաշեմ* փխ *քար չեմ ՝ւ* C շիմ *՝ւ* F *Ճարտ քանի քաշեմ, երկաթ ու քար չեմ։* HL *Ճարտու չեմ երկաթ, որ ես դիմանամ քեզ։* G *քաշեմ երթամ, ոնց դիմանամ* փխ *քար չեմ ՝ւ երկաթ որ դիմանամ* B′C′ *ես* փխ *քեզ*

20 D շիմ *՝ւ* M *և* փխ *՝ւ* AC′EFM *է՞ր* B *մաշես* փխ *կու հալես* B′ *Միս է, կաշի, ոսկոր, անձս հալեր ես։* D′HL *Միս եմ ու հումակաշի, ոսկևրս կու հալես։*

21 EM *դու* փխ *դիս* D′HL *Յարի ի դուրս արի, որ տեսնեմ զքեզ (*L *արէկ տեսանեմ)։*

Նայ յետոյ սուտ ելար, զավչի եալան զքեզ,
Շատոնք են զիս խաբեր, գէմ դու մինակ չես,
Ողորմած է աստուած, զիս չառնէ անտես։

Յարեր շատ եմ քաշէր, զոր քայ գիտակ ես,
Պատճառն դու եղար, անհաւատիկ զքեզ,
Ջանաս զարիւնս խմել, բայց կարենալ չես,
Ռատի չէ՞ր չես կենար, որ կու սիրեմ զքեզ։

Սիրամարգի նման նախշած փետուր ես,
Վարդի նման գունով աթլազ հագեր ես,
Տես քեզ եմ հնազանդ, թէ զինչ որ ասես,
Բամեալ յազգս մարդկան, սարթաճս դու ես։

---

22 D յայդոյ FG եղար D յալան ես G դու դուլիդ վերայ փխ զավչի եալան զքեզ B′ փոշիմնար, թէ հեռացեր եմ փխ սուտ ելար, զավչի եալան զքեզ D′HL նորու ի տուն մտնես, գնոգիս կու հանես։

23 ABCC′EFM Շատ ոք DM խափել D գամ մենակ դուն չես B′ Հաստատ չէ զաւլիկդ, ասիր խափվէր եմ։ D′HL Շուտով ի չետ դառնաս՝ ի դուն ելանէն։

24 B′ Ողորմած յաստուածն ես յուսացեր եմ։ D′HL Ուրախանամ ես յոյժ, երբ տեսանեմ զքեզ։

25 BDEFG դու քայ գիտես փխ քայ գիտակ ես (F չիմ դու) B′ Ջարչարանք շատ քաշեր եմ, զոր դու գիտակ ես։ D′L Ջեմ իմնար ի քէն, թէ դու զիս առնես։ H *25—26* չիմ

26 B′G Պատճառ EGM ինձ անհաւատիկ B′ անհաւատ DG ես փխ զքեզ D′L Պարտ է քեզ առ իս գալ, թէ զիս կու սիրես։

27 D Ջանա զարաւնս ABCD խմես FG հեղուլ փխ խմել D բայց կարանալ D′HL Ջանա ու շուտ արեկ, որ տեսանեմ զքեզ։

28 DF է՞ր EM որ փխ չէ՞ր G չեսի կենալդ փխ չէ՞ր չես կենար D կենալ F ի գար փխ կենար D դառ փխ որ EM անհաւատիկ զքեզ փխ որ կու սիրեմ զքեզ G դեռ այլ կու խօսես փխ որ կու սիրեմ զքեզ B′ Ռետին քաղցր ես, որ ծառքեմ զքեզ։ D′HL Ռատ է քո պատգերդ, կարմիր գերդ վարդ ես։

29 B′ փետրով D′HL Սուտ է զինչ որ կասեն, չի լինի թէ վախես։

30 E գունի նման M գունով նման D ատլաս AB հագել D հաքեր D′HL Վարեն գնա այս քաղքէս, որ սուտ ասէ զքեզ (D′L մեզ)։

31 B′ որ քեզ եմ։ Ինչ որ դու կսես փխ թէ զինչ որ ասես D′HL Տուր ինձ մէկ (D մէկիկ) պաքիկ մը (H մի) թէ չէ մեռայ ես։

32 B′ Բամիցս ամէնից փխ Բամեալ յազգս մարդկան EM Բամեալս ազգի նման F ազգս G ազգիս B′D սարթաճն CE սէրթաճս G սէրթաճն F սարթաճէս BD դուն D′HL Բրմպով դիս հարեցին։ իմ դեղն դու ես (H սմպով)։

Ցնծամ, ուրախանամ, երբ տեսանեմ զքեզ,
Իւծեալ ի սէր քոյին կամ յանդիման բեզ,
Փառս տամ արարողին, որ նորոգեաց զքեզ,
Քարոզս ու շարականս՝ ուսումս դու ես:

---

33 B′C′D *բեզ* D′HL *Ցանկամ ես բո ծոցուդ, ձեռնակ բղխուած ես:*

34 D *յանանման փխ յանդիման* EM *անդիման* D′HL *Իւսոյ նման փայլիս, ջերդ լոյս աղեղ ես (*H *զերթ):*

35 B′DD′GHL *Փառք* DM *բեզ* B′D′HL *ես Քրիստոսի (*B′ *Քրիստոսին) *աղուորատեղծեալ (*B′ *զարդարեաց* D′ *ստեղծեր) փխ արարողին, որ նորոգեաց* M *բեզ*

36 C *չի f՝ւ* B′ *Քարոզ ու շարականս ի սրտի դու ես:* D′HL *Քեզ ինչ պատճառդնեմ, երբ աննման ես:* EM *Քարոզ ու շարական, ուսումս դու ես:*

ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ՍԻՐՈՅ ԽԻՍՏ ԳԵՂԵՑԻԿ

Ֆիղանայ պաշլատում պուլպուլլար կիպի,
Վարդն է նստեր ի բարձր, որպէս թագուհի,
Տաղլարի կէզարտում, պէն Մէճնուն կիպի,
Թաւալիմ, թափլտիմ ի վերայ վարդի։

Ղարիշտան կէլան կեօզլերի մէստան,
Կամ արեկ մօտ ի յիս, կամ տուր պատասխան,
Ճիկէր տօղրանտի փուրխունի պիրեան,
Արեկ, որ նստինք մէճլիս ի սէյրան։

Խորագիր

B *Տաղ ի վերայ սիրու է* CE *Տաղ սիրոյ* D *Անխորագիր* F *Տաղ ի վերայ սիրոյ և տրախտութեան*

Բնագիր

1 C *Իրղանէ* BD *Ֆիրղանէ* E *Բիրղանայ* B *պաշըլտա* CDEF *պաշլատըմ* BCF *պուլպուլլէր* D *պիլպիլլեր* C *կիպյի փխ կիպի*

3 E *Տաղլերի* F *Տաղլարը* BF *կէզտիմ* CD *կէզէրտիմ* E *կիզիրտիմ* CE *Մէճլուն* D *Մճլիւն* F *Մէճուն*

4 A *Թափալիմ* CE *Թապկալիմ* D *Թապալիմ* F *Թապլկիմ* ACE *ի վրա* CDE *վարդին*

5 B *Գարշտան* CF *Ղարշտան* BDF *կէլէն* E *կէյլէն* AB *կօղլերի* E *կոզլերի։ մեսթան*

6 CE *առ իս փխ մօտ ի յիս*

7 A *Ճիկար* D *Ճիկէրիմ* C *տօղրանտը* E *քապալ փխ տօղրանտի* C *փուրնուրու* DF *փուրղունու* E *օլտուփուր նուրու փխ փուրխունի* ABF *կիրեան փխ պիրեան*

8 E *Արէկ։ նստիք* A *մըճլիս* CDE'ւ *փխ ի* A *սահրան* F *սէհրուն*

Տողերի թարգմանություն

1 Ողբալ սկսեցի սոխակի պես։
3 Լեռներն էի շրջում ևս Մէջլունի պես։
5 Դիմացից եկող աչերը խումար։
7 Սիրտս փրթվեց, արյամբ լցվեց և խոր-վվեց։

Կէլ սէն եանըմա, է՛ զօնճէյ տըհան,
Զմեզ ուրախացո, զա՛րկ մտրուպ չէշտան,
Պուլպուլտէ կէլտի կուլիլէա խէնտան,
Ես եմ խիստ ուրախ ի քո գալստեան:

Սաչանիլ զազէլ, ծարուր քաշեր ես,
Լովնաք մրթըլվարդ, հոտով քեաֆիր ես,
Սինան աք լուլու, կարմիր հագեր ես,
Ֆումմաք մուտէվէր, նուշ ու շէքէր ես:

Է՛, հէպիպ զալայի, դու զիս արիր բոց,
Մայխաֆմըն ալլահ, կայրիմ ի հնոց,
Էշ չամըլնա տամպ, մարգարտէ շարոց,
Ըսխըյին յիլքասա ի մէջ վարդենոց:

Ա՛յ կարմիր 'ւ սպիտակ, դու ոսկի գնդով,
Յէ՞ր զարկեր դու զիս այդ չարխի նետով,

---

9 D Կէն A սընկ փխ սէն C սէնկ E սնիկ EF էանմա D է՛յ ACDEF զընճայ
10 A շաշտան CF չաշտան E աշտան
11 AF Պուլպուլտա D պիւլպիւլտէ BDF կիւլիլէ E կուլելէ AF խանտան
12 C կարօտ փխ ուրախ F գալստեանդ
13 D ոօլիլ փխ զազէլ E զազէլ D քաշել
14 A Լոմնոք ACDF քաֆուր
15 BE Սինանք փխ Սինան աք D Մինանակ փխ Սինան աք D դու լուրջ փխ լուլու E լալու D կապուտ փխ կարմիր A հագել D հաքել
16 CD Քումմաք E Գումամաք ACE մուտավար D մուտավարդ ACE շաքար
17 BD է՛յ ACDEF հապիպ C զայայի D զէլայի E գայայի D դու արեր զիս
18 C Մուխաֆմին
20 C Ըսխընըլ D Ըսխինել E Ըսխհինիլ B իլքասա F իլքասէ

Տողերի թարգմանություն

9 Եկ դու մոտս, ո՛վ կոկոն բերան:
11 Սոխակը եկավ վարդի հետ խնդուն:
13 Մազերդ են վիթի...
14 Գունով նման ես վարդի...
15 Կուրծքդ սպիտակ մարգարիտ...
16 Բերանդ բոլորակ...
17 Անգին սիրուհի ...
18 Երկիր աստծոյ...
19 Ատամներդ է ...
20 Թագուհի ես...

21 ABCEF է՛ փխ Այ BCEF չիք՛ւ BCF գնտով E գինդով
22 CDE է՞ր D կու զարնես փխ զարկեր F զարկիր D չառխի

Տապալիմ ի դիմացդ, ա՜հ կանչեմ ձայնով,
Դու ուստի՞ ուսար թուխ ամպ լինելով։

Ա՛յ վիզ շողկտան, երեսդ է փայլուն,
Ով որ տեսնու զքեզ, սրտիկն է արուն,
Հիւանդ եմ ու փափագ ի քո կարօտուն,
Արեկ զիս ի տես, իմ հաքիմն դու։

Թէ չի գաս ի տես, մեղք է քո հոգուն,
Կու մեռնիմ հասրաթ ի քո կարօտուն,
Դու ինձ դեղ արա, աստուծոյ սիրուն,
Իմ սրտին ումէտն, Ջօհալ աստղն դուն։

Այդ գեղեցկութիւնդ կու անցանի,
Անճայ դու տի լաս ողորմ ու լալի,
Գիտե՞ս թ՝ինչ խնճեր արիր դու ինձի,
Մէկ պատրի լուսին, մի այլվի գովի։

Ո՞ւմ երթամ գանկտիմ իմ գանկատն դուն,
Յէ՞ր հանց կու պահես զմարդն երերուն,
Ծաղր և խայտառակ առնես թշնամուն,
Քանց քեզ հաղար կա ճէվրով ճիկէրխուն։

---

23 BCEF չիմ ի F կանչիմ

24 AC Դուն E ամեն ելով փխ թուխ ամպ լինելով F չինելով փխ լինելով

25 BCEF է՛ փխ Ա՛յ D վիզդ՝ շողկուտան

26 AD տեսնէ B քեզ A յարիւն BCF արիւն

27 B չիմ ու CEF և փխ ու BDF փափաք

28 CE հեքիմն

29 D չես գալ B գիս ի տես՝ վիշտս է փխ մեղք է E հոգոյն, կու մեռնիմ փխ մեղք է քո հոգուն F չիմ մեղք է քո

30 C Հասրաթ կու մնամ E ես եմ խիստ հևսրէթ D հէսրէթ E կարօտուէն

31 ABF Դուն

32 D Իմոցդ ինու մէկ երկնուց փխ Իմ սրտին ումէտն, Ջօհալ F սիրտին C յումէտն E ումետ BCE Ջոհալ

33 D Քո գեղեցկութիւնդ A կու անցնի

34 C Անչափ փխ Անճայ E չիմ Անճայ D պիտի լինաս փխ դու տի լաս

35 BCEF թէ ինչ BCDEF խղճեր փխ խնճեր B դուն CE ընձի

36 B պետր C պէտրի E բադր AF այվի D այլ E աչի փխ այլվի AF գըտի D գտնուի E գտանի

37 CE գանգտիմ՝ գանգատն

38 CD է՞ր CF էրէրուն

39 BCF թշնամոյն D թշնամուոյն

40 D Ջերթ փխ Քանց ACEF ճավրով A ճիկարխուն E չիգարխուն

ԱՅԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ

Այբէն մինչև ի քէն,
Այբէն մինչև ի քէն,
Գովեմ քանի յիմ լեզուս
Միտքս կու բաւէ,
Միտքս կու բաւէ։

Բերիր դու ինձ հանց կրակ,
Բերիր դու ինձ հանց կրակ,
Որ ի յիմ սիրտս անկէր,
Անկնալ կու այրէ,
Անկնալ կու այրէ։

Գուն քո գեղեցիկ,
Գուն քո գեղեցիկ,
Այդ քո դէրագոյն դունովդ
Ջգունս իմ քաղէր է,
Ջգունս իմ քաղէր է։

Դու Ես յայն վարդէն,

խորագիր
AC *Անխորագիր*
Բնագիր
2 C Այս և հետագա բոլոր կրկնվող տողեր չիմ
3 B *լեզուէս*
8 C *չիմ ի*
9 C *Ի անկնալ*
11 A *Գոյն*
12 A *Գոյն*
14 C *կու քաղէ*
16 BC *ան*

Դու ես յայն վարդէն,
Նմա, որ չիւրմէն ելեալ
Հոտն կու բուրէ,
Հոտն կու բուրէ։

Ես ո՞ւմ գանկտիմ,
Ես ո՞ւմ գանկտիմ,
Երբ իմ խոցերուս դեղն և ճարն,
Մհլամն ի քէնէ,
Մհլամն ի քէնէ։

Ջերեսդ ի լուսին
Ջերեսդ ի լուսին,
Երբ նմա ցուցիր, յորժամ
Թամամ բոլորէ,
Թամամ բոլորէ։

Էդ ծով-ծով աչերդ,
Էդ ծով-ծով աչերդ,
Ալիդ զիս ի ներս քաշէր
Ու ղարդ արեր է,
Ու ղարդ արեր է։

Ըստ իմ չար գործոցս,
Ըստ իմ չար գործոցս,
Ջինչ որ վերայ ինձ կու գայ,

---

17 B ան
18 B Նման C չի՛ Նմա B չիւրմէ C իւրմէ AB ելաւ
21 B գանկատիմ
22 B գանկատիմ
23 C ու փխ և
24 B Մէհլէն C Մէհլէմն
25 B Մէհլէմն
28 C ցուցեր
31 AB էյտ C է՛ ծով աչեր
32 AB էյտ
33 C Ալին
34 A արել է
35 A արել է
36 C գործոցն
38 C իմ փխ ինձ՝ ու գայ

Դեռ կէս ճապան չէ,
Դեռ կէս ճապան չէ։

Թող երթան ասեն,
Թող երթան ասեն,
Տօստում, կու սիրեմ զքեզ,
Թող երթան հաչեն,
Թող երթան հաչեն։

Ժամ է, ամ հերիք արա,
Ժամ է, ամ հերիք արա,
Որ յետոյ զքեզ ինձ համար
Աստուած ստեղծեր է,
Աստուած ստեղծեր է։

Ինձ թէ չես հաւան,
Ինձ թէ չես հաւան,
Ակ ճոհար, վարդեր ունիմ,
Սիրտս բոլորէ,
Սիրտս բոլորէ։

Լուսինն ՝ւ արեգակն,
Լուսինն ՝ւ արեգակն,
Երբ որ տեսանէ զքեզ,
Ի մայր մտանէ,
Ի մայր մտանէ։

Խօսիկ մի քանի,
Խօսիկ մի քանի,

---

39 B ճէզան
40 B ճէզան
43 C Դոստում B ես քեզ կու սիրեմ
48 B յետ C ինձ քեզի
49 AC համար է փխ ստեղծեր է
50 A համար է փխ ստեղծեր է
51 B հաւան չես
52 B հաւան չես
53 AC չիf Ակ B ճոհար A վերադիր փխ վարդեր
56 AC Լուսին
57 A Լուսին
58 BC Յորժամ փխ երբ C չիf որ

Մեզ պատգամ տուր՝ կասեմ,
Ի խոր դու լսէ,
Ի խոր դու լսէ:

Ծօցդ է քո ծաղկոց,
Ծօցդ է քո ծաղկոց,
Յաչերուս առու քաշեմ,
Տնկիկ մի ջրէ,
Տնկիկ մի ջրէ:

Կամար ուներովդ,
Կամար ուներովդ,
Քան զչարխի դեղած նետերով
Սիրտս խոցեր է,
Սիրտս խոցեր է:

Հուր ինձ վառեցիր,
Հուր ինձ վառեցիր,
Հանց կրակ դրիր յիմ սիրտս,
Որ անցնելու չէ,
Որ անցնելու չէ:

Զուն ինձ ծնկախառն,
Զուն ինձ ծնկախառն,
Մէջ վարդավառիս եկեր,
Դեռ վերանալու չէ,
Դեռ վերանալու չէ:

Ղամ դու մի՛ աներ,
Ղամ դու մի՛ աներ,
Զիս նայել ի բաց թողեր,

---

63 A Քեզ փխ Մեզ
64 C դու ինձ լսէ
68 BC յառու
73 C նետով
78 BC իմ սրտիս
81 B ձկնախառն փխ ծնկախառն
86 BC առներ
87 B առներ
88 B նայելն C թողեր է

Զայլ որ սիրեր է,
Զայլ որ սիրեր է։

Ճոխս առեալ ճեմեր,
Ճոխս առեալ ճեմեր,
Այդ մորճ ու բարակ միջկունքդ
Ի յուռն նմանէ,
Ի յուռն նմանէ։

Մտիկ եմ արևր,
Մտիկ եմ երևր,
Ոտիցդ ու մատանցդ ի վեր
Յաղեղ նմանէ,
Յաղեղ նմանէ։

Յազգէն Եւայէ,
Յազգէն Եւայէ,
Քան զքեզ կեօղալ եարիկ
Այլ ո՞վ սիրեր է,
Այլ ո՞վ սիրեր է։

Նոր միրգ է բերած,
Նոր միրգ է բերած,
Քան զգինն քանկ կասեն,
Ջհշնին հալալ է,
Ջհշնին հալալ է։

Շողս առեալ շրթանց,
Շողս առեալ շրթանց,

---

89 AC 'Ի այլ փխ Զայլ C կու սիրէ
90 AC'Ի այլ փխ Զայլ
91 C շրթանց փխ ճեմեր
96—100 C չիf
98 A Յոտիցդ
101 BC յեւայէ
102 B յեւայէ
103 A կօղալ B կիւզալ C յեարիկ
106 C միրք
108 B զգինին C բարկ փխ քանկ
109 C Զայնի B հէլալ է
110 B հէլալ է
111 B Շող
112 B Շող

Յայդ նուշ շէքէր բերնէդ
Խօսիկ մի ծախէ,
Խօսիկ մի ծախէ։

Ով որ բամպասէ,
Ով որ բամպասէ,
Լսողն խելօք պիտի,
Շունն երթայ հաջէ,
Շունն երթայ հաջէ։

Չարկամ դու ունիս,
Չարկամ դու ունիս,
Յերբ որ դու ի յիս կու գաս
Չանա սպանանէ,
Չանա սպանանէ։

Պորտիդ բոլորէն,
Պորտիդ բոլորէն,
Սիրտս մանուշակ կուզէ,
Արէկ դու քաղէ,
Արէկ դու քաղէ։

Չանա ու փնջէ,
Չանա ու փնջէ,
Վարդ ու մանուշակ 'ւ ռահան՝
Քեզ ո՞վ կու խնայէ,
Քեզ ո՞վ կու խնայէ։
Ռէզէ ու կպղէ,
Ռէզէ ու կպղէ,
Չքո սէրդ յիմ սրտիս միջին

---

113 B Այդ AC շաքար BC շրթանցդ փխ բերնէդ
116—180 C չիf
124 B սպաննէ
125 B սպաննէ
126 B Պոկունքդ է բոլոր փխ Պորտիդ բոլորէն
127 B Պոկունքդ է բոլոր փխ Պորտիդ բոլորէն
133 B չիք 'ւ՝ բէհան
138 B Քո A միջուն

Յիրուր բևեռէ,
Յիրուր բևեռէ։

Սէր ունիմ հետ քեզ,
Սէր ունիմ հետ քեզ,
Յորժամ տեսանեմ զքեզ,
Սիրտս ո՛չ համբերէ,
Սիրտս ո՛չ համբերէ։

Վարդ ես դու հոտով,
Վարդ ես դու հոտով,
Ով քեզ ի ձեռն առնու՝
Հոտդ կու բուրէ,
Հոտդ կու բուրէ։

Տաղաւար ես դուն,
Տաղաւար ես դուն,
Ով որ գայ ի քեզ նստի,
Մէճլիս կու առնէ,
Մէճլիս կու առնէ։

Բահացեալ բարի,
Բահացեալ բարի,
Սատաֆ ու մարգարտէ շար ես
Բոլոր պատկերիդ,
Բոլոր պատկերիդ։

Ցնծացէք այսօր,
Ցնծացէք այսօր,

---

139 B *Յիրար*
140 B *Յիրար*
148 B *Որ զքեզ*
149 A *Հոտն*
150 A *Հոտն*
151 B *դու*
152 B *դու*
154 A *Մբճլիս*
155 A *Մբճլիս*
158 A *մարգարտաշար ես*
159 B *պատկերի*
160 B *պատկերի*

Մանկտիք, որ ի մեր մէճլիս
Նոր վարդ եկեր է,
Նոր վարդ եկեր է։

Իւր ես դու վառած,
Իւր ես դու վառած,
Կրակ ես ձգեր յիմ սիրտս,
Ջիս այլ կու այրէ,
Ջիս այլ կու այրէ։

Փայլուն է պատկերդ,
Փայլուն է պատկերդ,
Ով որ գա ի քեզ հայի,
Ջգունն կու քաղէ,
Ջգունն կու քաղէ։

Քաղցրիկ բառ ունիս,
Քաղցրիկ բառ ունիս,
Երբ որ դու անուշ խօսիս՝
Պլպուլ կու նմանէ,
Պլպուլ կու նմանէ։

---

163 A մըճլիս
166 C Հուր
167 C Հուր
168 B դու իմ փխ յիմ
171 B քո պատկերդ
172 B քո պատկերդ
174 A Ջգոյնն
175 A Ջգոյնն
179 B Կարծեմ պիւլպիւլ է։
180 B Կարծեմ պիւլպիւլ է։

ՈՂԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ ՎԱՍՆ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ՝ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵՐՈՅ

Աստուածածին կոյսն Մարիամ,
Կայր առ խաչին իւրոյ Միածնի,
Հեղոյր արտօսր կսկծմամբ սրտի
Եւ զայս ասէր ձայնս ողորմելի.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ, զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Որդեակ, որդեակ, Յիսուս իմ որդեակ,
Աչացս լոյս մօրս քո, կուսի,
Իմ Միածին, գառն անպարտական,
Ընդ յո՞ր մեղաց կաս այժմ ի խաչին.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ, զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Խորագիր

B *Ողբ Աստուածածնին ի դէմ խաչին և խաչելութեան* C *չիմ աստուծոյ մերոյ* D *Ողբ և տաղ Աստուածածնի և ընդդէմ խաչին Քրիստոսի* E *Ողբ Աստուածածնին դէմ խաչին Քրիստոսի ասացեալ* F *Ողբ Աստուածածնին դէմ սուրբ խաչին* GJ *Տաղ խաչելութեան* H *Տաղ խաչելութեան Քրիստոսի՝ աստուծոյ մերոյ* L *Ողբ Աստուածածնի, որ ասէր ի դէմ խաչին*

Բնագիր

1 H *կոյս*

2 BEFL *Կացեալ փխ Կայր: խաչն,* BEFGHJL *Միածնին*

3 G *զարտօսր* AE *սրտին* D *սրտիւ*

4 BEFL *ձայն*

5 A *Ա՜յ վո՜յ, ա՜յ վո՜յ* BCEHJL *Ա՜յ ո՜հ, ա՜յ ո՜հ* (կրկնակում միշտ այսպես)

6 BCEL *ու վայ* (L *զվայ* E *Հազար է վայ*) *փխ եղուկ* HJ *մօրդ* D *սրտիկս* EFHJ *սրտիս* (կրկնակում միշտ այսպես)

10 BCDEFHGJ *ո՞ր* G *յայժմ* BDEFG *խաչիդ*

12 B *Այնչափ եղուկ*

Չտեսի, չտեսի զբանն հրեշտակին,
Չտեսի զորդեակս յաթոռն Դաւթի,
Այլ կաս ի խաչի փոխանակ փառաց,
Կաթիլ մի ջրոյ ես դու կարօտած.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Տեսանել արքայ մայրս յուսայի,
Եւ թագ ի գլուխ պճնեալ պանծայի,
Եւ արդ փշօք ես դու պսակած,
Քո լոյս երեսդ ապտակով հարած.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Թագաւոր յաւիտեան ես զքեզ ծնայ,
Եւ ի մոգուցն ընծայս ընկալայ,
Օր ըստ օրէ այնմ յուսայի,
Իմ Յիսուսիդ տիրել աշխարհի.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Հրեշտակք ի ծնունդ քո բարձին աղաղակ,
Փառք ի բարձունս աստծոյ տային
Եւ արդ, խռովեալ զՏէրդ իմ հարին,
Թքով զերեսդ անպարտ ձաղկեցին.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

---

13 BE հրեշտակ L 13—18-րդ տողերը 91—96-րդն են
14 ABCDEFG որդեակ
15 ADEHJ խաչ F խաչդ
16 BE Եւ կաթ մի ջրոյ ես դու փափագած: D դու ես F չիք դու G ծարաւած
19 C Տեսանելի D մօրս ABCFGJL յուսալի H 19—108 չիք
20 ACDFGJL պանծալի
21 F ապակով փխ փշօք
25 DF անմահ փխ յաւիտեան ACDFGJL չիք ես
26 BE մոգուց
27 DG Օր ըստ աւուր E այսմ փխ այնմ J նմա փխ այնմ
28 ABCEFJ Իմըդ ACJ Յիսուսի BE Յիսուս
31 DE Հրեշտակ BE ծնունդս B չիք քո զաղաղակ J 31—156 չիք
32 տողից հետո DEG ունեն ես՝ խաղաղութիւն երկրի հնչէին:
34 CE ձաղեցին

Ահա՝ Եհաս բան քո, Սիմէոն,
Ահա սրով սիրտս խոցոտի,
Զիմ Միածինն անպարտ տանջեցին,
Կատականօք հեթանոսք հարին.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Կուսաթեամբ ծնայ՝ ւ անբիծ սնուցի,
՝Ի անմեղ կաթամբ զքեզ կերակրեցի,
Եւ արդ դու մերկ կաս նշաւակած,
Քացախ ընդ ջրոյ տան զքեզ ըմպելի.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Զի՞նչ մեղար, որդեակ, կամ զի՞նչ գործեցեր,
Զջուրն ի գինի նոցա փոխեցեր,
Որ զքեզ լեղի այժմ արբուցանեն
Եւ ի նայելն մայրս խորովի.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

Ո՜վ քահանայք, առ ձեզ զի՞նչ մեղաք,
Որ փոխարէն զայս հատուցանէք,
Զիմ Միածինն, որ զձեզ կերակրեաց,
Ձեր պիղծ ձեռօքդ ընդէ՞ր տանջեցէք.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի:

---

38 F *սրով, սրով*
39 F *Զի* փխ *Զիմ* EG *Միածին*
40 F *անօրենք* փխ *հեթանոսք*
43 G չիf *՝ւ* E *ամբողջ* փխ *անբիծ*
44 BE չիf *՝Ի*
46 CD *լեղով* փխ *ընդ ջրոյ: տային* փխ *տան զքեզ* BE *և լեղի* փխ *ըմպելի* AD *ըմբելի*
50 BE *փոխեցիր* F *դարձուցեր* փխ *փոխեցեր*
51 BE *այժմէն մատուցէր* փխ *արբուցանեն*
52 DFG *ի նայելս* E *ի նայել* BE *զմայրս* BEG *խորովեն* F *խորովին*
55 BE *Ո՜վ չարեաց քահանայք* DG *զի՞նչ առ ձեզ* F *55—156* չիf
56 BE *զայս մեղ հատուցիք*
57 BE *Իմ* DG *Միածինս*
58 BE *Ի* փխ *Ձեր* ABE *պեղծ* BE *ձեռաց* E *տանջեցիք*

Յիսուս որդեակ, հեզութեամբ խրատած,
Իմաստութեամբ դաստեարակած,
Այժմ չէ՞ր կաս մերկ ի խաչ բևեռած,
Եւ ընդդէմ քո մայրս վշտացած.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Յեգիպտոս զքեզ առի և փախեայ
Ի մանկասպան սրոյն դևրծուցի,
Եւ արդ մատունքդ արեամբ է ներկած,
Եւ իմ օգնելն է անկարելի.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Զանդամալոյծս հաստատեցեր
Եւ արդ ի խաչ ելեալ բարձացար,
Զկարկամեալ ձեռքն ողջացուցեր,
Զեռք քո և ոտք ի խաչ բևեռած.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Իմ Միածին, կեանքդ մեռելոց,
Թքովդ զլոյս կուրաց դու տուղ,
Թքով հրէայքն չէ՞ր զքեզ հարին
Եւ անիծից մահն մատնեցին.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

---

62 BE *Եւ ամօթով* փխ *Իմաստութեամբ* DG *Ամօթով* փխ *Իմաստութեամբ*
63 BDGL *է՞ր* BE *տարածած* փխ *բևեռած*
64 BE *Եւ քո ընդդէմ*
67 BE *Ի յեգիպտոս* C *առի զքեզ*
68 BE չիմ *Ի՝ մանկախողոզ* փխ *մանկասպան*
70 BDE *ինձ* փխ *իմ*
73 AC *Զանդամալուծն* DG *Զանդամալուծեալ*
74 D *ի խաչդ* DG *ելէր* BE *Ծողեր ելեր ի խաչ բարձրացած։*
75 BDE *ձեռըս* G *ձեռան* BE *բժշկեցեր* փխ *ողջացուցեր*
76 D *ոտքդ* BE *բևեռօք պնտած* փխ *ի խաչ բևեռած*
80 ABCE *Թքով* C *զլոյսդ*
81 BCDEGL *է՞ր* BE *ժպիրհքն* փխ *հրէայքն*
82 BDE *յանիծից* BDEG *մահդ*

Ո՞վ ինձ մխիթարի ի կեանք աշխարհիս,
Կամ ո՞վ սգոյս լինի փարատիչ,
Երբ դմինդ առին, չինէն խլեցին,
Հանդէպ աչաց իմոց խաչեցին.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զրկի ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտիս։

Թող խաւարի ինձ լոյս արեւուն,
Թող շիջանին ինձ պարսպ աստեղաց,
Երբ զրկի ի խաչ տեսի բնեռած,
Զգլուխդ խոնարհ, գՀոգիդ աւանդած.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զրկի ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտիս։

Ո՜հ, թէ թողոյր որ դիս մնրձ խաչիդ,
Ո՜հ, թէ լինէր ինձ ի քեզ մօտիլ,
Զարարչագործ ձեռսդ համբուրել
Եւ գարտասուս ընդ արեանդ խառնել.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զրկի ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտիս։

Անողորմ գինուորք, ինձ ողորմեցէք,
Մինն է միայն, չինէն մի՛ խլէք,
Տուք գմարմինն որդոյս, զոր սպանէք,
Մօրս սիրտն, զոր խիստ լացուցէք.

---

85 BE *իմ փխ ինձ* ABDEG *մխիթար* BE *ի կեանս* E *յաշխարհիս*
86 E *Եւ կամ* BE *ի սգոյս իմոյ փխ սգոյս լինի*
87 C *Մինդ*
88 EG *աչացս իմոյ*
91 G *լոյսն* BEL *արեւուս*
92 ABGL *պարք*
93 BEL *ի մահ տեսի կատարած փխ ի խաչ տեսի բնեռած* D *տեսի ի խաչ*
94 D *Գլուխդ* BDE *Հոգիդ* I. *94—150 չիմ*
97 BE *դիս որ մօտ փխ որ դիս մնրձ* G *դիս որ*
98 BE *Թողոյր ի քեզ մնրձնել փխ լինէր ինձ ի քեզ մօտիլ*
99 BE *Զանթիծ փխ Զարարչագործ՝ առնուլ համբուրել*
100 E *գարտասուսս արեան քո* G *յարեանդ*
104 ACDG *Մինդ է* BE *Մինչաէ* BEG *Մի՛ չինէն խլէր*
105 ABEG *գմարմին* DG *որգոյդ*
106 E *Մօր* G *Մօրք* A *փոխան փխ սիրտն* BDEG *որ կամ փխ զոր խիստ* BE *տատանած փխ լացուցէք*

Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Ո՛վ Մարիամ Մագդաղենացի,
Այսօր դու լաց զմայրս Յիսուսի,
Որ զիմ որդին տեսի բևեռած,
Ջիւր աշակերտքն լերկիր ճապաղած.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Ե՛կ Յովհաննէս, ե՛կ, որդեակ, և դու,
Իմ Միածնին սիրուն աշակերտ,
Առցուք զմարմինն, ողջագուրեսցուք
Եւ արտասուօք զնա թաղեսցուք.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Դու միայն զորդեակս սիրեցեր,
Միայն դու եղեր չարչարակից,
Այլ աշակերտքն Քողին և փախեան,
Կեր գազանաց զորդեակս իմ ետուն.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Ահա մնացի ես անմխիթար,
Ահա անյոյս վշտօք տառապեալ,
Զի զոր ի կառս յուսայի արքայ,
Այսօր դնեմ ի վեմս փորեալ.
Ա՜յ վա՜յ, ա՜յ վա՜յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

109—114 ACDG չիf
115 H *Յօհաննէս* E *եկ և որդեակ*
116 BE *Միածնիս*
117 B *զմարմինս* CDH *ողջակուրեսցէք*
118 BC *զսա* փխ *զնա*
121 BDG *որդեակ* G *սիրելի* H *121—162* չիf
122 D չիf *դու* BG *եղեր դու* E *Դու միայն, միայն եղեր դու*
128 BE *պաշարեալ* փխ *տառապեալ* D *տառապած*
130 CDG *Ահա* փխ *Այսօր։ ի գերեզմանի* փխ *ի վեմս փորեալ*

Ո՛հ, քէ առնես ինձ այցելութիւն,
Ո՛հ, քէ լընուս զբանս հրեշտակին,
Անմեղդ կոխես զմահու բռնութիւն
Եւ տաս տեսնել ինձ զքո յարութիւն.
Ա՛յ վա՛յ, ա՛յ վա՛յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտիւ:

Բայց դիս այսօր խաւար պաշարեաց,
Զի զքեզ, որդեակ, տեսի բևեռած
Եւ արդ վիմով ի տապան կնքած,
Ես ի յուսոյս եղէ թերացած.
Ա՛յ վա՛յ, ա՛յ վա՛յ զքեզ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտիւ:

Յորժամ սլանաս յաթոռ հայրական
Եւ դարձեալ գաս դու միւս անգամ,
Մեզ ողորմեա յաւուրն յապագայն,
Յորժամ դնես յահեղ դատաստան.
Ա՛յ վա՛յ, ա՛յ վա՛յ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտիւ:

Այլ ես ունիմ ակընկ յարութեան,
Որ դու յառնես, զաշխարհս նորոգես,
Զկապեալ հոգիսն ի բանտէն հանես
Քո հայրական փառօքդ, որ ունիս.

---

133 C *առնուս*
134 BCDG *զբանն*
135 C *Անմեղ* ABE *զմահն բռնացեալ* փխ *զմահու բռնութիւն*
136 ABE *կրկին զքեզ ինձ յարուցեալ* փխ *տեսնել ինձ զքո յարութիւն* G *քոյդ* CD *յարութիւնդ*
140 C *քեզ* CDG *մահացած* փխ *բևեռած*
141 CDG *ի հող տապանի եղաց (C տապանի է դրած)* փխ *վիմով ի տապան կնքած*
142 DG *յուսոյ*
145—150 C չի՛ f
146 BE *միուս*
147 BDG *ապագայն*
148 G *գնես* BD *ահեղ*
151 CDG *Բայց* փխ *Այլ* B *151—156* չի՛ f
152 C *Զի* փխ *Որ* CEG *առնես* C *նորոգման*
154 D *զոր* DEG *յունիս*

Ա՛յ վա՛յ, ա՛յ վա՛յ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

Զմեզ արա տեսլեան քում արժան
Տէրդ տէրանց, տուող բարութեան,
Պահեա զաշխարհս ի խաղաղութեան
Եւ զգծողս, որ եմ խիստ անարժան.
Ա՛յ վա՛յ, ա՛յ վա՛յ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

---

157 CG քո փխ քում D տողը չիf

158 G բարութեանց CD Մեղաւորիս և յանցաւորիս (D չիf է)։

159 G երգողի բանիս տէր Յեսայիս։

160 AFHJ չիf եմ CD ինձ ողորմեա՛ գրողիս (D երգողիս) բանիս։ G Եւ մահտեսի կուսակրօն Մէյրէմիս։ L Ի յիս գթա յերգողս անարժան։ B տողը չիf

161 C Ա՛յ վա՛յ, ա՛յ վա՛յ ինձ վեղաւորիս

162 C եղուկ, հազար վա՛յ չար ծառայիս։ Ավարտից հետո B ունի ևս՝

Զկապեալ հոգիսն ի բանդէն հանէս,
Քո հայրական փառօք նորոգես,
Ինձ ողորմեա՝ գծողի գրիս,
Ստեփանոսի խեղճ մեղաւորիս.
Ա՛յ վա՛յ, ա՛յ վա՛յ ի խաչ տեսողիս,
Հազար եղուկ մօրս այրած սրտի։

1. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

Այսօր տօնեմք, ձեզ աւետիս,
Ահա ցնծամք յայսմ տօնիս,
Բարօվ տեսայ գաւաթն ափիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս։

Գաւաթն որ եկ մեծ ամպով յիս,
Գինիս անուշ, որ հաշակիս,
Դու այլ խմէ գաւաթն ի յիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս։

Ես քեզ կարաս բանամ գերիս,
Եւ քեզ բերեմ դանուշ գինիս,
Զի դու խմես և կարմրիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս։

Երէց, տանուտէր, զոր կամիս,
Եպիսկոպոս, աբեղանիս,
Ընդ ձեզ խմեմք եօթն-ութ ամիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս։

Խորագիր

Ъ Անխորագիր C *Տաղ ուրախութեան մարդկան* D *Տաղ գինոյ և ուրախութեան* E *Տաղ վասն ուրախութեան* f *Մարտիրոս Խարհիսարցւոյ տաղ ուրախութեան*

Բնագիր

2 C *այսմ* D *այս մառանիս փխ յայսմ տօնիս*
3 f *յափիս*
5 A *ամբով* C *ամնով* DE *մեծամբովիս* f *ախպօրն փխ ամպով*
6 BD *գինին* Cf *անոյշ* A *երբ փխ որ*
7 B *Դուն ալ* A *զգաւաթն* Bf *զգաւաթնիս*
10 AD *անուշ* Cf *անոյշ*
14 f *էպիսկոպոս* BCDE *հաբեղանիս*
15 B *խմեմ* CEf *խմենք* BD *ութն*

Թէ դու լսես իմ խրատիս,
Թող դու հազար տարի ապրիս,
Ժամ-ժամ խմէ, հանդչի հոգիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Ինձ մեծ ման տուր, թէ ունիս,
Ի քեզ նայիմք իրիցանիս,
Լից, տուր, եղբայր, ի՞նչ կու նայիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Խնդամք ամէն շուրջ կարասիս;
Խորվենք հաւ, սագ, ոչխրի միս,
Ծաղկունք բերենք մէջ ժողովիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Կամկար կերէք զամէն բարիս,
Գաւաթ լցէք շուրջ սեղանիս,
Հիւրեր բազում և դրացնիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Զայն գայ պաշտման ի ձեր մէճլիս,
Զեզ շատ երէց գայ յայս տարիս,
Ղարիպ շահրիս, զոր ընդունիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Ճերմակ գինի՝ լաւ դեղ սրտիս,
Ճաշակն անուշ, ամառն յունիս,

---

18 B բազում փխ հազար
19 f խմէ փխ խմէ
22 B նայիմ D նային f նայեմք: երիցանիս
23 B եղբար CD կու հայիս
25 B ամենք: սեղանիս փխ կարասիս
26 ACEf հոս տաք ոչխարի (C հոտաք f հոդ) փխ Խորվենք հաւ, սագ, ոչխրի D Խորովու և հաւ: չիք սագ
27—70 B չիք
29 CD բերէք փխ կերէք D բարին
30 f Կաւաթ
31 D Հուրեր
34 A չիք յայս CD այս
35 C զորն D որ C դու իս փխ ընդունիս
37 D գինիս
38 Ef անոյշ CD ունիս f համն առ ուտես փխ ամառն յունիս

Մեք այլ յայտնիս խմենք այսից.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Յարի ի վեր, հաշտանաց ընդ յիս,
Յիս դու խմէ, համբուրէ զիս,
Նոյնպէս ամէն ժողովրդիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Շուտով խմէ, որ դու օրհնիս,
Շատ մի՛ խմեր, քուն չի լինիս,
Որ դու գինուն պահակ նստիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Ջորս մեծ գաւաթ տուր, թէ ունիս,
Ջափով մի՛ տար քո ծառայիս,
Պղտոր մի՛ տար բնքուշ լերդիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Ջուր մի՛ խառներ, որ շուտ հարբիս,
Ջարդես քարդէն և գլորիս,
Ծամկաց շատ տուր այսմ յատենիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

Սիրով խմէ վեց թաս ի յիս,
Սէրն աստուծոյ կամ սուրբ Սարգիս,
Վեց տասն ու վեց, հարիւր շահիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս:

---

39 D *Մենք* ACEi *այսից* փխ *յայտնիս* D *այայտնիս*
41 C *յիմ* փխ *յիս*
42 i *Յարի* փխ *Յիս դու*
45 C *վեց թաս դու յիս* փխ *որ դու օրհնիս*
46 i *չինիս*
47 i *գինուն*
49 D *կամ երիս* փխ *թէ ունիս*
53 j *շոյտ* Di *հարբես*
54 A *քարդէն* D *գաւաթն* փխ *քարդէն* i *ու* փխ *և*
55 i *յայսմ* Di *տաենիս*
57 D *թասն* C *դու* փխ *ի*
59 ADE *տան* փխ *տասն* C *հազար* փխ *հարիւր* D *պահիս* փխ *շահիս*

Տանձ և խնձոր, նուռն իմ առջիս,
Տասն դևկան ի գրպանիս,
Բամեալ գինի բերեմ Հարկիս.
Աւետիս տամ Հայոց աղգիս։

Ցնծման արժան արար Տէր զիս,
Յաւօք մաշիմ յայսմ աշխարհիս,
Իւսին պսակ տուր կարօտիս.
Աւետիս տամ Հայոց աղգիս։

Փրկեա մեղաց, Տէր, զևզկելիս,
Փրկչէն խնդրեմ ողորմելիս,
Քո Մարտիրոս Խարտսարցիս.
Աւետիս տամ Հայոց աղգիս։

2. ՏԱՂ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՍԵՂԱՆՈՅ ԵՒ ԳԻՆՈՅ, ՀԱԽԱՍԱՐ ԱՄԵՆԱՅՆ

Այսօր խմենք քաղցր և յորդոր,
Բարեկամաց ի հետ բոլոր,
Գինիս աղէկ, ճաշակն աղվոր,
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր։

Դուք մի՛ լնուք զգաւաթն խոր
Եւ կամ զատարկ պահէք զսափոր,

---

62 D *Տաս* f *դեռ կան փխ դևկան* C *ի գրպան ընդ իս*
63 C *գինին*
66 D *այսմ*
69 f *տողը չիf*
70 A *Փրկչէգ* f *Փրկեա։ զողորմելիս*
71 D *չիf Քո* B *Ղարաճացիս* D *Ղարաճաարցիս*
72 A *տան*

Խ ո ր ա գ ի ր

B *Տաղ գինոյ և ուրախութեան* D *Տաղ վասն գինոյ սօհպէքի* e *Անխորագիր*
Բ ն ա գ ի ր

1 B *խմինք* (միշտ այսպես)
3 Be *անուշ փխ աղէկ*
4 ACe *Անոյշ* (միշտ այսպես) D *խմենք զանուշ գինին* (միշտ այսպես) *փխ Անուշ խմենք*
5 BD *Մի՛ թողուք զիւր գուշն խոր։* AC *խոռ*
6 C *չիf Եւ* BDe *պահել* ABDe *սափոր*

Ջի խմող մարդն է ծով ի խոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր։

Էրէց, տանուտէր Հարգևոր,
Ընդ հարսանիս կամ կնքաւոր,
Թող թէ կոչեն շատ կարևոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր։

Ժողով առնեն շատ թագաւոր,
Իւր մեծամեծք ՝ւ իշխանաւոր,
Լիով խմեն շատ չափաւոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր։

Խմեն իլի մեծ փառով նոր,
Ծունկս անկանին պինչ մեղաւոր,
Կերպ համբուրեն, տան համաւոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր։

Հայց, միս ու հաւ, տանձ ու խնձոր,
Ջայնէ՝ Գաւա՜թ, տայ հետաւոր,
Ղրկեն միմեանց պարգեք ոսկոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր։

Ձերմակ մօրուք շատ ալևոր,
Մանուկ ընտիր և ձիաւոր,
Յայնժամ ամէն սէր միաւոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր։

---

8 e *այո՛ խմենք* (միշտ այսպես)
9 AD *հարկաւոր* փխ *հարգևոր*
10 e *հարկևոր* փխ *կնքաւոր*
14 Be *մեծամեծքն* D *մեծայ մեծ* BD *չի՛ւ*
15 e *խմենք*
16 D *խմենք զանուշ գինիս* (բացի վերջին տողից, այսուհետև միշտ այսպես)
17 D *խմել պիտի* փխ *խմեն իլի*
18 D *Ծունկ անկանինք*
19 e *համբուրին։ կամաւոր* փխ *համաւոր*
20 e *Այսօր* փխ *Անուշ*
21 D *ու միս, հաւ*
23 D *պարգև* e *մազա* փխ *պարգեք* B *խնձոր* փխ *ոսկոր*
25 AC *մօրու*

Նա տանուտէր մարդ փառաւոր,
Շիշան ի ձեռն է ահաւոր,
Որ ինքն խմէ մարդ գլխաւոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր:

Չարէն փրկէ Տէրն երկնաւոր,
Պահէ զամէն մարդ երկրաւոր,
Ջնջեա ի մէնջ զմարդ նենգաւոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր:

Ռամ խուժադուժ կան և խոժոռ,
Սրտայնեղած նային խոտոր,
Վասն որոյ կան շուն թիւնաւոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր:

Տէր, տուր բարի սէր հոգևոր,
Բամեալ մարդկան սէր բանաւոր,
Ցնծան սիրով յոյժ զօրաւոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր:

Իւծեալ մաշիմ գլուխ ի կոր,
Փառասիրիմ մարմնով զինչ հոր,
Քեզ, Մարտիրոս, գինով խոչկոր.
Անուշ խմենք, քաղցր և յորդոր:

3. ՏԱՂ ԿՆՔՏՈՒՔԻ ԵՒ ՏՂԱՐՈՒՔԻ, ԿՆՔԱՀՕՐ ԵՒ ՍԱՆԻ

Աստուած օգնէ այս կնքահօրն և իւր սանին,
Բազում վարձ տայ հետ նոր մանկանն աշխատողին,

---

31 B չիք Որ D Ով փխ Որ A ինք B յինքն
35 B Ջնջէ D մարդ
38 BCDe Սրտնեղաց
39 e որ փխ որոյ ACD շան B շատ փխ շուն: թունավոր
43 B նոքա փխ սիրով D բանաւոր փխ զօրաւոր
46 B փառասիրեմ
47 AC Մարտիրոսն
48 D Խմենք քաղցրիկ գինին փխ Անուշ խմենք
Խորագիր
B Տաղ կնքտուքի և տղարուքի ի կնքահօրն և իւր սանին C Անխորագիր
Բնագիր
1 B կնկայհօրն (միշտ այսպես) C 1—10 չիք

Դլուխ հաւատոյ նախ և յառաջ մկրտութիւն.
Աստուած օգնէ այս կնքահօրն և իւր սանին։

Դուռն բացաւ մեզ ի վերուստ տէս՛ երկնային,
Երկնից իջաւ Հայր և Որդի և սուրբ Հոգին,
Զարդարեցան որդիք մարդկան, ազգ երկրածին.
Աստուած օգնէ այս կնքահօրն և իւր սանին։

Էրէցն գայ և կնքահայրն ի տաճարին,
Ընդ նա ասէ՝ խոստովանեա զյանցանս քոյին,
Թողու յանցանս քահանայն և Տէր վերին.
Աստուած օգնէ այս կնքահօրն և իւր սանին։

Ժողովեցան բազում ժողովք ի միասին,
Իւր պայակովն կոչէ զմանուկն ի յատենին.
Լուր գայ, բերէ զմանուկն յառաջ ժողովին.
Աստուած օգնէ մեր՝ կնքահօրն և իւր սանին։

Խոնարհնալ տէս կնքահայրն իւրոյ սանին,
Ծունր կրկնէ երեք անգամ յեկեղեցին,
Կամաւ բառնայ վասն աստուածոյ զնա իւր բազկին.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

Հրաժարե՞ս ասէ երէցն իւր վկային.
Ձայնէ՝ և ասէ. Դարձիր ի լոյս աստուածային,
Զամբար փայլէ և հաւատայ երրորդութեան.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

Ճարտար մտնու յեկեղեցին ընդ բահանին,
Մերձ ի խորանն կանգնելով պատարագին,
Յայնժամ ասէ. Մերկացուցէք զմանդերձն հին.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

---

3 A հաւատոց
7 B յորդիք
10 B զանցանս C տողյատրն սկսվում է այս տողի վերջից և ունի ...ցանս քոյինս պատկերը
11 BC զանցանս B քահանային
12 C մեր փխ այս։ չիմ և իւր սանին (միշտ այսպես)
14 C դայեկովն
15 BC յառաջմէ
22 B Ձայն կասէ
23 C Զամպար BC յերրորդութիւն

Նա քահանայն ղբուրն արկանէ յաւազանին,
Շիշ եւղ օծման, պայծառ սուրբ խաչն յաջոյ ձեռին,
Որ արկանէ զմեռոնն ի ջուրն ըստ օրինին.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

Ջիք խտիր, ասէ Պօղոս մեծն առաջին,
Պատուէր առնէ Աւետարանն մեր փրկչին,
Ջուր արկանէ երրորդ վերայ նորընծային.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

Ոտտ բաշխէ վինչ զՅովհաննէս, էջ սուրբ Հոգին,
Սուրբ մեռոնան օծանէ զտիսյ պատկերին,
Վերաբերեալ երկրպագէ սուրբ սեղանին.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

Տանին ի տուն, վինք պաշտելով ճանապարհին,
Բամեալ մարդիկ բազում երթան առ նա բազմին,
Յնծութեամբ տօնախմբեն շատ այր և կին.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

`Ի հօրով մօրով սնանի, ասեն `ւ ըմպեն զգինին,
Փառաց ի փառս բարձրանան և յորդորին,
Քեզ Մարտիրոսն զայս բան, Ղարաճասրին.
Աստուած օգնէ մեր կնքահօրն և իւր սանին։

4. ՏԱՂ ՀԱՐՍԱՆԵԱՑ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ, ԸՆՏԻՐ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ

Աստուած օգնէ թագաւորին,
Բաշխէ բազում կենդանութիւն,
Գիշեր ցորեկ իւր հովանին.
Աստուած օգնէ թագաւորին։

---

29 BC *աւազանին*
30 B *խաչ*
37 B *Յովհաննէս*
45 A *իրով փխ հօրով*
47 B *բանս*
հ ո ր ա գ ի ր
D *Տաղ ուրախութեան* E *Տաղ հարսանեաց պսակին և ուրախութեան մարդկան*
Բ ն ա գ ի ր
2 D *չիք բաշխէ*
3 C *յիւր* DE *հովանի*

Դու Թագաւոր մեզ երկրաւծին,
Երեսն լոյս է երկնային,
Զարդարեալ է բոլորովին.
Աստուած օգնէ Թագաւորին։

Երանեցաք իւր վաճառին,
Ընդ ընկերոջն և կողակցին,
Թագուհին, որ զարդարեցին.
Աստուած օգնէ Թագաւորին։

Ժողովեցան ազգ և ազինք
Ի տեսանել նոր փեսային,
Լուսապսակ ի գլուխ եդին.
Աստուծ օգնէ Թագաւորին։

Խնդան ամէն իւր սիրելին,
Ծերք և մանկունքն, իւրեանց որդին,
Կոյս աղջկունք բոլոր Տարսին.
Աստուած օգնէ նոր փեսային։

Հայր ու մայրն, եղբարք նորին,
Զհանան յոյժ, փառաւորին,
Ղամպար մոմեր փեսին վառին.
Աստուծ օգնէ նոր փեսային։

Ճշմարտապէս նման նմին,
Մեծն Աբրահամ և Սառային,

---

5 B Դա փխ Դու D Դայ Թագաւորէ երկնային։
6 BC Երեսը D երկնածին փխ երկնային
9 CE Էրանեցաք
10 CD ընկերոջ BE իւր փխ և
11 C Թագուհին D Թագոյս A չիմ որ
13 E ազդն B աղին
15 BCE Լուսոյ պսակ CD ի գլուխն
17 D Խնդա։ սիրելիք
18 B մանկունք D տղայք փխ մանկունքն B որդիքն
19 ACBDE Կուսան ADE կանայք փխ աղջկունք B ախչկունքն E իւրեանց փխ բոլոր
21 BCE Հայրն BCD և մայր BC'ւ եղբարք DE եղբայրք
23 A ի յայս սեղանս կամ այլում տեղի։ D Քաղաքս այս և այլ տեղիս։ E ի Ղալաթիա և այլ տեղին։
25 E մեծին փխ նմին D 25—28 չիմ
26 E Մեծ Աբրահամէ։ չիմ և A Սառին

Յակոբայ մեծ և Հռաքելին.
Աստուած օգնէ թագաւորին։

Նոր ժամանեալ Յիսուս փրկչին,
Շուրջ Գալիլեայ հարսանիքին,
Որ փոխեաց ջուրն ի գինին.
Աստուած օգնէ թագաւորին։

Զար թշնամիք քո հալածին,
Պատիւ արա կոչնականին,
Ջուր և գինի տուր ընծայ ամենին.
Աստուած օգնէ թագաւորին։

Ռահան, նռի և մրտենին,
Սուսամ, նարկիզ և նռնենին,
Վարդ ու դիւնծորն ընծայ բերին.
Աստուած օգնէ թագաւորին։

Տաճար մտին ընդ քահանին,
Բամեալ բազում ազգ միասին,
Ընծան այսօր, զքեզ օրհնեցին.
Աստուած օգնէ թագաւորին։

Իւսին պսակ պատրաստեցին,
Փառօք փայլէա յեկեղեցին,
Քեզ Մարտիրոսն ասաց յետին,
Աստուած օրհնէ թագաւորին։

---

27 AE և Յակոբ փխ Յակոբայ A Հռաքելի
28 C Նոր փեսային փխ թագաւորին (միշտ այսպես)
29 ABCE Յոր փխ Նոր D Նա փխ Նոր ADE Տէրն փխ Յիսուս
30 D Հարսանին
31 D փոխարկեաց AD ջուրն B շիմ ի
33 A Թշնամիքն E Թշնամիքդ A շիմ քո D քում փխ քո
34 BC Հարսնարանին փխ կոչնականին
35 BC ու D Աբա փխ Ջուր և գինի BE շիմ ընծայ
37 AE մրտենի D Ռահանի ճուղ ու վարդի։
38 BC Սուսամբ D Շուշան երկինս փխ Սուսամ, նարկիզ E Սաիոր գինի փխ Սուսամ, նարկիզ AE ու նռնենի
39 BCE և DE խնծոր
41 A մտար C մտնեն E մտեր։ քահանային
42 D բոլոր փխ բազում E բազումք
43 BC Ընծութեամբ զքեզ պսակեցին։ D Ընծայով քեզ օրհնեցին։
46 C փայլէ D փայլիս E փայլես DE եկեղեցին
47 D Մարտիրոս

5. ՏԱՂ ԵԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱՆ ԵԻ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Աստուած զայս տունս շէն պահէ,
Բազում բարեօք դինք զարդարէ,
Գեղեցկաշէն չորս անկիւն է.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ:

Դռներն ամէն բառակուսէ,
Եւ իւր տախտակքն անփուտ փայտ է,
Ջամէն մարդու ի բայ այնէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ:

Էրեսն սև, ով վատ կասէ
Ընդ տանս այսմիկ, որ շինած է,
Թէ չես օտար նա դու նայէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ:

Ժողովս ամէն, որ կոչած է,
Իմ բահանայքս, որ բազմած է,
Լից զգաւաթն, որ խաչ հանէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ:

Տարբերակներ

AFHJKL *Տաղ ուրախութեան* CEG *Տաղ և օրհնութիւն ուրախութեան* D *Գովասանք տան և ուրախութեան* K *Տաղ ասացեալ ի վերայ սեղանի*

Բնագիր

1 HL *ի շէն*

2 HL *բանիւ փխ բարեօր* KL *գինքն*

3 HJL *Գեղեցկապէս* B *անգին է* E *յանկիւնէ* K *դայակ ունէ փխ անկիւն է*

4 HL *ի շէն (միշտ այսպես)*

5 HJL *Դարձնալ փխ Դռներն* K *Դէմներն* D *բառանկիւնէ* K *բառակուսէն*

6 CEDF *անփոյտ* H *անփուտ է* J *անփոյտ է* K *յանփոր* HJ *շիմ փայտ է* L *տոպր շիմ*

7 BCDEF *մարդոյ* HL *մարդիւ* J *մարդիկ* K *մարդկան* G *շիմ ի* F *անէ* HJKL *առնէ փխ այնէ*

9 DEFHJK *երեսն* B *շիմ վատ* BCEG *ասէ* K *ասէր*

10 D *զոր* BCEG *շինեալ է* HJL *բազմած է փխ շինած է* K *շինված է*

11 J *չէ* D *օտարն: արդուն փխ նա դու* HJL *յանգունդ (J անգունդ) փխ նա դու* K *դու նայ ասէ փխ նա դու նայէ*

13 HJL *ժողովքս* BCG *ամէնն* K *կուլած էր փխ կոչած է*

14 DFHJL *Ի փխ Իմ* K *Ընդ քահանայքն* HJL *ի տունս այս (J ի տունս այսմիկ* L *ի տանուցս մէկ) փխ որ բազմած է*

15 K *պիտաներն փխ զգաւաթն*

Խաչեան կանայք, որ նստած է,
Ծառայք բազումք ձեռնակապ է,
Կերակուր շատ, լուր ճաշակէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

Հայր Աբրահամու նման է,
Զայն ի յերկնից աստուած օրհնէ,
Ղէբէոսի ժողովուրդն է.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

Ճերմակ, կարմիր գինին շատ է,
Մտրուպ, գուսանն յորդոր կասէ,
Յայնժամ ամէն Հազրապետ է.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

Նայ տանուտէրն ի վեր եկնէ,
Շիշան ի ձեռն ու կու կանգնէ,
Ով կու սիրէ, ի նա խմէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

Զարն ու բարին զամէն քննէ,
Պարտ է խմել, եղբարք, թէ չէ,
Ջուր թէ խառնէ նա ինք գիտէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

---

17 BCEFG *կանայքն* K *17—20 չիմ*

18 BCEG *ձեռք խաչկապ է* փխ *ձեռնակապ է*

19 HL *դու* փխ *լուր*

21 L *Աբրահամուն* K *էր*

22 K *Զայնիւ երկնից* D *ի երկնից* K *դաստուած*

23 K *Ղեբէոս ի ժողովս ընդրէ։* L *Ղեբիոսի*

25 CEG *գինի* F *ջուրն* փխ *գինին*

26 E *Մտրուկ* L *Մտրումպ* BCG *գուսան* D *կարասն* փխ *գուսանն* E *կուսան* F *Մէզեդի, տաղ, յորդոր կասէ։* L *Հորդոր*

27 BDE *Յայնժամն* HKL *Յորժամ* F *գօսանն գօղանչէ* փխ *ամէն Հազրապետ է* HKL *Հայրապետ է*

29 D *էնեն* F *նստեալ է* փխ *եկնէ*

30 HL *Շիշէն* L *ձեռն* BCELG *և* ADFJ *ու կանկնէ* HK *ու կանկներ է* L *ու կանքներ է* F *Շիշան առչեն, գաւաթն ասին է։*

31 F *որ* փխ *կու* G *սիրել է* փխ *կու սիրէ*

33 HKL *չիմ ու* AHJKL *զբարին* D *զամէնն* L *գնէ* փխ *քննէ*

34 EHK *խմելն* BF *եղբայր* CEHG *եղբայրք* L *եխպայրք*

35 F *որ* փխ *թէ։ չիմ նա* FL *հինքն*

Ռատով խմել կու վայելէ,
Սիրով խմելէ, եղբարք, լաւ է,
Վաղն սիրով զքեզ հարցանէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

Տաճարս ամէն սրբաքար է,
Բամեալքս ամէն պատուական է,
Յնծան նոքա բոլոր սրտէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

Իւրերս ամէն մեծարած է,
Փոքր և մեծեր յամէն ծարէ,
Քեզ Մարտիրոսն չետին կասէ.
Աստուած զայս տունս շէն պահէ։

6. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Այբն ասէ. Այսօր բմպեմք,
Բէնն ասէ. Բերեք գինի.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Գիմն ասէ. Գինիս անուշ,
Դան ասէ. Դուր է տեղիս.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

---

37 F *Ըռատ* D *կեննաց փխ խմել*
38 D *խմել* B *եղբայր* C *եղբայրք* F *նրս փխ եղբարք* L *եխպայրք*
39 C *չիմ. զքեզ* D *կու զքեզ* BCEG *կու հարցանէ*
41 C *Տաճարն*
42 EFHKL *Բամեալս* D *յամէն* F *ամէնք*
46 DF *Փոքրէ ի մեծ* E *մեծներն* BCFG *ամէն* E *ամէնն* B *ծանր է* HKL *տղոք չիմ*
47 ADEHK *Մարաիրոս* L *Միգիդն փխ Մարտիրոսն* F *Ետին* L *Հետն*

Բ ն ա գ ի ր

2 B *Բեն*
3 B *Ուրախ լեր, ուրախ լեր* (միշտ այսպես)
4 B *չիմ Տան։ Տանուտէր* (միշտ այսպես)
6 B *Դուն*

Եչն ասէ. Իջնումք ի վայր,
Զան ասէ. Ձիս կոչէցէք.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Էն ասէ. Եմ ես ու ես,
Ըթն ասէ. Ընդ մեզ աստուած.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Թօն ասէ. Թագաւոր եմ ես,
Ժէն ասէ. Ժամանակիս.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Ինն ասէ. Ինչ չաւ եմ ես,
Լիսն ասէ. Լաւ քան զամէնն.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Հէն ասէ. Խնդամք այսօր,
Ծան ասէ. Ծառայքս ամէն.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Կենն ասէ. Կարաս բացէք,
Հօն ասէ. Հարբեցուցէք.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Զան ասէ. Զայնիւ գոչեմ,
Ղատն ասէ. Եղանակեմ.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

---

9 A *Իջնումք*
13 A *ես ՚ւ ես ու ես փխ ես ու ես*
14 A *Ընթն*
17 B *չիք ես*
22 B *Լիսն զամէն*
30 B *Մեզ արբուցէր*
33 B *գոչեմք*

Ձեն ասէ. Ձեմեմք այսօր,
Մէնն ասէ. Մանուկքս ամէն.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր:

Յին ասէ. Յիս խմեցէք,
Նուն ասէ. Նոր շիշանով.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր:

Շան ասէ. Շուտ խմեցէք,
Ին ասէ. Որ գայ ի յիս.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր:

Ջան ասէ. Ջերթանք ի տուն,
Պէն ասէ. Պատիւս աղէկ.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր:

Ջէն ասէ. Ջուր է գինիս,
Ռան ասէ. Ռատ տուր ի յիս.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր:

Սեն ասէ. Սպիտակ տէք,
Վեմն ասէ. Վեց, վեց ու վեց.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր:

Տիւնն ասէ. Տէք ի յիս,
Բէն ասէ. Բաբունիս.

---

37 A Ձեպեմք
41 B Յէն B խմեցի
42 B շիշով
49 A Ջեմք երթար փխ Ջերթանք
50 B Պատիւ: արէք խխ աղէկ
54 B Ռատատ փխ Ռատ: չիմ ի
57 B տուէք
58 A Վեւն
61 B Տիւն: տուէք

Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Յօն ասէ. Յնծամք այսօր,
Իւնն ասէ. Իւրերս ամէն.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

Փիւրն ասէ. Փառք տամք այսօր,
Քէն ասէ. Քահանայիւք.
Ուրախ լեր, ուրախ լեր, ուրախ լեր,
Տան տանուտէրս ասպնջական, ուրախ լեր։

7. ՏԱՂ ՆՈՐ ՓԵՍԱՅԻ ԳՈՎԱՍՆՔ

Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ,
Բէնն ասէ. Բարի թագաւոր մեզի երակ,
Գիմն ասէ. Գանկուտ ոսկէ և աշտանակ,
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

Դան ասէ. Դու թագաւոր մեզի երակ,
Եչն ասէ. Երեսդ է լոյս զէտ զճրագ,
Ջան ասէ. Ջի լոյս ծագես մեզ համարձակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

Էն ասէ. Եկայք առ քեզ և զքեզ տեսաք,
Ըթն ասէ. Ընդ լոյս երեսդ մեք նայեցաք,
Թօն ասէ. Թագաւոր ես դու մեզ հիմակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

---

70 A Քահանայիւքս
խոթագիր
A Տաղ նոր փեսայի վերայ ասացեալ
Բնագիր
2 B երրակ
3 A Գանկուտն ոսկի
5 B երրակ
6 A երեսդ լոյս է B զճրակ
10 A Ըթն B Ըն։ Քո փխ Ընդ A չիf մեք
11 A զաշխարհս փխ մեզ B հեմակ

Ժէն ասէ. Ժողովեցան բազում հրեշտակք,
Ինին ասէ. Ի յերկնից բերեն քեզ լոյս թագ,
Լիւնն ասէ. լոյս ու պայծառ, քան զարեգակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

Խէն ասէ. Խնդամբ և մեք յոյժ և փափագ,
Ծան ասէ. Ծառ վարդենուն, որ դուք բուսաք,
Կէնն ասէ. Կարասովն ջուր դառնայ բաժակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

Հոն ասէ. Հարսս մաքուր և իսպիտակ,
Ջան ասէ. Ջայն թագաւորացն է նմանակ,
Ղատն ասէ. Ղամպարն օրհնած նոյն օրինակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

Ձէն ասէ. Ճուղք վարդենուն, մեծ բարունակ,
Մէնն ասէ. Մէջ վարդենուն, որ դուք նստաք,
Յին ասէ. Ելեր ճուղքն հաստ ու բարակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

Նուն ասէ. Նոր թագաւոր գեղ 'ւ ի քաղաք,
Շան ասէ. Շիշէն ի քո ձեռքդ տեսաք,
Ոն ասէ. Որ քո ձեռացդ խմեցաք.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ։

Ջան ասէ. Ջար Բշնամին գետնին ատակ,
Պէն ասէ. Պատուղ չարին ի վատ կրակ,

---

14 B չիմ Ի։ երկնից A չիմ լոյս
15 A Լիւն։ Լուսափայլ ակունք, պոակ փխ լոյս ու պայծառ, քան զարեգակ
17 A փափաք B փափակ
18 B վարդենոյն A դու
19 A կէն
21 A Հարսանիքս է փխ Հարսս չիմ և
22 B թագաւորաց սայ փխ Ջայն թագաւորացն է
23 A Ղամարն B չիմ օրհնած նոյն օրինակ
25 B ճիւղք վարդենոյն
26 B վարդենոյն A բուսաք փխ նստաք
27 A Ելնէք ի ճուղքն
29 B թագաւորք գեղ ու քաղաք
30 B չիմ քո։ որ նայեցաք փխ տեսաք
31 B Ի փխ Որ
33 B Բշնամիք A գետնի B յատան
34 B վառվի փխ ի վատ

Ջէն ասէ. Ջարդի մարդոյն չար կղակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ:

Ռան ասէ. Ռաբին հասոյց զքեզ որդեակ,
Սէն ասէ. Սուրբ քահանայիւ առիր պսակ,
Վէվն ասէ. Վերաբերէ զքեզ պատարագ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ:

Տիւնն ասէ. Տուն Սաբեկայ որդին Սահակ,
Բէն ասէ. Բաբունն երետ զխոյն փոխանակ,
Ցօն ասէ. Ցնծամք և մեք եռափափագ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ:

Իւնն ասէ. Իւսին պսակն բոլորակ,
Փիւրն ասէ. Փախչի ի քէն չարն մշակ,
Քէն ասէ. Ես Մարտիրոս և անառակ.
Այբն ասէ. Ապրի թագաւորն շատ ժամանակ:

8. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԳԵՂԵՑԻԿ

Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի,
Բենն ասէ. Բարի, հարիւր հազար բարի,

---

35 B Թէ չար մարթոյն և ի կրակ:
37 B որթեակ
38 B քահանայիւք
39 A քեզ
41 B Տիւն: Դուն A որդի
42 B Բաբուն B խոյն
43 B Ցոն AB եռափափաք
45 B 'ւ իւսին
46 B չար
47 A Քեզ փխ Ես
48 A ասէ թագաւորն

Խորագիր

B Վասն ուրախութեան յորժամ որ քո սիրելին առ քո տունն գայ զայս տազս ասա և զիս յիշեա C Տաղ ազնիւ D Տաղ ազնիւ բարեկամի E Տաղ Գրիգոր Երուսաղէմայ պատրիարգի FH Տաղ բարեկամի GJK Անխորագիր lm Տաղ ուրախութեան մարդկան

Բնագիր

1 E Այբ l չիք այս և բոլոր մյուս տողերի սկզբնամասերը, ուր տրվում է տառի անունը և «ասէ» բառը:

2 B Բարով եկիր իմ սիրելի փխ Բարի, հարիւր հազար բարի D եկիր փխ հարիւր EFGHK տեսաք փխ հարիւր

Գիմն ասէ. Գաւաթ խմէ իմ սիրելի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Դան ասէ. Դու սիրելի, մեզ ըղձալի,
Եչն ասէ. Ելար 'ւ եկիր առ մեզ հիմի,
Զան ասէ. Զմեզ սիրեցիր, յոյժ պատուելի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Էն ասէ. Եկաք առ քեզ հոգով ի լի,
Ըթն ասէ. Ընդ քո, սիրելիդ, ուրախալի,
Թօն ասէ. Թող դուն ապրիս բազում տարի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Ժէն ասէ. Ժամանակաց դու գովելի,
Ինին ասէ. Ի քեզ եկանք հոգով ի լի.
Լիւնն ասէ. Լոյսն երկնային ի քեզ հանգչի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Խէն ասէ. Խմէ զկթխադ, թէ քեզ պիտի,
Ծան ասէ. Ծառայս խմէ գաւ 'մ աւելի,

---

3 m մը խմէ B ծառայ իմ քի փխ իմ սիրելի
4 Cl չիք կրկնակ տողը (միշտ այսպես)
5 EFGHK սիրեցէր զմեզ l սիրեցիր
6 B Խոնարհեցար 'ւ եկիր մեզի փխ Ելար 'ւ եկիր առ մեզ հիմի m ի շատ փխ Ելար D հիմի առ մեզի
7 H Զքեզ m Մեզ EFGHKl սիրեցէր EFGHK ով փխ յոյժ
9 ABC էկաք EFGHK Եկայք l էկայք m էակ Dlm հոգւով C իլնի H իլի
10 Am Ըեթն BE Եթն D չիք Ըթն ասէ B առ փխ Ընդ քո EFGHKl տեսլանդ փխ սիրելիդ J սիրելի
11 CEFGHJK Թոն D չիք Թօն ասէ CEFGlm դու A ապրես H իմ սիրելի փխ բազում տարի
13 D յոյժ փխ դու
14 A Ինն B Ին D չիք Ինին ասէ C ի մեզ փխ ի քեզ m քեզի Am եկաք BD անկաք փխ եկանք Dm հոգւով l նայիմք ուրախալի փխ հոգով ի լի FGHK տողը չիք
15 CG Էն փխ Լիւնն D չիք Լիւնն ասէ J Լիւն m Լիօնն CF Լուսն D Լոյս H յերկնային K հանկչի
17 D չիք Խէն ասէ Bl զկթղայդ D կթլայդ m զբաժակ փխ զկթխայդ AB զով փխ թէ Dlm զով (m որ) փխ թէ
18 D չիք Ծան ասէ m ծծեր ծառայս փխ ծառայս խմէ ABCGJl նաւ նաւելի (B գաւաթն իլի C նաւ նաւ լինի D նա լաւ լինի G գաւ գաւելի J առնու էլի l նաւ մի ի լի) փխ գաւ'մ աւելի m նաւն փխ գաւ'մ

Կենն ասէ. Կարաս բանամք, բերեմք գինի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Հոն ասէ. Հոգով ղքեզ սիրել պիտի,
Ջան ասէ. Ջայնիւ գոչեմ քեզ երանի,
Ղատն ասէ. Ղամբարն արաւ զմեզ արժանի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Ձէն ասէ. Ճորտ ու ծառայ զանձն իմ արի,
Մենն ասէ. Մեծարեցիր զինչ որ չէի.
Յին ասէ. Յելար ՝ւ եկիր առ մեզ տեսի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Նուն ասէ. Նոր կթխայով խմել պիտի,
Շան ասէ. Շիշան ի չիմ ձեռիս առի,
Ոն ասէ. Ով զիս սիրէ թող զմայլի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Ջան ասէ. Ջար թշնամին թող խաւարի,

---

19 D չիմ Կենն ասէ m Կէն EFGHJIm բանամ D բացէք փխ բանամք B բերէք C բերինք EFGHJI բերեմ m բիրիմ K *19—48* չիմ

21 H տողը չիմ D չիմ Հոն ասէ m Հօն Dm Հոգով

22 D չիմ Ջան ասէ J Ջայն Աստուծոյ կոչեն քեզ փխ Ջայնիւ գոչեմ քեզ երանի m Ջայնով I գովեմ փխ գոչեմ

23 D չիմ Ղատն ասէ CE Ղամպար EFGHJ վառեաց մէջ գիշերի փխ արաւ զմեզ արժանի I արար մեզ m մեզ

24 E տողը 25—ից հետո

25 D չիմ Ձէն ասէ B Ձեմեմք այսօր մեք ցնծալի փխ Ճորտ ու ծառայ զանձն իմ արի m Ճայտ փխ Ճորտ EFGH ես զիս փխ զանձն իմ I իմարի m ի մարի

26 D չիմ Մենն ասէ։ Մեծարիր E Մեծարեցեր J զի Նոր փխ զինչ որ B էի փխ չէի

27 B Յորժամ ղքեզ փխ Յելար՝ւ եկիր CEFGH Յուսով փխ Յելար ՝ւ J Յիւր արեգի զմեզ տես փխ Յլաբր ՝ւ եկիր առ մեզ տեսի m Յիզար փխ Յելար CG առիր Հմի փխ առ մեզ տեսի EH առ իս Հմի փխ առ մեզ տեսի I Հիմի փխ տեսի

28 E տողը չիմ

29 D չիմ Նուն ասէ J Նունն B Մեծ փխ Նոր AD կթխանով I կթղայով m ամանով

30 D չիմ Շան ասէ EFGH Շուշան C իմ ձեռքս D չիս փխ ի չիմ DFGHI ձեռս E ձեռուս Jm ձեռքս D արի EFGHI պիտի փխ առի

31 D չիմ Ոն ասէ ACDm Որ քո ծառայս Նոր զմպաղի (C Որ քո ծառայն զմաղքի D Որ քո ծառայն նոր զամպախի) փխ Ով զիս սիրէ՝ թող զմայլի EFGHI Ուստի ծառայս ուրախ լինի (I Ով քեզ սիրէ՝ տուր բմպելի) փխ Ով զիս սիրէ՝ թող զմայլի

33 D չիմ Ջան ասէ J թշնամիքն C քո փխ թող EFGH ամօթ լինի փխ թող խաւարի J խաւարի I կորնչի փխ խաւարի

Պէն ասէ. Պատիւ պարտիմ իմ պարոնի,
Ջէն ասէ. Ջուր ու գինի շատ կու լինի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Ռան ասէ. Ռաբին երէտ զքեզ ինձի,
Սէն ասէ. Սուրբ գաւաթով խմել պիտի,
Վեվն ասէ. Վեց, վեց ու վեց՝ մէկ հետ մէկի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Տիւնն ասէ. Տուր ես խմեմ մէկ մի քանի,
Բէն ասէ. Բամեալ մարդկան մեծաց ազգի,
Ցօն ասէ. Ցնծամք ամէնքս յոյժ խնդալի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

Իւնն ասէ. Իւրընկալար զմեզ բարի,
Փիւրն ասէ. Փառք ու պատիւ իմանալի,
Քէն ասէ. Քո ծառային Մարտիրոսի.
Այբն ասէ. Առաքեցար հազար բարի։

---

34 D չիմ Պէն ասէ F Տէրն փխ Պէն AJ պարոնին

35 D չիմ Ջէն ասէ EFGHI Ջուրն D չիմ ու I ի փխ ու EFGHI գինին

37 FGHJ Ռատն փխ Ռան D չիմ Ռան ասէ C երետ փխ ասէ Em Ռաբրին G Ռաբրի Ներսես փխ Ռաբին երետ EFG մեզի փխ ինձի I ինծի

38 BCD Սպիտակ տուէք մեր տերտերի (C Սպիտակ տուէք. առէք խարճ D Սպիտակ է, վեր խաչի լինի) փխ Սուրբ գաւաթով խմել պիտի EFGH ճաշել (F ճաշակել) փխ խմել I Սպիտակ գինին լաւ կու լինի փխ Սուրբ գաւաթով խմել պիտի

39 D չիմ Վեվն ասէ F Վեց հետ վեցն փխ վեց ու վեց BD հետ մէկ մէկի EFGH քիչ է ինձի փխ մէկ հետ մէկի D յիւր մէկ մէկի I հետ մէկ մէկի

40 E տողը 41-ոդից հետո

41 D չիմ Տիւնն ասէ E Տուն m Տիօնն EFGH ինձ փխ ես J չիմ մի EFGH քանի մի

42 D չիմ Բէն ասէ EFGH մարդիքս սխրալի փխ մարդկան մեծաց ազգի J մեծազգի I Հայոց փխ մեծաց D գնդի փխ ազգի

43 CFGHJ Ցոն D չիմ Ցօն ասէ J ամէն m ամենքն E ուրախալի փխ յոյժ խնդալի FGH չիմ յոյժ

44 E տողը չիմ

45 D չիմ Իւնն ասէ I Իրընկալար B մեզի D իբարի EFGH տողը չիմ

46 D չիմ Փիւրն ասէ EFGH Փառաւորեմք զՏէրն ամէնի փխ Փառք ու պատիւ իմանալի ABDIm և փխ ու

47 B Այս ծառայիս BCDI Աստուածատրի (C Աստվածատրին I Ած. տուր) փխ Մարտիրոսի EFGH Այբն ասէ՝ Առաքեցար հազար բարի։

48 EFGH Քէն ասէ՝ Քեզ գոհութիւն աստուած բարի։

ունեն ես՝

Օն ասէ. Օրհնեալ անունդ անբաւելի,
Ֆէն ասէ. Ֆադիրներիդ գլուխն ապրի.
Այբն ասէ. Հատաւ գինին, ել ու կորի։

9. ՏԱՂ Ի ՏԵՍ ՍԻՐԵԼԵԱՑ ԵՒ ՀԵՌԱԻՈՐԱՑ ԱՍՍԱ

Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ,
Բարով գարդարեցայ, գՏեառնէ գոհացայ,
Գարնան ծաղկի նման, որ երևինայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Դրախտէն աւետաւոր ես հանց իմացայ,
Երեսդ ի վեր նայիլ սիրով կամեցայ,
Զարդարեցեր զաշխարհս ամէն դինչ որ կայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Էկիր հազար բարով, աչօք իմ տեսայ,
Ընդ այդ քո գալստեանդ յոյժ ուրախացայ,

Խորագիր

AFNQRTVyZβ Անխորագիր B Տաղ վասն սիրելեաց ասացեալ է C Տաղ ի տես սիրելեաց և հեռաւոր բարեկամաց E Տաղ չարէն գէհենի սիրոյ G Տաղ անուշ և գեղեցիկ, լաւ ի Մարտիրոս Հիզանցիէ ասացեալ Hδ Տաղ Մարտիրոսի ասացեալ J Տաղ ուրախութեան մարդկան K Տաղ անուշ և գեղեցիկ վասն սիրելեաց L Տաղ սիրոյ և ուրախութեան M Այլ տաղ լաւ և գեղեցիկ. սողբաթի O Տաղ վասն սիրելեաց ասացեալ S Տաղ հեռաւորաց U Տաղ կարօտով բարեկամի W Տաղ վասն սիրելեաց և բարեկամի X Տաղ նոյն գունակ սղնխւ α Տաղ վասն ուրախութեան γ Տաղ ուրախութեան ω Տաղ սիրելոյ և բարեկամի a Այլ տաղ գեղեցիկ և լաւ

Բնագիր

1 A զձեզ փխ զքեզ

2 R Բարնք T Բարով Vγ Բարօվ a Բարով BCDEFGHδJKLMPQSVWa զարդարացեր E ի Տեառնէ OF_{ω} Տեառնէ H գՏէրնէն Z գոհացայ

3 BEJQγa ծաղկանց NTUyZω վարդի նման քև զուարճացայ փխ ծաղկի նման, որ երևինայ E երևիցայ P նոր երևինար Q երևեցար

4 A զձեզ փխ զքեզ (միշտ այսպես)

5 AMQT Դրախտին F Դրախտն NW_{ω} աւետարեր CGJLNTUWZω զքեզ փխ ես F և զուարճանայ փխ ես հանց իմացայ NW_{ω} չիմ հանց

6 A տողը չիմ ω Ցերեսդ EGMγa նայել HδXβ հայիլ T նայիր F ես հանց իմացայ երեսդ ի վեր նայիլ։

7 A չիմ Զարդարեցեր BORa Զարդարեցիր NW_{ω} ի տունս փխ զաշխարհս T զաշխարհէս B զաշխարհի CEGMOγ զամէն T չիմ ամէն AFRTUVαω ինչ E զոր ինչ X որ ինչ

9 BCEFGHδJKLMNPQRSTVWXyZαωa եկիր S բարի W բարօվ α բարօք AFQβω աչօքս

10 Z չիմ այդ α այս փխ այդ M գալստեան γ գալստեանդ ω գալստայդ Hδβ խիստ փխ յոյժ Cγ յուժ EL յուրախացայ

Թող դու բազում ապրիս յաշխարհիս վերայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Ժամանակաց պարծանք եղեր դու հիմայ,
Ի տեսանել զերեսդ ամէն կու ցանկայ,
Լուսին ես դու բոլոր, զմեզ լուսաւորեա.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Խնդամբ ամենեքեան զինչ մանուկ տղայ,
Ծերունք շատ պատուականք, ընտրեալ քահանայ,
Կանայք պարկեշտաւորք, կուսանք նորընծայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Հային աղուոր յերսդ ամէն ամիրայ,
Զայնիւ զքեզ երանեն հազար խալիֆայ,

---

11 γ Դող փխ Թող ACEQa դուն Z չիմ դու Hδβ ապրիս բազում S հազար փխ բազում CEFHIJLNPQRSTZαβγω աշխարհիս y ի վերայ՝աշխարհիս a աշխարհքիս U Բարվոք զմէջ աշխարհիս ի վերայ։

13 NTUyzω ժամանակիս ABEα պարծանք ես հոգով (B Պարծանք էիր և E Պարծանք ես դուն α Պարծանք դու ես) փխ պարծանք եղեր դու a Պարծանք էիր U պարծեօք β եղար Q ես հանց իմացայ փխ եղեր դու հիմայ DδTa չիմ դու L մէզ փխ դու F նմա փխ հիմայ KM յիմայ γ իմա փխ հիմայ

14 FNUVαω զքեզ փխ զերեսդ A կու ցանկան NUVyαω մարդ ցանկայ փխ կու ցանկայ OQ կու ցնծայ Z կուցանկ T Զքեզ ամէն ինչ որ կայ։

15 F Լուսին դու բոլոր γ Լուսին է α Լոյս ես դու խիստ պայծառ փխ Լուսին ես դու բոլոր ELMU լուսով փխ բոլոր G բոլորեալ N բոլորիր Nω զիս փխ զմեզ T չիմ զմեզ β լուսաւորես

17 AEQ Խնդան MZa Խնդրեմք S Խնդամբք AFP ամենքն N ամենեսեան U. մինչ փխ զինչ γ ինչ A տղայն Z տղայք T զինց մանուկ ու տղայ y 17—48 չիմ

18 T Ծերուք Z Ծերունի a Ծերուկ A պատուական BCDEFGKMNRSa պատուական Q բնաւոր փխ ընտրեալ TUZ քահանայք NWω Մեծամեծք և փորձուն, որ աստ առ իս կայ։

19 ACDFδLPSαβ պարկեշտաւոր Z Պարկեշտ և մաքուր փխ Կանայք պարկեշտաւորք V կուսան γ կու յսանք L որ ընծայ Q որ ցնծան փխ նորընծայ β ծայ փխ նորընծայ V նորընծայք NWω Աստուած քեզ երկար կեանք և առողջութիւն տայ։

21 A Հային փխ Հային F Հային UX Նային F աղուոր ես փխ աղուոր յերեսդ Ma յերեսդ աղուոր ACDEHδJLMORSTUVXβγ երեսդ C չիմ ամէն EU ամերայ γ ամիրեա NWω Հայի բարի երեսդ ամէն քրիստոնեայ։ Z 21—48 չիմ

22 F Զայնիւ-ձայնիւ DMQS քեզ AEJLTVXa երանէ F չիմ երանեն δ լարափայ փխ հազար խալիֆայ BD աֆտաւայ փխ խալիֆա β նազար փխ հազար L ալաֆայ փխ խալիֆայ U խալիփայ NWa երանէ ամէն քահանայ փխ երանեն հազար խալիֆայ

Ղամբար ես լուսափայլ առ մեզ լոյս ծագեա.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Ճարտար ես բանաւոր, հզօր և արքայ,
Մարմնով դու անմարմին, հրեշտակ քեզ ցանկայ,
Յամէն երկիր բոլոր քո ձայնդ կու գայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Նայեա առ մեզ սիրով և զմեզ զարդարեա,
Շրթամբք քո անուշիւք դու առ մեզ խօսեա,
Որ քո տիպ պատկերիդ է զինչ լուսինկայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Չար թշնամին ամէն ի քէն հեռանայ,
Պատիւ քո մեծութեանդ այլ խիստ լիննայ,
Ջահիլ լուսաւորեա զամէն մերձակայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

---

23 CDHLPRSVγ *Ղամպար* F *Ղամար* DNPSWXωa *լուսաւոր փխ լուսափայլ* MNRγ *լուս* T *ծագես*

25 NWω *դու մտօք փխ բանաւոր։ իբր փխ և* TUV *25—48 չիմ*

26 H *ես փխ դու* NWω *ես գեղեցիկ, փխ դու անմարմին* FGR *հրեշտակք* β *դու անմարմին փխ քեզ ցանկայ* γ *ցանկան*

27 ABHNQRSTUVWXyZβ *Ամէն* H *Ամէնն* γ *Համէն* HKβ *բոլոր երկիր* EO *յերկիր* X *յերկիրս* a *չիմ քո* Ma *սիրով առ քեզ գան փխ քո ձայնդ կու գայ* NWω *Համբաւդ երթայ փխ ձայնդ կու գայ* Λ *գուգայ* γ *կուբայ*

29 AQ *Հայեաց փխ Նայեա* Dα *Նայեաց* AF *և փխ առ* NW *ընդ մեզ բազմեա փխ զմեզ զարդարեա* X'ι *ի մեզ Հայր ընծայ փխ զմեզ զարդարեա* Λ *Հայրաւպար փխ զարդարեա* α *լուսաւորեայ փխ զարդարեա* γ *29—36 չիմ* ω *29—48 չիմ*

30 DHLPβ *Շրթամբ* EN *Շրթամբ* AQ *և փխ քո* Λ *անուշիք* E *քաղցրագին փխ անուշիւք* Cβ *անուշիւ* ABFGHKβ *առ մեզ դու* Q *առ մեզ և փխ դու առ մեզ* L *ընդ մեզ դու* a *խօսակցեա* M *Շրթունք քո քաղցրասցի, առ մեզ խօսակցեա։*

31 S *Որք փխ Որ քո* J *քու* O *ի քոին* QS *տի փխ տիպ* A *որ փխ է* EFGKLM *չիմ է* H *պատկերիդ սիպէ* M *պատկերէդ* Q *պատկերդ զինչ* βa *պատկերդ* F *լուսինն որ կայ* HKQRαβ *լուսնկայ* NW *Զի մինչ զքեզ տեսնումք, Հոգիս մեզ ցնծայ։* X *Որժամ որ քեզ տեսնում, Հոգիս կու ցանկայ։*

33 ABEFGHδKMRa *Թշնամիքն* BHδJR *ամէնևքեան* NW *այսօր փխ ամէն* O *ամէնն* Qβ *ամէնքն* a *ամէնք* M *ամեննևին փխ ամէն ի քէն* α *ի բէն ամէն* C *քեղնէ փխ ի քէն* BGHRβ *չիմ ի քէն* ABEFGHδKMRa *հեռանան*

34 APβ *մեծութեան* E *մեծութեամբ։ չիմ այլ* L *ես այլ աւելանայ փխ այլ խիստ լիննայ* Q *մեծանայ փխ լիննայ* a *լինանան* NW *Պարծանք դու մեզ լինիս աշխարհիս վերայ։* X *Պարծանք շատ ալամիս աշխարհիս վերայ։*

35 L *Ջանի* NRWX *Ջահիլ* AQ *լուսաւորէ* CDGHδJKLMNOPSβγa *լուսաւորես* F *լուսաւոր* Pα *ամէն* J *մերձնցայ* R *որ մերձ կայ փխ մերձակայ*

Ռաբբի ես բանաւոր և մեղ հայր աբբա,
Սաղմոսիւք, օրհնութեամբ լեզուդ բարբառես,
Վասն մեղաւորիս, որ առ քեզ եկայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Տեսլեան քո պատկերիդ որ արժանացայ,
Բամեալ ես, մեղաւորս, որ հետևեցայ,
Յնծայ հոգիս մարմնով և ուրախանայ,
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

Իւանդ հոգով կայի, նայ առողջացայ,
Փառօք տեսայ զերեսդ, մեղաց մաքրեցայ,
Քեզ Մարտիրոսն եղև յետին նոր ծառայ.
Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ։

---

37 A *Բաբի* CDEFGJLKOPSXαγ *Ռաբի* R *Ռաբուն* NW *բազցր բարբառես* փխ *մեղ հայր աբբա* X *առ մեզ հայր ընծայ* Q *հզօր, մեծ աբբայ* փխ *մեղ հայր աբբա* FGOS *հարաբարձ (G յարաբայ* OS *հայրաբար)* փխ *հայր աբբա* CDJLKP *արայ*

38 EHδLV *և օրհնութեամբ* ΛCGKX *լեզուն* D *ղլեզուտ* M *լեզուով* a *առ մեզ* փխ *լեզուդ* NW *զաստուած փառաւորեա* փխ *լեզուդ բարբառես*

39 RX *իմ մեղաւորիս* α *մեղաւորացայ* γ *մեղաւորի* NWα *առ տէր միշտ մաղթես (α յողութիւն հայցես)* փխ *առ քեզ եկայ* ΛFHδJPγa *անկայ* փխ *եկայ* Mβ *ցանկայ* փխ *եկայ*

41 M *տոդր չիմ* F *Տեսուն* LXβ *Տեսլեամբ* E *ի* փխ *քո* HJLOQRαβ *տիպ* փխ *քո* L *զոր* NW *ես* փխ *որ* X *նա* փխ *որ* FG *յոյժ ուրախացայ* փխ *ու արժանացայ* Λ *41—48 չիմ* γ *41—44 չիմ*

42 BJLOγa *Բամեալս* E *Բամեալը* EHδJLORβγa *չիմ ես* X *Բոտեալ* փխ *Բամեալ* Q *մեղօք լցեալս* փխ *մեղաւորս* R *մեղաւորիս* α *փափագիս հասայ* փխ *որ հետևեցայ* NW *Բոտեալ հոգովս ի յիս հրմուեալ բերկրեցայ։*

43 L *Յնծան* La *մարմնովս* BC *չիմ և* FX *ուրախացայ* NW *Յնծայի խոկապես և կենդանացայ։*

45 Eδγ *հոգուվ* F *ղգայարանցս* փխ *հոդով կայի* M *չիմ հոդով* Ma *կացի* α *կայաբ* OS *նա* La *և* փխ *նայ* α *այժմ* փխ *նայ* NWX *Հիւանդ էի անձամբ բև* փխ *Իւանդ հոդով կայի նայ* Q *45—48 չիմ*

46 CDFS *մեղօք* NW *Տեսի զերեսդ, ի խոկմանս կերծայ* փխ *տեսայ զերեսդ մեղաց մաքրեցայ*

47 E *Քեզի* CEFGHKJMORSXαβγa *Մարտիրոս* LMa *եղայ* α *ասողս եղև* փխ *եղև յետին* L *յետ նորա* փխ *յետին նոր* γ *հետին* O *յետինն* β *նորընծայ* փխ *նոր ծառայ* C *նա քեզ նոին* փխ *յետին նոր* O *չիմ նոր* NW *Քեզ լինիմ ես փոքրիկ և յետին ծառայ։* a *ունի ևս՝*

Խիստ եմ քեզ կարօտած, ոչր քո առ իս գայ։

48 NW *Ջոր միշտ տեսանէ զքեզ և ուրախանայ։*

10. ՏԱՂ ԵՒ ԳՈՎԱՍԱՆՔ ԿԱՖԱՅԻՆ

Աստուած թող շէն պահէ զԿաֆայ,
Բոլոր պարիսպն, որ ի նմա կայ,
Գերահռչակ անուն նորա.
Աստուած թող շէն պահէ զԿաֆայ։

Դռներն ամուր, որ ի նմա,
Եկեղեցիքն գերակայ,
Զանկակներուն ձայնն կու գայ.
Աստուած թող շէն պահէ զԿաֆայ։

Եպիսկոպոս մեծ և արքայ,
Ընտրեալ, մաքուր, սուրբ քահանայ,
Թագ պարծանաց երկրի վերայ.
Աստուած թող շէն պահէ զԿաֆայ։

Ժամատեղաց նման չի կայ,
Իւր քահանայքն փիլիսոփայ,
Լուսամաքուր շատ աբեղայ.
Աստուած թող շէն պահէ զԿաֆայ։

Խորագիր

BCE *Տաղ ի վերայ Կաֆայ քաղաքին, ասացեալ է վասն ուրախութեան* DFGi *Անխորագիր* h *Տաղ ի վերայ Կաֆայ քաղաքին*

Բնագիր

1 D *զԿաֆան* G *զԿաֆայն*
2 DG *իւր աննման* փխ *որ ի նմա կայ* E *ի նմին* փխ *ի նմա*
3 D *Գերահռջան*
4 DG *Մայրաքաղաք կոչեն զնայ։* i *Կաֆայ*
5 BEh *որ ինչ ի նմա* Fi *ինչ* փխ *որ* DG *Դռներն ամէն որ ունի նա։*
6 DG *Ֆռանկ ազգին մօրհն ի վերայ։*
7 A *Զբոլոր վանքերն են շրջակայ։* DG *Եկեղեցիքն գերակայ*
8 D *Քահանայից ձայնն գու գայ։* Fi *իւր վանքերն շրջակայ* (DFGi-ում կրկնակ տողն՝ իններորդն է)
9 G *Եպիսկոպոսք։ արժանի* փխ *արքայ*
10 DG *հզօր* փխ *մաքուր։ քահանայք*
11 ABCDEFGhi *յերկրի* B *ի վերայ*
12 D *զԿաֆան* G *զԿաֆայն* i *Կաֆայ* (միշտ այսպես)
13 G *Ժամ և ժամատեղք հոն շատ կայ*
14 D *քահանայք են*
15 i *Լուսօյմաքուր* h *սուրբ* փխ *շատ*

Խօճանին շատ դևկան կու տայ,
Մառայ գնեն, ազատեն պնա,
Կարգեն պնա, առնեն տղայ.
Աստուած թող շէն պահէ պկաֆայ։

Հայոց տուն է այժմ կաֆայ,
Զայնն ընդհանուր յերկիր կնթայ
Ղրիմն ի հետ իւր մերձակայ,
Աստուած. թող շէն պահէ պկաֆայ։

Ճոխայ ամէն մարդ և խնդայ,
Մանուկ և մեծ և երեխայ,
Յերեսնուն լոյս թափեալ ցոլայ,
Աստուած թող շէն պահէ պկաֆայ։

Նաեւ ի ծովէն շատ բարիօք գայ,

---

17 ABCDEFG չիմ շատ D կեկան փխ դևկան G դևկատան
18 BCEFh'ւ ազատեն DG կանեն ազատ փխ ազատեն պնա
19 A'ւ առնեն CE առնեմ DG կանեն փխ առնեն
20 DG աղբյուրներում այս և հաջորդ բառյակը նա ու առաջ
21 G տունն է ABCE այժմը DG այժմն
22 G Զայն BCEh յընթանուր երկիր DG երկին։ կայ փխ կնթայ
23 CE Ղըրի։ չիմ ի A Ղրիմ քաղաքն է մերձ նորայ։ DG Ղրիմ գեղանր բոլորն որ կայ։
25 Fi մարդն D 25—28 փխ յոր այլ տողեր, որոնմ կան նաև G-ում (բայց ոտանավորի ավարտից հետո)։ Ստորև բերում ենք այդ յոր տողը.

Քրիստոնէայքն հօն կու կենան,
Փախան ամէնն եկան կաֆայ.
Աստուած թող շէն պահէ պկաֆան (G պկաֆայն)։
Ամէն մարդ որ ինքն կայ,
Մանուկ և ծեր և երեխայ,
Տանուտէր, հարսն ու փեսայ.
Աստուած թող շէն պահէ պկաֆան (G պկաֆայն)։

27 ABCDEFGhi երեսնուն BCEFhi ցաթել (h ցայթել) փխ թափեալ Fi լոյս h կուտայ փխ ցոլայ
29 DG ի ծովուն մէջն խօշայ փխ ի ծովէն շատ բարիօք գայ։ 29-ից հետո DG ունեն ևս՝

Պաղրկաններն շատ կու գայ,
Հայ ու տաճիկ և ամիրայ։

Շուրչ վանքերօքն ուրախանայ,
Որդիք մարդկան ի յուխտ կերթայ.
Աստուած թող շէն պահէ զկաֆայ։

Ջար թշնամին թող վերանայ,
Պատիւ հայոցս մեծանայ,
Ջաղջնին իւր քամով շուրչ դայ.
Աստուած թող շէն պահէ զկաֆայ։

Ռամիկ մարդիկ, իշխանք որ կայ,
Սարկաւագներ և քահանայ,
Վարդապետին հնազանդ կենայ.
Աստուած թող շէն պահէ զկաֆայ։

Տիկին կանայք, պարկեշտ նորայ,
Բամեալ մարդկան պարծանք նորայ,
Ցնծայ ամէն ՝ւ ուրախանայ,
Աստուած թող շէն պահէ զկաֆայ։

՝Իւանդ հոգով ես ձեզ ծառայ
Փառք աստուծոյ յերակ ասա,
Քեզ Մարտիրոս Աստուած կթայ.
Աստուած թող շէն պահէ զկաֆայ։

---

30 DG *վանքերօք* Fi *վանքերօք* D *ուրախան* G *ուրախանայն, ունի ևս՝*
Մայրն Աստուածածին և սուրբ Աննայն
31 G *ի ուխտ* DFi *կերթան* G *երթան*
32 DG *եւ մեր Հայոց փառք բարձրանայ։*
33 D *թշնամիք։* DG *կուրանան (G կուրանայ)* փխ *վերանայ*
34 DG *վերանան* փխ *մեծանայ*
35 BCEh *Ջաղջներն* DG *Ջերմեռանդ սէրն զօրանայ։* h չիմ *իւր* Bh *կու գայ* փխ *գայ*
37 A՝ւ *իշխանք* D *37—44* չիմ G 37—44 տողերը 48-րդ տողից հետո
38 ABCGi *Սարկաւագներ*
41 i *պարկեշտք*
45 CDEGhi *Հիւանդ* DG *Հոգովս* h *Հոգւով* DG *եղայ* փխ *ձեզ* h *քեզ* փխ *ձեզ*
46 DG *երբակ։ Հասայ* փխ *ասա* F *ասայց*
47 DG *Մկրտիչ** փխ *Մարտիրոս*
48-ից հետո *G*-ում 37—44-րդ տողերը, ապա 3 հավելյալ տող՝

Ղրիմ քաղաք ի մօտն կայ,
Աստուած թող շէն պահէ զկաֆային,
Բոլորն ամէն մեծ մեծ գեղրանք։

(Սրանից հետո այն 7 տողերը, որոնք կան նաև D-ում՝ 25—28-րդ տողերի փոխարեն)

* *Սա Մկրտիչ Մոռոզյանն է*

11. ՏԱՂ ԳԻՆՈՅ ԵԻ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ,

Միշտ յամենայն ժամ, տանուտէր,
Հայեաց առ իս, որ ծարուել եմ,
Աստուած օրհնէ զքեզ զամէն ժամ,
Գաւաթ տուր յիս, որ ծարուել եմ։

Անմահութեան պտուղն ի քէն,
Դու լուսատու մարդկան ազգի,
Աղբիւր կենաց դու մեզ արբո
Այս քո գերոյս, որ ծարուել եմ։

Բախճանակից լինիս մարդկան,
Պայծառ կարմիր ես կերպարան,
Մարդն ի մարդոյ շատ պատուական,
Ինձ աւետիս, որ ծարուել եմ։

Տեսայ զերեսդ ՝ւ զուարճացայ,
Մեռեալ մարմնովս կենդանացայ,
Գաւաթ տուր ինձ և ողորմեա
Ճմլեալ սրտիս, որ ծարուել եմ։

Ինձ մեծ գաւաթ մի տուր սիրով,
Որ զինքն խմեմ ես ցնծալով,
Փառաւորիմ հոգով մարմնով,
Հանգչի հոգիս, որ ծարուել եմ։

Բամեալ մարդկան ուրախարար,
Յամէն կողմանց դու բարեբար,
Գինի բերիր դու ինձ համար,
Ինձ կու հայիս, որ ծարուել եմ։

Ով ինձ գաւաթ բերէ խմեմ,
Զեռացն առնում, զինքն համբուրեմ,
Բազմաց ոյուխ ի վայր բերեմ,
Խմեմ զգինիս, որ ծարուել եմ։

Սուրբ, անապակ գինի բերես,
Սափորն, կթղան ի վայր թափես,

---

9 Ձեռագրում՝ *Ռախճանակից*

29 Ձեռագրում՝ *Սուրբ և*

Մեծ և փոքրի զնա բաժանես,
Տուր ծարաւիս, որ ծարուել եմ։

Ինձ սէր աղէկ, դու սէր
Եւ մի՛ կենալ դու փառասէր,
Արի գաւաթ տուր, տանուտէր,
Քո ծառային, որ ծարուել եմ։

Սիրով խմեմ, եղև գարուն,
Շատ խմեցի ձմեռն ի բուն,
Ի դուրս խմեմք ամառս ի բուն,
Հինգ-վեց ամիս, որ ծարուել եմ։

Այս գինիս չէ ինձ բաւական,
Քանի խմեմ ես մեծ աման,
Գինին անուշ և անապական,
Երթամ ի Սիս, որ ծարուել եմ։

Ցնծա սիրով և զուարճացիր,
Ամէն մարդկաց ուրախ կացիր,
Գաւաթդ Հիմա, որ ձեռդ առիր,
Համէ ընդ իս, որ ծարուել եմ։

Եղբայր, գինի շատ եմ խմել,
Ամէն տեղիք եմ ժամանել,
Վաղ ժամանակ Հանց չէր եղել,
Զինչ այսօրիկս, ծարուել եմ։

Լից, լից ու տուր, իմ բարեկամ,
Ես ի Տեառնէ շատ գոհանամ,
Բոլոր անձամբ սուխաւ ցնծամ,
Ողորմելիս, որ ծարուել եմ։

Ես Մարտիրոս Խարասարցի,
Որ զայս կենօք զօրս անցուցի
Եւ սիրեցի զանուշ գինի,
Փափագելիս, որ ծարուել եմ։

---

33 Ըստ երևույթին տողամիջից բառ է պակաս
59 Ձեռագրում՝ գինին
60 Ձեռագրում՝ փափաքելիս

12. ՏԱՂ ՂԱՐԱՃԱՐՍՑԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԷ

Յուր ևկի հանդիպեցայ ես քո սիրուդ, իմ լոյս երես,
Որ զիս լուսով լուսաւորես, քան զլուսն այս բոլորես։

Սիրով ի մարդն կու խօսես, գհոգին մարմինն նորոգես,
Թող քո տարիքն բազմանայ, զի աստուծոյ դու ուվեալ ես։

Ով որ զքեզ սրտով սիրէ, նա դու այլ դայն խիստ կու սիրես,
Սէրն աստուծոյ քեզ բաշխած է, հոգով սրբով զարդարած ես։

Բարի աչօք ի մեզ նայէ, սէրն աստուծոյ ի մեզ լսե,
Քո ծառային ողորմած լեր, որ դու սիրով ողորմած ես։

Քաղցրութիւն արա ընդ իս, սէրն աստուծոյ դիմ խօսքն տես,
Քո քաղցրութենամբդ այ ով նման յաստուած ի մարդ, որ դու կառնես։

Որ դու մարդու կու ամաչես, և յաստուծոյ դու կու վախես,
Փառաց ի փառս բարձրացար, և յաստուծոյ հաւասար ես։

Ա՛յ Մարտիրոս Ղարաճարսցի, որ դու եղեր աչաց անտես,
Ջմարմինդ աղէկ դու նորոգես, գհոգիդ ի հուրն կու այրես։

13. ՆՈՐԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ Է ԱՍԱՑԵԱԼ ՏԱՂՆ

Իմ սիրտ ինձի համբեր չի տար,
Կամիմ գովել զքեզ ի խնդաց,
Նա դու ինձի ճէֆա կառնես
Եւ կու պահես աչերս ի լաց։

Մադդ է աղէկ և թուխ, բարակ,
Ճակատդ լան և խիստ ճերմակ,
Ուներդ աղեղ լար է երակ,
Թարթիչդ նետ է խիստ սրած։

Աչեր ունիս թուխ և անուշ,
Կարմիր ևբես, ճերմակ և նուշ
Ու քո շրթներդ է խիստ քնքուշ,
Ի ի ներս նաղուած, զմրուխտ շարած։

Խոշագիր՝ ձեռագրում՝ Ղարաճարսի
10 Ձեռագրում՝ տողն աղավաղված
13 Ձեռագրում՝ Ղարաճարսի

Բերնիդ ի մէջն լեզու կայ,
Այտեր ունիս բոլոր նորա,
Ջանացի պաքնել գնա,
Նա իւր շներն գիս ի խած։

Թէ ես մեռնիմ, թող դու խնդաս,
Իմ մեռնելուն վերայ խնդաս,
Յեգուց մեռնիս, դու այլ հոն գաս,
Ջվճարն առնու ի քէն աստուած։

Մէջկունքդ ի յուռ նման դալար,
Ինքն է արեր տեֆիլ խելար,
Աստուած նայեա վերայ ինձ ճար,
Թող գայն առաջի չարերն ի բաց։

Ա՛յ Մարտիրոս Ղարաճարսցի,
Անլքդ ժողովէ ի գլխի,
Ջաստենս թող, տես անտենի,
Որ քեզ պահած է հուր վառած։

14. ՆՈՅՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Արեգական նման պայծառ լոյս երևոյ, որ ի մեզ ծագի,
երբ լոյս ծագիս արարածոց, ամէն աշխարհս զարդարի։

Իշխանութիւն արեգական ցերեկային ժամն երևի,
երբ արեգակն ի մար մտնէ, կարծես յաշխարհս խաւարի։

Հանց լուսատու է քո երևոյդ, երբ արեգակն պարզ լինի,
Ջամէն աշխարհն նորոգէ, հասուցանէ պտուղ բարի։

Ձերմակ ճակատդ, որ դու ունիս, նայ արեգակն գայն չունի,
Ջկամար ուներդ աղեղնապէս, արեանարբու և ծարաւի։

Էս աչերուն նման ծովեր, մարդ չէ տեսեր ծով ծիրանի,
Թարթևանունքդ է դինչ նետեր, կու հարկանէ զմարդն հալի։

Երբ որ ղերևոդ տեսանէ, արեգական լոյսն արգելի,
երբ խշրվեներդ կու նայի, լուսինն եղև անգին գերի։

---

25 Ձեռագրում՝ Ղարաճարսի

8 Ձեռագրում՝ չիմ և

Մինչ տեսնու ինքն զբերանդ ի մէջ շարած քո ատամնի,
Լալ ու եաղութ և շափիւղա, գոհար, զմրութն սքանչելի։

Բոլոր անձամբ դու զարդարեալ, քան զամենայն իմանալի,
Դու լոյս ծագես որդոց մարդկան, նա քո սիրովդ նորոգի։

Ա՛յ Մարտիրոս Ղարաճարսցի, մեղօք ի լի, խիստ եղկելի,
Թէ յամէն օր մեղօք կենաս, վայ քո հոգուդ, ողորմելի։

15. ՏԱՂ ՉՈՐՍ ԼԵԶՈՒԷ ՂԱՐԱՃԱՐՍՑԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Քանի՞ ճէֆա անես, հէ՛, եա՛ր
Պիր կուն տէրտիմէ շըլ թիմար,
Տօյ կիֆալի սօյէ տիլար,
Ճէֆայ մէքէուն պէմա տիլպէր։

Աստուած նայեա, արա ինձ ճար,
Եօքսա գալտըմ հասրէթ, պէիմար,
Էսի թէլիս ճանըմ պէմար,
Պէս չի քիւնէմ չուն կիրիֆտար։

Աչեր ունիս զինչ զդադար,
Նէչէ զըլամ ֆէրեատ ու զար,
Տէն էքսէվրիս էսի խապար,
Տո՛ւ չէշմի մէն հէյրան պաքար։

---

17 Ձեռագրում՝ Ղարաճարսի
18 Ձեռագրում՝ յամմէն
Խորագիր
B Անխորագիր
Բնագիր
1 B կանես, է՛յ
5 A և արա
10 B ֆիրխատ

Թարգմանություն

2 Մի օր ցավիս արա դու ճար։
3 Գլուխն իմ կուզի դադար։
4 Հոգյակ մեզի չարչարանք մի՛ տար։
6 Թէ չէ մնամ կարոտ, անկար։
7 Ուզում ես դու ջանս տկար։
8 Ինչ անեմ ես զերթ գերեվար։
10 Որքան քաշեմ ես ահ ու զար։
11 AB էքսէվի
12 B հայրան պըքար

12—1159

Քանի տեսնում, լինիմ խումար,
Նաղշիլըղա իլէ քիւֆար,
Էսի բուսէ էլա նիկեար,
Չի միկոյէ պէմա թիմար։

Առիր գնոգիս ուսկայ կամկար,
Օլտուն շաղաւաթսըդ թաթար,
Նասիֆի իւս կօնլիւմ տիլար,
Ռուհի դու պիյար, պիյար։

Բայց Մարտիրոս զականջ դիմ ար,
Սէնին իչին տէմի եանար,
Տի պօլիմաս է՜յ փալիքար,
Քուճա միրա կոյէ պրատար։

---

13 A տեսնեմ
14 B Նաղշըմըղա իլէ քեաֆար։
15 B բոյսէ
17 A Առիս
19 B կեօկլում տիլէր
20 B Ռույի բուպիայ
22 B Սէնուն իչուն տամու
23 B է՜ պալիկար
24 B Հուճա, կեոյա պրատէր։

Թ ա ր գ մ ա ն ո ւ թ յ ո ւ ն

11 Զգիտես դու, չունես խապար։
12 Աչերս նայեն, քեզ ապշահար։
14 Բարիք արա, անհավատ յար։
15 Արի, արի, իմ սիրահար։
16 Ինչ ես անում ինձ որպես ճար։
18 Հանց անօրէն թաթար եղար։
19 Սիրտս կուզի վճիռ արդար։
20 Դու քո հոգին բեր անպատճառ։
22 Միշտ կայրվի քեզ համար։
23 Ի՞նչ ես կռվում, կտրիճ ճարտար։
24 Ո՞ւր ես գնում, ասա, նղբայր։

ԵՐԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԵՐԻՑՈՒ ԽԱՐԲԵՐԴԱՑԻՈՑ ԱՍԱՑԵԱԼ, Ի ՎԵՐԱՑ ՉԱԽՈՒԻ, ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

Սիրաս ի փորս դոզար վախուս,
Զեռուիս ի բան չերթար յահուս,
Թէ ինչ ճուապ տի տամ պապուս,
Որ կորուսեր եմ պչախուս։

Խիստ զօրաւոր էր ու ձայնեղ,
Մեծ-մեծ խիար կտրէր մէկ հեղ,
Չի գնացի ես ի յայլ գեղ,
Ի ոչ ի ծոցուս հաձի ի տեղ։

Չախուս ունէր աղէկ ատապ,
Հետ ինձ կենար զօրն առանց կապ,

խ ո ր ա գ ի ր

B *Տաղ ասացեալ վերայ չախուի* E *Այլ տաղ զումեմն էր վասն չախուի* F *Գովաստանութիւն վասն չախուի* Gn *Տաղ վասն չախուի* H *Տաղ վասն ուրախութեան և ծիծաղ* δ *Այլ տաղ վասն ուրախութեան* JL *Տաղ չախուի* m *Տաղս խաղալիկ է ի չախու*

Բ ն ա գ ի ր

1 EHδ *փորիս* m *փորիկս* EFGHJLm *դոզայր* FGn *ատուս* EJL *յահուս*

2 E *եւ ձեռքս* J *եւ ձեռս* L *Ձեռս։* χf *ի բան* JL *չերթայ* DHδ *ատուս* EFGn *վախուս*

3 m *ես փխ Թէ* ABCFGHJLn *ինչպես փխ թէ ինչ* δ *Թ՝ ինչպես* DFGHJn *ճուդապ* E *ջուլապ* m *ճբւապ* E *իմ պապուս*

4 B *կուրխեր* D *կորուսի ես* F *կուրուսեր* L *կուրուսէր իմ* CEFGmn *զիմ չախուս*

5 B *Սիրաս զօրաւոր է* BEFGJL *և* FGn *ահեղ*

7 BFGn *Ոչ* J *Չգնացի* m *Ոչ կու քընի փխ Չի գնացի* BJ χf *ի* DJ *այլ* m *ի այլոց* DFGn *տեղ*

8 BCH χf *՝ի* EJL *եւ* B *ի գոտուս* EHJL *ծոցոյս* m *կու հանի ծոցուս* BE *յայլ փխ ի* FGn *այլ փխ ի*

9 ALm *յատապ*

10 EFGn *Զօրն կենէր հետ (*E *ի հետո) ինձ անկապ* E χf *ինձ* JL *չառանց*

Գինով արին ու տուին ի խար,
Լուկ ձգեցին զչախուս ի յափ։

Չախուս կու տար ինձի խրատ,
Թէ չոր հացէն կացիր ի զատ,
Գիտեմ, որ խէր չանէր ակռատ,
Համան մուննաթ բառնան վրագ։

Կակուղ լօշեր լինի, տաք հաց,
Ուրախացիր, զերեսդ բաց,
Խրատ, քարոզ տուր տանտիկնաց,
Եղով ճմռեն զինքն ի հետրաց։

Զերդ որ երթանք հարկ ու մէճլիս,
Չախուս ասէր գաղտուկ ի յիս.
Աղէկ պատառն որ նկատիս,
Առանց ինձի ձեռք չի տանիս։

Խիստ ատապով տաշէր չոր միս,
Քաջալերէր 'ւ յորդորէր զիս,

---

11 E Գինովցուցին DEm չիf ու m տուին ինձ BCδ չիf ի BDEFGL խափ
12 JL Լուք E Լոկ BEHδ չախուս D ջախուս
13 FGLn կու տայր E կու տէր
14 E մսէն փխ հացէն
15 B խէյր չի այնէր C մուտ չանէ փխ խէր չանէր JLm չէնէր
16 E Համայ δ Ապա փխ Համան m կամ անմուննաթ BEJL մունաթ Gn մունէթ E բառնայ ACm ի վրագ FGδn վերագ
17 D լոշեր H պիտա լինա փխ լօշեր լինի
18 FGn զբերանդ փխ զերեսդ JL ի բաց
19 B տար Gn տայր
20 EJL Իւզով FGHn Եղւով B զագան փխ զինքն H զլօշն փխ զինքն m զինք ABDF չիf ի BCGHδ հիտրաց EJL հետ իրաց F հետերաց
21 BFGδ Երբ փխ Զերդ E Ընդ փխ Զերդ HJLm Զէտ FGn երթի δ երթայաք B և AFJL մրճլիս BCH մաճլիս E մաջլիս
22 D ասաց E ասէ CFGδn կ'ասէր D ի իս m զէպ յիս
23 A Յաղէկ BELm պատառ ACDJH չիf որ m երբ փխ որ B անկնի առ իս փխ որ նկատիս
24 A ինձիկ CEHδ ընձի D ինձիկ E ձեռքդ JL չտանիս
25 ABCδJL յատապով E ադաբով Gn էտէպով
26 D Քաջալերէ EFG Քաչալերէր BCδJLm չիf 'ւ BCDFGH որդորեր

Զգաւաթն ի լիք տայր ի յափիս.
Կեր ու խմէ, հանգչի հոգիս։

Զախուս ունէր զնճիլ երկան
Եւ իւր կոթիկն էր չոր կուռկան,
Դէր-գէր ապուխտն առջևն որ գան,
Ինքն կարէ երկա՜ն, երկա՜ն։

Զախուս ի հետս էր խիստ զթով,
Բարի խրատ կու տար սիրով,
Թէ. Մի՛ նստիր ի մարդու քով,
Որ կշտանաս քիչ մի հոգով։

Խեղճս կու գայ, ակռայ չունիս,
Անեի մսի որ հանդիպիս,
Ագահութեամբ ի կուլ տանիս,
Փակչի պօղազդ, լինիս ճառիս։

Զախուս ի հետս էր խիստ սիրուն,
Երբ որ երթանք ի յայլոց տուն,
Համան տեսնուր զմիսն եփուն,
Չիողուր տանի զձեռքս ի մածուն։

---

27 B Գաւաթ Hδ Գաւաթն AD լնիք C լիւք E ի լին HJL լի m լից B տայինն EFGJLmn տուր C չիf ի յափիս D արիս

28 m Ուտենք, խմենք, որ փխ Կեր ու խմէ B հանկչի E հանգչէ L հանգչիս

29—32 ABCDEFGδJLmn չիf

33 H ի յիմ փխ ի։ չիf խիստ D գտով E սիրով փխ զթով

34 BEFGJLn կու տայր

35 D մարդի J մարդոյ

36 B կշտանանք C կիշտանաս EJL յոլով փխ հոգով FGHn գինով փխ հոգով

37 EFGJLn կու գաս JL ակռաս

38 J Ամէն փխ Անեի EFGHδJLmn երբ փխ որ

39 B Յագահութեամբ m կուլ չի տանիս D տանես

40 D Փառչի ABCDH պղոզդ J պօղդ δL պօղօզդ m պղազդ B ըլաս

42 D չիf որ AC երթայր FGn երթինք δ երթայաք m երթար D այլոց ի տուն ACδ չիf ի

43 B երբ որ փխ Համան m Հրաման B տեսնունք CEGn տեսնոյր m տեսնար FGn ի յեփուն m ի յեփոց

44 BC Չի βողուր m Չβողեր B որ տանիմ m տանիմ Hδ տանիլ BEm ձեռքս CDEGHδJLm զձեռս B չիf ի

Քանց զվարդապետ էր իմ Հախուս,
Ջօրն խրատ տայր ծխերուս.
Երբ տնօրհնէք գայ տօներուս,
Տապկած ձկներ բերէք տիրուս։

Հախուս ասաց. Իմ տէրն դու,
Ձիս մի՛ ցուցներ ամէն մարդու,
Պատրաստ պահէ զքեզ ի գինու,
Այլվի չտաս գողնալ նորու։

Երգս է գրած Մարտիրոսի,
Հախուս աշըխ էր չոր մսի,
Հարսնիք տարան ի նոր փեսի,
Խէր չտեսայ, քանց կորուսի։

Աստուած ինձ քաղցր էր ՚ւ ողորմած,
Հշախուս գտվաւ, չելաւ ձեռաց,
Այլոք ուտեն հաղար իրաց,
Տեսնու, դողայ սիրտս ի դիմաց։

---

45 B Հանց CEFGHȣJLn Քան FGn զիմ

46 m քարոզ փխ խրատ D տար L ձխերուս

47 ABCDHȣ ի փխ երբ EJL շիf երբ B տնօրհնած E տէրն օրհնէք FGn տնօրհնէքն H տնօրհնէս ABDEFGHJLn գայր B տներուն E տներուս FGJLn տօնեբոյս

48 L ձկներն m ձկնիկ B բերեր։ տիրուն E տէրուս J տիրոյս

49 E է տէր իմոյ փխ Իմ տէրն դու L տէր

50 D շիf մի ցուցներ H ցըցներ EGȣn մարդոյ J մարդուոյ

51 m Պահ մ՚աստ փխ Պատրաստ D գիս փխ զքեզ B շիf ի Eȣ գինոյ

52 B Այլվի CDFJn Այլ չի EH Որ գիս չը տաս փխ Այլվի չտաս Bȣ չի տաս FG դիս գողնալու փխ գողնալ նորու Bmn գողնալու EJL գողանալոյ BEHJLmn շիf նորու

53 ABCDEFGHȣJL շիf է JL Մարտիրոսին

54 C աչրխըր FGn յաշրխ m յաշըղ C շիf էր ȣ է փխ էր

55 E Հարսնիս ȣ տարին CFGȣn դիս փխ ի JL փեսին

56 E Հեր փխ խէր H խէյր BCDEFGHȣJLn չի տեսայ B դայն փխ քանց E դինէ փխ քանց D հանց FGJLn քան F կուրուսի J զկորուսի

57 B Տէր փխ Աստուած B է փխ էր EJL գթած փխ քաղցր CDEm շիf ՚ւ

58 ABCDEFGHȣmn Ջախուս BDEFGJLmn գտայ H գտուաւ

59 E Այլոց n Այլ ոք Cȣ կուտեն FGJLn ուտին FGn յամէն փխ հազար EJL բարի փխ իրաց

60 ACDn Տեսնի H Տեսնէր ȣ Տեսնուր m Տեսնում ACEFGHȣJLmn դողայր D դողար L դեմաց

Զախուս ասէր. խիստ մի՛ հոգար,
Ուրախացիր, երբ որ գտար,
Մինչ ի յուլիս ունիս դիժար,
Որ կերցնեմ մեղրով խիար։

Զախուս համեստ խօսէր սիրով,
Հետ տանտիկնայ նստէր ի բով,
Քարող, խրատ կու տայր յոլով.
Մեղրիկ բերէք կաթին սիրով։

Ոչխարի միս լինի փուշտայ
Ու տաքտեղով շինած բուֆտայ,
Նստի յեզներն յորդորէ դնա.
Տուր գաւաթիկ՝ մ այլ ի վերայ։

Գեղին էրէյ ժամանակայ,
Մտկացն ասէր յամէն իրայ,
Չլինի յառջին բերէք չոր հաց,
Չևոր չի տանիր ի յամօթնաց։

Ի յընթևնուլն Սաղմոսիս,

---

61 FGn *ասաց*

63 EJL *Ներս* փխ *Մինչ* FGδn *յունիս յուլիս* փխ *յուլիս ունիս* DJL *յուլիսն* B *կերցնեմ խիար* փխ *ունիս դիժար* G *դրժար*

64 FGn *կերցնեմ քեզ* E *մեղր ու խիար* B *Անտից ի վէր տանձ և խնձոր։*

65 m *Համեստ էր խիստ* փխ *Համեստ խօսէր* E *պիով* փխ *սիրով* L *65—66 շիմ*

66 m *Ի* փխ *Հետ*

67 m *Բարի* փխ *Քարող։ կու տար* B *սիրով* փխ *յոլով* L *յուլով*

68 L *տողը շիմ* EH *Մեղր։ կաթի* B *Խորիս մեղրով գաթայ բերէր։*

69 JL *Ոչխարի* m *լինէր* F *փուշթայ* JL *փուշտ*

70 ABCD *Որ* փխ *Ու* JL *շիմ Ու* Hδ *Եւ* փխ *Ու* m *Զինը* փխ *Ու* E *տաք տեղերով* m *ժեծած* փխ *շինած* B *բինեն* H *քուփատ*

71 FGn *Նստիր։ ի բովն* փխ *յեզներն* CJLm *ի յեզերն* B *և յորդորէ։ շիմ դնա* E *71—84 շիմ*

72 B *Լից տուր* BJL *գաւաթ՝մ։ ալ*

73 ABCDEFHδJLm *Զեղիկ (*B *Հիլիկ* F *Մեղիկ* JL *Տեղիկ* m *Զեղ)* փխ *Գեղին*

74 B *Մտկաց* JL *ի մտացն* δm *Մտացն* B *ատաց* CDHδ *ատէ* DHδ *ամէն*

75 B *Չի լինի բերէք* HJL *Չլինի թէ* BJL *առաջին* FGDH *յառջեն* H *առաջն* δ *առջին* m *յառաջ*

76 FGn *Չևոր։ չերթայր* փխ *չի տանիր* CδJLm *տանի* B *շիմ ի՝ ամօթանաց* FGmn *յամօթաց*

77 B *Այլ* փխ *Ի՝ ընթևնուլն* FGn *այս տողիս* փխ *Սաղմոսիս* JL *Սաղմոսին*

Տամ տուղին շատ ողորմիս,
Երկու օրիկ որ թարկեց դիս,
Յակոաս չընկաւ ճնճղուկ մի միս։

Յաշխարհս այլ խենթ չկայ քան դիս,
Հաւաս կալայ անգէտ բանիս,
Միծղան մարդիք, նախատեն դիս,
Քանի նստին ի մեծ մէճլիս։

---

78 B *կամ* փխ *Տամ* JL *Գամալին* փխ *Տամ տուղին*

79 JL չիմ *որ*

80 BCδJL *Ակոաս* BJL *չանկաւ* FGn չ'կպաւ B *ճնճղկան* C *ճրնճրղկի* δ *ճնճղուկի* BCDδJL չիմ *մի*

81 Bδ *Աշխարհս* Bm չ'կայ *այլ խենթ* CFGHn չ'կայր δ չի կայ

82 D *Հաւէս* B *անկայ* փխ *կալայ* D *կարայ*

83 B *Միծղան* D *Միծաղ* DEFGJLn *մարդիկք* δm *մարդիկ*

84 Bm *երբ որ* փխ *Քանի* ABCDHδm *ասեն* փխ *նստին* B *ողորմիք կիս* փխ *ի մեծ մէճլիս* JL չիմ *ի մեծ և* ACEJL *մըճլիս* FH *մաճլիս*

ՅԱՐՄԱՐԵԱԼ ԲԱՆՍ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ Ի ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԽԱՐԲԵՐԴԱՑԻՈՅ

Յորժամ եղև գարուն, եկ պուլպուլն յայգին,
Տեսեալ զթուփն վարդին ունայն ի նմին,
Տրտմեցաւ դառնագին, արտասուէր ուժգին,
Զի ոչ եգիտ անդէն զիւր սիրելին:

Ասէ նա ցայգէգործն. Եղբայր սիրելի,
Յո՞ւր է վարդս պայծառ, զոր աստէն թողի,
Միթէ տեսեալ ես դու, տուր պատասխանի,
Թէ ո՞վ տարաւ զնա՝ ւ արար զիս գերի:

Բամեալ ծաղկունքն ամէն, զոր աստէն էին,
Հօս կան ամենեքեան ի յիւրեանց տեղին,

Խորագիր

A *Գովասանութիւն վարդին և պուլպուլին, երկու ազգ լեզուէ ասացեալ* BCDFHOQ *Անխորագիր* E *Տաղ վասն գարնան* J *Տաղ վարդի և պիւլպիւլի* KP *Տաղ ուրախութեան* L *Տաղ վարդին և պլպուլին. երկու ազգ լեզուէ ասացեալ լաւ եղանակաւ* M *Ի Խաչատուր վարդապետէ ասացեալ Կեչառեցուէ* N *Գովասանք վարդին և պլպուլին երկու լեզուաւ*

Բնագիր

1 CE *գարուն եղև* ACGN *պլպուլն* FJKMP *պիւլպիւլն* O *բուլբուլն* Q *բլբուլն* BCEFGHJKLMOQ *այգին* D *1—32 չիր*

2 CEFGHKLMNOQ *զթուփ* FINO *յունայն*

3 BCH *դառնագոյն* P *արտասուեաց* BHJ *յոյժգին* EFGNOPQ *յուժգին*

4 K *եգիտ* P *եգէտ* J *յանդրէն* LP *անտէն* P *և զիւր*

5 C *նոցա փխ նա* M *չիմ նա* C *այգէգործ* O *այգէգործն*

6 BCEFHKLMOP *Ո՞ւր է* CQ *վարդն* P *որ*

7 Q *Թէ* FOP *գիտակ (O կիտակ) ես փխ տեսեալ ես* N *տեսող ես* F *չիմ դու*

8 BCFHJMOP *չիմ՝ ւ*

9 N *ծաղկունք* F *չիմ զոր* C *տեսանէին փխ աստէն էին* O *աստէնն էին*

10 C *Հոգան փխ Հօս կան* Q *Սակայն փխ Հօս կան* CP *ամենքն* F *ամենքին* CKP *չիմ ի: իւրեանց* C *ի տեղին* K *տեղին են* P *և տեղին*

Պայծառացեալ ցնծան և ուրախ լինին,
Եւ իմ վարդն միայն չէ նոցա միջին։

Միթէ գիտակ ես դու զտեղին, թ՛ո՞ւր գնաց,
Կամ ո՞ր չարկամ ևկեալ զնա յափշտակեաց,
Եւ կամ առևա՞լ ես դու զնա չիւրում տեղաց,
Եւ տարեալ մատուցեր զնա թագաւորաց։

Այգեգործն տուեալ նմա պատասխան։
Դու մի՛ տրտմիր այդչափ, թռչուն պատուական,
Գնացեալ է վարդդ ի մէնջ նկկէհ պէկուման,
Եւ մերձ է ժամանակ նորա գալստեան։

Բամեալ ծաղկունքն ամէն ընդ նմա էին,
Դոքա ևկեալ յառաջ աւետիք բերին։
Եւ մանուշակն ևկեալ կարապետ նմին,
Ասէ, թէ՝ Մուշթուլուխ բերաք պուլպուլին։

Եւ նա յորժամ լուաւ զայս յայգեգործէն,
Ուրախութեամբ ցնծայր և ճէմէր անդէն

---

12 KO *վարդս* C *ոչ կայ ի միջի նոցին փխ միայն չէ նոցա միջին*

13 NP *Զի թէ՞* BHQ *չիմ դու* P *զտեղն* BEJLQ *թև ո՞ւր* CFOP *որ փխ թ՛ուր* Q *նայ փխ թ՛ո՞ւր* K *տարան փխ գնաց*

14 F *չար փխ չարկամ* P *եկաւ* CHJKM *ափշտակեաց*

15 J *թէ փխ կամ* K *Միթէ փխ Եւ կամ* AEG *չիւր* F *ի պարտեզաց փխ չիւրում տեղաց* JK *ի չիւր* MOPQ *իւր* Q *տեղացն*

16 P *տարեաց* EOP *մատուցիր* F *թագուցիր փխ մատուցեր*

17 B *տրեալ* O *նորա փխ նմա*

18 H *Դուն* C *մի՛ տքար փխ մի՛ տրտմիր* FO *գովական փխ պատուական*

19 B *Գնացել* FP *Գնացեր է* C *չիմ է* BCEFHJMNOPQ *վարդն* K *վարդ.* FMPQ *ի մէջ* BEFHQ *նակաւ* C *անակն* J *նահակ* LM *նագա* O *նէգաւ* C *անկուման փխ պէկուման* K *պէկիումէն* M *պէկումէն* Q *պէգուման*

20 FLO *չիմ եւ* FLMOP *մերձեալ է* P *գալստեանն*

21 J *ամէնքն* CJ *նման էին*

22 CFOPQ *Նոքա* CFMOP *առաջ* Q *այլ յաջ փխ յառաջ* CEFGJKLMNOPQ *աւետիս*

23 FO *տոգր չիմ* J *մանուշակ* C *նասին փխ նմին* N *ամին* Q *վարդին փխ նմին*

24 ABEGHJKLMNP *Ասեն* FO *Ասաց* C *Ասին. բերաք նթէ մուշթուլուխ պլպուլին։* A *մուշթուլուխ* BKPO *մուշտուլուխ* Q *մըշտրլդ* KN *պլպուլին* FGJKMP *պիլպիւլին* OQ *բլբուլին*

25 M *որժամ* FOP *զգալուսան վարդին փխ զայս յայգեգործէն* CHLMQ *այգեգործէն* JKN *25—108 չիմ*

26 P *ցնծար* C *անտէն* P *անդին*

Եւ գոհանայր զՏեառնէ՝ զնորին արարչէն;
Զի փութով կատարէր զոր խնդրեն յիւրմէն։

Աւրհնեաց նա զայգեգործն և զայգի նորին;
Թէ՝ Միշտ կանանչ կենայ բուրաստան քոյին,
Եւ ծաղկօք զարդարեալ անթառամ լիցին,
Եւ միշտ ցօղ քաղցրագին իջանէ նոցին։

Լուեալ գալուստ վարդին և ուրախացաւ
Եւ վերացաւ ի յօդս, թռչնոցն հասաւ,
Ասէ. Տուր երանի, մուգ իմ վերացաւ,
Զի վարդս ևկ այսօր, խնդումն ինձ հասաւ։

Բևրևալ զարկին վրան ծաղկունքն հաւասար,
Զի գայ և իջանէ այն վարդն պայծառ,
Եկեալ վարդն, և տարան պուլպուլին խապար,
Ասեն. Քեզ երանի, օմատ թուրայ եար։*

Այլ նա յորժամ լուաւ զգալուստն վարդին;
Ուրախութեամբ մնծաւ պիմեալ ի յայգին,

---

27 C *Տէր փխ զՏեառնէ*

28 ABCEFGHLOPQ *կատարէ* AGMP *որ* C *զով* E *զոսր* CFGOP *խնդրէ* Q *խնդրերն* B *չիՙ յիւրմէն* CFLMOPQ *իւրմէն*

29 GM *չիՙ նա* P *այգին*

30 Q *չիՙ միշտ* BQ *կանաչ* EH *քոյին*

31 Q *ծաղկունք՝ լիցի*

32 E *իջանէր*

33 D *Եւ լեալ*

34 M *չիՙ ի* ABCDH *յօթս* MOP *յոդն*

35 P *ինձ երանի* Q *աւետիք փխ երանի* BCDFHLPQ *սուր*

36 ABCDEFHJKLMNOQ *երևկ փխ ևկ* G *ևկաւ. փխ ևկ* P *երէկ փխ ևկ* F *ինձ այսօր* DEGJKLMN *խնդում*

37 E *Բևրին* F *պարկի* FOP *վերայ* FQ *ծաղկունք* P *ծաղկունքր* BDEFHLOQ *հաւասար*

39 EQ *չիՙ և* E *տանին* F *տարին* CL *պլպուլին* GMP *պիլպիլին* O *բուլբուլին* Q *բլբուլին*

40 BEH *ամաթ* C *ամայ* F *ամօթ* L *օմաթ* M *ումուդ* O *յամօթ* P *Համոդ* Q *օմա* B *թուրեար* E *ուրեար* F *ուրայ յեար* G *թուրի եար* M *որ արար* O *ուրայեար* P *ուր արար*

41 DMO *որժամ* L *զգալուստ* F *չիՙ վարդին* C *41—62 չիՙ*

42 BH *ելեալ գնաց փխ մնծաւ պիմեալ*

* *եկավ քո եարը (Թուրք.)*

Տեսեալ զվարդն բազմեալ ի մէջ վրանին
Եւ ողջունեալ զնա բերկրեցաւ հոգին։

Նստեալ ի վրայ վարդին և գովէր զնա,
Եւ երգս զանազան յօրինէր նմա,
Եւ գունգգուն ձայնիւ եղանակէր նա,
Եկեալ թռչունքն ամէն ի յերգս նորա։

Սկսաւ ասել պուլպուլն վարդին սիրով.
Կամիմ զքեզ գովել յերկար և յոլով,
Ջի չկայ քեզ օրինակ հոտով և գունով,
Ո՛չ մուշկ և ո՛չ ամպար, ՝ւ ո՛չ այլքն համով։

Որ թէ զխօրօտ-մօրօտն ասեն, չէ նման,
Եւ կամ զնօնօֆարն, նարկիզն և շուշան,
Մուրտ և մարուֆ ծաղկունքն և էմիր իշխան,
Ոչ մանուշակ ծաղիկն՝ նշանն գարնան։

Իւծեալ ծաղկունքն ամէն, որ յերկրի բուսան,

---

43 F չիմ *Տեսեալ զվարդն* MP *վարդն* L *չատրին* O *Տարեալ բազմեցուցին ի մէնջ վրանին։*

44 P *բերկրացաւ հոքին*

45 DLQ չիմ *ի* FGLPOQ *ի վերայ* Q *գովէ*

46 LM *օրինէր*

47 FG *գոյնգգոյն* M չիմ *նա*

48 D *թռջունքն* F *ամէն թռչունքն* P *թռչունս ի յերկինս* փխ *թռչունքն ամէն* MQ *ի երգս* E *48—108* չիմ

49 L *խօսել* փխ *ասել* FGM *պիւլպիւլ* L *պլպուլն* O *բուլբուլն* Q *բլբուլն* E *49—108* չիմ

50 DQ *երկար* MQ *ոլով* P *հոլօվ*

51 H չիմ *Ջի չկայ* D *չիքայ* LQ *գունով և հոտով*

52 BDLO *մուշք* G *էմպէր* M *ամպէր* P *անպէր* Q *ամբար* FMO չիմ *՝ւ* D *ոչ այգն* Q *ոչ այն* BCFGHJKLN *հոտով* փխ *համով*

53 F *խորոտ-մորոտ* M *խատուտ-մատօտն* O *խօրօտ-մօրօտ* P *զխօրօտն ու մորոտն*

54 Q *կամ և զնունուֆար* B *զնոնոֆար* H *նոնոֆարն* L *զնօնօֆար* M *նունուֆէր* P *զնունուֆարն* D *նարկիզ* F *և կամ թէ նարկիզ* GQ *նէրկիզ* LP *նէրկիզն* O *նարգիզ* L չիմ *և*

55 FLMO *Մուրան* P *Մուրան* OPQ *մուտրուֆ (*P *մարուֆ* Q *մարուի)* փխ *մարուֆ* F *ծաղկունք* ABH *էմէր* FLMOP *ամիր* Q *ամէն* փխ *էմիր*

56 FLMOP *եւ* Q *մանուշակայ* GO *ծաղիկ* P *ծաղէկ* Q *ծաղկին* BHLM *նշան* FOP *և նշան* Q *զնշան*

57 B *Իւեալ* DMOPQ *երկրի* F *յերկիր*

Յաւուր երեքշաբթի ի Տեառնէ ստեղծման,
Ծառք և ծաղկունք հաւասար, ամէն գինչ որ կան,
Դու ես ամենեցուն պարծանք և սուլթան։

Բամեայ ծաղկունքն հաւասար, որ կան ի յերկրի,
Չկայ քեզ օրինակ հանց ապտուրակի,
Դու ես գրախտէն եկեալ պարգև աշխարհի,
Բերեալ հրեշտակն երեւ Ադամայ նախնի։

Այլ դու ես աննման ի վերայ երկրի,
Ո՛չ լուսին՝ և արեգակն ի քեզ նմանի,
Ո՛չ ակն, ո՛չ մարգարիտ ճոխար՝ և ո՛չ ոսկի,
Եւ ո՛չ տապարակի շարարն Եգիպտոսի։

Խիլայ ես դու բերած ի դրախտէն մեզի
Եւ մեք քեզնով ուրախ եմք յայսմ աշխարհի,
Թագաւորաց ես դու աղեխս պիտանի,
Եւ իշխանաց մեծաց ես դու ցանկալի։

Արդէս գմեծ սուլթան ի գահոյս բազմեալ
Եւ նման թագուհոյ յառագաստ եկեալ,
Դու ես որպէս դշխոյ փառօք պարզարեալ
Եւ հոլքն ծաղկունեաց քեզ ապատուրեալ։

---

58 D *Աւուրն* FLOP *Աւուր* P *իրեքշարթի*

59 Q *ծաղկունքն* FOP *հաւասար* DF *ինչ որ* O *գին վոր ական* վխ *գինչ որ կան* P *գինու որ կան*

60 AG *Դուն ես* H *ամէնուն* P *սուլդան*

61 FHOPQ *հաւասար* MQ *ի երկիր* OP *ի յերկիր*

62 BH *Չիկայ* D *Չիքայ* FO *յօրինակ այլ* F *ապչվորակի* P *ապչուրակի*

63 D *ի դու եւած* վխ *եկեալ* BDFGHOQ *պարգեր* P *պարծանր* վխ *պարգև*

64 F *հրեշտակին* O *հրեշտականեր։ եղ* վխ *երեւ* H *յԱդամայ* F *նախնին*

65 FO *Ամ* վխ *Այլ։ յերկրի* P *65—68 չիմ*

66 F *առդր չիմ* DGM *ոչ՝ և* O *ոչ բոլոր ամենայն* վխ *և արեգակն* Q *չիմ՝ և*

67 O *ակր* AL *ճօշար* BDGM *ճուշար* O *ջուշար* Q *ջուշար* CLMOQ *չիմ՝ և*

68 ACDFGLOQ *չիմ եւ* B*՝ի* վխ *եւ* D *տապագի* FLMO *ապագի* FGL *չկրկն* BCHLMO *չեգիպտոսի* F *ի չեգիպտոսի*

69 P *Խիլաղ ես* Q *Խալաթ ես* DGH *դուն*

70 DFOP *մենք* CFMP *այսմ* O *յայս*

71—80 C *չիմ*

73 BH *սուլթանն* FP *ի գահուս*

74 LM *թագուհոյն* DOP *առագաստին* GLMQ *յառագաստին* ADGLMOPQ *լեալ*

76 GQ *հոլքր*

Իւծնալ ի սէր քոյին կամ քեզ յանդիման
Եւ բաժանիլն ի քէնէ է ինձ օր մահուան,
Դու ես աչացս իմ լոյս և իմ հոգոյս ջան
Եւ առանց քո տեսուդ կեանքս իմ անպիտան։

Թոչունքն ամէն ինձ երանի կու տան,
Թէ զվարդն դու ունիս քեզ ասպնջական,
Ջկայ քեզ ծերութիւն, ոչ օր կայ մահուան
Եւ ո՛չ գոյնդ թափի 'ւ ո՛չ տգեղանան։

Ես եմ ուրախացեալ ի վերայ քոյին,
Ջինչ որ զմեծ սուլթան ի յիւրում թախտին,
Ջի դու ես աննման յաշխարհիս միջին
Եւ ես եմ քեզ նայիպ, թոչնոցն յետինն։

Այսօր է ինձ խնդրումն և շատլիս կանեմ
Որ դու ես մօտ ի յիս, և զքեզ տեսանեմ,
Ապա թէ հեռանաս, յանկից կու վախեմ,
Որ գամ զքեզ որոնեմ և ոչ գտանեմ։

Նոր արեգակն այսօր ծագեալ յաշխարհիս
Եւ լուսին բոլորած իջեալ ի յայգիս,

---

77 BH *Իւսեալ* LM *գամ* փխ *կամ* DHMQ *անդիման* FOP *77—108* չիք

78 M *ի քէն օր է ինձ* BH չիք *է* B *ինձի*

79 DGLMQ *աչաց* BH չիք *իմ* B *և հոգոյս* ABDHLQ *ճան* M *ճարն* փխ *ջան*

80 BHL *իմ կեանքս (*L *կեանքն) է հարամ* Q *կեանքս է իմ հարամ*

81 BHMQ *ամէնն* B *ինձի* H *յերանի*

82 Q *դու զվարդն* M չիք *դու* C չիք *քեզ* B *ասպնճական*

83 BH *Ջի կայ* C *իր* փխ *քեզ* L *քեզի* ADM *գա* GL *քոյ (*L *քու)* փխ *կայ*

84 C *իր* փխ *ոչ* CDQ *գունդդ* G *ոչ թափի գոյնդ* Q *թառամի* փխ *թափի* H չիք *'ւ* C *դեղնանան*

85 D *քոին* C *85—108* չիք

86 Q չիք *որ* BH *սուլթանն* M *սուլդան* D *ի իւրում*

87 DLMQ *աշխարհիս*

88 Q չիք *Եւ* ABDGHLM *քեզի նախ (*L *ի նախ)* փխ *քեզ նայիպ* B *թոչնոց* L *թռչկոցն*

89 BH *խիստ ուրախ եմ* փխ *շատլիս կանեմ* L *շաղլիս* M *չինլիս* Q *շատլուղ* LMQ *առնեմ* փխ *կանեմ* D *89—108* չիք

90 Q *իւ քեզ*

91 BH *անտից* L *անկից* Q *այդից*

92 M *զքեզ գամ* Q *քեզ* BH *փնտռեմ*

93 BGHM *աշխարհիս* Q *93—108* չիք

Տես աչօք իմովք զլոյսն արեխս
Եւ իմ ելած հոգիս դարձեալ եկն առ իս։

Է՛, իմ եղբայրք բարի, որդիք սիրելի,
Մի՛ սիրէք դուք զվարդն, որ կորուստ ունի,
Այլ ցանկայէք վարդին դուք հոգևորի,
Արքայութեան աստուծոյ եղէք արժանի։

Ի բեղ յուսամ փրկիչ աստուած բարերար,
Ինձ տուր արձակիլ և խօսիմ արմար,
Խաչատուր եղկելիս և գործոլս եմ չար,
Սատանայի կամաւ եմ սպասաւորեալ։

Եթէ կարի գտնուլ հնար և կամ ճար,
Որ սէրն Քրիստոսի լինէր ինձ սաղկար,
Չի այլ ոչ հևռանար, առներ ինձ օկտար,
Միշտ մերձ ինձ լիներ, պահեր զհոգիս իմ պայծառ։

---

95 G աչովք AGLM զլոյս B լոյսն A յարեխս
96 BH հոգին
97—108 ABGHL չիմ

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Էշ՝մ ունէաք խիստ օրինաց,
Յանկարծակի եղև կորած,
Ընդ որ փնտռեցաք, չերևաց,
Ներս որ ելաւ, գայլն ի դիմաց։

Երբ որ տեսնին զդռվին ի բաց,
Ելնեն երթան չորսն ի հետրաց,
Գայլն ուրդեցաւ ներքև ձեռաց,
Վերջն ի չորսէն մէկն մնաց։

Խիստ վնասն արին կատարած,
Երբ հանդիպին ծառի, մարդկաց,
Զամէն այնեն մէրկ ի մօրաց,
Որ փալկզտար քան ջրդեղած։

Տէրն իրք չասեր ի յամօթնաց,
Անեծք կուտար ներքև ձեռաց։

Խ ո ր ա գ ի ր
AB *Անխորագիր*
Բ ն ա գ ի ր
1 AC *ի յօրաց* փխ *օրինաց*
2 B *Անկարծակի*
3 A *բնտռեցաք* B *բնտրեցաք* C *նա չերևաց*
4 B *գալն*
5 B *տեսին* C *զդռնին*
6 A *չիf ի* C *հիտրաց*
8 A *Վերջքն* C *Վերջք*
9 B *վնաս*
11 B *անեն*
12 B *փայլկզար* C *զջրդեղաց*
13 B *ամօթնաց* փխ *ի յամօթնաց*

Թէ հանդիպիք չար գազանաց,
Զի հանց եղաւ պինչ որ ասաց։

Էրէցն յաւալն խիստ խնդաց,
Թէ ուռէստանն ազատ մնաց,
Յետոյ ևկաւ ի վերայ խելաց,
Նայ զսխատորին զվայն էր տւած։

Դաս մի ոտօք էր տրորած,
Դաս մի զկովսաւ էր վրայ քաշած,
Ճեղ մի քանի էր մնացէր
Զայն այլ յարիւնն էր լացած։

Էրէցն այլ ճկրով ասաց,
Թէ գութ ու ձեր մահն անիծած,
Ողջ օրն զէն կամիք մարդկաց,
Երբ որ մեռայք այլ կատարած։

Ա՛յ Կիրակոս, քան ասես,
Դիտեմք իշուն շատ հայֆ եղած,
Պօլուքն ամէնն ի կեր գնաց,
Խեղճ այն քուռակն, որ որբ մնաց։

---

17 C աւալն։ խնտաց
18 B ուռէստան
19 B Ետոյ
20 C Որ փխ Նայ։ վայն
22 AC կովսան փխ զկովսաւ C ի վայր փխ վրայ
23 C ճիւղ
24 B արիւն էր C արիւնն էր
26 B ձեր փխ ձեր
28 B Երբօր։ մեռանք
30 AC պիտինք A յիշուն փխ իշուն B չիմ շատ։ հայիֆ
31 AB Պուլուքն B ամէն
32 B՝ Խեղճայ փխ Խեղճ այն C զայն B քուռաքն։ չիմ որ

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՂԱՐԻՊԻ

Գերիս ընդո՞ւր երթամ մոլար,
Ղարիպութիւն է խիստ դժար,
Թէ հաց կուտեմ, ի վայր չերթայր,
Ջուր կու խմեմ, լեղի և դառ։

Ի տուն նստիմ, հանգիստ չի տար,
Սրտիկս ի փորս առնու գալար,
Քունն աչէրուս արար վիճար,
Ինութիւն կամացս չէ ճարտար։

Յետ դառնալոյ չկայ ինձ ճար,
Զի ի հոգոյս եղայ պէզար,
Յառաջ կերթամ, ոտքս չերթար,
Զի ճանապարհս է խիստ երկար։

Իմ մեղքն շատ և անհամար,
Որ դիս կու տա ի տարէ տար,
Ի մէր վշտիս եղայ մոլար,
Մէկ մի չկայ ինձ մխիթար։

Խորագիր
B Գովասանք ղարիպի
Բնագիր
1 A *ընտոր փխ ընդուր*
4 A *թար փխ դառ*
6 B *Սրտիկն՝ առնոյր*
10 A *չի՛ ի* B *հոգույս*
11 B *յոտքս*
13 B *է փխ և*
15 B *չի՛ ի՝ նեղութեան փխ վշտիս*
16 A *չի թայ*

Այն որ բարեացն առնէ վճար,
Մեղաւորացն է քաւարար,
Զրկէզ հանէ յանդորուքիւն
Եւ դու իսկի մի ճիճգոհար։

Կաց, որ ասեմ քեզ բան ճարտար,
Զոր ի յառաջն աստուած արար,
ԶՅովսէփ մանուկ սուրբ և արդար,
Որ Բեթաբրէ որդի արար։

Յետոյ ի դուր մատնեաց զնա
Եւ բանտարգել զնա արար,
Այն որ գիտէ դծածուկ սրտին
Եւ քննէ դխորս անճառ։

Որ և Եհան զնա ի բանտէն,
Սգիպտոսի զնա տէր արար,
Ով որ չարին կու համբերէ
Բարեօք կանէ առ նա վճար։

Յիշեա զՄովսէսն Ղեւացին,
Մայրն ընկեցիկ զնա արար,
Որ կողոպտեաց զեգիպտոս,
Զծովն ի յերկուս բաժան արար։

Զդռոզ Հպատրտ զփարաւոն,
Զոր Սադայել ի տունն արար,
Հեղձամաղձուկ կորոյս զնա,
Եւ դիսրայէլ ազատ արար։

---

17 B *առնէ, բարեաց*
20 B *ճրճկուհար*
23 A *ԶՈվսէփ* B *մանուկն*
24 B *Բետաբրէ*
32 B *Բարուն Հասնէ, կառնէ վճար։*
33 B *33—116 չիմ*
34 A *կնցիկն փխ ընկեցիկ*
37 A *Զկռռոզ*

Զնոսա տարաւ ի յանապատն,
Հաց հրեշտակաց կերակուր տայր,
Յապառաժէն ջուր բխեցոյց,
Երկոտասան վտակ արար։

Սոքա ամէն զարիպ կացին,
Զորս հարիւր ամ յերկիր օտար,
Ընդ Սառայի ծիծաղելուն,
Տէրն տարաւ զբանն ի կատար։

Զեսեւածին արքայն Դաւիթ,
Որ տասաղիւն իւր գործ արար,
Խոնարհութեամբ երգէր զսաղմոսն
Որով արքայն մեծ դիւրանայր։

Զայս ամէնն խոնարհ արար,
Եղբայր ճարտար, զոր ընթերցար,
Դու այլ նմանն բեր ի քեզ,
Եթէ կամիս հաճոյանալ։

Եղբայր, երթաս օտար յաշխարհ,
Զամէնն եթէ քեզ հայր և մայր
Եւ մի՛ լինիր հպարտ և բիրտ,
Մի՛ չարին չար առնել վճար։

Այլ և փառօք մի՛ փքանար,
Զոր Սողոմոն ունայն արար,
Եւ մի՛ հոգով հպարտանար,
Զի Սադայէլ գնոյն արար։

Այլ դէմ փառացն ելիր տիմար,
Որպէս տիսօս մանուկ անկար,
Զխոնարհութիւնն բեր ի քեզ,
Որ զքեզ սիրէ Տէր բարերար։

---

53 A ամէն
56 A հաճոյանաս
62 A ջի արար

Եթէ կենաս զարիպութիւն,
Որդոց որդիք օտար յաշխարհ,
Խոնարհութիւն երբ չունենաս,
Կուին ՚ւ ասեն. Ուսո՞ւց եկար։

Յայնժամ լինիս ողորմելի,
Արցունդ գայ երեսդ ի վայր,
Յայնժամ տղայդդ քեզ ասեն.
Աւելկ էրթանք ի մեր յաշխարհ։

Երբ որ որդիք կարգես ՚ւ եղբայր,
Մէկ չլինայ քեզ խնամատար,
Ոչ ոք լինի քեզ ձայնակից,
Ասեն զարիպ է և օտար։

Եւ թէ լինի նա խնամատուն,
Ճարտարախօս որպէս խիկար,
Յիմար և խել ասեն նմա,
Խալար, տխմար և խելապար։

Եւ թէ լինի անձամբն ճոխ,
Պատկերն ամեն տեղի յարմար,
Նորա գնեն այլ մականուն,
Ջրէ զարիպ է և օտար։

Զարիպն չէ մարդ կատարեալ,
Ոչ որ չառնու զնա ի համար,
Զարիպին կոյր ասեն ՚ւ չիմար
Եւ ոչ Հային ինքն ճարտար։

Յայնժամ լինի ինքն ամօթով,
Դադտուկ նայի յառջեն ի վայր,
Զարիպին տաս գօրն շարար,
Ձէտ պարոնի ասեն թմար։

---

76 A յաշխարհն
82 A իկար
85 A ամաձամբն
93 A չիմ ինքն

Երբ իւր աշխարհն ի միտքն անկնի,
Ազիքն ի փորն առնու գալար.
Դուք զզարիպն սիրեցէք,
Զօտարն, անարգն ի տուն տարէք։

Եթէ հիւանդ է և տկար,
Պաղուկ ջրիկ նորա դու տար,
Եւ թէ տեսնուս և զանց առնես,
Զինչ մեծատունն արար ղՂազար։

Երբ որ ելաւ ի յաշխարհէս,
Զաչքն եբաց . . . . ճարտար,
Եւ թէ տեսնուս անտէր հիւանդ,
Շարաւն երթայ ի յանձն ի վայր։

Ով որ կանէ նմա թումար,
Քրիստոս հրամեց, թէ՝ Ինձ արար,
Ի բանտարգելն ի տես գնա,
Բանիւ ասա, թէ՝ Մի՛ հոգար։

Եւ Ճշմարիտ դու Հաւատա՝
Աբրահամու գոգն հանգար,
Տէր Աւետիք, այլ մի՛ հոգար,
Բաներքն քո չէ խիստ յարմար։

---

98 A դալար
100 A արարգն
101 A չիճ և
105 A եփօր
106 A բառ Ի պակաս
116 A բաներբք

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՀՈԳՈՅ, ԵՐԿՈՒ ԼԵԶՈՒ

Ճալն ինչ կանեմ, երբ որ չեմինս աճալ է, աճալ է,
Ադամորդին խաբեաց ի կեանս դաճալէ, դաճալէ,
Խոստովանիմ՝ հոգոյ տալու մաճալ է, մաճալ է,
Մեղաւոր եմ, դուդ եմ եկեր, մէկ աստուած, դո՛ւ գիտես,
Ջհալս տես, գհալս տես։

Աչերս շիլ, կոններս թիլ, լեզուս կապած, լեզուս կտրած,
Հոգս հատրած, ձեռքս խաչած մէջ պատանաց, մէջ պատանաց,
. . . . . .
Մեղաւոր եմ, դուդ եմ եկեր, մէկ աստուած, դո՛ւ գիտես,
Ջհալս տես, գհալս տես։

. . . . . *մեռնալ եմ, մեռնալ եմ,*
Վա՛յ այն օրին, որ ես մօրէս եղնալ եմ, եղնալ եմ,

Նորագիր

B *Անխորագիր* C *Տաղ անուշ և գեղեցիկ ի* ... D *Տաղ հոգոյ երկու տող լեզուաւ*

Բնագիր

1 B *անեմ* D *կեննեմ* B *աճալ է, աճալ* C *1—3 չիմ*
2 B *Ադամայ որդին խաբած։ աճալ է, աճալ* փխ *դաճալ է, դաճալ է*
3 D *տալոյ* B *տողը չիմ*
4 C *եկի։ չիմ մէկ* (միշտ այսպես)
5 B *Հալս* C *Ջյալս։ գյալս* B *Ջհալս տէս* (մեկ անգամ. միշտ այսպես)
6 C *չիմ կոններս թիլ* ABC *լեզուս կապած* (մեկ անգամ)
7 B *Ձեռքս խաչած, հոգս հատած* C *յագրած, գձեռքս* B *մէկ մին պատնած* BC *մէջ պատանաց* (մեկ անգամ)
8 ABCD *տողը չիմ*
9 AB *տողը չիմ*
10 AB *տողը չիմ*
11 ABCD *չիմ տողի սկիզբը* B *մեռնէ եմ, մեռնէ եմ*
12 B *Աւուրն վա՛յ փխ վա՛յ այն օրին* C *աւուրն։ իմ փխ ես* B *մօրէրս եղեր եմ, եղեր եմ*

Պաղէն կերեալ ու դրախտէն ելեալ եմ, ելեալ եմ.
Մեղաւոր եմ, դուդ եմ եկեր, մէկ աստուած, դու գիտես,
Ջհալս տես, ղհալս տես։

Տասուերկու առաքեալքն ամէնն կարգ առին, կարգ առին,
Մասն ու մատաղ, ծուր ու աղօթք հետ մեռօնին կես արին,
կես արին,
Պօղոս, Պետրոս քահանայից պէս արին, պէս արին.
Մեղաւոր եմ, դուդ եմ եկեր, մէկ աստուած, դու գիտես,
Ջհալս տես, ղհալս տես։

Ծանր խօճայ, բեռդ մախմուր ֆռանկի, ֆռանկի,
Կոյս Մարիամ, ծամդ ոսկի սռանկի, սռանկի,
Ինքն ի լուսոյն, լուսոյն եղեր ըռանկի, ըռանկի.
Մեղաւոր եմ, դուդ եմ եկեր, մէկ աստուած, դու գիտես,
Ջհալս տես, ղհալս տես։

Անմահ փաթշահ, կամար լոյս ես քո թախտիդ, քո թախտիդ,
Հրեշտակք ամէն խղմաթ կանին քո թախտիդ, քո թախտիդ,
Երկինք, գետինք, ծով և ցամաք հասրաթ ունին քո թախտիդ,
քո թախտիդ,
Մեղաւոր եմ, դուդ եմ եկեր, մէկ աստուած, դո՛ւ գիտես,
Ջհալս տե՛ս, ղհալս տե՛ս։

---

13 B կերեր պաղոյն ACD կերել B չիմ ու։ ելեր եմ, ելեր եմ
16 BC Տասուերկու CD ամէն B այնպէս արին փխ ամէնն կարգ առին, կարգ առին D չիմ առին, կարգ առին
17 B Ծունր ու աղօթք, մասն ու մատաղ C կես արին (մեկ անգամ)
18 AC քահանային D քահանայի C մեղ պէս
21 B մախմուռ C մահմուռ B ֆրանկի, ֆրանկի D 21—30 չիմ
22 B ծամերդ C ղլֆին ծամդ էր B սեռանկի, սեռանկի C սռանգի, սռանգի
23 A լուսոյն (մեկ անգամ) C ըռանգի, ըռանգի B տողը չիմ
26 B արքային փխ փաթշահ։ լուսոյ։ թախտին, թախտին C 26—30 չիմ
27 B Հրեշտակներին կու ծառայեն դրախտին, դրախտին։
28 AB երկինք ու գետինք B ու փխ և։ ուխտին, ուխտին փխ թախտին, թախտին AB «ցամաք» բառից հետո ունեն նաև «չորս կողմ աշխարհի» բառերը

ՈՏԱՆԱՒՈՐՍ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ Ի ՎԵՐԱՅ ՈՐԴՈՅՆ ՆՈՅԻ, ՈՐ ԲԱԺԱՆԵՑԻՆ ՋԱՇԽԱՐՀՔՍ ՎԵՑ ԲԱԺԻՆ

Եկայք Ադամայ որդիք,
արարածք ամէն միաբան,
Օրհնեմք զարարիչն աստուած,
որ ստեղծեաց զէակս ամենայն։

Որ ինքն է աննիւթ բնութիւն
սուրբ Երրորդութիւն միական,
Զարդարեաց իմաստութեամբ
զբոլոր բնութիւնս ամենայն։

Ստեղծեաց զԱդամ նախնին
թագաւոր և նա պատուիրան,
Թէ չամէն ծառոյ դու կեր
՝ւ ի պտղոյն մի չունիս հրաման։

Խորագիր

a *Կարապետ վարդապետի տաղ աշխարհացոյց դևղեցիկ* BA′ *Տաղ արարածոց Կարապետ վարդապետի ասացեալ* D *Տաղ արարածոց, որ գովի բաժինն է Քամայ* EFG *Անխորագիր* H *Ոտանաւոր Կարապետ վարդապետի ասացեալ ի վերայ արարածոցս*

Բնագիր

1—9 F չիմ

3 a *Որ է ինքն* BG *բնութիւնն*

4 C *իմաստութիւն*

5 E *յԱդամ* C *կարգեաց թագաւոր* BDEGHA′ *եղ* D *պատվիրան*

6 CDGH *ամէն* CDE *ծառէ* a չիմ *դու* C *ուտելու ունիս հրաման* վխ *կեր*; չիմ՝ւ aGH *միոյն* վխ *պտղոյն* BDEA′ չիմ *մի* GH չիմ *պտղոյն* E *չունիս դու հրաման*

Օձն էր կորստեան պատճառ,
    բանսարկուն է առիթ մահուան,
Խաբեցին զՀեռագործն
    և արին մահու դրաւական։

Հրաման առին յԱրարչէն
    և դրին պատճառ շինուիեան,
Ուստերս և դստերս ծնան
    զնահապետն ամենեսեան։

Ելեալ հրաման յԱրարչէն՝
    բաժանել զլեզուքն ամենայն,
Ետ ամէն լեզուաց բաժին
    ի յաշխարհս չորէքանկեան։

Ետ բաժին Քամայ աղգին
    վիճակաւ գաւառք բաղմական,
Յայտնի՝ անծանօթ աշխարհք,
    զոր գիտակ են իմաստուիեան։

Նախ սկիզբն առնեմք նորա,
    որ քաղաքն է Հիւսիսական։
Բուխար կու ասեն նմա,
    որ ելնէ սամուրքն աննման։
Եւ այլ ի կարգի նորա,
    որ անկնի կողմն արևելեան,

---

7 A′ գալստեան փխ կորստեան։ չիմ էր C՝ւ բանսարկուն D էր փխ է

8 a արարին փխ արին C՝ւ առին

9 BCE Արարչէն A′ շինուիեանն

10 BCDEGHA′ Ուիանասուն (E վաթսուն H քանասուն) ուստր և դուստր F Ուստի և դուստր BEFGA′ զնահապետն EG զամենայն

11 BCDEFGHA′ Եւ փխ ելեալ BF Արարչէն DEGHA′ ի յԱրարչէն B զլեզուք H լեզուք B զամենայն

12 FHA′ լեզուաց F ի աշխարհս G և զաշխարհս

13 C զվիճակաւ B բազմանական

14 B Յայտու փխ Յայտնի՝ւ F չիմ՝ւ aF գիտակն է B գիտեալ է GH գիտակ է B իմաստուիեամբ A′ իմաստուիեանն

15 CDE նմայ փխ նորա B քաղաք է

16 F Որ Բուխար FGA′ ասեն (չիմ կու) G չիմ որ ելնէ aBA′ սամուրք G սամուր

17 B այլն։ չիմ որ aB անկանի G որ ի կողմն է փխ որ անկնի կողմն aCEFHA′ յարևելեան

Խաթայ ու խութայ ասեն,
որ է թախտ ազգին Լակզստան։
Եւ այլ ընտիր աշխարհք,
մեծամեծ քաղքունայք որ կան,

Բալխ ու Բադաշխան ասեն,
զոր բերեն զլաճուարդքն աննման։
Ելնեմք ընդդէմ դրախտին,
զոր մարդիկք անդ դժար մտան,

Որ Չինումաչին կոչի
և կազմեն զդեղթափ Չինաստան։
Եւ այլ ի ներքին կողման,
որ ասի չորրորդ Հինդուստան,

Քաբուլ, Ղանդահար ասեն՝
տիրեալ է ազգն Հազարան։
Ի յայնկոյս ծովուն միջին
են բնակեալ լեզուք զանազան,

Թախտ ունին զՊէճանկալն,
որ ասի Խորու Հինդուստան։

---

18 aH Խրթայ G թաղթն A′ թաղխտ G չիմ ազգին BCDA′ Լակրստեան E Լակզաստան G Ալեկեստան

19 a այն փխ այլ B այն է ընդիր CDEFGA′ այլէ CDEG քաղաք փխ աշխարհք B քաղաք C քաղքունակք F քաղքունակ B զինչ որ կայն

20 aCDE Բաշխ B Պալխ a Պատաշխ B Պատաշխան E Բաթուշխան H Բադաշան aA′ որ aB զլաճուվարդ A′ զլաճուարդն CDEFA′ ամենայն փխ աննման H նման

21 B Ելնենք CDEFGH Ելաք A′ Ելանք CDEFGH ի դէմ փխ ընդդէմ BCGH մարդիք EA′ մարդիկ a չիմ անդ BCG դիժար aB մտանեն

22 B չիմ Որ։ կոչի նայ F ասեն փխ կոչի BCDEFGHA′ որ (F զոր) փխ և։ թեղթափ a Չինիստան BDFGHA′ Չինեստան C դեղ թափչին ետ տան փխ զդեղթափ Չինաստան

23 B այլն D այլք C ասեն BCDEFGHA′ չորով փխ չորրորդ CG Հընտուստան DH Հինտիստան E Հինդիստան F Հնդաստան A′ Հնդուստան

24 B Քապուլ E Քաբուր BCDH Ղանտահար E Ղանտահալ F կոչի փխ ասեն CDEFGHA′ ասեն որ C սիրեալ է փխ տիրեալ է DEGH տիրեալ են DEGH ազդ G Հազարնան

25 B Ի յայսկոյս C ի յայն կուս CDEG ծովեն

26 GH թաղթ A′ թախթ a զՊէճանկալ B Պեչանլայկալ E Պէչանէկալն F զՊեճահնակալն G զՊեճակալն H զԽոր CG Հընտուստան DH Հինտիստան E Հինդիստան F Հնդաստան A′ Հնդուստան

Լալ ու գոհար անդ լինի
և քարինք անգին պատուական,

Զոր բերեն մարդիկք յաշխարհս,
թագաւորք ի վերայ խնդան։
Են աղնիւ նախնեաց նոցին,
վիճակաւ ազգ եթովպական,

Եւ աստուած պարգեւ նոցա
զոսկին աղնիւ բոլսական։
Հաւատով են քրիստոնեայք
և գործովք ուղղափառութեան,

Ի Փիլիպպոսի շնորհացն,
որ ընտրեալ են ուղղադաւան։
Եկայք, որ մտնուն յաշխարհն,
որ է կողմն ի հարաւայեան.

Թախտ ունին նոքա Թօնող,
աշխարհաւ են Մաղրիպիստան։
Յառաջն էին ձկնակերք
և անկուշտ մարդադէմ գազան,

Այժմ են խիստ քաջ ըռամալ
և ազգաւ են մահմեդական։

---

27 C կուհար D կոհար F գահճարն GA′ գոհարն H կօհարն DF պատվական

28 BCEFGH մարդիք A′ մարդիկ H մարդիկ բերեն B աշխարհ F աշխարհս FHA′ թագաւորքն a ի վրան

29 H ին խս են B ազինք փխ աղնիւ։ սոցին CDEFGA′ ազգն H ազն փխ ազգ

30 BCDEFGHA′ պարգևք

31 B Հաւատովք են EGA′ Հաւատովն են F Հաւատով ևնք E Քրիստոնեայ C՝ւ փխ և B գործով ուղղայարատութեան

32 B ի Փիլիպոսի CEG ի Փիլիպոսէ DFHA′ ի Փիլիպպոսէ FA′ շնորհաց D ընդհալ

33 H մտնումք BCE աշխարհն F չիմ յաշխարհն։ այժմ փխ որ B նա փխ ի G չիմ ի BFA′ հարաւեան

34 C Բախտ փխ Թախտ A′ Թաղխտ a գԹօնօղ C զբառնալն փխ Թօնօղ B զԹոնուղ DEFA′ զԹօնողն G զԹօնուան CDEGHA′ ի յաշխարհն փխ աշխարհաւ են F աշխարհն a Մաղրիպաստան A′ Մղրիպստան

35 CG յանկուշտ EF անկուշտք

36 CDEGHA′ ըռամալք F ըռամօղք CG մահմեդաիանք

Ի գլուխ նոցին բնակեալ
են Մաղրիպք, որ է Խուժաստան,

Թախտ ունին զկրօնատայ,
վիճակաւ են Ամազոհան։
Կին է նոցա թագաւոր,
զոր ատեաց Մակեդոն արքայն,

Խարաճ տան Փորթուկալին,
որ բնակեալ անդ Լևիաթան։
Նաւավարք են քաջ գիտուն,
որ առին զՀրմուզ կղզին այն,

Հրաման առնեն այն ծովուն,
որ բնակեալ է Լևիաթան։
Յայտնեցին զոսկոյն քանարն
ի սինօուն Հապաշտան,

Մտան ի Փէքրուվ քաղաքն,
տիրեցին բոլոր Հինդուստան։
Ի ներքոյ հրքմի նոցին
բնակեալ են սևք եթովպական,

---

37 B *Ի գլխոյ* FA′ *Ի գլխի* B *Մաշրիֆք* E *Մեշրիպք* FA′ *Մաշրիւք* CDEFHA′ *են փխ է*

38 C *Բախտ փխ Թախտ* A′ *Թաղխտ* a *զկրաօնայ* A′ *Ամազուհան*

39 FA′ *կինն է*

40 B *խարաճն* C *խարճն* H *տայ* aBG *Փոռթուկալին* CDFA′ *Փուռթակալին* aB *է անդրանդլական (*B *է անգրլսական) փխ անդ Լևիաթան*

41 CDEFGHA′ *խախտ փխ են* CDEH *գիտունք* BCDEFGA′ *առնեն* CDEFGA′ *զՀուրմուզ* A′ *կղզինն* H *չիմ այն*

42 BCDEFGA′ *առնէ նա* G *ծովէն* F *չիմ է* H *42—43 չիմ*

43 a *զոսկոյնքանեարն* B *ոսկէ քանեարն* DGA′ *զոսկի քանեարն* F *զոսկի քանարն* a *սինուան* D *սընօուն* B *Հապաշըստեան* DEG *Հապաշիստան*

44 aB *Փէքով* D *Փեքովր* CDEFGHA′ *քաղաք* F *չիմ բոլոր* CDG *Հինտիստան* E *Հինդիստան*

45 B *եւ ի ներքոյ* a *հրքմի* B *հրմանց փխ հրքմի* CH *հոգմի* D *հոբմի* E *հօքմի* G *հուբմ* C *է բնակեալ* DEFGHA′ *են բնակեալ* aBFGA′ *սևերք* BFA′ *անթվական փխ եթովպական*

Նապիք և Սիահք ասեն,
Քօթաքայք աշխարհ հեռաստան։

Այսմհետէ վիճակն է Սեմայ

Անեղ անսկիզբ աստուած,
որ միշտ ինքն է անսահման,
Եւ բաժին Սեմայ ազգին
զվիճակն Ֆռանգիստան։

Անդ են բնակեալ լեզուք,
թագաւորք արևմտական,
Անթիւ ՝ւ անհամար զօրօք
՝ւ սկիզբն են արիական։

Արժանաժառանգ ունի
թագաւորն Սպանիական,
Արքայից մեծաց թագաւոր,
զոր կազմեաց Սողոմոն արքայն։

Այժմ ինփառատուր է նա
Իբուէդ աշխարհն ամենայն,

Հնազանդեցան թագաւորքն
ի Լատին և մեծ Ալաման,

---

46 B *Նապիք* E *Նէյապիք* C *Քուբակոյք* DE *Քուբագոյ* FA′ *Քօթաքոյք* G *Քուբագոյն* H *Քուբացոց* CDEGH *աշխարհք*

Եփավերնագիր. aBDEFGH *Վճարեցաւ վիճակն Քամայ. յայսմհետէ* C *վիճակն է աշխարհն Սեմայ* DEGH *աշխարհն փխ վիճակն* FA′ *տուր վիճակս* A′ *վիճակեցաւ վիճակն Քամայ, յայսմհետէ*

47 DA′ *Անեզական* F *որ է միշտ* aBDEGHA′ *միշտ է ինքն*

48 A′ *վիճակ փխ բաժին, և բաժին փխ զվիճակն* aBGA′ *զՖռանկստան* CG *Ֆռանկիստան* F *Ֆռանստան*

49 B *Անտ էն* EFGA′ *Անդէն* B *արևմտեան* DE *յարևմտական*

50 BCDFG *Անթիվ, անհամար* a *է փխ են* C *են ազգն-ազգն փխ ՝ւ սկիզբն են* DEGH *են սկիզբն* A′ *զօրօք սկիզբն են (չիմ ՝ւ)*

51 B *Արժան ժառանգ* aA′ *ունին* a *թագաւոր*

53 aCEFH *Այժմին* B *Այժմն* aEH *փառաւոր փխ ինփառատուր* B *փառատոր* C *փառաատուր* F *փառայատոր* G *ինքնիրատոր* a *էին փխ է* B *չիմ նա* aE *Ի բունէդ* BH *Ինբունէն* C *Իթունէդ* F *ին բանէդ* G *բարունէդ փխ Իբունէդ* B *աշխարհք* CDGH *աշխարհ*

54 a *Հնազանդ եղեալ նմա փխ Հնազանդեցան* F *Հնազանդացան* CDE *թագաւորք* aB *չիմ ի* CGH *մեծն* DFGA′ *Ալամեան*

Հարկատու զնա արարին
զՎնէժ, զՃէնեայ և զԱնքունիայն
Առին զՊոլոնիայ
և հասին ի մեծն Միլան։

ԶՓարէզ քաղաք թախտ ունի
և զմեծ կղզին Ցիցիլան,
Ինքն փրկէ զքրիստոնեայքն
ի յազգէս այս մահմեդական։

Եւ այլ ի կարգի նոցա
է բնակեալ ազգ Կատալեան,
Թախտ ունին զՖլանտրիայ,
որ ելնէ խաղինջայ չուխայն։

Ի կարգի նոցա անկանի
Սամարգին և ազգն Իմգացան,
Զոր Փիլիացիք ասեն,
որ յայտնի է Պանփուլիան։

Եւ գլուխ քրիստոնէից
քաղաքաց մայրն ստուգական,

---

55 aB չիք զնա B արին a զՎէնէյ BFA′ զՃէնուայ C Ճենէզ DEFH Ճէնեայ C Զաքունայ DEFGHA′ զԱնքունիայ

56 B զՊօլոնիան EFA′ զՊօլոնիայ DG Միլայ

57 B ինքն փխ քաղաք A′ թաղտ DEFGH ունին CBDFGHA′ չիք և զմեծ E չիք կղզին aBDE և ԶՑիցիլան FHA′ ՑիՑիլիայ G անդ և ՑիՑիան

58 CG Փրկիչն փխ Ինքն B քրիստոնայքն E քրիստոնեայքս BDA′ ի ազգէ CGH ի յազգէն

59 B այլն ի կարքի BCF ազգն CDEFHA′ Կատալիան

60 G Թաղթ A′ Թախթ E զՖլանարտայ DA′ զՖլատրայ aB ելնայ BC զարիճայ DE զարինճայ F խազինճայ GH զարինճայ

61 CDEH անկնի FA′ անգնի G անկնէ B Սամարտին F Սամարքին H ազգին aB Նիցման փխ Իմգացան DH Իմբգցան E Մրոցան փխ Իմգացան G Մգացան փխ Իմգացան

62 B Փուլինացիք F Փիլիկէցիք G Փիլիպացիք A′ Փուլիացիք B Պանփուլան CEG Պանփիլիան DFHA′ Պանփիլայն

63 aCDEFGHA′ չիք Եւ B գլուխն CDEGH քաղաք, որ է մայր DGH մայր նա BEF ստուքական

Զոր Հռոմ ասեն նմա,
է աթոռ հայրապետական,

Անդ են բնակեալ գլուխ
առաքեալքն, որ վէմ կոչեցան,
Անթիւ քահանայք, բազում
սպասաւորք եկեղեցական։

Եւ Պապն ի նոցա միջին,
որ է գլուխ թագաւորութեան,
Եպիսկոպոսունք ընտրեալք
և երկոտասան կարտինայն։

Կարգաւորք առաքինիք,
սուլթանայք են խորհրդական,
Տիրեն մեծամեծ կղզեաց
որ Ֆռանգ է նոցա պահապան։

Ամուր կղզիք մեծամեծք՝
Կրիտէս՝ և Ակրականդիան,
Ռոտոս, մեծն Կիպրոս,
ձեզ գլուխ է Տօպրօնիքան։

Ի յԱթենացոց աշխարհն,
որ ասի Թեսաղոնիկեան,

---

64 E *Մեծ Հռոմ* F. *յաթոռ* B *հայրապետութեան*
65 CD *Անտ* A′ *լգուխք՝և առաքեալքն* B *Վէմն* H *Վէմք*
66 CDEFGHA′ *բազումք*
67 B *չիք եւ* CH *Փախն* E *ի միջի նոցա ին* F *ի միջի նոցին է* G *չիք ի* B *չիք որ* CDEFGHA′ *թագաւորական*
68 B *կատարիան* DE *կարտինայք*
69 B *Կարքաւորք* F *Թագաւորք փխ Կարգաւորք* BF *և սուլթանք* C *և սուլթանայքն ին* D *սուլթանեայքն* E *սուլթանանք* aF *և սուլտանայք* A′ *սուլտանայքն* B *խոնարհական*
70 B *կղզաց* aB *չիք որ* E *և փխ որ* F *Ֆռանգն* aG *Ֆռանկ* A′ *Ֆռանքն* CDGH *չիք է* BFA′ *են փխ է*
71 F *կղզիկ* A′ *կղզինք* D *մեծամեծ* BC *Կրէտէս* D *ու փխ՝և* G *չիք՝և* a *Ակրականտիայն* C *Ակռանդիան* DFG *Ակռայկանդիայն* H *Ականդիայն*
72 CG *Ռատոս* a *և մեծդ* CDEFGHA′ *մեծդ* C *գլուխ եւ էօպօնիան* DH *Տօպրօնիայն* EG *Տօպրոնիան*
73 aB *յԱթենացւոց* F *յաշխարհն* H *ուր փխ որ* a *Թեսաղոնիկեանն* B *Թեսաղոնիկան* C *Թեսաղոնիկեայն* D *Թէսաղոնիկէ* E *Թեսեղոնիկէն* FA′ *Թեսաղոնիկայն* H *Թեսաղնիկէն*

Ֆլարենցաւն, Ալոնիան,
մեծ քաղաք Անապօլիսն այն։
Թագաւոր է աշխարհիս
մեծ, հզօր Ֆրանցայ արքայն,
ի թոռանց մեծաց թագաւոր
Կոստանդեայ Կոստանդին արքայն։

Ի մուտս արեւու այլ կան,
Ընկլուզու Ընկլեեւ արքայն
Բնակեալ է ի յայն ծովուն,
որ հանեն զձկան ակռայն։

Ի Բութանացոց աշխարհն
են անկեալ լեզուք զանազան,
Մաճարք և Պուլղարք ասեն,
Լէհն ու Սէրֆն, Խրվաթն և Պօսնայն,

Իլախն և Ֆլախն կան
ի Դրագով աշխարհն ամենայն,
Զաշխարհն ունին սեփական,
որ հասնի մինչ ի յԱքիրման։

---

74 a Ֆրարենցօ B Ֆլորենցաւ C Ֆլարէնցաւ D Ֆլարէնօաւն մեծ FA′ Ֆլարենցաւ օ աւն G Ֆլօրէնցուալօն CDEFGHA′ շիմ Ալոնիան։ ի քաղաքն CH Անապօլիսայն D Անապօլիս F Անպօլին H Անպօլիտեայն

75 DEFGHA′ Թագաւորէ aH յաշխարհիս GA′ շիմ մեծ a Ֆռանցայ C Ֆրանցո DH Ֆրանցացն է սա E Ֆրանցանիայ փխ Ֆրանցայ արքայն G Ֆռանկաց B արքայ D շիմ արքայն H որ կան փխ արքայն

76 B Յեսայի թոռանց FHA′ է սա ի թոռանց CEG Սա ի թոռանց a թագաւորն BFA′ շիմ թագաւոր C թագաւորք BG Կոստասայ C Կոստանդէ E Կոստանդնեայ D արքայ

77 F էլ փխ այլ a Անկլեղու B անկեալ լեզուք փխ Ընկլուզու E Ընկբլբեեւ H 77—172 շիմ

78 BF ի այն CD այն (շիմ ի) CDFGA′ ծովին E ծովն BE ակռան C ակռանքն

79 B Պուռանացոց CDE Բիւթանացոց D յաշխարհն FA′ բնակեալ փխ անկեալ

80 EFA′ Բուլղարք F Լէհն է FGH Սէֆ FG Խրուաթն B Աւսնայն փխ Պօսնայն FA′ Բուսնայն

81 B Իլախ a Ֆլախընկան BCA′ ի Ֆլախ փխ Ֆլախն E Ֆիլախն F Խիլախն BF կայ C անկան փխ կան GA′ Դրագովն B աշխարհքն E աշխարհ

82 BA′ Զաշխարհքն C Զաշխարհս E Զերկիր փխ Զաշխարհն BCDEFGA′ սեփհական A′ հասինի D մինչև BA′ Աղբրման C Աղբերման DEG Աղբիրման F Աղբրմայն

Ի սառնամանիք հիւսիսն
է՛ Ուռուս ազգն բնական,
Աշխարհքն է նոցա Մոսկով,
մինչ ի ծովն Կասպիական։

Եւ ազգին նոցա գերող
է Թաթարն նետողական,
Լայն և արձակ անկեալ,
որ հասնի մինչև ի Կաֆայն,

Գուրելն ու Մէկրէլն յայտնի,
Ապազան ու Տատանիան,
Պաշաչուխն ի հետ նոցա,
որ ի կողմն է ի Վրաց տան։

Յայսմհետէ վճարեցաւ Սեմայ և մտանէ յԱբեթայ վիճակին է այս

Երկնի և երկրի ստեղծող,
մարդասէր աստուած ինքնական,
Աբեթայ շնորհեաց վիճակ
զմէջօրեայ աշխարհս ամենայն։

---

83 D Սառամանիք (չիք ի) CDEFA′ հիւսիս G հիսուս։ չիք է B Ըռուզ F Ըռուս A′ Ուռ G ազգէն

84 CDEFG Աշխարհն B մինչև CDEFGA′ Կազբիական E Կասբիական

85 CDEGA′ ազգն E ազգի F գերեալ է

86 B Լեայն G Եւ լայն a արձակ է C Լայնարձակ DEFA′ւ փխ և CDEFHA′ անկեալ է նա B Կաֆան F Կափայն

87 aCDEGH Գոռելն։ Մկրէլն FA′ յայտնին CDEFG և B Ապազանուն CDEG Տատիայն FA′ Դադիայն

88 BF Պաշիջուխն CDEFGA′ Պաշաչուխն E չիք նոցա aB ի կողմանէն չիք է aG Վրաստան փխ Վրաց տան

Ենթավերնագիր. a Վճարեցաւ Սեմայ և մտանէ Յաբեթայ B չիք C Յայսմ հետէ Աբեթայ վիճակ D ի վերայ Աբեթայ վիճակին է այս. օրհնեալ է աստուած, ի գոյն Դաւիթ արքային որդին E Յայսհետէ վիճակն է Աբեթայ F վճարեցաւ վիճակն Սեմայ։ չիք և մտանէ։ Աբեթայ վիճակն է։ չիք այս G Աբեթայ վիճակն է A′ Յայսմհետէ վիճակ է Աբեթայ վրա է այս DFGA′ մինչ ենթավերնագիրն ունեն և՝ Այս գլուխս բոլորովին ազգ և աղինք, լեզուք և գաւառք, թագաւորք և իշխանք, զոր յայտնի եղև ի Սեմայ աճեցեալք, հաւատովք քրիստոնեայք, այսպէս միջին է Թաթարիստան մահմեդական (D գլուխ։ ազգին F գաւառք և լեզուք։ այտնի։ հաւատով։ Թաթարմենէ G ազգ են։ և մահմեդական)

90 a զմիջօրեայ E աշխարհն F զաշխարհս

Զսկիզբն յԱսիոյ առնեմք,
զոր շինեաց Կոստանդին արքայն,

Որ ինքն է օծեալ քաղաք
և տեղիք սրբոց բնակարան:

Այժմ է նա կոխան եղեալ
այլազգացն, որ մեզ յայտնի կան.
Զոր անուամբ Օսման կոչեն
և տիրեն մինչև ի Մաքայն:

Տիրեն բոլոր աշխահիս
և ունին բուռն հրաման,
Խրոխտ են և քաջ գիտուն,
մինչ լինի ի տուողէն վախճան:

Երաժիշտ Թրակացիք,
զոր յայտնի այժմ է Ղարաման.
Եւ ի հետ Գաղատիայն
զԿիլիկէ և զԲերիայն:

Փունիկեցիք և Ասորիք,
որ ազգաւ են վաճառական:
Օրհնեալ է իմաստութիւնն,
որ շնորհեաց զայս թվական:

Գահիրացիք հնարագէտք,
քաղաքաւ են Եգիպտական,

---

91 B Ասիայ C յԱսիու DE Ասիա FGA′ յԱսիայ

93 B կոխ փխ կոխան CDEG այլազգաց DFA′ այլազգեաց CDEFGA′ որ յայտնի մեզ կան

94 F կոչին G ասին փխ կոչեն BEH շիմ ի BD Մաքան C Մաքկան G Մաքքան

95 C աշխարհին E և հրաման

96 A′ Խրոհտ B քաչ E գիտունք B մինչև DF շիմ ի BCGH տվողէն DA′ աւողէն aBCDEF վազճան A′ վաճջան

97 CDEFA′ թագաւորացիք փխ Թրակացիք CFGA′ այս է փխ այժմ է D. ասէ փխ այժմ է E ասի փխ այժմ է a շիմ է

98 B ԶԳաղատիան CDEFGA′ Գաղատիայ E Կիլիկէ B զԲերիեան CDEG զԲերիայ

99 B Եւ Փունիկեցիք BCDEFGA′ շիմ և CDEFGA′ էք փխ են

100 B աստուած սուրբ հոգին փխ իմաստութիւնն CDF իմաստութիւն E Տետուն իմաստութիւն G աստուածն մեր փխ իմաստութիւնն A′ իմաստութեանն B նոցա թվական C ձեզ թվական FA′ շիմ զայս F զթվական A′ զթուականն

101 B Գարիացիք CDEFGA′ Գայիրացիք: շիմ են BDEFGA′ Եգիպտոսական C յԵգպտոսական

Գտեալ էն նոքա զարուեստն,
որ կոչի երկրաչափական։

Ի յԱբրաբիայ մտնունք,
որ հասնի մինչև ի Ճիտան,
Ունին թախտ զնգիպտոս,
զԴամասկոս և զկանտարեայն։

Ազգն Երրայեցոց անդ էն
և Իսրայէլ անուն կոչեցան,
Աբրահամ և Իսահակ,
նահապետքն երկոտասան։

Յայտնեցան ի յաղգէ նոցա,
մարգարէքն վկայական,
Ի նոցանէ աստուած ծնաւ,
ազատեաց զհոգիքն ամենայն։

Իսկ Բաբելացիք գիտունք,
արուեստիւ աստղաբաշխական,
Գտեալ էն զմոլորակքն
և զընթացս արեգական։

Դուք էք երաժշտական,
զոր յայտնեաց Թարայ և Խաոան,
Աբրահամ հայրն առաջին,
որ է սկիզբն աստուածապաշտութեանն։

---

102 B Գրեալ CDEFGA′ Գտեալ էք դուք զայն արուեստն

103 B Ի Աբարիայ F Ի յԱբապիայ FA′ մտաք G նա փխ մինչև B Ճտան FA′ Ջիտայն

104 a զթախտ B զթախտն G թաղթ A′ թախթ aB Եգիպտոս C Դամասկոս E զԴամաս B զկանտարիան CFA′ Սքանդրիայն DE Ականտարիան G զԱկանտարիայ

105 aA′ Երրայեցւոց D անտ FA′ անդէն B և փխ ՚ւ CEG չիմ ՚ւ

107 BE ազգէ C ազգին DFGA′ ազգի

108 BCDEFGA′ չիմ Ի D՚ւ ազատեաց

109 aA′ Որ փխ Իսկ CEFG Ով փխ Իսկ CH արվեստիւ DE աստխաբաշխական A′ աստղաբաշական

110 CDFGA′ էք փխ էն E չիմ էն։ զընթացսն G զընթացն

111 BFHA′ Աշխարհաւ դուք B Նոքա փխ Դուք FA′ էք դուք B երաժշտ CDEFGA′ որ F այտնեաց

112 CDFGA′ որ սկիզբն է A′ աստուածապաշտութեանն

Ի Բաբելովնի կողմանցն
Է՛ և Պարս, և Թայուխ արքայն,
Ի այլ աշխարհք և այլ գաւառք,
որ հասնի մինչև ի Քալպալան։

Ի Մծբին ՚ւ ի Միջագետս,
որ աշխարհս է Ասորեստան
Եւ այլ ի կարգի նորա,
զոր յայտնի ասեն Քրդաստան։

Մեզ յայտնի է յայն քաղաքն,
զոր շինեաց դշխոյն Հեղինան,
Անուամբ կոչի նա Պուռսայ,
որ ինքն է այնիւ շահրաստան։

Եւ անտի առաջ գոլով
Է՛Յունաց աշխարհն ամենայն,
Զոր այժմ Հոռոմք կոչեն
և սինօռն է Սեբաստիան։

Յորդախաղաց աշխարքն,
որ ասի Շիրվան և Գիլան,
Խառումատան կղզի միջին,
աշխարհքն է չանկալաստան։

---

113 aE *Բաբելոնի* FA′ *Բաբելի* CDEFGA′ *Թայխուն այն մեծ արքայն (*FG *Թայուխ* F շիմ *այն մեծ* G *որ և փխ այն) փխ Պարս և Թայուխ արքայն*

114 CDEG *Բաղում փխ ՚Ի այլ* FA′ *Եւ* շիմ *այլ* DFA′ շիմ *ի* E *Քալպէլան* A′ *Քալբալան*

115 B շիմ *Ի* CD *և փխ ՚ւ* EG շիմ *՚ւ* CDEFA′ *Միջագետն։* շիմ *որ* CDEA′ *աշխարհն* G *աշխարհէ*

116 BF *այլն* B *ի կարբի* CDEG *յայտնի է նա (*C *չեւ է նա) փխ յայտնի ասեն* F *այտնի* aBDH *Քրիստան* C *Քրրտիստան* F *Քուրդաստան* A′ *Քուրդիստան*

117 F *այտնի է* CDEFG *որ* CEF *Հեղինայն* DG *Հեղինեայ* A′ շիմ *117—118*

118 B *Պուրսայ* F *Բուրսայ* E *և փխ որ* F շիմ *է* BCDEG *շահրիստան* F *շահրբաստան*

119 F *է փխ Եւ* a *անդի* C *յանտի* CDGA′ *յառաջ* A′ *և փխ է*

120 E *Հոռոմայց առն փխ Հոռոմք* CD *կոչին* A′ *ասեն փխ կոչեն* a *սինուռն* CDEG *սրնօռն* CDFG *Սեբաստիայն*

121 BCDEFGA′ *Ի Յորդանխաղաց (*B *Որդայխաղաց)* CDEG *աշխարհն* FA′ *աշխարհք* CDEG *Շըրվան* aCDEH *Թիլան* B *Ի կիլան* G *Բիլան*

122 C *Ղառումատան* G *Եւ Խրտումատան կղզին* FA′ *միջինս* B *որ աշխարհն է* CDEG *աշխարհն է* aCDE *չարրն գալատեան փխ չանկալաստան* F *չանկալըստան* G *չանկալիստան* A′ *չանգալիստան*

Անդ լինի պարգևք մարդկան,
պատուական ՝ւ անգին մանանայն,
Ջանուն ապրիշում ասեն,
որ գործեն մախմուր և չաթման։

Ջազգն Պարսից յայտնեմք,
իմաստուն և քաջ գիտնական,
Ճարտար և հնարագետ,
աշխարհաւ են Հատրպէճան,

Ի միջի նոցա շինեալ է
գաւառք ՝ւ աշխարհք զանազան,
Անդ լինի պողպատ սուսերք,
որ ասի Շիրազ և Քիրման։

Արուեստիւ շինեալ քաղաք
որ մտնուն ի ձեզ բազրկան.
Յանուանէ կոչեալ լինիք
զոր յայտնի էք Ղում և Քաշան,

Պայծառ և ընտիր քաղքունայք,
որ կոչիք Եաղդ ու Ասպահան,
Պարարտ և խիստ վայելուչ,
աշխարհաւ եք երաժշտական։

---

123 F *Անտ* CDH *պատվական* B *ասգինման փխ ՝ւ անգին մանանայն* CEG *չիմ ՝ւ* CG *մանանան*

124 DEF *Ջանունն* CDEFGA′ *ապրշում* aBH *դմախմուտն* F *մահմուն* A′ *մահմուտ* aB *դղազման* F *չաբմայն* A′ *չաթմայն*

125 CDG *Ջյազգն* F *քաչ* DGA′ *գիտնականք*

126 CDEFGA′ *հնարագետք* CEG *չիմ են* F *աշխարհ ասեն փխ աշխարհաւ են* a *Հատրպքճան* C *Հաւրեջան* DGA′ *Հատրբէչական* E *Հատրփչական* F *Հատրբէջան*

127 G *գաւառ* BCEFG *չիմ ՝ւ*

128 E *Անտ* G *չիմ Անդ* CDFGA′ *պօղպատ* DE *Շըրազ* C *ի Քիրման* A′ *Քըրման*

129 BA′ *լցնալ փխ շինեալ* B *քաղքունք* C *քաղաքն* FA′ *քաղքունեայք* G *քաղքունաք* aBHA′ *մտնան* A′ *ի քեզ* a *պաղրկանք* DE *պաղիրկեան*

130 B *Անուանէ* aBE *է փխ էք* G *և Ղամ* E *Քէշան*

131 C *չիմ և* DE *՝ւ փխ և* FA′ *քաղքունեայք* B *Ազդ փխ Եաղդ* F *Յէղդ* A′ *էզտ* a *Ասպահանք* E *Ըսպահան*

132 CDEFG *վայելուչք* CDG *աշխարհօք փխ աշխարհաւ էք* a *չիմ էք, երաշտական*

Ախնիւ և անգին դումաշքն,
որ լինի ի ձեզ գովական,
Զարդարանք և պաճուճանք,
զոր հագնին իշխանք ամենայն.

Արշակունիք գովելիք
և ընտիր ի յԱրեւելեայն,
Պահաւ, Հնդիկ կոչեցեալ,
աշխարհաւ էր դուք Խորասան:

Տիրեալ ես բազում քաղաք,
զԹիլան, մինչ ի Լարլստան,
Երկրորդ ես 'ւ ընկերակից
Թորգոմայ ազգին Հայկազան:

Ունիս դու բազում հնծկ,
կոուարար և յոյժ փառելւան,
Սմբղանդն է քո սինօռն,
որ է գլուխ քաղաք պատուական:

Արշակն է շինեալ զքեզ,
Թագաւոր, հրապաշտ արքայն
Եւ է՛ նա Քետուրացի,
զոր յայտնի է մեզ յանդիման:

---

133 CDFGA′ *զումաշ* E *դումաշխ: ի քեզ*

134 C *Զարտարանք* CDEFGA′ *աշխարհիս մարդկան մեծութեան փխ զոր հագնին իշխանք ամենայն*

135 B *ընտիրք և Արեւելեան* CDEG *մաքուր, պայծառ և ընտիրք (*EG *դուք մաքուր) փխ և ընտիր ի յԱրեւելեայն* FA′ *և Արեւելեան ընտիրք*

136 D *Պահլաւն* E *Պահան* F *Պահլաւ* B *Հրեկ փխ Հնդիկ* CDEG *Հնդիկք* FA′ *Հնդիկք էք* D *կոչեցեալն* EFGA′ *կոչեցեալք* aB *աշխարհաւ ես դու* C *չիմ էք* D *դուք եք*

137 EA′ *Տիրել ես* F *Տիրեալ էք* C *քաղր փխ քաղաք* CFA′ *Թիլան* G *ի Թլան* C *որ երթայ մինչ* DEG *մինչև* CDEG *չիմ ի: Լարիստան*

138 aBCG *չիմ 'ւ* C *Թորբոմայ* F *Թորգով* A′ *Թորգով* CDEFA′ *ազգին*

139 E *չիմ դու* B *հնծկք* BCDFGH *կովարար* E *կովական* CDEFGA′ *բաց փխ յոյժ* aB *փառհաւան* E *փէհլաւան* F *փայլաւան*

140 CDEF *Սմբղանտն է* A′ *Սմբղանտ է* D *բեզ փխ քո* aB *սինուան* EG *սրնօռն* F *սինաոն* BDH *պատվական*

141 CDEFGA′ *Արշակ* FA′ *չիմ է* CDEFGA′ *Թագաւորն*

142 aBFH *Քետրացի* C *որ* F *այտնի* a *չիմ է* CDEFGA′ *ձեզ փխ մեզ* aB *անդիման*

Քննեսցուք զՀայկայ որդիքն,
մէջ յամէն ազգաց ցիր ու ցան,
Որ ազգաւ Արմէն կոչեն,
վիճակաւ են Թորգոմական։

Քաջն Արշակ և Վաղարշակ,
հարազատ եղբարք միական,
են Աբրահամու որդիք,
ի ծննդոցն Քետուրական։

Եւ էին դայակորդիք
արքային այն Մակեդոնեան,
Դեղաւ զնա մահացուցին
և առին զտունն Արևելեան։

Վաղարշակ շիննաց զգաւառն,
որ ասի նա Արարատեան,
Բազում աշխարհք և գաւառք
և զԹաւրէզ՝ մեծն շահաստան։

Փովելիք և անուանիք
ի սկզբանէ մինչ ի յաւիտեան,
Ո՛չ ոք ձեզ նման չեղաւ,
ո՛չ յառաջն և ո՛չ յապագայն։

---

143 CDEFG *զՀայկազան* փխ *զՀայկայ* A′ *զՀայկական* փխ *զՀայկայ* CDEG չիմ *որդիքն* F *որդիքս* aF *որ* փխ *մէջ* CDEFGA′ *ամէն* a *ազգէն* BFA′ *ազգի* CDEFGA′ *ցիր և ցան*

144 CDEFGA′ *Ազգաւ մեք Արամ կոչիմք (*FA′ չիմ *մեք· Արմէն)* փխ *Որ ազգաւ Արմէն կոչեն* CDEFGA′ *եմք* փխ *են*

145 a *Քաջ* A′ *Հարազատ* E *միարան*

146 CDEFG *տողը* չիմ a *Քետորական* A′ *Երկոքեան սիրուն եղբարք, կռուարար և քաջ փառաւան։*

147 A′ *Դայակ որդիք* B *Մակեդոնայն*

148 CDE *Դեղով* D ունի և.

Բազմացան անթիւ զօրօք և սիրեցան աշխարհք ամենայն։

149 a *գաւառն* CDEFGA′ *գաւառ* aDA′ *Այրարատեան*

150 B *Թաւրէզ* CDEG *Թաւրէզն* F *Թաւրիզն* CDE *ձեզ (*D *ձեր)* փխ *մեծն* FGA′ *մեծ*

151 BDE *ի սկիզբն է* CA′ *սկիզբն է (*չիմ *ի)* F *սկիզբանէ (*չիմ *ի)* CDEG *մինչև* փխ *մինչ ի* a 51 և 52-րդ տողերը 54-ից հետո

152 BCDFGA′ *Ով* փխ *Ոչ* a *եղաւ* F *չեղև* B *առաջն* CDEG *յառաջ* F *յառաջնէ* aB *ապագայն* F *ապակայն*

Սուտ և անցաւոր աշխարհ,
ո՞ւր են մեր իշխանքն ամենայն,
Տրդատն՝ հզօր արքայն,
պարոնայքն հետ իւր գովական։

Զարթիք և տեսէք գձեզ,
խեղճն և ողորմն կսկծական
Ամէն ազգ՝ իւրեանց վիճակն,
և եղեալ եմք մեք ցիր ու ցան։

Գերի եմք և ողորմելի
և ամէն ազգաց եմք կոխան,
Ո՛չ ունիմք մենք թագաւորք,
ո՛չ հզօր պինվորք, զօրական։

Ո՞ւր են առաջին իշխանքն՝
քաջ Մուշեղ և Գայլն Վահան,
Պատերազմին մեզ համար
՝ւ ազատեն զգերեալքս ամենայն։

Վկայեալ են հայրապետքն
և ուխտիւք մխիթարական,
Թէ լինի ձեզ ազատութիւն
ի յայգէն այն արիական։

Փառք քեզ թագաւոր փառաց,
որ քննող ես գաղտնեաց մարդկան,

---

153 C *իշխանք* G *նախնիքն փխ իշխանքն* G *ունի ևս.*
Ամէնն են ի հող մտեր, սպասեն մեծի Գալստեան
154 CDEF *Հզոր մեծն Տրդատ արքայն* DA′ *բնդ փխ հետ* BDFA′ *բեզ փխ իւր* E *իր* G *154—162 չիմ*
155 a *գմեր փխ զձեզ* DA′ *ձեզ* CE *զմեզ* F *մեզ* BCDEF *խեղճ* aF *ողորմ և* A′ *կսկծայրին*
156 BF *ազգն* a *իւր փխ իւրեանց* A′ *յիւրեանց* aCDEFA′ *ցիր և ցան*
157 aF *՝ւ փխ և* BCDEA′ *չիմ և* aCF *ողորմելիք* aB *էնք* C *եղեր եմք կոխան*
158 B *ունինք* DEA′ *թագաւոր* aBD *պինվոր* CEA′ *պինուոր* F *զինոր*
159 E *Մուշխն* F *Մուշեղն*
160 F *չիմ՝ւ* a *զգերեալս* C *գերեալքն* DEA′ *զգերեալքն*
161 EA′ *Վկայեալք են* a *սուրբ հայրապետքն* CA′ *հայրապետք* aB *մխիթարութեան*
162 BCDEFA′ *չիմ Թէ* A′ *ազատութիւնն* B *ազգին* C *յայն*
163 F *քննես փխ քննող ես*

Տուեալ ես իմաստութիւն,
որ քննեն զէակս ամենայն։

Ի թվին Հայոց ազգին
Տէր քննէ մինչ ի յաւիտեան,
Իննհարիւր և ութսուն
Ինն թիւ այլ ի հետ նորայն։

Ողորմելի Կարապետ,
վարդապետ և խիստ անպիտան,
Հպարտ ես և անամօթ,
բանիս ո՞վ ետ քեզ հրաման։

Աղաչեմ զձեզ, եղբարք,
որ երգէք կարգաւ պայս բան,
Յիշեցէք զանարժանս,
ողորմի ձեզ Տէրն յաւիտեան։

Եղանակեցէք պայս բան,
կարգաւ է սա և յոյժ պատուական,
Տունս համարով նրսուն է
և է սա բան իմաստութեան։

---

164 B *Տվեալ ես* BCDGHA′ *Տրեալ* G և փխ որ C քննէ BFG քննես A′ և զատես զազգս որպոց մարդկան փխ որ քննես զէակս ամենայն

165 F չիմ *ի* A′ *թըւին* a *ազգիս* BFA′ *ազգիս* A′ չիմ *ի* G *165—172* չիմ

166 a *Հազար և ԺԴ* B *Հազար և քսան (ԺԴ) ի ապրիլի Իե լման։* A′ չիմ և C *նսուն* փխ *ութսուն* F *ՊՃՁ (=իննհարիւր ութսուն)*

167 FA′ *Ով ողորմելի*

169 aFA′ *Աղաչեմք* B *որք* FA′ *եղբայրք* aB *որք զուք պայս*

170 F *դիս անարժանս* B *վերջի գրիչս Ագուլեցի Մկրտումս* փխ *ողորմի ձեզ Տէրն յաւիտեան* A′ *170—172* չիմ (*թերթ է բնկած*)

171 F *բանս։* չիմ է DH *պատվական* aB *171—172* չիմ

172 F *Ղ* փխ *նրսուն* D չիմ է C *այս բանս մատց և իմաստութեան*

ՏԱՂ Ի ՅԱՐԳԵԼԱՆՍ ՈՒ ՎԱՍՆ ԱՆՋԻՆ

Ես մեղաւոր և անարժանս,
Զհայր աստուածն հաւատամ,
Յիսուս որդի նորա յուսամ
եւ ի սուրբ կոյսն Մարիամ։

Ղալատեցայ և աշխարհս անկայ,
Ի սահմանաց նորա ելայ,
Զմեղս և ղյանցանս արի թօբայ,
Լինի՝ աստուած ինձ ողորմեայ։

Ի դժոխոցն վախեցայ,
Սադայելէն ես սարսեցայ,
Զմեղս յիշեցի և արտմեցայ,
Լինի, թէ Տէրն ինձ ողորմեայ։

Այսօր Յիսուս ինձ դատ արա,
Ի դժոխոցն ազատ արա,
Երկրպագող եմք մեք նորա,
Քրիստոս աստուած, մեզ ողորմեա։

Յէջմիածինն ես գնացի,
Զվաղարշապատ քաղաք տեսի,
Ի Գրիգորէ զկարգս առի՝
Հայոց մեծաց հայրապետի։

Ես անարժան զկարգս առի,
Հայրապետաց պարն մտի,
Զօրն ողբամ ողորմելի,
Լինի՝ աստուած ինձ ողորմի։

Պատկառեցայ ու ասի մեզայ,
Զաղիր բանէրս որ ես ասեայ,

Եօթն ամիս ի բանդ կեցայ,
Յանօրինաց մէջ բնակեցայ։

Ի յարգելան բնակեցայ,
Զհեռն և դնախանձն ստացայ,
Ի յարուեստից մերկացայ,
Ի յուսմանէս ես զրկեցայ։

Սաղմոսին ոչ լսեցի,
Մարգարէին մեծի Դաւթի,
Եթէ խոնարհն բարձրասցի,
Ի անբարտաւանն խոնարհի։

Կամաւ չհղայ, Տէրն է գիտակ,
Որ բանս եղէ այս ինձ վտակ,
Մէջ յաշխարհիս եմ խայտառակ,
Բազմաց եղէ ես օրինակ։

Ով ոք լսէ, զիս բամախէ,
Սրտիւն իւրով զիս բամբասէ,
Ես այս չարեացս արժան եղէ,
Յանօրինաց կատակ եղէ։

Պակասամիտ անիմաստիկս,
Հոգիս այրի ի մէջ աղտիս,
Վախեմ առնու ցաւ մահու զիս,
Անապաշխար մնայ հոգիս։

Որով տրտմեալ եմ, դեգերեալ,
Սուլգան ՝ւ իշխան ինձ չողորմեալ.
Հարիւր թումանն տայ պահեալ,
Ժանեօք զմարմինս իմ կոտոհալ։

Սարսեցաւ սիրտս ի փորիս,
Լեզուս կապաւ ի բերանիս,
Աղաչեցի զշահալիս՝
Զգլուխս կտրեա, ելնէ հոգիս։

Մարմնով իմով ես կապեալ եմ,
Սրտիւ մտօք խաւարեալ եմ,
Ի չար գործոցս փոշիման եմ,
Վախեմ մեռնիմ, չապաշխարեմ։

Երկրպագեմ երկնաւորին
Եւ ինն դաս սուրբ հրեշտակին,
Եկեղեցեաց տանն նորին
Եւ Գրիգորին Լուսաւորչին:

Ղօղանջելով զնա աղաչեմ,
Ծունտր դնելով երկրպագեմ,
Տէր, թող զմեղս, անարժան իմ,
Արքայութեանդ քու փափագեմ:

Աղաղակեմ ի մէջ բանդիս,
Հալս է խարապ մէջ յերկաթիս,
Տէր առաքեաց ինձ աւետիս,
Թէ ուրախ լեր և օրհնեա զիս:

Ի աղաղակեմ ի մէջ բանդիս,
Չար քաշեցի ես եօթն ամիս,
Տկարացաւ իմ գեղ մարմնիս,
Տէր, ազատեա զքո գերիս:

Ողորմեցէք, զիս ողբացէք,
Յանօրինաց զիս փրկեցէք,
Սոքա կասեն զիս՝ էն թողէք,
Ի Մահմետայ տինն դարձէք:

Բամք զօրացն որ աստի կան,
Գան և կանգնին մեզ յանդիման,
Մեծէ ի փոքր մեզ խրատ տան,
Թէ եկայք եղէք մահմետական:

Սուտանուն Արգիլանցի,
Խև Եղիա Բերկրցի,
Աւուրքդ քո նւազ լիցի,
Վա՜յ թէ զհոգիս իմ կորուսցի:

ԶԱտոմ երէցն ասեմ զգերին
Եւ զԹաթուլ, եղբայր նորին,
Ես մեղաւորս ընկեր սոցին,
Կամք դեգերեալ ի մէջ բանդին:

---

79 Տպագրում՝ են

Ջամիկն օրհնեմք և վիւր որդին,
Որ եօթն ամիս մեզ հաց բերին,
Նոքա վվարձքն յաստուծոյ առին
Եւ անթառամ լուսոյ հասցին։

Բերքն ի համէ աւեր կենայ,
Քան զնինուէ նա երերայ,
Հուրն աստուծոյ իջնու ի նմայ,
Որպէս Սոդոմ հրակէզ դառնայ։

ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԵՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ՎԱՍՆ ՀԱՃՏՈՒԹԵԱՆ, ՈՐ ԲԱԶՈՒՄ ԺԱՄԱՆԱԿՍ ԽՌՈՎ ԿԱՑԵԱԼ Է ՀԵՏ ԴԱՍԱԿՑԻՆ ԻՒՐՈՑ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ, ՈՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԷՐ ԼՈՎԱՑ ՔԱՂԱՔԻՆ, ԵՒ Ի ՅԵՐՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԱՃՏԵՑԱՒ ԵՒ ԳՐԵԱՑ ԱՅՍՊԷՍ

Այբէն մինչև ի քէն, Քրիստոս, մեղայ քեզ,
Բազում խռովութեանց հետևեցայ ես,
Գրիգոր քաջ հռետոր, դու իմ եղբայրն ես,
Դու ես սուրբ հայրապետ և առաջնորդ ես։

Եւ շատ անկարգ թղթեր քեզ գրեցի ես,
Զարմանամ, հիանամ, թէ ո՞նց համբերես,
Եթէ լինի այսպէս, որ հանդիպիմ քեզ,
Ընդ քո սուրբ երեսիդ յոյժ կարօտեմ ես։

Թուի թէ թշնամին յիրար ձգեց դմեզ,
Ժամանակս է խաբող, որպէս քաջ գիտես,
Իմ համշիրակ եղբայր, աստուած օգնէ քեզ,
Լինի թէ տեսանեմ զքո սուրբ երես։

Խնդիրք ունիմ ի քէն, եթէ կու լսես,
Շնորհաւք մեք այսօր, որպէս քաջ գիտես,
Կամաւ թուղթս գրեմ առաքեմ առ քեզ,
Համօրէն աշխարհի պարծանքն դու ես։

Զեռվդ ես գեղեցիկ և վայելուչ ես,
Ղամպար ես դու վառեալ, անշիջելի ես,
Շշմարտութեանց սիրող, ուղղադատան ես,
Մաքուր ես և պայծառ, որպէս ջլոյս ես։

Յիսուս Քրիստոս վկայ, որ կու սիրեմ զքեզ,
Նման ես արծուի, բարձրաթռիչ ես,
Շնորհօք ես դու լցեալ, քան զտէր Ներսէս,
Ո՛վ տէրդ իմ Գրիգոր, յայտնի գովեմ զքեզ։

Ջունիմք շատ սիրելիք, զայլն այլ քաչ գիտես,
Պարտ է մեզ սէր առնել, աղաչեմ զքեզ,
Զբէն անմահութեան դու արբուցանես,
Ռաբբի բարձրադիտակ Հայոց ազանց ես։

Սրբոց հայրապետաց դու նմանեալ ես,
Վրդանէս մեղաւորն կը գովէ զքեզ.
Տանս Հայաստանեաց բարեւնապետ ես,
Բամեալ ազանց միջի յոյժ գովելի ես։

Յանկալի հրեշտակաց այլ և մարդկան ես,
Իւսիսայիին երկրին ուրախութիւն ես,
Փարթամ ես դու հոգւով, զուտ և մաքուր ես,
Քրիստոս քեզ օգնական, պի արժանի ես։

2. ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Է

Այբէն մինչև ի քէն գովեցի զքեզ,
Այբէն մինչև ի քէն, եղբայր մեղայ քեզ,
Արդ զայս սակաւ բանիկս գրեցի ես,
Զիարդ կաս կենցաղոյս, հարցանեմ զքեզ։

Եթէ դու պիս հարցման արժանի առնես,
Ներողութեամբ փրկչին առողջ եմ և ես,
Երանի այս թղթիս, որ տեսանէ զքեզ,
Յորժամ որ ընթեռնուս, մէկ բերան յիշես։

Ահա հետ իմ եղբօրն հաշտեցայ ես,
Բազում խոովելով ոխ պահեցի ես,
Գրիգոր վարագեցի, դու պարծալի ես,
Դու իմ աչացս լոյս և սիրելի ես։

Ես շատ եմ մեղուցեալ, թողութիւն առնես,
Զայսքան աւուրք խռով հետ ինձ կու պահես,

Է՛, իմ եղբայր սիրուն, զամէնն ասեմ քեզ,
Ընդ մեզ ով որ արար, զայն այլ ասեմ քեզ։

Մէկ ցեղ հետ ինձ ասաց, մէկ այլ ցեղ՝ հետ քեզ,
Ժամ է մեզ հաշտելոյ, ի քէն խնդրեմ ես,
Իմ բնական սիրած եղբայրն դու ես,
Լինիմ հոգւովս ուրախ աստնվորի ես։

Խնդիրդ կատարէ, յերր յաստուած դիմես,
Ծանիր, իմ տէր եղբայր, հաշտեցայ հետ քեզ,
Կամաւ ես հաշտեցայ, զայն դու գիտես,
Հայաստանեայց իրատիչ և վարդապետ ես։

Զայնիւդ հեզաբան քաղցրաղրոյց ես,
Ղեկաւար ես ճարտար, թեթև անցանես,
Ճշմարիտ հայոց աստուածաբան ես,
Մարգարէից նման աստուածասէր ես։

Յիմ համշիրակ եղբայր և սիրելի ես,
Նման ես աղաւնոյ, յոյժ միամիտ ես,
Շնորհքն աստուածային իջանէ ի քեզ,
Որ և երկնաւորացն յոյժ ցանկալի ես։

Չկայ մեզ օգնական, որպէս որ գիտես,
Պանդխտի եմք և զարիպ, ինչ ասեմ ես քեզ
Չրոց նման մաքրիչ և այլ սրբիչ ես,
Ուստին ես քաղցրահամ, զմեզ կերակրես։

Սրբոց վարդապետաց դու հետևող ես,
Վասն անցեալ մեղացն մեղայ ասեմ քեզ,
Տեսուչ և առաջնորդ հովիւ կարգեալ ես,
Բաբունի նաղելի և երջանիկ ես։

Ցնծութիւն և պարծանք ժողովրդեան ես,
Ի խլովի քաղաքին քաջ գիտապետ ես,
Փառօք և ճոխութեամբ պայծառացեալ ես,
Քրիստոսի ողջունիւն ողջունեմ զքեզ*։

Այբէն մինչև ի քէն աստուած օրհնէ քեզ,
Այբէն մինչ ի քէն իմ սիրելին ես,

Եւ ի քո սրբութիւնդ առաքեցի հս,
Ինդրեմ ի յաստուածոյ որ ողջ պահէ զքեզ։

Առաջի բնական սէրն դու յիշես,
Զայց հոգւով եմ արտում, զի կարօտ եմ քեզ,
Որ և դէմ յանդիման խօսակցի ընդ քեզ
Ի մէջ այլսեռից բնակեալ եմ հս։

3. ՈՏԱՆԱՒՈՐՍ ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Է

Այբէն մինչև ի գիրն վերջին
Մեղայ ասեմ հս Քրիստոսին,
Բազում բանիւ խառվութեանց
Հետևեցաք ի հետ չարին։

Գրիգոր եղբայրն իմ սիրելին,
Որ է տեսուչ Իլով քաղքին,
Դու հայրապետ և վարդապետ,
Նման սրբոցն հարցն առաջին։

Երանելի Տէր Գրիգորին
Եւ երջանիկ դիտապետին,
Ջիմ համշիրակ սիրականին,
Մեղայ ասեմ դարձեալ կրկին։

Եթէ կռուանք ըստ մարդկային,
Մի՛ խռով կացցուք նման չարին,
Ընդ մեր հաշտիլ բոլորովին,
Յամօթ լինի մեր թշնամին։

Թողուլ պարտիմք ըստ հրամանին,
Ըստ կանխասաց մերոյ փրկչին,
Ժտել ապա զանճառ բարին,
Որ ի Տեառնէ պարգևեսցին։

Ի մարդկանէ ոչ ոք գտանին,
Որ ի մեղաց ոչ յաղթեցին,

---

* 44–րդ տողից հետո ձեռագրում կա հետևյալ հանձնարարականը. «Զայս երկոս առնես այլ տաղիս հետ ասա»։

Լալ մեզ պարտ է յոյժ տրտմագին,
Զի մի՛ լացցուք ի գեհենին։

Խռովեցաք հետ մէկ մէկի
Խաւարեցաք մէջօրէի,
Ծառայեցաք չարասիրին,
Ծանակ եղաք բոլորովին։

Զի կուրուսցի մեր թշնամին,
Որ զմեզ արար հաւան կամքին,
Հաստատեսցուք սէրն առաջին,
Հաւատացաք պատուիրանին։

Զայն խռովութեանց մեր լսեցին,
Բաղում տեղիք բամբասեցին,
Ղարիպ և չար անուանեցին,
Ղարիպութիւնս մեր լացուցին։

Ճշմարտութեան ճանապարհին
Ճգնիլ պիտէր հարցն առաջին,
Մաքրել այնու միտք և զհոգին,
Մաքուր պահել յաղտոյ զմարմին։

Յանկարծակի չարիք եկին,
Յանկարծ զմեզ խռովեցուցին,
Նախատանօք կծեցուցին,
Նոր սրերով զմեզ ֆոցեցին։

Շատ բան և խօսք ի քէն ասին
Եւ շատ զրուց յինէն ասին,
Որով և զմեզ բարկացուցին,
Որ և յայտնի կռուեցուցին։

Չէր պարտ լսել մեր չարկամին,
Չէր մեզ պատեհ լսել նոցին,
Պարտ էր լսել բարեկամին,
Պահել զհրաման Տեառն Յիսուսին։

Ջանիւ զմեզ գլորեցին,
Ջրի նման պղտորեցին,
Ռամիկ ոմանք զմեզ յաղթեցին,
Ռակա և կեղտ անուն դրին։

Սրտերս մեր ոչ խորհեցին,
Սէրն կենաց պատուիրանին,
Վասն այնորիկ մեզ յաղթեցին,
Վա՛յ և եղուկ զմեզ պատեցին։

Տեսողքն զմեզ լոյս գիտէին,
Տիրանման զմեզ պատուէին,
Բարունապետք անուանէին,
Բամից սրբոց զմեզ հարկէին։

Յանկանալով առ մեզ գայիւ,
Յան և ցիր զմեզ գտին,
Իւանդ հոգւով զմեզ տեսին
Իւսիսային կողմ աշխարհին։

Փութով հաշտինք մեք վերըստին,
Փառս տացուք արարողին,
Քրիստոսի անմահ գառին,
Շնմարտութեան ճանապարհին։

* * *

Վրդանէս անպէտ հոգի,
Որ և յազգէ Սանկեցի,
Ի գաւառէն Այրարատի
Եւ ի գեղջէն Գիլանեցի։

Բարուն քաջիդ տէր Գրիգորի,
Նոմոսս գայս քեզ գրեցի,
Որ եմ կարօտ քո երեսի,
Քո տեսութեանդ հրաշալի։

Դու ես նման Արուսեակի,
Եւ ես նման մթին տեղի,
Կարօտացայ քո սուրբ տեսի,
Զի տրտմութիւն մեր փարատի։

---

66 Ձեռագրում՝ ցնիր

Արդ, ո՛վ հղբայր, իմ պարծալի,
Քաջ հռետոր և հրաշալի,
Յիմարեցաք մեք յաշխարհի,
Վասն անիրաւ Մամոնայի։

Նստեալ ես դու ի լռվ քաղքի,
Ես, անարժանս՝ ի Սեչովի,
Սոքա գէմ չեն մեզ հայրենի,
Այլի մեր սէրն է պիտանի։

Է՛ իմ հղբայր՝ և իմ սիրելի,
Ահա ասեմ ես քեզ յայտնի,
Որ բանսարկուն չար թշնամի,
Ջմեզ յիրար ձգեց յայտնի։

Սէրն պատուէրն է Քրիստոսին,
Լրումն օրինաց պատուիրանին,
Բայց մեք ատոդք հղաք կրկին,
Եղբայր, մեղաք մեր Արարչին։

Ինձ հատատա, հղբայր բարի,
Որ ես լալով պայս գրեցի,
Քո սրբութեանդ առաքեցի,
Առ և կարդա, ո՛վ հրաշալի։

Բայց հարցանեմ, ո՛վ սիրելի,
Թէ պիա՞րդ կաս կամ որպիսի՞,
Զի այս կենցաղս է նեղհակի
Եւ հանապազ է թշնամի։

Արդ զօրութիւնն Քրիստոսի
Միշտ հանապազ քեզ հովանի
Եւ թշնամին քո կրկնակի,
Վազվազակի կործանեսցի։

Նայն թէ դու հնպահոգի,
Յիշման առնես զիս արժանի,
Նայ գոհութիւն Արարողի,
Առողջ մարմնով եմք յաշխարհի։

Քան զբռ եմ աւերակի,
Քան զհաւտպսան յանապատի,
Որպէս ճնճղուկ եմ ի տանի,
Կամ բնկնալ նաւ ի մէջ ծովի։

Արդ աղաչեմ, ո՛վ սիրելի,
Յիշման արա դիս արժանի,
Յիշեա յաղօթքդ քո բարի,
Արտասուելոյն ժամանակի։

Թէպէտ որ կայր բան մի քանի,
Որ գրեցի մէջ այս թղթի,
Յորժամ տեսնում դքեղ յայտնի,
Յայնժամ ասեմ դինչ կու պիտի։

Հետ այս թղթիս բարև հասնի
Քո սիրելեացն ամենայնի,
Քահանայից, ժողովրդի,
Միահամուռ մեծ և փոքրի։

Անփորձ կենայք մէջ աշխարհի,
Քրիստոս լիցի ձեզ հովանի,
Ո՛վ քահանայքդ հրաշալի
Եւ ժողովուրդք իւով քաղքի։

Զեր թշնամին ամօթ լինի,
Որ մեր շատ սէրն արար լեղի,
Սեր բարեկամքն ուրախասցի
Այժմ և աւուրն ապագայի։

Ի թվին Հայոց հազար վեցհն
Օգոստոսի քսան ու եւթնեին
Սակաւ բանիկս գայս գրեցի,
Իւով քաղաքն առաքեցի։

---

69 Ձեռագրում՝ Ռ փխ հազար

70 Ձեռագրում՝ Ի փխ քսան

4. ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԻՆԻ ԱՅՍ ՍՈՒՏ ԿԵՆՑԱՂՈՅՍ ՎԵՐԱՅ

Այս սուտ կենցաղոյս վերայ
Է՛ս միայն շուտով խաբեցայ,
Թողի զկամքն աստուածային,
բանսարկուին ես հետևեցայ։

Բայց զայս գիտացիք, եղբարք,
որ աշխարհս է փոփոխական,
Նոյնպէս բնութիւն մարմնոյս
հանապազ է մեղանչական։

Գրեմ քեզ նամակ, եղբայր,
տէր Գրիգոր, արհի պանծալի,
Վարդապետ աստուածաբան
և տեսուչ Իլով քաղաքի։

Դու ես հոգով պայծառ
արեգակն ի մէջորէի,
Ջահ ես մէջ եկեղեցւոյ
և լուսին ի տասնուհնգի։

Ես ի քոյ սիրուդ, եղբայր,
յաշխարհէ յաշխարհ[3] ընթացի,
Ով զմեզ յիրար ձգեց,
կորստեան որդի նա լինի։

Զարմանամ ես ի յայս բանին,
Թէ գիա՞րդ զիրար առեցաք,
Քանի որ տղայ էաք.
հանապազ զիրար սիրէաք։

Է՛, իմ սիրելի եղբայր,
Մամոնէն քաւէլ խաբուեցաք,
Թողաք զաստուծոյ պատուէրն,
անկասկած չարի դիպեցաք։

---

3 Ձեռագրում՝ յաշխարհս

Ընդէ՞ր մեք յիմարեցաք,
բնական սէրն մոռացաք,
Այս սուտ աշխարհիս համար
միմեանց յէ՞ր բաժանեցաք։

Թէ այս անցաւոր երկրիս
մեծութիւնն ամէնն ինձ տային,
Ոչինչ էր ամէնն; եղբայր,
երբ զմեզ ի բաց բաժնեցին։

Ժամ է մեզ դառնալ, եղբայր,
հերիք էր զիրար ատեցաք,
Աշխարհի զրուց եղաք,
զթշնամին մեր խնդացուցաք։

Իմ աչացս լոյս, եղբայր,
մեզ պարտ չէր խռով կենայաք,
Թէպէտ որ գլորեցաք,
պարտ էր մեզ շուտով կանգէաք։

Լոյս հոգւոց մեր պակասեցաւ,
քանի մեք խռով պահեցաք,
Դուն իմ սիրելի եղբայր,
անգուման չարի դիպեցաք։

Խօսիմ և ասեմ յիստակ,
Տէր Գրիգոր, եղբայր պատուական,
Հետ քեզ այնպէս սէր ունիմ,
որ գիտակ Տէրն վերնական։

Ծառայս գիտէիր վաղուց,
ինչ ասեմ, եղբայր սիրական,
Ծռի այն մարդուն լեզուն,
որ մէջ մեզ ձգեց չար նշան։

Կամիմ հետ քեզի հաշտիլ,
ո՛վ եղբայր, արհի պատուական,
Դու ինձ թողութիւն արա,
ես միայն եմ մեղանչական։

---

18 Ձեռագրում՝ բաժնեցաք

Հազար որ խաւար լինի,
ի լուսոյն շուտով հալածի,
Այնպէս երբ որ մեք հաշտիմք,
Քշնամին փուքով կործանի։

Ձիւնն արևուն հալի,
և պայծառ գարուն կու լինի,
Յորժամ մեք սիրով կենամք,
մեր հոգին պայծառ կու լինի։

Ղամբար մեր հոգւոց վառի,
յորժամ սէրն առ մեզ հանդիպի,
Բարին դրացի լինի,
չարն ի մէնջ շուտով բաժանի։

Ճար չունիմ, եղբայր բարի,
քան զհաշտիլն այլ իրք չի պիտի,
Իմ սիրոս ի քո շատ սիրուն,
քան զմոմ փուքով կու հալի։

Մեղաք աստուծոյ, եղբայրք,
ի միմեանց շատ վատ ասացաք,
Թէ չէր աստուծոյ խնամքն,
մեք վաղուց կորուսեալ էաք։

Յիսուս Միածին Որդին
հովանի քո սուրբ աթոռին,
Օրհնութիւն աստուածային
իջանէ քո ընտրեալ հօտին։

Նաև հաստատուն կենաս,
լի աւուրբք բազմօք ծերանաս,
Այս անցաւորիս վերայ
հանապազ դու ուրախ կենաս։

Շուշանի նման փայլիս
և հոտով անուշ դու մնաս,
Յաշխարհի մեղաց ծովէս
սրբութեամբ պայծառ վերանաս։

Ո՛վ քաջ, սիրելի եղբայր,
քեզ կարօտ եմ հանց իմանաս,
Երբ որ քո թուղթն տեսայ,
շատ լացի, հանցեղ իմանաս։

Ցունիմք շատ աւուրք, եղբայր,
կամ հարիւր կամ հազար տարի,
Այնպէս գնալու եմք մեք,
մինչ ծաղիկ խոտէն թօթափի։

Պայծառ ես, մաքուր, եղբայր,
անուանի մէջ ամէն ազգի,
Լեզուովդ ճարտար, հմուտ,
հասակաւդ զարմանալի։

Ջանամք յաշխարհիս վերայ
առաջի սիրուն հանդիպիլ,
Սէրն հոգևոր առնուլ,
Քրիստոսի այնով հետևիլ։

Հազար երանի թղթիս,
որ զքեզ շուտով տեսանէ,
Վա՛յ իմ մոլորեալ անձինս,
որ նստեալ լալով կու գրէ։

Սրտովս եմ յօժար, եղբայր,
զքեզ գովել ի մէջ ատենի,
Թէպէտ թշնամին խաբեաց,
միմեանց արար ատելի։

Վասն քո սիրուդ, եղբայր,
այս յաշխարհս շատ յամեցի,
Դիտէ ծածկագէտն աստուած,
հաշտելոյ կարօտ ես էի։

Տե՛ս, որ ողորմած Հոգին
ի վաշքօն* շուտով ծանուցից,

---

49 Ձեռագրում՝ D փխ հարիւր։ Ռ փխ հազար

55 Ձեռագրում՝ Ռ փխ հազար

* Ըստ Ն. Ակինյանի ծանոթագրության, Վաշքոն (Վասքո) այդ ժամանակ Լեմբերգի ավադերեցն է եղել և հաճախ հիշատակվել է նույն տարիներին գրված № 441 ձեռագրում։

Բաբուն ես դու հրաշալի,
ո՛վ եղբայրդ, պետդ պանծալի,
Ո՛վ քաջ քարտուղար ճարտար,
զօհալ աստղ ի առաւօտի:

Ցանկալի ամէն ազգի,
անուանի ի մեջ աշխարհի,
Ո՛վ պևետիկոսդ քաջ,
հովուապետ ի մէջ Իլովի:

Իիւանդ, ցաւագար էաք,
քանի որ քէնով կենայար,
Այսօր բարով հաշտեցաք
և չարին նալաթ ասացաք:

Փառք և գոհութիւն Փրկչին,
որ զմեզ շուտով հաշտեցոյց,
Զմեզ ի չարէն փրկեաց,
բարութեանցն իւրոյ մերձեցոյց:

Քեզ է խիստ կարօտ, եղբայր,
Վրդանէս եղն եղկելի,
Խոցած է բազում նետից,
գոհութիւն փրկչին Քրիստոսի:

* * *

Այս թուղթս, որ Սեչով գրուի,
Տի երթայ ի Լովն հասնի,
Ի վանքն Հաճկատարի,
Զեռն եղբօրն իմ հարազատի:

Բայց երթայ գիրս խնդալի,
Վազելով նման փայիկի,

Ապա չէր ատենն եկեալ,
թշնամին այլուի խափանեց:

Տանողն օրհնեալ լինի,
Աստծոյ բարուն հասանի։

Բայց չէ պարտ այս թուղթս բացուի,
Մինչև որ իւր տէրն հասնի,
Ի ձեռն վարդապետի,
Բանիբուն քաջ հռետորի։

Հետ այս նամակիս, եղբայր,
Աստուծոյ բարին առ քեզ հասնի,
Հազար երանի թղթիս,
Որ հետ քեզ մօտիկ կու խօսի։

Հասնի յարագ թուղթս բարով,
Ի քաղաքն շէն, որ է Լով,
Ի ձեռն եղբօրս առնելով,
Իւր անունն արհի գոլով։

Թուղթս որ կարդաս ձայնով,
Սիրտդ թող ցնծայ խնդալով,
Թէպէտ մեղաւոր եմ ես,
Թողութիւն արար դու սրտով։

5. ԱՅԼ ՏԱՂ ՅՈՒՆԱՆՈՒ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ, ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ

Դարձեալ ասաց մարգարէին,
Երթալ ի Նինւէ քաղաքին,
Եւ նա երթեալ փութանակի
Եւ գուժ առեալ մահու նոցին։

---

87 Ձեռագրում՝ Ռ փխ հազար
Խորագիր
A Այլ տաղ Յունանու մարգարէի, ասացեալ Վրթանէսի
Բնագիր
3 A երթալ

Զայնեաց ի լուր նա ամէնին,
Յականջ ծերոյն և տղային,
Թէ այլ հրեք աւուրք յետին,
Ջնջի քաղաքս ամենևին։

Լուան զբարբառ մարգարէին
Եւ ծանուցին թագաւորին,
Իսկ ի լսել զայն արքային,
Ասաց, թէ ստոյգ են բանք նոցին։

Եհան զբեհեզն և զծիրանիճ,
Ընկեց զթագն իւր ի գետին,
Հրաման արար ի քաղաքին,
Անսուաղ երեք օր պահեցին։

Մոխրաթաւալ ողորմագին,
Ծերք և տղայք դառն ողբային,
Հարք ի վերայ որդոց լային,
Մարք զէստերս գորովէին։

Տղայքն զհայրս հարցանէին,
Յողբս և ի կոծս շարժէին,
Թէ երբ գայցէ օրն այն յետին,
Ջնջի քաղաքս ամենևին։

Պատասխանեալ հայրքն ասէին,
Տղոցն զայս յոյս դնէին՝
Աստուած գթած է, մարդկային,
Անտես չառնէ զգործս ձեռին։

Բոլոր քաղաքն շարժեցին,
Մեգն և խաւարն պատեցին,
Ճայթմամբ ուժգին որոտացին
Եւ կործանման կարծիս տային։

5—8 B չիմ
12 B *ստոյգ՝ նորին*
13 A *բեհեզն*
15 B *և փխ ի*
19 B *Հայրք*
20 B *Մայրք*
21 A *զհայր*
31 B *յոյժգին*

Յայնժամ գթած Տէրն երկնային,
Լուաւ ձայնի ողբոց նոցին,
Ի լուսանալ առաւօտին
Ծագեաց զլոյսն իւր զերկնային։

Իսկ Յունանու մարգարէին
Նստեալ յեզեր այն քաղաքին,
Զի տեսանէ զվախճան նորին,
Զկործանումն Նինուէին։

Յոյժ տառապեալ ի խորշակին
Եւ քաղէին ոգիք նորին,
Յայնժամ հրամանն աստուածային,
Փութով բուսոյց զդդմենին։

Որ եւ, արար հով Յունանին
Եւ զօրացաւ նա ի տակին,
Եւ ի վաղուեան առաւօտին,
Որդն այն եհար զդդմենին։

Ընդ որ տխրեալ մարգարէին
Եւ քաղէին ոգիք նորին,
Դարձեալ խօսի Տէրն ընդ նմին
Եւ կշտամբէ զբարս նորին.

Դու խնայեցեր ի դդմենին,
Զոր և ձեռք քո ոչ արարին,
Ես ո՞չ գթամ ի բիւր մանկտին,
Որ չգիտեն զաջ կամ զահեկին։

Իսկ բնակիչքն Նինուէին,
Որ զպատուհասն դարձուցին,
Երկրպագեալ մարգարէին,
Մեծաւ սիրով զնա պատուէին։

---

34 A լաւ
40 B Նինւէին
44 B զդդմէնին
48 B զդդմէնին
53 B դդմէնին
56 B գիտեն փխ չգիտեն
57 B Նինւէին
60 B պատուէին

Փառք աստուծոյ Հօրն անեղին,
Որդոյ անճառ ծննդեան բանին,
Հոգոյն սրբոյ շնորհաբաշխին,
Յանցեալն յայժմոյս յապագային։

6. Ի ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍՑԵԱԼ ԶՏԱՂՍ Ի ՎԵՐԱՅ ԿԱՖԱՅՈՒ ՍՂՈՒԹԵԱՆ

Օրհնութիւն և փառք փրկչին,
երկնի և երկրի ստեղծողին,
Տեառն Յիսուսի Քրիստոսին,
Անմահից կենաց տուօղին։

Հազար հինգ հարիւր վաթսուն
Մեծ թվական մեր կենարարին
Եղև սղութիւն սաստիկ
Կաֆայէն՝ Հոնաց աշխարհին։

Այնպէս սաստիկ սով եղաւ,
Որ սովուն բազումք սատկէին,
Թաթարքն գազանաբար
Ջմեռնալս հանեալ ուտէին։

Ո՛չ շուն, ո՛չ կատու թողին,
Անխտիր զամէնն ուտէին,
Ամէնն աւազակ եղան,
Ջմիմեանս կողոպտէին։

Բազումք ի յերկրէն ելան,
Ի յօտար երկիր գնացին,
Շատոք անճարակ եղան,
Ջտունն ու տեղն զամէն ծախեցին։

Ո՛չ ոսկի՝ և արծաթ թողին,
Մարգարիտ և պղումաշնին
Կիսագին վաճառէին
Եւ փորով կուշտ Հայ չուտէին։

---

62 B *ծննդեամբ*
64 B *յայժմուս*
3 Զեռագրում՝ *Քրիստոսի*

Շատ մարդ վիւր որդին ծախեց,
Թէ՛ Թուրքին և թէ՛ Թաթարին,
Բազումք զծնօղքն առեցին
Եւ տանէն ի դուրս վարեցին։

Ո՛չ վանք, ս՛չ ջաղացք Թողին,
Ջմեծատանց տունն թալնեցին,
Որպէս չար գազան եղան,
Փիշերով ի շուրջ կու գային։

Յերկնից անձրև ոչ իջին
Եւ երկիրս պտուղ չի տային,
Աղբիւրքն ամէն չորացան,
Եւ բազումք ծարաւոյն մեռին։

Եթէ նաւեր ոչ գային,
Նայ մարդիքն ամէն ջնջվէին,
Աստուած մեծ խնամք արար,
Որ նաւով ցորեն բերէին։

Եղբայրք, ձեզ յայտնի լինի,
Որ աստուած մեզ չար չի կամի,
Ինչ որ պատուհաս լինի,
Մեր մեղաց չարէն կու լինի։

Թէպէտ պատուհաս թվի,
Բայց խրատ է մեզ պիտանի,
Այն է պատուհաս, եղբայրք,
Որ ի հուրն անշէջ կու մատնի։

Եթէ մահ կամ սով լինի,
Կամ հազար փորձանք աշխարհի,
Եթէ մեք մեղաց դառնամք,
Նայ ամէնն շուտով հալածի։

Եթէ մեղաւոր լինին,
Տանջանացն թեթևասցին,
Ապա թէ արդարք լինին,
Պսակաց արժանասցին։

---

36 Ձեռագրում՝ *մեռան*

56 Ձեռագրում՝ *արժանաւորին*

Որչափ պատուհաս լինի;
Մեր մեղացն է խիստ արժանի,
Յորժամ աղօթիւք խնդրեմք,
Ամենայն ի բաց հալածի։

Աստուած մեզ խրատ կու տայ,
Թէպէտ մեզ պատիժ կերևի,
Պարտ է համբերել, եղբարք,
Փառս տալ մեր ստեղծողի։

Զայս բանս ի Կաֆան ասաց
Վրթանէս անպիտան ոգին,
Ով ոք հանդիպի սորին
Թող զմեզ յիշէ ի բարին։

7. ՈՏԱՆԱԻՈՐ Ի ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ՎԱՍՆ ՈՒՄԵՄՆ ՄԵԾԱՏԱՆ, ՈՐ ՈՒՆԷՐ ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ՝ ՄԵԿՆԻՉ ՄԻ ԱՐԱՐԱԾՈՑ, ՈՍԿԻԱՊԱՏ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ, Ո՛Չ ԳԻՏԷՐ ԳԻՐ ԵՒ Ո՛Չ ԿԱՐԴԱԼ, ԵՒ Ո՛Չ ՏԱՅՐ ԱՅԼՈՑ ԿԱՐԴԱԼՈՒ

Մէկ մարդ մի ճրագ վառեր
՝Ի ի բարձր տեղի էր դրեր,
Մէկ մի խիստ յիմար եղեր,
Զճրագն ի վայր էր առեր,

Տարեր սնտուկն էր դրեր,
Զնորին լոյսն էր արգիլեր.
Վա՛յ է այն մարդուն հոգուն,
Որ զլոյսն առեալ թագուցեր։

---

66 Զեռագրում՝ ֆրթանէս

Խորագիր

B Ոտանաւոր Վրթանէս վարդապետի ասացեալ վասն ումեմն մեծատան, որ ունէր Քարոզգիրք, Մեկնիչ մի Արարածոց, ոչ գիտէր գիր և ոչ այլոց տայր, որ կարդային d Ի Վրթանէս վարդապետէ ասացեալ բանքս այս, ոմն մեծատուն ունէր Քարոզգիրք, Մեկնիչ Արարածոց, ոսկիապատ և գեղեցիկ, ոչ գիտէր գիր և ոչ կարդալ և ոչ տայր մարդոյ կարդալ, որ ուսանէին

Բնագիր

2 d չիք ՝Ի, ի տեղ դրեր

4 d է փխ էր

5 C՝ւ սնտուկն d սունտուկն է

7 d չիք է B մարդոյն d հոգւոյն

Մէկ մի ծովուն տակն իջէր
Ի ի ծովեն ճարգարիտ հաճէր,
Կուրացն լոյս էր տեր
Բազում ցաւք նովաւ փարատեր։

Մարդ՛մ այլ հակառակ եղեր,
Զմարգարիտն առեալ թագուցեր.
Վա՛յ է այն մարդոյն հոգոյն,
Որ զմարգարիտն է թագուցեր։

Մէկ մի աստուծոյ համար
Ի լեռնէն աղբիւր էր բերեր,
Մէկ մի չարութիւն արեր,
Գնացեր զաղբիւրն արգիլեր,

Շատ ոք ծարաւած թողեր,
Ծարաւուն բազումք են մեռեր.
Վա՛յ է այն մարդոյն գլխոյն,
Որ արեան պարտաւոր ելեր։

Մէկ մի քաղաքի մի մէջ
Գեղեցիկ ջրհո՛մ էր շիներ
Եւ այն պաղ ու անուշ ջրէն
Զմարդիկ էր զովացուցեր։

---

9 B *Մարդ* փխ *Մէկ* C *ծովոյն*
10 d չիմ՛ի BC *ծովուն*
11 Cd *Կուրաց* C *նա լոյս* d է
12 C *ցաւքն էր* փխ *ցաւք նովաւ*
15 Cd *մարդոյն*
16 ABC *Զմարգարիտն առեալ թագուցեր։*
18 d չիմ *ի* B *ի լեառնէն*
20 Cd *աղբիւրն*
21 d *Շատոնք* փխ *Շատ ոք*
23 d չիմ *է։ մարդոյն* C *հոգոյն* փխ *գլխոյն* d *հոգւոյն և գլխոյն*
24 A *պարտաւոր է*
25 BCd *միջի* փխ *մի մէջ*
26 Bd *ջրհոր մի*
27 B *ան* CD չիմ *այն* ABC *ցուրտ* փխ *պաղ* BC՝ւ d չիմ *ու*
28 B *Մարդիկ էր*

Մարդ մի հակառակ եղեր,
Ջըրհորին բերանն էր խփեր,
Ջմարդիկ ծարաւած թողեր,
Քաղքին աւեր կամեցեր։

Ջինչ մարդ որ ծարաւ մեռեր,
Արեան տէրն իւր փակողն եղեր.
Հազար վա՛յ այնոր հոգոյն,
Որ զջուրն տարեալ թաքուցեր։

Մէկ մի իւր հոգուն համար
Գեղեցիկ դրախտ՝մ էր տնկեր
Եւ այն դրախտին բոլորն
Աննման պարիսպ հաստատեր։

Եւ դդուռն ամուր փակեր,
Ջբանալիքն ի դուռն էր կախեր
Եւ այն բանալուն վերայ
Ջբանալուն ճարակն ուսուցեր։

Ով որ այն դռնովն անցեր,
Ջբանալոյ գիրն կարդացեր,
Ջդուռն շուտով բացեր,
Ի դրախտին միջին շուրջ եկեր,

Աւեր ի պտղոյն կերեր,
Այն պտղովն էր անմահացեր,
Տարեալ նա բազմաց բաշխեր,
Ով կերեր, նա անմահացեր,

---

29 C Մէկ փխ Մարդ
30 BC Ջրհորին
33 A Ջինչ մեռել
35 B հոգուն d հոգոյն
37 C հոգոյն d հոգոյն
38 d դրախտ էր
41 C ի դուռն է
43 Cd բանալոյն
44 C Ջբանալոյն
45 C դռնով B անցներ
48 AC'Ի ի դրախտին
52 AC կերել d կերեր է ընա

Ելեր ողորմիս ասեր,
Զայն դրախտին տնկողն էր օրհներ.
Օրհնեալ եղիցի այն մարդն,
Որ զբանալիքն չէր թաքուցեր։

Մէկ մի հակառակ ելեր,
Զայն մարդուն վարձքն խափաներ,
Զբանալիքն առեալ պահեր,
Մ՛չ ինքն՝ւ ո՛չ այլ ոք շահեր։

Ով ոք այն դռնովն անցեր,
Զբանալեաց պահողն անիծեր.
Աստուած անիծեր զայն մարդն,
Որ զբանլիքն ի տանն է պահեր։

Մէկ մարդ մի պաղչայ շիներ,
Զանազան ծաղկամբք զարդարեր,
Ով ոք որ պաղչայն մտեր,
Նայ ծաղկանց հոտոյն էր արբեր։

Մէկ մի հակառակ եղեր,
Զպաղչին դուռն ամրացուցեր.
Զինքն յանոյշ հոտոն զրկեր
Եւ զայլ ոք ևս էր նա զրկեր։

Մէկ մարդ մի լեռներն ելեր,
Լեռներուն ծաղիկ ժողովեր,
Առեալ ի մէկտեղ բերեր,
Զանազան ցաւոց դեղ շինէր,

---

56 AB չէ
57 A եղեր փխ ելեր
58 d մարդոյն
59 d Զբալիքն
60 BCd չիմ՝ւ C ալ
63 C անիծէ
64 B բանալիքն C զբանալիքն d զբալիքն A պահել
66 Bd ծաղկամբ
68 B չիմ էր
70 d Զպաղչային
71 Cd անուշ
73 B լեառն էր d լեռն էր
74 Cd Լեռներէն
75 B բերել

Տարեալ խանութ մի դրեր,
Հաքիմի է ապսպրեր,
Թէ ով ոք որ գայ դեղ ուղէ,
Մի՛ խնայեր և մի՛ արգիլեր։

Մարդ մի վատութիւն արեր,
Ջդեղրանքն ամնովն էր առեր,
Տարեալ ի տունն իւր պահեր,
Ջհիւանդացյ մահն էր կամեցեր։

Մէկ ճարտար բժիշկ՝մ եկեր,
Ջդեղերուն առնողն իմացեր,
Ջդեղրանքն ի նմանէ առեր,
Աստուծոյ համար էր բաշխէր։

Աստուած հանց շնորհք տւեր,
Որ զդեղրանքն չէր պակասէր,
Ով որ այն դեղէն առեր,
Նա շուտով էր առողջացեր։

Մէկ մեծ թագաւոր՝մ եղեր,
Որ նման նմա չէր եղեր,
Քաղաք մի արձակ շիներ,
Զայն քաղաքն մարդով էր լցեր։

Մէկ մեծ չար վիշապ՝մ եղեր
Անդնդոց ի վեր է ելեր,
Քաղաքն ամէն ի շուրջ եկեր
Եւ զմարդիկն վիրաւորեր,

---

80 C խնաեր d տուր փխ և մի՛ արգիլեր
82 C Ջդեղրանք Bd ամանովն B չիմ էր
84 d մահն է
89 d շնորհք է C տվեր
90 A դեղրանքն
91 C ոք փխ որ
92 C չիմ նա շուտով d է փխ էր
96 BCd չիմ էր
97 A ելեր փխ եղեր
99 A ամէնն

Ջոմանս ի հիւանդ ձգեր,
եւ զոմանս մահուամբ սատակեր,
Քաղաքն յիրար դիպեր,
Այն բանին ճարակ չէր գտեր։

Մէկ մի քաղաքէն ելեր,
Զհայրենիքն ամէն բաց թողեր,
Մերկիկ և բոկիկ եղեր,
Գնացեր ի լեառն էր ելեր,

Մէկ բարձր լեառ մի գտեր,
Որ երկնից էր հաւասարեր,
Այնչափ աշխատանք տարեր,
Որ լեռան գլուխն էր ելեր,

Ի հոն շատ տարիք կացեր,
Արտասուօք զաստուած աղաչեր,
Այնչափ աղաչանք արեր,
Որ գաստուած ի մօտն էր բերեր։
Աստուած ի նմա հարցեր,
Թ'ինչ բանի խնդիրք ես եկեր,
Նա էր պատասխան տուեր,
Թէ քաղաքին համար եմ եկեր։

Վիշապ՝մ անդնդոց ելեր
Քաղաքին վնաս շատ արեր,
Ջոմանս է վիրաւորեր,
Եւ զոմանս մահուամբ սատակեր։

---

102 d չիմ եւ
103 C իրար։ ցքեր փխ դիպեր
104 ABC չեն փխ չէր
108 d չիմ ի։ չիմ էր
115 C Անչափ
116 d է փխ էր
118 B արեր փխ եկեր C ելեր փխ եկեր
119 C այլ փխ էր d պատասխանի։ տուեր
122 d շատ վնաս
123 d վերաւորեր
124 d չիմ եւ

Քաղաքն է տարակուսեր,
Անճարակ ի վայր մնացեր,
Ելեր եմ ի քեզ եկեր,
Անճարկին ճար դու եղեր։

Աստուած նորա ողորմեր
Եւ պինդիրքն շուտով տեր.
Վա՛յ այն մարդուն հոգուն,
Որ գդեղն առնալ թաքուցեր։

Եկեր ՚ւ ի քաղաքն իջեր
Եւ մարդոցն ամէն քարոզեր,
Ով որ քարոզին լսեր,
Ի ցաւէն շուտով ապատեր։
Ոմանք ոչ չէին լսեր,
Քարոզին մտիկ չեն արեր,
Նոքա են հիւանդ անկեր,
Զարաչար մահուամբ սատակեր։

Աստէնս ով արիացեր,
Վիշապին գլուխն է կոխեր,
Անդէն պարզևեաս եղեր
Եւ երկնից կամարն է ելեր։

Այն մարդն որ քարոզ տեր,
Յեղուցեղ դեղրանք էր գտեր,
Գրեր մէկ մեծ գիրք կապեր
՚Ի ի հոգոյն յիշատակ Թողեր

---

126 d *ի վայր*
127 d *ելեր ի քեզ եմ եկեր։*
129 C *ողորմել*
130 d *տուեր*
131 BC *հոգոյն* d *հոգւոյն*
133 d *չիմ ՚ւ*
138 d *չէր փի՜ չեն*
139 BCd *քնկեր փխ անկեր*
144 d *չիմ եւ*
146 C *յեղուացեղ* d *յեղ ու յեղ*
148 BCd *չիմ ՚ի* BC *իւր փխ ի* d *հոգւոյն* Ad *գրեր փխ Թողեր*

Ինչ մարդ աշակերտ եղեր,
Այն գրոց բանէն սովորեր,
Մէկ աստուածասէր հոգի
Այն գրէն մէկ գիրք մի գրեր,

Առեալ իմաստնոց տուեր,
Գիտունաց ձեռօք է ապրեր.
Վա՛յ է այն մարդուն հոգուն,
Որ գայն գիրքն առեալ թաքուցեր:

Փոքր ինչ ժամանակ անցեր,
Մէկ անգէտ մարդոյ ձեռք անկեր,
Տարեալ ի պահեստ դրեր,
Զաշխարհի լոյսն թաքուցեր:

Յետոյ մէկ գիտուն՝մ եկեր,
Զայն գրքին համբաւն էր առեր,
Առեալ և քարոզ տուեր,
Շատ մարդոց օգուտ էր եղեր:

Այն մարդն էր անգիտացեր,
Գնացեր շատ մարդ ժողովեր,
Ծկեր և տաւի արեր,
Թէ՝ Մեր գիրքն ընդէ՞ր ես առեր:

Նոցա շատ խրատ տուեր,
Թէ պարտ չէ զայդ գիրքը պահել.
Վա՛յ է այն մարդուն հոգուն,
Որ գայն գիրքն առեալ թաքուցեր:

---

151 d Հոգի աստուածասէր
153 Ad տուեր
155 d չիf է B մարդոյն d հոգւոյն
160 C լուսն
161 d Ետոյ
162 A գրին d համբաւն գրքին է
163 C տվեր d տուեր
165 d չիf էր
169 Ad տուեր C տվեր
170 BCd գիրքդ
171 d չիf է B մարդոյն: հոգոյն d հոգւոյն
172 BC չիf զայն d Որ զգիրքն առեալ է պահեր:

Ով որ գիրք փակած պահէ,
Իր հոգուն կորուստ կամեցեր,
Նոքա են հակառակեր,
Թէ զայդ գիրքդ քեզ չենք թողեր։

Պիտի որ մեր ձեռքն տաս,
Մեզ վաղուց հետէ մնացեր,
Դեռ չեմք մարդոյ ցըցուցեր,
Ոչ այլոց ի ձեռք եմք տուեր։

Դարձնալ պատասխան տուեր,
Թէ՝ Զգիրքս ձեզնէ չեմ խլեր,
Քիչ մի թող ինձ մօտ կենայ,

Շատ բաններ է ինձ պետք եղեր։
Որչափ ի մօտս կենայ,
Ձեր հոգուն շատ շահ լիննայ,
Ապա թէ առնուք պահէք,

Ձեր հոգին խաւար տի մնայ։
Ասեն. Թող մօտ մեզ կենայ,
Այլվի տանք, բանի պիտենայ,
Ով չի կարդայ գիրք, պահէ,

Իր հոգին կապած լիննայ։
Զայդ բաններդ, որ դու ասիր,

---

174 BC հոգոյն d հոգւոյն
179 C ցոյց տուեր փխ ցըցուցեր
180 d չիմ ի BC տվեր d մտեր փխ տուեր
181 BC տվեր d տուեր
182 C Գիրքս
185 Bd իմ փխ ի
186 BC հոգոյն d հոգւոյն
189 BCd մեզ մօտ
191 d գիր
192 d լինայ
193 A բաներն

Ժիր կացիր, որ քեզ չլինայ,
Ժողվեցիր գիրք բազում.

Գործք անցու զբաներն, որ ի նմա։
Գինու, քնու մի՛ տար զքեզ,
Աշխարհիս սիրուն պահէ զքեզ,
Խոնարհ, հնազանդ և հեզ,
Որ անդէն լինիս պարզերես։

---

194 BCd չի լինայ
195 B ժողովեցեր d ժօղովեցիր
196 BC գործ քանի փխ գործք անցու C զբաներս։ չիմ որ
197 C քնոյ

ՂՈՒԿԱՍ ԿԵՂԵՑԻ

1. ԿԵՂԵՑԻ ՂՈՒԿԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ ԱՍՍԱՑԵԱԼ ՈՂԲ ՏՂԱՅՈՑ

Աստուած քարոզնաց և խրատ նառուր,
Երբ որ չկսեցաք, նայ ապտակ նառուր,
Ապտակ զայն նառուր, գայ աստուծոյ սուր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ Հուր։

Մեղայ չի դարձայ, երկու աչօքս կուր,
Հանց բան չեմ արեր գայ աստուծոյ դուր,
Վասն այն բարկացաւ և առաքնաց սուր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ Հուր։

Ծառայս անհնազանդ, որդնակ իմ մաքուր,
Ես մեղայ անդարձ և մեղայ չնաուր,

Տարբերակներ

A *Ողբ նորահաս և դեռաբոյս մանկանց և տղայոց մանկան* B *Ողբ ի խարիսպ... սիրելեաց և բարեկամ ունեցողաց* CGKM *Անխորագիր* e *Ողբս ի վերայ տղայոց է* F *Ողբ ի վերայ նորահաս և դեռաբոյս մանկանց մեռելոց* H *Ողբ ի վերայ տղայոց ասա* J *Ողբ ի վերայ դեռահաս մանկանց տղայոց* l *Ողբ տղայոց*

Բնագիր

2 GH *չիf որ* J *՚ւ փխ որ* B *չի լսեց* DeM *չի լսեցին* GH *ոչ լսեցին* J *ոչ լսեցաք*
3 DeGHKM *զիմանալի փխ գայ աստուծոյ*
4 M *Սուր, երկսայրի սուր, զիմանալի սուր* (կրկնակը միշտ այսպես)
5 ABCDFJIM *տողը չիf* (այսուհետև այսպես)
6 DM *Ի մեղացս եմ անդարձ* Kl *չդարձայ* KIM *աչօք* ACJIM *կոյր*
7 D *Ցուր փխ դուր*
8 D *Այն իւր փխ Վասն այն* M *Այնիւ փխ Վասն այն*
11 DeGHKM *Ծառայն։ որդնակս* DeGM *անմաքուր փխ իմ մաքուր* K *չիf իմ*
12 AFl *մեղայ* DeGHM *Ի մեղաց եմ (*M *իմ մեղացեմ)* *փխ Ես մեղայ* e *ազատ փխ անդարձ* G *անազատ փխ անդարձ*

Աստուած բարկացաւ և առաքեաց սուր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ հուր։

Տղայն թաւալէր ՚ւ առնէր շուռ ու մուռ,
Հեծայր ցաւագին և լեզուն ի լուռ,
Որդեա՛կ, քո ծնօղացն երկու աչքն կուր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ հուր։

Մայրն մորմոքէր, գայր ի սրտէն հուր,
Երթայր ի վերայն նա միջակոտոր,
Հօրն և մօրն աղիքն գալար առնոյր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ հուր։

Որդեա՛կ, զաչքդ բաց և զձեռքդ ի յիս տուր,
Այդ անոյշ լեզուդ քաղցրիկ զրոյց տուր,
Մի՛ զսիրտս խոցեր, պօղպատ, հրեղէն սուր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ հուր։

Մա՛յր, հերիք արա և կացիր ի լուր,
Ջաստուած աղաչեա, դու քեզ համբեր տուր,

---

13 DeGHM *Հայր (eGHM Հայրն) մեղ* փխ *Աստուած*

16 DeGH *կու թաւալէր* BCDeFGHJIM *չի՛ւ* FJK *առնոյր* eGH *շուր ու մուր* I *շռռումռռ*

17 DeGHM *Հեծէր։ իւր* փխ և B *լեզուն* C *շուռ* փխ *լուռ* DeGHM *լուր*

18 C *ծնողացս* J *ծնօղին* K *ծնօղացդ* IM *ծնողաց* DeGH *Հորն ու մօր աղիքն գալար առնոյր։* F *կոյր*

22 DeGHM *ի վերայ* I *ի վրայ* K *միջնոյկոտոր* M *միջացն կոտոր*

23 DeGH *Որդեա՛կ, քո ծնօղացն երկու աչքն կուր։*

26 DeGH *զձեռքդ* փխ *զաչքդ։ քո մայրն* փխ *զձեռքդ ի յիս* M և *ի քո մայրն եւտուր*

27 BJKM *անուշ* eGH *շիրին* փխ *անոյշ* DeFGHIM *լեզուէդ* B *յիս տուր* CDeGHJKM *զրուց*

28 DeGHM *Ջիմ սիրտս է* փխ *Մի՛ զսիրտս* BCK *սիրտս* I *Սիրտս մի՛ խոցեր* M *խոցէ*

31 DeGH *լացիր* փխ *արա։ դու* փխ և M *Հայր* փխ *Մայր*

32 DeGHM *աղաչէ։ և* փխ *դու*

Այս իմ խնդրականս ունին հրեղէն սուր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ հուր:

Այսօր զիս կու մոռնան հայր և մայր և քոյր,
Գերեզման մտնեմ չեմ գտնուր զդուռ,
Կարօտ մնամ ձեզնէ, սրտէս թափեմ հուր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ հուր:

Ո՞վ կարէ պատմել զկսկիծն, որ ետուր,
Շատ ոք բաժանեաց զհարսն և զսկեսուր,
Չեմք իշխեր ասեր. Մեր տղայքն ի յո՞ւր.
Սուր, երկսայրի սուր,
Եկաւ աստուծոյ հուր:

*

2. * *

Պատճէն թւոյ նոր տումարի
է ծննդեանն Քրիստոսի,
Քանզի ծնունդն Քրիստոսի
Քրիստոնէից է նոր տարի:

Զի նոր արարչութիւն լինի
Եւ ամենայն ինչ նորոգի,
Նորոյ երկնի, նորոյ երկրի,
Նաև մասանցն ամենայնի:

---

33 B խնդրակս DeGHKM խնդրականքս ABCFJl ունի

36—40 BCeFGHJKl չիմ M 36—45 չիմ

42 A Շատոց փխ Շատ ոք

43 BCDl Չեմ eGH Ոչ կարեմ փխ Չեմք իշխեր DK կարել փխ իշխեր BCeGHJK ասել CDeHK տղայքն են l տղայն F են փխ ի K մեզ տուր փխ ի յո՞ւր l չիմ ի

44 J Մեր գառներն ի յո՞ւր փխ կրկնակի

45-ից հետո l ունի ևս՝

Սուրբ կոյս անարատ, անբիծ և մաքուր,
Դու լե՛ր բարեխօս քո Միածնին ի լուր,
Բառնա յաշխարհէս զմեղացն սուր,
Սուր, սուր, սուր, երկսայրի սուր:

Քանզի աստուած մարդ լինի,
Նոր արեգակ մեզ երևի,
Վասն այն կոչի մեզ նոր տարի,
Որ և զմեզ ընդ իւր տանի։

Այլև անուանք ամսոցն յայտնի
Առաքելոցն Քրիստոսի,
Յոյժ գեղեցիկ և պիտանի,
Խորհրդաւոր և սքանչելի։

Երկոտասան թիւ համարի
Կենդանակերպքն, որ ի յերկնի,
Նոյնքան թուով մասն աշխարհի,
Որ ի յանդամս մեր առակի։

Քայց ես տրուպ եմ ի կարգի,
Վարժապետաց աստիճանի,
Որ և յիշման չեմ արժանի,
Դուկաս, անունս է Կեղեցի

Որ եմ տգետ ամենայնի,
Մարմնով տկար, յոյժ ազտեղի,
Հոգով մեռեալ, միտք յիմարի,
Որ զտումարս յարմարեցի։

Ո՛չ իմաստնոց վերծաննելի,
Այլ տղայոց մանկագունի,
Մի՛ կարծեսցի բանս հպարտի,
Զի ես նման եմ ոչնչի։

Զի այս գործ չէր ինձ առնելի,
Այլ իմաստնոց ձեռնարկելի,
Սակայն յիշմանն պատճառի,
Որք ընթեռնուն, տան ողորմի։

Այլ առ փափագ սրտիս ՚ւ ըղձի,
Զի չունէի մասն բարի,
Զայս սակաւ բանս ի յոտք հանի,
Որ յորժամ յիշատակի։

Եւ որ յիշէ, յիշեալ լիցի,
Աստ և յաւուրն աներեկի,
Յորժամ գայցէ Տէրն ամենի,
Հատուցանել վարձ վաստակի։

Ի թւականիս մեծ Հայկազնի
Աբեթական տումարի,
Հազար անցեալ ընդ քառասնի
Եւ երկու թիւ այլ աւելի։

Ի դուռն սուրբ Կարապետի,
Որ մականուն Ղզլպաշ կոչի,
Ի յանբարի ժամանակի,
Որ եմք կոխան պեղծ չար ազգի,

Որ մականունն է Օսմանցի,
Դաւանութեամբն Մահմեդի։
Ժանիք ունին չար գազանի,
Նման կարճի և քարբ օձի,

Արեան արբու քրիստոնէի
Եւ մանաւանդ ուղղափառի,
Յորոց փրկէ Տէրն ամէնի
Յաղագս ամենայն խաչապաշտի։

ՏԱՂ ՏԷՐ ԱՒԵՏԻՔ ԿՐՕՆԱՒՈՐԻՆ, ՈՐ ՆԱՀԱՏԱԿԵՑԱՒ Ի ՋԵՌԱՑ ԹԱԹԱՐԱՑ ԱՂԵԼՆԱՒՈՐԱՑ, Ի ՆԱՀԱՆԳԻՆ ՂՐԻՄԻ, Ի ՎԵՐԱՑ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ ՍՈՒՐԲ ՆՇԱՆԻ ՎԱՆԻՑՆ ԵՒ ՋՈՐ ՇԻՆԵԱՑ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՆ, ՋՈՐ ԿԱՑ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՅՍՕՐ ՄԵՋ ՕԳՆԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՀԱՊԱՆ

Հիսխական կողմն աշխարհէ
Միհն ընտրեալ Հայոց ազգէ,
Ինքն ի բարի շառաւիղէ,
Սուրբ և մաքուր յորովայնէ։

Բնութեամբն քաղցր էր և բարի,
Կերպարանօք զարմանալի,
Դէզ երեսացն հրաշալի,
Լուսոյ նման զերդ հրեշտակի։

Անձամբն ճոխ, գեղեցկալի,
Ստեղծեալ ձեռօքն Քրիստոսի,
Երրորդութեանն ֆիրելի,
Յամէն ազգաց էր գովելի։

Խորագիր

B տէր Աւետիք։ ի նահանգիս։ Յոհաննէս։ չիմ մեզ օգնական և պահապան C տէր Աւետիք կրօնաւորի։ չիմ ի ձեռաց։ ի Դաթարաց։ չիմ աղեղնաւորաց։ չիմ վանիցն և։ շինեալ է։ Յոհաննէս։ չիմ զոր կայ մինչև յայսօր մեզ օգնական և պահապան D Պատմութիւն տէր Աւետիք։ Թաթարի։ ի նահանգիս։ Սուրբ խաչ վանքին որ շինեաց։ Յոհաննէս։ չիմ մեզ օգնական և պահապան

Բնագիր

1 D *Ի իւսիսական* A *կողմ*
2 CD *ընտրեաց*
5 D *Բնութեամբ*
8 B *զերդ*
12 C *Ամէն*

Աբեղութեան կարգն ընկալեալ,
Չկուսութիւնն ամբողջ պահեալ,
Քահանայ աստուածարեալ,
Աստուած անմահ պատարագեալ։

Անմարմնոց վարըս ստացեալ,
Սիրով հրեշտակքն ցանկացեալ,
Խորհրդական անուն առեալ,
Տէր Աւետիք էր անուանեալ։

Յևկեղեցին երբ մտանէր,
Իբրև ղոյս ղամպար վառէր,
Երբ պատարագ մատուցանէր,
Իւր սուրբ մատանցն շող կաթէր։

Հոգոյն սրբոյ էր բնակարան,
Շնորհօք լցեալ էր Աբինաբինան,
Փիլիսոփայ էր աննման,
Չուսումն ունէր աստուածական։

Չայնն քաղցր, աղնուական,
Դաբրիելեան փողոյն նման,
Չեռայ շնորհն դանազան,
Գրագիր, ծաղկող աստղանման։

Չարմանալի պատկերահան,
Գրոշմէր զտիպ տէրունական,
ՉՏիրամօրն սուրբ կուսական,
Բոլոր, զամէնն տնօրինական,

---

15 D *Քահաննայ*
17 B *Անմարմնոցն* A *վար*
18 BD *Որով* փխ *Սիրով*
21 D *Եկեղեցին*
22 D *ղոյս*
24 C *լոյս* փխ *շող*
26 B *Աբինարինան*
29 AC *աղնւական*
30 D *փողոյ*
31 BD *շնորհքն* B *բնական* փխ *զանազան*
35 C *ՉՏիրամօր*
36 ABC *զամէն*

Որք ուղղափառ դաւանեցան,
Զամէն սրբոց համանման,
Առաքելոցն միաբան,
Մարտիրոսացն, որք ճգնեցան:

Հայոց մեծաց ի թուականին,
Ինն հարիւր չիսնէութին,
Ի տասնումէկ դեկտեմբերին
Եւ ի չաւուր չորէքշաբթին:

Արեանարբուքն Ուլան խանին,
Չար դինուորքն ի դէմ ելին,
Զսուրն իւրեանց մերկացուցին,
Զտէր Աւետիքն խոցեցին:

Եւ վարդագոյն արիւն հեղին,
Իբրև զՏէրն խոցեցին,
Սուրբ մարմինն յերկիր անկեալ,
Ի մէջ արեան թաւալեցին:

Լոյսն ի յերկնից ճառագայթեալ,
Զսուրբ նշխարսն պարփակեալ,
Զբոլոր զամէն լուսով լցեալ,
Իբրև զճրագ լուսոյ փայլեալ:

Յայնժամ հրաշ մի երևեալ,
Զսուրբ մարմինսն շարժեալ,

---

40 BD Մարտիրոսաց
42 C իսնէ ութին D չիսնութին
43 C տասնամէկ
44 CD ի աւուր C երեքշաբթին
45 C Արեան արբունք AD Ուլլան
46 B զինաւորքն
49 ABD չի՛ Եւ C վարդագոյ
51 C Եւ սուրբ
52 B արեանն ABD թաւալեցաւ
53 C Լոյս
54 B նշարսն
55 D զամէնն
56 C լոյսոյ
57 C Այնժամ
58 BD մատուցս խաչակնքեալ փխ մարմինս շարժեալ C զմարմինս իւր

Զինքն բոլոր ձևացուցեալ,
Դէմ երեսին խաչակնքեալ։

Զաստուածութիւնն դաւանեալ,
Իւր սուրբ արեամբն մկրտեալ,
Սուրբ նահատակ վերագրեալ,
Ի դպրութիւն կենաց կարգեալ։

Զսուրբ Հոգին իւր աւանդեալ,
Զհրանութեան պսակն առեալ
Եւ հիշատակ նորին օրհնեալ,
Ի Քրիստոսէ փառաւորեալ։

Վարդապետ երգող բանիս,
Ո՛վ նահատակ, տէր Աւետիս,
Անճառ լուսով լուսաւորիս,
Պայծառ փառօք դու պսակիս։

Առաքելին գեղն երանեալ,
Զքո սուրբ նշխարսդ հանգուցեալ,
Դու հիւանդաց բժիշկ եղեալ,
Քրիստոս աստուած փառաւորեալ։

Հօրն փառք, Որդոյն պատիւ
Եւ սուրբ Հոգւոյն այժմ ՚ւ յաւիտեանս,
Յաւիտեանս յաւիտենից,
Ժողովս օրհնեալ ի Քրիստոսէ։

---

59 B Դէմ երեսին փխ Զինքն բոլոր 59—60 C-ում են ու առաջ
60 B Զինքն բոլոր փխ Դէմ երեսին
61 ABC Զաստուածութիւն
65—68 C չիմ
67 B չիմ եւ
75 ABD չիմ Դու
78 ABC չիմ ՚ւ
79 C Աւիտեանս

2. ՏԱՂ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

Սուրբ Աստուածածնին տօնին,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Շատ մոմ, շատ ճրագ վառին,
Ի յանուն սուրբ Աստուածածնին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Գաբրիէլն աւետումն ելիտ
Մարիամայ, ի օրն կիրակին.
Այլ և այլ
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Խորագիր

B *Տաղ սուրբ Աստուածածնին է, վարպետ* Ch *Այլ տաղ գեղեցիկ և լաւ* D *Տաղ Թումայի սիրելոյ ասացեալ է* E *Տաղ վերափոխման սուրբ Աստուածածնին* F *Տաղ վերափոխման Աստուածածնի* q *Անխորագիր*

Բնագիր

1 E *Այսօր սուրբ։ Աստուածածնայ* F *1—8* չիմ

2 CDEqh *Գայ (*DEq *Գայր) փխ Որ* B *իջաւ* Ch *իջնու* D *իջնուր* Eq *իջնոյր*

3 CEh *տողը* չիմ (կրկնակում միշտ այսպես)

4 BDq չիմ *Որ իջեալ* CEh *տողը* չիմ (կրկնակում միշտ այսպես)

5 A *վառի* Bh *վառեն* q *վառեմ*

6 AB *Իր (*B *Իր) փխ Ի* q չիմ *Ի* AB *անուն*

8 D *Ի յանուն սուրբ Աստուածածնին փխ Որ իջեալ արծիւն ի քարին (միշտ այսպես)* q *Սուրբ Աստուածածնին փխ Որ իջեալ արծիւն ի քարին* Ch *տողից ետոյ ունեն հա՝*

Կերէք, խմեցէք մանկտիք, քարշեցէք գնաւերդ ի ծովին,
Մեր Տէրն նաւավար եղեր, նաւապետ սուրբ Աստուածածնին,
Երթանք աղաչենք զմեր Տէրն, որ հանէ տանէ յայն տեղին,
*Ուր չրմորն չիրմէն կու բանի սուրբ Աստուածածնին (*h չիմ *սուրբ Աստուածածնին)։*

9 ACDh *Գաբրիէլ* B *աւետում* CDEqh *աւետիս* F *աւետիք* D *հաւուր* F *երեր փխ ելիտ*

10 CDEh *Մարիամու* ABDq չիմ *ի* CEh *ի յօր* A *ի կիրակին* q *կիրակի*

12 F *տողը* չիմ (միշտ այսպես) q *Օրն կիրակի փխ Որ իջեալ արծիւն ի քարին*

Մարիամ, հրամէ զՀոգիդ,
Զինչ օրէնքն է Հողածնին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի բարին։

Դարձաւ պատգամեան երիտ
Մարիամն Գաբրիէլին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Ինչման չեմ ի տալ հոգիս,
Մինչ որ գա իմ Աստուածորդին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի բարին։

Մեր Տէրն իւր ամէն օրօրն
Երևեցաւ իւր սուրբ ծնօղին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Էյայ և ի ծունկն անկաւ,
Ազաչեաց զիւր Աստուածորդին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

---

13 CEh *հրամայէ* D *հրամանէ* Bq *Հոգիդ*

14 Bq *Ինչ* DE *օրէնն* A *չիմ է* B *ես փխ է* DE *էր փխ է* B *Հողածնիին* E *Հոգեգինի* q *ի Հողածնին* F *Քո միակ որդոյդ՝ Միածնի։*

16 q *Ի Հողածնին փխ Որ իջեալ արծիւն ի բարին*

17 q *Դարձեալ* CDEh *եառաւ* E *17—20 չիմ*

18 CFh *Այն սուրբ կուսն (*Fh *չիմ Այն) փխ Մարիամն* DFq *այն Գաբրիէլին*

20 q *Այն Գաբրէլին փխ Որ իջեալ արծիւն ի բարին*

21 A *Ինչուան* Ch *չիմ Ինչվան* Dq *Այնչափ* F *Գաբրիէլ փխ Ինչվան* Ch *չիմ ի։ Ես զիմ Հոգիս* DF *ի տար* Dq *զՀոգիս* E *Ես չեմ Հրամայէր փխ Ինչվան չեմ ի տալ զՀոգիս*

22 A *Զինչ* B *Ինչ* q *չիմ Մինչ* A *օր փխ որ* Bq *Աստուածորդիս*

24 q *Իմ Աստուածորդիս փխ Որ իջեալ արծիւն ի քարին*

25 E *չիմ Մեր։ Տէրն եկեալ* B *իր* F *զօրօք*

26 AB *երևեաց* CF *Ի խնդիր ել (*F *ելաւ) փխ երևեցաւ* E *Ի փոխումն փխ երևեցաւ* q *երևեալ* h *Իջաւ փխ երևեցաւ։ Ի խնդրել իւր* BF *իր* Ch *չիմ սուրբ* Eq *սուրբ Աստուածածնին փխ իւր սուրբ ծնօղին* D *25—32 չիմ*

27—28 q *չիմ (կրկնակում միշտ աչպես)*

29 ABD *Ի լաց* ABE *չիմ ի* CFh *տողի փխ 13-րդ տողի կրկնությունը*

30 Eq *Ազաչէր* q *զԱստուածորդին* CFh *տողի փխ 14-րդ տողի կրկնությունը*

Իմ Տէր, ես կու տամ զհոգիս,
Բայց կարօտ եմ սուրբ Թումային.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Հասին թևաւոր հրեշտակք
Հնդուստան խնդիր Թումային.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Թէ՝ ել ու արևկ, Թումայ,
Ի կոչումն սուրբ Աստուածածնին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Աւրին ու բերին զԹումայ,
Ի երկնից դուռն հասուցին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Էլաց և ի ծունկն անկաւ,
Աղաչեաց սուրբ Աստուածածնին.

---

33 C *Ի մատրամ փխ Իմ Տէր, ես* F *Քրիստոս Տէր* B *ամ փխ ես* q *զէմ փխ ես* h *և որդիս փխ ես*

34 A *երբ փխ Բայց* B *ես փխ Բայց։ Թովմային* D *Աստուածածնին փխ Թումային* Eq *Թումայիս* F *առաքեալ Թումայի* h *Բարդուղիմէոսին փխ Թումային*

37 AE *Հանին* BD *Տանին փխ Հասին* Ch *Հան փխ Հասին։ ինձ թևաւոր* A *Հրեշտակն* BCEh *Հրեշտակ*

38 C *Ընդուստան* DF *Հնտըստան* E *Տընտըստան* q *Հինտուստան* h *Հայաստան* D *ի զէր փխ խնդիր* A *խրկեցին Թումային* B *Թովմային* DF *Թումայի* h *Բարդուղիմէին փխ Թումային*

41 D *չիք ու* ABCFh *41—44 չիք*

45 h *Հրեշտակք առին* D *Առնուն* B *և* D *տարան փխ բերին* F *Առ ահու փխ Աւրին ու բերին* A *Թուման* B *զԹովմայի* D *Թումայի* F *Թումայ* h *զԲարդուղիմէն փխ զԹումայ* E *45—52 չիք*

46 B *ի յերկնոց* CFh *Սուրբ կուսին փխ ի երկնից* D *ի երկնուց* q *չիք ի։ Յերկնուց*

49 AB *ի լաց* h *ելաց* C *՝։ ի ծնկանն* h *ողորմապէս փխ ի ծունկն* B *ընկաւ* F *անկաւ ոտը փխ ի ծունկն* q *Արի դու ու գնա Թումայ* D *49—52 չիք*

50 F *Եւ ասաց փխ Աղաչեաց* B *Աստուածորդին* C *Աստուածածինն*

Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Արի ու գնա, սուրբ կոյս,
Ես քեզնէ նշան մը չունիմ.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Դաստառակն երեսօքն էած,
Զայն երետ նշան Թումայիին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Արի ու գնա, Թումայ,
Ի քաղաքն Երուսաղէմին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Առաքեալքն իրար ևկին,
Թովմայիին ի տես գնացին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Ամենքն ընդ հարցումն եղան
Միաբան և զայս ասացին.

---

53 Ch *Այդ է կու գնաս* D *Այդ դուն կու գաս* E *Այդ ևկի՛, գնա՛* q *Ա՛յ ես ևկի ու կու գնամ* D *Թումայ փխ սուրբ կոյս* h *կուսանաց* BF *53—56 չիf*

54 C *Նայ փխ Ես* h *չիf Ես* CEh *քեզնէ* D *ի քէն* CDEh *մի փխ մը*

57 A *Դաստրառակն* C *Դաստիարակն* q *Տաստառակն* h *Զդաստառակն* Eq *Երեսովն* Ch *ձգնաց փխ էած*

58 h *Զայն նշան* CEq *Նշան երետ* h *Եւ* D *Նշան եւուր* ADq *Թումայի* h *Բարդուղիմէին փխ Թումայիին*

61 CDh *Առաւ ու* (D *ի յառնու* q *էառ*) *գնաց փխ Արի՛ ու գնա՛* B *Թովմա* C *Թովմաս* h *Բարդուղիմէն փխ Թումայ* EF *61—64 չիf*

62 AB *Երուսաղէմի* D *Երուսաղէմայ*

65 AD *Առաքեալք* B *իրուր ընկան* CDh *յիրար ևկան* E *ի մէկ տեղ ևկին* q *յիրար քնկան*

66 A *Ու Թումայի* B *Թումայի* q *Թումայիին* D *Ի Թումաս* E *Ի Թումայ* F *ու մէկ մէկի փխ Թովմայիին* h *Բարդուղիմէին փխ Թովմայիին* q *գնայիին*

69—72 ABDEFq *չիf*

Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Թումա՛յ, դու ուստի՞ կու գաս,
Համբարձաւ սուրբ Աստուածածին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Ասաց, թէ՝ Անկից կու գամ.
Առաքեալքն չի հաւատացին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Զդաստառակն ի դուրս եհան,
Զայն տեսին և հաւատացին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Բաներս Վարդապետն ասաց
Ի վերայ սուրբ Աստուածածնին.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

Ով որ զայս սորվի ՚ւ ասէ,
Իւր մեղացն թողութիւն լինի.
Այլ և այլ,
Որ իջեալ արծիւն ի քարին։

---

73 BF *Թումայ* C *Թումաս* h չիf *Թումայ* F *Ասին թէ* փխ *Թումայ* BF *դուն* BEF *ուսկի՞* q *ուստի՞ց* D *73—78* չիf

74 A *Համբարձումն* F *Կոչումն* փխ *Համբարձաւ* A *Աստուածածնին* CDFq *Աստուածածինն*

77 BCh *ես անգից* (C *անտ* h *անտի*) փխ *թէ Անկից* D *ի յերկնից* փխ *թէ Անկից* F *Զայս բանս որ ասաց Թումայ* փխ *Ասաց, թէ՝ Անկից կու գամ* q չիf *թէ*

78 Ch *ոչ հաւատացին* DEF *չը հաւատացին*

81 B *Դաստառակն ալ ի դուս հանին։* q *Տաստառակն* F *որ եցոյց նոցա* փխ *ի դուրս եհան* q *երեսովն էած* փխ *ի դուրս եհան* AEC *81—84* չիf

82 q չիf *Զայն* Cqh *տեսան* B *ու*

85 Ch *Զբաներս* D *Զայս բանս* փխ *Բաներս* Fq *85—92* չիf

89 Ch *ուսանի* փխ *զայս սորվի* Ah չիf՚ւ B *վ* փխ ՚ւ DEq *89—92* չիf

90 A *մեծ թողութիւն* B *շատ թողութիւն* h *լիցին*

ՏԱՂ. ԽՏՐՇԱՅ ՄԱՆԿԱՆ, ՈՐ ՄԱՐԶՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔՆ Է ՆԱՀԱՏԱԿԵԱԼ

Խրատ մի տամ վասն մեղաց,
Աղէկ լսէ, դականջդ բաց,
Աղաչեցէք զՏէր աստուած,
Որ զմեզ փրկէ ի փորձանաց:

Երկու կենօք եմք մեք զրկած,
Խիստ մեղաւոր, օրինազանց,
Ոչ կու դիմեմք յեկեղեցին,
Զայն այլ կենամք ի վերայ մեղաց:

Մեք Թագաւոր չունիմք օծած,
Ոչ առաջնորդ ի վերայ խելաց,
Ամէնն խամած են ու հարբած,
Ոտվին ի ջուրն ի վայր գնաց:

Խ ո ր ա գ ի ր

B *Ողբ ի վերայ Խորշայ մանկանն* C *Ողբ վասն Խորշայ մանկանն, որ ի Մարզբւան քաղաք նահատակեցին* D *Վասն Խորշայ նահատակին* F *Գովք Խորշայ քաջ նահատակին* G *Տաղ Խորշայ նահատակին* HՅ *Պատմութիւն Խորշայ մանկանն, որ ի Մարզուվան քաղաքն նահատակեցաւ, Թվին Հայոց ԹՃՂ-ին:*

Բ ն ա գ ի ր

1 D *Բանիկ'մ ասեմ ի վերայ մեղաց:*

3 CDFGHՅ *զՔրիստոս փխ զՏէր*

4 B *մեզ* C *փրկէ զմեզ*

5 F *կենօքս* AE *մեք եմք* B *մենք* D *եմ ես փխ եմք մեք*

6 D *մեղաւոր եմ* C *'ւ օրինազանց* D *օրինաց*

7 B *կը մտնեմք փխ կու դիմեմք* CD *դիմենք* F *Զենք ի դիմել* A *եկեղեցին* D *յեկեղեցիս* F *յեկեղեցի*

8 B *ալ* F *որ փխ այլ* BCDEGHՅ *կերթամք* F *կերդանք* C *չիմ՝ ի* B *վերայ վերոց* FHՅ *վերանց վերանց* D *ի վրայ*

9 AB *Մենք* ABFHՅ *չունինք* D *չունիք* CDE *դրած փխ օծած*

10 F *առաջնորդք* B *չիմ ի* DG *վրա*

11 ABDGHՅ *Ամէն* Ճ *հարբած ու խամած*

12 B *Ոտնին ի վար* D *խոր փխ վայր* F *ու խոր քնած փխ ի վայր գնաց*

Մեք թագաւորք ունէաք օծած,
Մեծ-մեծ իշխանք, ան այլ գնացած,
Որ զմեզ թողին ի մէջ տաճկաց,
Հուքմն կառնէ ամէն խուզած։

Երբ լսեցին ազգն տաճկաց,
Ի վրայ եկին բուլք ի բուլաց,
Զերդ քացխով տիկ, չարով լցած,
Զինչ զգազան նետով հարած։

Զինչ թիւնաւոր օձ դառնացած,
Զմեզ կու խօցեն ամէն դիհաց,
Աղաչեցէք զՔրիստոս աստուած,
Որ զմեզ փրկէ ի փորձանաց։

Մէկ անպատեհ բան'մ այլ արին,
Զինչ չեմք լսեր մեք ի պապանց,
Զճերմակն առին ի գլխնուս,
Կապուտ արին յոտից մատանց։

---

13 BF *Մենք* CFGδ *թագաւոր* D *ունինք*

14 DF *եւ մեծ* D *իշխանքն* B *այլև* փխ *ան այլ* C'ւ *այն* փխ *ան* D չիմ *ան այլ* FHδ *այն ալ* G *և այլ* ABEGHδ *գնաց*

15 DF չիմ *Որ* B *մեզ*

16 AD *Հուքում* FHδ *Հուքմ* G *Հուքմի* BFHδ *կանէ* C *կայնէ* D *կանէր* E *կառնէր* G *կայնեն*

17 D *Նայ* փխ *երբ* F *Լուք* փխ *երբ*

18 BH չիմ *ի* Hδ *ի բիւրաց* D *Թանկայ եկաւ ազգն ու գնաց։* F *Թէ ընկեր է աստղն Հայանց։*

19 DF *Զինչ* B *քաջ խստիկ* փխ *քացխով տիկ* D *քացախով* Hδ *քացխի* A չիմ *չարով* B *ճորով* փխ *չարով* Hδ *չարեօք* D *լցվան* F *լցուան*

20 A *գազան* DF *Այլ չիշեցին օր'մ աղ ու հաց։* G *Խօսէին չար վերայ չարեաց։*

21 DF *եւ Հանց եղեն ի մեր դիմաց (*F չիմ *եւ)։*

22 δ *կ'խօցեն* C *յամէն* DF *Զետ զգազան նետով խօցած (*F *Հարցած)։*

23 BCHδ *Քրիստոս* D *Զմեզ կու խօցեն ամէն դիհաց։* F *Մեզ կոխեցին ամէն դիհաց։*

24 C *փրկէ զմեզ* D *Զէտ թիւնաւոր օձ են դարձած։* F *Զինչ թիւնաւոր օձի նման են դարձած։*

25 D *Հանց* փխ *Մէկ* F *Լուկ* փխ *Մէկ* BF *ալ*

26 BCFGHδ *Որ* փխ *Զինչ* D *չէինք* BC *լսել* DF *տեսեր (*F *տեսեալ)* փխ *լսեր* B *մենք* CGH *գինքն* փխ *մեք* δ չիմ *մեք* D *ի վերայ երկրին* փխ *մեք ի պապանց* F *ժամանակաց* փխ *մեք ի պապանց*

27 B *ճերմակն* G *ի Հայ ազգէս* փխ *ի գլխնուս* Hδ *ի գլխնոյս* D *Կապուլտ առին ու վայր դրին։*

28 F *դրին* փխ *արին* ABEFGδ *ոտից* H *ոտինից* D *Զճերմակն աւին ոտից մատին։*

Յայնժամ Հայոց ազգն վախեաց,
Մեծ ու պստիկ զէտ զուռ դողաց,
Վայ թէ մեր մեղքն զմեզ որսաց,
Զմեզ ի վայր տան անկասկած։

Տէրն ողորմած է ու գթած,
Անտես չառնէ զգործս ձեռաց,
Զխտրշան զմեզ պարգեւաց,
Որ զմեր փակած դուխին եբաց։

Թէ զխտրշին բաներն ասեմ,
Ի Յայտաւուրքն պիտէր գրած,
Որ ամէն օր զինքն կարգային,
Թէ ո՞նց եղաւ կամ ո՞նց գնաց։

Այս խտրշան, մանուկ գոված,
Աղէկ կարիճ անունն ելած,
Ոնց որ մտաւ ի Մարզուան,
Շուն չի մնաց, որ զնա չի խած։

Դեռ չէր խմեր ի չիւր ջրէն,
Ոչ նստէր էր ուզորդ ի հաց,

---

29 F *ազգս* BCFGHδ *վախաց*

30 D *Եւ մեծ* BCFGδ *փոքրիկ (F փոքր)* փխ *պստիկ* CG *զէրդ* DF *զինչ (D քանց)* փխ *զէտ* ABFG *ուռ*

31 B *մեզ* δ *որ մեզ* D *հանգեաց* փխ *որսաց* F *հակէ զմեզ* փխ *զմեզ որսաց*

32 G *Թէ զմեզ* B *ի վար տար* CH *չանկրսկած* FHδ *չանկասկած*

33 B *Աստուած* փխ *Տէրն* ABEF *էր* E *և* փխ *ու*

34 F *չարաւ* փխ *չառնէ* A *զգործդ*

36 B *չիմ զմեր* G *մեր* δ *զմեզ* B *զփակած* E *փակ* D *դուխինն* AEFHδ *ի բաց* փխ *եբաց* B *էբաց*

37 ABEF *Զխըտըրշային*

38 ABCDEGHδ *Զինքն (B Զինք)* փխ *ի* BGδ *Աամաւուրք* CDEFH *Յայտաւուրք*

39 CDF *յամէն* B *տեղ* փխ *օր* CGHδ *զինք* DF *զնա* փխ *զինքն*

40 DFGHδ *Երեկ (FGHδ Եկաւ)* փխ *եղաւ*

41 CHδ *Ա՛յ* փխ *Այս* DF *չիմ Այս* CHδ *Խրտըրշայ*

42 DGHδ *անուն* F *ու անուն* Dδ *եղած*

43 AE *ի Մարզիվան* CG *ի Մարգըւան* F *չիմ ի Մարզվան քաղաք*

44 D *չէ մնաց* AEH *զինքն* փխ *զնա* CGδ *զինք* փխ *զնա* D *չէ խած*

45 B *խմել* D *նա այն* փխ *ի չիւր* F *չիր*

46 B *նստել* փխ *նստեր էր* CE'*ի ոչ էր նստէր* Dδ *Ոչ էր նստել* F *Ու ոչ* G *Եւ չէր նստեր* D *ողորդ* Fδ *ըզորդ*

Բուխտան դրին ի վերայ նորա,
Թէ՝ Խորշան յիշոցք ասաց։

Յորտեղ որ կայր հանած-վարած,
Լուկ մէկ-մէկի արին իմաց,
Ժողովեցան աղգն տաճկաց,
Ի վերայ նկին դինչ շուն կատղած։

Նայ Խորշան ի վար մնաց,
Յիշեց ղեղբայրքն ու շատ մի լաց,
Ասաց, թէ՝ Վա՛յ ղարիպութեանս
Այս այլ ի յո՞ւր կայր ինձ պահած։

Շատ աղաչեց ղայն տաճկնին,
Թէ՝ Թողէք ղիս պահ մի ձեռաց,
Խիստ ճամփուհեր եմ ու դադրած,
Դեռ եմ նկեր հեռու տեղաց։

Երկու վնաս մարդ կայր ի հօն,
Այն երկուքն այլ նկին յառաջ,
Մէկ մուխթասիպ յաշխ ելած,
Մէկ չարագործ աստուածուրաց։

---

47 Fδ Պուխտան B ի յիւր վրան Cδ ի յիւր վերայ G չիմ ի H ի յիւր փխ ի վերայ DH չիմ նորա։

48 B իշոցք D *48—180* չիմ (թերթ է ընկած)

50 E Լոք F չիմ Լուկ H Լուք F մէկն մէկին CGδ յիմաց

51 B Տաճկանաց

52 BCδ չիմ Ի F Ու փխ Ի C ղշուն

53 B Լոք փխ Նայ CFG Լուկ փխ Նայ Eδ ի վայր

54 B Իշեց։ եղբայրքն F ղեղբայրն AE և խիստ ի լաց GH շատ՝մ ելաց

55 G չիմ Թէ BCGδ իմ զարիպութեանս F զզարիպութեանս

56 B Աս BFGHδ ալ AE չիմ ի B ընձի փխ ի ABEH ո՞ւր F ի յո՞ւր էր AE ինձի F չիմ կայր

57 FHδ Շատ՝մ B աղաչեաց։ տաճկնուն

58 B մէկ պահ ի բաց C մէկ պահ մի բաց FG Զիս թողէք պահիկ մի բաց։ Hδ մէկ պահ՝մ ի բաց

59 B Ես փխ Խիստ CGδ ճանփհրեր եմ DH ճամհէր F Խիստ էմ հեռու ճանփէ նկել։

60 BFHδ նկել

61 F քուրդ փխ մարդ

62 B Ան δ ալ BCFG յառաջ ընկած փխ նկին յառաջ ABEG առաջ նկին

63 CFG մուխթասիպն Hδ մուխտասիպ՝մ F ալիւ

64 A Լայլգործ փխ չարագործ BC լարագործ Hδ լարագործ՝մ F չար գործն A աստուած ուրացած F աստնած ուրաց

Այն երկուքն ալ եկին յառաջ,
Մերկիկ արին ու գլխաբաց,
Առին տարին ի դատաստան,
Երկու ձեռկունքն յետին կապած:

Թուր ու դանակ ամէն քաշած,
Լուք ամէն հետ բուլք ի բուլաց,
Կու կանչէին ամէն դիհաց,
Թէ Խտրշան յիշոցք ասաց:

Երբ դատաւորն նայեցաւ
Եւ իւր ամէն աչքն վախաց,
Ասաց, թէ՝ Ծուռ բան էք արեր,
Դուք չէք վախեր ի պարոնաց:

Այդ մարդն խև է կամ հարբած,
Կամ անօրէն կնկան դեղած,
Զսայ պահեցէք օր մի քանի
Միթէ գայ ի վերայ խելաց:

Նայ Խտրշան զբերանն ի բաց,
Բան մի քանի այլ նա ասաց,

---

65 AE Նայ փխ Այն B Ան A երկու B երկուսն C այլ F չիք ալ ABE առաջ եկին
66 F չիք արին E գլխիբաց
67 CEFHδ տարան
68 F ձեռքն կունուքն Bδ ետին F ետև
69 FG ամէնն A քաջաց փխ քաշած
70 C յամն ի հետ F յամէնի հետ G Մէկ մէկի հետ փխ Լուք ամէն հետ Hδ Երամն ի հետ փխ Լուք ամէն հետ
71 F Եւ կու կանչեն B բերան փխ դիհաց CFGH միաբերան փխ ամէն դիհաց
73 BCGHδ Լօք (CGHδ Լուկ) փխ Երբ F Ոնց փխ Երբ
74 FG Նա փխ Եւ CFHδ ի յամէնն (Hδ ամենուն) փխ իւր ամէն BCGHδ սիրտն փխ աչքն F խիստ փխ աչքն E վախեաց
75 Bδ ծուռ էք բան արել G խիստ փխ ծուռ F դուք ծուռ բան կանէք
76 F չիք Դուք AE մի՛ փխ չէք AE ի պարոնտաց
77 F Ասաց թէ այդ G Այս փխ Այդ CF մարդտ H մարդ
78 F անիրաւ փխ անօրէն
79 BCδ Զայս F Դուք փխ Զսայ A պահ փխ պահեցէք
80 G Մինչև որ փխ Միթէ Hδ Տի փխ Միթէ AE խելքն ի վրա գլխաց փխ ի վերայ խելաց
81 BCFGHδ Լօք (CFGHδ Լուկ) փխ Նայ AF զբերան B բերան
82 G Մէկ քանի բան՝մ F ի հօն փխ այլ նա

Թէ՝ ոչ խև եմ և ոչ հարբած,
Ի ոչ անօրէն կնկան դեղած։

Լուք դատաւորն զբերանն ի բաց,
Բան մի քանի այլ նա ասաց.
Տամ քեզ հազար կարմիր դեկան
Եւ կապանի, ոսկով կարած։

Աղէկ տօլպանտ, բարակ գործած
Եւ այլ պարգևք ցեղք ի ցեղաց,
Եկո դարձիր ի մեր հաւատս
Եւ ազատիս ի տանջանաց։

Երբ խորշան զբերանն ի բաց
Բան մի քանի այլ նա ասաց.
Ես ալ ունիմ կապայ կարած,
Աղէկ տօլպանտ, ոսկով գործած։

Շատ մի դեկան կայ ինձ պահած,
Աղէկ հալաւ գունս ի գունաց,
Ամէն ի տուն ի վայր ձգած,
Անոնք չիսնէ անտէր մնացած։

---

83 F չիմ Թէ BCFG ես ոչ B կամ փխ և ոչ G՝ փխ և Hδ *83—86 չիմ*

84 BCFG չիմ Ի F անիրավ փխ անօրէն

85 B լօք C լուկ G չիմ Լուք B բերան G այլ բերանն։ երաց F Դիր Թէ ապրիմ տարի՝մ ի երկուս։

86 F Ուտեմ ես մութ մի ալ ի հաց։

87 AB Տան CEHδ Տանք BCHδ դրամ համրած փխ կարմիր դեկան G դրամ հազար համպրած փխ հազար կարմիր դեկան F Ու կատարեմ զկամք մարմնոյ։

88 BCGHδ Աղէկ կապայ փխ Եւ կապանի F Կուտես մեղք ի վերայ մեղաց։

89 F Ասցին. Տվէք կապայ կարած։

90 B չիմ Եւ այլև պարգևս BCHδ ցեղս ի ցեղաց F բարակ տիւլպէնտ ուզան գործած

91 BCH Արեկ E եկի Gδ Արի F Միթէ գայ փխ եկո դարձիր BHδ Հաւատն

92 F Ու փխ Եւ BCGHδ ազատիր F ազատի B ի տանկանաց Hδ ի փորձանաց փխ. ի տանջանաց

93 BCFHδ Լօք (CHδ Լուկ) փխ Երբ A զբերան B բերան G բերանն

94 F ի Հօն փխ այլ նա

95 AE Եւ ես փխ Ես ալ CFHδ ունիմ ինձ փխ ալ ունիմ G ինձ փխ ալ

96 F Բարակ փխ Աղէկ։ տիւլպանտ

97 BCGHδ դրամ փխ դեկան F *97—98 չիմ*

98 BCGHδ Եւ շատ փխ Աղէկ AE գոյնս A չիմ ի

99 BCFGHδ Հօն կայ (F Հանայ H Հուն կայ) փխ Ամէն F իմ տունն փխ ի տուն BF ի վար BCFGHδ դրած փխ ձգած

100 BCFGHδ Ամէն փխ Անոնք B ի ինձ փխ չիսնէ EFG մնաց

Դատաւորին դոնէն հանին,
Յօժար կամօք ի հետ գնաց,
Առին տարան ի այն տեղին,
Ուր որ կրակն էր բարկ վառած։

Մէկ շուն ծառայ մի կայր ի հօն,
Որ իւր անունն Դալալ կոչած,
Նայ ճվրդևց զօղն ականճէն,
Արիւնն ի վերայ ուսին գնաց։

Առին տարին ի յայն տեղին,
Հօն որ կրակն վառէր էին,
Տարան ի հօն կանգնեցուցին,
Զինք մերկ արին ու գլխիբաց։

Երկու ձևոքունքն ի վեր ի կալ,
Դէմ յաստուծոյ ինքն ի լաց,
Ասաց. թէ Տէ՛ր իմ աստուած,
Դու դիս փրկէ ի փորձանաց։

Դու ողորմած ևս և գթած,
Ես եմ տղայ ի մէջ մեղաց,

---

102 AF *գնացին*

103 B *ի ան* CEFG *ի յայն*

104 F *Որտեղ փխ Ուր որ* G *Հօն փխ Ուր* AE *Կրակն վառէին փխ կրակն էր բարկ վառած*

105 F *շիմ Մէկ շուն* A *շիմ ի հօն* F *յիրէն միջին փխ ի հօն*

106 A *շիմ Որ իւր (ջնջված)* B *Ու փխ Որ* F *շիմ Որ՝ իր* AB *անուն* AD *Դգալալ* CF *Տալալ* G *Դէլալ* HՃ *Տէլալ* BCFGHՃ *ձևնաց փխ կոչած*

107 F *շիմ Նայ* A *ճվրդևց* B *ճվրութևց* F *ճվրձևց* G *ծվրբևց* H *ճռվրթևց* Ճ *ճվրթևց* BE *ականճէն* FH *ի յականջէն* CG *յականճէն*

108 EGHՃ *յուսին* F *ի յուսնի վայր փխ ի վերայ ուսին*

109 B *ան փխ յայն* G *109—112 շիմ* (դրանց տեղում 129—132-րդ տողերը)

110 F *Ուր փխ Հօն* B *կրակն է բարկ վառած* C *կրակն էլ խիստ վառած* F *կրակ բարկ վառած* HՃ *կրակն էր բարկ վառած* E *վառէին*

112 AEHՃ *Զինքն* F *Զնա* ACEFHՃ *մերկիկ փխ մերկ արին*

113 F *Յերկու* Ճ *Զերկու* EFGH *ձևոկունքն* E *վերուց փխ ի կալ* G *կալնալ փխ ի կալ* B *113—180 շիմ*

114 ACEHՃ *աստուծոյ* F *շատմ'ն փխ ինքն* HՃ *պահեմ (Ճ պահ'մ) փխ ինքն* G *ադադակեաց փխ ինքն ի լաց Ճ կլաց փխ ի լաց*

115 G *շիմ Թէ* FGHՃ *և աստուած*

116 CFHGՃ *պահէ (G պահեա) փխ փրկէ* HՃ *ի տանջանաց փխ ի փորձանաց*

117 F *Դուն* A *գթած ևս և ողորմած*

118 F *մանուկ փխ տղայ*

Տէր, արա ինձ ողորմութիւն,
Յորժամ գայցես փառօք մեծաց։

Զայն մի եկաւ ի երկնուց,
Թէ՝ Զօրացիր, իմ քաջ գոված,
Քեզ այն տեղիքն եմ պատրաստեր,
Որ ի մարդոյ սիրտ չէ անկած։

Պիղծ տաճկնին եկին յառաջ,
Թէ՝ Խտրշայ մանուկ գոված,
Արի, եղիր դու մուսուրման,
Թէ քո արևն է քեզ պիտաց։

Դանշմաններն աչից ելած,
Եւ մօլլաներն չար կարդացած,
Ասեն. Եկոյ, ղմատդ վերուր,
Կրակս քեզ համար վառած։

Պիղծ դատաւորն յառաջ եկաւ,
Քանի բան մի այլ նա ասաց.
Ուսուցանեմք զամէն ճուրէ,
Զինչ որ մեզի է ուսուցած։

Ասաց, թէ՝ Ինձ հանց մի՛ ասէք,
Այդ ինձ թվի քան զշուն դեղած,

---

120 A Որժամ F նստիս աթոռ փառաց փխ գայցես փառօք մեծաց
121 A ի գից փխ ի երկնուց GHδ ի յերկնից F Ի յերկնից ձայն մի եղև։
123 F Տեղի փխ Քեզ CFHδ զայն F տեղն եմ E պատրաստել
124 F Որ խոստացար իմ սիրելեաց։
125 CE Պեղծ F Այն փխ Պիղծ A տաճիկն։ եկաւ AF առաջ G *125—128* չիf
126 A ասաց փխ գոված
127 CF Արեկ A եղեր։ մրսուրման C մրսրլման F այլ տաճիկ փխ մուսուրման
128 CF արեգ FHδ չիf է
129 G դաշմներն F *129—134* չիf
130 ACE մօլնաներ G մօլլայնին
131 G Ասին։ Արի փխ Եկոյ H վերու δ վերուց
132 G Կրակս է
133 CE Պեղծ A առաջ EHδ երեկ փխ եկաւ G *133—156* չիf
134 CHδ Մի քանի բան
135 F Ուսցնեն։ քեզ զմեր փխ զամէն ACEFHδ Թ'օրէ (F թորանոնց Hδ դորայ) փխ ճուրէ
136 F չիf Զինչ C մեզիկ
138 F Ինձ հանց թուի փխ Այդ ինձ թվի

Հոգոյս չունիք իշխանութիւն,
Ահա մարմինս, հատիր կանգնած։

Ես դաւանիմ զՀայր աստուած,
Զբանն ի Հօրէ յառաջ ծնած,
Զհոգին բխումն Հօր փառաց,
ԶԱստուածածինն, որ կոյս մնաց։

Ես քրիստոնեայ եմ ի յաղգայ,
Ունիմ զխաչն պարծանաց,
Աւազանին շնորհքն ունիմ,
Զկրդ զձեզ չեմ հօտած, նեխած։

Հնչկուն կսկիծ բաներ ասաց,
Թէ՝ Դուք ու ձեր հաւատն անիծած,
Հնչկուն հաւատ ո՞վ է տեսեր,
Ի վրայ մարդոյ ձորով ձգած։

Իւրևանց մեծաւորն բարկացաւ,
Դաղտուկ եկաւ ի յետևանց,
Փայտով եզարկ ի վրայ գլխուն,
Զեռվին չորցաւ ի յարմնկաց։

---

139 F Հոգուս δ Հոգույս
140 C Հօս կայ փխ Ահա F Մարմին հոս կայ փխ Ահա մարմինս Hδ Հուսկայ փխ Ահա։ Հատըր A կանգնած
141 F դաւանեմ CHδ զՀայրն
142 AE Բանն A առաջ
143 F բխումն է
144 A ՁԱստուածածին
145 F չիմ ի
147 ACF Զաւազանին E շնորհք
149 C Հնչգուն Hδ Հանչկուն
150 E հաւատ CE հաւատք կորած F Զեր հաւատքն ու դուք կորած փխ Դուք ու ձեր հաւատն անիծած
151 A Հուսկուն C Հանչգուն F Հնչգուն Hδ Հէնչկուն C հաւատք F հաւատս C ամ ո՞վ F չեմ տեսել Hδ կամ ով տեսել
152 ABCDGHδ ի վերայ C մարդուն F ձորով ի վերայ մարդուն ձգաց։
153 F Իրենց EHδ մեծվորն F մեծօրն։ դառնացաւ փխ բարկացաւ
154 F տողը չիմ A ի ետևանց
155 E իզարկ F Իզարկ փայտով CHδ էզարկ ի վերայ FHδ գլխոյն
156 E Զեռուին AHδ չորացաւ F Մինաւկ չորցաւ ձեռքն ի տականց։

Բևրին ձգեցին զսուրբն ի կրակ,
Երկու ձևռքունքն ետին կապած,
Զինչ որ պուպուլն ի վրայ վարդին,
Կու շրջմրջեր կամաց-կամաց։

Նայ սատանայ ի վայր մնայ
Եւ խոցեցաւ ի չիւր սրտայ,
Հրեշտակաց դասքն ուրախացան,
Պսակ բևրին նմա փառաց։

Անանց լուսուն նա տիրացաւ,
Ի մէջ կրակին նա դիմացաւ,
Միթէ ի հօրէ նա չէր եղեր,
Կամ ի մօրէ նա չէր ծներ։

Տէրն երեւտ Համբերութիւն
Ի մէջ կրակին, որ նա գնաց,
Լոյսն ի վերան ճառագայթեաց,
Հաղորդ եղև մարտիրոսաց։

Մի մեղադրէք Մեծպարոնին,
Որ զայս սակաւ բաներս ասաց,
Ժամանակիս դառնութենէն
Միտքն մոլոր ամէն դիհաց։

---

157 A զսուրբ G մէջ փխ ի AEFG կրակին (շիմ ի)
158 F Զերկու A ձևռքունքն է CEF ձեռկունքն G ձեռվին C յետին G ի յետ փխ ետին
159 CFHδ շիմ որ։ զպիլպիլն
161 F լուի փխ նայ G սատանայն AG ի վար E 161—164 շիմ
162 F տողը շիմ A իւր Hδ սրտանց
163 F Հրեշտակք։ ամէն փխ դասքն
165 CG լուսոյն Hδ լուսոյ G տիրացեալ F Լոյսն ի յերկնից խոնարհեցաւ։
166 ABCDEFGHδ որ նա GHδ գնաց փխ դիմացաւ F ի վերայ մարմնոյ, որ նա ննջեաց։
167 A Հօրէն ACEGHδ շիմ ի Hδ չէ E եղև
168 CHδ ինք փխ նա G ոչ էր փխ չէր CFG ծնած
169 CFGHδ Աստուած փխ Տէրն
171 Hδ ի վերայ F Անթառամ պսակեցաւ։
172 F Ու արժան փխ Հաղորդ H եղաւ δ Հաղորդեցաւ փխ Հաղորդ եղև
173 F երգող բանիս փխ Մեծպարոնին Hδ 173—176 շիմ
174 F Յորժամ փխ Որ CG գեղջուկ փխ սակաւ F շիմ սակաւ
175 F ի ժամանակիս A դառնութեան
176 CFG Միտքս է F մոլորեր G մոլար CF յամէն

Այս խտրշան եղև պատճառ,
Որ լուս ծագեաց Հայոց ազգաց,
Ով որ ասէ զՀայր մեղան,
Նայ վինքն օրհնէ Քրիստոս աստուած:

---

177 F չիf *Այս* G *խարշաս*
178 F *Եւ փխ Որ* CEFGHδ *լոյս*
179 F *Հայր* G *մեկ Հայր* CHδ *մեր յերկինս փխ մեղան* FG *մեղայ*
180 F չիf *Նայ: օրհնեալ է* AHδ *զՔրիստոս*

1. ԱՅԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ

Հագեր ես սէրասէր, ելէր կանգներ ես,
Բարև է՞ր չես ի տար, սուտ խոռվեր ես,
Ես ո՞ւմ երթամ գանկտիմ, գանկատս իմ դու ես.
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ, արի։

Կուժն ի շալակդ, ետար, կու գաս ի ջրէն,
Ճամփեկդ մի՛ շաղիր, գալում ՝ւ անօրէն,
Սիրաս կերի, կելնէ մուխն՝ ի տամարէն
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ արի

Կժիկդ ի վայր դիր, եա՛ր, պահ մի հանդի,
Ես այլ քո սիրուդ եղեր եմ պէնկի,
Չկա քեզ նմանակ ի մէջ ֆռէնկի.
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ, արի։

Հագեր ես կարմիր ու վրան դեղին,
Ելեր ես կանկներ ես ի բարձր տեղին,
Երեսս արժան արա ոտացդ հողին.
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ, արի։

Ջերեսդ կու սիրեմ, կարմիր է դէտ վարդ,
Ակռանիդ մարգարիտ, շրթունքդ է շէրպէթ,
Քէնէ պագ մի կուղեմ, դու արա միւրվէթ.
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ, արի։

Երեսդ է կարմիր, դէտ կաթվու արուն,
Դուն ալ ինձ պիտէիր աստուծոյ բարուն,
Դիրկ ու ծոց անէաք մինչև ի գարուն.
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ, արի։

Կոշկիկ ես հագեր, եա՛ր, ոտացդ նեղ է,
Երկու ծծիդ մէջն պագնելու տեղ է,

Երեսիդ պագնեմ ալ հիվնդին դեղ է.
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ, արի։

Թևիդ ես շարեր, ա՜խ, ոսկի ապրջան,
Ստամպօլու հետ մինչև ի Պերջան
Շուրջ եկա, չի տեսա դէտ բեզ, նազլու ճան.
Աղվոր աղէկուկ ես, դես մտիկ, արի։

2. * *

Առաւօտան կելնես, նազլու, կու քայլես,
Իմ սիրելի դու պես չէտ մոմ կու հալես,
Աստուծոյ կուզեմ, որ պօյրդ վայելես.
Արևկ, իմ նազլու ևար, պես մի՛ լացընևր։

Դուն ինձի տուեալ ես աստուծոյ բարուն,
Գիրկ ու ծոց աննենք աշուն ու գարուն,
Սիրաս խոց եղեր է, ևարուկ, քո սիրուն.
Արևկ, իմ նազլու ևար, պես մի՛ լացընևր։

Թարևաղ գրեր ես ի վերայ կաժին,
Ծառայ եմ ուներուդ, աչերուդ խաժին,
Քո ճերմակ ծծերուդ տուր ինձի բաժին.
Արևկ, իմ նազլու ևար, պես մի՛ լացընևր։

Հազար տարին անգամ մ'եղա քեզի հիւր,
Ո՛չ հանգիստ հաց կերայ, ո՛չ խմեցի ջուր,
Դատաստանին օրն ճուղտան դու տուր.
Արևկ, իմ նազլու ևար, պես մի՛ լացընևր։

Ելեր էք նազերով կերթաք ի պերդ,
Սանթի մարդ կսպաննէք դուք երկուքնևրդ,
Պագ մի տուր երեսդ, աստուծոյ սէրդ,
Արևկ, իմ նազլու ևար, պես մի՛ լացընևր։

ԱՅԼ ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ՊԼՊՈՒԼԻՆ ԱՍԱՅԵԱԼ

Պիւլպիւլն փոքրիկ ձագմ՝ է ի հաւուն,
Ֆիղանն բռներ է զամմէն ալամ,
Չեն կարեր առնուլ ի գիր ՝ւ ի զալամ,
Չիւր քաղցր ձայն ու զգումն ի մաղամ։

Պիւլպիւլն կասէ՝ Ա՛յ շնորհալի վարդ
Ու հրաշալի է քո պայծառ կապադ,
Մի՞թէ երկնայինքն ներկեցին զայդ,
Լուսեղէնքն իջան, լուկ զարկին մկրատ։

Ամիսք մարտ, ապրիլ, մայիս ու յունիս,
Ա՛յ վարդ, իմ սրտին, գիտեմ, դեղ ունիս,
Որ թէ ի փշէն կտրիս ու զատիս,
Նայ քան զգլխակս ի վեր տեղ ունիս։

Սրտիկս զարձեր է զերդ փիալայ,
Կասկամին այլ ի՞նչ եղեր, որ կու լայ,
Բուն ինձ ոխ պահէր, բազան կու խոկա,
Փուշն այլ չետևէս կանէ, թէ հալա։

Փուշդգ սուր առէր ու վիս կու խոցէ,
Խոցս խոռվէր ու մահ կու գործէ,
Իմ տէրտս ի քէնէ, տէրմանս այլ քէնէ,
Ջտերևդ սրտիս դիր, որ բժշկէ։

Պիւլպիւլին արցունքն վարդին կու գայ,
Գիտէ, թե չերկնից իւր անձրև կու գայ,
Ի ժիր ի յամպէն ցօղ ոչ ցօղանայ,
Օր մի կու վախեմ, թէ հուր ցօլանայ։

Ո՞ւր է առաջի սէր ու գութն որ կայր,
Պիւլպիւլն ի վարդն որ իտես կու գայր,

Երբ «զԱրեկ, արեկ» տաղն կու կարդայր*,
Վարդն շար շապիկն հանէր յարէյար:

Պիլպիլն կասէ՝ Ինչ անեմ այլի,
Այլի վարդն ի միտս անկեր է այլի,
Վարդն խև ու խև արաւ դիս այլի,
Կարմիր ու կանանչ հագեր է այլվի:

Տուտին է հագէր թութակի շուրջառ,
Ի վիզն ածեր է շար դէստիմալ,
Պարոնաց դարպասն կու ճոխանայր,
Զօրն կու ձայնէր, թէ՝ Սթտի սուկար:

Առաւօտ բարի քեզ առաւօտէ,
Բազանուն աւուրք գամ առաւօտէ,
Պիլպիլս ի քեաֆիր վարդէն կարօտ է,
Պաղչային բոլորն այլ խիստ քարօտ է:

Ագռաւն որ մտնույր յայգին ի շուրջ գայր,
Պիլպիլիս մեռնիլն մէհէլ կու գայր,
Էշն ամ ի՞նչ գիտէ հար ու լալ ճար,
Զէտ զխոտ կուտէ գծաղկունքն ու վարդն ալ:

Վա՛յ տամ ագռաւնուն, որ ձմեռներով,
Անցուցեր է բուն զկեանքն սևերով,
Երնեկ պիլպիլիս խօշ կարմիր վարդով,
Հանգէր ի պաղչան կանանչ տերևով:

Հագէր սիրամարգ հաւն սէրասար,
Ի գլուխն թաճ, քան դաստղն պայծառ,
Ղումրին ի զաֆէսն երգէ խաղ ու պար,
Ի մէջ յորդորին բաղունք կու լողար:

Փոքրկիկ պիլպիլս է մեծ չարերով,
Զշատ կէս օմրիս անցուցի մթով,
Եկա, թէ տեսնում զվարդն կարօտով,
Վարդս այլ սիրտս ելից խոցով՝ ւ արիւնով:

---

* Նկատի ունի Հովհաննես Թլկուրանցու «Արեկ, արեկ իմ խուպ սուրաթ» սկսվածքով տաղը:

36 Թարգմանություն՝ ծախում եմ շաքար:

Մանուշակն զերեսն չիսնէ ոլորեց,
Լուսնիկն այլ ելաւ, հեռուն բոլորեց,
Բօմպօսն փախաւ լեռն ու ղիս ատեց.
Փուշն ելաւ ու ղիս ի վարդէն զատեց։

Ջամպախն զերեսն ի զարկ, դեղնեցուց,
Ծաղկունաց զահրն զմեղուն փոքրացուց,
Ես զիմն ունիմ, եղբարք, ի վաղուց,
Կասկամին խղճերն այլ զնա անցուց։

Որ թէ վարդ էիր, շուտ մի վար գայիր,
Թէ վարդ ՝ւ էրէհան շուտմ՝ անցանէիր,
Ա՛յ փուշ, էվէլտէն իմ չարկամն էիր,
Զատիտ մի եղար, կացիր, մնացիր։

Պիւլպիւլն կասէ՝ Աշխարհի հալ է,
Ի չէգին մտնուլն ալէմ սէհէլ է,
Առուն գլգլայ, թէ՝ Քալէ, քալէ,
Գնա ասելն ալ ինձի մէհէլ է։

ԲԵՐԴԱԿԱՑԻ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ ԱՐԱԲԵԱԼ ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԽԱՂՈՂՈՑ

Խաղե՛ղ, զբնզ գովել պիտի, բոլոր պաղովդ հատաւար,
Զի դու միայն ես զնզնցիկ, ամէն պաղոյ թաճ ու տալվար։

Թնզդ է քաշած յոսկոյն միջէն, դու մարգարիտ՝ յոսկին ի շար,
Քո մէկ պտուղդ աժէ ճօհար, տպագիոն ակն ու գոհար։

Ազգ մի թուխ, ազգ մի սպիտակ, ազգ մի կարմիր, որ լոյս կու տար,
Ազգ մի զնզին խնկի նման, անուշահոտ մուշկ ու ամպար։

Խ ո ր ա գ ի ր

ADp Գովասանութիւն խաղողոյ, բաժակի, այլ և վասն ուրախութեան B Գովասանութիւն խաղողոյ և բաժակի C Տաղ գովասանք խաղողի ասացնալ EJ Գովասանք խաղողին F Տաղ ի վերայ խաղողի, գինոյ G Տաղ ի վերայ գինու՝ և բաժակի ասացնալ H Տաղ ուրախութեան ի վերայ խաղողին և գինուն ասացնալ δ Անխորագիր KMo Տաղ զնզնցիկ ի վերայ խաղողին ասացնալ n Գինի r Գովք խաղողի

Բ ն ա գ ի ր

1 K քովել δ պետք է ABDEGHKopr պաղովդ ես C պաղով K պտուզս M պտուզդ

2 KM Զէտ վխ Զի դու δ յամէն F պտղոցն δ պտղուն J որ պտղոց A ինչ FKo թագ M դաք CKM և BGo սէլվար FKM սէլվէր քըվար վխ սալվար

3 δ շիմ է որ քաշած է ADG ոսկոյն Cδr ոսկու F օսկուն K ոսկուն M ոսկով p յոսկոյն F միջուն δM մէջէն J միջին Co ոսկի L ոսկով Jnp ոսկին շարած վխ յոսկին ի շար δ ոսկիաշար KM շիմ դու՝ մարգարիտ՝ յոսկին ի շար r ոսկի նշխար

4 FH տողը շիմ K շիմ Քո EKM շիմ մէկ J պտուղ մին L պտուղդ ամէն արժէ Co քաչ ու ճարտար վխ աժէ ճօհար E անգին վխ աժէ r շիմ աժէ B ճօհար δp ճուհար J հազար վխ ճօհար KM ճարտար վխ ճօհար δ տպագիոնի C և ճուհար վխ ու գոհար δ կուհար KM ջոհար վխ գոհար r գձօխարն

5 E Ազգ՛մ F Զի ազգ մի սև, ազգ մի կարմիր վխ Ազգ մի թուխ, ազգ մի սպիտակ M Ազգ δ շիմ մի թուխ Hr սև վխ թուխ G ի վխ մի δ իմ վխ մի C խտիտակ δ բսպիտակ K խսպիտակ B յազգ M ազգ δ իմ վխ մի F սպիտակ վխ կարմիր H ահա ազգ մի կարմիր CFGJMnop լուս ABDEFJLMr կու տայ Hp կու տայր

6 H տողը շիմ B Յազգ M Ազգ δ իմ վխ մի Cor խնկի տերև վխ զնզին խնկի KM խնդրիկ տերև վխ զնզին խնկի δnp խունկի J խնկին էր նմանակ վխ զնզին խնկի նման L խնկին AC մուշք δ մուշ C անպար δK ամպէր F 6—7 շիմ

Դու ի դրախտէն մեզ արմատան, ի յԱրարչէն պարգեւեցար,
Հոտով անուշ, գունովդ պայծառ, մարդ քո սիրովդ ոչ յագեցար:

Անմահութեան պտուղ ես դու, որ յաշխարհիս մէջն բուսար,
Զքեզ հրեշտակն երեր Նոյի, որ քո պտղովդ ուրախանայր:

Զքեզ քաղեն տանին հնձան, ճմլեն ու տան զքեզ յիրար,
Վարդի նման ջուր կու բխես, գետի նման յորդոր գնայր:

Տանին լնուն զքեզ ի կարաս, առանց կրակի քո եռդ գայր,
Շատ թագաւորք ժողվին առ քեզ, մեծ մեծ իշխանք և հոբմարար:

---

7 KMo *Դուն ի դրախտէն ես* H չիf *մեզ* δM *Արարչէն (չիf ի)* C *պարգեւեցան* δ *պարքեւեցար* p *որ աշխարհիս մէջն բուսար փխ ի յԱրարչէն պարգեւեցար*

8 BCEFGKMor *գունով* np *գինւով յիմար փխ գունովդ պայծառ* n *ի քո* p *մաքդիկս* BG *սիրոյդ* CJKMo *տեսուդ (ο տեսուն) փխ սիրովդ* E *սիրով* F *սիրուդ* δ *սէրուտ* p *սիրովն* CGr *այգենայ* E *թող յագենայ* F *կու հարբենայր փխ ոչ յագենար* K *ոչ արբենար* p *ոչ յագենայ* H *Փոխան արևր մեզ պարգևաց, ահա քաւիչ մեղաց անմահ արքայ:*

9 J *Անմահութենանց* δnpr *պտուղ դու ես* H *աղբիւր փխ պտուղ* CF *դուն* C *աշխարհի* EFGδKLMn *աշխարհիս* J *ի դրախտին փխ յաշխարհիս* C *բուսան* r *յԱրարչէն պարգեւեցար փխ յաշխարհիս մէջն բուսար*

10 F *տուղ* չիf δ *Քեզի* CGδ *հրեշտակ* n *հրեշտակք* J *հրեշտակն է բերեր* C *ի բեր փխ երեր* Cδο *Նոյին* K *նոր մի փխ Նոյի* M *նոր փխ Նոյի: մի որ փխ որ* np *ոք փխ քո* ο *քու* E *սիրովդ փխ պտղովդ* K *պտղովն* M *պտղօվն* J *զքեզ տնկեց էարկ ուռի փխ քո պտղովդ ուրախանայր* C *ուրախացան* ο *ուրախացաւ*

11 F *Քաղեն զքեզ* H *Քաղին ու տանեն զքեզ* Co *Հնծան* δ *Հնցան* KM չիf *աւ* C *կուտեան* G *կու տան փխ ու տան* n *զքեզ ուտեն փխ ու տան զքեզ* ο *զքեզ ճմլեն և տան* p *ճմլեն զքեզ ու տան* FHδ *իրար* K *իւրեան* L *երեար* M *ի սրան*

12 F չիf *Վարդի նման* C *կու բխեր* δ *կը բխաս* K *կու բխէ* ο *կու բղխէ* Fδ *որդոր* J *յորդ կու գնան փխ յորդոր գնար* p *յորդ որ* ABDEGδLpr *գնաս* F *գնան* H *Ահա ի գետ Յորդանան նմանեցար դուն:*

13 C *Հանին* Jo *լնեն* C *քեզ* δ *քեզի* EδJKop չիf *ի* F *կարասն* H *պատրանին փխ ի կարաս* K *կարասանին* M *կարասին* n *կառաս* FG Hδ *կրակ* Co *և դու եռաս փխ քու եռդ գայր* J *կը եռանաս փխ քո եռդ գայր* FK *եփն* M *երն* ABDEFGMnpr *գայ* E *ուճի ես՝*

Բերեն լնուն մուշարապնին, հնցկուն անուշ մեղր ու շաքար

F *ուճի ես՝*

Տանին լնուն ի շիշանին, հնցկուն անուշ քան գշաքար,
Հոտով անուշ, գունով պայծառ, ահայ մարդ քո սիրովն հարբենայր

14 F *Հանց* H *Մեծ* FHδ *թագաւոր* H *կու ժողովին* F *մօտ փխ առ* r չիf *առ* δ *քու վերատ փխ առ քեզ* C *և մեծամեծք փխ մեծ մեծ իշխանք* H *ահայ մեծ փխ մեծ մեծ* FKMo *իշխան* H *ու* AGn *հոբմարարք* BEr *հօբմարրք* C *հուբումնարարք* Dop *հուբումարարք* FH *հուբմարար* δ *աւագ և մարագ փխ հոբմարար* K *հիւբիւմարարք* M *յուբումարար*

15 Զթագաւորաց սիրտն բանաս և տէր այնես քաղքի հազար,
Թէ նա ունէր հազար չարկամ, նայ քո սիրովն մոռանայր։

Թէ բարկացեր լինի մարդոյ, կամ թէ խոցեալ դինքն դիժար,
Յորժամ խմէ կաթ մի քենէ, բաշխէր զամէնն և հաշտենայր։

Յորժամ խմէ աղքատն ի քէն, որ զհացն ու զջուրն մուրանար,
20 Նա և լինի տէր աշխարհիս, արարածոցս պարապար։

Յորժամ խմէ կոյրն ի քենէ, որ ի մօրէն ծներ խաւար,
Հանց քաղաքաց տայ մեկնութիւն, որ չէր տեսեր, չունի խապար։

Յորժամ խմէ մունճն ի քենէ, որ ի լեզուէն քամ ու տկար,
Զերդ զբութակն առնու լեզուն, մասխարանայ քան զդիւահար։

---

15 CJop *Թագաւորաց* H *Թագաւորին* M *Զթագաւորացն* E *միտքն* փխ *սիրտն* CHKLMn *աննս* EGopr *առնես* δ *ակս* H *քաղքին* F *15—16 չիմ*։

16 Mopr *չիմ նա* HJ *ունի* n *ունէիր* p *ուննայր* L *վատներ* փխ *չարկամ* δ *չիմ նայ քո սիրովն մոռանայր* M *քու* KJMo *սիրովդ։ հաշտենայր* J *մոռանան* np *մոռանար* r *մոռանայ*

17 J *չիմ Թէ բարկացեր լինի մարդոյ* CEKMo *բարկացած* GHLpr *բարկացեալ* C *լինայ* G *լինիս* Ho *լինէր* H *մարդու* np *մարդոց* ABDEKMn *կամի խոցել* C *կամ խոցեր են* Gr *ի* փխ *Թէ* H *կամ խոցեր* δ *կամ խոցիլ* L *կամ խոցեալ է* o *և Թէ խոցեր են* փխ *կամ Թէ խոցեալ* H *զքեզ* փխ *զինքն* δ *սիրտ* փխ *զինքն* H *դաւն ու դիժար* o *դիժալ* H 17—18-րդ տողերը՝ 38—39-րդն են J *17—18 չիմ*

18 H *Երբ որ* δ *Որժամ* H *նայ խմէ* L *բմպէ* C *կաթ՝մ* δ *չիմ կաթ մի քենէ* EHMr *ի քէն* H *ահայ պարգև* փխ *բաշխէր* K *բաշխէ* o *պաղչէ* δ *յամէնն* CKor *հաշտենայ* L *հնշտանայր*

19 F *Զի Թէ խմէ* H *Այլ Թէ խմէ* J *Երբ որ խմէ* M *ախկատն ի զինէ* Co *որ չուր ուզէր և հաց մուրայր* AHr *և* M *չուրն* Ap *մուրանայր* BDELn *մուրանայ* FHJKM *կու մուրար* r *կու մուրայ* δ *19—32 չիմ*

20 F *տողը չիմ* CEGJKo *չիմ և* H *եւ նա* L *լինի և նա* G *լիննայ* LM *աշխարհի* p *պատսպար* փխ *պարապար* n *20—32 չիմ*

21 F *Զի Թէ խմէ* H *Այլ Թէ խմէ* J *Երբ որ խմէ* CGKM *կուրն* H *անգէտն* փխ *կոյրն* F *ծնել* G *ծնել էր* H *ի մօրէ անիմար* փխ *ի մօրէն ծներ խաւար* KM *յիմար* փխ *խաւար* r *չիմ որ ի մօրէն ծներ խաւար*

22 KM *Հետ* փխ *Հանց* F *քաղաքի* ABDEHLp *տայր* H *պատմութիւն* փխ *մեկնութիւն* KM *չիմ որ* C *բնաւ չունի* H *խակի խապար* r *խարար*

23 F *Զի Թէ խմէ* H *Այլ Թէ խմէ* J *Երբ որ խմէ* C *Թիւրն* փխ *մունճն* H *խուլն* փխ *մունճն* G *մունջն* BCo *ի լեզվէն* DEGJn *ի լեզուէն* F *ի լեզուէ* H *ի լեզուին այ* KM *ի լեզուն* r *է լեզուն* F *քամոյ* փխ *քամ ու տկար* Ko *քամոտ լինար* փխ *քամ ու տկար* J *և* H *տնկար*

24 BCEGKLpr *Զերթ* o *Զէտ* F *Թուխակ դաւնայ լեզու նորայ։* J *Քան զլեզուն լինի Թութակ։* M *զդուդակն* op *զթութակ* Co *խօսի* փխ *առնու* KM *ազվնուն* փխ *առնու* Cr *զերդ* փխ *քան* KMo *զէտ* փխ *քան* M *մասխարանայր* CKo *դիւահար* M *դևահար* H *Քանց Սողոմոն լինի ճարտար այլ իմաստուն, խելօքն էր խրկար։*

Զհոօքն սուրբ քահանայից պատարագիս յամէն տաճար,
Դու հիւանդաց լինիս բժիշկ, մեղաւորացն քաւարար։

Շատ խոովարար հաշտեցնես, սքաւորաց ես մխիթար,
Սկրովբէից ես դուն նման, քերովբէիցն հաւասար։

Ո՛վ Սարկաւագ Բերդակացի, դու ի գինուն ի՞նչ շահեցար,
Այնչափ ունիս սէր հետ գինուն, որ գովեցիր սրտովդ յոժար։

Չէմ ես չունիմ գինոյ կարիք, ես բաժակին եմ խղմաթքար,
Ես զբաժակն գովեցի, որ մեր Տոգուն է լուսաւար։

---

25 CKMo Զհոօք F Ի ձեռն H Զհաւմբն CEFGJKMo քահանային H քահանայիս GKMo պատարագի CDEFGM ամէն H չի՛ պատարագիս յամէն տաճար

26 H Ամէն փխ Դու KM Դուն M յիւանդաց J բժիշկ լինիս մեղաւորացս KLM մեղաւորաց BEGJor քաւարան H դու լինիս քաւարան KM դուն քաւարան F Չի դու ծերոց ես գաւազան, մանուկ մարդոյ ուրախարար։ H ունի ևս՝

Ի հրեշտակաց երկիր պագիս, ահա աստուծոյ ես դու կամար,
Բայց դու ծերոց ես գաւազան, մանուկ մարդուն ուրախարար

27 ABDELnp Զքեզ տանին գեղ ու քաղաք, վանք՝ւ յանապատ և յագարակ (p՝ւ ի քաղաք՝ յանապատ D յակարակ E ագարակ L չի՛ և)։ H Բայց գխոցուած սիրտս բանաս փխ Շատ խոովարար հաշտեցնես CGJKMo 27—28 չի՛

28 ABDELop Այն (E Յայն) տեղն որ դու չի գտնվիս (p գտնըվիս) ո՛չ ժամ լինի, ո՛չ պատարագ (L ՝ւ ո՛չ պատարագ)։ H Քերովբէից ես դու նմանա, սերովբէից ես հաւասար։

29 H Ահ՛յ KM Ա՛յ C Սարկաւաք D Սակաւաք M Սարկաւորք F ողորմելի փխ Բերդակացի Jo Բերթակացի KM Բերդաց (M Բերդա) ասիր փխ Բերդակացի AL գինոյն p գինուն

30 H Անչափ J Հանչաք r տանիս փխ ունիս KM հետ սէր J դու փխ հետ AL գինոյ BC գինու p գինուդ H գովեցի J որ դու գովեցիր M քովեցիր pr գովեցիր FH սրտովս J սրտով Ko սիրովդ փխ սրտովդ J օժար

31 Cr գինու GJKM գինուն p գինուդ o կարիք գինու J կարիս K չարիք փխ կարիք Eop խղմաթքեար H ծառայ եղայ փխ եմ խղմաթքար J ղղմէտքար L խղմէթխեար Mo խղմէդքայր F ես զէմ չունիմ սէր հետ գինուն, ես բաժակին ծառայ կերթամ։

32 J բաժակն M քովեցի p մեզ փխ մեր BEGJKLo Հոգոյն F Հօտին է փխ Հոգուն է H ահա զմեր Հոգին M Հոքոյն է H լուսաւոր F լուսաւոր է

1. ԱԶԱՐԻԱՅԷ ԲԱՆՔԱՍ ՏԱՂ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԻՒ ՀԱՐՍԱՆԵԱՑ

Արարիչ Տէրն քաղցրացաւ ի յԱդամայ
Եւ ծնաւ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ,
Յայտնեաց զփառս իւր յաշխարհի երևնաւորեայ,
Նախ սքանչելիսն, զոր արար ի Գալիլեայ:

Զվարդապետն մեծարեցին ի Հարսանիս
Եւ հատաւ փութով գինին ի սեղանիս,
Օրհնեաց ջուրն և փոխարկեաց յանուշ գինիս,
Օրհնութիւն փրկչին տանս և սեղանիս:

Նորագիր

A *Տաղ ուրախութեան և Հարսանեաց խիստ ազնիւ* C *Տաղ վասն ուրախութեան ասացեալ* DH *Անխորագիր* E *Տաղ վասն սեղան օրհնելոյ* F *Տաղ գեղեցիկ Ազարիայի ասացեալ է* G *Տաղ Ազարիայի ասացեալ է* δ *Տաղ Ազարիայ վարդապետէ, օրհնութիւն սեղանոյ* J *Տաղ անուշ գինոյ* K *Տաղ վասն գինոյ յԱզարիայէ ասացեալ* L *Տաղ Ազարիայէ ասացեալ վասն ուրախութեան* N *Նորին Ազարիայի ասացեալ* O *Տաղ ուրախութեան ասացեալ ի Ազարիայէ* P *Տաղ ուրախութեան* r *Տաղ գինւոյ*

Բնագիր

1 BCDEFGJKMO *Տէր* CNr *վասն փխ ի* C *Ադամայ* JLNr *Ադամայ* H *1—20 չիմ*

2 P *Նա ծնաւ* r *մարդացաւ փխ ծնաւ* C *Մարիամայն*

3 AL *պփառսն* CP *աշխարհիս* EFGδJLKNO *աշխարհի*

4 DG *սքանչելիս* F *սքանչելիքն* LP *Նախ և առաջ սքանչելիսն* N *Նախ արար սքանչելիսն (չիմ զոր)* ABEFGKLMOP *չիմ զոր արար* D *ի Հարսանիսն փխ զոր արար* r *չիմ զոր* ACDδNO *Գալէլիայ* r *Կանայ Գալիլեայ*

5 C *Վարդապետին* DFLK *Զվարդապետ* δ *Զվարդապետս* NP *Վարդապետ* AHLMr *ի Հարսանիսն* C *ի Հարսանիք*

6 Cr *չիմ Եւ* r *սպառեցաւ փխ Հատաւ* ACENr *ի սեղանին*

7 FJ *չիմ և* r *փոխանակեաց* BLMP *զանոյշ* CDEFδKO *զանուշ* GN *անուշ* r *յանոյշ* CDEP *գինին* GJ *գինի*

8 J *փրկչիս* BOr *ի տանս* N *ի տունս* J *սեղանին* C *օրհնութիւն Տեառն փրկչին տանն եղիցի և սեղանոյն:* E *Անուշահամ է, բաղցրաճաշակ է:* P *Աւրհնէ զսեղանս իւր կերակրովն և զըմպելիս:*

Աւրհնեաց Տէրն զհինգ նկանակ հինգ հազարին,
Որ կերան և յաւելաւ տաս սակառ իւրն,
Օրհնութիւն աստուածածային իջցէ ի տունս,
Օրհնէ զսեղանս, զանուշ գինիս և զըմպելին։

Բարունիքն և հայրապետքն նստին սեղան
Եւ առնուն կթիսան ի ձեռն անուշահամ,
Քաղցր երգեն տաղ, մեղեդի և շարական,
Անուշահամ է, քաղցրաճաշակ է։

Իշխանք և պարոնայք նստին սօհպաթ,
Սուրահի ոսկի լնուն և մուղր արծաթ,
Մանուշակ, փթթենալ ծաղիկ, ռէհան և վարդ,
Անուշահամ է, քաղցրաճաշակ է։

Աշխարհիս սէրն ու պատիւն Տէրն հետ զգինին,

---

9 C և Տէրն ABEFGJKMN Տէր P Յիսուս փխ Տէրն ABDδLM զհինգ GKN Նկանակն O նկանակաւն

10 C չիմ Որ։ աւելան E հաւելաւ DF աւելաւ δ աւելցաւ GKN յաւելան BCEFGJKM տասն δNPr տան (N հինգ Pr եւթ) փխ տաս D սակառի NOr սակառին DNOr չիմ իւրն ABEFGδJLKMP լի փխ իւրն

11 ENr Այն օրհնութիւն C տանս եղիցի և սեղանին փխ իջցէ ի տունս P իջնու

12 C տողր չիմ DEGK անուշ F չիմ զանուշ ABDEGδJLKMO չիմ գինիս և ABEGKLMO ըմպելիս CDJ ըմպելին Fδ չիմ զըմպելին P Օրհնէ քո ընտանեօքն և զսիրելին։

13 CDFKP Բարունիք r Քահանայք փխ Բարունիքն CNPr վարդապետք փխ հայրապետքն ABDEFGδJLKMPr իջնուն փխ նստին δ ի սեղան N սեղանս

14 C չիմ եւ r 'ի փխ եւ AGJK կթիսայ D կթզակ E զկթիսայքն F կթիսակն Nr զկթիսայն O կթզան ABCJMOPr ի ձեռս P անապատական փխ անուշահամ r անուշահամ է

15 A մեղեթի CGP մեղեդիք DEK մեղեդիկ F մեղեդիկ δ և մեղեդիկ

16 C Անուշ խմեցէք և ուրախ կացիք։ O Անուշահոտ, քաղցրահամիկ և պատուական։ P Լինին ուրախ ամենքն որպէս նոյնան։ r Անուշահամ բաժակն օրհնեալ։

17 P նայ իշխանք DE Իշխանքն E պարոնայքն GJK թագաւորք փխ պարոնայք։ իջնուն փխ նստին ADEF սօղպաթ C սեղանն փխ սօհպաթ J սուրբաթ L ի սօհպէթ P սօղպէթ Nr 17—20 չիմ

18 ABDFδJMO Սուրահի E Սորահի P Սիւրահի F լնուր CGKL չիմ և CKP մղուր D մուխ փխ մուղր FL մաքուր փխ մուղր G մուղուս J մղուռ

19 C յուսնալ փխ փթթենալ CFGKL կազմի փխ ծաղիկ J շուշան կազմին փխ փթթենալ ծաղիկ, ռէհան DE ծաղկի ABDFδJLMOPr ռահան

20 ABDLMO Անուշահոտ է K և քաղցրաճաշակ է O և քաղցր և բերունակ փխ քաղցրաճաշակ է P Նա համն քանուշ գինին և լինին յաղ։

21 r Այս աշխարհի H Աշխարհի δ Աշխարհս HJr սէր CJNr և BDFLMO զպատիւն CGJKr պատիւ DLP գինին GK գինի

Զմարդուն սառաֆն և զմէհակն այլվի գինին,
Փրկութիւն մեղաւորաց լինի գինին,
Անուշահամ է, բաղցրաճաշակ է։

Յորժամ որ դու գինի նստիս, շատ մի՛ խօսիր,
Զքո ընկերոջն աղէկն ասա, վատ մի՛ ասեր,
Զայլոց մեղք հրապարակաւ մի՛ բամբասեր,
Զայս խրատս լաւ պահէ, ի միտ բեր։

Եթէ դու գինի խմես և հարբենաս,
Վէճ և կռիւն բորբոքես և մարդոյ տաս,
Վաղվնէն ընտան ձգեն, շատ տուգանք տաս,
Քաղցրիկ խմեցէ՛ք և ուրախ կացէք։

---

22 C *Ակն և փխ Զմարդուն* EO *Զմարդու* FJ *Ու մարդուն* δ *Զմարդոյն* P *Մարդու* GHδLKNP *Եւ մարդոյ նաշմն ու սառաֆն (*HN *Եւ մարդու աչքն է սառաֆ) փխ Զմարդուն սառաֆն և զմէհակն* C *սառաֆ* J *նաշմ և տառ ելաւիկ փխ սառաֆն և զմէհակն* BO *չիմ և Է՝ւ փխ և* BMO *զմահակն* C *չիմ զմէհակն* DFδLP *մահակն (*δ *մէհակն) ու սառաֆն* A *այլվայ* BDEFMO *ալվի* H *այլև* P *ասին փխ յայլվի* r *Սիրտ ցաւած մարդն սպեղանի արար սրտին։*

23 H *Մեղաւորացս փրկութիւն* N *Մեղաւորացն փրկութիւն* AEFδLM *ալվի* CGKNP *գինի* H *այլև* J *էլւի* r *Այլ է գինին մեղաւորացն փրկութիւն։* D *23—48 չիմ*

24 C *Անուշ խմեցէք և ուրախ կացէք։* P *Տուն ու տեղ և շատ ապրանք մսխեցնող այլվի գինին։* O *Քաղցրաճաշակ՝ւ անուշ գինին։* r *Այլ է գինին, որ բմպողաց տայ խնդութիւն։*

25 P *և փխ որ* δ *չիմ դու* δLM *գինին* P *խմես փխ նստիս* HJNr *Յորժամ նստիս դու ի գինին* J *մին խօսել* GK *մի՛ խօսել*

26 CGK *Քո* HJN *չիմ Զքո* CEFGJKLPr *ընկերին* HN *զընկերի* δ *աղէկ* GJKr *զաղէկն* r *ու վատն* BP *մի՛ ասիր* GK *մի՛ ասել* δ *մին ասել*

27 CFGK *Այլոց* δLPr *մեղքն* GJK *գործք (*GK *գործ) փխ մեղք* CP *հրապարակ* J *հրապարակին* GK *ի հրապարակ* O *բանպասէ*

28 ABCEFGHδJLKMNO *Քրիստոս զքեզ (*EH *քեզ) օրհնէ հոգով և մարմնով։* r *Քրիստոս օրհնէ զքո սեղան և քո ընկեր։*

29 CEFL *Ապայ թէ փխ Եթէ* GHJKNr *Թէ յստակ տաս գինի առնուս (*J *Ստակ տաս գինի առնուս* GK *Ստակ տաս ի գինին) փխ Եթէ դու գինի խմես* C *գինին* BEFLMO *նստիս փխ խմես* GδKr *արբենաս* P *29—32 չիմ*

30 C *Վերջն փխ Վէճ* EGHN *Վիճ* J *Վիճիս փխ Վէճ* Cr *չիմ և* K *կռիւ։ դու բորբոքես* r *բորբոքես, կռիւ հանես* FGJLK *ու փխ և* Aδ *քէշ խօսք փխ մարդոյ* FL *ու մարդոյ* CEFGKLNO *մարդու* C *գանես և հարկանես փխ տաս* r *ի բանտ երթաս փխ և մարդոյ տաս*

31 A *Վաղվէնէ* C *Վաղնէն* E *Վաղվնէ* F *Վաղնէ* HN *Վաղունէն* J *Վաղիւն* r *չիմ Վաղվնէն* C *քեզ գան ընտանեն փխ ընտան ձգեն* HJN *զնդան* EJ *տուգանք* F *տուքանք* δ *տուկանք* M *դուգանք* r *տաս, իզուր ղըջաս։*

32 H *անուշ փխ ուրախ* Nr *բարով փխ ուրախ*

Բարերար փրկիչն Յիսուս զայն երանէ,
Զխաղաղարարն և զհամբերողն որդի կոչէ,
Խոնարհամիտն և հնազանդն բնակէ,
Օրհնած է նաև ընտանեօք, որպէս ասէ։

Ապա թէ դու գինի խմես միշտ հանապազ,
Պարարես, զանձդ բռնես և գիրանաս,
Աղօթից, ժամատեղաց յոյժ ծուլանաս,
Վերջքն դիժար լինի, և դու չիմանաս։

Նմա տացուք միշտ զոհութիւն յամենայն ժամ,
Որ պատրաստեաց մեզ կերակուր անուշահամ
Եւ պարգևեաց մեզ բաժակ սուրբ, անապական,
Նմա օրհնութիւն այժմ և յաւիտեան։

Քանզարոյ բիւր պարտական Ազարիայ,
Սակաւիկ բանս, որ ասաց գինոյն վերայ,

---

33 O *Բարերարն* L *աստուածն* փխ *փրկիչն* O չիմ *փրկիչն* HN *մեր* փխ *Յիսուս* BCHMNP *զայս* O *զձեզ* փխ *զայն* HN *հրամայէ* փխ *երանէ* J *կերանէ* r *33—44* չիմ

34 ABCEFJLMO *համբերողն* HN *զհնազանդն* փխ *զհամբերողն*

35 ABCEJL *խոնարհամիտ* FM *Զխոնարհամիտն* HN *տոդր* չիմ

36 ABCEFGHδJKLMNO *Հնազանդ (*C չիմ *Հնազանդ* O *եւ հնազանդ) սուրբ (*HN *և սուրբ* L *ու սուրբ) կացէ՛ք և չար մի՛ առնէք (*δ *մի չար առնէք)։*

37 O *և* փխ *թէ* GJK չիմ *դու* M *գինին* BGJKM *նստիս* փխ *խմես* CEFHN *37—44* չիմ P *37—40* չիմ

38 GK *Պարարեալ* L *Զբարեաւ* փխ *Պարարեա։ պատես* փխ *բռնես* O *փտես*

39 L *Աղօթից* Kδ *ժամատեղացն* GK չիմ *յոյժ* L *դու ծուլ կենաս* փխ *յոյժ ծուլանաս*

40 GJK *Վերջքն է* L *Վերջն է* O *Վերջդ ահեղ ատենին* փխ *լինի և դու չիմանաս* δ *զայն չիմանաս* O *ոչ իմանաս*

41 δL *ամենայն*

42 Gδ*JKL չիմ Որ* P *ուրախութեան* փխ *անուշահամ*

43 BGδJKLMO *չիմ եւ* J *պատրաստեաց* փխ *պարգևաց* GK *և մեզ* J *բաժակ մեզ* L *զբաժակն* GJKLO *չիմ սուրբ* P *Այլ և գինին վերաբերեաց* փխ *եւ պարգևեաց մեզ բաժակ սուրբ*

44 δ *յայժմ* M *յաւիտեանս* O *Նմա տացուք միշտ օրհնութիւն յամենայն ժամ։* P *Եւ մեք Յիսուս արքայն այժմ և ապագայն։*

45 CEFGKr *Բիւր քանզարոյ է (*r *ես)* L *Բիւր քանքար է* J *Պարտական բիւր քանքարոյ* HN *ԶԱզարիայ, բիւր քանքարոյ ես պարտական։* A *պարտապան* δ *պատուական* CFGLK *Ազարիայն* P *45—48* չիմ

46 K չիմ *որ* F *ասացաւ* HN *ասիր* JK *ասացի* r *ասացիր* BEFδJLNO *գինուն* GHK *գինոյ* r *գինոյն* F *վրա* H *վերայն* L *վերան* C *Ով երգից զայս բան, ով որ գինին խելօք խմէ։*

Քաղցր երգէք և ասացէք մէկ Հայր մեղայ,
Քաղցրասցի ձեզ Տէր, գթասցի մեզ Տէր։

2. ՏԱՂ ՍՒՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ, ԱՌԱՋՆԱԾԱԾԱԿ ՊՏՂՈՅՆ ՄԱՀՈՒԱՄԲ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԴՈՅՆ ՋԱՅՆԻԻՆ ԱՍԱ

Արարիչն՝ Հայրն երկնային,
շարժեաց զգուխն աստուածային,
Առաքեաց զՄիածին՝
փրկութեանս Ադամային։

Զի ծնաւ թագաւորն անճառ
յԵրուսաղէմ քաղաքին,
Թիւ երեսնամեայ լցեալ,
յայտնեաց զփառս աստուածային։

Առաքեալս երկոտասան
վիճակաց բառակողմին,
Թադէոս Հայս առաքեաց,
լի շնորհօք սքանչելին։

Բնակ լուսափայլ բանի
քարոզ սուրբ Թադէոսին,
Յորդեգրութիւն հրաւիրեաց,
մինչ յԱրտատու քաղաքին։

---

47 C *Կատարեալ է այն որ ասէ մէկ* GK *Դուք ասացէք մէկ ողորմի, մէկ* L *երգեն* E *ինձ փխ և* ABFδLMO *չիք և ասացէք* J *մեղայ Հայր* L *աստծո Հայրն փխ մէկ Հայր մեղայ* J *Պահեսցէ Տէր ձեզ անփորձ ի աշխարհէս։* HNr *տողը չիք*

48 C *Տէրն* r *քեզ փխ ձեզ* ABFGHδKLMNr *քաղցրասցի փխ գթասցի* FK *ձեզ փխ մեզ* C *ամենայն փխ գթասցի մեզ Տէր* E *Տէր քաղցրասցի ձեզ, Տէր ողորմի մեզ։* J *Օրհնեցէք զաստուած երգել Հայր մեղայ։*

Խորագիր

aB *Անխորագիր* C *ուսի ևս՝ սուրբ քաղաքին ամենայ...*

Բնագիր

1 C *շարժաց*
2 B *Առագեաց* C *Առագայց*
4 C *փառս*
5 B *Առագեալս* C *Առագալս* B *երկոտասան* a *վիճակեաց*
6 C *Հաս փխ Հայս* aBC *սքանչելի*

Իսկ չար թագաւորն պիղծ՝
Սանատրուկ անուն նորին,
Նահատակեաց զառաքեալն,
որ այժմ Մակու կոչին։

Անցաւ ժամանակ յոլով,
երկհարիւր վացուն ամին,
Տէր ետ սուրբ Գրիգոր
Պարթև Թադէոսի վիճակին։

Յոյժ ահեղագոչ թնդմամբ
ետես զիջնումն Միածնին,
Շինեաց աթոռ հրաշալի
Վաղարշապատ քաղաքին։

*

3. * *

Քէէն մինչև ի յայրն օրհնաբանութիւն,
Փառք և պատիւ յաւէտ երկրպագութիւն,
Իւսեալ սուրբ հրաշալի Ջուղայոյ Վանից,
Յանկալի հրեշտակաց և սերովբէից։

Բենակ պճնեալ զարդիւք հաստեցաւ վիմի,
Տուն և տաճար շինեալ անմահ արքային,
Վանք է հռչակաւոր բարձրաւանդակի,
Սոսկալի տեսողացն և հիանալի։

Ռահ երկար գնացեալ, զատեալ ի գեղջէն,
Ջահ, ակն է լուսափայլ անշիջանելի,
Պատուելի հրեղինաց և հողեղինի,
Չորէքկողմ յաշխարհիս պարծանք համայնի։

---

9 C թագաւոր մի BC պիղծ
10 C առաքեալ։ այժմու C մահու փխ Մակու B կոչի C կոչէ
11 C յուլով, երկհարուր aB ամի
12 B Պարգև փխ Պարթև C 12—14 չիք
13 B Միածին
Բ ն ա գ ի ր
2 B երկիրպագութիւն C երկիրպաքութիւն
3 B Ջուղայ
5 C բեակ aB զարդարեալ փխ հաստեցաւ
9 B յերկար C երկրարագնաց փխ երկար գնացեալ
11 B Պատուելին C պատուելին։ հողեղինաց փխ հողեղինի
12 C աշխարհի

Ո՛վ ամենօրհնեալ սուրբ Աստուածածնի,
Շառաւիղ լուսազարդ Ամենափրկչին,
Նոր դրախտ եդեմական տնկեալ ի յերկրի,
Յորդառատ աղբիւր անհատանելի:

Մանկունք նոր Սիոնի նման հրեշտակի,
Ճրագունք միշտ պատրաստ, մշակ պանծալի,
Ղօղեալք ի դժոխոց, զատեալք ի յերկրէ,
Զայնիւ օրհնաբանողք միշտ երգ սաղմոսի:

Հովուապետին մեծի լուարուք բանին,
Կատարողք հրամանաց անմահ փեսային,
Ծառայել հրամայեաց Տէրն ամենայնի,
Խաղաղ թող կին, զորդի և զսէր աշխարհի:

Լուր, ասէ, առ զխաչն և եկ զկնի,
Ի զատանալ չարէաց, կալ յանապատի:
Ժամ և պատարագ սուրբ մատուցանէք,
Թողութիւն հայցեցէք մեզ մեղաւորի:

Ընկալցէ զաղաչանս մեր անարժանից,
Էրանելի խոստմանց առնէ արժանի:
Զարքայութիւն շնորհեա մեր ննջեցելոց
Եւ տուր լսել բարբառ քաղցր և հեշտալի:

Դառն դժոխոց ազատեա, փրկիչ,
Գաբրիէլեան փողուն արա արժանի:

---

14 BC Շառաւեղ
15 C դրախտն
16 C անմահանելի փխ անհատանելի
17 C Մանկուք B նմա փխ նման
18 C չիմ միշտ
20 C յերգ
21 BC Հովուապետի: լվարուք
23 BC հրամանաց C ամէնի
24 C սէր
25 aB չիմ առ
26 aB անապատի C հանապատի
27 aB մատուցանէաք
33 aB պատեա փխ ազատեա
34 aB չիմ փողուն

Բարեխօսեա առ Տէր, սուրբ Աստուածածին,
Արժան առնել զմեզ տեսութեան դրախտին։

Ազարիա եղուկ, բնակեալ ի գեղջի,
Աղտեղացայ մեղօք լցեալ աշխարհի,
Յերես անկեալ գետին սուրբ Աստուածածնի
Եւ սուրբ կրօնաւորաց դուռն սուրբ ուխտին։

4. ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵՐՈՅ

Այսօր լցաւ խոստումն բանին,
զոր խոստացաւ նախաստեղծին,
Որ ճաշակեաց զպատուիրան,
կորոյց զփառսն առաջին։

Հինգ հազար ամ հարիւր նսուն,
ընդ այլ ի հետ լցաւ տարին,
Էջ Գաբրիէլ հրեշտակապետ
տալ աւետիք սրբոյ կուսին.

Ի քէն ծնանի Փրկիչն Յիսուս,
բառնայ զանէծքն Եւայի,
Տէրն հաշտեցաւ արարածոց,
բառնայ զմեղս աշխարհի։

Ծնաւ Քրիստոս սրբոյ կուսէն
ի Բեթղեհէմ Հրեաստանի,
Լուսն պայծառ իջաւ յերկնից
և բազմութիւն զօրքն երկնային,

Հովիւք տեսին զհրաշս բանին,
գառինս ընծանըզ մատուցին,
Հովիւք, հրեշտակք ի միասին
փառք ի բարձունս քաղցր երգէին։

---

35 B *Բարեխօս* aB *Աստուածածնի*
36 C *Արժանի առնես*
37 B *Ազարիեա* C *յեղուկ*
38 aB *յաշխարհի*
39 C *Աստուածածնին*

2 Ձեռագրում՝ *կորուստ*
4 Ձեռագրում՝ *հրեշտակապետք*

Մելքոն, Դասպար և Պազտասար՝
մեծ թագաւորք յԱրևելից,
Դիր ունէին, կտակ հաստատ,
գրեալ մատամբ աստուածային։

Աստղ լուսափայլ երևեցաւ
պատկերք սուրբ Աստուածածնին,
Լուսապայծառ մանուկն ի գիրկն,
որ երևէր մէջ աստեղին։

Երկուտասան հազար զօրօք
գնացեալ հասան քաղաք Դաւթին,
Զարհուրեցաւ յԵրուսաղէմ
և թագաւորն քաղաքին։

Ասեն, թէ՝ Յի՞նչ եկեալ էք աստ,
ծանդր զօրօք շատ ահագին,
Ասեն. Մնաւ մեծ թագաւոր
ի Բեթխէհեմ Հրեաստանի։

Ժողովեցին զքահանայս
ընթերցան գիրք մարգարէիւ,
Ասեն. Մնաւ Քրիստոս արքայն
ի Բեթխէհեմ քաղաք Դաւթի։

Դարձեալ նոյն աստղն երևեցաւ
և կանկնեցաւ վերայ յայրին,
Տեսին զՔրիստոս գիրկս կուսին,
որ երևէր մէջ աստեղին։

Յանժամ իջին երիվարաց,
փող և ծնծղայս հարկանէին,
Ուրախութեամբ շատլղ արին
այն նորածին թագաւորին։

Բացին զգանձս պատուական,
անուշահոտ ծխանելին,

---

11 Ձեռագրում՝ թագաւոր
19 Ձեռագրում՝ ընթերձա։ մարգարենից
20 Ձեռագրում՝ ի Քրիստոս
23 Ձեռագրում՝ երվարաց

Անմահութեան հոտն բուրեաց՝
պատիւ անմահ թագաւորին։

Երսուն տարին եղև թամամ
այլ նոյն աւուր ծննդեան Փրկչին,
Գնաց Յիսուս առ Յովանէս
ի Որդանայն մկրտութիւն։

Սուն լուսեղէն կապաւ յերկնից,
աղաւնակերպ էջ սուրբ Հոգին,
Հայր ի վերուստ անդ վկայեաց.
Դա է որդի իմ սիրելի։

Քրիստոս աստուած անուանեցաւ
և թագաւոր երկնի ՝ւ երկրի,
Հայր և Որդի և սուրբ Հոգի
ի Որդանան եղև յայտնի։

Մկրտութիւն քրիստոնէից
նոր հաստատեաց Տէրն երկնային,
Լուսաւորաց հոգով մարմնով,
ծննդեամբ սրբոյ աւազանին։

Ազարիայ՝ ես անարժան
ծառայ եմ Տեառն և սուրբ կուսին,
Ով որ կարդեայ կամ յուսանի
յիշմամբ առնէք զիս արժանի։

5. ՈՂԲ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ

Օրհնեալ է կամքն աստուածային,
անմեղ, անմահ, միշտ կենդանին,
Փառք, գոհութիւն մատուցանեմք
անմեղ բարեաց պարգեւողին։

Երկնի, երկրի ստեղծողն աստուած,
զմարդասէր Քրիստոս որդին,

Խորագիր

A Ողբ դատաստանի է ասացեալ

Բնագիր

2 A չիՀ գոհութիւն

3 B յերկրի

Ամենայն ժամ փառաւորեմք
պերրակ և զմի աստուածութիւն։

Վա՛յ պիս, մեղօք մեռեալ հոգիս,
մեղօք լցեալ եմ աշխարհի,
Ահէղ ձայնէն եմ ես սարսած,
ահեղ ձայնէն Գաբրիէլի։

Հրեշտակապետն յորժամ գոչէ
թնդմամբ հզօր, հիանալի,
Երկիրս ամէն ի դող հարան,
հառնեն մեռեալք գերեզմանի։

Մեր Տէրն գայ ի դատաստան,
չորէքկերպեան աթոռ բազմի,
Վասն արդարոց, մեղաւորաց,
ամենեցուն գործք անդ յայտնի։

Յայնժամ և գան բիւրք ի բիւրոց
և խոնարհին Տեառն յառաջի,
Արդարքն ի աջ կողմն բազմած
և մեղաւորքն ողորմելի։

Յայնժամ մեր Տէրն հարցանէ,
ձախակողմանքն այն եղկելի,
Ասի ի բերան նոքա լինին
և սևերես դէմ Քրիստոսի։

Գնացէք, ասէ, հուրն անշէջ,
որ պատրաստեալ սատանայի։
Նոքա լալով ի դուրս հանէ
և ձեռս տայ չար տանջողի։

---

4 B Յամենայն։ փառաւորեմ
5 A Նայ փխ Վա՛յ B աշխարհիս
6 A ձայնին B Գափրիէլի
7 B գոչէր
8 B արուն փխ հարան A առնեն B հառնէ
9 B Տէր
10 B յամենեցուն։ անհատնի փխ անդ յայտնի
11 B բուրք ի բուրոց և խոնարհի
12 B հաջ
14 B լնի

Աջակողմեանքն, որ են ընտրեալ
և սիրելի են Քրիստոսի,
Ասէ. Մտէք դրախտն լուսոյ,
ժառանգեսցէք անդ զբարիս։

Սուրբ Տիրամայրն եմք յուսացեալ,
զմօրագութ սուրբ տիրուհին,
Զի աղաչէ զիւր սուրբ Որդին՝
չտայ ի ձեռն սատանայի։

Ազարիայ ողորմելի,
տարակուսեալ ես աշխարհի,
Գերիս լինի քեզիկ ճարակ,
խառնիլ ի դաս աջակողմի։

6. ՏԱՂ ՓԱՓԱԿ ՍՐՏՈՎ ԴՐԱԽՏԻՆ ԱԴԱՄԱՅ, ՅՈՎԱՍԱՓՈՒ ՋԱՅՆԻՒՆ ԱՍԱ, ՎԱ՛Յ ԻՆՁ, ՄԵՂԱԻՈՐԻՍ

Աւրհնեալ գովեալ անուն անմահ արքային,
Գովեալ, փառաւորեալ խորհուրդ անքնին,
Անհատաբար բխումն անճառելի,
Անպատմել է բանն իւր աստուածային։

Ջերկինս կազմեաց աթոռ իւրոյ տերութեան,
Զիննակ դաս հրեշտակաց փառաբանութեան,
Զոր միշտ օրհնաբանեն զՏէրն վերնական,
Անլռելի յնչմամբ օրհնեն քաղցրաձայն։

Ասաց՝ բուսցէ, տնկոց բուսանել յերկրի
Աճումն անասնոց, գազանաց յերկրի,
Կանք և թռչունք, ձկունք բազմանալ ծովի,
Լուսին և արեգակն ի զարդ աշխարհի։

Բնական սրտիւ, լուսով դրախտն շինեաց,
Անպատմելի ցանկօք զնա շրջապատեաց,

---

17 B Յաջակողմանքն
18 B ժառանգեցէք
19 B զմօրեգուտ
20 B աղաչեցէք։ ի ձեռ
21 A տարեհկուսեալ
22 B Ահեղ զդերիս լինի քեզ փխ Գերիս լինի քեզիկ։ խառնել։ յաջակողմի

Ազգի ազգի գոնով զնա զարդարեաց,
Լուսով անճառելի նա ճառագայթեաց։

Ի պատկերն ո՛չ գոլով ստեղծուածքն ամենայն,
Էառ զհողն ի ձեռն և ստեղծած զԱդամ
Եւ եդ զնա ի դրախտն լուսանման,
Անուանեց Թագաւոր և տէր և իշխան։

Ապա էառ զնեւայ կողէն յԱդամայ,
Ուսեալ անմահ պտղոյն, որն ի դրախտին կայ,
Բան ծառ մի պատուիրաց, թէ չուտել նմա
Եւ յորժամ կերիցէ մահու տիրանայ։

Յայնժամ նախաձեցաւ ան չար թշնամին
Եւ եա ուտել պտուղ, պատուէրն Տիրին,
Շատ ամ տանջանք չանձնեցաւ ... նախին,
Քրտունք, փուշ և տատասք և մութն բնդ նմին։

Զահն լուսապայծառ արքան երկնային,
Քաղցր և մարդասէր կամքն աստուածային,
Եհեղ զիւր սուրբ արիւն Ադամայ գլխին,
Ազատեաց նախահայրն և ի դրախտին։

Ուրախութիւն եղև դասուց հրեշտակաց
Եւ պար առնել ցնծան դասքն հայրապետաց,
Խնդան սուրբ մարգարէք և ջոկ կուսանաց,
Հրճուին սուրբ առաքեալք և հոյլք մարտիրոսաց։

Իւսեալ անճառելի դրախտն աստուածային,
Որ միշտ և հանապազ է լուսով իւիւ,
Ո՛չ մութն և ո՛չ գիշերն անդող երևի,
Անուշահոտ բուրումն է զարմանալի։

Զամարափայլ ծառեր պտղով զանազան,
Որ տեսութեամբ անհաս է յաչս մարդկան,
Հոտով մատչալ է դրախտն անմահական,
Արփիափայլ հրաշով է լուսանման։

---

27 Ձեռագրում՝ անբնբեռնելի բան
36 Ձեռագրում՝ Հրճոյին՝ չիմ և՝ հոլք
40 Ձեռագրում՝ Անուշահոտ
43 Ձեռագրում՝ մատչայ

Եւ ծաղկունքն անթառամ լուսով զարդարած,
Զոր փող տարսոնացին Տէրն յափշտակեաց,
եահս զարմանալին և ահիւ սարսաց,
Զոր աչք որ ոչ եահս, Տէր մեզ պատրաստեաց։

Ցանկալին հրեշտակաց՝ զրախտ ադամային,
Ենօք և Եղիայ սիրով հարցնցին,
Պահօք և աղօթիւք խնդիրք արարին,
Զոր Տէրն կատարեաց զփափագ նոցին։

Ի քէն հայցեմ խնդիր, Տէր ամէնառատ,
Ազարիայ փափագ է, զրախտիդ հասրաթ,
Որպէս աւազակին բացեր զդրախտ,
եահս զանճառելին՝ չմնաց հասրաթ։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ԱՍԱՅԵԱԼ

Նազլու տիլպէր, զալմ քեաֆիր, սև աչեր,
Յէ՞ր չես ի զար օրիկ մի դիս հարցաներ։

Շատ եմ քաշեր տէրտ ու զահր քեզ համար,
Սպիտակ ճակատ, բարակ ուներդ է կամար,
Աչերդ ծով, ես, խեղճ, եղայ Նաւավար,
Ղարդ եմ եղեր, ծովուդ ելնել չեմ կարնար.

Նազլու տիլպէր, զալմ քեաֆիր, սև աչեր,
Յէ՞ր չես ի զար օրիկ մի դիս հարցաներ։

Դիշեր-ցորեկ քունս է հատեր աչերուս,
Ա՛յ անօրէն, ականջ արա քո գերուս,

Խորագիր

B *Տաղ սիրոյ է ասացեալ* CEÎ *Տաղ սիրոյ* D *Տաղ ի վերայ սիրոյ և ուրախութեան*

Բնագիր

1 A *Նազլը* (միշտ այսպես) BE *տիլպար* (միշտ այսպես) D *ազուր* փխ *տիլպէր* (միշտ այսպես) BE *քաֆիր։ Բուխ* փխ *սև* (միշտ այսպես) A աղբյուրում յուրաքանչյուր տողի վերջում կրկնված է տողի վերջին բառը և ավելացված «ետար» C աղբյուրում կրկնված են տողի վերջին երկու բառերը DÎ աղբյուրներում տողի վերջին բառերը կրկնված են երկու անգամ և դրանց առաջին դրված է «ետար»։

2 C *Է՞ր*

3 B *քաշ* փխ *քաշեր։ զարդ ու զախիր* C *զուսայ* փխ *զահր*

5 C *Աչերդ ծով է։ եղեր խեղճ* DE *եղայ խեղճ*

6 B *Կարկ* փխ *Ղարդ* A *ծոցուդ* փխ *ծովուդ* BE *ծով տեսնուլ* փխ *ծովուդ ելնել* C *ծովէդ* BE *կարենալ* D *կարեր*

9 BE *ցերեկ* C *գունս չի զար* փխ *քունս է հատեր* BE *աչերոյս* DÎ *յաչերուս*

10 CDÎ *Ա՛յ* փխ *Ա՛յ* BE *անողորմ* փխ *անօրէն։ գերոյս* C *գերուս*

Հեքիմ կասեն զքեզ, դեղ արա խոցերուս,
Այս կրակիս այլ չեմ կարեր դիմանար.

Նազլու տիլպէր. զալմ քեաֆիր, սև աչեր,
Յէ՞ր չես ի գար օրիկ մի զիս հարցաներ։

Գիշեր-ցորեկ քո սէրն արեր զիս վարամ,
Ա՛յ անօրէն, գէմ քար չեմ, որ դիմանամ,
Քունս չի գար, երթամ պառկեմ քնանամ,
Երթամ լալով պահ մի ժուռ գամ, այլվի գամ.

Նազլու տիլպէր, զալմ քեաֆիր, սև աչեր,
Յէ՞ր չես ի գար օրիկ մի զիս հարցաներ։

Գիշեր-ցորեկ ես քո տէրտէն հառաչեմ,
Կուզեմ զանունդ այան անեմ, կամաչեմ,
Ա՛յ անօրէն, միս եմ 'ւ ոսկոր, գէմ քար չեմ,
Այլ չեմ կարող գաղտուկ ապրել, կու կանչեմ.

Նազլու տիլպէր, զալմ քեաֆիր, սև աչեր,
Յէ՞ր չես ի գար օրիկ մի զիս հարցաներ։

Գոհ եմ ի քէն, Յիսուս անմահ միածին,
Նասիպ արիր զաղէկն ինձ դրացին,

---

11 BE Խէքիմ C Հագիմ A քեզ BE դու փխ զքեզ A արէ C իմ փխ արա BE խոցերոյս C խոցերուն

12 C կարնար դիմանալ BE Այլ չեմ կարեր ընդդիմանալ կրակոյս։

14-րդ տողից հետո՝ C դեղիկ մ'արա, արի ողորմէ գերուդ։

15 BE ցերեկ A վէրամ D վէրէմ

16 C Հա՛յ

17 ACD ելնեմ (C ելնում) երթամ փխ երթամ պառկեմ f պառկիմ

18 BE պահ մի լալով D պահիկ'մ A շուրջ փխ ժուռ BE գայ C քալեմ փխ ժուռ գամ B այլ 'ւ ի գամ D այլի

21 BE ցերեկ։ չիf ես BEf դրադէն BE կու հառաչեմ C ունի նաև՝ Նոլ վայաքամ, նալ վի գամ (ասոր. Տառապանքը պատում է ինձ մղձավանջի նման, Վա՛յ ինձ, որ ճղակոտոր ես անում)։

22 C զանունս BCE բաեան (C յայտնի) փխ այան A ասեմ փխ անեմ Df կանչեմ փխ անեմ D չամաչիմ

23 C տողը չիf Df դու միտք արա փխ միս եմ 'ւ ոսկոր

24 f ապրիլ BE տողի փոխարեն կրկնված է 4-րդ տողը։

27 C Գոհանամ փխ Գոհ եմ BEf քեզնէ փխ ի քէն f 27—36 չիf

28 BE Նասիր C Արժան տեսար փխ Նասիպ արիր D արեր BCE ընձի BE դրացինն C դիրացին

Շատ խև տեսայ, որ զաղէկնին պահած ին,
Յետոյ զամէնն անտէր թողին, գնացին.

Նաղլու տիլպէր, զալում քեաֆիր, սև աչեր,
Յէ՞ր չես ի գար օրիկ մի պիս հարցաներ։

Խև Ստեփանոս, դու զբեղ խելօք կու կարծես,
Զբարին թողիր, կամաւ զչարն կու գործես,
Զաստուածն թողիր, զանդէտ, բոզն կաղաչես,
Ահեղ դատաստանին օրն կամաչես.

Նաղլու տիլպէր, զալմ քեաֆիր, սև աչեր,
Յէ՞ր չես ի գար օրիկ մի պիս հարցաներ։

---

29 D չիմ տեսայ BE աղեկնին C զաղէկն D աղեկեան BE պահ կածեն C պահ կածին D ի պահ կածէին

30 C թողին զամէնն անտէր

33—38 CD չիմ

34 f թողեր

35 BE Զաստուած f թողեր E կինն փխ բոզն

36 BE Զահեղ f չամաչես

ՏԱՂ ՄԿՐՏՉԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ԱՆՈՒՇ

Սէրն սիրով պիտի, չպիտի ճորով,
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ.
Ես լալով շուրջ կուգամ, դու ծիծաղելով
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ։

Եա՛ր, վարդ ու մանուշակ դու անուշահոտ,
Ե՛լ, կամկար քալելէն երթանք մեզի մոտ,
Դու մարդ ես սպաններ, ձեռվիդ՝ արունոտ.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Այսօր գարունն եկեր, ամիսն է մայիս,
Այդ քո ծով աչվերովդ խոլոռ կու նայիս,
Երբ որ ճօճաս, քայլես, խելքս կու տանիս.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Խորագիր
BC *Տաղ սիրոյ*
Բնագիր
1 B *չի պիտի* C *գէմ չպիտի*
2 AB *կասեմ* B *Համ կարմիր*
3 B *լալէն* BC *շուռ* C *գուգամ* (միշտ այսպես)
4 A *կասեմ* BC *տողը չիկ*
5 A *ես խիստ փխ դու*
7 B *սպաններ* C *արիւնոտ*
8 AB *կասեմ*
11 B *աչերովտ* C *աչերօվտ*
13 AB *կասեմ*

Երեսդ է կարմիր ղէտ կաքու արիւն,
Իմացա՞ր, խև եղայ ես ի քո սիրուն,
Քանի՞ մէկ պահես դու դիս երերուն.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Աչվնիդ թուխ է, ընքվնիդ՝ կամար,
Երեսդ լուս կուտայ ղէտ շէմս ու դամար,
Դու մի՛ մեռնիր, մեղք ես, մեռնիմ քեզ համար.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Երեսդ լուս կուտայ ղէտ գարնին,
Խնծոր ես, կու փայլիս ներքև տերևին,
Քեզնէ զատիլն ինձի մեռնիլ կերևին.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Ծոցդ գզած բամպակ, ճերմակ, ընքուշ է,
Պակներդ շէքէր, շէրպէթ ու նուշ է,
Անտի կու սիրեմ զքեզ՝ լեզուդ անուշ է.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Աչերուդ կու ճանաչեմ, որ սիրու տէր ես,
Հազար հայիֆ քեզի՝ արիւնաց տէր ես,
Պաք մի տո՛ւր երեսդ, զաստուած կու սիրես.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

---

15 A չիմ է
17 BC կու պահես A զմարդն փխ դու դիս
18 AB կասեմ (միշտ այսպես)
20 BC քո թուխ է B ընքվնիդ է
21 AC լոյս՝ քան փխ զէտ B շամս C ղշամս
25 AC լոյս
27 B Քենէ BC մեռնել
31 C շաքար, շարբաթ
35 C Աչվերոյդ՝ սիրոյ
36 B Ղարիպուկ եմ, զա՛լըմ, իմ եարն դուն ես՝ C կիտեմ, որ հօր և մօր, ազգերու տէր ես՝
37 BC Թէ պաք մի այլ չտաս, նայ մեղաց տէր ես՝

Աջապ է՞ր ձգեցիր պիս կրակ ու բոց,
Թող շալլայ լինայ քո սրտիկն ալ խոց,
Ծառայ լինամ քեզի, առ գերիդ ի ծոց.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Աջապ ես քեզի մեղքդ չե՞մ ի գար,
Երբ կանանչիդ վրայ կարմիրդ հագար,
Անկաւ խելքս ու գնաց, այլ վերայ չի գար.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Ծառայ լինիմ, եար, քո սև աչերուդ
Ա՛ռ դու պիս զգերիս ի մէջ ծծերուդ,
Գիտեմ, որ կու մեռնիմ ես ի քո սիրուդ.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Հոգի՛, դու ղէտ բադր լուսին բոլորեր,
Քո մազդ ի յուսդ ի վայր իջեր, ոլորեր,
Երբ որ ի յիս նայիս, դու մի խոլորեր.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Հա՛յ, քեաֆիր, իմ հալս դեռ չես իմացեր,
Ես այլ, ամ, քո սիրուն ո՞նց եմ դիմացեր,
Քեզնէ ի զատ մարդու հոգէկ չեմ ասեր.

---

40 B Աճապ ամ յէ՞ր C 40—44 չի՛
41 B Թէ լինի փխ լինայ։ այլ
42 B քեզ։ ու փխ առ
45 A Աճապ ամ B Աճապ եմ
47 B չի գար վրայ
50 AB լինամ C սև սև։ աչվերույդ
51 C ծծերույդ
52 C սիրույդ
55 AB պէտր BC բոլորևալ
56 B Քու C Ծամերդ փխ Քո մազդ։ ի վեր իջեալ BC յոլորևալ
57 AB յեր B նայ փխ դու C աչօք փխ դու մի։ յոլոռեալ փխ խոլորեր
60 C յալս փխ հալս
61 B քու C սիրոյն
62 B Քենէ C մարդոյ BC հոգի փխ հոգէկ

Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Ղարիպուկ եմ, եկեր ես ի ձեր գեղին,
Երեսս կու շփեմ ոտիցդ հողին,
Հիւանդ եմ քո սիրուդ, դարձեր եմ դեղին.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Քեաֆիր վարդ կու նմանի երևիդ գունն,
Քո տերտէդ չի տանիր գիշերն իմ քունն,
Աճապ տի իմանա՞մ զարտիդ հունն.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Քո հագածդ է կարմիր, վրան նարնճի,
Ես այլ ի քո ձեռքդ եմ եղեր գարնճի,
Գամ սրտիս կամքն արա, կամ տուր խօսք ինձի.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Երնեկ իմ աչերուս, որ զքեզ տեսայ,
Ծառայ լինիմ քեզի, մուրատիս հասայ,
Երբ կու սիրես սրտով, նայ պղրտատն ասա.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Ամ քանի՞ արունես իմ զարիպ սիրտս,
Հա՛յ, քեաֆիր, չիմացար դու պիմ տէրտս,
Դլխակս այլ թէ կերթայ, նայ կանեմ լէրթս.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

Ղարիպ Մկրտիչն դիւր եարն է գովեր,
Իւր սև աչվնին նմանի ծովեր,
Բարակ միջկունք ունիս, հա՛ր, ճօճան թևեր.
Քե՛զ ասեմ, ինձ լսէ, կարմիր ու ճերմակ,
Ես լալով շուրջ կու գամ, դու ծիծաղելով։

---

65 B եղեր փխ եկեր
67 B սիրովն C սիրուն
70—89 BC չիմ
81 A լինամ
90 C զարիբ
91 A սիաւ C աչվնէրն

ՏԱՂ ՊԵՏՐՈՍ ԱՆՈՒՆ ՈՄՆ ԱՍԱՑԵԱԼ

Ես, կանգնիմ ի քո դիմացդ,
Է՛ արեգակն ու խուսպ սուրաթ,
Դու կիւզէլնուն պարծանք ու զարդ,
Ի քեզ նայիմ աչօք անթարթ։

Դու վարդենի հոտով բուրման,
Տեսդ նման արեգական,
Քանի ելնես դու ի սէյրան,
Ես քո սիրուդ լինիմ հէյրան։

Դու ես գարնան վարդ, որ բացւար,
Սիրով ի սիրտս դու մտար,
Եաղութ, զմրութ, անգին ճօհար,
Ակն պատուական և գօհար։

Երկրոց երկիր իսկի չկայ,
Իմ սիրտս ի դէմ քեզ դողայ,
Դու իմ սրտիս տէրման արա,
Դու ինձ խղճա, թէ չէ մեռայ։

Հանց պէկիման ի դէմս ելաւ,
Անձս զահնատեց, դեռ կու դողամ,
Քեզ ինչ գատար ես դիմանամ,
Արեգական պէս լոյս կու տաս։

Այլ չկայ յերկրի քեզ նման,
Վարդ, մանուշակ և րէհան,
Հոտդ բուրէ յամենայն ժամ
Եւ շատ հիւանդք առողջանան։

Ես եմ հիւանդ առ քո դրան,
Դու ես իմ դեղն առողջութեան,

Ի կիւղէնուն մէջն ես սուլթան,
Ջիս ողջացո, լութֆ ու քէրէմ։

Ճակատդ է լոյս ու լոյս կու տայ,
Երեսդ է բոլոր լուսընկայ,
Բերանդ է քաղցր զէտ մանանայ,
Լոյսն ի ծոցուդ ի դուրս կու գայ։

Մատներ ունիս դու մոմնզէն,
Ընքվիդ՝ կամար, աչերդ՝ ամպէն,
Մազդ է սիևահ, ոսկի թելէն,
Սիրով այրես զերկիր ամէն։

Աչերս կարօտ ի քո տեսուդ,
Այլ չեմ դիմանար կարօտուդ,
Յորժամ տեսնում զքեզ ի բուն,
Ամէն անձամբս ի դող կելնում։

Երբ որ ճերմակ ծոցդ տեսա,
Արեգական պէս լոյս կու տայ։
Անուշ հոտոյն, պայծառ լուսոյն,
Հոգիս գնաց, թուլցայ ՝ւ ընկայ։

Ահա մեռնիմ ես առանց մահ,
Ինձ պաղ մի տուր, միւրվէթ արա,
Դառնայ հոգիս, ի յիս կու գայ,
Հասրէթ չմնամ ես քենէ հիմայ։

Հայիմ ի քեզ, պէնկլի խաթուն,
Լոյսն երեսդ ի վար կու գայ,
Ես եմ կարոտ ի քո տեսուն,
Դու ինձ խղճա, թէ չէ մեռայ։

Ջօրն խեալս ես ՝ւ երազի,
Ո՛չ կայ յիս խելք և ո՛չ հոգի,
Հոգիս կամի յիսնէ բաժնի,
Քանի որ տեսգ ինձ երևի։

Ջօրն կենամ երեմնի,
Քունս է հատեր ի գիշերի,
Ջայնդ է քաղցրիկ զէտ պուլպուլի,
Պէնկլի խաթուն, ես քի գերի։

Երբ որ խմեմ, ի քեզ հայիմ,
Ուրախանամ սրտով իլի,
Ա՜յ, ճան, կօնլիւմ, սէնի սէվտի,
Ես քի ծառա՝ ւ ես քի գերի։

Ջունիս քան դիս այլ սիրելի,
Ջիս այլ ի քեզ արիր լալի,
Յաչերուս արցունք կու հոսի,
Ա՜յ կիւղէլ, տեսուդ կարօտի։

Ահա խեցա, լեռներ անկայ,
Դաղանաց կերակուր եղայ,
Թեզմէ ինձ, դեղ ու ճար արա,
Գիտես, որ քո տեսուդ եղայ։

Սէրդ ի սիրուս ֆոդ չի դատի,
Տահի չէքէմէմ նաղընկի,
Թէ որ կուզես արծաթ, ոսկի,
Ֆոդ քո սէրդ ինձ հարամ լինի։

— Գնա, գնա, հայ խենդ տղայ,
Այդ խօսքդ ի մի միտս չի կայ,
Ոսկի, արծաթ անհետ լիցի,
Ֆոդ քո սրտին կամքն լինայ։

Ի քո սիրուն եղէ հարբած,
Երթամ աղաչեմ զՔրիստոս աստուած,
Ձէտ քեզ կիւզէլն ինձ պատրաստեաց,
Քեզի նման դու զարդարած։

Գերի Պէտրոս ողորմելի,
Գնա, աղերսէ զՔրիստոս որդի,
Ճերմակ ծոցուս զքեզ տէր արի,
Որք շատք կարօտ անկան ինձի։

Էր ունայնաբանես, ա՜յ Պէտրոս,
Կերթաս ի հուրն, կու լինիս ափսոս,
Վա՜յ տաս գլխուդ և ասես ո՜հ,
Ինձ ողորմեա, դու, Տէր Քրիստոս։

---

63 տողի բարգմանությունը՝ Ա՜յ ջան, սիրտս քեզ սիրեց։
74 տողի բարգմանությունը՝ էլ չեմ քաշի ես քո նաղը։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՑ ՄԱՐՋՈՒԱՆՑԻ ՈՄՆ ԱՍԱՑԵԱԼ

Այս ինչ խաւար սիրու բաներ,
Որ անկասկած ինձ վառնցան,
Թէ ղիմ սիրու բաներն ասեմ,
Նայ շատք սրտէ հառաչեն, լան։

Բօյնունի տիքմիշներ լալտան,
Ջօխ աշըք չրքարըր սէրտան,
Շատք ի սիրուդ ըլնուն հէյրան,
Դամիշաօյլու կնօղէլ Մէնէնտ։

Մարդվանցիս քնզ ծառայ դուրպան,
Նիճէ՛ այրըլարըմ սէնտէն,
Մինչև ի մահ ՝ւ ի գաւտստան
Բարկդ չնմ տար, նազլու Մէնէնտ։

Խ ո ր հ ր դ ի ր

B *Տաղ սիրոյ ի վնրայ Մանանդ խաթունին*

Բ ն ա գ ի ր

2 B *յանկասկած* A *վնռնցան*
4 B *սրտէն հառաչ ելնուն*
5 A *Պօյունու* B *Քօքմիշտըր*
6 B *Ջօք՝ սարտան*
7 B *սիրուն լինին յայրան*
8 B *Դամիշ բօյլու՝ գուզալ Մէնէնդ*
10 B *Նիշէ այրը լայիմ սանտան՝*
11 B *որ ի մահ՝ չի՛ւ*
12 B *չի տամ, գուզալ Մէնէնդ*

Տ ո ղ ն ր ի Թ ա ր գ մ ա ն ո ւ թ յ ո ւ ն ը

5 *Պարանոցը կերտված է ստուտիից՝*
6 *Շատ սիրահարների կանի գլխահան՝*
8 *Եղեգնահասակ գեղեցիկ է անուն՝*
10 *Մատա՛ղ, ի՞նչպես բաժանվեմ քեզնից՝*

Ելնես կանկնես ի ձեր օրթմէն,
Ջէտ գաշնան նոր լուսընկան,
Ոտք և ձեռքն նախշէր հինան,
Ջէտ գԱմասիու սէրուն քամհայն։

Մարգվանցիս է քեզ ծառայ,
Քան գՅովհաննէսն այլ խև եղայ,
Քան գԱշային սէրն այլ առակ,
Ի քո սիրուն կրակն անկայ։

Մէնէնտ խաթուն, ես քէյ գերի,
Եա խոյ մելիք ես, եա Հուրի,
Տահի չէքէմեմ նազընկի,
Նազլը Մէնէնտ, արքայ ղըզի։

Ձեռքդ ու ոտքդ դնես հինայ,
Իմ սիրտս ի դէմդ կու դողայ,
Ահապ օլ գունլարի օլայ,
Խուտում սէնի բանայ վերայ։

Ջիւր հօրն անուն ասեն խոտիկ,
Խիստ անաղէկ կտրիճիկ,

---

13 B *Ելնոյր կանկնէր իւրեանց օրթմէն։*
15 A *Նախշես դյոտաքդ, ձեռքդ հինայով։* B *խինան*
16 A *գԱմասեու։ գմեռանք է փխ սէրուն քամհայն*
18 B *Օվանէսն։ գարձայ փխ եղայ*
19 A *գԱյշէին փխ գԱշային*
20 B *սիրոյդ։ ինկայ*
21 B *Մանանդ* A *քո փխ քէյ*
22 B *Նայ* A *խօտ մելէին փխ խոյ մելիք ես* B *ինգայ փխ ես, եա։ հւրի*
23 B *Տակը։ ջաֆայի փխ նազընկի*
24 B *Նազլու*
25 A *Ի ձեռքդ։ չիմ ու* B *խինայ*
27 B *Աջէր* A *կիւլէր փխ գունլարի*
28 B *սանի* A *վերէյ անայ փխ բանայ վերայ*
29—36 B *չիմ*

Տ ո ղ ե ր ի թ ա ր գ մ ա ն ո ւ թ յ ո ւ ն ը

22 *Կամ թագուհի ես, կամ Հուրի։*
23 *Դեռ քաշում եմ ես նազը։*
24 *Նազլու Մէնէնտ, դուստր արքայի։*
27 *Երնեկ լինի այն օրվան։*
28 *Որ աստուած քեզ ինձ կտայ։*

Աղբօրն ասեն խտրպալի
Ու կու վառի ղէտ ճրագիկ

Իւր մօրն ասեն Արքայ Մէլիք
Է՛ աննման վարդի թերթիկ,
Թէ գիմ բէրնակն այլ բան ալ տաս,
Շալլա չի հասնիս հասրէթիս։

Քանի գովեմ գովելու ես,
Խիստ աննման գեղեցիկ ես,
Թօխաթու մէջն լուսընկայ,
Ի Պազարճուխն ծագկր ես։

Չիս որ քեզնէ զատել կու տան,
Ես, Մարղվանցիս, քո ծառան,
Թող գան դպչինք ղէտ քաջունանր,
Տեսնունք թէ ո՞րս ենք փահլիվան։

Մէնէնտ խաթուն ու գուլլարի,
Տէրէր մէնէվշէ սմբուլլարի,
Մէթ էյլէտին աշըթլարի,
Մէնսըն գլլար ուրուրէրի։

Շուռ եկի շատ մամլաքաթնի,
Տեսայ դուստր թագաւորի,
Չի կայ քեզի նման աղկէկ,

---

39 B Թուխաթու մէջն ես
40 B Ի Բազարջուխն ցաթեր ես։
41 A Չքեզ այլ ինձմէ զատ ո՞մ կու տան։
44 B է փխ ենք A փէլիւան
45 B չիմ ու գուլերի
46 B Տէր A կիւլէրի փխ սմբուլլարի
47 B էյէտըն աշըխլարի
48 A սէնսին B ղըղլարըն բռուքարի
49 A ժուռ։ մէմլէքէնի
50 A մեծ դուստր
51 B Չկայ։ աղչիկ փխ աղկէկ

Տողերի թարգմանությունը

45 Մէնէնտ խաթունը և նաժիշտները։
46 Քաղում են մանուշակ, սմբուլներ։
47 Ապշեցրիր սիրահարներին։
48 Դու ես զարդը աղչիկների։

Ոչ այլ մօրէ պիտի ծնի։

Սէրդ իմ սիրուս թող չի զատի,
Նալլու Մէնէնա, ես քէյ գերի,
Եօլունա վէրիբեմ սէրի,
Խատսսալտըմ աչէմ սէնի։

Թող վայս բաներս չէր եղեր,
Իմ սիրտս ի քեզ թող չէր անկեր,
Թէ որ կուզէք ինձէն զատել,
Լուծով եղներ չըկարնան զատեր։

Գոնէ զատէն, խորհատի տան ...

53—61 B չիf

Տողերի թարգմանությունը

55 Գլուխս կտամ ես քո ճամփին։
56 Մեղա՛, թէ որ թողնեմ քեզ։

1. ԱՅԼ ՏԱՂ ՈՒՄԵՄՆ ԿԱՖԱՅԵՑՈՑ ԱՍԱՑԵԱԼ

Է՛, գեղեցիկ պատկեր մաքուր,
Քան զմարդասպան գալըմ քեաֆուր,
Ձիս երեր պահեցիր անդուր.
Ձիս ի քո սէրդ վառեցիր։

Նոր էր եղեր յառաւօտուն,
Այլվի ընկայ կրակ սիրուն,
Ձիմ սրտիկս լափեցիր դուն.
Ձիս ի քո սէրդ վառեցիր։

Երբ տեսայ, երևան էր ծածուկ,
Յետ էբաց, կու նայէր գաղտուկ,
Այլ չի կայ հնգկուն ազէկուկ,
Մարդն առանց կրակ կու վառիս։

Թէ կու սիրես սրտէ զաստուած,
Ձքոյ լոյս երեսդ ի յետ բաց,

Տ ո ր ա գ ի ր

B *Անխորագիր* CD *Տաղ սիրոյ*
Բ ն ա գ ի ր
1 D չիմ է
2 C *Քանց* BCD *մարդասպան* C գալում ABC քեաֆիր D քաֆուր
3 A *Միշտ պահելով յերեմբնի։* B էր փխ երեր
5 BCD առաւօտուն
6 D սիրոյն
7 B *Ձիմս։* չիմ դուն C դու D Դու զիմ սրտիկս լափեցիր։
8 C քու
10 ABC իբաց D երաց
11 BCD չկայ B հնձկուն D էնպէս փխ հնգկուն
14 A չիմ ի յետ

Քանի՞ պահես երեր ու լաց.
Ջիս ի քոյ սէրդ վառեցիր։

Տաղլար պաշի տուբտի դուման,
Ղարիպ կեօնլիւլ օլտու համան,
Պօյի ուզուն սէլվի բէվան,
Պէնի էշք օտունայ հաքտան։

Լեռներուն գլուխն է մշուշ,
Ես զքեզ կու տեսնում յուշ-յուշ
Քան զբամպակ ճերմակ քնքուշ,
Ջիս ի քոյ սէրդ վառեցիր։

Ինչ որ տեսայ, զահնտեցայ,
Սակաւ խելացս թափեցայ,
Ան օրն ինձի խաւար պատեց,
Որ քեզի դէմ հանդիպեցայ։

Եկար անցար զէտ ծովային,
Շատ սիրոյ տէրք զքեզ նային,
Եւս առաւել ես Կաֆային,
Որ ի քոյ սէրդ վառեցիր։

---

15 BD դիս երեր
16 BC սէրն A կու վառես փխ վառեցիր
18 D Ղարիբ AC կեօնկլում D գօյնու BCD օլտի
19 BCD ինչա փխ ուզուն A սէրվի BD սալվի B բօվան C բաւան
20 D Բանի B էշխ CD էշկ AC հաքտրն D հաքտեն
22 BD տեսնեմ
23 C զրամպակն D զրամբակն
24 BC Կու վառես D վառեր ես
25 C զարհուրեցայ
27 BCD Ան BC ինձ D չիմ ինձի՝ խաւարով պատեցայ
30 D տէր BC քեզ B նայեցին C նաէին D հայէին

Տողերի թարգմանությունը

17 Լեռներուն գլուխն բռնկց մշուշ։
18 Ղարիպ սիրտն դարձավ համան։
19 Բոյն երկար նոճու նման։
20 Ջիս ձգեցիր սիրո կրակ։

2. ՆՈՐԻՆ ԿԱՓԱՑՈՑ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ՏԱՂՍ

Յանկարծակի մէկ մի տեսայ,
Բոլոր անձամբս զարհուրեցայ,
Ես ի յիմ մտիս հիացայ.
Նազլու, ո՞ր մայր է զքեզ բերեր։

Ասի՝ Դարձիր ի յիս նայէ,
Քո մէկ նայիլդ պիս կու հալէ,
Ջինչ որ հագնիս՝ քեզ վայել է.
Նազլու, ո՞ր մայր է զքեզ բերեր։

Այդ գեղեցիկ պօյդ, որ ունիս,
Քեզի հազար ծառայ, քան պիս,
Վարդ, մանուշակ ես ու նէրկիզ
Նազլու, ո՞ր մայր է զքեզ բերեր։

Կամար ընքվի ու թուխ աչեր,
Ճակատդ լայն, գեղձան մազեր,
Է՛յ, գեղեցիկ մոմէ մատներ.
Նազլու, ո՞ր մայր է զքեզ բերեր։

Տարբերակներ

BCE *Անխորագիր* D *Այլ տաղ գեղեցիկ սիրոյ* F *Տաղ սիրոյ ասացեալ* G *Տաղ սիրոյ*

Բնագիր

1 B չիմ *մէկ*
2 CDEFG *անձամբ*
3 D չիմ *ես* CEFG չիմ *ի* CEF *իմ* B *միտս* CDEF *մտին*
4 F *Ադիեկ փխ Նազլու* B *մայր զքեզ բերել է* (միշտ այսպես)
5 A *Ասցի* ACDEG *ի յես փխ ի յիս* F *ի յես ի յիս*
6 CDG *Հայիլդ* F *Հայիլ*
7 BE *Ինչ* ACDEG *կու փխ քեզ*
8 ACG *Կիւզեալ փխ Նազլու* F *Ադիեկ փխ Նազլու*
10 ABC *Ի* G *Քեզի ծառայ քան պիս հազար։*
11 A *պանուշակ* CDG *դու փխ ու* EF *նարկիզ*
12 D *Կեօղեալ փխ Նազլու* EF *Ադեկ* (F *Ադիեկ*) *փխ Նազլու*
13 B *ունքվի* F *ունքեր։ աչվեր* E *տողը չիմ*
14 CEG *Բոլոր ճակատ փխ ճակատ լայն*
15 B *Խիատ փխ Է՛յ* C *Ա՛յ փխ Է՛յ* DF *Դու փխ Է՛յ* E *Այդ փխ Է՛յ*
16 CG *Կեօղալ փխ Նազլու* F *Ադիեկ փխ Նազլու* E, *16—32 չիմ*

Փառք ու պատիւ քո ստեղծողին,
Որ զարդարեր է զտիպ քոյին,
Ամէն անձամբդ ևս ահագին.
Նազլու, ո՞ր մայր է զքեզ բերեր։

Ջօք շուքուր օլէ հարտանէ,
Սէնի հարթմիշ պիրտանէ,
Քիմ պուլուր սանայ մահանէ,
Հանկի՞ անայ տօղտու սէնէ։

Կեօղէլլէր իչինտէ մէլէք,
Սէն էյլէտին պէնի հէլէք,
Սէնի պակայ զօյմազ ֆէլէք.
Հանկի՞ անայ տօղտու սէնէ։

17—20 B չիf
18 F զարդարնալ է G զարդարէ CDF տիպ G ի տիպ
19 A Ամէնն DE անձամբ
20 F Աղկեկ փխ Նազլու G ան մայր որ զքեզ
21 B Ջօխ DF Ջոխ B շիւքիւր CDEG օլ B արատանէ CG յեարտանայ
22 C Սանի յերթմիշ
23 G պալուր BD սանկայ CDFG մահանայ
24 AB անէյ B չիf տօղտու CFG տողտի BCD սէնի F սանի
25 AB Կիւզէլլէր F Գօզալլար B իչինտէ F իչինտայ D մէլաք F պիրտան փխ մէլէք B 25—28-րդ տողերը 17—20-րդն են AC 25—28 չիf
26 F Սան D էյլէտինկ F էյլատըն G էյրերդին սէն DF հալաք
27 D Ղօմազ պէնի սանկայ ֆալէք։ F Ղօյմազ սանի մանայ ֆալաք։ G Ղօմազ սանայ չարխու ֆէլէք։
28 ADG անէյ։ սէնի

Տողերի թարգմանությունը

21 *Փառքը շատ լինի արարչի։*
22 *Քեզ ստեղծել է մեն մի հատիկ։*
23 *Ո՞վ պատրվակ կփնտրի։*
24 *Ինչ մայր է քեզ ծնել*
25 *Սիրուններիդ մեջ՝ հրեշտակ։*
26 *Կործանեցիր դու ինձ։*
27 *Բախտը քեզ ինձ չի թողնի։*
28 *Ինչ մայր է քեզ ծնել։*

Եւ Կաֆացուն խելքն գնաց,
Որ զայս սիրու բաներս ասաց,
Նա քո սիրուդ հասրէթ մնաց.
Նազլու, ո՞ր մայր է զքեզ բերեր։

---

29 B Սարկաւագին փխ Եւ Կաֆացուն F Քաֆացուն G խելքն է գնացեր
30 G ասեր
31 F Ի փխ Նա՝ կարօտ փխ հասրէթ
32 AE Աստէնս խնդաց՝ւ անտէնն ի լաց։ B Մեղայ քեզ Տէր Քրիստոս աստուած։ C Մեղայ ասէ Քրիստոս փառաց։ G Մեղայ ասէք ամէն փառաց։

* * *

Թին հազար Հայոց ազգին,
Տասն և չորս թիւ է աւելին,
Թագաւոր մի կայր Թաճալ ազգին,
Որ Շահ Թահմազ անուն ասին։

Արևելեան, Արևմտին,
Հարաւ, Հիւսիս ի նա հային,
Շատ բարութիւն ի նա տեսին,
Որ վերացոյց զբաճ երկրին։

Բաղում զօրօք և զօրային,
Նստեալ քաղաքն մեծ Ղազբին,
Նա թագաւոր է Արևելին,
Որ է որդի Շահ Իսմայէլին։

Վաճառականքն որ և գային,
Ուրախութեամբ վաճառէին,
Ցնծան խոջայքն և զարգարին,
Որ չունին բաճ իւրեանց բեռին։

Բեռնօքն ամէն թարխան արին,
Որ չտան բաճ Թարվէզ քաղքին,
Շրվան բեռին Ստամբօլ տանին,
Մէկ օր հազար Շահ Թահմազին։

Աշխարհ ամէն միաբանին,
Տուղայ անէն Շահ Թահմազին
Դու հաստատ մնաս ի քո թախտին,
Մինչ ի գալուստ փեղամբարին։

---

16 Տպագրում՝ իւրևան

Շաքի Շրվան ասեն տեղին,
Որ է արջև Դամուր Ղափին,
Եզտ ու Քաշան զումաշ գործեն,
Բոնին տանին մէջ Ֆռանգին։

Քաղաք ասին Ջին ու Մաչին,
Շինեալ Հուրմուզ ծովու միջին,
Վաճառականք անդ ժողովին,
Վասն սիրոյն այն մարգարտին։

Մարգարիտ ծովէն հանեն,
Վաճառականք առնուն տանին,
Սուլթանիա քաղաք ասեն,
Թարվէզն թախթ է Աջամին։

Նահչուան այնու ասեն,
Վասն Նոյեա գիրեգմանին,
Խոյ և Սալմաստ, Անտէ ճուտէ,
Վանայ քաղաք եղր ծովին։

Ռշտունեաց Նարնկացին,
Որ է առջև Կապուտկողին,
Բաղէշ, Յամիթ, Յուրֆայ գովին,
Որ է Յալապ՝ յարջև Շամին։

Արևելեաց յԱրևմտին,
Երուսաղէմ քաղաք մեծին,
Հոգիքն ամէն անդ ժողովին,
Որ դատաստանն է Քրիստոսին։

Շահն վերուց զբաջ երկրին,
Քրիստոս Թողու գմեղքն նոցին,
Պայծառանայ արդար հոգին,
Մեղաւորաց գասքն մերժին։

Բանիս երգող Գրիգոր ասին,
Մեղօք լցեալ է միշտ հոգին,
Ով որ ասեն գմեղ յիշեն,
Լուսով լցեալ իւրեանց հոգին։

Գարան մտնուր Գուրդու ձորին
Որ ի Օլքայ Փարիխանին,
Եպիսկոպոս Գրիգոր ասեն,
Որ նա որդի է գէշ մարդին։

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԱԿՈՒԱՑԻ, ԶՈՐ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ՊԱՐՍԱՄ ՏՐԱՊԻԶՈՆՑԻՆ

Ակռայեկս հալ մի չունի,
Կու խոստէ, չիս չի մնաց հոգի,
Թէ տամ քաշել, նա կու ցաւի,
Դու ի՞նչ խրատ կու տայք ինձի։

Հոգիս կելնու հետ չոր հացի,
Հաւաս ունիմ ես չոր մսի,
Ջէտ որ ի յակռաս կու հասանի,
Ալլ չի մնաց ի յիս հոգի։

Հանց ակռայեկն կըկզի,
Գիշեր ու ցորեկ չի հանգչի,
Ինքն հանդիպի կաքվու մսի
Եւ աղւոր կակուղ հէրիսի։

Խորագիր
BC *Տաղ վասն ակռայի*
Բնագիր
1 BC *Ակռաներս*
2 BC *մնար*
3 a *տաք փխ տամ*
5 a *կելնայ*
6 B *ունեմ* C *չունիմ*
8 BC *մնար*
9 BC *ակռաներ փխ ակռայէկն* a *երեր փխ կըկզի*
10 C *ցերեկ չի հանգի*
11 BC *Ինք՝ կակուղ փխ կաքվու*
12 B *չիմ Եւ*

Խեղճ ակռայեկ, դու իշահ
Ուտես փիլաւ ու դեր եախնի,
Դու հանդիպիս կծու խաշի,
Ի ժիր ուտես դու պօրանի։

Մատրան լինիս դու զիմայի,
Որ լնուն մէջն երվիշտի,
Յառջևդ որ գա գէր-գէր զաղեր,
Մարդ չի Թողնուս, որ ձևոք տանի։

Խեղճ ակռայեկս հաւաս ունի
ԲաՓու, զազու, հաւու մսի,
Ինք հանդիպի գէր զալիի,
Մէջն լցած զապուրդայի։

Աղէկ եփած պօրէկ լինի,
Մէջն հաւկիթ և աղանի,
Ակռայ, լինիս դու արժանի,
Ուտես գաթա բուլիճանի։

Վայր կու մնամ Թ'ինչ կու ցաւի,
Ակռաս Թէ ինչ հիլաթ ունի,
Ջէտ մէկ մէկու կու հասանի,
Խիստ կու խոստէ, չետ կու քաշուի։

Ջիս կու խաբէ, Թէ չի ցաւիր,
Տեսնամ քանի օր մի անցնի,

---

14 BC գաս դու Թոնրկի փխ ու գէր եախնի
16 a Անուշ փխ Ի ժիր
17 BC Պատրան
18 B ի մէչ C ի մէջն
20 a չՓողուս
25 BC Ագուր a պօրէկ եփած BC պօրակ
27 a Առէկ փխ Ակռայ
28 C բեուլիչանի
29 a Աճամ մնամ փխ Վայր կու մնամ
30 BC եղեր ասկան փխ Ակռաս Թէ ինչ B հիլաթ
31 BC ի մէկին փխ մէկ մէկու
32 BC Թէ մինչ քաշուի փխ չետ կու քաշուի
33 BC չեմ փխ չի
34 BC Տեսնաս քանի մի օր անցիր։

Ակռաս սլա ու կու հալի,
Վայն կու տայ խորված մսի։

Յանչափ պահեմ զքեզ անօթի,
Սև ակռայեկ ողորմելի,
Գլուխ դնես դու կորկաի,
Յետևն լաս դու չոր կտի։

Տեսնաս ոսպով սպանախ եփի,
Սիրտդ դողայ հետ բակլայի,
Ջանկա կու զանես լովիասի,
Հոգիդ դողա դէմ սբսեռի։

Որ թէ լինիս աղապեկի
Եւ քապար խոտ, առանց քացխի,
Գլուխ չունիս դու պատճճի,
Հասրաթ լինիս փախլատայի։

Ծեծած ցորենն է քո հոգին,
Ջայն այլ աղէկ եփած լինի,
Այս մէկ ապրիկն ինձ պիտանի,
Ջայն այլ կասես, թէ մեզ պիտի։

Աժնիկ լինիս դու թարխանի,
Որ ի պահուց օրերն կեփուի,
Դու հանդիպիս աննի ոսպի,
Եա կացիր, ակռատ կու ցաւի։

---

35 B *Սիրտս կու պատուհասի։* C *Սիրտս կու պատռի։*
41 a *եփած*
43 BC *ճանճ կուգենես փխ Ջանկա կու զանես*
44 BC *հետ սբսրոի*
45 BC *աղչապակի*
46 a չիf *Եւ*
47 BC *ունիս* a *տապանճանի փխ պատճճի*
48 BC *Ու լինի մեզ մազայ մուշքի։*
49 BC *ցորեն* a *քեզ փխ քո*
50 BC *Չէտ՝որ փխ Ջայն այլ*
51 a *Այդ։* չիf *ինձ*
52 BC *ինձի փխ մեզ*
54 BC չիf *ի։ պահուց։ կու եփվի*
55 BC *ճոպնի փխ ոսպի*

Կուզես, որ ակռատ չի ցաւի,
Մի ուտեր թթու, կծու 'ւ աղի,
Այլ դու կուտես ինչ հանդիպի,
Դնա, քաշէ, քեզ չի պիտի։

Ակռա, քո երևան մօռ լինի,
Ահա եղև հինգ-վեց տարի,
Ջէտ որ ի քեզ բան կու հասնի,
Վա՛յ կու կանչես, խելքս կանցնի։

Հանց կայ քառսուն, յիսուն տարի,
Խեղճս խղմաթ կէնէ քեզի,
Այս ադմորդիս նսաֆ չունի,
Դեռ նախատինք կու տա մեզի։

Խեղճ ակռայեկ ողորմելի,
Վատ չեմ ուզեր ես այլ քեզի,
Կասեմ, թէ խեղճ է, կու ցաւի,
Ջատ չէ կերեր՝ կայ վեց տարի։

Գանկատ մ'ունիմ ես այլ քեզի,
Թէ դու տէր ես այս ակռայի,
Դու մի՛ կենար շատ անօթի,
Երբ որ լուանայ, հաց կեր քեզի։

---

58 C և փխ 'ւ
59 BC Դու այլ
60 A չիf չի
61 a Սոխն երեան սև լինի։
62 BC Եղուկ ասէր դու փխ Ահա եղև հինգ
63 a ի բերանս փխ ի քեզ բան
64 BC խելքդ
66 BC Անցնի խեղճս խղմէթ։ չիf քեզի
67 a ադմորդին
68 BC կէնէ փխ կու տա
71 aB չիf թէ a քանի կու ցաւի
72 BC Հանց փխ կայ
73 a ունիմ փխ մ'ունիմ
74 BC ակռային
76 BC Ջէտ փխ Երբ

Ես մեղաւոր Պարսամ կերի,
Որ զակռանիս իմ գովեցի,
Բնաւ զհոգիս իմ չիշեցի,
Որպէ՞ս ճուղապ տամ Քրիստոսի։

Տէր Միքայէլն Լովեցի
Յինէն խնդրեաց, ես գրեցի,
Ինձ մեղաւոր անարժանի
Դուք ասացէք Տէր ողորմի։

77—84 BC չիf

81 Ուղղել է Ն. Ակինյանը։ Նրա ձեռքի տակ եղած օրինակում տողը եղել է «Տէր Միքայէլ Ընծովեցի»։ Այս մասին տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1930, էջ 593։

*
* *

Բիւն հազար քսան և ութին,
Յաւուր աշնան, մուտ ձմեռին,
Հրոտից ամսուն տասնուերկուսին,
Սև լուսացաւ երկուշաբթին։

Յանկարծ տեսին յեաղին հասեալ,
Շուրջ ու բոլոր զքաղաք պատեալ,
Մեծ և պստիկ զամէն կալեալ,
Լալոտ աչօք գերի տարեալ։

Ոմանք կալեալ թէ սպանէին,
Մալ և ըռզակ հարցանէին,
Շատ ոք խիղանց նշան տային,
Լալով, ողբով գերի տարին։

Վա՛յ տանք երկրին Արարատեան,
Մայրաքաղաքն ի յԵրևան
Եւ գեղանուն ամենեքեան,
Զևոն այլազգեաց գերի անկան։

Աբար աստուած մարդն իւր նման,
Ի պատկեր իւրն տիրական,
Թէ ոք չպահեն զպատուիրան,
Այսպէս փորձանքս դիպանան։

Նախ և առաջ յորժամ եկին,
Ի Նորագեղ փաշայքն իջին,
Լաշկարն՝ անկարծ բոլորեցին,
Շատ ոք անմեղ սպանեցին։

---

8 Տպագրում՝ տարան

Երէվանայ քաղքէն տարան
Շատ սարկաւագ սաղմոսաձայն,
Ոմանք պաշտեն զշարական
Եւ քահանայք՝ զաւետարան։

Սաղմոսաց ձայնն վերացաւ,
Եկեղեցեաց լոյսն հանգեաւ,
Ժամ և պաշտօն խափանեցաւ,
Գիւղս և քաղաք աւեր դարձաւ։

Ախ ու վայ մեզ հազար բերան
Եւ կուրացեալ աչք մեր տեսան,
Ծերք և տղայք, անմեղ խիղճն
Ջեռն այլազգեաց գերի անկան։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՂԵԱԼ Ի ՂԶԼՊԱՇԻ ՎԵՐԱՅ ԿԱՄ ՇԻՐՎԱՆ ԿԱՄ ՏԱՄԻՐ ՂԱԲՈՒԻՆ

Մեծ թվական էր հազարին,
Եռեսներկու աւելորդին,
Յարեաւ սուլթան մի ահագին,
Օսման փաշայ անուանէին։

Գնացեալ ի վերայ Ղզլպաշին,
Բազում հեծեալ կայր հետ նմին,
Որ զԵրևան պաշարեցին,
Զազգս Հայոց գերի բերին։

Բազում արիւն նոքա հեղին,
Որ ասելոյ է ահագին,
Եւ ի Շրվան գնացեալ հասին,
Պարսից ազգին մեծ վիշտ արին։

Խորագիր
b *Ողբ ի վերայ առման Կաֆայի*
Բնագիր
1 b *Այլև* փխ *Մեծ։ թուական։ Ռ-ին* փխ *հազարին*
2 b *ԼԲ* փխ *եռեսներկու*
3 A *Յարև սուլդան*
4 b *Յօսման*
6 b *հեծել։ ի* փխ *հետ*
7 b *զՎէզէվանդ* փխ *զԵրևան*
8 b *Ազգն*
9 b *նոցա* փխ *նոքա*
10 b *ասելու է*
11 A չիք *Եւ*
12 b *արարին*

Որ և գերեալ, ավերեցին,
Դարձեալ եկին Տամիր Ղաբին,
Որք և նոքա հատան արին,
Զքաղաքն չինքեանս դարձուցին։

Եւ ապստամբեալ Թաթարին,
Չերթալ նոցա ի յօգնութիւն,
Որ սրտմտեալ թագաւորին
Եւ նենգութեամբ խորհուրդ արին։

Եւ Հրովարտակ առաքեցին
Դէմուր Ղաբուն Օսման փաշին,
Դարձեալ եկին Կաֆայն հասին
Եւ ամրացան ի քաղաքին։

Դարձեալ Հրամանք կրկին հասին
Թագաւորէն Օսման փաշին,
Սպանանել զխան Թաթարին,
Ալըբքերին տան խանութիւն։

Իսկ անհաւան ազգ Թաթարին
Չի հաւանել տիրել նմին,
Որ իմացեալ թագաւորին,
Եւ Հրաման Իսլամ խանին։

Գնա, տիրէ դու քոյ ազգին,
Տամ Հրաման քեզի կրկին
Սպանանել զնախապայր քոյին,
Գալ օգնութիւն պատերազմին։

Յորժամ լուաւ Մահմատ Քարին,
Ժողովեաց զազգն Թաթարին,
Ազգ մի այլ, որ Նօղայ ասեն,
Նօքօք եկին ի վերայ քաղաքին։

---

13 b գերեալքն
14 b Տէմիր Ղափուն
15 b չի՛ Որք։ զնոքա
16 b Քաղաքն
17 b Ապստամբեալն Թաթարինն։
18 A Չերթալ
20 b զնենգութեան
21—40 b չի՛

Անթիւ համար հազարք էին,
Բիւրք ի բիւրոց հեծել կային,
Ութանասուն հազար ասին,
Եւ զցամաք կոյսն պատեցին։

Այլև թօփեր կայր ընդ նոսին
Եւ թֆանքներ խիստ ահագին,
Որ տեսնողքն սոսկային,
Լսողքն ամէն զարմանային։

Բերեալ եդին ի բլրին,
Որ Բաշայ Թէփայ կոչէին,
Դէպ ի պարիսպն քաշէին,
Բայց վնասել ոչ կարէին։

Քանզի գութ մարդասիրին
Ոչ երետ թոյլ Կաֆայ քաղքին
Մատնել ի ձեռս Թաթարին,
Այն անօրէն և չար ազգին։

Քառասուն օր կռիւ արին,
Մինչ որ եկին Ղատր Ղանին
Եւ Ղաբտան Ալի փաշին,
Իսլամ խանն ալ ի հետ բերին։

---

41 b համարք հազար էին
42 A Բիւր բիւրուց
43 A էին փխ ասին
44 A ցամաք կույսն
45 b Այլ ի թոփեր։ ի փխ ընդ
46 b թիֆինքչիներ
50 b Փաշայ A Տափէ
51 A չիմ Դեպ ի
52 b կարացին
54 b Որ ոչ։ Քեֆէ
58 b երեք փխ եկին։ Ղատրղայնին
59 b Եւ շատ Փանալի փաշային։
60 b խանալի փխ խանն ալ ի

Յորժամ լսեց ազգն Թաթարին,
Նայ մեծամեծք փախուստ առին,
Եկեալ նորա զգլուխն զարկին,
Ասին. Տիրէ դու մեր ազգին։

Ապա փախաւ Մահմատ Քարին,
Ի հետ մտին եղբայրք նորին,
Որ և հասեալ զնա բռնեցին,
Զինքն և զորդին սպաննեցին։

Երեք որդին փախուստ առին,
Նոցա հասնիլ չի կարացին,
Ապայ դարձեալ յետս գային,
Տեսեալ Թոփեր Թաղեալ գետին։

Հաննեալ բերին ի քաղաքին,
Եդին ի վերայ պարսպին,
Ըսլամ գնաց ի յիւր թախտին,
Որ Պաղչասարայ կոչէին։

Հինգ ամիս ի վերայ անցին,
Այն փախածնին դարձեալ եկին,
Յաւուր յառաջ ի պայրաճին,
Յանկարծակի ի վերայ հասին։

---

61 b Յայնժամ։ ազգ։
62 b Եւ փխ Նայ
65 A փախեաւ
66 A Եւ փխ Ի
67 b ըմպռնին զինքն փխ զնայ բռնեցին
68 b Եւ զորդիքն սպանանին։
70 b հասեալ
71 b հետս
72 b Տեսին A գնանին
75 b չիմ ի։ իւր
76 b չիմ Որ։ կու կոչէին
77 b չիմ ի։ անցանին
79 b Աւուր։ հաճի փխ յառաջ։ չիմ ի
80 b Անկարծակի։ չիմ ի

Ըսլամն եւաւ ի դէմ նոցին,
Երեք եղբայրքն ի հետ նորին,
Ընդ միմիեանս ի մարտ մտին,
Դարձեալ բազում արիւն հեղին։

Յաղթահարեալ փախուստ առին,
Հաղիւ հասին Կաֆայ քաղքին,
Բևրդն և սարայն այրեցին,
Ելան խրիմ քաղաքն եկին։

Երկու ամիս վրդովեցին
Քաղաք, երկիր և գեղանին,
Ի վերայ Կաֆայիին գային,
Թէ մեզ տվէք մեր չարկամնին։

Դարձեալ փաշայ մեր եկ կրկին,
Որ իւր անունն Ֆարհատ ասին,
Շինեց ղալայ մի եղեր քաղքին,
Թօփեր շարեց ի վերայ նորին։

Երկու ամիս կռիւ արին,
Մինչ խօնքարէն հեծել եկին,
Ելան գնացին ի վերայ նոցին,
Իսպառ զնոսայ կոտորեցին։

Այլև պարոն մի սպաննեցին,
Որ էր գլուխ Նօղայ ազգին,
Եւ սուլթաննին փախեալ գնացին,
Մինչև Նօղայ յերկիր հասին։

---

82 b *Եղբայրն երիք փխ Երեք եղբայրքն*
85 b *Աղթահարեալ փախուստն*
88 b *խլիմ քաղաք*
89—92 b չիf
93 b *երեկ փխ մեր եկ*
94 b *անուն։ Ֆերհատ*
95 A *խուլայ'մ* b *ղուլայ մի*
96 b *Թոփեր*
98 b *խոնքարէն*
99 b *Ելեալ*
101 b *Այլ և պարոնն բսպանեցին։*
102 Ab *էլ փխ էր* b *գլուխն։ Ախօզ փխ Նօղայ*
103 b *սուլթանինն*
104 A *երկիր*

Ըսլամ մեծ խան դարձեալ կրկին,
Գնաց նստաւ ի իւր թախտին,
եւ միւսումն ի գալ տարին,
Դարձեալ օրին վերան նկին։

Ըսլամն ելաւ ի դէմ նոցին,
Նոքա տեսեալ փախուստ առին,
Երկու հարիւր ուռուս գերեցին,
Ձամէնն բերեալ վաճառեցին։

Վերջն աստուծոյ եմք անձին,
Միթէ պահեմք զկամս նորին,
Որ այլ փորձանք չի հանդիպի
Աստուածաշէն կաֆայ քաղքին։

Զայս սակաւ բանս որ ասացի,
Ես Յոհաննէս մեղօք ի լի,
Զսա խնդրեալ է Գրիգորի
եւ մականուն Սարկաւագի։

---

105 A կրկին դարձեալ
106 A չիմ ի
107 A միւսում։ չիմ ի
108 b յօրին A բերանն փխ վերան
109 b Ըսլամ։ նոցա
110 b ամէն փխ տեսեալ
112 A Ձամէն
113 b Վերջ եմք
114 A պահէ կամք
117 b գրեցի փխ ասացի
118 b Ղաբլան փխ Յոհաննէս
119 b ի Գրիգորին փխ է Գրիգորի
120 b Մաքուր, անբիծ փխ եւ մականուն

Գրիչների հիշատակարանները

A

Ձձեղ ազաւեմք, եղբայրք բարի
Ով ոք կարդայ ըղձմամբ սրտի,
Արժան առնէք Հայր մեղայի,
Ձիս անպիտան տէր Մարտիրոսի

B

Ձեղ աղաչեմ, եղբայր բարի,
Որ ով երգէ ըղձման սրտի,
Արժան առնէք Հայր մեղայի
Ձիս անպիտան Ղաբլան գրչի։

*
* *

Ընկալ Տէր արարիչ,
դու ստեղծող ես համայնից,
կենդանացո, զմեղօք մեռեալս,
կենդանութեան մեր պարգեւիչ։

Կատարիչ խնդրուածաց,
լեր և իմոցս կատարիչ,
Մեղաւոր եմ, մեղաւոր,
մեղաւորաց ես դու բաւիչ։

Ջհինդ զգայարանքս իմ պահպանեա
եղականացս պահպանիչ,
Որ աւազակն չմտանէ,
աւազակաց լեր հալածիչ։

Քննող գաղտնեաց, տեսող գործոց,
մոլորելոցս դարձուցիչ,
Թէպէտ և մեղք իմ բազմացան,
շատ բան դաւեալ և զքար և զխիճ,

Տուր ինձ միայն զքեզ սիրել,
որ հուր սիրոյ ես բորբոքիչ,
Ի յանցանաց տղմոյ լուա,
որ մեղանաց ես լուացիչ։

Սպիտակացո զխաւար հոգիս,
որ սևացաւ քան սև կճիճ,
Բարերար բնութիւն բարի,
վիրաց իմոց լեր դարմանիչ։

---

5 Ձեռագրում՝ *զգայարանքս*

Համբարձի զաշս իմ առ քեզ, աստուած
    և՛ Հայր, և՛ Տէր փրկիչ,
Տուր ժամանակ ապաշխարել,
    դոչել առ քեզ և բառնալ ճիչ։

Լաց, և՛ հայցել, և՛ պաղատիլ,
    որ արտասուքն դառնայ լիճ,
Թէպէտ և ժամս կարճացաւ,
    աւուրքս շատ՝ դարձաւ ի քիչ։

Տէր Յովանէս լցեալ մեղօք,
    երգդ բարոյ է յորդորիչ,
Այլ ի լերինն կատարի,
    Թէ ասոյդ լինիս լսիչ։

ԱՒԱՂ ԳԵՂԵՑԻԿ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ Ի ՏԱՐՕՆԵՑԻ ՄԿՐՏԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Օրհնեալ անմահ թագաւոր,
Դու միայն հզօր, զօրաւոր,
Որդիդ ընդ Հօր միաւոր
Եւ Հոգոյդ բղխումն ահաւոր։

Ստեղծեր զմարդն բանաւոր
Եւ դրեր զմիտքն դատաւոր,
Քննէ զմեղքն հին և նոր,
Որ Հոգւոյն չինի ննդաւոր։

Յաշխարհս ով եկեր հանգեր,
Կամ թմներ իւր կամքն ի բարին,
Կամ հասեր ինք մուրատին,
Կամ ելեր հառաչն իւր սրտին։

Շատ բան դրեր իւր մտին՝
Կատարեմ զայս աստուորին,

Խոր ագիր

B *Ողբ գեղեցիկ և աղնիւ ի Տարօնեցի Մկրտիչ բանի սպասաւորէ ասացեալ ի վերայ վաճառականի* C *Ողբ և տաղ գեղեցիկ է աղնիւ, ի Տարօնեցի Մկրտիչ բանէ սպասաւորէ ասացեալ* D *Ողբ գեղեցիկ և աղնիւ ի Տարօնեցի Մկրտիչ բանասիրէ ասացեալ վասն Հոգոյ խրատոք*

Բնագիր

6 A *զմիտքն իւր*
8 BCD *Հոգոյն* BD *չի լինի*
12 D *հառաչն* ABC *ի փխ իւր*
13 AB *տրեր* D *յիւր*
14 BCD *այս* C *ի յաստուորին*

Յամենէն դատարկ եղէր,
Չէ հասէր ինքն իւր մուրատին։

Ասաց. Տուն, տաճար շինեմ
Եւ զարպաս ոսկով զարդարեմ,
Զդուին ապիկի առնեմ
Եւ մտնում ի ներս բնակեմ։

Ասաց, թէ. Մլքեր գնեմ
Ու զբոլորն բարձր պատեմ,
Զմէջն հազար բարի վաստակեմ,
Յաւիտեան երթամ ժառանգեմ։

Ասաց, թե. Այգի շինեմ,
Լայն ու մեծ և ամուր պատեմ,
Զբոլորն ծառեր տնկեմ,
Զանազան պտղով զարդարեմ։

Զմէջն նորատունկ առնեմ,
Գոյնզգոյն խաղող պատուաստեմ,
Զգինին անապակ առնեմ,
Սիրելիօքս երթամ վայելեմ։

Ասաց, թէ. Կինս աննման,
Որ ամէն բանին եմ հաւան,
Որդիք ունիմ սիրական,
Որ ամէն մարդիկ կու ցանկան։

---

16 C ինք D մարդ փխ ինքն։ Յիւր BD հասրաթին փխ մուրատին
22 C եւ փխ Ու D բարձրը
23 BC Մէջն D ջիմ Զմէջն B տնկեմ փխ վաստակեմ
24 A ժառանգեմ, վայելեմ
27 B Բոլորն A ծառ
30 BCD Գունզգուն C խաղով BD պատրաստեմ
32 B Սիրելեաւս
33 BC Ասացի
34 A բանի
36 B ինձ փխ կու

Դատերք ունիմ պատուական,
Քան զգարնան շուշանն ի նման,
Մալ ՝ւ բոզակ անչափական,
Յօր մահուն ի յաչացս կլան։

Ասաց, թե. Անմահանամ
Ու զմահուս օրն մոռանամ,
Երկիրս բոլոր տիրանամ
Եւ չի տամ զթարկն ու գնամ։

Ես զիս անմահ գիտէի
Ու զմահուս օրն ոչ չիշեցի,
Գնալու կումանէ չունէի,
Նայ տարան ողորմ ու լալի։

Ասաց. Մեծ խօճայ լինիմ,
Պազիրկան և բեռներ կապիմ,
Առնում չԱրևելս առնիմ,
Իմ սրտով վաճառ առնիմ։

Եւ անգին ակունք առնիմ,
Մարգարիտ ի ծովէն հանիմ,
Բեռներով պահար կապիմ,
Յարևմուտս տանիմ վաճառիմ։

Զինչ ասաց՝ չկատարեցաւ,
Իւր սրտին կամացն ոչ հասաւ,
Յանկարծ օր մահուն նկաւ,
Ամենէն մահրում նա կլաւ։

---

38 B շուշանի նման
41 BC Ասացի D Ասի C Թանմահանամ
42 A չիմ Ու C չիմանամ փխ մոռանամ
43 A Յերկիրս C Աշխարհս փխ Երկիրս Եւ փխ բոլոր
44 A Ու փխ Եւ չտամ
47 D չունի
50 C պազիրկեան կամիմ փխ կապիմ
52 A սրտով BD այնիմ C այնեմ
53 C գնեմ փխ առնիմ
56 BCD երթամ փխ տանիմ
60 D Յամէնէն

Իւր մարմինն ի հող մտաւ
Եւ հոգւոյն բաժին ոչ գտաւ,
Երբ իւր ձեռօքն ոչ արաւ,
Նայ այլոց տալն իւր շահ չհղաւ։

Ասաց. Թագաւոր լինիմ
Ի յամուր քաղաք բնակիմ,
Դռանս պահապան դնիմ
Ու մարդու երես չելանիմ։

Շատ գանձ և ոսկի ժողովիմ,
Գոյնզգոյն հանդերձ յօրինիմ,
Անհամար հեծել կազմիմ,
Յումեքէ երկիւղ չի բաշիմ։

Փառքս այս շուտով խափանի,
Քան զերազ, որ ի գիշերի,
Յորժամ ի չարխն ծռի
Նայ դիժար պահու հանդիպի։

Մեր կեանքն է ծաղկի նման,
Կամ խոտոյ, որ շուտ չորանան,
Կամ ծառի շքի նման,
Որ պատէ զօրն միաբան։

Յաշխարհս այլ մարդիկ շատ կան,
Որ ցանկան նոքա մեծութեան,
Գիշեր ու ցորեկ ջանան,
Թէ հասնիմք մեք հարստութեան։

---

61 BCD *դարձաւ փխ մտաւ*
62 BCD *հոգոյն*
64 C *չարաւ փխ չհղաւ*
66 B *ի ամուր* BD *բնակիմ*
68 D *եւ մարդոյ յերես*
69 B *մալ փխ գանձ* C *ժողովիմ* D *ժողվիմ*
70 BCD *Գունզգուն*
72 B *յերկիւղ* A *չբաշիմ*
73 B *Փառք*
75 B *իւր փխ ի*
81 BD *մարգիկք*
84 BD *հասնինք*

Թէ զաստուած ունին օգնական,
Աջողի բանն և յառաջ գան,
Թ'իւրեանց թափին յապով մնան,
Նայ լինին աղքատ, մերկ ՝ւ անբան։

Երբ մեր կեանքս, որ այսպէս է,
Որ յերակ զմեզ կու խաբէ,
Հանապազ յերեր պահէ,
Մինչև զիւր օրն վճարէ։

Քանի որ շատ ջանք այնեմ,
Շատ հաւաս ի միտս դնեմ,
Հա՛յ այսօր, հա՛յ վաղն ասեմ,
Ջժամանակս իմ անցուցանեմ։

Սուտ է այս կենացս փառքն
՝Ի աշխարհիս վայելքն ամէն,
Դաւիթ զայս երազ ասաց,
Սողոմոն ունայն քարոզեաց։

Եսայի՝ ծաղիկ ասէ.
Կամ ստուեր, որ միշտ ընթանայ,
Յոբ՝ սակաւակեաց ասէ,
Յաշխարհի զկեանս ազգի մարդկան։

Ասացեալ Սողոմոնի,
Թէ ամէն տնկեալք խլեսցի,
Ամենայն շինեալ քակի,
Որ իւրեանց հետն չերևի։

---

86 D Աջողէ A առաջ
87 BD Թէ իւրեանց՝ կենան փխ մնան
88 CD չիմ լինին՝ մերկիկ և
89 A ասպես է
90 B երակ
92 D իւր
97 D կենացըս փխ կենացս A փառք
98 D չիմ 'Ի
104 ABD զկեանքս
107 B Ամէն D շինեալք՝ քակտի

Ամենայն ծնեալք մեռանին,
Որ եկեալ են ի յաշխարհի,
Նոյնպէս իմացիր դու զքեզ,
Որ այն օրն քեզ այլ հանդիպի։

Հինգ փառք կայ ի յաշխարհի՝
Մեծութիւն, որ մեզ է յայտնի,
Մէկ, որ ինքն իշխան լինի,
Պատուական և կամ մեծ ազգի։

Հելօք ՝ւ իմաստուն լինի
Կամ փարթամ ի վերայ երկրի,
Մարմնովն զօրեղ լինի,
Պատկերօքն իւր՝ աննմանի։

Յորժամ օր մահուն հասնի,
Նայ սոքայ ամէն խափանի,
Յամենէն դատարկ երթայ,
Մէկ պատանք միթէ հետ տանի։

Յայն կեանքն ամօթով լինի,
Սևերես կանգնի յատենի,
Էսէ նա զբարբառն յայտնի՝
Հուրն երթայք անշիջանելի։

Օրերս է ի շուք նման,
Կամ հողմոյ ՝ւ երազի նման,

---

109 BC *մեռնի*
110 B *յայսմ փխ ի յաշխարհի*
112 ACD *այլ քեզ*
113 B *աշխարհի* D *յաշխարհիս*
114 B *մեզ յայտնի է*
117 B *հելօքն՝ չիմ ՝ւ* D *կամ փխ ՝ւ մաստուն*
118 D *փարթամք*
119 B *ուժով փխ զօրեղ*
122 D *ամէնն*
123—126 D *չիմ*
130 B *հովու փխ հողմոյ*

Ծաղիկ եմք գարնան նման,
Մանուշակ ու վարդի նման,

Շուտով չորանան գնան,
Օրինակ են մեզ ի մահուան,
Մտնումք արևու նման
Եւ երթամք ի նեղ գերեզման։

Երգէ Մկրտիչն զայս՝
Սուտ եկայք ի յաշխարհս յայս,
Շատ բանի գրի հաւաս
Ու մնաց ամէնն պակաս։

Ասացի. Վարդապետ լինիմ
Ու գրոց բանին հետևիմ,
Զամէն օրէնս կատարեմ
Եւ առնեմ և ուսուցանեմ։

Զինչ ասացի, չկատարեցի,
Նուլութեամբ զիմ կեանքս անցուցի,
Զաշխարհս ինձ հոգս արի
'Ի ի բարեաց զհոգիս զրկեցի։

Ոչ ըստ մեղս մեր դատէ,
Ըստ գործոց ոչ հատուցանէ,
Այլ ողորմութեամբ քաւէ,
Գթութեամբ ի մեզ խնայէ։

---

131 ACD ծաղիկ ենք
132 B Մանուշկի և
134 A քեզ փխ մեզ
135 B մտնունք յարևու
136 ABD երթանք
138 BD այս
141 BCD Ասցի B Թէ վարդապետ
144 B Ես փխ Եւ
145 BC ասցի D ասի
147 B ինձի C ընձի
148 D Եւ փխ 'Ի C շատ փխ ի D չիք ի

Զհաւատդ հաստատուն պահէ
Եւ յուսով զքեզ պարփակէ,
Սէրդ ի յաստուած բևեռէ,
Որ զքեզ իսկ անտես չառնէ։

Ով որ զայս բաներս կարդայ,
Զանցաւոր աշխարհս իմանայ,
Աստուած զիւր խնդիրքն տայ,
Զբարեաց դուռն իւր բանայ։

Ով որ զայս յաւետանն ասէ
Եւ ձայնիւ նայ եղանակէ,
Ով սիրով ականջ դնէ,
Նայ զիւր մեղքն աստուած ոչ յիշէ։

Ի հազար թուականին
Եւ քսանուվեց թիւ յաւելին,
Յարմարեցաւ բանս ըստ կարգին,
Ըստ մեր կարեացն, որչափ էին։

---

153 BCD *բոնէ* փխ *պահէ*
155 B *Զսիրտդ* CD *Սիրտտ* փխ *Սէրդ*
158 B *յաշխարհս*
160 B *դռներն*
161 B *բաներս* փխ *յաւետանն* D *յաւետան*
164 C *իւր*
165 D շիf *Եւ։ թրվականի*
166 ACD *քսանվեց* B *այլ յաւելին* D *յաւելորդի*
167 D *Բանս յարմարեցի* BCD շիf *ըստ* D շիf *կարգին*
168 D *կարեաց մեր*

* *
*

Աստուածածին, մայր Քրիստոսի,
Իմ յոյսն դուն աւուր մեծի,
Բարեխօս ընդունելի,
Միթէ քէնով Տէր ողորմի։

Լուսն տվի, պխաւարն առի,
Հուր գէհենին ինձ վառեցի,
Մութն ու խաւար ճանփան գնամ,
Վայ թէ խաւարն ինձ հանդիպի։

Ես Յոհաննէս եմ մեղավոր,
Ջօրն ի հետ մարմնոս ժուռ կու գամ,
Չեմ յիշել զօր դատաստանին,
Հետու ո՞յր պիտի երթամ։

Ահեղ ու մեծ է դատաւորն,
Եփ որ տեսնում, նայ զարմանամ,
Եփ դատաւորն հարցումն այնէ,
Գերիս ամ ո՞նց պատասխան ես տամ։

Սառնամանիքն է պատրաստած,
Եփ որ տեսնում դէտ գուռ դոզամ,
Գերիս այնօր մեծ աւէնի,
Ես մեղաւորս ամ ի՞նչ լինամ։

Անքուն որդունքն են ի աշուն,
Թէ ո՞ւսկայ կու գայ անուշ լօզման,

---

4 Ձեռագրում՝ *Միդի*
20 Ձեռագրում՝ *մեղաւորդ*

Մարմինս գեր է և փափուկ,
Նոքա ուտեն, ես պարմանամ։

Ջօրն ու գիշերն անտի շայէն,
Տարէկուսիմ, նատիմ ու լամ,
Եփ գահաւոր դատողն չիշեմ,
Ա՛յ, վա՛խ, հազար վա՛յ ինձ կու տամ։

Չեմ շինել ինձ տուն բարիաւ
Օթևան՝ երթամ կենամ,
Տուն գժոխքն է պատրաստած,
Որ անհամբեր երթամ կենամ։

Գերի Յոհանէս, էս դուն չիմար,
Հետ աշխարհիս ընկար մեղկան,
Մէրկիկ ելիր դուն ի՝ աշխարհս,
Մէրկիկ դնեն հող՝ ւ ի գնտան։

---

36 Ձեռագրում՝ հողվի փխ հող՝ւ ի

ԱՅԼ ՏԱՂ ԼԱՒ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ

Մի՛ տրտմիր, ո՛վ դարիպ, ի մէջ աշխարհի,
Անցանի մեծութիւն մարդկային ազգի,
Ջանք արա զքեզ հանել ի մեղաց տղմի,
Ունայնութեանց զբանն Սողոմոնի։

Եթէ սէր աշխարհիս աւելի լինի,
Քան զսէր արքային Ալէքսանդրոսի,
Սէր աշխարհիս նանրոյ ծաղկի նմանի,
Նման աւուր գարնան ծաղկի, անցանի։

Լոսն ունայն աշխարհիս շուտով խաւարի,
Որպէս զխոտ տանեաց յանկարծ չամաքի,
Հողեղէն պակացնալ մարդոյս բաւակի,
Որ այսօր ծնեալ է, վաղիւն մեռանի։

Քանի՞ բնեալ ամ ևս մէջ մեղաց տղմի,
Մտածէ, որ Տէր Քրիստոս յանկարծ հասանի,
Ահաւոր տեսլեամբն դատաստանի նստի
Ի վայր լինի աւուրն այն անձինդ եղկելի։

Ո՜հ, թէ զինչ լինիս թշուառացեալ գերի,
Միշտ շրջիս յերկրոյ ի դուր, վաստրանդի,
Ասա և կոծևա զանձդ եղկելի,
Չլինի անկանիս մէջ տարտարոսի։

Նայեաց և մտածէ, ծառայ Յիսուսի,
Զի կարի սպառեալ է ի սէր աշխարհի,
Ընդէ՞ր սուտ աշխատիս, ո՛վ մեղաց գերի,
Երբ որ վերջն մարդոյս ունայն կու լինի։

---

11 Ձեռագրում՝ *Հողէ յէն*
16 Ձեռագրում՝ *այն եղկելի*

ՏԱՂ ՍԻՐՈՑ

Ղարիպ կտրիճ՝մ յօտար յերկրէ ևկեր է,
Մակար թէ զնա սիրուն հովն բերեր է,
Եկեր մէկ զալումի աշըխ եղեր է,
Կու հառաչէ սրտէն, թէ աս ինչ խղճեր։

Աճապ կա՞ ի յաշխարհս առանց սիրու մարդ,
Աճապ սիրտ կա՞ անսէր կամ առանց մուրատ,
Թէ՛ ծեր, թէ՛ տղայ, հարուստ, թէ՛ աղքատ,
Ամէն մարդ տարտ ունի, ո՞վ կա առանց տարտ։

Յիս անճայ խեղճ բաներ եղեր է,
Խեղճ այն է, որ լալով քաղքէն ելեր է,
Անճայ ղարիպ կտրիճ հասրաթ մեռեր է,
Հոգիս կու ցաւի՝ ղարիպ մի ասեր է։

Մէկ ղարիպուկ կտրիճ եղեր սավտայի,
Նայ կասեր, թէ՝ գիտեմ, և ես չավտայի,
Տալեր Թուրկուրանցի, խադեր խաթայի

Խորագիր
BC *Անխորագիր*
Բնագիր
1 B *կտրիճ մի* B *էրկրէ* C *երկրէ*
3 BC *եկեր է քաֆըրի՝մ փխ մէկ զալումի* B *յաշխըխ*
4 A *հառաչէ։ սրտէն ի վէր* BC *այս*
5 A *որ առանց սէր*
6 BC *կամ փխ Աճապ։ առանց սէր փխ անսէր*
7 BC *ծեր է*
8 B *մարդս* A *տէրտ։ տէրտ*
9—16 A *չիք*
11 B *հասրատ* C *հարուստ փխ հասրաթ*
12 C *չիք է*
13 C *կտրիճ մի*
15 B *չիք Տալեր (ջնջված)*

Ասող էր ու գրող նման Յովբալի*։

Հնգգուն բաներ կասէ, որ կելնէ բոցս,
Զինքն լալով կու հոգայ, փլուց պիմ խոցս,
Կասէ. Սիրտս կերի, հուր կա ի ծոցս,
Եկայ հիւանդ անկայ ի յայս փողոցս։

Հարամի Ալան զայս բանս արեր է,
Լեռներն արիւնով կարմիր ներկեր է,
Աչօքն, ունօքն մէն զայս բանս արեր է,
Հալա զձեղ չգիտեմ, ինձ հանդիպեր է։

Զքո արածն չէ արեր հարամի,
Աչերնին կու խաղա, կասեր հալամի,
Կրակն անկեր կերի, մէկ մահալամի,
Բայց ան մէկին հառաչն անանց ալամի։

Այսօր դաշտն ծաղկեր է Ամիրանայ,
Սօղպաթդ շէն կենայ ամէն օրինայ,
Չհանգչի մեր չարկամն, այլ ոչ դուրանայ,
Աճապ ի՞նչ կու շահի, որ կու չարենայ։

Վաղվէնէն տեսայ պատկեր՝մ նաղաշի,
Աւուրս գոհութիւն, խիստ եմ խնդալի,
Կամ տի լինամք պարոն, կամ ճորտ պարոնի,
Կամ տի մեռնիմք հասրաթ ի մէջ աշխարհի։

---

16 C *Աստղերուք լսող* փխ *Ասող էր ու գրող* B *Յուդայի* փխ *Յովբալի* C *Զաամպուռանի* փխ *Յովբալի* (մինչ այդ ջնջված բառ՝ «*Յա...այի*)

17 A *Հանցկուն։ կասեն* BC *բոցն*

18 AB *ալըվ* փխ *լալով* B *կու հոգար* BC *խոցն*

19 A *Կասեմ*

20 BC *Յուրկար եկայ անկայ* փխ *Եկայ հիւանդ անկայ* C *այս*

21 A *Ալանի հանց ով տեսեր է* փխ *Ալան զայս բանս արեր է* A-ում 21—24-րդ տողերը 9—12-րդն են

22 C *արբնով*

23 C *Աչօք, ունօք ամէն* B *23—36* չիմ

25 A *Հարամին*

26 C *Թարթիճնին* փխ *Աչերնին* A *կու խօխար* C *կասէ*

27 C չիմ *կերի*

28 C չիմ *ան։ մէկ։ հառաչն* (ջնջված)։ *աժէ բոլոր ալամի*

33 C *կու տեսայ պատկեր մի*

35 C *տի լինիմք։ պարոնորդի* փխ *Ճորտ պարոնի*

36 C *առնուք* փխ *մեռնիմք։* չիմ *հասրաթ* (ջնջված)

* *Ղամնքի և Ադդայի որդին, քնարի և սրնգի Հայրն է համարվում («Եւ անուն եղբօր նորա Յովբաղ, նա է Հայր, որ եցոյց ղերգս և ղքնարս». Գիրք ծննդոց, Դ. 21)։*

ԱՅԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ

Այբէն մինչև ի քէն քննէ գանկահիմ ես,
Բազում խոց կայ սրտիս, ամէնն դու ես։
Գնա՛, պատում, գնա՛, դիս է՞ր չհարցանես,
Դարձնալ եմ լալագին վազից ի հետ քեզ,

Ես ի քեզ կու նայիմ, աչացս լոյս ես,
Զարմանք ինձ կու թըւի, թէ դու դիս առիս։
— Է՛ իմ հազար գունով պլպլուլ խօսուն ես,
Ընդդէմ առաւօտուն կելնես, կու կանչես,

Թոռոմած կամ ծարաւի ի քո դիմացդ ես,
Ժամ է ինձ քո ցօղէդ կաթիկ մի բաշխես։
— Ի շատ տրամութենէդ թէ ապառիմ ես,
Լերդիկս է իմ խոցած, հոտդ կայրէ դիս,

Խորհուրդ կայ իմ սրտիս, թէ դայն կատարես,
Ծառայ լինիմ քեզի, դու իմ հոգւկն ես։
Կարօտ եմ ի դիմացդ ի շատ վազից ես,
Հասիր հոգուս ՝ւ արևկ, թէ ոլորմած ես,

Զայնիւ հղանակեմ, քան դպումբին ես,
Ղորդ, քան զքեզ անուշ այլ չի տեսայ ես,
Ճարտար և իմաստուն, քան զամէնն լաւ ես,
Մարմնովդ գեղեցիկ, քան զհրեշտակ ես։

Յորժամ ի քեզ նայիմ, կու սարսափիմ ես,
Նման արեգական զլոյս կու ցայթես,
Շատք են ի քեզ կարօտ, գէմ մենակ չեմ ես։
— Որդոյն Հայկազեան կրակ ու բոց ես,

Ջունիմ հանգիստ ու քուն ի քո սիրուդ ես,
Պատից վիս անդադարն ու կու մաշիմ ես,
Ջուր եմ անպէտ դարձեր ի քո սիրուն ես,
Ռատ կոխեն ՝ւ անցնին, ո՞նց համբերեմ ես,

Սարսափն ու դողն էառ, ղէտ վուս դողամ ես,
Վախեմ պեղնի տերես ու թօթափիմ ես։
— Տէրն զքեզ ստեղծեց, թէ գաշխարհն էրե՞ս,
Բաբուն վարդապետաց այլ ախանջ դնես,

Յո՛յց ինձ զերեսըս քո, թէ ողորմած ես,
Հիւանդ եմ ու կարօտ, վիս է՞ր կու առես,
Փրկչին ծառայ եմ ես, գէմ դու լսեր ես,
Քարոզ ու շարական, ուսումս դու ես։

ՈՂԲ ՏՂԱՅՈՑ, ԱՍԷՔ ՔԱՂՑՐ

Ո՛վ գեղեցիկ և նազելի
Եւ ոսկէհատ յոյժ ցանկալի,
Գնացիր ի մէնջ անկարծակի,
Արիր զծնօղդ խեղճ ու լալի։

Իմ գեղեցիկ, քաղցր աղաւնի,
Թևլան կարմիր, մանեակ ոսկի,
Թռար ի մէնջ այսմ ժամի,
Տարակուսեալ կամք ի յերկրի։

Իմ քաղցրաձայն ձագ պլպուլի,
Ուրախութեան այգեստանի,
Դու լռեցեր յանկարծակի,
Եղաք քան զխուլ, որ ոչ խօսի։

Այլ քաղցրաձայն ձագիկ դաշտաց,
Սիրուն արտոյտ այգեստանեաց,
Անյայտ գնացիր մեղնէ ի բաց,
Տրտմեալ կարօտ միշտ կամք ի լաց։

Իմ կանանչգոյն թութակ հաւիկ,
Ջերդ բանաւոր բարակխօսիկ,
Դու խօսէիր ընդ մեզ քաղցրիկ,
Զայն քո լռեաց, եղաք լռիկ։

Իմ ծիծռնիկ ձայնիւ ճռվող,
Ճլվլալով գարնան բերող,
Քաղցր ձայնիւդ ուրախացող,
Գնալովդ ի տապ եմք և ի դող։

---

15 Տպագրած՝ զատ փխ բաց

Իմ նշինի ծառ կանանչեալ,
Սպիտակափայլ ծաղկով լցեալ,
Ի կարկտէ թօթափեցար,
Տերևաթափ դատարկեցար։

Իմ նռենեաց տունկ ցանկալի,
Կարմրածաղիկ ուրախալի,
Հարեալ հողմով ընդ կարկտի,
Թօթափեցար, անկար երկրի։

Իմ քաղցրատես ծաղիկ դաշտաց,
Անուշ հոտով զմեզ լցած,
Արդ ցամաքար զերդ չորացած,
Որպէս պխոտ վերայ տանեաց։

Մահն որ ՚ի հար անկարծակի,
Էառ զորդին իմ սիրելի,
Արիր զծնօղդ խնդճ ու գերի,
Անմխիթար վերայ երկրի։

Անմեղ դառնուկս տառապէր,
Ի խիստ ցաւէն յոյժ տագնապէր,
Հայեր ողորմ և արտասուէր,
Ազիս ծնօղացն խորովէր։

Զայնէր առ ծնօղս և արտասուէր,
Ազիողորմ աղաղակէր,
Մեկնէր զթևիկն և տարածէր,
Քաշէր զոտկունքն, դարձեալ պարզէր։

Հայեր ի ծնօղսն, թէ՝ ինձ հասէք,
Այս խիստ ցաւէն ազատեցէք,
Ի մահուանէ զիս թափեցէք,
Թևև այլ զիս ոչ տեսանէք։

Տարակուսեալ յոյժ տխրալի,
Ողբան ծնօղքն արտասուալի,
Ճարակ չունիմք վերայ երկրի,
Ճարն է աստուած, ինքն ողորմի։

---

34 Տպագրում՝ հոգով

Յայնժամ տղին շունչքն քաղուի,
Գոյն երեսացն պակասի,
Որպէս զկտրեալ ծաղիկ ցամքի,
. . . . . .

Եւ սիրելիքն ամենեքեան
Լայն ընդ ծնօղսն ՚ւ աղաղակեն,
Ջյուսոյ ումէտն Հատանեն,
Փառս աստուծոյ վերագոչեն։

Մարմինս ի հող իջեալ քաղի,
Հոգիս յերկինս վերափոխի,
Լուսեղինաց դասն խառնի,
Օրհնէ զՏէրն ամենայնի։

ՏԱՂ ԳԱՐՆԱՆ

Մարտն կու գայ ծաղկներով,
Երկնից հաւերն կարդալով,
Հրեշտակապետ փառս տալով,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ:

Բարկ արեգակն ծագեցաւ,
Սաստիկ ձներն հալեցաւ,
Գառն ի մօրէն ընծայեցաւ,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ:

Ամպն ի յերկինքն խիստ գոռաց,
Ողորմութեան ցօղն ցօղաց,

Խորագիր

ACEHVXβγ *Անխորագիր* B *Տաղ գարնան և զատկի ասա և զանպիտանս յիշեա* D *Տաղ ուրախութեան ասացեալ* G *Այլ տաղ գարնան* δ *Տաղ վասն գարնան և ծաղկանց* JRSTabde *Տաղ զատկի* K *Տաղ ուրախութեան* L *Այլ տաղ գարնան լաւ* M *Տաղ գեղեցիկ* NP *Տաղ սուրբ զատկին* O *Տաղ վասն զատկի շնորհացն* Q *Տաղ գարնան անոյշ* U *Տաղ գարնան և ազնիւ* WY *Տաղ զատկին* Z *Տաղ ազնիւ* α *Տաղ ի վերայ զատկին*

Բնագիր

1 BδJKLPRTVYade *գայր* DFN *գար* G *չիմ կու* OQα *գու գար* α *ծաղկնով*

2 EFδJKPQVZγb *Յերկնից* HWα *Երկնուց* H *հաւեն* Wαγ *հաւքերն* Z *հաւերը*

3 CZ *Հրեշտակապէս* EGδNOd *Հրեշտակապետք* H *Հրեշտակապետն* γ *փառաց*

4 BCH *Որժամ* FδJLNPQSTVYabd *գայր* Wβ *կայր* (կրկնակը միշտ այսպես)

5 W *արևն* E *ցաթեցաւ* X *5—6 չիմ*

6 GNP *ձմեռն փխ ձներն*

7 AHNP *ի մաքուն* C *ու մաքերն* D *ի մաքի* EJMORSTUYZβγae *ու մաքի* G *ի մաքուց* α *մաքուր փխ մօրէն* Q *ծնանեցաւ փխ ընծայեցաւ*

9 E *Յամպն* GLNO *Ամբն* JPabde *Ամպ* DFGJKLMNOQRSTYabd *ու յերկինք* EδZe *ու յերկինքն* P *և երկինքն* W *ու երկին* β *չիմ ի: երկինք* α *ի յերկնից գոռգոռեր* Uγ *9—16 չիմ*

10 β *Ողորմութեամբ* OW *ցօղ* Z *ցօղքն* BFGδKLQW *ցօղեաց* E *որ ցօղար* H *ցօղայր* α *ցօղէր* β *ցօղաւ*

23—1159

Ծով ու գետերն խիստ ծփայ,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Աղբևրակունքն յորդորին,
Ծառն ու ճղևրն զարդարին,
Անասունք խոտն ճաշակին,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Մարգապէս զատէր մեղուն,
Ծաղիկ ժողվէր ի լեռևերուն,
Նա չի վախէր ի մեռնելուն,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Պլպուլ, զումբին առաւօտուն
ԵՒս էր զարձեր վարդին Հոտուն,

---

11 DOZ *Ծովն* FGδLQ *Ծովք* W *Ծովուն* DEFGHδLNP *և փխ ու* W *չի ու* E *գետերքն* FGHδLNQ *գետք* W *գետեր* Z *կետինն* ABCEJKMOSVαβ *չի խիստ* FGHδLNQ *ալեօք փխ խիստ* W *Հուժ փխ խիստ* ACESVβ *կու ծփայր* BK *կու ծփայ* FGδLNQ *ցնծայց* H *ցնծայր* Z *էրայց փխ ծփայց* α *յորդորէր փխ ծփայ*

13 C *Աղբիւրակունքն* HT *Աղբերակունք* W *ի յորդորին* Nα *13—16 չի* Q *13—32 չի*

14 L *տողը չի* F *Ծառոյ* GHK *Ծառքն* δ *Ծառոց* DEGHIKOP *և փխ ու* Fδ *չի ու* C *ճղգերն* EGHδK *ճղերքն* R *ճեղերն* W *ճուղեր* FV *զարզարեն*

15 ABCEFGδJKLOPRSTVWXYZβabde *Խոտ անասունք (*G *զուսն փխ խոտն* L *զխոտն* W *Հոտ փխ անասունք* α *անապատներն)* BFKβa *ճաշակեն* G *ճաշակէին* PRTbde *կևրակրին*

17 F *Մարդ այսպէս* Zγ *Զէտ մարդու պէս* d *Մարգապէս է* α *Մարգարտապէս* EMN *զատի* δ *զատին* JPRSTVYde *զատեր է* WZd *զատէ* H *զմեղուն* Bβ *17—20 չի։*

18 δRe *ժողովէր ծաղիկ (*e *ծաղիկն)* DEJPSTWXYabd *ժողովէ ծաղիկն* FGLN *բևրևր (*N *բևրև)* KMOZαγ *կրևր (*Mα *բաշէ)* փխ *ժողովէր* F *լեառևերուն* M *մեռնելուն* N *սարևրուն* U *լեռևերոյն* α *իւր փխ ի*

19 AL *չի Նա* C *Ինք չի* N *Եւ չի* EGKOUZγ *չէր* FJLNPRSTVXYade *ոչ փխ չի* E *վախենալ Նա* FHL *վախեննայր* GK *վախեննար* JPRSTVXyabde *վախենայ* M *վախէ* FZ *իւր մեռնելոյն* GL *մեռանելոյն* LTXU *ի մեռնելոյն*

21 EHPY *Պլպուլն* F *Բլպուլ* JRSTVXZγe *Պիւլպիւլն* K *Պիւլպիւլ* LGN *Բլբուլ* Ub *Բուլբուլ* E *խումբին* X *զումբի* DFN *առաւօտին* E *յառաւօտին* β *առաւօտեան* α *21—44 չի* B *21—24-րդ տողերը 17—20-րդն են*

22 E *Եղևր է խև* GLOZ *են փխ էր* M *է փխ էր* BKUγ *եղևր փխ զարձեր* C *զարձել* F *Մխիթարէր փխ ևս էր զարձեր* JNPRSTVXYβabde *եկեր զարձեր* U *եղեր* EGDLN *վարդի* FδN *սիրոյն* GOUγ *սիրուն փխ Հոտուն* b *մօտուն փխ Հոտուն*

Դանկատ կառնէր նա ի հողմուն,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Հաւու ձագերն միաբան
Սաղմոս ասեն նոքա լման,
Աղաղակեն առ Տէր միայն,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Կաքաւն գայր սարէ ի սար
Կարկաչելով ի ձորն ի վայր,
Օրհնէր զաստուած ինքն անդադար,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Պլպուլն առաւոտուն գուսան,
Ծառ ու ճղեր ցաներ դևկան,
Վարդ ու ծաղիկն ևղև աժան,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Դաշտն ու սարերն նորոգին,

---

23 CFGLNTUde *Դանգատ* WY *Կանկատ* γ *Դանկատէր* AFGLN *առնէր* P *առնէ* δOU *կաներ* a *կըններ* γ χf *կառներ* BEGHKLMNZ *քամուն* δO *քամոյն* FJRSXYβade *հողմոյն* Uγ *իւր ձաթերուն փխ նա ի հողմուն* V *հոտուն փխ հողմուն* D *Ականջ կայնէր հնչել քամուն։*

25 DW *Հաւուն* F *Հաւոյ* HOUZγ *Հաւն* L *Խաւու* N *Սարկաւագունք փխ Հաւու ձագերն* KW *ձագեր* EFGHδJKLPRSTUVWXYβade *հաւասարական փխ միաբան* b *25—64* χf

26 β *Սաղմոսն* DKOU *կասեն* FGHN *գոյն փխ նոքա* L *գօրն փխ նորա* W *նոցա* N *լրման*

27 E *Աղաղակի* H *Կաղաղակեն* L *Աղաղակեմ* DM *Տէր դու միայն*

29 CLN *կայր* DUγ *երթայր* HK *գար* L *գայ* ABCDHJUZγ *ի սարէ սար* GδKMNO *ի սարն ի վայր* B 29—32-րդ տողերը 21—24-րդն են E *29—36* χf

30 Hγ *Կարկնչելով* M *Կայկղնչեն* U *Կարկչելով* F *ձորերս* K *ի բարն փխ ի ձորն* O *ձորերն* BCDVβ *ի վար* W *ի վայրն*

31 JPRSTUVWXYβade *Զաստուած օրնէր* Z *Օրհնէ* γ *զաստուածն* Z *արդար փխ անդադար* FGHLK *Գովէր զՔրիստոս, ուրախանայր։*

33 C *Պլպուլ* D *Պլպուլին* Fδ *Առաւօտու պլպուլ* GL *Առաւօտուն բլբուլ* H *Առաւօտուն պլպուլն* Oպուլպուլնին D *առաւօտին* Z *քուսան* N *Առաւօտիուն բլբուլն ևս այն։* B 33—36-րդ տողերը 29—32-րդն են JPRSTUVWXYγade *33—36* χf

34 CHK *Ծառ ու ճղեր* /H *ճղերն*/ Z *Ծառն ու ճղերն* M և D *Կանանչ չէ տեսնեն, ձայն արձակեն։* FGδL *Ծառք տերևով զարդարեցան։* O *Ծառերն ելնեն ու ձայն հանեն։*

35 GHLNOZ *Վարդն* M *Վարդի* δK և δ *ծաղիկ* L *Եղաւ* M *Եղեալ* FGδLMN *յեժան* HZ *արժան* D *Ծաղիկն և վարդն երանին։*

37 GKLN *Դաշտք* NP և GLN *լերունքն* K *լերինքն* M *սարերք* W *սարեր* BH *Կանաչին* E *զարդարին*

Ջերդ զնոր հարան զարդարին,
ի յաստուծոյ փառաւորին.
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Քարն արտասուք բղխէ ղջուր,
Ջերդ ծովապէս եղեր աղբիւր,
վարդ ու ծաղիկն է համաստիւռ.
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Տէրն տայ ձեզ խաղաղութիւն,
Աշխարհս եղև արքայութիւն,
Հոտն կու գայ անմահութեան.
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Երուսաղէմ քաղաքն այսօր,
Աշխարհս ի հոն ժողվի յուսով,
Սուրբ յարութիւն լցվի լուսով.
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

---

38 DEHδOTUWZβγ *Ջեա* FGLQ *Ջինչ* K *Ջերթ* N *Քանց* PRYade *Եւ զերդ* BU *զնորահարան* CδN *նորահարան* EX *նոր հարսներին* FGLQ *նորաւէր հարան* HJMPRSTUVWXYβade *նոր հարան* γ *նոր հարսներն*

39 FGJLKNQ *Ի Քրիստոսէ* K *Եւ ի Քրիստոս* T *Եւ* փխ *Ի* FK *փառաւորեն* E *39—64* չիմ

41 DM *Գայր* փխ *Քարն* HPRade *Քար* JSW *Գարն* L *Գառն* փխ *Քարն* Y *Գնար* β *Գար* փխ *Քարն* CDFGHδLOZ *արտասուօք* JPRSWYZβade *արտասուս* Diγ *բղխէր* FGL *բղխեաց* KN *բղխեալ է* F *եղջևրն* փխ *ղջուր* GL *ղջուրն* N *ջուր* γ *զէտ ջուր* Q *41—52* չիմ X *41—44* չիմ TU *41—64* չիմ B 41—44-րդ տողերը 13—16-րդն են

42 BDUZ *Ջէտ* FJPRSVWYβade *Որպէս* GL *Իբրև* HK *Եւ զերդ* N *Եւ քան* փխ *Ջերդ* FGHJKLNPSVWYβade *զծով* R *ղջուր* փխ *ծովապէս* Uγ *ծովայէն* DMO *բղխէ* փխ *եղեր* CFKNPRSVWYβade *եղև* δZ *լինի* γ *լիներ* e *աղբուր*

43 CHade *Վարդն* Mβ *Վարդի* B *ծաղիկքն* CδZ *ծաղիկ ու* DLO *ծաղիկ և* M *ծաղիկուն* Uγ *և* փխ *է*

45 D *Տէր* GJLPRSVXYβade *տացէ* փխ *տայ ձեզ* β *դնաղաղութիւն* B 45—48-րդ տողերը 33—36-րդն են W *45—48* չիմ γ *45—64* չիմ

46 F *Աշխարհս* N *Յաշխարհս* PRade *Եւ աշխարհի* Yβ *Աշխարհի* DJKOPRSVYβade *ուրախութիւն (SV յուրախութեն)* փխ *արքայութիւն* N *խաղաղութիւն* X *յարութիւն* փխ *արքայութիւն*

47 N *Եւ հոտն* C *կու կայ* N *գայր* Z *կու քա* e *անմահութիւն*

49 DKO *Յերուսաղէմ* NY *քաղաք* FGL *49—52* չիմ

50 DM *Աչէն* փխ *Աշխարհս* N *Յաշխարհս։ Ի տեղն* փխ *ի հոն* D *ժողովին* δJMPRSVXYβade *երթան* W *երթար* Z *կու ժողվին* C *ուսով*

51 Dβ *Յարութեան* H *Արութիւն* M *լցաւ* W *լցցի* H չիմ *լուսով*

Հայ ու Հոռոմ ու խաչապաշտ,
Ամէնն բոկիկ ու գլխաբաց,
Աղաղակեն լուսուն դիմաց,
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Իմաստասէրքն ուրախանան,
Այս խնդութեամբս լիանան,
Ամէն մեղաց ձեռք լվանան.
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

Մուրադ խիկար եղար յուսով,
Ջահնդեցար զերդ խորու ծով,
Կու պարծենաս Հայր աստուծով.
Յորժամ Հայոց զատիկն գայ։

---

53 HJMPRSWXYβade *Հայ ու Հոռոմն խաչապաշտ։* K *Հոռոմն։ է* փխ *ու* L *Խոռոմ* N *և Յոռոմն և* Q *և խաչապաշտք* V *53—64* չիմ

54 BCDFHδJKLMNOPRSWXYβade *Ամէն* BδKPYade *բոպիկ* CFNOQ *բոբիկ* Z *պոպիկ* FGL *և* BSZ *գլխիբաց* WXβ *գլուխբաց*

55 BNO *Կանգնին ու լան* փխ *Աղաղակեն* JPRSWXYβade *Ուրախանան (e Ուրախութեան)* փխ *Աղաղակեն* Z *Կաղաղակէն* BFGδLNOPQRSXYZade *լուսոյն* J *լուսրն* W *լուսոյ* β չիմ *լուսուն*

57 C *Իմաստնասէրքն* FGL *Իմաստունքն* JPRSXYβad *Իմաստասէրք* e *Իմաստասէր* M *ուրախացան* OQW *57—64* չիմ

58 DZ *Աստնավորովս* փխ *Այս խնդութեամբս* F *Անաւորէս և* GLPRYade *Եւ աստնվորս* H *Այս աստնվորս* JSβ *Աստնվորս* N *Աստնաւորքս* X *Յայսմ աւուրքս* փխ *Այս խնդութեամբս* δM *Եւ ժողովուրդք բերկրեալ ցնծան։*

59 GLN *Յամէն* FGL *դիմաց* փխ *մեղաց* β *եւաց* փխ *մեղաց* D *ձևս* β *ձևքն* AEFGδJKLMNPXYβe *լուանան*

60 D *Գրիչս ասեն զՏէր ողորմեաւ։*

61 D *Մուրայ* Z *Միքիդ* փխ *Մուրադ* M *եկար* փխ *խիկար* N *խիկարն էր խիտա* փխ *խիկար եղար* C *եղեր ուսով* Le *61—64* չիմ

62 AGHδJMRS *Հահնդեցար* BK *Հայհնդեցար* C *Ջահն տեսայր* փխ *Ջահնդեցար* F *Հայրհնդեցար* Z *Համնտեցար* B *զէտ* H *խոր ի ծով* M *խորուն* Z *խոր ու ցորով* N *Շատ դատեցաւ քան զխոր ի ծով։*

63 DFδMZ *Դու* փխ *Կու* δ *վայր* փխ *Հայր* M *մայր* փխ *Հայր* N *Յարբայութիւն երթայ Հոգով։*

1. ՈՂԲ ՂՊՌՕՉԻ ԿՂԶՈՅՆ ԱՍԱՑԵԱԼ Է

Հազարն էր Հայոց թվին
Եւ իննհտասն աւելորդին,
Կիպրոս կղզոյն ցասումն եկեր,
Վասն մեղացն որ գործէին։

Թագաւորն Տաճկաց ազգին
Սուլթան Սէլիմն էր ի թախտին,
Ջար խորհեցաւ Կպրայ քաղքին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Հրամայեց ի վազիրնուն.
Ինձ պիտի Կիպրոս կղզին,
Եարախ տեսէք զատրղանին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Վազիրնուն խիստ անողորմն,
Մուսաֆայ փաշայն անուանէին,
Ղատրղան ունէր Փախիտն.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Փեսայ մի կայր Թագաւորին,
Փիալայ փաշա կասէին,
Ի վրայ ծովուն պահնորդ դրին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Գնացին ծովով ու ցամաքով,
Հասան ի Կիպրոս կղզին

Խորագիր
1 Ձեռագրում՝ Ղալըկրօզի
2 Ձեռագրում՝ ԺԲ էր փխ իննհտասն
9 Ձեռագրում՝ վազիրներուն

Եւ շրջապատ բոլորեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Ելան ի Տուզայ եկեղն,
Որ գերեզման էր Ղազարու,
Դուս թափեցան քան զգայլ գաղան.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Անթիւ և անհամար հազարք,
Բիւրք բիւրոց հեծել կային,
Խորհուրդ և թափտիր արին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Խոշոր թոռներն ու հետ տարան,
Արապանով ի դուրս հանին,
Զարբուզաններ խիստ շատ կային,
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Ելան գնացին ի Էվլքոշայ,
Որտեղ որ պարոնայքն էին,
Շրջապատեալ բոլորեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Գեղանք որ բոլորն էին
Խափանեցան ի մէջ բերթին,
Մտան երեք դուռն այլ ամրայուցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Քսան զուպէքն բոլոր բերթին,
Թոռեր շարած էր ահագին,
Ազգն Տաճկաց հոգ չունէին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Եւ գանկակներն որ տային,
Թասք և գապրուզան գարնէին,
Տաճիկ ազգն շատ էին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

---

27 Ձեռագրում՝ գալ
29 Ձեռագրում՝ Ը փխ հազարք

Լաղմճինիք խիստ շատ կային,
Մաթարիզներ սահմանեցին,
Բերքին ներքև լազմ զարկին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Քառասուն օր կռիւ արին,
Մինչև սրբոց խաչին տօնին
Հինգ տեղ զբերքն ծակեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Օրն շաբաթ ի դէմ լուսոյ,
Բիւրք բիւրոց ի ներս մտին,
Գոչումն եղև ի մէջ բերքին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Պարոնաց տնվին գնացին,
Դռներն զամէնն կոտորեցին,
Մտան զամէնն ջարգնցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Ջերկոյ պարոնն սպաննեցին,
Մէկ մի փախաւ ի մէջ պախչին,
Յետոյ զայն ալ բմբռնեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Երեսաքաշ, մոխրաթաւալ
Յառջև փաշին կանգնեցուցին,
Թրով զգլուխն կտրնցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Սուլթաթ պաշին այլ բռնեցին,
Երկու մարդ այլ իւր հետն էին,
Թագաւորին ուղարկեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

---

58 Ձեռագրում՝ չիմ տօնին
65 Ձեռագրում՝ գնացին գնացին կոխեցին
67 Ձեռագրում՝ դամէն։
70 Ձեռագրում՝ Ա (մէկ)
74 Ձեռագրում՝ կախնեցուցին։

Երիցաներ Հաբեղանին՝
Հայ ու Հոռոմ ու Ֆռանկեր,
Վա՛յ կարդային հաղար բերան.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Տալվաթորներն ու պազրկանք,
Հիթոլոմներ և խառճայներ,
Եղուկ ու վայ կու կանչէին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Առնաւուտներ և Սութաբներ,
Թուր և զալխան կայր ի ձեռին,
Կռիւ արին ի հետ Թրքին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Տաճիկն շատ էր և անթիւ,
Քրիստոնէից ալգն քիչ էր,
Աստուած նոցա բարկացեալ էր.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Թրատեցին և ջարդեցին,
Արիւն կրթար ի վրայ գետին,
Գոչումն լինէր ի մէջ քաղքին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Յեկեղեցիքն դիմեցին,
Նաչխով դռներն կոտորեցին,
Բիւրք բիւրոց ի ներքս մտան.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Քահանայքն սպանեցին,
Հաբեղանին գլխատեցին,
Ջմիակեցներն Թրատեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Զայն գեղեցիկ սարկաւագներ,
Որ շարական կու պաշտէին,
Կուլակներուն ի քաշ տարան.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

---

85 Ձեռագրում՝ և ի պազրկանք
111-ից սկսած ձեռագրում՝ կրկնակը չի գրված։

Մանտր ու մեծ կարիճ տղայք,
Հենք ու սաղմոս կու կարդային,
Ժողովեցին առին գնացին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Գեղեցկաշէն խաչ և ըսկիք,
Արծաթապատաք Աւետարանքն
Նաղմայ արին և թալնեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Բաժկամաններն և բուրվառներն,
Խնկատփերն և շուրջառներն
Նագմայ արին և թալնեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Ոսկով կաղմած սուրբ պատկերքեր
Յեկեղեցիաց ի դուրս հանին,
Կրակ ղրին և այրեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Կուսանաց վանքն գնացին,
Ջգուռն և ղերդիքն քակեցին,
Ի ներս մտան ու թալնեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Գեղեցկապէս կոյս աղջիկներ,
Մայրապետ, որ ի Հոն կային,
Գերի տարան ի Ստամպօլ.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Քրիստոնէից դովին գնացին,
Տանուտէրերքն ի դէմ ելան,
Թրատելով սպաննեցին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Խաթուն կանայքն, որ զայն տեսան,
Թալցան և ի գետին անկան,

---

121 Ձեռագրում՝ *բաշկամաններն*
134 Ձեռագրում՝ *չիմ ի*
138 Ձեռագրում՝ *տանուտէրքն*
141 Ձեռագրում՝ *որ ոպ զայն*

Մաղերուն քաշ կու տանէին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Մատղաշ տղայքն կուլային,
Ձիւրեանց ծնօղքն կուզէին,
Դառներ պէսպէս առին գնացին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Մայրն կանչէր՝ Դատրիկս ո՞ւր է,
Որդին կանչէր՝ Մայրիկս ո՞ւր է,
Քուրն կանչէր՝ Եղբայրս ո՞ւր է։
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Տղայ մարդեր և նոր հարսեր,
Նշան տուած կոյս աղջկունի
Ի մէկ մէկի կու քաշէին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Տղայկաններ և հիւանդեր,
Որ ի տօշակ պառկած էին,
Վրայ երեսին քաշ կու տային.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Ձիւրեանց տներն թալնեցին,
Սնդուխջաներ կոտորեցին,
Ոսկի՝ և արծաթ հաղմայ արին.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Զայսքան բաներս կսկծալի,
Ի մեր մեղացն կու լինի,
Անօրինաց գերի եղան.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

Մենք այլ մեղաց ի պատ կենանք
Եւ մեր հոգւոյն խնամք առնունք,
ՋՔրիստոս Փրկիչն աղաչեմք.
Ջմեզ ազատէ յանօրինացն։

---

149 Ձեռագրում՝ Դսրիկ
159 Ձեռագրում՝ տանէին
163 Ձեռագրում՝ ու

Ես Նիկողոս մեղօք ի լիք
Եմ ձեր ծառայ և ամենին,
Ի կպրայ կղզոյն ողբս ասացի,

Դուք ասացէք սրտով ի լի,
Ծնողացս տէր ողորմեա.
Վասն մեղաց, որ գործէին։

2. ՏԱՂ ԽԻՍՏ ԳԵՂԵՑԻԿ Ի ՎԵՐԱՑ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ, ԱՍԱՑԵԱԼ Է ԸՍՏԱՄՊՕԼՅԻ ՄՂՏԵՍԻ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԷ ԶՈՐ ԵԻ ՂՊՈՒԶՈՒ ԱՅԼ ԱՍԱՑԵԱԼ Է

Օրհնեսցուք մեք միաբան,
ԶՀայր և զՈրդին և զսուրբ Հոգին,
Որ տայ մեզ միտք բանաւոր.
Գովել զքաղաքն Իսրաէլի։

Երուսաղէմ քաղաք գոված,
Ի աստուծոյ ինքն յօրինած,
Դաւիթ մարգարէին շինած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված

Դաւիթ մարգարէն հիմնարկեաց,
Զսուրբ Սիոն ինքն շինեաց,
Յեսու տաճարին ձեռնարկեաց.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Տասնաղեաւ սաղմոսն երգեաց,
Զքրիստոսի գալուստն ասաց,
Հոգւոյն սրբոյ ինքն խօսեաց.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Դաւիթ մարգարէն աւանդեաց,
Ի աստուծոյ ինքն օրհնած,

---

174 Ձեռագրում՝ *Եմ դեր ծառայ եմ ամենին։*
Խ ո ր ա գ ի ր Ձեռագրում՝ *ասեալ*
6 Ձեռագրում՝ *օրինած*
8 Ձեռագրում՝ *Յերուսաղէմ*

Սուրբ Սիոնի մէջն է թագած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Սողոմոն մեծ իմաստուն
Թագաւորեաց հրէից ազգուն.
Շինեաց տաճար գեղեցկագոյն.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Սուրբ ծննդեան պարիսպն է բարձր,
եկեղեցի ձախայ շինած,
Յիսուս ու մէկ սուն է շարած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Ի մէջ այրին Քրիստոս ծնած,
Ի խանձարուրն մսուր նգած,
Զփաթաթ ի բարձունս հովիւքն ասաց.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Քառասնօրեայ տաճարն նկած,
Սիմէոնի գիրկն գգուած,
Արդ արձակեա պիս, Տէր՝ ասաց.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Սուրբ գերեզմանն ի մէջ առած,
Ի վերան փոքրիկ մատուռ շինած,
Բոլոր կումպէթ բարձրէն կանգնած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Լոյսն բոխէ ամէն ազգաց,
Հայի, Հոռմի և Հապաշաց,
Ազգակեն առ Տէր աստուած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Ջանկակատուն բարձր է շինած,
Զօրսդին ամէնն կամար կապած,
Թագ պարծանաց վերան կանգնած,
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Երեք վանք կայ Հայոց ազգաց,
Ութատանդի ամէն ազգաց,

---

31 Ձեռագրում՝ *բարձումն*

Սուրբ Յակոբ է խիստ զարդարած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Շատ վանորայք կայ քրիստոնեաց,
Որն Հոռոմոց, որն Ֆռանկաց,
Որն Ասորոց, որն Խբթաց.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Գեթսեմանի ձորին միջոյն,
Աստուածածինն ի հոն թաղած,
Զարմանալի շէնք է շինած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Համբարձման լեառն խիստ բարձր է,
Գնդեցկաշէն կումպէթ շինած,
Կինն պոռնիկ մօտն է թաղած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Զիթենեաց լեառն է զարդարած
Եւ պտղենիքն ամէն դիհաց,
Գալիլեայ բարձ է շինած.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Բէթանիա՝ տեղ պարծանաց,
Այն տեղն որ Ղազարն է թաղած,
Այսօր ի ձեռն Արապաց.
Երուսաղէմ քաղաք գոված։

Փառք քեզ, Հայր մեր տէր աստուած,
Յիսուս Քրիստոս և ողորմած,
Արժան առնես դու քրիստոնեաց
Երկրպագել տեղ տնօրինաց։

Նիկողայոս Ըստամպօլցի,
Սրտի մտօք գնկանջդ բաց,
Շինէ՛ քեզ տուն և օթևան,
Որ սևերես դու չի մնաս։

---

59 Ձեռագրում՝ ալ շէնք
73 Ձեռագրում՝ Փառ է փխ Փառք

*
* *

Փառք անեղին աստուածութեան,
Որ անսկիզբն և անվախճան,
էր միշտ և է առանց թուական,
Ջոնի սպառումն կատարման։

Ջգնաց դերկինս որպէս վրան
եւ հաստատեաց առանց հիման,
եւ ղլուսաւորսն դանազան,
Առանց ուրուք միշտ ընթանան։

Ջհրեշտակս յերկինս եղ փառաբան,
Ջմարդիկ յերկիրս գործական,
Պատճառ լինին աստ շինութեան,
Մինչև մահուամբ ի հող դառնան։

Աւաղ է մեզ հազար բերան,
Որ այլազգեաց դարձաք կոխան,
Ջի հարքն մեր ազոխ կերան,
եւ դաւակացս ատամք առան։

Ջար գործեցին շատ ՝ւ անհամար
եւ մեզ ածին մութն ու խաւար,
Մեզս արարին անասնարար,
Կործանեցան յանդուրն ի վայր։

Ջի վասն իւրեանց հպարտ մտաց,
Ծուռ և մոլար ճանապարհաց,
Նզովս առին առաջնորդաց,
Լուսաւորչին շառաւիղաց։

Ջի զհայրապետն Աբիստակէս,
Ջմարմնաւոր հրեշտակն յերկրէս,

Սպան թագաւորն Արքեղայէս,
Ի ինքն նզովս էառ պէսպէս:

Յուսիկ գովեալ հօրն նման,
Եւ Դանիէլն պատուական,
Զոր սպան յայտնի արքայն Տիրան,
Էառ նզովս զանազան:

ԶԳրիգորիսն հրաշազան,
Որ հայրապետս եկաց յԱղւան,
Պիղծն ու զազիրն Սանեսան,
Սպան ի դաշտին Վատնիարան:

Խաղ Արշակայ եղև քարշեալ,
Ստեփաննոսի պէս քարկոծեալ,
Արշակ փութով պատիժն առեալ,
Զի երկու աչքն եղև փորեալ:

Ներսէս ընտրեալն և գովելին,
Ում վկայեալ էր սուրբ Հոգին,
Դեղեաց պեղծ Պապն ի յըմպելին,
Եւ ընկալաւ զանէծս նորին:

Եւ այլ բազումք ըստ սոյն կարգին,
Ընդդիմացեալք սուրբ օրինին,
Ի սուրբ հարանցն անէծքն առին,
Ջնջեալ յերկրէ գաւակ նոցին:

Իշխանքն էին ամբարտաւան
Եւ հայրապետքն հրաշազան,
Որ անիծելն իսկ առ ժամայն,
Զերդ զփոշի անյայտ կորեան:

Աթոռք նոցա կործանեցան,
Բարձր աշտարակք նոցա բլան
Եւ գաւաղանքն փշրեցան,
Թունք ի մոխիրն թաւալան:

Եւ մեք անկաք ի գերութիւն,
Ի յայլազգեաց ծառայութիւն,
Մեզ չեն իտար անդորրութիւն,
Այլ կու նեղեն յոյժ դառնագոյն:

Զսուրբ հայրապետն աստուածազգեաց,
Շառաւիղեալս ի Պարթեաց,
Տէրն փութով ի մէնջ եբարձ,
Զի չիքարժան ազգ տիրատեացք։

Եւ զմեզ երեւտ ձեռս այլազգաց,
Հագարացի ազգին Տաճկաց,
Որ կու նեղեն ամէն դիմաց
Եւ միշտ պահեն զմեզ ի լաց։

Զքահանայս մեր անարգեն,
Զքրիստոնեայսն հալածեն,
Զեկեղեցիսն հայհոյեն,
Խաչի յերեսն թքանեն։

Մէջ այս ամէնս փորձանաց,
Չեմք դադարեր մեք ի մեղաց,
Այլ ընթանանք զհետ չարեաց,
Չերկնչելով Տեառնէն բարձանց։

Վասն այսորիկ Տէր բարկանայ,
Կորուսանել զմեզ կամենայ,
Զազիր ազգաւն Հագարայ
Դառնացուցէ զազգն Արամայ։

Յայս դառն և նեղ ժամանակի,
Որ յոյժ նեղիմք յամենայնի,
Ի ձեռս ազգաց անօրինի,
Արանց պղծոց խստասրտի։

Պաղտասարս Համթեցի,
Ունայնացեալ ի գործ բարի,
Զգանձարանս գրեցի,
Մատամբ իմով մեղսամածի։

Մայրաքաղաք Ամիթ ասի,
Տիգրանակերտ սա անուանի,
Ընդ հովանեաւ սուրբ Կիրակոսի,
Եւ մօր նորա Յուղիտայի։

Ի թուականիս հազար ամի,
Եռասուն երեք թիւ աւելի

Աւարտ եղև այսմ գրի
Աստուածապարգև բուրաստանի։

Այլ և տեղաց առաջնորդի,
Ղուկասու քաջ վարդապետի
Ի բարունապետին հրաշալի,
Գործովն սուրբ և առաքինի։

Որ միշտ փայլէր ի աշխարհի,
Որպէս ճրագ աշտանակի,
Կամ ոլուսին ի գիշերի
Եւ զարեգակն միջօրէի։

Որ զսառեալ սիրտս ամենի,
Կակղացնէր բանիւք բարի,
Վաղճան առնալ յայսմ ամի,
Մահուամբ ի յաշխարհէս փոխի։

Այս լուսազարդ սուրբ մատենի,
Գանձարանիս այս հրաշալի,
Ցանկացաւ քահանայն բարի
Տէր Ստեփանոս երանելի։

Եւ ետ գրել պտուղ բարի
Եւ զարդարել ետ հրաշալի,
Որպէս զրախտ վայելչալի
Զանազանեալ ամենայնի։

Զոր յիշատակ միշտ եղիցի
Տէր Ստեփանոս քահանայի
Եւ ծնողաց նորին բարի,
Ազգականացն ամենայնի։

Որք ընթեռնուք ի յատենի,
Ի նզանակէք ի հանդիսի,
Յիշման արէք զուք արժանի,
Միշտ ասեցէք աստուած ողորմի։

ՈՏԱՆԱՒՈՐ ՎԱՍՆ ԿԱՆԱՆՑ ԽԱՀԷՈՒԹԵԱՆ, ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԱՐԴՈՅ ՕԳՈՒՏ

Փա՛ռք քեզ Թագաւոր փառաց,
մի՛ Թողուր զառեղծուածդ ի ձեռաց,
Մի՛ տար չարկամիս կռիւան,
մի՛ մատներ ձեռն անօրինաց։

Դաւիթ մարգարէն երգեաց,
Թ՝ ապրեցոյ ի մարդոյ չարեաց,
Որպէն Սողոմոն էլաց՝
Տէր կեցցո կանանց փորձանաց։

Զով մարդ որ կինն խարեաց,
կենդանի չատամ Թէ մնաց,
Պակասեցոյց զխելքն և զմիտքն,
կուրացոյց զլոյսն երկու աչաց,

Եղէ, ողորմելի դիմօք
գայ կանգնի ի մէջ տանուտերաց,

Խորագիր

B *Այլ տաղ ի վերայ կանանց ասացեալ* CE *Ոտանաւոր ի վերայ անզգամ կանանց* D *Տաղ աղնիւ և գեղեցիկ ի վերայ կանանց ասացեալ* F *Տաղ ոտանաւոր է* G *Անխորագիր*

Բնագիր

1 F շիմ *փառաց* C *Թողնուր* D *զառեղծուածս* E *առեղծուածդ*

2 BG *չար կամաց* CE *չարկամի* F *չարկամին* D *փոխան* F *կռխած* G *կռնել* E *ձեր* F *չանօրինաց*

3 F *ասաց փխ երգեաց* AB *Թէ փխ Թ'* FG շիմ *Թ'* G *զիս տէր ի փխ ի մարդոյ*

4 G *ասաց փխ էլաց* ACDE *կեցո* FG *փրկէ (*G *փրկեա) փխ կեցցո*

5 D *Զոր* C *Զինչ* G *չեմ աւտար Թէ կենդանի մնաց փխ կենդանի չատամ, Թէ մնաց* F *5—8* շիմ

6 C *պակասեցոյ* G *խելքն ու միտքն* C *կուրացոյ* AD *լոյսն* E *զլուսն*

7 BE'ւ *ողորմելի* B *տանուտերանց* D *տանտիրանց* G *7—16* շիմ։

Յորժամ որ խօսի, սաստեն.
Սո՛ւս կացիր հարբած, բոզարած։

Յորժամ հանդիպիս կանանց
և տեսնուս զաչերն ծարուրած,
Դու հանց իմացիր, եղբայր,
թէ կատաղած շունն զքեզ ի խած։

Որպէս մարգարէն ասաց,
Զուրիայ սպանումն առաքեաց,
Յետոյ զղջացաւ մեղաց,
ողորմուկ նայ նստաւ իլաց։

Յորժամ տեսանես զկինն
ցեղուցեղ գեղով զարդարած,
Հաշուեա, թ՚ան օձն է, եղբայր,
որ զԵւայ ՚ւ Ադամ նա խաբեաց։

Ասաց, թէ՝ Ուտէք զպտուղն
և լինիք որպէս զաստուած։
Կերան, խայտառակ եղան
այր ու կին, երկուսն ի հիտրաց։

Փորձեալ եմ բնութիւն կանանց,
կու կանգնին դռանն ի դիմաց,
Յորժամ որ տեսնուն զմանուկն,
նայ կանեն զդուռն կիսաբաց։

---

8 D խօսիս։ աստէն փխ սաստեն B կաց

9 F տեսանես փխ հանդիպիս։ զկինն փխ կանանց CE ու F զերկու աչքն փխ տեսնուս զաչերն

10 F Այնպէս իմացիր, եղբայր, այն օձն է, որ զԵւայ խաբեաց։

11 CE Զո խայ (E Զո իա) փխ Զուրիայ D սպաննումն

12 C ի մեղաց

13 E Յորժամ որ CE տեսնուս D տեսնես CDE գունով փխ գեղով F գեղօք C զարդարեաց

14 A Հաշւեց B Հաշուեց D Հաշվես E Հաշուէ B թէ ան CE թ՚այն CE Եւայ E չիf՝ ՚ւ C զԱդամ F Այնպէս իմացիր, ով մարդ, որ կատղած շուն քեզ է խած։

15—20 F չիf

16 D երկուքն

17 G է փխ եմ AC կանկնին G չիf կու կանգնին BE դռան

18 C Որժամ B զմանուկ G չիf Յորժամ որ տեսնուն զմանուկն։ որ փխ նայ։ դուռն

Մանուկն որ ի նա հայի,
կու լինայ քան զխելագարած,
Աչօք և ունօք կանեն,
կու հանեն զմանկտիքն ի խելաց։

Եղբայր, վախեցիր կանանց,
զի բազում չարիք գործեցին,
ԶՅովսէփ գեղեցիկ մանուկն,
որ անմեղ ի գուբն ընկեցին,

Զյաղթող քաջ Սամսոն մանուկն,
որ երկու աչքն փորեցին,
Զհզոր Սողոմոն արքայն,
որ զթագն ի գլխոյն առին։

Զարդարն զՂովտն պատմեմ,
որ հրեշտակքն զնա պահպանեցին,
Յորժամ որ ի լեառն ելան,
իւր դստերքն յիմարեցուցին։

ԶՅովաննէս սուրբ Մկրտիչն
ի բանտին, զնա գլխատեցին,
Սկուտեղն ի ափսին դրին,
ի վերայ ծովուն գնացին։

Խեղճ, ողորմելի, յիմար
Ստեփաննոս, սուտդ Կեղեցի,

---

19 C երբ փխ որ ի CE լինի C չիք քան D նա փխ քան G տողը չիք

20 ABDF Աչօքն C'ւ AD ունօքն B օնօքն G յօնօք։ և փխ կու C զմանկիքն G մանուկն

21 F որ փխ զի։ գործած G 21—32 չիք

22 E ԶՈվսէփ F ի խորն իջուցած փխ ի գուբն ընկեցին

23 B աչք C զաչքն F Նայ զարդար զՂովտն ասեմ փխ Զյաղթող քաջ Սամսոն մանուկն։ գերկու D բորեցին EF փորձեցին (F պորեցին) փխ փորեցին։

24 B ի գլխուն CE ընկեցին փխ ասին F ԶՍողոմոն արքայն ասեմ, որ զթագ գլխուց վերուցին։

25 AE զՂովտոնց B զՂովտոց C զՂովոյն D զՂովոցն BCE պահեցին F 25—32 չիք

26 CE ելին B յիւր CE յիմարեցին

27 CE ԶՈվանէս CD ի բանդին

28 CE Սկուտեղպն AD թափսի CE թապսին E դնին A ծովու

29 B դիմօք փխ յիմար A Ստեփանոս D Գեղեցի փխ Կեղեցի E Կեղեցիկ փխ Կեղեցի

30 Զխելքդ ժողով պահէ
և աղէկ՝մ զքեզ գիտացի։

Զլեզուդ ես ի սուր բերեր,
թիւնաւոր քանց քարբի օձի,
Միշտ ես յամառեր ի մեղքն,
մնացեր քան զէշն ի ցեխի։

---

30 CE աղէկ (չիմ՝մ) AD գիտացիր C իմացիր E յիմացիր
31 D Զլեզու տեսայ սուր փխ Զլեզուդ ես ի սուր B զթիւնաւոր C զքարբի E քարի
32 CD ամառէր CE մեղք A ցեխին E ցեղի

*

* *

Մեր մեղքն է առեր դխօրոդն զօրաւոր.
Ինքն հպարտ է զէտ զմեղաւոր,
Ո՛չ օրէնք ունի, ո՛չ բան հոգևոր,
Ո՛չ նիքեահ ունի, ո՛չ պսակաւոր։

Ելևալ մէջ գիշերի զաստուած կու օրհնէ
Եւ ցորեկն ի բուն անահ կու քայլէ,
Ո՛չ ի մարդկանէ յամօթ կու քաշէ,
Եւ ո՛չ կանօնաց նա հնազանդէ։

Լսեցէք, եղբայրք, զգանկատ ազուհսին,
Որ կաղաղակէ ի ձեռաց սորին,
Թէ՝ Թագաւոր տաք ի մէջ աշխարհին,
Մէկ կին մի կառնեն՝ ւ ընկեր մի նորին։

Քան զսա մեղաւոր այլ ըսկի՝ չի կայ,
Որ քսան՝ ւ երսուն կին առեր կերդայ,
Ո՛չ ի մարդկանէ յամօթ ունի նա,
Եւ ո՛չ աստուծոյ նա կու վախենայ։

Ելեր է, կերթայ ի փողոցն ի նա,
Ջորն որ կամենայ, կու հնծնէ զնա,
Քչիկ մի կտիկ որ թէ գտնենայ,
Դուռգո՛ւռի-գուռգո՛ւռ կու ձայնէ զնոսայ։

Սուք չունի ըսկի և ոչ տրամի նա,
Թէ մի կնոջնուս կապայ պիտինայ,
Ո՛չ զձագերուն կերակուրն կու հոգայ,
Ի՛ ո՛չ զմորթելուն օրն կ՝իշէ նա։

---

9 Ձեռագրում՝ *եղբայր*

Եղկելի խօրոզ, շատ մի՛ հպարտանար,
Ըսկի ղէտ ղբեզ պոռնիկ չի տեսար,
Որ թէ հիւանդանար, նա էրէց չերթար,
Ձէտ ղբեզ մեռնի, կու մնայ անճար։

Դուք գատաստանաւ եկայք խօսեցէք
ՁՄելքիսեդեկիս ղգանկատն լսեցէք,
Խօրոզին ձեռնէն դիս խալսեցէք,
Ձի թողուր քննեմ, ղբանս լսեցէք։

Երբ կու զարդենամ, գիտեմ թէ լուս է,
Ի մէջ գիշերի նա խօրոզ խօսէ՞,
Ձի հանգչեցներ, թէ սաղմոս ասէ,
Գլուխը ծանր է, որ թաս պակասէ։

Ա՛յ իմ սիրելիքս ղգանկատս լսեցէք,
Բռնեցէք զնա, վիզն կտրեցէք,
Ո՛վ դուք, տանտիկնայք, շուտով բետտեցէք,
Ու չոր-չոր փատով զինքն խորովեցէք։

Սոխով, տագդեղով զփորն լցէք,
Շատ մեղք ունի դա, զկրակն խիստ արէք,
Նման պոռնիկի գժոխքն ձգեցէք,
Թէ շուտ մեղա գայ, ի մէճլիս բերէք։

Ելէք, գնացէք, աշխարհս շուրջ եկէք,
Ձկարմիր գինուն տեղն իմացէք,
Ձկաիուղ լօշերն հազըր արէք
Ու կարմիր գինով զնա լուացէք։

Բաբունիք, եղբարք, բոլորն շարուեցէք,
Յառաջ գասող բանիս յիշեցէք
Ու մէկ-մէկ գաւաթ դուք անուշ արէք,
Աստուած ողորմի Հոգոյն, ասեցէք։

1. ՈՏԱՆԱՒՈՐ ԸՍՏ ԱՆՈՒԱՆ ԵՐԳՈՂԻՆ Է

Մեծ մեղապարտ գրչէս խնդիր,
Զձեղ աղաչեմ այրդ ընտիր,
Թէ՛ կարգաւոր և թէ՛ դպիր,
Որք ընթեռնուք արագ և ժիր։

Ի ահեղ հրապարակին,
Ուռնայի կալն Ժողովին,
Մեղաւորաց գործքն յայտնին,
Սմէն արդարքն ի հօն մտին։

Քահանայ եմ յանպիտան,
Զձեղ աղաչեմ, եղբայրք արժան,
Երբ որ կանդնիք գումարական,
Զիս յիշեցէք դուք ի յաւետեան։

Ապէնիազն յուսացայ,
Քաղցր ու բարի աստուած է նա,
Տկար մարմնոյս առողջութիւն ինքն կու տայ,
Հասուցանեմ աւարտ զդայ։

Յիշեցէք զԱստուածորդին,
Պնդծ ճհտանին գնա խաչեցին,
*Եւ նա կարդաց զլամաբսաբաքտանին**,
Եւ աւանդեաց առ Հայր դհոգին։

Էր չես ասել, թէ Տէր մեղայ,
Ո՛վ Միքայէլ, անհոգ նստել ես դու հիմայ,

---

11 Տպագրում՝ *եփոր*

* «*Էլի, էլի լամա սաբաքթանի*» (երր.)՝ «*Աստուած իմ, Աստուած, ընդէ՞ր թողիր զիս*» (*Ավտ. Մատթ. ԻՀ. 46*)

Գողն յերակ քևզի կու գայ,
Արթուն կացիր, թթպիր արա։

Լոյս Տիրամայր, զքեզ աղաչեմ ես ի յատեան,
Երբ որ լինի խիստ մեծ տիւան,
Ամէն քանգարն ի հօն տի տան,
Ջիս մեղաւորս դասն խառնէ յաջակողմեան։

Գիշեր ցորեկ ես քուն եղայ,
Սուրբ սաղմոսին խիստ ծուլացայ,
Ժամ երթալոյ առեն հիմայ,
Ահեղ կոչողն ինձի կու գայ։

Բարունաբար պիս խրատէ՝
Աւետարաննուն կայ, ասէ,
Եսայիաս յայտնի կոչէ,
Աստուածահայրն կու պատմէ։

Ջքնաղ ու սուրբ կոյս Տիրուհի,
Ամբիծ տաւտրակ, սուրբ աղանի,
Ջքեզ աղաչեմ ի ատենի,
Բարեխօսեա քո Միածնի։

Էրիցս և մինն աղաչեցէք,
Նոր օրհնութեամբ զնա պատուեցէք,
Հուր գնհնէն ահէն վախէք,
Ղևկաւորին ձայնն լըսէք։

Սուրբ Տիրամայր զքեզ գովեմ,
ԶԱստուածորդիդ փառաւորեմ,
Անառակին խօսքն ասեմ,
Մաքսաւորին պէս հառաչեմ։

Էրուսաղէմն ես օրհնեմ,
Եւ էնն աստուած փառաւորեմ,
Էակ աստուածն ես գովեմ,
Թագաւորին երկրպագեմ։

Բարի աստուած դու բարերար,
Յերկնից յերկիր խոնարհեցար,

---

26 Տպագրում՝ *երթօր*

Ի սուրբ Կուսէն մարմին սգեցար,
Տղայաբար մանուկ ծնար։

Այդ քառասունքն դու հասար,
Եւ ի տաճարն ինքնին եկար.
Փտած և հին ծերն գտար,
Սիմէոնէ դու գգուեցար։

Նահապետքն որ եկին,
Սուրբ մարգարէք քարոզեցին,
Բնաւ դժոխքն վերան չարին,
Ամէն հոգիք մէջն մնացին։

Քարոզողաց չի լսեցի,
Զքանքարն առի, ոչ շահ արի,
Քրիստոս աստուած բարկացուցի,
Հուր գհհննին ինձ վառեցի։

Սուրբ առաքեալք որ կու դասիք,
Երկոտասան աթոռ բազմիք,
Առ Միածինն պաղատիք,
Միքայէլիս յիշել տացիք։

Այսօր գոչեմ ողբերգական
Եւ բաղձալի սրտիւ ղղչման,
Մեղայ ասեմ և զօրանամ,
Եւ Քրիստոսի յոյժ փառս տամ։

Յայտքան բաններդ որ դու արեր,
Դժոխոց հիմն քակեցեր,
Հոգիքն ամէն ազատեցեր
Եւ սատանայ կործաննեցեր։

Սուրբ Տիրամայր Աստուածածին,
Բարեխօսեա առ Միածնին,
Այց արասցէ իւր ծառային,
Լսել տացէ ղևկայքն առին։

Ո՛վ Միքայէլ քո հանդերձդ ախտոտ լինայ,
Ճարակմ՝ արա օր սպկնայ,

---

72 Տպագրում՝ Միքայէլիս

Ողորմութիւն դու ալ արա,
Մեղաց ազտն Հաւսար հրեայ։

Սրտաբեկեաց միջակուտոր կու՛ լամ հիմի,
Դուն փակած դիմաց ինձի,
Տաղանտ բանքարն ես ալ առի,
Ըսկի տեղն չի պահեցի։

Երկու անգամ ես օծվեցայ,
Խիստ անջատած ու թարմատար էրէց եղայ,
Լուծն գրին վզիս վրայ.
Արթուն կացիր, սաղմոսդ ասա։

Ո՛վ Միքայէլ, թէ գլորիս և դու կանգնիս
Երբ մեզանչես՝ ապաշխարիս,
Քահանային խոստովանիս,
Ամէն մեղաց դու աղաւթիս։

Կարգն ունիմ ես քահանայ,
Գործով նման չեղայ հիմայ,
Ամէնն տէր կասեն նորա,
Ես ալ տէրանց չի նմանեցայ։

Ո՛վ Միքայէլ, արի կանգնէ աղօթք արա,
Դիշեր ցորեկ ժամդ գնա,
Լալով ասա, թէ՝ Տէր մեղայ,
Քրիստոս աստուած ձեզ ողորմեայ,
Դուք որ չիշվիք ի յարակայ։

2. ԱՅԼ ԲԱՆՔ ՎԱՍՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒԹԵԱՆ

Քրիստոս աստուած երկնից իջաւ,
Էշ ու աւանակ ինքն հեծաւ,
Յաց աստիճանն բազմեցաւ,
Մարդիկքն ամէն ի վեր տարաւ։

Ով որ որ խիստ հպարտացաւ,
Անթիւ փառաց զրկըւեցաւ,
Երկնուց յերկիր ի վայր անկաւ,
Դեւ սատանայ ինքն եղաւ։

Դոռոյ և գէշ Դևրգևսայի,
Դու նման ևս փարիսևցի,
Որ պինքն արդար կարծէր մտի,
Հպարտացաւ ինքն իր սրտի։

Ով որ հպարտ լինի հիմի,
Ինքն նման Սադայէլի,
Փարաւոնի ընկեր լինի,
Ծովուն յատակն երթայ հիմի։

Ո՛վ Միքայէլ, հպարտութիւն բեղ չի պիտի,
Խոնարհութիւն անել պիտի,
Հող և փոշի եղիր հիմի,
Որ փառք առնուս դու յամենի։

Ի դանդաղս, որ ես գործեալ եմ,
Զաչերս արեամբ լցեալ եմ,
Զհոգիս սևացուցեալ եմ.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ։

Ա՜յ, վա՜յ, որ խաբեցայ ես,
Զօրէնքն մոռացայ ես,
Զաստուած բարկացուցի ես,
Զպատուիրանն անցայ ես.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ։

Զարին դարան դարձայ ես,
Զարօք դիս կորուսի ես,
Կապիչ չարին դարձայ ես,
Անբաւ բեռինս բարձի ես.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ։

Այս կեանքս ինձի մահ բերէ,
Զբաղումս ինձ թշնամանէ,
Սուտ սէրն դիս խոցեալ է,
Զհոգիս մեղօք լցեալ է.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ։

Տեսէք, դի չիմարեալ կամ,
Մեղօք հիւանդացեալ կամ,
Լեղոյ պէս դառնացեալ կամ,

Ջերդ քար, անբանացեալ կամ.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Դթա և ողորմեա ինձ։

Իւսեմ զողբումն լալոյ,
Վայ և եղուկ ինձ տալու,
Հառաչ և ձայն բառնալու,
Հարակերպ վտակ հոսելու.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Դթա և ողորմեա ինձ։

Բոտիւ ցաւն նեղէ զիս
Եւ մեղքն պաշարեալ զիս,
Ամօթն դեգերեաց զիս,
Անցանքն յոյժ նեղեաց զիս.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Դթա և ողորմեա ինձ։

Վա՛յ զիս յաստէնս ի վերջինս,
Ի կեանքս, ի գերեզմանիս,
Չի փտիր մարմինս ի հողիս,
Տապանս իմ յերերմնիս.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Դթա և ողորմեա ինձ։

Այս կեանքս է նման ձիւնի
Ու ծանր ու մեծ հեղհղի,
Կարկուտն, եղևմն, որ հոսի,
Ապականէ ու տանի.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Դթա և ողորմեա ինձ։

Բամեալ մայր աստուծոյ, կոյս,
Սուրբ Մարիամ ինձ մեծ յոյս,
Բարեխօսեա գլորելոյս
Եւ տուր ձեռն ողորմելոյս.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Դթա և ողորմեա ինձ։

Դեռ չի բուսել, չորացայ,
Ծաղկի նման խամրեցայ,

Կենօքս որ զբաղեցայ,
Ի մեծ ամօթիս հասայ,
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ:

Այն օրն, որ աներեկ է,
Ատեանն ահեղակերպ է,
Դատաւորն անաչառ է,
Իւր դատաստանն արդար է.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ:

Պիտէր ինձ լալական շատ,
Որ վայ տային ինձ առատ,
Ափսոսային զիս անհատ,
Թէ յէ՞ր կորեայր անխրատ.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ:

Երբ Գաբրիէլ սէրովբէն
Գոչէ զբարբառն փողոյն,
Առնեն մեռեալքն ի հողոյն,
Ի յԱդամայ մինչյօր Նոյն.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ:

Տիպ տէրունոյն նշանի,
Յարևելից մեղ ծագի,
ՅԵրուսաղէմ հասանի,
ՅՈւռնայու կալն իջանի.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ:

Է՛, սուրբ կոյս, տիրուհի,
Խնդրեմք ի քէն բաղձալի,
Որ զմեղ չտաս սատանի,
Ի ձեռն անշէջ գեհենի.
Ստեղծող Տէր, ես մեղայ քեզ,
Գթա և ողորմեա ինձ:

---

85 Ձեռագրում՝ Ի յարևելից: 'ւ ծագի
87 Ձեռագրում՝ Ուռնաու

. . . . . .

Թէ ինչ անօրէն կու լինի, եղևն անհաւատ,
Ջալում մարդիքն ոչ խիղճ ունին, ոչ մուրմաթ,
Թող աստուծոյ ծառայ չի լինի ախբատ,
Ոչ ի ձևոք զալումի ընկնի զարիպ մարդ։

Արի պախչան մտնունք, հաւասար գարուն է,
Ջգինին, որ կու տեսնունք, գիտենք թ'արուն է,
Հոգի՛կ, կարմիր խնծոր աղէկն քուկն է,
Ջգինին այլ որ կասես, աշըխանէրուն է։

Կու զարթ իմ նայիմ, գիտեմ թէ ի քաղաքս եմ,
Գիտեմ թէ պաղչան եմ, թէ ի խայտալս եմ,
Հարբեր եմ քու սիրուն ու նորահաւաս եմ,
Ջգիտեմ, թէ զո՛ր խաղ, կամ զո՛ր տաղ ասեմ։

1. ՏԷՐ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՆԵՑՈՑ ԱՍԱՑԵԱԼ ԽՐԱՏ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՒ ԱՌԱԿԱԻՈՐ ՎԱՄՆ ՍԱՅԼԻ

Յոյժ տարակուսեալ էի,
դեգերեալ ի յիմում սրտի,
Զի միշտ ի ներքուստ հոգիս
բողոքէր ի գրունս մտի։

Որպէս որ Փրկիչն ասաց
զառակս ի պէտս խրատի,
Զայրի կինն քաղաքին,
զի ընդ ոսոխն ի դատ մտանի։

Այրին յոսոխէն զրկեալ
կողկողէ նայ յոյժ լալագին.
Դատաւորն այն անիրաւ
դատ արդար չառնէ ընդ ոսոխին։

Նոյնպէս յիմում քաղաքիս
դեգերեալ իմ այրի հոգիս,
Յոսոխէ մարմնոյ զրկեալ,
կենդանոյն մեռեալ գոյ ի յիս։

Հոգիս իմ առ իս ասէր,
Թ՝այլ չկայ քան զիս գերի,
Ի բարձր փառաց զրկած,
կորուսած զինչ որ ունէի։

Կարծեմ, Թ՝ան Թռչնոյն նմանիմ,
որ նստի ի չիզեր ջրի,

---

4 Ձեռագրում՝ *մտանէ։*
10 Ձեռագրում՝ *կորոսած*

Տրտում կայ, չիշխէ ըմպել,
կու վախի, թէ ջուրն պակասի։

Կամ թէ մեծամեծ ձկանց,
որ լինի մէջ անբաւ ջրի,
ի ձեռն որսորդի գործեն,
ի ջրէն արտաքս ընկեսցի։

Ի յայտ խորհրդեանդ յերակ
միշտ վիճէր հոգիս ընդ մարմնի։
Յաւուր միում շրջէի,
լսեցի ղձայն մի սայլի։

Անիւն ճռռող ճչէր,
ողբերգեր ջամբն ընդ առեղին.
երկինք էինք մեք յերկրի,
աւանիկ անկեալ ի գետնի։

Յերեկն ի միմեանց տանջեալ,
մաշելով փայտերն մի զմի,
Փիշերն անպիտան անկած
ի յեզեր մի ճանապարհի։

Ասեմ ես առ իմ հոգին,
թէ՝ Գտար ղբո նմանին,
Մերձ կացիր, հարցիր զնայ,
օգտեսցես դու զկղ քո վիրին։

Ասեմ. Ա՛յ սայլ, է՞ր գոչես
ողբաձայն ընդ մարգարէին
Երեմիայի մեծին՝
ողբերգող ի տան Իսրայելին։

Գարձաւ, պատասխան եառուր,
թէ՝ Կացիր, Ագամայ որդի,
Ջառաջին փառս իմ պատմեմ,
տե՛ս Թ՝որպէս եմ ողորմելի։

Ես ծառ զեղեցիկ էի,
զիս տնկած յեզերն ի ջրի,

---

14 Ձեռագրում՝ արտահս

Բազում ժամանակ գոլով,
Հաստատեալ զարմատս ի գետնի։

Ջուրք մանուածաւալ ալեօք
ընդ աչմէ իմ անցանէին,
Նոճոփար բուսեալ ի նմա,
և ելեալ յերեսս ջրին։

Ճղերս խուռն տերևով
հով առեալ իմոյս այտակի,
Տերևս ի հողմոյ շարժեալ
դեղեցիկ ձայնս արձակէին։

Թռչունք գեղեցիկ փետրով
եկեալ ի յոստս հանդչէին,
ի յառաւօտու պահուն
գեղեցիկ ձայնս արձակէին։

Մանկունք գեղեցիկ եկեալ,
ընդ հովով իմով նստէին,
Ուտէին և ըմպէին,
օրհնէին զարքայն երկնային։

Թմբուկ և քնար առեալ
երգէին ընդ երգեհոնին,
Վաղորդնէ մինչ յերեկոյ
յայնպիսի փառս ցնծացին։

Յաչմէ՝ւ ահեկէ անկած
բուրաստան, և վարդն ի միջին,
Համասփիւռ և բրաբիոն
՝ւ այլ ծաղկունք ընդ մանուշակին։

ի յառաւօտու պահուն
յօդն իջեալ ի բուրաստանին,
Ծաղկանցն ամէն զարդ առեալ
և զանուշ հոտն բուրէին։

Ախմաւենի, խնձորենի
՝ւ այլ ծառերն պաղով ի լի

---

38 Ձեռագրում՝ վաղորնէ

Շուրջանակի պար առեալ,
 ՝ւ ես թագաւոր ի մէջ ամենի։

Զայլ ծառսն հատեալ տեսի
 և նոքա ինձ ծաղր թէին,
Մի ոմն ի հատեալ ծառոցն
 մատուցեալ ինձ բան մի գուժի։

Թէ՝ Հազար տարի կենաս,
 չես հասնէր ի յօդսն վերին,
Աւուրքս մի տի բարձրանաս,
 յերբ որ է տ՝ընգնիս ի գետնի։

Ի յիմ փառս հպարտացեայ,
 զի շնչեաց յիս հողմն չարին,
Ասեմ ես յիմում մտին,
 թէ պարծանք եմ ես ամենի։

Խրատ մի քեզ տալ կամիմ,
 թէ լսես, ո՛վ դու հողածին.
Մի՛ սիրեր զհպարտութիւն,
 զի նայ թիւնք է մահաբերին։

Հպարտութիւն օրինակ,
 նմանակ է այն չար օձին,
Զինչ կենդանի խայծանէ,
 նայ թմբրեալ անուշ կու քնի։

Զպահիկ մի ի քուն լինել
 յայն ժամուն փութով մեռանին։
Մի՛ սիրեր զհպարտութիւն,
 թէ կամիս զկեանքդ քո անձին։

Տե՛ս, թ՝ինչ արար հպարտութիւն,
 որ զիս ծաղր արար ամենին,
Զցեցն ի յանձնէս եհան,
 զիս առակ արար հազարին։

---

46 Ձեռագրում՝ բան մի, բան մի
48 Ձեռագրում՝ Աւորքս
49 Ձեռագրում՝ հողըն

ի գարնանային ժամին,
որ ամէն ծառեր ծաղկէին,
Կանաչին վայելուչ գունով,
ես ծաղկեալ ի մէջ ամենի։

Յարմատոյս ինձ որդ ծնաւ,
ցեց եղև նայ իմոյս անձին.
Ծաղիկն ի թափել էառ,
և տերևս թառամէին։

Յաւուր մի վեր արք եկին
՝ւ ի ճղերս ի վեր նայէին,
Ասեն, թէ՝ Պտուղ չունի,
կտրելոյ է անհնարին։

Իսկ մի ոմն ի նոցանէ,
որ ունէր տապար ի ձեռին,
Հատեալ չի ստեղնէ իմմէ
և արար բազուկ տապարին։

Եհար բարկութեամբ յարմատս
և ճղերս ամէն դողային,
Տերևս իմ ի լաց եղեալ,
հաւասար աղաղակէին։

Ասեն, թէ՝ Մի՛ հատաներ,
այլւի տամք պտուղ ի ժամին,
Կրկնաշահ և բազմաբեր,
գերագոյն քան զյառաջին։

Ետես պատասխան չետուր,
զի հրաման էր յոյժ սաստկագին,
Լացին շատ դիւրանց արեն,
վայ տուին հաւասար ամէնին։

Մինչ հիմայ թագաւոր էաք
և բազմեալ ի բարձրագահին,
Ահա հրաման եհաս՝
յաթոռոյս իջնուլ ի գետին։

---

60 Ձեռագրում՝ վայելչ։ ի մէջ
73 Ձեռագրում՝ յիմայ։ բարձրագահի

Եհատ և ընկէց յերկիր
    ըստ հրամանի Փրկչին Յիսուսի
Թ՚որ պտուղ բարի չառնէ
    զնայ հատեալ ի հուրն ընկենցի։

Ջճղերս իմ մի-մի հատեալ
    բազմահայտ իբրև զԱկովին,
Հատեալ զգլխոյ ճիւղն յինէն,
    նմանեալ մեծի Մկրտչին։

Գնացեալ և վարպետ բերին,
    խիզրեցին որպէս գեսային,
Հանեալ զմորթին յինէն
    նմանեալ Բարդուղիմէին։

Ի յերկուս բաժանեցին,
    զիս կոպտեալ անիւ ձևեցին,
Եւ զայն, որ յինէն հատին,
    ողնափայտ ասեն զնայ նաւին։

Եկեալ զնա ի քարշ տարան
    նմանեալ ի դէսն ապանին,
Տարեալ նա ուղղեցին,
    ընկեցին ի մէջն ի ծովին։

Իսկ նա, ի ծովու յալեացն,
    երերայ միշտ անդիւրելին,
Յաւուր մի վիմի հարեալ
    և տախտակն մէկմէկասցին։

Ես աստ ցամաքով տանջեալ,
    հոլովմամբ միշտ անդիւրելի,
Օր մի ընկղմի ի գուբն
    ընդ բանին իմաստասերի։

Եւ յետ խորտակման մերոյ
    զմեզ ճարակ առնեն կրակին,

---

83 Ձեռագրում՝ հավանաբար վերջին երկու բառերն աղավաղված են։ Կարելի է կարդալ նաև «ի դեսն Աղուանից»։

84 Ձեռագրում՝ *Նաւ ուղուղեցին*

86 Ձեռագրում՝ *մէկմէկասցի*

Այրեն և փոշի առնեն,
յետոյ տան զփոշին ի քամին։

Ալ մտօք քննեա զիս
և արա թադբիր քեզ, գերի։
Կենցաղուս մի՛ հաւատար՝
շատ խաբեր, կրկին տի խաբի։

Ասեմ, թէ՝ Հերիք արա,
բաւական է այս լսողին,
Դու նման նախաստեղծին,
որ կորոյս զփառս առաջին։

Հատեալ խաբանօք օձին
և անկան իւր ճիւղքն ի գետին,
ի ծննդենէ հոլովեալ,
մինչև ևհաս գուբ գերեզմանին։

Այլ ես եմ ի նաւ նման,
ծփալով ի մեղաց ծովին,
Վազորդնէ մինչև յերիկուն
հետևեալ եմ կամաց չարին։

Հոգմով կենցաղոյս վարեալ,
մօտեցեր եմ ես եղերին,
Ի վեմն մահու հարեալ
և զօդուածս իմ մէկմէկասցին։

Ամէն արարածք, լայեք
զեղկելի ծառայս Աբարչին,
Զիս արեամբ գնեաց Փրկիչն,
իմ կամաւ գերեցայ չարին։

Զիս այգի ցանկով պատեաց
ձորաբարձ և պտղով իւի,
Զցանկն քակեաց թշնամին,
և եղէ կոխան ամենի։

Զիս քաղաք ամուր շինեաց,
պարսպեալ վիմօք հրաշալին,

---

92 Ձեռագրում՝ չի փխ տի

102 Ձեռագրում՝ գերցայ

Թշնամին քակեաց զորմն
և գերեաց զիմ այրի հոգին։

Գերի Գրիգոր Վանեցի,
դու գետին կացիր ամենի,
Ձերեսդ ճանապարհ արա,
որ ամէն մարդ ըզնայ կոխի։

Գոյացեալն ի չորս տարրէ
ի հողոյ՝ և ի ջրոյ կու յագէ,
Իսկ հողն ընդ խոնարհ գոլով
և եղեալ կոխան ամենի։

Եթէ ղջուրն ի վեր ուղղես,
նաչ չերթայ իակի բնաւին,
Ի վերուստ ի վայր հոսեալ
և խոնարհ տեղիս դադարին։

Այդ քեզ օրինակ առեալ
և կողկող խրատն սայլին,
Ամենեցուն հող կացիր
փառս երգեաց միշտ երկնաւորին։

Փա՜ռք քեզ, արարիչ աստուած,
որ ստեղծիչ ես ամէն գոյի,
Յերակ խրատիս զմեզ
և գթաս որպէս հայր՝ որդի։

2. ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻՍԻ, ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՔՒՀԱՆԱՅԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Է՛, իմ արարիչ աստուած,
զմարդ պահէ, որ չի զալատի,
Լուսով զնայ պարածածկեա,
որ խաւար տեղ չի մոլորի։

Մարմնով զնա անաղտ պահեա,
որ մեղօք չի ապականի,
Ձերկուղդ քո ի միտն ձգեա,
որ չետնումն չի շիւարի։

---

106 Ձեռագրում՝ զոր ըզորմ
116 Ձեռագրում՝ որդի

Խրատ սա քրիստոնէից,
որ ծնունդ է աւազանի,
Ի ջրոյ ՝ւ ի հոգոյ ծնեալ
և որդի լուսոյ անուանի։

Ջփրկական խորհուրդն առեալ
և եղեալ տաճար տէրունի,
Մարմնաւոր հրեշտակ է նա
և տեղի բանին կենդանի։

Ջիւր մարմին յըստակ պահէ
ի յաղտոյ յայսմ կենցաղի,
Հոգովն մաքուր կենայ,
Քրիստոսի հոտոյն հետևի։

Խորհրդեամբ յերակ մաշէ
և յիշէ ղօր հոգեվարի,
Թէ որպէս յէրէկ էանց
մինչ ի մահ այնպէս անցանի։

Որպէս հրամայէ Փրկիչն,
մարդ յերակ պատրաստ կու պիտի,
Ժամանակն անցանի գնայ,
մարդ մեղօք անհոգ կու քնի։

Թէ դինչ մարդ որ միտք ունի
երկիւղ նա միշտ ղարհուրի,
Քննեա և դու միտ արա,
թէ քո կեանքդ յինչ կու նմանի։

Քո հոգիդ ի քո մարմինդ
տուրուառ շնչով կայկայի,
Մտնու և չելանէ,
զով բերես, որ գնա հանէ։

Թէ եղեալ ոչ մտանէ,
հեռացեալ ի յօդն ցնդի։
Բայց յաստուծոյ ո՞վ կարէ,
թէ ի տեղն իւր անդրադարձէ։

Կրկին հրամայէ Փրկիչն,
Թ՚օր մահուն ի գող նմանի։

Մէջ գիշերի կենցաղոյս
նայ յանկարծ ի ման երևի։

Տէ՛ս, դի անցաւոր ես դու,
մուհադրով քո կեանքդ ի յերերէ,
Ջունիս կենալոյ ճարակ,
կամ մնալ ի յայսմ աշխարհի։

Մահն զօրաւոր կու գայ,
դրո ամէն թագբիր կու բակի,
Թէ ծեր ես կամ թէ տղայ,
թէ իշխան բնաւ աշխարհի։

Ջաշխարհս ամէն մուլք ունիս,
և թագաւոր լինիս ամենի,
Յիշևա՝ դատաստան կայ քեզ
և կոչել զքեզ յատենի։

Ահեղ և սաստիկ հրաման
և տագնապ յոյժ սարսափելի,
Դատաւորն արդարադատ
անաչառ ընդդէմ ամենի։

Ի միտ ած ՝ւ յիշէ զփառս
արդարոցն յայնմ յաւիտենի,
Եւ տանջանս մեղաւորացն,
որ տանջեն ՛ի տարտարոսի։

Այլ ամէն առաջի կայ,
արտասուբդ ոնց կու ցամաքի,
Ջարթիր դու ի քնոյ մեղաց
և արա թագբիր քեզ, զերի։

Ջաչերդ արտասուօք դու լից,
կաթեցո դէմ Երկնաւորի,
Միթէ ողորմած լինի,
զքո մեղաց մուրհակն ջնջի։

---

34 Ձեռագրում՝ Եղի
35 Ձեռագրում՝ Երկնաւորին
36 Ձեռագրում՝ ջնջէ

Գերի Գրիգոր Վանեցի,
վա՛յ ասա միշտ անգրդուելի,
Տե՛ս, թէ քանի վէրք ունիս
ի հոգիդ քո անթուելի։

Այլոց դու խրատ կու տաս,
քեզ անչափ խրատ կու պիտի,
Այլոց կասես զշիւղտ հան,
քո աչերդ գևրան ունի։

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԿԱՆԱՆՑ

Ականջ դրէք և լսեցէք,
Այս բաններուս մտիկ արէք,
Դովանքն ասեմ զաղէկ կնոջ,
Թագ ու պարծանք է նա այրոջ։

Յառաջ գովեմ կինն բարի,
Այն Աստանէթ խելօք իւի,
Հրեշտակ գնաց խնամախօս,
Այն Յովսեփայ սուրբ գեղեցկի։

Ուրախ պահեց զայրն ի յերկրի,
Քան զարեգակ մէջ աշխարհի,
Յովսէփ Հայէր ուրախանայր
Եւ իւր տարիքն կրկին լինար։

Ով անզգամ կնոջ դիպէր
Ի մէջ ծովուն ալեկոծեր,
Հաշվեց թէ նա աշխարհ չէ ընկեր,
Ուրախութեան օր չէ տեսեր։

Գովեմ զկինն զայն Սառայ,
Էր հնազանդ Աբրահամայ,
Աստուած տեսաւ սէրն ի նորա,
Եկ հիւր ի տունն աստուած նոցայ։

Ով անզգամ կնոջ դիպէր,
Քան զԵւայ Ադամ խաբեր,
Շատ փոշմաներ ու այլ չէ հասեր,
Ի մէջ երկրի յերեր կացեր։

---

3 Տպագրում՝ *կնոչ* (միշտ այսպես)
13 Տպագրում՝ *անսգամ* (միշտ այսպես)

Գովեմ զկինն զայն Սառայ,
Հրեշտակ խնդրեց առ Տուբիայ,
Կորուց զգնն յերկիր Մսրայ,
Ամուսնացաւ առ Տուբիայ։

Կինն անիծած Փիլիպոսի,
Պատճառ եղև սուրբ Յովանու,
Ի Հերովդիայ գլխատեցաւ,
Երկնից քարով նա պատժեցաւ։

Կին հաշարի չար կու լինայ,
Բանք խիկարայ յայտնէ նմա,
Կինն գազան նման, ասաց,
Որ մարդ նմա չէ դիմացած։

Բանք Սիրաքայ իմաստնասիրի,
Դեղեցկութեան կնոջ ասի,
Քան գոսկի խարիսխ լինի,
Սիւն ի վերայ կանկնեալ լինի։

Կին լեզուանի նման գազանի,
Ով հանդիպի կու պատառի,
Վայ էր երկան նմա դիպի,
Քան զոչխար գազանն ընկնի։

Սիրաք խելօք կինն գովէ,
Քան դարեգակ նման ասէ,
Երնեկ երկան նմա դիպէ,
Ջօրն ցօրեկ լուսով պարէ։

Կին հաշարի չար կու լինի,
Բնակութիւն դիւաց լինի,
Դնն ի կնոջէն կու երկնչի
Եւ ի հորուն ելեալ փախչի։

Կինն յորժամ իմաստուն լինայ
Եւ հարկևոր խելօք լինայ,
Տարիք երկան կրկին լինայ,
Որ ծերանալն չիմանայ։

---

49 Տպագրում՝ լինայ

Կնկան ֆէլերն է բեռներով,
Մարդիք խաբէ հնար գոլով,
Ձայրն կապկր առանց չվնով,
Ջնտան դրեր առանց ավնով։

Երննկ հազար նորա նկեր,
Թէ գեղեցիկ կնոջ պիպեր,
Ոչ արտմութիւն նմա հասեր,
Ջօրն հարանիք ի ներս կացեր։

Բանը խիկարայ գայս կու ասէ,
Մարդ հարամուն թող չի վախէ,
Թէ հաշարի կնոջ դիպէ,
Քան զդիւէ թող նա փախչէ։

Տունն որ ասեն՝ մարդուն կինն է,
Թէ շէն պահէ, նա կու պահէ,
Երննկ երկան նմա դիպէ,
Հոգս ու գայդու նա չի քաշէ։

Երիկն գայ բարիք բերէ,
Կինն զամէնն ի դուրս վաթէ,
Յորժամ երիկն հարցանէ,
Երկու ձեռօք վրան մրէ։

Կին գեղեցիկ բարի լինի,
Իմաստութիւն ի հետ ունի,
Իմաստութեամբ ուրախ լինի,
Ջամէն երկան գայդուն տանի։

Կին հաշարի նման թաթվի,
Կամ տունն կաթէ, մարդ չի հանգչի,
Թէ կենու ի դուրս, ցրտուն մեռնի,
Թէ գայ ի տուն, լեզուէն խոցի։

Մարդոյ որ կինն աղէկ լինայ,
Այրն նորա ուրախանայ,
. . . . . .
. . . . . .

86-ից հետո Տպագրում երկու տող պակաս

Կին հաշարի հանց կիմանայ,
Թէ իւր վրայ աստուած չկայ,
Մարդ հաշարուն թող վախենայ,
Որ ի չարեացն ի զատ մնայ։

Աղէկ կնկան էրիկն գայ,
Բարին բերէ ուրախանայ,
Կինն զամէն ի շահ ածէ,
Տունն բարեօք նայ զարդարէ։

Կինն նման առեց մրի,
Գլուխ հասնի նայ մրոտի,
Մարդ հաշարի կնոջ դիպի,
Հանց թէ ջհոի ձեռն կինկնի։

Մարդ թէ հազար զայդու ունի,
Ինքն խելօք կնկան դիպի,
Թապաիր առնէ, զայդուն տանի,
Ընդ որ երթայ պարծանք լինի։

Ջինչ որ աշխարհս էրիկ որ կան,
Թէ հաշարի կնոջ դիպան,
Համան շնալու պատճառ եղան,
Ուրախութեան օր չի տեսան։

Կինն լինու բազ լեզուանի,
Երթայ շնայ հետ լվնտի,
Գայ գիշերի երկան ննջէ,
Երիկն խնդճ խապար չունի։

Կինն զամէն չարիք առնէ,
Երբ հարցանեն, ինքար անէ,
Ամէն չարեաց պատճառ նա է,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ։

Կինն բոզկաց այն կու լինայ,
Դռանն չետև կանկնի մնայ,
Մարդն տեսնու խնճեր անէ,
Ջաչն ու զուներն ծռմռկէ։

Մարդք խաբէ ի ներս ձգէ,
Ջերկան բարիքն կերցնէ,

Զկարծով գինին ի հետ խմէ,
Վերայ երկան դէմն մրէ։

Մանկտիք, ասեմ, դուք լսեցէք
Եւ ի բոզէն ի զատ կացէք,
Թող մարդ բոզին ձեռն չինկնի,
Քան զգերի երկիր վարի։

Կինն հալալ այն կու լինայ,
Աչքն ի յօտար իսկի չի լինայ,
Սիրէ զերիկ, սիրուն լինայ,
Զինչ որ օրէնք դասուր կու տայ։

Կինն հաշարի վատ կու լինայ,
Որ թագաւորք յիրար կու տայ,
Առանց կնոջ չար ոչ լինայ,
Թէ որ լինայ, գլուխ չներթայ։

Կինն գլուխն եղիւզ չունի,
Փորրոգի պակաս լինի,
Զինչ որ խօսի ինք հավանի,
Սրտիւք այլոց հետ կու այրի։

Երեք բան չաղթող ասեն,
Ի մաստաւէրքն, որ կու չիշեն,
Երրորդ գինին, ըբռա ասեն,
Կինն չաղթող քան զերկոսին։

Մարդ որ չանա քունն կաղթէ
Մինչ քառասունն հանբերէ,
Կինն շուտով զնա չաղթէ,
Ի ժամս իրից ոչ անցանէ։

Շատ խելօքնին խմեն գինին,
Խոնարհութեամբ չաղթեն նմին,
Կինն չաղթող քան զգինին,
Չաղթէ զմարդիկ ի մի ժամին։

Կինն չաղթող քան զերկոսին,
Շատ օրինակ կայ ի գրին,

---

145 Տպագրում՝ քուն

Մարդ չի դիմներ կնկան ֆելին,
Ոչ ի գլուխ ելեր նորին։

Կինն քաղէ դունքն գալմով
Եւ ծարուրէ գաչքն գեղով,
Զերեսն օծէ ճերմակ գեղով,
Մարդիկ խաբէ նա հայելով։

Յորժամ որ կինն ծուռ լինայ,
Մի ոք մարդկան յաղթել նմա,
Ո՛չ վարդապետ, և ո՛չ քահանայ,
Ո՛չ ճգնաւորք դիմեն նմա։

Զամէն յաղթէ, չարիք ձգէ,
Սէրն գանճիր վիզն կապէ,
Ինքն դիւրնաւ ոչ ազատէ,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ։

Գո՛ւ՝ Յովասափ Երզնկացի,
Զաղէկ կնիկն գովեցիր,
Կին հաշարի դու վատնեցիր,
Ով ձեռն անկեր, դու գնայ լացիր։

Աղէկ կանայք առնեն գանկատ,
Քեզ հարցանեն, դու տուր ճուապ,
Եւ թէ լինայ կին գեղեցիկ,
Որ գէշ երկան գլուխն ելած։

Ես ոչ կարեմ ճուապն տալ,
Հանց թէ շաքար շունն է անկեալ,
Կամ մարգարիտ առջև խոզին,
Ի մէջ տղմին է թաւալեալ։

Ազնուկ բաններ շատ է ներ,
Ի յաշխարհիս որ հանդիպեր,
Ով տոլվաթ ունի զաղէկն առեր,
Ով որ չունի՝ գիշի դիպեր։

Այր և կանայք, դուք լսեցէք
Եւ օրինաց հլու կացէք,

155 Տպագրում՝ դիմեր
159 Տպագրում՝ գեղով

Այն նասիպի վերայ լինի։
Ով որ թողու գկինն ի յերկրի,
Գէշ թէ աղէկ ում հանդիպի,

Նա կու շնայ ըստ օրինի,
Թողեալն առցէ ով որ յերկրի,
Նման նորա շուն կու լինի։

Թէ որ լինայ կին ի յերկրի,
Զայրն թողու այլոք շնայ,
Այրն թողու, այլ կին առնու,
Այնոր Քրիստոս տաստուր կու տայ։

Կինն ունի իշխանութիւն,
Դատաստանի վերայ երկան,
Այրն շնայ, այլ կին երթայ,
Կին արձակի, այլ այր գնայ։

Թէ որ լինայ մարդ ի յերկրի,
Գէշն աղէկին ում հանդիպի,
Հանբերելով սիրով շահի,
Նահատակաց դասն կարգի։

Դու Յովասափ Երպնկացի,
Զայսքան բաներս կնկան ասիր,
Ով որ լսէ Թող միտ առնէ,
Շահ և զօգուտն գիտասցէ։

Թէ որ լինայ մարդ ողորմած,
Որ իւր սրտէն ինձ ողորմի
Ես մեղաւոր մեղօք իլի,
Մէկ Հայր մեղայ ինձի պիտի։

Ով որ բերնով զաստուած յիշէ,
Աստուածածին բարեխօսէ
Եւ Թողութիւն մեղաց խնդրէ,
Արքայութեան ինք հասանէ։

---

216 Այս տողից հետո բանաստեղծի որդին ավելացրել է.

Ես Յովանէս, որդի նորա
Եւ կրկնակի օրինակեցի,
Որք ընթեռնուք, յիշումն ածէք,
Արքայութեան որդի լինիք։

1. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՎԱՐԴԻ Ի ԿԱՐԱՊԵՏ ԴՊՐԻՑ ԱՍԱՑԵԱՆ

Պիլպիլն է հագեր ի յոտն կօշիկ,
Ջվարդն կու փնտրէ սիրով անուշիկ,
Ջայն է արձակեր, կու կանչէ՝ վա՛րդ, վա՛րդ,
վա՛րդ, վա՛րդ, դու դուարթ,
ես պիլպիլ, դու վարդ։

Յայնժամ իննդութեամբ յայգին մտանէ
եւ վվարդն ի թփին ծաղկեալ գտանէ,
Ջայն է արձակեր, կու կանչէ՝ վա՛րդ, վա՛րդ,
վա՛րդ, վա՛րդ, դու դուարթ,
ես Պիլպիլ, դու վարդ։

Տարբերակներ

BdeJKn *Տաղ վարդի և պիլպիլի* C *Տաղ պուլպուլին առ վարդ* FδIm *Անխոտագիր* G *Տաղ վարդի և պուլպուլի* H *Տաղ ի վերայ պիլպիլի ապացեալ* I *Տաղ պլպուլի*

Բնագիր

1 δ *Պուլպուլն էր* m *պուլպուլն* d *եկեր փխ հագեր* I *հագիր* BCeFGmn *ի յոտքն* d *իմ սիրուն հաւիկ փխ ի յոտն կօշիկ* δH *ի ոտին* J *ի հոտն* K *ի յոտգն*

2 m *Ջվարդ* AFI *կու փնդռէ* B *կու փնտռէ* H *կու փնտրեր* n *բնտրէ*

3 H *Ի ձայնէ* CH *կու կանչէ փխ արձակեր* K *Ջուարթ փխ վա՛րդ, վա՛րդ* (միշտ այսպես) dIm *վա՛րդ, վա՛րդ, վա՛րդ* (միշտ այսպես)

4 K *առղը չիմ* (կրկնակում միշտ այսպես) Aδ *Վա՛րդ, վա՛րդ, վա՛րդ* AdFGKn *դուարթ* C *դուվարդ* δ *դվարդ* J *Ձի ես յոյժ դուարթ* Im *4—5 տողերը միասին* (կրկնակները միշտ այսպես)

5 Gδ *պուլպուլ* BeGHK *դուն* δ *դոյն* d *ալ վարդ*

6 δ *Այնժամ* C *իննդութեան* K *ուրախութեամբ* CHδKm *այգին*

7 FHJm *չիմ եւ* δ *վարդն* BCEFGHJKImn *պայծառ փխ ի թփին* d *կարմիր փխ ի թփին*

8 A *Ձայնիկն փխ Ջայն է* An *արձակէ* C *արձակեր է* G *արձակել* An *ու փխ կու* I *սիրով կու կանչէ*

Պիլպիլն է բազմեր ի վարդին քովուն,
Գանկատ կու անէ ի ձեռաց հովուն,
Զայն է արձակեր, կու կանչէ՝ Վա՛րդ, վա՛րդ,
Վա՛րդ, վա՛րդ, դու զւարթ,
Ես պիլպիլ, դու վարդ:

Յայնժամ վարդն նմա զայս պատասխան տայ,
Թէ՝ Սարսեալ դողամ, երբ հովն կու գայ,
Զայն է արձակեր, կու կանչէ՝ Վա՛րդ, վա՛րդ,
Վա՛րդ, վա՛րդ, դու զւարթ,
Ես պիլպիլ, դու վարդ:

Կարապետ Դպիր, բնակարան մեղաց,
Զպիլպիլն ընդ վարդին սակաւ մի գովեաց,
Զայն է արձակէր, կու կանչէ՝ Վա՛րդ, վա՛րդ,
Վա՛րդ, վա՛րդ, դու զւարթ,
Ես պիլպիլ, դու վարդ:

---

11 δ Պոյլպոյլն էր lm Պուլպուլն A քովն δ քովոյն K գովուն

12 BFδJKl Գանգատ C Գէանկատ B կառնէ CdeGHJKlmn կու առնէ F կու առնէր C հովին δ հօվոյն

13 C Զայնէր H Զայն արձակեր G արձակել

16 m նմա վարդն F չիf զայս K *16—20* չիf δ 16—20-ի փոխարեն հետևյալ 4 թուրքերեն տողերը.

Կուլէ սօրար պուլպուլ, կուլմ
հայթալար
Պիրի (Պարէքի քէլամ) փայտէ
Պրաքմիշ չաղրար
Կոյլ, կոյլ, հե՛յ, ճա՛ն կոյլ,
պէն պուլպուլ, սէն կոյլ
Պէն պիլպիլ, սէն գուլ:

Վարդն է փնտռում սոխակը, կանչում
է վարդ,
Քնքուշ ձայնն արձակ թողած կանչում է.
Վա՛րդ, վա՛րդ, է՛յ ջան, վա՛րդ, ես
բլբուլ, դու վարդ,
Ես բլբուլ, դու վարդ:

17 C Սարսամ տղամ d Սրտիկս փխ Սարսեալ: կու դողա n դողան A յերբ C հանքն փխ հովն G գու գայ

18 C Զայնէր H Զայն արձակեր G արձակեալ

21 A ծառայ փխ Դպիր C Միրղահան չնչին փխ Կարապետ Դպիր l Աւետիս տայիր փխ Կարապետ Դպիր H Դէթոս փխ Կարապետ BCdeFHδJKm որ ծառայն փխ բնակարան l ծառայն ի մեղաց GJ *21—25* չիf

22 C Զպուլպուլ δ Զպոյլպոյլն lm Զպուլպուլն C չիf ընդ: գովաց δ կու կանչէ փխ գովեաց

23 H չիf է C արձակէ δ տողը և կրկնակը չիf n Զվա՛րդ, զվա՛րդ

2. ՏԱՂ ՂԱՐԻՊԻ Ի ԿԱՐԱՊԵՏԻ: ԱՍԱՑԵԱԼ

Ի յերկիր օտար հեռացայ,
Զսիրելիսն իմ մոռացայ,
Ի մէջ կայծականց վառեցայ.
Եղէ ցաւալից, ցաւալից:

Այնչափ սաստիկ է և դժուար
Ղարիպութիւնն, որ չկայ ճար,
Վկայ է Տէր և սուրբ տաճար.
Եղէ ցաւալից, ցաւալից:

Տիւ և գիշեր ողբայ և լայ,
Թէ՝ Տէր աստուած, դու ողորմեա,
Ղարիպութեանս իմ ճար արա.
Եղէ ցաւալից, ցաւալից:

Եկ պիւպիւլ, նիստ վերայ սրտիս,
Կանչէ, պիւլպիւլ, կանչէ, հոգիս,
Տես, թէ ղարիպ կա՞յ, քան դիս.
Եղէ ցաւալից, ցաւալից:

Սրտիկս ի փորիկս եփեցաւ,
Լալով աչերս լափեցաւ,

Խորագիր

AK *Տաղ ղարիպի ասացեալ է* B *Տաղ վասն ղարիպի* CDEGH *Տաղ ղարիպի* J *Անխորագիր*

Բնագիր

1 G չիf *Ի* ACDEH *յօտար* G *ես հեռացայ* F *1—4* չիf

2 BDEHJK *Զսիրելիս* G *Զսիրելիքն* J *ես մոռացայ*

3 BDEJK *ծաղկանցն ես* (BEK չիf *ես*) փխ *կայծականց* C *Ի քերց՝ւ եղբարց ո՛չ մերժեցայ:*

5 CD *Անչափ* G չիf *է* GJ *դժվար* K *5—8* չիf

6 BCDFG *Ղարիպութիւն* J *Պանդխտութիւն* A *չի կայ*

9 J *ու լայ* K *լամ և ողբամ* F *9—12* չիf

10 BCDEK չիf *Թէ* J *Տէրն* BCDEK *Տէր իմ: ինձ* փխ *դու*

11 J *Պանդխտութեանս*

13 J *սոխակ* փխ *պիւլպիւլ: Այս և հաջորդ տողը ետ և առաջ* ABCDEHK *13—24* չիf

14 J *սոխակ* փխ *պիւլպիւլ*

15 F *Տեսնում* J *պանդուխտ: և դիս*

17 J *Սիրտիկս* d *էփեցաւ* F *17—20* չիf

Երևիս գունն թափեցաւ.
Եղէ ցաւալից, ցաւալից։

Աստուածածին մաքուր տաճար,
Աստուածորդոյն եղեր դու մայր,
Ղարիպ սրտիս լեր մխիթար.
Եղէ ցաւալից, ցաւալից։

Մինչև ե՞րբ լաս, ապաղակես,
Ջանձդ կոծես և հառաչես,
Ո՛վ Կարապետ, գեմ ծառայ չես.
Եղէ ցաւալից, ցաւալից։

---

19 J գոյնն G քաղեցաւ փխ թափեցաւ
23 J Պանդուխտ
25 BK յե՞րբ ACH՝ ապագակես G 25—28 չիմ Γ տողը չիմ
26 B կոչես փխ կոծես
27 D չիմ Ո՛վ J Զó փխ Ով BCDE եղեկլի փխ Կարապետ E Հապեդայ փխ Կարապետ

Ի ՄԻՆԱՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ ՏԱՂ ԳԵՂԵՑԻԿ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Գեղեցիկ պատկեր,
Կարմիր ես հագեր,
Նուռ ու խնձոր բերեմ դու կեր.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Ուներդ է կամար,
Ես խև ու խումար,
Քու ծօվ ծօվ աչերուդ համար.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Իմ մահն մի՛ առնուր,
Ջքեզ չի թողուր,
Արևուդ համար ինձ պաքիկ մի տուր.

խորագիր
A *Տաղ սիրոյ ազնիւ* C *Տաղ սիրոյ*
Բնագիր
2 B *տողը* չիf C չիf *ես*
3 C *քեզ* փխ *դու*
4 B *Ալ* C *ես* փխ *Այլ* (միշտ այսպես)
5 C *Քոյ սիրոյդ* (միշտ այսպես)
6 BC *տողը* չիf
7 B *Օգվի* փխ *Ուներդ*
8 B *Աչվիդ* փխ *ես խև ու*
9 B *Խև եղայ ես քեզի համար։* C *քոյ*
12 B *տողը* չիf
13 C *ահն* փխ *մահն* B *առներ*
14 B չիf *չի թողուր*
15 A պագ մը B պաք

Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Դէմ անօրէն չես,
Ջաստուած կու պաշտես,
Մէկ ողորմութիւն՝մ արա մեզ.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Դինով եմ հարբած,
Սիրով դիս խոցած,
Դու ուրախ և դիս լացուցած.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Դիշերն ոչ ի քուն,
Ցորեկն երերուն,
Հա՛յ արիւնահեղ դալըմ.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Մինաս խօսեցաւ,
Դէմ հանդիպեցաւ,
Իւր հարին ասաց, կանդնեցաւ.

---

16 B *Այ*
20 BC *Աստուած*
21 C չիմ *Մեկ* B *ողորմութիւն*
22 A *ես* փխ *Այլ* B *Այ*
25—26 B չիմ (ջնջված է. երևում է միայն «Դ» գլխատառը)
27 BC չիմ *և*
28 B *Այ* C *ես* փխ *Այլ*
31—32 B չիմ
32 C *Յերեկն*
33 B *Հա՛յ արարման աշխ դալում։*
37—38 B չիմ (ջնջված է. երևում են միայն «Մի» տառերը)
37—48 C չիմ
39 B *Եւ երանի ասաց ու կանչեցաւ։*

Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Միջկունքդ է բարակ,
Ադեղ նմանակ,
Քանի քաշեմ կեռ ու շիտակ.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Ծծերդ է բամբակ,
Լուսին, արեգակ,
Գիշեր-ցորեկ լոյս տուր աշացս.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Երևսդ որ նայիմ,
Ես իսկ կու լինիմ,
Այս քու դարդէդ ի՞նչ ու լինիմ.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Պնչիկդ է փոքրիկ,
Հոտովդ անուշիկ,
Կարմիր գունով դեղձան մազիկ.

---

43 B Մէջկունք է
44 B նման
45 B ծուռ փխ կեռ
49 A բանպակ B պանպակ C բանրակ
51 B ցօրէք C ցերեկ A աչաց
52 B Ալ
54—56 B չիմ
57 BC Այդ փխ Այս A տէրտէր B տարտրա C զարգէն B պիտի ենեմ C պիտ որ լինիմ
58 C ես փխ Այլ
61 B Պնդիքդ է C Պնչիկդ է
62 B Հօտօվ
63 B կունով դերձան մազերդ

Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար:

Խատուած կաքաւ ես,
Պօյովդ երկան ես,
Զէտ սալվի ծառի նման ես.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար:

Մանր կու քայլես,
Զհոգիս կու հանես,
Սիրամարգի նման ճեմես.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար:

Երեսդ է պայծառ,
Պօյդ է ֆիդան,
Ծառ ծօցիդ միջի անճաղ թակնար.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար:

Սիահ ուներ ես,
Զմարդիկ կու ճեմես,
Բոլոր անձամբդ գեղեցիկ ես.

---

67 C Խատված B 67—68 չիք (ջնջված է, երևում է միայն «Խ» տառը)
68 C Բօյովդ
69 AC սէլվի
70 B Ալ
73 B Մանտր C Մանրը
74 B Սիրտս կու հալես:
75 B Հոգիս կորցնես, հանես:
76 B Ալ
79—84 AC չիք
82 B Ալ
84—108 B չիք
85 C Սիեահ
87 C անձամբ

Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Աչօքդ նայէ,
Դու մեզ ողորմէ,
Այդ լոյս երեսդ կու փայլէ.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Ակռադ մարգարիտ,
Շերմակ գեղեցիկ,
Պակունքդ անուշիկ, ղէտ զքեզ շաքրիկ.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

Լեզուդ է արագ,
Պակունքդ է բարակ,
Հոտով անուշ ես, մանուշակ.
Այլ չեմ դիմանար,
Քու սիրուդ համար,
Բարակ նայելուդ համար։

---

92 A Դուն մէկ
96—102 C չիf

ՏԱՂ ԳԵՂԵՑԻԿ ՅՈՅԺ, ՋԱՔԱՐԻԱՅԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Զարտասուեմ մեղօք հղկելի,
Թշւառացեալ մարմնով գերի,
Մի՛ լինիր անյոյս և թերի.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տխուր ես,
Ուրախ լեր, ընդէ՞ր տրտում ես:

Աստուածածինն սուրբ կոյս է,
Մեղաւորաց գարձ և յոյս է,
Ապագայի կեանք և լոյս է,
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տխուր ես,
Ուրախ լեր, ընդէ՞ր տրտում ես:

Քաջալերեա, սիրտ, և խնդա,
Ուրախ լեր, անձն իմ, և ցնծա՛,

Խորագիր

a *Անխորագիր՝* B *Տաղ Զաբէոսի ասացեալ* C *Տաղ Զաքարիայի* D *Տաղ ուրախութեան* E *Երգ հոգեվոր Զաքքարիեայի ասացեալ, անուշ* F *Տաղ բարառնաբար* qHA′I *Տաղ ողորմուկ* J *Տաղ անուշ և գեղեցիկ* K *Տաղ զղջման ասացեալ, տաղ անուշ*

Բնագիր

1 BCDEFqHJA′I *Զառածեալ փխ Զարտասուեմ* K *Զասացեալ փխ Զարտասուեմ* B′ *Զայրացեալ փխ Զարտասուեմ*

2 HJK *Թշուառական* B *Թշվառական* CE *մարմնոյ* J *մարմնովս եմ* qA′I *մարմնով եմ* F *և գերի* C *գերի, Տա՛ր*

3 F *անուս անյոյժ թերի,* (յուրաքանչյուր տան երրորդ տողի վերջում միշտ «ես՛»):

4 DE *Տա՛ր, սիրտ իմ* BCDEFqJB′I *վասն ընդէ՞ր* K *վասն է՞ր փխ ընդէ՞ր* BCDEFqHJKA′B′I *տրտում փխ տխուր* E *տրտում ես, Տա՛ր* (միշտ այսպես)

5 D *Տա՛ր, ուրախ* (միշտ այսպես) F *5—15 չիմ*

6 a *Աստուածածին* D *կոյսն* BCHJKB′ *6—10-րդ տողերը 16—20-րդն են* D *6—10-րդ տողերը 26—30-րդն են:*

7 K *զատ փխ զարձ* D *յոյսն*

8 BHB′ *Ապագային և այժմուս է:* CD *Յապագային և այժմուս է:* E *Ապաքէն է յոյժ և յոյսն է:* qJKA′I *Ապագային և այժմոյս է:*

11 qHA′I *Քաջալերեաց* D *11—15 չիմ*

12 C *Զուարճացեալ անձն և բերկրեա:* E *Զուարճացիր անձն և բերկրեա:* A′ *չիմ իմ*

Ջուարճացիր դու և բերկրեա.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տխուր ես,
Ուրախ լեր, ընդէ՞ր տրտում ես:

Աշխարհս ամենայն ունայն է,
Թափուր և դատարկ միայն է,
Ջարուիթիւն ի քենէ հանէ.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տխուր ես,
Ուրախ լեր, ընդէ՞ր տրտում ես:

Բուլ և նուաղ արարած,
Որ կողոպտէ զմարդն ի կենաց,
Պարտիս ապաւինել յաստուած.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տխուր ես,
Ուրախ լեր, ընդէ՞ր տրտում ես:

Ի քեզ յուսանամ Տիրածին
Մարիամ սուրբ Աստուածածին,
Երկրպագեմ քո Միածնին.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տխուր ես,
Ուրախ լեր, ընդէ՞ր տրտում ես:
Աւ յինէն ի քեզ զայս խրատ,
Մի՛ լինիր բնաւ յուսահատ,
Ջաքարիաէ երգս այս դրուատ.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տխուր ես,
Ուրախ լեր, ընդէ՞ր տրտում ես:

---

13 B *Ջարճացիր* C *Ուրախ լեր դու և ցնծա:* E *Յուրախ լեր դու և ցնծա:* K շիf *դու*

16 BC *Աշխարհ* B′ *Աշարս* D *յամենայն* EH *ամէն* D *յունայն* J *16—20* շիf

17 D *Թարուր* qKB′ *Թափօր* l *Փաթար* փխ *Թափուր*

18 C *Ջարուիթիւնդ* H *Ջչարուիթիւն* l շիf *ի* H *ի քեղնէ* B′ *ի բէն*

21 BC *Բախ* փխ *Բուլ* D *Յրազ* փխ *Բուլ* EqHJA′B′ *Բազ* փխ *Բուլ* aC *նեազ* F *21—30* շիf l *21—25* շիf

22 D *Զոր կողոպտես* BDE *մարդ* C *մարդն* H *զմարդ* C շիf *ի*

23 CH *Պարտէ* BDEqHJA′B′ *ապաւինիլ* BCDEKB′ *աստուած*

26 a JK *յուսամ* B *յուսանամք* C *յուսամք* D *26—35* շիf

28 B *Բարեխօսեա* փխ *Երկրպագեմ* CE *երկիրպագանեմք* B′ *երկիր պագանեմ* BCEB′ շիf *քո* E *կուսածին* J *Սրբոյ խաչին* փխ *Միածնին* l *Միածին*

31 BCE *զայս քեզի* փխ *ի քեզ զայս* B′ շիf *ի քեզ* qA′Bl *դրուատ* փխ *խրատ*

32 J *հուսահատ*

33 BCE *Զաքէոս* B′ *Զաքարեայ* qJKA′l *Զաքարիաս* BCEqKA′B′l *երգէ* J *զայս երգէ* BCEqKA′B′l *զայս* K *գանգատ* փխ *դրուատ* B′ *խրատ* փխ *դրուատ*

1. ՏԱՂ ԳԱՐՆԱՆ

Աշուն էր ՝ւ եղաւ գարուն
ու ցամքաւ ձունն սարևրուն,
Ծառերն ամէն փթթան
ու տերև հագան գունդգունս։

Բլբուլն ի վարդի սիրուն
գիլ կերթայ պինչ մարդն ի գինուն,
Դիշերն ի լուս կու ձայնէ,
վաղունէքն մինչ ՝ւ իրիկուն։

Աշուն էր, եղաւ գարուն,
ձայն անուշ երևտ հաւերուն,
Մանկտիքն ի սարևրն ելան
ու նստան վևր ծաղկևրուն։

Սիրամարգ հաւի նման
հագեր են հալաւ գունդգուն,
Հետ զարնևն ու հետ խաղան,
ու խմեն ի յանուշ գինուն։

Խորագիր

A *Տաղ անուշ և լաւ* C *Նորին Ստեփանի ասացեալ* d *Ստեփաննոսն ասաց* e *Անխորագիր*

Բնագիր

1 BCde չիf՝ւ Bd *եղև* Bde չիf ու Be *ցամաբեցաւ։ ձիւն*

2 e չիf *ու* Bde *գոյնզգոյն*

3 B *Բլպուլն* Bde *ի վարդին* Bd *սիրոյն* A *կերթէր* de *կերթայր* A *մի փխ ի* Bde *գինոյն*

4 Bde *լոյս* A *կու ձայնէր։ վաղունէք։* C չիf՝ւ B *երևկոյն* C *երեկուն* e *Բլպուլն վևլ կերթայ պինչ մարդն այգուոյն։*

5 Bd *եղև* e *և եղաւ։ անոյշ* BCd *երեկ փխ երեւտ*

6 Cd *Մանկտքն* Ce *վէր*

7 C *Հաւուն* d *Հաւու* B *գունդգոյն* de *գոյնզգոյն*

8 e *Հետ* Cde *զարնուն* Ce՝ւ *ի հետ* A *Հագան* B *խաղագան* e *յանոյշ* Bde *գինոյն*

Աշուն էր, եղաւ գարուն,
կանաչաւ երես դաշտերուն,
Հաւքերն ամէն պար առին
ու վայրի էրէք ՝ւ անասուն։

Օրհնեմք զարարիչն աստուած,
բան մտան ծիծառն ու մեղուն,
Թռչին ի բարձր սարերն
ու բաղեն զնիւթն ծագկներուն։

Գարուն էր ՝ւ եղաւ աշուն
ու թափաւ թուփն ծառերուն,
Ուռաւ ամրն ի յարևելք
ձիւն եբեր ի վեր սարերուն։

Բարով գայ այլ մի գարուն,
աւետիք տանեն բլբուլուն,
Գայ, նստի ծառի ճղին,
արտասւի դէմ քաֆուր վարդուն։

Գարուն էր ՝ւ եղաւ աշուն,
վերացաւ վէլքն ադամորդուն,
Հոգիս սևացեալ մեղօք,
կարօտ եմ հարաւ բամուն։

Ողորմելի Ստեփանոս,
վա՜յ է քեզ ու վա՜յ քո հոգոյն,

---

9 de եղև e կանչցաւ C դաշտերոյն
10 e չիք ու Bd էրէքն e չիմ էրէք
11 Bd բուն փխ բան
12 e սարերդ AB չիմ ու Bd զնիւթ C զնութն AC ի ծագկնուն
13 BCde չիմ՝ւ e թիթնին
14 Ce Գնաց փխ Ուռաւ Bd ամպն e իբր խխ եբեր
15 A Բարով Ce այլուի գարուն d այլ՝ւ ի գարուն Be աւետիս տանին C տանուն d տանինք Be Բլպուլուն
16 e Գայի նստէր ճղերուն (չիմ ծառի) Bd արտասուէ C արտասուէր e արտասուէր C վարդի d վարդին
17 Cde չիմ՝ւ Be վէրքն Bd ադամորդոյն
18 BCde սևացեր A կարօտեր e կարօտ է C հարաֆ
19 Ade Ստեփաննոսս Cd չիմ ու Cd վա՜յ է քո ABC մահուն փխ հոգոյն d հոգույն

20 Յաստուած բարեխօս անկիր,
տէր առնէ զքեզ անճառ լուսոյն։

Կարան էր ՝ւ եղաւ աշուն,
յիմար, չէ՞ր կաս անհոգ ի քուն,
Քո կեանքդ ի պակսիլ առաւ
ու հասաւ քո օրն մահուն։

Հերիք արա, Ստեփանոս,
վայ ՝ւ եղուկ կարդա զօրն ի բուն,
Միթէ ողորմի աստուած
ու չառնէ զքեզ կեր գեհենոյն։

*

* *

2.

Եղբարք, շատ բարև լալով,
թէ յաշխարհիս ո՞նց կայք դուք բարով,
Ժամանակս երկիւղ անցաւ,
ի միմեանց համ մեր կարօտով։

Մարմինս շաղախեալ տրտմով,
սևացեր հոգիս չար մեղով,
Ձարական յաստուծոյ լինի,
բժշկի հոգիս սուրբ դեղով։

---

20 d *Աստուած* e *Աստուածածնէն* C *անգիր* d *բրոնէ* փխ *անկիր։ արժան* փխ *տէր* BCd *լուսոյն*

21 BCde *չի՛ւ* Bd *չի յիմար* Ce *է՞ր* Bd *դու անհոգ*

22 AC *չի ի։ առնու* d *Քո ջանդր պակաս մի առնէր* փխ *Քո կեանքդ ի պակսիլ առաւ։ ահա* փխ *ու* Be *մահուան* d *մահունն*

23 Ce *Երիք* d *Ողորմելի* փխ *Հերիք արա՛* Ade *Ստեփաննոս* Cd *վայ է քեզ՝ւ վայ քո մահունն* (d *ու* փխ՝ւ։ *մահունն*) փխ *Վայ՝ւ եղուկ կարդա զօրն ի բուն*

24 d *Ողորմեացին Թ՝աստուած չառնուս* փխ *Միթէ ողորմի աստուած* d *զքեզ կեր առնէ* փխ *ու չառնէ զքեզ կեր* Bde *գեհենոյն*

Խորագիր

A *Անխորագիր* b *Ստեփաննոս* c *Ծանրութիւն կենցաղոյս*

Բնագիր

1 b *Եղբայր* c *ձեզ շատ*

2 c *երկանցաւ* b *ենք*

3 c *մեղօք* փխ *տրտմով։ սևացեալ* Ab *մեղօք* c *իմ տրտմովք* փխ *չար մեղով*

4 b *և բժշկի* c *բժշկէ*

Գերիս արբևցեր մեղով,
զօրն ի բուն շուռ կու գամ քան զգինով,
Մատաթ դեղ արէք փութով,
թէ չէ կորաւ մարմինս հոգով։

Ջինչ նաւն ի ծովին միջին,
զարդ եղնի անկարծ նայ քամով,
Այսպէս իմացիր դու զիս,
յեղբօրէ եմ խիստ կարօտով։

Գինին ի գլխէս թափաւ,
սևերես եղէ ՝ւ ամօթով,
Այլ ճար չիմացաւ գերիս,
զօրն ի բուն ի շուռ գամ լալով։

Յիմարս յաղթեցայ մեղով
ու հոգիս հարաւ սլաքով,
Հարամկին ընկեր եղայ,
նայ տ՝այրիմ անանց կրակով։

Այս սուտ ՝ւ անցաւոր աշխարհս,
շաղախեց զիս չար տղմով,
Ջինչ հիմն ի վերայ հողուն,
ողողեց գարնան հեղեղով։

Տաւաւ ի յանդունդն իջուց
ու փակեց անտաշ քարերով,
Ես յոյս յԱրարիչն ունիմ,
խլսէ զիս անտի փութով։

---

5 bc մեղօք Ac չիf կու c շուրջ։ զգինով
6 b տեղ փխ դեղ Ab չիf թէ Ac կորեաւ
7 b ի ծովու c ի ծովուն b էլնի c լինի b յանկարծ c քամով
8 c զգերիս փխ դու զիս
9 b եղայ
10 c ի շուրջ
11 b յաղթեցաւ։ Հարայ
12 c ես եղայ։ չիf նայ bc կայրիմ
13 c չի՛ւ b չիf չար c ադամով փխ տղմով
14 c իմ էր փխ ի վերայ A Հողոյն c ի հողին
15 A ի յանդքն փխ ի յանդունդն Ac իջոյց
16 c խալըսէ b նա զիս։ չիf անտի c եղկելիս փխ անտի

Սպիտակն ի յալիքս անկաւ,
կտրեցաւ սիրտս մէկ հետով,
Զինչ ճիւղն ի ծառին շարժի
ու թափէ զազալն փութով։

Չորացեալ խռիւ դառնայ
որ ժողովի նայ աշնան քամով,
Այս կեանքս է նանիր, ունայն,
ցնորեր եմ ես երազով։

Քարամն յաստուծոյ լինի,
ինձ դարձ տայ իր սրտի կամով,
Դարձեր եմ լեղի կարաս,
խոցոտեր մարմինս շարաւով։

Այլ բան չի գիտեմ գերիս,
քան զԴաւթեան առածն ասելով՝
Զքո արեամբ գնեալ ծառայս,
յատենին չառնես ամօթով։

---

17 A ի մէկ c նետով փխ հետով
18 bc իւր կամով փխ փութով
19 AB դարձայ A չիմ նայ
20 c ցնդել եմ փխ ցնորեր եմ
21 b իւր c չիմ իր։ կամաւ
22 c խոցոտեալ
23 c ճար բան չգիտեմ։ Դաւթեան մեղայն
24 bc Զիւր փխ Զքո։ յատենէն չառնէ

*
* *

1.

Կաշառ երէտ ինձ սեր,
Թէ՝ Մեղրով խառնեա ու կեր,
Ապա զիմ բաժինն բեր,
Դու առողջ լեր։

Ես գրագիր ու մեղրակեր,
Յաչաց լուսոյ եմ պակասեր,
Ապսպրանք ինչ եմ ասեր,
Թէ՝ Հետ լուսոյն բեր։

Դու գրգըմած փուտ ալևոր,
Որ ի ժուժէ ես պակասեր
Եւ յաչաց լուսոյ չի մնացեր,
Եկեղեցպան ես դու կացեր։

Ղաւդէն քեզնէ չի պակասեր,
Զքեզ ի գիրս եմ յիշատակեր,
Զահ բէգահ ինձ սեր բեր,
Որ ես ուտեմ, զքեզ օրհնեմ,
Դու գնա սև-սև ըռինգ կեր։

*
* *

2.

Մեղօք լցեալ Բարսեղն Վարագեցի,
Որ զայս քանի տաղերս շարագրեցի,
Ով ոք ասէ բերան՝մ ինձի ողորմի,
Երկնից արքայութեանն ժառանգ լիցի։

Բնագիր

3 A *քնձի* b *ինձ*

5 Ականջ դրէք գերոյս, ձեզ գանգատ ունիմ,
Գրագրի կերակուրն, որ փշրուկ լինի,
Ափսոս վազուոր աչերս լուսոյ կու պակսի,
Մեղք ու մաղրամէն ի վանից հօր վիճի։

---

5 A գերիս b գրոյս
6 A փշրուկն
7 b աղուոր։ կը պակսի
8 b մաղրամէն։ չի՛ հօր A վիճն է

ՏԱՂ ՎԱՐԱԳԱՅ ԽԱՉԻՆ Ի ՋԱՔԱՐԻԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ

Զվարագ ասեմ զբաղձալին,
Զհրեշտակաց փափագելին,
Ուր խաչափայտն էր Քրիստոսին,
Զոր էր բերեալ կոյս Հռիփսիմին։

Զվարագ ասեմ զգեր գովելին,
Զերկոտասան լուսոյ տեղին,
Զօրօքն իջեալ Տէրն ի նմին,
Զոր ակներև աշխարհ տեսին։

Վարագ նման երկնից դասին
Եւ աթոռոյ տեառն Յիսուսին,
Այսօր իջեալ փառօք ի նմին
Խաչեալն աստուած Տէր կենդանին։

Վարագ նման էր վակասին,
Զոր զգենոյր Ահարոնին

Խորագիր

B *Տաղ Վարագեցւոյ ասացեալ ի Զաքարիայ վարդապետէ, յազգս սուրբ Նշանին և սուրբ Գալիլին* D *Այլ տաղ խաչին* A′ *Տաղ Վարագայ խաչին ի Զաքարիայէ Վարագեցւոյ ասացեալ* B′ *Տաղ ի վերայ Վարագայ խաչին* E *Տաղ Վարագայ սուրբ խաչին* f *Անխորագիր*

Բնագիր

1 BEf *Զվարագն* B′ *վարաք* (այսուհետև միջա այսպես)
2 ACB′ *փափաքելին*
3 D *չիմ Ուր* BCB′E *է վխ էր*
4 BE *Հռեփսիմին* D *Հռիփսին*
5 BEf *Զվարագն* B′ *զվարաք* f *զգովելին*
7 DB′ *Զօրօք* C *Տէր* A′E *ի սմին*
8 ABCA′B′E *աշխարհս*
11 f *փառքն*
14 AA′BB′C *Ահարովնին* f *Ահարոն հին*

Երկոտասան ակունք ի նմին,
Բայց այս պայծառ, քան զնոսին։

Զվարագ գովեմ զցանկալին,
Համանման Էջմիածնին՝
Աթոռ մերոյ Լուսաւորչին՝
Պարթևազն սուրբ Գրիգորին։

Վարագ նման է տապանին,
Զոր և կազմեաց Հայր մեր նախնին,
Մարդ և գազանք անդէն ապրին,
Աստ կրօնաւորք բազում բնակին։

Վարագ նման լեառն Սինային,
Աստուածախօս մարգարէին,
Թաբօր, Հերմոն ի սա չնմանին,
Այս գերագոյն է քան զնոսին։

Քարինք տեղոյս են պատուական,
Զոր ի լուսոյն շաղախեցան,
Ծազկունքն բիւր հազար բուսան՝
Յառողջութիւն վիրաց մարդկան։

Անդէն Թօդիկ ճգնաւորին,
Ընդ Յովելեայ աշակերտին,
Տասն օր ծօմով կեցեալ նոցին,
Խաչն յայտնեցաւ փառօք, տեսին։

---

16 ACDE պայծառ է A′B′f պայծառ էր
17 BEf Վարագ
20 ACDA′B′E Պարթևազին f Պարթևական
21 A նման էր
23 f Մարդ անասունք
24 E բազումք
25 A նման է B′ նման էր A չիf լեառն E լիեառն D Սինեայ լերին
27 B′E Թափօր D սա նմին փխ ի սա չնմանին A չի նմանին A′ չրօնմանին B′ նովաւ պարծին փխ ի սա չնմանին f սմա փխ ի սա
28 BD չիf է
29 A′ տեղւոյս E տեղացս են պատուական
30 f Որք։ շափիւղացան փխ շաղախեցան
32 E Առողջութիւն C ի վիրաց
33 D Սուրբ հայր փխ Անդէն AEf Թօթիկ A′ Թադիկ
35 BC Տաս C աւուր ABCA′B′Ef անսուաղ (B անսվաղ E անուաղ) փխ ծօմով D աղօթեցին փխ կեցեալ նոցին f կեցին
36 f յայտնեալ

Զոր Տէր Յիսուս իջեալ ի նմա,
Ի լեառն սուրբ Գալիլեայ,
Ննկաբերեալ լեառն ուռճանայ,
Աչեալն աստուած յայտնի ի նմա։

Ի հրեշտակայ բարձեալ բերի,
Անդ, ուր Թօդիկ կայր յաղօթի,
Աչն ի լուսոյն տիպ յօրինի,
Յերկրպագեմք այսմ հրաշի։

Երկոտասան սիւն լոյս իջան,
Հոտն բուրէր անմահութեան,
Արգել զլոյսն արևգական՝
Եւ կանգնեցաւ մինչև ցինն ժամ։

Զքեզ աղաչեմ, ո՛վ սուրբդ նշան,
Քրիստոնէից լեր պահապան,
Դու անդադար բարեխօսեա
Յորժամ գա Տէրն ի դատաստան,

Զմիածինն կուսածին
Աղաչեցէք վասն իմ անձին
Քաւիչ լինել իւր ծառային,
Անմահ արքայն՝ Տէրն երկնային։

---

37 f *Յոր*
38 E *լինեան* AD *Գալիլիայ* A′f *ի Գալիլեայ*
39 BCA′B′Ef *խնկարեր* E *ծառն փխ լեառն։ ուռջանայ*
40 A′Ef *ի սմա* B *չիf ի*
41 E *բերեալ փխ բարձեալ* C *բերին*
42 C *իւր փխ ուր* DEf *Թօթիկ* AC *յաղօթին* E *ի աղօթի* A′B′f *աղօթի*
43 A′ *լուսոյն* C *յօրինին* E *օրինի*
44 A′B′ *հրաշալի*
45—48 D *չիf*
46 f *բուրէ*
47 CA′B′Ef *զլոյս* ABCA′B′ *արևգականն*
48 E *կանկնեցաւ* D *մինչ յինն*
49 D *աղաչեմք։ ով սուրբ*
51 ABCA′B′E *չիf Դու* f *եւ փխ Դու* B′ *բարեխօսեա առ այն*
52 D *Տէր*
55—56 B′ *ետ և առաջ*

Քամից ստեղծողն ամէնայնի,
Արժան առնէ իւր հանգստին,
Յուսացելոցս, որ ի նա դիմին,
Յաւուրն ահեղ հրապարակի:

---

57 A′ *էլից* փխ *Քամից* E *տեսնող* փխ *ստեղծողն* BB′f *ամէնի* A′ *ամենայնին*
58 E *հանգստեան*
59 f *Յուսացելոց*
60 BEA′B′ *ի յօրն* (B′ *ի յօր*) փխ *Յաւուրն* C *Յօրն* փխ *Յաւուրն* f *ի յաւուրն* A *հրապարակին*

1. ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՕԼԱԽԱՑ ԵՐԿՐԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ, Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԻՆԱՍ ՍԱՐԿԱՒԱԳԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Գոչեմ առ ձեզ ողբերգական,
Հառաչելով յոյժ լալական,
Քահանայք և աշխարհական,
Ծունր դրէք ամենեքեան:

Ի թվին Հայոց հազար ամին,
Տասն և վեցն էր օգոստոսին,
Աստուածածնի փոխման օրին,
Ի տէրունի օր կիրակին:

Ի այս վերջին ժամանակի,
Փորձանք եկաւ Հայոց ազգի,
Վասն մեղացն մեր յայտնի,
Զոր գործեցաք ի յաշխարհի:

Հիւսիսական կողմն աշխարհի
Փոքրիկ երկիր կայ Օլախի,
Բազում հայք կայր իւրեանց միջի,
Լաւ քրիստոնեայք և անուանի:

Երիցանիքն ուսածք էին,
Ժամատեղօք պայծառ էին,

Խորագիր

AH *Թաւխաթէցի* K *Թօխաթցի* M *Անխորագիր* P *Մինաս Թոխատեցւոյ ողբ ի վերայ Հայոց աշխարհին Ուլախաց*

Բնագիր

4 AK *Ծունդր*
9 A *Եւ այս*
12 AK *գործեցան*
17 K *ուսած*

Խիստ փառաւոր հայեր կային,
Յանկարծ փորձանք եկաւ նոցին։

Օլախ ազգին մեծ վոյվոտան,
Անուամբ կոչէր ինքն Շտեֆան,
Մանուկ տիօք, ամբարտաւան,
Բազում չարիք արար մարդկան։

Նա հաւատովն էր Հոռոմի,
Դաւանութեամբ Քաղկեդոնի,
Նոր չար գործեաց Հայոց ազգի,
Զոր ոչ բնաւ եղև երկրի։

Զար թագաւորքն առաջին,
Այսպէս չարիք ոչ արարին,
Զոր դա գործեաց Հայոց ազգին,
Լուսաւորչի փոքրիկ հօտին։

Աստուածածնին օրն փոխման,
Օլախ ազգին չար վոյվոտան,
Իր պորանայքն միաբան,
Սկզով քաղքի բերդն մտան։

Եպիսկոպոսք իւրեանց ազգին,
Աւագերէցք ի միասին,
Նստան ի հաց ի սեղանին,
Ուրախանալ ի միասին։

Խորհուրդ արին իւրեանց միջին,
Չարիք բազումք սերմանեցին,
Շատոց ոխ կայր իւրեանց սրտին,
Սուրբ Հաւատոց Լուսաւորչին։

Ի լուսանալ օր կիրակի,
Շտեֆան պարոնն ձիաւորի,
Գայ մտանէ եկեղեցի,
Աստուածածնի Հայոց ազգի։

---

22 АК Ըշտըֆան
37 К իւրոյ
38 А Աւաքէրէցք
46 А Ըշտէֆան

Եւ ոտիքն ի խորանին,
Զխորհուրդն առաւ ի իւր ձեռին,
Յանկարծակի զարկ ի գետին
Եւ չար ոտիւք կոխան արին։

Զսուրբ մեռոնն էջմիածնին,
Զայն ալ վաթեց վերայ գետնին,
Շունք և մարդիկ կոխան արին,
Եւ աղիք մեր խաչրշատէին։

Զինչ որ գիրք կայր եկեղեցին
Եւ զմեծ պատկերքն խորանին,
Խաչեր ՝ւ ըսկի մաղրմանին,
Ոսկէջրած և մեծագին

Ժողովեցին ի միասին,
Տարին դրին ի վիստեհին,
Զվարդապետն և զաբեղանին,
Զեռն կապած բանդ արգելին։

Սկչով քաղքին Հայոց աղգին,
Զեկեղեցիքն փակեցին,
Զդրունքն ամէնն մօհրեցին,
Որ չի հանեն սուրբ անօթնին։

Ի լուսանալ միուս օրին,
Եկաւ պարոնն ի վիստեհին,
Առմաշ ղրկեց Հայոց աղգին,
Բանալ եսուր զեկեղեցին։

---

50 K ի յիւր
54 A ի վրայ
55 A մարդիք
57 K յեկեղեցին
59 AK և
62 K վեստեհին
63 K զաբեղնին
65 A Սէչով
69 K միա
70 A վիստեհին K վեստեհին (այսպես նաև այլուր)
71 H խրկեց

Զինչ անօթ կայր իւրեանց միջին,
Խաչեր, ըսկիք և շուրջառնին,
Ոսկէջրած և մեծադին,
Բաժկամաններն և բուրվառնին։

Արծաթապատ Աւետարան,
Շարակնոցներ և Սաղմոսարան,
Այսըմաւուրք և Տարէգիրք,
Գանձտետր, Մաշտոց և այլ գրեան։

Զինչ անօթ կայր եկեղեցին,
Զամենեսեան ժողովեցին,
Զաստուծոյ տունն կողոպեցին,
Տարան դրին ի վիստեռին։

Վարդապետին 'ւ աբեղային,
Շատ չարչարանք նոցա տուին,
Աղէկ մարդիկ ի մէջ մտին,
Հազար ճորով ազատեցին։

Չար հրաման արար կրկին,
Բերել ետուր զթոփեր բերդին,
Սեչով քաղքին զեկեղեցին,
Մեծ մեծ թօփով աւերեցին։

Վասն մեղաց մեր անքննին,
Փորձանք եկաւ Հայոց ազգին,
Աշխարհականք 'ւ իրիցանին,
Ամենեքեան փախուստ առին։

Շատ ոք փախան մորին մտան,
Ոմանք բաղերն պահուեցան,
Մերկ և բոկիկ ի շուրջ եկան,
Եւ լալագին մոլորական։

---

73 H միջի
74 K շապիկք փխ ըսկիք
76 A բաժկամաներն
80 H և Մաշտոց
87 A մարդիք

Հարք ի որդւոց բաժանեցան,
Որ այս չարիս հանդիպեցան,
Բուն սիրելիքն քակտեցան,
Վա՜յ և եղո՜ւկ միաբերան։

Ի լուսանալ չորեքշաբթին,
Պարոնն եկաւ ի վիստեռին,
Եւ զինչ Օլախ կայր Սեչովին,
Ժողովեցան ի միասին։

Այլ չար հրաման արար կրկին,
Զինչ որ գրեանք կայր վիստեռին,
Զարծաթապատ Աւետարաննին,
Զանգին գրեանք Հայոց ազգին,

Հանին ի դուռն ի վիստեռին
Եւ փայտի պէս կտոցեցին,
Այն անօրէն պիղծ Օլախնին,
Զամէն գրեանքն այրեցին։

Շտեֆան պարոնն ի վիստեռն էր,
Ի բարձր տեղիքը նստեալ էր
Զհայոց օրէնքն բամբասէր,
Վերուստ հայէր և ծիծաղէր։

Սեչով քաղքի դեկեղեցին
Եւ զվանեըն Հայոց ազգին,
Զոր այրեցին ՝ւ աւերեցին,
Մինչև ի հիմն հասուցին։

Զամէն զանկակն և պատկերքնին,
Տարան իւրեանց եկեղեցին,
Ասին. Արժան չէ այս Հային,
Դոքա վայել են մեր ազգին։

Յետոյ հրաման եհան կրկին,
Ասաց. Բերէք զհայ երիցնին.

---

101 A որոց փխ որդւոց
114 K կըտորտեցին
127 K Աստն
129 K եկաւ
130 H իրիցնին

Զվոյթ տանուտէրքն և պակարնին,
Զկանայք ՝ւ աղչկունքն ի միասին։

Բազում առմաշեր սփռեցան,
Քաղքին տներն և մօրևտան,
ԶՀայոց ազգն զորս որ գտան,
Թէ քահանայ, թ՝աշխարհական,

Զոմանք փոսէն ի դուրս հանին,
Շատք ի մորին գտան բերին,
Կանայք բազումք և աղչիկնին,
Նորահարսներ ՝ւ երիցակին։

Զոմանց զձեռն կապեցին
Եւ շատք մագէն ի քարշ բերին,
Բերին ի դուռն վիսաւոին,
Անտանելի չարչարեցին։

Այն վոյվոտան պեղծ Շահֆան,
Որ ինքն եղև դիւաց դարան,
Ասաց. Հայեր դուք միաբան,
Ականջ դրէք ամենեքեան։

Այդ ի՞նչ հաւատ է, որ կու պաշտէք,
Ամէն աղգէ դուք ի դուրս էք,
Եկէք ամենքդ Օլախ եղէք,
Ի մեր հաւատն մկրտեցէք։

Ասեն Հայերն միաբան.
Լսէ պարոն մեր Շահֆան
Քրիստոնեայ եմք ամենեքեան
Եւ մկրտած ի յաւազան։

---

132 A աղչկունքն
136 AK թէ աշխարհական
138 Այս տողից սկսվում է P աղբյուրը P մօրին
139 A աղչիկնին KP աղչըկնին
140 P երիցակին
143 P վիսաւրին
148 KP Ունկըն
149 A Այտ KP հաւատք։ չի՛ է
151—152 KP Որ դուք ամէնքդ մոլար էք (եկէք ի մեր հաւատն մըտէք)
153 KP Ասցին
155 KP Մեք քրիստոնեայ եմք միաբան։

Պեղծ վոյվոտան Օլախ ազգի,
Պատասխանեաց Հայոց դասի,
Եկէք մտէք հաւատ Հռոմի,
Շատ մեծութիւն տամ ես ձեզի։

Ի Սեչովա ջրեզերին,
Զաթանէ տուն սահմանեցին,
Եւ ի վերայ շատ ծեզ լցին,
Փոքրիկ դռնակ իւրեն թողին։

Կրկին ասաց Հայոց ազգին,
Թէ՝ Զմտնողքն հաւատ Հռոմին,
Լնում զձեզ այս տան միջին,
Ի հուրն այրեմ զամենեսին։

Քահանայք և աշխարհական,
Կանայք ՝ւ աղջկունք ամենիքեան,
Բոլոր սրտիւ յօժարեցան,
Թէ հուրն այրինք մեք միասան։

Այն անիծած ՝ւ ամբարտաւան,
Օլախ ազգին չար վոյվոտան
Ետես Հայոց ազգն լման,
Որ այրմանէ ոչ վախեցան։

Զար հրաման ևհան կրկին,
Զհայոց ազգն ժողովեցին,
Զվոյթ, պռկար, զերիցանին,
Զկանայք ՝ւ աղջկունքն ի միասին։

Պեղծ, անիծած, չար Օլախնին,
Զնոքա ճորով մերկացուցին,

---

158 P ազգի փխ դասի
164 K իրեն
168 A եւ փխ 'ի
168 A եւ փխ'ի
172 KP ի հուրն այրէին միսրան։
173 A և փխ ՝ւ
178 P ազգս
180 A և փխ ՝ւ

Հռոմի հաւատ դաւանցուցին,
եւ ակամայ մկրտեցին։

Պարոնն ասաց. ես իշխան եմ,
եւ չարաչար զձեզ տանջեմ,
Ջեռուիդ կտրեմ, ցաչուիդ հանեմ,
Դարձեալ կրկին զձեզ կնքեմ։

Ջոմանց մօրուքն կտրեցին,
Ջոմանց մազերն մկրատեցին,
Անտանելի չարչարեցին,
Յետոյ կրկին մկրտեցին։

Ջաբեղաներն և զերիցներն,
Ջկուլակներն ածիլեցին,
Հռոմի հաւատ մկրտեցին,
Աշխարհակնի կնիք հագուցին։

Ջեպիսկոպոսն բռնեցին,
Ջմազն և զմօրուքն ածիլեցին
եւ հաւատոց զինքն հանին
եւ մեծ փողպատ վիզն հագուցին։

Ջկանայք լալով տանէն հանին,
Բռնութեամբ ատեան կացուցին,
Ջամենեսեան մկրտեցին,
Հռոմի հաւատ դաւանցուցին։

Ջգլխնուն հագուստն առին
եւ զանձներուն շապիկն հանին,

---

184 A յակամայ
187 A Ջեռվիտ։ աչվիտ
189 A մօրունքն KP ածիլեցին փխ կտրեցին
190 KP կտրեցին
191 A Անտանի փխ Անտանելի
194 K Ջրլէշներն P Ջրլեղներն փխ Ջկուլակներն
196 A ագցուցին P ագուցին H հագցուցին
200 A զինքն փխ վիզն
202 KP եւ զաղջիկներն (P զաջկներն) ի միասին։
205 KP զգլխներուն
206 A շապիք K ըղշուպանին փխ շապիկն

Եւ Օլախի կերպ հագուցին,
Ի՛ ի գլխներն տուլպանդ դրին։

Զտանն տապչանքն քակտեցին,
Զհանգստատեղն աւերեցին,
Օլախի պէս սահմանեցին
Զտունն և զհանգիստ Հայոց ազգին։

Օլախ երիցներ շուրջ եկին
Եւ զհայերուն տունն օրհնեցին,
Զամաններն և զգաւաթնին
Օրհնած ջրով լուանալ տուին։

Ո՞վ է տեսել այսպէս խեղճ բան,
Որ այս երկիրս գործեցան,
Վայ և եղուկ միաբերան,
Որ այս չարիս հանդիպեցան։

Յասում եկաւ Հայոց ազգին,
Այս Օլախաց երկրի միջին,
Զեկեղեցիքն աւերեցին
Եւ զսուրբ գրեանքն այրեցին։

Այսպէս չարար պեղծն Վաղէս,
Յուլիանոս, Հողեփեռնէս,
Մարկիանէ և Հերովդէս
Եւ Փարաւոն ՝ւ Աղեքսանդրէս։

Բազում չարիք որ գործեցաք
Եւ օրինաց ի դուրս ելաք
Եւ աղօթից մեք ձանձրացաք,
Զողորմութիւն տալն ուրացաք։

---

207 KP Եւ ի։ ագուցին
208 A Եւ փխ՝ Ի K Ու փխ՝ Ի։ գլխնին։ տոլպանտ H տօլպանդ P տրդը չիf
209 P տոպչանքն K քակեցին P քանդեցին
212 P և զհագուստ
215 K Տանտանեղ փխ Զամաններն P Տանտաներն փխ Զամաններն
216 A տրվին
224 KP չիf զսուրբ
226 A Հողէփեռնէս
228 A Աղէքսանդրէս
232 K մոռացաք փխ ուրացաք

Զաստուած սրտէ ոչ սիրեցաք,
Զհայր և զմայր ոչ պատուեցաք,
Ընկերատեաց մեք խիստ եղաք
Եւ զհիւրն ի տուն ոչ ընկալաք:

Ոխապահ և խռով կացաք,
Անհաշտութեամբ զօր անցուցաք,
Բամբասանաց տեղի տւաք,
Որ այս չարիս հանդիպեցաք:

Լալով ասեմ, թէ Տէր, մեղայ,
Դու Արարիչ, մեզ ողորմեա,
Ի այլազգեաց զմեզ ազատեա,
Ի այս ցաւէս դու կազդուրեա:

Դարձեալ կրկին հրաման հանեց,
Ամէն քաղաք առմաշ զրկեց,
Զգլուխ հայերն ամէն բռնեց,
Զեկեղեցիքն ամէն մոհրեց:

Զերիցանին զվոյթն ձենեց
Եւ ակամայ զիւրեանք կնքեց,
Լուսաւորչին հաւտէն հանեց,
Մեծ հրամանաւ ապսպրեց:

Թէ՝ Զինչ հայ կայ, թող մկրտին,
Կանայք ՝ւ աղջկունք ի միասին,
Թող հայ չկենայ ի մեր երկրին,
Ամէնն Հոռմի հաւատ լինին:

Եկեղեցի զինչ կայր հայի,
Խոթին, Սերաթ, Եաշպազարի,

---

239 Ք Տեղի տըւաք բամբասանաց:
244 Ք դու շուտ KP փարատեայ փխ կազդուրեա
246 A յարմաշ Ք արմաշ HP խրկեց
247 KP զամէն
249 A Զիրիցանին
250 A յակամա
254 A և փխ՝ւ
255 K ի յիմ
257 KP եկեղեցիք
258 A Սէրաթ KP Յասպազարի

Վասլով, Պոտշան, Ուռումանի,
Ամենեքեան հիմն քակի։

Սահակ հրաման Լհան կրկին,
Զեկեղեցիքն աւերեցին,
Զինչ անօթ կայր կողոպտեցին,
ԶՀայոց գրիանքն այրեցին։

Պոտշան բազքին ևկեղեցին,
Ոսկով պատկերք գրած միջին,
Շատ մալ խարճած վերայ նորին,
Յիշատակ էր Քրիստոստուրին։

Վոյվոտային ապաշկին՝
Հազար կարմիր տանք բկզ, ասին,
Ըսկիք, խաչեր և դանօվներին,
Մի՛ աւերել զեկեղեցին։

Պեղծ վոյվոտան նոցա ասաց,
Զխնդիրքն նոցա ոչ կատարեաց,
Անպատճառ քակել, ասաց,
Թէ չէ զլխոցդ էք դուք զրկած։

Քաղաք մի կայր Ուռումանի,
Ինքն փոքրիկ բարով իլի,
Շատ Հայ ազգ կայր ի յայն տեղի,
Սիստ տուլվաթվորք և անուանի։

Երէց մի կայր իւրեանց միջի
Եւ շատ դանձով բարեօք իլի,
Հեզ և հանդարտ ամենայնի,
Հիւրամեծար էր աղքատի։

---

259 A Վասլով P Վասլու։ Պոչան փխ Պոտշան
260 KP հիմնէն փխ հիմն
263 K Եւ զինչ P Եւ զանօթք կողոպտեցին։
264 P Եւ զՀայոց
265 KP Պոչան փխ Պոտշան
266 A Ոսկով
270 KP ասցին
272 KP աւերեր
277 P չիմ կայր
280 K տուլվայթորք
282 KP բարով

Տարին յատեան գնա կացուցին,
Ասցին, թէ՝ Մուտ հատատ Հոռմին,
Թէ չէ տանջենք անհնարին
Բանդ և ի մահ աղջամղջին։

Տէր Խաչատուր քաջ և արին,
Պատասխանեաց ի դէմ նոցին.
Չեմ ուրանալ զհատատս հին,
Զդատաւորիւն Լուսաւորչին։

Ի Մինթանաց երկրէն ելայ,
Հատիս համար պանդխտեցայ,
Չեմ հատատն ոչ ուրացայ,
Ի այս երկիրս բնակեցայ։

Եւ այլ բազում բաներ ասաց,
Թէ՝ Ձեր հատատն ու դուք կորած,
Ամէն ազգէ աշխ ելած,
Օլախաց ազգ հոռած, նեխած։

Պատասխանեաց չար վոյվոտան.
Ծո՛յ, հայ երէց ամբարտաւան,
Դարձիր օրէնք քաղկեդոնեան,
Որ չի տանջեմք գրեզ յատեան։

Դարձեալ հրաման եա ճինկանին,
Զտէր Խաչատուրն տանջին,
Ձեռն և ոտն կապեցին
Եւ զերկու աչքն փորեցին։

---

285 P *զինքն փխ գնա*
286 A *Ասացին*
288 K *աղջումղջին*
293 P *Մինթանայ*
299 A *աչխ*
300 KP *Օլախացն։ հոռածն* P *եղած փխ նեխած*
301 P *գեղծ փխ չար*
302 K *Տօ՛ փխ Ծո՛յ* A *երէց*
303 KP *Արի եղիր փխ Դարձիր օրենք* A *քաղկէդոնեան*
304 KP *Որ չ'տանջեմ* K *չ'տանջեմք* KP *ի յատեան փխ յատեան*
305 KP *ծինկանին*
307 KP *Ձեռվին և ոտան*
308 KP *երկու աչխունքն*

Կրկին ասաց, թէ՝ Ուրացիր,
Զկուսաւորչին հաւատն ընտիր,
Թէ չէ զգլուխդ կորուսիր,
Զդուստր և զորդիքդ խնդճ արիր։

Առմաշներուն ասաց. Գնացէք,
Զդուստր և զորդիքն ջարդեցէք,
Զտուն և զտեղն թալնեցէք,
Յետոյ զերէցն կնքեցէք։

Երբոր նկան պեղծ առմաշնին,
Կին և տղայքն ճիչ բարձին,
Լալով անկան յոտս ծնօղին,
Աղաչելով կողկողագին.

Արա զկամք թագաւորին
Եւ մկրտիր հաւատ Հռոմին,
Թէ չէ անմեղ գառինք քոյին
Սրոյ ճարակ տուիր դահճին։

Ծնողական գութն շարժեցաւ
Եւ իւր տղոցն ողորմեցաւ,
Եւ ակամայ մկրտեցաւ,
Եւ Օլախի հաւատ մտաւ։

Ի այս վերջին ժամանակի,
Հայոց ազգս կայ վտանգի
Եւ տարագիր ի աշխարհի,
Այս Օլախաց փոքրիկ երկրի։

Վայ և եղուկ հազար բերան,
Հառաչեցէք ամէքեննան,
Այս Օլախի հայերս որ կան,
Ի հաւատոցն զրկեցան։

---

316 A զերէցն
319 K յոտս անկան
324 K տուիր
327 A յակամայ
329 KP Կան փխ Ի
330 A տարայգիր փխ կայ վտանգի
335 KP Օլախաց

Եկեղեցիքն քակտեցան,
Այն սուրբ տաճարքն անտես եղան,
Ակնիւ գրեանքն հուրն այրեցան,
Զայնք պաշտամանցն վերացան։

Խիստ գեղեցիկ անօթք կային՝
Խաչ և ըսկի և շուքջառնին,
Աղէկ մարգկաց յիշատակնին,
Բաժին եղաւ Օլախ ազգին։

Այն քաջ ուսած երիցանին,
Քաղցրաբարբառ սարկաւագնին,
«Բագաւորքն» և «զԱվէտնին»,
Յանկարծակի խափանեցին։

Այն հբաշալի դիշեր ժամին,
Եկեղեցեաց ուխտի նորին,
Զայն հանդիսաւոր մատաղնին,
Զննջեցելոց մեծ թաղումնին,

Մեծի ծննդեան Ջրօրհնէքին,
Առաջաւոր և մեծ պասին,
Տեառնընդառաջ, Քառասնորդին
Եւ Աւետման սրբոյ Կուսին,

Արմաւենեաց Ծաղկազարդին,
Մեծահանդէս Զատկի օրին,
Յինանց վճար Համբարձմանին
Եւ Հոգւոյ գալստեան օրին։

Վարդավառին օր կիրակին,
Աստուածածնի ննջման օրին,

---

338 KP այրեցան փխ անտես եղան
340 KP ի ժամատեղին (P տեղրն) ոչինչ դարձան։
345 A իրիցանին
347 HP զԱվէտրքնին
350 KP Զեկեղեցեաց ուխտ ի յօրին (P օրին)։
351 A Զան KP Հանդիսի գմատաղնին
353 KP Ջրօրհնեացն օրին
354 K Առաջաւորք սուրբ մեծ պասին։ P Առաջաւորի սուրբ պասին։
355 KP Քառասնօրին
360 A Հոգոյ P յօրին

Խաչվերացի սրբոյ ուխտին
Եւ այլ սրբոց որ տօնէին:

Այն հրաշալի մեծ աղօթքնին,
Որ կարդացուէր ժամատեղին,
Զտօնն սրբոց խիստ պատուէին
Եւ զտէրունի օր կիրակին,

Ամենեքեան ոչինչ դարձան,
Ժամ և աղօթքն խափանեցան,
Իրիցանիքն կարդէն անկան
Եւ ժողովուրդքն մոլորեցան:

Յերկրոց երկիր շատ ոք անկան,
Քահանայք և աշխարհական,
Բազում եղբարք բաժանեցան,
Ղարիպութիւն վտարեցան:

Արք ի կանանց խիստ հեռացան,
Ի այլ քաղաք բնակեցան,
Ով է տեսել այսպէս խեղճ բան,
Վայ և եղուկ հաղար բերան:

Ո՛վ անիրաւ չար թագաւոր,
Թող դու լինիս գլուխ ի կոր,
Քո մեծութիւնդ լինի խոտոր,
Որ Հայոց ազգն արիր մոլոր:

Բնաւ դու չես մեղադրելի,
Ո՛վ արբանեակ սատանայի,
Աստուած երկրի մի բարկացի՝
Չար թագաւոր յայտնի լինի:

Ի մեր անբաւ գործոց չարեաց
Յասումն ետուր Հայոց ազգաց,

---

363 KP Եւ սուրբ խաչի մեծ տօնին:
365 KP աղօթնին
367 KP Զօրն փխ Զտօնն
373 KP շատոնք
375 AP եղբայրք
377 K Որք փխ Արք
384 K արեր

Իւր սուրբ մարմինն ոչ խնայեաց,
Ետ արկանել ներքոյ ոտաց։

Յառաջն իւր սուրբ տունն մատնեաց,
Զսուրբ մեռոնն յերկիր ցրուեաց,
Զիւր սուրբ գրեանքն հրով այրեաց,
Զեկեղեցւոյ հիմն շրջեաց։

Եկեղեցին քար և կիր է,
Եւ իւր անօթքն՝ ի այլ նիւթէ,
Եւ սուրբ գրեանքն ուսուցիչ է,
Խաչ և ըսկիք ի արծաթէ։

Բերան չունին, որ բամբասեն,
Ոչ ձեռս և ոտք, որ մեղանչեն,
Վասն մեղաց մարդկան որ են,
Յոյցս մարդկան պատիժ կրեն։

ԶՀայոց ազգն դառն մատնեաց,
Ի ձեռս արանց բռնաւորաց,
Ի հաւատոց զիւրեանք զրկեաց,
Ծաղր և նախատինք դրացեաց։

Աստուած փրկէ ի այլ չարէ
Եւ այլ մեծ-մեծ պատուհասէ,
Ի յաշխարհիս թէ չարչարէ,
Անանց կենացն անտես չառնէ։

Յոյս ունիմք առ Տէրն ամենի,
Որ ողորմի Հայոց ազգի,
Ով որ չարկամ եղաւ մեզի,
Անդ ահագին ատեանն դատի։

---

396 KP Զեկեղեցի հիմնէ
398 KP պէսպէս նիւթէ
407 KP զիւրենք
408 KP չիմ և։ արար դրացեաց
410 KP չիմ Եւ։ մեծամեծ
413 P անդ Տեղ
415 KP եղեր

Քահանայք և աշխարհական,
Խնդրեմք ձեզնէ հառաչական,
Դարձիք մեղաց աղտեղական,
Լալով ասէք զՏէր մեղան:

Ես անարժան մեղաց գերի,
Մինաս անուն պարսաւելի,
Ես եմ դարիպ հայաստանցի,
Թոխաթ անուն քաղաք կոչի:

Զայս դառն աղէտս աչօք տեսի,
Այն Օլախաց փոքրիկ երկրի,
Փորձանք եկաւ Հայոց ազգի,
Քահանայից և ժողովրդի:

Յանգէտ մտացս յառաջ եկի
Եւ սակաւիկ ողբս ասացի,
Զձեզ աղաչեմ յոյժ տենչալի,
Զիս յիշել առնէք արժանի:

Մեղօքս լի եմ, անարժան,
Ոտից ձերոց լինամ կոխան,
Չխնայէք զՀայրն մեղան,
Զսուրբ աղօթքն տէրունական:

Օրհնութիւն տուք դուք միաբան
Երրորդական աստուածութեան,
Որ զմեզ փրկէ ի այլ ցասման,
Այժմ և յաւէտ և ապագան:

---

417 KP չիք և
418 KP Խնդրեմ
423 K Հայաստանի
426 KP Այս փխ Այն
428 KP չիք և
429 KP եկան
430 KP Եւ սակաւ ողբս գրեցան:
431 KP ամենեսեան փխ յոյժ տենչալի
432 KP Զիս յիշելոց արէք արժան:
433 H'ւ անարժան
434 KP լինիմ
436 K տէրունեան
437 K դուք տուք
440 AP աւէտ KP ապագայն

2. ՏԱՂ ԵՒ ԳՈՎԱՍԱՆՔ ՀԵՐԻՍԻ, Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԻՆԱՍ ԴՊՐԷ ԱՍԱՑԵԱԼ, ՈՐ Ի ԼՈՎԱՑ ՏՈՒՆՆ ՎԱԽՃԱՆԵՑԱՒ

Ի հողոյ հաւասար անձնէ
Եւ անարժան ձեր ծառայէ,
Ի Թոխաթցի Մինաս դպրէ,
Շատ կարօտով բարև հասցէ։

Զորպէսն ձեր հարցանելով,
Ի կենցաղոյս որոնելով,
Առողջ կենայք յերկար ամով,
Թէ ի ցամաք և թէ ի ծով։

Մտամոլորս մնզաց գնրի,
Թուղթ գրնցի հերիսայի,
Շուտով առ ձեզ ուղարկնցի,
Միթէ բարի խապար հասնի։

Կամ և նայիմ ևս դեգերած,
Անձամբ գծուծ, մտօք կորած

Խ ո ր ա գ ի ր

A Գովասանութիւն հէրիսային, ասացեալ է Թոխաթցի Մինաս դպրէ. B Տաղ և գովասանք հէրիսին, ի Մինաս Թոխաթցի դպրէ ասացեալ ի Լեհաց յերկիրն E Գովասանութիւն հէրիսայի վասն ուրախութեան մարդկան, ասացեալ ի Թոխաթցի Մինաս սարկաւագէ F′L′M′ Անխորագիր G Գովասանք և տաղ հէրիսին, զոր ասացեալ է Թոխաթցի Մինաս դպիրն վասն ուրախութեան մարդկան H Տաղ և գովասանութիւն վասն հէրիսի K′n Այս գովասանք հէրիսայի զոր (n չիմ զոր) ասացեալ (n ասացեալ է) Մինաս դպրի, որ քաղաքաւ էր Թոխաթցի, յետոյ մնաւ ի Լովաստանի (K′ լովանտացի)

Բ ն ա գ ի ր

1 C յանձնէ GHL′M′ 1—48 չիմ F′ 1—16 չիմ
2 DK′ յանարժան
3 AE Շատ կարոտաւ բարև հասցէ։ K′n տողը չիմ
4 AEK′n Ծունր կրկնեմ յուղիղ սրտէ։
5 B Զի որպէս ձեզ փխ Զորպէսն ձեր A և ձեզ փխ ձեր
6 n ձեր փխ որոնելով D Եւ զկենցաղն քննելով։
7 D մնայք երկար կենօք n կեանք երկար
8 B Ով Թոխաթցի ձեր երամով։
9 A Մտամոլոր
10 A Թուխտս C Թուխտ
11 D Փութով։ առաքնցի K′ յուղարկնցի
12 D Լուր գայ ինձի։
13 D Մինչ նայէի փխ Կամ և նայիմ E դեղերած

Եւ աչվներս մրափած,
Կիսահիւանդ էի պառկած։

Յանկարծակի գդուն բացին,
Ջմօհրած նամակն ի յիս տին,
Ասցին. Կարդա դու առանձին,
Զքո թղթին պատասխանին։

Հիւանդ մարմինս ի դող ելաւ,
Յանկարծ շուտով առողջացաւ,
Հոգով, մարմնով ուրախացաւ,
Երբ հևրիսի խապար հասաւ։

Հոգևոր տէր, ես քո ծառայ,
Քեզ անառակ որդի եղայ,
Ես զալտեցայ իբրև գնւայ,
Թէ արժան չեմ, զապուլ արա։

Սուրբ վարդապետ քաջ և արի,
Արթուն անուամբն Վանեցի,
Շատ հևրիսայ կերցուց մկի,
Մէկին հազար իւրևան տացի։

---

15 L′ չիմ Եւ AK′n աչվրներովս եմ փխ աչվներս
16 B կայի փխ էի K′ եմ փխ էի
17 AD դուն
18 D Կնքած նամակն ինձ մատուցին։
19 A Ասացին D Ասին A քո փխ դու n զսա դու
20 BD Զքու E Քոյս F′ Զքոյդ n Զքոյդ F′ Թխտիդ G Թխտին n Թղթոյ G պատասխանին
21 A չիմ ի D Զևոքս և ոտքս ի յոյժ դողցաւ։
22 D Հիւանդութիւնս փխ Յանկարծ շուտով AEK′n Շուտով փութով փխ Յանկարծ շուտով B Յանկարծակի
23 D Հոգիս մարմնովս AK′n Միտաս Հոգովս փխ Հոգով, մարմնով
24 D Հէրիսայի մինչ լուրն առի։ AF′n Հևրիսին En խապարն
25 En քեզ C Քրիստոսի փխ քո En քեզ G 25—40 չիմ
27 AK′n Եւ փխ Ես E զալտեի K′ զատեցայ F′n Եւայ
28 n Թէ՛ւ A յորժամ տամ փխ արժան չեմ
29 E Տէր փխ Սուրբ D սուրբ փխ քաջ
30 D անունն փխ անուանբն
31 AEK′n բնծի (AE ինձի n ինծի) փխ մկի
32 AEK′n իւր C իւրեանն F′ իւրեանց

Թէպէտ որ եմ խիստ մեղաւոր,
Հիւանդ հոգով, ծեր, ալեւոր,
Ի ձեր առջեւն եմ պլխիկոր,
Դապալ արէք սրտիս յորդոր։

Բարեկենդանն մերձացաւ,
Ուրախութեան ժամն հասաւ,
Աբեղաթոդն մօտեցաւ,
Մորթէթօթովն* անհետ եղաւ։

Այս դառն տեղս, որ մեր անկաք,
Ամէն բանէ մահրում ելաք,
Հոգևորէն պրկուեցաք,
Եկաք մարմնոյ ծառայ եղաք։

Յոյս ունիմ առ Տէրն ամէնի,
Որ մեզ շուտով նա ողորմի,
Միթէ փութով մահ չի կամի,
Դառնամբ լրթամբ ի մեր տեղի։

Բարեկենդան է, մի՛ մեղադրէք,
Ջինչ որ ասեմ, ի վեր չառնէք,

---

33 A որ խիստ մեղաւոր եմ փխ որ եմ խիստ մեղաւոր Dn ես փխ որ
34 DF′K′n հոգով C′ι ալեւոր
35 D Ջի փխ Ի ACF′ պլուխ ի կոր
36 D Խապալ A արայ F′ սիրտիս A որդոր D բոլոր փխ յորդոր
37 EC Բուն բարեկենդանն EF′GK′n մօտեցաւ փխ մերձացաւ A 37—40 չի՛
39 F′ Հարեգայթոդն n Հարեգաթոդն EF′CKn բարձաւ փխ մօտեցաւ
40 F′ Թորթով փխ Մորթէթոթովն D ասացաւ փխ անհետ եղաւ
41 BEK′n Յոյս ECK′n տեղն
42 E Յամէն բարոյ D պրկուեցանք փխ մահրում ելաք n եղանր փխ ելաք
43 K′ Հոգևորէ n պրկուեցանք D եկաք մարմնոյ ծառայ եղաք։
44 CDE եկայք n եկանք։ եղանգ D եւ Հէրիսան բնաւ մոռցաք։
45 A ամենայնի
46 AK′n Միթէ փխ Որ։ ինձ փխ մեզ D Որ նա մեզի շուտ ողորմի։
47 A Փութով մեզի փխ Միթէ փութով K′n Նաև փխ Միթէ։ չը կամի D Թէ միայն չառյ մահն մեզի։
48 D Դարձեալ գնամ փխ Դառնամբ լրթամբ
49 A Բուն բարեկենդան E Բարեկենդանն F′GK′L′M′n Բարեկենդան
50 DHGK′L′M′ Ջոր ինչ A ասի AHGM′ մի անազէք փխ ի վեր չառնէք D խոստով արէք փխ ի վեր չառնէք K′L′M′ ի միտ առէք փխ ի վեր չառնէք

* Բարեկենդանի հետ կապված ծիսական արարողություն

Զհերիսին թապտիրն արէք
Եւ կանխկեկ ուտեցուցէք։

Ո՛վ Թոխաթցի Մինաս դպիր
Ի հերիսին փէշն կպիր,
Թուլցուր զգօտիդ և կշտացիր,
Փափագանացդ քո հասիր։

Ա՛յ հերիսայ, իմ սիրելի,
Ամենեցուն ես ցանկալի,
Յերուսաղէմ՝ ւ ամէն տեղի,
Առանց քեզի մատաղ չլինի։

Ա՛յ հերիսայ, իմ գովական,
Ոչ ոք չկայ ի քեզ նման,
Ամէն մարդիկ դէմ քեզ դողան,
Եւս առաւել ես անարժան։

Ա՛յ հերիսայ, դու թագաւոր,
Քէշկէկն քեզ է սպասաւոր,
Խորվուն է քեզ մեծ զինաւոր,
Փիլաւն քեզ նմանաւոր։

---

51 ADF′K′n Զհերիսային ADK′ թափտիր B թըփտիրն GM′ թէպտիրն L′ թափտիլ n թագպիր D տվէք փխ արէք
52 M′ կանխիկ L′ կանուխիկ
53 D Ա՛յ փխ Ո՛վ AEn 53—60 չիք GHK′L′ 53—56-րդ տողերը՝ 93—96-րդն են
54 D Հերիսին փխ Ի հերիսին H չիք Ի։ ամուր կպիր
55 B Թուլցու D Թուլ տուր H ու փխ և
56 BD ահա փխ քո
57 D է՛ փխ Ա՛յ B գովական փխ սիրելի EG 57—60 չիք n 57—60-րդ տողերը՝ 93—96-րդն են
58 AHK′L′M′n դու (M′ դուն) փխ ես
59 B չիք՝ ւ D ու C և
60 C քեզ B չի լինի C չլինի D Թարց քեզ մատաղն ոչ լինի։
61—64 L′ չիք
62 H Ոչ ուրէք կայ BC չի կայ GH չիք ի CFM քեզի D իսկի չկայ որ քեզի նման։
63 ACM′ առջեդ փխ դէմ քեզ
65 D իմ փխ դու AE 65—80 չիք
66 B Քէշկակն F′ Քաշկակն G Կէշկէկն F′GH է քեզ
67 D Եւ խորովուն L′ խորոված GM′ զօրաւոր
68 D Փիլածն F′L′ Փլաւն L′ է քեզ

Ա՛յ հերիսայ, ընտիր գոված,
Ապուրներու մէջն ես օրհնած,
Մեռեալքն զքեզ ապսպրած,
Քենով փրկին յամէն մեղաց։

Ով գիւր մեռելն կու սիրէ,
Պատարագաւ զնա յիշէ,
Գիշերն ի բուն զքեզ եփէ
Եւ վաղվնէն առատ բաշխէ։

Ամէն մարդոյ հեշտ ուտելի
Եւ առաւել ծերոց դասի,
Առանց ծամել ի կուլ տանի
Եւ իւր հոգին փառաւորի։

Ա՛յ հերիսայ, իմ գովելի,
Բազում բարեաց ես արժանի,
Շաքարն և մեղրն ի դէմ քեզի
Բնաւ ի քեզ ոչ նմանի։

Ա՛յ հերիսայ, ապուր գոված,
Յամենեցուն ես դու պատւած,

---

69 GM′ ապուր օրհնած փխ ընտիր գոված D 69—72 չիմ
70 GM′ գոված փխ օրհնած
71 F′ Մեռեալն G Մեռեալք CF′ ի քեզ փխ զքեզ n ապսպարած
72 G Ի քև փխ Քենով։ ամէն
73 F′K′L′M′ մեռեալն
74 D Պատարագօք
75 D կեփէ
76 BF′n վաղվենէն D առտրվանց փխ վաղվնէն L′ վաղնիւն D կը բաշխէ
77 BG մարդու H ուտելու
78 G ասի փխ դասի
79 D Թարից ծամելոյ մինչ կուլ տրվի։
80 D Յայնժամ փխ Եւ իւր
81 D սիրելի փխ գովելի C գովական
82 D Շատ գովութեանց փխ Բազում բարեաց AE դու արժան
83 ABn Շաքար G Շէքէրն An մեղր D քո առաջի փխ ի դէմ քեզի
84 A ոչ ոք է նմանի G չը նմանի H չեն նմանի K′L′M′ չի նմանի D Ամենևին-
չունին տեղի։
85 GHK′L′M′ օրհնած փխ գոված
86 AEF′HL′M′ Ամենեցուն D Յամենեցունց A դուն ես

Թէ մեռելոց, թէ կենդանեաց,
Դեղթափ ես դու փորու քաղցած։

Ա՛յ հերիսայ, իմ գովելի,
Արժան լինիս դու իմ բերնի,
Կակուղ լօշով ի կուլ տայի,
Կարմիր գինով զքեզ թաղէի։

Ես ծեր ալեօքս մեղաւոր,
Զքեզ կու սիրեմ սրտիւ բոլոր,
Զինչ կերակուր կայ խիստ աղուոր,
Ամենեցուն դու թագաւոր։

Քաւել թէ ինչ անգէտ մարդ է,
Որ քո հարկիքն չի գիտէ,
Կամ զքեզ սիրով չմեծարէ,
Կամ առանց քեզ մատաղ առնէ։

Քահանայից դասքն երամով,
Յորժամ ընթրիս լսեն քենով,
Զքունն ծախեն յոյժ խնդալով,
Թէ հերիսայ կուտենք յոլով։

---

87 ABCDEF′GK′M′n թէ կենդանեաց և թէ մեռած (K′ թէ մեռելոց)։
88 G Դեղաթափ Hn Դեղութափ H չիք դու Dn փորոյն L′ բորու
90 D լիցիս AG բերնիս
91 B հացով L′ լոշով D զքեզ փխ ի
92 D՝ւ անուշ գինւովն H գինւով D չիք զքեզ A քեզ
93 D ալևորս փխ ծեր ալեօքս F′ եմ մեղաւոր
94 A Քեզ E կու գովեմ փխ կու սիրեմ B սրտով F′ սիրտիւ G սրտովս F′ չիք բոլոր
95 AEn որ սպաս փխ կերակուր D ըսպաս փխ կերակուր։ այլ կար։ չիք խիստ
96 D Ոչ են քեզի նմանաւոր։
97 Որքան անմիտ տգետ փխ Քաւել թէ ինչ անգէտ GH Միթէ փխ Քաւել K′L′ Քաֆէր n Վաղ փխ Քաւել GHn ինչպես փխ թէ ինչ
98 BCDEF′GHL′M′n զքո ABEF′GK′L′ հարկիսն DGHn չգիտէ
99 A Կամ քեզ մտաաղ ով ոք չառնէ։ F′ քեզ
100 A Յուսահատին մարդիք քենէ։ GH քև փխ քեզ D անէ
101 BDGH դասք AEn 101—120 չիք
102 F′ ընդրիս G′K′L′ ընդիս փխ ընթրիս D քեզմով B քեզնով
103 D Մոռնան զքունն H Զքուն ընծեն փխ Զքունն ծախեն
104 D կուտեմք H ուտենք

Յորժամ որ առաւօտ լինայ,
Յեկեղեցին փության նոքա,
Այլ ոչ աղօթք մավին կու գայ,
Թէ հերիսան յերբ պիտի գայ։

Երբ որ զհերիսան բերին,
Սպասաւորքն յառաջ եկին,
Զիւղն անուշն ըղորդեցին
Եւ բուրվառով խնկարկեցին։

Քահանայից դասքն ցնծացին,
Սարկաւագաց ջոկքն բերկրին
Եւ ժողովուրդքն խնդացին
Եւ զպատառն ըղորդեցին։

Երբ զհերիսան բաղմեցուցին,
Յառջև քահանայից եդին,

---

105 DH չիմ որ։ լիսնայ G որ լոյսն լուսնայ
107 BF′L′ միտքն
108 DHK′M′ երբ D մեզ կու գայ փխ պիտի գայ
109 BCF′M′ Զերդ (B Զերթ) փխ Երբ H Յերբ D զհերիսայն G բերէին
110 DH Սպասաւուրք C 110—140 չիմ
111 F′GHK′L′ Զիւղ B Զեղ G անոյշն F′M′ անսուշն K′ զորդեցին HL′ զորդեցին D Զարդար իւղն վրան լցին։
112-րդ տողից հետո D ունի ևս՝

Ո՛վ սպասաւորք, ո՞ւր է, եկէք,
Ի դրգալին մեծսն բերէք,
Քահանայից սպասաւորէք,
՝Ի երիցունեաց փայ հանեցէք։

Ո՛վ մատռուակ, և դու ո՞ւր ես,
Շատ լից գինին, աստուած սիրես,
Եթէ գինւոյն ջուր խառնիցես,
Դատաստանին գաս սևերես։

Անապակ գինին լից մեծ թասով,
Տուր, որ խմենք շուտով, շուտով,
Զի հերիսայն, երեսն իւղով,
Վախենք պաղի ցրտէն փութով։

113 H դասք F′G ցնծային
114 D Սարկաւագունքն կայթեցին։
115 DGH չիմ Եւ։ Զժողովուրդքն
116 GHK′ զորդեցին L′ զորդեցին D Մինչ պատառն պատրաստեցին։
117 DH Յերբ
118 D Առջև քահանային K′ բերին փխ եդին

Տիկ մի գինի այլ հետ բերին,
Եւ մատռուակն ի հետ նորին։

Ա՛յ հերիսայ, պիս խեղճ արիր,
Որ յայս երկիրս ձգեցիր,
Տարին անգամ չես հանդիպիր,
Որ զքեզ ինձի ի կեր տայիր։

Ամ խիստ անուշ ես, հերիսայ,
Երբ արդար եղբդ շատ լինայ,
Կակուղ հացիկն ընկերանայ,
Ով որ ուտէ, ուրախանայ։

Այլ ինչ գովանք տամ հերիսի,
Երնէկ անոր, որ հանդիպի,
Կամ ես և դուն մէն պիտէի,
Ի սրտիս մէջն տեղ տայի։

Ջինչ ազգ որ կան ի յաշխարհի,
Քեզ գովանք տան ի հետ ինձի
Եւ փափագին ի դէմ քեզի,
Որպէս մեղուն ի դէմ ծաղկի։

---

120 D *մատուռակ* BG *մատռվակն* F′ *տողը չիմ*
122 AD *այս* B *լեհաց փխ Որ յայս* H *ի լեհաց փխ յայս* BH *յերկիրն*
123 F′ *անգամ մի* G *մի հետ փխ անգամ* K′ *անգամ մը*
124 B *ընձիկ* DF′ *ինձիկ* K′ *ընծի* n *կիր*
125 D *Ով որքան փխ Ամ խիստ* AEK′L′n *Այ փխ Ամ* BK′M′*անուշ*
126 D *իւղ*
127 H *հացիկ* D *Յայնժամ սիրաս ուրախանայ։*
128 D *Յորժամ դրգռող բերնիդ դեմ գայ։* L′ *128—200 չիմ։*
129 Gn *դինչ* Hn *տանք* K′ *տամք* AF′n *հէրիսին* DE *հէրիսիս* K′ *հերքսի*
130 A *Երանի ում փխ Երնէկ անոր* BG *Էյնէկ այնոր* Hn *էրնէկ* EG *այնոր ով* D *Եւ նրէ հրբեմն հանդիպիս։*
131 K′ *Եւ փխ Կամ։ ու* F′n *դու* AF′K′ *մէնակ (*F′ *մինակ* K′ *մէկ) փխ մէն* F′ *լինէի փխ պիտէի* E *Կամիս և դու մինակ լինիս։*
132 An *չիք Ի։ մէջն քեզ* H *մէջ տեղն* K′ *տեղի* E *տամ տեղիս* D *ի մէջ սրտիս տամ քեզ տեղի։* F′ *132—200 չիմ*
133 K′ *Զի* D *յայսմ աշխարհի*
134 ABE *Քեզի* K′ *գովասանք* ABEK′n *չիմ ի* G *ընձի* K′n *ինձի* D *զօրէն տալ քեզ գովք արժանի։*
135 D *Քանզի դոզան փխ Եւ փափագին* ABEH *փափաքին*
136 HK′M′ *մեղու* D *մեղուքն։ բոյին փխ ծաղկի*

Վարդապետաց դասքն ամենայն
Եւ կրօնաւորքն միաբան,
Յորժամ լսեն զհերիսան,
Ամենեքեան զվանքն ուրանան:

Երիցականքն ամենեքեան,
Զիրիցկնոջն զթարկն տան,
Զամէն ուսումն մոռանան,
Վազեն ՝ւ երթան ի հերիսան:

Աղքատք և կոյրք, որ կու մուրան,
Ծերք և տղայք, կին պատուական,
Ամենեքեան համանգամայն,
Վազեն ՝ւ երթան ի հերիսան:

Մահմետականքն ամենեքեան,
Թողուն զփիլաւն և զզարտան,
Զփախլաւան և զզիրվան
Եւ գան ուտեն զհերիսան:

Կերակրոջ մէջն ես զու գոված,
Լուսաւորիչն զքեզ յօրինեաց,

---

137 DGK′M′ դասք
138 GK′M′n չիմ Եւ
139 ADE տեսնուն փխ լսեն AD զհէրիսայն
140 AG վանքն D ուրախանան փխ զվանքն ուրանան
141 AC Երիցականք G ամենայն
142 DHK′M′ Զերիցկնոջն n Զերեցկնոջն D թերին փխ զթարկն EH թարկն
143 CDM′ ուսմունքն
144 DG չիք՝ւ
145 B Աղքատքն և կոյրքն D որք կմուրան G որ մուրանան
146 D պառաւական փխ պատուական
148 AG չիմ ՝ւ
149 A Մահմետականք n Տաճիկքն, պարսիկն մահմեդական:
150 A փիլաւն D զփիլաֆ E զզէրտէն HK′ զզէրտան
151 AD Զփաքլաւայն CDG′H զզովան n զզերննան
152-րդ տողից հետո D ունի ևս՝
Իմամք սոցին թողան զսեղան,
Նոյնպէս թէվատն և զՂուրան,
Մինչև ապտէստն մոռանան,
Յորժամ լսեն զհէրիսայն:
153 DH մէջ DK′ օրհնած AEn 153—156 չիմ
154 DH Լուսաւորիչ D օրհնեաց H օրինեաց

Արար զքեզ և հաստատեաց
Եւ կերակուր մեզ պատրաստեաց:

Ազնիւ ծաղկանց դու նման ես,
Համասփիւռ և վարդի թերթ ես,
Յորտեղ որ է եփեն զքեզ,
Անմահութեան հոտն բուրես:

Որպէս զոսկի անապական,
Քան զանգին քար ես պատուական,
Մեռած հոդիքն ուրախանան
Եւ կենդանիքն քև ցնծան:

Հարք և եղբարք իմ պատուական,
Մարեր, քուրեր ամենեքեան,
Խնդրեմ ձեզնէ լալոզական,
Որ չի մոռնաք զհերիսան:

Երբ որ եփէք զհերիսան,
Ինձ զարիպիս կեր տաք արժան,
Ի յաստուծոյ դարձցի փոխան,
Արքայութիւնն անանցական:

---

158 CEK′M′ Համասփիւռի: չիք և G Զերդ համասփիւռ վարդի K′ տերև փխ թերթ
159 D և երբ փխ որ է H Ուրտեղ n Որտեղ B օր փխ որ AE չիք է
160 AE Զանմահութեան B հոտ դու բուրես H հոտդ K′M′n հոտ կու բուրես
161 ABDEGH ոսկի A գեղեցանման փխ անապական
162 CEGHK′M′ Եւ անգին BK′ ակ ես DHGn ակն ես M′ չիք ես
163 BDGHK′ քեզ (BGK′ քև) ցնծան փխ ուրախանան
164 A այգենան փխ քև ցնծան BDGHK′ ուրախանան փխ քև ցնծան
165 E եղբայրք A ամենեքեան փխ պատուական
166 Gn Մայրեր n քույրեր A դուք պատուական փխ ամենեքեան E Ծեր տղայք, կին պատուական:
167 D ի ձեզնէ H ի ձենջ A արտասուական փխ լալոզական Dn լալովական M′ լալոտական
168 ABDGHM′ մոռնայք AG զհէրիսայն
169 BC Յերբ D եփեն AG զհէրիսայն
170 D գնա կեր տան փխ կեր տաք արժան A Զոր սպաս, որ ի դէմը կայն:
171 BC դարձի n տացի B փրկան փխ փոխան A Որտեղ զարիպ կայր կեր զրկէին:
172 BC Զարքայութիւն E Արքայութեան GH Արքայութիւն A Աստուած իւրեանց տայ զարքայութիւն: D Առցին պսակս անանցական:

Մեռածքն ամէն ի հող տապան,
Յորժամ լսէն զհերիսան,
Ցնծան հոգիքն և զարթնանան
Եւ Արարչին գիտաս տան։

Ի թուականիս հազար ամի
Եւ տասն ՝ւ երկու թիւ աւելի,
Եւ ի յամսեանն փետրվարի,
Օրն էր ուրբաթ, հինգ համարի։

Բայց ես զարիպս Թոխաթցի,
Մինաս անուն մեղաց գերի,
Եկի անկայ լռվաց երկրի,
Կարօտ մնացի ես հերիսի։

Մեր ելիօք եմ և սպիտակ,
Ակռայ չի կայ բերանս գտտարիկ,
Որ հերիսան լինի տաք-տաք,
Կակուղ պիտայ սեր ու կարագ։

Երգս գրած է Մինասի՝
Անմիտ, չիմար և փանաքի,
Չեզ արմատաւ բնծայեցի,
Ձմեզ չիշէք սիրով սրտի։

---

173 DGHK′ *Մեռալքն* B *ամէնն* D *որ էն փխ ամէն* An *173—176 չիմ*

175 HK′ *հոգով*

176 CM′ *Արարչին մերոյ փառք* D *Արարչին մեր փառս* K′ *գոհութիւն փխ գիտաս*

177 ABDEK′ *Թուականիս* C *Քվականիս* A *ամին*

178 D *տողը չիմ* ABCEK′M′n *ԺԲ փխ տասն՝ւ երկու* A *աւելին*

179 AEn *չիմ եւ* ABEGK′ *յամսեան* n *փետրուարի*

180 D *Որում օրն հինգ համարի։*

181 BCK′M′ *այս փխ ես* K′ *Թոխաթցի* AE *181—188 չիմ*

182 D *որդի փխ գերի*

183 D *եկեալ* B *Լեհաց տանի* D *քաղաքն յիւով փխ լռվաց երկրի* G *Լեհ փխ լռվաց* H *լօվ* K′ *Լէվ* GHK′ *քաղաքի փխ երկրի*

184 DGK′ *չիմ ես* GK′ *Հերիսայի*

185 D *Մեր եմ պէսօք* G *ես ծեր* BDGHK′ *չիմ և*

186 DGH *չիայ* C *դարտակ*

187 D *Ա՛խ, հերիսայն գայր ինձ փխ Որ հերիսան լինի* G *ինձ հերիսայ* CM′ *լինայ*

188 D *փիտէնէտ փխ պիտայ* H *պիտանայ* D *չիմ սեր* GH *մեկր փխ սեր*

189 A *չիմ է*

192 D *Որ զմեզ* GH *Զիս փխ Զմեզ* G *յիշել* D *բարի փխ սրտի* n *յիշեցէք բարի փխ սիրով* A *մեզ յիշատակ սիրով բարի։*

Եւ որ ասէ մեզ ոգորմի,
Բիւրապատիկ իւրեան տացի,
Արժան լինի հերիսայի
Եւ մատուցման պատարագի։

Հայր մեր յերկինս ով որ ասէ,
Ուղիղ սրտով և զիս յիշէ,
«Զեկայք օրհնեալ» ձայնն լսէ,
Զաջակողմեան դասն անցանէ։

3. ՏԱՂ Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԻՆԱՍ ԴՊՐԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Ես քու սիրուն չեմ դիմանար,
Իւրէկում թութուշուփ եանար,
Սուրբ Գրիգոր, զիս մի՛ մոռնար,
Պէնի տուվատէն ունութմա։

Զքեզ հարցայ ի վանքն ելայ,
Աճէպ տուշտում պէն պու հալայ,

193—200 AEn չիմ
194 CK′M′ իւրենն BG իւրեն
195 D Արժանասցի CK′M′ ինք հերիսի
197 D որ յերկինս
198 G սրտիւ K′ սիրով փխ սրտով BCGHK′M′ չիմ և BK′M′ զմեզ փխ զիս
199 BCDM′ Ինքն «Զեկայք» (D Նա ինքն) փխ «Զեկայք օրհնեալ» G օրհնեալք

Խորագիր

BHδ Տաղ սիրոյ c Տաղ սիրոյ և խրատ ամենայն մարդոյ D Տաղ գեղեցիկ երկու լեզուէ EUY Տաղ գեղեցիկ FJX Անխորագիր G Տաղ ուրախութեան KM Տաղ սրբոյն Գրիգոր Լուսաւորչին L Տաղ սուրբ Լուսաւորչին Nq Տաղ կարօտով առ սուրբ Լուսաւորիչ OWZ Տաղ առ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն (WZ չիմ սուրբ) P Տաղ սուրբ Գրիգորին rT Այլ տաղ գեղեցիկ S Տաղ ազնիւ թիւրքջէ հայեւար V Տաղ կարօտով առ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն

Բնագիր

1 FHδOrSTWXZ քո GP սիրուդ O սիրոյն M դիմանց
3 P Տէր սուրբ BCNqWZ մոռանար M մոռնայ
5 F հայցայ M հարցանի N հայեաց FJLNPqrSTUXY վանքդ
7 AδO Չի դադարեր B Աչվիս չի դադարեր c Չդադարիր NX Չի դադարի cDEFHδJKLMNOPqrSUWYZ աչքս TVX աչկս NTX գուլայ

Տողերի բարգմանությունը

2 Սիրտս բռնկվել, այրվում է։
4 Ինձ քո աղոթքում մի՛ մոռնար։
6 Զարմանալիորեն ընկա ես այս վիճակի մեջ։

Չի դադարիր, աչվիս կու լայ,
Պէնի տուվատէն ունութմա։

Հանց իմացիր, հա՛յ իմ եղբայր,
Կեօղիւմտէն գանլը հաշաքար,
Քրիստոս քեզ ու մեզ մխիթար.
Պէնի տուվատէն ունութմա։

Եղբայր, գայս բանս ասա Հաւսար,
Ղասէվէթլէր պէնի պասար.
Դու Քրիստոսի լոյսն տեսար.
Պէնի տուվատէն ունութմա։

Յորժամ ըմպես բաժկով գինի,
Պատարագտա անկ սէն պէնի,
Այս քո բաներն եղեր ֆէնի.
Պէնի տուվատէն ունութմա։

Հօրէդ մօրէդ մի՛ բաժանիր,
Պաշընայ կեօր նէլէր կէլիր,
Սրտիկս խոց է ամէն օր.
Պէնի տուվատէն ունութմա։

---

9 Z *չիմացիր* cDEFGHδJKLMNOPqrSTUVWXY *ա՛յ* δ *ևխբար* P *եղպայր* X *եղպայրք* Z *եղբար*

11 c *գեղու* փխ *քեզ ու* E *բեզի* δ չիf *մեզ մխիթար* E չիf *ու* H և P *ունիմ* փխ *ու* N *կու* փխ *ու*

13 Z *եղբար* FLMNPqrTUVXY *13—16* չիf δ *13—45* չիf

15 B *գՔրիստոսի* cOWZ *փառքն* փխ *լոյսն*

17 BcDEFHJKLMNOPqrSTUVWXZ *խմես* փխ *ըմպես* DGH *բաժակ* L *պաժկով*

19 EFGJLNOPqrSTUXYZ *Այդ* V *Ատ* BcGHKPSWZ *բաներդ* DJLMNqrSV *եղև* AHJLqUVY *ֆանի* cKWZ *դանի* փխ *ֆէնի* DE *բանի* փխ *ֆէնի* O *դանի* փխ *ֆէնի* X *տողը* չիf

21 ADEFGHJKLMPqrTVXY *Մի՛ բաժանիր հօրէդ մօրէդ* (A *հօրէդ կամ մօրէդ* FMPrTX *հօրէ կամ մօրէ* JqVY *հօրէ մօրէ* K *յօրէ մօրէ*): OS *21—24* չիf H *21—68* չիf

23 cKWZ *Սիրտդ խոցուի արտասուալի։* L *Սէրտիկս* B *յամէն* JMNqTVY *խոց ամէն օր է* E *օրիկ*

Տողերի բարգմանություններ

10 *Աչքիցս արյուն-արցունք է հոսում։*

14 *Դատավորներն ինձ շրջապատել են։*

18 *Պատարագում հիշիր դու ինձ։*

22 *Դլխիս, տես, ինչեր է եկել (գալիս)*

Սրտիկս ելաւ գետի նման,
Պէնի պաստը գարա տուման,
Ակն ու ճոհար, ոսկու նման,
Պէնի տուվատէն ունումմա։

Ես գնացի օտար աշխարհ,
Կիւնահըմ չօք՝ պաշտան աշար,
Ջունիմ դատաստանին պաշար.
Պէնի տուվատէն ունումմա։

Աշխարհս քեզ վաֆա չունի,
Դիւնեայ քիմէ դալմիշ պախի,
Շինտի ղարիպ պիւլպիւլ քիանի.
Պէնի տուվատէն ունումմա։

Աշխարհս չէ մնդ մնալու,
Ջի դադարիր աչքս ի լալու,
Ահա եղայ ես գնալու.
Պէնի տուվատէն ունումմա։

Եղբայր, քեզի խրատ մի տամ,
Կևրէք օլա սանա պիր տէմ,
Աղօթք արա, գայ քեզ ի դէմ.
Պէնի տուվատէն ունումմա։

---

25 J *Սիրտս* Z *Սիրտիկս* L *լվաւ* փխ *եղաւ* Z *յելաւ* L չիմ *գետի նման*

27 JKLNT *Ակ* FNV *և* X չիմ *ու* FMr *ճոհեր* GJKLSX *ճոհարն* P *չոհւար* T *ճուհէր* B *ոսկի* D *լուսոյ* փխ *ոսկու* EFGJLrVXY *ոսկոյ* M *ոսկոյն* Nq *ոսկւոյ* Z *Մուրն ու խաւար բանտ նման*

29 B *Դու գնացիր յիրկիր յօտար։* FMrTVX *յօտար*

31 BFGX *դատաստանի* JMNqTV *Դատաստանին չունիմ*

33 DFGJLMNqrTV *դէմ (*JLNqTV *քէմ)* փխ *քեզ* S *բսկի* փխ *բեզ* BG *վօֆա* DF *պէֆա* J *նօֆա* LMNrSTX *մէֆա* cEKOWYZ *33—36* չիմ

37 B *քեզ* փխ *մեզ* BEZ *մնալոյ*

38 BV *դադարեր* c *Ջդադարիր աչս* cMNPXZ չիմ *ի* BLTZ *լալոյ* Y *տողը* չիմ

39 B *եւայ* Fr *եղեայ* BZ *գնալոյ*

41 AEGJKqrS *Յեղբայր* FT *Եղբարբ* N *եխբար* VX *եղպայր* Z *եղբար* G *ես քեզ* M *քեզ* L *41—44* չիմ Y *41—68* չիմ

43 X *էբայ* ABE *քեզի դայ* VX *բո* փխ *քեզ ի*

Տողերի թարգմանություններ

26 *Ինձ պատանց սև թուխպը։*

30 *Մեղքերս շատ են, գլխիցս ծածկվում են։*

34 *Աշխարհն ումն է մնացել, տես։*

35 *Այժմ զարիպ բլբուլ բառնի՞։*

42 *Պետք կլինի քեզ մի պահ։*

Ա՛յ իմ եղբայր կրօնաւոր,
Աղքատասէր և զղջաւոր,
Չկայ ինձի պէս մեղաւոր.
Պէնի տուվատէն ունութմա:

Պիրի Պօղոս, պիրի Պետրոս,
Չօք սէվտիկիմ սուրբ Ստեփանոս,
Ղուլ օլայիմ սանայ Քրիստոս,
Պէնի տուվատէն ունութմա:

Եղբայր, մի՛ լինիր ինձ մեղադիր,
Էքսիկլիկիմի սէն պիթիր,
Մեղաւորիս թէպտիր մի՛ դիր.
Պէնի տուվատէն ունութմա:

Մինասն ասաց զայս բանս յիւրմէ,
Տուզտի փէյտա էյլատի նէ

---

45 PV եղպայր q եղբար AcEGKOWZ 45—48 չիf

47 V Չքայ FrVX ինծի HS ընծի Ֆ չիf Չկայ ինձի պես

49 B Պրէ: պրէ Z Պիրէ: պիրէ F—49—68 չիf

51 c Ծառայ եմ քեզ, սիրուն Քրիստոս: E Գուլ Z օլիմ փխ օլայիմ

53 Pr Եղպայրք V Եղպայր Ar չի լինիս փխ մի՛ լինիր q լինիք cDK 53—56 չիf ELOWZ 53—68 չիf

55 G թրպտիր J թապտիր

57 A Մինաս: յիւրմէն cGHSJKLMPqruV 57—68 չիf S 57—68-րդ տողերի փոխարեն ունի

Աջար լինի զարիբութիւն,
Գօղումդան չքքար եաշ բիթուն (Աչքիցս կհոսի արցունք միայն)
Քաշեր եմ չար ու նեղութիւն.
Պէնի տուվատէն ունութմա:
Այն զարիբնին ի շուրջ կու գան,
Ղուրէթլիքտէ արարլար մէքան (Օտարության մեջ կփնտրեն կայան)
Իմ սիրելիք ամենեքեան.
Պէնի տուվատէն ունութմա:
Սրտիկս բռնէ, կու այրի,
Եավուզ բուլտում ազգայ եարի (Դաժան գտա օտար յարը)
Եթէ այսկից քանի տարի.
Պէնի տուվատէն ունութմա:

Տողերի թարգմանությունը

49 Մէկը Պողոս, մեկը Պետրոս

50 Իմ շատ սիրած սուրբ Ստեփանոս:

51 Ծառա լինիմ ես քեզ, Քրիստոս:

54 Պակասներս (թերիներս) դու լրացրու:

58 Ինչ գտավ, այն հորինեց:

Կենայ զՄինասն յիշելուն օրն է.
Պէնի տուվատէն ունութմա։

Միսկին Մինասն ասաց հէմի,
Շիմտի զարիպլը կան քեանի,
Տես դատաստանն ինչպէս լինի.
Պէնի տուվատէն ունութմա։

Ով որ կարդայ և զիս յիշէ
Եւ ողորմիս ինձի ասէ,
Աստուած զիւր մեղքն քաւէ,
Արքայութեան արժան առնէ։

4. ԳՈՎԱՍԱՆՔ Ի ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Պայծառ արեգակն ես դու
ի գարնան օրերն ի նման,
Շառաւիղք ի ծաղկունքն իջնուն
ու ծագի լոյսն զանազան։
Առիւծու նման ես դու,
որ անվախն է իշխանական,
Աստուած օգնական լինի
քեզ աջովն տէրունական։

Քո սէրն իմ սրտիս միջին
է պատրուս, ծաղկեալ զանազան,
Դու ես վարդ անոյշ հոտով
ու կանանչ զինչ զմանուշկան։

---

59 D չիմ Կենայ։ Մինասին B յիշել
61 A Մսկին։ հիմի D 61—64 չիմ
63 A դատաստանին
65—68 X չիմ
67 B զիւրեանց փխ զիւր։ ջնջէ փխ քաւէ
68 B բաժին փխ արժան D տողից հետո ունի ես՝ Պէնի տուվատէն ունութմա

Տողի թարգմանությունը
62 Այժմ պանդխտությունը արյան ծով է (բառացի՝ հանք է)

Դու ես պալատան Հոտով
և բուրմամբ Հոգւոյն սրբութեան,
Շնորհքն որ ի քէն բղխէ,
նա խնդան Հոգիք բանական:

Քարոզ ես Հոգւոյն սրբոյ
և խրախոյս առ որդիս մարդկան,
Համեղ ու քաղցրիկ խօսիս,
որ դառնան աստուածսիրութեան:
Մոլորելոց խրատ ես
և դարձուցիչ խիստ անպգամաց,
Լոյս ես դու ի Հոգւոյն սրբոյ,
քև ցնծան Հոգիքն ի կայանս:

Դու ես նունուֆար ծաղիկ,
որ բուսանի անհուն գետերն այն,
Խիստ ես գեղեցիկ գունով,
որ խնդան մարդիկն ի վրան:
Հիրիկ, կինամոն, շուշան
և նարդոս, ծաղիկ մեռոնի,
Եղէգնախոտնկ ես Հոտով,
որ ծխեն ի տուրբ սեղանի:

Քրքում և զմուռս, Հալուէ
և ստաշխ, գայրէ հնդկական,
Մարդիկն որ վաճառ գնան
ու գնեն, խնդութեամբ դառնան:
Անուշդ Աբբենութիւն կոչի՝
Գրիգոր դուարթ պետական:
Աստուած դասակից առնէ
զքեզ գնդին առաքելական:

Առ ձեզ պաղատանք յընկնիմ
իմ եղբարք հոգևորական,
Բերան մ' ողորմիս ասէք
Մինասիս մեղօք պարտական:

* *
*

5.

Ի յայս աշխարհս Իլախի,
Լով կոչեցեալ այսմ քաղքի,
Յաբեթական տոհմէ ցեղի,
Բնակեալ կան Հայոց ազգի։

Թագաւորաց Հրամանաւ,
Զազգս դատեն դատաստանաւ,
Կաշառ չառնուն նոքա բնաւ,
Ոչ երեսպաշտ կամ սուտն իրաւ։

Եւ թէ բարձաւ թագաւորութիւն,
Հայոց ազգի իշխանութիւն,
Սակաւ հայ կա ի մէջ Լովուն,
Են իմաստուն և քաջ գիտուն։

Զհայոց ազգն զոքա դատեն,
Ուխտ և դաշինք կու հաստատեն,
Զապստամբեալսն խրատեն,
Զկարգ և զսահմանքն կու պնդեն։

Երկոտասան դատաւորք են,
Զծուռն և զշիտակն զոքա քննեն,
Զմեղապարտսն վճռավորեն
Եւ զզուղիղսն ազատեն։

Հին դատաւորքն առաջին
Իլով քաղքի Հայոց ազգին,
Շատ բաներ կայր, որ փոյթ չարին,
Թէ հոգևոր, թէ մարմնային։

Արարիչ Տէրն երկնի և երկրի,
Ողորմեցաւ Հայոց ազգի,
Որ ի յայժմուս ժամանակի,
Ետ դատաւորք իմաստիւք իւի։

Զամենայն բան դատաստանի,
Յիստակեցին իբր զհայելի,
Սահմանեցին անդրդուելի,
Զամենայն բանն տիֆտարի։

Գրօրէնքի Տիաթիկի*,
Սահմանեցին միատեղի,
Ով այս բանիս հակառակի,
Մեծ ամօթով լինի յերկրի:

Երդումն արած երկոտասան
Եւ երկու մեծ երեսփոխան,
Որոց անուանքն վերոգրեցան,
Նոցա բանիւն պնդեցան:

Ի յետ դոցա ով որ որ գան,
Երդումն արած ի դատաստան
Այնպէս առնեն զինչ որ տեսան,
Չի պակասեն ոչ մէկիկ բան:

Եւս առաւել գրօրէնքին
Եւ անցելոց Տիաթիկին,
Յայս տիֆտարի մէջն որ չգրուին,
Ամենեին ոչ հաստատին:

Որք առաջինքն են և միջին,
Յետ մեզ գալոցք են և վերջին,
Զմեր Տիաթիկն բռնողին,
Արքայութեան լինին բաժին:

Զայս բանքս որ մեք սահմանեցաք,
Փունճ մանուշակ ձեռվիդ եղաք,
Ամենեքեան դուք հոտոտայք
Եւ մեր հոգուն ողորմիս տաք:

Հազար քսանմէկ Հայոց թվին
Հազար հինգ հարիւր յոթանասուն երկուս էր
Ֆռանկին
Յունվար ամսոյ մի համարին,
Զայս տիֆտարս սահմանեցին:

---

57 Տպագրում՝ ՌԻԱ փխ Հազար քսանմեկ

58 Տպագրում՝ ՌՇՉԲ-ին փխ Հազար հինգհարիւր յոթանասուն երկուս

* Սա Լվովի (Լեմբերգ) հայ դատարանի դատաստանական տոմարն է, որը կազմել է Մինաս Թոխաթցին, գրելով բոլոր ամուսնական, կտակագրական և այլ դաշնադրությունների պատճենները (զփչաղերեն):

Մինաս անուն մեղօք իմի,
Որ զայս գրիկս գրեցի,
Վեշտասան տնով չաւարտ ածի,
Հրամանաւ Լովհաց դատաւորի,

Վասն ամբութեան դատաստանի,
Ամէն, ամէն և եղիցի։

6. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՆՆՋԵՑԵԼՈՑ, ՄԻՆԱՍ ԵՐԷՑԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Գիտէի, թէ աշխարհս էր ինձ մնալու,
Կամ անցաւոր տեղիքս էի կենալու,
Եղբարք, հիւանդացայ, եղա գնալու.
Գիտէի, թէ աշխարհս էր ինձ մնալու։

Ուտի, անուշ խմի, ի շուրջ կու գայի,
Ինձ պէս մեղաւորաց ի փոխ կու տայի,
Աստուծոյ ապրատին բարի չի տայի,
Եղո՜ւկ, եղո՜ւկ և ինձ հազար վա՜յ, անձն իմ։

Հագնի պայծառ հանդերձ և ժիր քայլէի,
Գարնան ծաղկի նման ես կու փայլէի,
Կատր մի հաց Հոգոյս համար չի տայի.
Գիտէի, թէ աշխարհս էր ինձ մնալու։

Անկարծ հիւանդացայ, անկայ յանկողին,
Ծառայ եմ Քրիստոսի և իւր ծնօղին,
Միթէ ողորմի իւր ստեղծուած հողին.
Եղո՜ւկ, եղո՜ւկ և ինձ հազար վա՜յ, անձն իմ։

Իմ լուսատու աչերս մարդ չի ճանաչեր,
Քաշեցաւ բարձր ձայնս, չեմ կարեր զոչեր,
Իսկի չորացեալ ծառն այլ չի կանաչեր.
Գիտէի, թև աշխարհս էր ինձ մնալու։

Իմ զօրաւոր բազուկս թուլացաւ, անկաւ,
Այսօր մեղաւորիս մահուանն օրն եկաւ,
Երանի ով որ բարի գործօք հանաւ.
Եղո՜ւկ, եղո՜ւկ և ինձ հազար վա՜յ, անձն իմ։

Աշխարհս անցաւոր է, մարգու չի մնայ,
Երանի ով զՀոգոյն օգուտն իմանայ,

Տղա կտրճներուն այլ մահ կու կենայ.
Գիտէի, թէ աշխարհս էր ինձ մնալու։

Եղբայրք, ժողովեցէք, ի բոլորս եկէք,
Ես գնալու եղա, ինձ պաշար դրէք,
Ձեր շատ աղուհացն ինձ հալալ արէք.
Եղո՜ւկ, եղո՜ւկ և ինձ հազար վա՜յ, անձն իմ։

Սիրելիք, ազգականք, բարով մնայէք,
Ջիս տեսէք, ողբով ապաշխարեցէք,
Մի՛ մոռանայք, յաղօթս ձեր յիշեցէք.
Եղո՜ւկ, եղո՜ւկ և ինձ հազար վա՜յ, անձն իմ։

Կու լամ հառաչանօք, բարի գործ չունիմ,
Ի ոչ ազօթ՝ և ոչ կաթ մի արտասուս չունիմ,
Ես սուրբ Աստուածածնին ի՞նչ պարգևս տանիմ.
Գիտէի, թէ աշխարհս էր ինձ մնալու։

Ամօթալից՝ սուրբ Աստուածածին գոչեմ,
Թէ՝ Բարեխօս լեր իմ ողբամ, հառաչեմ,
Մեղօքս եմ մոլորեալ, խիստ կու ամաչեմ.
Եղո՜ւկ, եղո՜ւկ, և ինձ հազար վա՜յ, անձն իմ։

Մարմնաւարական քաջ զօրութիւնս անցաւ,
Հրեշտակն աղաւնակերպ ինձ երևեցաւ,
Իմ խաւարեալ հոգևկս սաստանեցաւ.
Գիտէի, թէ աշխարհս էր ինձ մնալու։

Մեղա գոչեմ լալով, Քրիստոս ինձ օգնեա,
Նորոգեա զմեղօք անկեալ հոգիս իմ, կանգնեա,
Վախեմ թէ յաւիտենից հրոյն տիրանայ,
Հայր մեր ասուած, փրկեա դիս և ազատեա։

Մըսկին Մինասն ասաց, եղբարք, լսեցէք,
Աշխարհս անցաւոր է, խոստովանեցէք,
Դարձէք չարեաց և զբարիս գործեցէք,
Մեղաւորիս մէկ Հայր մեղա ասացէք։

1. ԹԱԹՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Աստուած, անեղ ես, աննման, երկրպագեմք երրորդութեան,
Դու զօրաւոր ես և միայն, որ ամէն բան քեզ եղան։
Զորիքկերպեան աթոռ ունիս, բարձր ես նստել, դու ես միայն,
Որ սերովբէք քեզ սպասավոր, հրեշտակապետքն միաբան։

Անքննելի ես, թագաւոր, երրորդութեան մի տէր, իշխան,
Որ Սատայէլ զքեզ ուրացաւ, յերկնից անդունդք խորտակեցան։
Հազար ու մէկ անուն ունիս, մէկն ի մէկէն է պանապան,
Որ է գրած յԱւետարան, յեկեղեցիքն կու կարդան։

Սքանչելագործ ես ՝ւ իմաստուն, որ քո սիրդ մարդ չի հասան,
Ո՛չ վարդապետ, ո՛չ քահանայ, ո՛չ կարդացող փիլիսոփայն։
Երկինքն բարձր համատարած, ի յաշխարհի վրայ խորան,
Ո՛չ սուն ունի և ո՛չ գերան, թագաւորին է ապարան։

Խորագիր
b *Տաղ ազնիւ* C *Անխորագիր*
Բնագիր
1 a *Երրորդութեանդ*
2 bC *աննման* փխ *միայն* b *ար* փխ *որ* a *բան է քեզ չէհան* b *բան քեզ է յան* C *էան* փխ *եղան*
3 bC *նստիս* փխ *ունիս՝ նստեր՝ չաթոռ* փխ *դու ես*
4 a *սերոբէք* b *հրեշտակապետք*
5 a՝ւ *իշխան*
6 C *Սագանէլ քեզ* bC *յերկիր* փխ *անդունդք* b *խորտակեցաւ*
7 bC *չիf ի* b *մէկն է մէկն է*
8 bC *յԱւետարանն*
9 bC *չիf՝ւ* b *չհասան* bC 9—10-րդ տողերը՝ 14—15-րդն են։
10 a *կարդացած* abC *փիլիսոփայ*
11 C *երկինք*
12 b *չիf Ո՛չ*

Երկիրս բոլոր դիւր բարին, որ քո ստեղծուածդ լիանան,
Դու ես տուող ամէն բարեաց, քո ահէդ ամէնն կու դողան։
Անտանելի բաներ ունիս, որ արարածդ հիանան,
Ջուրն ու քամին, օդն ու կրակն՝ չորս տարերքս են պիտեւան։

Եօթանասուն երկու լեզուն քեզ հանապազ օրհնէք կու տան,
Դու ողորմած ես և գթած, չի նուազես գնաֆատան։
Ամանք ելան ի յաշխարհէս, աղօթք արին Հգնողական,
Ձերանաւէտ ձայնդ լսեն, խառնին ի դասս յաջակողմեան։

Ես մեղաւոր եմ, անիրաւ, չունիմ աղօթք ինձ բաւական,
Ձերրորդութեանդ դաւանիմ, որ քո տեսուդ արժանանամ։
Արեգական սուրբ և արդար նմանեցաւ Երրորդութեան,
Յորժամ ծագէ յարևելից, արարծոց լոյս կու տայ։

Ձլուսինն ամսին չափ է դրել, երեսուն օր չէ ի լման,
Որ այլազգիքն են հետևել, պայրամ կանեն մոլորական։
Յորժամ որ գաս ի դատաստան առաքելովդ երկոտասան,
Գաբրիէլական փողն հնչէ, կշիռ դնեն արդարութեան։

Արդարք տեսնուն, ուրախանան, յերկիրէ յերկինս վերանան,
Առնուն դիւրեանց փառքն ու պատիւն, ուրախ մտնեն ի դատաստան։
Թաթեան ասաց զայս բաներս, ես մեղաւորս և անպիտան,
Ով որ ուղիղ խոստովանի, արժան լինի արքայութեան։

---

13 bC տողը չի f
14 b չի f Եւ ի քու bC ահէն aC այլ փխ ամէնն bC-ում տողը 10-րդն է
15 b բերան փխ բաներ a քո փխ որ bC-ում տողը 9-րդն է
16—18 bC չի f
19 C ելին
20 ab ձայնն a ի դաս
21 bC աղօթք չունիմ ես փխ չունիմ աղօթք ինձ bC 21—22-րդ տողերը՝ 25—26-րդն են
22 ab Ձերրորդութիւնն C դաւանիմ։ որք սիրուդ փխ որ քո տեսուդ արժանանան
24 bC ծագի a կու տան
25 b Լուսինն C Լուսին a ամսու C ամիսն bC դրեր։ օրիկ
26 b այլ ազգիք C չի f են bC հետևեր։ զատիկ փխ պայրամ
27 bC առաքելովք bC 27—30-րդ տողերը՝ 21—24-րդն են
28 a գոչէ ab կշիռք b դնին
29 a յերկրէս յերկինքն C յերկիրս փխ յերկինս։ ուրախանան փխ վերանան
30 C չի f Առնուն b Առնեն aC պատիւն b մտնուն C մնան փխ մտնեն a բուբաստան փխ դատաստան
31—32 ab չի f

2. ՏԱՂ ՀՈԳՈՅ ԹԱԹՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Ես յուսով, հաւատով առ քեզ յուսանամ,
Ազախին եմ, արեամբ գնած քո ծառան,
Պատերազմ է կապեր հետ ինձ սատանան,
Կու պրկէ ի դրախտէն դիս որպէս Ադամ։

Ես նաւի պէս ծովուն մէջըն կու ծիամ,
Շահ ու դէն կու քննեմ, թէ ինչ լիննամ,
Շատ չունիմ ես, ի հոս յերկար կու կենամ,
Հանապարհ չեմ հորդեր անտէն կու գնամ։

Նեզ է դուռն անտէնին, սակաւք կու գնան,
Ամէն օր կու քարոզէ գիրք ՝ւ Աւետարան,
Չեմ շիներ ես ի հոն բնծիկ օվնան,
Իմ դիմացս է փակուեր դուռն արքայութեան։

Փափկանամ ես մարմնովս և ուրախանամ,
Յամէն օր մահն ի մօտս, ես անմահանամ,
Գումարեր եմ մեղօք ՝ւ ի քուն կու լինամ,
Յիմարութեամբ զմահուան օրն մոռանամ։

Կու յիշեմ ես զիմ մեղքս և խիստ կերկերամ,
Յայն ահեղ դատաստանին ինձ վայ պիտի տամ,
Թէ ի հոս ճար անես դու ատենական,
Արժանաւոր աղօթք այնեմ բաւական։

Թէ մարիս բարձրանամ, նայ շատ յուծրանամ,
Խոնարհութեամբ զհոգւոյս ճարակն իմանամ,
Թէ ի հոս հոգեոր աղքատ լինննամ,
Նայ ի հոն մեծանամ, դրախտին տիրանամ։

Խորագիր

a Տաղ հոգւոյ, խիստ զեղեցիկ

Բնագիր

4 a չիf զիս
8 a յանդէն
10 B չիf կու չիf ՝ւ
12 B փարկեր
13 a չիf ես
18 B Այն a դատաստանն
19 B այնեմ ես փիս անես դու
21—24 B չիf

Ծանրացեալ եմ մեղօք ու ծուլ կու կենամ,
Ք՝ ապաշխարեմ՝ թողութեան արժանանամ,
Փափագեր եմ յուսոյդ, յուսով յուսանամ,
Կատարէ վիմ խորհուրդս, որ ես կուզենամ։

Յորժամ տեսնում զլոյսն և ուրախանամ
Եւ օրհնեմ զքեզ, Քրիստոս ի մէջ յարութեան,
Թաթոս քեզ ճար արա այս կեանքս օթևան,
Ինչ որ չէ գոչեր փողն Գաբրիելական։

3. ՏԱՂ ԹԱԴԷՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Թէ կուզես, որ հոգւոյդ ճարակ դու անես,
Զաստուածոյ սէրն ի քո սրտէդ չհանես,
Զի թէ աստուած զթած և ողորմած ես,
Ծառայդ ապաշխար, նայ դու ներող ես։

Կու տաս շատ մալ և դանձ և զմարդն փորձես,
Հայիս իւր վերայ, թէ շուքը այնէ քեզ,
Յայնժամ նա ժառանգէ զինչ պատրաստեալ ես,
Երանի այն մարդու զոր դու սիրես ես։

Յորժամ որ մեղանչեմ, ապականիմ ես,
Լալով դառն արտասուօք աղաչեմ զքեզ,
Գիտես, որ ճար չունիմ, իմ ճարն դու ես,
Զիս քո արքայութեանդ դուրկ չհանես։

Դառնամ խոնարհութեամբ ապաշխարեմ ես,
Շատ բաղում նախատինք ի անձս առնում ես,
Գիտեմ, որ մարդասէր և ողորմած ես,
Մաքրէ զիս ի մեղաց, արժանացո քեզ։

Սիրով մեզ պահապան հրեշտակ տուեր ես,
Զքո անչափ բարին մեզ պարգևեր ես,
Գիտեմ, որ ըղձրդ գատաստան կառնես,
Զամէն մարդ իւր մեղօքն կորուսանես։

---

26 B Թէ ապաշխարեմ՝ ես արժանանամ
30–րդ տողից հետո a ունի ևս՝
Ապաւէն, բարեխօս զքեզ անենամ,
Զի դու մայր Քրիստոսի, սուրբ կոյս Տիրամայր։
31 B յայս
32 B Գաբրիելեան

Փափկանամ մարմնովս, ուրախանամ ես,
Ամէն պահ մահն ի մօտս, անմահանամ ես,
Վա՛յ, թէ յանկարածակի փոթորակիմ ես,
Այն ահեղ դատաստանին լինիմ սևերես։

Նաներացեալ եմ մեղօք, խիստ ծուլանամ ես,
Չյիշեմ զօր մահուս ու գումարիմ ես,
Ջմէդ սատանայական փորձութեան դու հեռու պահես,
Թէ սրբութեամբ կենանք, լինանք պարզերես։

Թէ դու զանմահութեան չուրն խմեր ես,
Չենէհար, զենէհար զհոգիս չզրկես,
Մտիդ անմահանաս ու մեղքն գործես,
Յայնժամ ի յաստուծոյ աչացն ելանես։

Յորժամ խոստովանիս, զառն հառաչես,
Յիշեմ զիմ շատ չարիքն, նուաղիմ ես,
Ի քեզ յուսացեալ, իմ յոյան դու ես,
Որ զիս հաղորդութեան արժանացնես։

Մարդկային բնութեանս համար խաչեալ ես,
Խաչիւ զդժոխոց դուռն աւերեալ ես,
Զքո աստուածութիւնդ մեզ յայտներ ես
Եւ զգերիքն ի գերութենէ ազատեր ես։

Դու, անմահ թագաւոր, աթոռ նստեալ ես,
Խոսօքդ զամենայն բան կատարեր ես,
Վերայ արարածոցդ ուրախացեր ես,
Ջարքայութիւնդ արդարոցն խոստացեր ես։

Թադէոս, թէ դու զայս բաներս երգեր ես,
Ամէն բանի վրայ շատ աշխատեր ես,
Կուզես որ դու քեզի չիշատակ շինես,
Որտեղ որ բան ասես՝ ողորմիս լսես։

---

24 Տպագրում՝ *զատաստանն*
27 Տպագրում՝ *չիմ հեռու պահնա*
37 Տպագրում՝ *խաչեցար*

4. ԱԻԵՏՍ ԾՆՆԴԵԱՆ

Երուսաղէմ քաղաք մի կայ, աւետի՛ս,
Մեզ թողութիւն ի Հոն լինայ, աւետի՛ս,
Ի մեր մեղացն բարկացաւ, աւետի՛ս,
Ջառաքիկն արաւ մեզ հաւալայ, աւետի՛ս։
Մեք ուղղափառ հաւատք ունինք, աւետի՛ս,
Հաստատեցին ի Նիկիայ, աւետի՛ս,
Երեք հարիւր տասնութ հայրապետք, աւետի՛ս,
Լուսաւորիչ մեզ առաջնորդ, աւետի՛ս։
Ըստագէս՝ որդի նորա, աւետի՛ս,
Պարթևական ազգ գովելի, աւետի՛ս,
Տրդատ՝ ժառանգ խոսրովայ, աւետի՛ս,
Անակն պիղծ էր և կռապաշտ, աւետի՛ս,
Կռոցն անունն էր Անահտիայ, աւետի՛ս,
Նախանձութեամբ սպաննեաց զկրքայրն, աւետի՛ս։
Թագէոսի առաքելոյն, աւետի՛ս,
Գերեզմանին ես եմ ծառայ, աւետի՛ս,
Շնորհք երեսս լուսաւորչին, աւետի՛ս,
Լուսաւորեաց զվիճակ նորին, աւետի՛ս։
Երկոտասան տարի կեցաւ, աւետի՛ս,
Ի խոր վիրապ և գոհանայ, աւետի՛ս,
Ի հրեշտակէ կու կերակրէր, աւետի՛ս,
Օձունք խոնարհ էին նորա, աւետի՛ս։
Քառասուն կոյս յայտնութեայ, աւետի՛ս,
Վաղարշապատ քաղաք նորա, աւետի՛ս,
Տրդատ զնոսայ նահատակեաց, աւետի՛ս,
Վասն իւր չար պոռնկութեան, աւետի՛ս։
Լուսաւորիչ Գրիգորիոս, աւետի՛ս,
Անեծք եղեր ի վերայ նորա, աւետի՛ս.
Տրդատ եղև խոզ անասուն, աւետի՛ս,
Մտաւ ի շամբն և խիստ կու լայ, աւետի՛ս։
Հրեշտակն երեկ ի յերազին, աւետի՛ս,
Խոսրովիդուխտ կնոջ նորին, աւետի՛ս.

---

23 Ձեռագրում՝ այս տողը պակաս է, եղել, լրացրել է հրատարակիչը։

Զկուսաւորիչն Հորոյն Հանէք, աւետի՜ս,
Կուզէք որ ճար այնէ նորա, աւետի՜ս։
Զկուսաւորիչն Հորոյն Հանին, աւետի՜ս,
Քրիստոս աստուած կու քարոզէր, աւետի՜ս։
Եւթանասուն Հազար Հոգի, աւետի՜ս,
Մարդ ժողովեցաւ ի վերայ նորա, աւետի՜ս։
Տրդատ եղև խոզ անասուն, աւետի՜ս,
Անկաւ յոտն և խիստ կու լայ, աւետի՜ս.
Լուսաւորիչ գնա բժշկեց, աւետի՜ս,
Կաթողիկոս և բժշկարան, աւետի՜ս։
Նախատանացն Համբերեաց, աւետի՜ս,
Լուսաւորեաց զՀայաստան, աւետի՜ս։
Եւթանասուն Հազար Հոգով, աւետի՜ս,
ՁՏրդատ տարան ի Ֆռանկիստան, աւետի՜ս։
Նոքա գրին ուխտ ու դաշինք, աւետի՜ս,
Երկու եղբայրք անուանեցան, աւետի՜ս։
Ելան գնացին Երուսաղէմ, աւետի՜ս,
Որ նորոգեն զԳողգոթան, աւետի՜ս։
Տրդատ շինեց զսուրբ ծնունդն, աւետի՜ս,
Կոստանդիանոս զսուրբ գերեզմանն, աւետի՜ս։
Շինեցին, կատարեցին, աւետի՜ս,
Լցաւ աշխարհն քրիստոնեաց, աւետի՜ս։
Երկոտասան ազգ խաչապաշտ, աւետի՜ս,
Քրիստոս աստուած դաւանեցին, աւետի՜ս։
Լուսաւորիչ խնդիրք արաւ, աւետի՜ս,
Գերեզմանէն լոյսն որ եկաւ, աւետի՜ս,
Ճառագայթեց ի խոր կանթեղն, աւետի՜ս,
Հայազգն ամէնն ուրախացաւ, աւետի՜ս։
Թադէոսն ասաց գայսքան բաներս, աւետի՜ս,
Ինչօր տեսեր զԳողգոթայն, աւետի՜ս,
Զամենեքեանդ ուրախ պահէ, աւետի՜ս,
Արժան առնէ իւր տեսութեան, աւետի՜ս։

5. ՈՏԱՆԱՒՈՐ ԵԻ ՏԱՂ Ի ԹՈՒԽԱԹՑԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ԹԱԹՈՍԷՆ ԱՍԱՑԵԱԼ, ՎԱՍՆ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Հաղար կենդանակերպ աստուած ստեղծել է,
Զամենն Ադամայ հնազանդ արել է,
Զդրախտն լուսափայլ նմա շնորհել է,
Եօթնապատիկ փառօք զնա պարգարել է։

Զունէր իւր օգնական, սրտիկն ի սուգ էր,
Որ զիւր սրտին խորհուրդն նմա պատմէր,
Քաշեց կող մի կողէն, ստեղծեց եւայէ,
Եղև իւր օգնական, զիրար ժառանգ է։

Սատանան հնարիւք զԱդամ խաբել է,
Զօձն պատճառ արեր, ընդ եւայ խօսել է,
Զմահկանացու պտուղն ուտեցուցել է,
Կերեր՝ և յաստուծոյ աչացն ելել է։

Աստուածութիւնն Ադամայ բարկացել է,
Զինչ որ նորա տուեր, դարձեալ առել է,
Անիծեր՝ և ի դրախտէն ի դուրս արել է,
Ի սատանայի ձեռն գերի մատնել է։

Տ ո ր ա գ ի ր

a *մղդեսցի փխ մահտեսի* BQ *Տաղ ի Թոխաթցի մղդեսի Թաթոսէն ասացեալ վասն տնօրէնութեան Քրիստոսի* C *Տաղ սրբոց Հայրապետաց* D *Տաղ աղնիւ Ադամայ ի Թաթոսէ ասացեալ* E *Տաղ ի Թոխաթցի Թաթոսէն ասացեալ վասն տնօրէնութեան աշխարհի* F *Տաղ ի Թողաթցի Թաթոսէն ասացեալ վասն տնօրէնութեան Քրիստոսի*

Բ ն ա գ ի ր

1 BCDFQ *ստեղծեր*
2 BCDQ *արեր* E *հնազանդել փխ հնազանդ արել*
3 C *Ադամայ փխ լուսափայլ* D *շնորհեր*
4 BQ *շնորհօք փխ փառօք* F *լուսով փխ փառօք* C *նա* D *զարդարեր*
5 D *և սիրան* BCDEFQ *սուր*
6 C *պատմէ*
7 C *Կողն ի կողէն* B *յեւայէ* E *եւայ*
9 C *Սատանայ* a *հնարուր* D *խաբեր։*
10 EF *արել* a *'նդ փխ ընդ* CD *չիմ ընդ* B *յեւայ* E *եւայի* D *խօսեր*
11 D *ուտեցուցեր*
12 CEFQ *կերել* F *չիմ՝ և* CEFQ *ի աստուծոյ* C *աչիչ* BDEFQ *ելեր*
13 BCDEFQ *Աստուածութիւն* D *բարկացեր*
14 a *տւեր* CQ *տվել* BDEFQ *առեր*
15 C *Անիծել* D *Անիծեալ* CD *չիմ՝ և* DEF *արեր*
16 B *չիմ ի* CD *սատանին* D *ձեռքն* C *արել է փխ մատնել է* BDF *մատներ*

Յանդիման դրախտին հինգ օր լացել է,
Լացեր, որ արտասուքն արիւն դարձել է,
Աստուածութիւն Ադամայ խղճացել է,
Որ վեց հազար տարի պայման դրել է։

Եւայ այլ զկայէն յառաջ ծնել է,
Որ նա չար և մեղաց պատճառ եղել է,
Անպարտ զեղբօրն արիւնն նա վաթել է,
Զաստուծոյ և զծնօղաց անէծքն առել է։

Կրկին աստուած Կայենի բարկացել է,
Չեւթնապատիկ անէծքն ի վրան դրել է,
Նա այլ այսահարել ՝ւ ի դուրս անկել է
Եւ ի ճակատ նորա կօտօշ բուսել է։

Ադամայ Սեթ անուն որդի եղել է,
Հանապազ զծնօղքն մխիթարել է,
Ենովք այլ ի նարմէ յառաջ եկել է,
Զանմահութեան զդրախտն ժառանգել է։

Նոյ այլ ի յաստուծոյ հրաման առել է՝
Շուտով ամուսնացիր, տապանակ շինէ,

---

17 CQ հինկ BDEFQ լացեր
18 BQ արուն BDEFQ դարձեր
19 F Աստուածութիւնն DEF խղճացեր
20 B Զի՞ փխ վեց հազար CEF վատա (F վատէ) փխ պայման D պոման դրեր է
21 E շիմ այլ C առաջ
22 D եղեր
23 DF զեղրօր C կաթել փխ վաթել D վաթեր
24 C շիմ և՝ ծնօղացն BDQ առեր
25 D բարկացեր
26 C եօթնապատիկ D վեց, եօթ ընդարա փխ Չեւթնապատիկ BCQ ի վրայ D դրեր
27 aB այսահարեր Q այսուհարեր CD շիմ ՝ւ ab անկեր C արկել EF, ընկել
28 E ճակատն BDQ բուսեր
29 D եղեր
30 aCF զծնօղն D մխիթարեր
31 BCEFQ ենովս C ի նուրմէ CE առաջ D եկեր
32 C դրախտն a ժառանգեր BDEFQ կու ժառանգէ C կուղէ ժառանգէ
33 C ի այլ DE շիմ այլ C աստուծոյ F ի աստուծոյ C հրամանք BDQ առեր C եկել փխ առել
34 a ամուսնացեր՝ տապան C և տապան a շիներ է

Աշխարհիս բարկացել, կուզէ անցանէ,
Ջրով, ջրհեղեղով կու ապականէ։

Նոյի նման արդար յաշխարհս հկել չէ,
Որ հինգհարիւր տարի նա կոյս կեցել է
Ադամայ բնութեան սկիզբն եղել է,
Ամէն նահապետաց նա հայր կոչիլ է։

Նոյէ այլ հինգհարիւր տարի անցել է,
Եւթանասուն ՝ւ երկու պորտ յաւելցել է,
Նոքա զաշտարակին հիմնն ձգել է,
Եւթանասուն ՝ւ երկու լեզու բաժնել է։

Մելքիսէթ քահանայն սկիզբն եղել է,
Աբրահամ ի նարմէ օրհնէք առել է,
Քառասուն օր պահօք աղօթք արել է,
Աստուածութիւնն նորա հիւր եկել է։

Սահակ Աբրահամու աւետեաց զաւակ է,
Որ ի յամուլ մօրէ ինքն ծնեալ է,
Յակոբ հետ աստուծոյ գօտեմարտել է,
Զաստուած Իսրայէլի աշօք տեսել է։

---

35 aBDEFQ *բարկացեր* a *անցընէ* C *աւիրէ փխ անցանէ*
36 BQ *ջրհեղեղաւ*
37 C *Նոյ ի նմա փխ Նոյի նման* a շիմ *արդար* CEFQ *աշխարհս* aCEFQ *եկեալ* D *եկեր*
38 C *կուս* BFQ *կեցեալ* C *կացել*
39 BEFQ *բնութինէն* C *բնութեամբ* BEFQ *եղեալ* C *եկել* D *եղեր*
40 C *գոչեալ*
41 C *Նոյի* E *Նոյ* C *տարին* D *անցեր*
42 C *Եօթանասներկու* BCDEFQ *աւելցեր*
43 C *աշատարակին* BDQ *ձգեր* aBDEFQ *են փխ է*
44 C *Եօթանասներկու* BDQ *լեզուն* D *բաժներ* aBDEFQ *են փխ է*
45 CD *քահանայ* C *եկել փխ եղել* D *եղեր*
46 C *Աբրահամին զարմէ։ օրհնէնքն* aBCDQ *առեր*
47 CD *քառասնօրեայ* D *արեր*
48 BCDEF *Աստուածութիւն* B *ի հուր* DEQ *հուր* D *եկեր*
49 D *Աբրահամ* a *զաւկէ*
50 CE *ամուլ* CQ *մօրէն* a *ծնել* D *ծներ*
51 C *Անոր* E *յետ* BCEFQ *գօտեմարտեալ* D *գօտեմարտեր*
52 BEFQ *Զաստուածն* D *տեսեր* EF *տեսեալ*

Յովսէփ խիստ գեղեցիկ մանուկ եղել է,
Երկոտասան եղբարցն ի մէջն ընտրել է,
Ինքն այլ ի քուն եղել ՝ւ երազ տեսել է,
Զերազն իւր ծնօղացն ելեալ պատմել է։

Ծնօղքն երբ զայն լսել, ուրախացել է.
Լինիս դու թագաւոր, զՅովսէփ գովել է,
Եղբարքն ի հետ նորա զէմ նախանձել է,
Տարան գուբն իջուցին՝ թ՝այսահարել է։

Վաճառկին զՅովսէփ երեսուն զրամէ,
Համբաւ հանին նմա՝ գայլն կերել է,
Գնացեր ի յեգիպտոս գերի եղել է,
Աստուած զնա ի հոն անփորձ պահել է։

Այն մարդն, որ զնա գնել, ի տուն տարել է,
Նայ կինն զնա սիրել, որպի արել է,
Սատանայ բանսարկուն կինն մտել է,
Կուզեր ապականեր, Յովսէփ փախել է։

Մովսէս Եգիպտացին մեծ մարգարէ է,
Որ նա հետ աստուծոյ փառաբանել է,

---

53 BEFQ *եղեալ* D *եղեր* C *53—180* չի՛

54 BDEFQ *ընտրեալ*

55 BDQ *եղեր* EF *եղեալ* D չի՛ *՝ւ* տեսեր EF *տեսեալ*

56 EF *ծնօղաց։ եղեալ փխ ելեալ* BDEFQ *պատմեր*

57 D *Ծնօղն* aD *որ փխ երբ* EF *գայս։ լսեց* DEF *ուրախացեր*

58 aD *Լինաս* EF *գՅովսէփ* D *գովեր։*

59 DF *եղբայրքն* BQ *ի զէմ նորա հետ* a *գէմ փխ զէմ* D չի՛ *զէմ։ նախանձ զրեր է*

60 BDEF *թ՝այսահարեր*

61 EF *գՅովսէփ* B *61—64-րդ տոդերը՝ 65—68-րդն են*

62 D *նորա փխ նմա* EF *թէ գայլն* D *կերեր*

63 DEF *Գնաց* D *եղեր*

64 Q չի՛ *ի* D *պահեր*

65 BDQ *գներ* E *գնել է* aDQ *՝ւ ի տուն* D *տարեր*

66 BDQ *սիրեր* BFQ *՝ւ որպի* D *արեր*

67 BEFQ *Բանսարկուն սատանայ* D *մտեր*

68 D *Կուզէ ապականէ* DEF *փախեր*

69 EF *յեգիպտացին*

70 Q *Որ հետ աստուծոյ որն այս փառաբանել է։* D *բառաբաներ*

Զփարաւոն հնձելովն ծովն ընկղմել է
եւ զազգն Իսրայէլի նա ազատել է։

Քառասուն տարի յանապատին կացել է,
Մանանայիւ զնոսա կերակրել է,
Երկոտասան վտակ վիմէն բխել է,
Որ վէմն ինքն էր Քրիստոս, զնոսա պահել է։

Յեսու՝ որդին Նաւեայ, թագաւորել է
եւ մեզաց Ջերիքով նա աւերել է,
Զգնալ արեգականն արգիլել է,
Ջերիքովի պարիսպն զէտ մոմ հալել է։

Մեծ մարգարէն Դաւիթ յաղթող եղել է,
Պարսպաքարիւ զԴողիաթն յաղթել է,
Սողոմոն զտաճարին հիմն ձգել է
Քառասուն ու վեց տարի նա կատարել է։

Իսկ կայծակնամաքուր Նռայի ասէ,
Որ զՔրիստոսի գալուստն նա կու պատմէ,
Մանասէ թագաւորն զնա խզարել է,
Յաստուծոյ պատուհասն ի վրան իջել է։

Հրեշտակն Գաբրիէլ բեզ աւետել է,

---

71 EF *Փարաւոն* aBEFQ *հնձելով* DEF *ընկղմեր*
72 BDEFQ *չիմ եւ* D *Իսրայէլին* DEF *ազատեր*
73 D *ի յանապատին* E *անապատին* BEFQ *կացեալ է* D *կացեր*
74 BEQ *կերակրեալ* DF *կերակրեր*
75 aD *յիւրմէն (*D *յիւրմէ)* փխ *վիմէն* DE *բխեր* Q *բխեալ է*
76 D *պահեր*
77 BQ *որդի* D *թագաւորեր*
78 DQ *չիմ եւ* BQ *աւերել* DE *աւերեր* F *յաւերել*
79 BDFQ *Զգնալն* aBDF *արգիլեր* E *արգելեր*
80 EF *Զերիքով* aBDF *հալեր*
81 BEFQ *չիմ Մեծ* D *եւ* փխ *Մեծ· եղեր*
82 D *Պարսպաքարու* F *Պարսպաքարիւն* DEF *զԴողիաթ* D *յաղթեր* E *աղել* փխ *յաղթել* F *աղթել*
83 aBCQ *Սողոմոն* D *ձգեր*
84 F *և* aDEF *տարին* D *կատարեր*
85 aBFQ *չիմ Իսկ* BQ *այս է* փխ *ասէ* D *Եսայիաս է* փխ *Եսայի ասէ*
87 D *խիզարէ* E *խզարէ*
88 D *չիմ Յաստուծոյ* E *աստուծոյ* D *նոյ վրան* E *ի վերան* aD *իջեր* E *իջանէ*
89 D *աւետեր*

Հոգին, սուրբ Մարիամ, ատ քեզ եկել է
Եւ, տաճար սրբութեան, զքեզ մաքրել է,
Որ ինն ամսու տղայն ի քէն ծնել է։

Թագաւորքն մոգուց խնդիր եկել է,
Ոսկի, կնդրուկ, զմուռ ընծայ բերել է,
Քո սուրբ աստուածութեանդ երկրպագել է,
Սիրով զերրորդութիւնն գաւանել է։

Քառանօրհայ Յիսուս տաճարն եկել է,
Եւ գուռն ողորմութեան ինքնին բացել է,
Սիմէոն ծերունին ի հոն տեսել է,
ՁՔրիստոս ի գիրկն առեալ ՝ւ ուրախացել է։

Թշուառական Հերովդես նախանձել է,
Զաքարիա տաճարին գլխատել է,
Բեդղէհէմայ մանկունքն կոտորել է,
Պատուհասն աստուծոյ վրան իջել է։

Լրումն մարգարէից սուրբ Յովհաննէսն է,
Սկիզբն առաքելոցն սուրբ Կարապետն է,
ՁՔրիստոս ի Յորդանան գետ մկրտել է
Եւ զԱդամայ սկզբնական մեղքն ջնջել է։

---

90 D *եկեր*
91 D չիմ *Եւ։ Տաճարդ։ մաքրեր*
92 aDF *ամսոյ տղայ* D *քեզնէ* E *ինքն փխ ի քէն* D *ծներ*
93 D *Թագաւորն* E *մոքուց* Q *մոգոց* D *եկեր*
94 E *կրկնուկ* D *բերեր*
95 D *երկրպագեր*
96 E *զերրորդութեանդ* Q *զերրորդն փխ զերրորդութիւնն* D *գաւանէր*
97 D *Յիսուս քառասնօրհայ* Q *Քառասունօրհայ* D *եկեր*
98 D չիմ *Եւ։ զգուռն։ բացեր* Q *բացվել*
99 D *տեսեր* E 99—100-րդ տողերի փխ *Սիմէոն ի գիրկն առեալ ՝ւ ուրախացել է։*
100 BDEFQ *առեր* D չիմ *՝ւ։ ուրախացեր*
101 E *Հրովդէս* BDQ *նախանձեր*
102 BEFQ *Զաքարիաս* aBEFQ *տաճարն* DEF *գլխատեր*
103 a *Բեդղէհահեմայ* BEFQ *ՁԲեդղէէմի* D *կոտորեր*
104 BFQ *յաստուծոյ* B *վերան* EF *ի վրան* BD *իջեր*
105 F *սուրբն* aBFQ *Յովհաննէս* E *Ովանէս*
106 E *Սկիսան* EF *առաքելոց* aBDQ չիմ *սուրբ։ Կարապետ*
107 BEFQ *ՁՅիսուս փխ ՁՔրիստոս* E *Որդանան* D *մկրտեր*
108 BF չիմ *եւ* a չիմ *զԱդամայ* DE *ջնջեր*

Քառասուն օր պաք յանապատին կացել է,
Բանսարկուն սատանայ զնա փորձել է,
Իւր սուրբ աստուածութեամբն զնա յաղթել է,
Ապա առաքելոցն սկիզբն արել է։

Տիբերեական ծովէն զնոքա կոչել է՝
Եղիք որսորդք մարդկան, նոցա հրամել է,
Տասներկու առաքեալք յերկրէ ընտրել է,
Յուդայ նախանձաւորն կեղծաւորել է։

Թափօրական լերինն այլակերպել է,
Զիւր սուրբ աստուածութիւնն նոցա յայտնել է,
Մովսէս և Եղիայ երևեցել է,
Հայր աստուած ի յերկնից վկայել է։

Յիսուս ժողովրդեանն քարոզել է,
Հինգ հազար հոգի հոն ժողովել է,
Զիւր աստուածութիւն նոցա յայտնել է՝
Որ հինգ նկանակով լիացուցել է։

Եւ ի Բեթանիայ փառօք հկել է,
Մարթա և Մարիամ ի դէմ ելել է,

---

109 BQ պագ։ կացեալ DEF կացիր
110 D փորձեր
111 D շիf սուրբ a աստուածութեամբ D աստուածութենովն։ նորա փխ զնա։ յաղթեր
112 E սկիսան D արեր
113 D զնոսա կոչեր
114 B որսորդս EFQ որսորդ D հրամեր
115 a Տասնուերկու BFQ Տասերկու D Երկոտասան DE առաքեալքն aD լման փխ յերկրէ D շիf ընտրել է
116 D նախանձաւոր և կեղծաւոր է
117 D այլակերպեր EF այլակերպեալ
118 aBDE աստուածութիւն D յայտներ
119 EQ Մովսէայ D երևեցեր E երևեցեալ
120 D վկայեր EQ վկայեալ
121 BEF եւ նա փխ Յիսուս D Քրիստոս փխ Յիսուս։ քարոզեր
122 BEFQ Որ հինգ D եւ հինգ EF տարի փխ հոգի BDQ ժողովեր
123 aD իւր աստուածութենովն բժշկել (D բժշկեր) է։
124 D եւ փխ Որ EF նկանակաւ DEFQ լիացուցեր
125 aD Բեդանիայ D եկեր
126 BDEFQ ելեր

Լալով, արտասուելով ի յոտքն անկել է,
Սիրելին զՂազարոս կենագործել է։

Քրիստոս աւանակաւ տաճարն եկել է,
Քահանայք նախանձու ի դէմ ելեր է,
Երթայեցոց մանկունքն օրհնաբանել է,
Սադուկեցիք մտօքն կուրացել է։

Քրիստոս ի վերնատունն պատարագել է
Առաքելոցն զվոտին լւացել է,
Յուդայ այլ զերեսուն արծաթն առել է,
Կուզէ զսուրբ վարդապետն որ ի մահ մատնէ։

Յիսուս ի չմբռնումն օթևանել է,
Աղօթէր, հինգ հարիւր ծունր դրել է,
Առաքեալքն ամենայն սրտաբեկել է,
Պետրոս ի յիւր մտին հպարտացել է։

Յուդայ այլ հրէիցն առաջնորդել է,
Ամէնն այնոր համար զարծաթն առել է,
Ըմբռնեցին զՔրիստոս, թէ մահապարտ է,
Որ դա մեր օրինացն հակառակ է։

---

127 D ի ոտիքն E ի ոտն D անկեր
128 BQ Ղազարոս սիրելին EF Ղազարոս BQ կենդանացել փխ կենագործել D կենագործեր
129 BEFQ Յիսուս փխ Քրիստոս BEF յաւանակաւ D եկեր
130 Q Քահանայքն E նախանձ
131 F Երթայեցուց E մանուկն։ մեկ հայ բանել փխ օրհնաբանել D օրհնաբաններ
132 D կուրացեր
133 E վերնատուն D պատարագեր
134 a զոտուին B զոտվին D զոտան a լրվացեր F լուացեր
135 D չի՛ այլ։ զերեսունվեց փխ զերեսուն։ առեր
136 E պրատն փխ վարդապետն D մահու փխ որ ի մահ
137 E յամբառնումն փխ չմբռնումն DEFQ օթևաններ
138 E հօթ փխ հինգ։ ծուներ BDQ դրեր
139 E Առաքեալք D ամէն սրտաբեկեր EF սրտաբեկեալ
140 a Պետրոսի իւր BD հպարտացեր E հպարտացեալ
141 D առաջնորդեր
142 DF Ամէնայն որ փխ Ամէնն այնոր DEF առեր
143 D Ըմպռնեցին
144 BEF եւ փխ Որ

Տարան ի Պիղատոս, որ նա խարցանէ,
Քահանայքն և գպիրքն չարախօսէ,
Ասաց. Ո՞ւստի ես դու կամ ո՞ր յաշխարհէ։
Ասաց. Նազովրէցի, անունս Յիսուս է։

Պիղատոս կամեցաւ, որ զնա ազատէ,
Միաբան գոչեցին, թէ՝ ի խաչ Հանէ։
Առէք զդա ի ձեզ, զինչ որ պիտոյ է,
Զունիմ զորա մեղաց և ոչ յարենէ։

Տարան ի խաչ Հանին, նա մեզ փրկիչ է,
Որ զդժոխքն աւերէ, զհոգիսն ազատէ,
Յովսէփ Հարիւրապետն խիստ տրտում է,
Կուզէ Պիղատոսէ զմարմինն խնդրէ։

Պիղատոս այլ ասաց, թէ նա արդար է,
Արդար և Ճշմարիտ աստուածն նա է,
Յովսէփ խաչին առջև ծնկաց անկել է՝
«Սուրբ Աստուած և Հզօրն» ի Հոն երգել է։

Յիսուս խաչէն ի վայր ի գիրկն իջել է,
Գրկովն ի պատնատեղն ի վայր դրել է,
Պատեաց սուրբ կտաւով, որպէս օրէն է,
Եղեալ ի գերեզման և գնացել է։

---

145 E շիմ *որ* D *զնա*
146 BE *Քահանայք* BEFQ *ու փխ և*
147 F *Ո՞ւստից* D շիմ *դու* a *յո՞ր* aF *աշխարհէ*
148 BEQ *Նազովրացի* BE *անուն*
149 D շիմ *որ* BEFQ *արձակէ փխ ազատէ*
151 D *պիտու*
152 E *մեղացն* BEFQ շիմ *և՝ ի յարենէ*
153 E շիմ *նա*
154 E *զդժոխք* D *աւիրէր* E *աւիրեցեր* EF *զհոգիքն*
159 D *նկանկ փխ ծնկաց* BD *անկեր* E *անկեալ*
160 D *Հոն երգեր*
161 DQ *խաչէն* BDFQ շիմ *ի* BF *վայր գիրկն* aD *անկել* (D *անկեր*) *փխ իջել* EF *իջեր*
162 BEF *Գրկով* B շիմ *ի* DE *ի պատն* (E *պատանաւ տեղն*) *փխ պատնատեղն* D *դրեր*
163 DF *կտաւօք* E *կաւօք փխ կտաւով* aD *զինչ որ փխ որպէս* a *էն փխ օրէն* EF *օրէնն*
164 D *եղիր փխ եղեալ։ գնացեր* EF *գնացեալ*

Նայ իւղաբեր կանայքն զտեղին տեսել են,
Եկին ի գերեզման խնկօք օծել են,
Հրեշտակն լուսափայլ երևեցել է.
Կանա՛յք, ձեզ աւետիս՝ Քրիստոս յարել է։

Առաքեալքն միաբան Հոն ժողովել է,
Յուդայ Սկարովտացին հոգով կորել է,
Երթան ի Գալիլիա, որպէս հրամել է,
Պետրոս պլուխ ի կոր ոտիւքն անկել է։

Իմ սիրուն աշակերտն դու ես, Պետրէ,
Դարձիր դու և զեղբարքդ մխիթարէ։
Քառասուն օր նոցա երևեցել է,
Ապա փառօք յերկինս համբարձել է։

Զայս բաներս Թոխաթցի Թաթոսն ասել է,
Երանի այն մարդոյն՝ բարի գործել է,
Թևիև շալկով յաշխարհէս գնացել է,
Անդէն վերանաւէտ ձայնն լսել է։

---

165 E իւղաբերք aDEF կանայք EF զտեղիք DEFQ է փխ են
166 a ածել D օծեր DEFQ է փխ են
167 aF Հրեշտակքն D երևեցեր
168 BQ աւետիք D երանի փխ աւետիս։ Յիսուս BDEQ յարեր
169 D ժողովեր F ժողովել են
170 D Իսկարովտացին։ կորեր E չիմ հոգով կորել
171 E ի Գալիլիա որպէս Սկարովտացին հոգով կորել է։ D ինչ որ փխ որպէս aD հրամեր
172 D անկեր
173 DEF Պետրոս փխ Պետրէ
174 D զքո եղբայրքն BEFQ Դարձիր դու զեղբայրսդ սիրով հաստատէ։
175 D երևեցեր
176 BQ ի յերկինս EF երկինս BD համբարձեր
177 D բանքս EF բանս D որ լսեցիք փխ Թոխաթցի։ ասացեր
178 E մարդուն D գործով փխ գործել
179 E շալակով EF ի աշխարհէս D գնացեր
180 D Յանտէնն EF Անտէն E ձայն D լսեր

6. ՏԱՂ ԹԱԹՈՍԻ

Ահ՛յ, մտաք յամիս մարտին,
Ծառերն ամէնայն ծաղկին
Հոտն գայր պարնանային,
Լոյսն էլնէ Հայոց պատկին։

Յերուսաղէմ քաղաքին,
Ամէն ազգ Հոն ժողովին,
Հաւասար ուրախանային.
Լոյսն էլնէ Հայոց պատկին։

Հայ ու Հապաշ՝ և Ասորին,
Շուրջ գան սուրբ գերեզմանին,
Խնդիրքն է Լուսաւորչին.
Լոյսն էլնէ Հայոց պատկին։

Ծնունդն ի Բէթղհէմին,
Աշխարհս ի Հոն Տաւաբին
Փա՜ռք ի բարձունս երգէին.
Լոյսն էլնէ Հայոց պատկին։

Յեղեռն Յորդանան գետին,
Քրիստոս ի չուրն մկրտին,
Ամէնն ի մեղաց մաքրին.
Լոյսն էլնէ Հայոց պատկին։

խորագիր
BC *Անխորագիր* D *Տաղ դարնան ահուչ* e *Տաղ ուրախութեան*
Բնագիր
1 BD *Ա՜հա՛* BCDe *ամիս*
2 De *ամէնն (*e *ամէն)* վխ *ամէնայն*
4 Be *Լոյս (միշտ այսպես)* BCe *ազգին* վխ *պատկին*
5 D *Երուսաղէմ* e *սուրբ քաղաքին*
6 BC *ազգն ի Հոն* CD *ժողվին*
7 Be *Հաւասար*
9 BC *չիմ Ի* e *ու* վխ *Ի*
11 D *սուրբ Լուսաւորչին*
13 D *Ծնունդն է* e *չիմ է*
14 BC *Յաշխարհս* D *Աշխարհ:* aD *ժողովին* վխ *Տաւաբին*
15 De *ասէին* վխ *երգէին*
16 Be *ազգին* վխ *պատկին* (միշտ այսպես)
17 BC *գետ Որդանին* D *ի գետ Յորդանանին* e *է սուրբ Յորդանանին*
18 aB *չուր*
19 BC *Յամէնն*

Փորձումն ի յանապատին,
Մի՛ տար զմեզ ի փորձութիւն,
Պահէ քո պատուիրանին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զաւակին։

Յիսուս ի ճանապարհին
Տուն գայ ի Զաքէոսին,
Ելեալ ժանտաթզենին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զաւակին։

Կոյրք կային ճանապարհին,
Զայնիւ աղաղակէին՝
Կատարեցաւ խնդրելին,
Լոյս տվաւ աչաց նոցին։

– Ի Բեթանիա գային,
Ննջումն ի Ղազարոսին,
Զորս աւուր մեռեալն յարին,
Եւ քոյրքն ուրախանային։

Բազմեցաւ յաւանակին,
Ժողովք փառաբանէին,
Հանդերձ տարածանէին,
Օրհնեալ ելեալ ասէին։

Տաճարն ի Սողոմոնին
Սաստեց Հաւատավաճառին,

---

21 D չիմ ի
22 D Մեզ մի տար
23 e Պահէիք փխ Պահէ քո
25 e գայ ի ճանապարհին
26 e Տունն։ չիմ ի C Զագէոսին
28 BCe Լոյս
29—32 e չիմ
30 D Բերան փխ Զայնիւ
32 aB աչ փխ աչաց D Լոյսն ելնէ Հայոց զաւակին։
33 De չիմ ի
34 B Ղաբյարոսին
35 e Զորսօրեայ BCe մեռեալ
36 aD Լոյսն ելնէ Հայոց զաւակին։
39 BC Զհանդերձ
40 aCDe Լոյսն ելնէ Հայոց զաւակին։
42 e Սաստեր aBC Հատավաճառին

Ծերք և տղայք օրհնէին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։

Վերնատունն ի Յովսէփին
Սկիզբն արար պատարագին,
Յիշատակաւ նորոյ ուխտին
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։

Նախանձաւոր Յուդային,
Երեսուն արծաթ տւին,
Մատնեց քահանապետին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։

ԶՏէրն անպարտ ի խաչ հանին,
Մէջ երկու աւազակին,
Նա է փրկիչ ամենին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։

Յովսէփ Արեմաթացին
Եկաւ ի Գողգոթային,
Տեսնոյր զՅիսուս կենդանին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։

Ի խաչէն ի վայր առին,
Կտաւով, խնկօք պատեցին,
Դրեցին սուրբ գերեզմանին
Եւ մատանեաւ կնքեցին։

---

45 e Յուսէփին
46 BCDe արաւ
47 a Հիշատակ BCe նոր փխ նորոյ Be ուխտի
49—76 e չիf
50 BC տվին D տային
51 D Մատնել a քահանայապետին
54 a յաւազակին
55 D Զի նա է
57 D Արեմաթացին
58 D Երեկ ի Գողգոդային։
59 BC Ետես D Տեսնուր։ զՔրիստոս փխ զՅիսուս
62 D Նոր կտաւով։ չիf խնկօք
63 aC Դրին
64 aD Լոյսն ելնէ հայոց զատկին։

Զինուորքն կու պահէին,
Իւղաբեր կանայքն եկին,
ԶՅիսուս կենդանին տեսին,
Կալան, զոտն երկրպագին։

Յարեաւ զատկին կիրակին,
Եղև մեզի փրկութիւն,
Խաչողնին գումարէին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։

Թաթոսն երետ գոհութիւն,
Զբանս ասաց տնօրինին,
Աչօքն է տեսեր զտեղին.
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։

7. ԱՅԼ ՏԱՂ ԹԱԹՈՍԷ

Քրիստոս, որդի աստուծոյ,
Փրկեա զՆոգիս ի հրոյ,
Ինձ բարի ճանփնկ ցոյս.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Մարմինս է խիստ ծուլացեր,
Հոգուս ճարակ չէ արեր,

---

65 aD Զգերեզմանն կնքեցին։ C Զինորքն
66 aD Խաչողնին կու պահէին։ C իւղաբերք
67 aD Իւղաբեր կանայք եկին։
68 aD Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին։
70 D Եւ մեզ եղև
73 D Թադէոսին
74 B տնօրին C տնօրէնին
76–rդ տողից հետո՝ B ուճի ևս՝
Լոյս ելէր Հայոց ազգին
Խնդիրքն է Լուսաւորչին։
C ուճի ևս՝
Խնդիրքն է Լուսաւորչին։
խորագիր
BC Անխորագիր
Բնագիր
2 B Հոգիս
3 a Ճանփիկ
5 B ծուլացիլ a 5–8 չի՛
6 C Հոգոյս B արել

Ինքն իւր միտքն անմահացեր.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Ճանփաս է նեղ ու հեռու,
Խնդիրք ունին ինձ գալու,
Չոգիս չինէն առնելու.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Մեղօքս եմ խիստ անճրկեր,
Չոգիս եմ սեացուցեր,
Սուղծողն է ինձ բարկացեր.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Մեղացն ինձ ճարակ կենայ,
Ջօրն մեղայ ասէ նա,
ՅԱստուածածինն յուսանա.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Մեղք եմ գործեր անդիջայ,
Օր մի չասի, թէ մեղայ,
Անտէնն ինձի դէմ ոի գայ.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Աչքս ի յարատ հայեր է,
Լեզուս սուտ վկայեր է,
Իմ Տէրն ինձ բարկացեր է.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Բերանս պաք կերեր է,
Պատուիրանէն ելեր է,

---

7 B անմահացել
9 a Համփիկս
10 B ունիմ
13 B անճարակեալ վխ անճրկեր
14 B Հոգիս իմ վխ եմ սեացուցեալ
15 BC Սուղծողս բարկացեր
19 B Աստուածածինն a յուսայ նա
21 BC գործել
23 a Անտէն BC ինձ C կու գայ
25 BC հայել
26 BC վկայել
27 BC բարկացել
29 C զպաս վխ պաք BC կերել
30 B ելել

Անշահ յիշոցք տւեր է։
Աստուած, քաւնա զբազմամեղս։

Մեղօք ի լի է հոգիս,
Օր մի չասի, թէ՝ վա՛յ զիս,
Ամէնքդ եկէք լացէք զիս.
Աստուած, քաւնա զբազմամեղս։

Տարին տասերկու ամիս,
Անհոգ կացի յաշխարհիս,
Չյիշեցի զօր վախճանիս.
Աստուած, քաւնա զբազմամեղս։

Ջմարմինս ի հողոյ ստեղծեց,
Հոգով, մտօք զարդարեց,
Բարի գործել հրամայեց.
Աստուած, քաւնա զբազմամեղս։

Աստուածածին Մարիամ
Տուր ինձ բարբառ ու բերան,
Ապաշխարեմ և զիս լամ.
Աստուած, քաւնա զբազմամեղս։

Մեղօքս ես ի շուրջ կու գամ,
Գիշեր ու ցորեկ կու լամ,
Վախեմ թէ անզեղջ մնամ.
Աստուած, քաւնա զբազմամեղս։

Աստուածային բնակարան,
Եկեղեցի աննման,
Մեղաւորաց քաւարան.
Աստուած, քաւնա զբազմամեղս։

---

31 C իշոցք B տւել
34 a ցասի B չասցի
37 a տասուերկու B տասուերկու C ժբ վխ տասերկու
38 a Հոգն եմ ընկեր աշխարհիս։
41 BC ի հոգուն C ստեղծնաց
42 C զարդարնաց
43 C հրամայնաց
46 a Դու տուր։ բառք վխ բարբառ B բարբառք
49 BC Մեղօք։ ի ժուռ
53 aB Աստուածածին վխ Աստուածային
56 a Եւ անմեղաց պահարանէ

Հոգիս ու մարմինս եղբայր,
Մարմինս չարաւ հոգուս ճար,
Անտէնն է անդինահար.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Մեղք եմ գործեր անպէտայ,
Յանտէնէն խաղար կու գայ,
Մեղաւորաց վայ կու տայ.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Մեղք եմ գործեր դիժար ես,
Իմ Տէր, մեղայ կասեմ քեզ,
Մեղաւոր եմ, ահերես.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Մեղօք զհոգիս կու տանջես,
Մեղաւորիս չի լսես,
Յոյս ՝ւ ապաւենս դու ես.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Խոստովանիմ քահանին,
Հաւատամ զՀայրն և զՈրդին,
Պաշտեմ սուրբ զԵրրորդութիւն.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Ես մեղաց գաւակ էի,
Մեղօք զհոգիս կորուսի,
Հասաւ օրս վախճանի.
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս։

Այսինչ բան էր որ արի,
Ողորմութիւն այլ չարի,

---

58 a հոգոյս
59 C անդինահար
61 BC գործել
62 a տայ փխ գայ
65 BC գործել B դժար
66 C կասեմ մեղայ
71 C չիՏ ՝ւ
75 B Երրորդութիւն
78 B կորուսիմ

Զաղքատն ի տուն չի թողի
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս:

Թաթոսն լայ ողբալի,
Վերայ իւր մեղացն, որ ունի,
Տէրն ողորմած ամէնի,
Աստուած, քաւեա զբազմամեղս:

8. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՀՈԳՈՅ ԾԱՀԻ, ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ԹԱԴԷՈՍ ՍԱՐԿԱՒԱԳԷ

Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Այլ ճար չունիմք,
Մեք սուրբ զԱստուածածինն բարեխօս խնդրեմք:
Մարմինն հոգոյն ասաց. Զաստուած աղաչեմք,
Քրիստոս աստուածորդին մեզ հաշտեցնեմք:

Հոգին մարմնոյն ասաց. Թէ զայս կատարեմք,
Ի յաստուծոյ մեք այլ ամօթ չկրեմք:
Մարմինն հոգոյն ասաց. Մեք հանց բան այնեմք,
Զմեր պահապան հրեշտակն սիրելի շինեմք:

Հոգին մարմնոյն ասաց. Զայդ աղէկ ասիր,
Դէմ չենք օտարապէս մէկ մէկէ բաժնիր:
Մարմինն հոգոյն ասաց. Դուն ինձի լուծ դիր,
Դնեմ զսանձս ու քաշեմ մինչև ի մեռնիլ:

---

85 B Թադոսն

88 a Ի բազմամեղս գթասցի:

Խ ո ր ա գ ի ր

AF Անխորագիր B Տաղ ի վերայ հոգոյն C... վերայ հոգոյ և մարմնոյն E Տաղ վասն հոգէշահի, ասացեալ Թադէոս սարկաւագէ

Բ ն ա գ ի ր

1 E չիք թէ

2 AEF Մենք B չիք Մեք CEF զսուրբ Աստուածածինն Cd առնեմք փխ խնդրեմք

3 Ad մարմին

4 C ԶՔրիստոս որդին մեզ

5 F չիք մարմնոյն ասաց

6 Cd Մեք այլ ի յաստուծոյ AEF մենք CF ալ: չի կրեմք

7 ACd Մարմին AEF Մենք Cd անեմք E առնեմք

8 A Մեր E առնեմք փխ շինեմք

9 BC Զատ d Շատ փխ Զայդ

10 E Քէմ dE օտարացեր Cd բաժներ E բաժնինք

11 ACd Մարմին Bd Դու F չիք Դուն AE ընծի C ինձ

12 dF Ես դնեմ BdF զանձս E ըստոյգ փխ զսանձս C չիք ի dE ինչ որ մեռանիմք փխ մինչև ի մեռնիլ B ի մեռնել

Հոգին մարմնոյն ասաց. Երբ գայդ ինձ ասիր,
Մեղաց ճանապարհէն ի զատ դու կեցիր։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Ինձ խրատ տվիր,
Հանապազ զիս ի քո յահդ պահեցիր։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Դու իմ տաճար ես,
Ես ալ հանգչիմ ի քէզ, թէ զիմ կամս այնես։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Բարի հրամես,
Երթաս արքայութիւնն դու ժառանգես։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Դու մեղաւոր ես,
Հանապազ զմեղաց տունն կու շինես։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Երբ գայդ ինձ կասես,
Լինամ քեզ հնազանդ, թէ ինձի լսես։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Եղիր միանակից,
Զլնա թէ մեղք գործես, լինաս դուն այլ պիղծ։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Ես եմ քենով խեղճ,
Անկայ ի մէջ մեղաց, մնացի անզեղջ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Մի՛ լինար ի քուն,
Արի, աղօթք արա ի մէջ գիշերուն։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Ուրդունքն են արթուն,
Ես ալ խիստ վախենամ դժոխոցն ահուն։

---

13 AB զատ C գայս B ասցիր
14 E *Մեղացն* ACF *ի զատն։* չիմ դու E դու *ի զատ* dEF *կացիր*
15 ACd *Մարմին*
16 d քու AdE ահդ
18 Bd այլ B *Հանգչեմ* CF *կամքն* dEF առնես
19 ACd *Մարմին* C *Հրամայեա* d կու *հրամայես* E կու *հրամես*
20 CF *զարքայութիւնն*
22 C դու փխ կու
23 ACd *Մարմին* A զատ փխ գայդ
24 dF *Լինիմ* d ինձ F քնձի
25 d Թէ եղիր dE միակից F *միակից* BEF 25—80-րդ տողերը՝ 77—132-րդն են։ C 25—64-րդ տողերը՝ 81—122-րդն են, d 25—80-րդ տողերը՝ 73—125-րդն են։
26 BF Զի լինի d Զլինի E Զլլա dEF լինիս F պիղծ
27 ACd *Մարմին* dE Քենով եմ ես F Ես քեզնով եմ
28 E Ինկայ
29 dE լինիր F չիմ ի
30 F գիշերոյն
31 ACd *Մարմին* ABCE Որթունք dE անքուն փխ արթուն F արդուն
32 BdEF այլ d չիմ խիստ BF կու վախեմ d կու վախենամ B յահուն dF անհուն փխ ահուն

Հոգին մարմնոյն ասաց. Ելացդ ես գապուն,
Կուտես ու կու խմես, չես կենալ արթուն։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Դուն ես մեղաց տուն,
Թէ ղօրն ի լաց կենամ, նայ գայն կուգես դուն։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Ջանես դամղութիւն,
Ընկնիս սատանին ձեռքն ի գերութիւն։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Սուրբ Աստուածածին
Լինայ մեզ բարեխօս յօր դատաստանին։

Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Գործէ զբարին,
Թէ գործես զբարին, նայ յաղթես չարին։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Մեղքն անհնարին
Ապականէ զմարմինն ու սննայ հոգին։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Մի՛ կենար անբան,
Թէ չէ կու մեռանիս, մտնուս ի տապան։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Մենք եմք միաբան,
Բաժնեն ի մէկ մէկէ, գնեն ի գնտան։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Մի՛ ասեր բուխտան,
Լեզուդ որդունքն ուտին, չունիս դատաստան։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Անկից վախենամ,
Մեղաւորքն ի դժոխքն խիստ կու հնծան։

---

34 E *խմեմ* BdEF *կենար* Bd *յարթուն* F *արդուն*
35 ACd *Մարմին* E *տունն*
36 dE *չիմ նայ* F *դու*
38 AB *ի սատանին* F *սատանային* AB *չիմ ի*
39 ACdEF *Մարմին* BC *Աստուածածինն*
40 d *Լինի*
41 d *դու փխ Թէ* B *բարին*
42 F *չիմ Թէ գործես զբարին*
43 ACdEF *Մարմին*
44 A *Ապականեալ մարմինն* d *զմարմին* BEF *և* d *չիմ ու սևանայ*
45 d *Մի՛ լիներ* E *Մի՛ լինար*
46 dE *Յետոյ տի փխ Թէ չէ կու* A *մտնես* F *չիմ ի* BF *գերեզման փխ տապան*
47 ACdEF *Մարմին* ABE *Մենք նենք*
48 dF *Բաժանեն* E *ի տանէ փխ ի մէկ մէկէ*
49 dE *աներ փխ ասեր* F *պուխտան*
50 dE *յորդունք ուտեն։ յօր դատաստանին փխ չունիս դատաստան*
51 ACdEF *Մարմին* Bd *Յանկից*
52 AB *դժոխն*

Հոգին մարմնոյն ասաց. Շինէ քեղ քսակ,
Որ քու ամէն բաներդ լինայ իստակ։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Ինձ ասցիր առակ,
Զունիմ ես բարի գործք, մնացի դատարկ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Եղիր բարեկամ,
Զբարին պղտայբերես, որ լինայ բաժակ։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Լինաս նահատակ,
Հանդիպիս շատ բարու, առնուս դու պսակ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Կաց մեղաց ի գատ,
Եղիր կարգաւորին բանին հնազանդ։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Լինիմ ես ազատ,
Յորժամ խոստովանիմ, հասնիմ ի մուրատ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Թէ ունիս հաւատ,
Գինով, ուրախութեամբ մի՛ այներ սողպաթ։
Մարմինն հոգոյն ասաց. կաց անկից ի գատ,
Գիտեմ, որ պըհլ ի չիս տուած ամանաթ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Մի՛ ասեր դու զուր,
Բանիկ՝ս որ դուն լսես, չիառնես հարուր։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Դուն ես ինձի հուր,
Ունիմք մեր պահապան հրեշտակք սուրբ մաքուր։

---

53 A *քի* փխ *բեզ*
54 BF *բո* B *բաներն* BF *լինի* A *յիստակ* BCF *բստակ* dE *54—56 չիմ*
55 ACF *Մարմին* F *ասացիր* B *յառակ*
56 AF *գործ*
58 dE *Բարի պտուղ բերես* փխ *Զբարին պտղայբերես* dEF *լինի*
59 ACdEF *Մարմին* Bd *Լինիս* F *Լինենայ* փխ *Լինաս*
60 B *բարութենան* փխ *բարու* dEF *բարոյ* dE *դու* փխ *շատ* E *այնու* փխ *առնուս* AC *քի* փխ *դու* F *և* փխ *դու*
62 ABF *կարգաւորի դուն ալ* փխ *կարգաւորին բանին*
63 ACdEF *Մարմին* A *ես լինամ* F *Լինենամ* E *Եղենիմ* փխ *Լինիմ* EF *չիմ ես*
64 F *Որժամ*
66 dEF *առներ* փխ *այներ* BF *չէշրաթ* (F *էշրաթ*) փխ *սողպաթ* dE *ազօթ* (E *զաղօթս*) փխ *սողպաթ*
67 ACdEF *Մարմին* ABCF *ես* փխ *կա՛ց* B *յանկից* E *անցից* փխ *անկից*
68 dE *Գիտես: ամանաթ տուած*
69 E *անուզար* փխ *դու զուր*
70 dE *Բան՛մ: մարդով է* փխ *դուն* B *չանցնես զմէկն* փխ *չիառնես* E *մի՛ շատուր աներ* փխ *չիառնես հարուր* F *չի խառնես* BF *հարիւր*
71 ACdEF *Մարմին* ACE *ընձի* d *ինձի*
72 AEF *Ունինք* A *մենք* F *հրեշտակ* ABCE *և* փխ *սուրբ*

Հոգին մարմնոյն ասաց. Ողորմութիւն տուր,
Սիրով, ուրախութեամբ, որ չայրիս ի հուր։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Մեք սիրեմք զիրար,
Ահեղ դատաստանին որ չինամք կուր։

Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Յիշէ զաստուած,
Որ սատանան զքեզ չհանէ ի կամաց։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Դու կեցիր ի ցած,
Ճանապարհ անդէնին մնայ քեզի բաց։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Դուն ես հոզնդէն,
Այդ ի՞նչ բան որ կանես, երբ նիւթդ ի հողէն։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Իմ սիրտն ի քարէն,
Ունիմ աներևոյթ չարկամ հրեղէն։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Դուն ես կաւեղէն,
Թէ զքո սկիզբն ասեմ՝ ի սուրբ Սիոնէն.
Մարմինն հոգոյն ասաց. Դուն ես լուսեղէն,
Պատկեր ես աստուծոյ, մոհր մոմեղէն։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Դու զայդ ինձ կամիս,
Լինամ քեզ հնազանդ մինչ որ մեռանիս։
Մարմինն հոգոյն ասաց, թէ՝ Դուն ես ապիզ,
Քենով ի շուրջ կու գամ ի յայսմ աշխարհիս։

---

75 ACdEF *Մարմին* AE *Մենք* F *սիրեմք* EF *զիրար*
76 B *Յահեղ* E *աւուրս տանին* փխ *դատաստանին* A *չինանք* F *չի լինիմք* dE *զայրիս ի հուր (*E *չանկնիս ի հուր)* փխ *չինամք կուր*
77 d *դու* փխ *թէ*
78 F *սատանայ* BdE *չհանէ զքեզ* F *չի հանէ զքեզ* A *չիմ ի*
79 ACdEF *Մարմին* B *Թէ դու* F *չիմ ի* E *ի զատ* փխ *ի ցած*
80 B *յանտէնին* EF *անտէնին* d *քեզ մնաց ի բաց* E *քեզ չի մնաց բաց*
81 E *Երբ դուն* BCdE *Դու*
82 B *Այս* C *բաներ* F *չիմ որ* A *կայնես* B *ինչ երկան ես* փխ *բան որ կանես* A *նիւթ* B *նիւթն* dE *Նա պիտի վախենաս ի յահէդ օրէն։*
83 AdEF *Մարմին* ABCF *սիրտս*
84 E *Նմին* փխ *Ունիմ*
85 BCdEF *Դու*
86 dE *Որ* փխ *Թէ* ABE *քո* B *Սիոնէն* dE *ի սրտէ* փխ *Սիոնէն*
87 AdEF *Մարմին* d *Դու*
88 A *մօրն* փխ *մոհր* dE *մօհրէ* B *մարմնով հոզնդէն* փխ *մոհր մոմեղէն*
89 A *Զայդ ինձ դու* dE *Զայս դու ինձ*
90 BCdF *Լինիմ* AE *ինչու կոր (*E *որ)* փխ *մինչ որ*
91 AdEF *Մարմին* BCdEF *Դու* A *յապիզ* BF *ապիս*
92 d *Քեզնով* B *ժուռ կու գամ* C *ժուժ կու գամ* dE *ալ եմ* փխ *ի յայսմ*

Հոգին մարմնոյն ասաց. Ուտես դու գէր միս,
Ըմպես զանուշ գինին, յետև տի մեռնիս։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Ատկից շահ չունիս,
Հորդէ զքո ճանապարհդ՝ պիտի փոշմանիս։

Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Ասա մեղա,
Թէ կուզես որ հանգչիս գոգն Աբրահամայ։
Մարմինն հոգոյն ասաց, թէ՝ Այդ ինձ լինայ,
Երանի այն օրն՝ քեզ հանդիպեցայ։

Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Աղօթք արա,
Ջողորմութիւնն արա կամայ ՚ւ յակամայ։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Ջարկամ սատանայ,
Ջողորմութիւնն ղնա իսկի չուզենայ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Հոս չես կենալու,
Հորդէ զքո ճանապարհդ անդէն գնալու։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Տեղիք կա լալու,
Խաւար սառնամանիքն է ի վերայ Ճանփու։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Խնդիր կա գալու,
Քո մանկութիւնդ դէմ չէ մնալու։

---

93 d *Կուտես*
94 BCdEF *Համես* փխ *Ըմպես* AF *անուշ գինի* dEF *յետոյ*
95 AdEF *Մարմին* A *Ատկի* CdEF *Յատկից*
96 d *Հարդէ՛* E *Հորթէ՛* BC չիմ *զքո* dE *քեզ։ ճանապարհ* F *զճանապարհդ* BCF *մնոանիս* փխ *փոշմանիս*
98 A չիմ *Թէ* B *Դու* փխ *Թէ* dE *ուզես* AB *Հայր Աբրահամայ*
99 AdEF *Մարմին* A չիմ *Թէ* F *բայց* փխ *Թէ՝ Այդ* dE *ինչ* փխ *ինձ* A *լիննայ* F *լինի*
100 AF *աւուրն* փխ *օրն* dE *պահուն* փխ *օրն*
102 E *Արա՛ ողորմութիւն* A չիմ *արա* BCF *տո՛ւր (F դու տուր)* փխ *արա* A *և* փխ *՚ւ*
103 ACdEF *Մարմին* BC *Ջարն սասանայ* փխ *Ջարկամ սատանայ*
104 ABC *Նա* B *չուզնայ*
105 dE *մնալու* փխ *կենալու*
106 C *Հուրդէ* dE *զքեզ։ ճանապարհ* C *այտէն* AE *անտէն*
107 AdEF *Մարմին* d *Տեղի* E *Տեղիս* B *լալոյ*
108 dE *Այլև* փխ *Խաւար* E *սառնամանին* C չիմ է d *են* փխ է F *ճանփուն*
109 B *գալոյ*
110 d *Քու* ABCEF *քեզ գէմ* d *քեզ* փխ *դէմ*

Մարմինն հոգոյն ասաց. Տեղիք կա լալու՝
Քեզ ի լուսոյ ստեղծեց, զիս՝ ափ մի հողոյ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Շինէ քեզ դարպաս,
Գիտես, որ անպատճառ դու ի հոն կերթաս։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Թէ կու վախենաս,
Պաշար քեզ շատ վերու, որ չի քաղցենաս։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Խիստ կանմահանաս,
Անմահութեանց զմահուդ օրն չիմանաս։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Թէ գործես վնաս,
Անհեղ դատաստանին համար պիտի տաս։

Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Բարի գործէ,
Ջղջա ի քո մտիդ և խոստովանէ։
Մարմինն հոգոյն ասաց, թէ՝ Ապաշխարէ,
Ապա թէ ճաշակես մարմնոյ ՝ւ յարենէ։

Հոգին մարմնոյն ասաց. Ջարին համբերէ,
Մինչև որ գայ բարին, զքեզ գտանէ։
Մարմինն հոգոյն ասաց. Դուն ըլաստուած սիրէ,
Տայ քեզ մասն և բաժին աուրբ պատարագէ։

Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Ի վեր հայեց,
Յաստուծոյ ՝ւ ի մարդկանէ դու այլ ամաչեց։

---

111 AdEF *Մարմին* ABCF *Մակին հոգի դու փխ Տեղիք կա լալու*
112 d *Զքեզ* E *լուսոյն* dE *ստեղծեաց* A *աբ* Cd *հողու*
113 A *քի փխ քեզ* BF *չիf քեզ*
114 dE *անպատճուէ փխ անպատճառ* ACdE *դուն* dE *տի կենաս փխ կերթաս*
115 AEF *Մարմին* B *դու կու* C *չիf կու* d *115—118 չիf*
116 A *քի փխ քեզ։ վերուր* EF *չքաղցենաս* C *116—117 չիf*
117 F *անմահանայ*
118 BF *Անմահութեան* ABF *զմահուդն* E *զսուտ փխ զմահուդ*
119 AdEF *Մարմին*
120 BE *Զհեղ* C *զդատաստանին*
122 dE *Ջղջացիր ի մեղաց փխ Ջղջա ի քո մտիդ* F *խոստովանեա*
123 AdEF *Մարմին* C *123—136 չիf*
124 B *Յապա* BF *չիf թէ* B *ճաշակեսցես մարմնու* AB *չիf ՝ւ* BdEF *արենէ*
127 AdEF *Մարմին* BF *ասաց հոգի նոյն* (F *չիf նոյն*) *փխ հոգոյն ասաց* BdEF *Դու*
128 A *Դայ փխ Տայ* dE *ու փխ և*
130 AF *Աստուծոյ* dE *Այլ և փխ յաստուծոյ ՝ւ* AdE *դուն* AF *դուն չիf այլ* dE *իսկի չամաչեց փխ այլ ամաչեց*

Մարմինն հոգոյն ասաց. Զիս ի հոգոյ ստեղծեց,
Զորդին մեզի համար պարարակ զենեց։

Թաթոսն ի վերայ հոգուն մէկ բան մի ասաց,
Ով որ զհոգին զրկէ, պեղծ է 'ւ անիծած.
Մեք ի թագաւորաց խիստ խեղճ մնացած,
Եղաք զերդ զանհովիւ ոչխար մոլորած։

9. ՏԱՂ ՀՈԳՈՅ Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ԹԱԹՈՍԷ

Յորժամ յարևելից ի դատաստան գաս,
Երևիս արդարոց, նոցա պսակ տաս,
Քան զարեգակն եօթնապայծառանաս,
Յաջակողմեան դասուն երանի տի տաս։

Երկոտասան առաքեալքն նստին ի դաս,
Դատեն զհինն Իսրայէլ, որ գործեցին վնաս,
Գաբրիէլական փողոյն հրաման կու տաս,
Նորոգին ննջեցեալքն և գան ի արտաքս։

Յորժամ խոստովանիս, նայ արդարանաս

---

131 AdEF Մարմին B Թէ փխ Զիս ABEF չիմ ի A հոգու F հոգէ dE ստեղծեաց
132 dE Միածին փխ մեզի։ պատարագ փխ պարարակ
133 B Թագոսն dE հոգոյն։ չիմ մէկ F բանիկ'մ փխ մէկ բան մի
134 dEF պիղծ AF չիմ 'ւ
135 A Մենք ի թագաւորէն dE Զի մեք dEF մնացաք
136 A զէտ dE զերթ

Խորագիր

a մհտեցի փխ մահտեսի B Տաղ հոգոյ Թաթոսի ասացեալ C Տաղ հոգոյ շահ և օգտակար d Տաղ հոգւոյ վերայ ասացեալ E Անխորագիր F Տաղ հոքայշայ և պիտանի, Թաթոսի է ասացեալ

Բնագիր

1 CF արևելից E չիմ Յորժամ յարևելից F գայ
2 B Երևաս F Երևի։ տայ
3 BC եօթն պայծառանաս d եւթնապատիկ պայծառանաս F իւն պայծառանայ
4 F Յաջակողմն B չիմ տի F կու տայ փխ տի տաս
5 B առաքեալք
6 B Դատին aCEF զհին BCdE Իսրաէլ BEF չիմ որ C գործեր են
7 CF Գաբրիէլեան BCdE փողուն d չիմ հրաման։ տի տաս F տայ
8 F Նորոգի ննջեցեալն B տանի փխ գան։ չիմ ի BdE յարտաքս F ի ատակս
9 E Որժամ։ նէ փխ նայ

Եւ ամենայն մեղաց ի դատ կու կենաս,
Անդարձ մեղաւորաց նայ վա՛յ պիտի տաս,
Զունին սէր աստուծոյ, ո՛չ են առեր մաս։

Կու գալարին երկինք որպէս մագաղաթ,
Գաբրիէլական փողն կառնէ դիամաթ,
Երանի արդարոց՝ սէր ունին, հաւատ,
Մեղաւորքն են լալի՝ մեղք են գործեր շատ։

Բաժանեն զմայրն ի տղէն, չառնեն շաղաւաթ,
Թէ լաս՝ւ աղաղակես, ո՛չ կու տան մօղլաթ,
Արդարքն ուրախութեամբ մտնուն ի դրախտ,
Մեղաւորքն լալով ընկնին խորխորատ։

Թէ ունիս խելք ու միտք ու սէր և հաւատ,
Ի յաստուծոյ սիրուն մի՛ կենար ի դատ,
Տեր այնչափ բարիք՝ւ արեր շաղաւաթ,
Ինքն անմահ թագաւոր և ունի միւրվաթ։

Երանի արդարոց՝ չունին դատաստան,
Վերին Երուսաղէմ նոցա բուրաստան,

---

10 BdE նայ յայնժամ (d չիմ նայ) փխ Եւ ամենայն d չիմ ի B մնաս F դու փխ կու

11 CF մեղաւորին aBdE չիմ նայ F տան

12 dE և ոչ առնեն

14 CF Գաբրիէլեան C դիամէթ

15 C հաւատք

16 B մեղք գործեր են

17 B զմարմնի փխ զմայրն ի F ի միմիանցէ փխ զմայրն ի տղէն B չանեն փխ չառնեն C *17—20* չիմ

18 dF չեն իտար փխ ո՛չ կու տան F մուղլաթ E լայ՝ւ աղաղակէ, որ կու տան մօղլոթ։

19 F մտանեն, ցնծան փխ ուրախութեամբ մտնուն

20 dEF չիմ լալով d անկանին F անգանին dE ի խոր խորխորատ F մուբիւ խորխորատ

21 F դու սէր CE հաւատք

22 C աստուծոյ

23 B անչափ CEF զանչափ C բարիքներ d սէր փխ բարիք F բարիքն Cd ու փխ՝ւ F չիմ՝ւ d չիմ արեր F առեր

24 BE թագաւորն B շատ փխ և aE վուրվաթ B մուրաթ d Եւ ինքն Քրիստոս է անմահ թագաւոր։ F իւր մօտ փխ և ունի միւրվաթ

25—32 C չիմ

26 B վերինն BE յերուսաղէմ d աղդեցութիւն փխ երուսաղեմ F *26—27* չիմ

Բազում տեղիք ունին ի հոն օթևան,
Աստուածութեան տեսուն նոքա լիանան։

Մեղաւորքն մեղօք ապականեցան,
Սատանայք են կանգներ ի դէմ՝ կու խնդան,
Տանին զնոսա ի դժոխքն խաւարական
Ու տանջեն անողորմ ըստ սովորական։

Իմաստունքն ի խելաց այլ չիմարեցան,
Տեսին զահեղ բաներն և զարհուրեցան,
Արդարքն իւրեանց գործօքն այլ ուրախացան,
Պսակ առնեն նոքա Տեառնէ զանապան։

Աչքին լուսովն արդարքն լուսաւորին,
Յետեանց պիտի գայ Որդին միածին,
Մեղաւորքն կուրանան, ո՛չ տեսնեն աչքին,
Զարդարքն կու օրհնէ, որպէս զիւր որդին։

Դժոխքն աղաղակէ մեղաւորաց դին,
Խաւարն անքուն որդունքն բնակին,

---

27 d չիf *Բազում*

28 Bd *Աստուածային* BE *տեսութեամբն* փխ *տեսուն նոքա* F *Վերին արքայութեան* փխ *Աստուածութեան տեսուն*

29 d *ապաշխարեցան* փխ *ապականեցան* F *Մեղաւորք սկսեալս զառնապէս կու լան։*

30 B *Սատանաքն* BE *կանկներ* d *կայներ* F *կանգնած* d *կու դողան* փխ *կու խնդան* F *կու լան*

31 d *Առեալ տանին* BE *զնոքա* d *ի դժոխք* F *31—32* չիf

33 d չիf *այլ* E չիf *ի։ և* փխ *այլ* F *կու տկարանան* փխ *այլ չիմարեցան*

34 BE *Տեսան* F *Յորժամ տեսայ զահեղ և զմեծն արքայն։*

35 BE *գործովն* CF *տեղին (*F *դեղոյն)* փխ *գործօքն* d *գործովքն։* չիf *այլ* F *յոյժ* փխ *այլ։ ուրախանան*

36 C *Պատկառին* փխ *Պսակ առնեն* aBdE *առին* aBCdE *ի յաստուծոյ* փխ *նոքա Տեառնէ*

37 d *լուսով* F *լոյսով* E *37—56* չիf

38 F *Եւ գայ Տէրն տէրանց* փխ *Յետեանց պիտի գայ* d չիf *պիտի* B *միածին Որդին*

39 aB *Մեղաւորք* F չիf *կուրանան* aBC *չի տեսնու* փխ *ո՛չ տեսնեն* d *ո՛չ տեսնու* Cd *աչվին* F *խիստ են լալագին* փխ *աչքին*

40 C *Զարդարն* a *տի* փխ *կու* d չիf *կու* B *իւր*

41 CdF *աղաղակեն* aBd *մեղաւորին* F *մեղաւորք* C *դիմն* փխ *դին* F *տանջին* փխ *դին*

42 AC *բնակէին* B չիf *բնակին* F *Անքուն որդունք կան ի խոր խաւարին։*

Կրճտանն զատամունքն նոքա ահագին,
Վա՛յ եկեր այն աւուրն մեղաւորին։

Դաբրիէլ, Միքայէլ զփողն գոչէին,
Զարդարքն և զմեղաւորքն զարթուցանէին,
Ամէնն միաբան ի հոն ժողովին,
Քաղաքն յերուսաղէմ, մօտ թագաւորին։

Արդարքն սրաթռիչ, որպէս զարծրւին,
Քշել ականն յիւրեանց տեղին հասանին,
Մեղաւորքն մնան ի գեհենամանին,
Որոյ դժոխոց դուռն ի հոն կերևին։

Թաթոս, առէ զմեղքն և գործէ զբարին,
Այս աշխարհս սուտ է և անցաւորին,
Դիտացիք, որ ստեղուած է մեր սիրելին,
Կու տայ զարքայութիւն զինքն սիրողին։

---

43 a զատամունք CF զատամունս B 43—56 չիf
44 d նոցա փխ այն։ յաւուր F օրն փխ աւուրն
45 F զփողոն։ կոչէին C 45—52 չիf
46 F Զարդարք։ մնղաւորքն։ զարթուցանկային
47 F Հաւասար փխ Ամէնն։ մեկտեղ փխ ի հոն
48 F երուսաղէմ քաղար սուրբ թագաւորին։
50 d Քըթել dF ական d իւրեանց տեղիք F տեղն
51 adF նման փխ մնան ad ի գնտ սահմանին փխ ի գեհենամանին F գետսամանին։
52 d Որ F Ուր փխ Որոյ d դժոխաց դռվին F դրունքն
53 d Թադէոս F Թադէվոս C դու առէ։ ու F չիf և
54 aCd չիf Այս aC սուտ եղեր է անցաւորին d սուտ է եղեր անցաւորին
55 d Դիտացիք
56 a զարքայութիւնն F արքայութիւն dF իւր փխ զինքն F հետևորդին փխ սիրողին

Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՂԱԶԱՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Նոր նորոգեցաւ ազգս Թորգոմիս
Ի գալստեան քում ի յայս վիճակիս,
Որ երբ զքեզ տեսաք առաջնորդ երկրիս,
Յայնժամ զուարճացաք ի բոլոր սրտիս:

Իլախք և Ուռուզք և Դաղմատք երկրիս
Ապշեալ հիանան, կան զարմանալիս,
Առ քեզ ընթանան, խօսակցել բանիս
Եւ ոչ կարեն տալ քեզ պատասխանիս:

Սուրբ հոգւով ես. լի, ա՛յ հոգու հոգի,
Զիա՞րդ կարէ ճրագն տալ լոյս արևի,
Տէրդ իմ Կարապետ և րաբունի,
Ծարաւելոց ջուր ես գու կենդանի:

Ղամբար ես փայլեալ մթացեալ ազգիս,
Քանոն և ուղղիչ Արամեան սեռիս.
Աղօտով լուսով գու լուսաւորիս.
Աստ երկար ամօք, անդ՝ հոգւով հանգչիս:

Զքեզ որպէ՞ս վիպեմ, մեղօք եղկելիս,
Քանի զի չեմ արժան, որ համարձակիմս.
Արարչին մերոյ գոհութիւն և փառք,
Որ զքեզ տեսաք և ուրախացաք:

Բաբունիդ իմ քաջ և փիլիսոփայդ,
Զքեզ աստուած պահէ համերամ երակ.
Ծարաւեալք քեզ և ակն ունէաք,
՝Ի ի քո գալստեանդ յոյժ կարօտէաք:

---

22 Ձեռագրում՝ ամերամ

Այսօրս տեսաք և զփափազս առաք,
Աստուծոյ մերոյ փառս մատուցաք,
Ռաբիդ իմ տէր, առ քեզ խոնարհիմ
Եւ առաջի քո ես ծունկս անկանիմ:

Առ գարշապարիդ երկիր պագանեմ
Եւ զառողջութիւնդ քո հարցանեմ,
Էրեսիս վերայ զինչ քայլ փոխեցիր
Եւ թէ զոր ինչ որ երթևեկ արիր:

Ընդ յերկար ուղղոյդ, որ աստ ընթացար
Եւ ճանապարհին, որ աշխատեցար,
Նոյն ճանապարհորդն մեր բարեբար
Պարգևեսցէ զքեզ ժամանակ երկար:

Կամօքն աստուծոյ հասցես աթոռոյդ,
Բարով վայելես ի յայս կենցաղոյս,
Աղաչեմ զքեզ, հայր իմ պատուական,
Զի եմ եղկելի և թշուառական:

Լուր ինձ, հայր սուրբ, և լեր օգնական,
Ոչ զոք ունիմ կարևորական,
Բայց դու ես ինձ հայր, տէրդ իմ պատուական,
Մի՛ տար զիս կոխան օտարաց մարդկան:

Անոխակալ ես և անյիշաչար
Եւ որբոց ես հայր, այրեաց՝ մխիթար,
Նուաստ Ղազարէս զայս բանս ընկալ
Եւ օրհնութեան քում, զիս մի՛ մոռանար:

---

25 Ձեռագրում՝ զփափաքս
32 Ձեռագրում՝ երբ և եկ փխ երթևեկ

1. ՆԵՐԲՈՂԵԱՆ ԵՒ ՏԱՂ ՈՏԱՆԱՒՈՐԱԲԱՐ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԹՈՒՍԱԹՑԻ ԻՐԻՑԻԷ Ի ՎԵՐԱՅ ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԵՂԲՕՐ ԵՒ ՀԱՐԱՋԱՏԻՆ ԻՒՐՈՑ, ՏԷՐ ՅԱԿՈԲ ՍՐԲԱՍՆՈՒՆԴ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ԵՒ ԲԱՆԻԲՈՒՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻ, ՏԱՐԱԺԱՄ ՎԱԽՃԱՆԼՈՑ Ի ՏԻՍ ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ

Ի թուականիս հազար ՚ւ չիսնի
Սեպտեմբերի քսան և ութի,
Հինգշաբթի օր, սրբոց տօնի
Անթիմոսի ՚ւ Երանոսի։

Կայր քահանայ մի Թոխաթի,
Առաքինի, սուրբ և բարի,
Սուրբ Քառասունից մեծի Թաղի
Եւ տէր Յակոբ անուն ասի։

Սա ուխտևայ վինքն Քրիստոսի,
Թէ աբևղայ լինիմ յերկրի,
Աշակերտիմ վարդապետի,
Ելևալ լինիմ մեծ բաբունի։

Ջի խիստ հմուտ էր սա գրի,
Հնոց, Նորոց կտակարանի,
Նրբիկ մեկնիչ և արտաքնի,
Լուծիչ դժուար ծածուկ բանի։

Խ ո ր ա գ ի ր

B տաղարան, որ փխ տաղ ոտանաւորարար։ իրիցվէ։ Եղբօրն իւրոյ և Հարազատին տէր

Բ ն ա գ ի ր

1 c և փխ ՚ւ
8 B Որդի Սարգիս Պարզայամաի։
10 B երկրի
16 Bc դժվար

Բառից գիտող, նաև բայի,
Քերթող յաւել-պակաս բանի
եւ ճարտասան չափով տաղի,
Ոտանաւոր շինէր արի։

Էր գրագիր սա ուղղակի,
Բոլորգրի, նաև նօտրի,
Երկաթագրի, խազի, ծաղկի,
Քերականի, գրադարձի։

Սա ժողովէր զմանկունսն ի մի,
Ջուշիմ տղայք՝ւ աշակերտանի,
Ուսուցանէր զվարս բարի,
ԶԳիրք և զՍաղմոս, զՅիսուս Որդի։

Արիստոտէլ սա նմանի՝
Մեծ ուսուցիչն Աղէկսանդրի,
Կամ Պղատոն, Պորփիւրոսի
՝ի այլ իմաստնոյն Եգիպտոսի։

Պտղոմէոս գրասիրի
Եօթանասուն իւր թարգմանչի,
Որ բնակէին Փարան կղզի
եւ գրէին զգիրս աշխարհի։

Պատմագրացն էր նմանի,
Ափրիկանոս, Յովսէպոսի,
Մեծ Եւսեբի, Միխայէլի
եւ Սամուէլ քահանայի։

---

17 A գիտնող
23 A երկաթագիր c խազկի
26 B և c չիf՝ւ Bc աշակերտքնի
28 B Սաղմոս c Յիսուս
32 B եւ՝ իմաստնիցն յԵգիպտոսի
c 33—40 չիf
34 AB եւթանասնաւն
36 B յաշխարհի
37 B Պատմագրաց
38 B Աբրիկանոս՝ւ Յովէպոսի։
39 B եւսեփի A Մբխայելի

Կամ Սահակայ և Մեսրոպի,
Սուրբ թարգմանչացն Հայոց ազգի,
Դպրոց բացող, գտիչ գրի,
Զմանկունս ուշիմս ժողովողի։

Ուր հնացեալ գիրք տեսանէր,
Փտեալ, եղծեալ, թրջեալ, անտէր,
Զնոյն առեալ և օսլայէր,
Գրէր զպակասն և նորոգէր։

Նա զաշխարհիս սէրն չունէր
Եւ ոչ անգամ յերկիր հայէր,
Գրոց բանից խիստ փափագէր,
Վանորէից մեծ սէր ունէր։

Որբոց, այրեաց լինէր նա տէր,
Մերկ աղքատաց հագուստ առնէր,
Զղարիպ, պանդուխտն նա ընդունէր,
Զնոցա մեռեալն սիրով թաղէր։

Ի պատարագն զնոսա յիշէր
Եւ զգերեզմանս նոցա օրհնէր,
Հոգով, մարմնով մխիթարէր
Եւ զղարիպնին ուրախ առնէր։

Յորտեղ աղքատ մի տեսանէր,
Կոյր և սապղար, մերկիկ, անտէր,
Առեալ զձեռն և տուն տանէր,
Հոգով, մարմնով զնա կերակրէր։

Գրոց սրբոց առակ բերէր,
Քարոզելով մխիթարէր

---

42 Ac Մովսէս Քերթող, Անյաղթ Դաւթի։
45 A Յուր
46 ABc գրջեալ AB չիf 'ւ
47 Ac ոսլայէր
50 B երկիր Bc նայէր
51 ABc փափաքէր
55 c չիf նա
58 Bc զգերեզման
62 c 'ւ անտէր
65 c առած

Եւ՝ Երանի է ձեզ, ասէր,
Հոգով աղքատք, աստուածասէր։

Էր խիստ արթուն և ժամասէր,
Սաղմոսասաց, ժիր աղօթէր,
Զշարականս կարգաւ քաղէր,
Եւ պլսողքն ուրախ առնէր։

Զգանձևր, տաղերն անահ ասէր
Եւ զմեղեդոց ձայնն գիտէր,
Զյորդորակներն յայտնի ասէր
Եւ զմարդիկք փառաւորէր։

Զձաշոց գիրքն բարբառէր,
ԶԱւետարանն բերան ունէր,
ԶՅայսմաւուրքն նա պատմէր,
Զսուրբսն աստուծոյ տօնիւ պատւէր։

Ի պատարագն մտանէր,
Աչացն արցունքն աղբիւր բղխէր,
Զկենդանիսն ուրախ առնէր
Եւ զննչեցեալքն յիշատակէր։

Պատարագած օրն որ լինէր,
Միս և գինի ոչ ճաշակէր,
Ի գիրք կարդալն դեգերէր,
Զվարս սրբոցն ի յինք բերէր։

Զայնիւ անուշ և համեղ էր,
Զինչ որ ասէր, շնորհք ունէր,

---

58 Bc աղբատ
74 B գունն փխ ձայնն
78 c ԶԱւետարան A երանն
82 Bc Աչաց c աղբեւր
83 Bc Զկենդանիքն A յիշատակէր փխ ուրախ առնէր
84 Bc զննչեցեալսն A ուրախ առնէր փխ յիշատակէր
87 Bc կարդալ նա
88 c ի յինքն

Շաքար և մեղր բևռնէն բղխէր
Եւ ղլսողքն քաղցրացնէր։

Անձամբն քաջ և արի էր,
Մէջ Թոխաթու նա պարծանք էր,
Խիստ գեղեցիկ հասակ ունէր,
Ճարտարաբայլ և ուժեղ էր։

Կամար ունէր, աչքին՝ ծովէր,
Քաղցրատեսիլ նա դիմօք էր,
Մօրուքն Թուխ պատկերօք էր,
Ոսկիբերան ինքն նմանէր։

Եկեղեցոյն նա պարծանք էր,
Ջահ և լապտեր, կանթեղ, մոմ էր,
Լուսով Ճրագ, աշտանակ էր,
Ջամենեսեան լուսաւորէր։

Մ՛վ տէր Յակոբ, հեզ և բարի,
Խոնարհ՝ հոգով, ժիր և արի,
Սրտիւ սիրող դու ընկերի
Եւ ամենայն ծողովրդի։

Մ՛վ տէր Յակոբ, հովիւ բարի,
Դարձուցանող մոլար հօտի,
Յրևալ, ճապաղեալսն կոչող ի մի,
Ջուր Հանգստեան և դալարի։

Մ՛վ տէր Յակոբ, բժիշկ բարի,
Դու փարատող ամէն ցաւի,
Թէ հոգոյ ախտ և թէ մարմնի,
Ապաքինող ամենայնի։

---

91 B *մեղրն*
94 Bc *Հայոց ազգիս փխ մէջ Թոխաթու*
97 B *աչվին* c *՝ւ աչվին*
99 B *Մօրւօքն* c *Մօրուքն*
100 c *ինք*
102 B *կանթեղ, լապտեր*
103 B *աշտանակներ* c *յաշտանակն*
107 B *Սիրտիւ*
111 Bc *Ջմարտանալքն փխ Յրևալ, ճապաղեալսն*
113 Bc *արի փխ բարի*
115 Bc *ցաւ փխ ախտ*
116 Bc *Դու փարատող փխ Ապաքինող*

Ո՛վ տէր Յակոբ, քանոն յերկրի,
Ուղղիչ ամէն ժողովրդի,
Թէ յաշխարհիս ոք մոլորի,
Դու առաջնորդ ճանապարհի։

Ո՛վ տէր Յակոբ, դու նաւավար,
Ծով աշխարհիս այս խռովարար,
Հանէր ղնաւդ հանդարտաբար,
Յանքոյթ տեղիդ խաղաղարար։

Ո՛վ տէր Յակոբ, դու այգեպան,
Բաշխող պտղոյն անմահութեան,
Ողկոյզ բաժակն անապական
Արբուցանող ժողովրդեան։

Ո՛վ տէր Յակոբ, վարդ անթառամ,
Անուշահոտ ծաղիկ գարնան,
Շուշան գունով և բոյհան,
Ջքիմս արբուցեր ժողովրդեան։

Ո՛վ տէր Յակոբ, անուշահամ
Մեղր և շաքար բերանդ քո կան,
Արբուցանես ժողովրդեան,
Որպէս ղկաթն անուշահամ։

Ո՛վ տէր Յակոբ, արմատ բարի,
Բարձրաուղէշ ծառ ցանկալի,
Ով որ նստի քո հովանի,
Ինքն բերկրի՝ւ ուրախասցի։

Ո՛վ տէր Յակոբ, աղբիւր բարի,
Ցուրտ և քաղցրիկ ջուր հանգստի,

---

119 A աշխարհիս
120 A յառաջնորդ
122 B Հանէր ծով
124 B Յանքոյթ տեղի
126 B գպտուղն Bc անմահական
127 B գբաժակն
130 A դարձան փխ գարնան
131 c ծաղիկ փխ գունով
140 B և
141 c աղբեւր

Այրած սրտի և ծարաւի,
Ջովացնող պասքևալ լեզւի։

Ո՛վ տէր Յակոբ, բաշխող հացի,
Նաև երկնից մանանայի,
Սովևալ, քաղցևալ և անօթի
Դու կերակրող ամենայնի։

Ո՛վ տէր Յակոբ, սերմն բարի,
Դու ո՛չ անկար ճանապարհի,
Ո՛չ ի քարի, ապառաժի,
Ո՛չ մէջ փշի՝ւ, ո՛չ խոպանի։

Ո՛վ տէր Յակոբ, երկիր բարի,
Բուսուցանող դու ցորենի,
Հարիւր վաթսուն և երեսնի,
Ըստ Տէրունեան սուրբ առակի։

Ո՛վ տէր Ղբայր, երկինք յերկրի,
Անմուտ արև, բոլոր լուսնի,
Առաւօտեան աստղ ցանկալի,
Ամպ հրաշագեղ, ցօղ անձրևի։

Ո՛վ տէր Ղբայր, դու աղաւնի,
Ղումրի անբիծ, տատրակ բարի
Եւ կարկաչող ձայն կաքաւի,
Պուլպուլ քաղցրիկ մէջ դիշերի։

Ո՛վ տէր Ղբայր, նման ծովի,
Անհուն և խոր հզօր չունի,
Եւ դու ծնօղ ես մարգարտի
Եւ վաճառող ժողովրդի։

---

143 Bc Այրեալ
144 c պասկեալ
146 Bc յերկնից
147 c Սովևալք Bc քաղցեալք
148 A յամենայնի
152 Bc չի՝ւ
155 B վացուն
157 B երկին երկրի
161 c ՝ւ Ղբայր
164 B պիւպիւլ
167 Bc սուրբ վխ ես

Ո՛վ տէր Հղբայր, դու սիրելի
Հայրապետի, վարդապետի,
Եպիսկոպոս ՝ւ աբեղայի,
Քահանայի, սարկաւագի,

Աշխարհական ժողովրդի,
Արանց, կանանց, ծերի, տղայի,
Առհասարակ ամենայնի,
Դու սիրեցեալ յաչս ամենի։

Ո՛վ տէր Հղբայր, դու ցանկալի
Հայու, Հոռմի և Ֆռանկի,
Թէ՛ Ասորի և թէ՛ Կուռճի,
Տաճկի, Հրէի ՝ւ այլ ամենի։

Ո՛վ տէր Յակոբ, հոգոյս հոգի,
Ստեփանոս քո ծառայի,
Թողէր զկինդ քո այրի,
Դստրիկդ որբուկ, խեղճ ու լալի,

Վերաւորեալ կայ ի մարմնի,
Բժիշկ և դեղ ոչ գտանի,
Քո կարօտուդ հալեալ մաշի,
Սիրով քոյին յոյժ նուպի։

Ո՛վ դու Սարգիս, հայր մղդեսի,
Ձանփաշայ՝ մայր իմ ցանկալի
Եւ տէր Յակոբ, հղբայր բարի,
Վախճանեցաք դուք յայս տարի։

Ձտէր Ստեփանոսն արիք լալի,
Խեղճ, անճարակ, ողորմելի,
Դուք վերացայք առ Տէրն երկնի
Եւ զիս յերկեր թողիք յերկրի։

---

175 A յամենայնի
178 B Հայի Bc Ֆռանգի
180 AB Տաճիկ B և
188 c Սիրոյ Bc նվազի
189 Ac մղտեսցի
190 c գովելի փխ ցանկալի
192 B այս
196 B երեր։ երկրի

Աչացս լոյս, եղբայր բարի,
Սիւն իմ սրտիս, հոգոյս հոգի,
Իմ կեանքս դու և ուժ բազկի,
Թագ և պարծանք իմոյս գլխի:

Բերդ ու պարիսպ էին ընձի
Եւ պարծանաց յուսոյ տեղի,
Զիս թևաթափ արիր յերկրի,
Միջակոտոր, ոտքս ի քարի:

Իմ աշակերտ `ւ եղբայր բարի,
Որդեակ հոգոյս դու ցանկալի,
Վա՜յ իմ աչացս՝ այդպէս տեսի,
Բազկօքս եդի ի տապանի:

Սուրբ Քառասնիցն հովանի
Եւ տաճարին դրանն առաջի,
Մաղաքիին հօրն քովի
Կայ հանգուցեալ յաջակողմի:

Քսանուեւթ տարի յերկրի
Աշխարհական կենօք շրջի,
Ութն տարի կարգով վարժի,
Երեսունուհինգ տարոյ լինի:

Ի սոյն ամի սա վաղճանի,
Զյետ մնացորդս առնէ լալի,
Ողորմելի և խղճալի,
Տատանելի `ւ երերալի:

---

200 B *թաք*
205 Bc չիմ `ւ
207 B *այսպէս* c *որ այդպէս*
208 B *Բազկօք*
A 209—212-րդ տողերը 221—224-րդն են c *209—212* չիմ
213 c *Քսանուեօթ* B *երկրի*
214 Bc *Յաշխարհական*
216 c *Երեսուն ու հինկ*
217 c *Ի յայսմ*
218 c *մնացորդքս*

Լոկ Ստեփանոս դու Եղկելի,
Ամէն բերնէ եղուկ եւի,
Մեղօք լցեալ և չարժանի,
Դու մնացիր սուտ կենդանի։

Գնա, գործէ դու պարի,
Յամէն չարեաց ի դատ կեցի,
Տէր Յակոբին և իւր զարմի
Հայր մեր յերկինս սուրբ եղիցի։

*

* *

2.

Ո՛վ Աբրահամ, եղբայր բարի,
Անանակդին քո նմանի
Եւ կամ սրբոյն Ստեփաննոսի,
Նախավկայ սարկաւագի։

Եւ մայրն քո է մեծազգի,
Նման դշխոյն Հեղինէի,
Կամ Սառայի և Ռաբեկի
Եւ կամ կանանցն եւղաբերի։

Քոյր քո նման Հռիփսիմէի,
Կատարինէ և Վառվառի,
Հաւատարիմ ՚ւ երկիւղալի,
Աղօթասէր ՚ւ առաքինի։

Եղբայրն քո սուրբ ՚ւ բարի,
Անմեղ ՚ւ անպարտ քան զաղաւնի,
Լուծեալ անդամ մեղս ոչ ունի,
Արքայութեան է արժանի։

Տիկինն քո նման Աննայի,
Մօր սուրբ կուսին Աստուածածնի,
Կամ մօրն սուրբ Սամուէլի,
Ակգ և ապինք քահանայի։

---

222 B բերնէն
226 B կաղի

Եւ Ալուպին զաւակ բարի,
Տեառն օրհնութեանց իսկ արժանի,
Յերկար ամօք նա ծերասցի
Եւ քահանայ Տեառն լինի։

Փոքր Սարգիս՝ւ այլք որ լինի,
Նման Պետրոսի և Պօղոսի,
Զկղ յիշատակ բարի լիցի
Եւ յամենայն չարեաց փրկի։

Ստեփանոս դու Թոխաթցի,
Եղուկ հապար և վայ քեզի,
Դու պարտական բիւր բանբարի,
Անգէտ, յիմար և փանաքի։

Հայր մեր յերկինս մեզ ասղի,
Մեղքն մաքրի և ջնջեսցի։

3. ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԹՈԽԱԹՑԻԷ ԱՍԱՑԵԱԼ, ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՖԱՅՈՒ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ ՎԵՐԱՅ

Տէր խաչատուր եպիսկոպոսն,
Որպէս Անտոն Թևբայիդցի
Պահող, հսկող ճգնաւորի,
Սուրբ ծերունի, մաքուր հոգի։

Իսկ տէր Մովսէսն Զրիմեցի,
Եպիսկոպոսն գերպանծալի,
Խոնարհամիտ, հեզահոգի,
Հլու հնազանդ ամենայնի։

Եւ տէր Թորոս եպիսկոպոսն,
Որ վանքն ունի Աստուածածնի,

---

29 Ձեռագրում՝ *Թողաթցի*

խ ո ր ա գ ի ր

c *Գովասանութիւն կաֆայու քահանայից վերայ*

Բ ն ա գ ի ր

2 ABc *Թաբայիթի*

5 c *Զրըմեցի*

8 A *ամէնի* c *յամենայնի*

Խոնարհ հոգով, սուրբ և արի
Եւ սիրեցնալ յաչս ամէնի։

Տէր Խաչատուր Եպիսկոպոսն,
Որպէս եղբայր տէր Թորոսի,
Քրիստոս իւրեանց մէջն յայտնի,
Խաղաղ կենան յայսմ աշխարհի։

Տէր Խաչատուրն սուրբ Սարգիսին
Հնլօք, խիկար, նման ծովին,
Ջևրկնից շրջանքն գիտողի,
Հայոց տումարն և Հռոմի։

Իսկ տէր Յակոբն բարձրակայ,
Որ մականուամբն է Ալաճայ,
Յորժամ գոռայ, ղբևրանն բանայ,
Շատ ոք վախեն, ինչ կուլ կու տայ։

Ո՛վ տէր Թորոս պարթևազգին,
Նման Սահակ Հայրապետին,
Բարձր բոլոր մէջ ամէնին,
Ավագերէց Կաֆայ քաղքին։

Տէր Օվաննէս դու շնորհալի,
Ուրախացնող ժողովրդի,
Քաղցր և անուշ ձայնդ գովելի,
Նման փողոյ Գաբրիէլի։

Տէր Մկրտիչ դու անուանի
Ի մէջ ամէն կարգաւորի,
Կրոց հմուտ ամէն բանի,
Փէնէհէսի նս նմանի։

---

11 B հոգւով
12 Ac աչս
14 Ac Թորոսին
18 A ծովին
19 c շրջանին
20 Ac Հռոմի
23 B գոռաց
28 AB Աւաքէրէց ABc քաղքի
29 Ac Ովանէս
36 Ac Փէննէհէսի B Փէնէհէզի

Ո՛վ տէր Պետրոս դու գովելի,
Ջայնդ համեղ, փառքդ բարի,
Քաջ երաժիշտ, գեղ գովելի,
Նաղաշ, ոսկող, բարուղարի։

Տէր Աբրահամ առատ հացի,
Թող քո սեղանդ շէն լինի,
Դու ես սիրուն ամէն ագգի,
Տաճկի, Հոռմի և Ֆռանկի։

Աստուածատուր սուրբ քահանայ,
Խիստ պանպատակ, ծեր մասխարայ,
Եւել անունդ է Հակակայ,
Հիւան ես՝ նման հայր Յովսէփայ։

Տէր Օգսէնան էր փափագելի,
Սուրբ և մաքուր քան զաղաւնի,
Պօյ ու պօսուն էր ցանկալի,
Անաստառայ էր նմանի։

Տէր Մղտեսի Աստուածատուր,
Սուրբ Յակորայ ես սպասաւոր,
Անունդ ահեղ և զօրաւոր,
Ջարմանալի և փառաւոր։

Տէր Ստեփանոս դու նորընծայ
Եւ սուրբ խաչին կարգեալ ծառայ,
Բախտուն, գինոյն տէր հայրն մեր տայ,
Աստուած քո մուրատն տայ։

---

39 A Քաչ
40 ABc Նախաշ
41—56 B չիf
46 A ու մասխարայ
47 c Եւ էլ
49 Ac փափաքելի
51 Ac ձեր վխ էր
52 c էք վխ էր
57 A Ստեբանոս B Ստեփաննոս
59 c տէր Հան վխ տէրհայրն
60 B չիf Աստուած։ Քու

Տէր Նաչատուր դու նորընծայ,
Որդիդ լինի քո քահանայ,
Սուրբ Սարգիսին դու ես ծառայ,
Տաճարն և զգեստն մաքուր պահեաւ

Փոքր տէր Աբրահամ, իմ սիրելի,
Նման ես դու սուրբ տատրակի,
Սազմոսաց, սերտում արի,
Պատարագող սուրբ խորհրդի:

Քոնազգի տէր Մաղաքիայ,
Մատղաշ մանուկ դու քահանայ,
Տէտ, ալէլուք ամէն բեզ կայ,
Սան Բէթրօին դու ծառայեա:

Տէր Օհաննէս, ծեր պատուական,
Անձամբդ մեծ Թօքրախալան,
Սպիտակ ալեօք որպէս Օհան,
Որ գրեաց Աւետարան:

Որվ տէր Թումայ, հեզ և բարի,
Ակար շինող և դուլումճի,
Պօյուվդ երկան աննմանի,
Աստուած ի քո հոգիդ հանգչի:

Որվ տէր Սարգիս դու գրագիր,
Կարճ և բոլոր, լաւ և ընտիր,
Բախին, գինին ի կուլ տայիր,
Հանգչի հոգիդ, փառաւորիր:

---

64 c Ջառաճարն
69 B Ֆռնախցի
71 c անձն փխ ամէն
72 Bc Սանբէթրօին
74 c Թօրախալան
78 B դուումճի
79 A Պոյվա B երկար անմանի
80 A Հանքչի
83 ABc Ռախին
84 B փառաւորի

Ո՛վ իմ եղբայր, տէր Աւետիք,
Փափկամարմին և կակըղկիկ,
Կաշուն առնելն ես գեղեցիկ,
Տկճիկ, փոքրիկ և սպրկիկ։

Ո՛վ տէր Ներսէս, չուստ և արի,
Որդի դու ծեր քահանայի,
Տղայ գոլով եղեր այրի,
Մի համբեր տայ Տէրն քեզի։

Ո՛վ տէր Գրիգոր, սուրբ ծերունի,
Քաղցրաբարբառ, ըմպող, գօթի,
Անուանակցի քո նմանի,
Հրեշտակապետն է քո տեղի։

Գրիգոր դպիր, հմուտ գրի
Հնոց Նորոց Կտակարանի,
Ատենախօս մէջ ամէնի,
Որ մականուամբ Մախմուր կոչի։

Քաջ Բարխուդար Սեբաստացի,
Ճոխ է, պայծառ մէջ ամէնի,
Դու ժամասէր հեզահոգի,
Մեղք ու յանցանք քո ջնջի։

Զձեր Այսմաւուրքն ետուք ընձի,
Որ զօրինակն գրեցի,
Լոյս ծագեցսցի մեր տաճարի,
Լուսով մտնունք յառագաստի։

Տէր Ստեփանոսս Թոխաթցի,
Եկի հանգեայ ձեր քաղաքի,

85 A եխպայր
86 c կակղիկ
90 c Որդու
91 c գալով եղիր
92 c աստուած փխ Տէրն
101 Bc Պարխուդար
104 c և Ac անցանք
105 c ետաք
106 c զօրինակսն
107 A Լույս
108 B մտնուք առագաստի
109 A Ստեբանոսս B Ստեփաննոսս Bc Թօխատցի

Ահ ոտն սուրբ Լուսաւորչի,
Ծովահայեաց սուրբ տաճարի։

Տունն ձեր նման Աբրահամի,
Սուրբ Սահակայ և Յակոբի,
Պանդխտասէր հանգիստ հիւրի,
Նժգեհ, զարիպ և օտարի։

Ես մեղաւորս և եղկելի,
Լոկ Ստեփանոս Թոխաթեցի,
Հպարտ և լիրբ և փառասէր,
Այլ ամենայն այպով իւի։

4. ՈՏԱՆԱՒՈՐՍ ԵՒ ԳԱՆԿԱՏՍ ԼՎԱՆՆՈՒՆ ԵՒ ՃԱՆՃԵՐՈՒՆՆ, Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԻՐԻՑՈՒԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Երբ օգոստոս ամիս մտաք,
Ի լվանուն յոյժ նեղացաք,
Խաշկացաք և խորովկացաք,
Փիշերն ի բուն հէչ բուն չդաք։

Երբ պառկեցայ ես յանկողնիս,
Լվերն ամէն ևկան առ իս,
Խածատէին պիս պզերիս,
Քան զշուն կատղած՝ ւ այլ աւելիս։

Ջինչ որ լու կայր ի յաշխարհիս,
Փիշերս ամէն ևկան առ իս,
Օձ ու կարիճ նդան ընդ իս,
Զարչարեցին պեղկելիս։

Խիստ խոցեցայ ես լվանուն,
Ելա գնացի ի ժամատուն,
Հոն այլ պէտք բան գմեր տունն,
Ձվերս ի վեր կերթան ի բուն։

---

114 Ac *Ակորի*
116 AB *Նշտեհ*
118 A *Ստեբանոս* B *Ստեփաննոս* c *Թոխաթեցի*
120 A *յամենայն* c *եւի վիս իւի*

Ո՛չ կու թողուն սաղմոս ասել,
Ո՛չ ծունտր ածել, ո՛չ աղօթել,
Հանց կու խայթեն որպէս ասեղ,
Խուտուկցնեն որպէս զդև։

Մեք չենք կարեր մտնուլ ի տուն,
Նա ո՛չ ի բակ, ո՛չ ժամատուն,
Ո՛չ յանկողնի լինամք ի քուն
Թապլտեցայք գիշերն ի բուն։

Սեպտեմբերի ամիսն եկաւ,
Լվերն ամէն նոր ցնկնեցաւ,
Տներ, խցերն լվով լցաւ,
Եկեղեցիքն ճապղեցաւ։

Լուն է մտեր ներքև գօտոյս,
Կայ և կուտէ զմիս մարմնոյս,
Ես աճիզեր եմ լվաննուս,
Ճանճն այլ եղաւ ինձ տարեկոյս։

Գիշերն լուն կու չարչարէ,
Ցորէկն ճանճն յաճիզցնէ,
Փուշ և տատասկ Տէրն որ կասէ,
Լուն և օջիլն, ճանճն որ հարամ է։

Լվերն ամէն ինձ բարկացան,
Քան սև հնդիկ այլ շատացան,
Զէտ չար գազան վրաս թափեցան,
Չեն ի թողուր որ քուն լինամ։

Ճանճերն շատ են և անհուն,
Որ կու շրջին ցորեկն ի բուն,
Չեն ի թողուր լինամ ի քուն,
Կասեն գրեա մինչ՝ ւ իրկուն։

Փայտի օջիլն ու ազնու լուն,
Զեռուին ունին մէկ-մէկ հերուն,
Հանց կու խօթեն, կելնէ արիւն,
Ոնց չի սարսեմ այտոնց ահուն։

---

36 Զեռագրում՝ հմամ։

Յորեկն ճանճն կու լափէ,
Գիշերն լուն նեղացնէ,
Կուք մի յաչերս անկեալ չէ,
Իմ տէր աստուած, դու պիս փրկէ։

Ճանճերն ղկաթն աւերեցին,
Ջմեղրն և զպէքմէզն դեղեցին,
Յորժամ զամանն ի բաց գտին,
Անկան ի մէջն և մնացին։

Ճանճերն եկին տզվզալով,
Ի վերայ ձևռացս նստան սիրով,
Կասեն գրևա կարմիր յոլով,
Որ կշտանամք մեք զինճիֆրով։

Լվերն եկին մեծ երամով,
Մանտր և խոշոր իր ձագերով,
Ի յանկողինս մտան սիրով,
Ջմիսս կուտեն խիստ խնդալով։

Ճանճերն բազում է յայս տեղս,
Որ կու կենան ի մեր պատերս,
Կանհանգստեն զգրագրերս,
Եւ կու նեղեն զաշակերտներս։

Լվեր, ճանճերն մէկ եղան,
Ղալամթրաշիս խելքն մոռան,
Ջմատս էխած քան զչար գաղան,
Բազում արիւն յերկիր հեղան։

Ղալամթրաշ իմ նենգաւոր,
Յէ՞ր կու կենաս հետս ժխոր,
Ճանճին եղեր խորհրդաւոր
Ջմատս խածիր զինչ թիւնաւոր։

Ա՛յ, վա՛յ, թէ քանի զրուցեմ
Լվէն, ճանճէն գանկատ առնեմ,
Մի՛ մեղադրէք, գէմ ես խեղճ չեմ,
Կէճիզցնեն, ես ինչ այնեմ։

---

49 Ձեռագրում՝ լաբեն
51 Ձեռագրում՝ յաչերս

Լոկ Ստեփանոս դու եղկելի,
Հազար ու վայ, եղուկ քեզի,
Զի ամէնայն դատարկ բանի
Տացես համար յօրն ահեղի։

Թվին հազար և վաթսնի
Եւ երէք թիւ այլ աւելի
Եկի սուրբ խաչս Ղրիմի
Եւ պառասպել բաներս ասի։

Դուք կարդացողք, լսողք բանի,
Ուրախ կենայք ի սեղանի
Տէր Ստեփանոս ձեր ծառայի
Հայր մեր յերկինս սուրբ եղիցի։

5. ՏԱՂ ԵԻ ՈՏԱՆԱՒՈՐ Ի ԹՈՒԽԱԹՑԻ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԻՐԻՑՈՒԻՆ ԱՍԱՑԵԱԼ, Ի ՎԵՐԱՅ ՏԵՎԷԻՆ ԹՈՒԻՆՆ՝ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ

Թվին հազար վաթսուն ամի
Եւ չորեք թիւ յաւելորդի,
Քսան և հինգն մայիսի,
Օրն էր ուրբաթ մեծի շարժին։

Կայր քահանա մի կաֆացի,
Աստուածատուր տէր մղտեսի,
Որդիք ունէր խիստ գովելի,
Սօյով, սոփով, հասկը ցօղնի։

Մինն ի յորդոց սորպ յընդրի,
Որ կարապետ անուն ասի,
Եղև դպիր և սարկաւագ,
Թև և թիկունք հօրն իւր լինի։

Թէ՛ ժամ ասել, թէ՛ պատարագ,
Թէ՛ մահ, թէ՛ կեանք՝ և ամէն բանի,
Էր հօրն ընկեր և օգնական,
Ամէն բանի շուտով հասնի։

---

3 Ձեռագրում՝ *Իե փխ Քսան և հինգն*

6 Ձեռագրում՝ *մղտեսցի*

Ելաւ գնաց Ազախ քաղաք,
Վասն ապրանաց, նաև շահի,
Ի շահուն տեղն զննեցաւ,
Հիւանդ եկաւ ի Կաֆայի։

Եօթն-ութ ամիս հիւանդ կեցաւ
Եւ անկողնի ծառայ եղաւ,
Հանց հալեցաւ և մաշեցաւ,
Որ ի մարդոյ կերպէ ելաւ։

Յետոյ մահուամբ վախճանեցաւ,
Փառօք, պատւօք նայ թաղեցաւ,
Ծեր հայր և մայր՝ և այլ սիրելիքն
Կսկծալով նստաղեցան։

Ազախ քաղաք շատ մարդ կերար
Եւ ուտելով չի կշտացար,
Ջոմանք ծովու տակն տարար
Ի ոմանց հաւան արար դարար։

Ջոմանք ուռուսն առնալ տարաւ,
Ոմանք սրով սպանեցաւ,
Ոմանց շատ մալ թալանեցաւ
Եւ շատ գերի ծառայ եղաւ։

Ո՛վ Կարապետ, դու գրակարդաց,
Անուանի մէջ կարճատրաց,
Արդ կապեցաւ ճարտար լեզուդ,
Դրքերդ ամէն անտէր մնաց։

Ո՛վ Կարապետ, քաղցրիկ զաւակ,
Պարծանք ամէն հասարակաց,
Դու զատեցար ի նոցանէ,
Թողեր զամէն ընկերդ ի լաց։

Ո՛վ Կարապետ, դու գեղեցիկ,
Անուշ զաւակ քո ծնօղաց,
Ջմեր Հիկարն խորովեցիր,
Ջծնօղդ արիր միջակուտրած։

---

20 Ձեռագրում՝ Հիւանտ
34 Ձեռագրում՝ սպաննեաւ
36 Ձեռագրում՝ եղան
40 Ձեռագրում՝ Դրգերս։ անդէր

Ո՛վ Կարապետ, անունդ օրհնած,
Դու սիրեցար ամէն ազգաց,
Երբ փոխեցար ի յաշխարհէս,
Երկիրս ամէն զքեզ ափսոսաց։

Ո՛վ Կարապետ վաճառական,
Գովեալ ի մէջ կարճտրաց,
Արգիլեցաւ առ և տուր քո,
Ապրանքդ ամէն անտէր մնաց։

Ո՛վ Կարապետ, դու փառաւոր,
Ուժ և կարող իմոյն միջաց,
Դու կոտրեցիր զմէջքս և զբազուկս,
Արեր զմեզ կիսամեռած։

Ո՛վ Կարապետ, սէնիաթքար
Ի մէջ ամէն փիշաքարաց,
Յէ՞ր արգելաւ ձեռքդ և մատունքդ,
Գնաց շնորհքն քո բազկաց,

Ո՛վ Կարապետ, երևելի
Եւ սիրելի ամէն մարդկաց,
Պակասեցար չկեղեցուն,
Որ քո տեղիկն պարապ մնաց։

Ո՛վ Կարապետ, դու ժամասէր,
Աստուածասէր և մարդասէր,
Ծնօղասէր, աղքատասէր,
Քահանասէ և գրասէր։

Ո՛վ Կարապետ, պիս խնդճ արեր,
Զծներ ծնօղդ ի լաց թողեր,
Զնշանածդ և զհագուստդ՝
Զդպրի շապիկդ անտէր թողեր։

Տէ՛ր մդտեսի, հին սիրելի,
Լուսոյ Եղբայր, հոգոյս հոգի,
Զոր խնդրեցեր, կատարեցի,
Անմեղադիր լե՛ր դու ընձի։

Տէր Ստեփանոս դու Թոխաթցի,
Հազար ու վայ, եղուկ քեզի,

Զհայրդ և զմայրդ, զերէց եղբայրդ
Մէկ ամսուն մէջն թաղեցիր։

ԶԿարապետին մահն տեսի,
Զսակաւ բանս ի յոտք հանի,
Զերում և մեր ննջեցելոցն,
Հայր մեր յերկինս սուրբ եղիցի։

*

* *

Ե.

Ի թուականիս հազար վաթսունի,
Ութ թիւ այլ կայր աւելի,
Ի քսան և հինգն յունիս ամսի,
Որ այս եղև ի մէջ ծովի։

Կայր տօլվաթւոր մի յԵրզնկան,
Խիստ փառաւոր և պատուական,
Որդիք ունէր ինքն աննման,
Քան զլուսին 'ւ արեգական։

Տրապիզոն ելնուն և գան
Եւ ժամանակ մի անդ կենան,
Խօճայ Պալին առնու զվախճան,
Թող իւր որդիքն ողջ կենան։

Մինն ի յորդոցն, որ պատուական,
Որոյ անունն էր Ախիճան,
Խիստ իմաստուն վաճառական,
Քան զԿոսպար և զՄարխան։

Գնաց Լայտիկ և Մարզուան,
Ժողովեց կտաւ պաւզազեստան,
Եդիր ի նաւն, թէ՝ Երթամ Կաֆան,
Նայ շահուն տեղն զէնեցան։

Զի ուռուսի հանդիպեցան,
Զնաւն առին, մէջն մտան,
Սպաննեցին զով որ գտան,
Թէ քրիստոնեայ, թէ մուսուրման։

---

3 Տպագրում՝ հինկն

Օրն էր ուրբաթ, տաս ժամուան,
Շատ աղաչեր էն գուռուանին.
Ջմեզ գին կարէ, որ բերեն տան։
Ջնն ի լսեր նոցա խղճուն,

Քան գշներ և գայլ գազան,
Այլ սպաններ են անողորմ,
Ջմարմինքն ի ծովն են ընկեցեր,
Խեղճ Ախիճան և Պաղտասար,

Առաքելն և այդ ինն իւր ընկեր,
Շատ մարտիրոսք այսպէս եղեր,
Ջոր և պատմէ յԱյսմաւուրքեր,
Թէ ի ճուալ կամ ի ըրձեր,
Դրեր են և ի ծով են ըկեցեր։

Նոյնպէս և դուք գլխատուեցայք,
Քան զՅովհաննէս և զԱկովբոս,
Քան զԿղեմէս և զՊաւղոս,
Այսպէս եղեր շատք մարտիրոսք։

Ո՛վ Ախիճան, դու գովելի,
Զի խիստ հմուտ էիր գրի,
Հնոց Նորոց Կտակարանի,
Լուծիչ դժուար, ծածուկ բանի։

Արիստոտէլ սա նմանի՝
Մեծ ուսուցիչն Աղէկսանդրի,
Կամ Պղատոն, Պորփիւրոսի
Ի այլ իմաստնոցն Եպիպտոսի։

Պատմագրացն էր նմանի,
Ափրիկանոս և Յովսէպոսի,
Մեծ Եւսեբի, Մխայելի,
Եւ Սամուէլ քահանայի,

Պաղոմէոս գրասիրի,
Եօթանասուն իւր թարգմանչի,
Որ բնակէին Փարան կղզի
Եւ գրէին գիրս աշխարհի։

---

37 Տպագրում՝ ծովէն

52 Տպագրում՝ Եւ մեծն Սեպի

Որբոց ՝ւ այրևաց լինի սա տէր,
Մերկ աղքատաց հագուստ առնէր,
Զղարիպ, պանդուխտն ընդունէր
Զամենեսեան սիրով շահէր։

Զայնիւն անուշ և համեղ էր,
Զինչ որ ասէր, շնորհք ունէր,
Շաքար և մեղր բերնէն բղխէր
Եւ ղլսողքն ուրախ առնէր։

Անձամբն քաջ և արի էր,
Հայոց ազգիս նա պարծանք էր,
Խիստ գեղեցիկ հասակ ունէր,
Ճարտարաքայլ և ուժեղ էր։

Կամար ուներ ՝ւ աչուին՝ ծովեր
Քաղցրատեսիլ նա դիմօք էր,
Մօրւօքն թուխ պատկերօք էր,
Ոսկիբերան ինք նմանէր։

Եկեղեցոյ նա պարծանք էր,
Ջահ և լապտեր, կանթեղ, մոմ էր,
Լուսով ճրագ, աշտանակ էր,
Զամենեսեան լուսաւորէր։

Ո՛վ Ախիճան, հեզ և բարի,
Խոնարհ հոգով ժիր և արի,
Սրտիւ սիրող դու բնկերի,
Եղբարց ՝ւ ամէնն ժողովրդի։

Ո՛վ Ախիճան, վարդ անթառամ,
Անուշահոտ ծաղիկ գարնան,
Շուշան գունով և ոչխան,
Զքիմս արբուցեր զամենեսեան։

Խօճ՝ Ախիճան անուշահամ,
Մեղր և շաքար բերանդ քո կան,
Արբուցաննես զամենեսեան,
Թէ՛ ընտանի, թէ՛ օտարական։

Ով՛ իմ եղբայր դու Ախիճան,
Աչացս լուս և սիրական,

---

69 Տպագրած՝ ծավ էր

Ստեփանոսիս և անարժան,
Բարեխօսեա առ անմահ արքայն։

Խոճայ Ախիճան, արմատ բարի,
Բարձրաուղէշ ծառ ցանկալի,
Ով որ նստի քո հովանի
Ինքն բերկրի, ուրախասցի։

Ով իմ Եղբայր ազբիւր բարի,
Ցուրտ և քաղցրիկ ջուր հանգստի,
Այրեալ սրտի և ծարաւի,
Զովացնող պասքեալ լեզուի։

Խոճայ Ախիճան, դու ապաւեն,
Ղումրի անբիծ, տատրակ բարի,
Եւ կարկաչող ձայն կաքաւի,
Պուլպուլ քաղցրիկ մէջ գիշերի։

Խոճայ Ախիճան, դու սիրելի՝
Հայրապետաց, վարդապետի,
Եպիսկոպոս, հաբեղայի,
Քահանայի, սարկաւագի,

Աշխարհական, ժողովրդի,
Աբանց, կանանց, ծերի, տղայի,
Առհասարակ ամենայնի,
Դու սիրեցեալ յաչս ամենի։

Ով Ախիճան, դու ցանկալի՝
Հայու, Հոռմի և Ֆրանկի,
Թէ՛ Ասորի և թէ՛ Կուռճի,
Տաճկի, Հրէի, ամէն ազգի։

Ով Ախիճան դրոց հմուտ
Անունանի մէջ կոթճուրաց,
Արդ լռեցաւ ճարտար լեզուդ,
Մաքուր մարմինդ ծովն գնաց։

Խոճայ Ախիճան, քաղցրիկ պաւակ,
Պարծանք ամէն հողևղինաց,
Դու պատեցար ի քո եղբարց,
Թողեր դորբդ և գմայրդ ի լաց։

Խօճայ Ախիճ, տեղ պարծանաց,
Անուշ զաւակքս ծնօղաց,
Ձմեր ճիկեարն այրեցեր
Եւ զմեզ արիր միջակոտրած։

Խօճայ Ախիճան, դու ես գոված
Եւ սիրեցած ամէն ազգաց,
Երբ լսեցին թէ ծովն գնաց,
Երկինք ՝ւ երկիր զքեզ ափոսաց։

Խօճ՝ Ախիճան, վաճառական,
Գովեալ ի մէջ կորճուորաց,
Արգիլեցաւ առևտուրդդ,
Եղբարքդ ամէն ի լաց մնաց։

Խօճայ Ախիճան, դու փառաւոր,
Ուժ և կարող քոյոյ եղբարցդ,
Դու կտրեցեր մէջքս և զբազուկս,
Արիր զմեզ կիսամեռած։

Ո՛վ իմ եղբայր սանիաթքար,
Ի մէջ ամէն փէշաքարաց,
Յէ՞ր արգելաւ ձեռքդ և մատունքդ,
Գնաց շնորհքդ քո բաղկաց։

Խօճայ Ախիճան, երևելի
Ի մէջ ամմէն տօլաթուորաց,՝
Պակասեցար յեկեղեցուն,
Որ քո տեղն իւր պարապ մնաց։

Ո՛վ իմ եղբայր աստուածասէր,
Դու ժամասէր և տօնասէր,
Քահանասէր, ծնօղասէր,
Դու մարդասէր, աղքատասէր։

Խօճայ Ախիճան, զմեզ խեղճ արիր,
Ձծեր ծնօղքդ ի լաց թողիր,
Զկինդ և զտղայքդ որբ թողիր,
Դու ի յերկինս ժամանեցիր։

Ո՛վ Ախիճան, հոգոյս հոգի,
Ամիրաս է քո ծառայի,

---

135 Տպագրում՝ *առևտուրքս*

Թողեր դկինդ քո այրի,
Ջաղայքդ որբուկ խեղճ և լալի։

Վիրավորնալ կան ի մարմնի,
Բժիշկ և դեղ ոչ գտանին,
Քո կարօտուդ հալնալ մաշին
Սիրով քոյին յոյժ նուագին։

Ո՛վ դու Հայր մեր, խօճայ Պալի,
Ջարթիր և տես Թ'ինչ կանք հալի,
Ո՞ւր է Հղբայր մեր ցանկալի,
Վաղճանեցաւ ի յայս տարի։

Ձևղբարքս ամէն արար լալի,
Խեղճ 'ւ անճարակ ողորմելի,
Ինք վերացաւ առ Տէր երկնի
Եւ զմեզ յերեր էթող յերկրի։

Աչաց մեր լոյս, Հղբայր բարի,
Սիւն մեր սրտիս, Հոգոյս Հոգի,
Մեր կեանքս դու և ուժ բազկի,
Թագ և պարծանք մերում գլխի։

Բերդ և պարիսպ էիր մեզի
Եւ պարծանաց յուսոյ տեղի,
Մեզ թևաթափ արիր յերկրի,
Միջակոտոր, ոտուիս՝ քարի։

Ամիրասի հին սիրելի,
Դու մեր Հղբայր և անուանի,
Ջոր խնդրեցեր, կատարեցի,
Անմեղադիր դու լե՛ր ինձի։

Լոկ Ստեփանոս դու Թոխաթցի,
Հազար և վայ, Հղուկ քեզի,
Ջհայրդ և զմայրդ մէկ ամսոն
Մէջն թաղեցիր . . . . . .

---

163 Տպագրում՝ *մաշի*

164 Տպագրում՝ *նուագի*

177 Տպագրում՝ *Բերթ*

188 Հրատարակչի ծանոթագրությունը. «*կը պակասի այսպէս*» այսինքն՝ տողը ձեռագրում բերի է եղել։

Ախիճանին մահն լուայ,
Զոր ուռուսնին հարին ղնա,
Հոռոմ կտրիճ՝մ եկաւ կաֆայ,
Նա զրուցեց, թէ ես տեսայ։

Աստուած և Տէրն ողորմի,
Խօճայ Պալէ՝ւ Ախիճանին,
Ստեփանոս սոսկ իրիցին,
Հայր մեր յերկինս սուրբ եղիցի։

7. ՏԱՂ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՀՈԳՈՅՆ ՍՐԲՈՑ, Ի ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԹՈՒՍԱԹՑԻ ԻՐԻՑՎԷ ՈԳԵԱԼ

Հոգիդ սուրբ աստուած, որ շրջէիր ի ջուրն,
Լվայ զմարմնոյս և զհոգւոյս մրուրն։
Որ զմարգարէսն գիտութեամբ լցեր
Եւ զյապաղայս և ոչ եղեալսն յուցեր։

Եւ զժողովուրդսն չՆգիպատոսէ հաներ,
Ի յամպն և ի ծով զնոցա մկրտեցեր։
Զբեսելիէլ շնորհիվ զարդարեցեր
Եւ ձեռամբ նորի զխորանն կանգնեցեր։

Զօրութեամբ Քրիստոսին զմարիամ լցեր,
Բարձրելոյն շնորհիւ նմա հավանեցեր։
Եւ ի Յորդանան աղաւնակերպ իջեր,
Զէակիցն Քրիստոսի աշխարհի յայտնեցեր։

Ի լեառն Թաբօր ամպհովանի եղեր,
Զթմրեալ աշակերտսն յօդով զարթուցեր։
Ի սուրբ վերնատունն այսօր հնչմամբ իջեր
Եւ սուրբ զառաքեալսն շնորհիւդ քո լցեր։

Եւ զաշխարհս ամէն նոցա վիճակեցեր,
Փառակիցդ քարոզ զնոսա արարեր։
Զամէն ազգ, լեզու եաուր նոցա գիտել
Եւ նոցին բանիւ զազգս առ քեզ դարձուցեր։

Օրհնեալ սուրբ Հոգին ընդ Հօր և Որդոյ յաւէտ,
Սուրբ երրորդութեան փառք յաւիտեանս, ամէն։

8. ՏԱՂ Ի ԹՈՒԽԱԹՑԻ ՍՏԵՓԱՆՈՍԷ

Վա՛յ մեզ, մեղօք չարեօք լցաք,
Զպատուիրանն Տեառնն մոռացաք,
Զաստուած առ մեզ բարկացուցաք
Եւ ի ցասումն ընդա շարժեցաք։

Վասն այն զմեզ պատուհասեաց,
Զդուստր և զորդիսն մեր խոցեաց,
Զանմեղ տղայքն մեր ջնջեաց,
Շատ ծնօղաց սիրտ կսկծեաց։

Անոյշ տղայք և քաղցրածայն
Ասեն սաղմոս և շարական,
Աղբեւրք նոցա ըսպառեցան,
Զայնքն յականջաց մեր հատան։

Լուսին ՝ւ արև էին նման,
Վարդ, մանուշակ, ծաղիկ նուան,
Առջև ծնօղաց Թաւալեցան,
Աղիք նոցա գալարեցան։

Շատք հոգեվար յերկար կացին,
Զսիրտ ծնօղացն խորովեցին,
Բաղումք զերկուան մէկ նաշ դրին,
Անդուստր ՝ւ անորդի մնացին։

Փափուկ մարմինքն ի հող դարձան,
Ծովային աչքն խաւարեցան,
Սպիտակ, կարմիր աղուոր պատկերն,
Ներքև հողին զնտանեցան։

Ո՛վ, այս աճուն, իմ լոյս աչաց,
Զփառս աշխարհիս Թողեր ի բաց,
Հետեցար անանց կենաց,
Եղեր ընկեր մարտիրոսաց։

Ո՛վ դու որդեակ, սիւն իմ սրտաց,
Գրկով գգուած և համբուրած,
Իմ դեռաբոյս ծաղիկ փառաց,
Գնացիր յերկիրն կենդանեաց։

Ո՛վ, այս աճուն, դու իմ որդեակ,
Բարձրաուղէշ և գերունակ,
Ուրախարար սիրոյ բաժակ,
Քո ծնօղաց սիրուն զաւակ։

Ո՛վ իմ որդեակ կարմրագեղնակ,
Ջուտ և մաքուր ոսկեհեսակ,
Միրանափայլ ակն սուտակ,
Խաչի ծաղիկ և մանուշակ։

Ո՛վ, այս աճուն, ծառ բարունակ,
Համեղ ողկոյզ քաղցրաճաշակ,
Անուշահամ ախորժ բաժակ,
Ակ մարգարիտ և ոսկեհատ։

Ո՛վ իմ որդեակ, մանուկ ազատ,
Սուրբ և մաքուր և անարատ,
Յախտից մեղաց հասակդ ի զատ,
Անփորձ չարեաց գոլ և անախտ։

Ո՛վ, այս ճաուն, սաքուր տատրակ,
Ոսկեփետուր հաւ սիրամարգ,
Բարձրաթռիչ աղաւնոյ ձագ,
Խառնեալ ի յանմահից բանակ։

Որոց գլուխ հանդիսապետ
Է՛ թագաւորն արարածոց,
Յիսուս Քրիստոս ա տուածն մեր,
Ինքն օրհնեալ յամէն բերանոց։

1. ՅԱԿՈԲԱՅ ԹՈԽԱԹԵՑԻՈՅ ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՕԼԱԽԱՑ ԵՐԿՐԻՆ

Լալով ասեմ ողբերգական,
Արտասուելով հառաչական,
Այս անողորմ բանքս որ եղան,
Ի մեր մեղացն գործեցան:

Ի թվին Հայոց հազար ամին,
Քառասուն 'ւ երեք աւելորդին,
Չար վոյվոտայ մի յայտնեցաւ,
Այս Օլախաց փոքրիկ երկրին:

Խորհուրդ արաւ ի իւր մտին,
Ասաց. Ջարդեմ զազգն տաճկին:
Հրեշտակ առաքեաց Լոպոտին՝
Ղազախներուն գլխաւորին:

Ասաց. Եկէք ի յիմ երկրին,
Հետ ձեզ երթամք ի վրայ Թուրքին,
Որ պաշարեմք զքաղաքնին
Եւ տէր լինինք նոցա երկրին:

Ղազախներուն շուն պարոնին,
Որ Լոպոտա անուանէին,
Հաճոյ թուեցաւ յաչս նորին,
Շատ հեծելով ելան եկին:

Խորագիր
B *Ողբ ի վերայ Օլախաց երկրին*
Բնագիր
1 B *ողբերական*
6 aB *ԽԳ փխ: Քառասուն 'ւ երեք*
7 a *վայվոտայ*
13 aB *չիf ի*
14 a *չիf ի: վերայ*
19 B *թվեցաւ*

Երբ յերկիրն Օլախին մտին,
ի Յոցոռան եկան հասին,
Բանակեցան ամենևին,
Յոցոռային ջրեղերին։

Քաղաք մի կայր, որ խիստ շէն էր,
Անուն նորա Եաշ-Պազար էր,
Պէղծ վոյվոտան հոն բնակէր,
Յոցոռային նա ի մօտ էր։

Զար վոյվոտան Օլախ ազգին
Ասաց. Ձեմ կռուիր ես հետ թուրքին,
Ես կու կռուիմ ի հետ Ղազախնին
Եւ կոտորեմ զամենեսին։

Զքաղաքին հեծելն ժողովեցին,
Ղազախներուն դէմ գնացին,
Դէմ յանդիման բանակեցին,
Վէճն և զկռիվն բորբոքեցին։

Զայն անօրէն շուն Ղազախնին,
ի պատերազմն շարժեցին,
Հետ մէկ-մէկի մարտնչէին,
Զորէքշաբթի մինչ կէս օրին։

Թօփ ու պիֆանկն երբ քարշեցին,
Փախուստ առաւ ազգն Օլախին,
Ոմանք փախան, մորին մտին.
Եւ այլք գնացին ի բարձր լերին։

Երբ Եաշ-Պազարն լսեցին,
Զձիանն ի կառս լծեցին,
Ամենեքեան փախան գնացին
ի յերեսաց չար Ղազախին։

Պազրկաններ այլ շատ կային,
Որ փախչելու ճար չունէին,

---

24 a ի Յոցոռայ
31 a չիմ ի
36 B վիճն
39 a Դէմ յանդիման փխ Հետ մէկ մէկի
45 a լցեցին
50 B փախչու

Ստացուած շատ ունէին,
Տարան յեկեղեցին դրին։

Եկեղեցուն ամուր դուին,
Ներսի դիհաց ամրացուցին,
Դուրսեէ մեծ կպղաք դրին,
Թէ բանալու ճար չի լինին։

Եպիսկոպոս Հայոց ապգին,
Տէր Յովաննէս անուն բարին,
Նա էր յերկրէն ի Կաֆային,
Եկեալ քաղաք Եաշ-Պազարին։

Աղէկ գրեանք կայր ի հետին
Եւ սուրբ մեռոնն էջմիածնին,
Յեկեղեցուն մէջն դրին,
Աստիճանին տակն էր տեղին։

Ջար Ղազախներն երբ որ եկին,
Մտին քաղաք Եաշ-Պազարին,
Հոկտեմբերի քսանևվեցին,
Ի յուրբաթու մէջօրէին։

Ջեկեղեցինն դիմեցին,
Ջերկաթէ դուռն կոտրեցին,
Բիւրք ի բիւրոց ի ներս մտին,
Քան զչար գազան անապատին։

Ստացուածն խիստ շատ էին,
Մինչ յառաստաղն հասեալ էին,
Ջամենայն ինչ առին, գնացին,
Ոչինչ մնաց յեկեղեցին։

Բայց սուրբ մեռոնն էջմիածնին
Անարժան ձեռք հասեալ չէին,

---

51 aB *Ստացած*
62 B *մեռոն*
67 B *իջ փխ քսան և վեցին*
69 a *Յեկեղեցինն*
70 a *կոտորեցին*
73 a *Ըստացուած*
77 a *չի սուրբ*

Եպիսկոպոսն առեալ ձեռին,
Եդ ի վերայ աստիճանին։

Ընկերք նոցա յետոյ եկին,
Նման իժի և քարբ օձին,
Յեկեղեցին ոչինչ գտին,
Զսուրբ մեռոնն և զգրեանքն առին։

Զեպիսկոպոսն կանգնած տեսին,
Խոնարհամիտ մաքուր հոգին,
Երկու չար մարդ ըմբռնեցին,
Մերկիկ արին, չուլ հագուցին։

Սա միայն սուրբ էր ի յերկրին,
Որպէս զՅովբն այն առաջին,
Սա փորձեցաւ չար իշխանին,
Կայր մէջ գայլոց նման գառին։

Զժողովուրդն և զիրիցնին,
Նման սմին մերկացուցին,
Յետոյ այլ չար խորհուրդ արին,
Պիտի սրով կոտորէին։

Խնամքն էհաս Աստուածածնին,
Որ բարեխօս է Միածնին
Եւ խափանեաց զխորհուրդ նոցին,
Որ ոչ եղաք սրոյ բաժին։

Անթիւ, բազում չար գործեցին,
Որ բերանով ասել չինին,
Յետոյ զքաղաքն այրեցին,
Այնպէս չարեօք ելան, գնացին։

Շաբաթ մի այլ վերայ անցին,
Պարոնն եկաւ Եաշ-Պազարին,
Անուամբն էր ինքն Ահարոնին,
Գործով նման Սադայէլին։

---

80 a *Եդիր փխ Եդ ի*
82 a *Թիւնալից չար փխ իժի և քարբ*
84 B *մեռոն*
88 a *առին*
97 a *Հասաւ*

Ի միտ էած զբանքն առաջին,
Ասաց. Կռուինք ի հետ Թուրքին:
Դարձեալ եբեր զՂազախնին,
Գնաց կռուիլ ի հետ Տաճկին:

Ի Պէնտէրին բերդին վերան
Երկու ամիս ճակատեցան,
Ամենևին ոչինչ կալան,
Ապա դարձեալ ի Եաշն եկան:

Վազիր մ՝ ունէր չար վոյվոտան,
Անուն նորա էր Ըրզվան,
Սիրելի էր քան գամենայն,
Գլուխ էր հեծելին վերան:

Խրատ ետուր նա հեծելին,
Որ զպարոնն բռնեցին,
Զձեռն և զոտն երկաթեցին,
Այնպէս Մաճառք ուղարկեցին:

Պեղծն Ըրզվան՝ խմոր չարին,
Նստաւ ի յաթոռ պարոնին,
Թագաւորեաց ի վերայ երկրին,
Յամսեանն տասն ի յունվարին:

Զատկեն մինչ ի յԱստուածածին
Իշխան եղեալ Օլախ ազգին,
Շատ աւերում արար երկրին,
Որ ոչ է լեալ և ոչ լինին:

Երկիրն ամէնն սարսէին
Ի յահէ անհաւատ Թաթրին,
Որպէս զնաւ ի մէջ ծովին,
Որ ի յալեացն տատանին:

---

110 B Ասի
112 a կռուի
113 a Պանտարին B բերթին
117 a վայվոտան
123 B երկրթեցին
125 a Պեղծ aB Ըրզվանն
128 a Ապրիլ ամսոյ քսան և չորսին:
129 B Ծննդենեն փխ Զատկեն մինչ

Այսքան բաներս ամենևին
Լսեց գոալն Լեհաց երկրին,
Հրաման ետ քանցէլարին,
Թէ՝ Գնա տես որպէս լինին։

Քանցելարն քաջ և արին,
Մտօք ճարտար, գիտող բանին,
Բիւր հեծելաւ ելան եկին,
Օլախ երկրին ի մօտ հասին։

Պեղծ Ըրզվան՝ իշխան չարին,
Թուղթ ուղարկեց քանցէլարին,
Ասաց. Ծառայ եմ գոռելին,
Ես առաւել քոյոյ անձին։

Այս քանցէլարն՝ իշխան բարին,
Պատասխանի ոչ ետ նմին,
Լռելեան կայր չեզր երկրին,
Չյայտնէր զխորհուրդն ազգ մարդկային։

Ըրզվանին եկան ասին.
Քանցէլարն է չարկամ քոյին,
Պատասխանի ոչ ետ թղթին,
Դու ճար արա վասն քո անձին։

Այս Ըրզվան չար կենդանին,
Զկինն ուղարկեց չերկիր Մաճառին,
Ես չետ նորա փախաւ ինքնին,
Ի չերեսաց քանցէլարին։

Քանցէլարն և հեծեալ նորին,
Մտին չերկիրն ի Օլախին,
Ի ցոցոռայ գնացեալ հասին,
Բանակեցան ի ջրեզերին։

---

143 B հեծելով
148 B Ես
149 a քանցէլար
154 B Թէ քանցէլարն
159 B ետ
161 a հեծել
164 B չիմ ի

Քանցէլարն բարէնշան,
Որ հալածեաց ղչարն Ըրզվան,
Պարոն Եդիր պերեմիան,
Որ է արժան պարոնութեան։

Ամիս մն ալ վերայ անցին,
Անթիւ հազար Թաթար եկին,
Ի Օլախաց յերկիր մտին,
Դէմ յանդիման քանցէլարին։

Քանցէլարն էր բարի իշխան,
Թուղթ ուղարկեց ի Թաթրին խան.
Չենք, ասաց, մեք ձեզ չարկամ,
Վաղուց հետէ եմք բարեկամ։

Թաթարն ասաց քանցէլարին.
Թէ լինիցի հրաման քոյին,
Ջինչ բան որ քեզ հաճոյասցին;
Ամենեին կատարեսցին։

Ջերեմիան հասատատեցին,
Իշխան եղեալ վերայ երկրին,
Նստեալ քաղաքն ի Սէչովին՝
Աթոռ է հին ժամանակին։

Այն շատ հնձեալն Թաթար խանին
Ամէն գարձան իւրեանց երկրին,
Ապա և քանցէլարն ինքնին,
Իր հնձելան ելան գնացին։

Երկու ամիս վերայ անցին,
Ջար Ըրզվանն ելաւ կրկին,
Թուղթ ուղարկեց Երեմիին,
Ասաց. Կու գամ ի վրայ քոյին։

Մեծ վոյվոտան Օլախ ազգին,
Եբեր զպարոն Կոմէնիցին,

---

169 a այլ
171 B ի յերկիրն Օլախին մտին։
182 B վրայ
183 B չի՛ ի
185—236 B չի՛

Հեծեալ բազում ժողովեցին,
ի պատերազմ պատրաստեցին։

Պեղծն Ըրզվան և զօրքն նորին
եկեալ ի դաշտ Սէչով քաղքին,
Սոքա ելեալ ի դէմ գնացին,
ի պատերազմն դիմեցին։

Դեկտեմբեր ամսոյ երկրորդին,
երեքշաբթի վաղվենէքին,
Մինչ երեք ժամ կռիւ արին,
Չորրորդ ժամուն կոտորեցին։

Զօրք և հեծեալ Ըրզվանին
փախուստ առին ամենեւին,
Սոքա պհետ հալածէին,
Որ և հասեալ՝ սպանանէին։

Եւ զԸրզվանն բռնեցին,
Բերին առջև Երեմիին,
Հրաման տուեալ՝ ցիցն զարկին,
Գնաց ի փառս սատանային։

Հրամանաւն գոռելին,
Միջնորդութեամբ Թաթար խանին,
Ըստամբօլէն սանչախ բերին,
Երեմիայ վոյվոտ արին։

Խաղաղութիւն եղև երկրին,
Բարեխօսութեամբ սուրբ Կուսին,
Անխռով կենայ ամենեւին,
Մինչև կրկին գալ Միածնին։

Այս ամենայն բանքս որ եղան,
ի մեր մեղայն գործեցան,
Աղօթեցէք դուք անխափան,
Որ ամէն չար բարի դառնան։

Տէր Յովաննէսն Կաֆացի,
Եպիսկոպոս սուրբ և արհի,
Անփորձ կենայ ինքն յաշխարհի,
Հրաման ետ, որ գրանքս ասի։

Եպիսկոպոսն սուրբ հոգի,
Ես անարժան հող և փոշի,
Ձիս ձեռնադրեաց ի յայսմ երկրի,
Զորս աստիճան կարգ դպիրի։

Ես անպիտան մեղօք իւիւ,
Որ եմ զարիպ ի յայսմ երկրի,
Յակոբ անուն պարսաւելի,
Ի քաղաքէն եմ Թօխաթի։

2. ՆՈՐԻՆ ՅԱԿՈԲԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ԽՐԱՏ ՎԱՍՆ ԱՆՁԻՆ ԻԻՐՈՑ

Յակոբ Թոխաթցի մեղօք զառածեալ,
Մերացար ՚ւ ի դուն մահու հասար,
Դարձիր ի մեղաց ՚ւ արա դու քեզ ճար,
Որ չի մտանես ի գուբն խաւար։

Ադտեղի մեղօք լցեալ Յակոբ դուն,
Քանի կու կանչես, չես լինար ի քուն,
Զաստուած աղաչեա փրկել ի դաւուն,
Խաւարասիրաց լեգէոն անուն։

Կամօք և մտօք Տեառն ծառայեա,
Յակոբ Թոխաթցի, անուամբ քահանայ,
Բոլորով սրտիւ յուսայ դու ի Նա,
Յահեղ ատենին նա քեզ քաղցրանայ։

Ո՛վ Յակոբ էրէց, Թոխաթու յերկրէն
Լեղացար զբաղմամբ ի յաստնուրէն,
Թօթափեա զմրուրդ, փախիր ի չարէն,
Որ չի զրկիս դուն յանանց պսակէն։

Խորագիր
AC *Անխորագիր* B *Նորին Յակոբայ*
Բնագիր
2 BC *Մերացեալ*
3 BC *՚ւ ի մեղաց*
5 B *Ակոբ*
7 ABC *զասուն*
9 ABC *Տէրն*
14 C *լեղացար* B *աստնուրէն*
15 B *փախեա*

Բնաւ դու գրոյ ևրբ որ չմուտ չես,
Ա՛յ անմիտ Յակոբ, քանի՞ ձաբռտես,
Թողէր զգևրանդ, զայլք կու խրատես,
Զմտաց աչքդ բաց և չայևաց ի քեզ։

Ի Տէր յուսացիր, որ առնէ քևզ ճար
Եւ խոստովանևա, զոր նմա մեղար,
ԵՒւ՛ր փառաբանող դու Տևառն անդադար,
Որ չասանիցես ի կևանս անվճար։

3. ՆՈՐԻՆ ՅԱԿՈԲԻ ԱՍԱՅԵԱԼ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՑՆ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԵՒ ՍՐԲՈՑ ՆՈՐԱ

Անևղանևլին աստուած,
անսկիզբն և անճառական,
Անքննին վևրին զօրաց
և մտաց մեր անհասական,
Երէք բաժանևալ անձամբ,
տէրութիւն է միասնական
Մի կամօք, միով բնութևամբ
էութիւն փառաւորական։

Ի սիրոյ յառաջ բևրևալ
գոյացոյց զէակս ամենայն,
Զի սէր է անուն նորա,
զոր ասաց տէր սուրբ Յոհան,
Զևրկինս կամար կապևաց,
հրևղէն զօրացն օթևարան,
Զարևգակն եդ ի նմա
և կարգևայ աստեղաց սահման։

Զևրկիրս հաստատևաց բանիւ
ի վևրայ ջրոյ բազմութևան
Զարդարևաց պէս-պէս ծաղիօք

---

19 C *Թողեր ես* BD *զայլ* (D *զայ*) *ոք վիս զայլք*
22 B *խոստովաննս*
23 ABC *Տէրն*
Բ ն ա գ ի ր
3 B *տէրութին* C *տէրութիւնն*
10 BC *տնկովք* B *բուսով*

և տնկօք, բուսովք պանապան
ի ծովէ եհան թռչունս,
որ ի յօդս առ Տէր կարդան,
կէտք և մեծամեծ ձկունք
և մանունք առանց թուական։

Եւ չորքոտանիք բազումք
և վայրի էրէք և գազան,
Եւ ազգի-ազգի վիշապք
և սողունք, որ ի սմա գևռան,
Ետես արարիչն աստուած
և ահա բարի ամենայն,
վասն որոյ օրհնեաց զնոսա
՝ւ աճելոյ ետուր Հրաման։

Եւ ընդ յԱրևելս տնկեաց
դրախտն յեդեմական,
Իբր զգահոյս արքայի
պաճուճեալ փառօք փափկութեան,
Երկնի և երկրի զարդերք
կատարեալ եղեն ի լրման,
Արդ պիտոյ է վայելուչ
թագաւոր սմա և իշխան։

Ապա Հայրն երկնաւոր
ընդ Որդւոյ և Հոգւոյ ասաց բան.
Արասցուք մարդ բանաւոր
ըստ կերպի մեր նմանութեան,
Իշխեսցէ ձկանց ծովու
և թռչնոց երկնից բազմութեան
Եւ բոլոր սիեղերաց՝
սողնոց և գեռնոց զինչ որ կան։

---

11 B *ի օթս*
16 B *չիf ՝ւ* C *և փխ ՝ւ*
17 BC *Արևելս* C *եդեմական*
19 C *ի լման*
20 aB *վայելող*
21 aB *Ահա՝ Որդոյ՝ Հոգոյ*
24 C *չիf զինչ*

Եւ առեալ հող ի յերկրէ
    կերպացոյց ըստ կերպին նման,
Եւ փչեաց շունչ ի նմա
    և շնորհեաց հոգի բանական,
Եօթնարփեան շնորհօք լցոյց
    և եդ ի դրախտին փափկութեան,
Գործել անդ զգործ աստուածոյ
    և պահել նորին պատուիրան։

Իսկ նա ի դրախտէն ելեալ
    պատրանօք բանսարկուին խաբման,
ի ներքոյ մահու անկեալ,
    գրաւեաց զբնութիւնս ամենայն,
Կնգնալ եղկելի կենօք
    ի յերկրի յոյժ թշուառական,
Մինչ հոգին էջ ի դժոխս
    և մարմինն եդաւ գերեզման։

Յաղթեալ ի սիրոյ սրտին
    արարիչ Տէրն վերնական,
Սիրով առաքեաց զորդին,
    հաճութեամբ հոգւոյն տիրական,
Զոր սիրով իջեալ յերկնից
    և էառ մարմին կուսական,
Սիրով միացոյց զմեզ
    ընդ բնութեան իւր աստուածական։

Եւ զսէրն տարածեաց յաշխարհս,
    որ մարդիկք սիրով վառեցան,
Արծարծին օր ըստ օրէ
    հրդեհէ զտիեղերս համայն,

---

25 B *երկրէ* BC *կերպի*
26 C *փրկեաց* փխ *փչեաց*
27 a *Եօթնարբեան*
28 BC *պատփրան*
29 C *դրախտին*
32 C *մարմին*
33 a չիf *սրտին*
34 aB *հոգւոյն*
35 C *Որ*։ չիf և B *զմարմին* C *զմարմինն*
37 C չիf *Եւ*

Զի վասն սիրոյ Փրկչին
զաշխարհի սէրն մոռացան,
Թողեալ զընտանիս մարմնոյ,
ի Քրիստոս սիրով միացան։

Ոմանք ի լերինս գնացին,
ի տեսից մարդկան հեռացան,
ի յայրս և ի ծերպս վիմաց
պահօք ՝ւ աղօթիւք ճգնեցան,
Եւ այլք յանապատ շրջեալ
անզգեստ և մոլորական,
Ջմայլեալ սիրով հոգւոյն
և մարմնոցն անհոգացան։

Կէսք փորձ զտանջանաց առին,
կարծրագոյնս չարչարեցան,
ի հուր և ի սուր մաշեալ
՝ւ ի սիրոյն Տեառն ո՛չ հեռացան,
Արբեալ զբաժակ սիրոյ՝
սիրով Տեառն խաչակցեցան
Եւ զբռնութիւն չարին
առ ոչինչ համարեցան։

Զի թէ ոք սիրէ զաստուած
բոլոր սրտիւ լիական,
Նմա ոչ տիրէ բնաւ
տրտմութիւն համաշխարհական,
Թէպէտ չարաչար չարիօք
փորձեսցէ զնա սատնայն,
ի սէրն աստուծոյ վառեալ,
նմա դիւր թւի ամենայն։

Սէրն կատարէ բոլոր,
զամենայն զՏեառն պատուիրան,

---

44 aB հոգոյն
46 C չիք ՝ւ
47 B Սրբեալ փխ Արբեալ
50 C տրտմութեան
52 BC թիւր
53 B զամէն։ զՏէրնն զպատուիրան C պատիրան

Աստ գործէ զգործս աստուծոյ,
անդ հանգչի ընդ նմա յաւիտեան,
Յումեքէ ոչ երկնչի,
չունի նա ահ երկիւղական,
Զի հոգիացեալ է նա,
ոչ գնայ ընդ մարմնոյ պրաւման։

Առաջի թագաւորաց
քարոզէ համարձակաձայն
Եւ ո՛չ ամաչէ ասել,
Ոչինչ է վասն Տեառն անուան։
Ի սպառնալեաց չերկնչի,
թէ հարիւր հաղար բռնանան
Եւ ի խրոխտանաց չարեաց
ո՛չ կրէ նա ահ մարմնական։

Զուարթ երեսօք նայի
ի չար դէմսն գազանական
Եւ խոնարհութեամբ խօսի
բանս քաղցր խրատական
Եւ թէ զանազան պարգեւք
և բարիք նմա խոստանան,
Նմա գարշելի թվի
զարդարանք երկրի ամենայն։

Նա զխորհուրդն յերկինս ունի
և ցանկայ լուսոյն վերնական,
Որոյ ցնծութիւնն անճառ
և բարիքն է անանցական,
Սէրն զբազմութիւն մեղաց
ծածկեսցէ զլերանց նման,
Զվերս հոգւոյն բժշկէ
և քաւէ զմեղսն զամենայն։

Զհեռացեալքն յաստուծոյ
ընտանի առնէ նորա տան,

---

58 BC որ ինչ է փխ ոչինչ է
61 B Զուարթ C հայի
64 B թէի C թէին BC յերկրի
65 B երկինս
68 aB հոգոյն

Ընդ յաստուածոյ միաւորէ,
սուրբ Հոգւոյն կազմէ օթարան,
Հոգւով զարդարէ զնա,
պսակէ փառօք հայրական,
Վայելէ ուրախութեամբ
և հանգչի ի կեանս անվախճան։

Եւ թէ որ ընդ աստուածոյ
սէր չունի կատարեալական
Ո՛չ սրտէ և ո՛չ յանձնէ
և ո՛չ ի մտայ ամենայն,
Անբան անասուն է նա
և վատթար, քան զվայրի գազան,
Զի ո՛չ ճանաչէ զաստուած
և ո՛չ գործ նորա զանազան։

Այլ մեք սիրեսցուք զաստուած
ի խորոյ սրտէ լիական,
Յամէնայն զօրութիւնէ առաւել,
գիր, քան զամենայն,
Եւ նմա զփառս տացուք
՝ւ անդադար լիցուք օրհնաբան,
Ընդ վերին զօրացն երկնից
այժմ և միշտ և մինչ յաւիտեան։

4. Ի ՅԱԿՈԲ ԻՐԻՑՈՒԷ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ԳԵՂՋՈՒԿ ՈՏԱՆԱՒՈՐՍ Ի ԴԷՄՍ ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ԻՒՐՈՑ՝ ՅԱԿՈԲ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ, ՈՐ ԱՍԻ ԱՑՎԱԹԵՆՑ, ԵՒ ԻՒՐԵԱՆՑ ՄԱԿԱՆՈՒՆ ԱՍԵՆ ԹՈՒՍԱԹՑԻ ԲԱԹՈՒԿԻ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲ, ՈՐ Է ԱՑԺՄ Ի ԼԵՀԱՑ ՏՈՒՆ, ՋԱՄՕՍՑԱ

Յիսուսի աստուածոյ Որդւոյն միածնի,
Գթով նորա ողջոյն առ քեզ Հասանի,
Տէառնդ իմոյ Յակոբ սուրբ քահանայի,
Դէմ քեզ երկրպագեմ խոնարհ ի յերկրի։

---

70 BC *աստուած* aB *Հոգոյն*
71 aB *Հոգով* C *շարագրէ* վխ *զարդարէ* a *ծայրական* վխ *հայրական*
74 B *անձանէ*
78 B *Ամէնայն*
79 BC *չի՛՝ւ*
80 a *զօրացս*

Ամենայն ազանց ես դու գովելի,
Թող դու պայծառ կենաս անփորձ ի յերկրի,
Ալեօքդ ծերանաս և աւուրբք իլի
Մինչի կենացդ կէտ կենաս ցնծալի։

Կաճառք լուսեղինացն քեզ հովանի,
Նոցունց, այլև մարդկան դու ես ցանկալի,
Հոգովդ դու մաքուր ես ի յաշխարհի,
Ընտրեալ ես ի տոհմից և յազանց միջի։

Ո՜հ, թէ լիներ այն պահն, որ զքեզ տեսնուի,
Զաջդ տիրաշօշափ ես համբուրէի,
Ժամ մի դէմ երեսիդ աչօք հայէի,
Ապա զհոգիս մարմնոյս իմ աւանդէի։

Բանի քո բարբառոյ սիրտս կարօտի,
Հոգիս ցանկայ զեղոյ քո հրաշալի,
Զի ձեզ է գեղեցիկ և դու ես արի,
Շնորհօք ես դու լցեալ նման Ներսէսի։

Արեգ ես դու և լոյս, նման արևի,
Եհաս քո շառաւիղդ առ անձս եղկելի,
Որ մթացեալ կայի քո լուսոյդ հեռի,
Սիրտ իմ քո նամակաւդ յոյժ մխիթարի։

Նման ես դու սրբոց Հարցն առաջի,
Որ և համեմատիս հրեղեն սեռի,
Ի յայս ձմեռնացեալ չար ժամանակի,
Դու վարդ երևեցար ի մէջ պարտիզի։

Արդար, հեզ և հանդարտ և բարեհոգի,
Գործով ես դու մաքուր և առաքինի,
Դու ես զամպար վառեալ, լոյս անշիջելի,
Ի քեզ նման չի կայ ի յայս միջակի։

Բոտևալ ես դու գործով զուարթնոց դասի,
Զի ես դու յարմատոյն սուրբ Լուսաւորչի,
Ծաղիկ պայծառ, բուսեալ հոտով ի յերկրի,
Քահանայ նազելի ըստ Մելքիսէդի։

Ժառանգ որդի ծնեալ ես դու Հայրենի
Եւ ջահ լուսոյ փայլեալ ի մէջ աշխարհի,

Ժառանգակից լինիս կենացն յաւէտ,
Վասն զի ես պարծանք Հայկազան սեռի։

Անունդ քո բարի տարածեալ յերկրի,
Ո՛վ տէր Յակոբ, ընտրեալ ի մէջ ամենի,
Բնութեամբդ ես դու բարի, գործով գովելի,
Մաքուր ես և անբիծ, անախտ ի մարմնի։

Նկրտիմ և ջանամ զքեզ գովելոյ,
Բայց որ կարիք չունիմ բան շարադրելոյ,
Մարթէ զքեզ գովել հրեղէն լեզուոյ,
Ա՛յ իմ հոգոյս հոգի, գովեալդ աստուածոյ,

Է՛ իմ աչացս լոյս, հայր իմ ցանկալի,
Կարօտ եմ տեսութեանդ քո տենչալի,
Լուսով պայծառ նման դու արիւսակի
Եւ ես ցանկամ լուսոյ և կամ ի մթի։

Սիրով քո կարօտուդ սիրտս կու վառի,
Որ եմ նգիւհ եղեալ ի տարաշխարհի,
Ջունիմ հնար տեսնուլ զդէմդ բաղձալի,
Զի ծովն ովկիանոս ի մէջ մեր ծփի։

Ընտրեալ ես յաստուածոյ դու յորովայնէ,
Շնորհքն աստուածային ի քեզ իջեալ է,
Աստուածատիպ կերպիդ հոգիս փափագէ,
Որպէս եղջիւրն այն ջուր ի աղբերէ։

Նստեալ ես դու ի մէջ Թոխաթ քաղաքի,
Ընդ հովանեաւ սրբոյն Ստեփաննոսի,
Նման ես դու հոգով ծաղկալից դաշտի
Եւ ես փետուրաթափ թռչուն ի գրի։

Կամքդ բարի սիրով ղսա ընկալցի,
Թէպէտ որ անյարմար ես շարադրեցի,
Զի ի յաւելածոյ սրտէս բղխեցի
Եւ քսա կարեաց իմոց զքեզ գովեցի։

Այսու փոքր բանիւս, որ ես զբեցի,
Զվարթդ Հարցանեմ տէրն հաճելի,
Որպէս և կամ, դիա՞րդ ես դու ի յերկրի,
Պահէ զքեզ աստուած անսասանելի։

Լոյսդ աննենգ և սուրբ և հեզահոգի,
Եթէ դու հարցանես զանձն իմ եղկելի,
Առողջ եմ ես մարմնով ի յայս կենցաղի,
Հայցմամբ ձեր և ներով տեառն Յիսուսի։

5. Ի ԲԱԹՈՒԿ ՅԱԿՈԲ ԻՐԻՑՈՒԷ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ԴԷՄՍ ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ԻՒՐՈՅ՝ ԱՅՎԱԹԵՆՑ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԻՆ

Հիբար հողանձնէ,
Քո աշակերտէ,
Յակոբ ծառայէ։

Քեզ ողջոյն հասցէ,
Տէր, տէր Աֆէնտէ
Եւ Աստուածատրէ։

ՅԱդամայ զարմէ,
Ծննդոցն Եւայէ
Հրեշտակ ես յերկրէ։

Ի հոգւոյն շաւղէ,
Լոյս քեզ ծագեալ է,
Պետրոս ի կարգէ։

Զեռք քո շօշափէ
Զծնեալն ի Կուսէն,
Մարմնաւոր քրոբէ։

Բերանդ աղօթէ
Եւ զՔրիստոս զենէ,
Զանցանս քաւէ։

Ոտք քո վերճեմէ,
Բարձր յերկինս կոխէ,
Զաստուած տեսանէ։

Յորժամ լեզուդ սկսեալ խօսակցէ,
Գորովագոյթ հայր իմ, զիս յիշէ.
Աղաչեմ։

Արեգ յարևու,
Աստղ առաւօտու,
Հոգւոց լուսատու։

Ուզդ ի բուն որթու,
Ծառդ պտղատու,
Պտուղ տաս ժամու։

Բժիշկ դեղատու,
Ջիթով և գինու,
Խոցոտեալ Հոգու։

Բարի տնտես դու,
Ի տանն աստուծոյ,
Սիւնդ ևկեղեցւոյ։

Աղ համեմատու,
Բարեաց ձեռնտու,
Յորդորիչ բարու։

Պատրաստ ի ժամու,
Փեսային գալու
Եւ համար տալու։

Շահող մնաս դու,
Տնտես դու հաճու,
Արժան հաւատու։

Յորժամ իշխեմ ես տասն քաղաքու,
Արժան արա, Հայր, պիս յիշելու.
Ազաչեմ։

Ձերից երանեալ,
Քաջ հովիւ ընտրեալ,
Քահանայ օծեալ։

Հոգւով պօրացեալ,
Իմաստիւք լցեալ,
Խրատիչ գովեալ։

Յաստուծոյ օրհնեալ,
Սրբոց նմանեալ,
Գործով զարդարեալ։

Միշտ աշխատեալ,
Վարձս ընկալեալ,
Յաւէտ ցնծացեալ։

Սարգիս նմանեալ,
Որդուվդ քո ծաղկեալ,
Բարեհամբաւեալ։

Առաջնորդ եղեալ,
Մանկամբք քո ընտրեալ,
Յատենի կացեալ։

Դիմօք զուարթացեալ
Եւ զայս ասացեալ.
Ահա և ես և մանկունքն իմ նկեալ։

Ի քէն հայցեմ, հայր իմ բարերար,
Յայնմ ատենի դիս մի մոռանար։
Աղաչեմ։

Բետոր իմաստուն,
Համբաւեալ անուն,
Նմաննալ առաջնոյն։

Դու ես բանիբուն
Եւ մեծ րաբուն,
Շնորհօք սուրբ Հոգւոյն։

Բանաս ղշրթուն,
Զլեզուդ զւարթուն,
Խօսիս բաղցրագոյն։

Պատմեն ժողովոյն,
Զպատգամ օծելոյն,
Նորոյ կտակոյն։

Զաւետիս տալոյն
Եւ խոստանելոյն,
Զկեանս անապատում։

Յոյս մեղուցելոյն,
Զանաս դառնալոյն,
Լուծ տաս բաղցրագոյն։

Խրատիչ ծերոյն
Եւ մանկագունոյն
Եւ երից տասոյն։

Ո՛վ բարի անուն,
Քաջ հովիվ արթուն,
Մշակ նոր այգոյն։

Յորժամ ասեմ որդի օրհնելոյն,
Եկայք օրհնեալք հօր իմ բարձրելոյն,
Յայնժամ յիշեա, հայր իմ բարեգոյն,
Զիս քո ծառայդ զգրիչս փցուն.
Աղաչեմ։

6. ՅԱԿՈԲԱՅ ԹՈԽԱԹԵՑԻՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԿԵՆԱՑ ՄԱՐԴԿԱՆ

Աստուած ստեղծեաց զմարդն առաջին,
Օրհնելով օրհնեաց զաճումն նորին,
Աճեալ բազմացան և զերկիր լցին,
Տևէ և մնայ մինչ յօրն վերջին։

Բայց դուք լուարուք զբան մարգարէին
Դաւթի ՝ւ Եսայեայ և նախնեաց նոցին,
Զաւուրս մարդոյ որպէս խոտ անցին,
Ի հնչել հողմոյն այլ ո՛չ երևին։

Գարնան ծաղկի նման կու ծաղկին,
Որպէս շուշանի պայծառ տես ունին,
Եւթանասուն ՝ւ ութսուն ամք նոցա թուին,
Յաւօք ի հարիւրն հազիւ թէ հասնին։

Խորագիր

B Նորին Յակոբի ասացեալ վասն կենաց մարդկան C Յակոբ եպիսկոպոսի վասն կենաց մարդկան D Անխորագիր

Բնագիր

1 a Ի հողէն փխ առաջին
2 aBD նոցին
4 B օրն
6 C Դաւիթ CD չիք ՝ւ
7 aCD ասին (CD առին) փխ անցին
9 B որպէս կու ծաղկին
11 aBD թանասուն a թուին

Դուք ինձ լուարուք, եղբարք, զինչ ասեմ,
Զննդոց մերոց զսկիզբն պատմեմ,
Մասունք մեր հոգւոց երեք բաժին են
Եւ նիւթն մարմնոյ ի չորս տարերց են։

Երբ յորովայնի մանուկն ընծայի,
Ինն ամիս է չափն, որ ծնանիցի,
Հինգ օր աւելի անդրանկին լինի
Եւ մարդ կատարեալ յերկիր անկանի։

Զոր իսկի բնաւ չի գիտէ բան մի,
Այլ լալոտ աչօք ի կարգ մտանի,
Տարի մի բոլոր կաթնակեր լինի
Եւ յետ այնորիկ ի ստեանց հատանի։

Եթէ ի յերրորդ տարին հասանի,
Քանի մի բանիկ զրոյց ուսանի,
Քաղցրանայ, լինի նման շաքարի
Եւ սիրտք ծնողացն ուրախ լինի։

Ընդ ժամանելոյ ի չեօթն տարին,
Մտանէ ի լուծ ուսման և գրին,
Նաև այլ ուրիշ պէս-պէս արուեստին,
Ի պէտս մարմնոյ կան և զբաղին։

Թէ գան հասանին ի տասն տարին,
Լինին որպէս վարդ ի մէջ կոկոնին,

---

15 BD հոգոց D բաժանեն
16 BC չիմ ի B տարերաց CD տարերացն
17 CD մանուկ
19 D Հինկ B անդրանիկին
20 B երկիր
21 D չը գիտէ
24 B ի ստեաց
25 B ի երրորդ
26 D զրուց
28 C սիրտ
29 D ժամելոյ aD չեօթն C տարի
30 BCD Մտանեն
31 a ուրիշ
33 aB հասանեն
34 B Լինի

Հոտ անուշ բուրեն իւրեանց ծնօղին,
Օր ըստ օրէ պայծառանան `ւ յառաջին:

Ժամանեալ ի տասն և յերկուս հասանին,
Ցանկութիւն մարմնոյ ի սիրտն անկանին,
Ի տասն և հնգին միտքն պղտորին,
Յամուսնանալոյ չափն հասանին:

Ի քսան տարին բարքն զօրանան,
Նման գազանի ի յորս կու գնան,
Զերկիւղն աստուծոյ նոքա մոռանան
Եւ ի մարդկանէ ամօթ չունենան:

Լեալ երեսնամեայ՝ կատարեալ մարդ են,
Զհասակն Ադամայ ի յանձին բերեն,
`Ի թագաւորել և իշխել կարեն
Եւ այլ զանազան բանից հասու են:

Խորհուրդ մ՝ այլ ասեմ զթիւ քառասնից,
Սիրտք նոցա տրտմին յոչինչ տաղանդից,
Իզուր խռովին գանձեն ի նիւթից,
Ո՛չ գիտեն, թէ ում մնայ վայելից:

Ծանրանան մեղօք ի յայսմ աշխարհիս,
Թմրին զբազմամբն աստնվորիս,
Ագահեալ գրկեն զանցաւոր բարիս,
Կարծեն սեպհական մնալ ի յայս տիս:

---

35 C անուշ B իւրեան
36 a առաջին
37 D ժամանել BCD չիմ ի B երկուս
38 C Ցանկութիւնք CD ի սիրտ
40 C Համուսնանալոյ
42 B ի որս
44 D 'Ի փխ Եւ BC յամօթ
46 B յԱդամայ
47 aCD յիշխել
48 D 'Ի փխ Եւ BC հասանեն
50 B տաղանդին
51 BCD խռովեն
53 B ի այսմ
54 B աստնորիս C այս տընաւորիս

Կարգաւ հասանեն ի յամս յինից,
Նմանեալ լինին ծառոց պտղալից,
Որդւովք և թոռամբք կան ուրախալից,
Առաջի նոցա խաղան խնդալից։

Հայրական գթով են երախտաւոր
Եւ լինին նոցա որպէս թագաւոր,
Քանզի այժմ եղեն տանուտէր բոլոր,
Բազմեալ են ի տան իբր իշխանաւոր։

Զիր բարեօք Տեառն վաթսունն ելանեն,
Խառն ալեօք և ծեր զինքեանս տեսանեն,
Յամէն հասակէ պատիւ ընդունեն,
Թագաւորք և իշխանք զնոսա մեծարեն։

Ղօղեալ յերկիւղէ մահուն՝ սարսափեն,
Թէ յեւթանասուն յամն հասանեն,
Ի յաշնանային հողմոյն նմանեն,
Յաւք և հեծութիւնք և վերք յաւելեն։

Ճողոպրել ջանան, սակայն ո՛չ կարեն,
Զի դարքն զնոսա բռնութեամբ ձգեն,
Ի գաւազանի վերայ դողդոջեն,
Յանկան մանկութեան և ո՛չ հասանեն։

Մտաց անկանին և խելաց թափին,
Զինչ որ գործեցին, զայն ի միտ չունին,
Անցեալ ժամանակք երազ կու թուին,
Բիւր բանիցն յիշեն հազիւ թէ զմին։

---

56 B ի այս
59 aBD որդովք
60 C Առաջին
66 aBD զինքեանք
67 B Ամէն
68 a ու
69 B սարսափին
70 aD ի՝թանասուն BC ամն
71 B ի աշնանային BC հողմն
72 BC աւել են
74 BC արքն փխ դարքն
79 B Յանցեալ a ժամանակ BD ժամանակն
80 a բանից aBD զմին մին փխ թէ զմին

Յորժամ ի յութսուն տարին ժամանեն,
Կեանք նոցա հարամ, ինքեանք վկայեն,
Ցաւքն ծանրանան և զնոսա նեղեն,
Որ և իսկ բժիշկք օգնել ոչ կարեն։

Նեղին և տրտմին յամէն կողմանէ,
Զի ամէն յօդուածք նոցա խախտեալ է,
Որ ալևորեալ և երկու տակ է
Եւ բոլոր անձամբն յուժոյ թափեալ է։

Շիւարեալ անձամբ, հանգիստ նա չունի,
Ո՛չ ի տընջեան, ո՛չ ի պիշերի,
Ննջել ո՛չ կարէ, յաչքն քուն չունի,
Ո՛չ ելնել շրջիլ, զի կարիք չունի։

Ո՛չ ձեռքն ի գործի, ո՛չ ոտքն ի քայլի,
Բերանն անհամեալ, զի ակռայ չունի,
Նաև վայելուչ ղգեստ չագանի
Եւ թէ ագանի, նայ ծիծաղ լինի։

Զորիւք տարեւոք չորս եղանակին,
Պակասեալ, գնաց աւուրքն նոցին,
Ո՛չ մէճլիս նստին, ո՛չ ի մարդ խառնին,
Ո՛չ խաղան, խնդան և ո՛չ ծիծաղին։

Պէտք մարմնոյն անցեալ, անպիտան լինին,
Եթէ իննսուն տարին հասանին,
Ի դուռն մահու արդէն անկանին,
Իբր ղկիսայրեաց կոճղ անկեալ դնին։

---

81 aD ութսուն
82 BC Նեղեն փխ Հարամ
83 B Ցաւքր CD ծանրացան
84 B բժիշկ
85 B ամէն
86 a օդուածք D օդւածք C են փխ է
90 B և ոչ փխ ոչի
91 C աչքն a չնկնի փխ չունի
92 C ելանել
98 CD Գնաց փխ Պակասեալ B գնաց փխ նոցին
99 D 'ւ ոչ
102 B ինսուն C յիննսուն
104 B կոճղ անկեալ կիսայրեաց

Ջերմութիւնք մարմնոյն խսպառ պակասին,
Միտքն ցնորին և ընդ այլ խօսին,
Աչերն ի տեսից լուսոյն նուազին
Եւ լոյր ականջացն ի բաց բառնին։

Ընդունքն խցեալ, զհոտ չիմանան,
Զգայարանքն ամէն անզգայ դառնան,
Տանջին ակամայ՝ ո՛չ հաճոյանան,
Վասն որոյ ի մահն յօժարանան։

Սարսափիմ ասել, թէ զինչ տի լինան,
Եթէ հասանեն հարիւրն ի լման,
Զորացեալ ծառի տերևի նման,
Անկանին մահուամբ և ի հող դառնան։

Վայելուչ պատկերքն անշքացան,
Գեղեցիկ շինուածք մարմնոյն քակտեցան,
Ելեալ յաշխարհէ մտան գերեզման,
Այլ ոչ երևին, զի անյայտացան։

Տարակոյս մ՚այլ կայ, եղբարք, յետ մահուան,
Եթէ անպատրաստ ոք ի մէնջ գնան,
Պահեալ է նոցա ահեղ դատաստան,
Յորժամ որ Քրիստոս նստի ի յաւետեան։

Բարուն երկնաւոր՝ Քրիստոս թագաւոր,
Աղաչեմ, արա դու զիս զօրաւոր,
Դառնալ ի մեղաց սրտիւս բոլոր,
Թէ երբ գայցեմ յաւետեան, չինիմ գլխիկոր։

---

106 aBD *բնտալ փխ բնդ այլ*
107 CD *լուսոյ։ նուազին*
108 C *ականջոցն*
110 a *Զգայրանք* B *ամէնն*
111 BC *չիք ՝ւ*
112 B *օժարանան*
113 D *Սարսափեմ։ ինչ։ չիք տի* B *լինին*
114 C *հասանին*
119 B *աշխարհէ*
120 BC *և փխ զի* D *անյայտեցան*
121 CD *Տարակուս*
122 C *անպատրաստք* a *չիք ոք* B *ի մէջ*
124 B *ի առեան*
125—128 C *չիք*
128 aB *առեան* a *պուխ ի կոր* D *ի կոր փխ գլխիկոր*

Յրուեա պչար խորհուրդս, որ է դիւական
130 Եւ արա պճոգիս քեզ ասպնճական,
Թէպէտ անպիտան եմ ես ՝ւ անարժան,
Բայց դու գթած ես առ ամենեսեան։

Իւթական մարմինք մեր նոր նորոգին,
Յորժամ գայցէ Տէր փառօք հայրենին,
135 Ցնծան դասք սրբոցն և ուրախ լինին,
Կամարարք չարին ի հուրն մատնին։

Փառք տամք աստուծոյ մեք ամենեքեան,
Օրհնեալ է անունն անբաւ յաւիտեան,
Արար զմեր նախնին պատկերին նման,
140 Դարձեալ նորոգեաց ես պայծառ բան զայն։

Քեզ, Յակոբ երէց, ո՞վ եղ հրաման,
Որ շաղակրատես բանս ի յատեան,
Ջձեզ ապաչեմ, եղբարք ամենայն,
Մի՛ խնայէք ինձ ասել զձայր մեղայն։

7. ՅԱԿՈԲԱՅ ԵՐԻՑՈՒ ԱՍԱՑԵԱԼ ԶՂՋՄԱՆ ԽՕՍՏՈՎԱՆՕՐԷՆ

Յերգոցն Դաւթի սկիզբն արարից,
Բանիւն յեսայեայ խրախոյս բարձից,

---

129 C *խորհուրդն*
130 C *զհոգին*
131 BC *չի՛ ՝ւ*
133 BCD *Իւթականք*
135 B *սրբոց*
136 B *կամարար* C *ի հուր* D *մատնին*
138 B *անուն*
139 C *նախնի*
140 CD *և փխ. ես* B *պայծառանան* BCD-ում 139 և 140-րդ տողերը նա ու առաջ
141 BD *զայդ հրաման* C *զայս հրաման*
142 B *ի առեալ*
143 D *եղբայրք*
144 D *Մեղան*

Խորագիր

A *Նորին Յակոբի ասացեալ զղջման խօստովանօրէն*

Բնագիր

2 A *խրախուս* B *բարձից*

Զեղեկիէլին հուպ սմին եղից,
Զպատուէրն Յիսուսի օրհնաբանեցից։

Առածն Պաւթի այս էր, որ ասէ,
Բաղձանօք սրտին հառաչմամբ գոչէ,
Երանի ասէ և դարձեալ կրկնէ,
Առն, որում զմեղքն աստուած թողցէ։

Կարգէս ի խոնարհ առ բան խրատից,
Եթէ ես ինձէն զմեղս իմ պատմեցից,
Ի ժամ ընդունելի յաղօթս կացից,
Զամպարշտութիւնս իմ դու թողցես ինձ։

Որ այսմ նման զեսայեան առից,
Զանօրէնութիւնդ նախ դու ասա ինձ,
Խօստովանեա իսկ զյանցանսդ գործից
Եւ ես համայնին զայն ընչեցից։

Բերիմ օրինակ զեղեկիէլին,
Որ մեծ յոյս տայ նա մեղանչականին,
Ոչ կամիմ, ասէ, զմահ մեղաւորին,
Այլ երկայնամիտ եմ դառնալոյ նորին։

Քրիստոս ի Պետրոս յորժամ որ էհարց,
Թէ՝ Յօրն քանի՞ ես թողութիւն տաց,
Մի՞, թէ կամ երկու, կամ յեօթն հասայց,
Զդարձեալն ի մեղաց առ իս ընկալայց։

Աւրհնեալ բերանովն պատասխանեաց,
Թէ՝ Զայս ես պատուէր տամ քեզ օրինաց,
Որչափ որ դառնայ մարդն ի մեղաց,
Զդուռն ողորմութեան իմոյն նմա բա՛ց։

---

3 A զեղեկիէլի
5 B է փխ էր
17 B Բերեմ
20 B երկայնամեմ
21 A որժամ
22 A Օրն
23 B յերկու
24 B իմոյ փխ իս

Հայր եմ ստեղծուածոց ես անոխակալ,
Վասն յանցանաց ես չեմ բարկանար,
Յառակ ձեզ եւտու զհարիւրն ոչխար,
Զանառակ որդին զդրամն կորեալ։

Արդ կայք, մանկունք սուրբ ևկեղեցւոյ,
Ցնծացէք հոգւով այսու խորհրդոյ,
Խոստովան լերուք զմեղս մարմնոյ,
Մեղայ ասացէք ի դէմս աստուծոյ։

Նարեկայ վանիցն վարդապետի,
Քաջ հռետորին, սրբոյն Գրիգորի,
Ասացեալ խրատ սակս մեղայի,
Անմոռաց պատուէր յուսացեալ սրտի։

Աստուածապաշտից եղեալ է սահման
Եւ անհնարին ճարակ և դարման,
Փափագող հոգւոց բարելի սեղան,
Զօրաւոր կամուրջ է կենդանութեան։

Յիշեմ զմեղսն ՚ւ ասեմ քեզ մեղայ,
Մեծ բարերարիդ անարգս, մեղայ,
Ծագմանդ լուսոյ խաւարս, մեղայ,
Անբաւ երախտեացդ արդար, և մեղայ։

Ինձ շնորհացդ տուողիդ առաւել մեղայ,
Անհաս պարգեացդ հանապազ մեղայ,
Ստացողիդ յոչէ, ստուգապէս մեղայ,
Գերունակ գոգոյդ անբաւս, մեղայ։

---

29 A իմ փխ եմ B ստեղծուածոց
30 A անցանաց
31 A Առնակ։ հարիւրն
34 B հոգւոյ
35 A խոստով
37 A վարդապետին
39 B վասն փխ սակս
40 A ուսացեալ
42 B անհնարից
45 A զմեղանս B ու փխ ՚ւ
48 A երախտեաց
51 B յոչէից
52 A գերգունակ

Աննուազ լուսոյդ ևննգոդս, մեղայ,
ձաշակման կենացդ բակումս, մեղայ,
Մարմնոյդ աստուծոյ, մահու չափ մեղայ,
Պաշտելի արեանդ, իսկապէս մեղայ։

Սիրոյդ գթութեան, յայտնապէս մեղայ,
երախտաւորիդ, վերըստին մեղայ,
Ապերախտ եղայ, չարաչար մեղայ,
Հոգւով և մարմնով, յիմարս մեղայ։

Անպատկառս ի քէն, տադտկալիս, մեղայ,
Մահ ինձ կամելով, վատթարս, մեղայ,
Անկենդան մահուն, ձաղելիս, մեղայ,
Մեղայ, Տէր մեղայ, դու ինձ ողորմեայ։

Ցրուեա ծածկատես, պի դու կարող ես,
Ջխայթուածս մահու բժշկել կարես,
Ջի ներող, գթած և երկայնամիտ ես,
Թողուլ զյանցանս վասն քո գիտես։

Եւ թէ հայեցեալ մարդասիրեսցես,
Ըստ քում գթութեանդ, որպէս սովոր ես,
Հայեցեալ ի քեզ կողկողիմ և ես,
Հառաչեմ և լամ սարսափելով ես։

Ապա թէ դու զիս անտես առնիցես,
Հերքեալ արտաքսիմ տագնապելով ես,
Ամաչեալ դիմօք պաղատիմ առ քեզ,
Ջի ողորմութեամբ զիս առ քեզ կոչես։

Լսել աղօթիցս աղաչեմ զքեզ,
Մեռելոյս դարձեալ հոգի շնորհեսցես,

---

56 A արեամբդ
57 A այտնապէս
58 A երախտաւորի
60 A Հոգով
63 A ձաղկալիս փխ ձաղելիս
68 A դանձանս
70 A Վասն փխ Ըստ
71 B Նայեցեալ։ կողկողեմ
76 A գոչես

Զի արժան եղեց փառս տալ միշտ քեզ,
Զամենայն աւուրս որչափ որ եմ ես։

Է՛, մեղօք մեռեալ Յակոբ սուտանուն,
Է՞ր դու լրբացար, երբ չես բանիբուն,
Դարձիր ի մեղաց, շինէ հոգւոյդ տուն,
Անցեալ են աւուրքդ, կու գայ գոյժ մահուն։

8. ՆՈՐԻՆ ՅԱԿՈԲԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ՈՂՔ ԱՂՕԹԱԿԱՆ

Յիսուս Քրիստոս, ի փրկիչդ ապերսեմ
Եւ զաղետ յանցանաց անձինս պատմեմ,
Յարաժամ հանապազ լալով արտասուեմ
Բժիշկդ իմաստնոց զվերս իմ ցուցանեմ։

Աւգնութիւն ինձ լինել, Տէ՛ր, ի բէն հայցեմ,
Զի ես գթութեամբդ թողութիւն գտցեմ
Թեև ի մի նուագ բիւրս մեղանչեմ,
Այլ ի բէն մարդասէր յուսահատ չեմ։

Կեցո զիս, ոգէսէր, քանզի ես քոյ եմ,
Ի ձեռաց թշնամւոյն քեզ գանկատ առնեմ,
Ի պատրանս նորին մեղօք անկեալ եմ,
Արդ մեղայ քեզ ասեմ և գարձեալ կրկնեմ։

Ողբալով զգազանիսն հրապարակեմ,
Զծածուկ մեքենայսն խայտառակեմ,
Զթագուցեալս ի յոգիս քեզ բացայայտեմ
Եւ պատրանս խաբողին ես ծանուցանեմ։

---

83 A հոգուդ
84 A է փխ են
խոր ագիր
C Յակոբայ երիցու ողբ աղօթական
Բնագիր
2 C չիմ Եւ՝ Զաղետս AB անցանաց B տ՝պատմեմ
3 BC արտասուեմ
6 B քո գթութեամբդ
7 A չիմ ի BC նուագ
8 A ուսահատ
9 AB քանի փխ քանզի
10 AB թշնամոյն
15 A ոգիս C հոգիս

Բնութիւնս կարի տկար է, գիտեմ,
Վասն որոյ պայն ի բեզ ապաստան առնեմ,
Զոսոխին դիմեցումն աստուածոյդ յանձնեմ
Եւ վտանգէ երկիւղին զերծեալ ելանեմ։

Քո բանիւդ, տէր Յիսուս, գործ հրաւիրեալ եմ,
Ընդ յետին մշակաց յայգին մտեալ եմ,
Թեև գործն յարքունի ես ծոյլ գտեալ եմ,
Արա, զի ժամ վարձուն պատարկ չելանեմ։

Ալլև աղ առ ի քէն ես անուանեալ եմ,
Համեմել զայնոսիկ, որ յանձս առեալ եմ,
Թեև ես խորհրդով անհամացեալ եմ,
Ապաչեմ համեմել որքան կոխան չեմ։

Հայրական ի լուսոյդ լոյս կոչեցեալ եմ,
Լոյս ծագեալ այնոցիկ, որ չիսն յանձնեալ են,
Բայց հոգւով և մտօքս խաւարեալ եմ,
Լոյս ծագել ինձ ՝ւ իմոցս ի քէն, Տէ՛ր, հայցեմ։

Արքուն կալ դռնապանս պատուէր առեալ եմ,
Զի ի գալ տանուտեառնդ զգոյշ գտանիցեմ,
Ես ի քուն մահու մեղօք ննջեալ եմ,
Զարթեցո զիս, զի կեցից որքան մեռեալ չեմ։

Նաև տանն աստուածոյ տնտես կարգեալ եմ,
Զկենաց հացն բաշխել յանձին կալեալ եմ

---

16 C քեզ փխ ես
17 A Բնութեամբս ABC կարիք փխ կարի
19 AB դիմեցմունն A յաստուածոյդ անձնեմ
20 C ՝ի B երկիւղ
22 A այգին
25 BC անտանեալ
26 A անձս
28 BC յորքան
30 BC ծագել A անձնեալ
31 B մտօք ես
32 C իմոցն
33 B պատւեր C պատուերեալ եմ փխ պատուէր առեալ եմ
35 BC քունն
36 BC յորքան
38 A անձին

Եւ փոխան կերակրոյ զծառայս հարեալ եմ,
Վասն որոյ ամբաստան քեզ լինելոց եմ։

Այլ առատ շնորհիդ ես յուսացեալ եմ,
Տալոյ ինձ գիտութիւն մինչ ի մարմնի եմ,
Զի զգուեստ տնտեսին ի քէն լսիցեմ
Եւ ի յարկն յաւիտենից տեղ գտանիցեմ։

Յիմարաց հինգ կուսիցն նմանեալ եմ,
Զհոգւոյս ջլապտերն շիջուցեալ եմ,
Տո՛ւր ինձ լոյս ի լուսոյդ, որ աստէն վառեմ
Եւ ի գալ փեսայիդ պատրաստ մտանեմ։

Ի քէն, Տէ՛ր, ակն ունիմ և ոչ երկմտեմ,
Զի դու քաղցր ես բնութեամբ, պայն ես քաջ գիտեմ,
Վասն որոյ բարեխօս առ քեզ առաքեմ,
Զաղաչանս սրբոցն, որ քեզ հաճոյ են։

Էիդ Հօր աստուածոյ փառս վեր առաքեմ
Եւ որդւոյդ Միածնի յերկիր պագանեմ,
Սուրբ Հոգւոյդ ճշմարտի ես ծունր կրկնեմ,
Այժմ և մինչ ի յիտին շունչս հատանեմ։

9. ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԾԱՐԱԴՐՈՂԻ ՍԱՂՄՈՍԻՍ, ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՈՂՈՐՄԵՑԻ, ԱՄԷՆ

Յետ Ադամայ ելանելոյն ի փափկութեան,
Որդիք նորա ընդ անասունս աստ բնակեցան,
Ծնան զաւակս ի վերայ երկրի և բազմացան
Եւ յԱրարչէն իւրեանց նոքա մոլորեցան։

---

40 C են փխ եմ
41 A ուսուցեալ
42 AB մինչդեռ
43 B գովեստ
44 BC յաւիտեանց
46 AB Զհոգոյս AC ջլապտերս
54 A որդոյդ
55 A Հոգոյդ
56 AC չիմ ի

Բայց գթութիւնն աստուածային արարչական,
Ոչ մինչ ի սպառ ետ զնոսա դիւաց կոխան,
Այլ ետ ի սիրտ նոցին խորհուրդս գիտութեան,
ի ճանաչել զաստուածն երկնից խնամող զինքեան։

Ուստի յուսմունս աստուածայինս վարժեցան,
Մաքուր մտօք իմաստութեան հետևեցան,
ի մարմնական զբաղանաց որոշեցան,
ի համութիւն տեղեկութեան գրոց փութացան։

Վասն այնորիկ աստուածային շնորհօք լցան
Եւ սուրբ Հոգւոյն եղեն նոքա ասպնճական
Եւ խօսեցան նովին հոգւով բանք զանազան,
Որպէս հոգին տայր բարբառել նոցա պրան։

Ոմանք զանցեալն պատմէին ի սկսման,
Ոմանք զգալոցն ճառէին զնորին վախճան,
Գուշակէին այլք զգալուստն աստուածական,
Թէ գայ Փրկիչ յաւուրս յետինս ոգոց մարդկան։

Ու ի լրման հին օրինաց գրաւորական,
Առաքեցաւ աստ ի խոնարհ երկնից արքայն,
Ընտրեաց առ իւր յաշակերտացն երկոտասան,
Հոգւով լցոյց և գիտութիւն ետ զանազան։

Ոմն ի հոգւոյն տեղեակ եղև իմաստութեան,
Միսն ընդունակ եղև բանից և գիտութեան,
Այլք հաւատով հզօրացեալ պսակեցան,
Եւ այլք շնորհս առին ցաւոց բժշկութեան։

Այլ ոմն ունի աջողութիւնս զօրութեան,
Միսն՝ շնորհք նախագուշակ տեսողութեան,
Այլք զհոգիս ընտրել կարեն զմաքրական,
Եւ այլք լեզուաց շնորհք ունին խօսել յատեան։

Բ ն ա գ ի ր

13—36 a չիf
14 bC *Հոգոյն*
15 bC *հոգով*
19 DE *այլ*
21 b *յաւուրց փխ ի լրման։ աւուրց փխ օրինաց*
24 DE *Հոգոյ*
25 bC *հոգոյն*
26 DE չիf *և*
32 bCE *այլ* bD *լեզուաց*

Այլ ումն ունի զգիտութիւն Բարգմանութեան,
Ի նոյն Հոգւոյ մեզ պարգեւի այս ամենայն,
Որպէս գրէ Պօղոս ի Թուղթն Կորնթացւոցն,
Թէ սուրբ Հոգին տայ զամենայն վասն օգտութեան:

Ի նոյն շնորհէ եկեղեցիք հաստատեցան,
Պէս-պէս կարգօք և պաշտամամբ զարդարեցան,
Քաղցրանուագ եղանակօք վայելչացան,
Մանկունք սորա զմայլեալ Հոգւով զուարճացան:

Ի տիեզերս համօրէն տարածեալ կան,
Մէջ բազմահոյլ քրիստոնէից նրգ պաշտամանն,
Մատուցանեն տեառն աստուծոյ զբանս օրհնութեան
Եւ ախորժակ ձայնիւ նրգեն յոյժ զանազան:

Ահա որս և մեր եկեղեցիք ի Հայաստան,
Ի պարգեւէ շնորհաց Հոգւոյն ոչ չհանեցան,
Այլ ի նախնեաց ի հարց մերոց շատ ընտրեցան,
Եւ զօրացեալք ի սուրբ Հոգւոյն արիացան:

Նախ զհաւատս ուսուցին ժողովրդեան,
Ըստ աւանդից առաքելոցն, որպէս ուսան,
Խոստովանել զանունն սուրբ Երրորդութեան,
Ըստ Նիկիոյ մեծ ժողովոյն դաւանութեան:

Ապա կարգաց եկեղեցեաց եդին սահման,
Յառաւօտէ մինչև ցերեկ միշտ անխափան,
Կարգ աղօթից ժամատեղաց մեր ևթն անգամ,
Յորում օրհնել զկենսատուն ևն պարտական:

Եւ ըստ ժամու զկարգն աղօթից պատշաճական,
Բանս հաւաքեալ ի գրոց սրբոց աղերսական,
Որով լինին տեառն աստուծոյ միշտ օրհնաբան,
Այլև հայցեն վասն աշխարհի խաղաղութեան:

Այլև ունի եկեղեցի մեր զօրական,
Որ հրաւիրեալ առին զկարգն և զաստիճան,

---

34 D չիf *Հոգւոյ*
36 D *օգնութեան*
41—44 a չիf
43 b *բանս*

Սուրբ հայրապետք և վարդապետք աստուածաբան
եւ պաշտօնեայք նոցին կցորդ և համաձայն։

Մինն հովիւ և առաջնորդ ժողովրդեան,
Միսն խրատիչ և քարոզող նոցա զբան,
Այլքն երգող գանձ, մեղեդիկ և շարական,
Սաղմոսասացք և ընթերցողք յոյժ ժրաջան։

Եւ արտաքոյ նկեղեցւոյս բազում այլ կան,
Ոտանաւորս գեղեցիկ շարադրական,
Հնչեն յականջս լսողաց յոյժ քաղցրաձայն,
Համեղ բանիւ յարմարաւոր `ւ ախորժական։

Զորս ի վերայ քրիստոսական տնօրէնութեան,
Զորս ի վարուց առաքինեացն պատմութեան,
Զայլս ընթացից լուսաւորացն շարժութեան,
Կամ աշխարհի զորպիսութիւն վարուց մարդկան։

Ոմանք հոգւով զհոգևոր բանս խօսեցան,
Յորմէ բազումք ի չար գործոցն զղջացան,
Այլք զսիրոյ մարմնաւորիս բարբառեցան,
Որ ի խրախճանս ըմպելեաց ուրախանան։

Իսկ հուսկ յետնոց յետնեալս ես, քան զամենայն,
Բորբոքեցայ վառեալ ի սէր նուագերգութեան,
Վարանէի թախծեալ ոգւով ի բազում ամ,
Թէ գինչ ծողից յետ վաղճանի իմոյ յիշման։

Ապայ տեսի ի յայլասեռս Սաղմոսարան,
Էր շարադրեալ ոտանաւոր յարմարական,
Յոգևահանճար իմաստիւք լի և խորական,
Լուծեալ ի նմա զդժուարիմաց բանս խրթնական։

Եւ ես չէի վարժ և հմուտ իմաստութեան,
Ո՛չ ունէի միտք կորովի յիս բնական,
Զի շինէի բանս ի մտաց առանց հիման,
Կամ հաւաքեալ ժողովէի խորհրդական։

Վասն այսորիկ ի ձեռս առի ես գաւազան,
Ինձ առաջնորդ և ուսուցիչ զբանս Դաւթեան,
Շարադրեցի ոտանաւոր ես զամենայն,
Զհարիւր `ւ յիսուն փոխ սաղմոսին զերգն ի լման։

Ընծայեցի բանասիրաց վասն օգտութեան,
Եթէ լիցի ընդունելի որ սմա բան,
Յայնժամ երգով եղանակեն մտառւական
Եւ զանարժանս արժան առնեն նոքա յիշման։

Արդ մի՛ լիցի բանս այս ձեզ պարսաւական,
Մի՛ եղիցի ձեր առաջի իբր զխոտան,
Քան զի գտանէք փոքր ի շատէ բան ինչ լուծման,
Որք խաւարեալ մտաց մարդկան սոքա լոյս տան։

Ոչ ի յիմոյ մտաց սոքա ի յոտք ելան,
Այլ ի շնորհաց պարգեւղէն շարադրեցան,
Ի վերայ սուրբ մարգարէին եղեալ հիման,
Որ էր լեզու Հոգւոյն սրբոյ և բնակարան։

Ես, որ տրուպս եմ յաշխարհի, քան զամենայն,
Խոնարհ Հոգւով զձեզ աղաչեմ զամենեսեան,
Զի ընկալջիք զբանս դուշնաքեայ որպէս լումայն,
Որ ի սմա տողիւ չափոյ ի կարգ անկան։

Եւ յիշելոյ արժան արէք զիս զանարժան,
ԶՅակոբ երէցս Թոխաթցի տաժանական,
Որ եմ պանդուխտ յայսմ աշխարհի տարաբնական,
Լեհաց երկիրն, որ նոր քաղաքս՝ Զամօսցան։

Այլ և զծնօղսն իմ յիշեցէք ի ժամ հայցման,
Զմեծահասատ զհայրն իմ Ալթուն, զմայրն իմ Աննան,
Ո՛չ ժամանեալ եղև նոցա ի հասակ ծերութեան,
Այլ ի միջակ տիս հասակի վախճանեցան։

Եւ զվարժապետն իմ բազմերախտ, արիական,
ԶԱյվաքենց Յակոբ անուն սուրբ քահանայն,
Իմաստիւք լի զերակատար ի դիտութեան,
Հոգւով մաքուր, մարմնով ճգնող ի ծերութեան։

Եւ զամենայն զմերձաւորս իմոյ արեան
Եւ զժողովուրդ այս քաղաքիս զամենեսեան,
Ջծեր և զտղայ, զերիտասարդ և զկուսան
Եւ որք եղեալ են հաւատով ի զերեզման։

Ի թվականի մեծ տումարիս Աբեթական,
Որ էր հազար եւթանասուն, այլ և վեց ամ,
Ես մեղաւորս շարադրեցի սակաւ զայս բան,
Ընծայեցի բանասիրաց ի վայելման։

Զի ևղիցի ինձ չիշատակ սա անվախճան
Եւ աղօթող առ տէր աստուած միշտ անխափան,
Այլ և լիցի փառաբանող երրորդութեան,
Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն մինչ յաւիտեան։

Այլ և խնդրեմ ի ձէնջ, ևղբարք, աղերսական,
Յաղօթս ձեր չանձնեմ զանձն իմ մեղանչական,
Միթէ լիցի Հոգւոյս ներումն քաւութեան
Եւ ընդ արդարսն դասակցիլ ի հանգստեան։

Անուն դիցուք գրոյս այսմիկ պատշաճական,
Երգեցողի այս մատէնի ըստ իւր անուան,
Արդ կոչեսցի սա Յակոբի Սաղմոսարան,
Զի կարասցեն կոչել առ ինքն ամենեքեան։

Յաւարտ բանիս օրհնեմք զաստուած դՀայրն էական
Եւ զէակից Որդի նորին անճառական
Եւ սուրբ Հոգւոյն նորոգողի զամենեսեան,
Փառք և պատիւ և գոհութիւն մինչ յաւիտեան։

10. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՅ, Ի ՅԱԿՈԲ ՔԱՀԱՆԱՅԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Յաստուածոյ շինեալ քաղաք պատուական,
Յանկալի ղուարթնոց և որդւոց մարդկան,

Խորագիր

ΒΔ *Տաղ ի վերայ սուրբ երուսաղէմայ (*Δ չիմ *ի վերայ։ սրբոյ)* Α′ *Գովեստ առ սուրբ քաղաքին երուսաղէմայ, Յակոբ իրիցուէ ասացեալ տաղ* C *Տաղ սուրբ երուսաղէմայ պատուական* Β′ *Տաղ սրբոյ քաղաքին երուսաղէմայ* C′ *Տաղ Յակոբայ ասացեալ վասն սուրբ երուսաղէմայ* EFJ *Անխորագիր* G *Յաստուածոյ շինեալ սուրբ յարութեան տաճն է* H *Այլ տաղ է* K *ի վերայ սուրբ յերուսաղէմայ, Յակոբ քահանայէ ասացեալ* LO *Տաղս ասացեալ է Յակոբ քահանայէ ի վերայ սուրբ քաղաքին երուսաղէմայ* D′ *Յակոբ քահանայի ոտանաւոր երուսաղէմայ* m *Տաղ ի վերայ սրբոյ երուսաղէմի, ասացեալ Յակոբէ* NE′ *Տաղ Յակոբ քահանային, ոտանաւոր ասացեալ սուրբ և աստուածակոխ մայրաքաղաքին յերուսաղէմ* P *Տաղ ի վերայ սուրբ երուսաղէմի, ասացեալ Յակոբ քահանայէ* Q *Նորին Յակոբի ասացեալ ի վերայ երուսաղէմի* F′ *երգ ասացեալ ի վերայ սուրբ և աստուածակոխ քաղաքին երուսաղէմի ի Յակոբ քահանայէ* R *Յակոբ քահանայէ ի վերայ սուրբ յերուսաղէմայ*

Բնագիր

1 ABΔKLOPQRS *պատվական* F *պատուական* J *1—12 չիմ*

2 AEFGPHS *զվարթնոց* A′CR *զուարդնոց* AA′BB′CC′EGHϑKLOPQRS *որդոց* F *Յանգալի մարգկան, վարդ անվախճան։*

Զքեզ Նորոգեաց Դաւիթ մեծ արքայն.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման:

Անմահ արքային ես դու բնակարան,
Որդւոյն աստուծոյ տեղ տնօրինութեան,
Ազինք ամենայն գալ ի քեզ ցանկան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման:

Կամարին երկնից համաձևական,
Առ դիրս աստեղաց ի հաստատութեան,
Ընդ կենդանակերպն երկոտասան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման:

Որդւոցն Յակոբայ տուար սեփական,
Վիճակաւ աննկար տոհմին Յուդայեան,
Քեզ շինեաց տաճար Սողոմոն արքայն.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման:

Բուրէ միշտ ի քէն հոտ անուշութեան,
Վարդի, շուշանի, խնկոց զանազան,
Կամ ազնիւ իւղոց նարդ և պալասան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման:

---

3 CH *Քեզ* FS *Դավիթ* B *չիմ մեծ*

4 BFGHJKR *Յերուսաղէմ* A′C′GHJO *բաղար* Q *պատուական* փխ *աննման* (կրկնակր միշտ այսպես)

5 ORS *արքային դու ես*

6 AA′BB′CC′EFGδKLOPQRS *Որդոյն* H *Որդուն* C′ *յաստուծոյ տուղ*

9 C′ *Կամարն* BEGδPQ *յերկնից* C′ *համայձայնական*

10 HNP *Առ գիրս* C′ *Առ գուրս բռ: չիմ աստեղաց* δS *աստեղացն* H *ի Հայաստան փխ ի հաստատութեան*

11 GKD *կենդանակերպս* H *կենդանակերպանն: երկուտասան* D′ *յերկոտասան* m *բժ փխ երկոտասան*

13 AA′BB′EGHJKLR *Որդոցն* D′ *Որդոյ* E′ *Որդւոյն* F′ *Որդւոյ* δFPQS *Որդոյն* ADEGHKRS *տուար* B *տումար* N *տեւր* BCDED′NE′S *սեպհական* A′ *սերհական* F *սերական* P *շնորհ վերնական փխ սեփական* O *13—84 չիմ*

14 BJ *անկաւ* H *տումին* E *տոհմի* FHS *Յուդայան*

15 EGS *Զքեզ* QR *տաճար շինեաց* H *Սողոմ արքայ* Q *յարքեան*

17 B *Փուրէ* DQ *Բուր* A′GJNE′PF′ *անմահութեան փխ անուշութեան*

18 C′ *Վարդ և շուշանի* D′ *շուշանայ* NE′Q *և խնկոց* Q *նման փխ զանազան*

19 B′C′E′F′ *Ւղոց* G *յիւղս* D′ *իւղոս* GJm *նարդոս փխ նարդ: չիմ և* B′ *պալասանան* S *չիմ պալասան* Q *կինամոն, նարդոս և իւղ պալասան:*

Քաղաք ես դու մեծ, թագաւորական,
Զոր ասաց Քրիստոս ի յԱւետարան,
Պատուէր ետ՝ չերգնուլ ի քո սուրբ անուան
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Ահա օրհնել պաստուած՝ գոյց է Հրաման,
Ըստ վերնոյն Սիոնի և հրեշտակական,
Դու մեզ նոր Սիոն քրիստոնեութեան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Հաճեցաւ ի քեզ Տէրն վերնական
Վէմ ընտիր եղեալ ի գլուխ անկեան,
Զի ինքն է Քրիստոս ի քեզ յարաժամ.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Ահա եղև հոգւոց փրկութիւն մարդկան,
Որ ի խաչ ելաւ Տէրն ի Գողգոթայն,
Յանցանքն Ադամայ, նաւայի թուղան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Նոր երկինք յերկրի հրաշազարդական,
Դու նոր արևելք նոր արեգական,

---

21 S ՝ւ *թագաւորական*

22 BCB′D′C′EGJLmNE′ *Որ* D′ *Քրիստոս ասաց* B *Յիսուս* CB′FD′ *ի յԱւետարան* HQ *ի Աւետարան*

23 C′HRS *Պատվեր* B′ *եղ* δ *երեսք փխ ետ* E *ի սուրբ քո* ABCDEFJNQ *անվան* G *անունդ*

25 BCB′DFHδJLNQRF′S *օրհնեալ* G *օրհնեն։ գրոցն ի հրաման* H *չիք է*

26 BNE′PF′ *չիք Ըստ* CD′ *վերնոց* AB′DC′ELKmQ *Սիովնի* FGHJE′PR *Սիօնի* S *Սիովնի* BQ *չիք և* C′ *հրեշտական*

27 DK *Սիովն* FHJmPRS *Սիօն* G *դուն Սիօն քաղաք փխ Դու մեզ նոր Սիոն* S *ես փխ մեզ* δ *նոր արեգական փխ քրիստոնեութեան*

30 F *ընդիր* P *եղեալ* C′ *անկան* F *անգեան* H *անկիան*

31 BDF *ի քենէ (*B *չիք ի) փխ զի ինքն է* GH *ինք* NE′ *ինքն ի Քրիստոս* E *քեզ է* BGO *արաժամ*

33 AA′BB′GHδJKD′LQES *Հոգոց* E′P *Հոգւոյ* R *ոգոց* F *փրկութիւն Հոգոց* G *մարդկան փրկութիւն* P *չիք փրկութիւն* E *33—40 չիք*

34 J *ի խաչն* FR *և խաչեցաւ փխ ի խաչ ելաւ* G *ելեալ* E′ *չիք ի* H *Տէր* BC′ *Գողգոթայ* A′G *Գողգոդայն* FD′m *Գողգոթան* K *ի սուրբ Գողգոթայն*

35 BB′GδmQ *Անցանք* JD′HLKS *Յանցանք* GJm *յԱդամայ* B′ *յեւայէ* DmF′ ՝ւ *Եւայի* GP *յեւայի* G *դոդան փխ թողան* C′ *Անդ է գերեզման Հոյ յԱդամայ։*

37 Q *Զոր փխ Նոր* FG *յերկինք* H *Երկին* δD′E′ *յերկնից* B′E′F′ *յերկրէ* HRS *երկիր* NF′ *երկրի* H *Հրաշազարդան* G *Հրաշազարդեցան* P *37—80 չիք*

38 G *յարևելք։ յարեգական* H *դու արեգական*

Նորոգեալ ցնծան դասք քրիստոսական.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Ահա քեզ գանձ բազում հոգևորական,
Որ միմիևն չարժէ աշխարհս ամենայն,
Նախ և առաջին Տեառն գևրևմման.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Յոյժ ահեղագոյն հնչմամբ մեծաձայն,
Լոյսն տարածի ի սուրբ յարութեան,
Մեզ՝ քրիստոնէիցս, լե՛ր դու օգնական.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Ի Գեթսամանի ձորն արքունական,
Ուր Աստուածածնի դիրն է և տապան,
Անդ է լինելոց ահեղ դատաստան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Ամենայն սրբոց ես դու բնակարան
Եւ մեղաւորաց մարդկան բաւարան,
Ահա քեզ մատանն ի յիրկնից խորան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

---

39 D′ Նորոյ փխ Նորոգեալ H դաս A′BCDFδQRS քրիստոնէական C′H քրիստոնէութեան

41 F Կայ ի քեզ փխ Ահա քեզ S 41—42 չիմ

42 B′ Ջոր B′DGm միևն FE′ միոյն D′N միում E′ միայն D′E′F միև չէ (E′F′ միևն) փխ չարժէ Bm յաշխարհ։ B′EGD′ զաշխարհս HRQ աշխար։

43 F յառաջ G յառաջին HN առաջի BCEH Տէրն փխ Տեառն DJQ սիրոջն

45 H Յոյժ A′ ահեղ գոչէ B′CJN ահեղագոչ G ահեղագոյն

46 CHL Լուսն m Փառն փխ Լոյսն B տաճարին փխ տարածի A′B′C′D′LE′F′ ի մէջ փխ ի սուրբ Q արութեան

47 EGD′NE′F′S Մեր B քրիստոնիցս G քրիստոնէիցն δD′mNE′QS քրիստոնէից F′ քրիստոնէիւ դու լե՛ր BFK չիմ դու G յօգնական

49 BA′CEFGHδmKQSE′ Գետսամանի C′ Գէթսէմանի D′ Գեսեմանի H ձոր Q ցորն S ձորն

50 BEC′E′mQ Աստուածածնին GHR Աստուածածին C′ դրան

51 D′ Քեզ փխ Անդ GmS Անդ լինելոց է D′ լինալոց

53 BD′mNE′QRF′S բնդունարան փխ բնակարան E 53—64 չիմ GH 53—84 չիմ

54 B′EE′F′ մեղաւորացս F դու բաւարան։ չիմ մարդկան

55 D′ քեզ m մատնին

Սիրտ երկրի ես դու Տեառն սիրական,
Հանդոյն աթոռոյն քերովբէական,
Ոտից արարչին եղեր պատուանդան
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Արդ չունիմ կարիք, որ քեզ է արժան,
Բարբառել բանիւք գովասանական,
Կամ տաղիւ չափել երգ ներբողական.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Ցնծութիւն ես դու աշխարհի համայն,
Առաւել Հայոց մեր ժողովրդեան,
Արանց և կանանց, ծերոց և մանկան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Երեք տաճար են աստ հիացական,
Մեծին Յարութեան և սուրբ Ննդեան
Եւ սուրբն Յակոբ փառաւորական.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

Արբայիւն երկնից բարելի սեղան,
Խունկ և պատարագ ի քեզ վերանան,
Շնորհք սուրբ Հոգւոյն քի առ մեզ միշտ գան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման։

---

57 A′B′C′NE′F′ *յերկրի* BCDFLNQR *Տէրն* D′NE′ *սիրական փխ սիրական*

58 BD′S *աթոռոյ* FJ *յաթոռոյն* FNRS *քէրօբէական*

59 C′ *Ըստ այս փխ Ոտից* K *Ոտիցն* D′ *ես դու փխ եղեր* AC′D′E′RS *պատուանդան* D *պատուական փխ պատուանդան*

61 m *չունեմ* B′DFKNR *զոր* S *61—68 չիք*

62 DQ *բանիւ* δ *Հոգևորական փխ գովասանական*

63 B *տաղիս* B′R *տաղի* F *երգել փխ չափել* R *չիք երգ։ գովասանական փխ ներբողական*

65 B *յաշխարհի* EJKR *աշխարհիս*

66 F *Ու առաւել* BB′A′CDFδJKLD′mNOE′PQF′ *Հայոցս փխ Հայոց մեր* C′ *յայոցդն փխ Հայոց մեր*

67 m *մանկանց փխ կանանց* Q *ծերոյ* BB′CEKD′NE′F′ *մանկանց*

69 C′SE′ *տաճարք* δ *կան փխ են* F *յիացական* S *հիեցական*

70 F *Մեծի* C′δ *Մեծն* C′ *սրբոյն Յակոբայ փխ սուրբ Ննդեան*

71 C′E′ *չիք եւ* C′ *սրբոյ ծնունդն փխ սուրբն Յակոբ* Q *հրաշափառական*

73 B *Արբայն* BFδJK *յերկնից* K *բաւելի* E *73—76 չիք*

74 CLKmQ *Խունկք* F *Գունք փխ Խունկ* BJLKD′mQR *ի բէն* DN *առ փխ ի* A′ *վերնական*

75 B *Շնորհ։* B′C′NE *Շնորհօք* AA′BCDFδJLOPQRS *Հոգոյն* N *չիք մեզ* K *առղը չիք*

Լցնալ տումարիս մեր Աբեթական,
Հազար և ութսուն չորս թիւ ի լման,
Յակոբէս այս քեզ երգ ընծայեցան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման:

Էին անեղին սուրբ երրորդութեան,
Փառք և օրհնութիւն միշտ և յաւիտեան,
Ձմեզ արժան արա քոյին տեսութեան.
Սուրբ Երուսաղէմ, քաղաքդ աննման:

---

77 B *տումարի* C′FKmNE′R *տօմարիս* E *տօմարի* Q *տումարիա* FJKR *Յարևթական* D *Հայոց թուական փխ մեր Աբեթական*

78 ER *հինգ փխ չորս* D′ *և թիւ* CDR *թիւն* F *թվին* BFD′ *ի լրման*

79 A′F *առ փխ այս* DN *այս երգ քեզ* E *չիմ քեզ* R *երգք* C′ *ընծայացան* 81—84 E *չիմ*

82 P *Փառս* C′ *գոհութիւն փխ օրհնութիւն* F *օրհնութեամբ*

83 C′ *չիմ Ձմեզ* B′ *արժանի* mS *արժանացո* R *քոյոյ* N *տեսութեանդ*

Ի ԹՈՒԽԱԹՑԻ ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԻՐԻՑՈՒԼ ԱՍԱՑԵԱԼ

Տեսէք զամանս դդմենի,
Դեղնուկ կապիկ, որ ինքն ունի,
Անուշ, ևղբայր, քեզ համոզի։
Փորն է իւի կարմիր գինի,

Համեմ կթխայ մի մեծ ՚ւ իւի,
Ի քեզ, ևղբայր իմ սիրելի,
Զպէրէքաթն Աբրահամի
Տայ ամանիս մինչ ի վերջի։

Դդմէկ, դու մեզ ես պարտական,
Զմեզ խմցնես հաւսարական,
Ասեմք տաղեր և շարական,
Ննջեցելոց մեր քաւարան։

Որ ի նախնումն Յովնանի
Գլխոյն եղեր դու հովանի,
Ակէք ամենուն ի քեզ հայի,
Լցո զկթխաս առատ ու լի։

Որպէս զորդեակ զքեզ գգուեն,
Ի վեր ծնկաց զքեզ մեծարեն,

Խորագիր
B *Գովասանք դդմենի*
Բնագիր
5 B *կթխաս*
7 B *Զպարաքաթն*
8 B *Սա փխ Տայ*
11 B *Ասենք*
13 B *Յոնանի փխ Յովհանի*
16 A ՚ւ *փխ ու*
17 B *Իբրև փխ Որպէս* A *որդեակ* B *զգվեն*
18 A *չիմ ի* B *ի վրայ*

Թող չի պարպի փորէդ գինին,
Թէ չէ շուտով կու աքսորեն:

Աքսորանաց չես դու լայեզ,
Երբ քև մեղաց լինի մեզ դեզ,
Խմեմք, եղբարք, այսօր մէկտեղ,
Ապաշխարեմք վաղն մէկ հեղ:

Այն, որ զմեղքն Պետրոսի
Եթող երից հաւախօսի,
Զի մուստայճիպ տուր տօվասի
Կարճահասակ Զաքէոսի:

Ո՛վ դու յիմար, մեղաց գերի,
Խմելն քեզ ինչ շահ ունի,
Գիտ՝ քո վիրացդ սպեղանի,
Որ չի այրիս ի գեհենի:

Ե՛լ ի խնդիր դու բժշկի,
Մո՛ւտ ի պանտոկ՝ յեկեղեցի,
Ըսպեղանեաց ձէթ և գինի,
Այս է բաժակ յոյժ գովելի:

Խաչիկ երէց մեղսասիրող,
Դատարկ բանի ես հետևող,
ԶՏիրածինն առ քեզ մաղթող,
Որ տա զքեզ խելք և մեղաց թող:

---

22 B Քեզնով փխ Երբ քև: լինի մեղաց
23 A Խմենք B եղբայրք
24 A 'Ի ապաշխարեմք B Ապաշխարենք: չիմ մէկ
27 տողի բարգմանությունը՝ Որովհետև ընդունելի է (լսելի է) աղոթքը:
28 B Կարճ հասակին Զաքէոսին:
29 B իմար
30 B Դգումն փխ Խմելն
31 B վիրացս
32 B գեհենին
34 A եկեղեցի
37 A երէց

ՏԱՂ Ի ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԻՐԻՑՈՒԷ ԱՍԱՑԵԱԼ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ, ԵՐԿՈՒ ԱԶԳ ԼԵԶՈՒԷ, ԽԻՍՏ ԱԶՆԻՒ

Խարանֆիլ, նարկիզ, մէնէւշէ, սունպուլ,
Կանչեմ անդադար ես որպէս պուլպուլ,
Սարթաճս իմ ես դու, ա՜խ, զրմզի կուլ,
Սիրուդ եմ եղեր տիւանայ մէճնուն:

Այգունք զանազան ծաղկեալք ի դարուն,
Դեղին 'ւ սպիտակ և այլ գունզգուն,

Խ ո ր ա գ ի ր

A *Տաղ ուրախութեան Խաչատուր իրիցուէ* CFOT *Անխորագիր* D *Տաղ ի վերայ վարդին* E *Տաղ անուշ* G *Վասն սիրոյ և ուրախութեան* H *Տաղ ազնիւ ի Խաչատուրէ ասացեալ* δ *Տաղ վարդապետի Կեչառեցոյ ասացեալ* J *Տաղ ուրախութեան* K *Տաղ անոյշ և յոյժ գեղեցիկ* L *Տաղ սիրութեան և ուրախութեան* N *Տաղ ի վերայ վարդի, ասացեալ լաւ և գեղեցիկ* P *Տաղ վասն ուրախութեան ասացեալ ի Խաչատուրէ* Q *Այլ տաղ գեղեցիկ և ազնիւ* RS *Տաղ ազնիւ*

Բ ն ա գ ի ր

1 ADNOQ *Ղարաֆիլ* F *Ղարանֆիլ* GR *Խարէֆիլ* H *Խարաֆիլ* JKS *Ղարէնֆիլ* LP *Խարէնֆիլ* δT *Խարէմֆիլ* BDFGHδJKLOPRST *նէրկիզ* CN *նարգիզ* A *մանաֆա* B *մէնաւշայ* C *մանուշակ* DN *մանաւշայ* E *մանամշայ* FM *մէնէֆշայ* LR *մէնէմշէ* P *մէնէքշէ* Q *մանուշա* T *բէնէւշէ* CDEFKQ *սումպուլ* HδT *սիւմպիւլ* GJLP *զիւմպուլ* N *սմբուլ* S *սունբուլ* R *զիւմպիլ*

2 CGHδLPRT *պիւլպիւլ* E *պլպուլ* F *զպիւլպիւլ* N *բլբուլ* S *պուլբուլ*

3 BCEG *Սէրթաճս* FδJKLPST *Սէրթաճմ սէն սին* փխ *Սարթաճս իմ ես դու* H *Սերթաճիմ ես* M *Տէրտաճս* N *Սարթաւիս իմ դուն ես* R *Սէրդաճմ անսէն* CDEJKO *ա՜յ* FδPST *ա՜ք* HN *ա՜հ թագ* R *ա՜* փխ *ա՜խ* BGM *խրմզի* δRT *քրմզի* JP *գրմզի* K *կրմզի* BPT *կիւլ կեուլ* CGHδJKLM *կուլ* NS *գուլ* Q *տողը չիք* (այսուհետև միշտ այսպես)

4 E *Սիրովդ* L *Սիրոյդ* LQ *եղեալ* CHJL *դիւանէ* DKOPRT *տիւանէ* J *ես խև* փխ *տիւանայ* N *դիւանայ* ABDN *մաճլուն* C *մաջլում* EQ *կօնկուլ* (Q *կենգուլ*) փխ *մէճնուն* GHL *մէճլիւն* JKOPR *մէջլուն* (կրկնակ տողը միշտ այսպես):

5 δOP *Այգոյնք* CEGδJKOPQRT *ծաղկեալ*

6 CDMN *ու* փխ *'ւ* δJORST *չիք 'ւ* PQ *և* փխ *'ւ* EFδKPST *իսպիտակ* CEFδLKPQST *գոյնզգոյն* N *գունսգուն*

Դու կարմիր կանաչ, ա՜խ, զրմզի կուլ,
Սիրուդ եմ եղեր տիւանայ մէճնուն:

Չիկայ քեզ նման ծաղիկ պարտիզնուն
Եւ ոչ ի լեռներ, սարեր, դաշտերուն,
Աննման ծաղիկ, ա՜խ, զրմզի կուլ.
Սիրուդ եմ եղեր տիւանայ մէճնուն:

Ակունք մեծագին, պայծառ լուսագոյն,
Սպիտակ մարգարիտ ի մէջ սատաֆնուն,
Ալմաս ու ճօվհար, ա՜խ, զրմզի կուլ,
Սիրուդ եմ եղեր տիւանայ մէճնուն:

Տիգրիս և Գեհոն ու Եփրատ գետոյն,
Ելանէ սուտակ, ճօհար լոյս փայլուն,
Եանար նուր շէպ տաշ, ա՜խ, զրմզի կուլ.
Սիրուդ եմ եղեր տիւանայ մէճնուն:

Որպէս զարեգակն ի մէջ աստղերուն,

---

7 N չիք Դու CGLO կանանչ N ու կանաչ EP Սէրթաճեմս էկանի (P սէրթաճմ սէնսին) փխ Դու կարմիր կանաչ Q ա՜ փխ ա՜խ (միշտ այսպես)

9 BCEFδJKLMNOPQST Չկայ CJL պարտիզուն Q պարտեզուն

10 J ի լերին P ի լեռներն B դարեր փխ սարեր D սար և ոչ փխ սարեր Q ծաղիկ սարեր

13 GQ Այգունք (Q Այկունք) փխ Ակունք BM մեծագոյն EQ զանազան փխ մեծագին EFQRS լոյս փայլուն (F լուսայփայլուն) փխ լուսագոյն GJKNO լուսատուն (K լուսագուն) փխ լուսագոյն

14 S Իսպիտակ: մէնջ C սատաֆին δKORT սէտէֆնուն JLP սէտէֆուն N սագաֆնոյն Q սատափուն S սատաֆնոյն

15 CENS Ալմաստ GHδJPRT էլմաս Q Ալմազ: չիք ու BDFMOQ ճոհար EH ճուհար G ճուհէր δT եազութ փխ ճօվհար J ճօհէր L ճիւհէր KN գահւար R ճեօհէր P ճօհար

17 CQ Տիկրիս F Տիգրոս BJLMT ու փխ և GL Գիհոն NS Հերմոն (S Հեհոն) փխ Գեհոն CEFδJKNOQST չիք ու CFNO Եփրատայ EGK Եփրատ JS Եփրատես EKQ և Փիսօն փխ գետոյն DNOS գետուն δT գետերուն

18 δRT սպիտակ փխ սուտակ B ճուհար CEFGHKLOPQS գիւհար (C կուհար EFS գուհար GK գուհեր HLOPQ գոհար R գոհեր) փխ ճօհար M ճուհար T ճոհէր C լուսափայլ փխ լոյս փայլուն δONRT լուս Q փայլումն

19 C Լուն խանեալ փխ Եանար E Եայնար F Յեանար δT էյեանար E ուպտուշ փխ նուր շէպ տաշ G նիւր JR չեմ չրախ (R շեմչի չրաք) փխ նուր շէպ տաշ PQ չիք նուր δT չիք շէպ P սէպտաշ K Ելմա ույեաքութ փխ Եանաթ նուր շէպ տաշ:

21 BHδJOQRT արեգակն P արեգակ M ի մէնջ ABMR աստխերուն LN աստեղուն C տողը չիք

19-րդ տողի բարգմանությունը

Վառվում է լույսը լուսընկայի, ա՜խ կարմիր վարդ:

Լուսին ի լրման, աստեղ փայլածուն,
Մուշթար ու զօհալ, ա՛խ, զրմզի կուլ:
Սիրուդ եմ եղեր տիւանայ մէճնուն:

Իւսեալ պաղատիմ ի քո արևուն,
Դու ես վարդ պայծառ, ստեղծողդ ամենուն,
Ի յազգս մարդկան զհրեշտակս ի լուսուն,
Թռչունք և ծաղկունք, գազան 'ւ անասուն:

Բոտեալ աղերսեմ, ես եմ ի խոր քուն,
Հաւասարեցայ ես մոխիր գետնուն,
Սարսափմամբ դողամ ես Ուռնայ կալուն,
Երթայք ի յինէն՝ ի քո ասելուն:

---

22 C Լուսի DG Լուսինն CEGKO ի լման R ի նման T ի լրումն CEGOR աստղ KLPQ աստղն Q ի փայլածուն

23 C Գուհար աշխարհիս փխ Մուշթար ու զօհալ FS Մուշթարի GNR Մուշտար LP Մուշդարին T Միւշթէրի ST չիք ու G զուհալ KLNP զոհալ T զօհէլ

25 FGHδKLOS Իւծեալ N Յուսեալ A պաղատիմք JK ես փխ ի δT ես եմ ի խոր քուն փխ ի քո արևուն EQ 25—36 չիք

26 J աննման փխ վարդ պայծառ ABCHM ստեղծող G ամենայն P 26—28 չիք. դրանց փոխարեն դրված են 30—32-րդ տողերը

27 ABCDEFHMN Զազգս G Ի ազգս δ Զյաչքս S Եւ զազգս T Յաղագս փխ Զազգս FGJKORS հրեշտակս δT հրեշտակք L հրեշտակ ABFGHJLMNOS լուսոյն D չիք ի R ի լուսնուն C Ի յազկէն Հայոց, ա՛յ զրմզի կիւլ:

28 B Զթռչունքն DGHJKLNOR Թռչնոց B զծաղկունքն DGHJKLNOR ծաղկանց FGHδJKLNORST գազանք HNR և KM ու OST չիք 'ւ JKNST անասունք D ա՛յ զրմզի կիւլ փխ գազան 'ւ անասուն C Սիրուդ եմ եղեր դիւանայ մաջլում:

29 D աղերսիմ AHO 'ւ ես δ և ես CL չիք եմ C խոր ի քուն L խորու N հոր փխ խոր δT ի քո արևուն փխ ես իմ ի խոր քուն

30 GδRT չիք ես GK ի մոխիր L ի մոխրէ R ի մոխուր ABCFGHJLMPS գետնոյն δT գետերուն (T գետներուն) փխ գետնուն

31 C Սարսափեալ P Սարսափիմ: չիք ես ABDGLMNORT Ուռնակալուն CH Յուռնակալուն F Ուռնայ կալոյն P ի Յուռնակալոյն

32 δT ես ձեզ չգիտեմ փխ ի յինէն ի քո O զքո փխ ի քո P ձայնի փխ ի քո AFGJPS ասելոյն C Սիրուդ եմ եղեր դիւանայ մաջլում:

23-րդ տողի թարգմանությունը

Լուսնթագն ես ու երևակը, ա՛խ կարմիր վարդ:

Էական Հօր Բանին, ծնօղ անճառուն,
Եղկելի, ակնարկեա քո բարեխօսուն,
Փրկել ի տանջանայ հրոյ գեհենուն
Եւ արժան առնելով Յիսուսի տեսուն:

---

33 C պանծնալ փխ Բանին, ծնօղ δT Բան: ծնունդ փխ ծնօղ ABFGHδJMST անճառելոյն C անճառին N անճառելուն P *33—36* չիմ

34 BS եղկելիս CLN եղկելոյս GJ յեղկելիս C ակնարկ δKT ակնարկէ ABCM բարեխօսոյն

35 CDHδNORST չիմ ի CDGLKNORS ի հրոյ ABCDFGHJLMOST գեհենոյն

36 D 'ի փխ եւ FS չիմ եւ D առնելով արժան J արժանի T անարժան փխ արժան C առնես HLNOR առնել δT արնել J առնէք AJL Քրիստոսի (L դիս ի քո) փխ Յիսուսի ABFGHMS տեսոյն C սիրուն փխ տեսուն

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Ա. Ձեռագրացուցակներ

Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ—*Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Զմմառի վանքի մատենադարանի, հտ. Բ, կազմեցին Ն. Ակինյան և Հ. Ոսկյան, Վիեննա, 1971*

Աճառյան, Ցուցակ Թավրիզի—*Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Թաւրիզի, կազմեց Հ. Աճառյան, Վիեննա, 1910*

Գուշակյան, Ցուցակ — *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց ս. Նշանի վանուց ի Սեբաստիա, կազմեց Թ. Գուշակեան, Վիեննա, 1961*

Թոփչյան, Ցուցակ Դադյանի—*Յակոբ Յ. Թօփճեան, Ցուցակ ձեռագրաց Դադեան Խաչիկ վարդապետի, մասն Բ. Վաղարշապատ, 1900*

Կյուլեսերյան, Ցուցակ Անկյուրայի—*Բաբգէն աթոռակից կաթողիկոս (Կիւլէսէրեան), Ցուցակ ձեռագրաց Անկիւրոյ Կարմիր վանուց և շրջակայից, Անթիլաս-Լիբանան, 1957*

Կյուլեսերյան, Ցուցակ Ղալաթիայի — *Բաբգէն վարդ. Կիւլէսէրեան, Ցուցակ ձեռագրաց Ղալաթիոյ (Կ. Պոլիս) Հայոց ազգային մատենադարանի, Անթիլաս-Լիբանան, 1961*

Conybeare, A Catalogue — A Catalogue of the armenian manuscripts in the British museum, By. Frederick Cornwallis Conybeare, M. A., London, 1913.

Մատենադարանի Ցուցակ ձեռագրաց — *Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի, կազմեցին Օ. Եգանյան, Ա. Ջեյթունյան, Փ. Այնթաբյան, Երևան, հտ. Ա, 1965, հտ. Բ, 1970*

Մինասյան, Ցուցակ—*Ցուցակ ձեռագրաց Նոր Ջուղայի ս. Ամենափրկիչ վանուց թանգարանի, հտ. Բ, կազմեց Լ. Մինասեան, Վիեննա, 1972*

Մուրադյան, Մարտիրոսյան, Ցուցակ—*Ցուցակ ձեռագրաց Մշոյ ս. Առաքելոց-Թարգմանչաց վանքի և շրջակայից, կազմեցին Ս. Մուրադեան և Ն. Մարտիրոսեան, Երուսաղեմ, 1967*

Ոսկյան, Ցուցակ — *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մխիթարեան մատենադարանի ի Վիեննա, հտ. Բ, կազմեց Հ. Ոսկեան, Վիեննա, 1963*

Պողարյան. Մայր ցուցակ — *Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց, կազմեց Ն. Պողարեան, Երուսաղեմ, հտ. Ա, 1966, հտ. Բ, 1967, հտ. Գ, 1968, հտ. Դ, 1969, հտ. Ե, 1971, հտ. Զ, 1972, հտ. է, 1974, հտ. Ը, 1977, հտ. Թ, 1979*

Սարգիսյան. Մայր ցուցակ — *Մայր ցուցակ հայկէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ, հտ. Ա, Յօրինեց Հ. Բարսէղ վ. Սարգիսեան, Մխիթարեան ութէն, Վենետիկ, 1914, հտ. Բ, 1924*

Սարգիսյան Բ., Սարգիսյան Գ.. Մայր ցուցակ — *Մայր ցուցակ հայկէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ, հտ. Գ, կազմեցին Բ. Սարգիսեան, Գ. Սարգիսեան, Վենետիկ, 1966*

Սուրմեյան. Մայր ցուցակ Երուսաղեմի — *Մայր ցուցակ հայկէն ձեռագրաց Երուսաղէմի սրբոց Յակոբեանց վանքի, հտ. Ա, կազմեց Արտաւազդ արք. Սուրմէեան, Վենետիկ, 1948*

Սուրմեյան. Մայր ցուցակ Հալեպի — *Մայր ցուցակ հայկէն ձեռագրաց Հալէպի և Անթիլիասի և մասնաւորաց, հտ. Բ, կազմեց Արտաւազդ Սիրմէեան, Հալէպ, 1936*

Սուրմեյան. Յուցակ — *Յուցակ հայկէն ձեռագրաց Հալէպի ս. Քառասուն մանկանաց եկեղեցւոյ և մասնաւորաց (Ա հտ.), կազմեց Արտաւազդ Սիրմէեան, Երուսաղէմ, 1935*

Տաշյան. Յուցակ — *Յուցակ հայկէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա, կազմեց Հ. Յակոբոս Տաշեան, Մխիթարեան ութէն, Վիեննա, 1895*

Տեր-Ավետիսյան. Յուցակ — *Յուցակ հայկէն ձեռագրաց Նոր Ջուղայի Ամենափրկիչ վանքի, հտ. Ա, կազմեց Ս. Տէր-Աւետիսեան, Վիեննա, 1970*

Քեշիշյան. Յուցակ — *Յուցակ հայկէն ձեռագրաց Ջմմառի վանքի մատենադարանին, կազմեց Մ. Քեշիշեան, Վիեննա, 1964*

Բ. Մատենադարաններ

Անկյուրա — *Անկիւրայի Կարմիր վանքի մատենադարան*

Բրիտանական թանգարան — British museum

Երուսաղեմ — *Երուսաղէմի ս. Յակոբեանց վանքի մատենադարան*

Ջմմառ — *Ջմմառի վանքի մատենադարան*

Ղալաթիա — *Ղալաթիայի Հայոց ազգային մատենադարան*

Մատենադարան — *Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտ՝ «Մատենադարան»*

Նոր Ջուղա — *Նոր Ջուղայի ս. Ամենափրկիչ վանքի թանգարան*

Սեբաստիա — *Սեբաստիայի ս. Նշան վանքի մատենադարան*

Վենետիկ — *Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության մատենադարան*

Վիեննա — *Վիեննայի Մխիթարյան միաբանության մատենադարան*

Փարիզ — *Փարիզի ազգային գրադարան*

Քառասուն մանկունք — *Հալեպի ս. Քառասուն մանկունք եկեղեցու մատենադարան*

ԿԱՐԱՊԵՏ ԲԱՂԻՇԵՅԻ

1. «ՓԱՌՔ ԱՆԵՂԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ» (էջ 17)

Արտատպվում է «Հանդէս ամսօրեայից» (1937, էջ 338—343)։

Բնագիրն առաջին անգամ 1513 թ. գրչութեան մի ազգաբանարանից, որի գրիչն ինքը

Կարապետ Բաղիշեցին է, հրատարակել է հայագետ Ֆ. Մակլերը «Revue des Etudes Armenienns» պարբերականում (1920, № 1, էջ 94—101)։ Այստեղից է, որ որոշ ուղղումներով «Հանդէս ամսօրեայում» վերահրատարակել է Ն. Ակինյանը, իր դրած «Ողբ ի վերայ արշաւանաց շահ Իսմայէլի» խորագրով։ Մենք, հետևելով բնագրին, երկը ներկայացնում ենք անխորագիր։

Գրված է 1513 թ.։

2. ԳԱՆՁ ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԻՆ Ի ԳՅՈՂԷ ԱՅՍՄ ԳԱՆՁԱՐԱՆԻՑ ՅԱՆՄԻՏ ԿԱՐԱՊԵՏԷ ԲԱՂԻՇԵՑՒՈՅ (էջ 24)

(«Կենդանաւար Ողիդ միածին»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 5785 ձեռագրից (թերթ 113ա—115բ.), որի գրիչն ինքը՝ Կարապետ Բաղիշեցին է։

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. №№ 5346 (թերթ 44ա), 6495 (թերթ 139բ), 4200 (թերթ 122բ)։

Բ. Վենետիկ, Ա. Ղազարան, թերթ 209ա, (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 328, Ն. Ակինյանի հիշատակությունը)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1041, թերթ 168ա, «Գանձ Գրիգոր աստուածաբանին ի Կարապետ Բաղիշեցւոյ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, հտ. Բ, էջ 661)։

Դ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 135, թերթ 133ա (տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Ա, էջ 380)։

Ե. Երուսաղեմ, ձեռ. № 278, թերթ 248ա (տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 90)։

Մեծ հատվածների սկզբնատառերը հոդում են «Կարապետ», իսկ վերջին հատվածի կեսից տողերի սկզբնատառերը՝ «Բաղիշեցի ասէ»։

Գանձից առաջ (թերթ 113ա) ձեռագրում գրված է մի կաֆա «Առաջիկա գանձն ասէ» ցուցումով, որի սկզբնատառերը հոդում են «Կարապետն»։ Նույն կաֆան, առանց գանձի, կա նաև Մատենադարանի № 2190 ձեռագրում (թերթ 137ա)։

Գանձի մասին Ն. Ակինյանը հիշատակություն ունի նաև «Բաղէշի դպրոցը» աշխատության մեջ (էջ 163)։ Այստեղ նա գանձը վերագրում է Կարապետ Փարխնդեցուն։ Հիշատակություն ունի նաև Պ. Խաչատրյանը «Հայ միջնադարյան պատմական ողբեր»* գրքում (տե՛ս էջ 94 և 97)։

Ըստ Մ. Պոտուրյանի՝ Վենետիկի Ա. Ղազարանի, ինչպես նաև 1899 թ. Պարսկաստանից Վենետիկ բերված մի այլ գանձարանի գրիչը նույնպես Կարապետ Բաղիշեցին է, քանի որ դրանցում պահպանվել են հետևյալ հիշատակագրությունները։ Ա. գանձարանում՝ «ի գծողէս այսմ գանձարանիս յանմիտ Կարապետ Բաղիշեցւոյ», իսկ մյուսում՝ «Զկարապետ գրչակս յիշեա՛, զԲաղիշեցիս անմիտ» (տե՛ս «Բազմավէպ», 1907, էջ 51)։

---

* Այսուհետև ՀՄՊՈ։

3. ՂԱԶԱՐՈՒ ԵՐԿՈՅԻՆ ԱՍՄ. (էջ 29)

(«Կենդանատու բանն ի սկզբանէ»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 5434 ձեռագիր գանձարանից, թերթ 64բ—66ա։

Այլ օրինակ

Երուսաղեմ, ձեռ. № 135, թերթ 226ա, «Գանձ յարութեան Պատարու» խորագրով (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ա, էջ 383)։

Հատվածների սկզբնատառերը հոդում են «Կարապետ»։

Գանձից առաջ (թերթ 64ա—64բ) ձեռագրում գրված է մի կաֆա՝ «Ի Կարապետ Բազիշեցւոյ, կաֆա գանձիս» խորագրով, որի սկզբնատառերը հոդում են «Կարապետ»։ Նույն կաֆան, առանց գանձի, կա նաև Մատենադարանի № 2190 ձեռագրում (թերթ 137ա)։ Պ. Խաչատրյանը հիշատակում է այս կաֆան (տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 97), իսկ գանձի մասին հիշատակություն չունի։

Ա. Ի ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ԲԱԶԻՇԵՑԻՈՅ (էջ 34)

(«Թէ ձայն ունիս խաղցր ու բարակ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = Մուրադյան. Մաշտոցյան. *Ցուցակ, էջ 52։ Բնագիրը հանված է Մշո ս. Առաքելոց վանքի № 59 ձեռագրից։*

B = *2672, թերթ 7ա—7բ։*

C = *2736, թերթ 3բ—4բ։*

D = *Երուսաղեմ, ձեռ. № 1455, թերթ 198բ—199բ (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916)*։*

E = *3189, թերթ 71բ—73ա։*

F = *7732, թերթ 3բ—4բ։*

G = *424, թերթ 9բ։*

Այլ օրինակ

Երուսաղեմ, ձեռ. № 1193, թերթ 879ա (տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Դ, էջ 314)։

Այլ հրատարակություն

«Արարատ», 1895, էջ 130։ Հրատարակել է Ն. Քարամյանը E աղբյուրից։

Այս կաֆան ևս Ն. Ակինյանը վերագրել է Կարապետ Փարխնդեցուն (տե՛ս «Բազիշի դպրոցը», էջ 164)։ Պ. Խաչատրյանն իրավացիորեն գտնում է, որ պատկանում է Կարապետ Բազիշեցու գրչին (տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 97)։

---

* *Մանրաժապավենը մեր խնդրանքով Երուսաղեմից բերել է Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող Փ. Այնթաբյանը, որին հայտնում ենք մեր խորին շնորհակալություն։*

5. ԽՐԱՏ ՏԱՂ ԵՐԳԵԼՈՅ (էջ 35)

(«Ո՛վ սիրելի եղբայր որ ես»)

Արտատպվում է Ն. Պողարյանի «Հայ գրողներ» գրքից (Երևան, 1971, էջ 443—444): Բնագիրը հանված է Երևանի № 1193 ձեռագրից:

Առանց խորագրի և որպես «Թէ ձայն ունես քաղցր ու բարակ» սկսվածքով ոտանավորի շարունակություն ընդօրինակված կա Մատենադարանի №№ 2672, 3189, 7732, Մշո Առաքելոց վանքի № 59 և Երևանի № 1455 ձեռագրերում: Դրանցում գրիչներ Ղազարը, Ստեփանոսը, Պատասարը, Մարտիրոսը և Զաքարիան նախավերջին տողի Կարապետ անունը փոխարինել են իրենց անուններով:

Այլ ճշտաբերակություն

«Արարատ», 1895, էջ 130: Բնագիրը հանված է Մատենադարանի № 3189 ձեռագրից:

6. ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՄԵՂԱՅ ԵՎ ՆԱԽԱՏԻՆՔ ԱՆՁԻՆ ԵՒ ՊԱՂԱՏԱՆՔ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ (էջ 36)

(«Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, կենդանի և կենդանարար»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *5434, թերթ 51բ—52ա:*
B = *2672, թերթ 367բ—368ա:*
C = *2736, թերթ 461բ:*
D = *7732, թերթ 444բ—445բ:*
E = *8873, թերթ 269ա—270ա:*
F = *3189, թերթ 68ա—70ա:*
G = *7508, թերթ 395ա—396ա:*
H = *3441, թերթ 141բ—142բ:*
J = *2236, թերթ 441բ—442բ:*
K = *2127, թերթ 119ա—120ա:*
L = *7714, թերթ 41բ—42ա:*
M = *424, թերթ 363ա—364ա:*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 63, թերթ 16ա (տե՛ս Տաշյան. Յուցակ, էջ 286—287):

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 293ա—296ա (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, հտ. Բ, էջ 291):

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 30ա (նույն տեղում, էջ 671):

Դ. Զմմառ, ձեռ. № 510, թերթ 214ա (տե՛ս Ակինյան. Ոսկյան. Յուցակ, հտ. Բ, էջ 112):

Ե. Փարիզ, ձեռ. № 283, թերթ 102բ (տե՛ս Ն. Ակինյան. Բազմշ դպրոցը, էջ 163):

Զ. Երևանի, ձեռ. № 135, թերթ 210ա, «Տաղ ի կարապետ Բազմշեցւոյ, որ Փերթկար ասեն» խորագրով (տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Ա, էջ 383):

Է. Ն. Մառին պատկանած տաղարան, «Ողբ գիշերապատման և ապաշխարութեան Կարապետ Բաղիշեցի վարդապետէ, որ Փերթկար ասեն» խորագրով (տե՛ս Մեսրոպ. մագիստրոս Տեր-Մովսիսյան, Ընդհանուր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց, Տաղարան, էջ 9, Մատենադարանի անտիպ ձեռագրացուցակների հավաքածու № 133):

Առաջին անգամ F աղբյուրից հրատարակել է Ն. Քարամյանը (տե՛ս «Արարատ», 1895, էջ 124):

Ն. Ակինյանն այս ոտանավորը ևս վերագրել է Կարապետ Փարխնդեցուն (տե՛ս «Բաղեշի դպրոցը», էջ 163): Պ. Խաչատրյանը նկատում է, որ սա Կարապետ Փարխնդեցունը լինել չի կարող (տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 97), սակայն Կարապետ Բաղիշեցու երկերի շարքում ևս չի հիշատակում:

Որ պատկանում է Կարապետ Բաղիշեցու գրչին, երևում է Λ աղբյուրի 51բ—52ա թերթերի ստորին լուսանցքներում զետեղված, հիշատակարանային բնույթի հետևյալ ոտանավորից, որ Պ. Խաչատրյանը դիտում է որպես Կարապետ Բաղիշեցու «Ողբից» անջատ, ինքնուրույն ոտանավոր.

Տէր Կարապետ Բաղիշեցի,
Յոյժ անպիտան և եղկելի,
Զտաղս ի մտացս իմ ասացի,
Դառն սրտիւ ասա գրեցի:

Եվ դու եղբայր իմ սիրելի,
Յորժամ երգես ի յատենի,
Յիշեա զմեզ միշտ ի բարի,
Սրտիւ ասա մեզ ողորմի:

Եւ Տէր աստուած ամենայնի
Եւ քեզ տացէ մասն բարի,
Զի յոյժ առատ է պարգևի
Եւ խնդրողացն տայ ձրի:

Այս հիշատակարան-ոտանավորը կա նաև Մատենադարանի № 8908 ձեռագրում, թերթ 4ա:

Հովհաննես Քահանա

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԱՅ ՆՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒ ԳԼԽԱՏՄԱՆ, ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴՈՒ ԳՈՅՆ ԱՍԱ (էջ 42)

(«Ինն հարիւր Հայոց թուական»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Ա պրակ, էջ 31—37: Հրատարակիչը ոտանավորը հանել է մեզ անծանոթ իր սեփական մի ձեռագիր Տոնացույցից, որտեղ ս. Խաչի Ե շաբաթվա մասին գրված է եղել. «Շաբաթ աւետարանչացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու և Ղուկիանոսի՝ քահանային Անտիոքայ և սրբոց վկայիցսն՝ Տարագրոսի, Պրոպոսի և Անդրոնիկոսի և այլոց աշակերտացն Պօղոսի և Պեղեգեայ կուսին և նոր նահատակացն՝ Յովհաննէս վարդապետին և Սարգիս եպիսկոպոսին և

Դաւթայ կրօնաւորի, որ նուիրակ առաքեցան էջմիածնէն և նահատակեցան ի Կոստանդինուպօլիս գլխատմամբ սրոյ, ի թուականիս Հայոց ՋԾէ»։

b = «Արարատ», 1869, էջ 223—225։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակներ

Ա. Քառասուն մանկունք, ձեռ. № 50, թերթ 211ա, «Տաղ նուիրակներուն» խորագրով (տե՛ս Սուրմեյան, Ցուցակ, էջ 105)։

Բ. Զմմառ, ձեռ. № 533, թերթ 187ա, «Տաղ նուիրակներուն» խորագրով (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 141)։

Ըստ Ոսկյանի Ցուցակի (էջ 683), Վիեննայի № 1042 ձեռագրի 454-րդ թերթում կա մի ոտանավոր, որի առաջին երեք տողերը համընկնում են «Տաղ վասն սուրբ էջմիածնայ նուիրակներու գլխատման» ոտանավորի համապատասխան տողերին։ Սակայն մեզ թվում է, թե սա նույն թեմայով հորինված այլ ոտանավոր է, քանի որ ունի տնագլուխ տառերով կազմված մի ծայրակապ («Յովհաննես քահանայ Անեցի»), որը միանգամայն տարբեր է մեր ոտանավորի փոքր-ինչ աղավաղված ծայրակապից, և ըստ որի ոտանավորը կազմած է ոչ թե 37, այլ ընդամենը 21 կամ 22 տնից։

Այլ հրատարակություն

Հայոց նոր վկաներ, կազմեցին Հ. Աճառյան և Հ. Մանանդյան, Վաղարշապատ 1915, էջ 340—345։ Արտատպություն է Նոր ժողովածուից։ Ստույգ իմանալով էջմիածնի նվիրակների նահատակության թվականը (1506), կազմողները նկատել են, որ Կ. Կոստանյանցը ձեռագրի ՋԾԵ թվականը սխալմամբ կարդացել է ՋԾէ, և ըստ այդմ իրենց հրատարակության մեջ ուղղում են կատարել։

Մեր ձեռքի տակ եղած օրինակներում ոտանավորի տնագլուխ տառերը հոդում են «Ի Յովանէս իցե հայացեալ է բանս այս յնիեկերնա» աղավաղված ծայրակապը, որի մեջ անհասկանալի են «իցե» և «յնիերկերնա» տառամիացությունները։ Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը ենթադրում է, թե ըստ երևույթին առաջինը եղել է «իրիցե» (այդ դեպքում ոտանավորի մեզ հասած օրինակներում պակասում է երկու տուն), իսկ երկրորդն աղավաղված տեղանուն է այն վայրի, որտեղ ծնվել է ոտանավորի հեղինակը։ Գալուստ Տեր-Մկրտչյանի այս վերջին ենթադրությունը մեզ հավանական չի թվում, քանի որ Զմմառի օրինակում ծայրակապի այդ մասն ունի «յնվերկերն» ձևը, որը, մեր կարծիքով, աղավաղումն է «Ի նուիրակներն» բառի։

Մաղաքիա Դերջանցի

ԳՈՎՈՒԹԻՒՆ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄՇԵՑԻՈՅ, Ի ՄԱՂԱՔԻԱՅ ԻԻՐ ԱՇԱԿԵՐՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ, ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴՈՒ ԳՈՅՆ ԱՍԱ (էջ 48)

(«Հայր՝ տնկող այգեստանեաց»)

Հրատարակվում է Երուսաղեմի № 1455 ձեռագրից (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916) թերթ 227բ—232բ։

Առաջին անգամ նույն աղբյուրից հրատարակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1952, էջ 582—588)։

Ձեռագրի գրիչը բանաստեղծ Ստեփանոս Թոխաթցին է, որը տաղին կցել է հետևյալ հիշատակագրությունը. «Յորժամ որ զԿԶ (66) տուն ներբողեանս ասեն, զԹոխաթցի Ստեփանոս էրեցս յիշես, և ձեզ, և ինձ Հայր մեր, որ յերկինս ասէք» (թերթ 232բ):

Գրված է 1519 թ.:

Քուչակ Վանեցի

1. ԳՈՎԱՆՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ ՈՒՄԵՍՆ ԳՕՍԱՆԷ՝ ՔՕՉԱԿ ՎԱՆԵՑՈՅ, ՕԳՆԵԱ ՀՈԳԻԴ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ (էջ 56)

(«Աղբիւր կենդանի. Բոխում զանազան»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 2079, թերթ 221ա—221բ:
B = 3411, թերթ 84բ—87բ:
C = 2566, թերթ 237ա—239բ:
D = 9322, թերթ 88ա—88բ:
E = 7717, թերթ 223ա—224բ:
F = 9597, թերթ 193ա—195բ:
G = 1636, թերթ 120բ—122բ:
H = 10006, թերթ 11ա—12ա:

i = Պողարյան, Մայր ցուցակ հտ. Ե, էջ 209: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 1485 ձեռագրից, թերթ 422—427, մեջ են բերված 1—16, 22—23 և 97—108 տողերը:

l = «Ճռաքաղ», 1861—1862, հտ. Գ, էջ 69—71: Աղբյուրը չի հիշատակված:

m = «Հանդէս ամսօրեայ», 1897, էջ 345—346: Հրատարակել է Տ. Պալյանը: Աղբյուրը չի հիշատակված:

n = «Անահիտ», 1907, № 6—7, էջ 130—131: Հրատարակել է Ա. Չոպանյանը: Աղբյուրը չի հիշատակված:

o = Ֆրիկ, Դիւան, Նյու Յորք, 1952, էջ 555—558: Հրատարակել է Տիրայր արքեպիսկոպոսը: Բնագիրը հանված է Կ. Պոլսի Անտոնյան միաբանության № 106 ձեռագրից (թերթ 150ա—155բ):

Այլ օրինակներ

Ա. Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 385—387 (տե՛ս Կյուլեսերյան, Ցուցակ Ղալաթիայի, էջ 895):

Բ. Նոր Ջուղա, ձեռ. № 416, թերթ 3ա—5բ (տե՛ս Տեր-Ավետիսյան, Ցուցակ, հտ. Ա, էջ 627—628):

Գ. Նոր Ջուղա, ձեռ. № 106, թերթ 73ա—75ա (նույն տեղում, հտ. Բ, էջ 116):

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 181բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 792):

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 33ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 591):

Զ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 262ա (նույն տեղում, էջ 678):

Է. Զմմառ, ձեռ. № 583, թերթ 150ա (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 194)։

Ը. Բրիտանական թանգարան, հայերեն ձեռ. № 110, թերթ 24ա (տե՛ս Conybeare, A Catalocue, էջ 283)։

Այլ հրատարակություններ

ա) «Լումայ», 1902, № 5, էջ 166—169։ Հրատարակել է Հ. Թադևոսյանը։ Բնագիրը հանված է էջմիածնի նախկին՝ № 1640 (այժմ Մատենադարանի № 1636) ձեռագրից (G աղբյուր)։

բ) Հ. Թադևոսյան, Քուչակ Նահապետի երգերը, Կ. Պոլիս, 1903, էջ 17—20։ Արտատպություն է «Լումայից»։

1—7-րդ տների դանազան բառերի սկզբնատառերով հեղինակը կազմել է հայկական այբուբենը։

2. ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ԸՆՏԻՐ ԵՒ ԱՆՈՅՇ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ (էջ 62)

(«Օրհնեալ է Հայրն երկնաւոր, անքննելի և անճառ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 7707, թերթ 296ա—301ա։

B = 3422, թերթ 194բ—201ա։

Երկու օրինակներն էլ սխալաշատ են։ Չնայած որոշ ճշտումներ ենք կատարել, բայց մի քանի տողերի իսկական պատկերը կասկածելի է։

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Մատենադարանի Ցուցակ ձեռագրացում (հտ. Բ, էջ 1476) գրված է, թե իբր այս ոտանավորը կա նաև № 7726 ձեռագրում, թերթ 18ա։ Թյուրիմացություն է, նշված տեղում միանգամայն այլ ոտանավոր է՝ «Տաղ աւետեաց Աստուածածնին» խորագրով, որի միայն առաջին տողն է նման այս ոտանավորի սկսվածքին։

«Աղգագրական հանդեսում» (գիրք 11, Թիֆլիս, 1904, էջ 78—80), «Աշուղական երգեր» ընդհանուր խորագրի տակ, Ե. Լալայանը հրատարակել է այս բանաստեղծության թեմայով հորինված մի աշուղական երգ, որի վերջին տան մեջ պահպանվել է հեղինակի անունը «Վանլի Քիւչար» ձևով։ Չնայած այս հիշատակությանը՝ այդ երգը, մեր կարծիքով, ոչ թե Քուչակ Վանեցունն է, այլ հորինված մեկ ուրիշի կողմից, Քուչակի ոտանավորի նմանությամբ։ Դրա և դրա հետ միասին տպագրված մյուս ոտանավորների մասին հրատարակիչը տվել է հետևյալ ծանոթությունը. «Այստեղ զետեղուած աշուղական երգերը թեև լոռեցիների շարադրածը չեն, բայց Լոռում բավական տարածված են. նրանց գրի է առել երջ. Եղիշե Երզնկեանը» (էջ 79)։

Ստորև բերում ենք այդ երգը.

ՍԱՆԱՄԷՐ—ՔԱՒՈՐ

Ով սիրելիք անգաճ արէք,
Գովեմ սանամէրն ու քաւոր,
Մեր տէրն նստաւ օխտն աթոռին,

Օրհնեց սանամէրն ու բաւոր։
Հաւատամք Յիսուս միածին,
Մեր ուխտատեղ էջմիածին,
Սանամէր մայր Աստուածածին
Մարուր սանամէրն ու քաւոր։
Մեր աչքն իջաւ Յորդանան գետ,
Գարբիէլ. Միքայէլն իրան հետ,
Քաւոր ելաւ սուրբ Կարապետ,
Ազիզ սանամէրն ու բաւոր։
Քաւորութիւն պապ ազիւր է.
Մեռոնն անմահական ջուր է.
Սանամէր բաւորի սա համբուրէ,
Մարուր սանամէրն ու բաւոր։
Քաւորութիւն շատ անչափ է,
Չկնի Քշնամին ձեզ խափէ,
Կանանչ մեռոնը կը քափէ.
Խային սանամէրն ու բաւոր։
Քաւորութիւն ծանր բան ա.
Մեռոնն առանց կրակ կեռայ,
Սանամէր որ կայ բաղցր մէր ա
Օրհնեց սանամէրն ու բաւոր։
Քաւորութիւն ոսկի սին ա.
Ով որ պահէ և ընդունայ,
Ով որ չպահէ, չընդունայ,
Գատաստանին սև շուն աւ
Ով որ բառասունը չպահէ,
Աստծու օրէնքը կու փոխէ,
Եւ Քէ իզուր բաւոր փոխէ,
Սևերես ա գատաստանին։
Արևն առել է չորս բօշին,
Կանաչ մեռոնն լցին շուշին,
Էն ա պահել աշխարհը չէն,
Ընտիր սանամէրն ու բաւոր
Վանկի-Քիւչար իր մեղքն է լացներ.
Քաւոր սանամէր գովացիր,
Աստուծոյ սիրան է բազդրացիր,
Քազդր սանամէրն ու բաւոր։

Հովհաննես Արճիշեցի

ՅԱՂԱՆԱԿԻ ԱՐՃԻՇԵՑՒՈՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ (էջ 70)

(«Աւրի գնա ի ժամատեղ. ար զգուց բան լսես»)

Արտատպվում է Գ. Ալանյանցի «Դիւան հայոց պատմութեան» ժ գրքից, Թիֆլիս, 1912, էջ 30։

Բնագիրը հանված է Հովհաննես Արճիշեցու ինքնագիր մի Հայսմավուրքից, որը պահվելիս է եղել Վանի ս. Վարդան եկեղեցում։

ՏԱՂ ԵՒ ԳՈՎԱՍԱՆՔ ԱՅԳՈՅ, ԽԱՂՈՂՈՅ ԵՒ ԳԻՆՈՅ (էջ 71)

(«Յայն առաջին ժամանակին»)

Օգտագործած աղբյուրներ

A = 3081, թերթ 7բ—8բ:
B = 2676, թերթ 191բ—192բ:
C = 3595, թերթ 49ա—51ա:
D = 7707, թերթ 10ա—12ա:
E = 33, թերթ 155բ—158ա:
F = 9600, թերթ 71բ—72բ:
G = 7717, թերթ 165բ:
h = «Հայաստանի կոչնակ», 1940, № 4, էջ 113—114: Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը 1697 թ. գրչության մի ձեռագրից:
δ = 1989, թերթ 163ա—164բ:
J = 2411, թերթ 10բ—13բ:
K = 5668, թերթ 50բ—52բ:
L = 9597, թերթ 118ա—119բ:
M = 9271, թերթ 35բ—37ա:
N = 8967, թերթ 9ա—9բ:
O = 3860, թերթ 194ա—194բ:
P = 7057, թերթ 29բ—30ա:
Q = 5954, թերթ 18ա:
R = 10333, թերթ 62ա—62բ:
S = 1990, թերթ 26բ:
T = 7702, թերթ 47բ:
U = 7712, թերթ 11բ—43ա:
V = 6440, թերթ 13ա—14ա:
W = 3751, թերթ 995—996:
X = 3417, թերթ 3բ—4ա:
Y = 10723, թերթ 3բ—4ա:
z = «Բազմավէպ», 1875, էջ 216: Աղբյուրը չի հիշատակված:
α = Տ. Պալյան. Հայ աշուղներ, հտ. Ա, էջ 258—261: Աղբյուրը չի հիշատակված:
β = Խէոիկ «Ամէնուն տարեցոյց». 1926, էջ 153—154: Աղբյուրը չի հիշատակված:
γ = «Հայաստանի կոչնակ», 1940, № 4, էջ 114: Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը՝ Ջմմառէ № 124 ձեռագրից, որի ժամանակը չի նշված:

Այլ օրինակներ

Ա. վիէննա, ձեռ. № 664, թերթ 55ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ հտ. Բ, էջ 154):
Բ. վիէննա, ձեռ. № 1002, թերթ 105ա (նույն տեղում, էջ 593):
Գ. վիէննա, ձեռ. № 1029, թերթ 12բ (նույն տեղում, էջ 619):

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1233, թերթ 211ա (նույն տեղում, էջ 891):

Զ. Անկյուրա, ձեռ. № 105, թերթ 403բ (տե՛ս Կյուլեսերյան, Յուցակ Անկյուրայի, հտ. Բ, էջ 538—539):

Է. Քառասուն մանկունը, ձեռ. № 121, թերթ 43ա (տե՛ս Սաուրմեյան, Յուցակ, էջ 209):

Ը. Ջմմաս, ձեռ. № 84, էջ 48ա (տե՛ս Փեշիշյան, Յուցակ, էջ 164):

Ը. Ջմմաս, ձեռ. № 86, թերթ 146ա (նույն տեղում, էջ 166):

Ի. Ջմմաս, ձեռ. № 532, թերթ 29բ (տե՛ս Ակինեյան, Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 137):

Ժ. Ջմմաս, ձեռ. № 593, թերթ 55բ (նույն տեղում, էջ 203):

ԺԱ. Զալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 235ա (տե՛ս Կյուլեսերյան, Յուցակ Զալաթիայի, էջ 889):

ԺԲ. Պետք է նկատենք, որ Փարիզի № 209 (թերթ 164) ձեռագրի «Surla vigne, par Astuacatur» ոտանավորը ևս սրա մի տարբերակն է (տե՛ս Հ. Անասյան, Հայկական մատենագիտություն, հտ. Բ, էջ 699):

Այլ հրատարակություններ

ա) «Արևելեան մամուլ», 1885, էջ 233—235: Հրատարակել է Գ. Սրվանձտյանը: Աղբյուրը չի հիշատակված: Համընկնում է K օրինակին:

բ) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 41—45: Որոշ ուղղումներով հրատարակել է սեփական՝ 1695 թ. գրչության ձեռագրից (այժմ Մատենադարանի ձեռ. № 7717, G աղբյուր), ծանոթագրության մեջ նշել է իր աղբյուրի և «Բազմավէպում» հրատարակված օրինակի տարբերությունները:

գ) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 63—65: Արտատպված է նախորդ հրատարակությունից և համեմատված 1617 թ. գրչության ձեռագրի հետ (այժմ Մատենադարանի ձեռ. № 3081, A աղբյուր):

դ) Մ. Մկրյան. XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ գրականություն, Երևան, 1938, էջ 190—193: Արտատպություն է Կ. Կոստանյանցի առաջին հրատարակությունից:

ե) Կ. Մասունի. Գրական գոհարներ հայ միջնադարյան աշխարհաշարար գրականության և ժողովրդական բանահյուսության, Բեյրութ, 1949, էջ 262—265: Արտատպություն է Կ. Կոստանյանցի առաջին հրատարակությունից:

զ) Մարգարիտներ հայ քնարերգության, հտ. Ա, Երևան, 1971, էջ 217—226 (կազմել են Գ. Հակոբյան, Գ. Գևորկյան, Լ. Միրիջանյան), Արտատպություն է Կ. Կոստանյանցի առաջին հրատարակությունից:

Աղբյուրները բազմատելով, առաջին հերթին գալիս ենք այն եզրակացության, որ այս տաղը երգվել է զանազան ուրախությունների ժամանակ: Այս ենթագրության օգտին են խոսում հետևյալ փաստերը. C, M և α աղբյուրներում տաղի արամատրանական ավարտին հետևում են ևս երկու տներ, որոնք իրենց բնույթով անհարիր են բուն երգին և ակնհայտորեն ուրիշ ոտանավորից են գալիս: Ահա դրանք ըստ C օրինակի.

Ի քո այգին կայ նռնենի,
Բացուել դոյնզդոյն ծաղկնի,
Սուսամ, շուշան և մասրենի,

Կթխայն պարապ թող չլինի։

Քո այգիդ կայ սերկևիլ,
Խնծորքն ամէն են գէմ կարմիր,
Եկիր զմեզ յայգիդ բերիր,
Զկթխայն ի ձեռս է՞ր չը տուիր։

Այս հավելյալ տների մասին C աղբյուրի գրիչը մեր ենթադրությունը հաստատող ուղղակի հիշատակություն էլ ունի՝ «Այս յայլ օրինակէ էր, անմեղադիր լերուք» (թերթ 51ա)։

E և S աղբյուրներում ևս ոտանավորի ավարտից հետո կան հավելյալ 11 տներ, որոնցից 3-ը սարքված են Սարկավագ Բերդակացու «...Գովասանութիւն խաղողոյ» ոտանավորի տներից։ Մնացած ութ տների շատ տողեր նմանություն ունեն թե՛ Աստվածատուրի, թե՛ Բերդակացու ոտանավորների զանազան տողերին։

Ստորև բերում ենք հիշատակված տների համեմատական բնագիրը՝ հիմք ընդունելով E օրինակը։

Ի քաղցրահամ պտղաբերաց ես խաղողին հաւանեցայ,
Համն ու հոտն էր գեղեցիկ, նման իւր քաղցր ճաշակ չկայ։
Գեղեցիկ իւր տեսութիւն, զինչ կարմիր վարդ գունով է դայ,
Զինչ ակունք լուսոյ նման, ազգի ազգի, որ լուս կու տայ։
Գեղեցիկ ոդկոյզ կապէր, ճեղն է ոսկի, որ կախվի նայ,
Ազգ մի թուխ, ազգ մի սպիտակ, ազգ մի խնկի նման դառնայ։
Եւ թէ քաղէն զինքն իւր որթոյն, ձգեն հնձան, որ ճմլվի նայ,
Քամեն լնուն ի մեծ կարաս, առանց կրակ քո եռն գայ։
Դագրի եփն և խաղաղանայ, անուշահամ զինչ մանանայ,
Տանին առջև թագաւորաց, պատուով առնեն զրեզ յառաջ։
Դնեն ի յարծաթի սեղան և ի վերայ ոսկի շիշայ
Եւ լնուն դաւաթն, ի փիալան, կամաց կամաց ի շուրջ կու գայ։
Թէ աղքատին տան խմելու, այն որ զհացն կու մուրանայ,
Յորժամ խմէ զանուշ զինին, թագաւորի պէս կու ցնծայ։
Երբ որ կուրին տան խմելու, հեռու տեղաց խապար կու տայ,

---

1 F չիք ի
2 S անուշահոտ զինչ մանանայ փխ նման իւր քաղցր ճաշակ չ՝կայ
3 S վարդն կարմիր է դա փխ կարմիր վարդ գունով է գայ
4 E լուսո փխ լուսոյ կու տան
5 S որ ճեղն է ոսկի՝ կախվի դայ
6 S թուհ E խպիտակ S և ազգ մի զէտ խունկ դառնայ
7 E չիք թէ։ որթուն։ հնծան S ջմլի։ դայ փխ նայ
8 E նայ առանց
9 S ուլինայ փխ խաղաղանայ E դառնայ անուշահամ
10 S տողը չիք
11 E որ կարմիր տայ ոսկի շուշան փխ և ի վերայ ոսկի շիշայ
12 S տողը չիք
13 E չիք թէ։ կու մուրայր
14 S անուշ։ զինոյն
15 S եթէ փխ երբ։ տաս փխ տան

Անդամալուծն որ դա խմէ, ոտն վարի և յառաջ գայ:
Այն որ գայլ է ի ծածուկ և գառենի հագեր կապայ,
Գինուն ժամն որ երբ լինայ, զետ գայլ կատղած կու հարբենայ:
Այս է արիւնն անմահին, որ քահանայքն արժանանայ,
Եւ մատուսցէ սայ պատարագ, ով հաւատով սայ յուսանայ:
Ով հաւատով սայ յուսանայ և սուրբ սրտիւ սայ մերձենայ
Եւ թողութիւն մեղաց լինայ, արքայութեանն արժանանայ:

Յուրաքանչյուր օրինակ մյուսներից բավականաչափ տարբեր իր կրկնակն ունի (մեր կարծիքով միայն բերնեբերան երգվելով կարող էր այդքան փոփոխություններ կրել ոտանավորի կրկնակը):

Ստորև բերում ենք բոլոր աղբյուրների կրկնակները:

AJ Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Անապակէդ ա՛յ լից ու տուր:
B Լից ու տուր, լից ու տուր,
Անուշ գինիէդ անապական, լից ու տուր:
C Լից ու տուր, լից ու տուր,
Իմ խաչատուր, յանուշ գինուտ:
D Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Լից անոյշ գինուտ ու տուր,
Յանապակէտ ա՛յ լից ու տուր:
E Լից ու տուր, լից ու տուր,
Անապակ անուշ գինուն:
F Լից ու տուր, լից ու տուր
Զանուշ գինուն 'ւ անապական:
G Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Զանուշ գինուտ անապական:
hβ Ա՛յ լից ու տուր,
Զանապական, զանուշ գինին:
JKγ Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Զանուշ գինին անապական:
LPV Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Լից ու տուր զանուշ գինին, որ է բաժակ անապական:
M Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Անուշ գինուտ յանապականէ:
N Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Անապական անուշ գինի:
O Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Անապական գինին լից ու տուր:
Q Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,

---

16 S չիf որ: զդա իմաստանանայ փխ ոտն վարի: չիf և: կու գայ
17 E ի գողն է փխ գայլ է
18 S Ի գինու ժամն լինի: իբր փխ զետ E գալ S և փխ կու
19 E քահանայք արժանանան
20 S Մատուցանէ առ պատարաք փխ Եւ մատուսցէ սայ պատարագ: որ փխ ով
21 S Որ E այս ընթանայ փխ սայ յուսանայ S սրտին: նայ փխ սայ
22 S չիf Եւ E արքայութեան

Զանուշ գինին, որ է բաժակ անապական։

R Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Թող շատ ապրի իմ Տիրատուր։

S Լից ու տուր, լից ու տուր,
Անապական անուշ գինոյդ։

T Լից ու տուր, Հա՛յ լից ու տուր,
Զանուշ գինին, որ է բաժակ անապական։

U Ա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Անուշ քինիդ անապակէտ։

W Ա՛յ լից ու տուր զանուշ գինին զանապական,
Որ է բաժակ անապական։

X Լից ու տուր, Հա՛յ լից ու տուր,
Զանապական զանուշ գինին։

Y Դու լից ու տուր զանուշ գինին,
Որ է բաժակ անապական։

z Հա՛յ լից ու տուր, ա՛յ լից ու տուր,
Անապակէ անուշ գինուտ։

α Կրինակ չունի։

U օրինակի 100-րդ տողում հեղինակի անվան փոխարեն գրված է «ասող մանուկիդ», իսկ «ասող» նշանակել է երգող (հենց այս «ասող» մանուկներն էլ կատարել են նշված փոփոխությունները)։

Աղբյուրների բազդատությունը ցույց տվեց նաև, որ բանաստեղծության ընդօրինակումները կարելի է բաժանել երկու հիմնական խմբի։ Առաջին խումբը A, D, E և J օրինակներն են, որոնցում բացակայում են նույն 6-րդ և 7-րդ տները և որոնք մյուսների համեմատությամբ ունեն երեք ավելի տուն՝ 5-րդ, 13-րդ և 16-րդ տները։

Թեև բազմաթիվ աղավաղումներով, պակասներով և շեղումներով, բայց այս խմբին են պատկանում նաև J, K, L, N, R, S, Y օրինակները։

Երկրորդ խմբում ավելի ամբողջական են B, C, G և W օրինակները, իսկ M, O, P, Q, U և z օրինակները մոտիկ են սրանց։

F և α օրինակները, որոնք ընդհանուր առմամբ իրար նման են, միաժամանակ աղերսներ ունեն և՛ առաջին, և՛ երկրորդ խմբի օրինակների հետ։

T և X օրինակներն այնքան թերի են, որ հնարավոր չէ որոշել, թե որ խմբին են պատկանում։

Կան այնպիսի օրինակներ, որոնք տարբեր խմբերի պատկանելով, միաժամանակ առանձին տեղերում ունեն հետաքրքիր համընկումներ։ Օրինակ S և U օրինակները (և միայն դրանք) 97-րդ տողում «Տիրատուր» անվան փոխարեն ունեն «Խոպօղիդ» անունը, իսկ հաջորդ տողում հեղինակի «Աստվածատուր» անվան փոխարեն գրված է «աղնիւ Մխիթ»։

№ 3417 ձեռագրի օրինակը, որն արտագրված է ԺԸ դարում, դրել ենք ավելի ուշ գրված օրինակներից հետո, քանի որ բաղկացած է ընդամենը երեք տնից, որոնցից մեկն էլ կցմցված երկու տարբեր տներից։ Այս օրինակի վերջում կա նաև հետևյալ տունը, որը հարազատ չէ Աստվածատուրի ոտանավորին.

Զորս հատուն խենթ գիտուն առնես,
Մինչ վեցն բազումք խելաց հանես,
Ութ հատով բնութիւն նվաճես,
Զքեզ գերի ծառայ առնես։

ՈՂՔ Ի ՎԵՐԱՅ ՄԱՆԿԱՆՑ, ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԵՐԿՅՈՒ ՄԻ ԱՍԷՐ Է (էջ 79)

(«Տեսէք հայր, եղբայր և մայր, զի այսօր առց եղեր ինձի»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Սուրբ գիրքս որ կոչի Մաշտոց», Կ. Պոլիս, 1721, էջ 333—335։
b = Նույն տեղում, 1792, էջ 333—335։
c = «Գիրք մեծ Մաշտոց կոչեցեալ», Կ. Պոլիս, 1807, էջ 129—130։
d = S. Պալյան, Հայ աշուղներ, Հտ. Ա, տետր Ա, էջ 256—258։
Հրատարակություններն աղբյուրները չեն հիշատակված։

Այլ օրինակ

Ջմմառ, ձեռ. № 617, թերթ 25ա (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Տուրյակ, Հտ. Բ, էջ 221)։

Այլ հրատարակություն

«Սուրբ գիրքս որ կոչի Մաշտոց», Կ. Պոլիս, 1785, էջ 333—335։ Համընկնում է a օրինակին։

Տողերի սկզբնատառերը մեկրնդմեկ հոդում են «Տէր Աստուածատուր է»։

Տ. Պալյանի կարծիքով պատկանում է «Տաղ և գովասանք այգոյ» բանաստեղծության հեղինակ Աստվածատուրի որդին։ Նա ոմն «Աստուածատուր վարդապետի» գործն է համարում նաև «Տաղ սուրբ Աստուածածնին» ոտանավորը (տե՛ս Տ. Պալյան, վերը հիշատակված գիրքը, էջ 254)։ Դատելով այս երեք ոտանավորների լեզվական առանձնահատկություններից, կարծում ենք, որ դրանք տարբեր հեղինակների գործեր են։

Բացի դրանից, այս ոգրի հեղինակը ոչ թե վարդապետ է, այլ բահանա, ինչպես նշվում է խորագրում։ Ինչ վերաբերում է «Տաղ և գովասանք այգոյ...» երգի հեղինակին, ապա, մեր կարծիքով, նա աշխարհական է եղել։

Հիշատակել է Հ. Անասյանը (տե՛ս Հայկական մատենագիտություն, Հտ. Բ, էջ 699—700)։

Նազար Բասենցի

ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ, ՉԱՐՉԱՐԱՆՔ ԵՒ ՔԱՋՈՒԹԻՒՆ (էջ 82)

(«Փառք ու պատիւ առատողին, մեծ գթութիւն հազար բերան»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 7707, թերթ 301բ—305ա։
b = Ա. Զոպանյան, Հայ էջեր, էջ 6—12։ Ինագիրը համված է Երուսաղեմի № 1426 ձեռագրից, թերթ 401—408։

Թադեոս Կողոնեցի

ԱՆՁԻՆՔ Ի ԿՈՂՈՆԵՑԻ ԹԱԴԷՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՒԵ ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ ԻՒՐ ՄԱՂԱՔԻՍ ԳԵՐՋԱՆՑԻ (էջ 87)

(«Այրև միճչև ի բև զգրեաՁՐ ուսևալ ևս»)

Արատապիում է «Հանդէս ամսօրեայիյ», 1953, էջ 63—64։ Քննական բնագիրը հրատարակել է Ն. Ակինյանը A Ջմմատի № 328 (թերթ 45ա—46բ) և B № 532 (թերթ 16ա—17ա) ձեռագրերից։

Տողերի սկզբնատառերն այբբենական կարգով են։

Ակինյանը ենթագրում է, թե գրված պիտի լինի 1532 թ.։ Նա տողատակ ծանոթագրել է նաև, թե երկի 17—18-րդ տողերում «Հղինակը նկատի ունի Վարդան Աբեղյու Սաղմոսաց մեկնութիւնը»։

Աստվածատուր Հննեցի

ՃԱՌՍ Ի ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ՀննեՑՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ԽՆԴՐՈՅ ՄԻՆԱՍ ՍԱՐԿԱՎԱԳԻՆ, ՎԱՄՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ (էջ 89)

(«Այսօր տօն է ծննդեաՁ. ասե՞ս»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 93բ—99ա։
B = 10050, թերթ 385ա—388բ։
C = 695, թերթ 245բ—250ա։
D = 1682, թերթ 112բ—117բ։
E = 3386, թերթ 100բ—105ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 47ա—50ա, «Ճառ ծննդեան ասացեալ ի յԱստուածատուր վարդապետէ» խորագրով (տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 794)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 269ա, «Ճառ ի Աստուածատուր վարդապետէ Հննեցւոյ ասացեալ, ի խնդրոյ Մինաս սարկաւագին՝ վասն ծննդեան Քրիստոսի» խորագրով (տե՛ս Ասկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 290)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1253, թերթ 178ա (նույն տեղում, էջ 891)։

Դ. Վենետիկ, ձեռ. № 280, թերթ 44բ, «Ճառ վասն ծննդեան, ասացեալ յԱստուածատուր վարդապետէ» խորագրով (տե՛ս Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 963)։

Ե. Քառասուն մանկունք, ձեռ. № 50, թերթ 8ա, «Տաղ և Ճառ ծննդեան և յայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յԱստուածատուր վարդապետէ Հննեցւոյ ասացեալ» խորագրով (տե՛ս Սուրմեյան, Յուցակ, էջ 99)։

Զ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1417, թերթ 481—488 (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 78)։

է. Ջմմառ, ձեռ. № 532, թերթ 114բ (տե՛ս Ակինեյան, Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 139):

Ը. Մատենադարան, ձեռ. №№ 1990 (թերթ 9բ—10ա), 41 (թերթ 149ա), 2002 (թերթ 6ա—6բ), 2339 (թերթ 264բ—265բ), 5934 (թերթ 1ա—2ա), 7702 (թերթ 14բ), 7694 (թերթ 4բ—5բ), 7703 (թերթ 147բ—148ա), 7711 (թերթ 25ա—27բ), 7717 (թերթ 98ա—98բ), 8219 (թերթ 124բ—125ա), 8223 (թերթ 140ա—140բ), 8274 (թերթ 106ա—106բ), 10253 (թերթ 90ա—91բ) և այլ ձեռագրերում*:

Հրատարակություններ

ա) «Տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ...», Կ. Պոլիս, 1701, էջ 8—11: Աղբյուրը չի հիշատակված:

բ) «Գիրք գպրութեան և Տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ...», Կ. Պոլիս, 1709, էջ 70—73: Արտատպություն է նախորդ հրատարակությունից:

գ) Նույնի 1714 թ. վերահրատարակություն, էջ 117—119:

դ) Նույնի 1723 թ. վերահրատարակություն, էջ 133—136:

ե) Նույնի 1738 թ. վերահրատարակություն, էջ 162—164:

զ) «Գրքուկս որ կոչի Տաղարան...», Կ. Պոլիս, 1740, էջ 169—172:

է) «Տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ...», Կ. Պոլիս, 1783, էջ 241—243: Աղբյուրը չի հիշատակված:

ը) «Տաղարան հարուստ, վայելուչ և գեղեցիկ...», Կ. Պոլիս, 1816, էջ 190—192: Աղբյուրը չի հիշատակված:

թ) Նույնի 1825 թ. վերահրատարակություն, էջ 190—192:

ժ) «Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ», Օրթագյուղ (Կ. Պոլիս), 1850, էջ 201—203: Արտատպություն է 1788 թ. «Տաղարանից...»:

ժա) «Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ», Թիֆլիս, 1856, էջ 172—174: Արտատպություն է նախորդ հրատարակությունից:

ժբ) Մ. Միանասարյան, Քնար հայկական, էջ 91—93: Արտատպություն է նախորդ հրատարակությունից:

ժգ) «Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ», Երուսաղեմ, 1882, էջ 183—185: Արտատպություն է 1850 թ. «Տաղարանից»:

ժդ) Նույնի 1895 թ. վերահրատարակություն, էջ 187—189:

ժե) Նույնի 1907 թ. վերահրատարակություն, էջ 187—189:

ժզ) Նույնի 1949 թ. վերահրատարակություն, էջ 236—239:

«Աւետիսներ» ծագել են հնագույն ժամանակներում: Այդ պատճառով ձեռագրերում պահպանվել են դրանց բազմաթիվ տարբերակներ: ԺԵ—ԺԶ դարերում հանդիպող կրոնական-ծիսական այս տաղերի մեջ աստիճանաբար սկսել են մտնել աշխարհիկ տարրեր: Այս բանը նկատել է նաև Կ. Կոստանյանցը: «Ահա, — գրում է նա, — տիրացուներն ու երգիչները Քրիստոսի ծննդեան Աւետիս երգելու ժամանակ

* Այս օրինակներում կան և՛ Աստվածատուր Հննեցու մշակած շարքի տոդերը (ու դրանց տարբերակվածներ), և՛ ժողովրդական շարքեր, օրինակ «Մըսքին պատու, մի տրտնջար», «Համուն մարիկ, մի ծուլանա» և այլ սկսվածքներով շարքերը, որոնք հրատարակել են Կ. Կոստանյանցը (տե՛ս «Նոր ժողովածու», Ա պրակ, էջ 9—15) և Աս. Մնացականյանը (տե՛ս «Հայկական միջնադարյան ժողովրդական երգեր», Երևան, 1956, էջ 327—330):

արդէն հեռանում են կրօնական աշխարհից և չօշափում են կենցաղական խնդիրներ. նորա երգի միջոցով աղցատը կեանքի առօրեայ կռիւն են մղում հայ պատուի կամ նորա «հարսնուկի» հետ» («Նոր ժողովածու», Ա պրակ, էջ Դ)։ Այս պատճառով եկեղեցական գործի նախանձախնդիրների մէջ պահանջ է առաջացել ի մի հավաքել ու խմբագրել «աւետիսների» շարքերը՝ հին օրինակների նմանութեամբ ստեղծել նոր «աւետիսներ», որոնց մէջ ընդգծված լինի քրիստոնեական ոգին։ Հավանաբար այս պահանջը բավարարելու նպատակով էլ Հննց «ի խնդրոյ Մինաս սարկաւագին», Ճստվածատուր Հննեցին մշակել է «աւետիսների» իր այս շարքը*, որը հետագայում մեծ տարածում է գտել։

Ճստվածատուր Հննեցու «աւետիսների» այս շարքը ձեռագրից ձեռագիր անցնելով նորից խառնվել է ժողովրդական տարբերակների հետ։

ԺԷ—ԺԸ դարերի ընդօրինակութիւններում աստիճանաբար պակասում և փոխվում է Հննեցու մշակածը և խորագրերում էլ այլևս չի հիշատակվում նրա անունը։ Այս պատճառով էլ բնագիրը կազմելիս բազմաթիվ ձեռագիր աղբյուրներից մենք վերցրել ենք միայն A, B, C, D և E աղբյուրները, որոնք ավելի վաղ գրչութիւն ունեն, ավելի մերձ են ժողովրդական «աւետիսների» ազդեցութիւնից և խորագրերում էլ պահպանել են հեղինակի անունը (խորագրերից կարելի է ենթադրել, որ այս աղբյուրներին նման են նաև Վիեննայի, Վենետիկի և Հալեպի ձեռագրերի օրինակները)։

Վագար Սեբաստացի

1. ՏՄՂ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ Ի ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՔԱՀԱՐ ԻՐԻՑՈՒԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 96)

(«Ծով աչք, ամ բաճի՞ նայիս խոլոռով»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 9081, թերթ 31բ—34ա։
B = 8968, թերթ 260ա—263ա։
C = 10050, թերթ 406ա—409ա։
D = 7709, թերթ 86ա—88ա։
E = 7717, թերթ 199ա—201բ։
F = 2676, թերթ 198ա—199բ։
G = 610, թերթ 252բ—253ա։
H = 10208, թերթ 154բ—156բ։
δ = 10167, թերթ 49բ—55ա։
J = 10077, թերթ 72բ—78ա։
K = 5668, թերթ 64բ—66ա։
L = 3411, թերթ 61ա—65ա։
M = 7714, թերթ 93ա—99ա։

---

* Ճստվածատուր Հննեցու կատարած աշխատանքի մասին առաջին խոսքն ասել է Ա. Մնացականյանը. «Միջնադարում, հնից եկող «աւետիսների» հիման վրա, նրանց մշակմամբ և նրանց նմանութեամբ, ստեղծվել են հատկապես քրիստոնեական ոգով հորինված «աւետիսներ», որոնց մեջ իշխող ձևը մշակված է Ճստվածատուր Հննեցու կողմից» (նշված աշխատութիւն, էջ 590)։

N = 9425, թերթ 29ա—34բ:

O = 9597, թերթ 145ա—148բ:

P = 9597, թերթ 212բ—216ա:

q = «Կոունկ Հայաց աշխարհին», 1863, էջ 68—70: Աղբյուրը չի հիշատակված:

r = Գ. Սրվանձտյան, Մանանայ, էջ 272—274: Աղբյուրը չի հիշատակված:

s = Ա. Տեկանց, Հայերգ, էջ 74—76: Աղբյուրը չի հիշատակված:

t = «Մասիս», 1886, № 3808, էջ 615—616: Հրատարակել է Հ. Էկինյանը՝ «Խաչատուրի է ասացեալ» նշումով, որ նշանակում է, թե գրի է առել այդ երգչից:

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 252ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 792):

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 531, թերթ 99բ (նույն տեղում, էջ 1001):

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 663, թերթ 68ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 154):

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 671, թերթ 35ա (նույն տեղում, էջ 163):

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 265ա (նույն տեղում, էջ 678):

Զ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 81բ (նույն տեղում, էջ 897):

Է. Վիեննա, ձեռ. № 979, թերթ 47բ (նույն տեղում, էջ 566):

Ը. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1417, թերթ 416ա (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 77):

Թ. Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 289ա—296ա (տե՛ս Կյուլեսերյան, Ցուցակ Ղալաթիայի, էջ 892):

Ժ. Նույն ձեռագրում, թերթ 424ա—431ա (նույն տեղում, էջ 896):

ԺԱ. Զմմառ, ձեռ. № 604, թերթ 169ա (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 211):

ԺԲ. Բրիտանական թանգարան, հայերեն ձեռ. № 108, թերթ 260ա (տե՛ս Conybeare, A Catalocue, էջ 280):

Այլ հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 23—27: Հրատարակված է E աղբյուրից:

բ) Նույն տեղում, Գ պրակ, էջ 56—63: Առաջնի վերահրատարակությունն է: Տողատակում տրված են A օրինակի տարբերությունները:

գ) Մ. Մկրյան, XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ գրականություն, էջ 171—175: Արտատպություն է «Նոր ժողովածուի» Գ պրակից:

դ) «Մարգարիտներ հայ քնարերգության», Ա հատոր, էջ 211—216: Արտատպություն է «Նոր ժողովածուի» Գ պրակից:

ե) «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, № 3, էջ 198—200: Հրատարակել է Ա. Տեր-Ստեփանյանը: Օգտագործել է «Նոր ժողովածուում» ապագրված օրինակները և նկատելով գրանց ու մեր O և H աղբյուրների միջև եղած տարբերությունները (տների տարբեր քանակ ու դասավորություն) և հատկապես այն, որ բնագրերն ավարտվում են տարբեր տներով, եկել է այն եզրահանգման, թե «այս երկու տարբեր վերջնատները ցույց են տալիս, որ «Ծով աչք...ն» էլ իր հերթին միաձուլումն է երկու տարբեր տաղերի, քանի որ մի տաղի համար հեղինակը տարբեր վերջնատներ չէր գրի» (տե՛ս նույն տեղում, էջ 194—195): Արդյունքը եղել է այն, որ ձեռքի տակ

ունեցած նյութը կիսելով՝ Տեր-Ստեփանյանը տաղի տարբեր հատվածները հրատարակել է որպես երկու տարբեր ոտանավորներ։ Նա մոռանում է, որ այդ «վերջնատներից» ոչ մեկը հեղինակի գրածը չէ, քանի որ ձեռքի տակ չունենք ինքնագիրը։ Հայտնի է, թե բազմաթիվ օրինակներով մեզ հասած ոտանավորներում ինչպիսի մեծ թվով փոփոխություններ են մտցնում գրիչները։ Ընկնելով թյուրիմացության մեջ նա չի նկատում, որ այսպես կոչված «երկրորդ տաղի» 13-րդ տունը կազմված է «առաջին տաղի» 12-րդ տան տարընթերցվածներից, և որ այդ «երկու տաղերի» մեջ կրկնվում է նույն «Հայ իմ աննման, խիստ աննման ես» սկսվածքով տունը։

Հեղինակի անունը «Ղազար Սեբաստացի» ձևով պահպանվել է միայն A, L աղբյուրներում և Վիեննայի ձեռագիր օրինակների խորագրերում։ Աղբյուրների մեծ մասում հիշատակվում է միայն «Ղազար» անունը։ S օրինակում հիշատակվում է ոմն Սաֆար, բայց զգացվում է, որ սա ոչ թե հեղինակի, այլ ասացողի անունն է։ Այս օրինակը թերի է, սկսվում է 15-րդ տնով և «Սաֆար» անունն էլ հիշատակվում է սկզբում, մինչդեռ հայտնի է, որ միջնադարյան բանաստեղծներն իրենց անունները երբեք չեն հիշատակում ոտանավորի առաջին տողերում։ Ի զեպ՝ իր մեջ այդ անունը պարունակող տողի տաղաչափությունը խախտված է։ Եթե մյուս օրինակներում տողն ունի «Ծերիս ողորմեա, այ իմ լոյս երես» ձևը, ապա այստեղ կարգում ենք. «Ծեր Սաֆարիս ողորմեա, ա՛յ իմ լոյս երես»։

Այս ստեղծագործությունը, որն իր բնույթով նման է սիրային խաղիկներին, ըստ երևույթին, շատ տարածված է եղել, հնարավոր է, որ սրա առանձին հատվածներ երգվել են։ Դրա համար էլ բացի մեզ հասած մի քանի հիմնական օրինակներից, մյուսները, թվում է, գրի են առնված բանավոր աղբյուրներից։ Սրանով պիտի բացատրել նաև, որ մի շարք աղբյուրներում փոփոխված է տների հաջորդականությունը, որոշ տների առանձին տողեր հայտնվել են բոլորովին այլ տներում, իսկ որոշ տներ «հարբստացել» են մեզ չհասած այլ տներից պոկված հավելյալ տողերով։

Աղբյուրները բաղդատելով նկատում ենք.

Ա. L օրինակը համընկնում է A օրինակի հետ և, հավանաբար, ծագում է նրանից։

Բ. O օրինակը ծագում է H օրինակից։ Սրանցում նույնն են հավելյալ տները, տարընթերցվածների մեծ մասն ու, նույնիսկ, սխալները։

Գ. C, F, δ, M, P օրինակներն ունեն նույն հավելյալ տները, բայց տարընթերցվածներով նման չեն միմյանց։ Այստեղից կարելի է ենթադրել, թե սրանք նույն նախ-օրինակի տարբեր գրառումներ են։

Դ. Թեև E և q օրինակները նույն պակասներն ունեն և երբեմն նաև նույն տարընթերցվածները, սակայն սրանցում կան նաև զգալի տարբերություններ, որոնք հիմք են տալիս ենթադրելու, թե q օրինակի հրատարակիչը ձեռքի տակ ունեցել է ոչ թե E օրինակը, այլ մեկ այլ օրինակ։

Ե. Տների քանակով և դասավորությամբ առանձնանում են աղբյուրների երկու խումբ։ Առաջին խումբը կազմում են A, J, L, M, P, երկրորդը՝ B, D, E, H, δ, O աղբյուրները։

Զ. F և G օրինակներն ամենահներն են, բայց դժբախտաբար շատ են թերի։

Է. N և P օրինակները ուշ շրջանի արտագրություններ են և ամենամեծ թվով տներն են պարունակում։

Սրանցից այն տպավորությունն է ստացվում, թե գրիչների ձեռքի տակ եղել են մի շարք աղբյուրներ, որոնցից նրանք կազմել են համահավաք բնագիր։

2. ՆՈՐԻՆ ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅ ԱՄԱՑԵԱԼ (էջ 107)

(«Ուներ ունիս զալմով քաշած»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 156բ—157ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Ղալաթիա, ձեռ. № 154, թերթ 258ա, «Տաղ սիրոյ» խորագրով (տե՛ս Կյուլեսերյան, *Ցուցակ Ղալաթիայի, էջ 982)։*

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 273ա, «Տաղ սիրոյ» խորագրով (տե՛ս Տաշյան, *Ցուցակ, էջ 793)։*

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից, հրատարակել է Ա. Տեր-Ստեփանյանը (տե՛ս «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, № 3, էջ 200)։

Բանաստեղծությունը Ղազար Սեբաստացուն վերագրելու հիմքը № 10208 ձեռագրի օրինակի խորագիրն է՝ «Նորին Ղազարու վասն սիրոյ ասացեալ», որին նախորդում է նրա «Ծով աչք, ամ քանի նայիս խոլորով» տաղը (այս փաստն առաջինը նկատել է Ա. Մնացականյանը, տե՛ս «Էջեր հայ ժողովրդի պատմության և բանասիրության», Երևան, 1971, էջ 96—126)։

Անանուն (Ա)

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ (էջ 109)

(«Քանի որ տեսնում զքեզ հեռանց»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *10050, թերթ 366ա—367բ։*
B = *3081, թերթ 28ա—29ա։*
C = *3411, թերթ 56ա—57ա։*
D = *2394, թերթ 206բ—207ա։*
E = *10077, թերթ 67բ—69բ։*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 253բ (տե՛ս Ոսկյան, *Ցուցակ, հա. Բ, էջ 289)։*

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 137ա, «Տաղ սիրոյ և ուրախութեան ամենայն մարդկան» խորագրով (նույն տեղում, էջ 675)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 84ա (նույն տեղում, էջ 897)։

Դ. Բրիտանական թանգարան, հայերեն ձեռ. № 108, թերթ 258ա (տե՛ս Congbeare, A Catalogue, *էջ 280)։*

Եղել է նաև Երուսաղեմի № 1455 ձեռագրում (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916), քանի որ ձեռագրի տաղերի ցանկում բերված է առաջին տողը։ Սակայն ձեռագրից թերթեր ընկած լինելու պատճառով չի պահպանվել։

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 20—21։ Հրատարակված է B *աղբյուրից։*

բ) «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, № 3, էջ 201: Հրատարակել է Ա. Տեր-Ստեփանյանը B աղբյուրից: Նկատելով, որ բնույթով ու բանաստեղծական հնարանքներով շատ է նման «Ծով աչք...» սկսվածքով ոտանավորին, հրատարակիչն առանց բանասիրական կռվանների վերագրում է Ղազար Սեբաստացուն:

Այս և սրան հաջորդող երեք անանուն ոտանավորների ծագման մասին կարող ենք ասել, թե հնարավոր է, որ Ղազար Սեբաստացու «Ծով աչք...» սկսվածքով ոտանավորը ժամանակին ավելի ընդարձակ է եղել, քան է մեր ձեռքի տակ եղած աղբյուրներում: Չի բացառվում նաև, որ դա սիրո խաղիկների նման ժողովրդական շարք է, իսկ Ղազար Սեբաստացին՝ մշակողներից մեկը, թերևս ամենատաղանդավորը: Հետագայում այլևայլ հեղինակներ նույնպես մշակել են ժողովրդական նյութը՝ օգտագործելով նաև Ղազար Սեբաստացու ոտանավորը, հարազատ մնալով նրա ոգուն և փոխ առնելով բանաստեղծական հնարանքները, իսկ երբեմն նաև առանձին տողեր ու ամբողջական տներ:

Անանուն (Բ)

ՆՈՐԻՆ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ (էջ 111)

(«Բաներս քեզ ասեմ, ինձ մտիկ արա»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 10050, թերթ 368ա—369բ:
B = 3081, թերթ 29ա—29բ:
C = 3411, թերթ 57ա—58ա:
D = 10077, թերթ 69ա—70բ:
E = 7709, թերթ 85ա—86ա:

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 45ա, «Նորին վարդապետ Ջուղայեցի, վասն ուրախութեան» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 677):

Բ. Բրիտանական թանգարան, հայերեն ձեռ. № 108, թերթ 258բ (տե՛ս Conybeare, A Catalocue, էջ 280):

Եղել է նաև Երուսաղեմի № 1455 ձեռագրում (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916), քանի որ ձեռագրի տաղերի ցանկում բերված է առաջին տողը: Սակայն, ձեռագրից թերթեր ընկած լինելու պատճառով չի պահպանվել:

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 22—23: Հրատարակված է B աղբյուրից:

բ) «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, № 3, էջ 201: Հրատարակել է Ա. Տեր-Ստեփանյանը B աղբյուրից. ինչպես այս, այնպես էլ սրան հաջորդող երկու ոտանավորները ևս անվերապահորեն համարելով Ղազար Սեբաստացու ստեղծագործությունները՝ հիմնականում նկատի ունենալով այն, որ սրանք մի շարք ընդհանրություններ ունեն «Ծով աչք...» սկսվածքով ոտանավորի հետ և վերջինիս տներից մի

քանիսը մտել են սրանց մեջ։ Բացի դրանից, այս ոտանավորի խորագրում կարդալով «Նորին» բառը և նկատելով, որ նույն ձեռագրում զետեղված է նաև Ղազար Սերաստացու «Ծով աչքը...», Ա. Տեր-Ստեփանյանը գրում է. «Ուստի պարզ է, որ այս երկու տաղերը միևնույն հեղինակին են պատկանում» («Բանբեր Երևանի համալսարանի», էջ 194)։ Այս կռվանը ևս մեզ համոզիչ չի թվում ոտանավորը Ղազար Սերաստացուն վերագրելու համար, մանավանդ որ հիշյալ ձեռագրում այս ոտանավորը զետեղված է ոչ թե «Ծով աչքից...» հետո, այլ նրանից առաջ։

Հեղինակի ինքնության մասին մեր կարծիքը տե՛ս «Քանի որ տեսնում զքեզ հեռևանց» սկսվածքով ոտանավորի ծանոթագրության մեջ։

Անանուն (Գ)

ԴԱՐՁԵԱԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ (էջ 114)

(«Քո սէրդ իմ սրտիս պաղչայ կուլիստան»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 10050, թերթ 366բ—368ա։
B = 3081, թերթ 29բ—30ա։
C = 3411, թերթ 58ա—59ա։
D = 10208, թերթ 165բ—166բ։
E = 2394, թերթ 184ա—186ա։
F = 5668, թերթ 66ա—67ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 137բ (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 675)։

Բ. Բրիտանական թանգարան, հայերեն ձեռ. № 108, թերթ 259բ (տե՛ս Conybeare, A Catalocue, էջ 280)։

Եղել է նաև Երուսաղեմի № 1455 ձեռագրում (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916), քանի որ ձեռագրի տաղերի ցանկում բերված է առաջին տողը։ Սակայն ձեռագրից թերթ ընկած լինելու պատճառով չի պահպանվել։

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 24—25։ Հրատարակված է B աղբյուրից։

բ) «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, № 3, էջ 202։ Հրատարակել է Ա. Տեր-Ստեփանյանը։

Հեղինակի ինքնության մասին տե՛ս «Քանի որ տեսնում զքեզ հեռևանց» սկսվածքով ոտանավորի ծանոթագրությունը։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ (էջ 117)
(«Մեր Տէրն է բազմեր ի բարձր աթոռին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *10050, թերթ 369բ—372ա:*
B = *3081, թերթ 30ա—31բ:*
C = *7707, թերթ 33ա—36ա:*
D = *7709, թերթ 88ա:*
E = *3411, թերթ 59ա—61ա:*
F = *7193, թերթ 147ա—149բ:*
G = *9600, թերթ 58ա—59բ:*
H = *9536, թերթ 81ա—82բ:*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 255բ (տե՛ս Ոսկյան. Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 289):
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 97ա (նույն տեղում, էջ 673):
Գ. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 701ա (տե՛ս Սուրմեյան. Մայր ցուցակ Հալեպի, հտ. Բ, էջ 88):
Դ. Բրիտանական թանգարան, Հայերեն, ձեռ. № 108, թերթ 250ա (տե՛ս Conybeare, A Catalogue, *էջ 279):*

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 25—27: Հրատարակված է B աղբյուրից:
բ) «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, № 3, էջ 203: Հրատարակել է Ա. Տեր-Ստեփանյանը B աղբյուրից:
C օրինակի խորագրում կա Գրիգորիս Ագթամարցու անունը: Սա առիթ է տվել բանասիրությանը անդրադառնալու հեղինակի ինքնության հարցին: Ն. Բյուզանդացին ոտանավորը վերագրել է Գրիգորիս Ագթամարցուն: Ն. Ակինյանը, նկատելով, որ «տաղս հրապարակ եւած է անանուն», այն կարծիքն է հայտնել, թե «անոր երգիչը ազգուած է Ագթամարցւոյ տոհմէն» (Ն. Ակինյան. Գրիգորիս Ա. կաթողիկոս Ագթամարցի, էջ ՃԻԲ): Կ. Կոստանյանցը գրում է. «Այս տաղն համեմատելու է Սերաստացի Ղազարի «Ծով աչք» տաղի մի քանի տների հետ» (Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 27): Այսինքն՝ ուշադրություն հրավիրելով «Ծով աչք...» սկսվածքով ոտանավորի և սրա նմանության վրա, միաժամանակ նա զգուշանում է որևէ անվերապահ կարծիք հայտնել հեղինակի ինքնության մասին: Մ. Ավդալբեգյանի կարծիքով ոտանավորը ո՛չ Գրիգորիս Ագթամարցունն է և ո՛չ էլ Ղազար Սերաստացունը (Համմ. Գրիգորիս Ագթամարցի, էջ 308):

Հեղինակի ինքնության մասին տե՛ս «Քանի որ տևանում դքեզ Հեռանց» սկսվածքով ոտանավորի ծանոթագրությունը:

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԽԻՍՏ ԳԵՂԵՑԻԿ (էջ 122)

(«Այրէն մինչև ի քէն գանկատ ունեմ ես»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 14ա—15բ:
B = 7707, թերթ 281ա—282ա:
B′ = Վենետիկ, ձեռ. № 730:
C = 3081, թերթ 244բ—245ա:
C′ = Վենետիկ, ձեռ. № 1371:
D = 9322, թերթ 91ա—92ա:
D′ = Վենետիկ, ձեռ. № 529:
E = 10208, թերթ 132բ—133ա:
F = 7714, թերթ 112ա—114ա:
G = 9600, թերթ 68ա—69ա:
H = 7715, թերթ 2ա—2բ:
L = 9271, թերթ 110բ—111բ:
M = 9597, թերթ 148բ—150ա:

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 20ա, «Տաղ սիրոյ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան. Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 671):

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 75ա—76ա, «Տաղ սիրոյ գեղեցիկ» խորագրով (նույն տեղում, էջ 897):

Գ. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 701ա (տե՛ս Սուրմեյան. Ցուցակ Հալեպի, էջ 88):

Այլ հրատարակություններ

ա) Ա. Չոպանյան. Հայ էջեր, էջ 26—29: Քննական բնագիր է՝ կազմված Մատենադարանի № 10208 և Վենետիկի №№ 730, 1371 և 529 ձեռագրերի օրինակների բազդատությամբ: Քանի որ Ա. Չոպանյանի օգտագործած Վենետիկի ձեռագրերը մեր ձեռքի տակ չեն եղել, օգտագործել ենք նրա ցույց տված տարբնթերցվածները և գրանք դիտել որպես B′, C′, D′ օրինակներ:

բ) Մ. Մկրյան. XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ գրականություն, էջ 168: Արտատպություն է «Հայ էջերից»:

գ) Հովհաննես Թլկուրանցի. Տաղեր, աշխատասիրությամբ Էմ. Պիվազյանի, Երևան, 1960, էջ 223—225: Քննական բնագիր է՝ կազմված A, B, C, F, H, L, M օրինակների բազդատությամբ: Առանց բանասիրական որևէ կովանի երկբայելիորեն վերագրված է Հովհաննես Թլկուրանցուն:

Մեր ձեռքի տակ եղած հնագույն օրինակը գրված է 1556 թ.: Ենթադրում ենք, որ հորինված պիտի լինի ԺԶ դարի առաջին կեսին:

Տողերի սկզբնատառերն այբբենական կարգով են:

Անանուն (Զ)

ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ՍԻՐՈՅ ԽԻՍՏ ԳԵՂԵՑԻԿ (էջ 126)

(«Ֆիրղանայ պաշլատում պոպպուլար կիպի»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *8968, թերթ 12ա—13բ։*
B = *10208, թերթ 153բ—154ա։*
C = *7714, թերթ 99բ—102ա։*
D = *7193, թերթ 107բ—109բ։*
E = *8129, թերթ 62ա—64ա։*
F = *9597, թերթ 62ա—63բ։*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 70բ (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, Հտ. Բ, էջ 896)։
Բ. Նույն ձեռագիրը, թերթ 120ա (նույն տեղում, էջ 898)։
Գ. Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 123ա (տե՛ս Կյուլեսեբյան. Յուցակ Ղալաթիայի, էջ 885—886)։
Դ. Բրիտանական թանգարան, Հայկերեն ձեռ. № 108, թերթ 255բ (տե՛ս Conybeare, A Catalogue, *էջ 279)։*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Մեր ձեռքի տակ եղած հնագույն օրինակը գտնվում է 1556 թ. գրչության ձեռագրում, ուստի ոտանավորը հորինված է դրանից ավելի վաղ, հավանաբար՝ ԺՉ դարի առաջին կեսին։

Դատելով լեզվաոճական որոշ նկատություններից հնարավոր է ենթադրել, որ այս և նախորդ՝ «Տաղ սիրոյ խիստ գեղեցիկ» խորագրով ոտանավորները միևնույն՝ մեզ անծանոթ, հեղինակի գրչին են պատկանում։

Անանուն (է)

ԱՅԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 129)

(«Այբէն մինչև ի էն»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *8968, թերթ 167ա—169բ։*
B = *10208, թերթ 133բ—135ա։*
C = *7715, թերթ 19ա—20ա։*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 73ա—75ա (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, Հտ. Բ, էջ 897)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 64ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 795):

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Տնագլուխ տառերն այբբենական կարգով են:

Մեր ձեռքի տակ եղած հնագույն օրինակը գրված է 1556 թ.: Ենթադրում ենք, որ հորինված է ԺԶ դարի առաջին կեսին:

Անանուն (Ը)

ՈՂԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ ՎԱՍՆ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵՐՈՅ (էջ 137)

(«Աստուածածին կոյսն Մարիամ»)

Օգտագործված ագրյուրներ

A = *8968, թերթ 111բ—115բ:*
B = *2672, թերթ 142ա—143ա:*
C = *2394, թերթ 69ա—74բ:*
D = *2361, թերթ 311ա—313բ:*
E = *424, թերթ 122բ—123բ:*
F = *7708, թերթ 6ա—7բ:*
G = *423, թերթ 157բ—158բ:*
H = *8274, թերթ 56ա:*
J = *8655, թերթ 32բ—33ա:*
L = *3504, թերթ 59ա:*

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 671, թերթ 10ա, «Տաղ ազնիւ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան. Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 163):

Մատենագարանի «Ցուցակ ձեռագրացում» գրված է տաղերգու Եսայու անվան տակ (տե՛ս հտ. Ա, էջ 1490), սակայն Եսային այս երկի ոչ թե հեղինակն է, այլ երգողներից մեկը, քանի որ օրինակի վերջում կա «Երգողի բանիս տէր Յեսայիս» տողը: «Երգող» բառը կա նաև D և L օրինակներում: A և E օրինակներում «երգող» բառի փոխարեն՝ «զգծողս», իսկ C օրինակում՝ «գրողիս»: Երկու դեպքում էլ խոսքը գրչի մասին է: Իսկ B օրինակում գրիչը, որ Ստեփանոս Թոխաթցին է, հիշատակվում է իր անունով.

Ինձ ողորմեա գծողի գրիս,
Ստեփանոսի խեղճ մեղաւորիս:

Հնագույն ընդօրինակությունը պահվում է 1556 թ. գրչության ձեռագրում: Այստեղից ենթադրում ենք, որ հորինված է ԺԶ դարի առաջին կեսին:

1. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԿԱՆ (էջ 145)

(«Այսօր ութեմբ. ձեզ աւետիս»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *3081, թերթ 259ա—259բ:*
B = *8605, թերթ 89ա—89բ:*
C = *7193, թերթ 77ա—78բ:*
D = *7714, թերթ 134ա—136ա:*
E = *10006, թերթ 70բ—71բ:*
f = *«Ճոպաքար», 1859, էջ 45—46: Աղբյուրը չի հիշատակված:*

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 312ա (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, հատ. Բ, էջ 679):

Այլ ուսումնասիրություններ

ա) Մ. Միանսարյան. *«Քնար հայկական», էջ 428—430: Արտատպություն է «Ճոպաքարից», բայց անխորագիր:*

բ) Կ. Կոստանյանց. *«Նոր ժողովածու», Բ պրակ, էջ 49—52: Արտատպություն է «Ճոպաքարից»: Խորագիրը բերված է ծանոթագրության մեջ՝ «Մարտիրոս Խարատարցւոյ տաղ ուրախութեան»:*

գ) *«Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 333—336: Ձեռագիր (բացի E աղբյուրից) և տպագիր աղբյուրների հիման վրա կազմված քննական բնագիր է, հրատարակել է տողերիս հեղինակը:*

Տողերի սկզբնատառերը մեկընդմիշտ այբբենական կարգով են:

2. ՏԱՂ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՍԵՂԱՆՈՅ ԵՒ ԳԻՆՈՅ. ՀԱՒԱՄԱՐ ԱՄԵՆԱՅՆ (էջ 148)

(«Այսօր խմենք բաղձր և յորդոր»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *3081, թերթ 9բ—10ա:*
B = *6605, թերթ 87բ—88բ:*
C = *3411, թերթ 14բ—16ա:*
D = *7711, թերթ 122ա—123բ:*
e = *«Բաղմավէպ», 1875, էջ 106: Աղբյուրը չի հիշատակված:*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1942, թերթ 311ա (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, հատ. Բ, էջ 679):
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 107բ, «Տաղ վասն գինոյ «Օգրայի» խորագրով (նույն տեղում, էջ 391):

Այլ հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 47—49։ Արտատպություն է «Բազմավէպից»։

բ) «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 330—333։ Չեռագիր և տպագիր աղբյուրների հիման վրա տողերիս հեղինակի կազմած քննական բնագիրն է, որը և վերահրատարակվում է։

Ինչպես այս, այնպես էլ «Տաղ հարսանեաց և ուրախութեան, բնտիր և գեղեցիկ», «Տաղ և օրհնութիւն տան և ուրախութեան», «Տաղ ի տես սիրելեաց և հեռաւորաց ասա» ոտանավորներում, որոնք հետևում են սրան, հեղինակի անունը պահպանված է միայն «Մարտիրոս» ձևով։ Որ այս Մարտիրոսը Խարասարցին է, առաջին անգամ նկատել է Կ. Կոստանյանցը (տե՛ս Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 49 և Դ պրակ, էջ 67—68)։ Այս, ինչպես նաև 5, 6, 7, 8, 9, 10-րդ տաղերի կապակցությամբ հեղինակի ինքնության մասին ավելի մանրամասն տե՛ս մեր հոդվածում. «Բանբեր մատենադարանի, 1971, № 10, էջ 315—322։

Տողերի սկզբնատառերը (բացի կրկնակ տողից) այբբենական կարգով են։

3. ՏԱՂ ԿՆՔՏՈՒՔԻ ԵՒ ՏՂԱՐՈՒՔԻ, ԿՆՔԱՀՕՐ ԵՒ ՍԱՆԻ (էջ 150)

(«Աստուած օգնէ այս կնքահօրն և իւր սանին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 7707, թերթ 24բ—26բ։
B = 3411, թերթ 27ա—28բ։
C = 3081, թերթ 13ա—13բ։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 315ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 679)։

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Դ պրակ, էջ 22—23։ Բնագիրը հանված է C աղբյուրից։

բ) «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 336—338։ Չեռագիր աղբյուրների հիման վրա տողերիս հեղինակի կազմած քննական բնագիրն է, որը և վերահրատարակվում է։

Տողերի սկզբնատառերը (բացի կրկնակ տողից) այբբենական կարգով են։

Տաղի վերջում հեղինակի անվան Մարտիրոս Ղարաճարսի ձևը երկբայելու առիթ չի տալիս, քանի որ Ղարաճարը Խարասար բնակավայրի անվան ձևերից մեկն է և կիրառվել է բավական հաճախ։

4. ՏԱՂ ՀԱՐՍԱՆԵԱՑ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ, ԸՆՏԻՐ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ (էջ 152)

(«Աստուած օգնէ բազաւորին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 33, թերթ 153ա—154ա։
B = 3081, թերթ 11բ—12բ։

C = 3411, թերթ 21ա—22բ։
D = 9271, թերթ 49բ—50ա։
E = 9597, թերթ 63բ—65ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 78ա (տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 795)։
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 663, թերթ 50ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 154)։
Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 316ա (նույն տեղում, էջ 679)։
Դ. Վենետիկ, ձեռ. № 280, թերթ 45բ, (տե՛ս Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 964)։
Ե. Վենետիկ, ձեռ. № 431, թերթ 154բ և 317ա (տե՛ս Սարգիսյան Բ, Սարգիսյան Գ. Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 591)։
Զ. Վալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 126—129, «Տաղ Հարսանեաց պսակին և ուրախութեան մարդկան» խորագրով (տե՛ս Կյուլեսերյան, Յուցակ Վալաթիայի, էջ 886)։

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 17—19։ Բնագիրը հանված է B աղբյուրից։
բ) «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 338—340։ Չևոագիր աղբյուրների (բացի E աղբյուրից) հիման վրա կազմված քննական բնագիր է, հրատարակել է տողերիս հեղինակը։
Տողերի սկզբնատառերը (բացի կրկնակ տողից) այբբենական կարգով են։

5. ՏԱՂ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱՆ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ (էջ 155)

(«Աստուած զայս տուեա չէն պահել»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 138ա—139բ։
B = 7707, թերթ 15ա—15բ։
C = 3081, թերթ 10ա—11ա։
D = 8605, թերթ 87ա—87բ։
E = 7193, թերթ 79բ—81ա։
F = 2394, թերթ 117ա—118բ։
G = 3411, թերթ 16ա—17բ։
H = 9271, թերթ 61ա—62ա։
J = 1990, թերթ 52ա—52բ։
K = 9322, թերթ 95բ (թերի օրինակ)
L = 7712, թերթ 47ա—48ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 115ա (տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 791)։
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 180ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 595)։
Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 313ա (նույն տեղում, էջ 679)։
Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 144բ (նույն տեղում, էջ 899)։

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Դ պրակ, էջ 19—21։ Բնագիրը հանված է C աղբյուրից։

բ) «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 340—343։ Ձեռագիր աղբյուրների (բացի L աղբյուրից) հիման վրա կազմված քննական բնագիր է, հրատարակել է տողերիս հեղինակը, «Տաղ ուրախութեան» խորագրով։

Տողերի սկզբնատառերը (բացի կրկնակ տողից) այբբենական կարգով են։

6. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ (էջ 157)

(«Այբն ասէ. Այսօր բմպեմք»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *8968, թերթ 101բ—103ա։*
B = *3860, թերթ 194բ—195ա։*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 129բ (տե՛ս Տաշյան. *Ցուցակ, էջ 796)։*

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 979, թերթ 28բ (տե՛ս Ոսկյան. *Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 565)։*

Գ. Վենետիկ, ձեռ. № 280, թերթ 35բ—36ա (տե՛ս Սարգիսյան. *Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 961 և 965)։*

Առաջին անգամ, A աղբյուրից հրատարակել է տողերիս հեղինակը (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 325—326)։

A օրինակում, 58-րդ տողից հետո կա մի հավելյալ տուն, որը տաղի ընդհանուր բնույթին չի համապատասխանում և, հավանաբար, գրչի հավելումն է.

Սէն ասէ Սէրիմանի,
Արտուտիկ ճանիմանի,
Սէրն շատ մարդ է խաբեր,
Ի յետև պատին կրկզեցուցէր։

Ձեռքի տակ ունենալով Մարտիրոս Խարբերդցու միայն «Տաղ վասն չախուի» ոտանավորը, Կ. Կոստանյանցը թյուրիմացաբար նրան է վերագրել Հ. Տաշյանի ցուցակում գրանից հետո հիշատակվող ևս 4 տաղեր, այդ թվում նաև այս ոտանավորը (տե՛ս «Նոր ժողովածու», Դ պրակ, էջ 67)։ Մ. Պոտուրյանը «Հին անծանոթ երգիծաբան մը» հոդվածում (տե՛ս «Նավասարդ», 1923, Ա հատոր, Գ պրակ, էջ 73—74) մեջ է բերում Մարտիրոսի անունով իրեն հայտնի 8 երգերի մի ցուցակ (այդ թվում հիշատակելով և այս ոտանավորի առաջին տողը) և գրում է. «Չեմ կարող բսել, թէ այս Մարտիրոսը նոյնն է Ղրիմեցու հետ»։ Հետագայում Ա. Մարտիրոսյանը մերժում է դրանք Մարտիրոս Ղրիմեցու գրչին պատկանելու վարկածը և վերագրում Մարտիրոս Խարասարցուն ու Մարտիրոս Խարբերդցուն (տե՛ս Ա. Մարտիրոսյան. *Մարտիրոս Ղրիմեցի, Երևան, 1958, էջ 179)։ Պետք է ասել, որ այս ութ ոտանավորներից ոչ մեկը Մարտիրոս Խարբերդցունը չէ։ Ինչ վերաբերում է այս ոտանավորին, ապա համեմատելով հավաստիորեն Մարտիրոս Խարասարցու գրչին պատկանող տաղերի («Տաղ վասն ուրախութեան մարդկան», «Տաղ ուրախութեան սեղանոյ և գինոյ հաւասար ամենայն»*

և այլն) հետ և նկատելով ինչպես բովանդակության ու բնույթի, այնպես էլ տարաչափական և լեզվառճական ակնհայտ նմանություններ, կարծում ենք, որ այս տաղանավորը ևս Մարտիրոս Խարաստրցու գրչին է պատկանում:

7. ՏԱՂ ՆՈՐ ՓԵՍԱՅԻ ԹՈՎԱՍԱՆՔ (էջ 160)

(«Այբ ասէ. Ապրի բագաւորն շատ ժամանակ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 9597, թերթ 242բ—244ա:
B = 4426, թերթ 11ա—12բ:

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 79բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 795):
Բ. Վենետիկ, ձեռ. № 280, թերթ 33բ—34ա (տե՛ս Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 961):
Գ. Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 484ա—487ա (տե՛ս Կյուլեսերյան, Ցուցակ Ղալաթիայի, էջ 897):

Առաջին անգամ B աղբյուրից հրատարակել է տողերիս հեղինակը (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 326—328):

8. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԳԵՂԵՑԻԿ (էջ 162)

(«Այբ ասէ. Առաքեցար հազար բարի»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 125բ—127ա:
B = 10050, թերթ 360ա—361ա:
C = 9271, թերթ 120բ—121բ:
D = 9597, թերթ 229բ—230բ:
E = 10723, թերթ 89ա—90բ:
F = 5954, թերթ 19ա—19բ:
G = 8540, թերթ 17ա—18ա:
H = 7057, թերթ 30ա—31ա:
J = 8908, թերթ 54ա:
K = 4296, թերթ 31ա:
l = Թլոռիկ, «Ամէնուն տարեցոյց», 1926, էջ 154: Աղբյուրը չի հիշատակված:
m = «Մասիս», 1886, № 3809, էջ 715: Հրատարակել է Հ. Էկինյանը՝ բանավոր աղբյուրից (խորագրի տակ գրված է «Յաշըգ Սօղաթէ»):

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 242բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 792):
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 664, թերթ 78ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 156):
Գ. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 249բ (նույն տեղում, էջ 289):

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 202ա, «Տաղ ապնիւ» խորագրով և Աստվածատուրի անունով (նույն տեղում, էջ 595)։

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 21ա (նույն տեղում, էջ 671)։

Զ. Վիեննաիկ, ձեռ. № 280, թերթ 32բ—33ա (տե՛ս Սարգիսյան. Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 961)։

Է. Վիեննաիկ, ձեռ. № 1042, թերթ 21ա (նույն տեղում, էջ 671)։

Ը. Նույն ձեռագրում, թերթ 45բ (նույն տեղում, էջ 964)։

Թ. Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 458ա—460ա (տե՛ս Կյուլնաբյան. Ցուցակ Ղալաթիայի, էջ 897)։

Առաջին անգամ A, C, F, G, H, J աղբյուրների հիման վրա կազմված բնագիրը հրատարակել է տողերիս հեղինակը (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 328—330)։

Աղբյուրները բաղդատելով նկատում ենք.

Ա. F, G և H օրինակները ծագում են E օրինակից (սրանցում չատ նման են տարընթերցվածները, նույնն են պակասող և հավելյալ տողերը)։ Բևև թերի է, բայց հավանաբար նույն E օրինակից է ծագում նաև K օրինակը։

Բ. B օրինակը զգալի փոփոխություններ է կրել մյուս և հատկապես հնագույն (A) օրինակի համեմատությամբ, ինչպես նաև հեղինակի «Մարտիրոս» անվան փոխարեն այստեղ գրված է «Աստվածատուր»։ Քանի որ ձեռագրի գրիչը Հակոբ Փոխաթցին է, որը որպես գրիչ աչքի է ընկնում իր բարեխղճությամբ, ապա հավանական չէ, որ նա կատարած լիներ հիշյալ փոփոխությունները։ Մնում է ենթադրել, որ նրա ձեռքին եղել է մի այլ նախօրինակ, որի գրիչը փոփոխել է բնագիրը և հեղինակի անվան փոխարեն գրել իր «Աստվածատուր» անունը։

Գ. Մեր կարծիքով հիշյալ նախօրինակից են ծագում նաև C, D և I (համանաբար նաև Վիեննայի № 1002 ձեռագրի) օրինակները, քանի որ, չնայած B օրինակից ունեցած որոշակի տարբերություններին, սրանցում նույնպես «Մարտիրոս» անվան փոխարեն հիշատակվում է «Աստվածատուր»։

Դ. E օրինակի խորագրում երուսաղեմի Գրիգոր պատրիարքի (ժէ—ժԸ դդ.) անվան հիշատակությունը յուրիմացության հետևանք է, քանի որ տագի ընդօրինակության կա դեռ ԺՉ դարում։

9. ՏԱՂ Ի ՏԵՍ ՍԻՐԵԼԵԱՅ ԵՒ ՀԵՒԱՒՈՐԱՅ ԱՍԱՑ (էջ 166)

(«Այսօր զԻեզ տեսայ և ուրախացայ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 2676, թերթ 191բ։
B = 10050, թերթ 400ա։
C = 7707, թերթ 17բ և 205ա—205բ։
D = 3081, թերթ 11ա—11բ։
E = 8674, թերթ 81բ—82բ։
F = 1989, թերթ 195ա—197ա։
G = 3386, թերթ 105բ—106բ։
H = 10208, թերթ 126բ—127ա։
δ = 10006, թերթ 72բ—73ա։

J = 9271, թերթ 8բ—9բ։
K = 5306, թերթ 46ա—48ա։
L = 2394, թերթ 118բ—120ա։
M = 5668, թերթ 2բ—4ա։
N = 8540, թերթ 41բ—42ա և № 5954, թերթ 18բ։
O = 706, թերթ 210ա—210բ։
P = 3411, թերթ 19բ—21ա։
Q = 7273, թերթ 92ա—92բ։
R = 9195, թերթ 2ա—2բ։
S = 7193, թերթ 81ա—83ա։
T = 9863, թերթ 138ա և № 10167, թերթ 3ա—4ա։
U = 5934, թերթ 17բ և № 7206, թերթ 37ա։
V = 1046, թերթ 196ա—197ա և № 9362, թերթ 15ա—15բ։
W = 6985, թերթ 66բ—68ա։
X = 9600, թերթ 61ա—62ա։
Y = 9966, թերթ 9բ։
Z = 6517, թերթ 6բ—7ա և № 4335, թերթ 64ա։
α = 7714, թերթ 76ա—78ա։
β = 9597, թերթ 101ա։
γ = 7712, թերթ 28ա—29բ։
ω = 10723, թերթ 41բ—42ա։
a = Ա. Տեկաճց. Հայերգ, էջ 103։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 226ա (տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 792)։
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 67ա (նույն տեղում, էջ 795)։
Գ. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 279ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հա. Բ, էջ 290)։
Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 279ա (նույն տեղում, էջ 592)։
Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 310ա (նույն տեղում, էջ 679)։
Զ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1136, թերթ 534ա (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հա. Գ, էջ 215)։
Է. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1239, թերթ 33ա (նույն տեղում, էջ 392)։
Ը. Վենետիկ, ձեռ. № 280, թերթ 45ա (տե՛ս Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, հա. Բ, էջ 964)։
Թ. Փառասուն մանկունք, ձեռ. № 121, թերթ 13ա, թերի (տե՛ս Սուրմեյան, Յուցակ, էջ 208)։
Ժ. Հալեպի ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 827ա (տե՛ս Սուրմեյան, Յուցակ Հալեպի, էջ 89)։
ԺԱ. Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 101ա—103ա (տե՛ս Կյուլսեերյան, Յուցակ Ղալաթիայի, էջ 885)։
ԺԲ. Զմմառ, ձեռ. № 604, թերթ 153բ (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Յուցակ, հա. Բ, էջ 211)։
ԺԳ. Զմմառ, ձեռ. № 593, թերթ 45ա, սկզբից թերի (նույն տեղում, էջ 203)։
ԺԴ. Մատենադարան, ձեռ. № 8463, թերթ 139բ, կան առաջին երկու տողերը, «Տաղ» խորագրով։

ԺԵ. Տաղի մեկ օրինակ եղել է նաև Մատենադարանի № 2436 ձեռագրում, սակայն չի պահպանվել (ձեռագրից թերթեր են պոկված)։

Այլ հրատարակություններ

ա) «Գիրք գպրութեան և Տաղարան վայելուչ...», 1714, էջ 227—228։ Աղբյուրը չի հիշատակված։ Համընկնում է U օրինակին։ Թերի է։

բ) «Գրքուկս որ կոչի Տաղարան», էջ 365—366։ Արտատպություն է առաջնից։

գ) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Դ պրակ, էջ 24—26։ Հրատարակված է D օրինակից։ Ծանոթագրության մեջ ցույց են տրված a օրինակի տարբերությունները։

դ) «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 344—348։ A, E, F, H, δ, J, L, M, N, P, T, U, Y, Z, γ, α, a օրինակների հիման վրա կազմված քննական բնագիր է, հրատարակել է առղերիս հեղինակը։

G օրինակի խորագրում որպես հեղինակ հիշատակված է Մարտիրոս Հիզանցին։ Սխալ է։ Իր բնույթով, տաղաչափությամբ և լեզվառճական առանձնահատկություններով տաղը ոչ մի առնչություն չունի Մարտիրոս Հիզանցու ոտանավորների հետ, ընդհակառակը՝ առնչվում է Մարտիրոս Խարասարցու տաղերին։ Դա երևում է նաև նրանից, որ C, D, δ, N, S աղբյուրներում արտագրված է հաստատապես վերջնիս պատկանող ոտանավորների շարքում։

Տողերի սկզբնատառերը (բացի կրկնակ տողից) այբբենական կարգով են։

10. ՏԱՂ ԵՒ ԳՈՎԱՍԱՆՔ ԿԱՖԱՅԻՆ (էջ 170)

(«Աստուած թող շէն պահէ զԿաֆայ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 7707, թերթ 18ա—19բ։
B = 3081, թերթ 108բ—109բ։
C = 3411, թերթ 90ա—91ա։
D = 7709, թերթ 90ա—90բ։
E = 7714, թերթ 90ա—91ա։
F = 2939, թերթ 1025ա—1026ա։
G = 1636, թերթ 189բ—192ա։
h = Ղ. Ալիշան, Հայապատում, հտ. Բ, էջ 582։ Աղբյուրը չի հիշատակված։
i = «Ազգագրական հանդէս», հտ. Ե—Ը, 1901, էջ 45։ Հրատարակել է Ե. Շահազիզը։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 314ա, «Տաղ ի վերայ Կաֆայ քաղաքին» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 679)։

Այլ հրատարակություն

«Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 350—353։ Սույն քննական բնագիրն է, փոխված է միայն աղբյուրների գասավորությունը և խորագիրը։ Հրատարակել է առղերիս հեղինակը։

Տողերի սկզբնատառերը (բացի կրկնակ տողից) այբբենական կարգով են։

11. ՏԱՂ ԳԻՆՈՅ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ (էջ 173)

(«Միշտ յամենայն ժամ, տանուտէր»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 2934 ձեռագրից, թերթ 204ա—206բ։

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Մարտիրոսի սացել ե»։ Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ երկու տուն («ա» տառով սկսվող) պակասում է։

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից, հրատարակել է տողերիս հեղինակը (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 343—344)։

12. ՏԱՂ ՂԱՐԱՃԱՐՍՑԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԷ (էջ 175)

(«Յուր եկի հանդիպեցայ ես քո սիրուդ, իմ լոյս երես»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 152բ—153ա։

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից, հրատարակել է տողերիս հեղինակը (տ՛ես «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 348)։

13. ՆՈՐԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ Է ԱՍԱՑԵԱԼ ՏԱՂՍ (էջ 175)

(«Իմ սիրտ ինձի համբեր չի տար»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 153ա—153բ։

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից, հրատարակել է տողերիս հեղինակը (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 349)։

14. ՆՈՅՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 176)

(«Արեգական նման պայծառ լոյս երեսդ, որ ի մեզ ծագի»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 158բ—159ա։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 184բ (տե՛ս Ոսկյան, ցուցակ, հտ. Բ, էջ 595)։

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից, հրատարակել է տողերիս հեղինակը (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 349—350)։

15. ՏԱՂ ՉՈՐՍ ԼԵԶՈՒԷ ՂԱՐԱՃԱՐՍՑԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 177)

(«Քանի՞ նէֆա անես, հէ՛յ, եա՛ր»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *10208, թերթ 158ա—158բ։*
B = *9597, թերթ 220ա։*

Այլ օրինակ

Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 339—341 (տե՛ս Կյուլիսերյան, *Ցուցակ Ղալաթիայի, էջ 896)։*

Առաջին անգամ, սույն քննական բնագիրը, հրատարակել է առաջիս հեղինակը (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1971, № 10, էջ 353—354)։

Ինչպես հիշատակված է խորագրում, հորինված է չորս լեզվով, յուրաքանչյուր տան առաջին տողը հայերեն է, երկրորդը՝ թուրքերեն, երրորդը՝ հունարեն; չորրորդը՝ պարսկերեն։

Մարտիրոս Խարբերդցի

ԵՐԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԵՐԻՑՈՒ ԽԱՐԲԵՐԴԱՑԻՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՎԵՐԱՅ ՉԱԽՈՒԻ, ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴԿԱՆ (էջ 179)

(«Սիրտս ի փորս դողար վախուս»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 174բ—177ա։
B = 33, թերթ 159ա—161բ։
C = 3081, թերթ 79ա—80բ։
D = 7709, թերթ 125բ—127ա։
E = 5623, թերթ 157բ—159բ։
F = 695, թերթ 232բ—234ա։
G = 7717, թերթ 113ա—115ա։
H = 10050, թերթ 435ա—437ա։
δ = 9425, թերթ 54բ—57ա։
J = 8463, թերթ 140բ—143ա։
L = 2676, թերթ 183ա—184ա։
m = Ղ. Ալիշան, Հայոց երգկք ռամկականք, Վենետիկ, 1852, էջ 75—81։ Աղբյուրը չի հիշատակված։
n = «Արարատ», 1869, էջ 182—183։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. № 2971, թերթ 106բ։ Միայն առաջին տունն է «Նովասանք չախուի» խորագրով։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 229բ, «Տաղ չախուի» խորագրով (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 792)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 436, թերթ 22բ—24բ (նույն տեղում, էջ 892)։

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 318ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 679)։

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 125ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 795)։

Զ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 90ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 897)։

Է. Վենետիկ, ձեռ. № 280, թերթ 46բ (տե՛ս Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 964)։

Ը. Քառասուն մանկունք, ձեռ. № 50, թերթ 187ա, «Տաղ և խաղալիք մրճլիսի» խորագրով (տե՛ս Սուրմեյան, Ցուցակ, էջ 104)։

Թ. Ղալաթիա, ձեռ. № 154, թերթ 267ա, «Տաղ ասացեալ ի վերայ չախուի» խորագրով (տե՛ս Կյուլիսերյան, Ցուցակ՝ Ղալաթիայի, էջ 983)։

Ժ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1417, թերթ 431 (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 77)։

ԺԱ. Զմմառ, ձեռ. № 532, թերթ 97բ (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 139)։

Այլ հրատարակություններ

ա) Մ. Միանսարյան, Քնար հայկական, էջ 155—158։ Արտատպություն է Ղ. Ալիշանի գրքից։

բ) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 34—37։ Հրատարակված է G աղբյուրից։ Հրատարակչի ձեռքի տակ եղել են նաև F աղբյուրն ու «Քնար հայկականի» օրինակը։

գ) Մ. Մկրյան, XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ գրականություն, էջ 218—220։ Արտատպություն է «Նոր ժողովածուից»։

Խաչատուր Խարբերդցի

ՅԱՐՄԱՐԵԱԼ ԲԱՆՍ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ Ի ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԽԱՐԲԵՐԴԱՑՒՈՅ (էջ 185)

(«Յորժամ եղև գարուն, եկ պուլպուլն յայգին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 2ա—12ա։
B = 3081, թերթ 13բ—17բ։
C = 7707, թերթ 208բ—214ա։
D = 7709, թերթ 2ա—4բ։
E = 10050, թերթ 417բ—421բ։
F = 7715, թերթ 22ա—25բ։
G = 7717, թերթ 146ա—151բ։
H = 3411, թերթ 29ա—37ա։
J = 2394, թերթ 114ա—116ա։
K = 7193, թերթ 101բ—105բ։
L = 1682, թերթ 90բ—97ա։
M = 1636, թերթ 35բ—39ա։
N = 8674, թերթ 83բ—84բ։
O = 1290, թերթ 36ա—39ա։
P = 7712, թերթ 14բ—17ա։
Q = 8682, թերթ 45բ։

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. № 7128, թերթ 1ա—5ա։ Պահպանվել են 18—48-րդ տողերը, որոնք բնագրական որևէ նորություն չեն պարունակում։

Բ. Մատենադարան, ձեռ. № 10723, թերթ 62բ—63բ։ Պահպանվել են միայն 1—12-րդ տողերն իրենց թուրքերեն թարգմանությամբ հանդերձ։ Աղավաղված է, սխալներով լի։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 208բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 792)։

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 671, թերթ 14ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 163)։

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 979, թերթ 34բ (նույն տեղում, էջ 566)։

Զ. Նոր Ջուղա, ձեռ. № 121, թերթ 52ա—57բ (տե՛ս Միքայելյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 131)։

Է. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 827ա (տե՛ս Սուրմելյան, Մայր ցուցակ Հալեպի, հտ. Բ, էջ 89)։

Ը. Բրիտանական թանգարան, Հայերեն ձեռ. № 108, թերթ 243ա (տե՛ս Conybeare, A Catalocue, էջ 279)։

Տնտղուխ տառերը (մինչև վերջին երկու հիշատակարանային տունը) հոդում են «Յարմարեալ բանս ուրախութեան»։ Յուրաքանչյուր հայերեն տանը հաջորդում է նույն տան Թուրքերեն թարգմանությունը (բացի P աղբյուրից)։ Թուրքերեն տները դուրս ենք թողել, ինչպես արել է և Կ. Կոստանյանցը։

Հրատարակություն

Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 5—8։ Հրատարակված է G աղբյուրից։ Հիշատակվում է նաև F աղբյուրը, բայց չի օգտագործված։ Հրատարակիչը վերափոխել է խորագիրը՝ դարձնելով «Բան ուրախութեան»։

Վերջին երեք տները պահպանվել են միայն ուշ շրջանի M աղբյուրում և 103-րդ տողում ունեն հեղինակի անունը՝ «Խաչատուր եղկելիս» ձևով։ Համանարար այս աղբյուրի գրիչը մեզ անծանոթ մի այլ նախօրինակ է ունեցել։

Կիրակոս

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵՆԱՆ (էջ 192)

(«Էշ'մ ունեամ խիստ օրինաց»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 177ա—178ա։
B = 7709, թերթ 127բ—128ա։
C = 3081, թերթ 78բ—79ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 216ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 678)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 90ա (նույն տեղում, էջ 897)։ Խորագիրը՝ «Տաղ ի վերայ չախուին ի Կիրակոսէ ասացեալ», հետևանք է այն բանի, որ ձեռագրերում Կիրակոսի այս ոտանավորը շատ հաճախ արտագրվել է «Երգ Մարտիրոս երիցու խարբերդացոյ ասացեալ ի վերայ չախուի, վասն ուրախութեան մարդկան» ոտանավորից անմիջապես հետո, առանց խորագրի։

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՂԱՐԻՊԻ (էջ 194)

(«Գերիս բնդո՞ւ երթամ մոլար»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *2004, թերթ 170բ—174ա:*
B = *7717, թերթ 219ա—219բ:*

Այլ օրինակ

Անկյուրա, ձեռ. № 92, թերթ 5ա—9ա (տե՛ս Կյուլիսերյան, Ցուցակ Անկյուրայի, հտ. Բ, էջ 461):

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց, *Մկրտիչ Նաղաշ և իր տաղերը, Վաղարշապատ, 1898, էջ 51—53: Հրատարակված է* B *աղբյուրից, որտեղ պակասում են 33—116 տողերը, ուստի և բացակայում է հեղինակի անունը:*

բ) Մ. Մկրյան, *XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ երգարվեստ, էջ 214: Արտատպություն է Կ. Կոստանյանցի հրատարակությունից:*

գ) Մ. Մկրտչյան, *Հայ ժողովրդական պանդխտության երգեր, Երևան, 1961, էջ 240—241: Հրատարակված է* B *աղբյուրից, ուստի և բացակայում է հեղինակի անունը:*

դ) Մ. Մկրտչյան, *Հայ միջնադարյան պանդխտության տաղեր (XV—XVIII դդ.), Երևան, 1979, էջ 92—97: Քննական բնագիր է՝ կազմված* A *և* B *օրինակների հիման վրա: Մեր կազմած քննական բնագրից ունի հետևյալ տարբերությունները.*

ա. 7, 10, 13, 34, 53, 56, 62, 76, 82, 85, 94, 101, 105, 116-րդ տողերում Մ. Մկրտչյանն այլ կերպ է վերծանել ձեռագիրը, հետևապես այլ են նրա բնագիրն ու տարընթերցվածները:

բ. Որպես խորագիր դրված է ոտանավորի առաջին տողը:

գ. Մ. Մկրտչյանը ոտանավորը զետեղել է «Անհայտ հեղինակների պանդխտության տաղեր» բաժնում, թեև նկատել է, որ ոտանավորում հիշատակվում է «Տեր Ավետիք» անունը:

դ. Մ. Մկրտչյանի կազմած բնագիրն ունի 138 տող, մինչդեռ ակնհայտ է, որ Ավետիքի բանաստեղծությունն իր տրամաբանական ավարտին է հասնում 116-րդ տողում: Եվ պատահական չէ, որ «Տեր Ավետիք» անունն էլ հիշատակվում է նախավերջին՝ 115-րդ տողում: Մնացած 22 տողերը, որոնց սկզբնատառերը, ի դեպ, հոդում են «Ի նման գ...», Ավետիքինը չեն, այլ արհեստականորեն կցված նրա ոտանավորին: Դրանց հեղինակն, ըստ երևույթին, մեզ չհասած մի ընդօրինակության գրիչն է և ծայրակապից էլ երևում է, որ այդ հավելումը թերի է հասել Անկյուրայի և* A *աղբյուրի ընդօրինակողներին: Ըստ երևույթին ամբողջական ծայրակապը եղել է «Ի նման գարէ...» և այլն:*

---

* *Մեզ թվում է, թե այս փաստը որոշակի նշանակություն ունի նաև հեղինակի ծննդյան մոտավոր ժամանակը որոշելու տեսակետից, քանի որ նշանակում է, թե մեզ հայտնի ամենահին (Անկյուրայի) օրինակն, այնուամենայնիվ, ունեցել է նախօրինակ, գուցե, նույնիսկ, մի քանի նախօրինակներ:*

Ստորև բերում ենք այդ հավելումը.

Ի նեղութիւնդ մի՛ ձանձրանար,
Այլ գոհութիւն տուր անդադար,
Զմիտրդ արա ջեզ սրբարար,
Զհոգիդ մաքրեա բանին տաճար:
Եւ թէ կամիս արդարանալ,
Զքո թշնամին օրհնեա երկար,
Զայս ամէնն մեր Տէրն արար,
Որ իր խաչին գոչեաց առ Հայր:
Սուրբ Ստեփանոս նախավկայն
Քար ձգողացն աղօթք արար.
Մի՛ նմանեսցիս կուսից յիմար,
Որ ոչ ունին իւղ լուսարար:
Այլ իմաստնոց նմանեցիր,
Որոնք ունին գլապտերն ի վառ,
Թէ Քրիստոսի ես աշակերտ,
Անձամբդ տար զգործդ ի կատար:
Երբ որ փոխիս ի յաշխարհէս
Յարքայութիւն երթաս ճարտար,
Հանց դատաւոր ունիմք ճարդար,
Որ դատաստան կառնէ ճարտար:
Դու մի՛ ասէր, թէ յէ՞ր չարար,
Զի չէ ատենն առնուլ համար...

Մանր խոջա

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՀՈԳՈՅ. ԵՐԿՈՒ ԼԵԶՈՒ (էջ 199)
(«Մալն ինչ կանեմ. երբ որ յետինս անալ է. անալ է»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *10050, թերթ 352ա—353բ:*

B = *Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 112ա—113բ (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 692):*

C = *5306, թերթ 72բ—75բ:*

D = *1661, թերթ 388ա—389ա:*

---

7 Ձեռագրում՝ *ամէն*

10 Ձեռագրում՝ *Քարաձգողացն*

11 Ձեռագրում՝ *Որով*

18 Ձեռագրում՝ *երթար*

19 Ձեռագրում՝ *ունիք*

Այլ օրինակ

Զմմառ, ձեռ. № 84, թերթ 62բ (տե՛ս Քեշիշյան, Յուցակ, էջ 164):

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Չնայած D օրինակը հնագույնն է, արտագրված 1594 թ., սակայն պակասներ ունի:

Ոտանավորի յուրաքանչյուր հայերեն տան հաջորդում է մեկ թուրքերեն տուն: Այդ տները հայերեն տների թարգմանությունն են, ուստի դրանք չենք գրել բնագրում:

կարապետ վարդապետ

ՈՏԱՆԱՒՈՐՈՒ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ Ի ՎԵՐԱՅ ՈՐԴՈՅՆ ՆՈՅԻ, ՈՐ ԲԱԺԱՆԵՑԻՆ ԶԱՇԽԱՐՀՔՍ ՎԵՑ ԲԱԺԻՆ (էջ 201)

(«Եկայք Ադամայ որդիք, առաւածք ամէն միաբան»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = *«Բազմավէպ», 1880, էջ 97—100: Բնագիրը հանված է Վենետիկի № 243 ձեռագրից (թերթ 69բ):*

B = *4290, թերթ 104ա—108բ:*

C = *33, թերթ 134ա—143ա:*

D = *10050, թերթ 142ա—151բ:*

E = *Երուսաղեմ, ձեռ. № 1455, թերթ 321ա—327ա (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916):*

F = *1428, թերթ 178ա—187ա:*

G = *10210, թերթ 153բ—166ա:*

H = *2248, թերթ 120ա—121բ:*

A′ = *Վիեննա, ձեռ. № 684, թերթ 64բ—77բ*:*

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. № 5120, թերթ 67ա—68ա, «Տաղ պեղեցիկ վասն արարածոց» խորագրով: Ընդհատվում է 36-րդ տողում, չատ նման է A′ օրինակին:

Բ. Մատենադարան, ձեռ. № 8261, թերթ 35բ—36ա: «Աշխարհացոյցս Համառօտ» խորագրով: Նույնպես թերի և սխալաշատ: Սկսվում է 15-րդ տողից և ավարտվում 89-րդ տողով:

Գ. 15-րդ տողից մինչև 164-րդ տողը «Աշխարհացոյց Համառօտ» խորագրով կա Մատենադարանի հետևյալ 8 ձեռագրերում №№ 1677 (58բ—96բ), 8100 (248ա—

---

* *Այս ձեռագիրը մեր ձեռքի տակ չի եղել: Տարընթերցվածները վերցրել ենք սրա և երկու այլ օրինակների հիման վրա Ն. Ակինյանի կազմած համեմատական բնագրից (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 328—338): Ակինյանի մյուս աղբյուրների տարբերությունները նկատի չենք առել, քանի որ նրա B աղբյուրը (Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 94բ—104բ) ծագում է մեր D աղբյուրից, իսկ X աղբյուրը մեր a աղբյուրն է:*

(249ա), 8076 (94ա—96բ), 527 (148բ—151բ), 2492 (28ա—33բ), 613 (100ա—102բ), 8279 (121ա—126ա), 8908 (42ա—43ա)։ Ուշ շրջանի (ԺԷ դարի երկրորդ կիսից մինչև ԺԹ դար) ընդօրինակումներ են, նոր բան չեն ավելացնում բնագրին և ծագում են մեկը մյուսից։ Դրա ապացույցը ոչ միայն տարբերներցվածների նմանությունն է, այլև, բացի մեկից, բոլորում 132-րդ տողի բացակայությունը, քան որում այդ մեկ օրինակում էլ նշված տողը պարզորոշ կերպով գրչի հարինածն է, չի առնչվում տաղի բովանդակությանն ու ձևին։

Դ. 153—164-րդ տողերը հետագայում դիտվել են որպես առանձին երկ և «Տաղ իշխանաց», կամ «Ողբ ի վերայ Հայոց Թագաւորաց և իշխանաց» խորագրերով ընդօրինակվել Մատենադարանի հետևյալ ձեռագրերում, №№ 7707 (154ա—155ա), 8405, (62ա), 8100 (357ա—358բ), 7507 (293ա), ինչպես նաև Վիեննայի № 1942, Վենետիկի № 1371 և Փարիզի № 283 ձեռագրերում։

Ե. Նոր Ջուղա, ձեռ. № 437, թերթ 30ա—42ա, «Ոտանաւորս կարապետ վարդապետն է ասացեալ ի վերայ արարածոցս...» խորագրով (տե՛ս Տեր-Ավետիսյան, Ցուցակ հատ. Ա, էջ 674)։

Զ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 157, թերթ 458—459 և 461—466 (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հատ. Ա, էջ 476—477)։

Է. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1529, թերթ 223 (նույն տեղում, հատ. Ե, էջ 280)։

Այլ հետաքրքրություններ

ա) 153—164-րդ տողերը, որպես առանձին բանաստեղծություն, Մատենադարանի № 7507, Փարիզի № 283 և Վենետիկի № 1371 ձեռագրերի օրինակների հիման վրա կազմած քննական բնագրով և «Տաղ իշխանաց Հայոց» խորագրով հրատարակել է Ա. Չոպանյանը (տե՛ս «Հայ էջեր», Պարիս, 1912, էջ 13)։

բ) 47—88-րդ տողերը, որպես առանձին երկ, հրատարակված են Հ. Տաշյանի «Ցուցակում» (էջ 32—33)։ Բնագիրը հանված է Վիեննայի № 22 ձեռագրից։

Աղբյուրները բաղդատելով նկատում ենք.

Ա. B օրինակը ծագում է a օրինակից։ Մյուս օրինակների հետ համեմատած սրանք ունեն նույն տարբերներցվածները ու տարբերությունները և չունեն վերջին երկու տողերը (առաջին խումբ)։

Բ. E օրինակը, որի դրիչն, ի դեպ, Ստեփանոս Բոխաիցին է, ծագում է D օրինակից։ Դա երևում է ինչպես տարբերներցվածների նմանությունից, այնպես էլ այն բանից, որ E աղբյուրում ոտանավորից անմիջապես հետո մեջ է բերված D աղբյուրի երկու գրիչների՝ Փանոսի և Հակոբի (սա Հակոբ Բոխաիցին է) չափածո հիշատակարաններ, իրենց անուննների հիշատակությամբ* (երկրորդ խումբ)։

Գ. A՛ օրինակը, չնայած ուղղագրական բնույթի որոշ տարբերությունների, հավանաբար, ծագում է F օրինակից։ Այս երկու օրինակներն ավելի մոտ են աղբյուրների առաջին խմբին։ Սրանց ինչ-որ չափով մոտ է նաև G օրինակը։

Դ. Առանձնանում է C օրինակը, որի մեջ հանդիպում են և՛ առաջին, և՛ երկրորդ խմբի օրինակների տարբերներցվածներ, ինչպես նաև այնպիսիք, որոնք նման չեն ոչ մեկին։

Այս երեք խմբերում տարբեր են երկի գրության թվականների հիշատակություններ։

---

* Այս հիշատակարանը կա նաև Ն. Ակինյանի օգտագործած B աղբյուրի օրինակում, քանի որ, ինչպես նշել ենք, այն ծագում է D աղբյուրից։

Առաջին խումբ. a աղբյուր—«Ի» և «ԺԴ» = 1014 + 551 = 1565, B աղբյուր—«Հազար և քսան ԺԴ» = 1034+551=1585։

Երկրորդ խումբ. D, E, F, G, A′ աղբյուրներ—«Ինն հարիւր և ութսուն ինն» = = 989+551=1540։

Երրորդ խումբ. C աղբյուր—«Ինն հարիւր և նըսունինն»=999+551=1550։

*Նախապատվությունը տվել ենք բանասիրության մեջ ընդունված 1540 թվականին, քանի որ առաջին խմբի օրինակներում խոսքն ակնհայտորեն ոչ թե երկի հորինման, այլ ձեռագրերի ընդօրինակման ժամանակին է վերաբերում**։ *a աղբյուրն ընդօրինակել է 1565 թվականին (Ր. Սարգիսյան. Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 634), իսկ B աղբյուրի գրիչը դրանից 6 տարի հետո ընդօրինակելով երկը, իր ձեռագրի գրչության ժամանակին («Հազար և քսան») սխալմամբ ավելացրել է նաև աղբյուրի գրչության ժամանակի վերջին՝ ԺԴ թիվը։ Դա երևում է հենց «Հազար և քսան, ԺԴ» թվաբանական տեսակետից անտրամաբանական ձևակերպումից («Թվին հազար քսան, տասնչորս»։*

Ինչ վերաբերում է C օրինակում հիշատակված տարեթվին, ապա այս աղբյուրն այնքան սխալաշատ է, որ հնարավոր է ենթադրել, թե դրա գրիչն իր ունեցած նախօրինակի «Ինն հարիւր ութսուն ինն» թվականը կարող էր կարդացած լինել, հետևապես և գրել «Ինն հարիւր և նըսուն ինն»։

Եղիա Բերկրցի

ՏԱՂ Ի ՅԱՐԹԵԼԱՆՆ ՈՒ ՎԱՄՆ ԱՆՁԻՆ (էջ 219)

(«Ես մեղաւոր և անարժանս»)

Արտատպվում է «Բազմավէպից», 1939, էջ 199—200։

Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը։ Բնագիրը հանված է Նոր Ջուղայի № 130 ձեռագրից (թերթ 25բ)։ Ըստ հրատարակչի ծանոթագրության՝ այս ձեռագրի սկզբի մասը գրված է 1547 թ. իր իսկ՝ Եղիա եպիսկոպոս Բերկրցու ձեռքով, ուստի և մենք չենք օգտագործել Մատենադարանի № 1887 ձեռագրի (թերթ 228ա—229ա) օրինակը։

Տնագլուխ տառերը, մինչև 85-րդ տողը, հոդում են «Եղիայ եպիսկոպոս մեղաւոր»։

Վրթանէս Սոսկեցի

1. ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ՎԱՄՆ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ, ՈՐ ԲԱԶՈՒՄ ԺԱՄԱՆԱԿՍ ԽՈՒՈՎ ԿԱՑԵԱԼ Է ՀԵՏ ԴԱՍԱԿՑԻՆ ԻՐՈՑ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ, ՈՐ ԱՒԱՋՆՈՐԴ ԻՐ ԼՈՎԱՑ ՔԱՂԱՔԻՆ ԵՒ Ի ՄԵՐՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԱՇՏԵՑԱԻ ԵՒ ԳՐԵԱՑ ԱՅՍՊԷՍ (էջ 223)

(«Այբէն մինչև ի էն. Քրիստոս, մեղայ ինձ»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից, թերթ 288ա—289բ։

---

* *Այս մասին Ն. Ակինյանը նույն կարծիքն է հայտնել, ասելով, թե սա «Առանց տարակուսի գրչութեան և ոչ տաղին յօրինման տարին է» (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 324)։*

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 195բ—196ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 288): Սա ուշ շրջանում (1909 թ.) արտագրված է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից:

Առաջին անգամ, № 745 ձեռագրից, ուղղագրությունը փոխելով քան գրաբարի պահանջների, հրատարակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1920, էջ 283—284), այնուհետև՝ «Հինգ պանդուխտ տաղասացներ» (այսուհետև՝ ՀՊՏ) գրքում, էջ 15—16:

Տողերի սկզբնատառերն այբբենական կարգով են:

Հեղինակի անունը կա նաև «Վ» տառով սկսվող տողում «Վրդանես մեզաւորն» ձևով:

2. ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԵՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Է (էջ 224)

(«Այրէն միճչև ի բէն գովեցի զԲզ»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից, թերթ 289բ—291ա:

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 196ա—197ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 288): Ուշ շրջանում արտագրված է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից:

Առաջին անգամ, Վիեննայի օրինակից, հրատարակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1920, էջ 284—285), այնուհետև՝ ՀՊՏ, էջ 16—18:

9—44-րդ տողերի սկզբնատառերն այբբենական կարգով են:

3. ՈՏԱՆԱՒՈՐՍ ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԵՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Է (էջ 226)

(«Այրէն միճչև ի գիրեն վերջին»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից, թերթ 291ա—296ա:

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 197բ—200ա, որն արտագրված է № 10050 ձեռագրից:

Առաջին անգամ, Վիեննայի № 745 ձեռագրից հրատարակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1920, էջ 285—288) այնուհետև՝ ՀՊՏ, էջ 16—23:

Բաժանված է երկու մասի: Այդ մասերը ներկայացրել ենք առանձին տողամասերով: Առաջին մասի տողերի սկզբնատառերը մեկընդմեջ այբուբենի կարգով են: Խախտում կա 29-րդ տողում: Երկրորդ մասի անագրուխ տառերը, մինչև 48-րդ տողը հոդում են «Վրդանէսի բանը»:

Գրված է 1557 թ.:

4. ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԵՍԻ ԱՅՍ ՍՈՒՏ ԿԵՆՑԱՂՈՅՍ ՎԵՐԱՅ (էջ 231)

(«Այս սուտ կենցաղոյս վերայ Ե՛ս միայն շատով խաբեցայ»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից, թերթ 296ա—301բ:

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 206բ—204ա։

Առաջին անգամ Վիեննայի № 745 ձեռագրից հրատարակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1920, էջ 288—292), այնուհետև՝ ՀՊՏ, էջ 23—29։

Տողերի սկզբնատառերը (մինչև 72-րդ տողը) մեկտղմնէ այբբենական կարգով են։

5. ԱՅԼ ԹԱՂ ՅՈՒՆԱՆՈՒ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ, ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՎԻՊԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ (էջ 236)

(«Խառնեալ ասաց մարգարէին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 9425, թերթ 52ա—54ա։
B = 3081, թերթ 58բ—59բ։
Հրատարակվում է առաջին անգամ։

6. Ի ՎԻՊԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ ՉՏԱՂՍ Ի ՎԵՐԱՅ ԿԱՖԱՅՈՒ ՍՂԱՒԻԹԵԱՆ (էջ 239)
(«Օրհնութիւն և փառք փրկչին»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 3081 ձեռագրից, թերթ 119ա—120բ։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 547ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 689)։

Տաղի վերջում հեղինակի անունը հիշատակվում է «Ցրիմանէս» ձևով, սակայն, ինչպես նկատել են Մատենադարանի «Յուցակ ձեռագրացի» կազմողները, սա վրիպակ է Առնկեցին է (հտ. Ա, էջ 936)։

7. ՈՏԱՆԱՒՈՐ Ի ՎԻՊԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ՎԱՍՆ ՈՒՄԵՄՆ ՄԵՒԱՏԱՆ, ՈՐ ՈՒՆԷՐ ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ՝ ՄԵԿՆԻԶ ՄԻ ԱՐԱՐԱԾՈՅ, ՈՍԿԻԱՊԱՏ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ, Ո՛Չ ԳԻՏԷՐ ԳԻՐ ԵՒ Յ՛Չ ԿԱՐԳԱԼ, ԵՒ Ո՛Չ ՏԱՅՐ ԱՅԼՈՅ ԿԱՐԳԱԼՈՒ (էջ 241)

(«Մէկ մարդ մի երագ վաներ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 3081, թերթ 69ա—72ա։
B = 9425, թերթ 45ա—51բ։
C = 1636, թերթ 3բ—10ա։
d = «Հանդէս ամսօրեայ», 1920, էջ 360—366։ Հրատարակել է Ն. Ակինյանը։ Արտատպություն է «Մասեաց աղաւնի» հանդեսից։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 543ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 685)։

Այլ հրատարակություններ

ա) «Մասեաց ազաւնի», 1863, էջ 264—265: Ըստ Ն. Ակինյանի բնագիրը հանված է 1784 թվականին նոր Նախիջևանում գրված «Ժողովածու պատմագիրք» ձեռագրից, որի գրիչը տեղի ս. Համբարձում եկեղեցու քահանա Մարտիրոս Ավետիքյանն է.

բ) Ն. Ակինյան, ՀՊՏ, էջ 31—37: Արտատպություն է «Հանդէս ամսօրեայից»:

Ղուկաս Կեղեցի

1. ԿԵՂԵՑԻ ՂՈՒԿԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ ՈՂԲ ՏՂԱՅՈՑ (էջ 251)

(«Աստուած քարոզեաց և խրատ ետուր»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *2672, թերթ 198բ—199ա:*

B = *7709, թերթ 309ա:*

C = *7714, թերթ 71ա—72ա:*

D = *9440, թերթ 93բ—94ա:*

e = Պողարյան, *Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 405: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 1609 ձեռագրից (թերթ 133ա—134ա):*

F = *8166, թերթ 221բ—222ա:*

G = *5672, թերթ 90ա—90բ:*

H = *9075, թերթ 66ա—66բ:*

J = *8982, թերթ 236ա—237ա:*

K = *833, թերթ 114ա—114բ:*

l = Պողարյան, *Մայր ցուցակ, հտ. է, էջ 459—460: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 2337 ձեռագրից (թերթ 287ա):*

M = *Սրբ Հարոլդ Ուոչտեր Բելլի ձեռագիր № 8, թերթ 272բ—273ա (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 476):*

Այլ օրինակներ

Ա. Վենետիկ, ձեռ. № 404, թերթ 3ա (տե՛ս Սարգիսյան Բ. Սարգիսյան Գ. *Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 481):*

Բ. Վենետիկ, ձեռ. № 421, թերթ 163բ (նույն տեղում, էջ 558):

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 360, թերթ 83բ (տե՛ս Տաշյան, *Ցուցակ, էջ 812):*

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 402, թերթ 114ա (նույն տեղում, էջ 854):

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 415, թերթ 118ա (նույն տեղում, էջ 861):

Զ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 32ա (տե՛ս Ոսկյան, *Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 671):*

Է. Երուսաղեմ, ձեռ. № 2454, թերթ 396ա (տե՛ս Պողարյան, *Մայր ցուցակ, հտ. Ը, էջ 116):*

Ը. Երուսաղեմ, ձեռ. № 2109, թերթ 459ա—460ա (տե՛ս Պողարյան, *Մայր ցուցակ, հտ. է, էջ 155):*

2. «ՊԱՏՃԷՆ ԹՒՈՅ ՆՈՐ ՏՈՒՄԱՐԻ» (էջ 253)

Արտատպվում է «Հանդէս ամսօրեայ»-ից (1937, էջ 126—127)։ Հրատարակել է Ն. Ակինյանը։ Բնագիրը հանված է Լվովի համալսարանի մատենադարանի № 15 ձեռագրից (թերթ 3ա—16ա)։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 531, թերթ 113բ (տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 1001)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 305ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 679)։

Գ. Ջմմառ, ձեռ. № 543, թերթ 10ա (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 150)։

Հիշատակարան է՝ կցված Ղուկաս Կեղեցու «Պատճէն Հռոմայեցոց տումարին, ոտանաւոր ձեռվ, ի Ղուկաս վարդապետէ ասացեալ» երկին։

Գրված է 1593 թ.։

Վարդապետ Կաֆացի

1. ՏԱՂ ՏԷՐ ԱԻԵՏԻՔ ԿՐՕՆԱԻՈՐԻՆ, ՈՐ ՆԱՀԱՏԱԿԵՑԱԻ Ի ՉԵՒԱՑ ԹԱԹԱՐԱՑ ԱՂԵՂՆԱԻՈՐԱՑ, Ի ՆԱՀԱՆԳԻՆ ԴՐԻՄԻ, Ի ՎԵՐԱՑ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ ՍՈՒՐԲ ՆՇԱՆԻ ՎԱՆԻՑՆ ԵԻ ՋՈՐ ՇԻՆԵԱՑ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՆ, ՋՈՐ ԿԱՑ ՄԻՆՉՅԵԻ ՅԱՅՍՕՐ ՄԵՋ ՕԻՆԱԿԱՆ ԵԻ ՊԱՀԱՊԱՆ (էջ 256)

(«Հիւսիսական կողմն աշխարհի»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *3081, թերթ 88ա—89ա։*

B = *Երուսաղեմ, ձեռ. № 1455, թերթ 237բ—240ա (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916)։*

C = *1636, թերթ 210բ—212բ։*

D = *2939, թերթ 454ա—454բ։*

Առաջին անգամ C և A օրինակների հիման վրա հրատարակվել է «Հայոց նոր վկաներում» (էջ 346—349)։

2. ՏԱՂ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ (էջ 260)

(«Սուրբ Աստուածածնին տօնին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *2934, թերթ 79ա—80բ։*

B = *7707, թերթ 250ա—251ա։*

C = *5668, թերթ 21ա—22բ։*

D = *9271, թերթ 51ա—52ա։*

E = *1990, թերթ 9բ—10ա։*

F = 8064, թերթ 66ա։

q = «Բազմավէպ», 1849, էջ 247։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

h = Գ. Սրվանձտյան, «Մանանայ», էջ 256—257։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 69, թերթ 152ա—152բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 312)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 223բ (նույն տեղում, էջ 792)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 389, թերթ 24ա—25ա (նույն տեղում, էջ 851)։

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 142բ (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 594)։

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 132ա (նույն տեղում, էջ 898)։

Զ. Զմմառ, ձեռ. № 532, թերթ 71ա (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 138)։

Է. Բրիտանական թանգարան, հայերեն ձեռ. № 110, թերթ 26բ (տե՛ս Conybeare, A. Catalocue, էջ 283)։

Տարբնթերցվածների բազմազանությունն արդյունք է այն բանի, որ ոտանավորն, ըստ երևույթին, երգվել է (երևի Աստվածածնի տոնի ժամանակ) և ուշ ժամանակների օրինակները ոչ թե գրավոր նախօրինակներից են ծագում, այլ գրի են առնված երգիչներից։ Ոտանավորի երգված լինելն են վկայում նաև կրկնակները, որոնք պահպանվել են հնագույն՝ A, B և D օրինակներում, ինչպես նաև 85-րդ տողը՝ «Ով որ զայս սորվի՝ ասէ», որ նշանակել է՝ «Ով որ սա սովորի և երգի»։

C օրինակում 4-րդ տողից հետո կան չորս հավելյալ տողեր, որոնք մենք չենք ներառել բնագրի մեջ, որովհետև իմաստով ու բնույթով անհարիր են տաղին։

Մեծպարոն

ՏԱՂ ԽՏՐՇԱՅ ՄԱՆԿԱՆ, ՈՐ ՄԱՐԶՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔՆ Է ՆԱՀԱՏԱԿԵԱԼ (էջ 265)

(«Խրատ մի տամ վասն մեղաց»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8605, թերթ 62ա—66ա։

B = 7709, թերթ 66բ—68բ։

C = 8968, թերթ 68բ—74ա։

D = 1989, թերթ 53ա—54բ։

E = 2394, թերթ 99ա—107ա։

F = 9597, թերթ 159բ—163բ։

G = 9425, թերթ 18բ—23բ։

H = 2939, թերթ 457ա—458ա։

δ = 6488, թերթ 42ա—44բ։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 176բ—184ա, «Ողբ վասն Խրտարրշա մանկանն, որ ի Մարզբան քաղաք նահատակեցան» խորագրով (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 796)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 197բ, «Տաղ Խորշային ասացեալ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 595)։

Գ. Վենետիկ, ձեռ. № 280, թերթ 48ա։ Խորագիրը՝ ինչպես Վիեննայի № 344 ձեռագրում (տե՛ս Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 965)։

Դ. Վենետիկ, ձեռ. № 282, թերթ 294ա—296բ, «Ի Խրտրբշահ վկայն» խորագրով (նույն տեղում, էջ 977)։

Առաջին անգամ D և E օրինակների հիման վրա հրատարակվել է «Հայոց նոր վկաներում» (էջ 376—382)։

Անանուն (Թ)

1. ԱՅԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ (էջ 276)

(«Հագեր ես սէրասէր, ելէր կանգներ ես»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 166բ—167ա։ Ինչպես բանասիրական կռվաններով ապացուցել է Ա. Մնացականյանը, այդ ձեռագրի 118—183 թերթերում ամփոփված է ԺԶ դարավերջին կամ ԺԷ դարասկզբին կազմված սիրո երգերի անդրանիկ ժողովածուի ընդօրինակությունը։ Այդ ժողովածուի նյութերը պետք է հորինված լինեն ԺԶ դարի առաջին կեսից ոչ ավելի վաղ (մանրամասն տե՛ս «Էջեր հայ ժողովրդի պատմության և բանասիրության» ժողովածու, Երևան, 1971, էջ 96—126)։ Նշանակում է, որ այս տաղը ևս պետք է հորինված լինի այդ ժամանակ։

2. «ԱՌԱԻՕՏՈՒՆ ԿԵԼՆԵՍ, ՆԱԶԼՈՒ, ԿՈՒ ՔԱՅԼԵՍ (էջ 277)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 167ա—167բ։

Բանաստեղծական ու լեզվառճական առանձնահատկություններով նման է նախորդ ոտանավորին և ձեռագրում էլ արտագրված է նրանից անմիջապես հետո։ Ուստի ենթադրում ենք, որ պատկանում է նույն հեղինակի գրչին։

Անանուն (Ժ)

ԱՅԼ ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ՊԼՊՈՒԼԻՆ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 278)

(«Պիլպիլն փոքրիկ ձագ մ'է ի հատուն»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 141բ—143ա։

Հորինման ժամանակի մասին տե՛ս «Այլ տաղ սիրոյ» ոտանավորի ծանոթագրությունը։

ԲԵՐԴԱԿԱՑԻ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ ԱՐԱՐԵԱԼ ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԹԱՂՈՂՈՅ (էջ 281)

(«Խաղո՛ղ, գիեզ գովել պիտի, բոլոր պտղովդ հատասար»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *3081, թերթ 8բ—9բ:*
B = *7707, թերթ 12ա—15ա:*
C = *33, թերթ 154ա—155բ:*
D = *3411, թերթ 12բ—14բ:*
E = *10077, թերթ 61ա—63բ:*
F = *7193, թերթ 120բ—122ա:*
G = *8605, թերթ 109ա—110բ:*
H = *10333, թերթ 59բ—61բ:*
δ = *7789, թերթ 4ա:*
J = *9600, թերթ 76բ—79բ:*
K = *9271, թերթ 21ա—22ա:*
L = *3860, թերթ 183բ—184ա:*
M = *7712, թերթ 37բ—39բ:*

n = *«Բանասէր» (ամսական տետր), 1851, № 9, էջ 437—438: Աղբյուրը չի հիշատակված*

o = *«Բազմավէպ», 1930, էջ 520: Աղբյուրը չի հիշատակված:*

p = Բէդոյիկ, *Ամէնուն տարեցոյց, 1926, էջ 155: Հրատարակված է Վենետիկի № 2 տաղարանից:*

r = Կյուլսեբյան, *Յուցակ Անկյուրայի, էջ 1170—1172: Բնագիրը հանված է Անկյուրայի № 264 ձեռագրից, թերթ 714ա:*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 161բ, «Տաղ խաղողոյ և գինոյ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, Հատ. Բ, էջ 899):

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 514, թերթ 130ա, «Գովեստ խաղողոյ» խորագրով (տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 987):

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 160, թերթ 196ա, «Գովեստ խաղողոյ և գինւոյ» խորագրով (նույն տեղում, էջ 469):

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 166ա, «Տաղ խաղող գովելոյ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, Հատ. Բ, էջ 594):

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 663, թերթ 53բ, թերթ (նույն տեղում, էջ 154):

Զ. Վիեննա, ձեռ. № 671, թերթ 65բ (նույն տեղում, էջ 163—164):

Է. Վենետիկ, ձեռ. № 287, թերթ 17ա—18բ (տե՛ս Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, Հատ. Բ, էջ 1020):

Ը. Զմմառ, ձեռ. № 84, թերթ 50ա (տե՛ս Քիշիշյան, Յուցակ, էջ 154):

ա) Կամառ-Քաթիպա, Ազգային երգարան, էջ 195—196: Արտատպություն է «Բանասէրից»: Այստեղ չի պահպանված «Գինի» խորագիրը և կատարված են ուղղագրական բնույթի մի քանի շտկումներ:

բ) Մ. Միանսարյան, Քնար հայկական, էջ 392—393: Արտատպություն է «Բանասէրից»:

գ) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 46—47: Արտատպություն է «Բանասէրից»: Ինչպես մյուս հրատարակություններում, այստեղ ևս բացակայում է վերջին տունը՝ հեղինակի անվան հիշատակությամբ: Այս կապակցությամբ Կ. Կոստանյանցը գրում է, թե իրեն անհայտ է հեղինակի անունը:

շ) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 67—69: Բացի «Բանասէրից» հրատարակիչը ձեռքի տակ է ունեցել նաև A աղբյուրը:

է) «Լումայ», 1902, № 3, էջ 217—221: Բնագիրը հանված է Նոր Նախիջևանի ս. Լուսավորիչ վանքի 1675 թ. գրչության ձեռագրից: K օրինակը համընկնում է սրան և գրված լինելով ավելի ուշ, հավանաբար, ծագում է սրանից:

Աստվածատուրի «Ծաղ և գովասանք այգոյ, խաղողոյ և գինոյ» և Մարկավագ Բերդակացու այս ոտանավորները, ժամանակին տարածված լինելով որպես գինու և ուրախության երգեր, փոխադարձաբար ազդել են միմյանց վրա և հաճախ միախառնվել: Դա երևում է նաև վերջինիս B օրինակից, որտեղ 52-րդ տողից հետո արտագրված են Աստվածատուրի տաղի 11, 12 և 13-րդ տները, իսկ ավարտից հետո 14-րդ տունը:

Ազարիա Ջուղայեցի

1. ԱՂԱՐԻԱՅԻ ԲԱՆՔՍ ՏԱՂ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՐՍԱՆԵԱՑ (էջ 285)

(«Ազարիշ Տէրն հաղցրացաւ ի յԱղամայ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *7707, թերթ 7բ—10ա:*
B = *3081, թերթ 6բ—7բ:*
C = *33, թերթ 158ա—159բ:*
D = *7709, թերթ 103բ:*
E = *84, թերթ 89բ—90ա:*
F = *4287, թերթ 105բ—107բ:*
G = *1989, թերթ 316ա—318ա:*
H = *5623, թերթ 160ա—160բ:*
δ = *8605, թերթ 97բ—99բ:*
J = *2459, թերթ 154ա—155բ:*
K = *7717, թերթ 152բ—153ա:*
L = *7714, թերթ 131բ—133բ:*
M = *3411, թերթ 8բ—10բ:*
N = *5668, թերթ 22բ—24բ:*

O = 7193, թերթ 129ա—131բ։

P = 9600, թերթ 60ա—61բ։

r = «Արևելեան մամուլ», 1885, № 3, էջ 122։ Հրատարակել է Գ. Սրվանձտյանը. Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. № 2394, թերթ 114ա։ Պահպանված են միայն վերջին 5 տողերը։

Բ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1485, թերթ 427ա (տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 209)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 102բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 791)։

Դ. Նույն ձեռագրում, էջ 222բ (նույն տեղում, էջ 792)։

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 663, թերթ 51ա (տե՛ս Ոսկյան. Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 154)։

Զ. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 61ա (նույն տեղում, էջ 283)։

Է. Վիեննա, ձեռ. № 979, թերթ 17ա (նույն տեղում, էջ 565)։

Ը. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 80ա (նույն տեղում, էջ 592)։

Թ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 159ա (նույն տեղում, էջ 675)։

Ժ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 87բ (նույն տեղում, էջ 897)։

ԺԱ. Վիեննա, ձեռ. № 1029, թերթ 84ա (նույն տեղում, էջ 619)։

Այլ հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Դ պրակ, էջ 29—31։ Բնագիրը հանված է K աղբյուրից։ Հրատարակչի ձեռքի տակ եղել են նաև B և G օրինակները, որոնց տարբերությունները նա տվել է ծանոթագրության մեջ։

բ) Տ. Պալյան. Հայ աշուղներ, հտ. Ա, էջ 39—40։ Արտատպություն է «Նոր ժողովածուից»։

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Ագարիայ բանք»։

Ագարիայի այս և մյուս տաղերի մատենագիտությունը կազմել է Հ. Անասյանը (տե՛ս Հ. Անասյան. Հայկական մատենագիտություն, հտ. Ա, էջ 269—272)։

2. ՏԱՂ ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ ԱՌԱՋՆԱՃԱՇԱԿ ՊՏՂՈՅՆ ՄԱՀՈՒԱՄԲ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԴՈՅՆ ՉԱՅՆԻՒՆ ԱՍԱ (էջ 289)

(«Արարիչն Հայրն երկնային. շարժեաց զգուրն աստուածային»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Դ պրակ, էջ 31—32։ Բնագիրը հանված է Մատենադարանի № 1989 ձեռագրից, սակայն թերթեր ընկած լինելու հետևանքով ոտանավորն այժմ ձեռագրում չի պահվանված։

B = 2459, թերթ 156ա—157ա։

C = 6179, թերթ 52ա—52բ։

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Ագարիայ»։ Ինչպես նկատել է նաև Կ. Կոստանյանցը, զգացվում է, որ ոտանավորը թերի է (տե՛ս «Նոր ժողովածու», Դ պրակ, էջ 32)։ a և C օրինակներն ընդհատվում են 14-րդ տողից։ Այդ տողից հետո B օրինակն ունի հետևյալ 16 տողը, որոնք, սակայն, ինչպես նկատել է Հ. Անասյանը, «մի

ուրիշ տաղի մնացորդ են երևում» (տե՛ս Հ. Անասյան, Հայկական մատենագիտություն, Ա հտ. էջ 270)։

Մահ լուսափայլ արեգակ, սուրբ Գրիգոր շնորհօք,
Փրկչափայլ սուրբ եկեղեցայց,
Որպէս փափագէ եղջիւր աղբերաց,
Ով ոք անսղալ փափաքի միշտ երգ սաղմոսաց։
Յիւսեալ խառնի դասս հարիւրաւորաց
Եւ զիւր ննջեցեալ ընդ նմին լուսով զարդարած։
Ղօղեալ թուլամորթք և այլք և այլք տգիտաց,
Անհոգ ծուլանան և զրկին ի անճառ բարեաց։
Եւ որք բորբոքին սէրն սաղմոսաց,
Լուսեղեն տաճար շինեալ յանվաղճան կենաց։
Յանկան և ոմանք յերգս ընարաց,
Կիսատուն աւարտած է, կրակ հոգոյն վառած։
Ով ամէնօրհնեալ փրկիչ ողորմած,
Մաղթանօք դատի զմեզ, փրկեա ի չար փորձանաց,
Յորժամ եղանակէք տաղ սաղմոսաց,
Զերգօղս յիշեցէք, հայրք՝ւ եղբայրք, ձեր սուրբ յաղօթաց։

Այլ հրատարակություն

Տ. Պալյան, Հայ աշուղներ, հտ. Ա, էջ 42—43։ Արտատպություն է «Նոր ժողովածուից»։

3. «ՔԷԷՆ ՄԻՆՉԵՒ Ի ՅԱՅԲՆ ՕՐՀՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ» (էջ 290)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Դ պրակ, էջ 34—36։ Բնագիրը հանված է № 1989 ձեռագրից, սակայն թերթեր ընկած լինելու պատճառով ոտանավորն այժմ ձեռագրում չի պահպանված։

B = 2459, թերթ 160բ—162ա։

C = 6179, թերթ 34ա—36բ։

Այլ հրատարակություն

Տ. Պալյան, Հայ աշուղներ, հտ. Ա, էջ 44—45։ Արտատպություն է «Նոր ժողովածուից»։

Տնագլուխ տառերը (ի բաց առյալ վերջին տունը) կազմում են հայկական այբուբենը, բայց հակառակ դասավորությամբ (Ք—Ա)։ Վերջին տունը հիշատակարանային բնույթ ունի, որտեղ տրված է հեղինակի անունը՝ «Ազարիայի եղուկ» ձևով։

4. ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵՐՈՅ (էջ 292)

(«Այսօր լցաւ խոստումն բանին, զոր խոստացաւ նախաստեղծին»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 2459 ձեռագրից, թերթ 158բ—160բ։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 80ա—81ա (տե՛ս Ոսկյան. Ցուցակ. հտ. Բ, էջ 592):

5. ՈՂԲ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ (էջ 294)

(«Օրհնեալ է կամքն աստուածային, անմեղ, անմահ, միշտ կենդանին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *2459, թերթ 162ա—163ա:*
B = *6179, թերթ 31բ—33բ:*
Հրատարակվում է առաջին անգամ:

6. ՏԱՂ ՓԱՓԱԿ ՍՐՏՈՎ ԴՐԱԽՏԻՆ ԱԴԱՄԱՅ, ՅՈՎԱՍԱՓՈՒ ՉԱՅՆԻՒՆ ԱՍԱ. ՎԱ՛Յ ԻՆՉ ՄԵՂԱՒՈՐԻՍ (էջ 296)

(«Աւրհնեալ, գովեալ անուն անմահ արքային»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ Մատենադարանի № 6179 ձեռագրից, թերթ 46ա—49ա:
Տնագլուխ տառերը հոդում են «Ազարիայ Ջուղայեցի»:

Ստեփանոս

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 299)

(«Նագլու տիլպէր, գալմ բեաֆիր, սև աչեր»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *10208, թերթ 157ա:*
B = *1989, թերթ 158բ—159ա:*
C = *7193, թերթ 122ա—123բ:*
D = *9597, թերթ 61ա—62ա:*
E = *1990, թերթ 39ա—39բ:*
f = *«Անահիտ», 1903, № 9, էջ 154: Հրատարակել է Ա. Չոպանյանը: Բնագիրը հանված է Վենետիկի № 556 ձեռագրից:*

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 979, թերթ 46բ, «Տաղ սիրոյ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան. Ցուցակ. հտ. Բ, էջ 566 (Այստեղ, տաղի վերջում, որպես հեղինակի անուն, հիշատակված է ոչ թե «Խև Ստեփանոս», այլ «Խև Ովանէս»:

Այլ հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Ա պրակ, էջ 46—47: Բնագիրը հանված է B *աղբյուրից:*

բ) «Անահիտ», 1901, № 10—11, էջ 259: Հրատարակել է Ա. Չոպանյանը: Բնագիրը հանված է Վենետիկի № 45 ձեռագիր տաղարանից: Թերի է և՛ սկզբից, և՛ վերջից:

գ) Ա. Ղոպանյան, Հայ էջեր, էջ 17—18։ Քննական բնագիր է կազմված E և F օրինակների հիման վրա։

Կրկնակը, տողավերջի բառերի կրկնությունները, «ևար» բառի օգտագործումը կրկնվող բառերից առաջ և հետո, վկայում են, որ ԺՉ—ԺԷ դարերի մի շարք այլ տաղերի նման սա ևս երգվել է։

Վարիր Մկրտիչ

ՏԱՂ ՄԿՐՏՉԻ ԱՍԱՅԵԱԼ ԱՆՈՒՇ (էջ 302)

(«Սկրճ սիրով պիտի, չպիտի ճորով»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 10208, թերթ 167բ—169ա։
B = 9271, թերթ 134բ—136բ։
C = 1920, թերթ 40ա—40բ։

Հրատարակություններ

ա) «Անահիտ», 1909, № 1—2, էջ 29։ Հրատարակել է Ա. Ղոպանյանը, C աղբյուրից՝ կատարելով ուղղագրական բնույթի մի շարք փոփոխություններ՝ 46-րդ տողում «կանանչիդ» բառը փոխել է «կանակիդ» բառով, տողը կարդալով «երբ կոնակիդ վրա կարմիրդ հագար»։ Սխալ է։ Բոլոր ձեռագիր օրինակներում տողը նույնն է՝ «երբ կանանչիդ վրա կարմիրդ հագար»։

բ) Ա. Ղոպանյան, Հայ էջեր, էջ 20։ Արտատպություն է «Անահիտից»։

գ) Մ. Մկրյան, XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ գրականություն, էջ 179—180։ Արտատպություն է նախորդ հրատարակությունից։

Հրատարակված օրինակների մեջ պակասում են 40—44 և 70—89 տողերը։

Ղևառոս

ՏԱՂ ՊԵՏՐՈՍ ԱՆՈՒՆ ՈՄՆ ԱՍԱՅԵԱԼ (էջ 306)

(«Ես կաճգեիմ ի Ռո դիմացդ»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 10208 ձեռագրից, թերթ 164ա—165ա։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 164ա (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, հտ. Բ, էջ 594)։

Մարզվանցի

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ՄԱՐԳՈՒԱՆՑԻ ՈՄՆ ԱՍԱՅԵԱԼ (էջ 309)

(«Այս ինչ խաւար սիրու բաներ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 10208, թերթ 149բ—150բ։
B = 1990, թերթ 46բ—47ա։

Երկու օրինակներն էլ թերի են։

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Աս. Մնացականյանն այս ստանավորը դիտել է որպես ԺԴ— ԺԵ դարերում ստեղծված «Հովհաննես և Աշա» ժողովրդական սիրային գրույցի ԺԸ դարի արձագանք։ Այդ գրույցը նկատի ունենալով նա գրել է. «Քննության առարկա նյութի արձագանքը գտնում ենք նաև XVIII դարի նորահայտ բանաստեղծ Մարզվանցի Նախոյի Մելիքի սիրո մի երգում, որը նվիրված է «Մանանդ Խաթունին»։ (Տե՛ս Հայկական ժողովրդական երգեր, էջ 517)։ Ապա մեջ է բերել այս ոտանավորի 1—2 և 17—20 տողերը։ Նա Մարզվանցուն ենթադրաբար ԺԸ դարի բանաստեղծ է համարել, քանի որ դեռևս ծանոթ չի եղել A աղբյուրին, որը Մատենադարանը ձեռք է բերել նրա գրքի հրատարակությունից հետո։ Ինչ վերաբերում է հեղինակի անունին («Նախոյի Մելիք»), ապա դա պարզ թյուրիմացություն է՝ առաջացած B օրինակի 22-րդ տողի սխալ ընթերցումից։ Ահա 21—22-րդ տողերն ըստ B օրինակի.

Մանանդ Խաթուն, ես քեյ գերի,
Նայ խոյ մելիք ես, ես հուրի։

Խեվ Կաֆացի

1. ԱՅԼ ՏԱՂ ՈՒՄԵՄՆ ԿԱՖԱՅԵՑՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 313)

(«Է՛, գեղեցիկ պատկեր մաքուր»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 10208, թերթ 159ա—159բ։
B = 7715, թերթ 13ա—13բ։
C = 927, թերթ 116բ—117ա։
D = 1990, թերթ 47ա—47բ։

Հիշատակել է Վ. Միքայելյանը (տե՛ս «Ղրիմի հայկական գաղութի պատմություն», Երևան, 1964, էջ 315)։

2. ՆՈՐԻՆ ԿԱՖԱՅՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ՏԱՂՍ (էջ 315)

(«Յանկարծակի մէկ մի տեսայ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 10208, թերթ 159բ—160ա։
B = 2394, թերթ 44բ—45բ։
C = 7715, թերթ 13բ—14ա։
D = 7714, թերթ 92ա—93ա։
E = 10167, թերթ 37ա—37բ։
F = 7708, թերթ 51ա—51բ։
G = 9271, թերթ 117ա—118բ։

Հիշատակել է Վ. Միքայելյանը (տե՛ս «Ղրիմի հայկական գաղութի պատմություն», էջ 315)։

Գրիգոր Եպիսկոպոս

«ԹԻՒՆ ՀԱՉԱՐ ՀԱՅՈՑ ԱՂԹԻՒՆ» (էջ 318)

Արտատպվում է Պողարյանի «Մայր ցուցակի» ե հատորից, էջ 299—300: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 1541 ձեռագրից, թերթ 18ա—20ա:

Պարսամ Տրապիզոնցի

ՏԱՂ ՎԱՄՆ ԱԿՈՒԱՅԻ, ԶՈՐ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ՊԱՐՍԱՄ ՏՐԱՊԻԶՈՆՑԻՆ (էջ 320)

(«Ակռայէկս ճալ մի չունի»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = *«Հանդէս ամսօրեայ», 1930, էջ 594—595: Հրատարակել է Ն. Ակինյանը: Բնագիրը հանված է Վիեննայի № 1002 ձեռագրից, թերթ 190բ—192ա:*

B = *695, թերթ 235բ—237ա:*

C = *7717, թերթ 116ա—117ա:*

Այլ հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. *Նոր ժողովածու, Ա պրակ, էջ 57—60: Բնագիրը հանված է C աղբյուրից:*

բ) Մ. Մկրյան. *XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ պրականություն, էջ 227—229: Արտատպություն է «Նոր ժողովածուից»:*

Հովհաննես (Ա)

«ԹԻՒՆ ՀԱՉԱՐ ՔԱԱՆ ԵՒ ՈՒԹԻՒՆ» (էջ 325)

Արտատպվում է Ղ. Ալիշանի «Այրարատից», էջ 300—301: Աղբյուրը չի հիշատակված:

Բացի առաջին տնից, մյուս տների սկզբնատառերը հոգում են «Յովաննէս ա»: Ինչպես միշտ նկատում է հրատարակիչը, այս ծայրակապը, որը շարունակություն է պահանջում, հուշում է, որ երկի վերջին մասը պակասում է: Ղ. Ալիշանը ձանոթագրության մեջ նաև գրում է. «Յովհաննէս ոմն, ժամանակակից դիպացս՝ այսպէս չափական բանիւ պատմէ»:

Հովհաննես (Բ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՂԵԼ Ի ՂՂԼՊԱՇԻ ՎԵՐԱՅ ԿԱՄ ՇԻՐՎԱՆ ԿԱՄ ՏԱՄԻՐ ՂԱԲՈՒԻՆ (էջ 327)

(«Մեծ թլական էր հազարին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *2939, թերթ 504ա—505ա:*

b = Քերոբե Պատկանյան, Նշխարք մատենագրութեան Հայոց, Ս. Պետերբուրգ, 1884, էջ 65—66։ Բնագիրը հանված է Փարիզի № 286 ձեռագրից։

Ամբողջական բնագիրը հրատարակվում է առաջին անգամ։

Ք. Պատկանյանը հրատարակել է որպես Աբրահամ Անկյուրացու ստեղծագործություն, քանի որ իր ձեռքի տակ եղած ձեռագրում սրան նախորդել է Աբրահամ Անկյուրացու «Ողբ ի վերայ առման Կոստանդնուպօլսոյ ի Տաճկաց» երկը։ Ընդ որում, նա ձեռագրի գրիչ Ղաբլանի անունը դիտել է որպես Աբրահամ Անկյուրացու մականուն («Աբրահամ Անկիւրացւոյ Ղաբլան կոչեցելոյ ողբ...»։ Ընդգծված բառերը ձեռագրում չկան)։

Հ. Անասյանի կարծիքով Ղաբլանը «Ողբ ի վերայ առման Կոստանդնուպոլսոյ ի Տաճկաց» երկի ոչ թե հեղինակը, այլ գրիչն է, իսկ այս երկի հեղինակը այլ անձնավորություն է և գրել է առաջինից 130 տարի հետո, նրա նմանությամբ (տե՛ս Հ. Անասյան, Հայկական մատենագիտություն, հտ. Ա, էջ 82—83)։

Պ. Խաչատրյանը, ձեռքի տակ ունենալով A ազբյուրը, ոտանավորի վերջին տան մեջ կարդացել է հեղինակի անունը՝ «Ես Յոհաննէս մեղօք ի լի»։ Ինչ վերաբերում է Ղաբլանին, ապա նա իրավացիորեն նկատել է, որ դա b ազբյուրի գրիչն է, ինչպես Մարտիրոսը՝ A ազբյուրինը (տե՛ս Պ. Խաչատրյան, ՀՄՊՈ, էջ 133—134)։

Տեր Հովհաննես

«ԸՆԿԱԼ ՏԷՐ ԱՐԱՐԻՉ. ԴՈՒ ՍՏԵՂԾՈՂ ԵՍ ՀԱՄԱՅՆԻՑ» (էջ 333)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից (թերթ 451ր—452ր)։

Մկրտիչ Տարոնեցի

ԱՒԱՂ ԳԵՂԵՑԻԿ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ Ի ՏԱՐՕՆԵՑԻ ՄԿՐՏԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 335)

(«Օրհնեալ անման թագաւոր»)

Օգտագործված ազբյուրներ

A = 1661, թերթ 100ա— 103ր։
B = 10050, թերթ 104ա—104ր։
C = 7707, թերթ 39ա—44ր։
D = 3081, թերթ 210ա—212ր։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 63ր—70ր (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 283)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 356ա (նույն տեղում, էջ 680)։

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Գրված է 1577 թ.։

«ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ, ՄԱՅՐ ՔՐԻՍՏՈՍԻ» (էջ 343)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 4370 ձեռագրից, թերթ 160ա։

Հեղինակը ձեռագրի գրիչներից մեկն է։

Մելիտե

Ա.ՅԻ ՏԱՂ ԼԱՒ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ (էջ 345)

(«Մի՛ տրտմիր, ո՛վ զարիպ, ի մէջ աշխարհի»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 597 ձեռագրից, թերթ 204ա—204բ։

Տնաքցուխ տառերը հողում են «Մելքոն»։

Առաջին անգամ, նույն ագբյուրից, հրատարակել է Մ. Մկրտչյանը, «Հայ միջնադարյան պանդխտության տաղեր (XV—XVIII դդ.)» ժողովածուում (էջ 29—30), «Մի՛ տրտմիր ո՛վ զարիպ ի մէջ աշխարհի» խորագրով։

Անանուն (ԺԱ)

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ (էջ 346)

(«Զարիպ կարիճ 'մ յօտար յերկրէ եկեր է»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *10050, թերթ 401բ—402բ*

B = *Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 179ա—179բ (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 692)։*

C = *Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 245բ և 250ա (նույն տեղում)։*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 280ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, Հատ. Բ, էջ 290)։

Բ. Բրիտանական Թանգարան, Հայերեն ձեռ. № 108, թերթ 263բ (տե՛ս Conybeare, A Catalocue, *էջ 280), բերված են ոտանավորի առաջին երեք տողերը, որոնք նման են* A *օրինակին։*

Գ. Քառասուն մանկունք, ձեռ. № 28, թերթ 53ա, «Տաղ զարիպի, ասացեալ ի Ովանէս էրէցն» խորագրով (տե՛ս Սաւմելյան, Յուցակ, էջ 385)։ Բերված են ոտանավորի առաջին 6 տողերը (որոնք ավելի նման են B *օրինակին) և վերջին երկու տողերը.*

> *«Տաղեր Թուրկուրանցի, Հաղեր խաղեր Խաթայի,*
> *Ասող էր ու պատմող նման Յուդայի»։*

Այս տողերը նույնպես B *օրինակում կան, բայց այնտեղ դրանք վերջին տողերը չեն։ Հակառակ Ա. Սաւմելյանի նշած օրինակի խորագրի («ասացեալ ի Ովանէս էրէցն») ոտանավորը Հովհաննես երեց Հալեպցունը չէ (Հալեպցին այդ ձեռագրի*

գրիչն է և այստեղ ունի արտագրած նաև իր մի քանի տաղը), քանի որ ոտանավորը կա նաև 1605 թ. ձեռագրում (A աղբյուր), երբ Հովհաննես Հալեպցին դեռ ծնված չէր: Վերջինս, ըստ երևույթին, այս ոտանավորի տարածողներից մեկն է եղել:

Ոտանավորը պիտի հորինված լինի 1605 թվականից առաջ, ըստ երևույթին ԺԶ դարի կեսերին, որովհետև մեզ հասած հնագույն օրինակում անգամ այն արդեն խիստ աղավաղված է, պակասավոր (աղավաղված է նաև մյուս երկու օրինակներում) և, ըստ երևույթին, անավարտ:

Անանուն (ԺԲ)

ԱՅԼ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ (էջ 348)

(«Այբէն մինչև ի բէն բենէ գանկտիմ ես»)

Արտատպվում է Ա. Զոպանյանի «Հայ էջերից», էջ 29—30: Բնագիրը հանված է Վենետիկի № 160 ձեռագրից:

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 62ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 794—795):

Տողերի սկզբնատառերն այբբենական կարգով են:

Բնագրից կարելի է ենթադրել, որ այս բանաստեղծությունը հորինված է վարդի և սոխակի ավանդական սիրավեպերին հատուկ տրամախոսության եղանակով: Դրա համար էլ տրամախոսական յուրաքանչյուր հատվածի սկզբում գծիկ ենք դրել:

Գրության ժամանակը (ԺԶ դար) որոշել ենք ենթադրաբար՝ նկատի ունենալով բանաստեղծության լեզվառճական առանձնահատկությունները, բառամթերքը, ինչպես նաև բանաստեղծության վրա այդ դարի համանման երկերի մեծ (երբեմն, նույնիսկ, բառացի) ազդեցությունը:

Անանուն (ԺԳ)

ՈՂԲ ՏՂԱՅՈՅ, ԱՍԷՔ ՔԱՂՑՐ (էջ 350)

(«Ո՛վ գեղեցիկ և նազելի»)

Արտատպվում է Պողարյանի «Մայր ցուցակի» Ը հատորից, էջ 42—43: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 2406 ձեռագրից, թերթ 355ա:

Լեզվառճական առանձնահատկություններն ու բառամթերքը հուշում են, որ ոտանավորը պիտի գրված լինի ԺԶ դարում:

Մուրաղ խիկար

ՏԱՂ ԳԱՐՆԱՆ (էջ 353)

(«Մարտն կու գայ ծաղկներով»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 7707, թերթ 260ա—261ա:

B = 3081, թերթ 32ա—33ա:

C = 7709, թերթ 6բ—8ա:
D = 33, թերթ 169ա—170ա:
E = 697, թերթ 65ա—66ա:
F = 1989, թերթ 158ա—159բ և 170բ—172ա:
G = 5623, թերթ 211բ—212բ:
H = 8605, թերթ 89բ—91ա:
δ = 7717, թերթ 108ա—109ա:
J = 7129, թերթ 179ա—181ա:
K = 7193, թերթ 111բ—113բ:
L = 5668, թերթ 36բ—38ա:
M = 8674, թերթ 78ա—79ա:
N = 1887, թերթ 229ա—230ա:
O = 7714, թերթ 161ա—163ա:
P = 7667, թերթ 30ա—31բ:
Q = 5954, թերթ 29ա—29բ:
R = 7009, թերթ 9ա—10ա:
S = 8655, թերթ 5բ—7բ:
T = 9934, թերթ 55ա:
U = 1990, թերթ 51ա—51բ:
V = 7206, թերթ 39ա—40բ:
W = 7159, թերթ 22բ—25բ:
X = 4335, թերթ 64բ—65ա և 184ա—184բ:
Y = 9002, թերթ 2բ—3բ:
Z = 7712, թերթ 2ա—4ա:
α = 10723, թերթ 51բ—52ա:
β = 3869, թերթ 93բ—96բ:
γ = 10167, թերթ 34բ—35բ:

a = «Գիրք պարութեան և Տաղարան վայելուչ...», 1714, էջ 203—205: Աղբյուրը չի հիշատակված:

b = Գամառ-Քաթիպա. Ազգային երգարան, էջ 104—105 (թերի): Աղբյուրը չի հիշատակված:

d = «Բազմավէպ», 1862, էջ 66: Առանց աղբյուրը հիշատակելու հրատարակել է Ղ. Ալիշանը: Այստեղ պակասում է վերջին տունը, որտեղ հիշատակվում է Մուրադ Խիկար անունը: Այդ պատճառով հրատարակիչը ենթադրում է, թե հեղինակը «Տիգրանակերտի կոդմերէն կերեւի» և որ նա «ճարտարագոյն» երգիչ է, «բազմահարուստ անձ մը», «թերեւս հնագոյնը» մեր երգիչների մեջ: Ղ. Ալիշանի կարծիքով դա Մկրտիչ Նադաշն է:

e = «Հայաստանի կոչնակ», Նյու Յորք, 1940, № 12, էջ 273: Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը 1740 թ. գրված մի տաղարանից:

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 230ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 792):

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 979, թերթ 29բ, «Տաղ ուրախութեան» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 565): Բերված է սրա վերջին տունը, որն զգալիորեն տարբեր է մյուս օրինակներից.

Մուրաղ Խիկարն ասաց սիրով,
Խև եմ դարձեր զէտ գինով,
Կու պարծենամ Հայր աստուծով...

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 643, թերթ 7ա (նույն տեղում, էջ 125):

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 84ա (նույն տեղում, էջ 592):

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1029, թերթ 36ա (նույն տեղում, էջ 619):

Զ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 376բ (նույն տեղում, էջ 681):

Է. Վիեննա, ձեռ. № 1215, թերթ 85բ (նույն տեղում, էջ 863):

Ը. Վիեննա, ձեռ. № 514, թերթ 118ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 987):

Թ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1417, թերթ 385ա, «Տաղ գարնան ազնիւ» խորագրով (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 76):

Ժ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1485, թերթ 416ա, «Տաղ գեղեցիկ անուշ» խորագրով (նույն տեղում, էջ 209):

ԺԱ. Նոր Ջուղա, ձեռ. № 541, թերթ 79ա—80ա (տե՛ս Տեր-Ավետիսյան, Ցուցակ, հտ. Ա, էջ 812):

ԺԲ. Զմմառ, ձեռ. № 84, թերթ 49բ, «Տաղ ազնիւ գարնան» խորագրով (տե՛ս Քեշիշյան, Ցուցակ, էջ 164):

ԺԳ. Զմմառ, ձեռ. № 532, թերթ 70ա, թերի (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 138):

ԺԴ. Քառասուն մանկունք, ձեռ. № 50, թերթ 165ա, «Տաղ գարնան գեղեցիկ» խորագրով (տե՛ս Սուրմեյան, Ցուցակ, էջ 104):

ԺԵ. Քառասուն մանկունք, ձեռ. № 121, թերթ 33ա, «Տաղ սուրբ Զատկին» խորագրով (նույն տեղում, էջ 209):

ԺԶ. Հալեպի ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 701ա (տե՛ս Սուրմեյան, Մայր ցուցակ, Հալեպի, հտ. Բ, էջ 88):

Այլ հրատարակություններ

ա) «Գրքուկս որ կոչի Տաղարան...», էջ 342—344: Արտատպություն է «Գիրք դպրութեան և Տաղարան վայելուչից»:

բ) Մ. Միանսարյան, Քնար հայկական, էջ 378: Արտատպություն է Գամառ-Քաթիպայի «Ազգային երգարանից»:

գ) Ղ. Ալիշան, Յուշիկք հայրենեաց Հայոց, հտ. Ա, Վենետիկ, 1869, էջ 184: Արտատպություն է «Բազմավէպից»:

դ) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 5—7: Հրատարակության համար հիմք է ծառայել 1647 թ. գրչության ձեռագիրը (աղբյուր F): Տողատակ բերված են Գամառ-Քաթիպայի, Ղ. Ալիշանի հրատարակած օրինակների և իր ձեռքի տակ եղած մյուս՝ 1695 թ. գրչության ձեռագրի (աղբյուր δ) տարբերությունները:

Աղբյուրները բաղդատելով նկատում ենք.

Ա. P, R, S, T և e օրինակները նման են ավելի վաղ գրված J օրինակին և հավանաբար ծագել են նրանից: Սրանցում նույնն է տողերի դասավորությունը, պակաս տողերն ու բնութագրական տարբերությունները և խորագիրը՝ «Տաղ Զատկի»:

Բ. Դրանց բավականաչափ մոտիկ են նաև U, V, W, X, β, a և d օրինակները, որոնց մի մասը զգալիորեն աղավաղված է: Կարելի է ենթադրել, թե գոյություն է ունեցել նաև J օրինակին բավականաչափ նման մեկ այլ աղբյուր, որից և ծագել են այս խմբի օրինակները:

Դ. Միմյանց հետ որոշակի նմանություններ ունեն F, G և L օրինակները, սակայն ունեն նաև այնպիսի տարբերություններ, որ դժվար է ենթադրել, թե գրանք ծագել են միևնույն նախօրինակից։

Դ. G օրինակում վերջին տան փոխարեն արտագրված են Մուրադ Եփկարի տան հետ առնչություն չունեցող հետևյալ տողերը.

Բարև քեզ հարիւր հազար,
Թէ հազար դու դիս մոռացար,
Երբ դիս ուրացար, մոռացար,
Ինձ փոխան դու զո՞վ շահեցար։
Իրաւ է գերի բլբուլն, որ կուլայր,
Ջօրն և զվարդն և զենայր,
Նորա ծաղիկ չէ պակաս,
Բայց վարդին հոտըն չունին։

Նիկողայոս Ստամպոլցի

1. ՈՂՔ ՂՊՌՕՋԻ ԿՂՋՈՅՆ ԱՍԱՑԵԱԼ Է (էջ 358)

(«Հազարն էր Հայոց թին»)

Արտատպվում է «Անահիտից», 1931, № 5—6, էջ 66—72։ Հրատարակել է Ն. Ակինյանը։ Բնագիրը հանված է Վիեննայի № 1002 ձեռագրից, (թերթ 71բ—74ա)։ Հրատարակիչը նշում է, որ «Ողբի» այս մեկ օրինակն է իրեն ծանոթ։ Տողատակի ծանոթագրությունները հրատարակչինն են։

2. ՏԱՂ ԼԻՍՏ ԳԵՂԵՑԻԿ Ի ՎԵՐԱՅ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ, ԱՍԱՑԵԱԼ Է ԸՍՏԱՄՊՈԼՑԻ ՄՂՏԵՍԻ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԷ, ԶՈՐ ԵԻ ՂՊՌՕՋՈՒ ԱՅԼ ԱՍԵԱԼ Է (էջ 364)

(«Օրհնեսցում մեք միաբան»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից, թերթ 306ա—308ա։

Հրատարակություն

«Անահիտ», 1931, № 5—6, էջ 72—73։ Հրատարակել է Ն. Ակինյանը Վիեննայի № 745 ձեռագրից (թերթ 210ա—211բ), որն արտագրված է մեր աղբյուրից։

Պաղդասար Համբեցի

«ՓԱՌՔ ԱՆԵՂԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ» (էջ 367)

Հրատարակվում է երուսաղեմի № 1455 ձեռագրից, թերթ 199բ—201ա (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916)։ Հեղինակը ձեռագրի գրիչն է։

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից, հրատարակել է Ն. Պողարյանը (տե՛ս Մայր յուցակ, հա. 6, էջ 143—145)։

Գրված է 1584 թ.։

Ստեփանոս Կեղեցի

ՈՏԱՆԱԻՈՐ ՎԱՍՆ ԿԱՆԱՆՑ ԽԱԲԷՈՒԹԵԱՆ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԱՐԴՈՅ ՕԳՈՒՏ (էջ 371)

(«Փա՛ռք քեզ բազաւոր փառաց, մի՛ բողուր զստեղծուածդ ի ձեռաց»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *3081, թերթ 247բ—248բ։*
B = *4287, թերթ 79ա—81ա։*
C = *8605, թերթ 105բ—107բ։*
D = *7193, թերթ 71ա—73բ։*
E = *2394, թերթ 22ա—24բ։*
F = *9966, թերթ 29ա։*
G = *7057, թերթ 13բ։*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 227ա (տե՛ս Տաշյան. *Ցուցակ, էջ 792)։*

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 525ա (տե՛ս Ոսկյան. *Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 685)։*

Գ. Զմմառ, ձեռ. № 583, թերթ 8բ, «Տաղ գեղեցիկ ի վերայ կանանց» խորագրով (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, *Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 192)։*

Դ. Համաձայն Մատենադարանի «Ցուցակ ձեռագրացի» (հտ. Բ, էջ 1461), ոտանավորի մեկ օրինակ էլ եղել է Մատենադարանի № 8714 ձեռագրում (թերթ 20ա)։ Սակայն ձեռագրից թերթ ընկած լինելու հետևանքով, չի պահպանվել։

G *օրինակում կան Գրչի ավելացրած հետևյալ տողերը.*

Յաւուր միում զայս գրեցի,
Յետոյ ելեալ դուրս գնացի,
Որքան հնարս հնարեցի,
Ոչ եղև ճարն՝ ցաւօք մնացի։
Շատ ջանացի թերևս ելն և կատարածի,
Լինի թե խաղաղութիւն առնեմ և ոչ կարացի։
Առ ի միտս զխրատն իմաստնոյն,
Թէ լաւ է յանապատի բնակիլ,
Քան ընդ կնոջ անզգամի,
Լեզուանի և բարկացողի։

Մելքեսեդեկ

«ՄԵՐ ՄԵՂՔՆ Է ԱՌԵՐ ԶԽՕՐՈԶՆ ԶՕՐԱՒՈՐ» (էջ 375)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 7193 ձեռագրից, թերթ 115բ—117բ։

Այլ օրինակ

Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 829ա (տե՛ս Սուրմեյան, *Մայր ցուցակ Հալեպի, հտ. Բ, էջ 89)։*

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Մելքեսեդ և ասէր»։

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից, հրատարակել է Ա. Մնացականյանը (տե՛ս Մատենադարանի «Գիտական նյութերի ժողովածու» № 2, 1950, էջ 200—201)։

Միքայել Քահանա

1. ՈՏԱՆԱՒՈՐ ԸՍՏ ԱՆՈՒԱՆ ԵՐԳՈՂԻՆ Է (էջ 377)

(«Մեծ մեղապարտ գրչէս խնդիր»)

Արտատպվում է Պողարյանի «Մայր ցուցակի» Զ հատորից, էջ 354—356: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 1915 ձեռագրից, թերթ 314ա—321ա:

Միքայել քահանան այս ձեռագրի գրիչն է, որը երևում է ոտանավորի 1—21-րդ տների տնագլուխ տառերով կազմված «Միքայէլ գրչէս է բանքս այս» ծայրակապից:

2. ԱՅԼ ԲԱՆՔ ՎԱՍՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒԹԵԱՆ (էջ 380)

(«Քրիստոս աստուած երկնից իջաւ»)

Արտատպվում է Պողարյանի «Մայր ցուցակի» Զ հատորից, էջ 356: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 1915 ձեռագրից, թերթ 321ա—322ա:

Խաչատուր Վարդապետ

«Խ ԶԱՆՑԱՆՍ, ՈՐ ԵՍ ԳՈՐԾԵԱԼ ԵՄ» (էջ 382)

Հրատարակվում է առաջին անգամ Մատենադարանի № 7707 ձեռագրից, թերթ 256բ—258ա:

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Խաչատուր Վարդապետէ», որից երևում է, թե «ո»-ով սկսվող տունը պակասում է: Ծայրակապը չխախտելու համար «Խ» փակագիրը չենք բացել:

Անանուն (ԺԴ)

«ԹԷ ԻՆՉ ԱՆՕՐԷՆ ԿՈՒ ԼԻՆԻ. ԵՂԵՆ ԱՆՀԱՒԱՏ» (էջ 385)

Հրատարակվում է Երուսաղեմի № 1455 ձեռագրից, թերթ 133ա (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916):

Ձեռագրից թերթ ընկած լինելու պատճառով թերի է՝ պակասում է սկիզբը:

Գրության ժամանակը որոշելու համար մեր ձեռքի տակ եղած միակ փաստը ձեռագրի գրչության տարեթիվն է՝ 1622: Դրանից ելնելով ենթադրում ենք, որ բանաստեղծությունը պետք է գրված լինի կամ ԺԶ դարի վերջին կամ ԺԷ դարի սկզբին:

Գրիգոր Վանեցի

1. ՏԷՐ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՆԵՑՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ ԽՐԱՏ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՒ ԱՌԱԿԱՒՈՐ ՎԱՍՆ ՍԱՅԼԻ (էջ 386)

(«Յոյժ տարակուսեալ էի, դեզերեալ ի յիմում սրտի»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 5623 ձեռագրից, թերթ 140բ—147բ:

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից հրատարակել է Ա. Մնացականյանը (տե՛ս «Էջմիածին», 1975, № 10, էջ 43—45):

2. ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻՍԻ, ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 393)

(«Է՛ իմ արարիչ աստուած, զմարդ պահէ, որ չի զալատի»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 5623 ձեռագրից, թերթ 147բ—150ա։

Առաջին անգամ, նույն աղբյուրից հրատարակել է Ա. Մնացականյանը (տե՛ս «Էջմիածին», 1975, № 10, էջ 45)։

Հովասափ Երզնկացի

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԿԱՆԱՆՑ (էջ 397)

(«Ականջ դրէք և լսեցէք»)

Արտատպվում է Պողարյանի «Մայր ցուցակի» Գ հատորից, էջ 571—574։ Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 976 ձեռագրից, թերթ 224բ—230բ։

Ձեռագրի գրիչը, ինչպես հիշատակվում է տաղին կցված վերջին հավելյալ տան մեջ, Հովասափ Երզնկացու որդի Հովհաննեսն է։

Երևում է ձեռագրում հաճախ «ջ» տառի փոխարեն գրված է եղել «չ»։ Ն. Պողարյանը հրատարակել է նույնությամբ, մենք հարմար գտանք ամենուրեք ուղղել։

Կարապետ Դպիր

1. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՎԱՐԴԻ Ի ԿԱՐԱՊԵՏ ԴՊՐԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 404)

(«Պիլպիլն է հազեր ի յոտն կօշիկ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *7717, թերթ 193բ—194բ։*

B = *7709, թերթ 11ա—12ա։*

C = *5934, թերթ 11բ—12բ։*

d = *«Հայաստանի կոչնակ»։ Նյու Յորք, 1940, № 41, էջ 1005—1006։ Հրատարակել է Ա. Երեմյանը։ Բնագիրը հանված է հրատարակչի սեփական, 1680 թ. գրչության մի ձեռագրից։*

e = *«Գրքուկս, որ կոչի Տաղարան», 1740, էջ 349—350։ Աղբյուրը չի հիշատակված։*

F = *4335, թերթ 82բ—83ա, նույնը, էջ 63բ։*

G = *9934, թերթ 52ա—52բ։*

H = *6514, թերթ 31բ։*

δ = *7716, թերթ 43ա—44ա։*

J = *10293, թերթ 2բ։*

K = *9536, թերթ 116ա։*

l = *Ա. Տեկանց, Հայերգ, էջ 72—73։ Աղբյուրը չի հիշատակված։*

m = *Գամառ-Քաթիպա, Ազգային երգարան, էջ 154—155։ Աղբյուրը չի հիշատակված։*

n = *«Գիրք զպրութեան և Տաղարան վայելուչ...», 1714, էջ 213—124։ Աղբյուրը չի հիշատակված։*

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. № 9301, թերթ 32բ. Միայն առաջին տունն է, որը համընկնում է A օրինակին։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 405, թերթ 26բ—30ա (տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 857)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 256ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 678)։

Դ. Զմմառ, ձեռ. № 593, թերթ 57ա (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան. Յուցակ, հտ. Բ, էջ 203)։

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 514, թերթ 144ա (տե՛ս Տաշյան. Յուցակ, էջ 987)։

Այլ հրատարակություններ

ա) Մ. Միաքսարյան, Քնար հայկական, էջ 246։ Արտատպություն է «Ազգային երգարանից»։

բ) Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 14—15։ Բնագիրը հանված է A աղբյուրից։ Հրատարակիչը խորագրից հանել է «Ի կարատիկ զպրէ ասացեալ» բառերը և բնագրում կատարել երկու շտկում (8 և 17-րդ տողերում)։

Ձեռագրերում (բացի երկուսից) յուրաքանչյուր հայերեն տան հետևում է մեկ հայատառ թուրքերեն տուն, որոնք հայերենների թարգմանությունները չեն, այլ փոխադրություններ։ Ստորև բերում ենք այդ տները՝ թարգմանությամբ հանդերձ.

Եաօլարի կէդէր աշար տաղլարի,
Աղլայիպ սօրայ պիւլպիւլ պաղլերի,
Գայտէ պրաք միշ չաղըրըր գուլ կիւլ
Պէն պիւլպիւլ, սէն գուլ։
Կիւլէ զօնչէ հէ պիւլպիւլ.
Վէր իր սէլամ հաթըրարըն սօրար,
Պարէքի քէլամ գայտա տար.
Պէն պիւլպիւլ, սէն գուլ։
Սէնտէ սէվմէզմիսին իւրիւզկեար,
Սէսին գայտէ պըրաքմիշ չաղըրըր,
Կիւլ, կիւլ, պէն պիւլպիւլ, սէն կիւլ,
Պէն պիւլպիւլ, սէն գուլ։

Ճամփեքն է շրջում, անցնում լեռները,
Լալիս է, փնտրում պլպուլն այգիները,
Ձայն է արձակում, կանչում է վարդ վարթ
Ես պլպուլ, դու վարդ։
Ժպտում է կոկոնը պլպուլին,
Օրհնության խոսքը (ողջույնը) կարդ է,
Բարև է տալիս, ողջույնը հարցնում,
Ես պլպուլ, դու վարդ։
Դու էլ չես սիրում բախտը,
Ձայնն ադամ թողած կանչում է,
Վարդ, վարդ, ես պլպուլ, դու վարդ,
Ես պլպուլ, դու վարդ։

2. ՏԱՂ ՂԱՐԻՊԻ Ի ԿԱՐԱՊԵՏԻ (էջ 406)

(«Ի յերկիր օտար ճեռացայ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *9600, թուի 89բ—90ա:*
B = *7717, թուի 208ա:*
C = *5941, թուի 2բ:*
D = *8540, թուի 69բ:*
E = *7057, թուի 27բ:*
F = *7057, թուի 28ա:*
G = *ՎՍՍՀ ԳԱ Կ. Ս. Կեկելիձեի անվան ձեռագրերի ինստիտուտ, ձեռ. № 183, թուի 62բ—63ա:*
H = *4296, թուի 73բ—74ա:*
J = *6588, թուի 22ա:*
K = *10167, թուի 43ա—43բ:*

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. № 3228, թուի 6ա: Թուի է, ունի միայն մեկ հայելուն և երկու թուրքերեն տուն: Հայերեն տունը համընկնում է A օրինակին:

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 405, թուի 30ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 857):

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 436, թուի 38ա (նույն տեղում, էջ 892):

Գ. Ջմմառ, ձեռ. № 86, թուի 190բ (տե՛ս Քեշիշյան, Ցուցակ, էջ 180):

Ե. Ջմմառ, ձեռ. № 593, թուի 46ա (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հա. Բ, էջ 203):

Հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց, Մկրտիչ Նազաշ և իւր տոդերը, էջ 53—54: Բնագիրը հանված է B աղբյուրից և քանի որ այստեղ Հեղինակի անվան փոխարեն գրված է «Մ՛վ եղկելի», Կոստանյանցը գրել է. «Հեղինակն անծանոթ է» (էջ 54):

բ) Մ. Մկրտչյան, Հայ ժողովրդական պանդխտության երգեր, էջ 243—244: Արտատպություն է Կ. Կոստանյանցի հրատարակությունից:

գ) Մ. Մկրտչյան, Հայ միջնադարյան պանդխտության տոդեր, էջ 33—34: Քննական բնագիր է, որը կազմելիս օգտագործված են բոլոր աղբյուրները, բացի K-ից: Մեր կազմած քննական բնագրից ունի հետևյալ տարբերությունները.

Ա. Որպես խորագիր գրված է ոտանավորի առաջին տողը:

Բ. Չի օգտագործված K օրինակը:

Դ. Որպես աղբյուր է դիտված Մատենադարանի № 3228 ձեռագրի օրինակը, որն ունի ընդամենը մեկ հայերեն և երկու թուրքերեն տուն:

Դ. 5, 17, 18 և 25-րդ տողերում տարբեր է մեր կազմած բնագրից, քանի որ Մ. Մկրտչյանը նախընտրել է այլ տարբերթերցվածներ:

Ե. Աղբյուրների դասավորության մեջ կան ժամանակագրական շեղումներ, օրինակ, Մատենադարանի № 7057 ձեռագրում միմյանց հաջորդող E և F օրինակները այստեղ չեն հաջորդում միմյանց, այլ ընդմիջարկվում են մի քանի այլ օրինակներով:

Զ. Ծանոթագրության մեջ Մ. Մկրտչյանը հարկ չի համարել բերել ոտանավորի

Հայատառ թուրքերեն տները, որոնք առկա են բոլոր օրինակներում, բացի G-ից: Մենք բերում ենք ստորև, թարգմանությամբ հանդերձ, ըստ J աղբյուրի, որտեղ ավելի լրիվ են պահպանվել.*

Պու տունեանը օթէսի եօթ,
Դարիբլըը տրր տէմիտէն օխ,
Մըչլանտր իւր-էկիմէ չօխ,
Օլտում փէրուշան, փէրուշան։
Դարիբլիքտէ տուրայ, տուրայ,
Աքլըմ օլտու պուրայ, պուրայ,
Պիրչ տէրման հաքտան օլայ,
Օլտում փէրուշան փէրուշան։
Քիմի օքսար, քիմի եաղար,
Ազամաքըն օլտում պէդար,
Քէրիմ ալլահ, եէլէ նազար,
Օլտում փէրուշան, փէրուշան։
Գանըը եաշար աքար կեօզտէն,
Ճիկէր քէպապ օլտու սեօզտէն,
Աճափ տէրթլի վա՞ր մի պիզտէն,
Օլտում փէրուշան, փէրուշան։
Կէճէ կիւնտուզ էտերէմ ա՞հ,
Մէվլան պանայ գէտիրմէ ա՞խ,
Նազար էլլէ գուլունայ բաղ,
Օլտում փէրուշան, փէրուշան։
Հանի օյլա գատում, զարդաշ,
Սէվգիլի տատատ եարան-եօլտաշ,
Սէնտէն այրըլալի շօլ պաշ,
Օլտում փէրուշան, փէրուշան։
Է՛ մի էլվի ալէր խասի,
Սուլտան, ջանգլի, մուշ փաշասի,
Մուրտ էլլէ կօնտում տէնասի,
Էլլէ փէրուշան, փէրուշան։

Կայան չունի այս աշխարհր,
Երկաթյա նետ է զարիբությունը,
Սիրտս մխրճվեց շատ խորը,
Եղե ցավալից, ցավալից։
Զարիբության մեջ մնացի,
Ուշք ու միտքս կորցրեցի,
Ինձ դեղ ու ճար Տերը հասցնի,
Եղե ցավալից, ցավալից։
Ո՛վ գրի, ո՛վ կարդա,
Լաց լինելուց հոգնելի,
Գուցե Տերը մեզ գթա,
Եղե ցավալից, ցավալից։
Արյուն է հոսում իմ աչքերից,
Լյարդս խորովվեց խոսքից,
Արդյոք վշտոտ կա՞ ինձանից,
Եղե ցավալից, ցավալից։
Ջոր ու զիշեր անում եմ ա՞հ,
Տե՛ր, մի թող որ անեմ ա՞խ,
Նայիր գերուդ և ողորմյա
Եղե ցավալից, ցավալից։
Ո՞ւր են եղբայր, ազգ-ազգական,
Ծանոթ, բնկեր և սիրական,
Այս գլուխը քեզանից բաժան,
Եղե ցավալից, ցավալից,
Ամեն ամոլ կառնի բնտիրը,
Սուլթան, ռազմիկ, Մուշի փաշա,
Մեռցրու երկվորիքիս հատիկը,
Արա ցավալից, ցավալից։

Միջատ

Ի ՄԻՆԱԼԻ ԱՍԱՅԵԱՆ, ՏԱՂ ԳԵՂԵՑԻԿ ՈՒՐԱԽՈՒԹՅԱՆ (էջ 408)

(«Գեղեցիկ պատկեր»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 9271, թերթ 133բ—134բ։
B = 9362, թերթ 16ա—16բ։
C = 1990, թերթ 41ա—41բ։

---

* Նպատակահարմար չգտանք դնել բնագրի մեջ, քանի որ վերծանություններ են և նոր բան չեն ավելացնում ոտանավորին։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 92ա—92բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 791)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 183բ (նույն տեղում, էջ 792)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 271բ (նույն տեղում, էջ 793)։

Դ. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 701ա (տե՛ս Սուրմեյան, Մայր ցուցակ Հալէպի հտ. Բ, էջ 88)։

Ե. Քառասուն մանկունք, ձեռ. № 121, թերթ 84ա (տե՛ս Սուրմեյան, Ցուցակ, էջ 210)։

Զ. Զմմառ, ձեռ. № 604, թերթ 155բ (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 211)։

«Մինաս» անունը կա B օրինակի խորագրում և A օրինակի 37-րդ տողում՝ «Մինաս խօսեցաւ» ձևով։ Եղել է նաև B օրինակի նույն՝ 37-րդ տողում, սակայն ձեռագիրը խաթարված է և այժմ կարդացվում են միայն «Մի» տառերը։

Դրսի 6 ձեռագիր օրինակներից 4-ում ոտանավորն անխորագիր է և բնագրերում էլ հեղինակի մասին որևէ հիշատակություն չկա։ Միայն Վիեննայի № 343 ձեռագրի մի օրինակում (թերթ 92բ) «Մինաս» անվան փոխարեն բնագրում հիշատակվում է «Գրիգոր» անունը.

Գրիգոր խօսեցաւ,
Դէմ հանդիպեցաւ,
Եարուն ասաց ու գանգտեցաւ։

(Տաշյան, Ցուցակ, էջ 791)։

Այս «Գրիգոր» անունը տեղիք է տվել զանազան ենթադրությունների։ Հ. Տաշյանը տաղը վերագրել է Գրիգորիս Աղթամարցուն (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 1073)։ Հետևելով Տաշյանին, նույնը կրկնել է Մ. Պոտուրյանը (տե՛ս «Բազմավէպ», 1905, էջ 499)։ Ն. Ակինյանը ժխտում է տաղի Գրիգորիս Աղթամարցու գրչին պատկանելը, քանի որ Աղթամարցու տաղերում ամենուրեք հեղինակի անունը հիշատակվում է «Գրիգորիս» (և ոչ «Գրիգոր») ձևով։ Միաժամանակ նա առաջ է քաշում մեկ այլ ենթադրություն, թե «Տաղս հաւանորեն Գրիգոր Կաֆայեցի տաղասիցնն է» (տե՛ս Ն. Ակինյան, Գրիգորիս Ա. կաթողիկոս Աղթամարցի, էջ ՃԻԵ)։ Մ. Ավդալբեգյանը համաձայնելով Ն. Ակինյանի հետ, թե տաղը Աղթամարցունը չէ, հեղինակի հարցը թողնում է բաց (տե՛ս Գրիգորիս Աղթամարցի, էջ 306)։ Մենք հակված ենք մտածելու, որ տաղի հեղինակն իսկապես Մինասն է, որը դատելով Ոսկյանի «Ցուցակից», մի տաղ ևս ունի, որում համանման ձևով կրկնված է Մինասի անունը, այսպես.

Տաղ սիրոյ

սկզբ. Արիք երթանք ուխտի չարաք
Չուպար հագիր՝ քեզ մուպարաք...

վերջը. Մինաս խօսեցաւ,
Դեմ հանդիպեցաւ...

Այս տաղը գտնվում է Վիեննայի № 979 ձեռագրում, թերթ 49ա (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 566)։ Իսկ № 979 ձեռագիրը, ինչպես տեղեկանում ենք «Ցուցակից» (էջ 565), ընդօրինակված է 1680 թ. գրչության մեկ այլ ձեռագիր նախօրինակից։

ՏԱՂ ԳԵՂԵՑԻԿ ՅՈՅԺ, ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 412)

(«Զարտասուեմ մեղօք եղկելի»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Բազմավէպ», 1950, էջ 183: Հրատարակել է Ա. Երեմյանը: Բնագիրը հանված է հրատարակչի սեփական, 1645 թ. գրչության մի ձեռագրից:

B = 9600, թերթ 107բ—108ա:

C = 7717, թերթ 214բ—215ա:

D = 10723, թերթ 49բ—50ա:

E = 41, թերթ 156բ—157ա:

F = 7708, թերթ 55ա:

q = «Գիրք դպրութեան և Տաղարան վայելուչ...», 1714, էջ 228—229: Աղբյուրը չի հիշատակված:

H = 2339, թերթ 271ա—272ա:

J = 5954, թերթ 29բ—30ա:

K = 4296, թերթ 64բ—65ա:

A′ = Վիեննա, ձեռ. № 160, թերթ 189ա:

B′ = Վիեննա, ձեռ. № 436, թերթ 42բ:

l = «Բիւրակն», 1897, էջ 738—739: Հրատարակել է Տ. Պալյանը: Աղբյուրը չի հիշատակված:

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 160, թերթ 189ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 469):

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 201ա, «Տաղ զղջման ասացեալ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 676):

Գ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1239, թերթ 132ա, «Տաղ Զաքարիայի սարկաւագի առ Աստուածածինն» խորագրով (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Դ, էջ 391):

Դ. Անկյուրա, ձեռ. № 105, թերթ 399բ—400ա (տե՛ս Կյուլեսերյան, Ցուցակ Անկյուրայի, էջ 538):

Այլ հրատարակություններ

ա) «Գրքուկս որ կոչի Տաղարան...», Կ. Պոլիս, 1740, էջ 330—331: Արտատպություն է «Գիրք դպրութեան և Տաղարան...» ժողովածուից:

բ) Ն. Ակինյան, Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր տաղերը, էջ 50—51: Քննական բնագիր է՝ կազմված Վիեննայի № 160 և № 436 ձեռագրերի օրինակների և «Բիւրակնում» հրատարակված օրինակի բաղդատությամբ: Քանի որ Ն. Ակինյանի օգտագործած ձեռագիր օրինակները մեր ձեռքի տակ չեն եղել, օգտագործել ենք նրա ցույց տված տարընթերցվածները և դրանք դիտել որպես A′ և B′ (իր մոտ A և B) օրինակներ: «Բիւրակնի» օրինակը մեր ձեռքի տակ եղել է և մենք այն համարել ենք l աղբյուր (Ն. Ակինյանի մոտ C):

Ն. Ակինյանը տաղը հրատարակել է Զաքարիա Գնունեցու բանաստեղծություններ-

քի ժողովածուում, բայց դրել է երկրայելիների շարքում։ Իսկ Տ. Պալյանն այն վերագրել է ԺԷ դարի հեղինակ Զաքարիա Ագուլեցուն։

Մենք նախընտրում ենք առայժմ այն ներկայացնել իբրև անծանոթ Զաքարիայի ստեղծագործություն։

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Զաքարիա»։

Ստեփանոս Վարագեցի

1. ՏԱՂ ԴԱՐՆԱՆ (էջ 415)

(«Աչուն էր ՝ւ եղաւ գարուն ու ցամքաւ ձուռն սարերուն»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 5623, թերթ 129բ—131բ։
B = 1989, թերթ 159բ—161բ։
C = 5668, թերթ 52բ—54ա։
d = Գ. Սրվանձտյան, *Մանանայ*, 1876, էջ 264—266։ Աղբյուրը չի հիշատակված։
e = Ա. Տնկանց, *Հայերգ*, էջ 129—131։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 401, թերթ 26ա—29ա (տե՛ս Տաշյան, *Յուցակ*, էջ 853)։
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 663, թերթ 39բ—41ա, «Այլ տաղ Ստեփաննոս Վարագեցի հռիսկոպոսի ասացեալ» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, *Յուցակ*, հտ. Բ, էջ 153)։

Այլ հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց, *Նոր ժողովածու*, Բ պրակ, էջ 9—10։ Բնագիրը հանված է B աղբյուրից։ Հրատարակիչը տողատակ տվել է նաև d և e օրինակների տարբերվածները, բայց բնագրի մեջ դա հաշվի չի առել՝ բնագիրը քննական չէ։

բ) Մ. Մկրյան, *XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ պրականություն*, էջ 202—203։ Արտատպություն է «Հայերգից»։

Բանաստեղծության առաջին տողը, տաղաչափությունը և ոգին գալիս է հայերենից (տե՛ս Մ. Աբեղյան, *Երկեր*, հտ. Բ, էջ 30)։

2. «ԵՂԲԱՐՔ, ՇԱՏ ԲԱՐԵԻ ԼԱԼՈՎ, ԹԻ ՅԱՇԽԱՐՀԻՍ Ո՞ՆՑ ԿԱՅՔ ԴՈՒՔ ԲԱՐՈՎ» (էջ 417)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 2079, թերթ 361բ—362ա։
b = Ա. Տնկանց, *Հայերգ*, էջ 167—168։ Աղբյուրը չի հիշատակված։
c = «*Արևելյան մամուլ*», 1885, № 5, էջ 235։ Հրատարակել է Գ. Սրվանձտյանը։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 199բ (տե՛ս Տաշյան, *Յուցակ*, էջ 792)։
Բ. Վիեննա, ձեռ. № 663, թերթ 41ա, «Դարձեալ տաղ նորին Ստեփաննոսի» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան, *Յուցակ*, հտ. Բ, էջ 153)։

Բարսեղ Վարագեցի

1. «ԿԱՆԱՌ ԵՐԷՑ ԻՆՁ ՍԵՐ» (էջ 420)

Արտատպվում է Գ. Ադանյանցի «Դիւան Հայոց պատմութեան» ժ գրքից. Թիֆլիս, 1912, էջ ԼԱ: Բնագիրը հանված է Վանի Հայկավանքի, 1602 թ. գրչության ձեռագրից: Բարսեղ Վարագեցին այս ձեռագրի գրիչներից է, և ոտանավորն էլ ինքնագիր է՝ գրված հիշատակարանի վերջում:

2. «ՄԵՂՕՔ ԼՑԵԱԼ ԲԱՐՍԵՂՆ ՎԱՐԱԳԵՑԻ» (էջ 420)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 5623, թերթ 122ա:
b = «Հանդէս ամսօրեայ», 1951, էջ 520: Հրատարակել է Ն. Ակինյանը: Բնագիրը հանված է Վիեննայի № 663 ձեռագրից, թերթ 12ա—12բ:

Այլ հրատարակություններ

ա) Ոսկյան, *Յուցակ, հատ. Բ,* էջ 152: *Հրատարակված է Վիեննայի № 663 ձեռագրից:*

բ) Առաքել Բաղիշեցի, *ուսումնասիրություն, քննական բնագրեր և ծանոթագրություններ Ա. Ղազինյանի, Երևան, 1971,* էջ 221: *Հրատարակված է A աղբյուրից:*

Հիշատակարան է՝ գրված Բարսեղ Վարագեցու ձեռքով: Առաքել Բաղիշեցու «Ահաւասիկ դրեք բանիս որ պատուական է» սկսվածքով տաղից հետո:

Զաքարիա Վարագեցի

ՏԱՂ ՎԱՐԱԳԱՅ ԽԱՉԻՆ Ի ՁԱՔԱՐԻԱՅ ՎԱՐԻԱՊԵՏԻ (էջ 422)

(«Ձվարագ ասեմ, գրաղնալին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 2672, թերթ 407ա:
B = 5128, թերթ 166բ—168բ:
C = 5623, թերթ 102ա—104ա:
D = 424, թերթ 270բ—271ա:
A′ = Վիեննա, ձեռ. № 663, թերթ 19ա—20բ:
B′ = Վիեննա, ձեռ. № 577, թերթ 120բ—121բ:
E = 1990, թերթ 14բ—15ա:
f = «Արծուի Վասպուրականի», 1859, էջ 128—131: Աղբյուրը չի հիշատակված:

Այլ հրատարակություններ

ա) Ն. Ակինյան, *Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իր տաղերը,* էջ 47—50: *Քննական բնագիր է՝ կազմված Վիեննայի № 663 և № 577 ձեռագրերի և «Արծուի Վասպուրականիում» տպագրված օրինակի բաղդատությամբ: Քանի որ Ն. Ակինյանի*

օգտագործած ձեռագիր օրինակները մեր ձեռքի տակ չեն եղել. օգտագործել ենք նրա ցույց տված տարբնթերցվածները և դրանք դիտել որպես A′ և B′ օրինակներ։

բ) Հ. Ոսկյան. Վասպուրականի վանքերը, Վիեննա, 1940, էջ 268—269։ Այստեղ միայն 1—4 և 17—32 տողերն են։

Ն. Ակինյանը վերագրել է Զաքարիա Գնունեցուն։ Նրա փաստարկն այն է, թե. «Գնունեաց եպիսկոպոսն ալ սակայն Վարագէն շատ հեռու չէ ապրած, և կրնար ինչպես Գնունցի, Խժբժեցի, Լրմեցի կոչուած է, նաև Վարագեցի անուանիլ» (տե՛ս «Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր տաղերը», էջ 16—17)։ Սակայն տաղի բնույթը, լեզվառճական առանձնահատկություններն ու ծայրակապում իրեն «Զաքարայ» անվանելու ձևը հարազատ չեն Զաքարիա Գնունեցուն, ուստի պատճառ չունենք չհավատալու խորագրին, որտեղ հեղինակն անվանվում է Զաքարիա Վարագեցի։

Մինաս Թոխաթցի

1. ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՕԼԱԽԱՅ ԵՐԿՐԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ, Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԻՆԱՍ ՍԱՐԿԱՎԱԳԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 426)

(«Գոչեմ առ ձեզ ողբերգական»)

Արտատպվում է Ն. Ակինյանի քննական բնագրից, որը կազմված է հետևյալ աղբյուրների հիման վրա (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 85—102)։

A = Վիեննա, ձեռ. № 797, թերթ 313ա։

B = «Մասիս», 1886, էջ 3832—3837։

H = «Հանդէս ամսօրեայ», 1888, էջ 37—40, 62—63։

K = Ալիշան, Կամենից, էջ 20—27։

M = Պ. Մամիկոնյան, Ռումինահայոց ներկան և ապագան, էջ 52—70։

P = Ք. Պատկանյան, Նշխարք, էջ 53—58։

Ն. Ակինյանը խոսում է նաև այս աղբյուրների ծագման մասին (Հմմտ. ՀՊՏ, էջ 70—71)։ Պարզվում է, որ A աղբյուրի օրինակը ծագում է Կեռլայի հայտնի տաղարանից (թերթ 304բ—316ա)։ Նույն աղբյուրից են հրատարակված նաև B և H օրինակները (վերջինս աղճատված է)։ K օրինակի բնագիրը հանված է Վենետիկի մեզ անհայտ մի ձեռագրից։ P օրինակը հանված է Փարիզի Ազգային մատենադարանի № 185 ձեռագրից (թերթ 3ա)։ Ն. Ակինյանը հիշատակում է նաև Էջմիածնի Գևորգյան ցուցակի № 144 ձեռագիրը, որն իր ձեռքի տակ չի եղել։ Այնուհետև նա հայտնում է իր աղբյուրների բաղդատության արդյունքները, ըստ որի K և P օրինակները նման են միմյանց և «հակառակ A-ի (նկատի ունի Կեռլայի տաղարանը) կ՝երևայ թէ Թոխաթեցիի սկզբնագիրն, ապա նոր խմբագրութեան ենթարկուած» (ՀՊՏ, էջ 71)։ Այս ենթադրությունը, սակայն, ոչնչով չի հիմնավորված։

A, B և H աղբյուրների հիմքը՝ Կեռլայի տաղարանը, այժմ Մաշտոցյան Մատենադարանի № 10050 ձեռագիրն է, սակայն, դժբախտաբար, այս ողբը պարունակող պրակն այժմ ձեռագրում չկա։ Ինչ վերաբերում է Էջմիածնի Գևորգյան ցուցակի № 144 ձեռագրին, ապա դա այժմ Մատենադարանի № 2856 ձեռագիրն է, որի 463բ—466բ թերթերում, հիրավի, կա մի «Ողբ», որը, սակայն, ոչ թե Մինաս Թոխաթցու, այլ Հակոբ Թոխաթցու գրչին է պատկանում («Յակոբայ Թոխաթեցւոյ ողբ ի վերայ Օլախաց երկրին»)։

Ն. Ակինյանը տալիս է նաև «Ողբի» թարգմանությունների և նրա մասին եղած իրեն հայտնի ուսումնասիրությունների ցանկը (նույն տեղում, էջ 72)։

2. ՏԱՂ ԵՒ ԴՈՎԱՍԱՆՔ ՀԵՐԻՍԻ, Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԻՆԱՍ ԴՊՐԻ ԱՍԱՑԵԱԼ, ՈՐ Ի ԼՈՎԱՑ ՏՈՒՆՆ ՎԱԽՃԱՆԵՑԱՒ (էջ 443)

(«Ի հողոյ հատասար աճձն»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *33, թերթ 162բ—165բ:*

B = *7707, թերթ 99ա—104բ:*

C = *10050, թերթ 154բ—159բ:*

D = *ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին կից Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարան, Կ. Կոստանյանցի արխիվ, ֆոնդ № 281: Քննական բնագիրը է՝ կազմված H աղբյուրի, «Սիոնում» հրատարակված օրինակի և Կ. Կոստանյանցի ձեռքի տակ եղած մեզ անհայտ մի ձեռագրի օրինակի հիման վրա:*

E = *1682, թերթ 101ա—104ա:*

F′ = *Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 213ա:*

G = *8699, թերթ 199ա—202բ:*

H = *7717, թերթ 167բ—171ա:*

K′ = *Վիեննա, ձեռ. № 160, թերթ 201բ:*

L′ = *Վիեննա, ձեռ. № 493, թերթ 68բ:*

M′ = *Վիեննա, ձեռ. № 499, թերթ 3ա:*

n = *«Արեւելեան մամուլ», 1886, էջ 18—19: Հրատարակել է Գ. Սրվանձտյանը: Աղբյուրը չի հիշատակված:*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. 514, թերթ 132ա (տե՛ս Տաշյան. Յուցակ, էջ 987):

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 124ա, «Դովասանութիւն Հէրխայի, վասն ուրախութեան մարգկան» խորագրով (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, հտ. Բ, էջ 593):

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 158բ, «Տաղ և գովասանք Հերխէի ի Թոխաթցի Մինասէ» խորագրով (նույն տեղում, էջ 899):

Այլ հրատարակություններ

ա) Կ. Կոստանյանց. Նոր ժողովածու, Ա պրակ, էջ 50—53: Հրատարակված է H աղբյուրից:

բ) «Սիոն», 1894, էջ 132—135: Աղբյուրը չի հիշատակված:

գ) «Հանդէս ամսօրեայ», 1921, էջ 159—162: Հրատարակել է Ն. Ակինյանը:

դ) Ն. Ակինյան. Հինգ պանդուխտ տաղասացներ, էջ 102—111: Քննական բնագիրը է՝ կազմված Մատենադարանի № 10050 և Վիեննայի №№ 343, 160, 493, 499 ձեռագրերի օրինակների բաղդատությամբ: Քանի որ Ն. Ակինյանի օգտագործած Վիեննայի ձեռագրերը մեր ձեռքի տակ չեն եղել, օգտագործել ենք նրա ցույց տված տարբերթերցվածները և դրանք դիտել որպես F′, K′, L′, M′ օրինակներ:

ե) Մ. Մկրյան, XIII—VXIII դարերի հայ աշխարհիկ գրականություն, էջ 222—226: Արտատպություն է «Նոր ժողովածուից»:

«Սիոնում» տպագրվածն ու D օրինակն ունեն հավելյալ տներ, որոնց մասին Ն. Ակինյանը գրել է. «Սիոնի օրինակը նոր խմբագրութիւն մըն է Թոխաթցւոյ տաղին,

վերջին ժամանակներէ, ընդարձակ յաւելուածներով և կամայական փոփոխություններով, աւելորդ համարեցանք զայն համեմատութեան առնուլ» (ՀՊՏ, էջ 75)։ Մենք տողատակ բերել ենք D օրինակի և՛ տարբերությունները և՛ հավելյալ տները։

3. ՏԱՂ Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԻՆԱՍ ԴՊՐԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 454)

(«Ես քու սիրուն չեմ դիմանար»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 8968, թերթ 279բ—281բ։

B = 10050, թերթ 402բ—404ա։

c = Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Դ, էջ 392։ Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 1239 ձեռագրից, թերթ 133ա։

D = 7717, թերթ 130ա—131ա։

E = 9600, թերթ 87ա—88ա։

F = 10167, թերթ 6ա—6բ։

G = 7193, թերթ 109բ—111բ։

H = 2394, թերթ 35ա—36բ։

δ = 7708, թերթ 47բ—48ա։

J = 4328, թերթ 73ա—74բ։

K = 8540, թերթ 45ա—45բ։

L = 5934, թերթ 8բ—9ա։

M = 7051, թերթ 22բ—24ա։

N = 7009, թերթ 14ա—15ա։

O = 7057, թերթ 32բ—33ա։

P = 3483, թերթ 242ա—242բ։

q = «Գրքուկս որ կոչի Տաղարան...», 1740, էջ 310—312։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

r = «Գիրք գպրութեան և Տաղարան վայելուչ...», 1714, էջ 209—211։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

S = 1990, թերթ 20բ—22ա։

T = 8655, թերթ 4ա—5բ։

U = 7702, թերթ 44ա։

V = 8219, թերթ 137ա—137բ։

W = 4256, թերթ 24բ—25ա։

X = 7716, թերթ 21ա—22ա։

Y = 9536, թերթ 115ա։

Z = 10723, թերթ 43բ—44բ։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 207ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 792)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 643, թերթ 9բ (տե՛ս Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. Բ, էջ 125)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 797, թերթ 280բ (նույն տեղում, էջ 290)։ Ընդօրինակություն է Կեռլայի տաղարանից։

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1029, թերթ 15ա (նույն տեղում, էջ 619)։

ե. Վիեննա, ձեռ. № 1251, թերթ 95բ (նույն տեղում, էջ 864)։

Զ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1400, թերթ 388ա, (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. ե, էջ 76)։

է. Զմմառ, ձեռ. № 532, թերթ 33բ (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Ցուցակ, հտ. բ, էջ 137)։

Ը. Զմմառ, ձեռ. № 604, թերթ 218բ (նույն տեղում, էջ 211)։

Թ. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 827ա (տե՛ս Աուրմնյան, Ցուցակ Հալեպի, էջ 89)։

ժ. Բրիտանական թանգարան, Հայերեն ձեռ. № 110, թերթ 51ա (տե՛ս Conybeare, A Catalogue, *էջ 285)։*

S օրինակը բնագրի 57—68-րդ տողերի փոխարեն ունի 12 խորթ տող։ Այս փոփոխությունը համանարար կատարել է գրիչը։ Նա հանել է Մինաս Թոխաթցուն վերաբերող հիշատակարանային հատվածը և դրա փոխարեն դրել գարիբջանը նվիրված տողեր, որոնք մենք բերել ենք տողատակ։

ԺԸ—ԺԹ դարերում արտագրված ձեռագրերում այս երկն ընկալել են որպես Գրիգոր Լուսավորչին նվիրված տող և խորագրերում չեշտել են այդ։ Ն. Ակինյանն իրավացիորեն նկատում է, որ ոտանավորը նվիրված է Լմբերդի Գրիգոր արքեպիսկոպոս Վանեցուն, որի հետ Մինաս Թոխաթցին մտերիմ է եղել (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 77)։ Հիրավի՝ միայն կենդանի մեկին կարելի էր դիմել նման մտերմիկ եղանակով, բայց ոչ Գրիգոր Լուսավորչին։

4. ԴԻՎԱՆԱՆՔ Ի ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ (էջ 458)

(«Պայծառ արեգակն ես դու ի զարեան օրերն ի ճեման»)

Արտատպվում է «Արևելեան մամուլից», 1885, էջ 123։ Հրատարակել է Գ. Սրվանձտյանը։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Ն. Ակինյանը «Հինգ պանդուխտ տաղասացներ» գրքում արտատպել է այդ օրինակը (էջ 111—112) և Մինաս Թոխաթցու երկերի մատենագրության մեջ խոսել երկի հեղինակի և Գրիգորի ով լինելու մասին. «Թէ ո՞վ է գովասանն Մինաս և ո՞վ Գրիգոր վարդապետ, առ որ կ'ուղղուին գովութիւնք։ Վարկեան մը կրնայ կարծուիլ թէ Գրիգոր Կեսարացին բլլա, և Մինասն՝ էրզրումցի Մինաս վարդապետն, որ սերտ բարեկամ էր Կեսարացւոյ։ Բայց աւելի հաւանական կը թուի ինձ ընծայել տաղս Մինաս Թոխաթեցւոյ, որ նուիրած է զայն Գրիգոր վարդապետ Վանեցւոյ Լմբերդի արքեպիսկոպոսին։ Հերիսայի վերայ գրուած տաղին մէջ զԳրիգոր կ'անուանէր» (էջ 76)։

Միանգամայն համոզիչ ենթադրություն, ուստի և մենք ևս տաղը դրել ենք Մինաս Թոխաթցու երկերի շարքում։

5. «Ի ՅԱՅՍ ԱՇԽԱՐՀՍ ԻՄԱՒԻ» (էջ 460)

Արտատպվում է Ն. Ակինյանի «Հինգ պանդուխտ տաղասացներ» գրքից, էջ 80—81։ Ն. Ակինյանը հրատարակել է Մինաս Թոխաթցու ձեռքով գրված «Գրօրէնք Լմբերդի Հայոց դատաստանի» փաստաթղթերի ժողովածուի մեջ զետեղված օրինակից (Վիեննա, ձեռ. № 441, թերթ 3ա), որը, փաստորեն, այդ ժողովածուի առաջարանն է։

6. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՆՆՋԵՑԵԼՈՑ, ՄԻՆԱՍ ԵՐԻՑԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 462)

(«Պիտի, թէ աշխարհս էր ինձ մեալու»)

Արտատպվում է Ն. Պողարյանի «Մայր ցուցակի» Ը հատորից, էջ 96—97: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 2443 ձեռագրից, թերթ 216ա—219ա:

Թաթոս Թոխաթցի

1. ԹԱԹՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 464)

(«Ատաուած, աճեղ ես, աճմամբ, երկրպագեմք ըստուդութեանդ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Բազմավէպ», 1910, էջ 274—275: Հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը: Բնագիրը հանված է 1606 թ. գրչության՝ հրատարակչի սեփական ձեռագրից, որի գրիչը Ստեփանոս Թոխաթցին է:

b = «Հայրենիք», 1935, № 11, էջ 76: Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը: Բնագիրը հանված է հրատարակչի սեփական՝ 1678—1681 թթ. գրչության ձեռագրից:

C = 9271, թերթ 30ա—31ա:

Այլ օրինակներ

Ա. Վենետիկ, ձեռ. № 15, տաղարան, (տե՛ս «Բազմավէպ», 1910, էջ 274—275):

Բ. Վենետիկ, ձեռ. № 16, տաղարան: Ըստ Մ. Պոտուրյանի՝ տաղարանի վերջին մասը գրված է 1604 թ., Ստեփանոս Թոխաթցու ձեռքով, ուր և ընդօրինակված են Թաթոս Թոխաթցու այս ու մի շարք այլ տաղեր (տե՛ս «Բազմավէպ», 1910, էջ 274—275):

Ն. Ակինյանը Թաթոս Թոխաթցուն նույնացնելով Թադեոս Կողոնիացու հետ, տալիս է Թաթոս Թոխաթցու ոտանավորների մատենագիտությունը, որտեղ հիշատակում է նաև a և b աղբյուրները (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64):

2. ՏԱՂ ՀՈՎՀՈ ԹԱԹՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 466)

(«Ես յուսով, հաւատով առ ինձ յուսաանամ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Բազմավէպ», 1910, էջ 275: Հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը: Բնագիրը հանված է 1606 թ. գրչության՝ հրատարակչի սեփական ձեռագրից:

B = 1639, թերթ 153բ—154բ:

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64):

3. ՏԱՂ ԹԱԴԷՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 467)

(«Թէ կուզես, որ հոգոյդ ճարակ դու աճես»)

Արտատպվում է «Բազմավէպից», 1910, էջ 275—276: Հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը: Բնագիրը հանված է նույն՝ 1606 թ. գրչության ձեռագրից:

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64):

4. ԱԻԵՏԻՍ ԾՆՆԴԵԱՆ (էջ 469)

(«Երուսաղէմ քաղաք մի կայ, աւետի՛ս»)

Արտատպվում է «Հայրենիքից», 1935, № 11, էջ 78։ Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը։ Բնագիրը հանված է 1678—1681 թթ. գրչության՝ հրատարակչի սեփական ձեռագրից։

Ըստ Մ. Պոտուրյանի կազմած մատենագիտության, այս տաղը ևս եղել է իր ունեցած՝ 1606 թ. գրչության ձեռագրում, բայց չի հրատարակել։

5. ՈՏԱՆԱՒՈՐ ԵՒ ՏԱՂ Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ԹԱԹՈՍԷՆ ԱՍԱՑԵԱԼ, ՎԱՍՆ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ (էջ 471)

(«Հազար կենդանակերպ աստուած ստեղծել է»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = *«Բազմավէպ», 1910, էջ 276—279։ Հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը։ Բնագիրը հանված է նույն՝ 1606 թ. գրչության ձեռագրից։*

B = *3081, թերթ 34ա—38ա։*

C = *7709, թերթ 78բ—79բ։*

D = *1639, թերթ 176ա—181ա։*

E = *8605, թերթ 91ա—96բ։*

F = *2394, թերթ 6ա—15բ։*

Q = *3411, թերթ 65բ—70բ։*

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 204ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 676)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 45ա (նույն տեղում, էջ 896)։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64)։

6. ՏԱՂ ԹԱԹՈՍԻ (էջ 481)

(«Հա՛յ, մտաք յամիս մարտին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = *«Բազմավէպ», 1910, էջ 279—280։ Հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը։ Բնագիրը հանված է նույն՝ 1606 թ. գրչության ձեռագրից։*

B = *7707, թերթ 156բ—158բ։*

C = *2394, թերթ 167ա—169բ։*

D = *9600, թերթ 92ա—93ա։*

e = *«Արարատ», 1910, № 4, էջ 381։ Աղբյուրը չի հիշատակված։*

Առաջին տունը հրատարակվել է «Բազմավէպում», (1862, էջ 66)։ Կ. Կոստանյանցը «Նոր ժողովածուի» Բ պրակում (էջ 8) մեջ է բերում «Բազմավէպում» տպագրված տողերը և գրում, թե իրեն անհայտ է հրատարակության աղբյուրն ու տեր Թադեոսի ով լինելը։ Սակայն նույն ժողովածուի Գ պրակում (էջ 2) նա հավաստում է, որ ձեռք է բերել 1682 թ. գրչության մի տաղարան, որտեղ կա ոտանավորն ամ-

բողջությամբ։ Նույն տեղում նա մեջ է բերել նաև վերջին տունը, որը տառացիորեն համընկնում է C օրինակի եզրափակող տանը, որից կարելի է ենթադրել, թե Կ. Կոստանյանցի ձեռքին եղել է հենց C աղբյուրը, թեև Մատենադարանի «Յուցակ ձեռագրացում» թվականը նշված է ոչ թե «1680», այլ «1670-ից հետո» (տե՛ս Ա հատոր, էջ 794)։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64)։

7. ԱՅԼ ՏԱՂ ԹԱԹՈՍԻ (էջ 484)

(«Քրիստոս, որդի աստուծոյ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Բազմավէպ», 1910, էջ 281—282, Հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը։ Բնագիրը հանված է նույն՝ 1606 թ. գրչության ձեռագրից։

B = 7707, թերթ 258բ—260ա։

C = 2394, թերթ 63ա—65ա։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64)։

8. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՀՈԳՈՅ ՇԱՀԻ, ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ԹԱԴԷՈՍ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ (էջ 488)

(«Հոգիս մարմնոյն ասաց, թէ՝ Այլ ճար չունիմ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 10050, թերթ 378բ—380բ։

B = 7707, թերթ 244ա—249ա։

C = 7709, թերթ 122ա—123ա։

d = «Հայրենիք», 1935, № 11, էջ 79—81։ Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը։ Բնագիրը հանված է 1678—1681 թթ. գրչության ձեռագրից։

E = 9271, թերթ 22ա—25բ։

F = 2939, թերթ 90բ—91բ։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 7բ (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 591)։

Բ. Զմմառ, ձեռ. № 532, թերթ 25բ, «Տաղ Հոգւոյ և մարմնոյ» խորագրով (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 137)։

Ըստ Մ. Պոտուրյանի կազմած մատենագիտության, այս տաղը ևս եղել է իր ունեցած 1606 թ. գրչության ձեռագրում (տե՛ս «Բազմավէպ», 1910, էջ 275), սակայն, ինչպես Քյուրտյանն է ասում՝ «անհասկանալի պատճառով» չի հրատարակել։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64)։

9. ՏԱՂ ՀՈԳՈՅ Ի ԹՈՂԱԹՅԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ԹԱԹՈՍԻ (էջ 495)

(«Յորժամ յարևելից ի դատաստան գաս»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Բազմավէպ», 1910, էջ 280։ Հրատարակել է Մ. Պոտուրյանը։ Բնագիրը հանված է նույն՝ 1606 թ. գրչության ձեռագրից։

B = 1639, թերթ 154բ—155բ։

C = 10208, թերթ 109բ—110բ։

d = «Հայրենիք», 1935, № 11, էջ 76—77։ Հրատարակել է Հ. Քյուրտյանը։ Բնագիրը հանված է 1678—1681 թթ. գրչության ձեռագրից։

E = 4287, թերթ 132բ—134ա։

F = 4426, թերթ 64բ—67ա։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 64)։

Ղազար Թոխաթցի

Ի ԹՈՒՆԱԹՑԻ ՂԱԶԱՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 499)

(«Նոր ճառագեայ ազգս Թորգոմիս»)

Հրատարակվում է Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից, թերթ 364ա—365ա։ Սա, մեր կարծիքով, ընդօրինակված է ինքնագրից՝ Հակոբ Թոխաթցու ձեռքով։

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 253ա—253բ (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ, հտ. Բ, էջ 289)։

Տողերի սկզբնատառերը մեկընդմեջ հոդում են «Նուաստ Ղազար ծառայ ընկալ բանս»։

Ստեփաննոս Թոխաթցի

1. ՆԵՐԲՈՂԵԱՆ ԵՒ ՏԱՂ ՈՏԱՆԱՒՈՐԱԲԱՐ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԹՈՒՆԱԹՑԻ ԻՐԻՑԷ Ի ՎԵՐԱՅ ՎԱՂԱՄԵՒԿ ԵՂԲՕՐ ԵՒ ՀԱՐԱԶԱՏԻՆ ԻՒՐՈՅ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲ ՍԲԲԱՄՆՈՒՆՑ ՔԱՀՏՈՒՂԱՐ ԵՒ ԲԱՆԻԲՈՒՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻ. ՏԱՐԱԺԱՄ ՎԱԽՃԱՆԵԼՈՅ Ի ՏԻՍ ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ (էջ 501)

(«Ի բուսականիս հազար ՝ չիսճի»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 3081, թերթ 104բ—108բ։

B = 7707, թերթ 175բ—182բ։

c = «Բազմավէպ», 1922, էջ 162—164։ Բնագիրը հանված է Վենետիկի № 1330 ձեռագրից։

Ընդօրինակություններ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. №№ 2339 (թերթ 466ա—468ա), 6488 (թերթ 49ա—51բ)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 514ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 684—685)։

Աղբյուրները բաղդատելով նկատում ենք.

Ա. Երեք օրինակներն էլ ունեն ինքնագիր արժեք, քանի որ c օրինակի գրիչն ինքը Ստեփանոս Թոխաթցին է, իսկ A և B օրինակների գրիչը՝ Ստեփանոսի աշակերտ և մտերիմ Զաքարիա աբեղա Երզնկացին, որն առանց հեղինակի գիտության, հասկանալի է, չէր կարող փոփոխություն մտցնել ոտանավորի մեջ։

Բ. c օրինակը, որն ամենահինն է (գրված է 1604 թ.), երեք տնով պակաս է մյուս օրինակներից։ Ի դեպ, այստեղ, ոտանավորին կցված հիշատակարանում Ստեփանոս Թոխաթցին նշում ունի ոտանավորի գրության ժամանակի և տների քանակի մասին՝ «...թվին ՌԾԳ (1604) գրեցի ԾԴ (54) տուն տաղս» («Բազմավէպ», 1922, էջ 161)։

Գ. B օրինակում, որը գրված է 1614 թ., կատարված են մի շարք փոփոխություններ և ուղղումներ, որոնց մեջ ամենաակնհայտը 42-րդ տողի փոփոխությունն է.

B օրինակ

Սուրբ թարգմանչացն Հայոց ազգի...

c օրինակ

Մովսէս Քերթող, Անհաղթ Դաւթի...

A օրինակում, որը ժամանակագրական կարգով վերջինն է (գրված է 1617 թ.), կրկին վերականգնված է c օրինակի 42-րդ տողը։

Այս և նման փոփոխությունները տարօրինակ չեն, քանի որ Ստեփանոս Թոխաթցին առհասարակ սովորություն է ունեցել փոփոխել նախկինում գրած իր երկերը, նույնիսկ դրանց որոշ մասերն անջատել և ներկայացնել որպես առանձին ոտանավորներ, օրինակ, «Ողբ ի վերայ Եւդոկիա մեծ քաղաքին» երկի մի հատվածը նա (ըստ որում, դարձյալ Զաքարիա գրչի ձեռքով) ներկայացրել է որպես առանձին ոտանավոր՝ «Գովասանութիւն ի վերայ Կաֆայ քաղաքին» խորագրով (Հմմտ. Պ. Խաչատրյան ՀՄՊՈ, էջ 320)։

2. «Ո՛Վ ԱԲՐԱՀԱՄ, ԵՂԲԱՅՐ ԲԱՐԻ» (էջ 510)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 702 ձեռագրից, (թերթ 201ա—201բ), որը Աբրահամ սարկավագի պատվերով 1605 թվականին վերանորոգել և լրացրել է Ստեփանոս Թոխաթցին, նույն Աբրահամին ձոնել այս ոտանավորն ու գրել հետևյալ հիշատակարանը. «Վերստին նորոգեցաւ և գրեցաւ պատուական Յիսուս Որդիս, ձեռամբ անարժան և անիմաստ Թողաթցի Ստեփանոս իրիցուէ, ի յաստուածաշէն և երկնանման մայրաքաղաքն Կաֆան, ի թվին Հայոց ՌԾԴ (1605), մարտ ամսոյ ի ԺԶ (16) ի վայելումն աստուածասէր և երկիւղած սարկաւագին Աբրահամ կոչեցելոյ, զոր տէր աստուած բարով վայել տացէ զարմօք և զաւակօք մինչև ի խորին ծերութիւն անդրաւ յաւիտենիւ ամէն» (թերթ 201ա)։

3. ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԹՈԽԱԹՑԻԷ ԱՍԱՑԵԱԼ, ԳՈՎԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՖԱՅՈՒ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ ՎԵՐԱՅ (էջ 511)

(«Տէր Խաչատուր եպիսկոպոսն»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 2939, թերթ 468ա—468բ։

B = 6488, թերթ 51բ—53ա։

c = «Ազգագրական հանդէս» IX գիրք, 1902, էջ 71—72։ Հրատարակել է Ե. Լալայանը։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Ա օրինակում «ի» ձայնավորով ավարտվող բառերի վերջում հաճախ գրված է «յ» կիսաձայնը, օրինակ՝ «աշխարհիյ», «քաղաքիյ» և այլն։ Այս տիպի սխալներն ուղղել ենք առանց այդ մասին առդատակ հիշատակելու։

Ոտանավորի առանձին տողեր, հաճախ խիստ փոփոխված, Ստեփանոս Ռոխաբ-ցին արտագրել է իր ձեռքով 1607 թվականին գրված մի գանձարանի հիշատակարա-նին կից (տե՛ս Մատենադարան, № 2672, թերթ 401բ—402ա)։

Տէր Խաչատուր եպիսկոպոսն,
Որպէս Անտոն Քերայիթի,
Պահող, հսկող անձանձրալի,
Սուրբ ծերունի, մաքուր հոգի։

Տէր Պօղոսն քաջ և արի,
Եպիսկոպոսն գերպանծալի,
Խոնարհամիտ, հեզահոգի,
Հլու հնազանդ հետ ամէնի։

Տէր Խաչատուրն սուրբ Սարգսի,
Մտօք նման ծովի,
Ջերկնից շրջան դիտողի,
ՋՀայոց տումար և ղՀռոմի։

Տէր Յովհաննէս հեզահոգի,
Քաղցր և անոյշ հետ ամէնի,
Աստուած ի քո հոգիդ հանգչի,
Ջառաղ օրինակ եառուր ինձի։

Ո՛վ տէր Թորոս պարթեւազգի,
Նման Գրիգոր Լուսաւորչի,
Կամ Սահակայ և Մեսրովպի,
Փեսայդ `ւ որդիդ փառաւորի։

Տէր Մկրտիչ դու անուանի,
Ի մէջ ամէն քահանայի,
Մելքիսեդէկ կրկնակի,
Կամ Ահարոն Փէնհէսի,

Ո՛վ տէր Պետրոս դու գովելի,
Քաջ երաժիշտ, ձայնդ գովելի,
Գրոց որդի և անուանի,
Նկարագիր ձեռաց շնորհի։

Տէր Աբրահամ, եղբայր բարի,
Թող քո սեղանդ շէն լինի,
Դու ևս սիրուն ամէն ազգի՝
Հայու, Հռոմի և Ֆռանկի։

Տէր Օգսէնան էր փափաքելի,
Վարուք դուք սուրբ, առաքինի,
Անաստառայ էք նմանի,
Յոսեդ եկեանց քահանայի։

Տէր Աբրահամ իմ սիրելի,
Դու միամիտ զէտ աղաւնի,
Նման ես դու Զաքարէի՝
Հօրն Յովաննու Կարապետի...

Ո՛վ տէր Սարգիս և տէր Լուսիկ,
Վարձք աստուծոյ առնուք յերկնի,
Զգանձս ձեր տվիք ինձ օրինակ,
Այս գանձս ծնունդ է ձեր գանձի:

Տէր Ստեփանոս Թոխաթցի,
Եկի հանկայ ձեր քաղաքի,
Նախ սուրբ Ահարոն Եկեղեցի
'Ի առ ոտն սուրբ Լուսաւորչի:

Տունն ձեր նման Աբրահամի,
Սուրբ Սահակայ և Յակոբի,
Պանդխտասէրք հանգիստ հիւրի,
Նժդեհ, զարիպ և օտարի:

Ո՛վ կարգացողք յիշատակիս,
Չի մեղադրէք շատ գրուցիս,
Կարգացողաց և գծողիս
Հայր մեր յերկինս սուրբ Եղիցի:

Հիշատակել են Ն. Ակինյանը (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 125) և Վ. Միքայելյանը (տե՛ս Ղրիմի հայկական գաղութի պատմություն, էջ 315):

4. ՈՏԱՆԱԻՈՐՍ ԵՒ ԳԱՆԿԱՏՍ ԼՎԱՆՆՈՒՆ ԵՒ ՃԱՆՃԵՐՈՒՆ, Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԻՐԻՑՈՒԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 516)

(«Երբ օգոստոս ամիս մտամ»)

Հրատարակվում է Երուսաղեմի № 1455 ձեռագրից, թերթ 281ա—284բ (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916), որի գրիչն ինքը՝ Ստեփանոս Թոխաթցին է: Այսինքն՝ մեր ձեռքին է ոտանավորի ինքնագիրը: Ինքնագրի արժեք ունի նաև Մատենադարանի № 7707 ձեռագրի օրինակը (թերթ 117բ—120բ), քանի որ ձեռագրի այդ մասի գրիչը Ստեփանոսի աշակերտ և մտերիմ Զաքարիա արեղա Երզնկացին է և, հասկանալի է, առանց իր ուսուցչի գիտության նա չէր կարող փոփոխություններ մրացընել ոտանավորի մեջ*: Իսկ տարբերություններ, բացի ուղղագրական տարընթերցվածներից, այնուամենայնիվ, կան: Նախ 20-րդ տողից հետո այստեղ կա մի ամբողջ հավելյալ տուն.

---

* Ի դեպ՝ այս ձեռագրի գրության թվականը Մատենադարանի «Ցուցակ ձեռագրացում» նշված է 1611 (տե՛ս հտ. Բ, էջ 591), որը Զաքարիա Երզնկացու արտագրած հատվածի համար չի կարող ճիշտ լինել: Քանի որ այս ոտանավորում հիշատակվում է նրա հորինման ժամանակը՝ 1614, ուրեմն ձեռագրում ոտանավորը կարող էր արտագրվել միայն այդ թվականից հետո:

Լուն կճելով զմարմիմս նախշեց,
Կսկծեցոյց և կարմրցեց,
Ծիրտն զշապիկս ապականեց,
Զինք ճմռելով զմատունս պղծեց:

Բացի դրանից բոլորովին տարբեր են 35-րդ և 36-րդ տողերը.

Հրատարակվող բնագրում — № 7707 ձեռագրում

Փուշ և տատասկ Տէրն որ կասէ՝ — Զատէնին օրն ցուցանէ,
Լուն և օջիլն, ճանճն որ հմամ է: — Թէ դժոխքն այսպես անհանգիստ է:

Ըստ երևույթին ավելի ուշ՝ 1622 թ. № 1455 ձեռագրում արտագրելիս, Ստեփանոս Թոխաթցին խմբագրել է իր ոտանավորը՝ դուրս թողնելով վերը բերված փոքր-ինչ կոպիտ տունը և փոխելով 35-րդ և 36-րդ տողերը:

Այլ բնդօրինակություններ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. №№ 10077 (թերթ 80բ—85ա), 2394 (թերթ 135ա—138բ), 695 (թերթ 241ա—242ա), 7717 (թերթ 117բ—119ա):

Բ. Վիեննա, ձեռ. №№ 343 (թերթ 95ա և 248բ, տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 791 և 792), 160 (թերթ 206բ, նույն տեղում, էջ 469):

Բնագիրը ձեռքի տակ չունենալով, առաջին անգամ № 7717 ձեռագրից հրատարակել է Կ. Կոստանյանցը (տե՛ս Նոր ժողովածու, Ա պրակ, էջ 62—64): Կոստանյանցի հրատարակած օրինակը ինքնագրից պակաս է 6 տնով: Եղած տներից միայն 8-ն են նման ինքնագրին: Հաճախ այլ է նաև տների դասավորությունը: Բացի դրանից հրատարակիչը դուրս է թողել ձեռագրի օրինակի առաջին տունը և փոխել խորագիրը:

Ինքնագիրը հայտնի չի եղել նաև Ն. Ակինյանին (Հմմտ. ՀՊՏ, էջ 135):

Այս ոտանավորի մասին հիշատակություն ունի նաև Վ. Միքայելյանը (տե՛ս Ղրիմի հայկական գաղութի պատմություն, էջ 315):

5. ՏԱՂ ԵՒ ՈՏԱՆԱՒՈՐ Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԻՐԻՑՈՒԷ ԱՍԱՑԵԱԼ, Ի ՎԵՐԱՅ ՏԷԻԷՆ ԹՈՌԻՆՆ՝ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ (էջ 519)

(«Թրին հազար վաթսուն ամի»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 7744 ձեռագրից (թերթ 182ա—183ա), որը Ստեփանոս Թոխաթցու ձեռքով 1604 թվականին, Կաֆայում արտագրված Սաղմոսարան է: Սակայն այս ոտանավորն այստեղ արտագրված է ավելի ուշ՝ 1615 թվականին, Ստեփանոսի աշակերտ Զաքարիա Երզնկացու ձեռքով: Այս հանգամանքի վրա առաջին անգամ ուշադրություն է հրավիրել Պ. Խաչատրյանը (տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 319):

6. «Ի ԹՈՒԱԿԱՆԻՍ ՀԱԶԱՐ ՎԱԹՍՈՒՆԻ» (էջ 522)

Արտատպվում է «Բազմավէպից», 1922, էջ 164—166: Հրատարակել է Հ. Ղ. Տ-ն (Հայր Ղևոնդ Տայանը): Բնագիրը հանված է Վենետիկի № 278 ձեռագրից (տե՛ս Բ. Սարգիսյան, Մայր ցուցակ, հտ. Բ, էջ 953): Այս ձեռագրի գրիչը Ամիրաս Երզնկացին է, որն ինչպես երևում է նրա հիշատակարանից (նույն տեղում, էջ 953—954): Ախիճա-

նի կրտսեր եղբայրն է, և սրա խնդրանքով է, որ Ստեփանոս Թոխաթցին 1619 թվականին հորինել է այս ոտանավորը*։

Այս ոտանավորում Ստեփանոս Թոխաթցին անփոփոխ օգտագործել է մի շարք տներ եղբորը՝ տեր Հակոբին, նվիրված իր ոտանավորից։

7. ՏԱՂ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՀՈԳՈՅՆ ՍՐԲՈՅ, Ի ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԹՈԽԱԹՑԻ ԻՐԻՑՎԷ ՈԳԵԱԼ (էջ 528)

(«Հոգիդ սուրբ աստուած, որ շրջէիր ի ջուրն»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Երուսաղեմի № 1455 ձեռագրից, թերթ 268ա (Մատենադարան, մանրաժապավեն, № 916), որի գրիչն ինքը՝ Ստեփանոս Թոխաթցին է։

Այլ ինքնագիր օրինակ կա Մատենադարանի 1607 թ. գրչության № 2672 ձեռագրում, թերթ 182ա, «Տաղ գալստեան սուրբ Հոգոյն, ի Թոխաթցի Ստեփանոս իրիցվէ ոգեալ» խորագրով։ Ինքնագրերում տարբերություններ չկան։

8. ՏԱՂ Ի ԹՈԽԱԹՑԻ ՍՏԵՓԱՆՈՍԷ (էջ 529)

(«Վա՛յ մեզ, մեղօք չարեօք լցաք»)

Արտատպվում է Պողարյանի «Մայր ցուցակի» Ը հատորից, էջ 108։ Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 2448 ձեռագրից, թերթ 416ա—419ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Երուսաղեմ, ձեռ. № 2442, թերթ 5ա (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ը, էջ 90)։ Այստեղ մեջ են բերված I և VIII տները։

Բ. Վենետիկ, ձեռ. № 421, թերթ 182բ (տե՛ս Սարգիսյան Բ. Սարգիսյան Գ, Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 558)։

Հորինված է որպես մեռելաթաղի ողբ, դրա համար էլ հանգուցյալի անվան փոխարեն գրված է «Այս անունն» բանաձևը։

Հակոբ Թոխաթցի

1. ՅԱԿՈԲԱՅ ԹՈԽԱԹԵՑԻՈՅ ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՕԼԱԽԱՑ ԵՐԿՐԻՆ (էջ 531)

(«Լալով ասեմ ողբերգական»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Հանդէս ամսօրեայ», 1932, էջ 343—348։ Հրատարակել է Ն. Ակինյանը։ Բնագիրը հանված է Լվովի համալսարանի հայերեն № 63 ձեռագրից, թերթ 299—308։

---

* Նույն ձեռագրում Ամիրաս Երզնկացին արտագրել է նաև «Բանք և մխիթարականք Ստեփանոս Թօղաթցի անպիտան և անարժան իրիցուէ, մեր սրտէ սիրեցեալ և անմիջոց բարեկամաց» խորագրով արձակ երկը (տե՛ս «Բազմավէպ», 1922, էջ 129—132), գրված դարձյալ Ախիճանի մահվան կապակցությամբ և ուղղված Ամիրասին ու նրա հորը՝ Մահտեսի խոճա Պալիին։

B = 2856, թերթ 463բ—464բ։

Իր օգտագործած ձեռագրի մասին Ն. Ակինյանը գրում է, թե դրա գրչությունից երևում է, որ Հակոբ Թոխաթցու ինքնագիրն է (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1932, էջ 340)։ Հետագայում նա ճշտում է, թե ըստ հիշատակարանի ձեռագիրը գրված է Կաֆայում, 1584 թ., բայց ավելի ուշ դրան կցվել է մի նոր պրակ այս ողբի բնագրով, որի գրիչն ինքը Հակոբ Թոխաթցին է (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 136—137)։

Ե օրինակը նույնպես ինքնագիր է, քանի որ այս դեպքում ձեռագրի գրիչը, ինչպես երևում է 262բ—263բ թերթերում գրված հիշատակարանից, ինքը՝ Հակոբ Թոխաթցին է, թեև մեզ անհայտ պատճառով այստեղ նա չի արտագրել ողբի վերջին 13 տունը։

2. ՆՈՐԻՆ ՅԱԿՈԲԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ԽՐԱՏ ՎԱՍՆ ԱՆՁԻՆ ԻԻՐՈՅ (էջ 539)

(«Յակոբ Թոխաթցի մեղօք զառածեալ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 2939, թերթ 519բ։
B = 1636, թերթ 133ա—134ա։
C = 2093, թերթ 195ա—195բ։
D = 10006, թերթ 38բ—39ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Երուսաղեմ, ձեռ. № 892, թերթ 169բ (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 405)։

Բ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1531, թերթ 387ա (նույն տեղում, հտ. Ե, էջ 283)։

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Յակոբի»։

Տպագրվում է առաջին անգամ։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս Մատենագրական հետազոտություններ, հտ. Դ, Վիեննա, 1938, էջ 6)։

3. ՆՈՐԻՆ ՅԱԿՈԲԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ՍՐԲՈՑ ՆՈՐԱՅ (էջ 540)

(«Անեղանելին աստուած, անսկիզբն և անհառական»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 424—426։ Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 1621 ձեռագրից, թերթ 487ա—497ա։

B = 1636, թերթ 134ա—137բ։

C = 10006, թերթ 39ա—42բ։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «Մատենագրական հետազոտություններ», հտ. Դ, էջ 7)։

4. Ի ՅԱԿՈԲ ԻՐԻՑՈՒԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ԴԵՂՉՈՒԿ ՈՏԱՆԱՒՈՐՍ Ի ՊԷՄՄ ՎԱՐԱԳԱՊԵՏԻՆ ԻՐՈՑ՝ ՅԱԿՈԲ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ, ՈՐ ԱՍԻ ԱՅՎԱՔԵՆՑ, ԵՒ ԻՐԵՒՆՑ ՄԱԿԱՆՈՒՆ ԱՍԵՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐԻ ԲԱՔՈՒԿԻ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲ, ՈՐ Է ԱՅԺՄ Ի ԼԵՀԱՑ ՏՈՒՆ, ՋԱՄՈՍՑԱ (էջ 545)

(«Յիսուսի աստուծոյ, որդւոյն միածնի»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից (թերթ 327բ—330ա): Ձեռագրի այդ մասի գրիչն ինքը՝ Հակոբ Խոխաթցին է:

Այս աղբյուրից ընդօրինակություն կա Վիեննայի № 745 ձեռագրում, թերթ 228ա—230ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 288—289):

Տնազգուխ տառերը հոդում են «Յակոբ անարժանիս բնիկ»:

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 174—175):

5. Ի ԲԱՔՈՒԿ ՅԱԿՈԲ ԻՐԻՑՈՒԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՊԷՄՄ ՎԱՐԱԳԱՊԵՏԻՆ ԻՐՈՑ՝ ԱՅՎԱՔԵՆՑ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԻՆ (էջ 548)

(«Հիբար ևողանձնէ»)

Հրատարակվում է առաջին անգամ, ինքնագրից՝ Մատենադարանի № 10050 ձեռագրից, թերթ 335բ—337բ:

Այս աղբյուրից ընդօրինակություն կա Վիեննայի № 745 ձեռագրում, թերթ 230ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 289):

Հատվածների սկզբնատառերը հոդում են «Հայր»:

Ոտանավորի ավարտից հետո ձեռագրում կա Հակոբ Խոխաթցու հետևյալ հիշատակարանը. «Եւ ես առաւել տեսոյդ ցանկալի անձն իմ փափագի արժանի լինել: Գարձեալ կրկնակի խնդրեմ յաստուծոյ, զանձինս մեր հանդերձ բնտանեօքս ի սուրբ յաղօթս քո ընդունելի, մեր յանձին եղեալ եմք: Ողորմեայ մեզ տէր աստուած մեր, ասացես Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա, զիմ՝ աշակերտիս չատ մեզրն ջնջեա»: Այս հիշատակարանը ևս ուղղված է հեղինակի ուսուցիչ Այվաթենց տէր Հակոբին:

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 175 և Մատենադարանի հետազոտություններ, հտ. Դ, էջ 7):

6. ՅԱԿՈԲԱՅ ԹՈՒՆԱԹԵՑԻՈՅ ԱՍԱՑԵԱԼ ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԿԵՆԱՑ ՄԱՐԴԿԱՆ (էջ 551)

(«Աստուած սահմնաց գմարդն առաջին»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = «Բազմավէպ», 1865, էջ 208—211: Բնագիրը հանված է Վիեննայի № 304 ձեռագրից, թերթ 167ա—170բ:

B = 1636, թերթ 124ա—128բ:

C = 10006, թերթ 32բ—35բ:

D = 2093, թերթ 195բ—198բ:

Այլ օրինակներ

Ա. Երուսաղեմ, № 892, թերթ 157ա (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 405):

Բ. Բեռլինի Արքունի մատենադարանի ձեռ. № 63, թերթ 336բ (տե՛ս Ն. Ակինյան, ՀՊՏ, էջ 176)։

Գ. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 42, թերթ 251ա (տե՛ս Սուրմեյան, Մայր ցուցակ Հալեպի, հտ. Բ, էջ 127)։

Այլ հրատարակություն

«Համբաւաբեր Ռուսիոյ», 1863, № 40—43, էջ 7—8։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

Տնագլուխ տառերը այբբենական կարգով են։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 176 և Մատենագրական հետազոտություններ, հտ. Դ, էջ 8)։

7. ՅԱԿՈԲԱՅ ԵՐԻՑՈՒ ԱՍԱՑԵԱԼ ԶՂՋՄԱՆ ԽՕՍՏՈՎԱՆՕՐԷՆ (էջ 557)

(«Յերգոցն Դաւթի սկիզբն արարից»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 1636, թերթ 128բ—131բ։

B = 10006, թերթ 35բ—37բ։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 304, թերթ 16բ (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 732)։

Բ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 892, թերթ 161ա (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 405)։

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Յակոբ քահանայի ասացեալ է»։

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 176—177)։

8. ՆՈՐԻՆ ՅԱԿՈԲԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ՈՂԲ ԱՂՕԹԱԿԱՆ (էջ 561)

(«Յիսուս Քրիստոս, ի փրկիչդ աղերսեմ»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = 1636, թերթ 131բ—133ա։

B = 2093, թերթ 199ա—200ա։

C = 10006, թերթ 37բ—38ա։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 304, թերթ 18ա (տե՛ս Տաշյան, Ցուցակ, էջ 732)։

Բ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 892, թերթ 163ա (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 405)։

Տնագլուխ տառերը հոդում են «Յակոբ քահանայի է»։

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հիշատակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս ՀՊՏ, էջ 177)։

9. ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՇԱՐԱԳՐՈՂԻ ՍԱՂՄՈՍԻՍ, ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՈՂՈՐՄԵՍՑԻ, ԱՄԷՆ (էջ 563)

(«Յետ Ադամայ ելանելոյն ի փափկութեան»)

Օգտագործված աղբյուրներ

a = Ն. Ակինյան. *Հինգ պանդուխտ տաղասացներ, էջ 168—172: Բնագիրը հանված է Վիեննայի № 304 ձեռագրից, թերթ 163ա—167ա: Ըստ հրատարակչի վկայության, ձեռագրի վրա (թերթ 8ա) կա հեղինակի՝ Հակոբ Թոխաթցու, ստորագրությունը, ուստի այս աղբյուրն ինքնագրի արժեք ունի: Բայց քանի որ Ն. Ակինյանը ոտանավորը բերել է միայն հատվածաբար, մենք ստիպված ենք եղել պակասող մասերը լրացնել մյուս աղբյուրներից:*

b = Պողարյան. *Մայր ցուցակ, հտ. Գ, էջ 401—404: Բնագիրը հանված է Երուսաղեմի № 892 ձեռագրից, թերթ 153ա—156ա:*

C = *2939, թերթ 518ա—519բ:*

D = *1636, թերթ 137ա—138բ:*

E = *2093, թերթ 191բ—194բ:*

Այլ օրինակներ

Ա. Սեբաստիա, ձեռ. № 229, թերթ 254ա (տե՛ս Գուշակյան. *Ցուցակ, էջ 117):*

Բ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1531, թերթ 378—379 (տե՛ս Պողարյան. *Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 283):*

Գ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1621, թերթ 478—487 (նույն տեղում, էջ 423—424):

Դ. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 48, թերթ 245ա, «Շարագրողի Տէր աստուած ողորմեսցի» խորագրով: Մեջ է բերված առաջին տունն ու վերջին մասը՝ սկսած 113-րդ տողից (տե՛ս Սուրմեյան, *Մայր ցուցակ Հալեպի, հտ. Բ, էջ 127):*

Գրված է 1627 թ.:

10. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՅ, Ի ՅԱԿՈԲ ՔԱՀԱՆԱՅԷ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 568)

(«Յաստուծոյ շինեալ քաղաք պատուական»)

Օգտագործված աղբյուրներ

A = *7050, թերթ 269ա—270բ:*

A′ = *Վիեննա, ձեռ. № 387, թերթ 24ա—25բ:*

B = *7014, թերթ 160բ—162ա:*

B′ = *Վիեննա, ձեռ. № 671, թերթ 68բ—71բ:*

C = *8699, թերթ 186բ—188բ:*

C′ = *Վիեննա, ձեռ. № 343, թերթ 191ա:*

D = *9600, թերթ 66բ—68ա:*

E = *740, թերթ 14ա—15բ:*

F = *10167, թերթ 44ա—45բ:*

G = *3425, թերթ 33բ—34ա:*

H = *2394, թերթ 169բ—173ա:*

δ = *7193, թերթ 1ա—3ա:*

J = 10208, թերթ 115բ—117ա։

K = 6097, թերթ 302բ—304բ։

D′ = Վիեննա, ձեռ. № 417, թերթ 40բ—43ա։

L = 9597, թերթ 65ա—68ա։

m = «Գիրք պարութեան և Տաղարան վայելուչ...», 1714, էջ 201—203։ Աղբյուրը չի հիշատակված։

N = 7092, թերթ 17ա—17բ։

E′ = Վիեննա, ձեռ. № 577, թերթ 597ա և 61ա։

O = 2436, թերթ 74ա—76բ։

P = 1636, թերթ 137բ—139բ։

Q = 7682, թերթ 16բ—17ա և 18ա—18բ։

F′ = Վիեննա, ձեռ. № 514, թերթ 112բ։

R = 1990, թերթ 17բ—18ա։

S = 1006, թերթ 42բ—44բ։

Այլ օրինակներ

Ա. Մատենադարան, ձեռ. № 10723, թերթ 51ա—51բ։ Առկա են միայն 1, 4, 5, 8-րդ տները։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 151ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հա. Բ, էջ 594)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1215, թերթ 80բ (նույն տեղում, էջ 863)։

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 973, թերթ 84բ (նույն տեղում, էջ 559—560)։

Ե. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 373 (նույն տեղում, էջ 682)։

Զ. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1400, թերթ 201ա—211ա, «Տաղս ս. յերուսաղեմայ, յաւկար բահանայի ասացեալ» խորագրով (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հա. Ե, էջ 51—52)։

Է. Զալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 129ա—135ա (տե՛ս Կյուլեսերյան, Յուցակ Զալաթիայի, էջ 886)։

Ը. Զալաթիա, ձեռ. № 265, թերթ 232Ր (նույն տեղում, էջ 1211)։

Թ. Զմմառ, ձեռ. № 604, թերթ 206բ (տե՛ս Ակինյան, Ոսկյան, Յուցակ, հա. Բ, էջ 211)։

Ժ. Զմմառ, ձեռ. № 522, թերթ 16բ (նույն տեղում, էջ 125)։

ԺԱ. Հալեպի Ամերիկյան վարժարան, ձեռ. № 28, թերթ 827ա (տե՛ս Սուրմեյան, Մայր ցուցակ Հալեպի, հա. Բ, էջ 89)։

Այլ հրատարակություններ

ա) «Գրքուկս որ կոչի Տաղարան», 1740, էջ 270—274։ Արտատպություն է m աղբյուրից։

բ) «Հանդէս ամսօրեայ», 1909, էջ 373—374։ Քննական բնագիր է՝ կազմված Վիեննայի №№ 387, 671, 343, 417, 577 և 514 ձեռագրերի բաղդատությամբ։ Հրատարակել է Ն. Ակինյանը։ Քանի որ Ն. Ակինյանի օգտագործած ձեռագրերը մեր ձեռքի տակ չեն եղել, օգտագործել ենք նրա ցույց տված տարբերվածները և դրանք դիտել որպես A′, B′, C′, D′, E′, F′ աղբյուրներ։

Գրված է 1635 թ.։

Կ. Կոստանյանցը «Նոր ժողովածուի» Բ պրակում, խոսելով Հակոբ Արծկեացու մասին, գրում է. «Կա և մի այլ Յակոբ երէց, նորա տաղը՝ «Վասն Երուսաղեմի»

գրված է 1636-ին: Մենք անկարող ենք որոշել, թե Արծկեացին կամ Նետրաենցը և այս Յակոբ երէցը նույնն են» (էջ 20):

Հ. Տաշյանն իր «Յուցակում» (էջ 792) վերագրում է Հակոբ Սանցուն:

Ն. Ակինյանը հրատարակել է որպես Հակոբ Կեսարացու երկ, բայց 1930-ին «Միրթիչ եպիսկոպոս Ադանունի, միաբանք և այցելուք Հայ Երուսաղեմի» գրախոսությանն ձեռ («Հանդէս ամսօրեայ», 1930, էջ 368—369) ուղղել է իր սխալը գրելով, թե բուն էջմիածնի մի ձեռագրի՝ տապի հնդինակը Հակոբ Թոխաթցին է:

Խաչատուր Թոխաթցի

I. Ի ԹՈՒՆԱՔՑԻ ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԻՐԻՑՈՒԻ ԱՍԱՑԵԱԼ (էջ 574)

(«Տեսէք զամաճս դժնեի»)

Օգտագործված ապրյուրներ

A = 10050, թերթ 374բ—375ա:
B = 10077, թերթ 63բ—65ա:

Այլ օրինակ

Վիեննա, ձեռ. N 745, թերթ 250բ (տե՛ս Ոսկյան. Յուցակ. հա. Բ, էջ 289):

Առաջին անգամ, A ապրյուրից, հրատարակել է Ս. Բոյանջյանը. (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1962, N 6, էջ 523—524):

Խաչատուր Թոխաթցի (Երկբայելի)

ՏԵՂ Ի ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԻՐԻՑՈՒԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ՎԱՍՆ ՈՒԽՏԱՒՈՐԵԱՆ, ԵՐԿՈՒՒ ԱՂՔ ԼԵՂՈՒԻՆ, ԽՈՍՏ ԱՂՆԻՒ (էջ 576)

(«Խաւարանքիս, ճարկիզ, մնձևչիւ, առնգալ»)

Օգտագործված ապրյուրներ

A = 7707, թերթ 31բ—33ա:
B = 3081, թերթ 27բ—28ա:
C = 4996, թերթ 73ա—74բ:
D = 10050, թերթ 404բ—405բ:
E = 695, թերթ 243ա—243բ:
F = 7715, թերթ 25բ—26բ:
G = 3394, թերթ 37ա—38բ:
H = 8699, թերթ 188բ—189բ:
δ = 10208, թերթ 140ա—140բ:
J = 7128, թերթ 10ա—11բ:
K = 7717, թերթ 131բ—132բ:
L = 7193, թերթ 105ա—106բ:
M = 3411, թերթ 55ա—56ա:

N = 5668, թերթ 45ա—46բ։
O = 7714, թերթ 114ա—115բ։
P = 9597, թերթ 244ա—245ա։
Q = 597, թերթ 202բ—204ա։
R = 7712, թերթ 4բ—5բ։
S = 1990, թերթ 34ա—34բ։
T = 8083, թերթ 46ա—46բ։

Այլ օրինակներ

Ա. Վիեննա, ձեռ. № 745, թերթ 282ա (տե՛ս Ոսկյան, Յուցակ, հտ. Բ, էջ 290)։

Բ. Վիեննա, ձեռ. № 1002, թերթ 176ա (նույն տեղում, էջ 595)։

Գ. Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 214ա (նույն տեղում, էջ 677)։

Դ. Վիեննա, ձեռ. № 1259, թերթ 69բ (նույն տեղում, էջ 896)։

Ե. Քառատուն մանկունք, ձեռ. № 121, թերթ 30ա (տե՛ս Սուրմեյան, Յուցակ, էջ 209)։

Զ. Ղալաթիա, ձեռ. № 141, թերթ 487ա—489ա (տե՛ս Կյուլեսերյան, Յուցակ Ղալաթիայի, էջ 978)։

Է. Երուսաղեմ, ձեռ. № 1455, թերթ 132բ (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 140)։

Ը. Բրիտանական թանգարան, Հայերեն ձեռ. № 108, թերթ 256բ (տե՛ս Conybeare, A Catalogue, էջ 279)։

Առաջին անգամ, K աղբյուրից, հրատարակել է Կ. Կոստանյանցը «Նոր ժողովածուի» Գ պրակում, էջ 18—20։

Տնագլուխ տառերը հողում են «խաչատուրէ»։

Խաչատուր Թոխաթցուն ենք վերագրել երկբայելիորեն, որովհետև այդ բանը հաստատող բանասիրական որոշակի ապացույցներ չունենք։ Կարող ենք ասել միայն, որ այս և հաստատապես Խաչատուր Թոխաթցու գրչին պատկանող «Տեսէք զամենս զդմենի» սկսվածքով ոտանավորի հետագայն օրինակները պահպանվել են նույն՝ 1605 թ. գրչության № 10050 ձեռագրում, և որ այս երկու ոտանավորներն իրենց բանաստեղծական հնարանքներով և լեզվաոճական առանձնահատկություններով հարազատ են միմյանց։ Բացի դրանից, մեզ թվում է, թե ժամանակի բանաստեղծ Խաչատուրներից որպես այս ոտանավորի հեղինակ, ամենահավանականը Թոխաթցին է։ Խաչատուր Կաֆացին և «Ես գանգանս, որ ես գործեալ եմ» սկսվածքով ոտանավորի հեղինակը վարդապետներ են եղել, իսկ Խաչատուր երեց Կաֆացին (Խաչ-Թռուզը) հանդես է եկել ավելի ուշ՝ ժէ դարասկզբին։

ԿԱՐԱՊԵՏ ԲԱՂԻՇԵՑԻ

«Կարապետ վ. Բաղիշեցի (1475—1550)» հոդվածում Ն. Ակինյանը Բևականորեն («իբր») այն կարծիքն է հայտնել, Թե Կարապետ Բաղիշեցին ծնվել է 1475 թ.[1]։ Պ. Խաչատրյանը Համանական չի համարում այս ենթադրությունը[2], քանի որ 1483 թ., այսինքն այն ժամանակ, երբ ըստ այդ ենթադրության Կարապետ Բաղիշեցին ընդամենը 8 տարեկան է եղել, նա ընդօրինակել է մի գանձարան[3], որտեղ գետեղել է նաև իր «Գանձ Գրիգոր Աստուածաբանին ի գծոզէ այամ գանձարանիս, յանմիտ Կարապետ Բաղիշեցու» խորագրով երկը[4] ինչպես բանասերն է նկատում՝ «Հատուն ու բանիմաց մտքի արտադրանք», «որը Հորինելու Համար դրսից գոնե երիտասարդական տարիքում պետք է լիներ»[5]։ Ելնելով սրանից՝ Պ. Խաչատրյանը Կարապետ Բաղիշեցու ծնունդը դնում է «ամենաուշը 1460-ական ԹԹ. սկզբներին»[6]։

Ասկայն, ինչպես վերջերս պարզել է Ն. Պողարյանը[7], Կարապետ Բաղիշեցին 1477 թ. արդեն ընդօրինակել է մի չարակնոց[8], իսկ նրա «Թէ ձայն ունիս բաղցր ու բարակ» և «Ո՛վ սիրելի եղբայր որ ես» սկսվածքներով ոտանավորները կան 1476 թ. գրչության մի ձեռագրում[9]։ Այս փաստերից բանասերն իրավացիորեն այն եզրակացությանն է հանգում, Թե Կարապետ Բաղիշեցին պետք է ծնված լիներ «Համաչարաբ Ժե դարու կեսուն»[10]։

Կարապետ Բաղիշեցու մասին հայտնի են կենսագրական մի քանի փաստեր. 1496 թ. Մշո Առաքելոց վանքում նա կազմել ու վերանորոգել է «Վլիհ» կոչված ավետարաններ է դրա հիշատակարանում գրել. «...Ջաւսանուն Կարապետ արհեցս գԲաղիշեցիս՝ զվերջին կազմոցս յիշեցէք»[11]։ Նույն տարին Տարոնի ս. Կարապետ կամ

---

1 Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 318։

2 Տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 93—94։

3 Մատենադարանի ձեռ. № 5785։ Հիշատակարանում (Թերթ 152ա) կարդում ենք. «Հանպիտան ծառայ՝ զԿարապետ Բաղիշեցիս յիշեալ ի բարին, ո՛վ պատուական երէց, ի ԹՎ. ՉԼԲ (1483), ապրիլ ԺԷ (15)»։

4 Նույն տեղում, Թերթ 113ա—115բ։

5 Տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 94։

6 Նույն տեղում։

7 Տե՛ս Ն. Պողարյան, Հայ գրողներ, էջ 442—444։

8 Երեւանի № 1669 ձեռագիրն է (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, Հտ. Ե, էջ 522—524)։

9 Երեւանի № 1193 ձեռագիրն է, Թերթ 879ա (տե՛ս Պողարյան, Մայր ցուցակ, Հտ. Գ, էջ 314)։

10 Տե՛ս Հայ գրողներ, էջ 442։

11 Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 320։

Գլակա վանքում, ոսկերիչներ Արանդարի և Շահդուրաթի ընկերակցությամբ, պատրաստել է կիլիկյան շրջանի մի ձեռագիր ավետարանի արծաթե կազմը և առաջին երեսին, ոսկերիչ վարպետների և արծաթը նվիրող Մելիքսեթ եպիսկոպոսի անուններիս կողքին, երկու անգամ հիշատակել նաև իր անունը[12]: 1497 թ., նույն վանքում, ընդօրինակել է Գրիգոր Տարոնացու արտագրած մի ձեռագրի անձրևից փչացած պրակները և այդ մասին թողել հետևյալ հիշատակարանը. «Նաև զանարժան ծառայս ծառայիցդ աստուծոյ գկարապետ սուտանուն արեղայս զԲազիշեցիկս յիշեցէ՛ք ի բարին Քրիստոսի, որ զայս վեց տետր ու կեսս գրեցի: Զի գիրքս նոր էր գրած և յահէ ամրակաց հեծելոց կայր ի պահըստի ի ծերպս վիմաց և յիջմանէ անձրևաց ապականեալ էր զոր ծրեցի բան իմում կարի: Յիշեցէք ի Տէր և աստուած գձեզ յիշեսա, ամէն»[13]: 1502 թ. Միջագետքի Բերդաձոր գյուղում ընդօրինակել է մի Մաշտոց, որի հիշատակարանում գրել է իր այդտեղ գտնվելու հանգամանքների մասին. «Արդ գրեցաւ սուրբ գիրքս, որ կոչի Մաշտոց, յերկիրս Միջագետաց, ի յաստուածապահ և անուանի գեօղս, որ կոչի Բերդաձոր և անուանի Բևրիաջուկ, ձեռամբ անարժան և անպիտան, մեղաւոր և փծուն գրչի կարապետ սուտանուն արեղայի Բազիշեցոյ, որ պատահմամբ հանդիպեցայ աստ և սկսեալ կատարեցի կամօք և աջողութեամբ ամենակալին աստուծոյ...»: Եվ. «Արդ գրեցաւ սուրբ գիրքս ի թուականիս ՉՆԱ (1502), ի գառն և յանբարի ժամանակիս, որ յամենայն կողմանց նեղիմք յանօրինաց...»[14]: Այստեղ իսկ իր ոսկերիչ եղբոր՝ Աստվածատուրի մասին գրում է. «Անմեղ դահատակեալ եղև ի ձեռն հարամկաց, ի յանապատն Մշոյ և եթող ինձ սուգ անմխիթար»[15]: Այս տողերից երևում է, թե բազաքական ինչպիսի անապահով պայմաններում է ապրել Կարապետ Բազիշեցին Սեֆյան Պարսկաստանի և նրա դեմ ընդվզած քրդական ցեղերի միջև մղված կատաղի կռիվների այդ տարիներին: Ըստ երևույթին հենց այդ պայմաններն են ստիպել նրան հայրենիքից հեռանալ և «պատահմամբ» հայտնվել Միջագետքում: Այս հիշատակարանից իմանում ենք նաև, որ Կարապետ Բազիշեցու հոր անունը եղել է Ստեփանոս, մորը՝ Ալամշահ, իսկ վերը հիշատակված ձեռագրի (Մատենադարանի ձեռ. № 9422) արծաթե կազմը պատրաստող ոսկերիչներից մեկը՝ Շահդուրաթը, եղել է նրա եղբորորդին: 1513 թ., Մուշից ոչ հեռու գտնվող Եղրդուտի վանքում, Կարապետ Բազիշեցին ընդօրինակել է մի Սաղմոսարան[16], որի հիշատակարանը հրատարակել է Ն. Ակինյանը՝ իր գրած «Ոդր ի վերայ արշաւանաց Իսմայէլ շահի» վերնագրով: 1526 թ. նա նորից եղել է Տարոնում և ս. Առաքելոց վանքում ընդօրինակել մի Հայսմավուրք[17]:

Բանասիրության մեջ երբեմն Կարապետ Բազիշեցուն են վերագրել ստեղծագործություններ, որոնք նրանը չեն և, ընդհակառակը, նրա ստեղծագործությունները երբեմն վերագրվել են ուրիշներին: Այս շփոթության պատճառն այն է, որ ԺԶ—ԺԷ դարերում Կարապետ անունով հանդես են եկել մի քանի բանաստեղծներ, որոնց կյանքի ու գործունեության շատ հանգամանքներ ցարդ անբավարար են ուսումնասիրված:

---

12 Մատենադարանի № 9422 ձեռագիրն է: Մանրամասն նկարագրությունը տե՛ս Ա. Մնացականյան. Հայկական գարդարվեստ, Երևան, 1955, էջ 629—641:

13 Մատենադարանի ձեռ. № 3495, թերթ 338բ:

14 Մատենադարանի ձեռ. № 8166, թերթ 207—208:

15 Նույն տեղում, թերթ 208:

16 Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 322:

17 Մշո Առաքելոց վանքի № 57 ձեռագիրն է (տե՛ս Մուրադյան, Մաշտոցյան, Յուցակ, էջ 50):

Կարապետ Բաղիշեցուն մյուսներից տարբերակելու համար հարկ է պարզել, թե նա ինչ հոգևոր աստիճաններ է ունեցել։ Ն. Ակինյանը գտնում է, որ 1540-ական թվականներին նա եղել է աբեղա, ապա ձեռնադրվել է վարդապետ։ Ակինյանը նույնիսկ ենթադրում է, թե 1547 թ. գրված մի Սաղմոսարանում հիշատակվող Առաքելոց վանքի առաջնորդ Կարապետ արքեպիսկոպոսը ինքը՝ Կարապետ Բաղիշեցին է[18], թեև այդ մասին ձեռագրում հիշատակություն չկա։ Չի համոզում բանասերի այն պնդումը, թե. «Ամեն պարագայ կը մղէ զմեզ նոյնացնելու Կարապետ Բաղիշեցին Առաքելոց վանքի համանուն առաջնորդի հետ»[19]։ Այս պնդման համար բանասերը որևէ կռվան չի բերում, և, անշուշտ, իրավացի է Պ. Խաչատրյանը գրելով. «Դժվար թե Բաղիշեցին իր զառամյալ հասակում (1547 թ. եթե նա ապրելիս լիներ, առնվազն 85—87 տարեկան կլիներ) ընտրվեր առաջնորդի փոխանորդ»[20]։ Ինչ վերաբերում է այն կարծիքին, թե Կարապետ Բաղիշեցին 1540-ական թվականներին վարդապետ է ձեռնադրվել, ապա դա առաջացել է նրանից, որ Ն. Ակինյանը թյուրիմացաբար նրան է վերագրել 1540 թ. գրված «Տաղ արարածոց» երկը, որի բոլոր ձեռագիր օրինակներում, խորագրերի մեջ որպես հեղինակ հիշատակվում է ոմն Կարապետ վարդապետ։ Եթե 1540-ական թվականներին Կարապետ Բաղիշեցին վարդապետ ձեռնադրված լիներ, ապա 1526 թ. նրա ընդօրինակած գանձարանը 1552-ին վերանորոգող Մակար Հենեցին չէր կարող այդ բանը չշեշտել իր հիշատակարանում, մինչդեռ նա Բաղիշեցուն հիշում է որպես արդեն վախճանված աբեղա[21]։

Ն. Ակինյանի կարծիքով Կարապետ Բաղիշեցին «հավանորեն» մեռել է 1550 թ.[22]։ Այս սխալը նույնպես գալիս է «Տաղ արարածոցը» թյուրիմացաբար նրան վերագրելու փաստից։

Ն. Պողարյանը թեև գրում է, թե՝ «նրա մահուան պարագաները կմնան անծանոթ»[23], բայց գրքի Կարապետ Բաղիշեցուն նվիրված գլխի խորագրի տակ, որպես նրա մահվան թվական, հարցականով գնում է 1514 թ.։ Սա էլ հետևանք է այն բանի, որ բանասերին, որպես Կարապետ Բաղիշեցու ընդօրինակած վերջին երկ, հայտնի է եղել 1513 թ. գրչության Հայսմավուրքը։

Մեր կարծիքով Կարապետ Բաղիշեցին պետք է վախճանված լինի 1526 թվականից, այսինքն վերջին ձեռագիրն ընդօրինակելուց, մի փոքր հետո, այլապես նրա հետագա գործունեության մասին որևէ տեղեկություն կունենայինք։

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՔԱՀԱՆԱ

«Տաղ վասն սուրբ Էջմիածնայ նուիրակներու գլխատման» ոտանավորում Հովհաննես քահանան որպես ականատես է նկարագրում 1506 թ. կատարված դեպքերը։ Այստեղից կարելի է ենթադրել, որ նա ծնված պիտի լինի ԺԵ դարի երկրորդ կեսին։ Եղել է քահանա, ինչպես ինքն է գրում ոտանավորի 140-րդ տողում։

---

18 Մեր կարծիքով, հիշատակարանի. «... յառաջնորդութեան սուրբ ուխտիս արքեպիսկոպոսացն տեառն Կարապետի» բառերը (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 323) հիմք չեն տալիս պնդելու, թե այս Կարապետը Բաղիշեցին է։

19 Նույն տեղում։

20 Տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 96։

21 Ավելի մանրամասն տե՛ս նույն տեղում։

22 Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 323։

23 Տե՛ս Հայ գրողներ, էջ 442։

Ծնվել է Դերջան Նահանգի Փողձա գյուղում, հավանաբար ԺԶ դարի 80-ական թթ., Մկրտիչ քահանայի ընտանիքում: Մեռած է համարվում 1545 թ.՝ շուրջ 65 տարեկան հասակում[1]: Ն. Ակինյանը նրա կյանքի ծաղկուն ժամանակը համարում է 1525—1545 թթ.:

Մաղաքիա Դերջանցին 1500 թվականից ուսանել է Գլակա վանքում, Մշեցի Գրիգոր վարդապետի համալսարանում և 20 տարի ունկնդրել նրան: 1521 թ. ստացել է վարդապետական գավազան: 1522 թ. իր ուսուցչի՝ Գրիգոր վարդապետի հետ ցամաքային ճանապարհով ուղևորվել է Երուսաղեմ, բայց Գրիգոր վարդապետը վախճանվել է Հալեպում, իսկ Մաղաքիա Դերջանցին ստիպված վերադարձել է Դերջան և պարոց բացել: 1530 թ. նա իր աշակերտներից Հիշում է Կարապետին, Մեսրոպին, Սարգսին, Թագեոսին և Աստվածատուր Յաղուբյանին:

1530 թ. Մաղաքիա Դերջանցին մեկնել է Կ. Պոլիս, ընդունվել սուլթան Սուլեյմանի կողմից և թախանձանքով Կամախի եպիսկոպոսության (Կամախ և Ավազ վանքի) վրա դրված հարկը («մալը») 1200 «սպիտակից» իջեցրել 600-ի, իսկ արեղանների վրա դրված «խարճ» բոլորովին վերացրել ու հրաման առել եկեղեցիները վերանորոգելու[2]:

Երկրորդ անգամ նա Կ. Պոլիս է գնացել 1545 թ., մահից փորր-ինչ առաջ և Կ. Պոլսի պատրիարք, իր երբեմնի աշակերտ Աստվածատուր Յաղուբյանի միջոցով կրկին ընդունվել սուլթանի կողմից: Այս անգամ նա հաջողեցնում է կայսերական արտոնություն ստանալ Դերջանի, Բաբևրդի ու շրջակա գյուղերի բնակչությունից մանկաժողովները դադարեցնելու մասին[3], մի բան, որ մեծ հռչակ է բերում նրան:

Մաղաքիա Դերջանցին հայտնի է նաև որպես շինարար: 1523—1530 թթ. իր շինարարական գործունեության մասին նա հանգամանորեն գրել է իր հիշատակարան-ինքնակենսագրության մեջ: Նրա անունը գրված է եղել կոթերի եկեղեցում, որը նա վերանորոգել է 1525 թ., իսկ մի կամուրջի վրա եղել է հետևյալ արձանագրությունը. «Մեծ կամուրջն կապեցաւ ձեռամբ Մաղաքիա վարդապետի»[4]:

Հրապարակվող երկից և հիշյալ հիշատակարան-ինքնակենսագրությունից բացի Մաղաքիա Դերջանցին գրել է նաև «Կանոնագիրք էրիցական հաւն և իրաւունքն Մաղաքիա վարդապետի»[5] և «Մաղաքիա արեղայի համառօտ բանք չափաւ ի վերայ իւրաքանչիւր գրոց հնգամատեանին, Յեսուայ, Դատաւորաց» և «Հռութայ»[6] երկերը: Վերջինս, ըստ Ակինյանի, ոչ թե ինքնուրույն է, այլ աստվածաշնչի գրքերին կցված անանուն տաղաշարերի հարատացություն:

---

1 Այս և մյուս կենսագրական տվյալները քաղված են Ն. Ակինյանի «Մաղաքիա վ. Դերջանցի (+1545) տաղասաց, շինարար և բարեգործ» հոդվածից (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1952, էջ 574—581):

2 Այս մասին Մաղաքիա Դերջանցին գրել է իր հիշատակարան-ինքնակենսագրության մեջ, որը նախ հրատարակել է Հ. Ոսկյանը («Հանդէս ամսօրեայ», 1948, էջ 539—541), ապա Ն. Ակինյանը («Հանդէս ամսօրեայ», 1952, էջ 580—581):

3 Տե՛ս Մ. Օրմանյան. Ազգապատում, հտ. Բ, գիրք Բ, էջ 2237—2238:

4 Այս արձանագրությունը տե՛ս «Արեւելք», 1903, № 5355: Հրատարակել են նաև Ն. Ակինյանը՝ «Հանդէս ամսօրեայում» և Մ. Օրմանյանը՝ «Ազգապատումում»:

5 Հրատարակվել է «Արարատում», 1915, էջ 218:

6 Պահվում է Երուսաղեմի մատենադարանի № 998 ձեռագրում:

Մաղաքիա Դերջանցու մասին կարճառոտ տեղեկություններ հաղորդել են՝ Գրիգոր Դարանաղեցին («Ժամանակագրութիւն», էջ 338—341), Առաքել Դավրիժեցին («Պատմութիւն հայոց», էջ 448), Մ. Չամչյանը («Հայոց պատմութիւն», հտ. Գ, էջ 513), Մ. Օրմանյանը («Ազգապատում», հտ. Բ, գիրք Բ, էջ 2237—2238 և 2261), Հ. Աճառյանը («Հայոց անձնանունների բառարան», հտ. Գ, էջ 175)։

ՔՈՒՉԱԿ ՎԱՆԵՑԻ

Ղ. Փիրղալեմյանը «Յիշատակարան գրոց» անունով հայտնի իր հավաքածուի[1] 211 թերթում մեջ է բերում ավելի վաղ գրչության մի ավետարանում 1637 թ. գրված չափածո հիշատակարանի հետևյալ երեք տողերը.

Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան...
Քուչակ անուն բարի մտական
Եւ ստացող եղեալ սորան...

Այստեղ առաջին անգամ հանդիպում ենք «Քուչակ» անվանն ու իմանում, որ նա Ավետարանի ստացողն է։

Սրան հետևում է արձակ շարադրված մի հիշատակարան՝ գրված Ստեփանոս Ջուղայեցի Նազաշի ձեռքով, որ Փիրղալեմյանը բերում է գարձյալ հատվածաբար իր միջամտություններով հանդերձ. «Դարձեալ յիշեցէք զՔուչակն և զմեծ պապն իւր Նահապետ Վարպետն, որ մականուն աշուղ (երգիչ — Ղ. Փ.) Քուչակ ասի... (բազում հոեգկցոյց և խրատական երգս յօրինեալ է սա — Ղ. Փ.)։ ...Դարձեալ յիշեցէք զՔուչակն, որ ստացաւ զսա, և ետ ի գուռն սուրբ Թէոդորոս զօրաւարին (Խառակոնիս գէղջ—Ղ. Փ.) և ի ձեռն տէր Մելքիսէթին... ի թուին ՌԿԶ (1637) և ես Ստեփաննոս Ջուղայեցի Նազաշ երէցս հանդիպեցայ (ի — Ղ. Փ.) Խառակոնիս և գրեցի յիշատակարանս»[2]։

Ըստ Մ. Աբեղյանի, Ավետարանի ստացող այս Քուչակը ոչ թե աշուղն է, այլ նրա թոռը կամ ծոռը։ Սրա մեծ պապն է, որ կոչվել է Նահապետ Վարպետ աշուղ Քուչակ մականունով։ «Ինքը թոռը, — գրում է Մ. Աբեղյանը, — հիշատակարանի մեջ իրեն աշուղ չի անվանում, այլ «Քուչակ» անունը հիշատակում է իբրև իր սովորական անունը... և այդ անունը թոռան վրա գրված է, հավանորեն, իր պապի աշուղական մականունից»[3]։ Այստեղից գիտնականը հետևցնում է, թե այդ մեծ պապը, այսինքն աշուղ Քուչակը, հիշատակարանը պատվիրող իր ծոռից չորս սերունդ ավելի վաղ է հանդես եկել, «ուրեմն պիտի ծնված լինի 1637 թվից մոտավորապես 120—140 տարի առաջ (յուրաքանչյուր սերնդին հաշվելով միջին թվով 30—35 տարի), 15-րդ դարի վերջերում կամ 16-րդի առաջին տասնամյակներում»[4]։

Նահապետ Քուչակը Վանի շրջանի Խառակոնիս գյուղից է։ Գյուղի ս. Թորոս (Թեոդորոս) եկեղեցու գերեզմանատանը, Ա. Տեկանցի և Մ. Խրիմյանի վկայությամբ,

---

[1] Մատենադարանի № 6332 ձեռագիրն է։

[2] Հիշատակարանի Ղ. Փիրղալեմյանի մեջ բերած հատվածներն առաջին անգամ հրատարակել է Ա. Ղազինյանը (տե՛ս «Գարուն», 1979, № 3, էջ 88) և նկատել, որ Ա. Տեկանցը Նահապետ Քուչակի կենսագրական ակնարկի համար օգտագործել է միայն հիշատակարանի Ղ. Փիրղալեմյանի հակիրճ ընդօրինակությունը։

[3] Տե՛ս Մ. Աբեղյան. Երկեր, հտ. Բ, Երևան, 1967, էջ 18։

[4] Նույն տեղում։

գտնվելիս է եղել նրա գերեզմանը։ Գերեզմանաքարի վրա, ըստ վերծանող Աշխարհ-բեկ Քալանթարի, եղել է հետևյալ արձանագրությունը. «Սա արեւ Քուչակ թվ ՌԽԱ ձզ Քս», որից երևում է, թե վախճանվել է 1592 թ.։ Մ. Աբեղյանը նկատելով, որ արձանագրության մեջ բացակայում է Քուչակի «Նահապետ» անունը և դրա փոխարեն կան «Սա արեւ» բառերը, կասկած է հայտնում, թե «արդյոք սխալ ընթերցում չէ՞ «Նահապետ» կամ «շատարև» բառի»[5]։

Միջնադարյան մի հայերենում, որի տարածող երգիչներից մեկն է եղել, ըստ Աս. Մնացականյանի[6], Նահապետ Քուչակը, վերջում նա իր մասին ավելացրել է մի քանի տող, որոնցից իմանում ենք, որ ապրել է հարյուր տարի, կամ, գուցե և, ավելի.

Ես Քուչաքս եմ Վանեցի,
Ի գեղէն Խառակոնիսայ.
Լցեր եմ հարիւր տարին,
Էլ չի՛ գար մտքիկս ի վերայ...[7]

Սա ևս վկայում է, որ աշուղը թոռը չէ, այլ «մեծ պապը», որը պիտի ծնված լինի ԺԵ դարի վերջերին։ Այս ենթադրությունը հաստատելու համար կա մի կական ևս՝ «Գովասանութիւն սուրբ Յովհաննիսի ասացեալ է, ընտիր և անոյշ և գեղեցիկ» խորագրով ոտանավորը, որի վերջին տան մեջ հիշատակվում է «Քուչակ» անունը։ Այս ոտանավորի հնագույն օրինակը մեզ է հասել ԺԷ դարասկզբի գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 7707) և ունի շատ սխալներ ու աղավաղումներ, որոնք, անշուշտ, արդյունք են բազմաթիվ ընդօրինակությունների և անցել են ձեռագրից ձեռագիր։ Եթե դա այդպես է, ապա կարելի է ասել, որ ոտանավորը պետք է գրված լինի մեզ հասած հնագույն օրինակից շատ ավելի վաղ, հավանաբար ԺԶ դարի կեսերին։

Աշուղ Քուչակը ոչ մի տեղ չի տալիս իր «Նահապետ» անունը, բայց մեր կարծիքով հենց Նահապետն է, քանի որ հավանական չէ, որ նույն վայրում, նույն ժամանակ հանդես եկած լինեն երկու բանաստեղծ նույն աշուղ Քուչակ անունով։

Ձեռագրերում Քուչակ Վանեցու անունով պահպանվել են երկու հայերեն և աշուղական տաղաչափությամբ հորինված մի շարք թուրքերեն ոտանավորներ, որոնք իր թարգմանությամբ հրատարակել է Օ. Եգանյանը[8]։

Քուչակն իր անունով ասել է նաև Ֆրիկի «Վասն ի վերայ եղբայրասպանին» բանաստեղծության մի տարբերակը[9]։

Վանեցի («Վանլի» ձևով) Քուչակի անվանը հանդիպում ենք նաև ԺԹ դարում գրի առնված մի հեքիաթում, «Սանամօր և քավորի գովասանք» ոտանավորի մեջ[10], որն ըստ Մ. Աբեղյանի՝ գրված է եղել Ալաշկերտում և իբրև ժողովրդական երգ, անցնելով բերներերան, լեզվական փոփոխություններ է կրել։ Սրա մեկ այլ տարբերակը, որտեղ հեղինակի անունը պահպանված է «Վանլի Քիւչար» ձևով, Լոռում գրի է առել Եղիշե Երզնկյանը, իսկ հրատարակել է Ե. Լալայանը[11]։

---

5 Նույն տեղում, էջ 19։

6 Տե՛ս Աս. Մնացականյան, Հայկական միջնադարյան ժողովրդական երգեր, էջ 567։

7 Նույն տեղում, էջ 280։

8 Տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», 1960, № 5, էջ 465—481։

9 Տե՛ս Ֆրիկ, «Դիւան» (աշխատասիրությամբ Տիրայր արքեպիսկոպոսի), Նյու Յորք, 1952, էջ 551—554։

10 Տե՛ս Տ. Նավասարդյանց, Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, Զ գիրք, Թիֆլիս, 1890, էջ 77։

11 Տե՛ս «Ազգագրական հանդէս», գիրք XI, Թիֆլիս, 1904, էջ 78—80։

Այս ամենից հետևում է, որ Նահապետ Քուչակն իսկապես եղել է աշուղ, որն իր ստեղծագործություններից բացի երգել-տարածել է ժամանակի հայտնի բանաստեղծությունները: Իրավացի է Մ. Աբեղյանը գրելով, թե. «Քուչակը, իմ իմացածով, մեր ամենահին երգիչն է, որ «աշուղ» մականունն ունի»[12]:

Մ. Աբեղյանի այս եզրահանգմանը սատարում է նաև մի գրույց, որը պահպանվել է Երուսաղեմի 1700 թ. գրչության № 1760 ձեռագրում, (թերթ 654ա)[13] և որը, ըստ երևույթին, ծանոթ չի եղել արժանահիշատակ գիտնականին: Ըստ այդ գրույցի՝ աշուղ Քուչակն ու մի թուրք աշուղ Բաղեշում տեղի խանի առջև չունգուրով մրցման են ելել: Քուչակը հաղթել է: Պարտված թուրքը շուրջը նայելով նկատել է, որ սարն ի վեր բարձրանում է մի խոզ, իսկ ետևից տաս շուն, ու ծաղրանքով ասել է.

Թէլամ օլտի իշրմրդ,
Իշտա կէլտի քէշիշնիզ[14]:

Որին Քուչակն իսկույն պատասխանել է.

Նա քէշիշ տուր, նա մօլլա,
Օխումամիշ Մամատ Ալլա,
Վէխիր քէշիշ նեյլասուն,
Պիր քէշիշտուր, օն մօլլա[15]:

Բանասերներից ոմանք Նահապետ Քուչակին (Քուչակ Վանեցուն) են վերագրել միջնադարյան հայրենները կամ մասամբ, կամ ամբողջովին[16]: Գիտնականների մի մասը, սակայն, այն կարծիքին է, որ հայրենները առհասարակ մեկ անհատ բանաստեղծի, կամ բանաստեղծների ստեղծագործություններ չեն, այլ ժողովրդական կամ գուսանական-ժողովրդական երգեր[17]: Վերջին տեսակետը մեզ իրավացի է թվում, սակայն այս հարցին մենք չենք անդրադառնում, քանի որ նյութ է հատուկ ուսումնասիրության:

---

12 Տե՛ս Մ. Աբեղյան. Գուսանական ժողովրդական տաղեր, Երևան, 1940, էջ 5:

13 Տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Զ, էջ 101:

14 Թարգմանությունը. Վերջացավ գործը մեր,
Ահա եկավ տերտերը ձեր:

15 Թարգմանությունը. Ո՛չ տերտեր է, ո՛չ մոլլա,
Անդրագետ Մամատ Ալլա,
Խեղճ տերտերն ի՞նչ անի,
Մի տերտեր է, տաս մոլլա:

16 Օրինակ՝ Ա. Տեկանցը (տե՛ս Հայերգ, էջ ԺԱ—ԺԲ), Ա. Չոպանյանը (տե՛ս «Անահիտ», 1907, էջ 132—135, 184—189 և «Անահիտ», 1909, էջ 32), Վ. Գույումճյանը (տե՛ս «Նաւասարդ», Բուխարեստ, 1914, էջ 232), Մ. Մկրյանը տե՛ս XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ գրականություն, էջ XVIII—XXXIV), Ա. Ղուկասյանը (տե՛ս Նահապետ Քուչակ, Երևան, 1957) և այլն:

17 Օրինակ՝ Մ. Աբեղյանը (տե՛ս Գուսանական ժողովրդական տաղեր, ապա Երկեր, հտ. Բ), Հ. Թաղևոսյանը (տե՛ս Քուչակ Նահապետի երգերը, Թիֆլիս, 1903), Աս. Մնացականյանը (տե՛ս «Պատմաբանասիրական հանդես», 1958, № 2, էջ 234—257 և «Էջեր հայ ժողովրդի պատմության և բանասիրության», էջ 96—126:

Ծննդյան և մահվան թվականները հայտնի չեն։ Հայտնի է միայն, որ Հովհաննես Արճիշեցին ձեռագրեր է ընդօրինակել 1490, 1531—33 և 1547 թթ.[1], այսինքն՝ կարելի է ասել, որ նա ապրել է ԺՆ դարավերջին և ԺՋ դարի առաջին կեսին, և նրան չի կարելի շփոթել ԺԴ դարի հեղինակ Ոսպնակեր Հովհաննես վարդապետ Արճիշեցու հետ։

Հովհաննես Արճիշեցու մասին կենսագրական որոշ տեղեկություններ են պարունակում հիշյալ ձեռագրերի հիշատակարանները։ Առաջինից իմանում ենք, որ 1490 թ. նա արդեն քահանա է եղել, որ հոր անունը եղել է Աստվածատուր, մորը՝ Գուլիխաս, հորեղբորը՝ Միքայել, իսկ ուսուցիչներից մեկին կոչել են Հովհաննես վարդապետ։ Երկրորդ ձեռագրի հիշատակարանում, որը, փաստորեն, ժամանակագրություն է, Արճիշեցին տալիս է իր երկու ուրիշ ուսուցիչների՝ տեր Թադեոսի և տեր Մարգարտ Արճիշեցու անունները և ճշտում, թե ով է վերը հիշատակված ուսուցիչ Հովհաննեսը։ Դա Հովհաննես արեղա Բաղիշեցին է։

Այս երեք ձեռագրերի հիշատակարանները հարուստ տեղեկություններ են տալիս նաև Հովհաննես Արճիշեցու ապրած ժամանակաշրջանի պատմաքաղաքական իրադարձությունների մասին։

Հովհաննես Արճիշեցուն հիշատակել է Ղ. Ալիշանը՝ գրելով, որ նա տվել է Շահ Իսմայիլի ու նրա հաջորդների պատերազմների պատմությունը[2]։ Հովհաննես Արճիշեցուն ու նրա հիշատակարան-ժամանակագրությանն անդրադարձել է նաև Հ. Աճառյանը[3]։

ԱՍՏՎԱԾԱՏՈՒՐ (Ա.)

Հենվելով Կ. Կոստանյանցի հրատարակած օրինակի վրա, որը հանված է 1617 թ. գրչության մի ձեռագրից, որպես ԺՋ դարի բանաստեղծի, Աստվածատուրի մասին առաջին անգամ խոսել է Մ. Աբեղյանը։ «17-րդ դարու սկզբի տաղարաններում,— գրում է նա,— գտնում ենք մի քանի ուրախության երգեր, ուրեմն ամենից ուշը 16-րդ դարու երգեր, որոնց մեջ գինին և խրախճանքն են գովաբանվում»[4]։ Այնուհետև Սարկավագ Բերդակացու մասին խոսելիս, նա կրկին տալիս է Աստվածատուրի անունը. «նույն նյութը «Վասն խաղողի» (Կոստ. Գ. 63) մշակել է Աստվածատուր անունով մեկը (1617 թ. ձեռագիր), պարզաբար իբրև գինու գովք, զվարթ և ուրախ»[5]։ Պետք է նկատենք, սակայն, որ Մ. Աբեղյանին հայտնի չի եղել, որ «Տաղ և գովասանք» խորագրով ոտանավորը կա նաև ավելի հին՝ 1556 թ. ընդօրինակված ձեռագրում (ձեռ. № 8968), որից հետևում է, թե ԺՋ դարի կեսերին Աստվածատուրն արդեն գործող բանաստեղծ է եղել։ Իսկ երեք նկատի ունենանք, որ տարբեր ժամանակներում

---

1 Առաջինը Մատենադարանի № 6495 ձեռագիրն է (հիշատակարանը տե՛ս թերթ 436բ)։ Երկրորդի մասին տե՛ս Գ. Աղանյանց, Դիւան հայոց պատմութեան, գիրք Ժ 1912, էջ 19—30։ Այստեղ հրատարակված է հիշատակարանը։ Երրորդի մասին տե՛ս նույն տեղում, էջ 30—31։

2 Տե՛ս Ղ. Ալիշան, Հայապատում, Մ., էջ 129։

3 Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Գ, էջ 690։

4 Մ. Աբեղյան, Երկեր, հտ. Դ. Երևան, 1970, էջ 499։

5 Նույն տեղում, էջ 500։

տարածված է եղել ու նաև երգվել, կարող ենք ենթադրել, թե դրա հեղինակն սկսել է ստեղծագործել դեռևս ԺԶ դարասկզբին:

Ոտանավորի բնույթից ու այն բանից, որ տագում հեղինակի համար չի հիշատակվում որևէ հոգևոր կոչում, ենթադրում ենք, թե Աստվածատուրը եղել է աշխարհական:

ԱՍՏՎԱԾԱՏՈՒՐ (Բ)

«Ողբ ի վերայ մանկանց, Աստվածատուր երէց մի ասէր է» ոտանավորի հեղինակի մասին կենսագրական տեղեկություններ չունենք: Մեր ձեռքի տակ չի եղել որևէ ձեռագիր օրինակ, իսկ հրատարակիչները չեն հիշատակել ապրյուրները:

Բնույթով ու լեզվաոճական առանձնահատկություններով այս երկն առնչվում է ԺԵ դարավերջին և ԺԶ դարում հորինված համանման ոտանավորներին ու հենց դրանց հետ էլ զետեղված է նույն տպագիր Մաշտոցներում: Այստեղից ենթադրում ենք, որ հեղինակն ապրել է ԺԶ դարի սկզբին: Ոտանավորից գիտենք նաև, որ եղել է քահանա: Սա, մեր կարծիքով, «Տաղ և գովասանք այգոյ, խաղողոյ և գինոյ» ոտանավորի հեղինակ Աստվածատուրը չէ, որը, ամենայն հավանականությամբ, եղել է աշխարհական:

ՆԱԶԱՐ ԲԱՍԵՆՑԻ

Նազար Բասենցուց մեզ հասած միակ՝ «Գովասանութիւն...» ոտանավորի երկու ընդօրինակությունները գետեղված են 1611 և 1614 ԹԹ. գրված ձեռագրերում: Այդ օրինակները սխալաշատ են և պակասավոր, որից կարելի է ենթադրել, թե ընդօրինակված են ո՛չ ինքնագրից և ո՛չ իսկ դրա առաջին ընդօրինակություններից: Այստեղից հետևում է, թե ոտանավորի հեղինակն ապրել է շատ ավելի վաղ: Այսինքն՝ նա կարող է հանդես եկած լինել ԺԶ դարի կեսերին կամ, նույնիսկ, սկզբներին:

Նկատի ունենալով ոտանավորի բնույթը, կրոնական թեման ժողովրդական բառերով ու ձևերով ներկայացնելու եղանակը, այլև այն, որ Նազար Բասենցին ինքն իրեն անվանում է «աշուղ», ենթադրում ենք, որ նա հոգևորական չի եղել:

ԹԱԴԵՈՍ ԿՈՂՈՆԵՑԻ

Ծննդյան ու մահվան թվականները հայտնի չեն: Ն. Ակինյանի կարծիքով նրա «ծնունդը կարելի է դնել երևի 1500-ին»[1]: Հ. Քյուրտյանն առարկում է դրելով, թե այդ տարեթիվը «ոչնչով չի հաստատվում»[2]: Բայց կան տվյալներ, որոնք ցույց են տալիս, որ Թադեոս Կողոնեցին ապրել է ԺԶ դարի առաջին կեսին: Հայտնի է, օրինակ, որ 1521 թ. նա գտնվել է Երզնկայում և այնտեղ կազմել մի Հայսմավուրք: Մաղաքիա Գերջանցին 1531 թ. իր աշակերտների ցանկում հիշատակում է մի տեր Թադեոս, առանց մականվան, որը Ակինյանի կարծիքով հենց Թադեոս Կողոնեցին է: 1534 թ. Թադեոս Կողոնեցին մեկնել է Երուսաղեմ և այնտեղ գնել մի «Գիրք արարածոց», որի հիշատակարանում գրել է. «Ես Թադէոս վարդապետ Կողոնեցի գնեցի...» և այլն: 1548 թ. նա կազմել է մի Ավետարան: Ըստ Ն. Ակինյանի՝ Թադեոս Կողոնեցին իր «Անձինք...ը» պետք է գրած լինի 1532 թ.՝ վարդապետական գավազան ստանալու նախօրյակին:

---

1 Ն. Ակինյանի հոդվածը տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 53—71:

2 Հ. Քյուրտյանի գրախոսությունը տե՛ս «Բազմավէպ», 1954, էջ 70—71:

Նկատի ունենալով 1562 թ. ընդօրինակված մի Մաշտոց[1], որի դրիչ Ղազարը հիշատակարանում խնդրում է հիշել իր ուսուցիչ «Թադեոս ռաբունի վարդապետին», Ն. Ակինյանը այն կարծիքն է հայտնել, թե այդ թվականին Թադեոս Կողոնեցին դեռևս կենդանի է եղել։ Հ. Քյուրտյանն առարկում է, գտնելով, թե աշակերտը կարող էր ուսուցչի մահից հետո ևս հիշել նրան։ Քյուրտյանը նկատում է նաև, որ Թադեոս Կողոնեցին գրչությամբ չի զբաղվել։ Այդ մասին ձեռագրերում որևէ տեղեկություն չկա։

Ն. Ակինյանը «Անձինք...-ի» հեղինակին անվանում է Կողինացի, Հ. Քյուրտյանը՝ Կողոնիացի, իսկ ոտանավորի խորագրում կարդում ենք Կողոնեցի։ Բոլորն էլ նույն տեղանվան տարբեր ձևերն են։

ԱՍՏՎԱԾԱՏՈՒՐ ՀԵՆԵՑԻ

«Ճառս ի Աստուածատուր վարդապետէ...» ոտանավորի Մատենադարանում պահվող հնագույն օրինակը գտնվում է 1556 թ. ընդօրինակված մի ձեռագրում (ձեռ. № 8968)։ Այստեղից ենթադրում ենք, թե Աստվածատուր Հենեցին պետք է ապրած լինի ԺԶ դարի առաջին կեսին։ Այս կարծիքն է հայտնել նաև Հ. Անասյանը[2]։ Միաժամանակ, հենվելով Հ. Տաշյանի ենթադրության վրա, նա ևս կարծում է, թե այս Աստվածատուրը նույն ինքը Աստվածատուր Մեծոփեցին է[3], որի խնդրանքով 1523 թ. Գրիգորիս Աղթամարցին գրել է «Ծաղկունքն ասեն հերիք արա» տողով սկսվող բանաստեղծությունը։ Սակայն այս կարծիքը հաստատող կովաններ չկան։ Հ. Անասյանը ենթադրում է նաև, թե Աստվածատուր Հենեցին եղել է «Ջորրորդ Հայոց Հայնի կամ Հենի ավանից»[4]։

Տաղի խորագրից իմանում ենք, որ հեղինակը վարդապետ է եղել։

ՂԱԶԱՐ ՍԵՐԱՍՏԱՑԻ

Այս Ղազար Սեբաստացուն չի կարելի շփոթել ԺԷ դարի կեսերի կրոնական գործիչ, Տևերիկի եպիսկոպոս Ղազար Սեբաստացու հետ, որի մասին տեղեկություններ է տալիս Ե. Օրմանյանը[5]։ Ուրիշ է նաև այն Ղազար տաղասացը, որի բազմատպիս կրոնական բովանդակություն ունեցող տաղերի հավաքածուն գտնվում է Վիեննայի № 38 ձեռագրում[6], և որն, ինչպես երևում է ոտանավորների լեզվաոճական առանձնահատկություններից, հավանաբար ստեղծագործել է ԺԷ դարավերջին։

Ղազար Սեբաստացու «Տաղ սիրոյ և ուրախութեան...» ոտանավորի հնագույն օրինակը պահվում է 1556 թ. գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 8968)։ Այստեղից ենթադրում ենք, որ նա պետք է հանդես եկած լինի ավելի վաղ, հավանաբար ԺԶ դարի առաջին տասնամյակներին։

---

1 Ինչպես վկայում է Ն. Ակինյանը, այս ձեռագիրը գտնվում է Կարինի Արծնյան վարժարանում (№ 36)։

2 Տե՛ս Հ. Անասյան, Հայկական մատենագիտություն, հտ. Բ, էջ 685։

3 Համմ. Հ. Տաշյան. Յուցակ, էջ 1063։

4 Այս ավանի մասին Ն. Ակինյանը գրում է. «Ջորրորդ Հայքի նահանգի մէկ քաղաքի անունն է Հայնի, աշխարհացոյցներում՝ Heni (Հենի)» (տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 313)։

5 Տե՛ս Մ. Օրմանյան, Ազգապատում, հտ. Բ, գիրք Բ, էջ 2530։

6 Տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 194—196։

Ղ. Ալիշանը Ղազարի անվան կողքին գնում է «կույր» բառը[1]: Մեզ հայտնի չէ, թե նա որտեղից է քաղել այդ տեղեկությունը: Ղազար Սևբաստացու ոտանավորների բնույթից չի երևում, թե նա կույր է եղել:

Հ. Աճառյանը, հենվելով Կ. Կոստանյանցի հրատարակությունների վրա, որոնց աղբյուրները ժէ դարասկզբի ընդօրինակություններ են, ենթադրում է, որ Ղազար Սևբաստացին ԺՉ դարավերջի հեղինակ է: Սրբաժամանակ նա նկատում է, որ Ղ. Ալիշանի հիշատակած Ղազարը հենց Ղազար Սևբաստացին է[2]:

Ն. Բյուզանդացին որպես ԺՉ դարի ոտանավորի տող, առանց հեղինակի անունը տալու, մեջ է բերում Ղազար Սևբաստացու «Ո իջկունըդ է ուսի ու սալվի չինար» տողը[3]:

«Տաղ սիրոյ և ուրախութեան...» ոտանավորի խորագրից իմանում ենք, որ Ղազար Սևբաստացին եղել է քահանա:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԽԱՐԱՍԱՐՑԻ

Հենվելով Մարտիրոս Խարասարցու տաղերի Կ. Կոստանյանցի հրատարակած օրինակների վրա[4], որոնց աղբյուրը 1617 թ. գրչության № 3081 ձեռագիրն է, Մ. Աբեղյանը այդ երգերը համարում է «ամենից ուշը 13-րդ դարում»[5]: Այժմ հայտնի է դարձել, որ Մարտիրոս Խարասարցու երկու այլ բանաստեղծություններ («Աստուած զայս տուես չէն պահէ» և «Այրն ասէ՝ առաքեցար Հազար բարի») օրինակներ կան 1556 թ. գրչության մի ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 8968): Այստեղից կարելի է հետևցնել, որ նրանց հեղինակը պետք է հանդես եկած լինի ԺՉ դարի առաջին տասնամյակներում:

Մարտիրոս Խարասարցին եղել է քահանա: Դա երևում է ոչ միայն նրա ոտանավորների բնույթից և կրոնական հեղերի այն քաջատեղյակությունից, որ նա հանդես է բերում իր բանաստեղծություններում, այլև նրանից, որ «Այսօր տօնեմք ձեզ աւետիս» սկսվածքով տաղում նա իրեն պատում է երեցների շարքը.

Ինձ մեծ ման տուր թէ ունիս,
Ի քեզ նայիմ իրիցանիս...:

Բազմաթիվ երգերում Մարտիրոսն իրեն անվանում է Խարասարցի (կամ Ղարաճարսցի, որ նույն տեղանվան տարածված ձևերից մեկն է)[6]: Սակայն բանասիրության մեջ նրան համարել են նաև Խարահիսարցի[7], մի բան, որ անունների նմանությունից ծնված թյուրիմացություն է:

---

1 Տե՛ս Ղ. Ալիշան, Յուշիկք հայրենեաց Հայոց, հտ. Բ, էջ 125:

2 Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Դ, էջ 126:

3 Տե՛ս Ն. Բյուզանդացի, Հայկական բառարաններ, Կ. Պոլիս, 1880, էջ 122:

4 Տե՛ս Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Բ պրակ, էջ 47—52 և Գ պրակ, էջ 16—26:

5 Տե՛ս Մ. Աբեղյան, Երկեր, հտ. Դ, էջ 499:

6 Խարասար—«Գյուղ Ջմշկածագի առաջնորդական վիճակի մեջ» (Հ. Էփրիկյան, Քնաշխարհիկ բառարան, Վենետիկ, 1907, էջ 155): Դ. Սրվանձտյանը գրում է, որ Ջմշկածագը Փոքր Հայքում է, Ակնի Արարկիրի մոտ և ասում, որ այնտեղ Խարասար անունով գյուղ է եղել (Դ. Սրվանձտյան, Թորոս Ադբար, մասն Բ, Կ. Պոլիս, 1884, էջ 118):

7 Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Դ, էջ 286:

Ըստ երևույթին իր մի շարք ոտանավորները հորինելիս Մարտիրոս Խարասարցին հեռու է եղել ծննդավայրից։ Օրինակ, «Այսօր ոտնեմք ձեզ ուետիս» սկսվածքով ոտանավորում նա իրեն անվանում է «զարիպ».

Զայն զալ պաշտաման ի ձեր մէնլիս,
Զեզ շատ երէց գայ յայս տարիս,
Զարիպ շահրիս, զոր ընդունիս,
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս։

Հավանաբար երկար տարիներ նա ապրել է Կաֆայում։ Օրինակ, «Տաղ և գովասանք Կաֆային» ոտանավորից երևում է, թե նա որքան լավատեղյակ է քաղաքի բնակչության վարք ու բարքին։ Այս կարծիքը անուղղակի կերպով հաստատվում է նաև այն փաստով, որ նրա տաղերը պարունակող 5 ընտիր ձեռագրերից 2-ը (№№ 3081 և 7709) ընդօրինակված են Կաֆայում։

Թե երբ է մեռել Մարտիրոս Խարասարցին, տեղեկություններ չունենք։

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԽԱՐԲԵՐԴՑԻ

«Երգ Մարտիրոս Էրիցու Խարբերդացւոյ ասացեալ ի վերայ չախուի...» ոտանավորի մեզ հասած հնագույն օրինակը պահվում է 1556 թ. գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 8968), որից կարելի է ենթադրել, թե Մարտիրոս Խարբերդցին պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի առաջին տասնամյակներում։

Ոտանավորի խորագրից երևում է, որ Մարտիրոս Խարբերդցին եղել է քահանա։

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԽԱՐԲԵՐԴՑԻ

Հենվելով «Յարմարեալ բանս ուրախութեան ի խաչատուր վարդապետէ Խարբերդացւոյ» ոտանավորի Կ. Կոստանյանցի հրատարակած օրինակի վրա, որը հանված է 1617 թ. գրչության մի ձեռագրից, Հ. Աճառյանը ենթադրել է, որ Խաչատուր Խարբերդցին կարող է հանդես եկած լինել ԺԶ դարավերջին[1]։ Հ. Աճառյանին հայտնի չի եղել ոտանավորի ավելի վաղ ընդօրինակություն՝ 1556 թ. գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի № 8968), որից երևում է, որ Խաչատուր Խարբերդցին պիտի հանդես եկած լինի ԺԶ դարի առաջին կեսին, թեև ոչ ավելի վաղ 1525—1530 ԹԹ., քանի որ նրա ոտանավորի վրա ղգացվում է Գրիգորիս Աղիամարցու այդ տարիներին հորինած «Յետ գնալոյ վարդին, եկ պլպուլն յայգին» սկսվածքով բանաստեղծության ազդեցությունը։

Ինչպես երևում է ոտանավորի խորագրից, Խաչատուր Խարբերդցին եղել է վարդապետ։

ԿԻՐԱԿՈՍ

«Տաղ վան ուրախութեան» ոտանավորի մեզ հասած հնագույն օրինակը պահվում է 1556 թ. գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 8968), որից կարելի է ենթադրել, որ դրա հեղինակ Կիրակոսը պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի առաջին տասնամյակներում։

---

1 Հմմտ Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Բ, էջ 486։

Քանի որ իր համար բանաստեղծը հոգևոր կոչում չի հիշատակում ու բացի դրանից հեգնանքով է խոսում գյուղի քահանայի մասին, ենթադրում ենք, որ եղել է աշխարհական:

ԱՎԵՏԻՔ

«Տաղ վասն դարիպի» ոտանավորի մեզ հայտնի ամենահին (Անկյուրայի) օրինակը պահվում է 1584—1595 թթ. գրչության ձեռագրում: Սակայն, ինչպես նկատել ենք ծանոթագրության մեջ, Անկյուրայի ընդօրինակությունն ունեցել է նախօրինակ, կամ գուցե նույնիսկ նախօրինակներ: Ուստի կարելի է ենթադրել, թե բնագիրը գրված է դեռևս 1550-ական թվականներին: Այդ դեպքում հեղինակը պիտի ծնված լինի ԺԶ դարի առաջին տասնամյակներին: Քանի որ ոտանավորում Ավետիքն իրեն «տեր» է անվանում, կարծում ենք, որ եղել է քահանա, կամ գուցե և ավելի բարձրաստիճան հոգևորական:

ԾԱՆԸ ԽՈՋԱ

Կենսագրական տեղեկություններ չունենք: Մեզ հասած միակ՝ «Տաղ վասն հոգոյ, երկու լեզու» բանաստեղծության հնագույն օրինակը պահվում է 1594 թ. գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 1661): Բանաստեղծության կերտվածքն ու լեզվառճական ձևերը հիշեցնում են ԺԶ դարի առաջին կեսի բանաստեղծների երկերը, ուստի ենթադրում ենք, թե հեղինակը պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի առաջին կեսին:

Հեղինակի անունը գրել են Մատենադարանի «Յուցակ ձեռագրացի» կազմողները (տե՛ս հտ. Բ, էջ 78) ըստ ոտանավորի 21-րդ տողի («Ծանր խոջա, բեռդ մախմուր ֆռանկի, ֆռանկի»):

ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

«Ոտանաւորս ասացեալ է Կարապետ վարդապետէ...» երկը գրված է 1540 թ. և քանի որ հարուստ ու բազմակողմանի տեղեկություններ է տալիս ոչ միայն Հայաստանի, այլև բազմաթիվ այլ երկրների քաղաքական վիճակի, տնտեսության, պատմության և աշխարհագրության մասին, մի հանգամանք, որը վկայում է հեղինակի գիտելիքների առատ պաշարն ու երկար տարիների փորձը, ենթադրում ենք, որ հորինելիս Կարապետ Վարդապետը եղել է առնվազն 40—50 տարեկան, այսինքն՝ ծնվել է 1490—1500 թթ.:

Կարապետ Վարդապետի այս երկը Ն. Ակինյանը վերագրել է Կարապետ Բաղիշեցուն[1]: Այնուհետև բանասիրության մեջ երկար ժամանակ այս տեսակետը առարկության չի հանդիպել: Սակայն մեզ թվում է իրավացի է Պ. Խաչատրյանը, երբ պընդում է, թե երկը Կարապետ Բաղիշեցունը լինել չի կարող, քանի որ «բոլոր ձեռագիր օրինակներում սոսկ Կարապետ Վարդապետի գործ է ներկայացված առանց Բաղիշեցի մականվան»: Եվ. «Կարապետ Բաղիշեցու գործ դիտելու համար մատենագրական հաստատուն վկայություններ են պետք այն մասին, որ նախ՝ Բաղիշեցին 1526 թ. հետո է վարդապետ դարձել», ապա՝ որ «Տաղ արարածոցի» հեղինակ Կարապետ Վարդապետը Բաղիշեցի է եղել, իսկ այդպիսի կռվաններ չկան»[2]:

---

1 Տե՛ս Ն. Ակինյան, Բաղէշի գպրոցը, էջ 323:

2 ՀՄՊՈ, էջ 96:

Մեր գրչագրերում հիշատակվում է ևս մի Կարապետ Վարդապետ, սակայն սրա «Խրատ պիտանի մանկանց եկեղեցւոյ ոտանաւոր տաղիւք» երկը կա դեռևս ԺԵ դարի գրչության ձեռագրերում, հետևապես սա չի կարող հրատարակվող երկի հեղինակ Կարապետ Վարդապետը լինել։

ԵՂԻԱ ԲԵՐԿՐՑԻ

Եղիա Բերկրցու մասին կենսագրական տեղեկություններ չունենք, բացի այն մի քանի փաստերից, որ հնարավոր է քաղել «Ծաղ ի յարգելանս ու վասն անձին» ոտանավորից։ Ոտանավորը գետեղված է 1547 թ. գրված մի ձեռագրում, որի գրիչն ինքը Եղիա Բերկրցին է։ Ոտանավորի ծայրակապից իմանում ենք, որ եղել է եպիսկոպոս, իսկ երկի բնույթից՝ որ ծեր չի եղել, երբ բանտարկվել է ու տիպել են, որ հավատափոխ լինի։ Այս փաստերի համադրությունից ենթադրում ենք, որ Եղիա Բերկրցին պետք է ծնված լինի ԺՉ դարի սկզբներին։

ՎՐԹԱՆԵՍ ՍՈՒՆԿԵՑԻ

Տաղերում հիշատակված թվականներից երևում է, որ Վրթանես Սունկեցին ստեղծագործել է ԺՉ դարի երկրորդ կեսին։ Գալիճ է Արարատյան գավառի Գիլան գյուղից[1]։ Մանկության օրերին «դասակից» է եղել Գրիգոր Վարագեցուն, որը 1552 թ. ընտրվել է Էմբերգի (Էջմիա) հայոց արքեպիսկոպոս և որպես այդպիսին Ստեփանոս Ոռոքայի «Ժամանակագրութեան» մեջ հիշատակվում է նաև 1557, 1562, 1568 թթ.[2]։ Նույն ժամանակ Վրթանես Սունկեցին հայրենիքից գաղթել է Սևջով և ստանձնել տեղի հայկական եկեղեցու քահանայությունը։ Դա երևում է 1557 թ. Գրիգոր Վարագեցուն հղած նրա ոտանավոր-նամակներից, որոնցից մեկում նա ուղղակի գրում է.

Նստեալ ես դու ի Լով քաղքի,
Ես անարժանս՝ ի Սեչովի։

Եթե նկատի ունենանք Գրիգոր Վարագեցուն հղած ոտանավոր-նամակներից առաջինի խորագիրը, որտեղից հայտնի է դառնում, որ գրելիս նա արդեն ծեր է եղել («և ի ծերութեան ժամանակին հաշտեցաւ...»), ապա կարելի է ենթադրել, որ պիտի ծնված լինի ԺՉ դարասկզբին։

Ըստ Ն. Ակինյանի, Վրթանես Սունկեցին Սեչովից պիտի հեռացած լինի մոտավորապես 1560 թ., բայց թե ուր, պարզ չէ։ Վրթանես Սունկեցու Կաֆայում գտնվելու մասին Ն. Ակինյանը տեղեկություն ունի միայն այն երկու վարքագրական ոտանավորներից, որոնցում նկարագրվում է Պարոն Լույսի նահատակությունը՝ 1567 թ.։ Նրան հայտնի չի եղել «ի Վրթանէս Վարդապետէ ասացեալ զտաղս ի վերայ Կաֆայու սպութեան» երկը, որում Վրթանես Սունկեցին որպես ականատես է պատմում 1560 թ. Կաֆայում ծայր առած սովը։

---

1 «Հինգ պանդուխտ տաղասացներում» Ն. Ակինյանը հատուկ գլուխ է նվիրել Վրթանես Սունկեցուն (էջ 3—14), որտեղ, ի միջի այլոց, գրում է, թե իր համար անբացատրելի են Արարատյան գավառի Գիլան գյուղն ու հեղինակի Սունկեցի անունը, քանի որ այժմ նման տեղանուններ գոյություն չունեն։

2 Տե՛ս Գ. Ալիշան, Կամենից, էջ 5։

Ոտանավորներից իմանում ենք, որ հետագայում Վրթանես Սոնկեցին դարձել է Կաֆայի հայոց եպիսկոպոսը։

Ն. Ակինյանը ենթադրում է, թե պետք է վախճանված լինի 1570-ական թվականներին, սակայն այս ենթադրությունն ապացուցող փաստեր չկան։

ՂՈՒԿԱՍ ԿԵՂԵՑԻ

Ղուկաս Կեղեցին պիտի ծնված լինի 1520-ական թթ., քանի որ մեռնելիս՝ 1601 թ., ըստ Գրիգոր Դարանաղեցու, եղել է 80—85 տարեկան[1]։

Սովորել է Շիրակ (Չերաք) վարդապետի մոտ, որը ժամանակին մեծ համբավ է ունեցել։

Դավիթ Զեյթունցու պատվերով, 1557 թ. գրել է «Տօմարագիտութիւն» և «Պատճէն Հռոմայ մեծ տումարին» չափածո աշխատությունները[2]։ Ինչպես վկայում է Գրիգոր Դարանաղեցին, նա ցանկացել է համառոտել մի շարք շարականներ, որպեսզի գրանք ավելի մատչելի լինեն իր աշակերտներին։ Տեղի հոգևորականները չարակամությամբ թաքցրել են Շարակնոցը։ Այդ պատճառով Ղուկաս Կեղեցին ստիպված գնացել է Երզնկա, այնտեղ իրագործել իր մտադրությունը և այնտեղ էլ վախճանվել ու թաղվել ս. Սարգիս եկեղեցու պարտեզում[3]։

Գրիգոր Դարանաղեցին Ղուկաս Կեղեցուն անվանում է «շնորհալի բանաստեղծն և տաղասացն և գտումարն Հռոմոց շարագրողն»[4]։ Ղուկաս Կեղեցու մասին հայտնի է նաև, որ եղել է վարդապետ, «աշխարհաշէն» Մաղաքիա Գերջանցու «գրացին», «հաւանաբար և գործակիցը», ունեցել է աշակերտներ, որոնցից հայտնի է Սրապիոն Ուռհայեցին, որը հետագայում (1603—1605 թթ.) եղել է կաթողիկոս[5]։

Հենվելով մեզ անծանոթ մի հիշատակարանի վրա, Ա. Ալպոյաճյանը Ղուկաս Կեղեցու մահվան թվականը համարում է 1602-ը[6]։

ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԱՖԱՑԻ

«Տաղ տէր Ավետիք կրօնաւորին...» խորագրով երկում Վարդապետ Կաֆացին նկարագրում է Ավետիք կրոնավորի նահատակությունը, որը տեղի է ունեցել 1509 թ.։ Սակայն նկարագրությունից երևում է, որ հեղինակն ականատես չի եղել դեպքին և երկը գրել է տարիներ անց։ Դա ակնհայտ է հատկապես այն հատվածում, որտեղ խոսքը նահատակի նշխարների իբր բուժիչ հատկությունների մասին է.

Առաքելին գեղն երանեալ,
Զբո սուրբ նշխարսդ հանգուցեալ,
Դու հիւանդաց բժիշկ եղեալ,
Քրիստոս աստուած փառաւորեալ։

---

1 Տե՛ս Գրիգոր Դարանաղեցի, Ժամանակագրութիւն, էջ 351։

2 Տե՛ս Ա. Աբրահամյան, Ղուկաս Կեղեցու չափածո տոմարը («Էջմիածին», 1952, № 6, էջ 58)։

3 Գրիգոր Դարանաղեցի, Ժամանակագրութիւն, էջ 351։

4 Նույն տեղում, էջ 350։

5 Տե՛ս Մ. Օրմանյան, Ազգապատում, հտ. Բ, գիրք Բ, էջ 2261։

6 Տե՛ս Ա. Ալպոյանյան, Պատմութիւն հայ Կեսարիոյ, Պեյրութ, հտ. Բ, 1937, էջ 1860։

Անկասկած նահատակությունից որոշ ժամանակ անց միայն կարող էր ժողովրդի մեջ ստեղծվել ավանդություն, թե իբր Ավետիք կրոնավորի նշխարները բուժիչ հատկություն ունեն:

Վարդապետ Կաֆացու «Տաղ վասն Յակոբ վարդապետին և ընկերաց նորին» ողբը[1] ցարդ հայտնի է որպես անհեղինակ ստեղծագործություն. թեև նախավերջին տողում ունի «Ով որ զայս բաներս ասէ զՎարդապետն բերան մի հիշէ» հիշատակությունը: Բանն այն է, որ հրատարակիչները «վարդապետ» բառը դիտել են իր անմիջական նշանակությամբ, դրա համար էլ ամենուրեք գրել են փոքրատառ, մինչդեռ այս դեպքում, մեր կարծիքով, դա հեղինակի անվան նշանակություն ունի: Նույնպիսի հիշատակություններ կան նաև «Տաղ տէր Ավետիք կրօնաւորին...» և «Տաղ սուրբ Աստուածածնին» ոտանավորներում, առաջինում «Վարդապետ երգող բանիս», և երկրորդում «Բաներս Վարդապետն ասաց» ձևով[2]:

Արդ, եթե «Տաղ վասն Յակոբ վարդապետին և ընկերաց նորին» ողբի և երկու այժմ հրատարակվող ոտանավորների հեղինակը նույն՝ Վարդապետ կոչված մարդն է, ապա մեզ համար դժվար չէ որոշել նրա ծննդյան մոտավոր թիվը, քանի որ հիշյալ ողբում նա որպես ականատես է նկարագրում Հակոբ վարդապետի և նրա ընկերների սպանությունը՝ 1552 թ. և նշում, որ հորինելիս ինքը եղել է 30 տարեկան. «Լցեալ եմ դերեսուն տարին, չեմ կացեալ ի պատուիրանին»: Այստեղից հետևում է, որ Վարդապետ Կաֆացին պիտի ծնված լինի 1522—1523 թթ., ինչպես ողբի, իբր անանուն, հեղինակի մասին գրում է նաև Պ. Խաչատրյանը[3]:

Սույն ողբից իմանում ենք նաև, որ Վարդապետ Կաֆացին ևս տուժել է թուրքական արշավանքներից և ստիպված հեռացել հայրենիքից.

Եղուկ ու վա՛յ մեր անձանս, որ աչօք մերովք զայս տեսաք,
Ողորմ՝ ւ ողբալի եղաք, հայրենեաց մերոց զրկեցաք:

Թե երբ է վախճանվել Վարդապետ Կաֆացին, հայտնի չէ:

ՄԵԾՊԱՐՈՆ

Քանի որ «Տաղ Խտրշայ մանկան, որ Մարզուան քաղաքն է նահատակեալ» ոտանավորում Մեծպարոնը Խտրշայի նահատակությունը, որը տեղի է ունեցել 1541 թ.[4], նկարագրում է որպես ժամանակակից, և քանի որ այդ ոտանավորի մի օրինակը պահվում է 1556 թ. գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 8968), ենթադրում ենք, որ Մեծպարոնը հանդես է եկել ԺԶ դարի առաջին կեսին:

Հավանաբար Մեծպարոնը եղել է աշխարհական, քանի որ նրա կրոնավոր լինելու մասին ոտանավորում հիշատակություն չկա:

---

1 Քննական բնագիրը տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 228—230:

2 Մատենադարանի մատենագիտական ձեռագիր մատյաններում և հրատարակված ձեռագրացուցակներում ևս վերջին երկու ոտանավորներում հիշատակվող «Վարդապետ» բառը դիտվում է որպես հեղինակի անուն (տե՛ս «Ցուցակ ձեռագրաց», հտ. Ա, էջ 1624 և հտ. Բ, էջ 1468):

3 Տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 116:

4 Խտրշայի նահատակության մասին Մ. Չամչյանը գրել է. «Ի թուին ՋՂ կատարեցաւ հրով ի Մարզուան այր ոմն Խտրշայ անուն» (տե՛ս Մ. Չամչյան, Պատմութիւն Հայոց, հտ. Գ, էջ 516): Այս մասին հիշատակություն ունի նաև Մ. Օրմանյանը (տե՛ս Մ. Օրմանյան, Ազգապատում, հտ. Բ, գիրք Բ, էջ 2262):

ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԲԵՐԴԱԿԱՑԻ

Հենվելով «Բերդակացի Սարկաւագի արարեալ գովասանութիւն խաղողոյ» երգի Կ. Կոստանյանցի հրատարակած օրինակի վրա[1], որպես ԺԶ դարի բանաստեղծի, Սարկավագ Բերդակացու մասին առաջին անգամ խոսել է Մ. Աբեղյանը՝ նրա ոտանավորը համարելով «ամենից ուշ 16-րդ դարու»[2]: Այժմ, սակայն, մեզ հայտնի է այդ ոտանավորի ավելի հին՝ ԺԶ դարավերջի ընդօրինակությունը (Մատենադարանի ձեռ. № 33), որը հիմք է տալիս ենթադրելու, թե դրա հեղինակը պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի կեսերին: Մ. Աբեղյանը կարծիք է հայտնում, թե սա, բերեա, այն Սարկավագն է, «որի մի սիրո երգը Կոստ. Բ. եր. 60-ում ազավաղված երգել է Խառակոնիսցի Քուչակ Նահապետը»[3]: Այս կարծիքը հաստատելու համար կովաններ չկան: Դրան հակառակ, այժմ հայտնի է դարձել, որ այն Սարկավագը, որի հետ Մ. Աբեղյանը նույնացնում է Սարկավագ Բերդակացուն, հանդես է եկել ԺԵ դարավերջին և եղել է ոչ թե Խառակոնիսցի Քուչակ Նահապետին վերագրվող տաղի հեղինակը, այլ ասացող-երգիչներից մեկը[4]:

ԱՂԱԲԻՍ ՋՈՒՂԱՅԵՑԻ

ԺԶ—ԺԷ դարերի հայ մատենագիտության մեջ հիշատակվում են երեք Աղաբիա Ջուղայեցի. Աղաբիա Ջուղայեցի կաթողիկոսը՝ ծնված 1534 թ., Աղաբիա Ջուղայեցի տոմարագիրը, որն ըստ Հ. Անասյանի՝ «ապրել ու գործել է ԺԶ դարի կեսերին, Հին Ջուղայում»[5], և Աղաբիա Ջուղայեցի տաղերգուն, որին երբեմն նույնացրել են կաթողիկոսի հետ[6]: Հ. Անասյանն առաջինն է տարբերակել այս երեքին: Մենք ևս այն կարծիքին ենք, որ տաղերգու Աղաբիա Ջուղայեցին ո՛չ կաթողիկոսն է, որի մասին, ի դեպ, որևէ փաստ չկա, թե երբևէ ոտանավոր է գրել, և ո՛չ էլ տոմարագիրը: Դատելով մեզ հասած ոտանավորների բավականաչափ աշխարհիկ ոգուց, ոամկական բառապաշարից և ժողովրդական լեզվաձևերից, դրանց հեղինակը, համոզված, ցածրատիճան հոգևորական է եղել: Այդ է վկայում նաև «Քէյն մինչև ի յայրն օրհնաբանութիւն» սկսվածքով ոտանավորի «Ագարիա եղուկ, բնակեալ ի գեղջի» տողը:

Հ. Անասյանը ենթադրում է, թե Ագարիա Ջուղայեցին պետք է ապրած լինի ԺԶ դարում, կամ, համենայն դեպս, ոչ ուշ, քան ԺԷ դարի սկզբներին[7]: Մեզ թվում է թե ինչ-որ չափով կարելի է կոնկրետացնել այս ժամանակի սահմանները: Մատենադարանի № 33 ձեռագիրը, որի մեջ պահվում է «Արարիչ Տէրն բազդացաւ ի յԱգամայ» սկսվածքով ոտանավորը, գրված է ԺԶ դարավերջին: Այստեղից ենթադրում ենք, որ Ագարիա Ջուղայեցին հանդես է եկել փոքր-ինչ ավելի վաղ, այսինքն՝ համարաբար ԺԶ դարի երկրորդ կեսին:

---

1 Տե՛ս Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 67—69:

2 Տե՛ս Մ. Աբեղյան, Երկեր, հտ. Գ, էջ 499:

3 Նույն տեղում, էջ 500:

4 Տե՛ս Ա.ս. Մնացականյան, Հայկական ժողովրդական երգեր, Երևան, 1956, էջ 565—566:

5 Տե՛ս Հ. Անասյան, Հայկական մատենագիտություն, հտ. Ա, էջ 274:

6 Տե՛ս Բ. Կյուլեսերյան, Պատմութիւն կաթողիկոսաց Կիլիկիոյ, էջ 149 և Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու, Գ պրակ, էջ 73:

7 Տե՛ս Հ. Անասյան, Հայկական մատենագիտություն, հտ. Ա, էջ 268:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ

«Տաղ սիրոյ Ստեփանոսի ասացեալ» խորագրով ոտանավորի մեզ հասած հնագույն օրինակը պահվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրի 157ա թերթում: Այս ձեռագրի 118—183 թերթերում, ինչպես նկատել է Աս. Մնացականյանը, ամփոփված է ԺԶ դարավերջին կամ Ժէ դարասկզբին կազմված սիրո երգերի անդրանիկ ժողովածուի ընդօրինակությունը[1]: Այստեղից կարելի է ենթադրել, թե Ստեփանոսը հանդես է եկել ԺԶ դարի երկրորդ կեսին, թեև ոտանավորի լեզվաոճական առանձնահատկությունները հիմք են տալիս մտածելու, թե նա կարող էր հանդես եկած լինել նաև ավելի վաղ՝ ԺԶ դարի առաջին կեսին:

Ստեփանոսը, հավանաբար, աշխարհական է եղել, քանի որ նրա կրոնավոր եղած լինելու մասին ոտանավորում հիշատակություն չկա:

ԴԱՐԻՊ ՄԿՐՏԻՉ

«Սէրն սիրով պիտի, չպիտի ճորով» սկսվածքով բանաստեղծության մեզ հասած հնագույն օրինակը պահվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրի 167բ—169ա թերթերում: Ինչպես ասել ենք, այս ձեռագրի 118—183 թերթերում ամփոփված է ԺԶ դարավերջին կամ Ժէ դարասկզբին կազմված սիրո երգերի անդրանիկ ժողովածուի ընդօրինակությունը: Այստեղից ենթադրում ենք, որ Դարիպ Մկրտիչը պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի երկրորդ կեսին:

Երգից երևում է, որ հորինելիս հեղինակը հեռու է եղել ծննդավայրից և հավանաբար եղել է աշխարհական, քանի որ նրա կրոնավոր լինելու մասին ոտանավորում հիշատակություն չկա:

ՊԵՏՐՈՍ

«Տաղ Պետրոս անուն ոմն ասացեալ» խորագրով բանաստեղծության հնագույն օրինակը պահվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրի 164ա—165բ թերթերում: Ինչպես ասել ենք, այս ձեռագրի 118—183 թերթերում ամփոփված է ԺԶ դարավերջին կամ Ժէ դարասկզբին կազմված սիրո երգերի անդրանիկ ժողովածուի ընդօրինակությունը: Այստեղից ենթադրում ենք, որ Պետրոսը պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի երկրորդ կեսին:

Հավանաբար Պետրոսը եղել է աշխարհական, քանի որ նրա կրոնավոր լինելու մասին ոտանավորում հիշատակություն չկա:

ՄԱՐԶՎԱՆՑԻ

«Տաղ սիրոյ Մարզուանցի ոմն ասացեալ» խորագրով բանաստեղծության մեզ հասած հնագույն օրինակը պահվում է Մատենադարանի № 10208 ձեռագրի 149բ—150բ թերթերում: Ինչպես ասել ենք, այս ձեռագրի 118—183 թերթերում ամփոփված է ԺԶ դարավերջին կամ Ժէ դարասկզբին կազմված սիրո երգերի անդրանիկ ժողովա-

---

[1] Այս մասին մանրամասն տե՛ս «Էջեր հայ ժողովրդի պատմության և բանասիրության», էջ 96—126, Աս. Մնացականյանի «Միջնադարյան սիրո երգերի նորահայտ անդրանիկ ժողովածուն և հայրենների հարցը» հոդվածում:

ծուի ընդօրինակությունը։ Այստեղից ենթադրում ենք, որ Մարզվանցին պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի երկրորդ կեսին։

Տաղում հիշատակվում են Թոխաթը, Ամասիան, Բազարջուխը այն ձևով, որ զգացվում է, թե հեղինակն ապրել է այդ վայրերում։

Հավանաբար Մարզվանցին եղել է աշխարհական, քանի որ նրա կրոնավոր լինելու մասին ոտանավորում հիշատակություն չկա։

ԽԵՎ ԿԱՖԱՑԻ

Խև Կաֆացու երկու ոտանավորների մեզ հասած հնագույն օրինակները պահվում են ԺԶ դարավերջին կամ ԺԷ դարասկզբին կազմված սիրո երգերի անդրանիկ ժողովածուի նյութերի շարքում (Մատենադարանի ձեռ. № 10208), որից կարելի է ենթադրել, որ Խև Կաֆացին պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարի երկրորդ կեսին։

Քանի որ իր համար բանաստեղծը հոգևոր կոչում չի հիշատակում, ենթադրում ենք, որ եղել է աշխարհական։

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

«Թուին հազար Հայոց աղգին» սկսվածքով ոտանավորի հեղինակ Գրիգոր եպիսկոպոսը որպես ականատես է պատմում Արևելյան Հայաստանում 1565—1576 թթ. տեղի ունեցած պատմական իրադարձությունները։ Եթե նկատի ունենանք նաև, որ ոտանավորը հորինելիս նա արդեն եպիսկոպոս է եղել, ապա կարելի է ենթադրել, որ ծնվել է 1520-ական թվականներին և ստեղծագործել դարի երկրորդ կեսին։

Լեզվից և ոտանավորում հիշատակվող Թարվեզ, Նահչուան, Խոյ, Սալմաստ, Շարի, Շրվան և նման տեղանուններից երևում է, որ Գրիգոր Եպիսկոպոսն ապրել է Պարսկաստանի տիրապետության տակ գտնվող հայկական գավառներից մեկում։

ՊԱՐՍԱՄ ՏՐԱՊԻԶՈՆՑԻ

Ծննդյան և մահվան թվականները հայտնի չեն։ Հաստատապես կարելի է ասել միայն, որ ստեղծագործել է ԺԶ դարի երկրորդ կեսին։ Պարսամ Տրապիզոնցու մասին տեղեկություններ է տալիս Ն. Ակինյանը «Պարսամ տաղասաց (Պարսամ Տրապիզոնցի արքեպիսկոպոս Լէոպոլոյ) և իւր տաղն «Ի վերայ ակռայի, զոր ասացեալ է Պարսամ Տրապիզոնցի» հոդվածում[1], որտեղ ապացուցում է, որ ոտանավորի հեղինակը Լեմբերգի արքեպիսկոպոս Պարսամ Տրապիզոնցին է, որը 1579 թ. փոխարինել է Գրիգոր Վանեցուն և թեմի առաջնորդի պաշտոնում մնացել մինչև 1583 թ.։ Ն. Ակինյանը տեղեկացնում է նաև, որ Պարսամ Տրապիզոնցու անունը կա հիշատակված 1582 թ. մի տոնացույցի պարզևագրի մեջ, և որ ինչ-ինչ պատճառներով Պարսամ Տրապիզոնցին չի կարողացել «դիմանալ», հրաժարվել է աթոռից և Լեմբերգից հեռացել։

Ն. Ակինյանի կարծիքով, Պարսամ Տրապիզոնցին իր այս ոտանավորը հորինել է 40—50 տարեկան հասակում (երբ դեռ առաջնորդ չի եղել)՝ այդ ժամանակ Լեմբերգում ապրող ոմն քահանա Միքայել Լովեցու խնդրանքով։

---

1 Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1930, էջ 590—593։

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ (Ա)

«Թիւն Հազար քսան և ութին» սկսվածքով ոտանավորի հեղինակ Հովհաննեսը որպես ականատես է պատմում 1579 թ. և դրանից փոքր-ինչ հետո տեղի ունեցած պատմական իրադարձությունները: Այստեղից հետևում է, որ նա ապրել և ստեղծագործել է ԺԶ դարի երկրորդ կեսին:

Դատելով ոտանավորի լեզվից ու նկատի ունենալով նկարագրված դեպքերի վայրերը, ենթագրում ենք, որ Հովհաննեսն Արարատյան գավառի ծնունդ է, գուցե և բնիկ երևանցի:

Հ. Աճառյանը խոսելով 1572—1600 թթ. տեղի ունեցած դեպքերի նկարագրություններ պարունակող մի ժամանակագրության մասին[1], այն կարծիքն է հայտնել, թե «Թիւն Հազար քսան և ութին» սկսվածքով ոտանավորն իբր հիշյալ ժամանակագրության մի մասն է, ուրեմն և գրված դրա հեղինակ Հովհաննեսիկի ձեռքով[2]: Այս կարծիքը հավանական չէ, քանի որ նախ հիշյալ ժամանակագրությունն ամբողջովին արձակ է, հետևաբար ոտանավորը չէր կարող դրա հատվածը լինել, բացի դրանից ոտանավորի առաջին հրատարակիչ Ղ. Ալիշանը մի այլ առիթով խոսելով հիշյալ ժամանակագրության, դրա հեղինակ Հովհաննեսիկի ու վերջինիս ուսուցիչ Հովհաննես Ծարեցու մասին, չի նշում, թե «Այրարատում» իր հրատարակած ոտանավորը այս ժամանակագրության մասն է: Մի բան, որ չէր կարող վանց առնել Ղ. Ալիշանի նման մանրակրկիտ ու գիտակ բանասերը:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ (Բ)

«Պատմութիւն մի պատերազմ եղեալ ...» երկի հեղինակ Հովհաննեսը որպես ականատես է պատմում 1583—1584 թթ. Ղրիմում տեղի ունեցած պատմական իրադարձությունները: Այստեղից հետևում է, որ նա ապրել և ստեղծագործել է ԺԶ դարի երկրորդ կեսին:

Նկատի ունենալով, որ նա սրտին շատ մոտ է ընդունում Ղրիմի ու հատկապես Կաֆա քաղաքի վիճակը, ենթադրում ենք, որ Ղրիմի ծնունդ է, գուցե և բնիկ կաֆացի:

Հավանաբար եղել է աշխարհական, քանի որ նրա կրոնավոր լինելու մասին ոտանավորում հիշատակություն չկա, մինչդեռ, երբ խոսում է ոտանավորը պատվիրող Գրիգորի մասին, Հովհաննեսը չի մոռանում հիշատակել, որ նա սարկավագ է եղել:

ՏԵՐ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ

«Ընկալ Տէր արարիչ, դու ստեղծող ես համայնից» սկսվածքով ոտանավորի մեզ հասած հնագույն օրինակը պահվում է 1605 թ. գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 10050), որից կարելի է ենթադրել, որ Տեր Հովհաննեսը հանդես է եկել ԺԶ դարի վերջերին:

Ոտանավորի լեզվից ու ոճից դատելով ենթադրում ենք, որ հեղինակը եղել է ոչ թե քահանա, այլ բարձրաստիճան հոգևորական:

---

1 Մատենադարանի ձեռ. № 2776: Ժամանակագրության քննական բնագիրը հրատարակել է Վ. Հակոբյանը (տե՛ս Մանր ժամանակագրություններ, հտ. Բ, Երևան, 1956, էջ 240—249):

2 Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Դ, էջ 693:

ՄԿՐՏԻՉ ՏԱՐՈՆԵՑԻ

«Աւաղ գեղեցիկ և հոգևոր...» խորագրով ոտանավորը հորինված է 1557 թ. («Ի հազար թուականին և քսանուվեց թիւ յաւելին»)։ Այստեղից հետևում է, որ դրա հեղինակ Մկրտիչ Տարոնեցին ստեղծագործել է ԺԶ դարի երկրորդ կեսին։

Գրիգոր Դարանաղեցին իր «Ժամանակագրութեան» մեջ, նկարագրելով 1598—1599 թթ. տեղի ունեցած պատմական իրադարձությունները և հիշատակելով այդ ժամանակի նշանավոր հոգևորականներին, գրել է. «Եւ էր ոմն վարդապետ Մկրտիչ անուն, կատարեալ բարունի և բանաստեղծ և տաղասաց։ Եկեալ յօտար յերկրէ, բնակելով ի Փաթառիճոյ վանքն և անկանելով ի գինեմոլութիւն և զվարդապետութիւն խափանելով և ոչ ուրէք գնալով, ոչ աշակերտի և ոչ ուրուք ասել քարոզ կամ դաս, մինչ յօրն ելիցն աշխարհէս։ Եւ անուշահամ տաղ մի ասացեալ է ողբերգաբար՝ խրատական և ոգէշահ բանիւք առ ինք փոխելով դիմառնական ի զղջութիւն։ Եւ այսպէս է սկիզբն կաֆայի.

Օրհնեալ աստուած անունն,
Որ բարեաց գռներն բացեր,
Զաշխարհս գեղեցիկ ստեղծեր
Եւ երէք դիմաց բաժաներ։

Եւ շատ ոտանաւոր բանքեր»[1]։

Հ. Աճառյանը կարծում է, որ Գրիգոր Դարանաղեցու հիշատակածը կարող է Մկրտիչ Տարոնեցին լինել[2]։ Այս կարծիքը մեզ ևս հավանական է թվում, քանի որ նախ համընկնում են ժամանակները, ապա Գրիգոր Դարանաղեցու մեջ բերած հատվածն իր բնույթով շատ է հիշեցնում «Աւաղ գեղեցիկ և հոգևոր...» ոտանավորը։ Եթե դա այդպես է, ապա Մկրտիչ Տարոնեցին ԺԶ դարավերջին դեռևս կենդանի է եղել։

Որպես ԺԶ դարի բանաստեղծի, Մկրտիչ Տարոնեցու անունը տալիս է նաև Ղ. Ալիշանը[3]։

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ (Գ)

«Աստուածածին մայր Քրիստոսի» սկսվածքով ոտանավորը գետեղված է ԺԶ դարի գրչության ձեռագրում (Մատենադարանի ձեռ. № 4370), որի գրիչն ինքը, Հովհաննեսն է։ Այստեղից հետևում է, որ նա ապրել ու ստեղծագործել է ԺԶ դարում։ Ոտանավորի բնույթից երևում է, որ հորինելիս հեղինակը եղել է կյանքի բավականաչափ երկար ճանապարհ անցած մարդ, որը մտահոգված է եղել մոտալուտ վախճանի հեռանկարով։

Ելնելով ոտանավորի լեզվառճական առանձնահատկություններից, կարծում ենք, որ Հովհաննեսը եղել է համեստ կրթության տեր ցածրաստիճան հոգևորական։

---

1 Տե՛ս Գրիգոր Դարանաղեցի, Ժամանակագրութիւն, էջ 405։

2 Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Գ, էջ 413։

3 Տե՛ս Ղ. Ալիշան, Յուշիկք հայրենեաց Հայոց, հտ. Բ, էջ 125։

ՄԵԼՔՈՆ

Մելքոնի անունը, որպես ԺԶ դարի տաղասաց, առաջին անգամ հիշատակել է Ղ. Ալիշանը[1]: Ըստ երևույթին, հետևելով Ալիշանին նույնը կրկնել է Հ. Աճառյանը[2]: Մենք ևս Ալիշանից բացի ուրիշ աղբյուր չունենք: Հնարավոր ենք համարում, որ բանաստեղծի այդ պնդման համար մեզ անհայտ կռվան է ունեցել: Այն, որ «Այլ տաղ լավ և գեղեցիկը» պահպանվել է միայն 1737 թ. գրչության ձեռագրում, հեղինակի ապրած ժամանակը հաշվելու տեսակետից նշանակություն չունի: Դա պարզապես ուշ ժամանակի ընդօրինակություն է: Ոտանավորի բնույթն ու բանաստեղծական կերտվածքը համապատասխանում են ԺԶ դարի նմանատիպ երկերին:

ՄՈՒՐԱԴ ԽԻԿԱՐ

Ղ. Ալիշանը, որը հրատարակել է Մուրադ Խիկարի «Տաղ պարնան» ոտանավորի մի թերթ օրինակը[3], դրա հեղինակին համարում է ԺԶ դարի բանաստեղծ[4]: Վկայակոչելով Ղ. Ալիշանին, նույն կարծիքն է հայտնում նաև Հ. Աճառյանը[5]: Կարծում ենք, որ հիշյալ ժամանակի սահմանները կարելի է փոքր-ինչ կոնկրետացնել, որովհետև այժմ հայտնի է ոտանավորի ավելի լրիվ տարբերակը, որը պահվում է 1611 թ. գրչության ձեռագրում: Այստեղից հետևում է, որ Մուրադ Խիկարը պետք է հանդես եկած լինի տաղի ընդօրինակումից ավելի վաղ, հավանաբար ԺԶ դարավերջին:

Ոտանավորի ոգուց և հատկապես կրկնակ տողի բնույթից («Յորժամ հայոց դատին գայ») կարելի է ենթադրել նաև, թե Մուրադ Խիկարը եղել է քահանա:

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՍՏԱՄՊՈԼՑԻ

«Տաղ խիստ գեղեցիկ ի վերայ Երուսաղէմի...» ներբողյանից իմանում ենք, որ Նիկողայոս Ստամպոլցին Կ. Պոլսից ուխտ է գնացել Երուսաղեմ: Ըստ Ն. Ակինյանի, այդ ուխտագնացությունը տեղի է ունեցել 1570 թ.[6]: Այնուհետև՝ «Ողբ Ղազոզի կղզոյն ասացեալ է» ոտանավորում Նիկողայոս Ստամպոլցին որպես ականատես է նկարագրում 1570 թ. սեպտեմբերին օսմանյան բանակի կողմից Կիպրոսի մայրաքաղաք Նիկոզիայի գրավումն ու ավերումը: Այս փաստերից ելնելով Ն. Ակինյանն իրավացիորեն գտնում է, որ Նիկողայոս Ստամպոլցին պետք է ծնված լինի Կ. Պոլսում, հավանաբար ԺԶ դարի կեսերին[7]: Հենվելով Գրիգոր Դարանաղեցու «Ժամանակագրութեան» վրա, որտեղ վերջինս նկարագրում է 1605 թ. իր այցը Կ. Պոլիս և իրեն դիմավորող հոգևորականների մեջ հիշատակում «աւագերից մի ալեխառն, խմաստուն և բարեսէր, սեպհական բնիկ՝ (Ստամպօլցի) Նիկողայոս անուն»[8], Ն. Ակինյանը ենթադրում է, որ

---

1 *Տե՛ս* Ղ. Ալիշան, *Յուշիկք հայրենեաց Հայոց*, *հտ. Բ*, *էջ 113*:

2 *Տե՛ս* Հ. Աճառյան, *Հայոց անձնանունների բառարան*, *հտ. Գ*, *էջ 308*:

3 *Տե՛ս* Ղ. Ալիշան, *Յուշիկք հայրենեաց Հայոց*, *հտ. Ա*, *էջ 184*:

4 *Նույն տեղում*, *էջ 111*:

5 *Տե՛ս* Հ. Աճառյան, *Հայոց անձնանունների բառարան*, *հտ. Գ*, *էջ 469*:

6 *Տե՛ս* Ն. Ակինյան. «Նիկողայոս Ստամպօլցի տաղասացը», «Անահիտ», 1931, № 5—6, *էջ 66*:

7 *Նույն տեղում*:

8 *Տե՛ս* Գրիգոր Դարանաղեցի, *Ժամանակագրութիւն*, *էջ 70*:

այստեղ խոսքը Նիկողայոս Ստամպոլցու մասին է և բստ այդմ, եթե նա 1605 թ. արդեն «ալեխառն» է եղել, ապա դրանից հետո դժվար թե երկար ապրած լինի[1]։

Պ. Խաչատրյանը համոզիչ չի համարում Ն. Ակինյանի այս ենթադրությունը, որովհետև, ինչպես գրում է նա՝ «մենք չգիտենք ավագերեցն արդյոք գրաղվե՞լ է գրական աշխատանքով»[2]։

Պ. Խաչատրյանի առարկությունը մեզ հիմնավոր է թվում։ Մեր կողմից ուզում ենք ավելացնել, որ Գրիգոր Դարանաղեցու նման ճշգրիտ ժամանակագիրը, որը չի մոռացել շեշտել հիշյալ Նիկողայոս ավագերեցի բարեմասնությունները («իմաստուն», «բարեսէր»), հարկավ չէր կարող մոռանալ նաև նրա գրական վաստակը, եթե նա այդպիսին ունենար։ Իսկ եթե հավանական չէ հիշյալ ավագերեցի և Նիկողայոս Ստամպոլցու նույնությունը, ապա ինքնին վերանում է նաև Նիկողայոս Ստամպոլցու մահվան մասին Ն. Ակինյանի արած ենթադրությունը։

Պրպտումները պարզեցին, որ Հալեպի Ամերիկյան վարժարանի № 43 ձեռագրի հիշատակարանում (թերթ 316ա) գրիչն ինքն իրեն Նիկողոս երեց է կոչում։ Մեզ թվում է, թե սա նույն ինքը՝ Նիկողայոս Ստամպոլցին է։ Այդ հիշատակարանում կարդում ենք. «Արդ գրեցաւ կանոնգիրքս ձեռամբ սուտանուն Նիկողոս երիցուս, թվին ՌՀ (=1621) ի քաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ի Խալադիա, ի դուռն սր. Լուսավորչին, ամէն։ Դարձալ յիշեցէք զվարդապետն մեր Սարգիսն, որ հետ մեզ շատ աշխատեցաւ։ Աստուած ողորմի նմա։ Դարձեալ յիշեցէք զհայր իմ՝ Մելքիսէթ զմայրն իմ՝ Շահնիկարն, դարձեալ հիշեցէք զեղբայրսն մեր՝ Պօղոսն, Ղուրիպշահն, Տիլանջին...»[3]։ Եթե մեր ենթադրությունը ճիշտ է, իսկ դա կարող է ճիշտ լինել, քանի որ ժամանակով և գործելու վայրով (Կ. Պոլիս, Ղալաթյա) այս Նիկողոսն ու Նիկողայոս Ստամպոլցին համընկնում են, ապա ժխտվում է Ն. Ակինյանի այն ենթադրությունը, թե Նիկողայոս Ստամպոլցին 1605 թ. հետո դժվար թե երկար ապրած լինի, ինչպես նաև այն, թե նա ավագերեց է եղել։ Բացի դրանից, եթե ճիշտ է մեր ենթադրությունը, ապա մենք կարող ենք ասել, թե գիտենք Նիկողայոս Ստամպոլցու հարազատների անունները։

Ն. Ակինյանը գրում է, որ Ֆինկի Ցուցակից իրեն հայտնի է դարձել, թե Տյուրինգենի համալսարանի հայերեն ձեռագրերի հավաքածուի № 102 գրչագրում պահվում են 4 տաղ, որոնց ծայրակապերում հիշատակվում է Նիկողայոս անունը[4]։ Նա տալիս է այդ տաղերի ամփոփ նկարագրությունը, խոսում դրանց գրության շարժառիթների մասին և դրանք վերագրում Նիկողայոս Ստամպոլցուն։ Պ. Խաչատրյանը հավանական չի համարում այս ենթադրությունը։ «Տաղերը, — գրում է նա, — Նիկողայոս Ստամպոլցուն կարելի է վերագրել միայն այն դեպքում, երբ համոզված լինենք, որ նրանից բացի համանուն մի այլ տաղասաց գոյություն չի ունեցել»[5]։

Բայց, քանի որ առ այսօր այդ ժամանակաշրջանի (1570—1620-ական թթ.) համար բանասիրությանը մեկ այլ Նիկողայոս տաղասաց հայտնի չէ, նույն տրամաբանությամբ մենք հավանական ենք համարում Ն. Ակինյանի ենթադրությունը։

---

1 Տե՛ս «Անահիտ», էջ 67։

2 Տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 131։

3 Տե՛ս Սուրմեյան, Մայր ցուցակ Հալեպի, հա. Բ, էջ 133։

4 Տե՛ս «Անահիտ», էջ 68։

5 Տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 131։

ՊԱՂՊԱՍԱՐ ՀԱՄԲԵՑԻ

«Փառք անեղին Աստուածութեան» սկսվածքով ոտանավորի վերջին տներից իմանում ենք, որ դա իրեն իսկ՝ Բաղդասար Համբեցու ձեռքով, 1584 թ. Ամիթ քաղաքում ընդօրինակված մի գանձարանի հիշատակարանն է։ Եթե նկատի ունենանք, որ գանձարանն ընդօրինակելիս Բաղդասար Համբեցին առնվազն 30—35 տարեկան պիտի եղած լինի, կարող ենք ասել, թե հավանաբար ծնվել է ԺԶ դարի կեսերից ոչ ավելի ուշ։

Ոտանավորից երևում է նաև, որ հեղինակը որոշ չափով կրթություն ստացած, հայ նկեղեցու և հայոց պատմությանը լավատեղյակ, գրչությամբ պրաղվող մարդ է, միաժամանակ, ինչպես երևում է գանձարանի պատվիրատու «երանելի» Ստեփանոս քահանայի հանդեպ տածած նրա խոր ակնածանքից, ո՛չ բարձրաստիճան հոգևորական։

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԿԵՂԵՑԻ

«Ստանաւոր վասն կանանց խարեբութեան...» բանաստեղծության մեջ հայտնի հնագույն ընդօրինակությունը պահվում է 1617 թ. գրչության ձեռագրում։ Այստեղից հետևում է, որ Ստեփանոս Կեղեցին պետք է հանդես եկած լինի տարի ընդօրինակությունից ավելի վաղ, հավանաբար ԺԶ դարավերջին[1]։

Նույն կարծիքն է հայտնել նաև Հ. Աճառյանը[2]։

ՄԵԼՔԵՍԵԹԵԿ

«Մեր մեղքն է առեր գիսօրզն զօրաւոր» սկսվածքով ոտանավորը պահվում է ԺԷ դարի գրչության ձեռագրերում։ Բայց քանի որ բանաստեղծական հնարանքներով և լեզվառճական առանձնահատկություններով շատ է հարազատ ԺԶ դարի երկրորդ կեսին ու դարավերջին հանդես եկած Մարտիրոս Խարասարցու, Մինաս Թոխաթցու, Մարտիրոս Խարբերդցու, Պարսամ Տրապիզոնցու կենցաղագրական-դավեշտական ոտանավորներին, կարծում ենք պետք է գրված լինի ավելի վաղ՝ ԺԶ դարավերջին։

Ն. Լալայանը վկայում է, թե ժամանակին Աղթամարում եղել է 1573 թ. գրված մի ձեռագիր Սարգսաարան, որի գրչի անունը եղել է Մելքիսեթ[3]։ Մեզ այնպես է թվում, թե սա կարող է «Մեր մեղքն է առեր...» ոտանավորի հեղինակ Մելքեսեդեկը լինել, քանի որ ոտանավորի լեզվի մեջ առկա են Վասպուրականի բարբառի մի շարք ձևեր։ Եթե այս ենթադրությունը հաստատվի, ապա մենք կարող ենք ասել, թե գիտենք Մելքեսեդեկի հարազատների անունները, քանի որ վերոհիշյալ ձեռագրի հիշատակարանում Մելքիսեթը գրել է, թե իր հոր անունը եղել է Վրդանես, մորը՝ Գոհար խաթուն, քույրերինը՝ Շուշան և Հանդուտ, իսկ ուսուցչին կոչել են Ներսես եպիսկոպոս։

Ո՛չ խորագրում, ո՛չ էլ այն տողում, որտեղ հեղինակը տալիս է իր անունը («Մելքեսեդէկիս զգանգատն լսեցէք») ակնարկ չկա նրա հոգևոր կոչման մասին, ինչպես,

---

1 *Մատենադարանի «Յուցակ ձեռագրացի» Ա հատորի ցանկում (էջ 1616) Ստեփանոս Կեղեցին հիշատակվում է որպես ԺԵ դարի տաղերգու։ Թե այդ բանը հաստատելու համար արդի կազմողներն ինչ կռվաններ են ունեցել, մեզ հայտնի չէ։*

2 *Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Դ, էջ 676։*

3 *Տե՛ս Ն. Լալայան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Վասպուրականի, Թիֆլիս, 1915, էջ 30։*

օրինակ, կարդում ենք ԺԷ դարի երկրորդ կեսի բանաստեղծ Մելքիսեդեկ եպիսկոպոսի «Տաղ վասն դարիպութեան ի տէր Մելքիսեդեկէ» բանաստեղծության մեջ, ուստի ենթադրում ենք, որ Մելքիսեդեկը եղել է աշխարհական։

ՄԻՔԱՅԵԼ ՔԱՀԱՆԱ

«Ոտանաւոր ըստ անուան երգողին է» և «Այլ բանք վասն խորնաբուխեան» բանաստեղծությունները պահվում են 1583 թ. Հղինակի ձեռքով ընդօրինակված ձեռագրում, որի հիշատակարանի մեջ Միքայելն իրեն հիշում է որպես քահանա։ Արդ, եթե 1583-ին նա արդեն քահանա է եղել, ապա հավանաբար պիտի ծնված լինի ԺՉ դարի կեսերին։ Սույն հիշատակարաններից իմանում ենք նաև, որ աշակերտել է Եոլպի պատկերահան սարկավագին[1]։

Մատենադարանի 1603 թ. գրչության № 1262 ձեռագրի գրիչը նույնպես իրեն Միքայել քահանա է անվանում[2]։ Մենք կարծում ենք, թե սա հենց նույն Միքայել քահանան է, քանի որ գրչության ժամանակով երկու ձեռագրերն այնքան էլ հեռու չեն միմյանցից, և այդ ժամանակների համար մեր մատենագիտությանը մեկ այլ գրիչ Միքայել քահանա հայտնի չէ։ Եթե դա այդպես է, ապա կարող ենք ասել, թե գիտենք նաև մեր տաղերգուի հարազատների անունները, քանի որ № 1262 ձեռագրի հիշատակարանում գրիչը հայտնում է, թե իր հոր անունը եղել է տեր Պետրոս, մորը՝ Եփրյաքսին, հորեղբորը՝ տեր Մարգիս, իսկ ուսուցիչը՝ Հովհաննես վարդապետ։

ՆԱԶԱՏՈՒԹ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

«Ի գանցանս, որ ես գործեալ եմ» սկսվածքով ոտանավորի մեկ հատած հնագույն ընդօրինակությունը պահվում է 1611 թ. գրչության ձեռագրում։ Այստեղից էնթադրում ենք, որ գրա հեղինակ Խաչատուր Վարդապետը պետք է հանդես եկած լինի ԺՉ դարի վերջին տասնամյակներին։

Մատենադարանի «Ցուցակ ձեռագրացի» Բ հատորի ցանկում (էջ 1330) այս ոտանավորը գրված է Խաչատուր Երեց Խաչ—Գռուզի ստեղծագործությունների շարքում։ Մեր կարծիքով սա թյուրիմացություն է, քանի որ «Ի գանցանս...» ոտանավորն իր բանաստեղծական հնարանքներով և լեզվաոճական առանձնահատկություններով միանգամայն տարբեր է Խաչ—Գռուզի ոտանավորներից։ Հայտնի է, որ Խաչ—Գռուզը եղել է քահանա, մինչդեռ այս ոտանավորի ծայրակապից երևում է, որ հեղինակը վարդապետ է։

Այս Խաչատուր Վարդապետին չի կարելի շփոթել նաև Խաչատուր վարդապետ Կաֆացու (ոչ Խասակի) հետ, քանի որ սրանց ոտանավորներն իրենց բնույթով բոլորովին նման չեն իրար։

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՆԵՑԻ

Գրիգոր Վանեցու մասին առաջինը խոսել է Ա. Մնացականյանը «ԺՉ—ԺԷ դդ. մոռացված բանաստեղծ Գրիգոր Վանեցին և նրա անտիպ տաղերը» հոդվածում[3]։

---

[1] Սա ԺՉ դարի հայտնի նաղաշ Եոլպին է (մանրամասն տե՛ս Э. М. Корхмазян, Армянская миниатюра Крыма, Ереван, 1978, էջ 73։

[2] Տե՛ս Հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ ԺԷ դար, կազմողներ՝ Վ. Հակոբյան, Ա. Հովհաննիսյան, Ա. գիրք, էջ 85։

[3] Տե՛ս «Էջմիածին», 1975, № 10, էջ 40—42։

Նկատելով, որ 1649—1653 թթ. գրչության ձեռագրում ընդօրինակված նրա երկու ոտանավորների մեջ առկա են գրչական սխալներ ու չփոթություններ, Աս. Մնացականյանը ենթադրում է, թե ինքնագրերի ու այդ ընդօրինակությունների միջև համանաբար ընկած է 50—100 տարվա մի ժամանակաշրջան։ Ըստ այդմ, Գրիգոր Վանեցին պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ—ԺէԶ դարերում։ Բանաստի այս փաստարկը մեզ համոզիչ է թվում։ Ուզում ենք ավելացնել, որ Գրիգոր Վանեցու ոտանավորներն իրենց բնույթով ու բանաստեղծական հնարանքներով ևս առնչվում են ԺԶ դարի նույն թեմաներով գրված բանաստեղծություններին, «Նորին Գրիգորիսի, իմաստուն քահանայի ասացեալ» բանաստեղծության վրա, նույնիսկ, զգացվում է Գրիգորիս Աղթամարցու ազդեցությունը։

Նույն հոդվածում Աս. Մնացականյանը փորձում է ճշտել, թե ԺԶ—ԺէԶ դարերի ո՞ր Գրիգոր Վանեցին (կամ Վարագեցին) է ոտանավորների հեղինակը։ Նշելով, որ Գրիգոր Վանեցիներ եղել են մի քանիսը, նա դրանցից ոչ մեկի հետ չի նույնացնում ոտանավորների հեղինակին, միայն թեթևակի կասկած է հայտնում, թե գուցե դա լեհահայոց թեմի առաջնորդ Գրիգոր Վանեցին է, քանի որ նա մտերիմ է եղել Վրթանես Սոնկեցու հետ, իսկ տաղերում Գրիգոր Վանեցու և Վրթանես Սոնկեցու ոտանավորներում բանաստերը որոշ աղերսներ է տեսնում։ Այս փաստարկը մեզ համոզիչ չի թվում, մանավանդ, որ ցարդ բանասիրություններ հայտնի չէ, թե լեհահայոց հոգևոր առաջնորդը նաև ոտանավորներ է հորինել։

ԺԶ դարավերջին եղել է մեկ այլ Գրիգոր Վանեցի, որի ոտանավորներն ընդօրինակված են Երուսաղեմի № 1456 ձեռագրում[1]։ Սա հանդես է եկել շատ ավելի ուշ և ոտանավորներն էլ միանգամայն տարբեր են իրենց բնույթով։

ՀՈՎԱՍԱՓ ԵՐԶՆԿԱՑԻ

«Տաղ վասն կանանց» ոտանավորի մեզ հասած օրինակը պահվում է ԺէԶ դարի գրչության ձեռագրում։ Քանի որ ձեռագրի գրիչ Հակոբը ոտանավորի վերջում իր ավելացրած բառատողի մեջ գրում է, թե ոտանավորի հեղինակն իր հայրն է, ապա մեզ թվում է, թե Հովասափ Երզնկացին պիտի ստեղծագործած լինի ԺԶ—ԺէԶ դարերում։

Ո՛չ ոտանավորում և ո՛չ էլ որքու ավելացրած բառատողում Հովասափ Երզնկացու համար որևէ հոգևոր կոչում չի հիշատակվում, ուստի ենթադրում ենք, թե նա եղել է աշխարհական։

ԿԱՐԱՊԵՏ ԴՊԻՐ

Կարապետ Դպրի մասին Ա. Երեմյանը գրում է, թե նա պիտի ապրած լինի «16-րդ դարի վերջին շրջանում»[2]։ Ապա տալիս է մի քանի տեղեկություններ. գժրախտաբար չհիշատակելով իր աղբյուրները։ Ըստ այդ տեղեկությունների՝ Կարապետ Դպիրը «լեզվական տեսակետից հանդիսանում է իր ժամանակի փայլուն դեմքերից մեկը»։ Եղել է Բուրբերենի բազ գիտակ և այդ լեզվով ևս ոտանավորներ է գրել, պայքարել է «ժողովրդի եաադիմության դեմ, լուսավորել նրա միտքը», գիտակցել, որ «պիտի գրել ժողովրդին հասկանալի լեզվով» և այլն[3]։

---

1 Տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Ե, էջ 155—156։

2 Տե՛ս «Հայաստանի կոչնակ», Նյու Յորք, 1940, № 41, էջ 1005—1006։

3 Համմտ. նույն տեղում։

Մ. Մկրտչյանը գրում է, թե Կարապետ Դպիրը «XVII դարի տաղերգու է»[1]:

Կարապետ Դպրի «Տաղ վասն վարդի...» ոտանավորի հնագույն ընդօրինակությունը պահվում է 1608 թ. գրչության ձեռագրում, որի մեջ, ի դեպ, դետեղված են հիմնականում ԺԵ—ԺԶ դարերի բանաստեղծների ստեղծագործություններ: Այստեղից մենք ենթադրում ենք, որ Կարապետ Դպիրը պետք է ծնված լինի ԺԶ դարի կեսերին, հանդես եկած վերջին տասնամյակներում և գուցե թե հասած ԺԷ դարի սկզբներին:

«Տաղ դարիպի ի Կարապետէ ասացեալ» ոտանավորից ենթադրում ենք նաև, թե բանաստեղծը եղել է պանդխտության մեջ:

Կարապետ Դպրի ինքնության հարցում բանասիրության մեջ եղել են տարբեր կարծիքներ: Ըստ Ն. Ակինյանի, «Տաղ վասն վարդի...» ոտանավորը պատկանում է Կարապետ աբեղա Բաղիշեցու գրչին[2], քանի որ մի ձեռագիր օրինակում հեղինակի համար հիշատակվում է «աբեղա» բառը: Այս բառը կարդալով, Մ. Մկրտչյանը ևս կասկածում է, թե «սա թերևս իրավունք է տալիս կարծելու, որ տաղիս հեղինակը Կարապետ աբեղան կարող է լինել», թեև փոքր-ինչ հետո քիչ հավանական է համարում այս ենթադրությունը[3]:

Մեր կարծիքով տաղի միայն մեկ օրինակում եղած «աբեղա» բառը հիմք չի տալիս ենթադրելու, թե տաղն իբր պատկանում է Կարապետ աբեղա Բաղիշեցուն, քանի որ շատ հաճախ գրիչներն իրենց կողմից փոփոխություններ են մացրել բնագրերի մեջ: Օրինակ, նույն տաղի 4 այլ ընդօրինակություններում «Կարապետ» անվան փոխարեն կարդում ենք «եղկելի» բառը, «Տաղ վասն վարդի...» ոտանավորի մի օրինակում հեղինակի անունը փոխարինված է «աւետիս» բառով, որը Կ. Կոստանյանցն իր հերթին դիտում է որպես հատուկ անուն: Նույն ոտանավորի երկու ուրիշ օրինակներում հեղինակի անվան փոխարեն գրիչները գրել են իրենց անունները (Միրզահան, Դէոթոս) և այլն:

Հ. Աճառյանը «Տաղ վասն վարդի...» ոտանավորի հեղինակ համարելով Կարապետ Դպրին, միաժամանակ կարծում է, որ «Տաղ դարիպի...» ոտանավորը գրել է մեկ այլ բանաստեղծ՝ Կարապետ տաղասացը[4]: Մ. Մկրտչյանն առարկում է սրան՝ մեջ բերելով այն փաստարկը, որ երկու ոտանավորների օրինակներում էլ Կարապետն ինքն իրեն բնութագրում է «ծառա» բառով («Ով Կարապետ գէմ ծառայ չես» և «Կարապետ» ծառայ բնակարան մեղաց»)[5]: Այս հարցում համաձայն լինելով Մ. Մկրտչյանի կարծիքին, ուզում ենք ավելացնել, որ երկու ոտանավորներն իրենց բանաստեղծական հնարանքներով և լեզվառճական առանձնահատկություններով խիստ հարազատ են միմյանց:

ՄԻՆԱՍ

«Գեղեցիկ պատկեր» սկսվածքով ոտանավորը պահպանվել է ԺԷ դարի գրչության ձեռագրում: Այստեղից, թերևս կարելի էր ենթադրել, թե դրա հեղինակ Մինասը հան-

---

1 Տե՛ս Մ. Մկրտչյան, Հայ միջնադարյան պանդխտության տաղեր (XV—XVIII դդ), էջ 129:

2 Տե՛ս «Բազմավէպ», 1937, էջ 323:

3 Տե՛ս Հայ միջնադարյան պանդխտության տաղեր (XV—XVIII դդ.), էջ 131:

4 Հմմտ. Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Բ, էջ 610:

5 Հմմտ. Հայ միջնադարյան պանդխտության տաղեր (XV—XVIII դդ), էջ 130 և 132:

դես է ևկել ԺԷ դարի կեսերին, կամ գուցե առաջին տասնամյակներում: Սակայն ոտանավորն իր բանաստեղծական հնարանքներով և լեզվառճական առանձնահատկություններով միանգամայն հարազատ է ԺԶ դարի նմանատիպ տաղերին, որից ենթադրում ենք, թե մեզ հասած օրինակն ուշ շրջանի ընդօրինակություններից մեկն է, իսկ միջնադար հանդես է ևկել ԺԶ դարում: Պատահական չէ, որ ոտանավորի մեկ այլ օրինակը, որի մեջ Միհրդատ անվան փոխարեն եղել է Գրիգոր, Հ. Տաշյանը վերագրել է ԺԶ դարի տաղերգու Գրիգորիս Աղթամարցուն[1], իսկ Ն. Ակինյանը՝ ԺԸ դարավերջին հանդես եկած Գրիգոր Կաֆայեցուն[2]:

Միհրդատ մասին կենսագրական տեղեկություններ չունենք: Միայն ինքն իրեն կոչելու ձևից («Միհրդատ խօսեցաւ...») ենթադրում ենք, թե հոգևորական չի եղել:

ԶԱՔԱՐԻԱ

«Տաղ գեղեցիկ յոյժ, Զաքարիայի ասացեալ» ոտանավորը Ն. Ակինյանը հրատարակել է Զաքարիա Գնունեցու տաղերի ժողովածուի մեջ, թևև երկրայելիների շարքում[3]: Տ. Պալյանը, որը հրատարակել է ոտանավորի մեկ այլ օրինակ, դրա հեղինակին նույնացնում է Զաքարիա Ագուլեցու հետ[4]: Իսկ Ա. Երեմյանը, որը հրատարակել է իր սեփական ձեռագրի օրինակը, Զաքարիային պարզապես անվանում է «տաղարան»[5]:

Մեր կարծիքով ոտանավորը չի կարող Զաքարիա Գնունեցունը լինել, քանի որ Երուսաղեմի № 1239 ձեռագրի օրինակի խորագրում հեղինակի համար ասվում է,- թե ապրեալ է եղել, մինչդեռ հայտնի է, որ իր տաղերը հորինելիս Զաքարիա Գնունեցին եղել է վարդապետ: Այս ոտանավորի հեղինակը չի կարող լինել նաև Զաքարիա Ագուլեցին, նախ՝ քանի որ նա հոգևոր կոչում չի ունեցել, այլ եղել է վաճառական և հայտնի չէ, թե ոտանավորներ է գրել, ապա՝ նա հանդես է ևկել ԺԷ դարի երկրորդ կեսին, «Օրագրութիւնը», որը գրելիս նա ծեր չի եղել, ընդգրկում է 1647—1681 թթ. դեպքերը, մինչդեռ «Տաղ գեղեցիկ...» ոտանավորի ընդօրինակություն կա արդեն 1645 թ. դրչության ձեռագրում (Ա. Երեմյանի սեփական ձեռագիրը): Այստեղից ենթադրում ենք, որ Զաքարիան պետք է հանդես եկած լինի ոտանավորի բնօրինակումից մի քանի տասնամյակ առաջ, հավանաբար ԺԶ դարավերջին կամ ԺԷ դարասկզբին:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՎԱՐԱԳԵՑԻ

Ստեփանոս Վարագեցու տաղերի մեզ հասած հնագույն ընդօրինակությունները պահվում են Երուսաղեմի 1622 թ. դրչության № 1455 ձեռագրում, որի մեջ գրիչ Ստեփանոս Թոխաթցին արտագրել է հիմնականում ԺԶ դարի բանաստեղծների ստեղծագործություններ: Իրենց բնույթով Ստեփանոս Վարագեցու ոտանավորները հարազատ են այդ դարի նույն թեմաներով գրված տաղերին, ուստի ենթադրում ենք, թե Ստեփանոս Վարագեցին պետք է հանդես եկած լինի ԺԶ դարավերջին:

Դատելով «Տաղ գարնան» ոտանավորի Վիեննայի № 663 ձեռագրում պահվող օրինակի խորագրից, Ստեփանոս Վարագեցին եղել է եպիսկոպոս:

---

1 *Տե՛ս* Տաշյան, *Յուցակ, էջ 1073:*

2 *Տե՛ս* Ն. Ակինյան, *Գրիգորիս Ա. կաթողիկոս Աղթամարցի, էջ ՃԻԵ:*

3 *Տե՛ս* Ն. Ակինյան, *Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր տաղերը, էջ 50—51:*

4 *Տե՛ս «Բիւրակն», 1897, էջ 738—739:*

5 *Տե՛ս «Բազմավէպ», 1950, էջ 183:*

ԲԱՐՍԵՂ ՎԱՐԱԳԵՑԻ

Բարսեղը Վարագեցի է կոչվել, քանի որ ուսանել, ապա և պաշտոնավարել է Վարագա վանքում: Կոչվել է նաև Ավանեցի իր ծննդավայրի՝ Վանա լճի մոտ եղած Ավան գյուղի անունով:

1591 թ. ընդօրինակած «Խուլուշ» կոչվող Ավետարանի հիշատակարանում նա ինքն իրեն անվանում է արեղա: Այստեղից Ն. Ակինյանը ենթադրում է, որ ծնվել է մոտավորապես 1570 թ.[1]: Սակայն մեզ թվում է, թե Բարսեղ Վարագեցին պիտի ծնված լինի ավելի վաղ՝ 1550—1560-ական թվականներին, քանի որ նույն հիշատակարանում ժամանակագրության ձևով նա պատմում է 1581—1591 թթ. իրադարձությունները, ընդ որում՝ ո՛չ որպես մանկական տպավորություններ, ինչպես պիտի լիներ առաջին մասը, եթե նրա ծննդյան համար ընդունելի համարեինք Ն. Ակինյանի առաջարկած տարեթիվը[2]: Բացի դրանից, ըստ Ղ. Փիրղալեմյանի՝ Բարսեղ Վարագեցին եղել է Զաքարիա Վարագեցու ուսուցիչը[3], իսկ վերջինս ծնվել է մոտավորապես 1570—80-ական թվականներին:

Նույն հիշատակարանից իմանում ենք, որ Բարսեղ Վարագեցու հոր անունը եղել է Ստեփանոս, մորը՝ Բեգիջան Խաթուն, որ նա աշակերտել է տեր Հովհաննեսին և Մարտիրոս սարկավագին, իսկ նրա «հոգևոր հայրը», այսինքն, քրիստոնեական վարդապետությունն ուսուցանողը, եղել է քեռին՝ Արքայեցի Կարապետ վարդապետը («Ջամալ» մականունով), որը նշանավոր անձ է եղել Վարագում[4]:

1602 թ. գրված մի «Ոսկեփորիկում» Բարսեղ Վարագեցին արդեն հիշվում է որպես վարդապետ[5]:

Բարսեղ Վարագեցին եղել է նաև մանկավարժ, երաժիշտ և գրիչ: Մեզ են հասել նրա ընդօրինակած մի շարք ձեռագրեր, այդ թվում, ինչպես հիշում է Ն. Ակինյանը, 1595—1596 թթ. ընդօրինակված մի Շարակնոց, որի հիշատակարանում նա գրել է իր եղբոր՝ հյուսն Գրիգորի մահվան մասին, 1608 թ. ընդօրինակված մի Ավետարան, որի հիշատակարանում տեղեկություններ է հաղորդել Շահ Աբասի արշավանքների և դրանց հետևող սովի, ինչպես նաև այն մասին, որ ինքը ևս ստիպված է եղել հեռանալ Վանից և ապաստանել Աշտարակի ս. Աստվածածին վանքում, Վիեննայի № 663 ձեռագիր տաղարանը, Մատենադարանի № 4962 ձեռագիրը և այլն[6]:

Ղ. Փիրղալեմյանի, ապա և Գ. Աղանյանցի կարծիքով Բարսեղ Վարագեցին վախճանվել է 1615 թ.[7]: Սակայն Ն. Ակինյանն ապացուցում է, որ այստեղ չփոթություն կա, այդ թվականը Բարսեղ Բաղիշեցու մահվան թվականն է, իսկ Բարսեղ Վարագեցու մահվան թվականը հայտնի չէ[8]:

---

1 *Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1951, էջ 517:*

2 *Այս հիշատակարանի ժամանակագրական հատվածը տե՛ս Գ. Աղանյանց, Դիւան Հայոց պատմութեան, ժ գիրք, էջ 33—38:*

3 *Տե՛ս «Հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ», ժէ. հտ. Ա, էջ 105:*

4 *Տե՛ս «Դիւան Հայոց պատմութեան», ժ գիրք, էջ ԻԹ—ԼԱ:*

5 *Տե՛ս նույն տեղում, էջ Լ—ԼԱ:*

6 *Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1951, էջ 520:*

7 *Տե՛ս «Դիւան Հայոց պատմութեան», ժ գիրք, էջ ԼԱ:*

8 *Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1951, էջ 520:*

Բարսեղ Վարագեցու մասին առաջինը հիշատակել է Հ. Թոփճյանը[1], այնուհետև՝ Ղ. Ալիշանը[2] և Հ. Աճառյանը[3]։

ԶԱՔԱՐԻԱ ՎԱՐԱԳԵՑԻ

Ինչպես երևում է Ղուռապաշի վանքում 1603 թ. նրա ընդօրինակած մի ձեռագրի հիշատակարանից, այդ ժամանակ Զաքարիա Վարագեցին դեռևս աբեղա է եղել[4]։ Այստեղից ենթադրում ենք, թե պիտի ծնված լինի ԺԶ դարի 60—70-ական թվականներին։ Այս հիշատակարանից իմանում ենք նաև նրա հարազատների անունները։ Հայրը կոչվել է Մուրաղ, մայրը՝ Սալչուկփաշա, հոգևոր մայրը՝ Էթարփաշա, հոգևոր եղբայրները՝ տեր Գրիգոր Վարագեցի և տեր Վարդան Աբեղա։ Հիշատակվում է նաև ուսուցիչը՝ «Բարսեղ քաջ և արի բաբունապետը», որն, ըստ Ղ. Փիրղալեմյանի, Բարսեղ Վարագեցին է[5]։

Մեր կարծիքով «Տաղ Վարագայ խաչին...» ոտանավորի հեղինակը հենց այս Զաքարիա Վարագեցին է, որ ապրել ու ստեղծագործել է Վարագա ս. Խաչ վանքում, զբաղվել գրչությամբ, աշակերտել նույն վանքի վարդապետ Բարսեղ Վարագեցուն, և ոչ թե 1606 թ. Վանի հոգևոր առաջնորդ և 1636—1639 թթ. Կ. Պոլսի պատրիարք Զաքարիա Վարագեցին, ու ոչ էլ, դատելով ոտանավորի բնույթից, լեզվառճական առանձնահատկություններից և այն բանից, որ ծայրակապում հեղինակն ինքն իրեն կոչում է «Զաքարայ», Զաքարիա Գնունեցին, ինչպես առանց որևէ կռվանի ենթադրում է Ն. Ակինյանը[6]։

ՄԻՆԱՍ ԹՈԽԱԹՅԻ

1565 թ. Հռոմի պապի՝ Լեմբերգ ժամանած մի ոմն պատվիրակի պատվերով Մինաս Թոխաթցին ընդօրինակել է Եփրեմ Ասորու ճառերը և գրքի հիշատակարանում գրել, թե 55 տարեկան է։ Սրանով Ն. Ակինյանը ճշտում է նրա ծննդյան թվը՝ 1510[7]։

Մինչ երեսնամյա հասակը Մինաս Թոխաթցին ոտանավորներ չի գրել։ Դրանք եղել են ուսումնառության տարիներ, երբ նա հմտացել է գրչության ու մանրանկարչության արվեստներում և սովորել կազմարարություն։ 1539, կամ գուցե 1540 թ. պանդխտել է հայրենիքից, ինչպես կարծում է Ն. Ակինյանը՝ կամ քաղաքական անապահով պայմանների, կամ չքավորության պատճառով։ Այնուհետև մինչև կյանքի վերջն ապրել է օտարության մեջ, հայրենիքի կարոտը սրտում, ինչպես երևում է «Տաղ և գովասանք հերիսի...» բանաստեղծության հետևյալ տողերից.

Այս դառն տեղն որ մեք անկանք,
Դառնամք երթամք ի մեր տեղի։

---

1 Տե՛ս «Ցուցակ ժողովածուաց Դաղեան Խաչիկ վարդապետի», Վաղարշապատ 1900, թերթ 58ա։

2 Տե՛ս Ղ. Ալիշան, Հայապատում, Ա, էջ 129։

3 Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Ա, էջ 402։

4 Տե՛ս «Հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ», ԺԷ, հտ. Ա, էջ 105։

5 Նույն տեղում։

6 Տե՛ս Ն. Ակինյան, Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր տաղերը, էջ 16—17։

7 Մինաս Թոխաթցու մասին կենսագրական տեղեկությունները քաղել ենք Ն. Ակինյանի «Հինգ պանդուխտ տաղասացներ» գրքից, էջ 57—85։

1544 թ. Մինաս Թոխաթցուն տեսնում ենք Կամենիցի հայ գաղթականների մեջ, որտեղից հետագայում անցնում է Սկյով։ 1551 թ. նա եղել է Սկյովում և «Ողբ ի վերայ Օլախաց երկրի հայերուն...» երկում որպես ականատես է պատմում իշխան Ստեփանոս Ռաբեշ Յոթներորդի հայերի դեմ գործադրած դավանափոխական հալածանքները։

1563 թվականից Մինաս Թոխաթցին հաստատվում է Լեմբերգում (Լվով) և տեղի ս. Աստվածածին եկեղեցում որը միաժամանակ ծառայել է նաև որպես արքեպիսկոպոսարան և դատարան, պաշտոնավարել որպես նոտար-գրիչ։ Հենց այդ տարիներին է նա մտերմացել Լեմբերգի արքեպիսկոպոս Գրիգոր Վանեցու հետ, որին նվիրել է իր «Տաղ և գովասանք Հերիսի...» ոտանավորը։

Նկատելով, որ Լեմբերգի հայոց դատարանի դատաստանական (և ժողովարարության) արձանագրություններր Վիեննայի № 452 ձեռագրում, 1621 թ. օգոստոսից հետո գրված են ոչ թե Մինաս Թոխաթցու այլ մեկ ուրիշի ձեռքով, Ն. Ակինյանը ենթադրում է, որ նա վախճանվել է 1621—1622 թթ.։ Բանասերի ենթադրությունը մեզ համոզիչ է թվում։

Մինաս Թոխաթցին գրել, ժողկել ու կազմել է մի շարք ձեռագրեր, որոնց մեջ հոդել է հիշատակարաններ հետաքրքիր տեղեկություններով ինչպես ժամանակի իրադարձությունների, այնպես էլ իր անձի մասին։

Հայտնի է նաև, որ նա զբաղվել է թարգմանել Մխիթար Գոշի Դատաստանագիրքը։

ԹԱԹՈՒ ԹՈԽԱԹՑԻ

Թաթոս Թոխաթցու տոհմի և նրա ինքնության հարցին անդրադարձել են Մ. Պատուրյանը՝ «Միջնադարյան տոհմատոհ Թաթոս Թոխաթցի»[1], Հ. Քյուրքյանը՝ «Միջնադարյան հայ տոհմատոհ Թաթոս տարկաւոգ Թոխաթցի»[2], Ն. Ակինյանը՝ «Թադէոս վ. Կողոնիացի, Թոխաթցի և Թադէոս Երէց Սեբաստացի տոհմատոհներ»[3] հոդվածներում և կրկին Հ. Քյուրքյանը՝ Ն. Ակինյանի հոդվածի առիթով գրած գրախոսության մեջ[4]։

Մ. Պատուրյանը Թաթոս Թոխաթցուն համարում է ԺԶ դարի երկրորդ կեսի բանաստեղծ՝ գրելով. «Մնուած պիտի լինի 1550 թ. տաննները»։ Ն. Ակինյանն ու Հ. Քյուրքյանը այդ թվականը երկբայելի են համարում, քանի որ Մ. Պատուրյանն իր հայտարարությունը հաստատելու համար որևէ կռվան չի բերում։

Մեզ ևս թվում է, որ Թաթոս Թոխաթցին ԺԶ դարի երկրորդ կեսի բանաստեղծ է։ Դա երևում է ոչ միայն նրա տաղերի բնույթից, այլև այն բանից, որ 1604 թ. Ստեփանոս Թոխաթցին նրա տաղերից մի քանիսն ավելացրել է 1563 թ. գրչության մի տաղարանի ոտանավորներին։

Հավանարար նկատելով, որ Ստեփանոս Թոխաթցին երկու անգամ (1604 և 1606 թթ.) ընդօրինակել է Թաթոս Թոխաթցու ոտանավորները, Մ. Պատուրյանը ենթադրում է, թե վերջինս եղել է Թաթոս Թոխաթցու մտերիմը կամ, գուցե, ուսուցիչը։ Ն. Ակինյանն ու Հ. Քյուրքյանը հիմնավոր չեն համարում նաև այս կարծիքը։ Ն. Ակինյանը ցույց է տալիս, որ Թաթոս Թոխաթցու ուսուցիչը եղել է ոչ թե Ստեփանոս Թոխաթցին, այլ Պետրոս արքեպիսկոպոսը։

---

1 Տե՛ս «Բազմավէպ», 1910, էջ 207—208։

2 Տե՛ս «Հայրենիք», Բոստոն, 1935, № 11», էջ 74—82։

3 Տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953, էջ 53—71։

4 Տե՛ս «Բազմավէպ», 1954, էջ 70—71։

Երեք բանասերների միջև տարաձայնություններ կան նաև Թաթոս Թոխաթցու հոգևորական կոչման հարցում։ Ըստ Մ. Պոտուրյանի, նա երիտասարդ հասակում եղել է աշխարհական և միայն կյանքի վերջում ստացել հոգևոր պաշտոն՝ հանելով սարկավագության։ Հ. Քյուրտյանը համամիտ է Մ. Պոտուրյանին, մինչդեռ այն բանից, որ երկուսն էլ նույն անունն են կրում և երկուսն էլ եղել են մահտեսի, Ն. Ակինյանը ենթադրում է, թե Թաթոս Թոխաթցին նույն ինքը Թադևոս վարդապետ Կողոնեցին է։ Իր գրախոսության մեջ Հ. Քյուրտյանը ժխտում է այս տեսակետը, նախ՝ նկատելով, որ Կողոնեցին իր իսկ վկայությամբ եղել է վարդապետ, ապա անելով մի համոզիչ դիտողություն, թե եթե սարկավագի համար իր մահտեսի լինելն ամենևին չնշտելը, ինչպես դա անում է Թաթոս Թոխաթցին, միանգամայն տրամաբանական է, ապա վարդապետի համար դա դժվար թե կարևոր բան լիներ։ Հ. Քյուրտյանի ամենահզոր կռվանը, սակայն, այն է, որ Թաթոս Թոխաթցու ոտանավորներն իրենց լեզվով այնքան են տարբերվում Թադևոս Կողոնեցուց մեզ հասած միակ ոտանավորից, որ չեն կարող միևնույն հեղինակի ստեղծագործությունները լինել։

Թաթոս Թոխաթցին հորինել է նաև հայատառ թուրքերեն կրոնական տաղեր։ Դրանցից են, օրինակ, Մատենադարանի № 3425 ձեռագրի «Թոխաթցոյ Թադէոսի ասացեալ հոգոյ բանք տաճկերէն» շարքի ոտանավորները (թերթ 88ա—93ա)։ Ինչպես վկայում է Մ. Պոտուրյանը, հայատառ թուրքերեն ոտանավորներ են եղել նաև նրա օգտագործած 1606 թ. գրչության ձեռագրում։

Թե երբ է վախճանվել Թաթոս Թոխաթցին, հայտնի չէ։

ՂԱԶԱՐ ԹՈԽԱԹՑԻ

Ղազար Թոխաթցու և նրա ստեղծագործության մասին մանրամասն տեղեկություններ հաղորդել է Ն. Ակինյանը՝[1] դրանք քաղելով Ղազար Թոխաթցու բնօրինակած ձեռագրերի հիշատակարաններից ու իր ձեռքի տակ եղած «Գովասանք ի վերայ Թոխաթ քաղաքի» և «Ի Թոխաթցի Ղազար եպիսկոպոսէ ասացեալ» ոտանավորներից։ Ըստ Ն. Ակինյանի հաղորդած տեղեկությունների՝ Ղազար Թոխաթցին ծնվել է 1550 թ. Թոխաթում, որը, որպես փարթամ ու վաճառաշատ քաղաք, համեմատում է Կ. Պոլսի հետ և անվանում «փոքր Ստամբուլ»։

Ծնողները վախճանվել և թաղվել են Թոխաթի ս. Քառասնից նկնդեցու գերեզմանատանը դեռևս մինչ ջալալիների արշավանքը, այսինքն՝ մինչ 1602 թ.։ Ինքը՝ Ղազար Թոխաթցին ականատես է եղել Թոխաթի գրավմանն ու ավերմանը, ստիպված հեռացել է ծննդավայրից, անցել է Ուկրաինայի Յազլովցա գյուղաքաղաք, որտեղ 1605—1606 թթ. եղել է տեղի սակավաթիվ հայ գաղթականների հոգևոր հովիվը։ Այստեղ նա պարապել է նաև ուսուցչությամբ ու գրչությամբ և իր աշակերտներ Աբրահատեսի և Կարապետի խնդրանքով գրել Թոխաթին նվիրված իր երեք ոտանավորները[2]։

1606 թ. փախադրվել է Կամենից։ Այդ մասին նա գրել է իր ընդօրինակած մի Ավետարանի հիշատակարանում։ Նույն թվականի մարտի 15-ին Կամենից է այցելել

---

1 Տե՛ս ՀՊՏ, էջ 205—216։

2 «Գովասանք ի վերայ Թոխաթ քաղաքի», «Ողբ ի վերայ կոտորածին Թոխաթին» և «Ողբ ի վերայ սովուն Թոխաթին»։ Առաջինը հրատարակել է Շ. Սահակյանը «Իրիս» հանդեսում (1912, էջ 83—84), որը գտնել հնարավոր չեղավ։ Մյուս երկուսն առանձին չեն հրատարակված, եղել են Շ. Սահակյանի սեփական ձեռագրում։ Դրանց մասին Ն. Ակինյանը ևս գիտե միայն վերջինիս հաղորդումից՝ տպագրված նույն տեղում («Իրիս», 1912, էջ 69)։

Լեմբերգի արքեպիսկոպոս Կարապետը, որի հետ Ղազար Թոխաթցին եղել է մտերիմ ու նրա այցելության առիթով գրել իր «Ի Թոխաթցի Ղազար եպիսկոպոսէ ասացեալ» ոտանավորը[1]։ Այս ժամանակ, ինչպես երևում է իր իսկ գրած «Ձի յոյժ կարի Հիվանդ էի ի սրտէ ցաւէ» հիշատակագրությունից[2], Ղազար Թոխաթցին ծանր հիվանդ է եղել, որից Ն. Ակինյանը ենթագրում է, թե պիտի վախճանված լիներ 1610 թ.։ Փաստն այն է, որ 1606—1607 թթ. հետո նրա մասին այլևս որևէ հիշատակության չենք հանդիպում։

Ա. Ալպոյաճյանը Ղազար Թոխաթցուն չփոթելով Ղազար վարդապետ Մակազունցի հետ, նրա մահվան թվականը համարում է 1623-ը[3]։

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԹՈԽԱԹՑԻ

Ստեփանոս Թոխաթցին ծնվել է 1558 թ. Թոխատում։ Ամուսնացել է 1577 թ.։ 1580 թ. ձեռնադրվել է քահանա։ 1589 թ. բնտանիքով այցելել է Երուսաղեմ և դարձել մահտեսի[4]։

Ստեփանոս Թոխաթցու ընդօրինակած՝ Մատենադարանի ՀՀ 2672, 7714 և 7377 ձեռագրերի հիշատակարաններից իմանում ենք նրա հարազատների և ուսուցիչների անունները։ Հոր անունը եղել է Մարգիս, մորը՝ Ճանփաշա, կրտսեր եղբորը, որը վախճանվել է 1602 թ. երևանի՝ ինգ տարեկան հասակում, Հակոբ, քույրերինը՝ Ուստիանե և Էմին, կնոջը՝ Ուստիանե, որդուները՝ Եսայի, որին նա երբեմն անվանել է նաև Եսայի մարգարե կամ պարզապես Մարգար, դստերը՝ Հռիփսիմե։ Իր ուսուցիչներից նա հիշատակում է Հովհաննես քահանային և Պետրոս սրբեպիսկոպոսին, աշակերտներից՝ Զաքարեին, Կաֆայի իր բնկերակիցներից և կարգակիցներից՝ տեր Խաչատուրին (Կատանա մականվամբ), որը բանաստեղծ Խաչատուր Թոխաթցին է, Հակոբ Այվաթենցին, տեր Ստեփանոս Տարանտացուն և այլոց, որոնք «Թոխաթու մէջն պատուական և գովելի և անուանիր էին»[5]։

Ստեփանոս Թոխաթցին ապրել է Թոխաթ բաղաքի Մահմատեիպ թաղում և հավանաբար ուսանել նույն թաղի ս. Քառասնից հինգերցու գպրոցում, իսկ ավելի ուշ նույն եկեղեցում ձեռագրեր է ընդօրինակել կամ նորոգել, ինչպես, օրինակ, Մատենադարանի ՀՀ 181 ձեռագիրը, որի հիշատակարանից էլ բաղել ենք այս տեղեկությունները։

1602 թ. չալալիների արշավանքի ժամանակ Ստեփանոս Թոխաթցին ևս ենթարկվել է հալածանքների ու կոտանքների և բնտանիքի հետ մազապուրծ փախչելով 1603 թ. հասել Կ. Պոլիս, որտեղ Թոխաթից եկած այլ գործիչների՝ Հակոբ Զեյթունցու, Մազաքիայի, Զաքարիա վարդապետ Վանեցու, Գրիգոր Կեսարացու և ուրիշների հետ, զբաղվել է գրական ու կրթական գործունեությամբ։ Այստեղ նա շարունակել է վախճանված եղբոր՝ Հակոբի, սկսած Շարակնոցի ընդօրինակումը, որի հիշատակարանում տրտնջում է, թե ապրուստի հոգսը իրեն թույլ չի տալիս մնալ Կ. Պոլսում[6]։ Հա-

---

1 Սա Ղազար Թոխաթցու մեր ձեռքի տակ եղած միակ երկն է։

2 Տե՛ս Տաշյան. Յուցակ, էջ 307։

3 Տե՛ս Ա. Ալպոյաճյան. Պատմութիւն եվդոկիոյ Հայոց, Կոստիրև, 1952, էջ 1550։

4 Տե՛ս Ն. Ակինյան. ՀՊՏ, էջ 117—137։ Ն. Ակինյանից հետո Ստեփանոս Թոխաթցու կենսագրությունը, հարստացրած նոր տվյալներով, գրել է Պ. Խաչատրյանը (տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 147—152)։

5 Տե՛ս Մատենադարանի ձեռ. ՀՀ 7714, թերթ 181ա։

6 Տե՛ս Ա. Ալպոյաճյան. Պատմութիւն եվդոկիոյ Հայոց, էջ 1573։

վանաբար հենց այդ պատճառով էլ նա շուտով թողել է Կ. Պոլիսը և ընտանիքով բնակություն հաստատել Ղրիմի Կաֆա քաղաքում: Այստեղ 1604 թ. նա ավարտել է մի Սաղմոսարան, որի հիշատակարանում գրել է նաև իր Թոխաթից փախչելու և Կաֆայում հաստատվելու պատմությունը[1]:

Կաֆայում նա քահանայություն է անում նախ ճգնավոր Ահարոնի, ապա ս. Լուսավորիչ եկեղեցում և զբաղվում ուսուցչությամբ: Հիշյալ Զաքարեից բացի նրան աշակերտել են նաև իր եղբայր Հակոբ քահանան և Հովասափ սարկավագը, իսկ, ինչպես երևում է «Ոտանաւորս և զանկատս լվաննուն...» երկից, նրա աշակերտների թիվը բավական մեծ է եղել[2]:

Ստեփանոս Թոխաթցու հիմնական գործը, սակայն, եղել է եկեղեցական արարողությունների ժամանակ անհրաժեշտ ձեռագրերի (Շարակնոցների, Սաղմոսարանների, Գանձարանների) ընդօրինակումն ու վերանորոգումը: Նրա ընդօրինակած, մեզ հայտնի, հնագույն ձեռագիրը 1596 թ. Թոխաթում գրված Շարակնոցն է[3]: Այստեղ նա վերանորոգել և եղբոր հետ կազմել է Մատենադարանի № 181 ձեռագիրը, իսկ 1598 թ. հավանորեն, Թոխաթից ոչ հեռու Մուխաթ գյուղում, ընդօրինակել է Մատենադարանի № 532 ձեռագիրը, որի հիշատակարանում տվել է Հակոբ Զեյթունցու անունը և այլն: Իր ընդօրինակած ձեռագրերի մասին 1611 թ. արտագրած մի Հայսմավուրքի հիշատակարանում նա գրել է. «Ի Թոխաթու ճալէլուն փախած եկաք ի Կաֆան և բազում վշտօք և ջանիւ գրեցի զԱյսմաւուրքս և Ճաշոց գիրք մի և Գանձատետր մի և ատենի Սաղմոսարան մի ...»[4]:

Կաֆայում Ստեփանոս Թոխաթցին ապրել է ավելի քան 15 տարի: 1619 թ. նա դեռևս այնտեղ է եղել և խոճա Ախիճանի սպանության կապակցությամբ գրել «Ի թուականիս հազար վաթսունի» սկսվածքով ոտանավորը:

1622 թ. Ստեփանոս Թոխաթցուն կրկին տեսնում ենք իր հայրենի Թոխաթում: Այստեղ նա ընդօրինակում է մի ձեռագիր (Երուսաղեմի № 1455 ձեռագիրը)[5] և հիշատակարանում գրում. «Գրեցաւ ոտանաւորքս ի քաղաքս շեհրի Թոխաթ, ձեռամբ Ստեփանոս մեղսաներկ երիցու, ի վայելումն Յովսէփ աշակերտին իմոյ, ի թուականիս Հայոց ՌՀԱ (1622), մայիս ամսոյ» (թերթ 235):

Ստեփանոս Թոխաթցու մահվան թվականի մասին տեղեկություններ չունենք: Ն. Ակինյանը ենթադրում է, թե նա «հազիվ թէ շոշափեց 30-ական թվականը»[6]: Պ. Խաչատրյանը հավանական է համարում այս ենթադրությունը[7]: Սակայն մի նորահայտ փաստ հնարավորություն է տալիս մի փոքր երկարելու նրա կենդանության սահմանը: Երուսաղեմի № 1870 ձեռագրում (թերթ 234ա—240բ) պահվում է Էջմիածնի Փիլիպպոս և Սսի Սիմեոն կաթողիկոսների միջև 1638 թ. կնքված մի համաձայնություն («թուղթ»), որտեղ որպես այդ ակտի վկա հիշատակվում է նաև Ստեփանոս Թոխաթցին. «Վկայ

---

1 Տե՛ս Մատենադարանի ձեռ. № 7714, թերթ 180ը:

2 Հմմտ. Պ. Խաչատրյան. ՀՄՊՈ, էջ 151:

3 Տե՛ս Ա. Ալպոյանյան, Պատմութիւն Եվդոկիոյ Հայոց, էջ 1571:

4 Տե՛ս Մատենադարան, ձեռ. № 7377, թերթ 463ա:

5 Սա Ստեփանոս Թոխաթցու ձեռքով գրչագրված մի ընտիր տաղարան է (տե՛ս Մատենադարան, մանրաժապավեն, № 916), որի հիշատակարանն օգտագործվում է առաջին անգամ:

6 Տե՛ս ՀՊՏ, էջ 12:

7 Տե՛ս ՀՄՊՈ, էջ 152:

այսմ բանի Գրիգոր սուրբ Հայրապետն երուսաղեմի և Կաբապետ վարդապետն Մոկաց և... Ներսես վարդապետն Սևրաստացի և մահտեսի Գասպարն և Ջուղայեցի տէր Ստեփաննոս ատաբ երէցն... և խոճայ Խաչատուրն և Յակոբ եպիսկոպոս Տիխիսեցին և տէր Մկրտիչն... և Բաղատաու տէր Ստեփաննոս երէցն և Ալեքսան երէցն և մահտեսի Ախիճանն... և բազմահոյլ բահանայք և ժողովուրդք, ժողվեալ ի ժողով մեծ ի բազում գաւառաց և քաղաքաց և ամենեցուն ձեռագիր և կնիք ի վերայ այսոքիկ եղեալ, զոր ի սուրբ էջմիածինն»[1]:

ՀԱԿՈԲ ԹՈԽԱԹԵՑԻ

Հակոբ Թոխաթցու ստեղծագործության ու կենսագրության, նախորդ բանասեր-ների դիտողությունները հաշվի առնելով, առավել մանրամասն անդրադարձել է Պ. Խաչատրյանը՝ «Հակոբ Թոխաթցի ոդրատացը» հոդվածում[2]: Այստեղ նա նախ ուշադրու-թյուն է դարձրել Ն. Ակինյանի սխալը, թե իբր Հակոբ Թոխաթցին ծնվել է 1573 թ., նշելով նրա ծննդյան ճիշտ թվականը՝ 1563:

Հայտնի է, որ Հակոբ Թոխաթցին իրեն անվանում է նաև Բաթուկենց, կամ «Բա-թուկի տէր Յակոբ»: Խաչատրյանը ենթադրում է, որ այս բանաստեղծի նշանավոր նախ-նիներից մեկի անունն է, որով հայտնի է եղել տոհմը, մանավանդ որ «Տոզ և ոդրաններ ի վերայ Եղոկիա քաղաքին» երկում հեղինակն իր մասին գրում է. «Ի Բաղուկենց քո-սանցն էի»[3]:

Մատենադարանի № 2856 ձեռագրի հիշատակարանից իմանում ենք, որ Հակոբ Թոխաթցու հոր անունը եղել է Ալթուն, մորը՝ Աննա: 1595 թ. Հակոբ Թոխաթցին եղել է Լեհաստանի Զամոսցա քաղաքում, որտեղ էլ հենց Հովհաննես Կաֆացի եպիսկոպոսի պատվերով նույն թվականի նոյեմբերի 22-ին սկսել է ընդօրինակել հիշյալ № 2856 ձեռագիրը, որի հիշատակարանից անմիջապես հետո արտագրել է «Ոդր ի վերայ Օլա-խաց երկրին» երկի մի քերի օրինակը, որի մեջ մանրամասն տեղեկություններ է տվել այդ ժամանակ Օլախաց երկրում (Մոլդավիայում) օր ու օր տեղի ունեցած դեպքերի մասին: Այստեղից Պ. Խաչատրյանը ենթադրում է, թե «մինչև Զամոսցա քաղաքում հաստատվելը նա, գուցե մի երկու տարով, հանգրվանել է Օլախաց երկրում, հավա-նաբար Յաշ քաղաքում»[4], որն, ի դեպ, եղել է Հովհաննես Կաֆացի եպիսկոպոսի նստավայրը:

1602 թ. Հակոբ Թոխաթցին, որպես Զամոսցայի բահանա, ընդունել և տնօրինել է Թոխաթից և ջալալիների ասպատակած այլ վայրերից գաղթած հայերին:

ԺԶ դարի վերջերին և Ժէ դարի առաջին տասնամյակներին Հակոբ Թոխաթցին ընդօրինակել է Երուսաղեմի № 850, Մատենադարանի №№ 2658 և 10050 ձեռագրերը ու Հալեպի և Անթիլիասի № 47 ձեռագրում լուսինեներից իր իսկ թարգմանած «Պատմու-թիւն հօրն իմաստասիրացն» երկը[5]: Նրա վերջին ձեռագիրը 1638 թ. Զամոսցայում ընդօրինակված մի Մաշտոց է, որի հիշատակարանում նա դանդաղում է ծերու-թյունից[6]:

---

1 Տե՛ս Պողարյան. Մայր ցուցակ, հտ. Զ, էջ 271:
2 Տե՛ս ՀՍՍՀ ԳԱ «Տեղեկագիր», 1963, № 7, էջ 101—118:
3 Տե՛ս Պ. Խաչատրյան. ՀՄՊՈ, էջ 106:
4 Նույն տեղում, էջ 102—103:
5 Տե՛ս Սուքիասյան. Մայր ցուցակ Հալեպի, հտ. Բ, էջ 143:
6 Տե՛ս ՀՍՍՀ ԳԱ «Տեղեկագիր», 1963 № 7, էջ 106:

Պ. Խաչատրյանը կարծում է, որ Հակոբ Թոխաթցին պիտի վախճանված լինի «ոչ ուշ, քան 1664 թվականը»[1], որովհետև 1660-ական թվականների աղբյուրներում որպես կենդանի գործչի նրա մասին այլևս տեղեկություններ չկան։

Ն. Ակինյանը, հենվելով Վիեննայի 1678 թ. գրչության № 304 ձեռագրի «երգնալ Թոխաթցի Յակոբ իրիցուէ յիշել ազաչեմ» հիշատակագրության վրա, այն կարծիքն է հայտնել, թե Հակոբ Թոխաթցին 1678 թ. դեռևս կենդանի է եղել[2]։ Սակայն Հ. Տաշյանը[3], ապա նրան հետևելով նաև Պ. Խաչատրյանը[4] նկատել են, որ հիշատակագրությունը գրված է ուրիշի ձեռքով, հետևապես դրանով հնարավոր չէ հաստատել, թե դրա գրության ժամանակ Հակոբ Թոխաթցին դեռևս կենդանի է եղել։

ԽԱԶԱՏՈՒՐ ԹՈԽԱԹՑԻ

Խաչատուր Թոխաթցու «Պատմութիւն Վենետիկ քաղաքին»[5] երկի ամենամրոզչական օրինակի խորագրում կարդում ենք. «Թվին ՌԿԳ (1614) յունիս ԺԷ (17) ի վերայ ծովու և ի մէջ նաւի գրեցի»[6]։ Մեզ հավանական է թվում Ա. Ալպոյաճյանի ենթադրությունը, թե Խաչատուր Թոխաթցին պիտի ծնված լինի 1565—1570 թթ. և Հայրենի Թոխաթից հնացած 1602 թ., չալալիների կողմից Թոխաթի գրավումից ու ավերումից հետո[7]։ Վկայակոչելով Գրիգոր Դարանաղցու «Ժամանակագրութիւնը», Ա. Ալպոյաճյանն իրավացիորեն ենթադրում է նաև, որ Հայրենիքից հեռանալով Խաչատուր Թոխաթցին «ինդրպինդը կր նետ մինչև Իտալիա և Վենետիկ»[8] և այնտեղ ենթարկվել է Վատիկանի կաթոլիկ հավատաքննիչների (ինկվիզիցիայի) հալածանքներին։ Գրիգոր Դարանաղցին նկարագրելով իր կրած հալածանքները ավելացնում է. «որպէս զԹոխաթցի Խաչատուր անուն երեց մի, որ զնոսա չար աղանդն ոչ ընդունելոյ սակս ի գուբ էին արկեր բազում ժամանակս, որ չետոյ հազիւ էր ազատէր, որ ի ընութենէ ծննդական շնորհ ունելով, ի մէջ գրին գիրք մի ոտանաւոր էր ասել ու գրել ի վերայ մեր դատանութեանց և իւր անձին կրիցն, որ վասն հաւատոց, որպէս մեք տեսաք դիներն չըստամբօք»[9]։

Բանասիրությամբ հայտնի է Գրիգոր Դարանաղցու ապրած ժամանակը (1576—1643)։ Այստեղից կարող ենք ենթադրել, որ նրա նկարագրած դեպքերը տեղի են ունեցել ԺԶ դարի 90-ական թվականներից մինչև ԺԷ դարասկիզբը, երբ Հռոմի Գրիգոր 13-րդ պապն իրոք ուժեղացրել էր հավատաքննությունը։

Դժվարությամբ ազատվելով հավատաքննիչներից, Խաչատուր Թոխաթցին անցնում է Կ. Պոլիս, որտեղից, ըստ Ա. Ալպոյաճյանի՝ վերադառնում է Հայրենի Թոխաթ ու այնտեղ շարունակում իր քահանայությունը[10]։

---

1 Նույն տեղում։

2 Տե՛ս ՀՊՏ, էջ 148։

3 Տե՛ս Տաշյան, Յուցակ, էջ 732։

4 Տե՛ս «Տեղեկագիր», էջ 105։

5 Քննական բնագիրը հրատարակել է Կ. Մելիք-Օհանջանյանը (տե՛ս «Պատմութիւն Փարէզի և Վիեննայի և Պատմութիւն Վենետիկ քաղաքին», Երևան, 1966, էջ 245—286։

6 Տե՛ս Մատենադարանի ձեռ. № 1636, թերթ 169ա։

7 Տե՛ս Ա. Ալպոյաճյան, Պատմութիւն Եւդոկիոյ Հայոց, էջ 1552։

8 Նույն տեղում։

9 Տե՛ս Գրիգոր Դարանաղցի, Ժամանակագրութիւն, էջ 382։

10 Տե՛ս «Պատմութիւն Եւդոկիոյ Հայոց», էջ 1553։

Թև երբ է մեռել Խաչատուր Թոխաթցին, Հայտնի չէ։

«Պատմութիւն Վենետիկ քաղաքին» երկի առաջին երկու հրատարակիչները՝ Ղ. Ալիշանն ու Ա. Զոպանյանը, ձեռքի տակ ունենալով Վենետիկում պահվող մի «Ոսկեփորիկ», որտեղ երկի խորագրում «Եվդոկացի» բառի փոխարեն, գրչական սխալի հետևանքով, գրված է եղել «Եթովպացի» («Ի Խաչատուր երիցուէ Եթովպացւոյ»)[1], որան կոչել են Խաչատուր Եթովպացի[2]։ Նրանց հետևելով այդպես են կոչել նաև Լևոն[3] և Հ. Աճառյանը[4]։ Այս սխալն ուղղում է Կ. Մելիք-Օհանջանյանը՝ նկատելով, որ իր ճանապարհորդությունը նկարագրելիս Խաչատուր Թոխաթցին մի քանի անգամ շեշտում է, թե իր երկիրը «Թուրքաց երկիրն է», իսկ մի տեղ պարզապես գրում.

Եւ ես բարով հասնիմ ի տեղս,
Թոխաթ քաղաք հերիք ինձի...[5]

Մեր կողմից ավելացնենք նաև, որ Մատենադարանի ՆՆ 1636 և 5495 և Երուսաղեմի № 526 ձեռագրերի օրինակներում երկի հեղինակը կոչվում է Եվդոկացի, իսկ Մատենադարանի № 4618 ձեռագրի օրինակում՝ Թոխաթցի։

Բանասիրության մեջ կարծիք է հայտնվել, թե Խաչատուր Թոխաթցին «Պատմութիւն Փարէզի և Վէննայի» սիրավեպի Թարգմանիչ-փոխադրող, Հայտնի տպագրիչ Հովհաննես Տերվնցու որդին է[6]։ Կ. Մելիք-Օհանջանյանն ամեն կերպ աշխատում է ապացուցել այս տեսակետի Հիմունքյունը։ Նա որպես փաստարկներ բերում է Տերվնցու որդու և «Պատմութիւն Վենետիկ քաղաքին» երկի հեղինակի անունների նույնությունն ու այն, որ համընկնում են սրանց ապրած ժամանակները։ Այստեղից նա հանում է այն եզրահանգումը, թե Տերվնցու որդին է, որ հալածանքներից խուսափելով 1587 թվականից հետո փախել է Թոխաթ և այնտեղ ձեռնադրվել քահանա, և իբր Հովհաննես Տերվնցին էլ 1587 թվականից հետո որդու անունն այլևս չի հիշատակում, որպեսզի հավատաքննիչներին ցույց տա, թե հավատափոխ լինելուց հետո ինքը կապերը խզել է լուսավորչականությանը հավատարիմ մնացած որդուց[7]։

Մեզ թվում է, որ այս կռվաններն չեն ապացուցում Հովհաննես Տերվնցու որդու և Խաչատուր Թոխաթցու նույնությունը։ Նախ չի բացառվում, որ միևնույն ժամանակ կարող են ապրած լինել նույն անունն ունեցող երկու մարդ, երկրորդ՝ այդ ժամանակներում հավատաքննական հալածանքների են ենթարկվել ոչ միայն այդ երկուսը, այլև եվրոպա անցած գրեթե բոլոր հայ կրոնավորները, ճանապարհորդները, նույնիսկ վաճառականները։ Այս կարծիքը ժխտելու համար ուրիշ, ավելի զորավոր փաստարկներ էլ կան։ Օրինակ, հենց ինքը՝ Կ. Մելիք-Օհանջանյանն է հավաստում, թե «Պատմութիւն Վենետիկ քաղաքին» երկի հեղինակը բնիկ Թոխաթցի է, մինչդեռ, եթե հիշատակարանը Տերվնցու որդու և Խաչատուր Թոխաթցու նույնության վարկածը, ապա դուրս կգա, որ Թոխաթում նա եկվոր է, եկել է եվրոպացից և ձեռնադրվել քահանա։ Այնուհետև՝ «Պատմութիւն Վենետիկ քաղաքին» երկից դատվում է, որ հեղինակն առաջին անգամն է հայտնվել եվրոպայում (Վենետիկում) և զարմացած ու հիացած է նկարա-

---

1 Նույն գրչական սխալը կա նաև Մատենադարանի № 6451 ձեռագրում։
2 Տե՛ս «Բազմավէպ», 1847, էջ 172 և «Անահիտ», 1903, № 2—3, էջ 31։
3 Տե՛ս Լեո. Հայոց պատմություն, հտ. Գ, Երևան, 1946, էջ 412—414։
4 Տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Բ, էջ 488
5 Տե՛ս «Պատմութիւն Փարէզի և Վէննայի...», էջ 229—230։
6 Տե՛ս Սարգիսյան. Մայր ցուցակ, հտ. Ա, էջ 943։
7 Մանրամասն տե՛ս «Պատմութիւն Փարէզի և Վէննայի...», էջ 241—242։

գրում տեսածը, մի բան, որ հավանական չէ մանկուի եվրոպայում ապրած Խաչատուր Տերոնցու համար: Երկից զգացվում է նաև, որ հեղինակը չի եղել եվրոպայի շատ ու շատ վայրերում, այդ թվում նաև Մարսելում[1], մինչդեռ Կ. Մելիք-Օհանջանյանն իսկ վկայում է, որ 1587 թ. կեսերից հետո Հովհաննես Տերոնցու որպի Խաչատուրը հոր հետ անցել է վենետիկ, իսկ այնտեղից Մարսել («Մարշիլիա»)[2]: Հենց միայն այս փաստը բավական է համոզվելու համար, որ Խաչատուր Թոխաթցին և Հովհաննես Տերոնցու որդի Խաչատուրը տարբեր անձնավորություններ են:

Խաչատուր Թոխաթցու կյանքի մասին ուրիշ տեղեկություններ չունենք: Հնարավոր է, թե որոշ բան կարող էր հայտնի դառնալ, եթե գտնվեր այն երկը, որը, Գրիգոր Դարանաղեցու վկայությամբ, Խաչատուր Թոխաթցին գրել է «ի մէջ գրին», այսինքն բանտում, որն ըստ Կ. Մելիք-Օհանջանյանի «հավանորեն բովանդակել է լուսավորչական դավանության գովքը և իր կրած տանջանքների ու կտտանքների նկարագրությունը»[3]:

---

1 Դա երևում է երկի հետևյալ հատվածից, որտեղ ընկերները հեղինակին հորդորում են.

Արի՛ գնա՛ Ըսպանիա
Տե՛ս բզճամփուն մեծ քաղաքին՝
Անապօլի, Ալիկուռնա,
Ֆլորենցա, Կրռանտուբա,
Միխինէ և Փալմերմէ,
Մարշիլիա Ֆրռանցիսին,
Ձինէվա—մարճանին տեղն է:
Գեղն է նման Վենետիկի: (Տե՛ս «Պատմութիւն Փարիզի և Վիննա-յէ...», էջ 285):

2 Նույն տեղում, էջ 22:

3 Նույն տեղում, էջ 241:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա

Ազար (պրս.)—վիշտ, ցավ, նեղություն, հիվանդություն
Ազոխ — խակ խաղող, պտուղ
Աթլազ (արաբ.)—ատլաս, կերպաս, բեհեզ
Ամնիկ—արժանի
Ալամ (արաբ.)—աշխարհ, երկիր
Ալէմ—տե՛ս ալամ
Ակար (պրս.)—թե, եթե
Աղապեկ (թրք.) — մեծազոր, պարոն, իշխան
Աճալ (արաբ.)—մահ
Աճամ (արաբ.)—ո՛չ արաբ, ընդհանրապես՝ պարսիկ
Աճապ (արաբ.) — զարմանք, արդյո՞ք, մի՞թե, տարօրինակ
Աճէպ—տե՛ս աճապ
Աճիգել (արաբ.)—խեղճանալ, տկարանալ, թուլանալ
Ամբ—տե՛ս ամպ
Ամպ—չափ, կարգ, կանոն
Այան (արաբ.) — հայտնի, բացահայտ, հռչակ
Այիբ—տե՛ս այիպ
Այիպ (արաբ.)—թերություն, պակասություն, ամոթ
Այլի — տե՛ս այլվի
Այլվի—այլևս, զարձյալ, կրկին, էլի, ուրիշ
Անճայ (թրք.)—հազիվ
Աշար-մաշար (թրք.) — ոտնակոխ, ասպատակ, քարուքանդ
Աշկարա—տե՛ս աշքարա
Աշքարա (պրս.)—պարզ, հայտնի, բացահայտ
Ապըռճան—ապարանջան
Ապտէստ (պրս.) — ձեռնալվա, մահմեդականների օրինական լվացումը, փոխաբերաբար՝ կարճ ժամանակամիջոց
Ապրիշում (պրս.)—արբեշում, մետաքս
Առեղ—սայլի զույգ ձողերը
Առմաշ (մոլդ.)—վարչական և դատական ֆունկցիաներ ունեցող պաշտոնյա միջնադարյան Մոլդավիայում
Առնաւուտ — ալբանացի, հագթանդամ, վիթխարի, որկրամոլ
Ավն (արաբ.)—օգնական, պաշտպան
Ատապ (արաբ.)—բարք, վարք, քաղաքավարություն
Ատէթ (արաբ.) — ագաթ, սովորույթ, ավանդույթ
Արմաղան (պրս.)—նվեր, ընծա, չրքնաղագեղ
Աւալ (արաբ)—սկիզբ, նախկին

Բ

Բաղր (արաբ.)—լիալուսին
Բաճ—տե՛ս բաշ
Բայրամ (պրս.)—տոն, զատիկ
Բաջ (պրս.)—բաժ, մաքս, տուրք
Բարեբար (պրս.)—հավասար
Բեռնակ—կապոց, փոքր բեռ
Բէգահ—տե՛ս գահ բէ գահ
Բուլք—բույլք, գնդեր, խմբեր
Բուխտան (արաբ.)—դրպարտություն, չարախոսություն

Բամպօս (հուն.)—առաջնորդ, ուղեցույց, ուղևիցող

Բօրանի—տե՛ս պօրանի

Գ

Գազրէլ—գազպին, գազի մեղր, անուշահամ և թաղցրահամ խեժ

Գահ բէ գահ (պրս.)—երբեմն, ժամանակ առ ժամանակ

Գէմ—իրոք, արդարև, չէ՞ որ

Գիւզալ—տե՛ս կիւզել

Գիւլխտան (պրս.)—վարդաստան, ծաղկանոց, պարտեզ

Գռալ—գռգռալ, որոտալ, գոռգոռալ

Գրգմել—ծերութիւնից կծկվել, կարկամել

Գրմզի—տե՛ս ղրմզի

Գուլ (պրս.)—վարդ

Գօթի—գոդի, բորոտ, անգամալույծ, չնչին, անպիտան, ծույլ

Դ

Դամար—տե՛ս տամար

Դանշման (պրս.)—գիտուն, իմաստուն

Դաստուր (պրս.)—կարգադրութիւն, թուլտվութիւն, արտոնում, ցուցմունք, հրաման

Դարդ (պրս.)—դարդ, վիշտ, ցավ

Դարպաս (պրս.)—մեծ դուռ, ապարանք, պալատ

Դաւի (արաբ.)—կռիվ, վեճ, պահանջ

Դաֆթար (արաբ.)—տետր, գիրք, մատյան

Դենկան (պրս.)—դահեկան, ոսկեդրամ

Դեղձան—բաց դեղնագույն, խարտյաշ

Դեղել—թունավորել

Դէստամալ (պրս.)—թաշկինակ

Դէրդ—տե՛ս դարդ

Դէրման (պրս.)—դարման, դեղ, սպեղանի

Դէրտ—տե՛ս դարդ

Դըստամալ—տե՛ս դէստամալ

Դիլբար (պրս.)—գեղեցկուհի, սիրուհի

Դիհ—կոզմ

Դիւանայ (պրս.)—դիվահար, խելագար, սիրահար

Դիֆտար—տե՛ս դաֆթար

Դուզնաքեայ—սակավ, քիչ

Ե

Եալան (թրք.)—սուտ, խաբեութիւն

Եախնի (պրս.)—մսով և բանջարեղենով կերակուր

Եաղի (արաբ.)—ապստամբ, օրինազանց, ճշնամի

Եաղմա (պրս.)—թալան, ավար, հափրշտակում

Եաղուի (արաբ.)—հակինթ

Եաշմ (պրս.)—հակինթ, հասպիս, հրդկված, փայլեցված

Եարախ (թրք.)—գննր, ղրահ, հանդերձանք

Երակ—երագ, արագ, հաճախ

Երիկ—էրիկ, տղամարդ, ամուսին

Ջ

Ջալում (արաբ.)—բռնավոր, դաժան

Ջահր (պրս.)—թույն, դառնութիւն

Ջամպախ (արաբ.)—շուշան

Ջանճիր (պրս.)—շղթա, կապանք

Ջար (պրս.)—վիշտ, հեծեծանք, արհամարհանք

Ջարար (արաբ.)—վնաս

Ջարբուղա (թրք.)—ոսկեգուլ

Ջարընճի (ղ+արինճ+ի)—արինճի գույն, կապույտ, կապտագույն

Ջարտա (պրս.)—ստեպղին

Ջէնահար (պրս.)—զինահար, զենահար, աղե՛, ողորմիր, խնայիր

Ջէնճիլ—տե՛ս զանճիր

Ջէրայ (պրս.)—որովհետև

Ջէրլ—տե՛ս զէրայ

Ջէրտ—տե՛ս զարտա

Ջընջիլ—տե՛ս զանճիր

Ջիհան (պրս.)—վնաս

Ջինճիֆիր (արաբ.)—խրուկ, կինաբարիս, անորոշ տեսակի բանջար

Ջիրվա (պրս. գիրա, գիրէ)—քիմիոն, չաման

Ջմառ—զմառս, անուշահոտ ծխելիք՝ խնկի ու կնդրուկի նման

Ջմբուխ (արաբ.)—զմրուխտ

Զովա—տե՛ս գիրվա
Զրվա—տե՛ս գիրվա

Է

Էլ (թրք.)—օտար, ժողովուրդ, հասարակություն
Էշրաթ (արաբ.)—հաճույք, վայելք, ուրախություն
Էվէլտէն (թրք.)—սկզբից, ի բնե, ի սկզբանե անտի

Ը

Ըռանգի (պրս.)—գույնի
Ըռզակ (արաբ.)—պարեն
Ըռինգ (արաբ.)—հարինգ, ծովային տառեխ
Ըսկէնճա—տե՛ս սկէնճա

Թ

Թաբդիր (արաբ.)—խորհուրդ, կարգադրություն, պատրաստություն
Թաթու (պրս.)—առատամաղ բաշով ձի, բեռնակիր ձի
Թաճ (արաբ.)—թագ
Թապլտել—թավալվել, շուռ ու մուռ գալ
Թարաշ (պրս.)—ավար, կողոպուտ
Թարխան (պրս.)—իշխան, պետ
Թարխանա (պրս.)—մի տեսակ չորթան, որով ապուր են պատրաստում
Թարկ (արաբ.)—թողում, լքում, հրաժարում
Թափսի (թրք.)—տեփուր, փայտե ափսե, խան, սեղան
Թափտիր—տե՛ս թաբդիր
Թաքեա (արաբ.)—բարձ, հենվել, հույս դնել
Թեզճե (թրք.)—խսկույն, անհապաղ, շուտով
Թէվրատ (արաբ.)—հրեաների սուրբ գիրքը, Հինգ գիրք Մովսիսի
Թմնել (արաբ.)—կատարել, ավարտել, վերջանալ
Թոբ (պրս.)—թնդանոթ
Թուման (պրս.)—պարսկական գրամական միավոր
Թուշ—ուղիղ, ճիշտ։ Թուշ լինել—հանդիպել, պատահել
Թուրվանտա (պրս.)—երախայրիք, նուբար
Թուփ—տերև
Թվանք—տե՛ս թֆանք
Թֆանք (պրս.)—հրացան
Թօբա (արաբ.)—հրաժարում՝ մեղք, հանցանք գործելուց, վատ սովորություններից

Ի

Իլահի (արաբ.)—աստվածային, օրհնություն
Իմամ (արաբ.)—մահմեդական ժողովրդապետ
Ինսաֆ (արաբ.)—խիղճ, գութ
Ինքար (արաբ.)—ուրացում, հերքում

Լ

Լազմ (թրք.)—լազում, ական, փորվածք
Լաճուարդ (պրս.)—լաջվարդ, գոճազմ
Լայեխ (արաբ.)—արժան, արժանի, վայել
Լաշկար (պրս.)—զորք, բանակ
Լեվանտ (պրս.)—թափառաշրջիկ, սրիկա, աներկյուղ, քաջ, գինվոր
Լովաս (հուն.)—լովիաս, լոբի, ալրափոշի
Լութվ (արաբ.)—շնորհ, մարդասիրություն
Լուկ—լոկ, միայն, հագիվ
Լօզմա (արաբ.)—պատառ

Խ

Խաբար (արաբ.)—լուր
Խալեաթ (արաբ.)—խալաթ, պարգև, նվեր
Խալսել (արաբ.)—վերջանալ, ավարտել, ազատվել

Խայալ—տե՛ս խիալ
Խապար—տե՛ս խաբար
Խառճայ (արաբ.)—հերետիկոս
Խաս (արաբ.)—հատուկ, մաքուր, զուտ
Խատուած (վրաց.)—նախշած, նկարեն, խատուտիկ
Խարաճ (արաբ.)—գլխահարկ
Խարանֆիլ—տե՛ս զարանֆիլ
Խզմաթ (արաբ.)—ծառայություն
Խզմաթքար (պրս.)—ծառայող, ծառա
Խէալ—տե՛ս խիալ
Խէլ (արաբ.)—շատ, բավական
Խիալ (արաբ.)—մտածմունք, երազանք, պատրանք
Խիալի (պրս.)—երևակայական
Խիզան (վրաց.)—ընտանիք, գերդաստան, մանր երեխաներ
Խինճ—դեմքի կնճիռ, խոժոռ հայացք, խեթ նայվածք
Խշրվներ—խշուր, խշրանք, բեկորներ
Խոնդքար (պրս.)—թագավոր, իշխան
Խոստել—ծակոցներով ցավել, տրոփալ և ցավել
Խորեատ (հուն.)—տմարդի
Խումար (պրս.)—գինարբ, անուշ հայացք
Խուպ (պրս.)—լավ, սիրուն
Խօճա (պրս.)—վաճառական, ուսուցիչ, տեր, տանուտեր
Խօնթքար—տե՛ս խոնդքար
Խօշ (պրս.)—քաղցր, հաճելի, ախորժելի, ուրախ

Կ

Կաղմար—կաղամար, թանաքաման
Կապան—մազերը կապելու երիզ, ժապավեն
Կասիա (հուն., լատ.)—կակժիրակենի, գափնիների մի տեսակ՝ անուշահոտ տերևներով
Կարկ—տե՛ս զարզ
Կրկզել—կսկծալ, ցավել (ատամների)
Կթխա (ասր.)—կթղա, բաժակ, գավաթ
Կիլպչա (թրք.)—մամլակ, ձեռնակապ
Կիւզել (թրք.)—գեղեցիկ, գեղեցկուհի
Կիւլ—տե՛ս գուլ
Կիւլիստան—տե՛ս գիւլիստան
Կովծուծ—հերձալեզու, կանաչ մողես
Կովս (պրս.)—աղեղ (տվյալ դեպքում՝ պայտ)
Կրմգի—տե՛ս գրմգի
Կուլ—տե՛ս գուլ
Կուլակ (պրս.)—գիսակ, մազ, գլխի զագաթի վրա բոլորաձև ածելված տեղ
Կուման (պրս.)—գուման, կարծիք, կասկած, տարակույս, հույս
Կումպէթ (պրս.)—գմբեթ, աշտարակ
Կուռկան (թրք.)—նշդաբենի, կնձնի
Կուփ—կոպ, թարթիչ
Կօվծուծ—տե՛ս կովծուծ

Հ

Հալալ (արաբ.)—արդար, օրինավոր, շնորհում
Հալաւ—շապիկ, հագուստ
Հալուէ (արաբ.)—հալվեի ծառի խեժ, խունկ
Համան (պրս.)—նույն
Համաւոր—համեստ, հեզ, հնազանդ
Համշիրակ (պրս.)—նույն մոր կաթով սնված
Հայիֆ (արբ.)—ափսոս
Հայտարի (արաբ.)—առյուծանման
Հաշարի (թրք.)—ստահակ, կայտառ, կրքոտ
Հասրաթ (արաբ.)—կարոտ
Հատրած (արաբ.)—պատրաստած
Հարամ (արաբ.)—պիղծ, անսուրբ, նզովյալ, ապօրինի
Հարամի (արաբ.)—ավազակ
Հարկ—պատիվ, հյուրասիրություն
Հաւա (արաբ.)—օդ, եղանակ, կլիմա
Հաւալայ (արաբ.)—փոխանցում, հանձնարարություն, երաշխավորագիր
Հաքիմ (արաբ.)—բժիշկ
Հէյրան (արաբ.)—զարմանք, հիացում, սիրահար
Հէքիմ—տե՛ս հաքիմ
Հիլլաթ (արաբ.)—պատճառ
Հիրիկ—թրաձև տերևներով բույս (իրիս)

Հնձգոն—տե՛ս հնցկուն
Հնցկուն—այնպիսի
Հոքմարար (արաբ.)—հրամայող
Հուքմ (արաբ.)—հրաման
Հօն—հոն, այնտեղ

Ղ

Ղաբու—տե՛ս ղաբուլ
Ղացալ—խոռիվ, խաշամ
Ղալա (արաբ.)—բերդ, ամրոց
Ղալամ (արաբ.)—գրիչ, վրձին
Ղալամ բաշ (պրս.)—գրչահատ
Ղալաս (արաբ.)—սխալ, վրիպակ
Ղալատել (արաբ.)—սխալվել, վրիպել
Ղալի (արաբ.)—խոհարար, մսով և բանջարեղենով պատրաստված կերակուր
Ղալիան (թրք.)—վահան
Ղալատ—տե՛ս ղալատել
Ղա[illegible] (արաբ.)—վիշտ, թախիծ
Ղամար (արաբ.)—լուսին
Ղա[illegible]ին (արաբ.)—բանսարկություն, [illegible]ուն
Ղայի (արաբ.)—համաձայնում, ընդունում
Ղայգ (թրք.)—հոգս, վիշտ, տառապանք, անձգություն
Ղապ (արաբ.)—ընդունում, համաձայնում
Ղապուրղա (թրք.)—կող, կողմ, կողոսկր
Ղապուրղա—տե՛ս Ղապուրղա
Ղավլ (արաբ.)—խոսք, բանտ, ուխտ, խոստում
Ղատ (արաբ.)—չափ, քանակություն
Ղատիա (արաբ.)—փալաս, լաթ, ապուխտ
Ղատրղա (թրք.)—ռազմանավ, կետ ձուկ
Ղարանֆիլ (արաբ.)—մեխակ
Ղարիբ (արաբ.)—պանդուխտ, օտարական
Ղարդ (արաբ.)—ընկղմվել, սուզվել, խեղդվել
Ղափուճի (թրք.)—դռնապան
Ղաֆէս (արաբ.)—վանդակ
Ղիամաթ (արաբ.)—վերջին դատաստանի օր, ազմուկ
Ղիմայ (պրս.)—մանրացրած միս
Ղորդ—ճիշտ, ճշմարիտ, ուղիղ
Ղրմզի (թրք.)—կարմիր
Ղումաշ (արաբ.)—կերպաս, կերպասեղեն
Ղումրի (արաբ.)—տատրակ
Ղույումճի (թրք.)—ոսկերիչ
Ղուպէտ (պրս.)—գմբեթ, աշտարակ
Ղուրպան (արաբ.)—մատաղ, զոհ
Ղօշա (թրք.)—զույգ, երկճյուղ

Ճ

Ճագա (արաբ.)—պատիժ, պատուհաս
Ճամփուհեր—ճանապարհորդ
Ճարահ (արաբ.)—վիրահատ, վիրաբուժ
Ճարտիկ—տե՛ս ճարտի քար
Ճարտի քար—կայծքար, ազվեսաքար
Ճարտու—տե՛ս ճարտի քար
Ճէվր (արաբ.)—անիրավություն, հարբստահարություն
Ճէֆայ (արաբ.)—չարչարանք, տանջանք, նեղություն
Ճուապ—տե՛ս ճուհապ
Ճիկեար (պրս.)—լյարդ, թոք
Ճիկերխուն (պրս.)—սրտաբեկ, վիրավոր
Ճինկանա (պրս.)—գնչու, կովարար, վայրահաչ
Ճկրով (կիբզիզ.)—գայրույթով
Ճոթ—կտոր, բաժին, մաս, կես
Ճոմիաթ (արաբ.)—ժողովուրդ, հասարակություն
Ճոր—ուժ, ստիպում
Ճուալ—ջվալ, մազե պարկ
Ճուապ (արաբ.)—պատասխան
Ճուղապ—տե՛ս ճուապ
Ճուրայ—տե՛ս ճուրէ
Ճուրէ (պրս.)—ձև, կերպ, տեսակ
Ճօհար (պրս.)—գոհար, մարգարիտ, ակն, էություն

Մ

Մագայ (պրս.)—ակռատ, աղանդեր, համ
Մաթեմատիկ (արաբ.)—ընդդիմախոս, պատվար
Մալ (արաբ.)—ապրանք, ինչք, հարստություն
Մալազ (արաբ.)—անչափահաս, անմրուս
Մախմուր (թրք.)—թավիշ
Մակար (պրս.)—բայց, եթե, թևրևս, գուցե, միթե
Մահալա (արաբ.)—թաղ, թաղամաս
Մահրում (արաբ.)—զուրկ, զրկված
Մաղդամա—արծաթե սկավառակ, որի վրա դրվում է հաղորդության նշխարը
Մաղրամայ (արաբ.)—պարտք, փոխառություն
Մաճալ (արաբ.)—ժամանակ
Մաճլուն (արաբ.)—խեղճ, վայրի
Մամլաքաթ (արաբ.)—երկիր, աշխարհ
Մանուշա (պրս.)—մանուշակ
Մասխարա (արաբ.)—ծաղր, ծաղրածու
Մաստան (պրս.)—խումար, հարբած
Մատաթ (արաբ.)—օգնություն
Մարուֆ (արաբ.)—հայտնի
Մեհմար (արաբ.)—ձարտարապետ
Մէհլ (արաբ.)—գլուխ եկող, կատարվող, կարելի
Մէճլիս (արաբ.)—ժողով, հավաք, խրնջույք
Մէճլուն—տե՛ս մաճլուն
Մէյտան (արաբ.)—հրապարակ
Մէնէվշէ—տե՛ս մանուշա
Մէստան—տե՛ս մաստան
Մէտէթ—տե՛ս մատաթ
Մէֆա—տե՛ս վաֆա
Միստան—տե՛ս մաստան
Միրվէթ (արաբ.)—գութ, բարեգործություն
Մշկամ (արաբ.)—սպեղանի
Մրճա—ծառի դալար ճյուղ, դալար, նոր
Մուխթասիպ (արաբ.)—քաղաքի չափ ու կշիռն ստուգող, ոգելից խմիչքներն ու խաղամոլությունն արգելող ոստիկանական պաշտոնյա
Մուհադիր (արաբ.)—շտապ, ազմկալից ապանություն
Մուշալի (արաբ.)—մոնդոլական, նշաձև
Մուղր (արաբ.)—հաստատուն, մաքուր, գուտ
Մունճ—մունջ, համր
Մուննաթ (արաբ.)—անտևդի հիշատակություն արած լավության մասին
Մուննէթ—տե՛ս մուննաթ
Մուշթուխա (թրք.)—աչքալուսանք, ավետիս
Մուշրապա (արաբ.)—խմիչքի աման, գավ
Մուշքի (պրս.)—մշքային, մշքահամ
Մուրատ (արաբ.)—երազանք, ցանկություն, բախտ
Մուրմաթ—տե՛ս միրվէթ
Մօհլաթ (արաբ.)—ժամանակ, ժամկետ, հնար, հնարավորություն
Մօրհել (պրս.)—կնքել
Մօտան—տե՛ս մէյտան

Յ

Յարէյար—միշտ, չարունակ
Յէրակ—տե՛ս երակ
Յիշողք—հայհոյանք
Յումնէլ—որևէ մեկից

Ն

Նալաթ (արաբ.)—անեծք
Նալլաթ—տե՛ս նալաթ
Նախշ (պրս.)—նախշ, զարդ, պատկեր
Նաղաշ (պրս.)—նկարիչ, նկարեն, գեղեցիկ
Նաչխ (թրք.)—նաչախ, տապար, կացին
Նասիպ (արաբ.)—բաժին, մաս, արժանի
Նաֆաղա (արաբ.)—բարիք, շարժում, ծնունդ
Նեկէհ (պրս.)—հանկարծակի, անսպասելի, անպատեհ
Նիկար (պրս.)—նկար, պատկեր, գեղեցկություն
Նիկեար—տե՛ս նիկար
Նիքահ (արաբ.)—ամուսնություն, ամուսնական պայմանագիր

Նոմոս (հուն.)—գիր, թուղթ, նամակ
Նսաֆ—տե՛ս ինսաֆ
Նօպաթ (պրս.)—նաբաթ, սառնաշաքար
Նօֆա—տե՛ս վաֆա

Շ

Շահվար (պրս.)—մեծ և ազնիվ մարգարիտ
Շահրաստան (պրս.)—մեծ և շեն քաղաք
Շաղաւաթ—օգուտ, վաստակ (չպետք է շփոթել արաբ. շաղաւաթի հետ, որ նշանակում է գաժանություն)
Շատլխ (թրք.)—ուրախություն, ցնծություն, քեֆ
Շար—շղարշ, մետաքսյա նուրբ գործվածք
Շարբաթ (արաբ.)—օշարակ
Շելլեց—տե՛ս շլինք
Շէմս (արաբ.)—արև, արեգակ
Շէրպաթ—տե՛ս Շարբաթ
Շիրին (պրս.)—քաղցր, համեղ, անուշ
Շլեց—տե՛ս շլինք
Շլինք—վիզ, պարանոց
Շլլից—տե՛ս շլինք
Շուքր (արաբ.)—փառք, գոհություն, շնորհակալ լինել

Ո

Ողորդ—տե՛ս ուղորդ
Ուլախ (պրս.)—էշ, գրաստ
Ուղորդ—ուղիղ, ճիշտ, կարգին
Ումէտ (արաբ.)—հույս
Ուշիկ—հուշիկ, հանդարտ, մեղմ

Չ

Չաթա (թրք.)—եղեգ
Չաթմա (թրք.)—կերպասե բարձ
Չախու (թրք.)—դանակ, գրչահատ
Չանկալստան (պրս.)—անտառ, մացառուտ, ծմակ
Չաշուտ (թրք.)—լրտես
Չաշտա, չեշտա—վեցլարանի երաժշտական գործիք
Չատր (պրս.)—վրան
Չարխ (պրս.)—անիվ, ճախարակ, բախտի անիվ, ճակատագիր
Չվան—պարան, թոկ

Պ

Պաղաստան (պրս.)—կտորեղենի վաճառանոց
Պաղրկան (պրս.)—վաճառական
Պահար (արաբ.)—համեմ
Պահր (արաբ.)—ծով
Պայրամ—տե՛ս բայրամ
Պատրնճ—պատրնճան, պատնջան, սրմբուկ
Պատր—տե՛ս բագր
Պարապար—տե՛ս բարեբար
Պարաքյաթ (արաբ.)—օրհնություն, լիություն
Պէթար (պրս.)—վատթար
Պէկուման (պրս.)—անգուման, անհույս, անտեղյակ
Պէնկի (պրս.)—թմրեցնող բույս, հաշիշ, արբշիռ
Պէնկլի (թրք.)—պիսակավոր, խալ ունեցող
Պէրէքաթ—տե՛ս պարաքյաթ
Պէքմէզ (թրք.)—մաթ, քաղցու, գոշար
Պէֆա—տե՛ս վաֆա
Պռկար (ռում.)—քաղաքային վարչության անդամ
Պռկունք—պռունկներ, շրթունքներ
Պուխտան—տե՛ս բուխտան
Պօլուկ (թրք.)—երամակ
Պօրանի (թրք.)—բազկաթերով, դդումով և այլ բանջարեղենով պատրաստված ճաշ
Պօրէկ (թրք.)—պանրով կամ մսով կարկանդակ

Ջ

Ջամբ (արաբ.)—կող, լանջ

Ռ

Ռակա (հուն.)—հիմար, տխմար
Ռահ (պրս.)—ճանապարհ
Ռամալ (արաբ.)—բախտագուշակ
Ռատ—տե՛ս ռատի
Ռատի (արաբ.) — ուրախություն, հաճույք, գոհունակություն
Ռէզէ (Մշո բարբառ)—կարգով շարիր
Ռովախել (արաբ.)— քամել, զտել, պարպել

Ս

Սազկար (պրս.)—միաբան, պատշաճ
Սալվար (պրս.)—գլխավոր, պետ, առաջնորդ, իշխան
Սալվի բովան (պրս.) — նոճու նման բարձրահասակ, գեղուղեշ
Սանայսիմա—տե՛ս սարիսիմա
Սանկախ (թրք.)—դրոշ, գավառ
Սանքի (թրք.)—որպես թե, իբրև թե, կարծիք, համարում
Սապղար (թաթ.)—կաղ, հաշմանդամ
Սառաֆ (արաբ.)—դրամափոխ, դրամագետ, հոգեբան
Սավտայի (արաբ.)—սիրահար, մելամաղձոտ
Սատաֆ (արաբ.)— գաղտակուր, մարգարտաբեր խեցեմորթու խեցին
Սարիսիմայ (պրս.)—ապուշ, ցնորված
Սարիսինայ—տե՛ս սարիսիմայ
Սարքար (պրս.)—պետ, վերակացու, հրամանատար
Սէլվի (պրս.)—նոճի
Սէհել (արաբ.)—տե՛ս սէյրան
Սէյրան (արաբ.)—ճեմել, զբոսնել
Սէնիաթքար (պրս.)—արհեստավոր
Սէտէֆ—տե՛ս սատաֆ
Սէրասէր (պրս.)—լրիվ, ոտից գլուխ, ծայրեծայր
Սէրթաճ (պրս.)—գլխի թագ, պարծանք
Սէրուն (պրս.)—նոճի, հովասուն վայր, ամառանոց
Սըլալ—սլալ, սևեռուն դիտել՝ հարձակվելու, որսալու համար
Սբռ (արաբ.)—գաղտնիք
Սբռանկի (պրս.)—եռագույն
Սիահ (պրս.)—սև
Սինօռ (հուն.)—սահման
Սկէնճա (պրս.)— տանջանք, խոշտանգում
Սմսար (արաբ.) — քարոզ, առետրի միջնորդ
Սնդուխջա (պրս.)—արկղիկ, փոքրիկ սնդուկ
Սողպաթ—տե՛ս սօհպաթ
Սոփ (թրք.)—ցեղ, տոհմ, ազգատոհմ
Սպրկիկ—կոկիկ, հարթ, մաքուր
Սունպուլ (պրս.)—հասկ, հակինթ
Սուչ (թրք.)—հանցանք, զանցանք, մեղք
Սուրաթ (արաբ.)—դեմք, կերպարանք
Սուրահի (պրս.)—գինու երկայնավիզ շիշ
Սօհպաթ (արաբ.)—դրույց, ասուլիս
Սօյ (թրք.)—տոհմ, ցեղ
Սօյով-սոփով (թրք.)—ցեղական լավ հատկանիշներով
Սօֆի (արաբ.)—բարեպաշտոն

Վ

Վազիր (արաբ.)—նախարար, մինիստր
Վատա (արաբ.)—պայման, պայմանաժամ
Վատէ—տե՛ս վատա
Վարամ (արաբ.)—հյուծախտ
Վարքար (պրս.) — պտղատու, առատ, առատաձեռն
Վաֆա (արաբ.)—հավատարմություն
Վէլք — դատարկություն, պարապություն, թափառում
Վիստեռ (լատ., ռում.)—գանձատուն
Վոյթ (գերմ.)—ավագ, համայնքի ընտրովի ղեկավար
Վօֆա—տե՛ս վաֆա

Տ

Տալղա (թրք.)—ալիք, կոհակ
Տամար (թրք.)—երակ, ջիղ
Տամպուռա (արաբ.)—փանդիռն, վին

Տաշխ—ստաշխ, կնդրուկի նման անուշահոտ նյութ
Տապարգա (պրս.)—սառնաշաքար
Տապչա (թրք.)—բազմոց
Տաստուր—տե՛ս դաստուր
Տավտէր—տե՛ս դաֆթար
Տատաշ—երկաթե սուր փշերով տանջանքի գործիք
Տաւի—տե՛ս դաւի
Տեֆիլ (արաբ.)—մանուկ
Տէրման—տե՛ս դէրման
Տէրտ—տե՛ս դարդ
Տիլբար—տե՛ս դիլբար
Տիլպէր—տե՛ս դիլբար
Տիւանայ—տե՛ս դիւանայ
Տիւլպէնտ—տե՛ս Տօլպանտ
Տկճիկ—փոքրիկ տիկ, տկճոր
Տոլվաթվոր (արաբ.)—հարուստ, մեծահարուստ
Տուլպանդ—տե՛ս Տօլպանտ
Տուղա (արաբ.)—ազոթք
Տուտի (պրս.)—թութակ
Տօլպանտ (պրս.)—մարմաշ, շղարշ, նուրբ գործվածք
Տօստում (պրս., թրք.)—բարեկամ, բարեկամս

Բ

Բահացեալ—ճանապարհ ընկած, ուղևորված
Բամեալ—գումարած, խմբված
Բաքովել—գորավոր, գորանալ
Բէհան (արաբ.)—սեհան, շահասպրամ

Փ

Փալկզտալ—փայլփլել
Փախիտ (արաբ.)—բախտավոր, մեծահարուստ
Փախլաւա (թրք.)—փախլավա, խմորեղեն
Փահլիվան (պրս.)—ըմբիշ, դյուցազն, գոտեմարտիկ
Փանաքի—նվաստ, չնչին, անարգ, թույլ, ազքատ

Փատշահ (պրս.)—արքա, թագավոր
Փարկալ (պրս.)—կարկին
Փեղամբար (պրս.)—մարգարե
Փէշաքար (պրս.)—արհեստավոր
Փիալա (պրս.)—գավաթ
Փշրուկ—կերակուրի տեսակ
Փուշտայ (պրս.)—թիկնամիս, սուկի
Փոչամ (պրս.)—գրոշ, գրոշակ, ցցունք

Ք

Քաղրէն—տե՛ս քարղէն
Քամ (պրս.)—քիչ, պակաս, սակավ
Քամախել—դատապարտել, այպանել
Քամհայն—քամհան, քամհար, հովասուն
Քանար (պրս.)—կողք, եզր, ծայր, սահման
Քանգար (պրս.)—կանկար, կանգառ, արտիճակ
Քանցելար (գերմ. աղավաղված)—կանցլեր, վարչապետ
Քապար (պրս.)—կապար, մի տեսակ բույս
Քարամ (արաբ.)—բարերարություն, առատաձեռնություն, շնորհ, հրաշք
Քարղէն—կավե խոր պնակ
Քավել—բացի, միայն թե, ոչ այլապես
Քաֆուր—տե՛ս քեաֆիր
Քեաֆիր (արաբ.)—անհավատ, աստծուն ուրացող
Քեուլիչանի—տե՛ս քուլիճանի
Քէշկէկ (պրս.)—հարիսա
Քուլիճանի (թրք.)—տաք մոխրի վրա թխած խմորեղեն
Քուֆթա (պրս.)—քուֆթա, կոլոլակ
Քուֆտա—տե՛ս քուֆթա

Օ

Օլքայ (թրք.)—երկիր, աշխարհ
Օկտար—օգտակար
Օմր (արաբ.)—կյանք
Օմրիկ (արաբ.)—կարճատև կյանք
Օտա (թրք.)—սենյակ, հյուրասենյակ, խուց
Օրթմա (թրք.)—ծածկ, ծածկված

Ֆ

Ֆաղիր (արաբ.)—խնդճ, աղքատ
Ֆանի (արաբ.)—սին, ունայն, դատարկ
Ֆէլ (արաբ.)—հնար, հնարանք, գավ, խորամանկություն, խարդավանք
Ֆինի—տե՛ս ֆանի
Ֆիդան (արաբ.)—անձնազոհ
Ֆիղան (պրս.)—ողր, կոժ, կակաո
Ֆռանկի—եվրոպական

Բառարանը կազմեց | Ո. ԵԳԱՆՅԱՆԸ

ՅԱՆՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԱՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ

1 № 33, ժողովածու, ժամանակ ԺԶ դ., գրիչ Հովհաննես, տեղ անհայտ։
2 № 41, ժողովածու, ժամանակ Ժէ, ԺԸ դդ. (1743-ից առաջ), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
3 № 84, ժողովածու, ժամանակ 1614 թ. գրիչ Զաքարիա Երզնկացի, տեղ անհայտ։
4 № 423, գանձարան, ժամանակ 1742 թ., գրիչ Աստվածատուր, տեղ Կեսարիա։
5 № 424, գանձարան, ժամանակ Ժէ դ. (1693-ից առաջ), գրիչ, ծագիրդ Նիկողայոս, տեղ Կաֆա։
6 № 597, ժողովածու, ժամանակ 1737 թ., գրիչ Մկրտիչ Նախշվանցի, տեղ Մուշ։
7 № 610, ժողովածու, ժամանակ ԺԴ դ., 1560, Ժէ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
8 № 695, ժողովածու, ժամանակ 1664 թ., գրիչ, ստացող Եփրեմ Տաթևացի, տեղ Զեյթուն։
9 № 697, ժողովածու, ժամանակ 1631 թ., գրիչ Ակոբյա Սոչովցի, Վարդան արեղա, տեղ Սեչով (Սուչավա)։
10 № 706, ժողովածու, ժամանակ Ժէ դ. (1609-ից առաջ), 1680 թ. գրիչ Կապար պաիր (Բ), տեղ անհայտ։
11 № 740, ժողովածու, ժամանակ 1696 թ., գրիչ Կիրակոս պաիր. տեղ Հռոմ։
12 № 833, ժողովածու, ժամանակ 1688 թ., գրիչ Իգնատիոս քահանա, տեղ Կևոր։
13 № 1046, մաշտոց, ժամանակ ԺԵ, Ժէ դդ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
14 № 1290, Դրիգոր Տաթևացի, Մեկնութիւն Մատթէի, ժամանակ 1752—1753 թթ., գրիչ Հարություն, տեղ Խարատու (Ղրիմ)։
15 № 1428, ժողովածու, ժամանակ 1642 թ., գրիչ Հակոբ, տեղ անհայտ։
16 № 1636, տաղարան, ժամանակ ԺՐ դ. (1758-ից առաջ), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
17 № 1637, տաղարան, ժամանակ Ժէ դ. (1695-ից առաջ), գրիչ Ավետիս, տեղ անհայտ։
18 № 1639, տաղարան, ժամանակ Ժէ դ. (1650-ից առաջ), գրիչ Ալեքսիանոս, Ավետիս, տեղ անհայտ։
19 № 1661, ժողովածու, ժամանակ 1594 թ., գրիչ Պետրոս արեղա, տեղ Թոխաթ։
20 № 1682, ժողովածու, ժամանակ Ժէ դ., գրիչ Փանոս, տեղ անհայտ։
21 № 1887, ժողովածու, ժամանակ Ժէ դ., գրիչ, ստացող Նազարէթ Ամիրասաթենց, տեղ անհայտ։
22 № 1989, տաղարան, ժամանակ 1647 թ., գրիչ Մարգար պաիր, տեղ Նոր Ջուղա։
23 № 1990, տաղարան, ժամանակ 1808 թ., գրիչ Մկրտիչ, տեղ Բայազիդ։
24 № 2004, ժողովածու, ժամանակ 1623 թ., գրիչ Մկրտիչ, տեղ անհայտ։
25 № 2079, ժողովածու, ժամանակ Ժէ դ., (շուրջ 1622 թ.), գրիչ Հովհաննես Մոկացի, տեղ Լիմ։
26 № 2093, Հակոբ Թոխաթցի, Սաղմոսարան տաղաչափեալ, տաղր, ժամանակ 1808 թ., գրիչ Նահապետ Կեսարացի, տեղ Կ. Պոլիս։

27 № 2127, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ Աբրահամ, Հովասափ, տեղ անհայտ։
28 № 2236, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ, ստացող տեր Աբրահամ, տեղ անհայտ։
29 № 2248, ժողովածու, ժամանակ 1695, 1739 թթ., գրիչ Աստվածատուր Երեց (Ա), Մելքոն (Բ), տեղ անհայտ։
30 № 2339, ժողովածու, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
31 № 2361, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (1679-ից հետո), գրիչ ստացող Հակոբ արեղա, տեղ անհայտ։
32 № 2379, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ Սարգիս, տեղ անհայտ։
33 № 2394, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., (1670-ից հետո), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
34 № 2436, տաղարան, ժամանակ 1755 թ., գրիչ Մակար, տեղ Արզրում։
35 № 2459, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (1659-ից առաջ), գրիչ Գրիգոր Հոռմկլայեցի, Աստվածատուր սարկավագ, տեղ անհայտ։
36 № 2566, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ Կիրակոս, Պետրոս, տեղ անհայտ։
37 № 2672, գանձարան, ժամանակ 1607 թ., գրիչ Ստեփանոս Թոխաթցի, տեղ Կաֆա։
38 № 2676, Կանոնգիրք հայոց, ժամանակ ԺԶ դ., գրիչ Աստվածատուր Երեց, տեղ անհայտ։
39 № 2736, գանձարան, ժամանակ 1621 թ., գրիչ Զաքարիա—Ճանգեմիր, տեղ Կաֆա։
40 № 2856, ժողովածու, ժամանակ 1595 թ., գրիչ, ծագկող, կազմող Հակոբ գպիր, տեղ Ջամոսցա։
41 № 2934, Պողոս Անվոր. Հրահանգ քրիստոնէի, ժամանակ 1848 թ., գրիչ Գրիգոր Տեր-Գեորգյան, տեղ Վաղարշապատ։
42 № 2939, ժողովածու, ժամանակ 1779—1799 թթ., գրիչ, ստացող Մարտիրոս Ավետիքով Կաֆացի, տեղ Բռուսատց գյուղ Նովիտա, Նոր Նախիջևան, Նորաշեն։
43 № 3081, ժողովածու, ժամանակ 1617 թ., գրիչ Զաքարիա Երզնկացի, տեղ Կաֆա։
44 № 3189, ժողովածու, ժամանակ 1627—1631 թթ., գրիչ Ղուկաս արեղա, Մարտիրոս, տեղ Եղրդուտի ս. Հովհաննու Մկրտչի վանք։
45 № 3228, տաղարան, ժամանակ ԺԹ դ. (1804-ից հետո), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
46 № 3386, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ Աստվածատուր Ջուղայեցի, տեղ անհայտ։
47 № 3411, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
48 № 3417, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
49 № 3422, ժողովածու, ժամանակ 1668 թ., գրիչ Ղուկաս քահանա, Մելքոն Երեց, տեղ անհայտ։
50 № 3425, ժողովածու, ժամանակ 1596 թ., ԺԷ դ., գրիչ Հովասափ Սեբաստացի, տեղ Սեբաստիա՞։
51 № 3483, ժողովածու, ժամանակ ԺԹ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։
52 № 3504, ժողովածու, ժամանակ 1676, 1692 թթ., գրիչ Վարդան Եպիսկոպոս, Ստեփանոս (Ա), Հովհաննես (Բ), տեղ Կաֆա։
53 № 3595, տաղարան, ժամանակ ԺԵ դ., գրիչ Հովսեփ, տեղ անհայտ։
54 № 3669, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (1668-ից առաջ), գրիչ Ապարիա, Հովհաննես Ջուղայեցի, տեղ անհայտ։
55 № 3751, Հայ աշուղներ և երգիչներ, ժամանակ ԺԹ դ., գրիչ և բանահավաք Գեորգ Հախվերդյան, տեղ Տփխիս։
56 № 3860, ժողովածու, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ Գրիգոր Կարապետյան, տեղ Կ. Պոլիս։

57 № 3869, ժողովածու, ժամանակ ԺԲ դ. (1863-ից առաջ), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։

58 № 4256, տաղարան, ժամանակ 1845 թ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։

59 № 4287, ժողովածու, ժամանակ 1640 թ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։

60 № 4290, ժողովածու, ժամանակ 1571 թ., գրիչ Մկրտիչ Ագուլեցի, տեղ անհայտ։

61 № 4296, ժողովածու, ժամանակ ԺԲ դ. (1842 թ.), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։

62 № 4328, ժողովածու, ժամանակ 1737 թ. գրիչ Ալեքսան (Վանեցի), անանուն, տեղ անհայտ։

63 № 4335, ժողովածու, ժամանակ ԺԲ դ. (1816-ից հետո), գրիչ Աստիանոս Ջուղայեցի, տեղ էջմիածին։

64 № 4370, ժողովածու, ժամանակ ԺՉ դ., գրիչ Սիմեոն, Հովհաննես, անանուն, տեղ անհայտ։

65 № 4426, Նաղաշ Հովնաթան, Տաղարան, ժամանակ 1765 թ., գրիչ, սաացող Հայրապետ տիրացու, տեղ անհայտ։

66 № 4636, մաշտոց, ժամանակ 1585 թ., գրիչ Աբրահամ երեց, տեղ Սարուխանի գավառի ս. Փրկիչ եկեղեցի։

67 № 4996, ավետարան, ժամանակ ԺՉ դ., գրիչ Թումաս, տեղ անհայտ։

68 № 5128, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (1627-ից առաջ), 1635 թ., գրիչ Ներսես Մակաղի (Ա), Մովսես, տեղ Լիմ։

69 № 5306, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։

70 № 5434, գանձարան, ժամանակ 1576 թ., գրիչ Հակոբ սարկավագ, Հովհաննես արեզա, տեղ Գաւաման։

71 № 5623, տաղարան, ժամանակ 1649, 1652, 1653 թթ., գրիչ Հովհաննես Ամանցի, տեղ անհայտ։

72 № 5668, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ Միրզա սարկավագ, տեղ անհայտ։

73 № 5672, մաշտոց ձեռաց. ժամանակ 1683 թ., գրիչ Աստվածատուր երեց, տեղ անհայտ։

74 № 5785, գանձարան. ժամանակ 1483 թ., գրիչ Կարապետ Բաղիշեցի, տեղ Գոմաց վանք (Բաղեշ)։

75 № 5934, տաղարան, ժամանակ ԺԸ դ. 1793 թ.), գրիչ Միրզահան տիրացու, տեղ անհայտ։

76 № 5941, ժողովածու, ժամանակ 1705 թ., գրիչ Աստվածատուր մահտեսի, տեղ անհայտ։

77 № 5954, ժողովածու, ժամանակ ԺԸ դ. (1780—1799 թթ. միջև), գրիչ անհայտ, տեղ Աստրխա՞ն։

78 № 6097, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։

79 № 6179, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ ս. Քառասունից վանք (Գավառ)։

80 № 6440, տաղարան, ժամանակ ԺԲ դ., (1809—1830-ի միջև), գրիչ, ծագկող Հովհաննես սարկավագ, տեղ անհայտ։

81 № 6488, ժողովածու, ժամանակ ԺԲ դ. (1823-ից առաջ), գրիչ Սիմեոն Բդնունեաց (մասամբ), տեղ Նոր Նախիջևան, Կախեթ։

82 № 6514, ժողովածու, ժամանակ 1830, 1836—1867 թթ., գրիչ Խաչերես (Ա), Պետրոս Շահինով Գրիգորյանց (Բ), տեղ Ջալալօղլի։

83 № 6517, ժողովածու, ժամանակ ԺԸ դ., 1842, գրիչ անհայտ, տեղ Հաւրճ։

84 № 6985, ժողովածու, ժամանակ 1684 թ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ։

85 № 7014, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (1652-ից առաջ), 1652 թ., գրիչ, ստացող Ավագ աբեղա (Բ), տեղ Երուսաղեմ:

86 № 7020, ժողովածու, ժամանակ 1796—1808 թթ., գրիչ տեր Մինաս, տեղ անհայտ:

87 № 7021, Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, ժամանակ ԺԶ դ., 1605 թ., գրիչ Ստեփանոս Թոխաթցի, տեղ Կաֆա:

88 № 7050, ժողովածու, ժամանակ 1646 թ., գրիչ Խաչատուր Կամինցի, տեղ Կամենից:

89 № 7051, տաղարան, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

90 № 7057, ժողովածու, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

91 № 7092, ժողովածու, ժամանակ ԺԶ, ԺԷ դդ., 1752 թ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

92 № 7128, ժողովածու, ժամանակ 1693 թ., գրիչ անհայտ, տեղ Իզմիր:

93 № 7129, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ, ԺԸ դդ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

94 № 7159, տաղարան, ժամանակ ԺԹ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

95 № 7193, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

96 № 7206, տաղարան, ժամանակ ԺԷ—ԺԹ դդ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

97 № 7273, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (շուրջ 1625 թ.), գրիչ Մինաս, տեր Առաքել, տեղ անհայտ:

98 № 7508, գանձարան, ժամանակ 1670 թ., գրիչ Ավետիք դպիր, տեղ Պահչասարա:

99 № 7667, ժողովածու, ժամանակ 1759 թ., գրիչ անհայտ, տեղ Երուսաղեմ:

100 № 7682, տաղարան, ժամանակ 1784 թ., գրիչ Հարություն վարդապետ, տեղ Երուսաղեմ:

101 № 7702, տաղարան, ժամանակ 1831 թ., գրիչ Ղազարոս Խոջայան, տեղ Կողբ գյուղ:

102 № 7707, տաղարան, ժամանակ 1611, 1614 թթ., գրիչ Ամիրզատա սարկավագ, նաև Զաքարիա աբեղա, տեղ անհայտ:

103 № 7708, տաղարան, ժամանակ 1713 թ., գրիչ, ստացող Սահակ տիրացու, տեղ անհայտ:

104 № 7709, ժողովածու, ժամանակ 1608—1658 թթ., գրիչ Խաչ-Գռուզ (Խաչատուր քահանա), տեղ Կաֆա:

105 № 7712, տաղարան, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ, ծազկող Մկրտիչ (Միգիթ) Մոռոզյան, տեղ անհայտ:

106 № 7714, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

107 № 7715, ժողովածու, ժամանակ ԺԸ դ., (1717-ից հետո), գրիչ Պապիկ մահտեսի, Անտո՞ն, Գրիգոր, տեղ անհայտ:

108 № 7716, տաղարան, ժամանակ ԺԹ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

109 № 7717, տաղարան, ժամանակ 1695 թ., գրիչ Մինաս Էտրենցի, տեղ Ադրիանուպոլիս:

110 № 7732, գանձարան, ժամանակ 1623 թ., գրիչ Զաքարիա աբեղա, տեղ Կաֆա:

111 № 7744, սազմոսարան, ժամանակ 1604, 1615 թթ., գրիչ Ստեփանոս Թոխաթցի, Զաքարիա աբեղա, տեղ Կաֆա:

112 № 7789, խորհրդատետր, ժամանակ 1675 թ., գրիչ Հովհաննես աբեղա, տեղ Ղարասու:

113 № 8064, ժողովածու, ժամանակ 1835 թ., գրիչ Աղեքսանդր Գաբրիելյան, տեղ Շաքեառալի, Վաքիլխասի (Մամիրվան նահանգ):

114 № 8083, ժողովածու, ժամանակ 1812—1825 թթ., գրիչ Սարգիս Առուստամյան, տեղ Եղիսաբեթուպոլիս:

115 № 8166, մաշտոց, ժամանակ 1502, 1614 թթ., գրիչ Կարապետ Բաղիշեցի, տեղ

Բերդաձոր գյուղ (կամ Բերիաջուկ, Միջագետք, Ա):

116 № 8219, ժողովածու, ժամանակ 1829 թ., գրիչ Միգիթ Մոռոզյան, տեղ անհայտ:

117 № 8274, տաղարան, ժամանակ 1806 թ., գրիչ Գրիգոր քահանա Կարնեցի, տեղ ս. Կարապետ (Մուշ):

118 № 8463, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., 1707, 1855 թթ., գրիչ Ակոր տիրացու (Բ), Սիմեոն (Գ), տեղ անհայտ:

119 № 8540, ժողովածու, ժամանակ 1799—1809 թթ., գրիչ Հարությունն, տեղ Կոզլո՞վ:

120 № 8605, տաղարան, ժամանակ 1652, 1655 թթ., գրիչ Նորահատ, տեղ անհայտ:

121 № 8655, տաղարան, ժամանակ 1810 թ., գրիչ, ստացող Բերգի Մկրտիչ, տեղ Ախլցխա՞:

122 № 8674, ժողովածու, ժամանակ 1617, 1622 թթ., ԺԷ դ., գրիչ Ոհանե դպիր (Ա), Պողոս երեց (Բ), Սարգիս (Գ), տեղ անհայտ:

123 № 8682, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

124 № 8699, ժողովածու, ժամանակ 1671 թ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

125 № 8873, ժողովածու, ժամանակ 1625, 1628 թթ., ԺԷ դ., գրիչ Հոհան Կամենեցցի (Ա), Գալուստ (Բ), տեղ Կոստանդնուպոլիս:

126 № 8908, տաղարան, ժամանակ ԺԹ դ., գրիչ Ղևոնդ Փիրզալեմյան, տեղ անհայտ:

127 № 8967, ժողովածու, ժամանակ 1576 թ., 1682 թ., գրիչ Հովհաննես (Բ), տեղ Քանջա (Բ):

128 № 8968, ժողովածու, ժամանակ 1556 թ., գրիչ անհայտ, տեղ Կոստանդնուպոլիս:

129 № 8982, մաշտոց ձեռաց, ժամանակ 1717 թ., գրիչ Քրիստոսատուր Կաֆայեցի, տեղ Կաֆա:

130 № 9002, ժողովածու, ժամանակ 1804 թ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

131 № 9075, մաշտոց ձեռաց, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

132 № 9195, ժողովածու, ժամանակ 1684—1706 թթ., գրիչ, ստացող Ագարիա, տեղ Ռե՞շտ:

133 № 9271, տաղարան, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

134 № 9322, ժողովածու, ժամանակ 1659 թ., գրիչ, ստացող Մարտիրոս, տեղ Քորբեզ քաղաք:

135 № 9362, տաղարան, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

136 № 9425, տաղարան, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

137 № 9440, մաշտոց ձեռաց, ժամանակ ԺԷ դ., (1691-ից առաջ), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

138 № 9536, տաղարան, ժամանակ ԺԹ դ. (1845—1853 թթ.,), գրիչ անհայտ, տեղ Նոր Նախիջևան:

139 № 9597, տաղարան, ժամանակ ԺԸ դ. (1706-ից հետո), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

140 № 9600, ժողովածու, ժամանակ 1691, 1695 թթ., գրիչ Խիկար երեց (Ա), տեղ Պրուսա (Բ):

141 № 9863, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (1677-ից առաջ), ԺԸ դ., գրիչ Կարապետ Սալմաստեցի, տեղ անհայտ:

142 № 9902, տաղարան, ժամանակ ԺԸ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

143 № 9934, տաղարան, ժամանակ ԺԹ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

144 № 9966, ժողովածու, ժամանակ 1775 թ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

145 № 10006, տաղարան, ժամանակ ԺԹ դ., գրիչ Մսեր Մսերյանց, տեղ Մոսկվա:

146 № 10050, տաղարան, ժամանակ 1605, 1629 թթ., գրիչ Հակոբ Թոխաթցի, նաև Աստվածատուր գպիր Թոխաթցի (որդին Հակոբի), տեղ Ջամուսյա:

147 № 10057 քարոզգիրք, ժամանակ ԺԲ դ., գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

148 № 10077, ժողովածու, ժամանակ 1618 թ. ԺԷ դ., գրիչ Ներսես (Ա), տեղ անհայտ:

149 № 10167, տաղարան, ժամանակ 1698 թ., գրիչ Ծաղիկ Խորձնեցի (Հուսեփ գրագիր), տեղ անհայտ:

150 № 10208, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ. (1672-ից հետո), գրիչ անհայտ, տեղ անհայտ:

151 № 10210, ժողովածու, ժամանակ 1649—1652 թթ., գրիչ Ննևիրամ, տեղ Երուսաղեմ:

152 № 10293, տաղարան, ժամանակ ԺԲ դ., գրիչ անհայտ, տեղ Աստրխա՞ն:

153 № 10333, ժողովածու, ժամանակ ԺԷ դ., գրիչ Ղաբլան, տեղ անհայտ:

154 № 10723, տաղարան, ժամանակ 1696—1697 թթ., գրիչ Բարսեղ գպիր Քանարևացի, տեղ անհայտ:

155 Երուսաղեմ, ձեռ. № 1455, ժողովածու, ժամանակ 1622 թ., գրիչ Մտեփաննոս Թոխաթցի, տեղ Կաֆա (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 916):

156 Սբր Հարությ Ուղտեր Բեյլի ձեռ. № 8, ժողովածու, ԺԶ դ., (Մատենադարան, մանրաժապավեն № 476):

ՅԱՆՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

Ա. Գրքեր

Աբեղյան Մ., Գուսանական ժողովրդական տաղեր, Երևան, 1940:

Աբեղյան Մ., Երկեր, հտ. Բ, Երևան, 1967:

Աբեղյան Մ., Երկեր, հտ. Դ, Երևան, 1970:

Ալիշան Ղ., Այրարատ, Վենետիկ, 1890:

Ալիշան Ղ., Կամենից, Վենետիկ, 1896:

Ալիշան Ղ., Հայապատում, հտ. Ա և հտ. Բ, Վենետիկ, 1901:

Ալիշան Ղ., Հայոց երգք ռամկականք, Վենետիկ, 1852:

Ալիշան Ղ., Յուշիկք հայենեաց հայոց, Վենետիկ, հտ. Ա, 1869, հտ. Բ, 1870:

Ալպոյաճյան Ա., Պատմութիւն եւդոկիոյ հայոց, Կահիրե, 1952:

Ալպոյաճյան Ա., Պատմութիւն հայ կեսարիոյ, Պեյրութ, հտ. Բ, 1937:

Ակինյան Ն., Բաղէշի դպրոցը, Վիեննա, 1952:

Ակինյան Ն., Գրիգորիս Ա. կաթողիկոս Աղթամարցի, Վիեննա, 1958:

Ակինյան Ն., Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր տաղերը, Վիեննա, 1910:

Ակինյան Ն., Հինգ պանդուխտ տաղասացներ, Վիեննա, 1921:

Ակինյան Ն., Մատենագրական հետազոտութիւններ, հտ. Դ, Վիեննա, 1938:

Ակինյան Ն., Ոսկյան Հ., Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Զմմառի վանքի մատենադարանին, հտ. Բ, Վիեննա, 1971:

Աղանյանց Գ., Դիւան հայոց պատմութեան, ժ գիրք, Թիֆլիս, 1912:

Աճառյան Հ., Հայոց անձնանունների բառարան, Երևան, հտ. Ա, 1941, հտ. Բ, 1944, հտ. Դ, 1946:

Աճառյան Հ., Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Թաւրիզի, Վիեննա, 1910:

Անասյան Հ., Հայկական մատենագիտություն, Երևան, հտ. Ա, 1959, հտ. Բ, 1976:

Աահել Բաղիշեցի. Երևան, 1971։
Բյուզանդացի Ն.. Հայկական բառաքննութիւն, Կ. Պոլիս, 1880։
Գամառ-Քաֆիեպա, Ազգային երգարան, ս. Պետերբուրգ, 1856։
Գիրք գպրութեան և տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ, Կ. Պոլիս, 1709։
Գիրք գպրութեան և տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ, Կ. Պոլիս, 1714։
Գիրք գպրութեան և տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ, Կ. Պոլիս, 1723։
Գիրք գպրութեան և տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ, Կ. Պոլիս, 1732։
Գիրք մեծ Մաշտոց կոչեցեալ, Կ. Պոլիս, 1807։
Գուշակյան Ֆ.. Յուցակ հայերէն ձեռագրաց ս. Նշանի վանուց ի Սերաստիա, Վիեննա, 1961։
Գրիգոր Գաբաճաղեցի. Ժամանակագրութիւն Գրիգոր վարդապետի Կամախեցւոյ կամ Գաբաճաղեցւոյ, Երուսաղեմ, 1915։
Գրիգոր Աղթամարցի. Երևան, 1963։
Էջեր հայ ժողովրդի պատմության և բանասիրության, Երևան, 1971։
Էփրիկյան Հ.. Բնաշխարհիկ բառարան, Վենետիկ, 1907։
Թադևոսյան Հ.. Քուչակ Նահապետի երգերը, Կ. Պոլիս, 1903։
Թոփճյան Հ.. Յուցակ ժողովածուաց Գագիկեան Խաչիկ վարդապետի, մասն Բ, Վաղարշապատ, 1960։
Լալայան Ե.. Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Վասպուրականի, Թիֆլիս, 1915։
Լեո. Հայոց պատմություն, հտ. Գ, Երևան, 1946։
Խաչատրյան Պ.. Հայ միջնադարյան պատմական ոդրեր, Երևան, 1963։
Կոստանյանց Կ.. Մկրտիչ Նազաշ և իւր տաղերը, Վաղարշապատ, 1898։
Կոստանյանց Կ., Նոր ժողովածու, պրակ Ա, Թիֆլիս, 1892։
Կոստանյանց Կ.. Նոր ժողովածու, պրակ Բ, Թիֆլիս, 1892։
Կոստանյանց Կ.. Նոր ժողովածու, պրակ Գ, Թիֆլիս, 1896։
Կոստանյանց Կ., Նոր ժողովածու, պրակ Դ, Վաղարշապատ, 1903։
Կյուլնազարյան Բ.. Պատմութիւն կաթողիկոսաց Կիլիկիոյ, Անթիլիաս—Լիբանան, 1939։
Կյուլխազարյան Բ.. Յուցակ ձեռագրաց Անթիլիոյ Կարմիր վանուց և շրջակայից, Անթիլիաս—Լիբանան, 1957։
Կյուլնազարյան Բ.. Յուցակ ձեռագրաց Զալաթիոյ ազգային մատենադարանի հայոց, Անթիլիաս—Լիբանան, 1961։
Корхмазян Э., Армянская миниатюра Крыма, Երևան, 1978։
Հակոբյան Վ.. Մանր ժամանակագրություններ, հտ. Բ, Երևան, 1952։
Հայերեն ձեռագրերի ԺԷ դարի հիշատակարաններ, հտ. Ա, Երևան, 1974։
Հովհաննես Իլխուրացի. Տաղեր, Երևան, 1960։
Մամիկոնյան Պ.. Ռումինահայոց ներկան և ապագան, Կալաց, 1895։
Մանանդյան Հ.. Աճառյան Հ., Հայոց նոր վկաներ, Վաղարշապատ, 1915։
Մարգարիտներ հայ բնաբերգության, հտ. Ա, Երևան, 1971։
Մատթիոսյան Ա.. Մարտիրոս Ղրիմեցի, Երևան, 1958։
Միանսարյան Մ., Քնար հայկական, ս. Պետերբուրգ, 1868։
Մինասյան Լ.. Յուցակ ձեռագրաց նոր Ջուղայի ս. Ամենափրկիչ վանուց Բանգարանի, հտ. Բ, Վիեննա, 1972։
Միքայելյան Վ.. Ղրիմի հայկական գաղութի պատմություն, Երևան, 1964։
Մկրյան Մ.. XIII—XVIII դարերի հայ աշխարհիկ պրականություն, Երևան, 1938։
Մկրտչյան Մ.. Հայ ժողովրդական պանդխտության երգեր, Երևան, 1961։
Մկրտչյան Մ.. Հայ միջնադարյան պանդխտության տաղեր, Երևան, 1979։

Մնացականյան Ա.. *Հայկական գարդարվեստ*, Երևան, 1955։
Մնացականյան Ա.. *Հայկական միջնադարյան ժողովրդական երգեր*, Երևան, 1956։
Մուրադյան Ս.. Մարտիրոսյան Ն.. *Ցուցակ ձեռագրաց Մշոյ ս. Առաքելոց-Թարգմանչաց վանքի և շրջակայից*, Երուսաղեմ, 1967։
Նահապետ Քուչակ, Երևան, 1957։
Նավասարդյան Տ.. *Հայ ժողովրդական հեքիաթներ*, Զ գիրք, Թիֆլիս, 1890։
Ոսկյան Հ.. *Վասպուրականի-Վանի վանքերը*, Վիեննա, 1940։
Ոսկյան Հ.. *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մխիթարեան մատենադարանին ի Վիեննա*, հտ. Բ, Վիեննա, 1963։
Չամչյան Մ.. *Պատմութիւն հայոց*, հտ. Գ, Վենետիկ, 1786։
Չոպանյան Ա.. *Հայ էջեր*, Պարիս, 1912։
Պալյան Տ.. *Հայ աշուղներ*, հտ. Ա, Զմյուռնիա, 1911, հտ. Բ, Իզմիր, 1914։
Պատկանյան Ք.. *Նշխարք մատենագրութեան հայոց*, ս. Պետերբուրգ, 1884։
Պատմութիւն Փարիզի և Վէնայի և Պատմութիւն Վենետիկ քաղաքին, Երևան, 1966։
Պողարյան Ն.. *Հայ գրողներ*, Երուսաղեմ, 1971։
Պողարյան Ն.. *Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց*, Երուսաղեմ, հտ. Ա, 1966, հտ. Բ, 1967, հտ. Գ, 1968, հտ. Դ, 1969, հտ. Ե, 1971, հտ. Զ, 1972, հտ. Է, 1974, հտ. Ը, 1977։
Սասունի Կ.. *Գրական գօհարներ հայ միջնադարեան աշխարհաբար գրականութեան և ժողովրդական բանահյուսութեան*, Պէյրութ, 1949։
Սարգիսյան Բ.. *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ*, Վենետիկ, հտ. Ա, 1914, հտ. Բ, 1924։
Սարգիսյան Բ.. Սարգիսյան Գ.. *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ*, Վենետիկ, հտ. Գ, 1966։
Սիմեոն Ապարանցի, *Բանաստեղծություններ*, Երևան, 1976։
Սրվանձտյան Գ.. *Թորոս ազբար*, մասն Բ, Կ. Պոլիս, 1884։
Սրվանձտյան Գ.. *Մանանայ*, Կ. Պոլիս, 1876։
Սուրբ գիրք որ կոչի Մաշտոց, Կ. Պոլիս, 1721։
Սուրբ գիրք որ կոչի Մաշտոց, Կ. Պոլիս, 1785։
Սուրբ գիրք, որ կոչի Մաշտոց, Կ. Պոլիս, 1792։
Սուրմեյան Ա., *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Երուսաղեմի սրբոց Յակոբեանց վանքի*, հտ. Ա, Երուսաղեմ, 1948։
Սուրմեյան Ա.. *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Հալէպի և Անթիլասի ու մասնաւորաց*, հտ. Բ, Հալէպ, 1936։
Սուրմեյան Ա.. *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Հալէպի ս. Քառասուն մանկունք եկեղեցւոյ և մասնաւորաց*, Երուսաղեմ, 1935։
Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ, Կ. Պոլիս, 1850։
Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղցւոյ, Կ. Պոլիս, 1856։
Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ, Երուսաղեմ, 1882։
Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ, Երուսաղեմ, 1895։
Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղցւոյ, Երուսաղեմ, 1907։
Տաղարան Հայաստանեաց սուրբ եկեղեցւոյ, Երուսաղեմ, 1949։
Տաղարան հարուստ, վայելուչ և գեղեցիկ..., Կ. Պոլիս, 1816։
Տաղարան հարուստ, վայելուչ և գեղեցիկ..., Կ. Պոլիս, 1825։
Տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ..., Կ. Պոլիս, 1701։
Տաղարան վայելուչ և գեղեցիկ..., Կ. Պոլիս, 1788։

Տաշյան Հ., Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա, հտ. Ա, Վիեննա, 1895։
Տեր-Ավետիսյան Ս., Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Նոր Ջուղայի Ամենափրկիչ վանքի, հտ. Ա, Վիեննա, 1970։
Տեկանց Ա., Հայերգ, Թիֆլիս, 1882։
Քեշիշյան Մ., Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Զմմառի վանքի մատենադարանին, Վիեննա, 1964։
Սրմանյան Մ., Ազգապատում, հտ. Բ, գիրք Բ, Պեյրութ, 1960։
Ֆրիկ. Դիւան, Նյու Յորք, 1952։

Բ. Պարբերականներ

«Ազգագրական հանդէս», Թիֆլիս, հտ. 5—9, 1902, հտ. 11, 1904։
«Անահիտ», Պարիս, 1901, 1903, 1907, 1909, 1931։
«Արարատ», Էջմիածին, 1869, 1895, 1910, 1915։
«Արևելյան մամուլ», Զմյուռնիա, 1885, 1886։
«Արևելք», Կ. Պոլիս, 1903։
«Արծվի Վասպուրական», Կ. Պոլիս, 1859։
«Բազմավէպ», Վենետիկ, 1847, 1862, 1865, 1875, 1880, 1907, 1910, 1922, 1930, 1937, 1939, 1949, 1950, 1954։
«Բանասէր», Կ. Պոլիս, 1851։
«Բանբեր Երևանի համալսարանի», Երևան, № 3, 1977։
«Բանբեր Մատենադարանի», Երևան, № 5, 1960, № 6, 1962, № 10, 1971
«Բիւրակն», Կ. Պոլիս, 1897։
«Գարուն», Երևան, № 3, 1879։
«Գիտական նյութերի ժողովածու» (Մատենադարանի), Երևան, № 2, 1950։
«Էջմիածին», Էջմիածին, № 6, 1952, № 10, 1975։
Թէոդիկ, Ամէնուն տարեցոյց, Կ. Պոլիս, 1926։
«Լումայ», Կ. Պոլիս, № 3, № 5, 1902։
«Կռունկ Հայոց աշխարհին», Կ. Պոլիս, 1863։
«Համբավաբեր Ռուսիոյ», Մոսկվա, № 4043, 1863։
«Հայաստանի կոչնակ», Նյու Յորք, № 4, № 12, № 41, 1940։
«Հայրենիք», Բոստոն, № 11, 1935։
«Հանդէս ամսօրեայ», Վիեննա, 1888, 1897, 1909, 1920, 1921, 1930, 1932, 1937, 1951, 1952, 1953։
«Ճռաքաղ», Մոսկվա, 1859, 1861—1862։
«Մասիս», Կ. Պոլիս, № 3808, № 3809, 1886։
«Մասյաց աղաւնի», Փարիզ, 1863։
«Նավասարդ», Բուխարեստ, 1923 հտ. Ա, պրակ Գ։
«Սիոն», Երուսաղեմ, 1894։
«Տեղեկագիր» (ՀՍՍՀ ԳԱ), № 7, 1963։

Ագաբիա Ջուղայեցի

Տաղ հրեշտակաց և հրեշտակապետաց և ամենայն երկնային զօրաց

(«Բազաւորն արարածոց Քրիստոս ասաուած»)
Ձեռ. № 2459, թերթ 157ա—158բ։
Ձեռ. № 6179, թերթ 49բ—51բ։

Անդրեաս

Ի սուրբ Հոգին

(«Այսօր պանծալի երգով գոչեմք և մեք»)
Հրատարակվել է՝ «Բազմավէպ», 1864, էջ 200—202։

Անդրեաս վարդապետ

Տաղ համբարձմանցի

(«Այսօր անդրանիկ Հօր միածին Որդին»)
Ձեռ. № 7723, թերթ 19ա—19բ։
Ձեռ. № 8139, թերթ 20ա—21ա։
Ձեռ. № 7719, թերթ 61ա—61բ։

Անտոն Պպիր

Տաղ ողբերգական, ի բերանոյ մեռելոյ է ասացեալ

(«Մով բարեկամք և վարդապետք ասաուածարանք»)
Հրատարակվել է՝ «Անահիտ», 1901, № 6—7, էջ 163։

Գրիգոր Գրիչ

1 Ի գծողէս բան առ ճշմարիտ ժողովողն

(«Գրեալ չարեօք սիրտ իմ անժոյժ»)
Ձեռ. № 7093, թերթ 90բ։
Ձեռ. № 3514, թերթ 75բ—76ա։

2 * * «Թրա և յիս, որ դաւանողս եմ մայրութեան Ս., ասաուած»

Ձեռ. № 3814, թերթ 33ա։

Թաթեոս Կարնեցի

Այս կաֆա է գանձին

(«Դու լաւ միտ դիր այս խաղերուն»)
ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին կից Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարան, Կ. Կոստանյանցի արխիվ, ֆոնդ № 265։

Թաթոս Թոխաթցի

1 * * «Սուրբ յարութիւն պարծանք է եկեղեցւոյ»

Ձեռ. № 7707, թերթ 158բ—160ա։

2. Տաղ ազնիւ Թաթոսի ասացեալ

(«Խաչն եղիցի մեզ պահապան, յայսմ հետէ մինչ ի վախճան»)
Հրատարակվել է՝ «Հայրենիք», 1935, № 11, էջ 81—82 (բնագիրը հանված է Զմմառի № 99 ձեռագրից, թերթ 88ա)։

Թումա Կաֆացի

Տաղ ի վերայ Պարոն Լոյս նահատակին Կաֆայեցոյ, ի Թումայ
զրոց աշակերտէ ոգեալ, խիստ ազնիւ և պիտանի

(«Օրհնեալ Հայր երկնաւոր, աստուած անքննին»)
Ձեռ. № 84, թերթ 87բ—88բ։
Հրատարակվել է՝ Մանանդյան Հ., Աճառյան Հ., Հայոց նոր վկաներ, էջ 409—411։

Հակոբ Թոխաթցի

1 * * «Բանս զրեցաւ կանոնական»

Հրատարակվել է՝ «Հանդէս ամսօրեայ», 1937, էջ 143—144 (բնագիրը հանված է Լվովի համալսարանի № 66 հայերեն ձեռագրից, թերթ 290ա)։

2. Խրատք և կարգք շարական քաղելու, Յովասափի ձայնն
ասա, Թոխաթցի Յակոբ իրիցու

(«Յորժամ զու կամիցիս քաղել շարական»)
Ձեռ. № 10050, թերթ 206բ—207բ։

3. Յիշատակարան Յակոբ դպրի

(«Փառք և պաշտօն և գոհութիւն»)
Ձեռ. № 2856, թերթ 462 բ։

4. Առաճաւար սաղմոսի ի սուրբ սեղանոյ

(«Բարձր ունիմ առ քեզ աստուած յաւիտեան»)
Ձեռ. № 695, թերթ 251բ—252բ:

5. Առաճաւար սաղմոսի, ասաւ առձակման սուրբ պատարագին

(«Թեև անձին իմոյ պինչ և պատահի»)
Ձեռ. № 695, թերթ 258ա—259բ:

Յովհաննես

*

* * «Զազարիոս մանուկ արի»

Ձեռ. № 10105, թերթ 40բ—41ա:

Յովհաննես Բզոյտենց Ոստանցի

1. Գանձ Գետարգել սուրբ նշանին ի Բզոյտենց Յովանէս վարդապետէ Ոստանցոյ

(«Յարմարական գրուատ բանակաւն»)
Ձեռ. № 2672, թերթ 404բ—406ա:

2. Տաղ Գետարգել սուրբ նշանին Յովանէս Բզոյտենց վարդապետի

(«Յորժամ նկեալ մեծ քաղուհին»)
Ձեռ. № 2672, թերթ 406բ:

Յովհաննես Վարագեցի

1. Տաղ անուշ և լաւ, զոր ասացեալ է Յովանէս վարդապետ Վարագեցին ի գովութիւն սուրբ Աստուածածնին, լաւ ասա ի մեղաւորիս յիշեա

(«Անգին մարգարիտ՝ւ ակն պատուական»)
Ձեռ. № 5623, թերթ 136բ—139բ:

2. Նորին ընդ աճուան Երզողի Յովանէս

(«Յիսուս միածին, ծնունդ կուսական»)
Ձեռ. № 5623, թերթ 139բ—140բ:

Մելիքսեթ Մոկացի

*

* * «Ով ի Հայոց նազար բիւն»

Հրատարակվել է Պողարյան, Մայր ցուցակ, հտ. Ը, էջ 287 (բնագիրը հանված է Երեւանի № 2672 ձեռագրից):

Շամս

Տաղ վասն մարդեղութեան Քրիստոսի

(«Աւրհնեալ, փառաւորեալ, սքանչելի զարմանք»)
Ձեռ. № 7725, թերթ 4ա—6ա։
Ձեռ. № 3498, թերթ 293բ—295ա։
Ձեռ. № 1989, թերթ 173բ—175բ։
Ձեռ. № 5623, թերթ 182ա—184ա։
Ձեռ. № 5306, թերթ 24ա—27բ։
Ձեռ. № 2079, թերթ 211բ—212ա։
Ձեռ. № 7717, թերթ 124ա—126ա։
Ձեռ. № 2006, թերթ 61ա—63բ։
Ձեռ. № 41, թերթ 153ա—154բ։
Ձեռ. № 7689, թերթ 20բ—21բ։
Ձեռ. № 7708, թերթ 40ա—41բ։
Ձեռ. № 4296, թերթ 77բ—78բ։

Պետրոս Զիարթեցի

Տաղ ի Պետրոս վարդապետէ Զիարթեցւոյ ասացեալ, յոյժ քաղցր

(«Մաքուր տատրակ յանապատէ, Յովաննէս»)
Ձեռ. № 369, թերթ 82բ։
Ձեռ. № 8274, թերթ 40ա—40բ։
Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 489։

Ստեփանոս (Ա)

Դարձեալ նորին բան զովեստի ի մաքուր կուսանացն

(«Սիրոյ անմահ սուրբ փեսային»)
Ձեռ. № 848, թերթ 209ա—209բ։

Ստեփանոս (Բ)

Մաղթանք իբր յիշատակարան բստ անուան թարգմանողին

(«Սիրտ իմ առ քեզ, Յիսուս, տենչայ»)
Ձեռ. № 3504, թերթ 10բ։

Վահան Սարկավագ

Վասն գրոց տարերացն, որ են առ գյայտնութեան միջոցն, որ են հինգ թիւ գնաս, զոր պակասեն, այլ մնացածն տարոյն գիրն է

(«Նախնեացն այս կալքս հարմար է»)
Ձեռ. № 3504, թերթ 206ա—207բ։

Վրթանես Սոնկեցի

1. Անձինք գեղեցիկ և յարմար Վրդանէսէ ասացեալ

(«Այրէն մինչև ի քէն քեզ գոհութիւն, Տէր»)
Զեռ. № 1637, թերթ 204բ—206ա։
Զեռ. № 7193, թերթ 34բ—36ա։
Զեռ. № 7709, թերթ 30ա—31բ։
Զմմառ, ձեռ. № 532, թերթ 18բ։
Հրատարակվել է՝ «Հանդէս ամսօրեայ», 1920, էջ 395 և Ն. Ակինյան, Հինգ պանդուխտ տաղասացներ, էջ 29—30 (բնագիրը հանված է Շ. Սահակյանի № 3 տաղարանից, թերթ 185ա—185բ)։

2. Տաղ նոր նահատակին Քրիստոսի՝ սուրբ Պարոն Լուսին, ի Վրդանէս վարդապետէ ասացեալ

(«Աստուած, Հայր երկնաւոր, զքէն գոհանամ, Տէր»)
Զեռ. № 8605, թերթ 66ա—71ա։
Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 220բ—226բ։
Վիեննա, ձեռ. № 797։
Հրատարակվել է՝ Մանանդյան Հ., Աճառյան Հ., Հայոց նոր վկաներ, էջ 396—400 (բնագիրը հանված է Վիեննայի № 344 ձեռագրից) և Ն. Ակինյան, Հինգ պանդուխտ տաղասացներ, էջ 47—53 (քննական բնագիր է՝ կազմված Վիեննայի № 344 և № 797 ձեռագրերի օրինակների բաղդատությամբ)։

3. Տաղ Վրդանէս վարդապետի ասացեալ յաղագս նոր վկային Քրիստոսի՝ սուրբ Պարոն Լուսին, որ տղայ հասակաւ նահատակեցաւ ի քաղաքին Կաֆայ

(«Հայաստանեաց հազար թւին»)
Զեռ. № 3081, թերթ 91ա—93բ։
Զեռ. № 2394, թերթ 109ա—115բ։
Զեռ. № 7707, թերթ 166բ—173ա։
Զեռ. № 8605, թերթ 71ա—76ա։
Զեռ. № 695, թերթ 305ա։
Վիեննա, ձեռ. № 1042, թերթ 537ա։
Վիեննա, ձեռ. № 344, թերթ 213ա—220ա։
Վիեննա, ձեռ. № 797, թերթ 70բ—75ա։
Հրատարակվել է՝ Մանանդյան Հ., Աճառյան Հ., Հայոց նոր վկաներ, էջ 401—408 (քննական բնագիր է՝ կազմված № 3081 և № 2394 ձեռագրերի օրինակների բաղդատությամբ) և Ն. Ակինյան, «Հինգ պանդուխտ տաղասացներ», էջ 38—47 (քննական բնագիր է՝ կազմված № 3081, 2394 և Վիեննայի № 344 ու № 797 ձեռագրերի օրինակների բաղդատությամբ)։

ՅԱՆԿ ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ

Աբեղյան Մ.—656, 682—685, 688, 694
Աբրահամ (կաթողիկոս) — 513, 667—668
Աբրահամ (սարկավագ, ձեռագրի պատվիրատու)—666
Աբրահամ (Սանահնոս Բոխաթցու մտերիմը)—510
Աբրահամ Անկյուրացի—642
Աբրահամյան Ա.—9, 692
Աբրահամյան Ռ.—9
Աբրահամ Փոքր (կաթողիկոս)—513
Ագարիա Ջուղայեցի (կաթողիկոս)—694
Ագարիա Ջուղայեցի (տոմարագիր)—694
Ագարիա Սասնեցի—7
Ալամշահ (Կարապետ Բաղիշեցու մայրը)—679
Ալբքեր (Թաթար խան)—328
Ալեքսան (քահանա)—712
Ալթուն (Հակոբ Բոխաթցու հայրը)—567, 712
Ալիշան Ղ.—6, 618, 620—621, 641, 645—646, 658, 685, 688, 691, 697—699, 706, 714
Ալի փաշա (Թուրք վեզիր)—44
Ալպոյաճյան Ա.—7, 692, 710—711, 713
Ախիձան (կաթողիկոսական նստավայր)—522—526, 528, 670, 711—712
Ակինյան Ն.—6—9, 11—12, 324, 583, 585—587, 589, 591, 594, 598, 600, 602, 607, 617, 621, 625—632, 641, 646—648, 651—652, 654—655, 657—659, 661—662, 664—665, 668—675, 678—681, 686—687, 690—692, 696, 699—700, 704—713, 739
Ահարոն (Յաշ-Պաղար քաղաքի իշխան)—534
Ադանյանց Գ.—592, 657, 685, 706
Ադեքսանդր Մակեդոնացի—11, 22, 49, 205, 216, 345, 434, 502, 523
Աճառյան Հ.—583, 589, 682, 685, 688—689, 697—699, 701, 707, 714, 736, 739
Ամիրաս Երզնկացի (ռաբանավորի պատվիրատու)—527, 669—670
Այնթապյան Փ.—583, 586
Անակ (Դրիգոր Լուսավորչի հայրը)—82, 469
Անասյան Հ.—9, 594, 598, 636—637, 642, 687, 694
Անդրեաս (բանաստեղծ)—735
Անդրեաս Վարդապետ (բանաստեղծ)—735
Աննա (Հակոբ Բոխաթցու մայրը)—567, 712
Անտոն Դպիր (բանաստեղծ)—735
Առաբել (կաթողիկոսական վաճառական)—523
Առաքել Բաղիշեցի—657
Առաքել Դավրիժեցի—682
Աստվածատուր (գրիչ)—165
Աստվածատուր (Կարապետ Բաղիշեցու եղբայրը)—679
Աստվածատուր (կաթողիկոսական քահանա)—513, 548
Աստվածատուր (Հովհաննես Արճիշեցու հայրը)—685
Աստվածատուր Մեծոփեցի—687
Աստվածատուր Յաղուբյան (Մաղաքիա Դևրջանցու աշակերտը)—681
Ավդալբեգյան Մ.—8, 607, 654
Ավետիք (կաթողիկոսական քահանա)—514
Ավետիք Կրոնավոր (նահատակ)—256—259, 631, 692—693
Աւոմ Սրեց (նահատակ)—221

Արիստագես (կաթողիկոս)—367
Արիստագես (Վաղար Բոխաթցու աշակերտը)—709
Արիստոտել—49, 502, 523
Արշակ Բ—216, 368
Արքեղայես (թագավոր)—368
Աֆենա (կաֆացի բանաստեղծ)—548
Աֆրիկանոս—502, 523

Բաղդասար (կաֆացի վաճառական)—523
Բասիլիոս—25
Բարխուդար Սեբաստացի (Կաֆայի քաղաքացի)—515
Բարսեղ Բաղիշեցի—706
Բարսեղ Կեսարացի—26—27, 49
Բեգիչան Խաթուն (Բարսեղ Վարագեցու մայրը)—706
Բյուզանդացի Ն.—607, 687

Գալուստ Ամասիացի (Կայծակ)—5, 10
Գաղիանոս (թագավոր)—84
Գամառ Քաթիպա—6, 635, 645, 650
Գայանե (կույս)—84—85
Գայլ Վահան—217
Գասպար (մահտեսի)—712
Գոհար Խաթուն (Մելքիսեդեկի մայրը)—701
Գրիգոր (Բարսեղ Վարագեցու եղբայրը)—706
Գրիգոր (Երուսաղեմի պատրիարք)—162, 616
Գրիգոր (կաֆացի դպիր)—515
Գրիգոր (կաֆացի քահանա)—515
Գրիգոր (պատրիարք, ԺԷ—ԺԸ դդ.)—223
Գրիգոր (սարկավագ, ուռանալորի պատվիրատու)—332, 697
Գրիգոր Աստվածաբան—24, 26—29, 52, 585, 678
Գրիգոր Գրիչ (բանաստեղծ)—735
Գրիգոր Դարանաղեցի—682, 692, 697—700, 713, 715
Գրիգոր Լուսավորիչ—25, 28—29, 33, 43, 49, 52, 82—86, 221, 289—290, 368, 423, 438, 451, 454, 469—470, 481, 546, 661, 667
Գրիգոր Կապադովկացի—25
Գրիգոր Կաֆայեցի—654, 705
Գրիգոր Կեսարացի—7, 661, 710, 712
Գրիգոր Մշեցի—48, 681
Գրիգոր Նարեկացի—559
Գրիգոր Վանեցի (Վարագեցի)—224, 226, 229, 231—232, 627, 661, 691, 696, 708
Գրիգոր Վարագեցի (Զաքարիա Վարագեցու հոգևոր եղբայրը)—707
Գրիգոր տաճարներեքորդ պապ—714
Գրիգոր Տարոնացի—679
Գրիգորիս Աղթամարցի—5—8, 10, 117, 607, 654, 687, 689, 703
Գրիգորյան Վ.—8
Գուլիխաս (Հովհաննես Արճիշեցու մայրը)—685
Գուլումճյան Վ.—684
Գուշակյան Բ.—583, 674

Դադյան Խ.—707
Դավիթ Արեղա (նահատակ)—42, 44
Դավիթ Անհաղթ—666
Դավիթ Զեյթունցի—692
Դավիթ Նիրգինացի—49
Դավիթ Սալաձորցի—5, 7
Դոլուխանյան Ա.—8
Դևոթոս (գրիչ)—704
Դևրիկյան Գ.—594

Եգանյան Օ.—9, 583, 683, 725
Եոլպե (սարկավագ, ծաղկող)—702
Եսայի (Ստեփանոս Բոխաթցու որդին)—710
Եվսեբիոս Կեսարացի—502, 523
Երեմիա (Մոլդավիայի վոյեվոդ)—537—538
Երեմիա Քյոմուրճյան—5, 7, 9, 11
Երեմյան Ա.—7, 650, 655, 703, 705
Երզնկյան Ե.—683
Եփրեմ Ասորի—707
Եփրիսխինե (Միքայել Քահանայի մայրը)—702

Զաքարե (Ստեփանոս Բոխաթցու աշակերտը)—710—711

Զաքարիա (գրիչ)—587
Զաքարիա Ագուլեցի—656, 705
Զաքարիա Գնունեցի—6—7, 11, 655, 657—658, 705, 707
Զաքարիա Երզնկացի (գրիչ)—666, 668—669
Զաքարիա Վանեց—710
Զաքարիա Վարագեցի (Կ. Պոլսի պատրիարք)—707
Զեյթունյան Ա.—583

Էթարփաշա (Զաքարիա Վարագեցու հոգևոր մայրը)—707
Էկինյան Հ.—602, 615
Էմին (կաֆացի խոջա)—45
Էմին (Ստեփանոս Թոխաթցու քույրը)—710
Էփրիկյան Հ.—688

Ընկլթեռ (Անգլիայի թագավոր)—209
Ըռստագես (Գրիգոր Լուսավորչի որդին)—469
Ըրզվան (Մոլդավիայի վոյեվոդի վեզիր)—535—538

Թադեոս (Հովհաննես Արճիշեցու ուսուցիչը)—685
Թադեոս (Մաղաքիա Դերջանցու աշակերտը)—681
Թադեոսյան Հ.—591, 684
Թադեոս Կարնեցի (բանաստեղծ)—736
Թադեոս Սեբաստացի (բանաստեղծ)—708
Թաթուլ (Նահատակ Ատոմ Երեցի եղբայրը)—221
Թեոդիկ—593, 634
Թորոս (կաֆացի եպիսկոպոս)—511
Թորոս (կաֆացի քահանա)—512, 667
Թումա (կաֆացի քահանա)— 514, 736
Թոպճյան Հ.—583, 707

Իսլամ խան—328
Իմսայիլ շահ—18, 679, 685

Լալայան Ե.—591, 666, 683, 701
Լեո—714
Լոպոտ (ղազախ զորապետ)—531
Լուսիկ (կաֆացի քահանա)—668

Խաղ (եպիսկոպոս)—368
Խաչատրյան Պ.— 8, 11, 585—586, 588, 642, 666, 669, 678, 680, 690, 693, 700, 710—713
Խաչատուր (խոջա)—712
Խաչատուր (կաֆացի եպիսկոպոս)—511—512, 666—667
Խաչատուր (կաֆացի քահանա) — 512, 667
Խաչատուր (նահատակ)—437
Խաչատուր Կաֆացի (Խաչ-Գռուզ)—677, 702
Խաչատուր Կաֆացի (վարդապետ)—702
Խաչատուր Կեչառեցի—185
Խաչատուր Տերզնցի (տպագրիչ Հովհաննես Տերզնցու որդին)—715
Խոսրով (հայոց թագավոր)—82, 469
Խոսրովադուխտ (Գրիգոր Լուսավորչի քույրը)—85—86, 470
Խտրշա (նահատակ)—265, 267, 270, 272, 275, 632, 693
Խրիմյան Մ.—682

Կարապետ (Բարսեղ Վարագեցու մորեղբայրը և ուսուցիչը)—706
Կարապետ (Լեմբերգի արքեպիսկոպոս)—710
Կարապետ (կաֆացի գպիր)—519—522, 669
Կարապետ (Ղազար Թոխաթցու աշակերտը)—709
Կարապետ (Ղազար Թոխաթցու ուսուցիչը)—499, 710
Կարապետ (Մաղաքիա Դերջանցու աշակերտը)—681
Կարապետ (վարդապետ ԺԵ դար)—691
Կարապետ Մոկացի—712
Կարապետ Փարխնդեցի—585—586, 588
Կեկելիձե Կ.—652
Կյուլեսերյան Բ.—7, 583, 594, 602, 604, 609, 613, 615—617, 619—620, 623, 634, 655—656, 675, 677, 694

Կյուրեղ Ագերսանդրիացի—52
Կոստանդին (Բյուզանդիայի կայսր)—209—210, 470
Կոստանյանց Կ.—6, 588—589, 594, 600, 602, 604—606, 611—614, 618, 621—623, 635—637, 641, 646, 651—652, 656, 659, 663, 669, 675, 677, 685, 688—689, 694, 704, 736
Կորխմազյան Է.—702

Հակոբ (կաֆացի քահանա)—512
Հակոբ (Ստեփանոս Քոխաթցու եղբայրը)—501, 505—508, 510, 665, 670, 710—711
Հակոբ (վարդապետ, նահատակ)—693
Հակոբ Ակնեցի—9
Հակոբ Այվաթենց—545, 547—548, 567, 672, 710
Հակոբ Արծկեացի—675—676
Հակոբ Երզնկացի—703
Հակոբ Ջելթունցի—710—711
Հակոբ Կեսարացի—676
Հակոբ Հովնաթանյան—9
Հակոբ Սասնցի—5—6, 9, 676
Հակոբ Տփխիսեցի (եպիսկոպոս)—712
Հակոբյան Ֆ.—594
Հակոբյան Վ.—697, 702
Հանդուխտ (Մելքիսեդեկի քույրը)—701
Հարոլդ Ուոլտեր Բելլ—630
Հերովդես—434
Հոդեփեռնես—434
Հովասափ (սարկավագ, Ստեփանոս Քոխաթցու աշակերտը)—711
Հովասափ Սեբաստացի—5, 8, 10
Հովհաննես (Բարսեղ Վարագեցու ուսուցիչը)—706
Հովհաննես (Հովասափ Երզնկացու որդին, գրիչ)—650
Հովհաննես (Միքայել քահանայի ուսուցիչը)—702
Հովհաննես (Ստեփանոս Քոխաթցու ուսուցիչը)—710
Հովհաննես (վարդապետ, նահատակ)—588
Հովհաննես (բարեմի)—49
Հովհաննես (քահանա)—667
Հովհաննես Արճիշեցի (Ասպակեր)—685
Հովհաննես Բաղիշեցի (Հովհաննես Արճիշեցու ուսուցիչը)—685
Հովհաննես Բրկուտենց Ոստանցի (բանաստեղծ)—737
Հովհաննես Թլկուրանցի—608
Հովհաննես Ծարեցի—697
Հովհաննես Կաֆացի (Եպիսկոպոս)—7, 9, 533, 538, 712
Հովհաննես Հալեպցի—643
Հովհաննես Մակվենցի—6, 8
Հովհաննես Սեբաստացի—256, 631
Հովհաննես Վարագեցի (բանաստեղծ)—737
Հովհաննես Տևրզնցի—714
Հովհաննեսիկ—697
Հովհաննիսյան Ա.—702
Հովնաթան Նաղաշ—5, 8—10
Հովսեփ (Ստեփանոս Քոխաթցու աշակերտը)—711
Հովսեփոս—502, 523
Հռիփսիմե (կույս)—83—85, 118, 422, 510
Հռիփսիմե (Հակոբ Քոխաթցու դուստրը)—710
Հուլիանոս (կայսր)—434
Հուսիկ (կաթողիկոս)—362

Ղարլան (գրիչ)—332, 642
Ղազար (գրիչ)—587, 687
Ղազար (տաղասաց, ԺԷ դար)—687
Ղազար Մակազուլենց—710
Ղազար Սեբաստացի (Տևրիկի Եպիսկոպոս, ԺԵ դար)—5, 687
Ղազինյան Ա.—657, 682
Ղապտան Ալի փաշա—329
Ղուկաս (վարդապետ)—370
Ղուկասյան Ա.—684
Ղուրիպշահ (Նիկողայոս Ստամբոլցու եղբայրը)—700

Ճանփաշա (Ստեփանոս Քոխաթցու մայրը)—710

Մակլեր Ֆ.—585
Մահմադ Քար (թաթար խան)—328, 330
Մաղաքիա (թոխաթցի մշակութային գործիչ)—710
Մաղաքիա Դերջանցի—7, 87
Մաղաքիա Քոնախցի (կաֆացի քահանա)—514
Մամիկոնյան Պ.—658
Մանանդյան Հ.—589, 736, 739
Մառ Ն.—588
Մարգարե Արճիշեցի (Հովհաննես Արճիշեցու ուսուցիչը)—685
Մարկիանոս (կայսր)—434
Մարտիրոս (գրիչ)—332, 587, 642
Մարտիրոս (սարկավագ, Բարսեղ Վարագեցու ուսուցիչը)—706
Մարտիրոս Ավետիքյան (գրիչ)—630
Մարտիրոս Հիզանցի (գրիչ)—166, 618
Մարտիրոս Ղրիմեցի—5, 7—8, 10, 614
Մարտիրոսյան Ա.—8, 614
Մարտիրոսյան Ն.—583, 586, 679
Մելիք-Օհանջանյան Կ.—713—715
Մելքիսեթ (եպիսկոպոս, ԺԶ դար)—679, 682
Մելքիսեթ (Նիկոդայոս Ստամպոլցու հայրը)—700
Մելքիսեթ Մոկացի—737
Մենենտ (Մարզվանցու մտերմուհին)—309—312
Մեսրոպ (Մաղաքիա Դերջանցու աշակերտը)—681
Մեսրոպ Մաշտոց—503, 667
Միանսարյան Մ.—6, 600, 611, 621, 635, 646, 651
Մինաս (Էրզրումցի վարդապետ)—661
Մինասյան Լ.—583, 622
Մինաս Սարկավագ—89
Միրգահան (գրիչ)—704
Միրիջանյան Լ.—594
Միքայել (Հովհաննես Արճիշեցու հորեղբայրը)—685
Միքայել Ասորի—502, 523
Միքայել Լովեցի (քահանա, Մինաս Թոխաթցու ժամանակակից)—324, 696
Միքայելյան Վ.—640, 668—669
Մխիթար Գոշ—708
Մկրյան Մ.—594, 602, 621, 623, 639, 641, 656, 659, 684
Մկրտիչ (կաֆացի քահանա)—512, 667
Մկրտիչ (Մաղաքիա Դերջանցու հայրը)—681
Մկրտիչ (քահանա)—712
Մկրտիչ Աղավնունի—676
Մկրտիչ Մոռոզյան—172
Մկրտիչ Նաղաշ—623, 645—646, 652
Մկրտչյան Մ.—623, 652, 704
Մկրտիչ Տարոնեցի—698
Մնացականյան Ա.—8, 601, 639—640, 648—650, 679, 683—684, 694—695, 702—703
Մովսես Ղրիմեցի (կաֆացի եպիսկոպոս)—511
Մովսես Տաթևացի—7
Մովսես Քերթող—666
Մուշեղ Մամիկոնյան—217
Մուստաֆա փաշա—358
Մուրադ (Զաքարիա Վարագեցու հայրը)—707
Մուրադյան Ս.—583, 586, 679

Նազարյան Շ.—8
Նահապետ Քուչակ—682—684, 694
Նավասարդյանց Տ.—683
Ներսես (եպիսկոպոս, Մելքիսեդեկի ուսուցիչը)—701
Ներսես (կաֆացի քահանա)—515
Ներսես Բաղիշեցի—7
Ներսես Մեծ—224, 368
Ներսես Մոկացի—6—8, 10
Ներսես Շնորհալի—546
Ներսես Սեբաստացի—712
Նշանյան Մ.—7, 11

Շահ Աբաս—706
Շահազիզ Ե.—618
Շահ Թահմազ—318
Շահ Իսմայիլ—318
Շահղուրաթ (ոսկերիչ, Կարապետ Բաղիշեցու եղբորորդին)—679

Շահնիկար (Նիկողայոս Ստամբոլցու մայրը)—700
Շամս (բանաստեղծ)—738
Շիրակ (Ջերակ)—692
Շտեֆան (Մոլդավիայի վոյեվոդ)—427, 430—431
Շուշան (Մկրտիսեղեկի քույրը)—701

Ոգոհի (Դրիգոր Լուսավորչի մայրը)—82
Ոսկյան Հ.—583, 585, 587, 589—591, 594, 598—600, 602, 604—614, 617—622, 628—634, 636, 638—639, 642—643, 645—646, 648, 651—652, 654, 657—661, 663—665, 672, 675—677, 681
Ուլան խան—258
Ուստիանե (Ստեփանոս Թոխաթցու կինը)—710
Ուստիանե (Ստեփանոս Թոխաթցու քույրը)—710

Ջամչյան Մ.—682, 693
Ջարենց Ե.—659, 736
Ջուղայեցի Ա.—6—7, 590, 598, 608, 628, 638—639, 644, 684, 713

Պաղդասար (գրիչ)—587
Պալի (կաֆացի խոջա)—522, 527—528, 670
Պալյան Տ.—6—7, 589, 593, 598, 636—637, 655, 705
Պապ թագավոր—368
Պատկանյան Ք.—642, 658
Պարոն Հույս (նահատակ)—691, 739
Պետրոս (արքեպիսկոպոս, Ստեփանոս Թոխաթցու ուսուցիչը)—708, 710
Պետրոս (կաֆացի քահանա)—513, 667
Պետրոս (Միքայել Քահանայի հայրը)—702
Պետրոս Չիարթեցի (բանաստեղծ)—738
Պիվազյան Էմ.—608
Պղատեն Աբեղացի—49, 502, 523
Պողարյան Ն.—7—8, 584—587, 590, 602, 617, 621, 626, 630, 636, 641, 644, 646—647, 649—650, 655, 660—662, 670—675, 677—678, 680, 684, 703, 712, 737
Պողոս (կաֆացի եպիսկոպոս)—667
Պողոս (Նիկողայոս Ստամպոլցու եղբայրը)—700
Պողոս Տարսոնացի—49
Պոտուրյան Մ.—7, 11, 585—586, 614, 654, 662—664, 708—709
Պորփյուրոս Փյունիկացի—49, 502, 523
Պտղեմեոս—502, 523

Սալչուկփաշա (Ջաբարիա Վարագեցու մայրը)—707
Սահակյան Շ.—709, 739
Սահակ Պարթև—503, 512, 516, 667—668
Սամվել (քահանա)—502, 523
Սանատրուկ—290
Սանեսան—368
Սասունի Կ.—594
Սարգիս (եպիսկոպոս, նահատակ)—42, 588
Սարգիս (կաֆացի քահանա)—514, 668
Սարգիս (Մազաքիա Դերջանցու աշակերտը)—681
Սարգիս (Միքայել Քահանայի հորեղբայրը)—702
Սարգիս (Նիկողայոս Ստամպոլցու ուսուցիչը)—700
Սարգիս (Ստեփանոս Թոխաթցու հայրը)—508, 710
Սարգիսյան Բ.—584, 599, 613—617, 620, 627, 633—634, 669—670
Սարգսյան Գ.—584, 613, 670
Սաֆար (գրիչ)—96, 101
Սելիմ սուլթան—358
Սիմեոն (Սսի կաթողիկոս)—711
Սիմեոն Ապարանցի—5—6, 8, 10
Սիմեոն Լեհացի—6—7
Սիմեոն Կաֆացի—7, 9
Սիմոնյան Հ.—11
Սիմոնյան Ս.—6
Ստեփանոս (Ա, բանաստեղծ)—738
Ստեփանոս (Բ, բանաստեղծ)—738
Ստեփանոս (Բաբանեղ Վարագեցու հայրը)—706

Ստեփանոս (գրիչ)—144, 587
Ստեփանոս (Կարապետ Բաղիշեցու հայրը)—679
Ստեփանոս (կաֆացի բռնանա)—513
Ստեփանոս (բռնանա, առանձավորի պատմիրատու)—370, 701
Ստեփանոս Դաշտեցի—6, 9—10
Ստեփանոս Չիզ Ջուղայեցի—7
Ստեփանոս Ջուղայեցի (ավագերեց)—712
Ստեփանոս Ջուղայեցի (մանրանկարիչ, հիշատակարանի հեղինակ)—682
Ստեփանոս Թարեզ Յոթներորդ—708
Ստեփանոս Թոշրա—691
Ստեփանոս Տարանտացի (Ստեփանոս Թոխաթցու ընկերը)—710
Սրապիոն Ուռհայեցի—692
Սրմանճյան Գ.—6, 594, 602, 632, 636, 656, 659, 661, 688
Սուլեյման սուլթան—681
Սուլթան փաշա—360
Տյուրմեյան Ա.—7, 584, 589, 594, 599, 607—608, 617, 620, 643, 646, 648, 654, 661, 673—675, 677, 700, 712
Սուրխասյան Կ.—8
Սրանդար (ոսկերիչ)—679

Վահան Սարկավագ (բռնատեղծ)—738
Վազարշակ (Թագավոր)—216
Վաղես (կայսր)—434
Վանեցի Վարդապետ—444
Վարդան (արհեստ, Ջաբարթա Վարագեցու հոգևոր եղբայրը)—707
Վարդան Արևելցի—599
Վարդան Կաֆացի—9
Վարդան Տաղասաց—7
Վրդանես (Մելքիսեդեկի հայրը)—701

Տալան Ղ.—669
Տաշյան Հ.—584, 587, 590, 599, 602, 604, 610, 613—615, 617, 620, 622, 626, 630—632, 634, 636, 644—646, 648, 651—652, 654—656, 659—660, 669, 673, 676, 705, 710, 713
Տեր-Ավետիսյան Մ.—584, 590, 626, 646
Տեր-Մկրտչյան Գ.—589
Տեր-Մովսիսյան Մ.—588
Տեր-Ստեփանյան Ա.—602, 604—606
Տիլանճի (Նիկողայոս Ստամպոլցու եղբայրը)—700
Տիրայր (արքեպիսկոպոս)—590, 683
Տիրան (Թագավոր)—368
Տրդատ Առաջին—82—85, 217, 469—470
Տևկանց Ա.—6, 602, 617, 650, 656, 682, 684

Փանոս (գրիչ)—626
Փիլա փաշա—358
Փիլիպոս (Թագավոր)—204
Փիլիպոս (կաթողիկոս)—711
Փիրղալեմյան Ղ.—682, 706—707

Քալանթար Աշխարհրեգ—683
Քարամյան Ն.—586—588
Քեշիշյան Մ.—584, 594, 625, 634, 646, 652
Քյուրթյան Հ.—7, 593, 627, 645, 662—665, 686—687, 708—709
Քոլանջյան Մ.—9, 676
Քոսա Երեց—5, 9

Օգսենտ (կաֆացի բռնանա)—513, 667
Օհաննես (կաֆացի բռնանա)—514
Օսման փաշա—327—328
Օրմանյան Մ.—681—682, 687, 692—693

Ֆարհատ փաշա—331
Ֆինկ—700
Ֆրիկ—683

ՅԱՆԿ ԲՆԱԳՐԵՐՈՒՄ ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ

Ազախ (քաղաք Ղրիմում)—520
Աթենք—27
Ալաման (Գերմանիա, գերմանացի)—206
Աղթամար—120
Ակրականդիա (Կանդիա՝ հունական գաղութ Սև ծովի ափին)—208
Աղեքսանդրիա—28
Աղվանք—368
Աղքերման, Աքիրման (Ակկերման)—43, 209
Աճամ, Աճամու երկիր (Պարսկաստան)—103
Ամասիա—44, 310
Ամիրանա գաշտ—347
Անապոլիս—209
Անքունիա (քաղաք Իտալիայում)—207
Ապաղա (Ափխազիա)—210
Ասիա—210
Ասորիք—212—213
Ասպահան (Սպահան)—214
Ավլոնիա—209
Ատրանա—120
Արապստան, Արաբիա—103, 213
Արարատյան գավառ, երկիր—210, 216, 228, 325
Արտաս (քաղաք)—289
Արտավիլ—18

Բաբելոն—213
Բագաշխան—58, 203
Բագարջուխ—311
Բալխ—203
Բաղդատ—103, 120
Բաղեշ—20, 319
Բասրա—120
Բեթանիա, Բութանացոց աշխարհ (Բութանիա)—209, 366, 482
Բերիա—210
Բոսնիա—209
Բուղանդիա—28, 42
Բուխարա—202

Գաղատիա (Գալաթիա)—210
Գեհոն (գետ)—60, 557
Գեղպի ս. Գևորգ եկեղեցի—83
Գիլան—213
Գլակա վանք—49
Գրագով (Կրակով)—209
Գուրդու ձոր—319

Դամասկոս—212
Դամուր դափի—319, 327—328
Դերջան—277

Եազդ (քաղաք Պարսկաստանում)—214, 319
Եաշ-պազար (քաղաք Մոլդավիայում)—435, 532—535
Եգիպտոս—139—140, 195, 212, 474, 502, 523, 528
Եկեղիաց գավառ—49
Եղրդուտի վանք—18
Երզնկա—49, 83, 522
Երուսաղեմ—8, 90—91, 263, 289, 293, 319, 356, 364—366, 378, 384, 446, 469—470, 481, 496, 498, 568—573
Երևան—325—327
Եփրատ—18, 60, 577

Զամոսցա (քաղաք Ղրիմում)—545, 567

Էջմիածին—42, 84, 219, 423, 428, 533

Ընկլզ (Անգլիա)—209

Թավրեզ (Թավրիզ)—120, 216, 315, 318

Թեսողոնիկա (Սալոնիկ)—208
Թիլան—215
Թոխաթ—10, 311, 442, 505, 538—539, 547
Թոնոզ (Թունիս)—204
Թուրան (քաղաք Միջագետքում)—212

Լակզաստան—203
Լատին (Իտալիա)—206
Լարբստան (Լուրիստան)—215
Լեհաց երկիր, Լեհաց տուն, Լրհստան, Լովաստան, Լովաց երկիր, Լովաց տուն (Լեհաստան)—103, 443, 453, 460, 536, 545, 567
Լով, Իլով, Լեմբերգ (Լվով)—43, 223, 225—226, 229, 231, 235—236, 460—461
Լևիաթա (Լևանտի երկրներ՝ Միջերկրականի արևելյան մասում)—205

Խառան (քաղաք Սիրիայում)—212
Խոթին—58, 435
Խոյ—319
Խորասան—18, 103, 215
Խոր վիրապ—53, 83—84, 86, 469
Խռունտան (կղզի)—213
Խութա երկիր—58, 203
Խուժաստան—19, 205

Կապուտկող—319
Կասպիական ծով—210
Կաֆա—10, 43, 170—172, 210, 239, 241, 327—329, 331—332, 511—512, 520, 522, 528
Կիլիկիա—210
Կոմենից (Կամենից)—537
Կրետե—208
Կրոնատա (Գրենագա)—205

Հազրբեջան (Ազրբեջան)—214
Հալեպ—319
Հաճկատարի վանք—235
Համիդ (Ամիդ)—19, 120, 319, 369
Հայաստան—103, 106, 114, 224—225, 442, 470, 565
Հապաշստան (Հաբեշստան)—58, 60, 103, 205
Հնդուստան, Հինդուստան, Հնդստան (Հնդկաստան)—21, 89, 103, 203, 205, 262
Հորդանան—63, 65, 294, 476, 481, 528
Հռոմ—103, 120
Հրեաստան—22, 292—293, 303
Հրմուզ (կղզի)—205
Հունաստան—213
Հուրմուզ (Օրմուզ, Պարսից ծով)—103, 319
Հուրֆա (Ուրֆա)—319

Ղազրին—318
Ղայսարի (քաղաք և բերդ)—82—83
Ղանտահար (քաղաք Պարսկաստանի և Արաբիայի սահմանում)—203
Ղպռոզի (Կիպրոս)—208, 358, 354
Ղրիմ—171—172, 256, 331, 519
Ղում (քաղաք Պարսկաստանում)—214

Ճենեա (Ճենովա)—207
Ճիտտա (Ջիդդա՝ նավահանգիստ Սաուդյան Արաբիայում)—212, 319

Մակու—290
Մազրիպստան (Ալժիր, Թունիս, Մարոկկո)—204
Մաճարք, Մաճարաց երկիր (Հունգարիա)—535—536
Մավրիստան (Արաբիա)—103
Մարաշ—119
Մարդվան—265, 267, 522
Մաքա (Մեքքա)—210
Միաթանաց երկիր (Վալախիայի լեռնային մասը)—437
Միլան—207
Միջագետք—18, 213
Մծրին—213
Մոսկով (Մոսկվա)—210
Մսրը—103, 120
Մուշ—18

Նիկիա—469, 564

Նինվե—236, 238
Նորագյուղ (Երևանի մոտ)—325

Շահրիստան—114, 120
Շամ, Շամաստան—103, 106, 115, 120, 319
Շաբի—319
Շիրազ—214
Շիրվան—213, 319, 327

Ջինամաչին (Ջինաստան)—203, 319

Պաղչասարայ (Բախչիսարայ)—330
Պամփուլիա (Պամֆիլիա)—207
Պաշաջուխ (Պաշի Աչուկի)—210
Պոլոնիա (Բալոնիա)—207
Պոշտան (քաղաք)—436
Պոսնիա (Բոսնիա)—209, 535
Պուրսա (Բուրսա)—120, 213

Ջուդա—290

Ռոդոս—208

Սալմաստ—319
Սերաստիա—215
Սևյով—43, 229, 235, 427—430, 432, 537—538
Սինա լեռ—423
Սիոն—291, 364—365, 492, 570
Սիս—174
Սմբղանտ (Սամարղանդ)—215
Ստամպոլ (Կ. Պոլիս)—27—28, 42—43, 103, 120, 277, 318, 362, 538
Սուլթանիա—319

Վաղարշապատ—219, 290, 469
Վան—319
Վասլով—436
Վարագ—10, 422—423
Վենեժ, Վենժ (Վենետիկ)—11, 207
Վրաց տուն (Վրաստան)—60, 210

Տատանիա, Դադանիա (Սվանեթիա)—210
Տարոն—18
Տարոնի ս. Կարապետի վանք—255
Տիգրանակերտ—369
Տիգրիս—60, 577
Տրապիզոն—522
Տուդա (գետ)—359
Ցիցիլա (Սիցիլիա)—207
Ցոցոռա (Ցեցոռա, գետ Մոլդավիայում)—532, 536

Ռումանիա (Ռումինիա)—436

Փարան (կղզի)—502, 523
Փարեզ (Փարիզ)—11, 207
Փեքրով (քաղաք Աֆրիկայում)—205
Փիսոն (գետ)—60
Փորթուգալ (Փորթուգալիա)—205

Քարուլ—203
Քալապալա (քաղաք Իրաքում)—213
Քաղկեդոն—427
Քաշան (քաղաք Պարսկաստանում)—214, 319
Քիրման—214
Քոլնարայր (աֆրիկական երկրներ)—205
Քրդաստան—19—20, 103, 213

Օլախաց երկիր (Մոլդավիա)—426, 434, 438, 442, 531—532, 536—538

Ֆլանտրիա (Ֆլանդրիա)—207
Ֆլարինցա (Ֆլորենցիա)—209
Ֆռանգստան, Ֆռանկիստան (Ֆրանսիա)—21, 44, 83, 103, 205, 209, 470

ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆԴ

(Ըստ բանաստեղծությունների առաջին տողերի)

Ականջ դրէք և լսեցէք
Ակռայեակս Նալ մի չունի
Աղբիւր կենդանի, Բղխում դանադան
Այրէն մինչև ի գիրն վերջին
Այրէն մինչև ի բէն
Այրէն մինչև ի բէն գանկատ ունիմ ես
Այրէն մինչև ի բէն գովեցի զբեզ
Այրէն մինչև ի բէն զգրեանքն ուսեալ ես
Այրէն մինչև ի բէն բենէ գանկտիմ ես
Այրէն մինչև ի բէն, Քրիստոս, մեղայ բեզ
Այրն ասէ. Այսօր բմպեմբ
Այրն ասէ. Ապրի Յաղորն չատ ժամանակ
Այրն ասէ. Առաքեցար Հազար բարի
Աս ինչ խաւար սիրու բաններ
Այս աստ կենցաղոյս վերա է՛ս միայն չուտով խարհեցայ
Այսօր զբեզ տեսայ և ուրախացայ
Այսօր լցաւ խոստումն բանին, զոր խոստացար նախահաստեղծին
Այսօր խմենք բաղցր և յորդոր
Այսօր ասենմբ ձեզ աւետիս
Այսօր ասո է ծննդեան, աւետի՛ս
Անեղանելին աստուած, անսկիզբն և անհատական
Աչուն էր Ե Եղաւ զարուն ու ցամբաւ Ձուկն սարերուն
Աստուածն կելնես, նազաւ, կու բայլես
Աստուածածին կոչեն Մարիամ
Աստուածածին, մայր Քրիստոսի
Աստուած անեղ ես, աննման, երկրպագեմբ երրորդութեան
Աստուած զայս առնես չէն պահէ
Աստուած Քով չէն պահէ գկաֆայ
Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, կենդանի և կենդանարար
Աստուած ստեղծաց զմարդն առաջին
Աստուած քարոզեաց և խրատ հատուր
Աստուած օգնէ այս կնքահօրն և իր տանին
Աստուած օգնէ Թագաւորին
Արարիչն՝ Հայրն երկնային, չարժեաց զգուխն աստուածային
Արարիչ Տէրն բաղցրացաւ ի յԱգամայ
Արեգական նման պայծառ լոյս երեսդ, որ ի մեզ ծագի
Արի գնա ի ժամատեղ, որ զգրոց բան լսես
Աւրհնեալ, գովեալ անուն անմահ արքային

Բաներս բեզ ասեմ, ինձ մտիկ արա

Գեղեցիկ պատկեր
Գերիս բնդո՞ր երթամ մոլար
Գիտէի, Թէ աշխարհս էր ինձ մնալու
Գոչեմ առ ձեզ ողբերգական

Գարձեալ ասաց մարգարէին

Եկայր Ադամայ որդիք, արարածք ամէն միարան
Եղբարք, չատ բարև լալով, Թէ յաշխարհիս ո՞նց կայք դուք բարով
Ես կանգնիմ ի բո դիմացդ
Ես մեղաւոր և անարժան
Ես յուսով, Հաւատով ստ բեզ յուսանամ
Ես բու սիրուն չեմ դիմանար
Երբ օգոստոս ամիս մտար
Երուսաղէմ բաղաք մի կայ, աւետի՛ս

Զարաասուհի մեղօք եղկելի
Զմարագ ասեմ, գրագձային

Է՛, գեղեցիկ պատկեր մարդոյ
Է՛, իմ արարիչ աստուած, զմարդ պատճ, որ չի գալատի
Էդ՝ մ ունեաք խիստ օրինաց

Թէ ինչ անօրէն կու լինի, եղեն անհաւատ

Թէ կուզես, որ հոգոյդ ճարակ դու անես
Թէ ձայն ունիս քաղցր ու բարակ
Թիւն հազար քսան և ութին
Թւին հազար վաթսուն ամի
Թւին հազար Հայոց ազգին

Ընկալ Տէր արարիչ, դու ստեղծող ես համայնից

Ի թուականիս հազար վաթսունի
Ի թուականիս հազար 'ւ յիսնի
Ի հոգոյ հաւասար անձնէ
Իմ սիրտ ինձի համբեր չի տար
Ի յայս աշխարհս Իլախի
Ի յերկիր օտար հեռացայ
Ինն հարիւր Հայոց թուական

Լալով ասեմ ողբերգական

Խաղո՛ղ, զքեզ գովել պիտի, բոլոր պտղովդ հաւասար
Խարանֆիլ, նարկիզ, մէնէւշէ, սումպուլ

Ես զանցանս, որ ես գործեալ եմ
Խրատ մի տամ վասն մեղաց

Ծո՛վ աչք, ամ քանի՞ նայիս խոլոռով

Կաշառ երէտ ինձ սեր
Կենդանատու բանն ի սկզբանէ
Կենդանարար Որդիդ միածին

Հագեր ես սէրասէր, ելէր կանգնէր ես
Հազար կենդանակերպ աստուած ստեղծել է
Հազարն էր Հայոց թւին
Հա՛յ, մտաք յամիս մարտին
Հայր՝ տնկող այգեստանեաց
Հիբար հողանձնէ
Հիւսիսական կողմն աշխարհի
Հոգիդ սուրբ աստուած, որ շրջէիր ի ջուրն
Հոգին մարմնոյն ասաց, թէ՝ Այլ ճար չունիմք

Ղարիպ կտրիչ'մ յօտար երկրէ եկեր է

Մալն ինչ կանեմ, երբ որ յետինս աճալ է, աճալ է

Մարտն կու գայ ծաղկներով
Մեծ թվակն էր հազարին
Մեծ մեղապարտ գրչէս խնդիր
Մեղօք լցեալ Բարսեղն Վարագեցի
Մեր մեղքն է առեր զխօրոզն զօրաւոր
Մեր Տէրն է բազմեր ի բարձր աթոռին
Մէկ մարդ մի ճրագ վառեր
Միշտ յամենայն ժամ, տանուտէր
Մի՛ տրտմիր, ո՛վ ղարիպ, ի մէջ աշխարհի

Յակոբ Թոխաթցի մեղօք զառածեալ
Յայն առաջին ժամանակին
Յանկարծակի մէկ մի տեսայ
Յաստուծոյ շինեալ քաղաք պատուական
Յետ Ագամայ ելանելոյ ի փափկութեան
Յերգոցն Դաւթի սկիզբն արարից
Յիսուսի աստուծոյ, որդւոյն միածնի
Յիսուս Քրիստոս, ի փրկիչդ աղերսեմ
Յոյժ տարակուսեալ էի, դեգերեալ ի յիմում սրտի
Յորժամ եղև գարուն, եկ պուլպուլն յայգին
Յորժամ յարևելից ի դատաստան գաս
Յուր եկի հանդիպեցա ես քո սիրուդ, իմ լոյս երես

Նազլու տիլպէր, զալմ քեաֆիր, սև աչեր
Նոր Նորոգեցաւ ազգս Թորգոմիս

Ո՛վ Աբրահամ, եղբայր բարի
Ո՛վ գեղեցիկ և նազելի
Ո՛վ սիրելի եղբայր որ ես
Ուներ ունիս զալմով քաշած

Պայծառ արեգակն ես դու ի գարնան օրերն ի նման
Պատճէն թւոյ նոր տումարի
Պիւլպիւլն է հագեր ի յոտն կօշիկ
Պիւլպիւլն փոքրիկ ձագ մ՝ է ի հաւուն

Սէրն սիրով պիտի, չպիտի ճորով
Սիրտս ի փորս դողար վախուս
Սուրբ Աստուածածնի տօնին

Վա՛յ մեղ, մեղօք չարեօք լցաք

Տեսէք զամանս դդմենի
Տեսէք քոյր, եղբայր և մայր, զի այսօր
սուգ եղեր ինձի
Տէր Խաչատու եպիսկոպոսն

Փառք անեղին աստուածութեան
(Կարապետ Բաղիշեցի)
Փառք անեղին աստուածութեան
(Պաղդասար Համթեցի)
Փառք ու պատիւ արարողին, մեծ գո-
հութիւն հազար բերան
Փառք քեզ թագաւոր փառաց, մի՛ թո-
ղուր զստեղծուածդ ի ձեռաց

Քանի՞ ճէֆա անես, հե՛յ, եա՛ր
Քանի որ տեսնում զքեզ հեռևանց

Քէէն մինչև ի յայրն օրհնաբանութիւն
Քո սէրդ իմ սրտիս պաղչայ կուլիստան
Քրիստոս աստուած երկնից իջաւ
Քրիստոս, որդի աստուծոյ

Օրհնեալ անմահ թագաւոր
Օրհնեալ է կամքն աստուածային, ան-
մեղ, անմահ, միշտ կենդանին
Օրհնեալ է Հայրն երկնաւոր, անքննելի
և անճառ
Օրհնեսցուք մեք միաբան
Օրհնութիւն և փառք փրկչին

Ֆիրդանայ պաշլատում պուլպուլլար կի-
պի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երկու խոսք 5

Նամբեր 15

Կարապետ Բաղիշեցի

«Փառք անեղին աստուածութեանն» 17

Գանձ Գրիգորի Աստուածաբանին ի գծողէ այսմ գանձարանիս յանմիտ Կարապետէ Բաղիշեցւոյ 24

Ղազարու երկոցին ասա 29

Ի տէր Կարապետ Բաղիշեցւոյ 34

Խրատ առ երգելոյ 35

Ողջ ի վերայ մեղաց և նախատինք անձին և պատասանք առ աստուած . . 36

Հովհաննես Ջահաճա

Տաղ վասն սուրբ էջմիածնայ Նուիրակներու գլխաւորման, Յիսուս Որդու գոյն ասա 42

Մադաթիա Պերջանցի

Գովութիւն Գրիգոր վարդապետի Մշեցւոյ, ի Մադաթիայ իւր աշակերտէ ասացեալ, Յիսուս Որդու գոյն ասա 48

Քուչակ Վանեցի

Գովանք Աստուածածնին ումեմն գօսանէ՝ Քօչակ Վանեցւոյ, օգնեա Հոգիդ սուրբ Աստուածածին 56

Գովասանութիւն սուրբ Յովհաննիսի ասացեալ է, ընտիր և անոյշ և գեղեցիկ . 62

Հովհաննես Աւետիքեցի

Յովհաննէս Արձիշեցւոյ բարոյական 70

Աստվածատուր (Ա.)

Տաղ և գովասանք այգւոյ, խաղողոյ և գինոյ 71

Աստվածատուր (Բ)

Ողջ ի վերայ մանկանց. Աստուածատուր երէց մի ասէր է 79

Նազար Բասենցի

Գովասանութիւն սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին շարչարանաց և թաղութիւն . 82

Թադեոս Կողոնեցի

Անձինք ի Կողոնեցի Թադէոս վարդապետէ առ իմաստուն վարդապետն իւր Մադաթիա Պերջանցի 87

Աստվածատուր Չենեցի

Ճառս ի Աստուածատուր վարդապետէ Հենեցւոյ ասացեալ ի խնդրոյ Մինաս սարկաւագին, վասն ծննդեան Քրիստոսի 89

Ղազար Սեբաստացի

Տաղ սիրոյ և ուրախութեան ի Սեբաստացի Ղազար իրիցուէ ասացեալ . . 96

Նորին Ղազարու վասն սիրոյ ասացեալ 107
Առաձուն (Ա.)
Տաղ սիրոյ և ուրախութեան 109
Առաձուն (Բ)
Նորին վասն ուրախութեան 111
Առաձուն (Գ)
Գարձեալ տաղ սիրոյ 114
Առաձուն (Դ)
Տաղ սիրոյ և ուրախութեան 117
Առաձուն (Ե)
Տաղ սիրոյ խիստ գեղեցիկ 122
Առաձուն (Զ)
Տաղ ի վերայ սիրոյ խիստ գեղեցիկ 126
Առաձուն (Է)
Այլ տաղ սիրոյ ասացեալ 129
Առաձուն (Ը)
Ոդր Աստուածածնին վասն խաչելութեան Քրիստոսի՝ աստուծոյ մերոյ . 137
Մարտիրոս Խարասարցի
Տաղ վասն ուրախութեան մարդկան 145
Տաղ ուրախութեան սեղանոյ և գինոյ, հատասար ամենայն 148
Տաղ կնքատուրի և տղարուրի, կնքահօր և սանի 150
Տաղ հարսանեաց և ուրախութեան, ընաիր և գեղեցիկ 152
Տաղ և օրհնութիւն տան և ուրախութեան 155
Տաղ վասն ուրախութեան 157
Տաղ նոր փեսայի գովասանր 160
Տաղ վասն ուրախութեան գեղեցիկ 162
Տաղ ի տես սիրելեաց և հետաւորաց ասա 166
Տաղ և գովասանր Կաֆային 170
Տաղ գինոյ և ուրախութեան 173
Տաղ Ղարաճարացի Մարտիրոսէ 175
Նորին Մարտիրոսի է ասացեալ տաղս 175
Նոյն Մարտիրոսի ասացեալ 176
Տաղ չորս լեզուէ Ղարաճարացի Մարտիրոսէ ասացեալ 177
Մարտիրոս Խարբերդցի
Երգ Մարտիրոս Երիցու Խարբերդացւոյ ասացեալ ի վերայ չախուի, վասն ուրախութեան մարդկան 179
Խաչատուր Խարբերդցի
Յարմարեալ բանս ուրախութեան ի Խաչատուր վարդապետէ Խարբերդացւոյ . 185
Կիրակոս
Տաղ վասն ուրախութեան 192
Ավետիք
Տաղ վասն զարիպի 194
Մաճր Խոջա
Տաղ վասն հոգոյ, երկու լեզու 199
Կարապետ Վարդապետ

Ոտանաւորս ասացեալ է Կարապետ Վարդապետէ ի վերայ որոցն Նոյին, որ բաժանեցին զաշխարհս վեց բաժին 201
Եղիա Բերկրցի
Տաղ ի յարգելանս ու վասն անձին 219
Վրթանես Սոնկեցի
Նորին Վրթանէս վարդապետի ասացեալ վասն հաշտութեան, որ բաղում ժամանակս խռով կացեալ է հետ դասակցին իւրոյ՝ Գրիգոր վարդապետին, որ առաջնորդ էր Լովայ քաղաքին և ի ծերութեան ժամանակին հաշտեցաւ և գրեաց այսպես 223
Նորին Վրթանիսի ասացեալ է 224
Ոտանաւորս Նորին Վրթանիսի ասացեալ է 226
Նորին Վրթանիսի այս սուտ կենցաղոյս վերայ 231
Այլ տաղ Յունանու մարգարէին, ասացեալ ի Վրթանէս վարդապետէ . . 236
Ի Վրթանէս վարդապետէ ասացեալ զտաղս ի վերայ կաֆայու սղութեան . 239
Ոտանաւոր ի Վրթանէս վարդապետէ ասացեալ է վասն ումեմն մեծատան, որ ունէր քարոզիչ՝ մեկնիչ մի արարածոց, ոսկիպատ և գեղեցիկ, ո՛չ գիտէր ձիր և ո՛չ կարդալ, և ո՛չ տայր այլոց կարդալու 241
Ղուկաս Կեղեցի
Կեղեցի Ղուկաս վարդապետէ ասացեալ ողբ տղայոց 251
«Պատճէն թուոյ նոր տոմարի» 253
Վարդապետ Կաֆացի
Տաղ տէր Աւետիք Կրօնաւորին, որ նահատակեցաւ ի ձեռաց Թաթարաց ազգնաւորաց, ի նահանգին Ղրիմի, ի վերայ ճանապարհին սուրբ Նշանի վանիցն և զոր շինեաց տէր Յովհաննէս Սեբաստացին, զոր կայ մինչև ցայսօր մեզ օգնական և պահապան 256
Տաղ սուրբ աստուածածնին 260
Մեծպարոն
Տաղ խորշայ մանկան, որ Մարզուան քաղաքն է նահատակեալ . . . 265
Անանուն (Թ)
Այլ տաղ սիրոյ 276
«Առաւօտուն կելնես, նազլու, կու բայլես» 277
Անանուն (Ժ)
Այլ տաղ ի վերայ պլպուլին ասացեալ 278
Սարկավագ Բերդակացի
Բերդակացի Սարկաւագի արարեալ գովաբանութիւն խաղողոյ . . . 281
Ազարիա Ջողայեցի
Ազարիայէ բանքս, տաղ ուրախութեան և հարսանեաց 285
Տաղ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչին, Առաջնահաշակ պտղոյն մահուամբ առաջին մարդոյն ձայնիւն ասա 289
«Քէչն մինչև ի յայրն օրհնաբանութիւն» 290
Տաղ ծննդեան և յայտնութեան Տեառն աստուծոյ մերոյ 292
Ողբ դատաստանի 294
Տաղ փափակ սրտով դրախտին Ադամայ, Յովասափու ձայնիւն ասա, վա՛յ ինձ, մեղաւորիս 296
Ստեփաննոս

Տաղ սիրոյ Ստեփանոսի ասացեալ 299
Ղարիբ Մկրտիչ
Տաղ Մկրտչի ասացեալ անուշ 302
Պետրոս
Տաղ Պետրոս անուն ոմն ասացեալ 306
Մարգվանցի
Տաղ սիրոյ Մարգուանցի ոմն ասացեալ 309
Խև Կաֆացի
Այլ տաղ ումեմն Կաֆայեցոյ ասացեալ 313
Նորին Կաֆացոյ ասացեալ է տաղս 315
Գրիգոր Եպիսկոպոս
«Թւին հազար Հայոց ազգին» 318
Պարսամ Տրապիզոնցի
Տաղ վասն ակռայի, զոր ասացեալ է Պ̄արսամ Տրապիզոնցին . . . 320
Հովհաննես (Ա)
«Թիւն հազար քսան և ութին» 325
Հովհաննես (Բ)
Պատմութիւն մի պատերազմ եղեալ ի Ղզլպաշի վերայ կամ Շիրվան կամ Տամիր Ղաբուին 327
Տեր Հովհաննես
«Ընկեալ Տէր արարիչ, զու ստեղծող ես համայնից» 333
Մկրտիչ Տարոնեցի
Աւաղ գեղեցիկ և հոգևոր ի Տարօնեցի Մկրտիչ վարդապետէ ասացեալ . . 335
Հովհաննես (Գ)
«Աստուածածին, մայր Քրիստոսի» 343
Մելքոն
Այլ տաղ լաւ և գեղեցիկ 345
Անանուն (ԺԱ)
Տաղ սիրոյ 346
Անանուն (ԺԲ)
Այլ տաղ սիրոյ 348
Անանուն (ԺԳ)
Ողբ տղայոց, ասեք քաղցր 350
Մուրադ Խիկար
Տաղ գարնան 353
Նիկողայոս Ստամպոլցի
Ողբ Ղպռօզի կղզոյն ասացեալ է 358
Տաղ խիստ գեղեցիկ ի վերայ Յերուսաղէմի, ասացեալ է Ըստամպօլցի մղտեսի Նիկողայոսէ, զոր և Ղպռօզու այլ ասացեալ է 364
Պաղդասար Համբեցի
«Փառք անեղին աստուածութեան» 367
Ստեփանոս Կեղեցի
Ոտանաւոր վասն կանանց խարէութեան, ամենայն մարդոյ օգուտ . . . 371
Մելքեսեդեկ
«Մեր մեղքն է առեր զխօրոզն զօրաւոր» 375

Միքայել Քահանա

Ոտանաւոր ըստ անուան երգողին է 377
Այլ բանք վասն խոնարհութեան 380

Խաչատուր Վարդապետ

«Խ զանցանս, որ ես գործեալ եմ» 382

Անանուն (ԺԴ)

«Թէ ինչ անօրէն կու լինի, եղեն անհաւատ 385

Գրիգոր Վանեցի

Տէր Գրիգոր Վանեցոյ ասացեալ խրատ հոգևոր և առակաւոր վասն սայլի . 386
Նորին Գրիգորիսի, իմաստուն քահանայի ասացեալ 393

Հովասափ Երզնկացի

Տաղ վասն կանանց 397

Կարապետ Դպիր

Տաղ վասն վարդի ի Կարապետ Դպրէ ասացեալ 404
Տաղ զարիպի ի Կարապետէ ասացեալ 406

Մինաս

Ի Մինասէ ասացեալ տաղ գեղեցիկ ուրախութեան 408

Զաքարիա

Տաղ գեղեցիկ յոյժ Զաքարիայի ասացեալ 412

Ստեփանոս Վարագեցի

Տաղ դարնան 415
«Եղբարք, շատ բարև լալով, թէ յաշխարհիս ո՞նց կայք դուք բարով» . . 417

Բարսեղ Վարագեցի

«Կաշառ երէտ ինձ սեր» 420
«Մեղօք լցեալ Բարսեղն Վարագեցի 420

Զաքարիա Վարագեցի

Տաղ Վարագայ ասացեալ ի Զաքարիայ վարդապետէ 422

Մինաս Թոխաթցի

Ողբ ի վերայ Օլախաց երկրի հայերուն, ի Թոխաթցի Մինաս սարկավագէ ասացեալ 426
Տաղ և գովասանք հերիսի, ի Թոխաթցի Մինաս դպրէ ասացեալ, որ ի Լովաց տունն վախճանեցաւ 443
Տաղ ի Թոխաթցի Մինաս դպրէ ասացեալ 454
Գովասանք ի Գրիգոր վարդապետ 458
«Ի յայս աշխարհս Իլախի» 460
Տաղ վասն Ննջեցելոց, Մինաս երէցէ ասացեալ 462

Թաթոս Թոխաթցի

Թաթոսի ասացեալ 464
Տաղ հոգոյ Թաթոսի ասացեալ 466
Տաղ Թադէոսի ասացեալ 467
Աւետիս ծննդեան 469
Ոտանաւոր և տաղ ի Թոխաթցի մահտեսի Թաթոսէն ասացեալ, վասն տնօրէնութեան Քրիստոսի 471
Տաղ Թաթոսի 481
Այլ տաղ Թաթոսէ 484

Տաղ վասն հոգոյ շահի, ասացեալ ի Թադէոս սարկաւագէ 488
Տաղ հոգոյ ի Թոխաթցի մահտեսի Թաթոսէ 495

Ղազար Թոխաթցի

Ի Թոխաթցի Ղազար եպիսկոպոսէ ասացեալ 499

Ստեփանոս Թոխաթցի

Ներբողեան և տաղ ոտանաւորաբար ասացեալ ի Ստեփանոս Թոխաթցի իրիցէ ի վերայ վաղամեռիկ եղբօր և հարազատին իւրոյ, տէր Յակոբ սրբասնունդ քարտուղար և բանիբուն քահանայի, տարաժամ վախճանելոյ ի տիս մանկութեան 501
«Ո՛վ Աբրահամ, եղբայր բարի» 510
Տէր Ստեփանոս Թոխաթցիէ ասացեալ, զովասանութիւն կաֆայու քահանայից վերայ 511
Ոտանաւորս և գանկատս լվանանուն և ճանճերուն, ի Թոխաթցի Ստեփանոս իրիցուէ ասացեալ 516
Տաղ և ոտանաւոր ի Թոխաթցի Ստեփաննոս իրիցուէ ասացեալ, ի վերայ Տէվէյին Թոռինն՝ Կարապետին 519
«Ի Թուականիս հազար վաթսունի» 522
Տաղ գալստեան հոգոյն սրբոյ, ի Ստեփանոս Թոխաթցի իրիցուէ ոգեալ . . 528
Տաղ ի Թոխաթցի Ստեփանոսէ 529

Հակոբ Թոխաթցի

Յակոբայ Թոխաթեցւոյ ոգբ ի վերայ Օլախաց երկրին 531
Նորին Յակոբի ասացեալ խրատ վասն անձին իւրոյ 539
Նորին Յակոբի ասացեալ վասն սիրոյն աստուծոյ և սիրոյ նորա . . . 540
Ի Յակոբ իրիցուէ ասացեալ է գեղջուկ ոտանաւորս ի դէմս վարժապետին իւրոյ՝ Յակոբ քահանային, որ ասի Այվաթենց, ի իւրեանց մականուն ասեն Թոխաթցի Բաթուկի տէր Յակոբ, որ է այժմ ի Լհհաց տուն, Ջամօսցա . 545
Ի Բաթուկ Յակոբ իրիցուէ ասացեալ ի դէմս վարժապետին իւրոյ՝ Այվաթենց տէր Յակոբին 548
Յակոբայ Թոխաթեցւոյ ասացեալ տաղ վասն կենաց մարդկան 551
Յակոբայ երիցու ասացեալ զղջման խօստովանօրէն 557
Նորին Յակոբի ասացեալ ոգբ աղօթական 561
Յիշատակարան շարադրողի սաղմոսիս, տէր ասատուած ողորմեսցի, ամէն . 563
Տաղ վասն սուրբ Խրուսաղեմայ, ի Յակոբ քահանայէ ասացեալ 568

Խաչատուր Թոխաթցի

Ի Թոխաթցի Խաչատուր իրիցուէ ասացեալ 574

Խաչատուր Թոխաթցի (Երկբայելի)

Տաղ ի Խաչատուր իրիցուէ ասացեալ վասն ուրախութեան, երկու ազգ լեզուէ, խիստ ազնիւ 576
Ծանօթագրութիւններ, բանասիրական դիտողութիւններ, կենսագրութիւններ 580
Բառարան, ցանկեր 713

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՈՒՇ ՄԻՋՆԱԴԱՐԻ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆԸ
(XVI—XVII դդ.)

Բ Ն Ա Գ Ր Ե Ր

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

Աշխատասիրությամբ ՀԱՄԻԿ ՍԻՄՈՆԻ ՍԱՀԱԿՅԱՆԻ

Հրատ. խմբագիր Ա. Վ. Հովակիմյան
Նկարիչ Ս. Վ. Պողոսյան
Տեխ. խմբագիր Լ. Կ. Հարությունյան
Սրբագրիչ Գ. Ս. Ստեփանյան

ИБ № 1065

Հանձնված է շարվածքի 10. 11. 1985 թ.։Ստորագրված է տպագրության 24. 04. 1986 թ.։ ՎՖ 05084։ Չափը 60×90¹/₁₆, թուղթ № 1։ Տառատեսակ «գրքի սովորական», բարձր տպագրություն։ Տպագր. 47,25 մամուլ։ Ներկ. մամուլ. 47,25։ Հրատ.-հաշվարկ. 43,45 մամուլ։ Տպարանակ 3000։ Հրատ. № 6339։ Պատվեր № 1159։ Գինը 5 ռ. 50 կոպ.։
ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչության, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24 գ.։
Издательство АН Арм. ССР, 375019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна, 24-г.
ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչության տպարան, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24։
Типография издательства АН Арм. ССР, 375019, Ереван,
пр. Маршала Баграмяна, 24.

A II 74756